T.C.
ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

NİHÂLÎ

FETHİYYE-İ YEMEN MESNEVÎSİ

(Giriş – İnceleme – Transkripsiyonlu Metin - Dil İçi Çeviri ve Tıpkıbasım)

Doktora Tezi

Yusuf BABÜR

Danışman

Prof. Dr. Turgut KARABEY

Erzincan 2016

TEZ BİLDİRİMİ

"NİHÂLÎ, FETHİYYE-İ YEMEN MESNEVÎSİ (GİRİŞ-İNCELEME-TRANSKRİPSİYONLU METİN-DİL İÇİ ÇEVİRİ VE TIPKIBASIM)" isimli **"Doktora"** tezim tarafımca intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Yusuf BABÜR

EK 3: TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma, **Türk Dili ve Edebiyatı** Anabilim Dalının **Türk Dili ve Edebiyatı** Bilim Dalında jürimiz tarafından **Doktora** Tezi olarak Kabul edilmiştir.

Danışman / Jüri Prof. Dr. Turgut KARABEY

Jüri Prof. Dr. O. Kemal ZAVRUM

Jüri Prof. Dr. Gencay ZAVOTÇU

Jüri Prof. Dr. Adem ÖSLEK

Jüri Yrd. Doç. Dr. Bülent ŞIĞVA

NİHÂLÎ - FETHİYYE-İ YEMEN MESNEVİSİ (GİRİŞ – İNCELEME – TRANSKRİPSİYONLU METİN - DİL İÇİ ÇEVİRİ VE TIPKIBASIM)

Yusuf BABÜR

Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi, Temmuz 2016

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Turgut KARABEY

ÖZET

Yemen, dünya medeniyetlerinin ve dinlerinin kesişme noktasıdır. Çin, Hindistan ve Mezopotamya deniz ticareti yolunun üzerinde bulunması bu duruma tesir etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu, stratejik konumu dolayısıyla Yemen'i önemsemiş ve fetih politikalarını bu doğrultuda geliştirmiştir. Yavuz Sultan Selim (I. Selim), 1517 yılında Yemen'i Osmanlı topraklarına katmıştır. 1568'de Yemen'de Osmanlı yönetimine karşı Zeydî ayaklanması çıkmış ve isyanın bastırılması için ordu sevkedilmiştir. Tezkire ve kaynaklarda Nihâlî hakkında bilgi bulunmaz. Üzerinde çalışma yaptığımız kendi eseri olan *Fethiyye-i Yemen*'den anlaşıldığı kadarıyla, 1569-1574 yıllarında Yemen'deki Osmanlı ordusu içinde bulunmuş ve orada yapılan savaşlara katılmıştır. Nihâlî bu savaşlarda gözlemlediği hadiseleri manzum olarak kalema almıştır. Aynı zamanda Osmanlı sarayındaki paşaların kendi aralarındaki siyasî çekişmeleri de yer yer dile getirmiş ve önemli tespitlerde bulunmuştur. Çalışmamızda Fethiyye-i Yemen mesnevisi transkripsiyonlu olarak günümüz harflerine aktarılmış ve dil içi çevirisi yapılmıştır. Bu çalışmada ayrıca Yemen hakkında tarihî bilgi verilmiş; Yemen asıllı sahâbe, tâbiûn, tebeü't-tâbiûn evliyâ ve âlimler tespit edilerek kısaca tanıtılmış; Yemen ve Yemenlilerle ilgili hadîsler derlenmiş; Yemen'de etkili olmuş inançlar incelenmiş; kültür ve edebiyatımızda

Yemen'e dair kavramlar açıklanmış ve klasik divanlar taranarak ilgili beyitler tespit edilmiş; fetihnâme ve gazavatnâmelerle ilgili bilgi aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yemen, Nihâlî, Fetihnâme, Mesnevî, Eski Türk Edebiyatı

NİHÂLÎ - MATHNAWI OF FETHIYYE-I YEMEN (ENTRY-ANALYSIS-TRANSCRIPTED TEXT-TRANSLATION AND FACSIMILE)

Yusuf BABÜR

Erzincan University, Institute of Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature, PHD Thesis, July 2016

Thesis Supervisor: Prof. Dr. Turgut KARABEY

ABSTRACT

Yemen is at the crossroad of world civilizations and religions. There is the impact of situation that Yemen reside on the maritime trade route of the China, India and Mesopotamia. The Ottoman Empire, due to its strategic location, attach importance to Yemen and developed a policy of conquest in this direction. Yavuz Sultan Selim (I. Selim), conquered the Yemen in 1517. In 1568, Zeydî's revolt against the Ottoman at the Yemen and Ottoman Empire sent army to suppress the revolt. There is no information about Nihâlî in tezkire's and resource books. As understood from his own book *Fethiyye-i Yemen*; Nihâlî has been found in Ottoman army at the Yemen and he participated in battles which was in 1569-1574. Nihâlî was penned his own observations about war in the verse. At the same time he inform about political conflicts among the Ottoman Pasha's and detected in the Yemen policy. In this study mathnawi of Fethiyye-i Yemen transcribed and translated in modern Turkish. Also given information about Yemen and sahâbe tâbiûn, tebeü't-tâbiûn, evliyâ and âlim's of the Yemen. Also we gave the speechs of the İslam Prophet Muhammed (sav.) which said about Yemen. Beside of this, religions os Yemen was explained; given cultural, literary and poetic elements about Yemen which are used in Turkish culture, literature and poetry. Classical divan's researched

and revealed couplet’s about Yemen. Also given information about fetihnâme’s and gazavâtnâme’s.

Keywords: Yemen, Nihâlî, Fetihnâme, Mathnawi, Classic Turkish Literature.

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ BÖLÜM

KISALTMALAR

Age.:	Adı Geçen Eser.
B.:	Beyit.
C.:	Cilt.
Çev.:	Çeviren.
Edt.:	Editör.
Frs. G.:	Farsça Gazel.
Frs. K.:	Farsça Kaside.
G.:	Gazel.
Haz.:	Hazırlayan.
K.:	Kaside
KKTC:	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti.
Lüg.:	Lügaz.
MEB:	Milli Eğitim Bakanlığı.
Mesn.:	Mesnevi.
mm.:	Milimetre.
Müst.:	Müstezad.
Nu.:	Numara.
Nr.:	Numara.
Nşr.:	Neşreden.
Rub.:	Rubâî.
s.:	Sayfa.
SS.:	Sayfa Aralığı.
Tar. K.:	Tarih Kıtası.

Tar. M.: Tarih Mazumesi.

TDK: Türk Dil Kurumu.

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı.

DİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.

İA: İslam Ansiklopedisi.

Terc. B.: Tercî-i Bend.

Terk. B.: Terkîb-i Bend.

TTK: Türk Tarih Kurumu.

v.: Varak.

[ ]: Metinde olmayan ve sonradan eklenen kısımlar.

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ء:	**ʾ**	ص:	**ṣ**
ا:	**a, e, ā**	ض:	**ż, ḍ**
ب:	**b**	ط:	**ṭ**
پ:	**p**	ظ:	**ẓ**
ت:	**t**	ع:	**ʿ**
ث:	**s̱**	غ:	**ġ**
ج:	**c**	ف:	**f**
چ:	**ç**	ق:	**ḳ**
ح:	**ḥ**	ك:	**k, g, ñ**
خ:	**ḫ**	ل:	**l**
د:	**d**	م:	**m**
ذ:	**ẕ**	ن:	**n**
ر:	**r**	و:	**o, ö, u, ü, ū, ˇ**
ز:	**z**	ه:	**h, e**
س:	**s**	ى:	**ı, i, ī**
ش:	**ş**		

ÖN SÖZ

Yemen, insanlığın en eski yerleşim bölgelerinden biri olma özelliğini taşıyan ve ilk çağlardan beri coğrafi mevki, yeraltı ve yer üstü zenginlikleri, insanlarının karakterleri, maddi ve manevi kültürel yapısı bakımlarından bütün dünyanın dikkatlerini üzerinde toplayan önemli bir ülkedir. Yemen, birçok fikri zıtlığı ve keyif verici madde kullanımını da bünyesinde taşıyan bir kara parçasıdır. İslâmiyetin zuhurundan sonrada orda birçok, sahâbe, muhaddis, veli ve bilim adamını yetişmesi Yemen'in ehemmiyetini başka bir yönden artırmıştır. Özellikle Batılılar, eskiden beri buranın maddi ve manevi yapısını tespit ederek sömürmek ve İslam dünyasında açtıkları diğer yaraları derinleştirmek için saha araştırması yaparak bu bölgeyle ilgili binlerce kitap ve makale kaleme almışlardır. Bu konuda yapılan araştırma ve incelemeler, eski veya yeni olsun, bizde maalesef mahdut sayıdadır. Hatta Batı kültürüyle yetiştiği halde ne Batı ne de Doğu'nun panoramik olarak siyasi, ekonomik, askeri ve stratejik yapısında habersiz olan bazı nâdânlar "Osmanlı'nın Yemen'de ne iş varmış!" gibi yaveler ileri sürmekten de geri durmamışlardır. Hem ne kadar acıdır ki şu anda toplumumuzda bu hususta aynı düşüncede olan binler kişiyle muhatap olmak mümkündür.

Batı'nın saldırgan ve talancı Haçlı seferlerine karşı çelik bir kale gibi duran, İslâm'ın hamisi ve savunucusu Osmanlı Devleti, İslam dünyasındaki birlik ve beraberliği temin etmek için bu bölgeyi XVI. asırda bu birliğin içine kattı. Yine aynı yüzyılda yaşanan Zeydî isyanlarını ve yaşanan mücadeleleri yakından görüp olaylarla ilgili müşahede ve intibalarını Nihâlî isimli bir Osmanlı aydını kaleme almıştır. Bu zatın hayatı ve varsa diğer eserleri hakkında mevcut kaynak eserlerde en küçük bir bilgi kırıntısına dahi ulaşamadığımızdan dolayı şu anda bu konuda malumat sahibi değiliz. Ancak elimizdeki mevcut eserinden şair ve müellif olduğunu çıkarabiliyoruz. Muhtemeldir ki kendisi asker kökenli biri ve eskilerin tabiri ile sahib-i seyf ü kalem. Şâirimiz Nihâlî, Yemen seferiylele ilgili şahsi gözlem ve tespitlerini; 3664 beyitlik manzum bir *Fethiyye-i Yemen*'de biz okuyucularıyla paylaşmaktadır.

Bu çalışmanın girişinde mevcut çalışmalardan yararlanılarak bütün yönleriyle Yemen hakkında özlü bilgiler verildi. Böylece Yemen'le ilgili muhtelif yerli ve yabancı bilgiler bir araya getirilerek, bu konunun toplumumuz açısından önemi günümüz okuyucularının dikkatlerine takdim edildi. Ayrıca okuyucuların bilgi sahibi ve mukayese yapabilmeleri için bu türde yazılmış, diğer fetihnâmeler ve gazavatnâmeler tanıtılıp bu eserler üzerine kimlerin çalıştığı tespit edildi. Birinci Bölümde, *Fetihnâme-i Yemen* eserinden hareketle şâir ve müellifi Nihâlî ile ilgili bilgi kırıntıları sunuldu ve eser alt başlıklar altında şekil ve muhteva bakımından incelendi. İkinci Bölümde kısmında ise bir tarafta eserin transkripsiyonlu metni diğer tarafta onun bugünkü dile aktarılmış, yani sadeleştirilmiş şekli yer alır. Bunu yapmamız; eseri olduğu gibi yeni harflere naklederken mümkün olduğunca hatayı azalmak ve yanlışları düzeltmek maksadıyladır. Metinde geçen kelâm-ı kibar, Arapça ve Farsça ibareler ile âyet ve hadislerin manaları dipnotta verildi. Eser elimizde şu anda tek nüsha olarak mevcuttur. Bilindiği üzere tek nüshalık bir metin üzerinde çalışmanın getirisi de götürüsü de çoktur. Tashih edeceğimiz başka bir nüsha olmadığı için hataların mazur görülmesini dileriz.

Sonuç bölümünde eserden çıkarılan hususlar dikkatlere sunuldu. Her çalışmada gözden kaçan hususlar ve hatalar olabilir. Dikkatli okuyucuların iyi niyetli uyarıları ve dikkatleri bunların düzelmesine vesile olacağından hiç kimsenin şüphesi olmasın. Bilimsel eserler iyi niyetli ve yapıcı tenkit tarağıyla güzelleşir. Bu çalışma sırasında konunun belirlenmesinde ve karşılaştığım güçlükleri çözmemde yardımlarını esirmeyen ve bana gönülden destek olan kıymetli hocam, tez danışmanım ve bölüm başkanım Prof. Dr. Turgut KARABEY'e can u gönülden teşekkür ederim. Kendisi bana ve kendi etrafındaki herkese ufuk açmıştır, gönlü geniş bir bilgedir. Yine tezle ilgili yardımlarını gördüğüm bölümümüz öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Bülent ŞIĞVA'ya, Yrd. Doç. Dr. Faysal ATASOY'a, Yrd. Doç. Dr. Bekir SARIKAYA'ya, ayrıca metinde geçen hadisler ve Arapça ibarelerde ve de hadîs tespitinde değerli yardımlarda bulunan İlahiyat Fakültemiz öğretim üyelerinden Prof. Dr. Adem DÖLEK'e; tezin metni temin edip bana verme lütfunda bulunan ve şu anda Kastamonu İktisadi ve İdari Bilimler fakültesi öğretim üyeliği yapan Doç. Dr.Yahya YEŞİLYURT'a ve tarih araşrıtmalarında yardımlarını esirgemeyen Yrd. Doç. Dr.

Kemal TAŞCI'ya şükranlarımı sunarım. Bu yorucu ve sıkıntılı süreçte beni yalnız bırakmayan ve desteğini hep hissettiğim eşim Mehtap BABÜR de en derin minnet ve şükranları hak etmiştir.

Çalışma bizden yardım Allah'tan...

Yusuf BABÜR

Erzincan 2016

GİRİŞ

I. YEMEN COĞRAFYASI VE TARİHİ

A. Yemen Coğrafyasına Kısa Bir Bakış

Yaklaşık 13-20 derece kuzey enlemleriyle 43-53 derece Doğu boylamları arasında yer alan[1] ve Kızıl Deniz-Hint Okyanusu'na kıyısı bulunan Yemen, Arabistan yarım adasının güney batısında yer alır ve Bâbu'l-Mendeb Boğazı ile Afrika kıtasından ayrılır. Yapısal olarak sert bir temel üzerine oturmuş olsa da tektonik açıdan tamamen sakin bir yapıya sahip değildir.[2] Yemen, doğal özellikleri bakımından kıyıdan iç kesimlere doğru sıralanan ve birbirinden farklı niteliklere sahip olan bölgelere ayrılmaktadır. Bu bölgeler, Tihâme adı verilen ve Kızıldeniz kıyısında yer alan kıyı ovası, Aden körfezi kıyısındaki dar kıyı ovası; bunun gerisinde yer alan platolar, merkezdeki dağlık sahalar kuzey doğudaki çöl sahası ve adalardır.[3] Hadûr Şuayb Dağı[4] Yemen'in batısında yer alır ve ülkenin en yüksek dağıdır. 3750 metre yüksekliktedir.[5] Yaz musonları nedeniyle dağlık alanlar ortalama 1000 mm.'ye kadar yağış alır.[6] Merkezdeki dağlık bölgenin doğu kısmında dünyanın en yüksek rakımlı başkentlerinden olan San'â (2200 m) şehri bulunur.[7] Yıllık yağış ortalamasının düşük olduğu Yemen'de sürekli akan akarsuların bulunmamasıyla birlikte ormanlık alanlar ülke topraklarının sadece yaklaşık % 4'ünü kaplamaktadır.[8] Yemen toprakların yüksek platolarında yer alan ve tarıma elverişli olan kısmı yalnızca % 3'lük bir bölümüdür. Ancak tarım ülke nüfusunun önemli bir kısmının istihdam edildiği bir sahadır. Ayrıca Yemen'de balıkçılık ve yeraltı zenginliklerinin

---

[1] Ramazan Özey, *Dünya Denkleminde Ortadoğu Coğrafyası*, Aktif Yayınevi, İstanbul 2004, s. 166.
[2] Hulûsi Yavuz, *Nâme-i Fütûh-i Yemen: Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012)*, I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s. LVIII-LIX; Halil Kurt, "Yemen (I. Fizikî ve Beşerî Coğrafya)", DİA, XLIII/400.
[3] Kurt, "Yemen (I. Fizikî ve Beşerî Coğrafya)", s. 400
[4] Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012*), I, s. LX; Zekeriya Kurşun, "Hadûr", DİA, XIV/69-70
[5] Kurt, "Yemen (I. Fizikî ve Beşerî Coğrafya)", XLIII/400
[6] Ramazan Özey, *Dünya Denkleminde Ortadoğu Coğrafyası*, s. 186.
[7] Ahmet Raşit Paşa, *Tarih-i Yemen ve San'â*, I-II, nşr. Sadettin Baştürk, Taşhan Kitap Yayınları, Ankara 2013, s. 150; Mustafa L. Bilge, "San'â", DİA, XXXVI/88; Kurt, "Yemen (I. Fizikî ve Beşerî Coğrafya)", DİA, XLIII/400
[8] Kurt, "Yemen (I. Fizikî ve Beşerî Coğrafya)", DİA, XLIII/400-401

çıkarılarak işlenmesi önemli ölçüde iş istihdamı sağlamaktadır.[9] Bunun yanında sayısı milyonları bulun Yemenli, farklı Arap ülkelerinde işçi olarak çalışmaktadır. Dikkat çekici başka bir nokta da Yemen halkı arasında gayrıresmi bir sınıf farkının mevcut oluşudur. Halk, köylüler ile esnaf olan şehirliler diye iki gruba ayrılır. Hatta bu iki grubun birbirine kız vermediği dahi bilinir.[10] Kabile ve sınıf ayrılığı, bu ülkedeki en büyük problemlerdendir. İMF 2016 verilerine göre kişi başına düşen yıllık gelir 1437 dolardır. 2014 nüfus sayımına göre tahminî nüfusu 26.052.966 kişidir.

B. Kronolojik Yemen Tarihi

Arabistan yarım adasının güney batısında bulunan; Arapların Saide, eski Yunan ve Romalı coğrafyacıların Arabia Felix (Bahtiyar Arabistan) olarak adlandırılan Yemen, Mekke'yi dünyanın merkezi kabul eden Arap coğrafyacılara göre doğuya dönüldüğünde Kâbe'nin sağında (yemîninde) kalması nedeniyle bu adla anılmıştır.[11] Yemen isminin Araplar'dan ayrılan bir kısım insanın sağ tarafa gittiğinden dolayı bu ismi aldığı ve efsanevî Arap kahramanı Yemen b. Kahtân'dan kaynaklandığı da rivayet edilmektedir. Sonuç itibariyle Yemen isminin sağ yönüyle bir alakasının olduğu aşikârdır.[12]

Rub'u'l-Hâlî'den Yemen'in kuzey bölgesine göç ederek M.Ö. III. bin yıllarda burada büyük bir devlet teşkil eden Maînliler, İslam tarihçilerine göre Yemen'in ilk sakinleri olan ve Hz. Nûh'un oğulları Ham ve Sam'ın torunlarından Yemen'in en eski sakinleridirler. Başkentleri San'â'nın doğusundaki Maîn (Karno) şehridir. Maînlilerin hâkimiyet sahaları Hicâz, Fedek, ve Teymâ haricinde Berâkış, Athlula,

---

[9] Kurt, "Yemen (I. Fizikî ve Beşerî Coğrafya)", DİA, XLIII/401; Cengiz Tomar, "Yemen (II. Tarih: Son Dönem)", DİA, XLIII/414

[10] Özey, *Dünya Denkleminde Ortadoğu Coğrafyası*, s. 186.

[11] Mehmed Şemseddin Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi* (Nşr. Mehmet Mahfuz Söylemez), Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2006, s. 15-16; Mehmed Şemseddin Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri* (Nşr. Mehmet Mahfuz Söylemez – Mustafa Hizmetli), Ankara Okulu Yayınları, Ankara 1997, s. 27; Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012*), I, s. LIX-LX; Sabri Hizmetli, *İslâm Tarihi - İlk Dönem -* , Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2006, s. 104; Âdem Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2014, s. 23-24; Cengiz Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/401-402

[12] Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 16-17; Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 40-42; Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012*), I, s. LIX; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/402

Beycân, Beydâ, Nestum, Nesca ve Lûk şehirlerini içermekteydi.[13] Tarih boyunca ziraî yönden fakir Yemen, Maînliler döneminde ticaret sayesinde müreffeh bir ülke konumundaydı. Hindistan, Çin, Asya, Mısır, Bilâdu'ş-Şâm (Suriye) ve Filistin bölgelerinden gelen kervanların taşıdığı metaların pazarlanmasıyla beraber Yemen zenginleşmiştir.[14]

Yemen'deki en eski devletlerden biride Beycân ve Hureyb Vadilerine hâkim olan ve başkenti Timna (Hecer Kehlân) olan Katabân devletidir. Bu devletin M.Ö. IX-VIII. Asırlarda tesis edildiği tahmin edilmektedir. Katabân Devletinin ikbal devri Evsân işgali altındaki toprakları Sebe Devletinin yardımıyla istirdat ettiği ve Evsân ülkesine hâkimiyet kurduğu M.Ö. III. ve II. asırlardır.[15] Katabân Devleti, geliştirdiği iç ve dış ticaretin yanı sıra inşa edilen barajlar, açılan su kanalları ve ekilen tarım arazileri sayesinde zenginleşti. Ayrıca bu dönemde ziraat ve iktisada müteallik kanunlar kitabelere yazılarak ülkenin gelişmesinde etkili olan unsurlar hukukî bir temele dayandırılmıştır.[16] Katabân Devletinin başkenti Timna, M.Ö. 100 yılı civarında tahrip edilmiştir. Bu tarih aynı zamanda Katabân Devletinin de inkırazı olarak kabul edilmektedir.

Yemen bölgesinde M.Ö. hüküm süren diğer devlet, kökeni hakkında herhangi bir bilgi olmayan ve Katabân ve Sebe kaynaklarında yer alan Helen kültüründen de etkilenmiş olan Evsân Devletidir. Bu devlet Aden Körfezi kıyısındaki Mehra Vadisi'nde hüküm sürmekteydi. Ayrıca Evsân Devleti Sâhilu'l-Evsânî denilen doğu Afrika kıyılarına da hâkim olmuşlardı.[17]

---

[13] Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 115-122; Neş'et Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara Üniversitesi, İlâhiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1971, s. 10-11; Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012*), I, s. LXV; Hizmetli, *İslâm Tarihi*, s. 121-122; Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, s. 27; Âdem Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi, I - (Hz. Muhammed Dönemi),* Ensar Neşriyat, İstanbul 2010, s. 50; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/402

[14] Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 118, 161-162; Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 10-14; Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, s. 28-29; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/402

[15] Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 146-148; Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 27-28; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/402

[16] Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 157-158, 162-163; Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 28; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/402

[17] Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/402

M.Ö. 1500 yılı civarında Yemen'in Hadramût[18] bölgesine göç ettikleri tahmin edilen Hadramûtlular Sabata başkent olmak üzere bir devlet kurdular. Hadramûtlular devleti ikbal devrinde Sebe devletine tâbi olsa da bu devletin zayıflamasıyla beraber tekrar müstakil hareket etmeye başladı.[19]

Başkenti Me'rib olan Sebe Devleti İslam öncesi Yemen tarihinin en önemli siyasî unsurudur.[20] Komşuları olan Maînliler, Katabânlılar ve Hadramûtluların devletlerinden önce ya da sonra kurulduklarına dair kesin bir bilgi yoktur. Fakat Sebeliler, hem Maînlilerin, hem de Katabânlılar ve Hadramûtlular'dan sonra Yemen'e göç ettikleri (M.Ö. 1200) için devletlerini de komşularından sonra kurmuş olmaları kuvvetle muhtemeldir. Mukarrib ünvanlı hükümdarlara sahip olan Sebe Devletinden ilk defa M.Ö. VII. asırda Asur kaynaklarında bu devletin Asurlulara tabi olup vergi verdikleri hasebiyle geçmektedirler.[21] M.Ö. VII. asırda Asurluları metbû tanımış olan Sebelilerin Ahd-i Atik'te (Tevrat) yer almalarının yanı sıra Sebe Devletinden[22] de Belkîs adlı veya ünvanlı bir kadın hükümdar tarafından yönetilen ve güneşe tapan bir halkının olduğu bilgisi verilen güçlü bir devlet olarak bahsedilir.[23] Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'de Sebe cemiyetinin zenginleşip refaha ermesinden sonra Allah'a kulluk etmekten imtina ettikleri için onların

---

[18] Hüseyin Algül, "Hadramût", DİA, XV/65-68.

[19] Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 148-149; Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 25-26; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/402

[20] Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 123-130, 153; Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 42; Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 14-17; Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012)*, I, s. LXV; Hizmetli, *İslâm Tarihi*, s. 22; Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, s. 29; Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi, I - (Hz. Muhammed Dönemi)*, s. 50; İsmail Yiğit, "Sebe", DİA, XXXVI/241

[21] Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 124; Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 14; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/402; Yiğit, "Sebe", DİA, XXXVI/242

[22] Neml Suresi (27/20-44); Bekir Topaloğlu, "Sebe‘ Sûresi", DİA, XXXVI/243-244; Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 123; Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 14; Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, s. 30; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/402; Yiğit, "Sebe", DİA, XXXVI/242.

[23] Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 14; Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 123; Hizmetli, *İslâm Tarihi*, s. 122; Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, s. 30-31; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/402; Yiğit, "Sebe", DİA, XXXVI/241.

zenginliklerinin kaynağı olduğu var sayılan Arim Seli (Seylü'l-Arim) ile cezalandırıldıklarına dair bilgi mevcuttur.[24]

Sebeliler Devleti tarihi esas itibariyle Mukarribler (M.Ö. ?-650) ve Melikler (M.Ö. 650-115) olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Melikler devrinin ilk hükümdarı Karibai'l-Vitar komşuları olan Maîn, Katabân ve Hadramût'u hâkimiyetine alıp, Evsân Devletini de ortadan kaldırdıktan sonra bütün Yemen'e hâkim oldu.[25] Sebeliler Yemen'e hâkim olduktan sonra ticarete ve inşa edilen baraj ve su kanalları sayesinde gelişen ziraat faaliyetleri sonucunda zenginleşti. Sebe hükümdarları başkent Me'rib başta olmak üzere Necrân, Gurâb, Nakbu'l-Hucra ve Yemen'in diğer önemli şehirlerinde zenginliklerinin simgesi olan ve kalıntıları zamanımıza kadar ulaşmış etrafı surlarla çevri saraylar ve köşkler inşa ettirdiler.[26]

Sebeliler devletinde M.Ö. V. asırda Hemdân ailesi iktidarı elinde tutmaktaydı. M.Ö. II. Asırda ise Hâşidîlere kaptırılan iktidar M.Ö. 111 yılında Sebe hükümdar ailesinin akrabası olan Himyerî kabilesinden Yeşerha b. Yahdub tarafından ele geçirildi. Bütün Sebe ülkesini ele geçiren Himyerîlerin ilk hükümdarı olan Yeşerha b. Yahdub Melikü Sebe ve Zû Reydân ünvanlarını alarak Sebe Devletini yıkıp Himyerî Devletini tesis etti.[27] Kahtânî Araplarından olan Himyerîler, kısa sürede Yemen'i hâkimiyet altına aldılar. Başlangıçta adı Reydân olan başkentleri daha sonra Zafâr olarak şöhret kazandı. Himyerîler devleti Hadramûtlular Devletini hâkimiyet altına alıp sınırlarını kuzeyde Orta Arabistan'a kadar genişletmesinin ardından

[24] Sebe Suresi (34/15-21; Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 158-161; Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, s. 31-32; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/402; Yiğit, "Sebe", DİA, XXXVI/242.

[25] Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 126-129; Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 42-43; Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 14-15; Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012*), I, s. LXV-LXVI; Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, s. 32; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/402; Yiğit, "Sebe", DİA, XXXVI/242.

[26] Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 150, 155-157; Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, s. 39-40; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/402; Yiğit, "Sebe", DİA, XXXVI/242-243.

[27] Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 130; Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 43; Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 16-17; Hizmetli, *İslâm Tarihi*, s. 122; Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, s. 33; Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi, I - (Hz. Muhammed Dönemi),* s. 50-51; Hüseyin Algül, "Himyerîler", DİA, XVIII/62; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/402; Yiğit, "Sebe", DİA, XXXVI/243.

Arabistan yarımadasının en önemli siyasî unsuru haline geldiler. Afrika'daki Habeşistanlılar ve Asya'daki Sâsânîler ile mücadeleye girişen Himyerîler bütün güney Arabistanı denetim aldılar. Uzak Asya ve Batı arasındaki ticaret yollarının üzerinde olması Himyerîler Devletinin güçlenmesini halkının ise müreffeh olmasını sağladı. Başkent Zafâr'ın yanısıra San'â, Debâ, Mehre, Aden, Sebe ve Râyiha şehirlerinde kurulan pazar ve panayırlar vasıtasıyla Yemen önemli bir ticaret merkezi haline geldi.[28]

M.S. 70 yılında Roma komutanı Titus'un Filistin'i ele geçirip Yahûdîleri buradan kovunca onların bir kısmı Hicâz ve Yemen bölgesine göç ettiler. Bu tarihten sonra Araplar Yahûdî olmaya başladılar. Yemen bölgesindeki insanların bazıları Hristiyan bazıları da Yahûdî oldu. Yemen'e hâkim olan Himyerî ailesi Yahûdîliği Habeşistan'a yakın olan kısımlarda ve Necrân bölgesindeki insanların çoğunluğu ise Habeşistan'ın himayesinde Hristiyanlığı tercih ettiler. Doğu Roma imparatoru Konstantinos (337-361) döneminde Yemen'e gönderilen Hristiyan davetçileri vasıtasıyla Yemen'deki Hristiyan varlığı oldukça artmıştı. Tebasının Hristiyanlığa meylettiğini gören son Himyerî hükümdarı Zûnüvâs (Yûsuf Eş'ar), Hristiyanları ve Putperestleri Yahûdîliğe girmek için zorlamaya başladı. Hatta Necrân bölgesinde 4.000 veya 20.000 Hristiyanı Uhdûd adı verilen ateş çukurlarına attırarak yaktırdı.[29] Himyerî hükümdarının yaptığı bu zalimane tutum Kur'ân-ı Kerîm'de eleştirilmektedir.[30] Himyerî hükümdarının bu zalimliği fırsat kollayan Hristiyan dünyasını harekete geçirdi ve 525 yılında Habeş Aksum hükümdarı Kaleb Ela-Esbaha Doğu Roma ile anlaşarak Yemen'e bir ordu gönderdi. Himyerîleri Yahûdî

---

[28] Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 16-17; Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012)*, I, s. LXIX; Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, s. 39-40; Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi, I - (Hz. Muhammed Dönemi),* s. 51; Algül, "Himyerîler", DİA, XVIII/62; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/402.

[29] Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 136-137; Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 88, 92-93; Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 17-18; Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012)*, I, s. LXVI; Hizmetli, *İslâm Tarihi*, s. 122-123; Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, s. 34; Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi, I - (Hz. Muhammed Dönemi),* s. 51, 92; Algül, "Himyerîler", DİA, XVIII/62; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/402.

[30] Kur'ân-ı Kerîm, Burûc Suresi (85), 4-9; Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, s. 34-35; Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi, I - (Hz. Muhammed Dönemi),* s. 51; Algül, "Himyerîler", DİA, XVIII/62; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/402.

hükümdarı Zûnüvâs, Hristiyan ordusu karşısında yenilgiye uğradı. Zûnüvâs'ın yenilgisi Himyerî Devletinin de yıkılmasını sağladı.[31]

Yemen Himyerîler Devletinin inkırazından sonra takriben 50 yıl Habeşistanlı valiler tarafından idare edildi. Habeşistanın Yemen valisi olan Ebrehe, Yemen'i Hristiyanlaştırmak için elinden geleni yapmak istemekteydi. Fakat ne Yahûdî Himyerî ailesi ne de Hristiyan Habeşistanlılar Yemen'deki asıl Putperest ve Hanif dinine mensup halk tarafından hoş karşılanmadı. Zülhalasa, Zülkeffeyn, Yeğûs, Yeûk ve Nesr gibi putları olan Putperestler hac mevsimlerinde yine eskisi gibi Mekke'deki Kâbe'ye giderek ibadet etmekteydiler.[32] Putperestlerin Hristiyan olmayıp Ebrehe'nin Yemen'de inşa ettirdiği kiliseye (Kulleys) gitmemeleri onun putperestlerin ibadetgâgı olan Kâbe üzerine bir sefer düzenlemesine sebep oldu. İslam peygamberi Hz. Muhammed'in doğduğu yıllarda ordusunda büyük binaları yıkmakta kullanılan iri filler olan Ebrehe Mekke'ye gelerek şehri kuşatma altına aldı. Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan bu kuşatma başarısız oldu ve Ebrehe perişan bir şekilde geri çekilmek zorunda kaldı.[33]

Habeşistanlı valilerin bahusus Ebrehe'nin baskısından halk Himyerî ailesine mensup olan Seyf b. Zûyezen'in Sâsânî Kisrası Anûşirvân-ı Âdil ünvanlı Hüsrev Perviz den aldığı yardımla Hristiyanlara karşı başlattığı hareketi destekleyerek

---

[31] Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 137-138; Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 44, 93; Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 17-18; Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012)*, I, s. LXVI-LXVII; Hizmetli, *İslâm Tarihi*, s. 123; Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, s. 35-36; Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi, I - (Hz. Muhammed Dönemi),* s. 51-52, 93; Algül, "Himyerîler", DİA, XVIII/62; Bilge, "San'â", DİA, XXXVI/88; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/402.

[32] Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 140-141; Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 71, 94; Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 19-20; Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012)*, I, s. LXVII; Hizmetli, *İslâm Tarihi*, s. 170; Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, s. 35; Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi, I - (Hz. Muhammed Dönemi),* s. 52, 93-94; Algül, "Himyerîler", DİA, XVIII/62; Bilge, "San'â", DİA, XXXVI/88; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/403.

[33] Kur'ân-ı Kerîm, Fil Suresi (105), 1-5; Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 142-143; Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 20-23; Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012)*, I, s. LXVII; Hizmetli, *İslâm Tarihi*, s. 169-171; Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, s. 35; Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi, I - (Hz. Muhammed Dönemi),* s. 52, 93-94; Algül, "Himyerîler", DİA, XVIII/62; Bilge, "San'â", DİA, XXXVI/88; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/402-403.

Habeşistan idaresinin 573 yılında Yemen'de son bulmasını sağladılar.[34] Bu dönemden İslam hâkimiyetine kadar geçen sürede Yemen uzun süren mücadeleler nedeniyle eski müreffeh ortamını kaybetti. Ayrı bu süre zarfında ülke İranlı askerlerin Yemenli kadınlarla evlenmelerinden dünyaya gelen Ebnâ (Oğullar) adlı bir gurup tarafından idare edildi.[35]

İslam öncesinde coğrafî yakınlı, ticaret ve hac mevsiminde Kâbe'de ibadet etmek için gelen Mekke'ye gelen Yemenliler nedeniyle Mekke'deki Araplar Yemen ve Yemenlilerden haberdardılar. İslamiyet'in zuhurundan sonra Hz. Peygamberin özellikle İslamiyet'i tebliğ ettiği dönelerde hac mevsiminde Mekke'ye gelen Yemenlilere İslam dinin tebliğ etmesiyle beraber Yemenliler İslamiyet'i tanımaya başladılar.[36] Hadramût'tan Mekke'ye gelen Kindeliler İslamiyet'i tanıyan ilk Yemenli Araplardır. Hz. Peygamber hac mevsiminde Kindelilere İslamiyet'ten bahsetmesine rağmen bu kabilenin ileri gelenlerinden Müleyh İslamiyet'e girmeyi reddetmiştir.[37]

Yemenlilerin İslamiyet'e girmeleri esas itibariyle Medîne'ye hicretten sonra vuku bulmuştur. Rivayete göre Hz. Peygamber'in Medîne dışındaki şehirlerdeki insanları İslamiyet'e davet ettiğini duyan Ebû Mûsâ el-Eş'ârî, iki kardeşi ve yanlarındaki takriben 50 kişilik bir gurup İslamiyet'i öğrenmek amacıyla gemi ile Medîne'ye giderken yolda fırtına nedeniyle Habeşistan'a gitmek zorunda kaldılar. Ebû Mûsâ Habeşistan'da Ca'fer b. Ebû Tâlib ve arkadaşlarıyla karşılaşmış bir süre Habeşistan'da kaldıktan sonra Müslümanlar ile birlikte 7/628 yılında Medîne'ye

[34] Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 144; Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 23-24; Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012*), I, s. LXXI; Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi, I - (Hz. Muhammed Dönemi),* s. 53; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/403.

[35] Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 24; Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 144; Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, s. 38; Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi, I - (Hz. Muhammed Dönemi),* s. 53; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/403.

[36] Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 144; Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 24; Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012*), I, s. LXXI; Hizmetli, *İslâm Tarihi*, s. 365; Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, s. 38; Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi, I - (Hz. Muhammed Dönemi),* s. 53; Algül, "Himyerîler", DİA, XVIII/63; Bilge, "San'â", DİA, XXXVI/88; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/403.

[37] Algül, "Himyerîler", DİA, XVIII/63; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/403.

vasıl olmuştur. Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'nin Mekke döneminde Müslüman olduğuna dair rivayetlerde mevcuttur.[38] Ebû Mûsâ, daha sonra Yemen'e dönerek kabilelerini İslam'a davet etmiştir.[39]

Ebû Mûsâ haricinde Hz. Peygamber, diğer devlet büyüklerine olduğu gibi Yemen'deki hükümdarlara ve toplumun ileri gelenlerine İslamiyet'e davet mektupları göndermiştir. Himyerîlerin ileri gelenlerinden Hâris, Mesrûh ve Nuaym b. Abdukulâl'e Ayyâş b. Ebû Rebiâ'yı elçi göndererek Yahûdîlerin Üzeyir'i Hristiyanların da İsa'yı Allah'ın oğlu sayarak sapıttıklarını izah ederek onları İslamiyet'e davet etmiştir.[40] Ayrıca Hz. Peygambersin Sâsânî kisrasına İslamiyet'e davet mektubu göndermesinden sonra Yemen'e Sâsânîler adına idare eden Ebnâ ve Sâsânîleri Yemen valisi Bâzân'ın da İslamiyeti seçmesiyle beraber San'â ve diğer şehirler 628-631 yılları arasında İslamiyet'i kabul ettiler.[41] Hz. Peygamber Mekke'nin fethinden sonra Yemen'deki bazı Arap kabillerinin üzerine Seriyye göndermek zorunda kaldı.[42]

Senedü'l-Vüfûd (Heyetler Yılı) olarak tavsif edilen hicretin 9, miladın 630 yılında Medîne'ye Yemen'den muhtelif guruplar geldiler. Bunlar arasında Hz. Peygamberin çok özen gösterdiği Hadramûtlu Benî Tucîb kabilesinden üç kişi bulunmaktaydı.[43] Hz. Peygamberin Tebük gazvesinden döndüğü bir esnada Yemen'den gelen Himyerî meliklerinin elçisi Mâlik b. Murâre er-Rehâvi, Hz. Peygamber'e efendileri Hâris b. Abdükülâl, Nuaym b. Abdükülâl, Nu'mân ve Zur'a

---

[38] Algül, "Himyerîler", DİA, XVIII/63; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/403.
[39] Algül, "Himyerîler", DİA, XVIII/63; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/403.
[40] Hizmetli, *İslâm Tarihi*, s. 365-366; Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi, I - (Hz. Muhammed Dönemi),* s. 382; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/403.
[41] Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 144; Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 24; Hizmetli, *İslâm Tarihi*, s. 366; Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi, I - (Hz. Muhammed Dönemi),* s. 53, 383; Algül, "Himyerîler", DİA, XVIII/63; Bilge, "San'â", DİA, XXXVI/88; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/403.
[42] Algül, "Himyerîler", DİA, XVIII/63; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/403.
[43] Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012*), I, s. LXXI; Hizmetli, *İslâm Tarihi*, s. 360; Algül, "Himyerîler", DİA, XVIII/63; Algül, "Hadramût", DİA, XV/65-66; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/403.

b. Zuyezen'in Müslüman oldukları müjdesini verdi.[44] Bu müjdeli habere çok sevinen Hz. Peygamber Mu'âz b. Cebel'i kuzey Yemen'de insanları İslamiyet'e davet etmek, İslam dinini kural ve kaidelerini öğretmek ve onlar arasında çıkacak ihtilafları İslam esaslarına göre çözmek için görevlendirdi. Mu'âz b. Cebel, Yukarı Yemen bölgesinde birçok insanın İslamiyet'i tercih etmesini sağlamıştır.[45] Mu'âz b. Cebel'in Kuzey Yemen'de İslamiyet'i yayma çabalarının yanı sıra Güney Yemen'de Ebû Mûsâ el-Eş'ârî görevlendirilerek San'â ve çevresindeki Arapların İslamiyet'i tercih etmelerini sağladı. Ayrıca aslen Ebnâ'dan olan ve Hz. Peygamber'i gördükten sonra Müslüman olan Veber b. Yuhannis ve Fîrûz b. Deylemî bu bölgede İslamiyet'in yayılması için çok gayret gösterdiler.[46] Hatta San'â'daki Camiü'l-Kebîr bunlar tarafından inşa ettirildi. Ayrıca Hz. Peygamber Yemen'deki karışıklıklar nedeniyle Hz. Ali'yi 10/631 yılında bir sefere gönderdi.[47] Yemenli Müslümanlar, İslamiyet'in yayılması için daha sonraki yıllarda çok çaba sarf ettiler. İslam ordularının düşman üzerine gönderilmesinde gönüllü olarak yer aldılar.

Yemen bölgesinde İslamiyet'e giriş hızlı bir şekilde olmasına rağmen daha Hz. Peygamber döneminde peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkanlar oldu. Bunlardan Esved el-Ansî (Ahbere b. Kâ'b) Necrân'ı ele geçirip San'â üzerine yürümüş fakat Ebnâ tarafından ortadan kaldırılmıştır.[48] Yemen'deki isyanlar Hulefâ-i Râşidîn döneminde de ortaya çıkmıştır. Hz. Ebû Bekir'in hilafeti döneminde Yemen'de ayaklanan Kays b. Mekşûh Ebnâ'dan olan San'â valisi Fîrûz b. Deylemî tarafından

---

[44] Algül, "Himyerîler", DİA, XVIII/63; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/403.

[45] Algül, "Himyerîler", DİA, XVIII/63; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/403.

[46] Algül, "Himyerîler", DİA, XVIII/63; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/403.

[47] Uyar, *Ehl-i Beyt: İslâm Tarihinde Ali-Fatıma Evlâdı*, s. 519; Bilge, "San'â", s. 88-89; Cengiz Tomar, "Yemen (III. Kültür ve Medeniyet)", DİA, XLIII/414; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/403.

[48] Ahmed Ağırakça, *Hz. Ebu Bekir Devri İslâm Tarihi*, Buruc Yayınları, İstanbul 1998, s. 91-114; Hizmetli, *İslâm Tarihi*, s. 419, 421; Âdem Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi, II - (Hulefâ-i Râşidîn Dönemi),* Ensar Neşriyat, İstanbul 2011, s. 70, 75; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/403.

ortadan kaldırılmıştır. Bu dönemde ayrıca Hadramût'ta çıkan bir isyan Medîne'den gönderilen bir ordu vasıtasıyla bastırılmıştır.[49]

Hz. Ebû Bekir döneminde Yemen San'â, Cened ve Hadramût olmak üzere üç idari bölgeye ayrıldı. Hz. Ömer döneminde 13/634 yılında ise Yemen'de huzursuzluğa sebep olan Necrân Hristiyanlarından önemli bir gurup insan Kûfe'ye tehcir ettirildiler.[50] San'â valisi Ya'lâ b. Ümeyye halkın şikâyeti üzerine üç kez Medîne'ye çağrılarak soruşturma geçirdi. Hz. Osman döneminde Yemen'de önemli bir hadise vuku bulmadığı için kaynaklarda bu döneme ait bilgiler yer almaz. Hz. Ali'nin Mu'âviye ile rekabeti esnasında ona destek için Medîne'ye gelen Ya'lâ b. Ümeyye görevinden azledildi ve yerine Ubeydullah b. Abbas San'â valisi oldu. Ayrıca Hz. Ali, Sa'îd b Sa'd b. Ubâde'yi Cened valisi tayin etti. San'â valiliğinden azledilen Ya'lâ b. Ümeyye ise Mekke'ye giderek Cemel ashabına katıldı. Cemel sonrası Hz. Ali aleyhtarları Yemen'de isyan ettiler (40/661).[51]

Emevî hilafetinin ilk yıllarında Ebnâ kökenli valiler tarafından idare edilen Yemen Muaviye'nin ölümünden sonra çıkan karışıklıklar esnasında Mekke'de hilafetini ilan eden Abdullah b. Zübeyir'in hilafetini tanıdı. Bu dönemde San'â ve Cened valileri Abdullah b. Zübeyir tarafından atanmaktaydı.[52] Bu dönemde Yemen ilk Hâricî İbadî isyan 68/687-688 yılında baş gösterdi. Abdullah b. Zübeyir'in ortadan kaldırılmasından sonra Yemen tekrar Emevî hâkimiyetine girdi. Emevîler Yemen'e genel itibariyle Emevî kökenli ve sert uygulamalarıyla meşhur valiler tarafından idare ettiler. Mesela zalimliği ile meşhur olan Haccac b. Yusuf es-Sekafî Yemen'de üç yıl valilik yaptı.[53]

---

[49] Ağırakça, *Hz. Ebu Bekir Devri İslâm Tarihi*, s. 122; Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi, II - (Hulefâ-i Râşidîn Dönemi),* s. 70-75; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/403.

[50] Gülgûn Uyar, *Ehl-i Beyt: İslâm Tarihinde Ali-Fatıma Evlâdı (260-873'e Kadar)*, Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2011, s. 519; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/403.

[51] Uyar, *Ehl-i Beyt: İslâm Tarihinde Ali-Fatıma Evlâdı*, s. 82; Hizmetli, *İslâm Tarihi*, s. 449; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/403.

[52] Âdem Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi, III - (Emevîler Dönemi),* Ensar Neşriyat, İstanbul 201, s. 124; Uyar, *Ehl-i Beyt: İslâm Tarihinde Ali-Fatıma Evlâdı*, s. 101; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/403-404.

[53] Uyar, *Ehl-i Beyt: İslâm Tarihinde Ali-Fatıma Evlâdı*, s. 101; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/404.

Yemen'de Emevî iktidarına karşı çıkan ilk isyan 107/725 yılında Abbâd er-Ruaynî tarafından başlatıldı. Emevîlerin Yemen hâkimiyetine karşı en önemli isyanı Hadramût kadısı Tâlibu'l-Hak lakaplı Abdullah b. Yahya el-Hadramî tarafından başlatıldı. Hadramî, Umman tarafından yayılım alanı bulan Hâricî İbadîler ile işbirliği yaparak 129/746 yılında önce Hadramût'u daha sonra San'â'yı ele geçirerek Emevîler'in Yemen hâkimiyetine önemli bir darbe vurdu. Fakat daha sonra Mekke ve Medîne'yi ele geçirince Emevî halifesi II. Mervan'ın orduları tarafından yenilgiye uğratıldı ve San'â yakınlarında 130/748 yılında ortadan kaldırıldı.[54] Hadramî'nin isyanının bastırılmasına rağmen hariciler Yemen Hâricîlerin önemli merkezlerinden biri haline geldi.

Yemen, Abbasîler döneminde de merkezden gönderilen valiler tarafından idare edildi. Yemen Abbasî idaresine karşı ilk isyan 184/800 yılından Heysem b. Abdüssamed el-Hemdânî tarafından başlatıldı ve 7 yıl süren bu isyan ancak 191/807 yılında sonlandırıldı.[55] Yemen'de Abbasî idaresi yeni tesis edilmişken Kûfe'de halifeliğini ilan eden Ehl-i Beyt'ten Ebû Abdullah b. Tabataba yönetimindeki isyan Yemen'e de sirayet etti. İmam Mûsâ Kazım'ın oğlu İbrahim, Yemen'e girerek Sa'de şehrini ele geçirdi ve bağımsızlığını ilan etti. Yemen'de büyük tahribat yapan İbrahim b. Mûsâ 200/815 yılında San'â'yı ele geçirdi.[56] İbrahim b. Mûsâ'nın isyanının bastırmak için gönderin Hamdaveyh b. Mâhân'ın uzun uğraşlar sonunda İbrahim'i yenmesi ve bağımsızlığını ilan etmesinden sonra İsa b. Yezîd b. el-Celûdî 205/820 yılında onun isyanını bastırarak Yemen'in tekrar Bağdad'a bağlanmasını sağladı.[57]

Abbasî halifesi Me'mun devrinde Akk ve Eş'ar kabilerinin isyanlarından dolayı halife Me'mun Tihâme bölgesini Yemen idari taksimatından çıkardı.

---

[54] Uyar, *Ehl-i Beyt: İslâm Tarihinde Ali-Fatıma Evlâdı*, s. 143-144; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/404.

[55] Âdem Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi, IV - (Abbâsîler Dönemi),* Ensar Neşriyat, İstanbul 2011, s. 190; Uyar, *Ehl-i Beyt: İslâm Tarihinde Ali-Fatıma Evlâdı*, s. 309; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/404.

[56] Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi, IV - (Abbâsîler Dönemi),* s. 190; Uyar, *Ehl-i Beyt: İslâm Tarihinde Ali-Fatıma Evlâdı*, s. 309-310; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/404.

[57] Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi, IV - (Abbâsîler Dönemi),* s. 190; Uyar, *Ehl-i Beyt: İslâm Tarihinde Ali-Fatıma Evlâdı*, s. 314-315 ve 321; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/404.

Olayların bir türlü sona ermemesi üzerin komutanlarından Muhammed b. Abdullah b. Ziyad'ı vali olarak bu bölgeye gönderdi. Yemen'e gelerek durumu denetim altına alan Muhammed b. Abdullah Zebîd adında bir şehir kurarak Hadramût'tan Aden'e kadar uzanan bölgeye tamamen hâkim oldu.[58] 245/859 yılındaki ölümüne kadar bölgeyi denetim altına alan Muhammed'in yerine oğlu İbrahim geçti ve bu dönemden sonra Tihâme bölgesinde Ziyadî hanedanı yönetimi ele geçirdi. İbrahim devrinde Bağdad ile ilişkileri iyi olan Ziyadîler 299-371/911-981 yılları arasında Ziyadî hükümdarı olan Ebû'l-Ceyş b. İbrahim döneminde güçlenen Karmatîler 302/914 yılında başkent Zebîd'i tahrip ettiler.[59] Ebû'l-Ceyş'in ölümünden sonra Hadramût ve Aden valileri bağımsızlıklarını ilan ettiler. Ayrıca merkezde köle asıllı emirlerden Necah adlı kişi 412/1022 yılında Ziyadî hanedanına son verdi. Ziyadî hanedanı Yemen'de yeni şehirler inşa etmenin yanı sıra özellikle hac yollarının düzenlenmesi için çok çaba sarf etti.[60]

Abbasîler döneminde Yemen'in güneyinde Ziyadîler hüküm sürerken; San'â merkezli Ya'furîler Yemen'in kuzeyini kontrol ettiler. Ya'furîler, bir buçuk asır boyunca Yemen'in kuzeyini, güneydeki Ziyadîler ile iyi ilişkiler içinde idare ettiler. Ya'furîlerin kuzey Yemen hâkimiyeti esnasında Yemen'de etkisi günümüze kadar süren Zeydî imameti hâkimiyeti de yayılmaya başladı.[61]

Ziyadîlerin son döneminde etkili olmaya başlayan Habeşli kölelerden Necah, Ziyadîler Devleti'ni ortadan kaldırdıktan sonra Zebîd şehrini ele geçirip Necahîler hanedanını tesis etti. Şafiî olan Necah'ın Süleyhîler üzerine yürürken öldürülmesiyle beraber Zebîd üzerine yürüyen Süleyhîler Necah'ın oğulları tarafından püskürtüldüler. Necah'ın oğlu Ceyyaş döneminde Zebîd tam olarak Necahîlerin hâkimiyetine girdi. Onun ölümünden sonra Necahîler vezirlerin etkisi altına girdiler

---

[58] Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012)*, I, s. LXXII; Uyar, *Ehl-i Beyt: İslâm Tarihinde Ali-Fatıma Evlâdı*, s. 520; Algül, "Hadramût", DİA, XV/66; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/404.

[59] Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012)*, I, s. LXXII; Algül, "Hadramût", DİA, XV/66; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/404.

[60] Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", s. 404

[61] Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012)*, I, s. LXXII; Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi, IV - (Abbâsîler Dönemi)*, s. 303; Algül, "Hadramût", DİA, XV/66; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/404-405.

1156 yılında mehdî emiri ali b. Mehdî'nin Zebîd'i ele geçirilmesiyle beraber Necahîler ortadan kalktı.[62]

Yemen'deki bu istikrarsızlık İmâmiyye Şiâsı dâîlerinden Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed es-Süleyhî'nin 439/1047 yılında Cebelimesâr'ı ele geçirmesi ve Süleyhî hanedanını kurmasıyla beraber daha da arttı. Süleyhî, bir yıl sonra önce Harâz bölgesini daha sonra ise kuzey Yemen'in merkezi olan San'â'yı ele geçirdi. [63] San'â'yı kendi başkent yapan Süleyhî, 445/1054 yılında Senâ'yı, 448/1056 yılında Hirâbe'yi 452/1060 yılında ise Zebîd'i ilhak etti. Ayrıca Fatımilerin yardımı sayesinde Hadramût, Aden ve güney Yemen bölgesine hâkim oldu.[64]

Ortaçağ döneminde istisna bir şekilde Yemen'de siyasî birliği sağladı. Kuzey Yemen'de kesin bir hâkimiyet kuran Süleyhîler güneyde bazı direnişlerle karşılaştılar. Zebîd'de ortaya çıkan Necâhî isyanları güçlükle de olsa bastırıldı. Ayrıca bu dönemde İslam dünyasının geneline hâkim olan Selçuklular Yarınkuş adlı bir komutan sayesinde 485/1092 yılında kısa sürelide olsa bir hâkimiyet tesis ettiler.[65]

Süleyhîlerin Yemen hâkimiyeti Seyyide Hürre Erva bint Ahmed devrinde sarsılmaya başladı. Başkentin Zûcible'ye taşınmasından sonra güneyde ve kuzeyde çıkan isyanları Süleyhîler ancak Fatımiler'den aldıkları yardım sayesinde 513/1119 yılında bastırabildiler. Seyyide Hürre Erva'nın 532/1138 yılında ölmesinden sonra Süleyhîlerin toprakların çoğu Zürey'îlerin eline geçti.[66] Ayrıca Süleyhîlerin kuzey ve güney Yemen hâkimiyetleri devrinde Tihâme bölgesinde 169-1173 yılları arasında Süleymânîler adlı bir hanedan hâkimiyet kurdu.[67]

---

[62] Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/405.
[63] Algül, "Hadramût", DİA, XV/66; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/405.
[64] Algül, "Hadramût", DİA, XV/66; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/405.
[65] İbrahim Kafesoğlu, *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2014, s. 138; İbrahim Kafesoğlu, "Selçuklular", İA, X/372; Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi, IV - (Abbâsîler Dönemi),* s. 456; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/405.
[66] Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012*), I, s. LXXII; Algül, "Hadramût", DİA, XV/66; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/405.
[67] Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012*), I, s. LXXII; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/405.

Yemen'in güneyindeki bölge Fatımîler tarafından desteklenen Zürey'ilerin eline 476/183 yılında başladı. Zamanla süleyhîlerin elindeki toprakları ilhak eden mahalli emirlikleri de hâkimiyet altına alın Zürey'î hâkimiyeti Mısır'daki Şiî Fatımi hilafetine ortadan kaldıran Eyyûbîlerin 571/1175 yılında Yemen'i ele geçirmesiyle sonlandı.[68] Eyyûbî hâkimiyeti öncesi Yemen'de kuzey Yemen'in merkezi olan San'â ve çevresinde Süleyhîler'e tâbi olarak yaşayan Hemdânîler San'â ve çevresini ele geçirerek Fatımîlere bağlı olmak kaydıyla hâkim oldular. Fakat Hemdânîler 570/1174 yılında San'â'yı Eyyûbîler'e teslim etmek zorunda kaldılar. Ayrıca 554/1159 yılında Zebîd'i ele geçirerek burada kurulan Mehdîler hanedanının hâkimiyeti 569/1174 yılında Eyyûbîlerin burayı da ilhakıyla son buldu.[69]

Mısır'ın ele geçirilmesinden sonra Fatımi hilafetinin bütün etki alanlarını ele geçirmek isteyen Eyyûbîler, Yemen'deki, siyasi ve mezhebi karışıklar nedeniyle burayı Turanşah b. Eyyub döneminde ele geçirdiler. Selahaddin Eyyûbî, ağabeyisi Turanşah'ı Yemen'e gönderek Yemen'deki Hemdânîler, Mehdîler ve Zürey'îlerin hâkimiyetine son verdi.[70] Turanşah'ın Mısır'a dönmesinden sonra Yemen Eyyûbî valileri vasıtasıyla idare edilmeye başlandı. Fakat Yemen'de baş gösteren isyanlar sonucu Selahaddin Eyyûbî kardeşi Tuğtegin'i 577/1181 yılında Yemen'e gönderdi. Tuğtegin döneminde sağlanan istikrar onun halefleri devrinde zayıflamaya başladı ve imam Abdullah b. Hamza el-Mansur-Billah'ın 595/1199 yılında San'â'yı ele geçirmesiyle beraber yeniden bozuldu. Sonuç olarak Eyyûbî sultanı Melik Adil'in torunu Melik Salih Selahaddin Yusuf'u Yemen'e göndermesi ve onun 626/1229 yılında ölmesiyle Yemen'deki Eyyûbî hâkimiyeti sona erdi.[71]

Eyyûbî ordularıyla Yemen'e gelen ve hâkimiyet kurulmasından sonra önemli valilikleri uhdesinde barındıran Resûlîler hanedanı son Eyyûbî hükümdarı Melik Mes'ûd Selahaddin Yusuf'un ölümünden sonra Yemen'de hâkimiyeti devraldılar.

---

[68] Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012)*, I, s. LXXII; Algül, "Hadramût", XV/66; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/405.

[69] Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012)*, I, s. LXXII; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/405.

[70] Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012)*, I, s. LXXII; Algül, "Hadramût", DİA, XV/66; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/405.

[71] Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012)*, I, s. LXXII; Algül, "Hadramût", DİA, XV/66; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/405.

Eyubileri Mekke valisi Nureddin Ömer b. Ali er-Resûlî son Melik Mes'ûd'un 632/1235 yılında ölümüyle beraber Atabeg ünvanıyla Yemen'de istiklalini ilan etti.[72] Böylece Yemen'de takriben iki asır sürecek olan Resûlî hanedanı kuruldu. Melik Muzaffer I. Yusuf devrinde elden çıkan Zebîd ve Aden geri alındı. Ayrıca 1279-1280 yıllarında Zeydîler elinde bulunan Zâfar, Hadramût ve Şibâm ilhak edildi. Melik Müeyyed Davud devrinde Hacce bölgesi 698/1299 yılında ele geçirildi.[73] 751/1350 yılında Melik Mücahid'in Memluklular tarafından tevkif edilip Mısır'a götürülmesinden sonra dağılmaya başlayan Resûlîler onun serbest bırakılmasından sonra yeniden toparlandılar. Melik Eşref I. İsmail Zeydî imamlarıyla girdiği mücadelede başarı elde ederek ülkesinde istikrarı tesis etti. Fakat onun 803/1400 yılındaki vefatıyla beraber Yemen'de şehir devletçikleri ortaya çıkmaya başladı. Son Resûlî hükümdarı Melik Nasr Ahmed Yemen'deki şehir devletleri hâkimiyet altına alıp Zeydî imam Mansur Ali'ye 820/1417 yılında yenilgiye uğrayarak Yemen'de istikrarı tesis etti. Onun 827/1424 yılında ölümüyle beraber Yemen'deki Resûlî hâkimiyeti küçük hanedanlıklara dönüştü ve Tâhirîlerin 858/1454 yılından Aden'i ele geçirmeleriyle beraber Resûlî hanedanı ortadan kaldırıldı.[74]

Rada' bölgesnde etkili bir aile olan Tâhirîler Resûlîlerin son döneminde onların hizmetine girdiler. Tahir'in oğulları Ali ve Âmir Resûlî taht mücadelelerinde önemli rol oynadılar daha sonra son Resûlî hükümdarı melik Mes'ûd'dan 858/1454 yılında Aden'i alarak Yemen'de Tâhirîler idaresini kurdular. Daha sonra Melik Zafir I. Âmir Zebîd ve Taiz bölgesini ilhak ederek topraklarını genişletti. Şihr bölgesi hâkimiyet altına alınmasına rağmen San'â ele geçirilemedi. Melik Mücahid Ali, Tihâme bölgesine egemen oldu.[75] Fakat onun 865 yılındaki ölümünden sonra tarihiler arasındaki taht kavgaları nedeniyle Yemen'de istikrar tekrar bozuldu. II. Âmir

---

[72] Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012*), I, s. LXXII; Algül, "Hadramût", DİA, XV/66; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/405.
[73] Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012*), I, s. LXXII; Algül, "Hadramût", DİA, XV/66; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/405.
[74] Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012*), I, s. LXXII; Algül, "Hadramût", DİA, XV/66; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/405-406.
[75] Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012*), I, s. LXXII; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/406.

döneminde halledilen taht meselelerinden sonra San‘â ve kuzey Yemen'e tamamen hâkim oldular.[76]

XVI. Asırda Hint okyanusu ve Kızıl Deniz'de baş gösteren Portekizli tehdidi nedeniyle oluşturulan ittifak Tâhirîlerin Memlûklular'a yardım gönderme meselesinden dolayı bozuldu. Kendi güvenliği açısından Yemen hâkimiyetine önem veren Memlûklular Yemen'deki Zeydîler ve Tâhirî muhaliflerinden aldığı yardımla Yemen bir sefer düzenledi. 925/1517 yılında Zebîd'de Tâhirîleri yenilgiye uğratan Memlûklular, Yemen'in önemli bir kısmını ele geçirdiler.[77] Yemen'de zayıflayan Tâhirî idaresi Memlûkluların Osmanlılara yenilmesinden sonra Aden ve Taiz gibi şehirlerde canlanmaya başladı ve Portekizli korsanlarla mücadeleye devam edildi. 1521 yılında Aden'e hâkim olarak Portekizliler ile mücadeleye girişen âmir b. Davûd Osmanlıların Portekizliler karşısındaki ittifak ve yardım talebini kabul etmek zorunda kaldı. 1538 yılında Aden'e giderek yönetimi el geçiren Hadım Süleyman Paşa Tâhirîler hanedanına son verdi.[78]

Osmanlıların Yemen hâkimiyeti 1538 yılında remi olarak başlamasına rağmen, Yemen ile ilgilenmeleri daha önceki dönemlere tarihlendirilmektedir. Hint okyanusu ve Kızıldeniz'deki Portekizli varlığı Memlûklular ile Osmanlıların orta doğuda rekabet halinde olmalarına rağmen Portekizliler karşısında bir ittifak oluşturmalarına sebep oldu. Bu cümleden olarak Memluklular'dan gelen taleb üzerine Osmanlı devlet adamı Selman Reis 920/1514 yılında Kızıldeniz'de bir donanma inşa etti.[79] Bu donanmanın kaptanı olan Hüseyin Bey'in Cidde beyi ve Yemen serdarı tayin edilmesinden sorra Osmanlı donanmasının ilk Yemen harekâtı 922/1516 yılında

---

[76] Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012)*, I, s. LXXII; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/406.

[77] Nikolay Alekseeviç İvanov, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi (1516-1574)*, trc. İlyas Kemaloğlu - Rakhat Abdieva, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s. 102-103; Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012)*, I, s. LXXII-LXXIII; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/406.

[78] Ahmet Raşit Paşa, *Tarih-i Yemen ve San‘â*, s. 39-42; Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012)*, I, s. LXXXII-XCVI; İvanov, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi*, s. 114-115; Algül, "Hadramût", DİA, XV/66; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/406.

[79] Ahmet Raşit Paşa, *Tarih-i Yemen ve San‘â*, s. 10-14; Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012)*, I, s. LXXVI-LXXXII; İdris Bostan, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar Dönemi)", DİA, XLIII/406.

başladı.[80] Kameran adasında savunma kalesi inşa eden donanmada erzak sıkıntısı baş gösterince Tâhirî emiri II. Amir b. Tahir'den yardım isteyen müttefikler olumlu cevap alamayınca müttefik Osmanlı-Memluklu birlikleri aynı yıl Osmanlı askerlerinin ateşli silah üstünlüğü sayesinde Zebîd şehrini kuşatarak ege geçirdiler. Kızıldenizdeki Tâhirî varlığını tehlikeli bulan müttefikler daha sonra Aden'i kuşattılar fakat ele geçiremediler. Daha sonra donanma erzak depoladıktan sonra Cidde'ye çekildi.[81]

Osmalı devletnin 1517 yılında Mısır'ı ele geçirip Osmanlı hâkimiyetine almasından sonra Yemen'de Memluklu hâkimiyetine son bulmaya başladı. Yavuz sultan selim devrinde Memluklular zamandan kalan idareci emir İskender, Osmanlı hâkimiyetini kabul ederek Yemen'de hâkim olmaya başladı bu arada Osmanlı donanması ve askerleri de Yemen'deki şehir ve kalelere yavaş yavaş yerleşmeye başladılar. Osmanlıların Mısır valisi olan hayır bey emir İskender'i Yemen'e vali olarak atadı. Fakat çok geçmeden emir İskender Osmanlı askerleri tarafından ortadan kaldırılarak Yemen'deki Memluklu mevcudiyeti sona erdi.[82]

Osmanlıların Mısır Beylerbeyisi olan ve 945/1538 yılında Yemen'i ele geçirip Yemen Beylerbeyiliğini kurmadan önce Yemen'deki Osmanlı askerleri birbirleriyle mücadele içerisindeydiler. Selman Reis'in ikinci Kızıldeniz seferinden sonra Mısır'da bulunan veziri azam İbrahim Paşa'ya Yemen'in mutlaka Osmanlı idaresine geçirilmesi konusunda telkinde bulunan Selman Reis, amacına ulaşarak Yemen kıyılarındaki Portekizli saldırılarını bertaraf etmek ve Yemen'de doğrudan bir Osmanlı hâkimiyeti kurmak için gerekli izni elde etti. Fakat Osmanlı idarecileri arasındaki rekabet Yemen'den Osmanlı hâkimiyetinin sınırlı kalmasına sebep oldu.

---

[80] Ahmet Raşit Paşa, *Tarih-i Yemen ve San'â*, s. 10-14; Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012)*, I, s. LXXXII; Bostan, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar Dönemi)", DİA, XLIII/406.

[81] Ahmet Raşit Paşa, *Tarih-i Yemen ve San'â*, s. 14-23; Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012)*, I, s. LXXXII; Bostan, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar Dönemi)", DİA, XLIII/406.

[82] Zeyneddîn Muhammed b. Ali İbn İyas, *Bedâyi'ü'z-Zuhûr fî Vekayi'i'd-Duhûr; Yavuz'un Mısır'ı Fethi ve Mısır'da Osmanlı İdaresi*, trc. Ramazan Şeşen, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2016, s. 235-238; Ahmet Raşit Paşa, *Tarih-i Yemen ve San'â*, s. 23-37; Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012)*, I, s. LXXVIII-LXXIX; İvanov, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi*, s. 106; Bostan, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar Dönemi)", DİA, XLIII/407.

Son olarak Mısır Valisi Hadım Süleyman Paşa bu duruma son vererek büyük bir ordu ile hareket ederek Yemen'deki mahalli idarelerin bir kısmını ortadan kaldırdı. Bir kısmını da Osmanlı hâkimiyetine aldıktan sonra 1538 yılında Yemen Beylerbeyiliği teşkilatının oluşturarak Yemen'de Osmanlı hâkimiyetini kurumsallaştırdı.[83]

Yemen'in ilk beylerbeyi Neşşâr Mustafa Paşa, beş yıl Zebîd'de kalarak Yemen'i idare etti. Ondan sonra gelen ikinci beylerbeyi Üveys Paşanın yönetimde gösterdiği tavizler Şii imamet taraftarlarının tekrar isyan etmelerine sebep oldu. Fakat Şiiler arasında çıkan ihtilaflar Üveys Paşanın Yemen'de tekrar hâkim olmasını sağladı.[84] Üveys Paşanın leventler tarafından öldürülmesini fırsat bilen imamlar Yemen'de yönetimi ele geçirmek istedikleri esnada Özdemir Paşa'yı karşılarında buldular. Özdemir Paşa imamları yenilgiye uğratarak Taiz şehrini geri aldı. Bu hadise Yemen imamları ile Osmanlı idaresi arasında bitmek tükenmek bilmeyecek mücadelenin de başlangıcı oldu. Daha sonra Yemen beylerbeyi olarak atanan Ferhad Paşa Yemen'e gelerek yeniden asayişi sağladı.[85]

Yemen'de gerçek manada Osmanlı hâkimiyetini Özdemir Paşa sağladı. Mevcut bölgelerde hâkimiyet kurarken bazı yeni yerlerinde ilhak ederek Yemen'deki Osmanlı hâkimiyetini güçlendirdi. Fakat Neşşar Mustafa Paşa ile olan rekabeti sonrasından görevinden azlini isteyerek Mısır'a geçti.[86] Özdemir Paşa'nın ayrılmasından sonra Yemen sırasıyla öce Neşşar Mustafa Paşa ikinci kez, Kara Şahin Mustafa Paşa ve onun da ölümüyle beraber Mahmud Paşa beylerbeyi oldu. Mahmud

---

[83] Ahmet Raşit Paşa, *Tarih-i Yemen ve San'â*, s. 39-42; Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012)*, I, s. LXXXII-XCVI; İvanov, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi*, s. 114-115; Bostan, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar Dönemi)", DİA, XLIII/407; Algül, "Hadramût", DİA, XV/66; Tomar, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, XLIII/406.

[84] Ahmet Raşit Paşa, *Tarih-i Yemen ve San'â*, s. 45-46; Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012)*, I, s. XCVII; İvanov, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi*, s. 117-128; Bostan, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar Dönemi)", DİA, XLIII/407.

[85] Ahmet Raşit Paşa, *Tarih-i Yemen ve San'â*, s. 46-47; Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012)*, I, s. XCVIII-XCIX; İvanov, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi*, s. 123-128; Bostan, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar Dönemi)", DİA, XLIII/408.

[86] Ahmet Raşit Paşa, *Tarih-i Yemen ve San'â*, s. 47; Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012)*, I, s. C-CIII; İvanov, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi*, s. 127; Bostan, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar Dönemi)", DİA, XLIII/408.

Paşa'nın halka kötü ve adaletsiz davranması nedeniyle Yemen'de tekrar Zeydî imamların isyanları baş gösterdi.[87]

Mahmud Paşa Yemen'den kendi isteği ile ayrılarak Mısır beylerbeyiliğine geçti ve Divan-ı Hümayun'a Yemen idaresinin iki kısma ayrılması telkininde bulundu. Böylelikle iki beylerbeyiliğe bölünen Yemen Rıdvan Paşa ve Murad Paşa tarafından idare edilmeye başlandı.[88] İki paşanın birbiriyle rekabet halinde olması Mutahhar'ın, Zeydîlerin ve Portekizlilerin işine yaradı birbiriyle mücadele eden Osmanlı paşalarının halka kötü davranmasıyla beraber halkında desteğiyle San'â ve Aden 1568 yılında Osmanlı hâkimiyetinden çıktı.[89] Yemen'deki karışıklıklar nedeniyle Özdemiroğlu Osman Paşa beylerbeyiliğe ve vezir Sinan Paşa ise serdarlığa tayin edildi. Özellikle Sinan Paşanın gayretleri sayesinde Yemen'de tekrar Osmanlı hâkimiyeti kuruldu. Sinan paşa 1570-1575 yılları arasındaki gayretleri ve başarıları nedeniyle Yemen fatihi olarak tavsif edilmeye başlandı.[90]

Yemen'de daha sonraki yıllarda Ferhad Paşa, Kuyucu Murad Paşa ve Arnavut Hasan Paşa'nın gayretleri sayesinde Yemen'deki Osmanlı idaresi sağlamlaştırıldı. Ayrıca 1573 yılında Mutahhar'ın ölmesinden sonra oğulları tevkif edilerek İstanbul'a getirildi ve Yedikule zindanına atıldılar. Mutahhar ve oğullarının bertaraf edilmesinden sonra Yemen'deki mahalli kabileler Osmanlı hâkimiyetine gönüllü olarak girmek zorunda kaldılar. Özellikle Arnavut Hasan Paşa, başarıları sonucunda vezirlik makamına atandı.[91] Hasan Paşa ayrıca Hint Okyanusu'ndaki Portekizliler ile

---

[87] Ahmet Raşit Paşa, *Tarih-i Yemen ve San'â*, s. 47-64; Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012)*, I, s. C-CVI; İvanov, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi*, s. 126-127; Bostan, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar Dönemi)", DİA, XLIII/408.

[88] Ahmet Raşit Paşa, *Tarih-i Yemen ve San'â*, s. 53-57; Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012)*, I, s. CV; İvanov, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi*, s. 127-128; Bostan, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar Dönemi)", DİA, XLIII/408.

[89] Ahmet Raşit Paşa, *Tarih-i Yemen ve San'â*, s. 58-68; Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012)*, I, s. CV-CVI İvanov, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi*, s. 129; Bostan, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar Dönemi)", DİA, XLIII/408.

[90] Ahmet Raşit Paşa, *Tarih-i Yemen ve San'â*, s. 69-76; Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012)*, I, s. CVI; İvanov, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi*, s. 133; Bostan, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar Dönemi)", DİA, XLIII/408-409.

[91] Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, I - 971-1003/1563-1595 (Nşr. Mehmet İpşirli), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 394; Ahmet Raşit Paşa, *Tarih-i Yemen ve San'â*, s. 71-107; Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012)*, I, s. CVI-CXII; İvanov, *Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi*, s. 132-135; Bostan, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar Dönemi)", DİA, XLIII/409.

de mücadele ederek önemli başarılar elde etti. Yemen'de görev yaptığı 24 yıl boyunca halka çok iyi davrandığı ve yen ile özdeşleştiği için "Yemenli" olarak vasıflandırılmıştır.[92]

Hasan Paşa'nın kendi isteği ile beylerbeyilikten ayrılmasından sonra Yemen'deki Osmanlı Zeydî ve Mutahhar ilişkileri git gide kötüleşerek devam etti. Osmanlı devlet adamlarının birbirlerinin kuyusunu kazması ve birbirlerini çekememezlik meselelerinde dolayı Şiî Zeydî imamlar ve mahalli emirlikler defalarca isyan ettiler. XVII. Yüzyıl boyunca devam eden bu Mücadelede Osmanlılar her defasından biraz daha kan kaybederek Yemen hâkimiyetini sınırlandırmak zorunda kaldılar. Osmanlılar ile mahalli güçler arasındaki mücadele Hint Okyanusu'nda faaliyet gösteren İngiltere, Fransa, Hollanda ve Portekiz'in Yemen ile yakından ilgilenmelerini ve Osmanlı aleyhtarı siyaseti sürekli desteklemelerine sebep oldu.[93] Osmanlı askerlerinin 1045/1635 yılından Yemen'den çekilmesiyle beraber Yemen'de Kâsımîler dönemi başladı. Osmanlı askerlerini boşalttığı yerleri ele geçiren Kâsımîler Osmanlılara bağlı olarak XVII. ve XVIII. asırlarda Yemen'de hüküm sürdüler.

Osmanlıların doğrudan Yemen hâkimiyetlerinin ikinci dönem Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa döneminde oğlu İbrahim Paşa'nın Yemen'i ele geçirmesiyle başladı.[94] Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın Yemen valiliği esnasında ise daha da güçlendi. Ahmed Muhtar Paşa, 1871yılında tayin edildiği Yemen valiliği esnasında Asîr'deki isyancıları ortadan kaldırdıktan sonra San'â'yı ele geçirerek Kuzey Yemen'de Osmanlı hâkimiyetini yeniden tesis etti.[95] Ahmed Muhtar Paşa'nın bu başarısından sonra Yemen yaklaşık 20 yıl valiler tarafından idare edildi. Hem Osmanlı asker sayısının az olması hem de kendi imamları tarafından idare edilmek isteyen Zeydîler 1889, 1895, 1902 ve 1905 yıllarında sürekli isyan ettiler. Yemenli kabilelerinin isyan etmelerinde Osmanlı idarecilerinin kötü tutumları etkili olduğu

[92] Ahmet Raşit Paşa, *Tarih-i Yemen ve San'â*, s. 71-93; Bostan, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar Dönemi)", DİA, XLIII/409.
[93] Ahmet Raşit Paşa, *Tarih-i Yemen ve San'â*, s. 93-122; Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi (932-1012)*, I, s. CXII-CXXX; Bostan, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar Dönemi)", DİA, XLIII/410
[94] Bostan, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar Dönemi)", DİA, XLIII/410.
[95] Bostan, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar Dönemi)", DİA, XLIII/410.

gibi Avrupalı devletlerin kışkırtmaları da önemli bir tesir yapmaktaydı. Bu süre zarfındaki Yemen isyanları Hicâz valisi Ahmed Feyzi Paşa, Hüseyin Hilmi Paşa, Fâik Paşa, Ârif Hikmet Paşa, Ali Rızâ Paşa ve 40. Hamidiye Süvari Alayı komutanı olan Mihrali Bey tarafından bastırılarak Yemen denetim altına alındı.[96]

Sultan II. Abdulhamid'in Yemen'deki istikrarsızlığı ortadan kaldırmak için başlattığı girişimler hâlledilmesi nedeniyle başarıya ulaşamadı. 1909'da Asîr'de başlayan Şeyh İdrisî'nin isyan 1911 yılındaki Zeydî İmam Yahya'nın isyanıyla çok büyüdü. Yemen'deki bu duruma müdahil olmak isteyen Osmanlılar, Ahmet İzzet Paşa'yı 50.000 kişilik bir ordu ile Yemen'e gönderdi. Ahmed İzzet Paşa, San'â kuşatmasını sonlandırdıktan sonra İmam Yahya ile bir anlaşma yaparak San'â dahil dağlık Yemen bölgesinin yönetimini İmam Yahya'ya devretti.[97]

Zeydîler ile yapılan anlaşmadan sonra İmam Yahya birinci dünya savaşı esnasında Osmanlı devletine bağlı kaldı. Osmanlıların İdrisîler ile yaptığı mücadeleye destek vererek bu süre zarfında Yemen'deki Osmanlı ordusunun da ihtiyaçlarını karşıladı. Hatta Mondros Mütarekesi gereği İngilizlere teslim olan Osmanlı askerlerine sahip çıktı. Yemen'deki Osmanlı birlikleri gerektiğinde kullanmak için kendi cephanelerini İmam Yahya'ya teslim ettiler. 3883 kişiden oluşan Yemen'deki Osmanlı devlet adamı Hudeyde'de İngilizlere teslim oldu. Sonuç itibariyle Yemen, Lozan Antlaşması'ndan sonra Osmanlı toprağı olmaktan çıktı.[98]

Osmanlıların Yemen'den çekilmelerinden sonra San'â ve çevresindeki Zeydî hâkimiyeti, Aden'deki İngiliz himaye bölgesi ve Asîr ve Tihâme'deki İdrisi hâkimiyeti olmak üzere üç farklı idare mevcut idi[99]. İngiliz bölgesi haricinde Yemen yeniden iki kısma ayrıldı. Osmanlıların çekilmesinden sonra bağımsız hareket eden Zeydî İmam Mütevekkil Alellah Yahya önce Zeydî Emirliği'ni kurup kendini

---

[96] Cengiz Çakaloğlu, *Yemen'den Dönmeyen Bir Karapapak: 40. Hamidiye Süvari Alayı Komutanı Mihrali Bey*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2011, s. 172; Bostan, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar Dönemi)", DİA, XLIII/410.
[97] Bostan, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar Dönemi)", DİA, XLIII/410-411.
[98] Bostan, "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar Dönemi)", DİA, XLIII/410.
[99] Tomar, "Yemen (II. Tarih: Son Dönem)", DİA, XLIII/412-413.

hükümdar ilan ettikten sonra; Mütevekkilî Kırallığı'nı kurdu ve ilk kral olarak 1920-1947 arasında Kuzey Yemen'i idare etti.[100]

Yemen, mütevekkil döneminde uluslararası kuruluşlara üye oldu. Ayrıca o, Suudi Arabistan kralı Abdülaziz ile yapılan antlaşmadan sonra kuzey sınırları, İdrisîleri bertaraf ederek güney sınırlarını kontrol altına aldı. Mütevekkil, İngilizlerin baskısını azaltmak için İtalyanlar ile iş birliği anlaşmaları imzaladı. Böylece Yemen'i tek bir idare altına almış oldu. Muhaliflerine çok sert davranması sebebiyle Aden'de baş gösteren ve içinde oğlu Seyfülhâk İbrahim'in de bulunduğu Hizbu'l-Ahrâri'l-Yemeniyyîn hareketinin isyanı sonucu 1947 yılında ortadan kaldırıldı.[101] Yerine Nasır Lidinillah lakabıyla geçen oğlu Seyfülhâk İbrahim San'â'da hâkimiyet sağlayamadığı için merkezini Taîz şehrine taşıdı. Nasır Lidinillah'ta babası gibi muhaliflerine çok sert davranmaktaydı.

Genel itibariyle İngiliz işgaline karşı çıkan Cemal Abdünnasr'ın Mısır'da başlattığı hareket Yemen'de karşılık buldu. Sahil kesiminde İngilizlerin elinde bulunan ticaret ve gümrük şehirlerinin geri alınması için başlatılan hareket, 1962 yılında Yemen'de monarşi dönemini sona erdirdi. Mısır'ın desteğiyle Kuzey Yemen'de Yemen Arap Cumhuriyeti kuruldu ve ilk cumhurbaşkanı Abdullah Sellal adında bir subay oldu.[102] Onun teşebbüsleri sonucunda Aden 1967 yılında bağımsızlığına kavuştu. Kuzey Yemen'de ortaya çıkan monarşi yanlısı isyanları bastıran Abdullah Sellal'dan sonra Abdurrahman el-İryani, İbrahim el-İryânî ve 1988'de Ali Abdullah Salih Yemen Arap cumhurbaşkanı oldu.[103]

Kuzey'de cumhuriyet devriyle beraber refah seviyesi artarken İngiliz sömürgesi ve bağımsızlıktan sonra komünist Rusya ve Çin'in destekleriyle güneyde Yemen demokratik halk cumhuriyeti kuruldu. Çıkan isyanlar ve karışıklıklardan sonra 1986-1989 yılları arasında siyasi istikrarsızlık dönemi yaşandı.[104] Güney Yemen'deki bu istikrarsızlık durumu kuzey Yemen'in birleşme teklifinden sonra son buldu. İki yıllık geçiş döneminden sonra önemli isyanlarla karşılaşmasına rağmen

[100] Tomar, "Yemen (II. Tarih: Son Dönem)", DİA, XLIII/413.
[101] Tomar, "Yemen (II. Tarih: Son Dönem)", DİA, XLIII/413.
[102] Tomar, "Yemen (II. Tarih: Son Dönem)", DİA, XLIII/413-414.
[103] Tomar, "Yemen (II. Tarih: Son Dönem)", DİA, XLIII/414.
[104] Tomar, "Yemen (II. Tarih: Son Dönem)", DİA, XLIII/414.

bütün Yemen'de sürekli kazandığı seçimler sonrasında Ali Abdullah Salih anayasa değişiklikleri sayesinde iktidarda kaldı.[105] 2011 yılında Tunus'ta başlayan ve genel olarak "Arap Baharı" olarak isimlendirilen karışıklıklar sonucun 2012 yılında yapılan seçimleri Abdürabbih Mansur el-Hadî'nin kazanmasından sonra Ali Abduulah Salih Yemen'de idareyi ona devretti.[106]

[105] Tomar, "Yemen (II. Tarih: Son Dönem)", DİA, XLIII/414.
[106] Tomar, "Yemen (II. Tarih: Son Dönem)", DİA, XLIII/414.

II. YEMEN’DE ETKİLİ OLMUŞ OLAN DİNÎ İNANÇLAR VE SOSYAL YAPI

Bu bölümde; Yemen’deki inançlara kronolojik olarak göz atılıp toplumsal yapı ve aile müessesesinden bahsedilecektir. Yemenlilerin cahiliye dönemindeki evlilik müesseseri özellikle dikkat çekicidir.

A. Kadim Yemen’de İnançlar

1. Gök Cisimlerine Tapma (Sâbiîlik)

Yahûdîlik, Hristiyanlık ve İslamiyetten önce; Yemenliler, araştırmacıların Yemen’deki yazıtlardan tespit edebildiği kadarıyla, gök cisimlerini tanrı kabul etmekteydi. Gök cisimlerini tanrı edinen bu anlayış; Maînliler, Hadramûtlular, Katabânlılar ve Sebelilerin hemen hepsinde vardı. Güneş, ay ve yıldızlara tapılmaktaydı. Etkilendikleri kültürlerin inançları,[107] Yemenlilerin inançlarını etkilemişti. Tapılmakta olan gök cisimlerinin en önde geleni bugün Venüs yani Zühre olarak bildiğimiz yıldız kabul edilmekteydi. ‘Ay’, erkek tanrı; ‘Güneş’ ise dişi tanrıydı. Ay’a tapmak, Güneş’e tapmaktan[108] üstün kabul edilirdi. Dört temel gök cismi, büyük tanrılardı. Bunlar:

***Vedd*:** Farklı isimlerle de bilinen en önemli tanrı kabul edilirdi ki bu, Ay’dı. *Sin, Amm* veya *Havbas* isimleriyle de bilinirdi. Sümer mitolojisinde de bu tanrılar[109] vardı. Vedd ya da diğer adıyla Sin; Aştar ve Şems adlı diğer iki büyük tanrının

---

[107] Bunda en büyük tesir muhtemeldir ki Yemenlilerin atası olan Kahtânîlerin, Sümer medeniyetiyle ve Sümerlilerin devamı mahiyetindeki muhtelif medeniyetlerle uzun müddet aynı coğrafyalarda yaşamış olmalarıdır. Kadim Yemenliler, Hind ve Çin’den aldıkları ticaret mallarını Umman denizi, Basra Körfezi, Fırat, Dicle yoluyla yukarılara yani Akdeniz ve Mezopotamya’ya satıyorlardı. Karşılıklı işleyen bu ticaret ağının ortasında olan Yemen, hem ticaretini güçlendirmiş hem de gümrük vergileriyle kalkınmıştır.

[108] Güneş’in tanrı kabul edilmesinden dolayı Câhiliye döneminde Abdüşşems adının kullanımı oldukça yaygındı. Rivayete göre bu adı alan ilk kişi, aynı zamanda güneşe ibadet etme uygulamasının da başlatıcısı olan Sebe el-Kebîr adlı bir Yemenli idi. (Mustafa Çağırıcı, “Arap”, DİA, III/318.)

[109] Sümer mitolojisinde bunun adı Nanna-Sin’dir. Nanna-Sin, Sümerlerin en önde gelen tanrısı Enlil tarafından yaratılmıştır. Sonrasında ise Nanna-sin; sırasıyla güneş tanrısı Utu’yu, venüs gezegeni olan tanrı Inanna’yı ve diğer gezegen ve yıldızları yaratmıştır. (Samuel Noah Kramer, *Sümer Mitolojisi* (Çev. Hamide Koyukan), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2014, s. 13.)

babası kabul edilirdi. Kendisi ise Evren-tanrı Enlil ve Evren-tanrıça Ninlil'in oğlu kabul edilirmiş.[110]

Aştar: En başta gelen gök tanrısı kabul edilirdi. Ancak en önemli tanrı değildi. Bugünkü Venüs yani Zühre yıldızının kadim Yemen inançlarındaki adıydı. Erkek tanrı kabul edilirdi.[111] Mezopotamya inançlarında ise dişi kabul edilen Aştar, savaş ve aşk tanrıçası sayılırdı. Sümer'de İnnina ya da Nana; Bâbil'de Annimitu; İran'da Anahita; Fenike'de Aştar ya da Aştoret; Yunan'da Astarte; Asur'da Aştart adlarıyla tapılmıştır. Gılgamış Destanı'nda; Aştar'ın genç krala âşık olup kraldan yüz bulamayınca intikam almaya çalıştığı anlatılır.[112]

Nekruh: Zuhal ya da Merih yıldızı olduğu tespit edilmiştir. Büyük tanrıların elçisi olarak kabul edilirdi. Almâkû-hû, yani Ay'ın hizmetkârı ve elçisi olarak da adlandırılırdı.[113]

Şems: Aslı kaynağı Bâbil'dir ve orada Şamaş olarak adlandırılır. Yemen inançlarında güneş tanrısıydı ve en üstün tanrı olarak kabul edilen ay tanrısının kızı kabul edilirdi. Genellikle kadınların yardım dilediği dişi tanrıydı ve bu yüzden önem sırasında sonda gelmekteydi.[114] Bu tanrı; Sümer'de ise Utu olarak bilinirdi. Sümer inançlarında yargıç ve yasa koruyucu; Samilerde savaş ve bilgelik tanrısı konumundaydı. Sümer'de ayrıca Yemen'deki inanışlarıdan farklı olarak erkek tanrı kabul edilirdi ve Aştar'ın hem erkek kardeşi hem de kocasıydı. Bâbil'de ise Bâbilli Buhtunasar'ın tek tanrı saydığı koruyucu tanrı Marduk'un[115] bir silüeti kabul edilmiş olan Şamaş yani Şems; Bâbil'de Hammurabi'ye yasaları dikte ettiren tanrı olarak da bilinmiştir.[116]

---

[110] Orhan Hançerlioğlu, *Dünya İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2013, s. 462.
[111] Neşet Çağatay; *İslamdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1957, s. 31.
[112] Hançerlioğlu, *Dünya İnançları Sözlüğü*, s. 226.
[113] Çağatay; *İslamdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 31.
[114] Çağatay; *İslamdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 31.
[115] Marduk: Bâbil'in büyük tanrısıdır. İlk olarak tarım tanrısı kabul edilmiştir. Milattan önce XX. yüzyılda yaşamış olan Hammurabi, onu en yüce tanrı makamına yükseltmiştir. Milatan önce XVI. yüzyılda ise Buhtunnasr tarafından tektanrı sayılmıştır. Eski Mezopotamya'daki tarihi M.Ö. IV. binyıla kadar iner. (Hançerlioğlu, *Dünya İnançları Sözlüğü*, s. 303-304.
[116] Hançerlioğlu, *Dünya İnançları Sözlüğü*, s. 477.

Bunların dışında, araştıramacılar Yemen'deki yazıtlarda yüz'ün üzerinde tanrı ismine rastlamıştır. Ay tanrısının annesi ve karısı olan[117] büyük bir dişi tanrı da zikredilmektedir. Genel olarak *İlât* adıyla bilinen bu tanrının adı; Mainlerde *Aşera*, Sebelilerde ise *Harimtu* idi. Daha sonraları, İlat kullanımının *Lat* olarak dönüştüğü ve kullanıldığı bildirilmiştir.

Bunlardan başka *Ta'lab* adıyla bilinen ve *Zû Semâvî* lakâbıyla anılan bir gökkuşağı tanrısı vardı. Ta'lab için deve kurban etmek, bir gelenekti. *Hübel* ya da *Habul* olarak bilinen tanrının adının da Ta'lab'dan bozma olduğu söylenir.

Ay'ın on dördünden önceki büyüme evresi ve on dördünden sonraki küçülme evresi de kadim Yemen'de iki ayrı tanrı olarak algılanmış ve ikiz tanrılar olarak kabul edilmiştir. *Amm* ve *Vedd* adlı tanrılar da bazen birbirine tâbi olan; bazen de birbirinin düşmanı kabul edilen tanrılardır. *Habel* ve *Kayn*; *Ruzvulat* ve *Azizlat* gibi tanrılar da birbirinin düşmanı ya da müttefiki olabilen ve birlikte anılan tanrılardan kabul edilirdi. Yemenliler, kralın tanrıların ilk oğlu olduğuna inanırdı. Milletin de kral soyundan olduğuna inanılırdı. Yemenlilerin ölmüş olan kendi krallarına zaman zaman taptıkları da rivayet edilmiştir.[118] Teslise benzer[119] bir sistem vardır.

2. Putlara Tapma (Putperestlik)

Putperestliğin başlangıç noktasını İbnü'l-Kelbî şöyle rivayet eder: "*Âdem (a.s.) öldüğü zaman, oğlu Şit'in oğulları yani torunları, Âdem'i (a.s.) Hindistan'da ilk indirildiği yerde bulunan bir mağaraya gömdüler. Bu mağara Nevz dağında bulunuyordu. Şit'in oğulları, Âdem'in (a.s.) cesedini gömülü olduğu mağarada ziyaret ederler, ona saygı gösterip, yüceltirler ve ondan merhamet dileyerek, çevresinde dönüp tavaf ederlerdi. Âdem (a.s.)'in oğlu Kabil'in oğullarından bir adam dedi ki: 'Ey Kabiloğulları! Şitoğulları'nın bir Devâr'ı var, onun etrafında dönüp tavaf ediyorlar ve ona saygı gösterip yüceltiyorlar, sizin ise hiçbir şeyiniz*

[117] Özellikle Himyerîlerde anne ve kızkardeşle evlenilmesi ya da bir kadının birden çok kocayla evlenmesi âdeti yaygınmış. Evliliklerin sadece akrabalar arasında olması neredeyse zaruret sayılırmış. Zerdüştlük ve eski Mısır dinlerinde de yaygın olan âdetlerin Yemen'de de var olduğunu görüyoruz.

[118] Çağatay; *İslamdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 22-32.

[119] Araştırmacılar, Yemen'de elde edilen yazıtlarda 'Tanrı-Hükümdar-Millet' üçlemesinin sıkça geçtiğini söylemiştir ki bu durum Hristiyanlıktaki teslis inancını çağrıştırmaktadır.

yok!' Sonra, onlar için bir put yaptı ve yeryüzündeki ilk put böylece yapılmış oldu. O adam da, put yapan ilk kişi oldu."

Böyle başladığı rivayet edilen puta tapma, her nesilde biraz daha ileriye götürülmüştür. İnsanlık, çok çeşitli zamanlarda farklı putlar edinmiş ve onlara tapmıştır. Putlar, ilk dönemlerde yaratıcı ile kul arasında aracı vazifesi görürken; zaman içinde putların her biri ilahlaştırılmıştır. Resûlullah'tan rivayet edilen bilgilere göre İsmail Peygamber'in dinini bozan ve Araplar arasında putları yaygınlaştıran ilk kişi ise Amr b. Luhay'dır. İbn Hişâm'ın aktardığına göre hadîs şöyledir: "*İbn İshak dedi ki: Bana Muhammed bin İbrahim bin Haris et-Teymî anlattı, Ebû Salih es-Samman anlattı, o da Ebû Hureyre'den dinledi. İbn Hişâm dedi ki: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'den Eksem bin el-Cevn el-Huzaî'ye: 'Ey Eksem, Amr bin Luhay bin Kamaa bin Hımdif'i cehennemde bağırsaklarını sürürken gördüm. Ona senden daha çok benzeyen birini görmedim, onun da senden daha çok birine benzediğim görmedim' dedi. Eksem: 'Ya Resûlallah, belki de benzemesi bana zarar verir' dedi. O da: 'Hayır, çünkü sen müminsin, o ise kâfirdir. İsmail dinini ilk bozan o idi. Putları dikti, Bahire, Saibe ve Ham'ı o icat etti' dedi.*"[120]

Rivayete göre Amr b. Luhay, bir iş için Mekke'den Şam'a gitmiş ve Şam tarafında Amalika kavminin putlara taptığını görmüştür. Tapılan bu şeyler hakkında malumat alan Amr; Mekke tarafındaki Araplar'ın da tapması için o putlardan bir tane istemiştir. Şam'daki bu kavim ise ona Hübel[121] adında bir put vermiştir. Amr, Hübel'i Mekke'ye getirmiş ve ona tapılıp hürmet edilmesini istemiştir. Bu konu

---

[120] Ebû Muhammed Abdülmelik İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (Ter. Abdülvehhab Öztürk), Kahraman Yayınları, İstanbul 2014, I/118.

[121] Arapların gözünde en yüce ve saygıya en çok layık olan put, Hübel imiş. Hübel, insan şeklinde ve kırmızı akik taşından yapılmış bir heykelmiş. Suriye'den getirildiği vakit bir kolu kırık olduğu için Mekke'de ona altın bir kol yapılmış. Hübel'in önünde yedi adet ok bulunurmuş. Yapılacak işler, bu okların çekilmesi yoluyla belirlenirmiş. Üzerinde 'Sarîh' yazan ok çekilirse yapılması planlanan iş hayırlı sayılırmış. Üzerinde 'Mulsâk' yazılı ok çekilirse, yapılacak işin sonucunun iyi olmayacağına inanılırmış. Bir erkek, doğacak olan çocuğun kendisine ait olup olmadığını ya da nasıl bir kadere sahip olacağını Hübel'in önündeki okları çekerek öğrenirmiş. Resûlullah'ın dedesi Abdulmuttalib'in de kendi oğlu Abdullah için Hübel'in oklarından çektiği rivayet edilmiştir. (İbnü'l-Kelbî, *Putlar Kitabı-Kitab al-Asnâm* (Hzl. Beyza Düşüngen), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1968, s. 36-37; Erdinç Doğru-Kemal Çelik, *İbnü'l-Kelbî/Geçmişten Günümüze Putlar*, Fecr Yayınları, Ankara 2005, s. 36-36.)

hakkında farklı malumatlar[122] da mevcuttur. İsmailoğulları'nın taşlara tapmasının yaygınlık kazanması ise Mekke'den ayrılmak zorunda kaldıkları zamanlarda söz konusu olmuştur. Seyahate çıkan Mekkeliler, Harem'e ta'zim etmek için Mekke'ye ait taşları yanında bulundurur ve durdukları yerlerde, bu taşları Kâbe gibi tavaf ederlermiş. Zamanla bu iş, beğenilen taşlara tapılmasına sebep olmuş ve İsmail'in dinini unutturmuştur. Öyle ki Arap yarımadasında hemen her kabile, kendi putunu edinmiştir.

Güney Arabistan olarak bilinen Yemen'de meşhur putlar vardır ki adları ve özellikleri kısaca şöyledir:

Zu'l-Halasa: Zu'l-Halasa, üzerinde taç gibi oyulmuş işlemeleri bulunan beyaz bir taş imiş. Tabâla denilen yerde bulunuyordu. Burası, Mekke ile Yemen arasında, Mekke'den yedi günlük uzaklıkta bir bölgede yer alırmış. Bahila b. Asur soyundan Umameoğulları kabilesi, onun bekçiliğini yapıyorlardı. Hasam, Becîle, Ezd, es-Serat ve Havazin Arapları'nın onlara komşu olanları Zu'l-Halasa'ya saygı gösterir, onu yüceltirler ve ona hediyeler takdim ederlerdi. Zu'l-Halasa'nın önünde üç tane fal oku varmış ve insanlar gelip ona hediye takdim ettikten sonra çektikleri oklara göre işlerini görürmüş. İmru'l-Kays b. Hucr, çektiği oklar kendi isteği dışında bir durum işaret ettiği için Zu'l-Halasa'ya isyan eden ilk kişi olmuş.[123] O günden sonra da bu putun itibarı sarsılmıştır. İslam'ın gelişiyle birlikte Resûlullah'ın isteğiyle Cerîr b. Abdullah ve beraberindekiler tarafından bu put ve putun içinde bulunduğu mescit yıkılmıştır. Putun parçaları da Tabâla Mescidi'nin kapısında eşik taşı yapılmıştır.[124]

---

[122] Bir rivayete göre Amr'ın puta ilk defa tapması şöyledir: Huzaa kabilesi Beytullah'ı ele geçirip de Cürhüm'ü Mekke'den sürünce, Araplar onu tanrı edindiler. Ne gibi bid'at ortaya koyarsa onu din edinirlerdi. Çünkü insanları yedirir, Kâbe'ye hac mevsiminde don giydirirdi. Bazen mevsimde on bin deve keser, ona on bin hulle giydirirdi. Orada bir taş vardı. Üzerinde Sakîf kabilesinden bir adam hacılara püre yapardı, o taşa Lat taşı (üzerinde püre yapılan taş) derlerdi. O adam ölünce Amr onlara: 'O ölmedi, ancak kayanın içine girdi' dedi ve ona tapmalarını ve üzerine Lat adında bir ev yapmalarını söyledi. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (Ter. Abdülvehhab Öztürk), s. 119.

[123] Bu bilgi, Erdinç Doğru ve Kemal Çelik'in yayına hazırladığı "İbnü'l-Kelbî/*Geçmişten Günümüze Putlar*" adlı kitapta verilmiş; ancak İbn Hişâm ve *Kitabu'l-Asnam*'ı hazırlayan Beyza Düşüngen; bu bilginin yanlış olduğunu vurgulamıştır.

[124] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (Ter. Abdülvehhab Öztürk), I/128-129; İbnü'l-Kelbî, *Putlar Kitabı-Kitab al-Asnâm* (Hzl. Beyza Düşüngen), s. 40-41; Çağatay, *İslam'dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 96; Mustafa Fayda, *İslamiyet'in Güney Arabistan'a Yayılışı*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1982, s. 20.

***Zu'l-Keffeyn*:** Bu put, Yemenli Devs kabilesine aitmiş. Müslüman olduklarında Resûlullah Tufeyl b. Amr'ı göndererek onu tahrip ettirmiştir. Rivayete göre o da putu yakmış, aynı zamanda şunları söylemiştir:[125]

Ey Zu'l-Keffeyn, sana tapanlardan değilim!
Bizim doğumumuz seninkinden daha şereflidir!
İşte senin içini ateşle doldurdum!

***Yeğûs*:** Yeğûs,[126] Kuzey Yemen'in önemli bir şehri olan Cureş'te bulunuyordu. Cureş halkı ve Mezhic kabilesi ona tapıyordu. Bunu ziyâret edenler de kendine mahsus telbiyesini okurlardı.[127] Bir totem hatırası[128] olan Yeğûs arslan şeklinde olup Tayy kabilesinin tanrısı idi.[129] Nûh kavminden beri tapılan beş puttan biri imiş. Bu beş pu hakkında âyet inmiştir: "*Çünkü onlar (kendilerine uyanlara): 'Tanrılarınızı hiçbir zaman terk etmeyin! Ne Vedd, ne Suvâ', ne Yeğûs, ne Yeûk* ve *ne de Nesr'i terk etmeyin!' demişlerdi. Onlar böylece çoğu kimseyi saptırdılar, o halde, Sen bu zalimlere yalnızca (özlem duydukları şeylerden) uzaklaşmalarını emret!"* (Nûh 23-24)" Farklı kaynaklarda Yağuş veya Yağus şeklinde de isimlendirilmektedir.

***Yeûk*:** Nûh kavminden beri tapılan beş puttan biri imiş. Bu put, San'â ile Mekke arasında, San'â'ya iki günlük mesafede bir köyde dikili imiş. Hemdân'ın bir kolu olan Hayvan kabilesi bu puta tapıyormuş. Buna ait de bir telbiye olduğu söylenir.[130] Yeûk, at şeklinde imiş.[131]

---

[125] İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakâtü'l-kebîr* (Edt. Adnan Demircan), Siyer Yayınları, İstanbul 2014, II/160; İbnü'l-Kelbî, *Putlar Kitabı-Kitab al-Asnâm* (Hzl. Beyza Düşüngen), s. 41; Fayda, *İslamiyet'in Güney Arabistan'a Yayılışı*, s. 20; Doğru-Çelik, *İbnü'l-Kelbî/Geçmişten Günümüze Putlar*, s. 46.

[126] Farklı kaynaklarda Yağuş veya Yağus şeklinde de isimlendirilmektedir.

[127] Fayda, *İslamiyet'in Güney Arabistan'a Yayılışı*, s. 20.

[128] İbn Hişâm'da (*Siret*, I/119-120) şöyle bir bilgi vardır İbnu'l-Kelbî de çalışmasında (*Kitabu'l-Asnam*, s. 48'de) bu bilgiyi teyit eder: "Vadd, Suvâ, Yagûs, Yaûk ve Nasr, dindar, iyi kişilerdi, hepsi de aynı ayda öldüler. Akrabaları çok üzüldüler. Kabiloğulları'ndan biri dedi ki: '*Ey hemşehrilerim, size onların şeklinde beş put yapayım mı? Yalnız ruhlarını veremem*?' dedi. '*Yap*!' dediler. O da tıpkı onlar gibi beş put yapıp dikti. Artık herkes kardeşine, amcasına, yeğenine geliyor, ona saygı gösteriyor, etrafında dönüyordu."

[129] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye,* I/120-121; Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 72-73.

[130] İbnü'l-Kelbî, *Putlar Kitabı-Kitab al-Asnâm* (Hzl. Beyza Düşüngen), s. 28; Fayda, *İslamiyet'in Güney Arabistan'a Yayılışı*, s. 21; Doğru-Çelik, *İbnü'l-Kelbî/Geçmişten Günümüze Putlar*, s. 21.

***Nesr*:** Nûh kavminden beri tapılan beş puttan biri imiş. Nesr adındaki,[132] San'â'nın Gumdan Sarayında olan bu puta, Himyerlilerden Zu'l-Kela' kabilesi ile Hemdânlılar taparmış. Himyerlilerden Yahûdîliğe girenler bu puta tapmayı terk etmişler. Buna ait de bir telbiye olduğu rivayet edilmiştir.[133] Nesr, kartal şeklinde imiş.[134]

***Mantik*:** Akk[135] ve Eş'ârîlerin putu imiş. Halk, bakırdan olan bu putun ortasından konuşurmuş.[136]

***Umyânis*:** Umyânis Havlânlılara ait bir put imiş. Havlân[137] toprağında idi. Havlânlılar; davarlarından ve ekinlerinden ona pay ayırırlardı, iddialarına göre bir pay onun, bir pay da Allah'ın olurdu. Allah'ın payından Umyânis'in hakkına geçeni ona bırakırlardı Allah'a iade etmezlerdi; Umyânis'in hakkından Allah'ın hakkına geçeni ona iade ederlerdi. Bu hâdise için âyet[138] inmiştir.

***Fels*:** Bu; Tayy kabilesinin taptığı bir put imiş. Ona saygı gösterip ibadet ederlermiş. Bu put, Aca dedikleri kapkaranlık dağların içerisinde, kıpkırmızı bir burun şeklinde ve insan heykeline benziyormuş. Ona tapılır, kurban kesilir, hayatı tehlikede olan biri ona sığınırsa affedilir; hatta hırsız, çaldığı şeyle Fels'e sığınırsa affedilir ve çaldığı şey kendisine verilirmiş. Ona hizmet edenler de Bûlanoğulları imiş. Bûlan, Fels'e ibadeti başlatan kişiymiş. Rivayete göre Resûlullah, Fels'i yıkması için Ali b. Ebû Tâlib'i gönderdi, o da onu yıktı. Orada demirden iki göğüs zırhı ve üzerlerinde iki kılıç buldu. Kılıçların birine *Resub*; diğerine de *Mihzem*

---

[131] Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 73.
[132] Bu putun ismi, incelenen bazı kaynaklarda *Nasr* şeklindedir.
[133] İbnü'l-Kelbî, *Putlar Kitabı-Kitab al-Asnâm* (Hzl. Beyza Düşüngen), s. 29; Fayda, *İslamiyet'in Güney Arabistan'a Yayılışı*, s. 21; Doğru-Çelik, *İbnü'l-Kelbî/Geçmişten Günümüze Putlar*, s. 21.
[134] Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 73.
[135] Akk; 'çok sıcak' demektir. Bu kabilenin, Güney Arabistan'ın Tihame (sahil boyu) kesiminde yaşadıkları rivayet edilmiştir.
[136] Fayda, *İslamiyet'in Güney Arabistan'a Yayılışı*, s. 21.
[137] İbn Hişâm, Havlân'ın soyunun Sebelilere dayandığını bildirir. (*Sîret*, I/122.)
[138] "*Onlar, Allahın yarattığı tarlalar ile hayvanların mahsullerinden Ona bir pay ayırırlar ve "Bu Allaha aittir!" derler; yahut (haksız şekilde), "Ve bu (da), eminiz ki, Allahın uluhiyetinde pay sahibi olan varlıklar içindir!" diye iddia ederler. Ama zihinlerinde Allaha ortak saydıkları varlıklar için ayırdıkları şey, (onları) Allaha yakınlaştırmaz, Allah için ayırdıkları da (onları ancak) Allahın ulûhiyetine ortak koştukları o varlıklara yakınlaştırır. Gerçekten de ne kötüdür onların yanılgıları*!" (En'am 6 / 136)

deniyordu. O ikisini Resûlullah'a getirdi, o da onları kendisine bağışladı, o ikisi Ali b. Ebû Tâlib'in kılıçlarıdır. Zü'l-fikâr, bu ikisinden biri imiş.[139]

Riam: Riam, San'â'da bulunan ve Himyerîlerin kullandığı bir tapınağın adıymış. İçindeki putların ismi kaynaklarda zikredilmez. Bu tapınağın içerisinden kutsal sesler ve konuşmalar geldiğine inanılırmış. Himyerîlerin kralı Tubba Yahûdîliği kabul edince; bu tapınak ve içindeki putlar gözden düşmüştür. Tubba'nın yanında bulunan iki haham tarafından bu tapınak yıkılmıştır.[140]

El-Ya'bûb: Yemen asıllı olan Tayy kabilesinin bir kolu olan Cedîle'ye ait bir put imiş.[141]

Bâçar: Bu put; Ezd, Tayy ve Kudaa kabilelerinin taptığı bir put imiş.[142]

3. Mecûsîlik

Eldeki kaynakların verdiği bilgilere göre Mecûsîlik, Kuzey ya da Güney Arabistan'a ait bir inanç sistemi değildir. Muhtemeldir ki Yemen coğrafyasında görülen mecusîler; Sâsânî istilası sonucu Yemen'e gelip yerleşen İran asıllı Ebnâ ve onların bakiyyeleridir. Bunların dışında, Yemen'e ticaret için gelen İranlılar mecûsîlik inancında oldukları için etkileşim olmuş olmalıdır. Yemen'in güneyinde bulunan Hicr bölgesinde İranlı Zerdüştler yaşamaktaymış. Yemen'in fethinden sonra Hz. Peygamber'in emriyle Hicr'de yaşayan mecusî ve zerdüştlere ehl-i kitap muamelesi yapılmış ve onlardan cizye alınmıştır.[143] Buradan anlaşıldığı kadarıyla; mecûsîlik semâvî bir din iken insan eliyle bozulmuştu ve Allah Resûlü bu hakikati bilmekteydi. Zira dinleri bozulmuş olsa bile semâvî din mensupları ehl-i kitap muamelesi görüyordu.

---

[139] İbn Hişâm, S*îret*, I/129; İbnü'l-Kelbî, *Putlar Kitabı-Kitab al-Asnâm* (Hzl. Beyza Düşüngen), s. 30; Çağatay, *İslam'dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 96; Doğru-Çelik, *İbnü'l-Kelbî/Geçmişten Günümüze Putlar*, s. 54-56.

[140] İbnü'l-Kelbî, *Putlar Kitabı-Kitab al-Asnâm* (Hzl. Beyza Düşüngen), s. 29; Çağatay, *İslam'dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 96-97; Doğru-Çelik, *İbnü'l-Kelbî/Geçmişten Günümüze Putlar*, s. 22-23.

[141] İbnü'l-Kelbî, *Putlar Kitabı-Kitab al-Asnâm* (Hzl. Beyza Düşüngen), s. 53; Doğru-Çelik, *İbnü'l-Kelbî/Geçmişten Günümüze Putlar*, s. 64.

[142] İbnü'l-Kelbî, *Putlar Kitabı-Kitab al-Asnâm* (Hzl. Beyza Düşüngen), s. 53; Doğru-Çelik, *İbnü'l-Kelbî/Geçmişten Günümüze Putlar*, s. 64.

[143] Ali Şeriatî, *Dinler Tarihi* (Ter. Erdoğan Vatansever), Kırkambar Kitaplığı, İstanbul 2004, s. 493.

4. Semâvî Dinler

a) Yahûdîlik

Yahûdîlik Yemen'de Hristiyanlık ve İslam'dan daha eskidir. Yahûdîlik, Arap Yarımadası'na Filistin-Maân yoluyla girmiştir. Filistin'den Suriye-Hicâz arasındaki çöllere sığınmak zorunda kalan Yahûdîler vasıtasıyla gelmiş, zamanla eski Yesrib'e (Medîne) kadar girmiştir. Tarih, Yahûdîlerin anayurtları olan Filistin'den Arabistan'a giden ıssız çöllere doğru çekilmeleri zamanını ancak Asurlular dönemine kadar çıkarabilmektedir. Benî İsrail hükümdarları Hz. Süleyman'ın vefatından sonra ayrılığa düşmüş, on iki boydan (sıbt) yalnız Yehûdâ ve Bünyamin boyları Hz. Süleyman'ın en büyük oğlu olan Rehbeâm'a biat etmiş, diğer on boy ise muhaliflerin lideri olan Yerûbeam'ı hükümdar olarak tanımışlardı. Rehbeâm'ı tanıyanlar Yehûdâ devleti olarak anılmışlardır. Yerûbeam'ı hükümdar ilan eden on boy ise tarihte İsrailiye denilen devleti kurmuşlardı. Aynı dine mensup ve aynı ırktan olmalarına rağmen bu iki devlet iyi geçinemiyor ve sürekli birbirleriyle mücadele ediyorlardı. Her iki devletin de düşüşü ve Yahûdîlerin esareti ile son bulan bu çekişme MÖ. 721 tarihlerine doğru büsbütün artmış, İsrailiye Devleti, Yehûdâ devletini perişan bir hale getirmişti. Devletini korumaktan aciz kalan Yehûdâ hükümdarı Âhâz, o esnada güç ve hâkimiyeti ile ünlü olan Asur hükümdarı II. Sargon'dan yardım istemek zorunda kalmıştı. Bunun üzerine II. Sargon, Suriye'yi geçerek Samiriye üzerine yürümüş, şehri kuşatarak Mısır Firavunu ile ittifak kurmaya çalışan Hevşay'ı mağlup ve esir etmiş, halkına büyük bir zulüm yapmış; Yahûdîlerden 20.000 kişiyi esir ederek Asur İmparatorluğuna götürmüştü. İşte bu esnada canlarını kurtarmaya çalışan bazı Yahûdîler, Filistin ve Suriye'nin doğusundaki çöle kaçmış ve Arabistan'ın içlerine girmişlerdir. II. Sargon'un oğlu ve halefi Senâharib (Zeyn-Âhi-İrba) ise Filistin üzerine yürüyerek, Hazkiya'yı yenmiş, Yahûdîlerden pek çok esir almıştı. Bu defa da öldürülmekten veya esaretten kaçan Yahûdîlerin bir kısmı daha önceki ırkdaşlannı takip ederek Arabistan'a sığınmışlardı. Asur imparatorluğunun yıkılmasından sonra da Yahûdîler Filistin'de rahat edememiş, Babil hükümdarı Buhtunnasr'ın zorba darbesine uğramışlardı. Bu feci hadiseler esnasında sürgünden ve esaretten kaçan Yahûdîler daha emniyetli gördükleri Hicâz'ın kuzeydoğusundaki çöllere

sığınmışlardır. Yahûdîlerin Filistin'den Arabistan'a doğru göç etmelerine sebep olan sürgün ve zulüm daha sonraki dönemlerde de devam etmiştir. Özellikle Roma imparatorlarından Adriyanus'a karşı yapılan ayaklanmalarının başarısızlıkla sonuçlanması, Yahûdîlerin birçoğunun Arabistan'a çekilmesine neden olmuştur. İşte bu suretle Arabistan'a giren Yahûdîler, Filistin ve Suriye sınırlarından Kuzey Hicâz'a kadar uzanan alana dağılmış ve birçoğu kadim Yesrib ve Hayber çevrelerine yerleşip buralarda büyük koloniler kurmuş ve Kuzey Arabistan ticaretini ellerine almışlardır. Hristiyanlığın Roma imparatoru Kostantin tarafından kabulünden sonra Hz. İsâ'yı öldüren Yahûdîler hakkında müthiş bir sürgün dönemi başlamıştır. Bu durum, Yahûdîlerden birçoğunun Suriye ve Filistin'den çıkarak Yesrib'de ırkdaşlan arasına yerleşmesine neden olmuştur. Bu suretle Yesrib ve çevresi zamanla Yahûdîlerle dolmuş, buralarda Benî Kureyza. Benî Nadir, Benî Kaynuka, Benî Hedl, Benî Şâmile ve Benî Zaurâ gibi büyük kabileler oluşturmuşlardır. Doğuştan tüccar olan Yahûdîler, Yesrib'e yerleştikten sonra, kadim Yemen-Medyen ticaret yoluyla Yemene kadar gidip gelmeye başlamış ve bu suretle Yahûdîliği Güney Arabistan'a da sokmuşlardır. Yemen'de hüküm süren Tebâbiâ'nın bir ara Yahûdîliği resmi din olarak kabul etmiş oldukları rivayet edilmektedir. Hatta Tebâbiâ'dan Zû Nuvâs'ın Necrân Hristiyanlarına da Yahûdîliği kabul ettirmek için zalimane tedbirlere başvurduğu rivayet edilmektedir.[144] Yahûdîlik Sâmî bir din olmakla beraber, İsrailoğulları'na özgü bir dindir. Fakat Yesrib Yahûdîleri bedevi Araplara oranla daha medenî ve daha aydın olduklarından Benî İsrail'e ait birçok ritüel ve gelenek, Tevrat'a dayanan birçok rivayet ve hurafe Araplar arasında yayılmış, bu rivayet ve gelenekler islam Dini'nin ortaya çıkışında Müslüman olanlar vasıtasıyla İslam'a da girmiştir.[145]

Zeki Ehlioğlu, Yemen'e gerçekleştirdiği seyahate dair anılarında, günümüz Yemenli Yahûdîlerine ait enteresan bilgiler vermektedir. Ehlioğlu, San'â'nın Yahûdî mahallesinden bahsederken; dar sokaklı, alçak ve kerpiç evleri yekpare gibi duran bu mahallede her evin ortasında genişçe bir sofa bulunduğunu söyler. Sofanın tavanında binaya göre bir veya iki metrekarelik bir açıklık bırakıldığını ve istisnasız Yahûdîlere

---

[144] Bu olay, farklı bir başlık altında anlatılmıştır.
[145] Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 87-91.

ait her evin üst katındaki tavanda yağmura ve güneşe karşı bile örtülmeyen bu açıklığın bulunduğunu rivayet eder. Bu boşluğun, Peygamber yolu olduğunu aktarır. Yemen Yahûdîlerinin gökten bir Peygamberin ineceği itikadını taşıdıklarını; beklenen Mesih inince damdan eve girebilmesi için engelin bulunmaması gerektiği inancına hâkim olduklarını bildirir. Ayrıca Yahûdî mahallelerinde kaliteli şarapların üretildiğini ve hammâme (güvercin) diye adlandırılan Yahûdî hayat kadınlarının bulunduğunu söyler.[146] 1948 yılında İsrail devletinin kurulmasıyla Yemen'deki Yahûdîlerin çoğu İsrail'e taşınmıştır.

b) Hristiyanlık

Süryanî kaynaklarının belirttiğine göre; Hristiyanlık Yemen bölgesine miladî I. yüzyılda girmiştir. Hristiyanlığın bölgedeki ilk davetçisinin, Hz. İsa'nın Havarisi Bartholomeus olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda Bartholomeus'un, Yemen halkını ve özellikle oradaki Yahûdîleri Hristiyan yapmak için büyük çaba sarfettiğinden ve bunda belli bir oranda başarılı olduğundan söz edilmektedir. Hristiyanlığı yaymak amacıyla bölgeye gelen ikinci önemli ismin, îskenderiye İlahiyat Okulu hocalarından rahip Pantaneus olduğu belirtilmektedir. Miladî 356 yılında Roma imparatoru Kostantinus; İran aleyhine bir ittifak kurmak üzere Yemen'deki Himyerîlere, Sokotralı Theophilus önderliğinde bir elçi heyeti göndermişti. Yahûdîler aynı zamanda dini bir amaçla gelen bu heyetin faaliyetlerine engel olmaya çalışmışlarsa da girişimlerinde başarılı olamamışlardı. Piskopos, Himyer hükümdarından üç kilisenin inşa edilmesi için izin almış, bu kiliselerden birini o dönemde Himyerîlerin başkentleri Zefar'da, ikincisini Aden'de, üçüncüsünü ise Basra Körfezi kenarında inşa ettirmişti. Kaynaklara göre Theophilus, Yemen'deki faaliyetleri çerçevesinde, o zamanlar Aksum olarak bilinen Habeşistan'a giderek Habeş yöneticileriyle görüşmeler yapmış ve onlara II. Konstantin'in bir mektubunu iletmiştir. Habeş yönetimi de Yemen'deki misyonerlik faaliyetlerine hız vermiştir. Habeşistan'ın Yemen Valisi İsimofyus; Yemen'de bu dini yaymak için hâtiplerden[147] de istifade etmiştir. Miladî VI. yüzyıla kadar Hristiyan misyonerlik

---

[146] Zeki Ehlioğlu, *Yemen'de Türkler*, Kardeş Matbaası, İstanbul 1952, s. 61.

[147] Hatta bazı propagandalar menkıbe şeklindedir. Rivayete göre Necaşî İlyasbas tarafından Yemen'e genel vali olarak atanan İsimafyus mutaassıp bir Hristiyan olduğundan dinini Araplar

faaliyetleri Yemen'de devam etmiştir. Miladî 525 yılından sonra; İslam'ın gelişine kadar olan dönemde ise bu faaliyetler daha da artmıştır. Ebrehe ve oğullarının vali olduğu dönemlerde Yemen'de Hristiyanlık yayılmaya çalışılmış; hatta taklidî bir Kâbe[148] inşa edilmiştir. Ebrehe'nin baskıcı tutum takınmasından rahatsız olan Yemenliler, 570 yılında Sâsânîlerden yardım istemiştir. Sâsânî hükümdarı (Nuşirevân-ı Âdil), bir ordu göndererek Ebrehe yani Habeş hâkimiyetine son vermiştir. Bu tarihten sonra Yemen'deki Hristiyan misyoner faaliyetleri durma noktasına gelmiştir. Hristiyanlık, Ebrehe'nin yenilgisinden hemen sonra, yani İslam'ın gelmesiyle büsbütün önemini kaybetmiştir.[149]

c) İslâmiyet

Hz. Muhammed'in Hudeybiye barışından sonra, 7/628. senesinde komşu devletlerden Arap ve Arap olmayanlara elçilerle mektuplar gönderip onları İslâmiyete davet etmesi, İslâmiyetin yayılış tarihi bakımından büyük bir ehemmiyet taşımaktadır. Hicrî yedinci yılın Muharrem ayında, Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî bir mektupla[150] Resûlullah tarafından Sâsânî imparatoru Kisra II. Hüsrev Pervîz'e gönderilmiştir. Kisrâ kendi isminin Hz. Muhammed'den sonra yazılmış olduğuna

---

arasında yaymayı kutsal bir görev saymıştı. Hitabet ve ikna gücüyle ün kazanan Cerihbetus ismindeki papazı Hristiyanlık hakkında propoganda yapmakla görevlendirdi. Doğu kilisesi tarihçileri bu hususta şu bilgileri aktarmaktadırlar: "Cerihbetus'un Hristiyanlığı yaymaya çalıştığı esnada Yemen'de Yahûdîlik oldukça yaygındı. Bu iki din hakkında tartışmada bulunmak ve gerçek olanı belirlemek üzere rahip Cerihbetus ile Yahûdî din adamlarından Harbân arasında bir dinî toplantı yapıldı. Tartışma esnasında Yahûdîlerin tümüne birden bire felç geldi, bu felaketten ancak Cerihbetus'un duası sayesinde kurtulabildiler. Cerihbetus velinin bu kerameti, Yemenlilerin Hristiyanlığı benimsemesini temin etti." (Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 95.)

[148] Bu konu hakkında, farklı bir başlık altında bilgi verilmiştir.

[149] Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 91-95; Fayda, *İslamiyetin Güney Arabistana Yayılışı*, s. 16-20; Zekiye Sönmez, *İslam'ın Ortaya Çıktığı Dönemde Arap Yarımadası'nda Hristiyanlık*, TDV Yayınları, Ankara 2012, s. 122-136.

[150] Mektubun aslı -bazı kaynaklarda farklı kelimeler kullanılmış olsa da- şöyle imiş: "*Bismillahirrahmanirrahim! Allah'ın Resûlü Muhammed'den Farsların büyüğü Kisrâ'ya. 'Doğru yolda gidenlere, Allah'a ve Peygamberine iman edenlere, bir olan Allah'tan başka ilah olmadığına, O'nun hiçbir ortağı da bulunmadığına ve Muhammed'in O'nun kulu ve Resûlü olduğuna şehâdet edenlere selam olsun. Ben seni İslama davet ediyorum. Çünkü ben; bütün insanlara (yani) hayatı olan kişilere (gelecek tehlikeleri) haber vermek ve kâfirlere o söz hak olmak için (azap sözü gerçekleşmesi için) peygamber olarak gönderildim. Müslüman ol ki selamete eresin! Eğer, davetimden yüz çevirirsen, mecusî kavminin günahı senin boynuna olsun.*" (Sami b. Abdullah el-Mâğlus, *el-Atlasu't-târîhî li Siyreti'r-Rasûl / Siyer Atlası* (Ter. Abdullah Karakaş),Siyer Yayınları, İstanbul 2014, s. 311.

kızmış ve mektubu parçalamıştır.[151] Yemen'in merkezi San'a'da bulunan valisi Bâzan'a bir mektup[152] yazarak yanından iki güçlü adamı Hicâz'daki bu adama (Hz. Muhammed'e) göndermesini ve ondan haber getirmelerini istemiştir. Kisra'nın bu emri üzerine, Yemen'deki İranlı hâkim unsurun San'â valisi olan Bâzân ile Hz. Muhammed arasındaki münasebet başlamıştır. Bâzân, yardımcısını ve başka bir adamı gönderip onlara bir de mektup vermiştir. Onlar Medîne'ye gelip mektubu Resûlullah'a vermiştir. Resûlullah, tebessüm etmiş ve onları İslâm'a davet etmiştir. Onların elleri ve ayakları tir tir titriyormuş. Resûlullah: "*Bugün yanımdan gidin, yarın gelin; istediğimi söyleyeceğim*" diyerek o elçileri huzurundan göndermiştir. Ertesi gün elçiler, Resûlullah'ın yanına geldiklerinde Resûlullah onlara, "*Adamınıza haber gönderin; benim Rabbim bu gecenin yedinci saatinde onun efendisi Kisra'yı öldürdü. Allah, Kisrâ'nın kendi oğlu Şîrûye'yi ona musallat edip onu öldürdü.*" demiştir.[153] Resûlullah ayrıca: "*Evet, şunu da hem ona bildirin ki eğer müslüman olup iman getirir ise Yemen beyliğini onun elinden almam. Oranın halkına onu padişah eylerim. Eğer iman getirmezse, Hak Tealâ o memleketi ümmetime verecektir! Benim dinimi öteki dinlerin üstüne galip kılacaktır!*" diyerek[154] o iki adamı, kendilerine verdiği armağanlarla vali Bâzân'ın yanına geri göndermiştir. Elçiler Yemen'e dönüp olanları Bâzân'a anlatmıştır. Bâzân'ın da: " *Sabredin. Eğer Pervîz Şah'ın ölüm haberi gerçekse o Hak peygamberdir, ona inanmak gerek. Eger yalansa Pervîz'in buyruğunu yerine getirelim!*" demiştir. Kısa bir zaman sonra İran'ın yeni şahı Şîrûye'den haber gelmiştir ki şöyledir: " *Ben, Pervîz'i filân vakitte Öldürdüm! Yerine şah oldum. Şimdi mektubum gelince ve eline geçince bana biat ediniz! Hem de Yemen halkı da biat etsinler. Ve Hicâz'da bulunan kişi için babam sana mektup göndermiş ve 'Onu öldür!' demişti. Sakın ona dokunmayasın.*"[155] dediği

---

[151] Bu durum Resûlullah'a bildirilince Resûlullah: "*Ya Rabbi! Onun devletini parçala.*" demiştir.
[152] Mektup şöyle imiş: "*Bu kişi ki Arap arasında Hicâz'da belirmiştir, bana mektup göndermiş. Hemen ona birkaç adam yolla varsınlar, onu tutsak edip bağlasınlar, bana getirsinler. Ben onun işini bitireyim!. Eğer onların sözü ile gelmezse sen onun üzerine asker çek. Var onun başını kes, bana gönder. Halkı da onun belasından kurtar. O toprakları da fillerin ayakları altında ez. Viran eyle! Kavmini de esir al, mallarını yağmala!*" (Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîrü't-Taberî, *Tarihü't-Taberî* (Ter. M. Faruk Gürtunca), Sağlam Yayınevi, İstanbul, III/230.)
[153] İbn Sa'd, Age., I/247.
[154] Taberî, *Tarihü't-Taberî,* III/230.
[155] Taberî, age., III/231.

rivayet edilmiştir. Bu hadiselerden sonra Yemen valisi Bâzân ve onun Resûlullah'a elçi olarak gönderdiği kişiler müslüman olmuştur.[156] Bunlarla beraber San'â'daki Ebnâ da müslüman olmuştur. Ancak bu hususta kesin bir tarih bildirilmemektedir. Genel kanaat ise bir müddet sonra müslüman olduğunu haber vermiş olmasıdır. Sonuç olarak; Resûlullah'ın Kisra'ya yazdığı mektupla başlayan münasebet 10/631 yılının başında Bâzân'ın Medîne'ye tâbi olmasıyla neticelenmiştir. Bâzân ve Ebnâ İslâmiyeti kabul ettikten sonra Hz. Peygamber Bâzan'ı bütün Yemen'e vâli olarak tâyin etmiştir. Bâzân, vefat edinceye kadar bu vazifesinde kalmıştır. Böylece, İslam'ı seçen ilk Yemen valisi, Bâzân olmuştur.

İslam'ın yayılmaya başlamasıyla birlikte Yemen taraflarından pek çok kabile, Resûlullah'a giderek biat etmiş ve müslüman olduklarını bildirmiştir. Daha sonra, Allah Resûlü'nün, Yemen'de İslam'ı seçmiş olan pek çok kabileye elçilerini gönderdiğini görüyoruz. Bunlardan en dikkat çekici olanı ise Yemen'den gelen heyetle birlikte Yemen'e gönderilen Mu'âz b. Cebel'dir. Mu'âz, Allah Resûlü'nün iltifatlarına[157] mazhar bir sahâbedir. Zur'a b. Zû Yezen'e hitâben bir mektupla[158] ve bir heyet eşliğinde Yemen'e giden Mu'âz; Resûlullah'tan, önüne gelecek davaların nasıl çözüleceğine dair nasihat[159] almıştır. Yemenlilerin İslam'a girmesinde Mu'âz'ın

---

[156] İbn Sa'd, Age., I/247; Taberî, age., III/228-231; Fayda, *İslamiyetin Güney Arabistana Yayılışı*, s. 68-76; Vecdi Akyüz, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007, s. 226-228.

[157] Resûlullah'tan "*Mu'âz b. Cebel kıyamet gününde, bir ok atımı, âlimlerin önünde gelir.*" ve "*Ümmetimin helal ve haramı en iyi bileni Mu'âz b. Cebel'dir.*" (İbn Sa'd, age., II/351) ve de "*Ben ehlimden hayırlı olan birini, onların en bilgilisini ve en dindar olanını size gönderdim*" gibi hadîsler rivayet edilmiştir. (İbn Sa'd, age., III/652.)

[158] Mektup şöyle imiş: "*Elçilerim yanınıza vardığında onlara iyi muamele de bulunmanızı tavsiye ederim. Elçilerim; Mu'âz b. Cebel, Abdullah b. Zeyd, Mâlik b. Ubâde, Ukbe b. Nemir, Mâlik b. Murâre ve arkadaşlarıdır. Elçilerimin oradan memnun olmaları için, size tâbi bulunan yerlerinizde zekât ve cizyeleri toplayarak kendilerine veriniz. Onların başkanları Mu'âz b. Cebel'dir. O, sizin, yanınızdan memnun olmadan ayrılmasın. Muhammed, Allah'dan başka Tanrı olmadığına ve kendisinin Tanrı'nın elçisi olduğuna şehâdet eder. Mâlik b. Murâre bana, Himyerliler arasında senin (Zur'a) ilk önce müslüman olduğunu ve müşrikleri öldürdüğünü söyledi. Bundan, dolayı sevin; sana, Himyerlilere iyi muamele etmeni emrederim; birbirinizi yardımdan mahrum ve birbirinize hıyanet etmeyiniz. Tanrı elçisi, sizin zengin ve fakirlerinizin dostudur. Zekât, Muhammed ve âilesi için helâl değildir. Zekât ancak mü'min olan fakirlerin ve yolcuların hakkıdır. Mâlik, haberleri getirdi, gizli şeyleri de sakladı. Ona iyi muamele etmenizi emrediyorum. Size kendi adamlarımdan en hayırlı, sâlih, dindar ve bilgili olanlarını gönderdim. Onlara iyi muamelede bulunmanızı emrediyorum. Çünkü onlar saygı gösterilecek kimselerdir. Allah'ın selâm ve bereketi üzerinize olsun.*"

[159] Mu'âz b. Cebel'in kendisinin rivayetine göre hadise şöyledir: " *Resûlullah (sas) beni Yemen'e gönderirken 'Önüne bir dava gelirse nasıl çözeceksin' dedi [Mu'âz] 'Allah'ın*

büyük rolü vardır. Çeşitli hadiselerden dolayı Allah Resûlü Hâlid b. Velîd'i ve Ali b. Ebû Tâlib'i Yemen üzerine seriyyelere göndermiştir.[160] Özellikle Hz. Ali'nin seriyyesinin ardından Yemenliler dalga dalga İslam'ı kabul etmiştir. Zaman zaman irtidat hareketlerinin ve sahte peygamberlerin ortaya çıktığı Yemen toprakları; aynı zamanda İslam'ın yayılması için uğraşan pek çok sahâbeyi de yetiştirmiştir.

B. Yemen'de Görülen Önemli Mezheb ve Tarikatlar

İnsanın olduğu her yerde farklı inanç ve mezheplerin görüleceği muhakkaktır. Ancak biz burada Yemen'deki en etkili ve yaygın birkaç mezhep ve tarikattan bahsedeceğiz.

1. Beyâniyye Mezhebi

Kurucusunun tam adı Beyân b. Sem'ân et-Temîmî'dir. Beyân; aşırı Şia gruplarından Beyâniyye'nin kurucusu kabul edilir. Aslen Yemenli olduğu rivayet edilen Beyân Kûfe'de saman ticaretiyle uğraşırmış. Muhtâr es-Sekafî'nin Kûfe'deki isyanında büyük rol oynadığı söylenmiştir. Muhammed el-Bâkır'ın ölümü üzerine bu zümreden ayrılan Mugîre b. Saîd; Beyân b. Sem'ân'ın grubuna katılmıştır. Bu ikisi; halkı kendi bâtıl inançlarına davet etmek üzere küçük bir grupla Kûfe'de faaliyet göstermiştir. Sonunda Irak Valisi Hâlid b. Abdullah el-Kasrî'nin emriyle bu ikisi 119/737 yılında yakalanıp yakılarak öldürülmüştür. Kuran âyetlerini kendince yorumlayan Beyân; bir ara peygamberlik iddiasında da bulunmuştur. Kendisine verilen nübüvvetle Hz. Muhammed'in şeriatının bir kısmının neshedildiğini öne sürmüş; etrafındakilere "*İslâm ol ki selâmete eresin, zira sen Allah'ın, risâletini kime vereceğini bilemezsin*" deme cüretini göstermiştir. Beyân'ın sapkın görüşlerine inananlara; Beyâniyye, Benâniyye veya Sem'âniyye adı verilmiştir. Beyâniyye'nin

---

kitabındakiyle hüküm veririm' dedim. 'Eğer Allah'ın kitabında yoksa?' diye sordu. Ona: 'Allah Resûlü'nün hüküm verdiğiyle hüküm veririm' dedim. Bana: 'Eğer Allah Resûlü'nün hükümleri arasında yoksa?' diye sordu. Ona: 'İçtihad ederim; başka bir şeye bakmam' dedim. Bunun üzerine Resûlullah göğsüme vurarak: 'Allah Resûlü'nün elçisini, Allah ve Resûlü'nü razı edecek şekilde muvaffak eden Allah'a hamd olsun' dedi." (İbn Sa'd, age., II/351- III/652.)

[160] Bu iki sahâbenin Yemen seriyyeleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Taberî, age., s. 292-306; el-Mâğlus, *el-Atlasu't-târîhî li Siyreti'r-Rasûl*, s. 385; Fayda, *İslamiyet'in Güney Arabistan'a Yayılışı*, s. 102-112;

âyetleri batıl şekilde yorumlama geleneği; İsnâaşeriyye ve İsmâiliyye üzerinde etkili olmuştur. Hatta Beyân; tanrılık iddiasında bulunacak kadar sapkınlaşmıştır. Görünen kadarıyla Beyân'ın bu fikirleri; Sümer ve Fars mitolojik dinlerinin tesirindedir.[161]

2. Zeydiyye Mezhebi

Zeydiyye fırkasının kurucusu olarak kabul edilen Zeyd b. Ali b. Hüseyin; 80/699 veya 81/700 yılında Medîne'de doğmuştur. Babası; Keysaniyye dışındaki Şia'nın dördüncü imam olarak kabul ettiği Ali b. Hüseyin Zeynelabidin'dir.[162] Hicrî II. yüzyılın ilk çeyreğinde Kûfe'de ortaya çıkan, Irak, Taberistan ve özellikle Yemen'de varlığını sürdüren ılımlı bir Şiî fırkasıdır. Zeydiyye, dört büyük Şiî mezhebinden biridir.[163] Siyasî olarak Zeyd b. Ali'nin (ö. 122/740) ayaklanmasıyla ortaya çıkan bu hareket; mezhep teşekkülünü, Medîne doğumlu Hâdî İlelhak Yahya b. Hüseyin[164] (ö. 298/911) ile tamamlamıştır. Bu düşünceye sahip kişiler; imametin, Ali-Fâtıma soyundan gelip; ilim, cesaret, zühd, sâlih olma gibi nitelikleri taşıyan ve imametini ilân edip, kendi adına davette bulunarak mücadeleye girişen şahsın hakkı olduğuna inanırlar. İlk dönemlerde; imamete layık olan biri varken daha az layık olanın da imam olabileceğini düşünerek Ebû Bekir'in imametini tanımaları; onları ikiye ayırmıştır. Bu tanıma ile Zeyd'i terk edenlere yalnız bırakmak manasında rafaza kelimesinden türetilen Râfiziyye; Zeyd'e bağlı kalanlara ise Zeydiyye denmiştir. Şiîliğin sünnî akideye en yakın kolu olarak bilinir. Zeydiyye, tasavvufa da hoş bakmaz. Tasavvufî görüşleri reddetme temayülü hâkimdir.[165] Zeyd'e göre Hasan

---

[161] Şerafettin Gölcük, "Beyân b. Sem'ân" DİA, VI/28-29.

[162] Mustafa Öz, "Zeyd b. Zeynelabidin ve Zeydiyye", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Yıl 2000, Sayı 19, SS. 43-58, s. 43.

[163] Şia'dan; ezan'da hayyealâ hayri'l-'amel sözünü katmak; cenâze namazında beş tekbir almak; mest üzerine meshi câiz görmek; berr ve fâcir herkesin ardında namaz kılmak; Zeydîlerden başkasıyla evlenmek; gayrımüslimlerin kestiklerini yemek ve muta nikâhını tanımamak konularında ayrılırlar. (Osman Keskioğlu, *İslam Dünyası-Dünü ve Bugünü*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1964, s. 35-36.)

[164] Hâdî, imametle ilgili meselelerde Ebû Bekir ve Ömer'in halifeliğini kâfir olduklarını öne sürerek reddeden bir Şiî idi. el-Hâdî, fıkhî istidlallerinde hiçbir zaman, Sünni hadis mecmualarından rivayette bulunmaz. el-Hâdî'nin rivayet ettiği bütün hadisler, onun Ali'nin soyundan gelen atalarına kadar uzanan raviler zincirinden elde edilmiştir. (Bernard Haykel, "İslam'ı Mezhebleri Yok Ederek Islah Etmek: Şevkanî ve Yemen'de Onu Tenkit Eden Zeydîler", (Çev. Nail Okuyucu), *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı 15, Yıl 2010, SS. 127-150.)

[165] Konu hakkında ayrıntılı bilgi için: Wilferd Madelung, "Zeydiyye ve Tasavvuf", (Çev. Salih Çift), *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 9, Cilt: 9, Yıl 2000, SS. 775-790.

ve Hüseyin evlatlarından herhangi birinin imam olmasında herhangi bir fark yoktur. İkisinin soyundan da herhangi bir kimse imam olabilir. Bu düşüncesiyle İsmailiyye ve İmamiyye'den ayrılır. Çünkü bu iki mezheb, imametin sadece Hz. Hüseyin'in soyundan gelenlerin hakkı olduğunu savunur. Zeydiyye'nin bu görüşünden dolayı ilerleyen zamanlarda; Hz. Hasan'ın soyundan olanlar Zeydiyye fırkasına geçmiştir.[166] Bugün itibariyle Yemen'de en etkili mezheb Zeydiyye'dir. İtikat noktasında sünnî akide ile aralarında ciddi farklılıklar görülmez.

Zeydiyye; bir memleket halkının asi olduğu durumda o memleketi terk etmenin vacip olduğunu savunur. Terk etmeye mani olabilecek şey ise; tutsaklık ve göçemeyecek derecede zayıf olunmasıdır. Allah insanı akıl ve muhakeme uzuvlarıyla donattığı için, insanın fiilerinde özgür olduğunu savunurlar ve kadere böyle yaklaşırlar. Onlara göre, Allah iyiliği emredip fenalığı yasaklar; küfrü ve adaletsiz olmayı yaratmaz. Kötülüğü, insan kendi iradesiyle seçer ve bunu seçmekte hür iradelidir. Büyük günah işleyenlerin küfre girmeyeceğini ancak fâsık olacaklarını savunurlar. Ancak; tövbe etmeyip günahta ısrarcı olmanın cezasının ebedî cehennem olacağını savunurlar. Zeydiyye, insanların Allah'a ibadet etmelerinin gerekliliği hususunda akıl, kitap ve Resûl olmak üzere üç temel delil kabul eder. Hatta kitap ve resul akıl ile bilinebileceğinden Zeydîlere göre akıl, en az kitap ve Resûl kadar, belki de onlardan daha önemlidir. Allah'ın cismanî bir varlık olmayacağını kesin tavırla savunurlar.[167]

Yemen'deki Zeydî Hâkimiyetinin Kısa Tarihçesi: Yemendeki Zeydiyye faaliyetlerinin 280/893'te Yemen'e gelen[168] Yahya b. Hüseyin ile birlikte başladığı rivayet edilir. İmam Yahya Yemen'de Zeydî hâkimiyeti kurmuş ve imametini ilan ederek fetihler gerçekleştirmiştir. Bu faalliyeler, İmam Yahya'nın oğlu Ebu'l-Kasım

---

[166] İsa Doğan, "Zeydiyye Mezhebi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 1983, Sayı 3, SS. 83-107; Muhammed Ebu Zehra, *İmam Zeyd Hayatı Fikirleri Çağı* (Ter. Salih Parlak, Ahmet Karababa), Şafak Yayınları, İstanbul 1993; Mehmet Ümit, *Zeydiyye Mu'tezile Etkileşimi,* İSAM Yayınları, İstanbul 2010, s. 37-40; Yusuf Gökalp-Fatih Yücel, "Zeydiyye", DİA, XL/328-338; Yusuf Gökalp, "Zeydiyye Mezhebinin Görüşleri, Kültürel Mirası ve İslam Düşüncesine Katkıları", *Çukurova Oniversitesi ilahiyat Fakültesi Dergisi,* Yılı 2007, Cilt 7, Sayı 2, SS. 95-112.

[167] Mehmet Ümit, *Zeydiyye Mu'tezile Etkileşimi*, s. 53-79.

[168] Yahya b. Hüseyin Medîne'de yakınlarında bulunan Ress'te yaşarken; Havlnlılar, içinde bulundukları karmaşa ortamından kendilerini kurtarması ve yönetimi alması için Yahya b. Hüseyin'i Yemen'e davet etmiştir. O da bunun üzerine Yemen'e gitmiştir.

Muhammed b. Yahya ile devam etmiştir. Ardından Ebu'l-Kasım Muhammed'in kardeşi en-Nasır Ebu'l-Hasan Ahmed b. Yahya, Zeydî yönetimini ele almıştır. İmam Yahya'nın Yemen'de temellerini attığı Zeydî hâkimiyeti 439/1047 yılına kadar devam etmiştir. Bu tarihten itibaren Yemen'de Süleyhî hanedanlığının hâkimiyeti söz konusudur. 560/1173 yılına dek, Süheylîler'in hâkimiyetinde kendi idaresini sağlayan Zeydîler, bu tarihten sonra Selahaddin'in kardeşi Turan Şah'ın bölgeyi kontrolü altına almasıyla hâkimiyetlerini yitirmişlerdir. Ancak her fırsatta da kaybettikleri yönetimi geri alma hevesiyle faaliyet göstermişlerdir. Bu amaca yönelik olarak; 532/1138 yılında İmam Mütevekkil Ahmed b. Süleyman imametini ilan etmiş ve Yemen'deki ikinci Zeydî devletinin kurucusu olmuştur. İmam Mütevekkil Ahmed, 566/1171 yılına kadar hâkimiyetini sürdürmüştür. Onun ardından Mansur Billah Abdullah b. Hamza 593/1195 yılında imametini ilan etmiş ve hâkimiyetini 614/1217 senesine kadar sürdürmüştür. Zeydîler, 614/1217'den sonra da dönem dönem Yemen'e hâkim olmuştur. 945/1538 yılından sonra Yemen, Osmanlı İmparatorluğu'na bağlanmıştır. Ancak vali olarak tayin edilen liyakatsiz kişiler ve çift başlılık sebebiyle İmam Mutahhar b. Şerefüddin Osmanlı İmparatorluğu'nun Yemen'e gönderdiği yöneticilere isyan etmiştir. Bu direnişi İmam Mansur Billah Kasım b. Muhammed devam ettirmiştir. 1006/1597 ile 1029/1619 arasında Mansur Billah'ın mücadeleleri sonucunda Osmanlı, 1054/1644'te Yemen'den çekilmiştir. 1644 yılından 1848'de Osmanlı'nın tekrar girmesine kadar uzun bir müddet Yemen'de Zeydî hâkimiyeti devam etmiştir. Uzun mücadelelerden sonra Yemen 1872 yılında tekrar Osmanlı'ya bağlanmıştır. 1904 yılında ise Zeydî imamı İmam Yahya, Osmanlı'ya karşı cihad ilan ederek 1918 yılında Yemen'i ele geçirmiş ve Osmanlı Yemen'den ayrılmak zorunda kalmıştır.[169]

3. Aleviyye Tarikatı

Alevî oğullarından Muhammed b. Ali b. Muhammed'e (ö. 653/1255) nisbet edilen bir tarikattır. Hadramût'ta yaşayan Alevîoğulları'nın soyu, Alevî b.

---

[169] Yahya Yeşilyurt, *Yemen-Medeniyetler Beşiği Kadim bir Osmanlı Ülkesi*, Babıali Kültür Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 59-73; Yusuf Gökalp, "Zeydiyye Mezhebinin Doğuşu Teşekkül Süreci ve Tarihçesi", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Yıl 2007, Cilt 7, Sayı 2, SS. 55-93, s. 78-92.

Ubeydullah b. Ahmed el-Ureyzî (VI/XII. asır) vasıtasıyla Ca'fer-i Sâdık'a ulaşır. Ubeydullah'ın oğlu Alevî'ye nisbetle onun soyundan gelenlere Bâ Alevî denilmiştir. Şillî, *el-Meşreu'r-revî fî menâkıbı Benî Alevî* adlı eserinde bu aile hakkında geniş bilgi verir. Gavs el-Alevî'ye göre Aleviyye tarikatı mensupları şer'î emirlere eksiksiz bağlı olanları, keşf ve kerâmet sahibi olup olmamalarına bakmaksızın velî sayılır.[170]

Âl-i Alevî, Benî Alevî, Bâ Alevî, Aleviyyûn gibi isimlerle anılan Alevî ailesi özellikle ilim ve takvâları, telif ve tedrîs faaliyetleri, camiler ve ilmî kurumlar tesis ederek İslâm kültürünün gelişmesine yaptıkları katkılarla tanınmıştır.[171] M. Raşit Batur, Yemen gezisi sırasında bu tarikat hakkındaki izlenimlerini şöyle anlatıyor: "*Yemen'de etkili bir hareket de "Alevî" tarikatıdır. Bu tarikat tamamen Sünni (Şâfii) bir tarikattır. Yemen'in birçok bölgesine yayılmış hareketin merkezi ülkenin doğusunda, Hz. Hûd'un kabrinin bulunduğu Hadramût kenti ile güney sahilinde Aden kentidir. Tarikat, Zeyd b. Ali'nin torunlarından Ali adındaki bir zat tarafından kurulmuş olduğundan Alevî ismini almıştır. Bu tarikat, günümüzde yoğun bir eğitim faaliyeti yürütüyor. İlkokuldan başlayıp lise sona kadar çocukların okuyabilecekleri Ribat adında ve oldukça yaygın okulları var. Halk üzerindeki etkisinden dolayı iktidar tarafından da itibar gören, dikkate alınan bir tarikattır. Ayrıca bu tarikatın Yemen'de Selefilerle mücadelenin odağında yer aldığını belirtmek gerekir. Yurt içindeki ve yurt dışındaki tarikatın erkek üyelerinin, her sene Şaban ayının 8-10. günleri arasında Terim Şehrinde Hûd (as) kabrinin bulunduğu yerde toplandıkları belirtilir. Bu tarikat üyelerinin çoğu -ileri gelen birçok tarikat şeyhi de dâhil- sakalı sadece çene kemiği üzerinde bırakırlar. Yanaklardaki sakalları keserler. Onlara göre Arapça'da sakal anlamındaki 'lihye' kelimesi sadece çene kemiği üzerindeki tüyler için kullanılır. Dolayısıyla sünnet olan çene kemiğinde bırakılan sakaldır. Zeydîler ve Alevî tarikatı mensupları, Selefilerden çok muzdaripler. Selefilere göre her iki fırka da bidat ehlidir. Bunlarla mücadele etmek, onlann bidatlerini ortadan*

170 Süleyman Uludağ, "Aleviyye", DİA, II/370.
171 Mustafa Çağırıcı, "Haddâd, Abdullah b. Alevî", DİA, XIV/551-553.

kaldırmak Selefilerin en önemli görevleri arasındadır. Bu sebeple Selefilerin Zeydîlere ve Sufîlere büyük baskıları söz konusudur."[172]

4. Cebertiyye Tarikatı

Cebertiyye tarikatının kurucusu Yemenli mutasavvıf, İsmâil b. İbrâhim Cebertî'dir. Kısa sürede Yemen bölgesinin meşhur bir şeyhi olmuştur. 722/1322 yılında Zebîd'de dünyaya gelmiştir. Müridleri arasında devrin hükümdarı Sultan Eşref dâhil birçok devlet adamı ve âlim yer almıştır. Bunların yanında işsiz güçsüzler de ona mürid olmuştur. Cebertî; vird olarak Yâsîn sûresini okur ve bu sûreyi her gün belli sayıda okumanın maddî ve mânevî bütün ihtiyaçları gidereceğini söylermiş. Bundan dolayı mensuplarına "Ehl-i Yâsîn" de denilmiştir. Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin görüşlerine son derece bağlı olduğundan onun *Fusûsü'l-hikem*'inin bir nüshasına mutlaka sahip olunmasını tavsiye edermiş. Cebertî semâın velîlerin yolu olduğunu söyler ve "*Semâ insanın mihenk taşıdır*" dermiş. Döneminde Zebîd'in mânevî sahibi sayılmıştır. Cebertî'nin şeyhi Ebû Bekir b. Ömer el-Ehdel'e Ehdeliyye tarikatı nisbet edildiğinden Cebertiyye'yi de bu tarikatın bir şubesi sayanlar olmuştur. Cebertî'nin, yanında *Fusûsü'l-hikem* bulunmayan müridlere iltifat etmediği göz önüne alınırsa Cebertiyye'yi Arabî'ye ithaf edilen Ekberiyye'nin bir şubesi olarak kabul etmek daha doğru olur.[173]

5. Ayderûsîyye Tarikatı

Ebû Bekir b. Abdullah el-Ayderûs'a nisbet edilen bir tarikat olup Ebû Medyen el-Mağribî'ye (ö. 1469) nisbet edilen Medyeniyye tarikatının Yemen şubesidir. Harîrîzâde ise Ayderûsiyye'nin kurucusunun Abdullah b. Ebû Bekir es-Sekrân (ö. 1461) olduğunu belirtmekte ve bu tarikatı Aleviyye'nin bir kolu saymaktadır. Ayderûsiyye'yi Kübreviyye'nin Yemen kolu kabul edenler de vardır. Tarikatın kurucusu Ebû Bekir b. Abdullah el-Ayderûs Yemen'in en büyük velîlerinden olup Aden'in mânevî koruyucusu kabul edilir. Bu tarikatın şeyhleri Gazzâlî'nin *İhyâ'ü Ûlûmi'd-dîn*'ine çok büyük önem verip Kur'an ve hadise bağlı kalmaya da dikkat

---

[172] M. Raşit Batur, Yemen İzlenimleri, *İslami İlimler Dergisi*, Yıl 6, Sayı 1, Bahar 2011, SS. 301-308.
[173] İrfan Gündüz, "Cebertî İsmâil b. İbrâhim", DİA, VII/193.

ederlermiş; ayrıca semâa da büyük önem verdikleri rivayet edilir. Bir Yemen tarikatı olan Ayderûsiyye, Ayderûs ailesine mensup mutasavvıflar tarafından Hicâz, Suriye ve Mısır'a getirilmiş ve bu bölgelerde yaygınlık kazanmıştır.

Ayderûsîyye tarikatı, kahveye büyük bir önem verir ve onu kutsal sayarlarmış. Bu tarikata mensup olanlar, kahve içmenin hayırlı bir iş olduğunu, zira kalbin açılışını (inşirah) sağladığını söylüyor ve esrar âlemini örten perdelerin kalkmasına, ilâhî âlemin temaşa edilmesine, büyük ruhî ve mânevî zevklerin hâsıl olmasına vesile olduğunu ileri sürüyorlardı.[174]

C. Cahiliye Döneminde Yemen'de Genel İçtimaî Düzen

Arapların, Güneyli ve Kuzeyli veya Adnânî ve Kahtânî olmak üzere iki büyük gruba ayrıldıkları bilinir. Kuzey Arabistan'da yaşayanlar Adnânîler; Güney Arabistan'da yani Yemen tarafında yaşayanlar ise Kahtânîlerdir. Dil ve ırk bakımından tek bir millete mensup olan bu iki grup birçok bakımdan birbirlerinden ayrılmaktadır: çiftçilik yapabilen Yemen ve Hadramût'ta yaşayan Araplar, tarihin nüfuz edebildiği dönemlerden beri medenî bir yaşam sürdürmüşlerdir. Kuzey Arap kabilelerinin çoğu öteden beri çadırlarda oturduklarından göçebe bir hayat sürüyor, çapulculukla uğraşıyorlardı. Yemen ve Hadramût yöresinde ikamet eden Güney Arapları ise aksine şehirlerde ikamet ederek saraylar ve binalar inşa ediyor, çiftçilik ve ticaret ile uğraşıyorlardı. Diğer Araplardan Himyerîlerle ilgileri sebebiyle ayrılan Güney Arabistan'da yaşayanların lehçesiyle Kuzey Arapları ve Hicâz lehçesi arasında; aynı kökenden gelmiş olmasına rağmen, önemli farklar vardı. Bu farklar, gramer, zamirler, türeme ve fiil çekimleri konusundaydı. Kuzey ve Güney Araplarının tarihin kaydettiği isimleri arasında bir benzerlik bulunmamaktadır. Yemende bulunan kitabelerde Main ve Sebe liderlerinin Ebû Yede, el-Yefe' Yesu'il, Ma'da Kerib, Ebû Kurab, İlhan, el-Yeşruh, Zumer Ali, Vehbu il, Yasir Enâm,

---

[174] Bu gaye ile içilen kahveye 'sûfî kahvesi' veya 'mânevî kahve' deniyordu. Bunun yanında; Ali b. Ömer eş-Şâzelî'nin de zemzem gibi kahvenin de her derde deva olduğunu, hangi niyetle içilirse ona yaradığını söylediği nakledilir. Hayatının son yıllarında ağzına kahveden başka bir şey koymamış olan Ahmed b. Alevî Bâ Cahdeb (ö. 1565), "vücudunda bir miktar kahve olduğu halde ölen bir kimsenin cehenneme gitmeyeceği" görüşünde idi.

Şemriru İş gibi adlarla anıldıkları görülmektedir. Bu isimler Kadim Mezopotamya isimlerine benzemektedir. Yemenlilerin; Çin, Hind ve Mezopotamya medeniyetleriyle yaptıkları ticaret, onların dinî ve sosyal yapısını etkilediği gibi dilini de etkilemiştir.

1. Cahiliye Döneminde Yemen'deki Aile ve Kabile Yapısı

Toplumsal yaşam ile dinî yaşamın iç içe olduğu bu dönemlerde aile, doğal olarak din ile aynı gelişim sürecini izlemiştir. Arapların totemist bir yaşam sürdükleri dönemde aile, *semiye*den yani klandan ibaretti. Arap Yarımadası'nın genelinde Cahiliye klanı, bir tür ortak mülkiyete sahip zümre halindeydi. Beraber konup göçen bu zümreye *hay* denilirdi. Hay'ın içerisinde *âl* adıyla, âl'in içerisinde de îyâl adıyla küçük aileler mevcuttu. Fakat bu küçük aileler dinî, hukukî bir yaptırıma yani toplumsal bir mahiyete sahip değildi. Ancak fiilen mevcut gruplardan ibaretti. Hay; otlağı, su kaynağı ve tanrısı ortak olan bir gruptu. Her hay 'falanca oğulları' diye anılırdı. Âl; aynı ev veya çadırda oturan dede, oğullar, torunlar ve bunların çocuklarından oluşmaktaydı. Örneğin (Âl-i Süfyan), (Âl-i Ebû Tâlib) gibi. Âl'in çadırları ve sürüleri ortaktı. Îyâl'a gelince; bu da eşler ve çocuklardan oluşan dar aileydi. Cahiliye'de âl ve îyâl toplumsal bir aile şeklini almamıştı. Cahiliye evliliklerinde kadın ile erkeği birbirine bağlayan nikâh; dinî bir mahiyete sahip olmadığından, kadın ancak çocuk doğurduktan sonra îyâle dâhil olabiliyordu. Bundan dolayı kadın, çocuk doğurmadan önce ölürse, kocasına başsağlığına gelinmezdi. Çocuksuz kadın diyet vermeğe mahkûm olursa diyeti kocası değil, kadının mensup olduğu klan öderdi. Araplar yalnız klan yakınlığına önem verdiklerinden onlara göre sıhrî akrabalığın bir değeri yoktu. Hatta aralarında sıhrî akrabalarla evlenme yasağı da mevcut değildi. Bu nedenden dolayı bir baba ölünce oğlu, üvey anneleri ile evlenebiliyordu.

Görülüyor ki Cahiliye döneminde Arab Yarımadası'nın sahip olduğu aile anlayışı bu gün bizim sahip olduğumuz aile anlayışından farklıdır. Onlarda geniş aileler olan boylar, değişmiş birer klandan başka bir şey değildir. Araplardaki batın (boy); Yahûdîlerin *Sıbt*'ı ya da kadim Roma'nın *Gens*'i konumundadır. Sıbt ve gens'te olduğu gibi batın üyeleri arasında da akrabalığın yegâne işareti ismin

müşterek olmasından ibarettir. Anlaşıldığına göre eski çağlarda klan sadece yakın akrabalardan yani *zevi'l-erham*'dan ibaretti. Klanlar arasında kan davaları baş gösterdikten sonra zevi'l-erham'ı oluşturan akrabadan *âkile*[175] grubu, *âsabe* ismini almış ve bu suretle klanlar zevi'l-erham ve âsabe adıyla iki gruba ayrılmıştır. Şöyle ki: klanlar arasında baş gösteren kan davaları, korkunç mücadeleleri doğurduğundan zorunlu olarak diyet yolu açılmış ve âkile kurumu ortaya çıkmıştır. Klanlarda kan davası geleneğine göre, bir ferdin işlediği bir suçtan bütün klan sorumlu idi. Saldırıya uğrayan bir ferdin intikamını da sadece kan bağı bulunan yakınlan değil, klanın tüm fertleri almakla yükümlüydü. İşte bu kan davası meselesinden doğan âkileyi oluşturan akraba, daha önce bütün akrabaları kuşatan zevi'l-erham arasından ayrılarak âsabe adını almış, zevi'l-erhâm adı da asabe dışında kalan akrabayla sınırlı kalmıştır. Asabe ise aksine genişlemiş, nesebî asabeye bir de sebebî asabe ilave ederek klana özel bir konum kazandırmıştır. Sebebî asabe ise kan bağı olmayan sunî akrabaları içermektedir. Cahiliye Araplannda derece derece uzaklaşmak üzere müşterek ataların erkek tarafından olan soylarının aile kümelerinde *istılhak* (katılma), muahat (kardeşlik) ve *hılf* yoluyla giren yabancılar da bulunurdu. Çünkü Araplarda bir adam istediği bir yabancıyı kendi nesebine katarak, kendi ailesinden sayabilirdi. Buna istılhak denirdi. Aileye katılan bu adam, hür ise ona *da'î* adı verilir; köle veya esir ise ilhak eden adamın *mevlâ*sı olurdu. Araplar da'îyi kendi ailelerinin öz evladı gibi düşünür, mirasına ortak eder ve ona varis olurdu.

Çölde bir batnın veya bir kabilenin nüfuz ve egemenliği, refah ve serveti, eli silah tutan bireylerinin sayısıyla doğru orantılıydı. Hangi kabile daha çok savaşçı çıkarabiliyorsa, ganimet mallarını en çok o kabile toplar, çöl halkı üzerinde en büyük hâkimiyeti o kurardı. Kabilevî Arap toplumlarında reislik ve siyaset, asabiyet, nüfuz ve yaşa dayanmaktaydı.

Güney Arabistan'da Yemen ve Hadramût bölgelerindeki Araplar, Kuzeylilere oranla her ne kadar kabilevî toplumlar seviyesine çıkmışlarsa da henüz bir millet oluşturamamışlardı. Buralardaki kabileler kendi bilinçlerine daha fazla sahip ve birleşmeye eğilimli bulunuyorlardı. Fakat henüz birbirine bağlı bir millet seviyesine

[175] Hata ile öldürülen bir insanın katilinin ödemesi gereken diyeti ödemekle mükellef sayılan (ya da ödeyecek olan) akrabalara verilen addır.

ulaşmamışlardı. Bunlar Me'rib, Zefar, San'â gibi merkezler oluşturmuş, bu yapı kabilelerin bir araya gelmesiyle gerçek bir krallık şeklini almıştı. Bu krallıklarda Ortaçağ Avrupası'ndaki derebeyliklere benzer *mahfed*ler ve *mıhlaf*lar bulunuyordu. Mahfedler yani yurtlar bir veya bir kaç sarayı (şato) ihtiva ediyordu. Bu mahfedler Ortaçağda Avrupa'daki baronların, kontların şatolarına benziyordu. Mahfedlerin sahibi olan emirlere *ezvâ'* deniliyordu. Mıhlaflar da bir veya birkaç mahfedden oluşuyordu. Mihlâfların sahipleri *ekyâl* unvanı ile anılmaktaydı. Ekyâl, ezvâ'dan daha büyüktü. Fakat her iki sınıf da iç işlerinde bağımsız bulunuyordu. İkisi de merkezi hükümetin başındaki *tuba'* denen hükümdara bağlı idi.

2. Cahiliye Döneminde Yemen'de Görülen Nikâh ve Evlilik Şekilleri

Cahiliye döneminde erkek ile kadının evlenmesi farklı şekillerde olurdu. Bunlardan biri bildiğimiz tarzda olan nikâhtı. Cahiliye döneminde bir baba kızını istediği adam ile evlendirebilirdi. Kızın veya erkeğin rızasını almaya gerek görülmezdi. Araplarda bu evlilik türünden başka; islam döneminde reddedilen iffet zedeleyici evlilik türleri de vardı:

İstibdâ' Nikâhı: Seçkin bir soya sahip olmak için kadının hayızdan temiz olduğu dönemde kocasının rızasıyla diğer biriyle ilişkide bulunup hamile kalmasından ibaretti. Bir adam kendince asil bir evlada sahip olmak istediği zaman hanımına, hayızdan temizlendiği bir vakitte "*Git falan erkekle münasebette bulun ondan bir döl al*" derdi. Kadın hamile kalıncaya kadar kocasıyla ilişkide bulunmazdı.

Bedel Nikâhı: İki erkeğin, zevcelerini birbiriyle değiştirmesi âdetiydi.

Hıdn Nikâhı: Hür kadınlar açıktan zina edemezlerdi. Fakat gizli dost edinebilirlerdi. Bu duruma *nikâh-ı hıdn* denilir ve bunu yapan kadınlara da *müttehizetu'l-hıdn* denilirdi. Fakat cariyeler aşikâr olarak zina edebilirlerdi. Bu cariyelere zaniye ve musâfeha denilirdi.

Müşterek Nikâh: On kişiden az olmak üzere birtakim erkekler aralarında anlaşarak bir kadını ortak eş edinirlerdi. Kadın hamile kalır ve doğurursa bu erkekleri davet eder "yaptığınız işi biliyorsunuz, işte bu çocuk doğdu" der ve onlardan

hangisini sevmiş ise çocuğu ona nisbet ederdi. Bu adam da bunu kabul etmek zorunda kalırdı.

Biğa Nikâhı: Birtakım kadınlar gelenleri kabul ettiklerine işaret olmak üzere kapılarına bayrak asar ve her geleni kabul ederlerdi. Bağiyye denilen bu kadınlar doğurdukları zaman adamları toplar, bilirkişi çağırırdı. Bilirkişi çocuğu bu erkeklerden hangisine benzetirse, çocuk onun olurdu.

Şiğar Nikâhı: Bazı erkekler başlık ve mehir vermemek için kızlarını, kız kardeşlerini ve kardeşlerinin kızlarını yani vasisi oldukları kadınları mübadele suretiyle alırlardı.

Makt Nikâhı: Babası ölen adamın, üvey annesini alması âdetiydi. Cahiliyede babası, kardeşi veya oğlu ölen kimseler; onların eşlerine sahip olurlardı, isterlerse o kadınla evlenirlerdi. Bunun için de abasını kadının üzerine atar ve bu suretle başlık vermeye gerek kalmaksızın o kadının nikâhlı eşi olurdu. Bu suretle üvey annesini alan kimseye dayzen ve bu evlilikten doğan çocuğa da makti ve makit denilirdi.

Mut'a Nikâhı: Velilerin onayına gerek görülmeksizin belli bir süre için akd edilen nikâhtı. Mut'a nikâhında kadın kendi klanında kalırdı. Kocasına bir mızrakla bir çadır verirdi. Bu suretle erkek karısının klanında bulundukça o klanın halifi gibi sayılır, evlilik sürdüğü müddetçe erkek bu klanla hareket ederdi. Kadın mut'aya son vermek istediği zaman çadırın kapısını daha önce bulunduğu yönün tersine çevirirdi. Kocası bunu görünce kendi klanına dönerdi. Bu evlilikten meydana gelen çocuklar kadına ait olur, falanca kadının çocukları diye anılırlardı.

Ortaklaşma Nikâhı: Cahiliyede muahatlık yoluyla kardeş olan erkeklerin gerek malları gerekse eşleri ortak olurdu.

Büyük Ağabeyin Hanımına Ortak Olma Nikâhı: Yemen'de bir başka tür evlilik geleneğinin daha bulunduğu bilinir. Diğer evlilik şekilleri, hemen hemen bütün Arabistan'da görülse de bu evlilik şekli sadece Yemen'de görülüyordu. Bu âdete göre ailenin servetinin parçalanmaması için yalnız büyük birader evlenir, diğer kardeşler evlenemezlerdi. Fakat bunlar da resmen büyük kardeşin eşi olan kadınla serbestçe ilişkide bulunmak hakkına sahiptiler.

3. Cahiliye Döneminde Yemen'deki Sosyal Sınıflar

Cahiliye döneminde Güney Arabistan toplumu, sosyal yaşam itibariyle; hürler, köleler, mevâlî ve Ebnâ olmak üzere dört sınıfa ayrılmaktaydı. Bu tasnif Arap Yarımadası'nın büyük kısmında böyleydi. Ancak Ebnâ sınıfı Yemen'e mahsustu.

Hürler: Aynı tarzda yaşayan batın veya kabilenin ortak ismini taşıyan, aynı hukuka sahip fertler idiler. Bunlar beraber göç eder, savaşlara beraber katılır, her hususta ortak ve eşit bir hayat yaşarlardı. Yalnız kâhinler ve şairler gibi ruhlarla ilişkisi bulunduğuna inanılanlarla savaşlarda cesaret ve gücü ile kendilerini ispatlayanlar diğerlerine oranla daha seçkin bir konuma sahip idiler. Fakat bunlar da geçimlik ve hukuk itibariyle diğerlerinden ayrılmazlardı.

Esirler: Hürlerin sahip olduğu hukuk ve şereften yoksun olan sınıftı. Bu sınıf köleler ile cariyelerden oluşmaktaydı. Esirler; ya savaş esirlerinden olur ya da satın alınırdı. Esir tüccarları Habeşistan'dan ve komşu ülkelerden getirdikleri köle ve cariyeleri belli mevsimlerde kurulan panayırlara götürerek satarlardı. Esirler bir meta ve mal gibi satıldıkları gibi miras yoluyla da varise geçebilirdi. Bazen hediye edilir veya gelin mehri olarak verilirdi. Zanaat, ticaret ve savaşta kölelerden faydalandırdı. Kölelerin bir de *kan* denilen bir sınıfı vardı ki bunlar Romalıların serfleri gibi ziraatle uğraşır, toprakla beraber alınıp satılırlardı. Arap toplumu köleleri aşağı bir sınıf saydığından cezalarını da hür insanların cezalarının yarısı olarak kabul etmişti. Arap geleneği cariyelerden doğan çocukları da esir sayıyordu. Yalnız bu çocukların zeki ve seçkin olmalan durumunda, babalan isterlerse kendi neseplerine kabul ederek evlat ilan edebilirlerdi.

Mevâlî: Cahiliye döneminde mevâlî köleler ile hürler arasında orta sınıftı. Mevâlî azad edilmiş kölelerdi. Bir adam köle veya cariyesini azad ederse, azad edilen şahıs sahibinin mevâlîsi olur, sahibinin batın ve kabilesinin mensubu, akrabası mahiyetinde sayılırdı. Mevâli, *ıtk*[176], *akd*[177] ve *rahm*[178] mevalisi olmak üzere üç gruba ayrılırlardı.

---

[176] Köle veya cariye iken azad edilen esire ıtk mevâlîsi derlerdi. Bunlar savaş esiri iseler azad edilmeden perçemlerinden saçları kesilerek alınırdı. Bu perçem her kimde olursa azad edilen esir onun mevlâsı olurdu.

Ebnâ: Bunlar; Habeşlileri Yemen'den çıkaran İranlıların çocukları idiler. Himyerlilerden Seyf Zû Yezen; Habeşlilere karşı İran Kisrası'ndan yardım istemiş ve Kisra'nın verdiği askerlerle Habeşlileri Yemen'den çıkarmıştı. Bu askerler Yemen'de kalarak oraya yerleşmiş; Seyf Zû Yezen'in ölümünden sonra Yemen yönetimini ellerine almışlardı. Araplar bunların soylarını İranlı mevâlî ve esirlerden ayırmak için kendilerine hür İranlıların çocukları anlamında *Ebnâu'l-Fursi'l-Ehrâr* demişlerdir.[179]

---

[177] Akd mevlâlığı bir adamın diğer bir adama intisab etmesi ile olurdu. İslam öncesi Yesrib'deki Yahûdîler herhangi bir saldırıya maruz kalmamak için Evs ve Hazrec batınları ile mevlâları olduklarına dair anlaşma yapmış, bu surette onların akd mevlâları olmuşlardı.

[178] Rahm mevlâlığı bir batın mevlâsının bir başka batın mevlâsından bir kadın ile evlenmesiyle gerçekleşirdi.

[179] Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 107-138; Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 116-124.

III. YEMENLİ SAHÂBE, TÂBİÛN, TEBEÜ'T-TÂBİÛN, EVLİYÂ VE ÂLİMLER

Mekke ve Medîne'nin de içinde yer aldığı Kuzey Arabistanlı kabileler ile Güney Arabistan'daki Yemenli kabileler arasında sosyal ilişkilerin varlığını, bütün siyer ve tarih kitapları bildirmektedir. Öyle ki Yemen'den pek çok Yahûdî Arap kabilesi; İslam öncesinde, son din ve peygamberin Mekke ve Medîne civarına teşrif edeceğini bildikleri için, Yemen'den gelip Mekke ve Medîne'ye yerleşmiştir. Kendilerine nasip olmasa bile torunlarının bu dine ve peygambere ümmet olmasını istemişlerdir. Hâl böyle olunca sahâbenin memleketi için kesin hüküm vermek oldukça güçtür.

Yemen ve Kuzey Arabistan arasında kültürel, sosyal ve iktisadî anlaşma ve alışverişler hep olmuştur. Abdulmuttalib ve Huzâ'a kabilesi arasındaki antlaşma bunların en sonuncularındandır ki o dönemde Resûlullah henüz dünyaya gelmemiştir. Abdulmuttalib'in sık sık Yemen'e gittiği ve bu seyahatlerinde, Himyerîlerin ileri gelenlerinden birinin evine misafir olduğu bildirilmiştir. Himyerli bu kişi Abdulmuttalib'e: "*Başındaki bu beyazlığı değiştirip genç olmaya ne dersin*?" deyince Abdulmuttalib kabul etmiş ve Yemenli zât Abdulmuttalib'in saçını çivit yaprağı ile boyamış. Böylece Mekke'de saçını çivit yaprağıyla siyaha boyayan ilk kişi Abdulmuttalib olmuştur. Bir başka seyahatinde ise Himyerli bu kişi Abdulmuttalib'in çeşitli uzuvlarına bakarak onun soyunda hem Peygamberlik hem de hükümdarlık gördüğünü bildirmiştir. Mekke'ye döndüğünde ise Abdulmuttalib'in kendisi Abdumenafoğulları'ndan Hâle ile evlenmiş; oğlu Abdullah'ı da yine Abdumenafoğulları'ndan Âmine ile evlendirmiştir.[180] Buna benzer pek çok sosyal ve ekonomik ilişkinin mevcut olduğu, siyer kaynaklarında bildirilmiştir. Hz. Muhammed, henüz risâletle şereflenmemişken de Yemen'e seyahat etmiştir. Hz. Muhammed'in risaletinin tasdikiyle Yemenli kabileler bu dine girmek için harekete geçmiştir.

Yemenli pek çok kabile Resûlullah'ın huzuruna gelerek biat etmiş ve müslüman olmuştur. Yemen'den; *Tayy, Tucîb, Havlân, Cu'fî, Sudâ, Murâd, Zübeyd,*

[180] İbn Sa'd, age, I/73-75.

Kinde, es-Sadif, Huşeyn, Sa'd Hüzeym, Belî, Behrâ, Uzre, Selâmâni, Cüheyne, Kelb, Cerm, Ezd, Gassân, el-Hâris b. Ka'b, Hemdân, Sa'dü'l-aşîre, Ans, Dârî, Rehâvî, Gâmid, en-Neha, Becîle, Has'am, Eş'ârîler, Hadramevt (Hadramût), Gâfık, Bârık, Devs, Sümâle, Eslem, Cüzâm, Mehre, Himyer, Necrân, Ceyşân ve *es-Sibâ* heyetleri Resûlullah'ın huzuruna gelmiş ve bir kısım heyetler kendi adına, bir kısmı da kabileleri adına İslâmı seçtiklerini beyan etmiştir. Muhtemeldir ki binlerce Yemenli gelip İslâmı seçerek sahâbe halkasına katılmıştır. Ancak kaynaklarda hepsinin adı geçmemektedir. Tabakât kitaplarında ise sahâbenin memleketi değil soy ağacı esas alınarak tanıtımı yer almaktadır. Buraya alınan isimler ise sadece kaynaklarda Yemenli olduğu bildirilenler ve soy ağacı çok açık olanlardır. Arap kabilelerinin girift yapısı tam olarak anlaşılamadığı için şüpheyle yaklaşılmıştır. Emin olunmayan isimler ise buraya dâhil edilmemiştir. Yine de hata yapılmış olması muhtemeldir. İsimlerin tespitine bu şekilde yaklaşılmasına rağmen yüzlerce sahâbe, tâbiûn ve tebeü't-tâbiûn tespit edilmiştir ki isimleri aşağıdadır.

A. Yemenli Sahâbeler

Sahâbe; Allah Resûlü'nü gören müslümanlara verilen addır. Yemen asıllı olduğu tespit edilebilen sahâbe listesi, alfabetik olarak aşağıda sıralanmıştır.

Abduamr

Kelb kabilesinden olan Yemenli sahâbedir. Adı, Bekir b. Cebele b. Vâil b. Kays b. Bekir b. Amir b. el-Cülâh b. Avf b. Bekir b. Avf b. Uzre b. Zeydüllât b. Rüfeyde'dir. Allah Resûlü'ne Kelb kabilesinden gelen heyetin içinde yer alarak müslüman olmuştur. Şair Nâbiğa ez-Zübyânî bu zatı övmüştür. Bu kişi aynı zamanda, Bişr b. Ebû Hâzim'i esir edip Evs b. Hârise b. Le'mü et-Tâî'ye hediye eden şahıstır.[181]

[181] İbn Sa'd, age., VI/306-307.

Abdulaziz b. Bedr el-Cühenî

Yemenli sahâbedendir. Hadîs rivayet etmiştir.[182]

Abdullah b. Abdullah b. Übeyy b. Selûl el-Ensârî el-Hazrecî

Şişman bir adam olduğu rivayet edilir. Samimi ve güzel bir müslüman olduğu bildirilmiştir. Hadîs rivayet etmiştir.[183]

Abdullah b. Abdurrahman el-Ensârî el-Eşhelî

Hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbedendir.[184]

Abdullah b. Abdülmedân

Abdülmedân Amr b. ed-Deyyân[185] olarak bilinir. Yemen'deki Mezhic kabilesi mensubu olan Abdülmedân; Hâlid b. Velid ile Yemen'den Resûlullah'ın huzuruna gelen heyetin içinde yer almıştır. Abdullah ismi ise kendisine Resûlullah tarafından verilmiştir.[186]

Abdullah b. Abs el-Ensârî el-Hazrecî

Hadîs rivayet eden Yemenli sahâbedendir. Bedir savaşına katılanlardandır.[187]

Abdullah b. Akram el-Huzâ'î

Yemen asıllı sahâbedendir. Nemîre ovasındayken babasıyla birlikte Resûlullah'ı görmüş ve ardında namaz kılmıştır.[188]

Abdullah b. Âmir b. Enîs el-Âmiri

Hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbedendir.[189]

---

[182] İbn Hazm, age., s. 265 (Abdulmetin Yalçın, "İlk Üç Tabakada Yemenli Hadîsçiler", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2010, s. 100'den naklen).
[183] İbn Sa'd, age., III/611-613.
[184] İbn Hazm, age., s. 454 (Abdulmetin Yalçın, "İlk Üç Tabakada Yemenli Hadîsçiler", s. 107'den naklen)
[185] Lider ya da idareci olan kimseye 'Deyyân' denirmiş.
[186] İbn Sa'd, age., VIII/75.
[187] İbn Sa'd, age., III/611; İbn Hazm, age., s. 434 (Yalçın, age., s. 107'den naklen).
[188] İbn Sa'd, age., V/212.
[189] İbn Hazm, age., 436 (Yalçın, age., s. 106'dan naklen).

Abdullah b. Atik el-Ensârî el-Hazrecî

Abdullah b. Atik b. Kays b. Heyşe b. el-Hâris b. Umeyye b. Mu'âviye adıyla bilinir. Uhud savaşına katılmıştır. Yemâme savaşında şehit olmuştur.[190]

Abdullah b. Avsece el-Urenî

Yemenli Becîle kabilesinden olan sahâbedir. Allah Resûlü'nün mektubunu, kendilerini İslâm'a davet etmek üzere Hârise b. Amr b. Kureytoğulları'na götüren kişidir. Onlar mektubu alınca suda yıkayıp kovalarının altına koymuş ve daveti kabul etmekten kaçınmışlardır. Bunun üzerine Allah Resûlü: "*Ne oluyor onlara! Allah onların akıllarını başlarından alsın*!" demiştir. O kavmin korkak, ahmak ve ne dediği anlaşılmayan bir durumda olduğu rivayet edilmiştir.[191]

Abdullah b. Bedr b. Zeyd

Adı Abdüluzza iken; müslüman olduktan sonra Allah Resûlü onun adını Abdullah olarak değiştirmiştir. Mekke'nin fethi günü Cüheyne'nin sancağını taııyan dört kişiden biridir.[192]

Abdullah b. Buhayne

İlk müslümanlardan olan Yemen asıllı sahâbedir. Ebû Muhammed künyesiyle bilinirmiş. İbadete çok düşkün olduğu ve günlerini oruçlu geçirdiği söylenmiştir. Mervân'ın hilafeti döneminde vefat etmiştir.[193]

Abdullah b. Cübeyr el-Huzâ'î

Hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbedendir.[194]

Abdullah b. Ebi'l-Mutarrif el-Ezdî

Hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbedendir.[195]

---

190 İbn Sa'd, age., IV/349; IV/449.
191 İbn Sa'd, age., VI/273.
192 İbn Sa'd, age., V/276.
193 İbn Sa'd, age., V/301.
194 İbn Hazm, age., s. 480 (Yalçın, age., s. 108'den naklen).
195 İbn Hazm, age., s. 489 (Yalçın, age., s. 108'den naklen).

Abdullah b. el-Cüheym el-Ensârî es-Sülemî

Hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbedendir.[196]

Abdullah b. el-Lüteybiyye el-Ezdî

Yemenli Ezdîlerden olan sahâbedir. Müslüman olduktan sonra Allah Resûlü onu Benî Zübyan'a zekât gelirlerini toplamak için göndermiştir.[197]

Abdullah b. Enes el-Cühenî el-Kudâî el-Ensârî es-Sülemî

Hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbedendir.[198]

Abdullah b. Ebû Evfâ el-Eslemî

Ebû Efvâ'nın asıl adı Alkame b. Hâlid b. el-Hâris b. Ebû Esîd b. Rifâ'a b. Sa'lebe b. Hevâzin b. Eslem b. Efsâ'dır. Künyesi Ebû Mu'âviye'dir. Hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbedendir.[199]

Abdullah b. Ebû Hadred el-Eslemî

Ebû Muhammed şeklinde künyelendirilmiştir. Hudeybiye, Hayber gibi savaşlara katılmış bir sahâbedir. 81 yaşındayken Hicrî 71 yılında vefat etmiştir.[200]

Abdullah b. Eslem

Abdullah b. Eslem b. Zeyd b. Beyhân b. Âmir b. Mâlik b. Âmir b. Üneyf b. Cüşem b. Temîm b. Avzümenât b. Nâc b. Temîm b. Erâşe b. Âmir b. Abîle'dir. Biat-ı Rıdvan'da bulunmuştur.[201]

Abdullah b. Habib el-Eslemî

Hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbedendir.[202]

---

[196] İbn Hazm, age., 316 (Yalçın, age., s. 102'den naklen).
[197] İbn Sa'd, age., VI/281.
[198] İbn Hazm, age., s. 114 (Yalçın, age., s. 93'ten naklen).
[199] İbn Sa'd, age., V/216-218..
[200] İbn Sa'd, age., V/226.
[201] İbn Sa'd, age., V/318.
[202] İbn Sa'd, age., VIII/481.

Abdullah b. Hanzale el-Ensârî el-Evsî

Abullah b. Hanzale el-Gasîl b. Ebû Âmir er-Râhib adıyla bilinir. Hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbeden ya da tâbiûndandır.[203] Babası ölünce cenazesini melekler yıkamıştır. Bu yüzden Abdullah'a "Gasîlu'l-Melâike" denir.[204]

Abdullah b. Hâris b. Cüz' ez-Zübeydî

Hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbedendir.[205]

Abdullah b. Hubeyb el Cühenî

Yemen asıllı sahâbedir ve hadîs rivayet etmiştir.[206]

Abdullah b. Kurâd el-Ezdî es-Sümâlî

Benî Hâris b. Ka'b'dandır. Yemenli Hârisoğulları'ndan Hâlid b. Velîd ile birlikte gelen heyetin içinde yer almış ve aldığı hediyelerle memleketine dönmüştür. Onun dönüşünden yaklaşık dört ay sonra Resûlullah vefât etmiştir.[207]

Abdullah b. Mâlik b. Buheyne el-Ezdî

Hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbedendir.[208]

Abdullah b. Mirba' el-Ensârî el-Hârisî

Abdullah b. Mirba' b. Kayzî b. Amr b. Zeyd b. Cüşem b. Hârise adıyla bilinir. Uhud ve Hendek gibi savaşlara Resûlullah ile birlikte katılmıştır. Hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbedendir.[209]

Abdullah b. Revâha el-Ensârî el-Hazrecî

Abdullah b. Revâha b. Sa'lebe b. İmruülkays b. Amr b. İmruülkays b. Mâlik b. el-Ağar b. Sa'lebe b. Ka'b b. Hazrec adıyla bilinir. Künyesi Ebû Muhammed'dir. Gazalara katılmış, okuma yazma bildiği için Akabe biatlarına katılarak nakiblik

---

[203] İbn Sa'd, onu tâbiûn arasında zikreder.
[204] İbn Sa'd, age., VII/69-71.
[205] İbn Hazm, age., s. 132 (Yalçın, age., s. 94'ten naklen).
[206] İbn Sa'd, age., V/280.
[207] İbn Sa'd, age., VIII/76; VI/269.
[208] İbn Sa'd, age., VIII/262.
[209] İbn Sa'd, age., IV/326-327.

yapmıştır. Hayber'in gelirini tespit için görevlendirilmiştir. Mu'te'de şehit düşmüştür. Hadîs rivayet etmiştir.[210]

Abdullah b. Sa'd

Hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbedendir. Abdullah b. Sa'd b. Hayseme b. el-Hâris b. Mâlik b. Ka'b b. en-Nahhât b. Hârise b. Ganm b. es-Silm adıyla bilinir. Gazalara katılmış ve Hudeybiye'de bulunmuştur.[211]

Abdullah b. Sayfî b. Vebre

Abdullah b. Sayfî[212] b. Vebre b. Sa'lebe b. Ganm b. Sürey b. Seleme b. Üneyf adıyla bilinir. Hudeybiye'ye katılanlardandır. Rıdvan biatına da katılmıştır.[213]

Abdullah b. Sebra el-Cühenî

Hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbedendir.[214]

Abdullah b. Süheyl el-Âmirî

Ebû Süheyl künyesiyle bilinirmiş. Habeşistan'a yapılan ikinci hicrete katılmıştır. Babası, Abdullah'ı dininden döndürmek için baskı yapmış ancak o bunu kabul etmemiştir. Allah Resûlü ile birlikte tüm savaşlara katılmıştır.[215]

Abdullah b. Ukeym el-Cühenî

Hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbedendir. Künyesi Ebû Ma'bed imiş. Çok uzun bir ömür sürmüştür. Haccâc b. Yûsuf zamanında Kûfe'de vefat etmiştir.[216]

Abdullah b. Vehb el-Eslemî

Allah Resûlü ile arkadaşlık etmiştir. Sonrasında ise Umân'a yerleşmiştir. Resûlullah'ın vefat haberinden sonra yola çıkmış ve yolda Müseylemetü'l-Kezzâb'a

---

[210] İbn Sa'd, age., III/597-602.
[211] İbn Sa'd, age., V/313-314.
[212] Bu sahâbenin künyesi iki kere aynı şekilde fakat farklı sayfalarda verilmiştir. (İbn Sa'd, age., V/319).
[213] İbn Sa'd, age., V/284.
[214] İbn Sa'd, age., IX/56.
[215] İbn Sa'd, age., III/474-475.
[216] İbn Sa'd, age., VIII/219-221.

yakalanmıştır. İmanında eksilme olmadığı hâlde canını kurtarmak için Müseyleme'yi tasdik etmiştir. Sonrasında ise kurtulup Müseyleme'ye karşı çarpışmıştır.[217]

Abdullah b. Yâsir

Yâsir b. Âmir'in oğlu ve Ammâr b. Yâsir'in kardeşi olan sahâbedir.[218] Hakkında daha fazla bilgiye ulaşılamamıştır.

Abdullah b. Yezîd el-Ensârî el-Evsî el-Hatmî

İbn Sa'd, bu isimde birkaç farklı kişi rivayet etmiştir. Künyeler ise net değildir. Hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbedendir.[219]

Abdullah b. Zeml el-Cühenî

Hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbedendir.[220]

Abdullah b. Zeyd el-Ensârî el-Mâzinî

Abdullah b. Zeyd, Himyerîlerden gelen ve İslamı kabul ettiklerini bildiren bir mektup taşıyan elçilere karşılık; Resûlullah'ın Mu'âz b. Cebel ile birlikte Yemen'e gönderdiği elçilerdendir.

Abdurrahman b. 'Âiş el-Hadramî

Hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbedendir. Bir hadîs rivayet etmiştir.[221]

Abdurrahman b. 'Udeys el-Belevî

Hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbedendir. İslam'ın üçüncü halifesi olan Hz. Osman'ın evini kuşatmaya gidenlerin liderliğini yapmıştır.[222]

Abdurrahman b. Âiz es-Sümâlî

Hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbedendir.[223]

---

[217] İbn Sa'd, age., V/232-233.
[218] İbn Sa'd, age., IV/151.
[219] İbn Hazm, age., s. 224 (Yalçın, age., s. 98'den naklen).
[220] İbn Hazm, age., s. 363 (Yalçın, age., s. 103'ten naklen).
[221] İbn Sa'd, age., IX/443.
[222] İbn Sa'd, age., IX/514.
[223] İbn Hazm, age., s. 291 (Yalçın, age., s. 101'den naklen).

Abdurrahman b. Amr el-Ensârî es-Sülemî

Yemen asıllıdır. Sahâbe mi tâbiûn mu olduğu net değildir. Hicrî 110 yılında vefat etmiştir.[224] Hadîs rivayet etmiştir.

Abdurrahman b. Ebî Amre el-Ensârî el-Hazrecî

Hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbedendir.[225]

Abdurrahman b. Ebzâ el-Huzâʻî

Huzâʻa'nın mevlâsıdır. Hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbedendir.[226]

Abdurrahman b. el-Eşyem el-Eslemî

Hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbedendir. Resûlullah'la arkadaşlık etmiştir.[227]

Abdurrahman b. Harmele

Saʻîd b. el-Müseyyeb'den hadîs rivâyet etmiştir. Harmele b. Amr adlı sahâbenin oğludur.[228]

Abdurrahman b. Katâde es-Sülemî

Hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbedendir. Peygamber'le arkadaşlık etmiş ve sonradan Şam'a yerleşmiştir.[229]

Abdurrahman b. Sebel el-Ensârî el-Evsî

Hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbedendir.[230]

Abdurrahman b. Senne el-Eslemî

Hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbedendir.[231]

---

[224] İbn Saʻd, age., IX/454.
[225] İbn Saʻd, age., VII/85.
[226] İbn Saʻd, age., VI/584-585.
[227] İbn Saʻd, age., V/232.
[228] İbn Saʻd, age., V/233.
[229] İbn Saʻd, age., IX/423.
[230] İbn Hazm, age., s. 137 (Yalçın, age., s. 94'ten naklen).
[231] İbn Hazm, age., s. 389 (Yalçın, age., s. 104'ten naklen).

Abdurrahman b. Şibl

Tam adı, Abdurrahman b. Şibl b. Amr b. Zeyd b. Necde b. Mâlik b. Levzân b. Amr b. Avf'tır. Yemen asıllı sahâbedir. [232]

Abdülhacer

Yemenli Hârisoğulları'ndan olan sahâbedir. Abdülhacer b. Abdülmedân ki bu şahsın adı Amr'dır. Ka'boğulları'nın heyeti ile biat etmek için gelmiş; Resûlullah kendisine Abdullah ismini vermiştir. Büsr b. Ebû Ertât el-Amirî adındaki şahıs kendisini öldürünceye kadar Yemen'de saygın ve önde gelen şahsiyetlerden biri olarak yaşamıştır.[233]

Abdüşems b. Afîf

Yemenli Gâmidoğulları'ndan olan sahâbedir. Adı, Abdüşems b. Afîf b. Züheyr b. Mâlik b. Avf b. Sa'lebe b. Mür b. Mâzin b. Kebîr b. ed-Dûl b. Sa'dü Menât b. Gâmid'dir. Allah Resûlü'ne biat için gelen heyetin içinde yer almış ve müslüman olmuştur.[234]

Abdüşems b. Ebû Afv

Yemen'in Becîle kabilesindendir. Abdüşems b. Ebû Avf b. Uveyf b. Mâlik b. Zübyân b. Sa'lebeb. Amr b. Yeşkür b. Ali b. Mâlik b. Sa'd b. Nezîr b. Kasr b. Abkar b. Enmâr; tam künyesidir. Resûlullah'a biat için gelen heyetin içinde yer almış ve müslüman olmuştur. Allah Resûlü ona Abdullah adını vermiştir.[235]

Adî b. Âmire

Yemenli sahâbedendir. Adî b. Amire b. Ferve b. Zürâre b. el-Erkam b. Nu'mân b. Ami b. Vehb b. Rebî'a b. Mu'âviye ismiyle bilinir. Erkamoğulları'ındandır.[236] Adî

---

[232] İbn Sa'd, age., V/306.
[233] İbn Sa'd, age., VI/266.
[234] İbn Sa'd, age., VI/280.
[235] İbn Sa'd, age., VI/298.
[236] Erkamoğulları Kinde'den bir boy imiş. Onların Kûfe'de bir mescitleri varmış. Ali b. Ebû Tâlib Kûfe'ye gittiğinde, beraberindekiler Hz. Osman'a dil uzatmaya başlamışlar; bunun üzerine Erkamoğulları "*Osman b. Affân'a dil uzatılan bir memlekette kalmayız.*" diyerek el-Cezîre'ye/er-Ruha'ya gitmişlerdir. Onlarla birlikte Kinde'nin çocukları, Ahmer b. Amroğulları, el-Hâris b. Adîoğulları'ndan bazıları ve Hucr b. Vehb b. Rebî'aoğulları'ndan el-Ahrumoğulları da gitmiştir. Mu'âviye b. Ebû Süfyân'ın yanına gelmişlerdir. Mu'âviye de: "*Bunlar Kinde*

b. Âmire, Ruha gibi yerlerde valilik yapmıştır. Bu zat âbid ve fâkih imiş. Aynı zamanda Ömer b. Abdülazîz'in arkadaşı olduğu rivayet edilmiştir. Süleyman b. Abdülmelik döneminde el-Cezîre, Ermenistan ve Azerbaycan valiliği yapmıştır.[237]

Adî b. Hâtim (Adiyy b. Hâtim)

Ebû Tarîf Adî b. Hâtim b. Abdullâh et-Tâî adıyla bilinir. Tayy kabilesinin reisi olan meşhur sahâbedir. Hz. Peygamber, Tayy kabilesi üzerine Hz. Ali kumandasında bir seriyye sevkedince ailesiyle birlikte Hristiyan Araplar'ın bulunduğu Suriye'ye kaçmıştır. Müslümanlar, aralarında Adî'nin kız kardeşi Seffâne'nin de bulunduğu pek çok kişiyi esir almış ve Medîne'ye getirmişlerdir. Hz. Peygamber'in müslüman olduğunu söyleyen Seffâne'yi âzat etmiş ve yiyecek, at ve harçlık vererek Şam'a kardeşi Adî'nin yanına göndermiştir. Seffâne, abisi Adî'ye kızmış ve gidip müslüman olması konusunda telkinde bulunmuştur. Adî, kız kardeşinin de içinde bulunduğu bir heyetle Medîne'ye gelmiş ve Resûlullah'la yaptığı görüşme sonunda hicretin yedinci veya dokuzuncu (628, 630) yılında İslâmiyet'i kabul etmiştir. Adî b. Hâtim'in kabile reisliği Hz. Peygamber devrinde de devam etmiştir. Vergilerini hep zamanında ödemesiyle de meşhur olmuş bir sahâbedir. Kendisinin müslüman olmasına vesile olmasından dolayı Adî'nin, Hz. Ali'ye ayrı bir sevgi ve saygı beslediği rivayet edilir. Irak seferine, Cemel ve Sıffin'e katılmıştır. Adî'nin, babası Hâtim et-Tâî gibi cömert bir insan olduğu bildirilmiştir. Ayrıca Adî, altmış altı hadîs rivâyet etmiştir. Kaynaklara göre 67/686 yılında vefât etmiştir.[238]

Adî b. Hemmâm

Yemen'in Kinde kabilesinden olan sahâbedir. İsmi, Adî b. Hemmam b. Mürre b. Hacer b. Adî b. Rebî'a b. Mu'âviye'dir. Oğlu Aiz b. Adî de eşraftan biriydi.[239]

---

kabilesinin büyük bir koludur. Ali b. Ebû Tâlib'den intikam almak üzere bana geldiler." Mu'âviye daha önceleri Irak'tan gelenleri, Şam halkını ifsad ederler diye el-Cezîre'ye gönderirdi. Onları ise Nasîbîn'e yerleştirmiş ve kendilerine topraktan hisseler vermiştir. Sonra onlara "*Size Nasîbîn akreplerinin zarar vermesinden korkuyorum*" diye bir mektup yazmıştır. Akabinde onları er-Ruha ya yerleştirmiş ve orada kendilerine topraktan hisseler vermiştir. Onlar da Mu'âviye ile birlikte Sıffın savaşına katılmıştır.

[237] İbn Sa'd, age., VI/237-238.

[238] Ali Yardım, "Adî b. Hâtim et-Tâî", DİA, I/380; Enver Ören (Tertip Heyeti Adına), *İslam Âlimleri Ansiklopedisi*, İhlas Matbaacılık ve Dağıtım, İstanbul, I/218-219.

[239] İbn Sa'd, age., VI/235.

Adî el-Cüzâmî

Rivayet edilir ki Adî el-Cüzâmî şu hadiseyi anlatmıştır: "*Allah Resûlü'nün kulağının bir kısmı kesik olan kırmızı devesinin üzerinde şöyle dediği âdetâ gözlerimin önündedir: 'Ey insanlar! Biliniz ki üç kısım el vardır: Allah'ın yüce eli, verenin orta eli ve verilen kişinin alçak eli. Bir deste odunla bile olsa geçiminizi sağlayıp kimseye muhtaç olmayın! Ey? Rabbim! Tebliğ ettim mi? Ey Rabbim! Tebliğ ettim mi*?' [240] Bu rivayetten de anlaşılıyor ki Adî el-Cüzâmî hadis rivayet eden sahâbeler arasındadır.

Adiyy b. Adiyy el-Kindî

Sika bir râvî olduğu bilinir. Ömer b. Abdülaziz zamanında el-Cezîre kadılığı yapmıştır. Hadîs rivayet eden Yemen asıllı kişidir.[241]

Adiyy b. Umeyra el-Kindî

Hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbedir.[242]

Adiyy b. Zeyd el-Cüzâmî

Hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbedir.[243]

Arfece b. Herseme

Yemenli sahâbedir. Ezd kabilesinin Bârık koluna mensuptur. Tam künyesi; Arfece b. Herseme b. Abdüluzzâ el-Ezdî'dir. Bulunduğu kabile içinde İslam'ı seçen ilk kişi olduğu rivayet edilmiştir. Hz. Ömer döneminde ordu kumandanlığı ve Musul'un maliye bakanlığını daha sonra da aynı yerin valiliğini yapmıştır. Hz. Osman'ın hilafeti döneminde 23/644'ten sonra vefat etmiştir.[244]

Akabe b. Mâlik el-Cühenî

Hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbedir.[245]

---

[240] İbn Sa'd, age., VI/246.
[241] İbn Sa'd, age., IX/486-487.
[242] İbn Hazm, age., s. 162 (Yalçın, age., s. 95'ten naklen).
[243] İbn Hazm, age., s. 525 (Yalçın, age., s. 110'dan naklen).
[244] Ahmet Önkal, "Arfece b. Herseme", DİA, III/354
[245] İbn Hazm, age., s. 336 (Yalçın, age., s. 102'ten naklen).

Akram b. Zeyd el-Huzâ'î

Hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbedir.[246]

Alâ b. el-Hadramî

Hz. Peygamber, Ebû Bekir ve Ömer devirlerinde Bahreyn valiliği yapan sahâbedir. El-Alâ b. Abdullah b. İmâd el-Hadramî adıyla bilinir. Mekke'de doğmuştur; ancak babası Abdullah, Hadramût'tan gelerek Mekke'ye yerleşmiştir. Hz. Peygamber onu İslâmiyet'i tebliğ etmek, zekât, sadaka ve cizye toplamak üzere 630 yılında Bahreyn ve Umân'a göndermiştir. Bu bölgedeki başarıları sebebiyle Hz. Peygamber'in, Alâ b. Hadramî'yi Bahreyn'e vali tayin ettiği bilinir. Hz. Peygamber'in vefâtından sonra; Alâ, mürtedleri bozguna uğratarak büyük başarı kazanmıştır. Bahreyn'de emniyet ve huzuru sağladıktan sonra İran topraklarında fütuhata girişmiştir. Halife Ömer'den izinsiz olarak ilk deniz seferini Fars bölgesine düzenlemiş ancak başarısız olmuştur. Bunun üzerine, yerine Bahreyn valisi olarak Ebû Hureyre atanmıştır. Bu hadiseden sonra hac dönüşü Kûfe'ye giderken 21/ 642 yılında yolda vefât etmiştir. Okuma yazma bildiği için zaman zaman Hz. Peygamber'e kâtiplik yapmış olan Alâ, duaları makbûl bir kul imiş.[247]

Ales b. el-Esved

Yemenli Şecereoğulları'ndandır. Adı, Ales b. el-Esved b. Şecere b. Mu'âviye b. Rebî'a b. Vehb b. Rebî'a b. Mu'aviye'dir. Esved'in oğlu Ales, kardeşi Seleme ile birlikte Resûlullah'a gelen Kinde heyetinin içinde yer almış ve müslüman olmuştur.[248]

Alkame b. el-Fağvâ b. Ubeyd

Alkame b. el-Fağvâ b. Ubeyd b. amr b. Zemmân b. Adî b. Amr b. Rebî'a adıyla bilinir. İlk müslümanlardandır. Resûlullah'ın Tebük seferi sırasında kılavuzluk etmiştir.[249]

---

[246] İbn Hazm, age., s. 259 (Yalçın, age., s. 100'den naklen).
[247] İbn Sa'd, age., V/287-292; Ahmet Önkal, "Alâ b. el-Hadramî" DİA, II/310.
[248] İbn Sa'd, age., VI/238.
[249] İbn Sa'd, age., V/210.

Alkame b. Nadale el-Kindî

Hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbedir.[250]

Alkame b. Rimse el-Belevî

Hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbedir. Kudâ‘alıdır.[251]

Als

Als’ın, Hucr ve Yezîd adlı iki kardeşi daha vardır. Bu kişiler, en-Nu‘mân b. Amr b. Arfece b. el-Âtik b. İmruülkays b. Zühl b. Mu‘âviye b. el-Hâris el-Ekber’in oğullarıdır. Üçü de Resûlullah’a biat etmiştir.[252]

Âmir b. Ebû Âmir

Ebû Âmir el-Eş‘ârî adlı sahâbenin oğludur. Hadîs rivayet etmiş ve gazalara katılmış bir sahâbedir.[253]

Âmir b. el-Ekvâ

Sinan b. Abdullah b. Kuşeyr b. Huzeyme b. Mâlik b. Selâmân b. Eslem b. Efsâ adıyla bilinen el-Ekvâ adlı sahâbenin oğludur. Aynı zamanda şairdir. Hayber savaşına giderken Allah Resûlü’nün isteği üzerine şiir okumuştur.[254]

Âmir b. Sâbit

Âmir b. Sâbit b. Seleme b. Ümeyye b. Zeyd b. Mâlik b. Avf b. Amr b. Avf adıyla bilinir. Yemâme’de şehit olmuştur.[255]

Âmir b. Şehr el-Hemdânî

Yemenli sahâbedir. Hemdân’dandır. Habeş ve İranlı Hemdânlıların savaşından bunalmış ve Resûlullah ile görüşmeye gitmiştir. Dönüşte de Necâşî’ye uğramıştır. Sonrasında kavmi ile beraber müslüman olmuştur.[256]

---

[250] İbn Hazm, age., s. 457 (Yalçın, age., s. 107’den naklen).
[251] İbn Sa‘d, age., IX/504.
[252] İbn Sa‘d, age., VI/242.
[253] İbn Sa‘d, age., V/286.
[254] İbn Sa‘d, age., V/218-220.
[255] İbn Sa‘d, age., V/305.
[256] İbn Sa‘d, age., VI/304-305.

Âmir b. Ümeyye

Tam adı Âmir b. Ümeyye b. Zeyd b. el-Hashâs b. Mâlik b. Adî b. Âmir b. Ganm b. Adî b. en-Neccâr'dır. Uhud Savaşı'nda şehit olmuştur.[257]

Ammâr b. Ubeyd el-Has'amî

Hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbedir.[258]

Ammâr b. Yâsir el-Mezhicî

Ashâb-ı kiramın büyüklerindendir. Ammâr b. Yâsir b. Mâlik b. Kinâne b. Kays, miladi 563 yılında Mekke'de doğup 37/657 yılında Sıffîn savaşında doksan dört yaşında iken şehîd düşmüştür. Künyesi Ebû Yakzan'dır. Babası aslen Yemenli olup, Yemendeki Kâhtanîlerin Mezhic kabilesinin Ans kolundandır. Yâsir b. Âmir ve kardeşleri Hâris ile Mâlik; Yemen'den Mekke'ye kardeşlerini aramak için gelmişlerdir. Diğer iki kardeş Yemen'e dönmüş; Yâsir ise Ebû Huzeyfe ile anlaşarak Mekke'de kalmıştır. [259] Ebû Huzeyfe, Yâsir'i kendi câriyelerinden Sümeyye b. Hayyât ile evlendirmiştir. Bu evlilikten Ammâr doğmuştur. Annesi ve babası ile beraber İslama ilk girenlerdendir ve müslümanların otuzuncusudur. Müşrikler, Ammâr'ın anne ve babasını işkenceyle şehid etmişlerdir. Aynı işkenceler Ammâr'a da edilmiş; Ammâr, kâfirlerin dediklerini, ikrah ile diliyle söylemiştir. Resûlullah'a: "*Ammâr kâfir oldu!*" dediklerinde Resûlullah: *"Hâşâ! O kâfir olmaz. Baştan ayağa kadar imândır ve eti ile derisi arası îmân ile doludur."* Ammâr küffar elinden kurtulup Resûlullah'ın yanına gelmiştir. Kâfirlerin eza ve cefasından ağlayan Ammâr'ın, Resûlullah iki mübârek eliyle gözünün yaşını silmiş ve teselli buyurmuştur. Bu hâdise üzerine, Nahl sûresinin yüz altıncı *"Kim Allah'a küfrederse, onlara şiddetli bir azâb vardır. Ancak kalbine îmân yerleşmiş olduğu halde (küfür kelimesini söylemeye) zorlanıp, sadece diliyle söyleyenler müstesna"* âyet-i kerîmesi nâzil olmuştur. Resûlullah, Ammâr'a *"Müşrikler eziyet ederlerse, yine böyle söyle"*

---

257 İbn Sa'd, age., III/586.
258 İbn Hazm, age., s. 521 (Yalçın, age., s. 110'dan naklen).
259 Bu bilginin İslam Âlimleri Ansiklopedisinde yanlış verildiği tespit edilmiştir. "*Haris ve Mâlik adında iki oğlu ile birlikte üçüncü oğlunu aramak üzere Mekke şehrine geldiklerinde, hürriyetini kaybederek, Benî Mahzûm kabilesinde Ebû Huzeyfe b. Mugîre'nin kölesi olmuştur.*" Şeklinde verilen bilgi, İbn Sa'd'ın *Tabâkât*'ı ile uyuşmamaktadır. Kuşkusuz daha sağlam bilgi ise İbn Sa'd'a aittir.

buyurmuşlardır. İslâm'da mescid yapılmasına teşebbüs eden ilk kişi Ammâr'dır. Kubâ mescidini o yapmıştır. Ammâr; Bedr, Uhud, Hendek, diğer gazâlarda ve Bîat-ı Rıdvan'da bulunmuştur. Müseylemetü'l-Kezzâb'a karşı yapılan Yemâme muharebesinde bir kulağı kesilmiştir. Hz. Ömer halife olunca, onu Kûfe vâliliğine tayin etmiş; Cemel ve Sıffîn muharebelerinde Hz. Ali'nin yanında yer almıştır.[260]

Ammâre b. Evs el-Ensârî el-Hatmî

Hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbedir.[261]

Amr

Yemen'in Hemdân kabilesindendir. Mâlik adlı sahâbe ile kardeştir. Amr b. Eyfa b. Kerb b. Zeyneb b. Şerâhîl b. Nâ'it adıyla bilinir. Kardeşlerinin oğlu Mâlik b. Humra b. Eyfa ile birlikte Hz. Peygamber'e gelen heyetin içinde yer almış ve İslamı seçmiştir.[262]

Amr b. Abdullah

Yemen'den gelip müslüman olan sahâbedendir. Amr b. Abdullah el-Hârisî adıyla bilinir. Muhammed b. Ömer; onu Hz. Peygamber'e elçi olarak gelen Ka'boğulları'nın heyeti içinde zikretmiştir.[263]

Amr b. Abdünühm el-Eslemî

Hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbedir. Hudeybiye'ye katılanlardandır. En önde giderek Hz. Peygamber'e Hudeybiye'de kılavuzluk etmiştir.[264]

Amr b. Abese el-Becelî es-Sülemî el-Kaysî

Hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbedir. Künyesi Ebû Necîh'tir.[265]

Amr b. Avf

Yemen asıllı sahâbeden olup ilk müslümanlardandır.[266]

---

[260] İbn Sa'd, age., III/280-302; VIII/122; Ören, *İslam Âlimleri Ansiklopedisi*, I/224-226.
[261] İbn Hazm, age., s. 496 (Yalçın, age., s. 109'dan naklen).
[262] İbn Sa'd, age., VI/304.
[263] İbn Sa'd, age., VI/269.
[264] İbn Sa'd, age., V/234.
[265] İbn Sa'd, age., IV/240-245.

Amr b. Ebû Kurra

Yemenli sahâbeden olan Seleme b. Mu'âviye'nin oğludur. Kûfe'de kadılık yapmıştır.[267]

Amr b. el-Fağvâ

Alkame b. el-Fağvâ b. Ubeyd adlı sahâbenin kardeşidir.[268]

Amr b. el-Hâmık el-Huzâ'î el-Ka'bî

Yemen'in Huzâ kabilesinden olan sahâbedir. Amr b. el-Hâmık b. el-Kâhin b. Habîb b. Amr b. el-Kayn b. Rizâh b. Amr b. Sa'd b. Ka'b b. Amr adıyla bilinir. Veda Haccı'nda Allah Resûlü'ne bîat etmiş; sonrasında onun sohbetinde bulunmuştur. Daha Sonra Hz. Osman'a isyan ederek ona karşı yürüyen kimselerin liderlerden biri olmuştur. Sonrasında ise Ali b. Ebû Tâlib ile birlikte savaşlara katılmış ve nihayet İbn Ümmü'l-Hakem tarafından el-Cezîre de öldürülmüştür. Müslümanlar arasındaki ihtilaftan dolayı kesilen ilk baş, Amr b. el-Hamık'ın başıdır.[269]

Amr b. el-Mesîh

Yemen'den gelen ve müslümanlığı seçen Tayy heyetiyle beraber gelen Amr b. el-Mesîh'in 150 yıl ömür sürdüğü bildirilmiştir. Amr b. el-Mesîh adlı bu sahâbe, Arapların en iyi ok atanı olarak nitelendirilmiştir.[270]

Amr b. Hamza b. Sinân el-Eslemî

Hudeybiye'ye katılmış olan Yemen asıllı sahâbedir. Bekar olduğu hâlde bir kızla zina etmiş ve gelip durumu Hz. Peygamber'e bildirmiştir. Kendisine had cezası uygulanmıştır.[271]

---

[266] İbn Sa'd, age., V/292.
[267] İbn Sa'd, age., VI/238-239.
[268] İbn Sa'd, age., V/211.
[269] İbn Sa'd, age., VI/276-277.
[270] İbn Sa'd, age., VI/223.
[271] İbn Sa'd, age., V/234.

Amr b. Hazm

Künyesi *Ebü'd-Dahhâk* imiş. Allah Resûlü tarafından, 17 yaşında Necrânü'l-Yemen'e vali olarak tayin edilmiştir. Rivayete göre Yezîd zamanına kadar yaşamıştır.[272]

Amr b. Ma'dîkerib el-Mezhicî

Amr b. Ma'dîkerib b. Abdullah b. Amr b. Usm b. Amr b. Zübeyd es-Sağîr adıyla bilinen ve Yemen'de yaşayan Mezhic kabilesine mensup sahâbedir. Kahraman ve cengâver biri olduğu rivayet edilmiştir. Zübeyd kabilesinden 10 kişiyle birlikte gelip Resûlullah'ın huzurunda İslamı kabul etmiştir. Resûlullah'ın vefatından sonra irtidat etmişse de sonrasında tekrar İslamı kabul etmiş ve Irak'a göçmüştür. Kâdisiyye gibi savaşlara katılmış ve kahramanlıklar göstermiştir.[273]

Amr b. Mâlik el-Evsî er-Ruâsî el-Âmirî

Eş'ârîler onun dayıları imiş. Ebû Mûsâ el-Eş'ârî ile birlikte gelip Resûlullah'a biat etmiştir. Hadîs rivayeti vardır.[274]

Amr b. Mürre el-Cühenî el-Gatafanî

İlk müslümanlardan olup Resûlullah ile arkadaşlık yapmıştır. Yemen asıllı hadîs râvîlerinden olan sahâbedir. Amr b. Mürre b. Abs b. Mâlik b. el-Muharris b. Mâzin b. Sa'd b. Mâlik b. Rifâ'a b. Nasr b. Gatafân b. Kays b. Cüheyne, tam adıdır.[275]

Amr b. Sa'd el-Ensârî el-Evsî el-Eşhelî

Yemen asıllı hadîs râvîlerinden olan sahâbedir.[276]

---

272 İbn Sa'd, age., V/334.
273 İbn Sa'd, age., VIII/73-74; VI/261-265.
274 İbn Sa'd, age., IX/440.
275 İbn Sa'd, age., V/277.
276 İbn Hazm, age., s. 522 (Yalçın, age., s. 110'dan naklen).

Amr b. Sâlim b. Harîse

Resûlullah Hudeybiye'ye gelidiğinde Resûlullah'a koyun ve deve hediye eden Yemenli sahâbedir. Mekke'nin fethi sırasında Ka'boğulları'nın üç sancağından birini taşıyan sahâbedir. Kendisi iyi bir şairmiş.[277]

Amr b. Sübey

Ruha kabilesinden olan Yemenli sahâbedir. Süleym b. Ruhâ b. Münebbih b. Harboğulları'ndandır. Ruhâ kabilesinden on beş kişilik heyetle birlikte Resûlullah'a gelmiştir. Resûlullah; kendilerine arazi tahsis etmiştir. Daha sonra Allah Resûlü'nün kendilerine tahsis ettiği Hayber'deki o araziyi, Mu'âviye b. Ebû Süfyân döneminde sattılar.[278]

Amr b. Süfyân el-Bikâlî

Süfyân b. Hemmâm'ın oğludur. İbn Sa'd onu tâbiûn içinde sayar.[279] Ancak tam net değildir.

Amr b. Tağlib en-Nemerî el-Abdî

Yemen asıllı hadîs râvîsidir.[280]

Amr b. Ümeyye ed-Devsî

Yemen asıllı hadîs râvîlerinden olan sahâbedir.[281]

Amr el-Aclânî

Yemen asıllı hadîs râvîlerinden olan sahâbedir.[282]

Arâbe b. Evs

Cüşem kabilesinin kollarından olan Yemen asıllı sahâbedir. Uhud savaşına küçük olduğu için alınmamıştır.[283]

---

[277] İbn Sa'd, age., V/209.
[278] İbn Sa'd, age., VI/272.
[279] İbn Sa'd, age., VIII/112.
[280] İbn Sa'd, age., IX/65.
[281] İbn Sa'd, age., IV/136-137.
[282] İbn Hazm, age., s. 361 (Yalçın, age., s. 103'ten naklen).
[283] İbn Sa'd, age., V/300-301.

Ars b. ‘Umeyre el-Kindî

Yemen asıllı hadîs râvîlerinden olan sahâbedir.[284]

Âsım b. Adî

Ma‘n b. Adî adlı sahâbenin kardeşidir. Ebû Bekir künyesiyle bilinirmiş. Başka bir rivayette de Ebû Abdullah künyesiyle bilindiği söylenir. Resûlullah, Âsım’ı yanında bir kişiyle birlikte Mescid-i Dırâr’ı yıkmaya göndermiştir. Hicrî 45 yılında 115 yaşında Medîne’de vefat etmiştir.[285]

Avsece b. Harmele b. Cezîme

Yemen asıllı sahâbedir. Cüheyne kabilesindendir.[286]

Azze b. Hâbil el-Huzâ‘iyye

Yemen asıllı hadîs râvîlerinden olan sahâbedir.[287]

Benne el-Cühenî

Yemen asıllı hadîs râvîlerinden olan sahâbedir.[288]

Berâ‘ b. ‘Âzib el-Ensârî el-Evsî

Yemen asıllı hadîs râvîlerinden olan sahâbedir. Berâ‘ b. ‘Âzib b. el-Hâris el-Ensârî adıyla bilinir. Evs kabilesindendir. Künyesi Ebû Umâre’dir. Kûfe’ye yerleştiği rivayet edilmiştir.[289]

Besara b. Eksem el-Ensârî el-Hazrecî

Yemen asıllı hadîs râvîlerinden olan sahâbedir.[290]

Beşîr b. Ma‘bed el-Eslemî

Yemen asıllı hadîs râvîlerinden olan sahâbedir.[291]

---

284 İbn Hazm, age., s. 296 (Yalçın, age., s. 101’den naklen).
285 İbn Sa‘d, age., III/537-538.
286 İbn Sa‘d, age., V/282.
287 İbn Hazm, age., s. 544. (Yalçın, age., s. 110’dan naklen).
288 İbn Sa‘d, age., V/282.
289 İbn Sa‘d, age., V/294; VIII/125.
290 İbn Hazm, age., s. 357. (Yalçın, age., s. 103’ten naklen).
291 İbn Sa‘d, age., V/236.

Bişr b. Süheym el-Gıfârî

Yemenli Huzâ‘ kabilesinden olan sahâbedir. Bişr b. Sühaym el-Huzâ‘î; müslüman olmuş, Allah Resûlü'nün sohbetinde bulunmuş ve ondan hadis rivayet etmiştir.[292]

Büdeyl b. Ümmü Asram

Annesi'nin nâmıyla meşhur olmuştur. Annesinin adı Ümmü Asram bt. Echam b. Dindine b. Amr Sa‘d b. Ka‘b b. Rebî‘a b. Huzâ‘a'dır. Kendi adı, Büdeyl b. Seleme b. Halef b. Ehab b. Mıkbâs b. Habter b. Adî b. Selûl b. Ka‘b'dır. İlk müslümanlardandır. Resûlullah onu, Büsr b. Süfyân ile birlikte, seferberlik çağrısı için Ka‘boğulları'na göndermiştir. Sefer ise Mekke'nin fethi için yapılmıştır.[293]

Büdeyl b. Verkâ b. Abdüluzzâ

Resûlullah'ın mektupla İslâma davet ettiği Büdeyl Yemenlidir. Büdeyl'in oğlu Nâfi, Büdeyl'den daha önce müslüman olmuş ve Bi‘rü Ma‘ûne olayında şehit düşmüştür. Diğer oğlu Abdullah ise Sıffin'de şehit edilmiştir. Büdeyl, Hevâzin kabilesine düzenlenen seferde bulunmuş ve sonrasında oraya yönetici tayin edilmiştir. Ka‘boğulları'nın Tebük seferi için toplanmasını organize eden sahâbedir. Veda Haccı'nda da bulunduğu rivayet edilmiştir.[294]

Büreyde b. Husayb el-Eslemî

Büreyde b. el-Husayb b. Abdullah b. el-Hâris b. el-A‘rec b. Sa‘d b. Rizâh b. Adî b. Sehm b. Mâzin b. el-Hâris b. Selâmân b. Eslem b. Efsâ adıyla bilinir. Künyesi Ebû Abdullah'tır. Resûlullah Mekke'den Medîne'ye hicret ettiği vakit, Büreyde O'nun yanına gelmiş ve beraberindeki kalabalık bir heyetle birlikte müslüman olmuştur. Pek çok gaza ve sefere katılmıştır.[295]

---

[292] İbn Sa‘d, age., VI/277.
[293] İbn Sa‘d, age., V/201.
[294] İbn Sa‘d, age., V/209-210.
[295] İbn Sa‘d, age., IV/275-276.

Büsr b. Süfyân

Tam adı, Büsr b. Süfyân b. Amr b. Uveymir b. Sırme b. Abdullah b. Kumeyr b. Hubşiyye b. Ka‘b’dır. Yemen’in Ezd kabilesinin ileri gelenlerindendir. Allah Resûlü, onu mektupla İslâma davet etmiştir. Müslüman olduktan sonra Hudeybiye ve diğer savaşlara da katılmıştır. Mekke’nin fethi sırasında Ka‘boğulları’nın üç sancağından birini taşımıştır. Ka‘boğulları’nın zekâtını toplamakla da görevlendirilmiştir.[296]

Câbir b. Abdullah el-Ensârî es-Selemî

Pek çok gaza ve seriyyeye katılmıştır. Mekke’de müslüman olan ilk altı kişiden biridir. Çok sayıda hadîs rivayet etmiştir. Neslinden devam eden kimse yoktur.[297]

Câbir b. Ebû Târık

Yemenli sahâbedir. Becîle kabilesindendir. Resûlullah’ın sohbetinde bulunmuş ve ondan hadis nakletmiştir.[298]

Câhime es-Sülemî

Yemen asıllı hadîs râvîlerinden olan sahâbedir.[299]

Cebele b. Ebû Kerib

Yemen’in Kinde kabilesine mensup sahâbedir. Adı, Cebele b. Ebû Kerib b. Kays b. Hucr b. Vehb b. Rebî‘a b. Mu‘âviye’dir. Kinde’den Resûlullah’a gelen heyettedir.[300]

Cebele b. Ezrak el-Hımsî el-Kindî

Ashâbdandır. Resûlullah’la ikindi namazı kılarken Cebele’yi bir akrep sokmuştur. Ancak sonradan iyileşmiştir.[301]

---

[296] İbn Sa‘d, age., V/199.
[297] İbn Sa‘d, age., III/642-643; IV/432-444
[298] İbn Sa‘d, age., VI/300.
[299] İbn Hazm, age., s. 447 (Yalçın, age., s. 106’dan naklen).
[300] İbn Sa‘d, age., VI/239.
[301] İbn Sa‘d, age., IX/438.

Cebele b. Mâlik

Dâr kabilesinden olan sahâbedir. Adı, Cebele b. Mâlik b. Cebele b. Safâre b. Rebî'a b. Zerrâ b. Adî b. ed-Dâr'dır.[302] Hz. Peygamber'e gelen Yemenli Dâr heyeti içinde yer almış ve müslüman olmuştur.

Cebele b. Sa'îd

Yemenli Kinde kabilesindendir. Adı, Cebele b. Sa'îd b. el-Esved b. Seleme b. Hucr b. Vehb b. Rebî'a b. Mu'âviye'dir. Kinde heyetiyle birlikte Resûlullah'a gelip biat etmiş ve müslüman olmuştur.[303]

Cehbel b. Seyf

Yemenli sahâbedir. Cülâhoğulları'ndandır.[304] Adı, Âmir b. Avf b. Bekir b. Uzre b. Zeydüllât b. Rüfeyde'dir. Bu zat, Hz. Peygamber'in vefat haberini Hadramût'a götüren kişidir. İmruülkays b. Abbâs el-Kindî onun için şöyle der:

Sevindi azgınlar, Cehbel'in ilan ettiği gün
Hidayete ermiş Ahmed Peygamber'in vefat haberine.[305]

Cemîle bt. Übeyy b. Selül el-Hazreciyye

Yemen asıllı hadîs râvîlerinden olan sahâbedir.[306]

Cemre b. en-Nu'mân b. Hevze

Cemre b. en-Nu'mân b. Hevze b. Mâlik b. Sinân b. el-Beyyâ b. Düleym b. Adî b. Hazzaz b. Kâhil b. Uzre adıyla bilinen Yemenli sahâbedir. Uzreoğulları'nın lideri imiş. Hicâz halki içinde Uzreoğulları'nın zekât mallarını Hz. Peygamber'e getiren ilk kişidir. Resûlullah, kırbacını attığında ulaşacağı mesafeye kadar olan bir arazi ile Vâdilkurâ[307] denilen mevkide atının koşarak gidip duracağı yere kadar sınırı olan bir

---

[302] İbn Sa'd, age., VI/253.
[303] İbn Sa'd, age., VI/239.
[304] Kendisi için: "Ben Kelb aşiretindenim Hadramî değilim, ancak ben Hadramût'u diyar edindim." demiştir.
[305] İbn Sa'd, age., VI/306.
[306] İbn Hazm, age., s. 533 (Yalçın, age., s. 110'dan naklen).
[307] Medîne'nin kuzeybatısında eski bir ziraat bölgesinin adıdır. Günümüzde Suudi Arabistan sınırları içinde yer almaktadır. Bölge, ismini Medîne'nin kuzeybatısında Teymâ ile Medîne

araziyi ona tahsis etmiştir. Cemre, vefat edene kadar orayı yurt edinmiştir. Dolayısıyla Vâdilkurâ denilen yerde Cemre'nin birçok yakın akrabası vardır.[308]

Cerhed b. Rizâh el-Eslemî

Cerhed b. Rizâh b. Adî b. Sehm b. Mâzin b. el-Hâris b. Selâmân b. Efsâ adıyla bilinir. Künyesi Ebû Abdurrahman'dır. Ashâbu'l-Suffe'den imiş. Eslem kabilesindendir. Yezîd b. Mu'âviye döneminin başlarında vefat etmiş bir sahâbedir.[309]

Cerîr b. Abdullah b. Câbir

Yemen'in Becîle kabilesindendir. Sadakati ve cesareti ile şöhret bulmuş bir sahâbedir. Cerîr b. Abdullah el-Becelî, Medîne'ye hicretin 10. Yılında Ramazan ayında gelmiştir. [310]. Cerîr bir mal satacağı zaman bütün kusurlarını söylerdi. Sonra müşteriyi muhayyer bırakır ve derdi ki: "*İstersen al, istersen bırak*!" Bunun üzerine kendisine, "*Allah iyiliğini versin! Böyle yaparsan satış yapamazsın*." Denildi. O da bu söze karşılık şöyle dedi: "*Biz Allah Resûlü'ne müsümanlara nasihat etmek üzere biat ettik.*" Yüz elli kişilik bir heyetin kumandanı olarak Zu'l-Halasa[311] putunu yıkan kişi de Cerîr b. Abdullah'tır. Hz. Ömer döneminde itibar sahibi olduğu ve önemli görevler üstlendiği bilinmektedir. Hz. Ali ve Mu'âviye arasında yaşanan çekişmelerde iki tarafa da mesafeli durduğu ve olaylara müdahil olmadığı rivayet edilmiştir.[312]

---

arasında halkı tarımla uğraşan birkaç köyün sıralandığı vadiden (Vâdilkurâ = köyler vadisi) almıştır. (Elnure Azizova, "Vâddilkurâ", DİA, XLII/422-423.)

[308] İbn Sa'd, age., V/285; VI/309-310.

[309] İbn Sa'd, age., V/212-213.

[310] Muhammed Ubeyd rivayet etmiştir ki: Bize İsmail b. Ebû Hâlid anlattı. O da Ebu İshâk'tan şöyle dediğini rivayet etti: " Allah Resûlü (s as), "*Şu geçitten size fazilet sahibi bir Yemenli gelecek. Dikkat edin! Onda melek siması vardır." dedi. Bir de baktık ki Cerîr çıkageldi.*"

[311] "Zu'l-Halasa, üzerinde taç benzeri nakış bulunan beyaz çakmak taşından yapılmış bir puttur. Mekke ve Medîne arasında bir evin içinde bulunuyormuş. Cahiliye döneminde ona tapılıyor, hatta ona 'Yemânilerin Kâbesi" deniyormuş. Allah Resûlü Mekke'yi fethedince ve Araplar Müslüman olunca orayı yıkmak istemiştir.

[312] İbn Sa'd, age., VI/282-298; Mustafa Fayda, "Cerîr b. Abdullah" DİA, VII/410-411.

Cez b. Abbâs

Amr b. Avfoğulları'nın anlaşmalısı idi. Yemâme'de Hicrî 12 yılında şehit olmuştur.[313]

Cûdân el-Abdî

Yemen asıllı hadîs râvîlerinden olan sahâbedir.[314]

Cübeyr b. Mâlik

Sahâbeden olan Abdullah b. Buhayne'nin kardeşidir. Hicrî 12 yılında Yemâme'de şehit olmuştur.[315]

Cüdey b. Mürre

Cüdey b. Mürre b. Sürâka b. el-Hubâb b. Adî b. el-Ced b. Aclan adıyla bilinir. Yemen asıllı sahâbedir. Hayber savaşında vefat etmiştir.[316]

Cündeb b. Mekîs b. Amr

Râfi' b. Mekîs b. Amr adlı sahâbenin kardeşidir. Hudeybiye'de ve Biat-ı Rıdvân'da bulunmuştur.[317]

Cündüb b. Abdullah

Adı, Cündüb b. Abdullah b. Süfyân el-Becelî'dir. Aynı zamanda Alak aşiretindendir. Bazıları onu babasına, bazıları da dedesine nispet etmektedir.[318]

Cüşeyş ed-Deylemî

Ebnâ'dan olan Yemenli Cüşeyş, Yemen'de peygamberlik iddiasında bulunan Esved el-Ansî'yi öldüren ekipte yer alanlardan biridir. Muhadramûn[319]dandır. Ataları VI. yüzyılda, Deylem'den gelip Yemen çevresine yerleşmişlerdir. Resûlullah, bölgenin ileri gelenlerine ve bu arada Deylemliler'in reislerinden olan Veber b.

---

[313] İbn Sa'd, age., V/309.
[314] İbn Hazm, age., s. 462 (Yalçın, age., s. 107'den naklen).
[315] İbn Sa'd, age., V/273.
[316] İbn Sa'd, age., V/308.
[317] İbn Sa'd, age., V/276.
[318] İbn Sa'd, age., VI/301.
[319] Câhiliye zamanında ve İslâm döneminde yaşadığı halde Hz. Peygamber'i müslüman olarak göremeyen kimselere verilen ad.

Yuhannis ile Cüşeyş'e bir mektup göndermiş ve onlardan Esved el-Ansî'yi ortadan kaldırmalarını istemiştir. Esved'in öldürülmesinde rolü olan Kays b. Abdüyeğûs el-Mekşûh; birlikte hareket ettiği Dâzeveyh, Fîrûz b. Deylemî ve Cüşeyş ed-Deylemî'yi kendisi için tehlikeli görerek öldürmeyi planlamış, Dâzeveyh'i öldürtmüş; ancak diğerleri durumu öğrenerek kurtulmuştur.[320]

Cüveyriye Ümmü'l-Mü'minîn el-Huzâ'î el-Mustalikî

Yemen asıllı hadîs râvîlerinden olan sahâbedir.[321]

Dâzeveyh

Ebnâ'dan olan Yemenli Dâzeveyh, Resûlullah hayatta iken müslüman olmuştur. Sahte peygamber Esved el-Ansî'yi öldürenler arasında yer almıştır. Kays b. Mekşûh, kendisi de Esved'i öldüren ekipte yer almasına rağmen; Esved'in akrabalarından korkup bu işi Dâzeveyh'in üzerine atmıştır; hatta Esved'in akrabalarını razı etmek için Dâzeveyh'i öldürmüştür. Ebû Bekir'in huzuruna çıkarılan Kays, bunun bir savaş taktiği olduğunu söyleyip halifeyi ikna etmiştir. Bunun üzerine Ebû Bekir, Kays'ı Irak'a gönderip "Sadece savaş için fikri alınsın; fakat idari görev verilmesin!" demiştir.[322]

Dımâd b. Sa'lebe

Dımâd b. Sa'lebe el-Ezdî adıyla bilinen Yemenli sahâbedir. Yemen'in Ezd-i Şenûe kabilesi reisi imiş. Hz. Peygamber ile dostluğu Câhiliye devrine kadar uzanır. Tabip ve kâhin olan Dımâd'a Mekke'ye geldiği zaman Hz. Peygamber'in aklını kaybettiği söylenir. Bunun üzerine, arzu ederse kendisinin Hz. Peygamber'i iyileştireceğini söyler. Resûlullah'tan aldığı belagat şaheseri karşılık üzerine bu sözlerden etkilenip müslüman olmuştur. Ondan kabilesi adına da biat aldığı için Ezd-i Şenûeliler İslamla erken tanışmıştır.[323]

---

[320] Ahmet Önkal, "Çüşeyş ed-Deylemî", DİA, VIII/139.
[321] İbn Hazm, age., s. 195 (Yalçın, age., s. 96'dan naklen).
[322] İbn Sa'd, age., VIII/81.
[323] Ali Yardım, "Dımâd b. Sa'lebe", DİA, IX/272-273.

Dımâm b. Zeyd

Yemenli sahâbedir. Hemdân kabilesindendir. Dımâm b. Zeyd b. Sevâbe b. el-Hakem b. Süleyman b. Abd b. Amr b. el-Hârif b. Kesîr b. Mâlik b. Cüşem b. Hâşid b. Cüşem b. Hayrân b. Nevf b. Hemdân adıyla bilinir. Hz. Peygamber'e biat için gelen heyetin içinde yer almıştır.[324]

Dihye b. Halife el-Kelbî (Dihyetü'l-Kelbî)

Dihye b. Halife b. Fevre b. Fedâle b. Zeyd b. İmruülkays b. el-Hazrec adıyla bilinir. Müslümanlıkta eskidir. Cebrâîl'e benzetiliyordu.[325]

Dûmî b. Kays

Yemenli Kelb kabilesinden olan sahâbedir. Hazrec b. Zeydüllât b. Rüfeyde b. Sevr b. Kelboğulları'ndandır. Allah Resûlü'ne Kelb'den gelen heyetin içinde yer almış ve müslüman olmuştur. Allah Resûlü, Kelb kabilesinden kendisine biat edenlerin lideri olarak ona bir sancak vermiştir.[326]

Dükeyn b. Sa'd

Yemen'in Has'am kabilesindendir. Bazıları İbn Sa'd yerine İbn Sa'îd demiştir.[327] Hakkında başka bilgi yoktur.

Ebû 'İnebe el-Havlânî

Yemen asıllı hadîs râvîlerinden olan sahâbedir.[328]

Ebû Abdullah el-Enmârî

Yemen asıllı hadîs râvîlerinden olan sahâbedir.[329]

Ebû Abdurrahman el-Cühenî

Yemen asıllı hadîs râvîlerinden olan sahâbedir. Resûlullah ile arkadaşlık etmiştir.[330]

---

[324] İbn Sa'd, age., VI/303-304.
[325] İbn Sa'd, age., IV/282.
[326] İbn Sa'd, age., VI/305.
[327] İbn Sa'd, age., VI/302.
[328] İbn Sa'd, age., IX/441.
[329] İbn Hazm, age., s. 434 (Yalçın, age., s. 106'dan naklen).

Ebû Abs b. Cebr el-Evsî el-Hârisî

Yemen asıllı sahâbedir. Adı, Ebû Abs b. Cebr b. Amr b. Zeyd b. Cüşem b. Hârise'dir. Asıl adı ise Abdullah'tır. İslam'dan önce okuma yazma bilen nadir kişilerdenmiş. Müslüman olduktan sonra Benî Hârise'nin putlarını yıkanlardan biridir. Beş erkek çocuğu olmuştur.[331]

Ebû Akîl el-Ensârî

Yemen asıllı sahâbedir. Adı, Abdurrahman el-İrâşî el-Üneyfî b. Abdullah b. Sa'lebe b. Beyhân b. Âmir b. el-Hâris b. Mâlik b. Âmir b. Üneyf b. Cüşem b. Âizübillah b. Temîm b. Avzü Menât b. Nâc b. Teym b. Yerâş'tır. Adı *Abdüluzza* iken Resûlullah onun adını *Adüvvü'l-Evsân* (putların düşmanı) olarak değiştirmiştir. Pek çok gazaya katıldıktan sonra Yemâme savaşında şehit olmuştur.[332]

Ebû Âmir el-Eş'ârî

Adı; Ubeyd b. Süleym b. Haddâr el-Eş'ârî olan Yemen asıllı sahâbedir. Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'nin amcası olan Ebû Âmir, İslâmiyet'in ilk devirlerinde müslüman olmuştur. Kör iken gözlerinin sonradan açıldığı ve Habeşistan'a hicret eden müslümanlardan olduğu bildirilmiştir. Mekke'nin fethinde ve Huneyn savaşında bulunmuştur. Evtâs'a gönderilen orduya kumandanlık etmiştir. Evtâs'ta müşriklerle karşı karşıya gelmiş ve Hevâzinli dokuz kişiyle teker teker savaşmıştır. Sonunda kendisi de ok ile dizinden yaralanmıştır. Ebû Âmir, öleceğini anlayınca yeğeni Ebû Mûsâ'yı yerine kumandan tayin etmiş ve onunla Hz. Peygamber'e selâm göndermiştir. 8/630 yılında vefat etmiştir.[333]

Ebû Amr b. Adî

Ebû Amr b. Adî b. el-Hamrâ el-Huzâî adıyla bilinir. Kendisi: "Allah Resûlü'nün (sas) Mekke'nin fethedildiği gün Hazvere denilen yerde '*Sen yeryüzünde*

---

330 İbn Sa'd, age., V/279.
331 İbn Sa'd, age., III/279.
332 İbn Sa'd, age., III/545.
333 İbn Sa'd, age., V/285; Nuri Topaloğlu, "Ebû Âmir el-Eş'ârî", DİA, X/94.

benim için Allah'ın en hayırlı ve en sevimli yerisin. Şayet buradan müşriklerin tazyikiyle çıkarılmasaydım kendim çıkmazdım' dediğini duydum." demiştir.[334]

Ebû Amra el-Ensârî el-Hazrecî

İsmi, Beşîr b. Amr b. Mihsan b. Atîk'tir. Annesi Kebşe; Hassan b. Sâbit'in kardeşidir. Yemen asıllı sahâbedir.

Ebû Azîz

Yemen'in Bârık kabilesindendir. Adı Ebyad b. Abdurrahman b. en-Nu'mân b. el-Hâris b. Avf b. Kinâne b. Bârık'tır. Bârık'tan Hz. Peygamber'e gelen heyetin içinde yer almıştır.[335]

Ebû Bekir b. Ebû Mûsâ

Ebû Bekir b. Mûsâ el-Eş'ârî'dir. Ebû Bekir onun asıl adıdır. Künyesi değildir. Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'nin oğlu ve Ebû Bürde b. Kays'ın kardeşidir. Babasından hadîs rivayet etmiştir.[336]

Ebû Beşîr el-Mâzinî

İsmi, Kays b. el-Ekber b. Ubeyd b. el-Hureyr b. Amr b. el-Ca'd b. Avf b. Mebzûl b. Amr b. Ganm b. Mâzin b. en-Neccâr'dır. Pek çok savaşa katılmış olan Yemen asıllı bir sahâbedir.[337]

Ebû Bürde b. Kays el-Eş'ârî

Ebû Bürde b. Kays b. Süleym b. Hadâr b. Harb b. Âmir b. Anz b. Bekir b. Âmir b. Azer b. Vâil b. Nâciye b. el-Cümâhir b. Eş'âr'dır. Hadîs rivayet etmiştir.[338]

Ebû Bürde b. Ebû Kays

Ebû Bürde b. Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'dir. Adı, Âmir b. Abdullah b. Kays'tır. Künyesine göre; Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'nin oğludur. Hicrî 103 yılında Kûfe'de vefat ettiği söylenir. Yemen asıllı sahâbedir. Hadîs rivayet etmiştir. [339]

---

334 İbn Sa'd, age., VI/277-278
335 İbn Sa'd, age., VI/278.
336 İbn Sa'd, age., VIII/383.
337 İbn Sa'd, age., V/369-370.
338 İbn Sa'd, age., VI/285.

Ebû Bürde b. Niyâr el-Ensârî

Ebû Bürde b. Niyâr b. Amr b. Ubeyd b. Kilâb b. Dühman b. Ganm b. Zühl b. Hümeym b. Zühl b. Belî b. Amr b. el-Hâf b. Kudâ‘a adıyla bilinir. Asıl adı ise Hâni’dir. İkinci akabe biatına katılan 70 kişiden biri olduğu rivayet edilir. Hemen her gazaya katıldığı söylenir. Hadîs rivayet etmiştir. Mu‘âviye’nin hilâfeti zamanında vefat etmiştir.[340]

Ebû Bürde el-Ensârî ez-Zaferî

Yemen asıllı olduğu bildirilmiş olan sahâbedir.[341]

Ebû Berze el-Eslemî

Yemen asıllı sahâbedir. Rivayete göre Abdullah b. Nadle’dir. İlk müslümanlardan olup Mekke’nin fethinde bulunmuştur. Fetih günü Abdullah b. Hatal’ı öldüren kişidir. Hadîs râvîsidir.[342]

Ebû Cihad el-Ensârî es-Sülemî

Yemen asıllı olduğu ve hadîs rivayet ettiği bildirilmiş olan sahâbedir.[343]

Ebû Cübeyre el-Ensârî el-Eşhelî

Yemen asıllı olduğu ve hadîs rivayet ettiği bildirilmiş olan sahâbedir.[344]

Ebû Dabîs el-Cühenî

İlk müslümanlardandır. Hudeybiye’de ve Rıdvan biatında bulunmuştur. Mu‘âviye döneminde vefat etmiştir.[345]

Ebû Dâvud ‘Umeyr b. Âmir el-Ensârî el-Hazrecî

Ebû Dâvud’un ismi; ‘Umeyr b. Âmir b. Mâlik b. Hansâ b. Mebzûl b. Amr b. Ganm b. Mâzin’dir. Bedir ve Uhud’a katılmış bir sahâbedir.[346]

---

339 İbn Sa‘d, age., VIII/381-382.
340 İbn Sa‘d, age., III/522-523.
341 İbn Hazm, age., s. 524 (Yalçın, age., s. 110’dan naklen).
342 İbn Sa‘d, age., V/213.
343 İbn Hazm, age., s. 451 (Yalçın, age., s. 107’den naklen).
344 İbn Hazm, age., s. 244 (Yalçın, age., s. 99’dan naklen).
345 İbn Sa‘d, age., V/278.

Ebû Ertât

Yemen'in Becîle kabilesinden olan sahâbedir. Adı, Husayn b. Rebî'a b. Ahmes b. el-Gavs'dır. Bu zat, Cerîr b. Abdullah'ın Zu'l-Halasa'yı yıktığını haber vermek için Hz. Peygamber'e gönderdiği elçidir.[347]

Ebû Ervâ ed-Devsî

Mu'âviye'nin vefatından önce vefat eden Yemen asıllı sahâbedir.[348]

Ebû Hâzım

Becîle kabilesindendir. Adı; Avf b. Abdülhâris b. Avf b. Huşeyş Hilâl b. el-Hâris b. Rizâh b. Kelb b. Amr b. Luhay b. Rühm b. Mu'âviye b. Eşlem b. Ahmes b. el-Gavs b. Enmar'dır. Bu kişi Sıffin savaşında öldürülen Kays b. Ebû Hâzim'in babasıdır. Resûlullah'a gelen heyetin içinde yer almış ve müslüman olmuştur.[349]

Ebû Hızâme el-Uzrî

Hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbedir. Yemenli Uzreoğulları'na mensuptur. Uzre ve Belî kabilelerinin arasında kalan el-Cinâb'da ikamet edermiş.[350]

Ebû Hind b. Ber

Tayyib b. Ber ile kardeş olan Yemenli sahâbedir. Muhammed b. Ömer'in rivayetine göre isim Ebû Hind b. Ber şeklindedir. Hişâm b. Muhammed ise bu şahsın isminin "Ebû Hind b. Abdullah b. Rüzeyn b. Immît b. Rebî'a b. Zerrâ b. Adî b. ed-Dâr" olduğunu söyler. Hz. Peygamber'e gelen Dâr heyeti içinde yer almış ve müslüman olmuştur.[351]

Ebû Hırâş es-Sülemî

Yemen asıllı olduğu ve hadîs rivayet ettiği bildirilmiş olan sahâbedir.[352]

---

346 İbn Sa'd, age., III/591.
347 İbn Sa'd, age., VI/299.
348 İbn Sa'd, age., V/271.
349 İbn Sa'd, age., VI/299
350 İbn Sa'd, age., V/285.
351 İbn Sa'd, age., VI/252.
352 İbn Sa'd, age., IX/505.

Ebû Hureyre

Sahâbenin meşhûrlarındandır. Ashâb-ı kiram arasında en çok hadîs bilen ve rivâyet edenlerdendir. İsmi hakkında değişik rivâyetler vardır. Genel kabulde isminin Abdurrahmân b. Sahr olduğu bildirilmiştir. Yemen'in Devs kabilesindendir. Künyesi Ebû Hureyre'dir. Bu künyenin verilişi hakkında kendisi şöyle demiştir: "*Ben çocukken koyunlarımızı güderdim. Küçük bir kedim vardı. Gündüz onu yanıma alır, onunla oynardım. Gece otların arasına bırakırdım. Bu sebeple babam bana Ebû Hureyre (Kedicik babası)*" dedi. Bir rivâyeti de şöyledir: "*Bir gün kaftanımın içinde küçük bir kedi taşıyordum. Resûlullah gördü: "Nedir bu?" buyurdu. Ben de: "kedicik" dedim. Bunun üzerine Resûlullah bana: "Ey kedicik babası*" buyurdu. Ebû Hureyre 57/678 yılında Medîne'de vefât etmiştir. Ebû Hureyre hicretin 7/628 senesinde Hayber'de müslüman oldu. Gençliğinde fakîrlik ve sıkıntı içinde yaşamıştır. 30 yaşından sonra müslüman oluştur. Yemen'deki Devs kabilesinin en ileri gelenlerinden ve meşhûr şair olan Tufely b. Amr vasıtasıyla müslüman olmuştur. Tufeyl b. Amr, Peygamber efendimizin duâsı ve emri üzerine kabilesini İslam'a davet edince kabûl eden ilk kişi Ebû Hureyre olmuştur. Hicretin 7. Yılında Tufeyl b. Amr, îmân edenlerle birlikte Yemen'den ayrıldılar. Yetmiş kişiden fazla bir kâfile halinde Medîne'ye geldiler. Ebû Hureyre bir an önce Resûlullah'ı görmek istiyordu. Yolculuğun uzun sürmesinden sıkılıyor, sabırsızlanıyordu. Bu hâlini şu beyitle dile getirdiği rivayet edilir:

"Yâ leyleten min tûlihâ ve anâihâ,
Âlâ ennehâ min daret-il-küfri necceti."[353]

Ebû Hureyre, Resûlullah'ın yanına geldikten sonra artık O'ndan hiç ayrılmamıştır. Ticâret, mal, servet gibi hiçbir meşgalesi hiç olmamıştır. Ashâb-ı kiramın en fakîri olup Ashâb-ı Suffa arasına katılmıştır. Ashâb-ı Suffa; Mescid-i Nebevî'de kalır ve hep ilimle meşgûl olurdu. Ebû Hureyre, hemen her zaman Resûlullah'ın huzûrunda bulunmuştur. Bu hal Peygamberimizin vefâtına kadar dört

[353] Ey yolculuk gecesi! Bıktım yolun uzunluğundan ve sıkıntısından. Fakat bu yolculukdur kurtaran beni küfür ve inkâr yurdundan

sene sürdü. Peygamberden hiç ayrılmadığı için çok sayıda hadis ezberleyen Ebû Hureyre, 5374 hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.[354]

Ebû Kâhil el-Ahmesî

Yemenli sahâbedir. Ahmes kabilesine mensuptur. Adı Kays b. Âiz'dir. Hz. Peygamber'in sohbetinde bulunmuş ve ondan hadîs rivayet etmiştir.[355]

Ebû Katâde

Ebû Katâde b. Rib'î b. Beldeme b. Hunâs b. Sinân b. Ubeyd b. Adî b. Ganm b. Ka'b b. Selime adıyla bilinir. Hicrî 54 yılında Kûfe'de vefat ettiği söylenir. Şair bir sahâbeymiş.[356]

Ebû Kebşe el-Enmârî el-Mezhicî

Allah Resûlü'nün mevlâsı imiş. Devs bölgesinde doğmuş olanlardan olduğu söylenir. İsmi Süleym imiş.[357]

Ebû Kuteyle Mersed b. Vedâ'a el-Hımsî

Yemen asıllı olduğu ve hadîs rivayet ettiği bildirilmiş olan sahâbedir.[358]

Ebû Lâs el-Huzâ'î

Yemen'in Huzâ'a kabilesine mensup sahâbedir. Resûlullah'ın kendisini zekât develerine bindirdiğini kendisi rivayet etmiştir.[359]

Ebû Lebîbe el-Evsî el-Eşhelî

Yemen asıllı olduğu ve hadîs rivayet ettiği bildirilmiş olan sahâbedir.[360]

Ebû Lebîd el-Ensârî

Adı, Lizâme b. Zebbâr el-Ezdî; sonra da el-Cehdamî'dir. Hadîs rivayet etmiştir.[361]

---

354 İbn Sa'd, age., II/367; V/240-271; Ören, age., I/268-272.
355 İbn Sa'd, age., VI/301.
356 İbn Sa'd, age., IV/427-432.
357 İbn Sa'd, age., III/51-52.
358 İbn Hazm, age., s. 454 (Yalçın, age., s. 107'den naklen).
359 İbn Sa'd, age., V/212.
360 İbn Hazm, age., s. 234 (Yalçın, age., s. 98'den naklen).

Ebû Leyla el-Ensârî el-Evsî

İsmi Abdurrahman b. Ka'b b. Amr b. Avf b. Mebzûl b. Amr b. Ganm b. Mâzin b. en-Neccâr'dır. Annesi Hazrec'dendir. Tebük seferine fakir oldukları için katılamayıp ağlayarak geri dönenlerdendir.[362]

Ebû Lîne

Abdullah b. Ebû Kerib b. el-Esved b. Şecere b. Mu'âviye b. Rebî'a b. Vehb b. Rebî'a b. Mu'âviye adıyla anılır. Kinde kabilesinden Resûlullah'a elçi olarak gelmiş ve müslüman olmuştur.[363]

Ebû Lübâbe b. Abdülmünzir el-Ensârî

Ebû Lübâbe b. Abdülmünzir b. Rifâ'a b. Zenber b. Ümeyye tam adıyla bilinir. Asıl adı Bişr imiş. Bedir'e katılmadığı hâlde katılmış gibi sayılmış ve kendisine ganimet verilmiştir.[364]

Ebû Mâlik el-Eş'ârî

Eş'ârîlerden olup Resûlullah ile gazalara katılmış olan Yemen asıllı sahâbedir. "*Temizlik imanın yarısıdır.*" Lafzını rivayet ettiği söylenir.[365]

Ebû Meczee el-Eslemî

Zâhir b. Esved b. Muhalla adlı sahâbenin oğludur. Kûfe'nin şerifliğini yapmıştır.[366]

Ebû Mervân el-Eslemî

Adı, Mu'attib b. Amr olup hadîs rivayet eden Yemen asıllı sahâbedir.[367]

Ebû Mes'ûd el-Ensârî el-Bedrî

İsmi Ukbe b. Amr idi. Hazrec'den imiş. Akabe Biatı'na katılmış ve gazalarda bulunmuştur. Mu'âviye döneminde Medîne'de vefat etmiştir.[368]

---

[361] İbn Sa'd, age., IX/226.
[362] İbn Sa'd, age., IV/385.
[363] İbn Sa'd, age., VI/238.
[364] İbn Sa'd, age., III/528.
[365] İbn Sa'd, age., V/286-287.
[366] İbn Sa'd, age., V/235.
[367] İbn Sa'd, age., V/235.

Ebû Mûsâ Abdullah b. Kays el-Eş‘ârî

Resûlullah’ın (s.a.v.) vâlilerindendir. İsmi Abdullah’tır. Ebû Mûsâ künyesi ile tanınmış olup babasının adı Kays; annesinin adı ise Tayyibe binti Vehb b. Akk’tır. Nesebi, Abdullah b. Kays b. Selîm b. Hasan b. Harb b. Âmir b. Ganm b. Bekr b. Âmir b. Abd b. Vâil b. Naciye b. el-Cemâhir b. el-Eş‘ar’dır. Bisetten önce Yemen’in Zebîd bölgesinde doğduğu bilinmekteyse de târihi belli değildir. 42/663 yılında Kûfe, diğer bir rivâyette Mekke-i Mükerreme’de vefât etmiştir. Ehl-i sünnet itikadındaki iki mezhep imamından biri olan Ebu’l-Hasan Eş‘ârî hazretleri Eş‘ârî kavmindendir. Ebû Mûsâ el-Eş‘ârî’nin amcası Ebû Âmir de Resûlullah’ın kumandanlarından idi. Resûlullah, zamanında Zebîd, Aden ve Yemen vâliliklerinde bulundu. Hz. Ömer’in hilâfetinde Kûfe ve Basra valiliklerine tâyin olundu. Burada vâli iken Ehvaz, İsfehân ve Nusaybin feth edildi. Hz. Osman’ın halifeliği esnasında önce Basra daha sonra da Kûfe vâliliğine tayin edildi. Hz. Ali zamanında da Kûfe vâliliğine devam etti. Cemel Vakası’na katılmadı. Sıffîn Muharebesi’nden sonra, sulh için Hz. Ali’nin vekîli oldu. Muâviye’nin hilâfeti zamanında vefât etti. Ebû Mûsâ el-Eş‘ârî, Kur’ân-ı Kerîm’in bütün sûrelerini ezbere bilirdi. Ebû Bekir’in hilafetinde Kur’ân-ı Kerîm’i toplayan heyetteydi. İslâm takvimini yazılarında ilk defa o kullandı. Çok güzel Kur’ân-ı Kerîm okuması, müfessir, müctehid olması ve Resûlullah’ın iltifâtlarına mazhar olması sebebiyle şöhreti çoktu ve vaazı çok kalabalık olurdu.[369]

Ebû Münîb el-Kelbî

Yemen asıllı olduğu ve hadîs rivayet ettiği bildirilmiş olan sahâbedir.[370]

Ebû Nemle el-Ensârî el-Evsî

Adı Amr ya da Ammâr b. Mu‘âz b. Zürâre b. Amr b. Adî b. el-Hârisb. Mür b. Zafer’dir. Pek çok gazaya katılmış bir sahâbedir.[371]

---

368 İbn Sa‘d, age., VIII/124.
369 İbn Sa‘d, age., II/348; VIII/124; Ören age., I/278-281.
370 İbn Hazm, age., s. 422 (Yalçın, age., s. 105’ten naklen).
371 İbn Sa‘d, age., IV/316.

Ebû Reyhâne el-Ezdî

Tabakât kitaplarında iki ayrı Ebû Reyhâne'den bahsedilir. Yemen asıllı sahâbedir.

Ebû Sa'd b. Ebû Fedâle

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[372]

Ebû Sa'îd b. el-Mu'alla el-Ensârî ez-Zürakî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[373]

Ebû Sa'îd el-Ensârî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[374]

Ebû Sa'îd el-Hudrî

Yemen asıllı sahâbedir. İsmi, Sa'd b. Mâlik b. Sinân b. Sa'lebe b. Ebcer'dir. Pek çok gazaya katılmış ve hadîs rivayet etmiştir. Hicrî 74 yılında vefat etmiştir. Fakirlik içinde ancak mutlu bir hayat sürmüştür. Kimseden bir şey talep etmeyen biri imiş.[375]

Ebû Saî'd b. Ebî Fedale el-Ensârî el-Hârisî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[376]

Ebû Sa'lebe el-Has'amî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[377]

Ebû Sebre

İsmi, Yezîd b. Mâlik b. Abdullah b. ez-Züeyb b. Seleme b. Amr b. Zühl b. Merran b. Cu'fî'dir. Allah Resûlü'ne, iki oğlu Sebre ve Aziz ile birlikte heyet halinde gelmiştir. Kendisi ve oğulları için Yemen'de arazi tahsis edilmiştir.[378]

---

[372] İbn Sa'd, age., V/418.
[373] İbn Hazm, age., s. 349 (Yalçın, age., s. 103'ten naklen).
[374] İbn Hazm, age., s. 417 (Yalçın, age., s. 105'ten naklen).
[375] İbn Sa'd, age., V/372-378.
[376] İbn Hazm, age., s. 440 (Yalçın, age., s. 106'dan naklen).
[377] İbn Hazm, age., s. 92 (Yalçın, age., s. 92'den naklen).

Ebû Sehle Sâib b. Hallâd el-Ensârî el-Hazrecî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[379]

Ebû Selît el-Ensârî el-Hazrecî

Ebû Selît b. Üseyre b. Amr adıyla bilinir. Tam künyesi Ebû Hârice b. Kays b. Mâlik b. Adî b. Âmir b. Ganm b. Adî b. en-Neccâr'dır. Bedir ve Uhud'a katılan sahâbelerdendir.[380]

Ebû Sırma el-Ensârî el-Mâzinî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[381]

Ebû Şüreyh el-Kâ'bî

Adı, Huveylid b. Amr b. Sahr b. Abdüluzzâ b. Mu'âviye b. el-Muhteriş b. Amr b. Zemmân b. Adî b. Amr b. Rebî'a'dır. Mekke'nin fethinden önce müslüman olmuş ve Mekke'nin fethinde Huzâ'a kabilesinden olan Ka'boğulları'nın üç sancağından birini taşımıştır. Hicrî 68 yılında Medîne'de vefat etmiştir.[382]

Ebû Talha el-Ensârî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[383]

Ebû Târık

Becîle kabilesindendir. Adı, Rebî'a b. Huveylid b. Seleme b. Hilâl b. Aiz b. Kelb b. Amr b. Luhay b. Rühm b. Mu'âviye b. Eşlem b. Ahmes b. el-Gavs b. Enmar'dır. Eşraftan biriymiş.[384]

Ebû Ukbe Süveyd el-Ensârî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[385]

---

378 İbn Sa'd, age., VI/260.
379 İbn Hazm, age., s. 378 (Yalçın, age., s. 104'ten naklen).
380 İbn Sa'd, age., III/586.
381 İbn Hazm, age., s. 169 (Yalçın, age., s. 95'ten naklen).
382 İbn Sa'd, age., V/210.
383 İbn Hazm, age., s. 110 (Yalçın, age., s. 93'ten naklen).
384 İbn Sa'd, age., VI/299.
385 İbn Hazm, age., s. 421 (Yalçın, age., s. 105'ten naklen).

Ebû Ubeyde

Ebû Ubeyde b. Amr b. Mihsan b. Atîk adıyla bilinir. Yemen asıllı bir sahâbe olan Ebû Amre'nin kardeşi ve şair Hassan b. Sâbit'in yeğenidir. Bi'rü Ma'ûne'de Hicrî 36 yılında şehit edilmiştir.[386]

Ebû Übey el-Ensârî

Ubâde b. es-Sâmit'in hanımının oğludur. Adı, Abdullah b. Amr b. Kays b. Zeyd b. Sevâd b. Mâlik b. Ganm b. Mâlik b. en-Neccâr olup Hazrecli Ensâr'dandır. Hadis rivayet eden Yemen asıllı sahâbedir.[387]

Ebû Ümâme b. Sa'lebe el-Belevî

Ebû Bürde b. Niyâr'ın amcasının oğlu ve Berâ' b. 'Âzib'in dayısı olan Yemen asıllı sahâbedir.[388]

Üseyd b. Züheyr

Üseyd b. Züheyr b. Râfi b. Adî b. Zeyd b. Cüşem b. Hârise b. el-Hâris b. el-Hazrec b. Amr adıyla bilinir. Yemen asıllı sahâbedir.[389]

Ebû Zabyân el-A'rec

Yemenli Gâmidoğulları'ndan olan sahâbedir. Adı, Abdüşems b. el-Hâris b. Kebîr b. Cüşem b. Sübey b. Mâlik b. Zühl b. Mazin b. Zübyân b. Sa'lebe b. ed-Dûl b. Sa'dü Menât b. Gâmid'dir. Allah Resûlü'ne gelen Gâmid heyeti içinde yer almış ve müslüman olmuştur. Allah Resûlü'nün ona yazılı bir belge verdiği rivayet edilmiştir. O, Kâdisiyye savaşında kavminin sancağını taşıyan kişidir. Oğlu Târık b. Ebû Zabyan da ileri gelenlerinden biri imiş.[390]

---

[386] İbn Sa'd, age., V/337.
[387] İbn Sa'd, age., IX/408-409.
[388] İbn Sa'd, age., V/283.
[389] İbn Sa'd, age., V/299.
[390] İbn Sa'd, age., VI/279.

Ebu'l-Esved

Adı, Ebu'l-Esved b. Yezîd b. Ma'dîkerib b. Seleme b. el-Hâris b. Mu'âviye'dir. Kinde'den Resûlullah'a gelen heyetin içinde yer almış ve müslüman olmuştur. Eşraftan biri olduğu rivayet edilmiştir.[391]

Ebu'd-Dehdâh el-Ensârî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[392]

Ebu'd-Derdâ el-Hazrecî

İsmi, Uveymir b. Zeyd b. Kays b. Âişe b. Ümeyye b. Mâlik b. Âmir b. Adî b. Ka'b b. el-Hazrec'dir. Kadılık yapmıştır. 32/652 yılında Şam'da vefat etmiştir.[393]

Ebu'l-'Alâ el-Ensârî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[394]

Ebu'l-Haccâc es-Sümâlî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[395]

Ebu'l-Kayn el-Hadramî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[396]

Ebu'l-Yüsr el-Ensârî es-Sülemî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[397]

Ebu'ş-Şemûs el-Belevî

Peygamberle arkadaşlık etmiş olan Yemen asıllı sahâbedir.[398]

---

[391] İbn Sa'd, age., VI/242.
[392] İbn Hazm, age., s. 439 (Yalçın, age., s. 106'dan naklen).
[393] İbn Sa'd, age., IX/397-400.
[394] İbn Hazm, age., s. 353 (Yalçın, age., s. 103'ten naklen).
[395] İbn Hazm, age., s. 516 (Yalçın, age., s. 109'dan naklen).
[396] İbn Hazm, age., s. 510 (Yalçın, age., s. 109'dan naklen).
[397] İbn Hazm, age., s. 153 (Yalçın, age., s. 95'ten naklen).
[398] İbn Sa'd, age., V/283.

Ebû Zeyd el-Ensârî el-Hazrecî el-Hârisî

İsmi Sâbit b. Kays b. Zeyd b. en-Nu‘mân b. Mâlik el-Ağar b. Sa‘lebe b. Ka‘b b. el-Hazrec b. el-Hâris b. el-Hazrec’dir. Yemen asıllı sahâbedir.[399]

Ebyad b. Hammâl

Ebyad b. Hammâl el-Me‘ribî diye bilinir. Amr b. Âmir’in neslinden olup Me’rib’e yerleşen Ezd kabilesindendir. Ebyad, üç kölesiyle beraber Medîne’ye gelip müslüman olmuştur. Hz. Peygamber ona ikta olarak el-Milh denilen ve tuz madeni ihtiva eden bir arazi vermiş ancak sonradan geri almıştır.[400]

Edra‘ el-Eslemî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[401]

Eksüm b. Ebü’l-Cevn

Eksüm b. Ebu’l-Cevn b. Münkiz b. Rebî‘a b. Asram b. Dubeyn b. Harâm b. Hubşiyye b. Ka‘b b. Amr adıyla bilinir. Yemenli Ezd b. Gavs kabilesindendir. Resûlullah: “*Deccâl bana gösterildi. Onun kıvırcık saçlı bir adam olduğunu gördüm. Gördüğüm kimseler arasında ise ona en çok benzeyen kişi Eksüm’dür*” demiştir. Eksüm, bu durumun kendisine zararlı olup olmadığını Resûlullah’a sormuş ve “*Hayır, sen Müslümansın; o ise kâfirdir*” cevabını almıştır.[402]

El-Ekvâ

Adı, Sinan b. Abdullah b. Kuşeyr b. Huzeyme b. Mâlik b. Selâmân b. Eslem b. Efsâ’dır. İlk müslümanlardandır.[403]

Emânâ b. Kays

Yemenlidir. Adı, Emânâ b. Kays b. el-Hâris b. Şeybân b. el-Âtik b. Mu‘âviye’dir. Kinde’den Resûlullah’a gelen heyet içinde yer almıştır. Uzun süre yaşamıştır. Beddâoğulları’ndan şair Ivada, onun hakkında mersiye yazmıştır. Emânâ

---

[399] İbn Sa‘d, age., V/392.
[400] Ahmed b. Yahyâ el-Belâzurî, *Fütûhu’l-Büldân* (Çev. Mustafa Fayda), Siyer Yayınları, İstanbul 2013, s. 85; İbn Sa‘d, age., VI/313-314; VIII/71.
[401] İbn Hazm, age., s. 502 (Yalçın, age., s. 109’dan naklen).
[402] İbn Sa‘d, age., V/207.
[403] İbn Sa‘d, age., V/218.

ile birlikte oğlu Yezîd b. Emânâ da gelen heyetin içinde yer alıp müslüman olmuştur. Sonra İslâm'dan dönmüş ve en-Nüceyr günü mürted olarak öldürülmüştür.[404]

Enes b. Mâlik Ebû Hamza el-Ensârî el-Hazrecî en-Neccârî

Enes b. Mâlik b. en-Nadr b. Damdam b. Zeyd b. Harâm b. Cündeb b. Âmir b. Ganm b. Adî b. en-Neccâr, tam adıdır. Yemen asıllı sahâbedir. Pek çok hanımı ve 100 kadar çocuğu olduğu söylenir. 10 yaşından itibaren başladığı Allah Resûlü'nün hizmetine uzun yıllar devam etmiştir. Çok iyi ok attığı ve bunu çocuklarına da öğrettiği söylenir. En çok hadîs rivayet eden sahâbelerden biridir. 107 yaşında Basra'da vefat ettiği bildirilmiştir. Hayatta kalan en son sahâbe olarak rivayet edilmiştir.[405]

Enes b. Müdrik

Enes b. Müdrik b. Ku'ayb b. Amr b. Sa'd b. Avf b. el-Atîk b. Hârise b. Amir b. Teymüllah b. Mübeşşir b. Eklüb b. Rebî'a b. Ifris b. Cilf b. Eftel adıyla bilinir. Eftel; Has'am b. Enmâr'dır. Enes'in künyesi "Ebû Süfyân" imiş. Şair olduğu ve kabilesine önderlik yaptığı rivayet edilmiştir.[406]

Erkam

Adı, Cehîş b. Yezîd b. Mâlik b. Abdullah b. el-Hâris b. Bişr b. Yâsir b. Cüşem b. Mâlik b. Bekir b. Avf b. en-Nehâ'dır. Resûlullah'a gelen en-Nehâ heyeti içinde yer almış ve müslüman olmuştur.[407]

Erkam b. Yezîd

Erkam b. Yezîd b. Mâlik b. Abdullah b. el-Hâris b. Bişr b. Yâsir b. Cüşem b. Mâlik b. Bekr b. Avf b. en-Nehâ'dır. Hz. Peygamber'in huzurunda islamiyete giren Yemenlilerdendir.[408]

---

[404] İbn Sa'd, age., VI/240-241.
[405] İbn Sa'd, age., V/341-369.
[406] İbn Sa'd, age., VI/301-302.
[407] İbn Sa'd, age., VI/271.
[408] İbn Sa'd, age., VIII/79.

Ertât b. Ka'b

Mezhic kabilesinin Nehâ kolundandır. Ertât b. Ka'b b. Şerâhil b. Ka'b b. Âmir b. Hârise b. Sa'd b. Mâlik b. en-Nehâ adıyla bilinir. Resûlullah'ın huzuruna gelerek müslüman olmuştur. Resûlullah'ın kendisine bağladığı sancağı Kâdisiyye'de taşımıştır. Kâdisiyye'de şehid olmuştur.[409]

Eska b. Şüreyh

Yemen'in Cerm kabilesinden olan sahâbedir. Eska b. Şüreyh b. Sureym b. Amr b. Riyâh b. Avf b. Umeyre b. el-Hevn b. Aceb b. Kudâme b. Cerm adıyla bilinir. Hz. Peygamber'e elçi olarak gelmiş ve sonrasında müslüman olmuştur.[410]

Eslem el-Esved

Eslem, Tayy kabilesinin Nebhân kolundan bir adamın kölesiymiş. Tayy kabilesi, onu askerî öncü olarak kendilerine gelecek bir orduyu haber vermek için göndermişler; Tayy kabilesinin taptığı Fels putunu yıkmak için gelen Hz. Ali'nin adamları siyah bir köle olan Evsed'i yakalmıştır. Ölümle tehdit edilen Eslem kavminin yerini onlara göstermiş ve sonra da müslüman olmuştur. Sonrasında ise samimi bir müslüman olarak yaşadığı bildirilmiştir.[411]

Esma b. Hârise el-Eslemî

Yemen asıllı sahâbedir. Adı, Esma b. Hârise Sa'îd b. Abdullah Gıyâs b. Amr b. Âmir b. Sa'lebe b. Mâlik b. Efsâ'dır. Soyundan gelenler, Ca'fer el-Mansûr'un komutanlarından olmuştur.[412]

Esmâ b. Riâb

Yemen'in Cerm kabilesine mensup sahâbedir. Adı, Esmâ b. Riâb b. Mu'âviye b. Mâlik b. Sillî b. Rifâ'a b. Uzre b. Adî b. Şumeys b. Tarûd b. Kudâme b. Cerm'dir.

---

[409] İbn Sa'd, age., VIII/79; VI/271.
[410] İbn Sa'd, age., VI/307.
[411] İbn Sa'd, age., VI/224-225.
[412] İbn Sa'd, age., V/237.

Bu zat, Ukayloğulları'nı Akîk, denilen arazi konusunda Hz. Peygamber'e şikâyet eden kişidir. Bu davada Allah Resûlü, Cerm'in lehine hükmetmiştir.[413]

Esma bt. 'Umeys el-Has'amiyye

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir. Esmâ bt. Umeys b. Ma'd b. Teym b. el-Hâris b. Ka'b b. Mâlik b. Kuhâfe b. Âmir b. Rebî'a b. Âmir b. Mu'âviye b. Zeyd … İfris b. Eftel, tam adıdır. Habeşistan'a hicret edenlerdendir. Kocası Ca'fer b. Ebû Tâlib öldükten sonra Hz Ebû Bekir ile evlenmiştir. Ebû Bekir'in vefatından sonra ise Hz. Ali ile evlenmiştir.[414]

Esma bt. Yezîd el-Ensâriyye el-Evsiyye el-Eşheliyye

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[415]

Esmer b. Mudarris et-Tâî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[416]

Esved b. Seleme

Kinde kabilesindendir. Adı, el-Esved b. Seleme b. Hucr b. Vehb b. Rebî'a b. Mu'âviye'dir. Kinde heyetiyle birlikte Resûlullah'a gelip biat etmiştir. Yanında da o zaman toy bir delikanlı olan oğlu Yezîd var imiş. Resûlullah, el-Esved'e dua etmiştir.[417]

Eş'as b. Kays el-Kindî

Yemen asıllı sahâbe olan Eş'as'ın tam adı; Ebû Muhammed Ma'dîkerib b. Kays b. Ma'dîkerib el-Eş'as el-Kindî'dir. Hicretten yirmi üç yıl kadar önce Miladî 600 doğduğu sanılmaktadır. Adı Ma'dîkerib olduğu halde saçlarının dağınık ya da kıvırcık ve keçeleşmiş olmasından dolayı Eş'as lakabıyla tanınmıştır. 10/631 yılında Kindelilerden oluşan otuz kişilik bir heyetin başında Medîne'ye gitmiş ve Hz. Peygamber ile görüşerek müslüman olmuştur. Hz. Ebû Bekir'in kız kardeşi Ümmü Ferve ile nikâhlanmakla beraber onu memleketine götürmesine izin verilmemiş; aynı

---

[413] İbn Sa'd, age., VI/308.
[414] İbn Hazm, age., 76 (Yalçın, age., s. 89'dan naklen).
[415] İbn Hazm, age., s. 65 (Yalçın, age., s. 109'dan naklen).
[416] İbn Sa'd, age., IX/71.
[417] İbn Sa'd, age., VI/239.

tarihte Resûl-i Ekrem de onun kız kardeşi Kuteyle ile nişanlanmıştır. Eş‘as Hz. Ebû Bekir'in hilâfetinin ilk zamanlarında, Hadramût ve Kinde valisi Ziyâd b. Lebîd'in zekât hususunda bir Kindeli'ye yaptığı haksız muameleden dolayı kendisini destekleyen bazı Kindelilerle birlikte isyan etmiştir. Yenilginin ardından, kendi hakkında halifenin hüküm vermesini isteyen Eş‘as Medîne'ye gönderilmiştir. Problemin sebebini halifeye anlatan Eş‘as, mücadelesinin sebeplerini anlatmış ve dinden dönmediğine yemin edip affedilmesini ve nikâhlısı Ümmü Ferve ile evlendirilmesini istemiştir. Halifenin emri üzerine bir heyetle birlikte Kisrâ'ya gidip onu İslâmiyet'e davet etmiştir. 17/638'de Hâlid b. Velîd kumandasında Suriye'nin fethine katılan Eş‘as Yermük Savaşı'nda bir gözünü kaybetmiş; Kûfe şehri kurulduğu zaman bir kısım Kindeli ile birlikte oraya yerleşmiştir. Eş‘as, Muaviye ile yaşanan meselelerde Hz. Ali'ye bağlı kalmıştır. Hz. Ali'nin hakem tayinine râzı olmasında ve kendilerini temsil eden heyetin başına Ebû Mûsâ el-Eş‘ârî'nin getirilmesinde etkili olan biridir. Hâricîler'e karşı yapılan mücadelelere katılmıştır. Hz. Ali'nin şehid edilmesinden kırk gün sonra Kûfe'de 40/660 yılında vefât etttiği söylenir. Eş‘as öldüğünde, kızı Hz. Hasan'ın hanımı imiş.[418]

Evs b. Habîb

Amr b. Avfoğulları'ndan olup Hayber'de şehit olmuştur.[419]

Evs b. es-Sâmit el-Ensârî el-Hazrecî

Ubâde b. es-Sâmit adlı sahâbenin kardeşidir. Gazalara katılmış bir sahâbedir. Hz Osman zamanında vefat ettiği söylenir. İslam'da zıhar yapan ilk kişi Evs b. es-Sâmit'tir.[420]

Evs b. Hacer Ebû Temîm el-Eslemî

Medîne'ye hicretten sonra müslüman olmuştur. Kendi kölesini Kureyşlileri izlemesi için vazifelendiren ve Kureyş'in gelişini Resûlullah'a bildiren kişidir.[421]

[418] İbn Sa‘d, age., VI/225-232; Asri Çubukçu, “Eş‘as b. Kays”, DİA, XI/455-456.
[419] İbn Sa‘d, age., V/308.
[420] İbn Sa‘d, age., III/227.
[421] İbn Sa‘d, age., V/227.

Fâkih b. en-Nu‘mân

Yemenli sahâbedendir. Fâkih b. en-Nu‘mân b. Safâre b. Rebî‘a Zerrâ b. Adî b. ed-Dâr'dır. Hz. Peygamber'e gelen Yemenli Dâr heyeti içinde yer almış ve müslüman olmuştur.[422]

Fâkih b. Sa‘d el-Ensârî el-Hatmî el-Evsî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir. Peygamberin sohbetinde bulunmuştur.[423]

Fedâle b. Ubeyd el-Ensârî el-Evsî el-Amrî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[424]

Feletân b. Âsım el-Cermî

Yemen'in Cerm kabilesinden olduğu rivayet edilen sahâbedir. Hakkında başka bilgi yoktur.[425]

Fevre b. Müseyk el-Murâdî el-Gatîfî

Yemen asıllı sahâbedir, Murâd kabilesine mensuptur. Adı, Fevre[426] b. Müseyk b. el-Hâris b. Seleme b. el-Hâris b. ez-Züeyb b. Mâlik b. Münebbih b. Gutayf b. Abdullah b. Nâciye b. Yuhâbir'dir. Yuhâbir, Mâlik b. Üded olup Hicretin 10. Yılında Resulullah'a tabi olmak üzere, mensup olduğu kavmini temsilen geldiğini söyleyerek, O'nun huzuruna çıkmıştır. Fevre İslam düsturlarını öğrenmiş ve Resulullah onu Mezhic'e vali tayin etmiştir. Onunla birlikte Ebnâü'l-Yemen'e Hâlid b. Sa'îd b. el-Âs'a zekâtlarını vermelerini bildiren bir mektup göndermiştir. Ayrıca kendisi ölünceye kadar da o görevde kalmıştır. Şair olduğu da rivayet edilmiştir.[427]

Fîrûz b. Deylemî (Feyrûz b. Deylemî)

Yemenli sahâbedir. Ebû Dahhak ve Ebû Abdillah künyeleri vardır. Hz. Osman zamanında Yemen'de vefât etmiştir. Fîrûz b. Deylemî San‘â'da bulunuyorken

---

422 İbn Sa‘d, age., VI/253.
423 İbn Sa‘d, age., V/417.
424 İbn Hazm, age., s 80 (Yalçın, age., s. 92'den naklen).
425 İbn Sa‘d, age., VI/308.
426 DİA'da bu isim "Ferve" şeklindedir.
427 İbn Sa‘d, age., VI/254; VIII/72-73; Salim Öğüt, "Fevre b. Müseyk", DİA, XII/415

Resûlullah'ın peygamberliği haberi oraya ulaşınca, hicretin onuncu yılında Medîne'ye gelip Resûlullah'ın huzûrunda İslâmı kabûl etmiştir. Fîrûz, Esved-i Ânsî olarak bilinen Ablehe b. Kab adındaki sahte peygamberi öldüren kişidir. Fîrûz, Esved-i Ânsî'nin peygamberlik iddiasında bulunduğu dönemde Yemen'de bulunuyordu. Esved'in öldürülmesi için, Resulullah'tan gelen emir doğrultusunda, müslüman olmayanlarla ve Ansî'nin karısı ile de anlaşıldıktan sonra; yanında bulunan iki arkadaşı ile beraber Esved'in yattığı evin duvarını delmiştir. Sarhoş vaziyette uyuyan Ansî'nin önce boynunu kırmış; ardından da başını kesmiştir. Esved'in başını Hz. Peygambere getirdiği rivâyet edilir. İslâmiyet'i kabul etmeden önce iki kız kardeşle evli olan Fîrûz, Hz. Peygamber'in emri üzerine eşlerinden birini boşamıştır. Rivayetlerin birinde, içkinin yasaklanması üzerine Fîrûz'un Hz. Peygamber'e bağcılık yaptıklarından söz ederek bundan sonra üzümleri nasıl kullanacaklarını sorduğu, Resûl-i Ekrem'in de ona üzümleri kurutup hoşaf ve sirke olarak değerlendirmeyi tavsiye ettiği bildirilmiştir.[428] Rivâyete göre San'â'daki el-Câmiu'l-kebîr ilk defa Veber b. Yuhannis ve Fîrûz b. Deylemî tarafından yaptırılmıştır.[429]

Fürey'a bt. Mâlik el-Hudriyye

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[430]

Gatîf b. Hâris el-Kindî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[431]

Gurfe b. el-Hâris el-Yemânî el-Kindî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[432]

Habbâb b. Eret et-Temîmî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[433]

---

[428] İbn Sa'd, age., VIII/80-81; Ahmet Yücel, "Fîrûz b. Deylemî", DİA, XIII/40.
[429] Cengiz Tomar, "Yemen", DİA, XLIII/403; Ören, age., I/314-315.
[430] İbn Hazm, age., s 179 (Yalçın, age., s. 96'dan naklen).
[431] İbn Hazm, age., s 253 (Yalçın, age., s. 99'dan naklen).
[432] İbn Hazm, age., s. 432 (Yalçın, age., s. 106'dan naklen).
[433] İbn Hazm, age., s 100 (Yalçın, age., s. 93'ten naklen).

Habbe b. Hâlid el-Huzâ'î el-Âmirî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[434]

Habîb b. Amr es-Selmânî

Yemenli sahâbedir. Selemân kabilesinin temsilcisi yedi kişiyle beraber Resûlullah'ı ziyarete gitmiş ve müslüman olmuştur.[435]

Habîb b. Füveyd es-Selâmânî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[436]

Habîbe bt. Sehl el-Ensâriyye

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[437]

Haccâc b. Abdullah es-Sümâlî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[438]

Haccâc b. Amr el-Eslemî

Yemen asıllı sahâbedir. Allah Resûlü'nden ve Ebû Hureyre'den rivayette bulunmuştur.[439]

Haccâc b. Mâlik el-Eslemî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[440]

Hâcib b. Büreyde

Yemen asıllı sahâbedir. Yemâme'de şehit olmuştur.[441]

---

434 İbn Hazm, age., s 458 (Yalçın, age., s. 107'den naklen).
435 İbn Sa'd, age., VI/310-311.
436 İbn Hazm, age., s 455 (Yalçın, age., s. 107'den naklen).
437 İbn Hazm, age., s 250 (Yalçın, age., s. 99'dan naklen).
438 İbn Hazm, age., s 410 (Yalçın, age., s. 105'ten naklen).
439 İbn Sa'd, age., V/234.
440 İbn Hazm, age., s 198 (Yalçın, age., s. 97'den naklen).
441 İbn Sa'd, age., V/294.

Hacn b. Murakkî

Yemenli Gâmidoğulları'ndan olan sahâbedir. Hacn b. Murakkı b. Sa'îd b. Abdülhâris b. Mazin b. Zübyan b. Sa'lebe b. ed-Dûl b. Sa'dü Menât b. Gâmid, tam adıdır. Allah Resûlü'ne gelen heyetin içinde yer almış ve müslüman olmuştur.[442]

Hakem b. Umeyr es-Sümâlî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[443]

Hâlid b. Adî el-Cühenî

Yemen asıllı hadîs râvîlerinden olan sahâbedir.[444]

Hâlid b. Urfuta

Hâlid b. Urfuta b. Ebrehe b. Sinân b. Sayfî b. el-Heyle b. Abdullah b. Gaylân b. Eslem b. Hazzâz b. Kâhil b. Uzre adıyla bilinir. Kâdisiyye savaşında komutan tayin edilmiştir. Yemen asıllı sahâbedir.[445]

Hâlid b. Velîd el-Ensârî

Bu Hâlid b. Velîd, bilinen meşhur kumandan Hâlid b. Velîd değidir.

Hâlid b. Zeyd Ebû Eyyûb el-Ensârî el-Hazrecî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[446] Ancak farklı bir kaynakta bu bilgiyi teyit edecek bir bilgiye rastlanamadı.

Hâlid el-Eş'âr b. Huleyf

Hâlid el-Eş'âr b. Huleyf b. Münkız b. Rebî'a b. Asram b. Dubeyn b. Harâm b. Hubşiyye b. Ka'b b. Amr adıyla bilinir. Yemenli Ezd b. El-Gavs kabilesinden olan sahâbedir. Mekke'nin fethinden önce müslüman olmuş ve Mekke'nin fethinde bulunmuştur. Fetihten sonra yolunu kaybetmiş ve müşrik bir süvari grubu tarafından şehit edilmiştir.[447]

---

[442] İbn Sa'd, age., VI/280.
[443] İbn Hazm, age., s 140 (Yalçın, age., s. 94'ten naklen).
[444] İbn Sa'd, age., V/279.
[445] İbn Sa'd, age., V/284.
[446] Yalçın, age., s. 87-89.
[447] İbn Sa'd, age., V/208-209.

Hâlid el-Huzâ‘î

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[448]

Hâlide bt. Enes el-Ensâriyye es-Sâ‘idiyye

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[449]

Hamel b. Sa‘dâne

Yemenli sahâbedir. Kelb kabilesindendir. Hamel b. Sa‘dâne b. Hârise b. Ma‘kıl b. Ka‘b b. Uleym b. Hübel b. Abdullah b. Kinane b. Bekir b. Avf b. Uzre b. Zeydüllât b. Rüfeyde b. Sevr b. Kelb. Allah Resûlü’ne gelen Kelb heyeti içinde yer almış ve Resûlullah ona bir sancak vermiştir.[450]

Hamza b. Amr el-Eslemî

Ebû Muhammed olarak künyelendirilmiş olan Eslemli sahâbedir. Hicrî 61 yılında vefat etmiştir.[451]

Hamza b. Ebû Üseyd es-Sâ‘idî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.

Hâni b. el-Hâris

Adı, Hâni b. el-Hâris b. Cebele b. Hucr b. Şürahbîl b. el-Hâris b. Adî b. Rebî‘a b. Mu‘âviye’dir. Resûlullah’a gelen heyetin içinde yer almış ve müslüman olmuştur.[452]

Hâni b. Evs el-Eslemî

Yemen asıllı sahâbedir. Dizindeki rahatsızlıktan dolayı secdeye vardığında dizine yastık koyarmış.[453]

---

[448] İbn Hazm, age., s. 282 (Yalçın, age., s. 101’den naklen).
[449] İbn Hazm, age., s. 544 (Yalçın, age., s. 110’den naklen).
[450] İbn Sa‘d, age., VI/306.
[451] İbn Sa‘d, age., V/231.
[452] İbn Sa‘d, age., VI/236-237.
[453] İbn Sa‘d, age., V/235.

Hâni b. Habîb ed-Dârî

Rivayetler, bu zatın ed-Dâr boyunun elçileri arasında olduğunu, Resûlullah'a hediye verdiğini ve O'nun da içki dışındaki hediyesini kabul ettiğini görmekteyiz. Hâni, Allah Resûlü'ne bir tulum içki, atlar ve altın işlemeli bir aba hediye etmiştir. Bunun üzerine Allah Resûlü: "*Allah içkinin içilmesini haram kılmıştır*." Demiştir. Hâni: "*Onu satayım mı*?" deyince Allah Resûlü şöyle buyurmuştur: "*İçilmesini haram kılan Allah, onun satılmasını da haram kılmıştır*." O da onu götürüp Habcebe denen yere dökmüştür. Allah Resûlü, atları kabul etmiş; altın işlemeli abayı da kabul edip Abbâs b. Abdulmuttalib'e vermiştir. [454]

Hâni b. Hemdânî

Yemen asıllı sahâbedir. Resûlullah onu Yezîd b. Ebû Süfyân'ın yanına yerleştirmiştir.[455]

Hâni b. Hucr

Yemenli sahâbedir. Adı, Hâni b. Hucr b. Mu'âviye b. Cebele b. Adî b. Rebî'a b. Mu'âviye el-Ekremîn'dir. Hz. Peygamber'e gelen Kinde heyetinin içinde yer almış ve müslüman olmuştur.

Hâni b. Yezîd

Yemenli sahâbedir. Adı, Hâni b. Yezîd b. Nehîk b. Düreyd b.Süfyân b. ed-Dabâb b. el-Hâris b. Rebî'a b. el-Hâris b. Ka'b'dır. Hârisoğulları'ndan Resûlullah'a elçi olarak gelmiş ve müslüman olmuştur. Ebu'l-Hakem nisbesiyle anılırken Resûlullah ona Hâni'nin kendi oğluna nispeten[456] Ebû Şüreyh adını vermiştir. Uzun ömürlü biri olduğu bütün savaşlara katıldığı rivayet edilmiştir. Haccac zamanında Sicistan'da öldürülmüştür.[457]

[454] İbn Sa'd, age., VI/251-252.
[455] İbn Sa'd, age., IX/442.
[456] Araplar'da en büyük erkek çocuğun adının kişiye nispet edilmesi âdeti mevcuttur.
[457] İbn Sa'd, age., VI/268.

Hâris b. Abdullah

Yemen asıllı sahâbedir.[458]

Hâris b. Abdükülâl

Yemen'de İslâmiyet'i kabul eden ilk Himyer meliklerinden biridir ve Hâris b. Abdükülâl b. Nasr el-Himyerî olarak bilinir. Hâris b. Abdükülâl, kardeşleri Nuaym, Şürahbîl (Şüreyh), Nu'mân, Meâfir ve Hemdân ile diğer bazı Himyer melikleri müslüman olduklarını bildirmek üzere Hz. Peygamber'e Mâlik b. Mürâre er-Rehâvî ile bir mektup göndermiştir. Hz. Peygamber'i görmediği için Hâris sahâbî unvanını alamamıştır.[459]

Hâris b. el-Hâni

Kindelidir. El-Hâris b. el-Hâni b. Ebû Şemir b. Adî b. Rebî'a b. Mu'âviye adıyla bilinir. Hz. Peygamber'e gelen heyetin içinde yer almış ve müslüman olmuştur. Sâbât savaşına katılmış ve o gün çok yara almıştır. Hucr b. Adî'ye Yemen diliyle seslenerek yardıma çağırmış ve Hucr b. Adî onu kurtarmıştır.[460]

Hâris b. el-Hâris el-Eş'ârî

Resûlullah ile arkadaşlık etmiş ve ondan hadîs rivayet etmiş sahâbedir. [461]

Hâris b. el-Hâris el-Ezdî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[462]

Hâris b. Fevre

Yemenli sahâbedir. Hâris b. Ferve b. eş-Şeytân b. Hadîc b. İmruülkays b. el-Hâris b. Mu'âviye b. el-Hâris b. Mu'âviye b. Sevr adıyla bilinmiştir. Resûlullah'a gelen Kindeli heyetin içinde yer almış ve müslüman olmuştur. İbn Hişâm, Araplar'ın eş-Şeytân ismini bir kişiye güzelliğinden dolayı taktığını söylemiştir.[463]

---

[458] İbn Sa'd, age., V/281.
[459] Hüseyin Algül, "Hâris b. Abdülkülâl", DİA, XVI/194.
[460] İbn Sa'd, age., VI/234.
[461] İbn Sa'd, age., V/287.
[462] İbn Hazm, age., s 362 (Yalçın, age., s. 103'ten naklen).
[463] İbn Sa'd, age., VI/241.

Hâris b. Hazeme el-Ensârî el-Hazrecî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[464]

Hâris b. Hibâl

Adı, Hâris b. Hibâl b. Rebî'a b. Di'bil'dir. Hudeybiye'ye katılmış olan Yemen asıllı sahâbedir.[465]

Hâris b. Mâlik el-Ensârî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[466]

Hâris b. Sa'îd

Kindelidir. Adı, Hâris b. Sa'îd b. Kays b. el-Hâris b. Şeybân b. el-Fâtik b. Mu'âviye'dir. Resûlullah'a gelen Kindeli heyetin içinde yer almıştır.[467]

Hâris b. Umeyr el-Ezdî

Resûlullah onu Busra melikine elçi olarak göndermiş; ancak Mu'te'ye geldiği vakit boynu vurularak öldürülmüştür. Allah Resûlü'nün öldürülen ilk elçisi budur. Bu olay üzerine Mu'te gazasına çıkılmıştır.[468]

Hâris b. Ziyad es-Sa'îdî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[469]

Hârise b. Katan

Yemen'in Kelb kabilesindendir. Adı, Hârise b. Katan b. Râm b. Hısn b. Ka'b b. Uleym b. Cenâb b. Hübel b. Abdullah b. Kinane b. Bekir b.Avf b. Uzre b. Zeydüllât b. Rüfeyde b. Sevr b. Kelb olarak bilinir. Allah Resûlü'ne gelen heyetin içinde yer alıp müslüman olmuştur. Allah Resûlü, ona yazılı bir belge vermiştir.[470]

---

[464] İbn Hazm, age., s 353 (Yalçın, age., s. 103'ten naklen).
[465] İbn Sa'd, age., V/236.
[466] İbn Hazm, age., s 416 (Yalçın, age., s. 105'ten naklen).
[467] İbn Sa'd, age., VI/240.
[468] İbn Sa'd, age., V/273.
[469] İbn Hazm, age., s. 254 (Yalçın, age., s. 99'dan naklen).
[470] İbn Sa'd, age., VI/305.

Hârise b. Numan el-Huzâ‘î

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[471]

Hârise b. Vehb el-Huzâ‘î

Yemenli sahâbedir. Adı, Hârise b. Vehb el-Huzâ‘î’dir. Allah Resûlü’nün sohbetinde bulunmuş ve ondan hadis rivayet etmiştir.[472]

Harmele b. Amr el-Eslemî

Adburrahman b. Harmele’nin babasıdır. Yemen asıllı sahâbedir. Veda Haccı’na katılmıştır.[473]

Hasan b. Ebî Câbir es-Sülemî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[474]

Hassan b. Sâbit el-Ensârî el-Hazrecî

Ashâb-ı kiramın önde gelen meşhûr şâirlerindendir. Ensârdandır. Künyesi, Ebû Velîd’dir. Ebû Abdurrahmân ve Ebû Hüsâm da denmiştir. Lakabı, Şâir-i Resûlullah’tır. Soyu, Benî Neccâr kabilesinden Hazrec kabilesine, bunlardan da Kahtân’a ulaşır. Aslen Yemenlidir. Annesi Füri‘ate binti Hâlid de Hazrec kabilesindendir. Doğum târihi bilinmemektedir. Kendisinden nakledildiğine göre Hz. Peygamberden 7-8 yıl önce doğmuştur. 62/682 senesinde 120 yaşında Medîne-i Münevvere’de vefât etmiştir. Müslüman olduğunda 60 yaşında bulunuyordu. Hz. Peygamber’i öven pek çok şiir söylemiştir. Bedir savaşında Medîne’de kalmakla vazîfelendirilmiştir. Yaşlı ve bedenen çok zayıf olduğu için bizzat savaşa katılamamış; bu sırada müslümanları medheden ve cihada teşvik eden şiirler yazmıştır. Savaşa katılamadığı için sevap kazanamadığını söyleyenler olunca üzülen Hassan b. Sâbit için Hz. Peygamber: “*Hassan’ın beyitleri düşmana ok darbesinden daha tesirlidir*.” Buyurmuştur. Hz. Peygamber, Mescid-i Nebevî’de Hassan b. Sâbit’e mahsûs bir minber yaptırmıştı. Hassan b. Sâbit bu minbere çıkıp ashâb

---

[471] İbn Hazm, age., s. 391 (Yalçın, age., s. 104’ten naklen).
[472] İbn Sa‘d, age., VI/277.
[473] İbn Sa‘d, age., V/233.
[474] İbn Hazm, age., s. 447 (Yalçın, age., s. 106’dan naklen).

huzûrunda İslâmiyeti metheden şiirler okurdu. Kâfir ve münafıklar için söylediği şiirler, kılıçtan daha fazla tesir gösterirdi. Hassan b. Sâbit, Resûlullah'ın ayrıca akrabası idi. Kendisi Mâriye'nin kız kardeşi Sîrîn ile evlenmiştir. Hassan b. Sâbit'in şiirlerini ihtivâ eden divanı, Beyrut'ta basılmıştır.[475]

Hâtıb b. Ebû Belte'a

Künyesi Ebû Muhammed'dir. Benî Râşide b. Ezeb b. Cezîle b. Lahm'dandır. Lahm kabilesi ise aslen Kahtân yani Yemen'dendir. Hâtıb, genç yaşında Yemen'den Mekke'ye gelmiştir. Müslüman olmadan önce, şairliği ile meşhûrdur. İyi bir süvari olduğu rivayet edilir. "Biat-ı Rıdvan" hadisesinde yer alan sahâbedendir. Resûlullah'ın, İskenderiyye valisi Mukavkıs'â bir mektup[476] eşliğinde gönderdiği elçisidir. Hâtıb, Mukavkıs'ın Hz. Peygamber'e gönderdiği hediyelerle geri dönmüştür. Hâtıb orada bulunduğu süre zarfında, Mısır hükümdarı Mukavkıs; peygamber hakkında pek çok soru sormuş ancak müslüman olmamıştır. Mukavkıs, Resûlullah'a iki câriye, iki binek hayvanı, bin miskal altın, yirmi takım Mısır işi ince elbise; ayrıca billur bir kadeh, kokulu bal, sarık, Mısır keten kumaşı, öd ve misk gibi güzel kokular, baston, bir kutu içinde sürmelik, gül yağı, tarak, makas, misvak, ayna, iğne ve iplik de hediye etmiştir. Mukavkıs'ın Hz. Peygamber'e hediye olarak gönderdiği iki câriye Mâriye ve kardeşi Sîrîn'dir. Resûlullah, Hz. Mâriye'yi Hanım olarak kabûl edip onunla evlenmiş; oğlu İbrâhîm, ondan olmuştur. Sîrîn'i ise sahâbeden "Şâir-i Nebî" olan Hassan b. Sâbit'e vermiştir. İki binek hayvanından katıra "Düldül", merkebe de "Ufeyr" veya "Yafur" adı takılmıştır. Hz. Peygamber'in hediye edilen billur kadehle su içtiği bilinir. Hâtıb, 30/650 senesinde Medîne'de vefât etmiştir. Cenâzesini Hz. Osman kıldırmış ve Bâkî Kabristanı'na defn edilmiştir.[477]

Haysümân b. İyâs

Adı, Haysümân b. İyâs b. Abdullah b. Dubay'a b. Amr b. Zimman b. Adî b. Amr'dır. Huzâ'a kabilesindendir. Kavminin eşrafından biri imiş. Mekke'ye Bedir

---

[475] Ören age., I/332-334.

[476] Mektûb, 1850 senesinde Mısır'ın Ahmin bölgesinde eski bir manastırdaki Kıbt kitapları arasında bulunmuş ve Osmanlı Padişahı Sultan Abdülmecid Hân tarafından satın alınarak İstanbul Topkapı Sarayı Mukaddes Emanetler Bölümüne konmuştur.

[477] İbn Sa'd, age., III/125; Nebi Bozkurt, "Hâtıb b. Ebû Beltea", DİA, XVI/444-445; Ören, age., I/ 334-338.

savaşına katılanların öldürüldüğü haberini getiren kişidir. O gün müşriklerle beraberken sonra İslâm'a girmiş ve iyi bir müslüman olmuştur.[478]

Helib b. Yezîd

Helib, 'saçı gür' demektir. Yemen'in Tayy kabilesinden bir sahâbe olan Helib'in adı, Helib b. Yezîd b. Adî b. Kunâfe b. Abdüşems b. Adî b. Ahzem b. Ebû Ahzem b. Rebî'a b. Cervel b. Su'âl b. Amr b. el-Gavs b. Tayy'dır. Resûlullah'ın huzuruna saçsız (kel) olarak gelmiştir. Resûlullah onun başını meshedince saçı çıkmıştır.[479]

Hevze b. Amr

Adı, Hevze b. Amr b. Yezîd b. Amr b. Riyâh b. Avf b. Amîra b. el-Hevn b. Aceb b. Kudâme b. Cerm'dir. Yemenli Cerm kabilesinden Hz. Peygamber'e gelen heyetin içinde yer almış ve müslüman olmuştur.[480]

Heysem b. Nasr b. Dehr el-Eslemî

Muhammed b. Ömer tarafından İbn Zehr diye adlandırılan Yemen asıllı sahâbedir.[481]

Hezzâl el-Eslemî

O, Ebû Nu'aym b. Hezzâl adıyla bilinir. Efsâoğulları'ndandır. Mâ'iz b. Mâlik ile arkadaşlık etmiş ve işlediği suçu gidip Resûlullah'a itiraf etmesini söylemiştir.[482]

Hırâş b. Ümeyye

Ebû Nadle künyesiyle bilinen Yemenli sahâbedir. Resûlullah kendisine ait olan Sa'leb adlı devesine Hırâş'ı bindirip Kureyş eşrafına göndermiştir. Hırâş: "*Biz sadece umre yapmak üzere geldik. Beraberimizde kurbanlıklar var. Biz, Kâbe'yi tavaf edecek ve ihramdan çıkıp gideceğiz. Hiçbir şekilde savaşmak için gelmedik.*" Şeklindeki mesajı iletince Kureyşliler, deveyi kesip Hırâş'ı da öldürmeye kalkmıştır.

---

[478] İbn Sa'd, age., VI/277.
[479] İbn Sa'd, age., VI/222-223.
[480] İbn Sa'd, age., VI/307.
[481] İbn Sa'd, age., V/236.
[482] İbn Sa'd, age., V/239.

Hudeybiye ve Ci'râne gazvelerinde Resûlullah'ı tıraş eden sahâbe Hırâş'tır. Medînde'de ikamet etmiş ve Mu'âviye zamanında vefat etmiştir.[483]

Hibbân b. Bühh es-Sudâî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[484]

Hilâl el-Eslemî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[485]

Hind b. Hârise el-Hârise

Hudeybiye'de bulunmuş olan Yemen asıllı sahâbedir. Yine sahâbeden olan Esmâ b. Hârise'nin kardeşidir. Mu'âviye döneminde vefat etmiştir.[486]

Hişâm b. Âmir el-Ensârî en-Neccârî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[487]

Hucr

Hucr, Yezîd ve Als adlı üç kardeştirler. Bu kişiler, en-Nu'mân b. Amr b. Arfece b. el-Âtik b. İmruülkays b. Zühl b. Mu'âviye b. el-Hâris el-Ekber'in oğullarıdır. Üçü de Resûlullah'a biat etmiştir.[488]

Hucr el-Hayr

Kinde kabilesindendir. Hucr el-Hayr b. Adî el-Edber[489] arkasını dönüp kaçarken babasının kılıç darbesiyle kalçasından yaralandığı için böyle isimlendirilmiştir. Adı, Hucr el-Hayr b. Cebele b. Adî b. Rebî'a b. Mu'âviye el-Ekremîn'dir. Hem Cahiliye, hem de İslâmî dönemde ümera ve eşraftan imiş. Hz. Peygamber'e gelen heyetin içinde yer almıştır. Kâdisiyye savaşına katılmıştır. Mercü Azra'yı fetheden kişidir. Ali b. Ebû Tâlib ile beraber Cemel ve Sıffin'e katılmıştır.

---

[483] İbn Sa'd, age., V/200.
[484] İbn Hazm, age., s 468 (Yalçın, age., s. 107'den naklen).
[485] İbn Hazm, age., s 360 (Yalçın, age., s. 103'ten naklen).
[486] İbn Sa'd, age., V/238.
[487] İbn Hazm, age., s 166 (Yalçın, age., s. 95'ten naklen).
[488] İbn Sa'd, age., VI/242.
[489] Ebder: "arkasını dönüp giden" demektir.

Atâ'dan 2.500 (dirhem) verilenler arasındaydı. Mu'âviye b. Ebû Süfyân, onu ve arkadaşlarını Mercü Azra'da öldürmüştür. Hucr, Hz. Ali taraftarı imiş.[490]

Hucr eş-Şer (Hucr b. Yezîd)

Kinde kabilesinden olan sahâbedir. Adı, Hucr eş-Şer b. Yezîd b. Seleme b. Mürre b. Hucr b. Adî b. Rebî'a b. Mu'aviye el-Ekremîn'dir. Eşraftan biri imiş. İbn Sa'd onu gerçekten şerli bir insan olarak nitelemiştir. Hakem olayında Ali'nin yanında bulunan şahitlerden biridir. Bundan sonra Mu'âviye b. Ebû Süfyân onu Ermenistan'a vali tayin etmiştir.[491] Cemel ile Sıffin'de onun kumandanları arasında adı geçmiştir. 50/670-671 yılında vefat etmiştir.

Hulye b. Cünâde

Huzâ'alıdır. Adı, Hulye b. Cünâde b. Süveyd b. Amr b. Urfuta b. en-Nâkid b. Mürre b. Teym b. Sa'd b. Ka'b'dır. Hz. Peygamber'e biat etmiştir.[492]

Humeme ed-Devsî

Humeme, Hz. Ömer devrinde İsfahan fethedilirken vefat etmiş, vefatı sırasında orada bulunan Ebû Mûsâ el-Eş'ârî onun şehid olarak öleceğine dair Hz. Peygamber'den duyduğu bir hadisi nakletmiş, böylece kendisinin hem sahâbe olduğu ortaya çıkmış hem de şehid olarak vefat ettiği anlaşılmıştır. [493]

Hureys b. Zeyd el-Hayl

İyi bir şair ve süvari olduğu söylenen Hureys, Zeyd el-Hayl b. Mühelhil'in oğludur. Hâlid b. Velîd ile birlikte, irtidat edenlerle mücadele etmiştir. Resûlullah'ın sohbetlerinde bulunmuştur.[494]

Husayn b. Afv el-Has'amî

Husayn b. Afv Resûlullah'tan şöyle rivayet etmiştir: "*Ey Allah'ın Resûlü! Babam yaşlı ve zayıftır. İslam'ın hükümlerini öğrendi ancak devenin üzerinde bile duramıyor. Onun yerine hac farizasını eda edebilir miyim*?" dedim. Allah Resûlü:

---

[490] İbn Sa'd, age., VI/234.
[491] İbn Sa'd, age., VI/235.
[492] İbn Sa'd, age., VI/276.
[493] İbn Sa'd, age., VI/316; Mehmet Efendioğlu, "Sahabe", DİA, XXXV/ 492.
[494] İbn Sa'd, age., VI/210

“*Babanın bir borcu olsaydı onun yerine öder miydin*?” deyince ben de “*Evet*!” dedim. Bunun üzerine Resûlullah: “*Allah’ın borcu ödenmeye daha layıktır*.” Dedi. Husayn, bu hadis üzerine, babası daha hayatta iken onun yerine hac farizasını eda etmiştir.[495]

Husayn el-Ahmesî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[496]

Huzeyfetü’l-Yemânî el-Ezdî

Ebû Abdullâh Huzeyfe b. Huseyl (Hisl) b. Câbir el-Absî; Hz. Peygamber’in sırdaşı olan sahâbedir. Medîne’de doğmuştur. Bir kan davası yüzünden Mekke’den kaçarak Medîne’ye yerleştiği ve orada aslen Yemenli olan Abdüleşheloğulları ile bir antlaşma yaptığı için babasına Yemân denmiş, Huzeyfe de İbn Yemân diye anılmıştır. 36/656 yılında vefât etmiştir. Annesi Abdüleşheloğulları’nın Evs kolundan Rebâb bint Kâ‘b Hz. Peygamber’e biat eden ensar kadınlarındandır. Huzeyfe; Resûlullah vefât ettiğinde Debâ diye bilinen ve Umân’da bir Arap panayırı yeri olan yere valilik etmekte imiş. [497]

Huzeyme b. Ceziyy es-Sülemî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[498]

Huzeyme b. Ma‘mer el-Ensârî el-Hatmî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[499]

Huzeyme b. Sâbit el-Ensârî el-Evsî el-Hatmî

Huzeyme b. Sâbit b. el-Fâkih b. Sa‘lebe b. Sa‘îde b. Âmir b. Gayyân b. Hatme adıyla bilinir. Evs’e mensuptur. Hatmeoğulları’nın putlarını kıran kişidir. Resûlullah, Huzeyme’nin şahitliğini iki kişinin şahitliğine denk sayıyordu.[500]

---

[495] İbn Sa‘d, age., VI/302.
[496] İbn Hazm, age., s 177 (Yalçın, age., s. 96’dan naklen).
[497] İbn Sa‘d, age., VIII/75.
[498] İbn Hazm, age., s 406 (Yalçın, age., s. 105’ten naklen).
[499] İbn Hazm, age., s 529 (Yalçın, age., s. 110’dan naklen).
[500] İbn Sa‘d, age., V/309-310.

Hüneyde b. Hâlid el-Huzâ'î

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[501]

Itban b. Mâlik el-Ensârî el-Hazrecî es-Sâlimî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[502]

İbn Abbas el-Cühenî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[503]

İbn el-Feğvâ el-Huzâ'î

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[504]

İbn Hadîde el-Cühenî

Resûlullah'ın arkadaşı olmuş olan Yemen asıllı sahâbedir.[505]

İbn Sa'îr el-Kudâ'î el-'Uzrî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[506]

İbn Sender el-Cüzâmî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[507]

İbrahim b. Kays

İbrahim, Yemen'in Kinde kabilesinden olan Eş'as b. Kays'ın kardeşidir ve onunla birlikte Hz. Peygamber'e elçi olarak gelerek müslüman olmuştur.[508]

İmrân b. el-Husayn el-Huzâ'î el-Ka'bî

Ebû Nüceyd künyesiyle bilinir. Adı, İmrân b. el-Husayn b. Ubeyd b. Halef b. Abdünühm b. Hureybe b. Cehme b. Gâdire b. Hubşiyye b. Ka'b b. Amr'dır. Kendisiyle birlikte kız kardeşi ve babası da ilk müslümanlardandır. Pek çok gazaya

[501] İbn Hazm, age., s 508 (Yalçın, age., s. 109'dan naklen).
[502] İbn Hazm, age., s 158 (Yalçın, age., s. 95'ten naklen).
[503] İbn Hazm, age., s 391 (Yalçın, age., s. 104'ten naklen).
[504] İbn Hazm, age., s 373 (Yalçın, age., s. 103'ten naklen).
[505] İbn Sa'd, age., V/282.
[506] İbn Hazm, age., s 334 (Yalçın, age., s. 102'ten naklen).
[507] İbn Hazm, age., s 526 (Yalçın, age., s. 110'dan naklen).
[508] İbn Sa'd, age., VI/233.

katılmıştır. Sonradan Basra'ya yerleşmiştir. Çocuklarından olan Hâlid b. Talîk b. Muhammed b. İmrân b. el-Husayn, Basra kadılığı yapmıştır. Resûlullah'ın Basra'daki en yakın arkadaşı olmuş. Cemel vakasında müslümanları uyarmak istemiş ancak kimse onu dinlememiştir. Pek çok hadîs rivayet etmiş olan İmrân; Basra'da, Mu'âviye döneminde Hicrî 53 yılında vefat etmiştir.[509]

İmruülkays

Adı İmruülkays b. Âbis b. el-Münzir b. İmruülkays b. Amr b. Mu'âviye b. el-Hâris el-Ekber'dir. Yemenli Kinde heyeti ile Resûlullah'a gelenlerin içinde yer almış ve müslüman olmuştur. İslâm dininde sebat gösterip mürted olmamıştır. İmruülkays b. Âbis şairdi. Eş'as b. Kays irtidad ettiği zaman İmruülkays onu uyarmış; ancak Eş'as dinlememiştir. Eş'as, Ebû Bekir'in huzuruna getirildiğinde Ebû Bekir ona, "*Sen Araplar atalarının taptıklarına döndü diyen ve şöyle şöyle söyleyen kişi değil misin*? (İmruülkays b. Âbis'i kastederek) *senden daha hayırlı olan kişi de 'O'nun valisi senin küfre girmene müsaade etmez*.' Demişti." Diyerek Eş'as'ı azarlamıştır.[510]

İyâd el-Eş'ârî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[511]

İyâs b. Abdullah b. Ebî Zübâb ed-Devsî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[512]

İyâs b. Şerâhîl

Yemenli sahâbedir. İyas b. Şerâhîl b. Kays b. Yezîd b. ez-Zâid b. Bekir b. İmruülkays b. el-Hâris b. Mu'âviye adıyla bilinir. Kinde'den Resûlullah'a gelen heyetin içinde yer almış ve müslüman olmuştur.[513]

İyaz b. Ganm el-Eş'ârî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[514]

---

[509] İbn Sa'd, age., V/201-207.
[510] İbn Sa'd, age., VI/245.
[511] İbn Hazm, age., s 317 (Yalçın, age., s. 102'den naklen).
[512] İbn Hazm, age., s 443 (Yalçın, age., s. 106'dan naklen).
[513] İbn Sa'd, age., VI/241.

İzze b. Mâlik

Hz. Peygamber'e gelen Dâr heyeti içinde, kardeşi Mürre b. Mâlik ile birlikte yer almış ve müslüman olmuştur.[515]

Ka'b b. 'İyâd el-Eş'ârî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[516]

Ka'b b. 'Ucra el-Belevî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[517]

Ka'b b. Âsım el-Eş'ârî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[518]

Ka'b b. Mâlik b. Ebî Ka'b el-Hazrecî es-Sülemî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[519]

Ka'ka' el-Eslemî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[520] Dilimizde argo tabir olan 'kaka' kelimesini, Yahudilerin bu sahâbeyi kötülemek için uydurdukları söylenir.

Kabîsa b. el-Esved

Yemen'den gelen Tayy heyetinin içinde yer almış ve müslüman olmuş sahâbedir. Kabîsa b. el-Esved Amr b. Cüveyn b. Abduruda b. Kumrân b. Sa'lebe b. Amr b. Sa'lebe b. Hayyan b. Sa'lebe adıyla bilinir.[521]

Kabîsa el-Becelî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[522]

---

[514] İbn Hazm, age., s 493 (Yalçın, age., s. 108'den naklen).
[515] İbn Sa'd, age., VI/253.
[516] İbn Hazm, age., s 306 (Yalçın, age., s. 101'den naklen).
[517] İbn Hazm, age., s 84 (Yalçın, age., s. 92'den naklen).
[518] İbn Hazm, age., s 281 (Yalçın, age., s. 100'den naklen).
[519] İbn Hazm, age., s 66 (Yalçın, age., s. 89'dan naklen).
[520] İbn Hazm, age., s 535 (Yalçın, age., s. 110'dan naklen).
[521] İbn Sa'd, age., VI/224.

Kadâte b. Nu‘mân el-Ensârî el-Evsî ez-Zaferî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[523]

Kasâme b. Züheyr el-Mâzinî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[524]

Kaslî b. Zâlim

Tayy kabilesinden olan Yemenli sahâbedir. Kaslî b. Zâlim b. Hüzeyme b. Cerîr b. Amr b. Hırmiz b. Mihdab b. Hırmiz b. Lebîd b. Sinbis b. Mu‘aviye b. Cervel b. Su'al b. el-Gavs b. Tayy, tam adıdır. Hz. Peygamber'i Tayy heyetiyle birlikte ziyaret etmiştir.[525]

Katâde b. Milhân el-Kaysî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[526]

Kays b. Abdullah

Yemenli sahâbedir. Adı, Kays b. Abdullah b. Kays b.Vehb (b. Bükeyr) b. İmruülkays b. el-Hâris b. Mu‘âviye'dir. Kinde'den Resûlullah'a gelen heyetin içinde yer almış ve müslüman olmuştur.[527]

Kays b. Amr

Kays b. Amr b. Sehl b. Sa‘lebe b. el-Hâris b. Zeyd b. Sa‘lebe b. Ganm b. Mâlik b. en-Neccâr adıyla bilinir. Annesi Adî b. en-Neccâroğulları'ndandır.[528]

Kays b. Cahder

Kays b. Cahder b. Sa‘lebe b. Abdurudâ b. Mâlik b. Emân b. Amr b. Rebî‘a b. Cervel b. Su'al b. Tayy adıyla bilinir. Hz. Peygambere Tayy heyetiyle birlikte

---

522 İbn Hazm, age., s 357 (Yalçın, age., s. 103'ten naklen).
523 İbn Hazm, age., s 183 (Yalçın, age., s. 96'dan naklen).
524 İbn Hazm, age., s 428 (Yalçın, age., s. 106'dan naklen).
525 İbn Sa‘d, age., VI/224.
526 İbn Hazm, age., s 303 (Yalçın, age., s. 101'den naklen).
527 İbn Sa‘d, age., VI/242.
528 İbn Sa‘d, age., V/331.

ziyaretçi olarak gelmiş ve müslüman olmuştur. Neslinden gelen torunlarından biri, şair olan et-Tirimmâh b. Hakîm b. Hakem b. Nefr b. Kays b. Cahder'dir.[529]

Kays b. Ebû Gurze el-Gıfârî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[530]

Kays b. el-Husayn

Yemenli sahâbedir. Adı; Kays b. el-Husayn Zü'l-Gussa b. Yezîd b. Şeddâd b. Kanân b. Seleme b. Vehb b. Abdullah b. Rebî'a b. el Hâris b. Ka'b'dır. Yemen'in Mezhic kabilesindendir. Hâlid b. Velîd ile birlikte Resûlullah'ın huzuruna geldiği rivâyet edilir. Resûlullah tarafından Benî Hâris'e emir olarak tayin edilmiştir ve hediyelerle uğurlanmıştır. Yemen'deki Necrân'a geri dönen Kays'ın dönüşünden dört ay sonra Resûlullah'ın vefât ettiği söylenir.[531]

Kays b. Kahd

Adı, Kays b. Kahd b. Kays b. Sa'lebe b. Ganm b. Mâlik b. en-Neccâr'dır. Yedi çocuğu olduğu rivayet edilmiştir.[532]

Kays b. Mâlik

Hemdân kabilesindendir. Adı, Kays b. Mâlik b. Sa'd b. Mâlik b. Ley b. Selmân b. Mu'âviye b. Süfyan b. Erhab b. Du'âm b. Mâlik b. Mu'âviye b. es-Sa'b b. Devman b. Bekîl b. Cüşem b. Hayran b. Nevf b. Hemdân'dır. Kays b. Mâlik, Nemat'ın babasıdır. Allah Resûlü'ne elçi olarak gelen kişinin Kays b. Mâlik değil de Nemat b. Kays olduğu söylenmektedir.[533]

Kays b. Mekşûh

Yemen'de bulunan Murâd kabilesindendir ve adı, Hübeyre b. Abdüyağûs b. el-Guzeyyil b. Seleme b. Beddâ b. Âmir b. Avbesân b. Zâhir b. Murâd'dır. Murâd kabilesinin liderliğini yapmıştır ve kabilesinde kahraman biri olarak tanınmıştır. Kabilesinin süvarisidir. Resûlullah ile görüştüğü bilinir. Yemen'de ortaya çıkan ve

---

[529] İbn Sa'd, age., VI/223.
[530] İbn Hazm, age., s 192 (Yalçın, age., s. 96'dan naklen).
[531] İbn Sa'd, age., VIII/75; VI/267.
[532] İbn Sa'd, age., V/330.
[533] İbn Sa'd, age., VI/303-304.

peygamberlik iddiasında bulunan Esved-i Ânsî'yi öldüren ekipte yer almıştır.[534] Başka bir rivâyette ise Kays'ın, Yemen'de peygamberlik iddiasında bulunan Esved-i Ânsî'ye uyarak irtidat ettiği ve Muhâcir b. Ebû Ümeyye tarafından yakalanıp halife Ebû Bekir'e gönderildiği kayıtlıdır ve sonrasında tövbe edip yararlı işler ettiği bildirilmiştir.[535]

Kays b. Nemet el-Erhabî

Bu sahâbe hakkında biyografik bilgiye pek rastlanmaz. İbn Sa'd'ın verdiği bilgiye göre; Yemenli Hemdân kabilesinden olan Kays b. Mâlik Resûlullah'a gelerek müslüman olmuştur. Arkasından da yurduna dönerek kabilesini müslüman ederek Mekke'ye tekrar gelmiş ve durumu Resûllullah'a bildirmiştir. Bunun üzerine Resûlullah onu kabilesinin çeşitli kollarına emîr tayin etmiştir; ayrıca namazlarını kılıp zekâtlarını verdikleri sürece Allah ve Resulü'nün himayesinde olacaklarını bildirmiştir.[536]

Kays b. Sa'd b. 'Ubâde el-Ensârî el-Hazrecî es-Sa'îdî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[537]

Kays b. Seleme

Kays, biat etmek için gelmiş ancak İslamla şereflendikten hemen sonra mürdet olarak geri dönmüştür. Yemen'in Cu'fî kabilesine mensuptur. Allah Resûlü'ne elçi olarak gelmiştir. Seleme b. Yezîd ile kardeştir. Anneleri, Harîm b. Cu'fîoğulları'ndan Müleyke bt. El-Hulv b. Mâlik'tir. Cu'fîoğulları'nda eski bir âdet olarak yürek yemek haramdı. Resûlullah, elçi olarak gelen iki kardeşe yürek yemelerini emretmiş; onlar da istemeyerek yemişlerdir. Sonra, Resûlullah iki kardeşi kendi kabilelerine vali tayin etmiştir. Ancak iki kardeş, İslamı kabul etmeden ölen annelerinin durumunu Resûlulah'a sorunca aldıkları cevaba öfkelenip biat etmeden ayrılmıştır. Yemen'e

---

[534] İbn Sa'd, age., VIII/73.
[535] İbn Sa'd, age., VI/255-257; Zekeriya Güler, "Muhâcir b. Ebû Ümeyye" DİA, XXX/390.
[536] Mustafa Fayda, "Hemdân (Benî Hemdân)", DİA, XVII/180.
[537] İbn Hazm, age., s 133 (Yalçın, age., s. 94'ten naklen).

dönerken yolda rastladıkları zekât develerini de gasp eden iki kardeşe Resûlullah beddua etmiştir.[538]

Kays b. Tahfe en-Nehdî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[539]

Kays b. Zeyd

Yemen'in Cüzâm kabilesinden olan sahâbedir. Kays b. Zeyd b. Habbâ b. İmruülkays b. Sa'lebe b. Habîb b. Zübyân b. Avf b. Enmâr b. Zinbâ b. Mâzıın b. Sa'd b. Mâlik b. Efsâ b Sa'd b. Iyâs b. Harâm b. Cüzam'dır. Cüzâm'ın ismi Amr'dır. Parmaklarından biri kesildiği için ona "Cüzim" (eli veya parmakları kesik olan adam) ismi verilmiştir. Kays b. Zeyd, aşiretinin ileri gelenlerinden imiş. Yemenli Kinde heyeti ile Resûlullah'a gelenlerin içinde yer almış ve müslüman olmuştur. Resûlullah, onu Sa'd b. Mâlik b. Efsâoğulları'na vali tayin etmiştir. Oğlu Nâtil b. Kays, Şam'da Cüzâmoğulları'nın ileri geleni imiş.[540]

Kays el-Cüzâmî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[541]

Kelede b. el-Hanbel

Mekke'deki siyah tenli insanlardan biri imiş. Safiye bt. Ümeyye'nin el-Hanbel b. el-Müleyk'ten olma oğlu olduğu ve Yemen Araplarından oldukları bildirilmiştir. Resûlullah'tan hadîs rivayet etmiştir.[542]

Kerdem b. Kays el-Hasenî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[543]

Kutbe b. Katâde el-Uzrî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[544]

---

[538] İbn Sa'd, age., VI/258
[539] İbn Hazm, age., s 186 (Yalçın, age., s. 96'dan naklen).
[540] İbn Sa'd, age., VI/246.
[541] İbn Hazm, age., s 517 (Yalçın, age., s. 110'dan naklen).
[542] İbn Sa'd, age., VI/122-123.
[543] İbn Hazm, age., s 280 (Yalçın, age., s. 100'den naklen).

Kuteyle el-Cüheniyye

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[545]

Küleyb el-Cühenî

Yemen asıllı sahâbedendir.[546]

Külsüm el-Huzâ'î el-Mustalikî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[547]

Kürz b. Alkame el-Huzâ'î

Mekke'nin fethedildiği gün müslüman olan Kürz, Yemen'in Huzâ'a kabilesine mensup sahâbedir. Kürz b. Alkame b. Hilâl b. Cüreybe Abdünühm b. Huleyl b. Hubşiyye b. Selûl b. Ka'b b. Amr adıyla bilinir. Allah Resûlü ve Hz. Ebû Bekir hicret amacıyla Medîne'ye gitmek için yola çıktıklarında girdikleri mağaranın yanına kadar gelip, "İzler burada bitiyor." Diyen kişi bu kişidir. O gün onlar mağaranın ağzında örümcek ağı görünce ayrılıp gitmişlerdi. Harem-i Şerîf'teki işaretler kaybolunca yerlerini bildiren[548] Kürz, Hz. Peygamber'in ayağına bakıp, Makam-ı İbrahim'deki Hz. İbrahim'in ayağını kastederek, "*Bu ayak, vasfı nesilden nesile geçmiş o ayaktantandır.*" demiştir.[549]

Lebîd b. Ukbe

Sağlık açısından oruç tutmadığı için her güne karşılık bir aç yedirme ruhsatı, ilk kez bu sahâbeye verilmiştir.[550]

---

[544] İbn Hazm, age., s 396 (Yalçın, age., s. 104'ten naklen).
[545] İbn Hazm, age., s 546 (Yalçın, age., s. 110'dan naklen).
[546] İbn Sa'd, age., V/278.
[547] İbn Hazm, age., s 480 (Yalçın, age., s. 108'den naklen).
[548] Harem-i Şerîf'e ait bazı işaretlerin yerleri kaybolduğu için insanlar onları bulamayınca Mervân b. Hakem durumu bildirmek üzere Mu'âviye b. Ebû Süfyân'a bir mektup yazmış; Mu'âviye de cevaben şöyle demişti: "Kürz b. Alkame hayatta ise ona emret, Harem'in işaretlerini sizlere göstersin!" O da bunu yapmıştır. Dolayısıyla, günümüze kadar gelen hali ile Mu'âviye zamanında Harem'in işaretlerini yerlerine koyan kişi, bu sahâbedir.
[549] İbn Sa'd, age., VI/275-276.
[550] İbn Sa'd, age., V/293.

Ma‘bed b. Hâlid

Zür‘â el-Cühenî’nin babası olan sahâbedir. İlk müslümanlardandır. Mekke’nin fethi esnasında Cüheyne’ye ait dört sancaktan biri Ma‘bed’de idi. Hicrî 72 yılında vefat etmiştir.[551]

Ma‘dân b. el-Esved

Yemenli Kinde kabilesinden sahâbedir. Adı, Ma‘dân b. el-Esved b. Ma‘dîkerib b. Sümâme b. el-Esved b. Abdullah b. el-Hâris el-Vellâde b. Amr b. Mu‘âviye b. el-Hâris el-Ekber’dir. Ona “el-Cüfşîş” deniyordu. Hz. Peygamber’e Eş‘as b. Kays ile birlikte gelen heyetin içinde yer almıştır.[552]

Ma‘dan b. Rebî‘a

Kindelidir. Adı, Ma‘dân b. Rebî‘a b. Seleme b. Ebü’l-Hayr b. Vehb b. Rebî‘a b. Mu‘âviye’dir. Resûlullah’a gelen heyetin içinde yer almış ve müslüman olmuştur.[553]

Ma‘dîkerib

Yemenli sahâbedir. Adı, Ma‘dîkerib b. Şerâhîl b. eş-Şeytân b. Hadîc b. İmruülkays b. el-Hâris b. Mu‘âviye’dir. Kinde’den Resûlullah’a gelen heyetin içinde yer almış ve müslüman olmuştur.[554]

Ma‘dîkerîb b. el-Hâris

Yemenli sahâbedir. Ma‘dikerîb b. el-Hâris b. Luhay b. Şürahbîl b. el-Hâris b. Adî b. Rebî‘a b. Mu‘aviye adıyla bilinir. Kinde kabilesinden Hz. Peygamber’e gelen heyetin içinde yer almış ve müslüman olmuştur.[555]

Mahmud b. er-Rabî‘ el-Ensârî el-Hazrecî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.

---

551 İbn Sa‘d, age., V/278.
552 İbn Sa‘d, age., VI/243.
553 İbn Sa‘d, age., VI/238.
554 İbn Sa‘d, age., VI/241.
555 İbn Sa‘d, age., VI/237.

Mâ‘iz b. Mâlik el-Eslemî

Müslüman olduktan sonra, evli bir kadınla zina etmiştir. Ardından Resûlullah'a giderek itiraf etmiş ve recmedilmiştir. Taşların verdiği acıyla birlikte kaçmış ve tövbe etmiştir. Ancak başı ezilerek öldürülmüştür. Allah Resûlü ise bu hadiseden dolayı ona mağfiret dilemiştir.[556]

Mâlik

Hemdân kabilesindendir. Amr adlı sahâbenin kardeşidir. Adı, Mâlik b. Eyfa b. Kerb b. Zeyneb b. Şerâhîl b. Nâ'it'tir. Nâ'it ise Rebî‘a b. Mersed b. Cüşem b. Hâşid b. Cüşem b. Hayran b. Nevf b. Hemdân'dır. Kardeşlerinin oğlu Mâlik b. Humra b. Eyfa ile birlikte Hz. Peygamber'e gelen heyetin içinde yer almış ve İslamı seçmiştir.[557]

Mâlik b. Abdullah

Mâlik b. Abdullah b. Hayberî b. Eflet b. Silsile b. Amr b. Silsile b. Ganm b. Sûb b. Ma‘n b. Atûd b. Uneyn b. Selâman b. Su'al b. Amr b. el-Gavs b. Tayy adıyla bilinen Yemenli sahabe; Hz. Peygamber'e Tayy heyetiyle birlikte ziyaretçi olarak gelip müslüman olanlardandır. Mâlik'in Mervân ile Iyâs adlı iki oğlu da meşhur şairlerden imiş.[558]

Mâlik b. ‘Atâhiye el-Kindî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[559]

Mâlik b. Abdullah el-Has‘amî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[560]

Mâlik b. Cübeyr b. Hibâl

Mâlik b. Cübeyr b. Hibâl b. Rebî‘a b. Di‘bil adıyla bilinir. Hudeybiye'de bulunmuş olan Yemen asıllı sahâbedir.[561]

---

[556] İbn Sa‘d, age., V/240.
[557] İbn Sa‘d, age., VI/304.
[558] İbn Sa‘d, age., VI/223.
[559] İbn Hazm, age., s 502 (Yalçın, age., s. 109'dan naklen).
[560] İbn Hazm, age., s 276 (Yalçın, age., s. 100'den naklen).

Mâlik b. Hubeyre el-Kindî es-Sekûnî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[562]

Mâlik b. Mürâre

Yemenli sahâbedir. Mâlik b. Mürâre er-Ruhâvî adıyla bilinir. Ruhâ, Mezhic kabilesinden bir batındır. Senetü'l-vüfûd yani heyetler yılı denilen 630 yılında Yemen'den Medîne'ye çeşitli gruplar gelmiştir ki bunların arasında Hadramût'ta oturan Benî Tücîb'e mensup on üç kişilik heyet de vardır. Resûlullah'ın Tebük Seferi'nden döndüğü günlerde Medîne'ye gelen Himyerî meliklerinin elçisi, Mâlik b. Mürâre er-Ruhâvî'dir. Hâris b. Abdükülâl, Nuaym b. Abdükülâl, Nu'mân ve Zür'a b. Zûyezen'in müslüman olduğunu bildirmiştir. Bu habere çok sevinen Resûl-i Ekrem, elçiyi ağırlamak üzere Bilâl-i Habeşî'yi görevlendirmiştir. Resûlullah ayrıca, Mu'âz b. Cebel'in başkanlığında bir heyeti Mâlik b. Mürâre ile birlikte Yemen'e yollamış; Mu'âz'ı Yukarı (Kuzey) Yemen'e elçi, zekât memuru ve kadı olarak görevlendirmiştir.[563]

Mâlik b. Nemet el-Erhabî el-Hemdânî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.

Mâlik b. Sa'sa'a el-Ensârî el-Hazrecî el-Mâzinî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[564]

Mâlik b. Teyyihân el-Ensârî el-Evsî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[565]

Mâlik b. Ubâde el-Gafikî

Mâlik b. Ubâde, Resûlullah'ın Mu'âz b. Cebel'le birlikte Yemen'e gönderdiği ve Yemenlilere mektup yazıp onları tavsiye ettiği elçilerden biridir.[566]

---

561 İbn Sa'd, age., V/236.
562 İbn Hazm, age., s 229 (Yalçın, age., s. 98'den naklen).
563 İbn Sa'd, age., VI/272-273; Cengiz Tomar, "Yemen", DİA, XLIII/403; Hüseyin Algül, "Himyerîler", DİA, XVIII/63.
564 İbn Hazm, age., s 211 (Yalçın, age., s. 97'den naklen).
565 İbn Hazm, age., s 479 (Yalçın, age., s. 108'den naklen).

Ma‘mer b. Hazm

Yemen asıllı sahâbedir. Ma‘mer b. Hazm b. Zeyd b. Levzân b. Amr b. Abduavf b. Ganm b. Mâlik b. en-Neccâr adıyla bilinir.[567]

Ma‘n b. Adî b. el-Ced

Yemenli Kudâ‘a kabilesinden olan sahâbedir. Ensarla birlikte Akabe Biatı’na katılmıştır. Okuma yazma bilen nadir kişilerden biri imiş. Yemâme savaşında şehit düşmüştür.[568]

Mervân b. Mâlik

Yemen’in Dâr kabilesindendir. Adı, Mervân b. Mâlik b. Sûd b. Cezime b. Zerrâ b. Adî b. ed-Dâr’dır. . Hz. Peygamber’e gelen Dâr heyeti içinde yer almış ve müslüman olmuştur. Allah Resûlü ona Abdurrahman ismini vermiştir. [569]

Merzübân b. en-Nu‘mân

Yemen’in Kinde kabilesinden olan sahâbedir. Adı, Merzübân b. en-Nu‘mân b. İmruülkays b. Amr el-Maksûr b. Hucr’dur. Hz. Peygamber’e gelen heyetin içinde yer almış ve Müslüman olmuştur. Cebeleoğulları’yla birlikte Kûfe’ye yerleşmişlerdi.[570]

Mesleme b. Mahled el-Ensârî el-Hazrecî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[571]

Mihca b. Sâlih

Ömer b. Hattâb’ın mevlâsıdır. Rivayete göre Yemenlidir. Bir olayda esir düşünce Hz. Ömer tarafından hürriyetine kavuşturulmuştur. İlk muhacirlerden olduğu ve Bedir Savaşı’ında şehit edilen ilk sahâbe olduğu aktarılmıştır.[572]

---

[566] İbn Sa‘d, age., VIII/77.
[567] İbn Sa‘d, age., V/334
[568] İbn Sa‘d, age., III/536-537.
[569] İbn Sa‘d, age., VI/252.
[570] İbn Sa‘d, age., VI/243.
[571] İbn Hazm, age., s 433 (Yalçın, age., s. 106’dan naklen).
[572] İbn Sa‘d, age., III/459.

Mihcen b. el-Erda‘ el-Eslemî

Resûlullah’ın kendisi için: “*Ok atın! Ben İbnü’l-erdâ ile berâberim.*” dediği kişidir. Yemen asıllı sahâbedir.[573]

Mihnef b. Süleym el-Ezdî el-Gâmidî

Ezdilerin Gâmid koluna mensup olan sahâbedir. Mihnef b. Süleym b. el-Hâris b. Avf b. Sa‘lebe b. Âmir b. Zühl b. Mâzin b. Zübyan b. Sa‘lebe b. ed-Dûl b. Sa‘dü Menât b. Gâmid, tam adıdır. Müslüman olmuş ve Allah Resûlü’nün sohbetinde bulunmuştur. Mihnef’in üç kardeşi varmış. Bunlardan biri en-Nuhayle savaşında öldürülen Abdüşems’tir. Diğer ikisi ise Cemel vakasında öldürülen es-Sak‘ab ile Abdullah’tır.[574]

Mihsan b. Ebû Kays

Mihsan b. Ebû Kays b. el-Eslet adıyla bilinir. Babası Ebû Kays’ın asıl adı Sayfî imiş. Babası aynı zamanda meşhur bir şairmiş. İslamdan önce, şiirlerinde Allah Resûlü’nün vasıflarından bahsettiği için *el-Hanîf* lakabıyla anılan bir zatmış.[575]

Mikdad b. Amr b. Behranî

Yemen asıllı bir sahâbe olan Mikdâd b. Amr’ın adı, Ebû Ma‘bed el-Mikdâd b. Amr b. Sa‘lebe el-Kindî el-Behrânî’dir. Babası işlediği bir cinayet yüzünden mensup olduğu Behrâ kabilesinden kaçıp Kinde kabilesine sığınmıştır ve Mikdâd burada doğmuştur. Mikdâd’ın da Kinde kabilesinden birini yaralayıp Mekke’ye kaçtığı rivâyet edilmiştir. İkinci Habeşistan hicretine katılmış olan Mikdâd, Mekke’de İslâm’ı ilk kabul edenlerden biridir. Resûlullah’ın amcası Zübeyr’in kızı Dubâa ile evlenmiştir. Bedir, Uhud, Hendek, Hayber gazvelerine ve diğer savaşlara katılan Mikdâd Resûlullah’ın okçularındandır. Bedir savaşındaki çok az süvariden biri olduğu ve bundan dolayı ilk İslâm süvarisi kabul edilip “Fârisü Resûlullah” lakabıyla anıldığı; ayrıca çok cesur bir sahâbe olduğu rivayet edilen Mikdâd; Bedir’de elini kaybetmiştir. İslam halifelerinden Ömer ve Osman döneminde de pek çok sefere katılmıştır. Mikdâd, Resûl-i Ekrem zamanında verilen

---

[573] İbn Sa‘d, age., V/232.
[574] İbn Sa‘d, age., VI/279.
[575] İbn Sa‘d, age., V/314-317.

ölüm cezalarını infaz edenlerden biri olarak bilinmektedir. Ayrıca, Hz. Ömer, kendisinden sonraki halifeyi seçmesini teklif ettiği heyetin bir yerde toplanmasını sağlama görevini Mikdâd'a vermiştir. Hz. Osman'ın seçildiği bu toplantıda Mikdâd, Hz. Ali'nin halife olmasının daha uygun olacağını savunanlar arasında yer almıştır. Çok kilolu olduğu belirtilen Mikdâd, Rum asıllı kölesi tarafından yağlarının bir kısmının alınması için karnının yarılmasından veya "hırva" adlı bir bitkiden elde edilen yağı içtikten sonra 33/653 yılında Medîne'de vefât etmiştir. Kendisinden pek çok kişi hadis rivayet etmiştir.[576]

Mikdâd b. el-Esved el-Kindî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[577]

Mikdam b. Ma'dikerib el-Kindî

Yemen asıllı sahâbedir. Kinde kabilesindendir. el-Mikdâm b. Ma'dîkerib b. Amr b. Yezîd b. Şeybân b. Abdullah b. Vehb b. el-Hâris b. Mu aviye b. Sevr b. Serî. Hz. Peygamber'e gelen heyetin içinde yer almış ve Müslüman olmuştur. Çeşitli hadîsler rivâyet ettiği bildirilmiştir. Bu hadîslerden en meşhuru: "*Biriniz kardeşini (Allah için) seviyorsa ona sevdiğini söylesin.*" şeklindedir.[578]

Miknef b. Zeyd el-Hayl

Yemenli şair ve sahâbe olan Zeyd el-Hayl b. Mühelhil'in diğer oğludur. O da diğer kardeşleri gibi Hâlid b. Velîd ile birlikte, irtidat edenlerle mücadele etmiştir. Resûlullah'ın sohbetlerinde bulunmuştur.[579]

Minhâl b. Milhân el-Kaysî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[580]

Mu'aykıb b. Ebî Fatıma ed-Devsî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[581]

---

576 Mustafa Ertürk, "Mikdâd b. Amr", DİA, XXX/49-50.
577 İbn Hazm, age., s 89 (Yalçın, age., s. 92'den naklen).
578 İbn Sa'd, age., VI/245.
579 İbn Sa'd, age., VI/210
580 İbn Hazm, age., s 431 (Yalçın, age., s. 106'dan naklen).

Muâviye b. Hudeyc es-Sekûnî el-Havlânî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[582]

Mu'âz b. Afra el-Ensârî el-Hazrecî en-Neccârî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[583]

Mu'âz b. Cebel el-Ensârî el-Hazrecî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[584] Yemen valiliği yapmıştır; ancak Yemenli olduğunu teyit edecek başka bir kaynağa rastlanmadı.

Mu'âz b. Enes el-Cühenî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[585]

Muğire el-Huzâ'î

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[586],

Muhammed b. Fedâle el-Ensârî ez-Zaferî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[587]

Muhammed b. Mesleme el-Ensârî el-Evsî el-Hârisî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[588]

Muhammed b. Safvân el-Ensârî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[589]

Muhammed b. Sayfî el-Ensârî el-Hatmî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[590]

---

581 İbn Hazm, age., s 186 (Yalçın, age., s. 96'dan naklen).
582 İbn Hazm, age., s 242 (Yalçın, age., s. 99'dan naklen).
583 İbn Hazm, age., s 225 (Yalçın, age., s. 98'den naklen).
584 Yalçın, age., s. 105.
585 İbn Hazm, age., s 101 (Yalçın, age., s. 93'ten naklen).
586 İbn Hazm, age., s 426 (Yalçın, age., s. 105'ten naklen).
587 İbn Hazm, age., s 503 (Yalçın, age., s. 109'dan naklen).
588 İbn Hazm, age., s 134 (Yalçın, age., s. 94'ten naklen).
589 İbn Hazm, age., s 206 (Yalçın, age., s. 97'den naklen).

Muharris b. Abdillah el-Ka'bî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[591]

Muhaysa el-Ensârî el-Evsî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[592]

Mûsâ b. Ebû Mûsâ

Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'nin oğludur. Babasından hadîs rivayet eden sahâbedir.[593]

Mübeşşir b. Abdülmünzir

Mübeşşir b. Abdülmünzir b. Rifâ'a b. Zenber b. Ümeyye tam adıyla bilinir. Sahâbeden Ebû Lübâbe'nin kardeşidir.[594]

Mücemmî b. Câriye

Adı, Mücemmî b. Câriye b. Âmir b. Mücemmî b. el-Attâf b. Dubey'a b. Zeyd'dir. Yemen asıllı sahâbedir. Medîne'de vefat etmiştir. Soyu devam etmemiştir.[595]

Müdrik b. Afv

Becîle kabilesindendir. Müdrik b. Avf b. el-Hâris b. Hilâl b. Abdüluzzâ b. Cüşem b. Nakr b. Amr b. Luhay b. Rühm b. Mu'âviye b. Eşlem b. Ahmes b. el-Gavs b. Enmar adıyla bilinir. Resûlullah'a gelen heyetin içinde yer almış ve müslüman olmuştur.[596]

Mühelleb b. Ebî Sufra el-Kindî el-Ezdî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[597]

---

590 İbn Hazm, age., s 239 (Yalçın, age., s. 99'dan naklen).
591 İbn Hazm, age., s 254 (Yalçın, age., s. 99'dan naklen).
592 İbn Hazm, age., s 265 (Yalçın, age., s. 100'den naklen).
593 İbn Sa'd, age., VIII/383.
594 İbn Sa'd, age., VIII/527.
595 İbn Sa'd, age., V/304.
596 İbn Sa'd, age., VI/299.
597 İbn Hazm, age., s 152 (Yalçın, age., s. 95'ten naklen).

Münkız b. Amr el-Ensârî el-Hazrecî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[598]

Münzir b. Adî

Kinde kabilesine mensuptur. Münzir b. Adî b. Münzir b. Adî b. Hucr b. Vehb b. Rebî'a b. Mu'âviye adıyla bilinir. Resûlullah'a gelen Kinde heyetinin içinde yer almıştır.[599]

Mürre b. Mâlik

Kardeşi İzze b. Mâlik ile birlikte Hz. Peygamber'e gelen Yemenli Dâr heyeti içinde yer almış ve müslüman olmuştur.[600]

Müstevrid b. el-Minhâl

Yemen'in Belkîn kabilesinden olan sahâbedir. Adı, Müstevrid b. el-Minhâll b. Kunfüz b. Usayye b. Hüsays b. Huyey b. Vâil b. Cüşem b. Mâlik b. Ka'b b. el-Kayn'dır. Allah Resûlü'nün sohbetinde bulunmuştur.[601]

Nâciye b. Cündeb el-Eslemî

Resûlullah ile Hudeybiye'de bulunmuş Yemen asıllı sahâbedir. Mu'âviye döneminde Medîne'de vefat etmiştir.[602]

Nâciye b. el-'âcem el-Eslemî

Resûlullah ile Hudeybiye'de bulunmuş Yemen asıllı sahâbedir. Mekke'nin fethi esnasında Eslem kabilesine ait iki sancaktan birini taşıyan kişidir. Mu'âviye döneminde Medîne'de vefat etmiştir.[603]

Nadale b. Ubeyd b. el-Hâris el-Eslemî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[604]

---

598 İbn Hazm, age., s 501 (Yalçın, age., s. 109'dan naklen).
599 İbn Sa'd, age., VI/239.
600 İbn Sa'd, age., VI/253.
601 İbn Sa'd, age., VI/307.
602 İbn Sa'd, age., V/230-231.
603 İbn Sa'd, age., V/231.
604 İbn Hazm, age., s 182 (Yalçın, age., s. 96'dan naklen).

Nâfi b. Abdülhâris

Yemenli sahâbedir. Huzâ'a'dandır. Nâfî b. Abdülhâris b. Hibâle b. Umeyr b. el-Hâris adıyla bilinir. Nâfi, Ömer b. Hattâb'ın Mekke valiliğini yapmıştır.[605]

Namat b. Kays

Adı; Namat b. Kays b. Mâlik b. Sa'd b. Lüey b. Selmân b. Mu'aviye b. Süfyân b. Erhab'dır. Yemen'in Hemdân kabilesinden olan sahâbedir. Peygamberliğinin onuncu yılında Resûlullah'ın ziyaretine gelip müslüman olduğu rivayet edilmiştir.[606]

Nasr b. Dehr el-Eslemî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[607]

Nemir'in Kızkardeşinin Oğlu Yezîd

Kinde kabilesinden olan sahâbedir. Yezîd b. Sa'îd b. Sümâme b. el-Esved b. Abdullah b. el-Hâris b. el-Vellâde'dir ve Nemir'in kızkardeşinin oğludur ki, insanlar onu sadece bu vasfıyla tanırlarmış. Nemir Hadramûtludur. Nemir'in kızkardeşinin oğlu Yezid, Mekke fethinde Müslüman olmuş; Hz. Peygamber'in sohbetinde bulunmuş ve ondan hadis dinlemiştir. Onu ilk görevlendiren Ömer b. Hattâb'dır ki, çarşı-Pazar işlerini denetleme görevini ona vermiştir. Ne Allah Resûlü, ne Ebû Bekir, ne de Ömer kadı edinmiştir. Bu durum Ömer'in hilafetinin ortalarında onun Nemir'in kızkardeşinin oğlu Yezide, küçük işlerini[608] kastederek, "*Benim bazı işlerimle sen ilgilen*" deyinceye kadar devam etmiştir.[609]

Nu'aym b. Abdükülâl

Himyer meliklerinden Hâris b. Abdükülâl'in kardeşidir. Kardeşiyle birlikte müslüman olan heyette yer almıştır.[610] Ancak muhtemelen o da kardeşi gibi Resûlullah'ı görmediği için sahâbe olamamıştır.

---

[605] İbn Sa'd, age., VI/277.
[606] İbn Sa'd, age., VIII/74
[607] İbn Hazm, age., s 375 (Yalçın, age., s. 104'ten naklen).
[608] Küçük işler, hassas olunması gereken muhasebe işleri anlamında kullanılırmış.
[609] İbn Sa'd, age., VI/244-245.
[610] İbn Sa'd, age., VIII/77; Hüseyin Algül, "Hâris b. Abdülkülâl", DİA, XVI/194.

Nu‘aym b. Evs

Yemenli Dâr kabilesinden olan sahâbedir. Nu‘aym b. Evs b. Hârice b. Cezime b. Zerrâ b. Adî b. ed-Dâr adıyla bilinir. Bu şahıs, Temim ed-Dârî’nin kardeşidir. Nu‘aym, kardeşi Temîm ile birlikte Dâr’dan Hz. Peygamber’e gelen heyetin içinde yer almış ve müslüman olmuştur.[611]

Nu‘mân

Yemenli sahâbedendir. Nu‘mân, Sebe Yahûdîlerinden iken Resûlullah’ın huzûruna gelip müslüman olmuş ve tekrar Yemen’e dönmüştür. Esved-i Ânsî bu olayı duyunca Nu‘mân’ı huzuruna çağırıp parçalayarak öldürmüştür.[612]

Nu‘mân b. Yezîd

Nu‘mân b. Yezîd b. Şürâhbîl b. Yezîd b. İmruülkays b. Amr el-Maksûr b. Hucr b. Amr b. Mu‘âviye b. el-Hâris el-Ekber adıyla bilinirdi. Kinde’den Resûlullah’a gelen heyetin içinde yer almış ve müslüman olmuştur. Ona “Zû Nemrak” (Yastık Sahibi) denirdi ve Eş‘as b. Kays in dayısı idi.[613]

Nu‘mân Kaylu Zû Ru‘ayn

İbn Sa‘d; “Abdükülâl’ın oğulları Hâris, Nu‘aym, Nu‘man Kaylu Zû Ru‘ayn, Me‘âfir ve Hemdân[614] birlikte müslüman oldular.” Diye rivayet etmiştir. Bu grup, müslüman olduklarını bir elçi ile Hz. Peygamber’e bildirmiştir.[615] Ancak Hz. Peygamber’le olan yazışmalardan anlaşıldığı kadarıyla onunla görüşmediği düşünülebilir. Dolayısıyla sahâbeliği kesin değildir.

Nuaym b. Hemmâr el-Cüzâmî el Gatafânî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[616]

Nümeyr el-Huzâ‘î

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[617]

---

[611] İbn Sa‘d, age., VI/251.
[612] İbn Sa‘d, age., VIII/81.
[613] İbn Sa‘d, age., VI/242-243.
[614] Me‘âfir ve Hemdân, kabile isimleridir.
[615] İbn Sa‘d, age., VIII/77.
[616] İbn Hazm, age., s 160 (Yalçın, age., s. 95’ten naklen).

Osman b. Huneyf el-Ensârî el-Evsî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[618]

Ömer b. Hazm el-Ensârî el-Hazrecî en-Neccârî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[619]

Rabî‘ el-Ensârî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[620]

Râfi‘ b. Bisr es-Sülemî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[621]

Râfi‘ b. Ebî Râfi‘ et-Tâî es-Sinbîsî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[622]

Râfi‘ b. Hadîc el-Ensârî el-Evsî el-Hârisî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[623]

Râfi‘ b. Mekîs b. Amr el-Cühenî

Râfi‘ b. Mekîs b. Amr b. Cerâd b. Yerbû b. Tuhayl b. Adî b. er-Rube‘a b. Rişdân b. Kays b. Cüheyne, tam adıdır. Yemen asıllı sahâbedir. Pek çok seriyye ve gazaya katılmıştır. Mekke’nin fethinde, Cühenîlerin sancağını taşıyan dört kişinden biridir.[624]

Râfi‘ b. Urâbe el-Cühenî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[625]

---

617 İbn Hazm, age., s 457 (Yalçın, age., s. 107’den naklen).
618 İbn Hazm, age., s 474 (Yalçın, age., s. 108’den naklen).
619 İbn Hazm, age., s 215 (Yalçın, age., s. 97’den naklen).
620 İbn Hazm, age., s 407 (Yalçın, age., s. 105’ten naklen).
621 İbn Hazm, age., s 377 (Yalçın, age., s. 104’ten naklen).
622 İbn Hazm, age., s 352 (Yalçın, age., s. 103’ten naklen).
623 İbn Hazm, age., s 67 (Yalçın, age., s. 89’dan naklen).
624 İbn Sa‘d, age., V/275.
625 İbn Hazm, age., s 200 (Yalçın, age., s. 97’den naklen).

Râfi‘a b. Râfi‘ el-Ensârî el-Hazrecî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[626]

Rifâ‘a b. Abdülmünzir

Sahâbeden Mübeşşir ve Ebû Lübâbe adlı kişilerin kardeşidir. Uhud’da şehit olmuştur.[627]

Rifâ‘a b. Arâde el-Cühenî

Resûlullah’a arkadaşlık etmiş olan Yemen asıllı sahâbedir.[628]

Rebî‘a b. Ka‘b el-Eslemî

İlk dönem müslüman olan Yemen asıllı sahâbedendir. Ashâb-ı Suffe’dendir.[629]

Rebtes b. Âmir

Rebtes b. Amir b. Hısn b. Hareşe b. Hayye b. Amr b. Mâlik b. Emân b. Amr b. Rebî‘a b. Cervel b. Su’al b. Amr b. el-Gavs b. Tayy adıyla bilinen Yemen asıllı ve Tayy kabilesinden olan sahâbedir. Resûlullah’ı ziyarete geldiği vakit Resûlullah’ın ona yazılı bir belge verdiği rivayet edilir.[630]

Rubeyyi‘ bt. Muavviz el-Ensâryye en-Neccâriyye

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[631]

Ruveyfi‘ b. Sâbit el-Belevî

Allah Resûlü’nün arkadaşlarından olan Yemen asıllı sahâbedir.[632]

Ruzeyne el-‘Atekiyye

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[633]

---

[626] İbn Hazm, age., s 114 (Yalçın, age., s. 93’ten naklen).
[627] İbn Sa‘d, age., III/527.
[628] İbn Sa‘d, age., V/282.
[629] İbn Sa‘d, age., V/229-230.
[630] İbn Sa‘d, age., VI/224.
[631] İbn Hazm, age., s 120 (Yalçın, age., s. 93’ten naklen).
[632] İbn Sa‘d, age., V/282.
[633] İbn Hazm, age., s 250 (Yalçın, age., s. 99’dan naklen).

Sa‘d b. Ebû Zübâb ed-Devsî

Allah Resûlü’nün huzurunda müslüman olmuş ve kendi kabilesi üzerine zekât toplamakla görevlendirilmiştir.[634]

Sa‘d b. el-Etval el-Cühenî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[635]

Sa‘îd b. Şerâhîl

Adı, Sa‘îd b. Şerâhîl b. Kays b. el-Hâris b. Şeybân b. el-Fâtik b. Mu‘âviye’dir. Yanıbaşında kardeşinin oğlu Ma‘ruf b. Kays b. Şerâhîl olduğu halde Resûlullah’a gelen heyetin içinde yer almıştır. Daha sonra İslâm dininden çıkmış ve en-Nüceyr günü mürted olarak öldürülmüştür.[636]

Sâbit b. Dahhâk el-Ensârî el-Eşhelî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[637]

Sâbit b. Kays b. es-Semmâs el-Ensârî el-Hazrecî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir. Allah Resûlü’nün hâtibi imiş.[638]

Sâbit b. Rufey‘ el-Ensârî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[639]

Sâbit b. Vedî‘a

Sâbit b. Vedî‘a b. Hizâm b. Hâlid b. Sa‘lebe b. Ubeyd b. Zeyd b. Mâlik b. Avf b. Amr b. Avf adıyla bilinir. Yemen asıllı sahâbedir.[640]

Sad b. Ubâde el-Ensârî el-Hazrecî es-Sâ‘idî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[641]

---

[634] İbn Sa‘d, age., V/272.
[635] İbn Hazm, age., s 466 (Yalçın, age., s. 107’den naklen).
[636] İbn Sa‘d, age., VI/240.
[637] İbn Hazm, age., s 138 (Yalçın, age., s. 94’ten naklen).
[638] İbn Hazm, age., s 374 (Yalçın, age., s. 104’ten naklen).
[639] İbn Hazm, age., s 473 (Yalçın, age., s. 107’den naklen).
[640] İbn Sa‘d, age., V/304.

Safvân b. Assâl el-Muradi el-Rabadî

Yemenli sahâbedir. Rabad b. Zâhir b. Amir b. Avbesan b. Zahir b. Murâdoğulları'ndandır. Cümeloğulları'ndan sayılmaktadır. Müslüman olmuş ve Hz. Peygamber'in sohbetinde bulunmuştur. O'nunla beraber iki gazaya katıldığı da rivayet edilmiştir.[642]

Sa'd b. Bâhir

Kahtân yani Yemen asıllı bir sahâbedir. Cenazesini Zeyd b. Erkam kıldırmıştır.[643]

Sa'd b. Havle

Yemen halkındandır ve Ebû Sa'îd künyesiyle bilinir. Sa'd b. Havlî olarak da bilinir. Mekke'den Medîne'ye göç edenler arasındadır. Bedir, Uhud, Hendek ve Hudeybiye'de bulunmuştur.[644]

Sa'd b. Zürâre

Yemen asıllı sahâbedir. Ancak dinî konularda tenkide maruz kalmıştır.[645]

Sahr b. el-Alye

Becîle kabilesindendir. Adı, Sahr b. el-Ayle b. Abdullah b. Rebî'a b. Amr b. Âmir b. Ali b. Eslem b. Ahmes b. el-Gavs b. Enmar'dır. Sahr'ın künyesi Ebû Hâzim'dir. Allah Resûlü'nden birçok hadîs nakletmiştir.[646]

Sahr el-Gâmidî

Ezd kabilesinden olduğu rivayet edilmiştir.[647] Hakkında başka bilgiye ulaşılamamıştır.

Sahra b. Ayle el-Becelî el-Ahmesî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[648]

---

641 İbn Hazm, age., s 119 (Yalçın, age., s. 93'ten naklen).
642 İbn Sa'd, age., VI/257.
643 İbn Sa'd, age., V/318.
644 İbn Sa'd, age., III/475-476.
645 İbn Sa'd, age., V/331.
646 İbn Sa'd, age., VI/300.
647 İbn Sa'd, age., VIII/75.

Sâib b. Hallâd el-Ensârî el-Hazrecî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[649]

Samâ‘ bt. Büsr el-Mâziniyye

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[650]

Sebre b. Ma‘bed el-Cühenî

Rebî b. Sebre’nin babasıdır. Yemen asıllı sahâbedir. Muâviye döneminde vefat ettiği söylenir.[651]

Sehl b. Ebî Heyseme el-Ensârî el-Evsî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[652]

Sehl b. Hânîf el-Ensârî el-Evsî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[653]

Sehl b. Hanzale el-Ensârî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[654]

Sehl b. Sa‘d el-Ensârî es-Sâ‘idî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[655]

Sekel b. Hamîd el-Abs

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[656]

Sekrân b. Amr

Sekrân b. Amr b. Abdüşems b. Abdüvüd b. Nasr b. Mâlik b. Hisl b. Âmir b. Lüey adıyla bilinir. Selît b. Amr adlı sahâbenin kardeşidir. Habeşistan hicretine

---

648 İbn Hazm, age., s 467 (Yalçın, age., s. 107’den naklen).
649 İbn Hazm, age., s 505 (Yalçın, age., s. 109’dan naklen).
650 İbn Hazm, age., s 288 (Yalçın, age., s. 101’den naklen).
651 İbn Sa‘d, age., V/277.
652 İbn Hazm, age., s 111 (Yalçın, age., s. 93’ten naklen).
653 İbn Hazm, age., s 91 (Yalçın, age., s. 92’den naklen).
654 İbn Hazm, age., s 165 (Yalçın, age., s. 95’ten naklen).
655 İbn Hazm, age., s 50 (Yalçın, age., s. 87’den naklen).
656 İbn Hazm, age., s 476 (Yalçın, age., s. 108’den naklen).

katılmış ve döndükten sonra Mekke'de vefat etmiştir. Sekrân'ın ölümünden sonra Resûlullah, onun hanımı olan Sevde bt. Zeme'a ile evlenmiştir. Bu evlilik, Resûlullah'ın Hatice'den sonraki ilk evliliğidir.[657]

Seleme b. el-Esved

Yemenli Şecereoğulları'ndandır. Seleme b. el-Esved b. Şecere b. Mu'âviye b. Rebî'a b. Vehb b. Rebî'a b. Mu'âviye adıyla bilinir. Şecereoğulları bir boydur. Kûfe'de bir mescitleri vardır. Esved'in iki oğlu Ales ve Seleme, Resûlullah'a gelen Kinde heyetinin içinde yer almış ve müslüman olmuşlardır.[658]

Seleme b. el-Ekvâ

Sinan b. Abdullah b. Kuşeyr b. Huzeyme b. Mâlik b. Selâmân b. Eslem b. Efsâ adıyla bilinen el-Ekvâ adlı sahâbenin oğlu ve Âmir b. el-Ekvâ adlı sahâbenin kardeşidir. Kendisi, yedi gazveye katıldığını söylemiştir.[659]

Seleme b. Kays el-Hadramî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.

Seleme b. Mu'âviye

Yemen'in Kinde kabilesinden olan sahâbedir. Seleme b. Mu'âviye b. Vehb b. Kays b. Hucr b. Vehb b. Rebî'a b. Mu'âviye adıyla bilinir. Künyesi Ebû Kurrâ'dır. İtibarı olan biri olduğu rivayet edilmiştir. Resûlullah'a gelen Kinde heyetinin içinde yer almış ve müslüman olmuştur.[660]

Seleme b. Nüfeyl el-Kindî es-Sekûnî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[661]

Seleme b. Sahr el-Ensârî el-Hazrecî el-Beyâzî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[662]

---

[657] İbn Sa'd, age., IV/228-229.
[658] İbn Sa'd, age., VI/238.
[659] İbn Sa'd, age., V/220-225.
[660] İbn Sa'd, age., VI/238.
[661] İbn Hazm, age., s 215 (Yalçın, age., s. 97'den naklen).
[662] İbn Hazm, age., s 187 (Yalçın, age., s. 96'dan naklen).

Seleme b. Selâme b. Veks el-Ensârî el-Eşhelî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[663]

Seleme b. Yezîd el-Cu'fî

İslamla şereflenip hemen ardından mürted olan Yemenlidir. Seleme, kardeşi Kays'la birlikte biat etmek için gelmiş ancak İslamla şereflenmeden geri dönmüştür. Yemen'in Cu'fî kabilesine mensuptur. Allah Resûlü'ne elçi olarak gelmiştir. Kays b. Yezîd ile kardeştir. Anneleri, Harîm b. Cu'fîoğulları'ndan Müleyke bt. El-Hulv b. Mâlik'tir. Cu'fîoğulları'nda eski bir âdet olarak yürek yemek haramdı. Resûlullah, elçi olarak gelen iki kardeşe yürek yemelerini emretmiş; onlar da istemeyerek yemişlerdir. Sonra, Resûlullah iki kardeşi kendi kabilelerine vali tayin etmiştir. Ancak iki kardeş, İslamı kabul etmeden ölen annelerinin durumunu Resûlulah'a sorunca aldıkları cevaba öfkelenip biat etmeden ayrılmıştır. Yemen'e dönerken yolda rastladıkları zekât develerini de gasp eden iki kardeşe Resûlullah beddua etmiştir.[664]

Selît b. Amr

Selît b. Amr b. Abdüşems b. Abdüvüd b. Nasr b. Mâlik b. Hisl b. Âmir b. Lüey adıyla bilinir. Annesi, Yemen'in Ans kabilesinden olan Havle bt. Amr b. el-Hâris b. Amr'dır. İlk muhacirlerdendir. Habeşistan hicretine katılmıştır. Uhud dâhil bütün seferlere katılmış ve Yemâme gününde şehit edilmiştir.[665]

Sellâme bt. Ma'kil el-Huzâ'î

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[666]

Semüre b. Mu'âviye

Kinde kabilesindendir. Semüre b. Mu'âviye b. Ömer b. Seleme el-Mucir b. Amr b. Ebû Kerib b. Rebî'a b. Mu'âviye adıyla anılır. Resûlullah'a gelen heyetin içinde yer almıştır. Seleme el-Mucir bir boydur. Kûfe'de bir mescitleri vardır. Ataları, mızrakla yaralanmış ve mızrak vücudunda bırakılmış; bu nedenle Mucir diye

---

[663] İbn Hazm, age., s 296 (Yalçın, age., s. 101'den naklen).
[664] İbn Sa'd, age., VI/258-260.
[665] İbn Sa'd, age., IV/228.
[666] İbn Hazm, age., s 538 (Yalçın, age., s. 110'dan naklen).

isimlendirilmiştir. Kûfe'de Muciroğulları'ndan kimse kalmamıştır. Ancak Şam'da nesillerinden gelenler vardır.[667]

Sevâ b. Hâlid el-Huzâ'î el-Âmirî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[668]

Sevbân b. Bücdüd el-Himyerî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[669] Resûlullah'ın azadlılarındandır. Himyer kabilesinden olup esir düştüğü sırada Hz. Peygamber tarafından satın alınarak azad edilmiştir. Hürriyete kavuştuktan sonra, Resûlullah'ın hizmetinden ayrılmamıştır. Resûlullah'ın irtihaline kadar ehl-i beytten sayılma şerefine nail olmuştur. Künyesi Ebu Abdullah'tır. Kendisinden birçok hadîs nakledilmiştir. Rivayet edildiğine göre, bir gün Hazreti Peygamber: "Kim insanlardan bir şey istemiyeceğini tekeffül eder bana söz verirse, ben de ona Cenneti tekeffül ederim." Buyurmuştur. Sevban: "Ben!" diye söz vermiş ve ölünceye kadar hiç kimseden bir şey istememiştir. Resûlullah'ın irtihalinden sonra Şam'a gitmiş; sonra Humus'a geçmiştir. Hicretin 54. Yılında Humus'ta vefat etmiştir.

Seyf b. Kays

Yemen'in Kinde kabilesinden olan Seyf; Eş'as b. Kays'ın kardeşidir. Annesi Şehhâ Hadramût'tan bir cariye imiş. Seyf, Eş'as ile birlikte Hz. Peygamber'e elçi olarak gelmiştir. Hz. Peygamber, Seyf'e onlara müezzinlik yapmasını emretmiş; o da vefat edinceye kadar onlara müezzinlik yapmıştır.[670]

Sinân b. Senne el-Eslemî

Harmele b. Amr adlı sahâbenin amcasıdır. Allah Resûlü ile arkadaşlık etmiştir.[671]

---

[667] İbn Sa'd, age., VI/240.
[668] İbn Hazm, age., s 459 (Yalçın, age., s. 107'den naklen).
[669] İbn Hazm, age., s 60 (Yalçın, age., s. 89'dan naklen).
[670] İbn Sa'd, age., VI/233.
[671] İbn Sa'd, age., V/233.

Sinân b. Vebr el-Cühenî

Resûlullah ile el-Müreysî gazasına katılmıştır. Su yüzünden çıkan tartışan iki taraftan biridir. Söylediklerini daha sonra inkâr edince hakkında kendisini yalanlayan âyet inmiştir.[672]

Surad b. Abdullah el-Ezdî

Yemen'in Ezd kabilesindendir. Surad b. Abdullah, kavminden on küsur kişi ile birlikte Ferve b. Amr el-Beyâdî'ye konuk olmuş ve orada Resûlullah'ın sohbetlerinde bulunarak İslam'ı seçmiştir. Allah Resûlü onu çok beğenmiş ve Yemen'de müslüman olmayanlara karşı cihat etmeleri için Surad'ı lider tayin ederek görevlendirmiştir. Cüreş[673] şehrinde surların içinde korunan Yemen kabileleriyle savaşmış ve onları yenmiştir. Allah Resûlü vefat ettiği zaman Cüreş'in vergi memuru Surad b. Abdullah el-Ezdî imiş. Surad, ölene kadar orada ikamet etmeye devam etmiştir.[674]

Sübey'a bt. Hâris el-Eslemiyye

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[675]

Süfeyy b. Mati' el-Asbahî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[676]

Süfyân b. Ebû Züheyr

Yemen'in Ezd kabilesinden olan sahâbedir. Resûlullah ile görüştüğünü kendisi rivayet etmiştir. Ona "İbn Ebü'l-Kırd" da denilirmiş.[677]

Süfyân b. Mücîb es-Sümâlî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[678]

---

672 İbn Sa'd, age., V/279.
673 Yemen'in Mekke tarafına düşen sınırında yer alan büyük bir şehirdir.
674 İbn Sa'd, age., VI/280-281; VIII/74.
675 İbn Hazm, age., s 150 (Yalçın, age., s. 94'ten naklen).
676 İbn Hazm, age., s 486 (Yalçın, age., s. 108'den naklen).
677 İbn Sa'd, age., VI/281.
678 İbn Hazm, age., s 513 (Yalçın, age., s. 109'dan naklen).

Süfyân b. Vehb el-Havlânî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[679]

Süleyman b. Surad b. el-Cevn

Süleyman b. Surad b. Ebu'l-Cevn b. Münkiz b. Rebî'a b. Asram b. Dubeyn b. Harâm b. Hubşiyye b. Ka'b b. Amr adıyla bilinir. Ebû Mutarrif nisbesiyle bilinir. Asıl adı Yesârî'dir. Yemenlidir. Kendi topluluğunda itibarlı bir kişiymiş. Resûlullah vefat edince Kûfe'ye yerleşmiştir. Cemel ve Sıffin'de Hz. Ali ile birlikte yer almıştır. Sonrasında Hz. Hüseyin'e mektup yazıp Kûfe'ye davet edenlerden biridir. Hz. Hüseyin Kûfe'ye gelince de ondan uzak durmuş ve onunla birlikte savaşmamıştır. Bu olaydan pişman olmuş ve Hz. Hüseyin'in kanını dava etmek için 4000 kişiyle birlikte Şam'a gitmiştir.[680] Giden kişilerin tamamına yakını Şam'da öldürülmüştür ki bu grubun reisliğini Süleyman b. Surad yapmaktaymış. Öldürüldüğünde doksan üç yaşında olduğu rivayet edilmiştir.[681]

Sümeyye binti Hayyât

Kaynaklarda babasının adından başka bilgi bulunmayan Yemenli Hanım sahâbedir. Türk olduğuna dair rivayetler de mevcuttur. İslamla müşerref olan yedinci kişi olarak kabul edilir. İslam uğruna işkence gören ilk kadın olarak bahsi geçer. Ebû Huzeyfe b. Muğire el-Mahzumî'nin cariyesi imiş. Eşi Yâsir de aslen Yemenlidir. Yâsir, Huzeyfe'nin halifi olur ve Huzeyfe, cariyesi Sümeyye'yi Yâsir ile evlendirir. Bu evlilikten ise meşhur sahabe Ammâr doğar. Ammâr dünyaya gelince Huzeyfe, Sümeyye'yi azad etmiştir. Yaşlı ve zayıf bir kadın olan Sümeyye, İslâmın son yıllarına yetişmiştir. Ebû Cehil tarafından edilen işkencelere dayanamayarak şehid olan ilk hanım sahâbedir. Hicretten önce vefat etmiştir. Sümeyye, Yâsir ve Ammâr'a edilen işkencelerden dolayı Nahl suresinin 106. âyeti[682] nazil olmuştur.[683]

---

[679] İbn Hazm, age., s 394 (Yalçın, age., s. 104'ten naklen).

[680] Hz. Hüseyin'i Kûfe'ye davet edip sonrasında yanında durmayanlar, daha sonra pişman olmuşlardır ve bu topluluğa İslam tarihinde *et-Tevvâbûn* denmiştir.

[681] İbn Sa'd, age., V/207-208.

[682] İmana eriştikten sonra Allah'ı inkar eden kimseye gelince ki bundan kasıt kalbi imanla dolu olduğu hâlde baskı altında inkar etmiş görünen kimse değil fakat kalbini bile-isteye Hakk'ın inkarına açan kimsedir. İşte böylelerinin üzerine Allah katından bir hışım çökecek ve onların payına çok büyük azap düşecektir. (Nahl 16/106)

Sümmûs bt. Numan el-Ensâriyye

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[684]

Sürrak b. Esed el-Ensârî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[685]

Süveyd b. Sahr el-Cühenî

İlk müslümanlardandır. Hudeybiye'ye katılmıştır. Mekke'nin fethinde Cüheyne'nin dört sancağından birini taşımıştır.[686]

Süveyd b. Nu'mân el-Ensârî el-Evsî el-Hârisî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[687]

Şeddâd b. Abdullah

Şeddâd b. Abdullah el-Kanânî olarak bilinir ve Benî Hâris b. Ka'b'dandır. Hâlid b. Velîd ile Resûlullah'ı ziyaret eden Yemenlilerdendir.[688]

Şerîd b. Süveyd el-Hadramî

Ebû Amr Şerîd b. Süveyd es-Sekafî adıyla bilinen Yemen asıllı sahâbedir. Aslen Hadramûtlu olup burada yaşayan Kashamoğulları kabilesindendir. Gençlik döneminde kabilesinden bir kişiyi öldürünce Hadramût'tan kaçıp Tâif'te bulunan dayılarının yanına gitmiştir. Buradaki Sakîs kabilesinin himayesine girerek Tâif'e yerleşmiş ve Sekafî nisbesiyle anılmaya başlanmıştır. Mısır valisi Mukavkıs'ı bir heyetle ziyaret etmiş; Mukavkıs'ın kurduğu tuzaktan kurtulan tek kişi olduğu için Şerîd yani kaçak lakabını almıştır. Bazı kaynaklarda adı Şerîk olarak geçmektedir ancak bu yanlıştır. Hendek'ten sonra Medîne'ye gidip müslüman olmuştur. Hudeybiye'de bulunmuş; Mekke'nin fethinde yer almıştır. Uzun bir ömür sürdüğü

---

683 Aynur Uraler, " Sümeyye bint. Hubbât", DİA, XXXVIII/134.
684 İbn Hazm, age., s 538 (Yalçın, age., s. 110'dan naklen).
685 İbn Hazm, age., s 320 (Yalçın, age., s. 102'den naklen).
686 İbn Sa'd, age., V/278.
687 İbn Hazm, age., s 193 (Yalçın, age., s. 96'dan naklen).
688 İbn Sa'd, age., VI/269-VIII/76.

kaydedilen Şerîd, Yezîd b. Muâviye döneminde 60-63/680-683 yıllarında ve kuvvetli bir ihtimale göre Medîne'de vefat etmiştir. Hadîs rivâyet ettiği de bilinmektedir.[689]

Şibl b. Ma'bed

Becîle kabilesindendir. Şibl b. Ma'bed b. Abd b. el-Hâns b. Amr b. Ali b. Eslem b. Ahmes el-Gavs b. Enmâr adıyla bilinir. El-Muğîre b. Şu'be'nin zina ettiği konusunda aleyhine şahitlik eden üç kişiden biridir.[690]

Şihâb b. Esmâ

Şihâb b. Esmâ b. Mür b. Şihâb b. Ebû Şemir b. Ma'dîkerib b. Seleme b. Mâlik b. el-Hâris b. Mu'âviye adıyla bilinir. Kinde'den Resûlullah'a gelen heyetin içinde yer almış ve müslüman olmuştur.[691]

Şürahbîl b. es-Simt

Yemen'in Kinde kabilesinden olan sahâbedir. Adı, Şürahbîl b. es-Simt b. el-Esved b. Cebele b. Adî b. Rebî'a b. Mu'âviye el-Ekremîn'dir. Hem Cahiliye hem de İslâmî dönemde ümerâ ve eşraftan olmuştur. Hz. Peygamber'e gelen Kinde heyetinin içinde yer almıştır. Kâdisiyye savaşına katılmış; Hıms valiliği yapmıştır. Çocuklarından es Simt b. Sâbit b. Yezîd b. Şürahbîl, Mervan b. Muhammede başkaldırmış; Mervan da onu yakalayıp idam etmiştir. Oğlu Abdullah b. es-Simt, Şam halkının eşrafından imiş. Abdullah b. Sa'îd el-Hareşî, Müminlerin Emiri Muhammed b. Harun'un Hıms'a vali olduğu günlerde onu ve iki oğlu Ahmed ile Ebu'1-Esved i öldürmüştür.[692]

Şürahbil b. Hasene el-Kindî

573 veya 574 yılında Mekke'de doğan Ebû Abdullâh Şürahbîl b. Hasene bt. Mutâ' el-Kindî; vahiy kâtibi ve kumandan olarak görev almıştır. Yemen asıllı bir sahâbedir. Temîm kabilesine mensup olduğu zikredilmişse de aslen Yemen'in Kinde kabilesindendir. Mekke'de doğmuştur. Babası erken öldüğü için annesinin nisbesiyle de bilinir. Okuma yazma bildiği için gençlik yıllarında itibar görmüştür. İman

---

689 Erdinç Ahatlı, "Şerid b. Süveyd", DİA, XXXVIII/582.
690 İbn Sa'd, age., VI/300.
691 İbn Sa'd, age., VI/242
692 İbn Sa'd, age., VI/233-234.

ettikten sonra müşriklerin işkencelerine mâruz kalmış ve ikinci kafile ile Habeşistan'a hicret etmiştir. Resûl-i Ekrem'in vahiy kâtipliğini yapmış; çeşitli antlaşmaların metinlerini yazmıştır. Resûlullah'ın vefâtından önce Mısır'a elçi olarak gönderilmiş; Resûlullah'ın vefatından sonra ancak Medîne'ye dönebilmiştir. Müseylemetülkezzâb üzerine gönderilen bir orduya komutanlık etmiş ancak başarı sağlayamamıştır. Hâlid b. Velid önderliğindeki Suriye ve Filistin seferine çıkan ordunun bir kısmına kumandanlık etmiş ve büyük yararlıklar sağlamıştır. Zaferle sonuçlanan Fihl savaşında da kumandan olarak yer almıştır. Suriye-Filistin bölgesinde Akkâ, Sûr ve Taberiye gibi yerleri ele geçiren Şürahbîl b.Hasene 18/639 yılında Amvâs'ta ortaya çıkan veba salgınında vefât etmiştir.[693]

Şürahbîl b. Ma'dîkerîb

Adı, Şürahbîl b. Ma'dîkerîb b. Mu'âviye b. Cebele b. Adî b. Rebî'a b. Mu'aviye el-Ekremîn'dir. Eş'as b. Kays b. Ma'dîkerîb'in amcasıdır. Şürahbîl'in ismi Afîf imiş. Hz. Peygamber'e elçi olarak gelen heyetin içinde yer almış ve müslüman olmuştur. Kinde kabilesindendir.[694]

Şüreyh (El-Mükedded)

Kindelidir. Şüreyh b. Mürre b. Seleme b. Mürre Hucr b. Adî b. Rebî'a b. Mu'aviye el-Ekremîn adıyla anılır. Hz. Peygamber'e gelen heyetin içinde yer aldı ve müslüman oldu. Çok cömertti. Şu şiirindeki "küddûnî" (bana ısrar edin!) sözünden dolayı "el-Mükedded" (ısrar edilen) diye isimlendirilmiştir:

Benden isteyin ve ısrar edin!
Mutlaka bolca veren biriyim,
Size, darlıkta ve bollukta iki avucumdaki şeyi!

Eş'as b. Kays, onu kendinden sonra Azerbaycan valisi olmak üzere halef bırakmıştı.[695]

---

693 Mehmet Efendioğlu, "Şürahbil b. Hasene", DİA, XXXIX/268.
694 İbn Sa'd, age., VI/233.
695 İbn Sa'd, age., VI/234-235.

Şüreyh b. Hadramî

Allah Resûlü'nü görme şerefine ermiş Yemen asıllı bir kimsedir. Onun iyi biri olduğu rivayet edilmiştir.[696]

Talhâ b. el-Berâ b. Umeyr

Allah Resûlü, Talha ölünce onun için dua etmiştir. Yemen asıllı sahâbedir.[697]

Talha b. Mâlik el-Huzâ'î

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[698]

Târık b. Sihâb el-Becelî el-Ahmesî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[699]

Târık b. Süveyd el-Hadramî el-Cu'fî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[700]

Tayyib b. Ber

Dâr heyeti içinde yer alan Ebû Hind b. Ber'in kardeşidir. Tayyib b. Ber adıyla bilinmiştir. Muhammed b. Ömer'in rivayetine göre ismi böyledir. Hişâm b. Muhammed ise bu şahsın isminin et-Tayyib b. Abdullah b. Rüzeyn b. Immît b. Rebî'a b. Zerrâ b. Adî b. ed-Dâr olduğunu söyler. Hz. Peygamber'e gelen Dâr heyeti içinde yer almış ve müslüman olmuştur. Allah Resûlü ona Abdullah ismini vermiştir.[701]

Temîm b. Esed b. Abdüluzzâ

Temîm b. Esed b. Abdüluzzâ b. Ca'vene b. Amr b. ed-Darb b. Rizâh b. Amr b. Sa'd b. Ka'b b. Amr adıyla bilinir. Mekke'nin fethinden önce müslüman olmuştur.

---

[696] İbn Sa'd, age., V/292.
[697] İbn Sa'd, age., V/283.
[698] İbn Hazm, age., s 406 (Yalçın, age., s. 105'ten naklen).
[699] İbn Hazm, age., s 415 (Yalçın, age., s. 105'ten naklen).
[700] İbn Hazm, age., s 472 (Yalçın, age., s. 107'den naklen).
[701] İbn Sa'd, age., VI/252.

Resûlullah, Fetih Yılı'nda Temîm b. Esed el-Huzâ'î'yi göndererek ona Harem'e giden yol işaretlerini yenilemesini emretmiş ve o da bu işaretleri yenilemiştir.[702]

Temîm b. Evs ed-Devsî

Yemen'in Dâr kabilesinden olan sahâbedir. Temim b. Evs ed-Dârî b. Hârice b. Sûd b. Cezîme b. Zirâ b. Adî b. ed-Dâr b. Hâni b. Habîb b. Nümâre b. Lahm adıyla bilinir. Dâr'dan Hz. Peygamber'e gelen heyetin içinde yer almış ve müslüman olmuştur. Beraberinde kardeşi Nu'aym b. Evs ile Dâr kabilesinden birkaç kişi daha varmış. Dârîlerin heyeti hicrî 9 yılında Allah Resûlü'nün Tebûk Seferi dönüşünde onun huzuruna gelmişlerdir. Bu heyet on kişiden oluşuyordu. İş için Şam'da bulunduğu vakit, cin taifesinden biri Temîm'e, Allah Resûlü'ne peygamberliğin geldiğini bildirmiştir. Bunun üzerine müslüman olduğunu Temîm'in kendisi rivayet etmiştir. Gece ibadetine düşkün olduğu bildirilmiştir. Temim ed-Dârî denizde gazveye çıkmıştır. Mûsâ b. Nusayr'dan, kendisine Rum esirlerini göndermesini ister ve gelen esirlere sadaka verirmiş.[703]

Temîm b. Rebî'a b. Avf

Hudeybiye'ye katılan ve Rıdvan ağacı altında biat eden Yemen asıllı sahâbedir. Temîm b. Rebî'a b. Avf b. Cerâd b. Yerbû b. Tuhayl b. Adî b. er-Rube'a b. Rişdân b. Kays b. Cüheyne, tam adıdır.[704]

Tufeyl b. Amr Ed-Devsî

Ashâb-ı kirâmın şâirlerinden ve Resûlullah'ın Mekke'de İslâmiyeti açıklamaya yeni başladığı sırada îmân edenlerdendir. Adı Tufeyl b. Amr b. Tarif b. Âs b. Sa'lebe b. Selîm b. Fehm b. Ganem b. Devs ed-Devsî el-Ezdî'dir. Yemen'in Devs kabilesine mensuptur. Tufeyl b. Amr, bu kabilenin en seçkin, en itibarlı ve akıllı kişilerindendi. Kendisi aynı zamanda şâirdi. Genellikle ticaretle meşgûl olurdu. Bu vesîle ile Mekke'ye gidip gelirdi. Hac mevsiminde Mekke'ye geldiği bir sırada Müslüman

---

[702] İbn Sa'd, age., V/210.
[703] İbn Sa'd, age., I/254; VI/247-251.
[704] İbn Sa'd, age., V/275.

olmuştur.[705] Devs kabilesinin müslüman olması için çok uğraşmıştır. Ebû Hureyre'nin müslüman olmasına da vesile olmuştur. Devs kabilesinden müslüman olmalarına vesile olduğu bir heyetle Hayber Kalesi fethine katılmıştır. Tufeyl, Huzâ'alılar ile Devslilerin beraber tapındıkları Amr b. Humame'ye ait Zülkeffeyn adlı putu kırıp yakmıştır. Devs kabilesi, ortada tapılacak bir şey kalmayınca islamiyeti kabul etmiştir. Devsli bir grupla Tâif Gazâsı'na katılmış; geri döndükten sonra Resûlullah'ın hizmetinden hiç ayrılmamıştır. Ebû Bekir, yalancı peygamberlik iddia eden Tuleyha adındaki kimsenin üzerine Tufeyl b. Amr'ı göndermiştir. Tufeyl, sonrasında Yemâme harbine iştirâk etmiştir. Orada Müseylemetü'l-Kezzâb'a karşı harp ederken, 11/ 633 yılında şehîd olmuştur. Doğum tarihi ve yaşı hakkında kesin bir bilgi yoktur. Oğlu Amr b. Tufeyl de, Hz. Ömer zamanında Yermûk harbi esnasında şehîd olmuştur.[706]

Tufeyl b. Suhbera el-Ezdî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[707]

Ubâde b. es-Sâmit el-Ensârî el-Hazrecî

Ubâde b. es-Sâmit b. Kays b. Asram b. Fihr b. Sa'lebe b. Ganm b. Avf b. Amr b. Avf el-Hazrec, tam adıdır. Künyesi *Ebü'l-Velîd*'dir. Hemen tüm savaşlara katılmıştır. Hicrî 34 yılında Şam bölgesinde vefat etmiştir.[708]

Ubeyd b. Âzib

Berâ b. Âzib'in kardeşi olan Yemen asıllı sahâbedir.[709]

---

[705] Tufeyl, müslüman olmadan önce Mekke'ye geldiği bir vakit, Mekke'nin önde gelen müşrikleri Tufeyl'in yanına gelip burada fazla kalmamasını, Abdulmuttalib'in yetimini dinlememesini söylemişler; ancak Tufeyl, Hz. Peygamberi namaz kılarken görmüş ve Peygamberin namazda okuduğu âyetlerin tesiriyle İslamı kabul etmiştir.
[706] Fayda, *İslamiyet'in Güney Arabistan'a Yayılışı*, s. 76-83; Zekeriya Güler, " Tufeyl b. Amr", DİA, XLI/323-324; Ören, age., II/53-56.
[707] İbn Hazm, age., s 472 (Yalçın, age., s. 107'den naklen).
[708] İbn Sa'd, age., III/617.
[709] İbn Sa'd, age., V/299

Ubeyde b. Hebbâr

Yemenli sahâbedir. Mu'âviye b. Mâkânoğulları'ndandır. Adı, Evs b. Âizüllah b. Sa'd el-Aşîre'dir. Allah Resûlü'ne gelen heyetin içinde yer almış ve müslüman olmuştur.[710]

Ukbe b. Âmir el-Cühenî

Ebû Amr olarak künyelendirilmiştir. Yemen asıllı sahâbedir. Asılları Himyerlidir. Sakallarını siyaha boyayıp: "*Biz üstünü değiştirmeye çalışıyoruz; ama altı direniyor*." dediği rivayet edilmiştir. Sıffîn olayında Mu'âviye'nin yanında yer almıştır.[711]

Ukbe b. Nemir

Yemenli sahâbedendir. Ukbe b. Nemir de Resûlullah'ın Mu'âz b. Cebel'le birlikte Yemen'e gönderdiği elçilerden biridir.[712]

Umâre b. Za'kera el-Mâzinî

Yemenli sahâbedendir. Hadîs rivayet etmiştir.[713]

Umeyr b. Habîb

Umeyr b. Habîb b. Hubâşe b. Cüveybir b. Ubeyd b. Gayyân b. Âmir b. Hatme adıyla bilinenYemen asıllı sahâbedir.[714]

Umeyr b. Katâde el-Leysi el-Kindî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.

Umeyr b. Sa'd

Umeyr b. Sa'd b. Şüheyd b. en-Nu'mân b. Kays b. Amr b. Zeyd b. Ümeyye b. Zeyd b. Mâlik b. Avf Amr b. Avf adıyla bilinir. Resûlullah ile arkadaşlık etmiş ve Hz. Ömer zamanında Hıms valiliği yapmıştır.[715]

---

[710] İbn Sa'd, age., VI/261.
[711] İbn Sa'd, age., V/274.
[712] İbn Sa'd, age., VIII/77-78; Hüseyin Algül, "Himyerîler", DİA, XVIII/63.
[713] İbn Sa'd, age., IX/438.
[714] İbn Sa'd, age., V/312.
[715] İbn Sa'd, age., V/306.

Umeyr b. Sa‘îd

Bu kişi, el-Cülâs b. Süveyd b. es-Sâmit b. es-Sâmit'in hanımının oğludur. Fakirlik içinde yaşadığı zikredilir. [716]

Umeyr Zû Merrân

Hemdân kabilesindendir. Umeyr Zû Merran el-Kayl b. Eflah b. Şürahbîl b. Rebî‘a b. Mersed b. Cüşem b. Hâşid b. Hayrân b. Nevf b. Hemdân adıyla bilinir. Umeyr, Allah Resûlü'nün kendisine mektup yazıması sonucunda müslüman olmuştur. Cebbânetü's-Sebî[717] çatışmasında el-Muhtâr b. Ebû Ubeyd tarafından öldürülen Yezîd b. Umeyr, bu zatın oğludur. Umeyr'in torunu olan Sa‘îd b. Mücâlid b. Umeyr'i ise Şebl b. el-Hâricî öldürmüştür. [718]

Urve b. Âmir el-Cühenî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.

Urve b. Ebü'l-Ca‘d el-Bârıkî

Yemen'in Bârık kabilesindendir. Şüreyh'ten önce Kûfe'nin kadısı Urve b. Ebu'1-Ca‘d ve Selmân b. Rebî‘a imiş. Muhammed b. Sa‘d bu rivayetten başka şunları söylemiştir: "*Urve, Berâzü'z-zûr denilen yerde cihat için at yetiştiriyordu. Orada onun çok sayıda atı vardı. Onlardan birini 20.000 dirheme almıştı*."[719]

Urve b. Esmâ b. es-Salt es-Sülemî

Amr b. Avfoğulları'ndandır. Bi‘rü Ma‘ûne hadisesinde müşrikler ona eman verdikleri hâlde bunu kabul etmemiş ve şehit oluncaya kadar savaşmıştır.[720]

Urve b. Mudarris et-Tâî

Yemen'in Tayy kabilesinden olan sahâbedir. Adı, Urve b. Mudarris b. Evs b. Hârise b. Lam'dır. Tayy kabilesine liderlik eden ailenin soyundan geldiği söylenmiştir. Ebû Bekir, irtidat edenlerin üzerine Hâlid b. Velîd'i gönderdiğinde

---

[716] İbn Sa‘d, age., V/306.
[717] Muhtar es-Sekafî'nin Hicrî 66 yılında Kûfe halkından Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi olayına katılanlara karşı giriştiği çatışmadır.
[718] İbn Sa‘d, age., VI/304.
[719] İbn Sa‘d, age., VI/278.
[720] İbn Sa‘d, age., V/309.

Urve b. Mudarris de onunla birlikte gitmiştir. Hatta bazı mürtedleri Ebû Bekir'e Urve getirmiştir.[721]

Urve b. Zeyd el-Hayl

Yemenli şair ve sahâbe olan Zeyd el-Hayl b. Mühelhil'in oğludur. Kâdisiyye, Kussü'n-nâtif ve Mihrân savaşlarında bulunmuştur. Kendisi aynı zamanda şairdir.[722]

Utbe b. Gazvân el-Mâzinî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[723]

Utbe b. Nedr es-Selemî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[724]

Uveym b. Sa'îde el-Ensârî el-Evsî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[725]

Uveymir b. Eskar el-Ensârî el-Mâzinî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[726]

Übey b. 'Ammâra el-Ensârî el-Medenî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[727]

Übey b. Ka'b el-Ensârî el-Hazrecî en-Neccârî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[728]

Ühvan b. el-Ekvâ el-Eslemî

Yemen asıllı sahâbedir. Eslem kabilesindendir. Kurtla konuşan kişi olarak bilinir. Koyunlarına kurt saldırınca koyunu kurtarmış; kurt ise onu kınayarak rızkını engellediğini söylemiştir. Ühvan şaşırınca da kurt: "*Benim konuşmamdan daha*

---

[721] İbn Sa'd, age., VI/222.
[722] İbn Sa'd, age., VI/210
[723] İbn Hazm, age., s 232 (Yalçın, age., s. 98'den naklen).
[724] İbn Hazm, age., s 302 (Yalçın, age., s. 101'den naklen).
[725] İbn Hazm, age., s 180 (Yalçın, age., s. 96'dan naklen).
[726] İbn Hazm, age., s 205 (Yalçın, age., s. 97'den naklen).
[727] İbn Hazm, age., s 331 (Yalçın, age., s. 102'den naklen).
[728] İbn Hazm, age., s 54 (Yalçın, age., s. 87'den naklen).

acayip olan şey, Allah Resûlü'nün şu hurmalıklarda olmasıdır." demiştir. Resûlullah ise bu hadiseyi kıyamet öncesi vuku' bulması gereken alamet olarak değerlendirmiştir.[729]

Ümmü 'Ammâra el-Ensâriyye en-Neccâriyye el-Mâziniyye

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[730]

Ümmü Abdillah b. Evs el-Ensârî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[731]

Ümmü Atiyye el-Ensâriyye

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[732]

Ümmü Büceyd el-Ensâriyye el-Hârisiyye

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[733]

Ümmü Cündeb el-Ezdiyye

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[734]

Ümmü'd-Derda el-Vassâbiyye

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[735]

Ümmü Eyyûb el-Ensâriyye

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[736]

Ümmü Ferve el-Ensâriyye

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[737]

---

[729] İbn Sa'd, age., V/226-227.
[730] İbn Hazm, age., s 343 (Yalçın, age., s. 102'den naklen).
[731] İbn Hazm, age., s 344 (Yalçın, age., s. 102'den naklen).
[732] İbn Hazm, age., s 93 (Yalçın, age., s. 92'den naklen).
[733] İbn Hazm, age., s 221 (Yalçın, age., s. 97'den naklen).
[734] İbn Hazm, age., s 207 (Yalçın, age., s. 97'den naklen).
[735] İbn Hazm, age., s 222 (Yalçın, age., s. 98'den naklen).
[736] İbn Hazm, age., s 287 (Yalçın, age., s. 101'den naklen).
[737] İbn Hazm, age., s 288 (Yalçın, age., s. 101'den naklen).

Ümmü Haram b. Milhân el-Ensârî el-Hazrecî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[738]

Ümmü Hilâl bt. Bilâl el-Eslemiyye

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[739]

Ümmü Hişâm bt. Hârise el-Ensâriyye

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[740]

Ümmü Hümeyd el-Ensâriyye

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[741]

Ümmü Kebse el-Kudâ'iyye el-Uzriyye

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[742]

Ümmü Kürz el-Huzâ'iyye el-Ka'biyye

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[743]

Ümmü'l-Ala el-Ensâriyye

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[744]

Ümmü'l-Husayn el-Ahmesiyye

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[745]

Ümmü'l-Münzir el-Ensâriyye en-Neccâriyye el-'Adeviyye

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[746]

Ümmü Mâlik el-Ensâriyye

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[747]

---

[738] İbn Hazm, age., s 194 (Yalçın, age., s. 96'dan naklen).
[739] İbn Hazm, age., s 548 (Yalçın, age., s. 111'den naklen).
[740] İbn Hazm, age., s 156 (Yalçın, age., s. 95'ten naklen).
[741] İbn Hazm, age., s 550 (Yalçın, age., s. 111'den naklen).
[742] İbn Hazm, age., s 534 (Yalçın, age., s. 110'dan naklen).
[743] İbn Hazm, age., s 157 (Yalçın, age., s. 95'ten naklen).
[744] İbn Hazm, age., s 208 (Yalçın, age., s. 97'den naklen).
[745] İbn Hazm, age., s 177 (Yalçın, age., s. 96'dan naklen).
[746] İbn Hazm, age., s 249 (Yalçın, age., s. 99'dan naklen).

Ümmü Rûmân

Hanım sahâbelerden olup Hz. Peygamberin kayınvâlidesi olmakla şereflenmiştir. İsmi Zeyneb, künyesi Ümmü Rûmân olup bununla meşhûrdur. Nesebi Ümmü Rûmân Zeyneb bt. Âmir Kinâniyye-i Firâsiyye'dir. Kinâne kabilesinin Benî Firâs koluna mensuptur. Yemenlidir. Bisetten önce doğup hicretin on altıncı yılında Hudeybiye musâlahasından sonra Medîne'de vefât etmiştir. Hz. Ebû Bekir'den önce Yemen'de Abdullah b. el-Haris-i Ezdî ile nikâhlanmıştır. Bisetten önce Yemen'in Serat şehrinden Mekke'ye göç etmişlerdir. Kocası müşrik olarak vefât etmiştir. İlk kocasından Tufeyl adında bir oğlu olmuştur. Bundan sonra Hz. Ebû Bekir ile evlenmiş ve bu evlilikten Hz. Âişe ve Abdurrahmân adında iki çocuğu olmuştur. Ebû Bekir ile beraber müslüman olmuş; kızı Âişe, Resûlullah ile nişanlanmış ve evlenmiştir. 9/ 630 senesinde Medîne'de vefât etmiştir. Resûlullah onun cenâze namazını kıldırıp defninde bulunmuştur. Kabre bizzat Resûlullah indirmiştir. Hz. Peygamber onu cennetle müjdelemiştir.[748]

Ümmü Sa'îd el-Hudriyye

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[749]

Ümmü Sabiyye el-Cühenî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[750]

Ümmü Süleym b. Milhân el-Ensâriyye el-Hazreciyye en-Neccâriyye

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[751]

Ümmü Sünbele el-Eslemiyye

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[752]

Ümmü Tufeyl

Tufeyl b. Amr ed-Devsî'nin kızı ve Übeyy b. Ka'b'ın zevcesidir.[753]

---

747 İbn Hazm, age., s 546 (Yalçın, age., s. 111'den naklen).
748 Ören, age., II/63-64.
749 İbn Hazm, age., s 289 (Yalçın, age., s. 101'den naklen).
750 İbn Hazm, age., s 248 (Yalçın, age., s. 99'dan naklen).
751 İbn Hazm, age., s 142 (Yalçın, age., s. 94'ten naklen).
752 İbn Hazm, age., s 540 (Yalçın, age., s. 110'dan naklen).

Ümmü Varaka el-Ensârî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[754]

Ümmü Zer

Nesebi bilinmemekle birlikte Yemen kabilelerinden birine mensub olduğu bilinmektedir. Asıl adı Âtike'dir. İslamın gizli tebliğ edildiği dönemde islamı seçen Ebû Zer ile evlenmiştir. Ebû Zer de Ümmü Zer'in müslüman olmasına vesile olmuştur. Hz. Âişe: "Ben bir gün Resulullah'ın yanında, babamın cahiliyye devrinde olan mallarıyla iftihar etmiştim. Resul-i Ekrem de: 'Sus ey Âişe! Ben sana Ebû Zer'in Ümmü Zer'e olan muaşereti gibi güzel bir şekilde ülfet edip güzel davranmaktayım' diye buyurdu." Demiştir.[755]

Üneyf b. Vâliye

---

[753] İbn Hazm, age., s 551 (Yalçın, age., s. 111'den naklen).
[754] İbn Hazm, age., s 346 (Yalçın, age., s. 102'den naklen).
[755] Bu mevzuda "***Yemenli 11 Kadın'ın Hikâyesi***" anlatılır ki hikâye şöyledir: Bu kadınlar bir araya gelmiş. Kocalarının hallerini anlatıyorlar; ama önce kesin söz veriyorlar hiçbir şey gizlemeyecekleri hususunda. Ve birinci kadın başlıyor: "*Benim kocam yalçın bir dağın başındaki zayıf bir deve gibidir kolay değil ki çıkılsın semiz değil ki götürülsün, sert mizaçlı huysuz, gururlunun tekidir.*" İkinci kadın anlatır: "*Ben kocamın kötü huylarını anlatmak istemem, korkarım eğer anlatmaya başlarsam büyük küçük herşeyini söleyip geriye hiçbir şey bırakmamam gerekir. Bu da kolay değil, vakit yetmez.*" Sıra üçüncü kadındadır o da kocasının kötüler: "*Benim kocamın boyu uzundur ama aklı kısa konuşursam boşanırım konuşmazsam muhallakta kalırım.*" Dördüncü kadın kocasını över: "*Benim kocam tihame gecesi gibidir, ne sıcaktır ne soğuk ne korkulur nede usanılır.*" Söz beşinci kadındadır: "*Kocam içeri girince pars dışarı çıkınca arslan gibidir. Bana bıraktığı ev işlerinden hesap sormaz.*" Altıncı kadın anlatır: "*Benim kocam da yedi mi üst üste katlayıp yer çok yer, içtimi sömürür yiyip içmekten başka bişe düşünmez.*" Yedinci kadın bir ah çeker: "*Benim kocamın işi sadece beni dövmektir der. Başımı yarar, vücudumu yaralar. Bunları yapmak için eline ne geçerse kullanır.*" Sekizinci kadın, kocasını tavşana benzetir ve bir cümle ile anlatır: "*Güzel kokulu bitki gibi hoş kokar.*" Dokuzuncu kadın anlatır: "*Benim kocam boylu posludur, evi rahattır, ocağının külü çoktur, evi meclis gibi bir adamdır, misafir perverdir.*" Onuncu kadın anlatır: "*Benim kocam da maliktir, akıl ve hayalinizde geçen her hayra maliktir, onun çok devesi vardır. Develer, kesilmek üzre bekletilir.*" Ve söz Ümmü Zer'dedir: "*Kocam Ebû Zer'di. Amma ne Ebû Zer. Ebû Zer beni Şîk denen bir dağ kenarında bir miktar davarla geçinen bir ailenin kızı olarak gördü, kulaklarımı ziynetlerle doldurdu, beni hoşnut kıldı. Kendimi bahtiyar ve yüce bildim, beni atları kişneyen, develeri böğüren, ekinleri sürülüp daneleri harmanlanan, müreffeh ve mesut bir cemiyete getirdi. Ben onun yanında söz sahibiydim, hiç azarlanmadım. Akşam yatar, sabaha kadar uyurdum. Doya doya süt içerdim. Bir gün Ebu Zer evden çıktı. Her tarafta süt tulumları yağ çıkarılmak için çalkalanmaktaydı. Yolda bir kadına rastladım. Kocam bu kadını sevmiş olacak ki beni bıraktı, onunla evlendi. Ondan sonra; bende bir başkasıyla evlendim. O da iyi bir adamdı, bu kocam da bana: 'Ey Ümmü Zer ye, iç yakınları ihsanda bulun' derdi. Buna rağmen ben bu ikinci kocamın bana verdiklerinin hepsini bir araya toplasam Ebû Zer'in en küçük kabını dolduramaz.*"

Amr b. Avfoğulları'ndan olup Hayber'de şehit olmuştur.[756]

Üneys b. Ebî Mersed el-Ensârî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[757]

Üsâme b. Zeyd el-Kelbî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[758]

Üseyd b. Hudayr el-Ensârî el-Evsî el-Eşhelî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[759]

Üseyd b. Zuheyr el-Ensârî el-Evsî el-Hârisî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[760]

Vâil b. Hucr el-Hadramî

Adı; Ebû Hüneyde Vâil b. Hucr b. Sa'd el-Kindî el-Hadramî'dir. Yemenli sahâbedendir. Hadramût civarında hüküm süren bir melikin oğludur. Taptığı putun devrilip yıkılması ve bu esnada gâipten duyduğu seslerden dolayı Vâil, hicretin 9. (630) yılında hicret etmek ve müslüman olmak niyetiyle bütün varlığını bırakarak Medîne'ye gitmiştir. Resûlullah, Vâil'in geleceğini üç gün önceden ashaba haber vermiştir. Vâil, memleketine geri dönerken memleketindeki yerel yöneticilerin başına tayin edilmiştir. Vâil'in nesli Kûfe'de yaşamakla birlikte torunlarından Haldûn diye tanınan Hâlid b.Osman Endülüs'e yerleşmiş, Benî Haldûn sülâlesi ve meşhur tarihçi İbn Haldûn onun soyundan gelmiştir. Vâil'den aktarılan hadîslerde özellikle namaz kılışına, cinayet, zina ve arazi gasbıyla ilgili bazı davalara ve içkinin tedavi amaçlı kullanılmasının hükmüne dair bilgiler yer almaktadır. Kaynaklara göre 51 (M. 671) yılında vefât etmiştir.[761]

---

[756] İbn Sa'd, age., V/308.
[757] İbn Hazm, age., s 455 (Yalçın, age., s. 107'den naklen).
[758] İbn Hazm, age., s 60 (Yalçın, age., s. 89'dan naklen).
[759] İbn Hazm, age., s 129 (Yalçın, age., s. 94'ten naklen).
[760] İbn Hazm, age., s 297 (Yalçın, age., s. 101'den naklen).
[761] İbn Sa'd, age., I/272-275; .Halit Özkan, "Vâil b. Hucr", DİA, XLII/452.

Veber b. Yuhannis

Yemen'deki Ebnâ'dan olduğu bildirilmiştir. Sahâbedendir. Resûlullah'ın huzuruna gelip müslüman olmuştur. Ardından Yemen'e Ebnâ'nın yanına dönmüştür. Fîrûz b. Deylemî ve Merkebûz'a mektup yazarak onların da müslüman olmalarını sağlamıştır.[762] Veber b. Yuhannis ve Fîrûz b. Deylemî'nin birlikte Esved-i Ânsî'yi öldürdüğü de söylenir.[763] Rivâyete göre San'â'daki el-Câmiu'l-kebîr ilk defa bu iki sahâbe tarafından yaptırılmıştır.[764]

Vehb b. Mâlik

Mervân b. Mâlik kardeşi olan Yemenli sahâbedir. Dâr kabilesindendir. Vehb b. Mâlik Sûd b. Cezime b. Zerrâ b. Adî b. ed-Dâr adıyla bilinir. Hz. Peygamber'e gelen Dâr heyeti içinde yer almış ve müslüman olmuştur. [765]

Velîd b. Câbir

Yemenli sahâbedendir. Velîd b. Câbir b. Zâlim b. Ebû Hârise b. Attâb b. Ebû Harise b. Cüdey b. Tedûl b. Buhtür b. Atûd b. Uneyn b. Selâmân b. Su'al b. Amr b. el-Gavs b. Tayy adıyla bilinir. Hz. Peygamber'e Tayy heyetiyle birlikte ziyaretçi olarak geldiği ve Hz. Peygamber'in ona yazılı bir belge verdiği rivayet edilir.[766]

Yâsir b. Âmir b. Mâlik

Yâsir b. âmir b. Mâlik b. Kinâne b. Kays b. el-Husayn b. Vezîm b. Sa'lebe b. Afv b. Hârise b. Âmir el-Ekber b. Yâm b. Ans adıyla bilinir. Yemenlidir. Meşhur sahâbeden Ammâr'ın babasıdır. Kardeşleri Hâris ve Mâlik ile birlikte Mekke'ye kardeşlerini aramaya gelmiş; kardeşleri Yemen'e döndüğü vakit o, Ebû Huzeyfe ile anlaşarak Mekke'de kalmıştır. Huzeyfe'nin cariyelerinden Sümeyye ile evlenmiş ve bu evlilikten Ammâr ve Abdullah adlı iki çocuğu[767] olmuş ve ikisi de İslamı seçmiştir. Ammâr, babası Yâsir ve annesi Sümeyye; müşriklerin işkenceleriyle şedit

---

[762] İbn Sa'd, age., VIII/80.
[763] Mustafa L. Bilge, "San'â", DİA, XXXVI/89.
[764] Cengiz Tomar, "Yemen", DİA, XLIII/403.
[765] İbn Sa'd, age., VI/252.
[766] İbn Sa'd, age., VI/224.
[767] Yâsir'in en büyük oğlu Hureys ise Cahiliye döneminde Dîloğulları tarafından öldürülmüştür.

olmuştur. İşkencelerin bir kısmını gören Allah Resûlü: "*Sabredin ey Ammâr ailesi! Zira sizin buluşma yeriniz cennettir!*" demiştir.[768]

Yezîd

Yezîd, Hucr ve Als adlı üç kardeştirler. Bu kişiler, en-Nu'mân b. Amr b. Arfece b. el-Âtik b. İmruülkays b. Zühl b. Mu'âviye b. el-Hâris el-Ekber'in oğullarıdır. Üçü de Resûlullah'a biat etmiştir.[769]

Yezîd b. Abdülmedân

Yemenli sahâbedendir. Yezîd b. Abdülmedân b. ed-Deyyân b. Katan b. Ziyâd b. el-Hâris b. Mâlik adıyla bilinir. Mezhic kabilesindendir ve Abdullah b. Abdülmedân'ın kardeşidir. Hâlid b. Velid ve kendi kardeşiyle Resûlullah'ı ziyaret edenler arasındadır. Şairliğiyle de şöhret bulmuştur.[770] Bazı rivayetler ise onun Resûlullah'a varmadan önce vefât ettiğini bildirmiştir.[771]

Yezîd b. Câriye

Yezîd b. Câriye b. Âmir b. Mücemmi b. el-Attâf b. Dubey'a b. Zeyd b. Mâlik b. Avf adıyla bilinir. Medîne'de vefat etmiştir. Aslen Yemenli olan sahâbedir.[772]

Yezîd b. Damra

Yemenli Huzâ kabilesinden olan sahâbedir. Adı, İbn el-Îs b. Munkız b. Bedâ b. Vubeyb b. Gâdira b. Hubşiyye b. Ka'b Amr'dir. Hişâm b. Muhammed b. es-Sâib el-Kelbî nin rivayetine göre Allah. Resûlü ile birlikte Huneyn savaşına katılmıştır.[773]

Yezîd b. el-Muhaccel

Yemenli sahâbedir. Adı; Mu'âviye b. Hazn b. Mev'ele b. Mu'âviye b. el-Hâris b. Mâlik b. Ka'b b. el-Hâris b. Ka'b'dır. O da Hâlid b. Velid ile Resûlullah'ı ziyarete gelen Mezhicli heyet içinde yer alan Yemenlilerdendir. Ziyaret sırasında Hâlid b.

---

[768] İbn Sa'd, age., IV/151-152; Ayhan Tekintaş, "Yâsir b. Âmir", DİA, XLIII/341.
[769] İbn Sa'd, age., VI/242.
[770] İbn Sa'd, age., VIII/75.
[771] İbn Sa'd, age., VI/267.
[772] İbn Sa'd, age., V/302.
[773] İbn Sa'd, age., VI/276.

Velid'in evinde misafir edilmiştir. Vücudunda bulunan beyazlıktan dolayı "el-Muhaccel" (halhal takılan yeri beyaz olan) diye isimlendirilmiştir.[774]

Yezîd b. Esed

Yemen'in Becîle kabilesindendir. Adı, Yezîd b. Esed b. Kürz b. Amir b. Abdullah b. Abdüşems b. Gamgama b. Cerîr b. Şikku'l-Kâhin b. Sa'b b. Yeşkür b. Rühm b. Efrak b. Nezîr b. Kasr b. Abkar b. Enmâr'dır. Resûlullah'a gelen heyetin içinde yer almış ve müslüman olmuştur. Torunu Hâlid b. Abdullah b. Yezîd, el-Velîd b. Abdülmelik'in valisi olarak Mekke'de, Hişâm b. Abdülmelik'in valisi olarak da Şam'da valilik yapmıştır. Kardeşi Esed b. Abdullah, Hişam b. Abdülmelik'in valisi olarak Horasan da görev yapmıştır. Diğer bir kardeşi İsmail b. Abdullah ise Ebû Ca'fer'in arkadaşıdır ve Musul'da valilik yapmıştır.[775] Yönetimde pek çok zaman yer alan meşhûr bir aile olmuşlardır.

Yezîd b. es-Seken el-Ensârî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[776]

Yezîd b. Kays

Yezîd b. Kays b. Hârice b. Sûd b. Cezime b. Zerrâ b. ed-Dâr adıyla bilinir. Muhammed b. Ömer ile Hişâm b. Muhammed es-Sâib el-Kelbî'nin rivayetine göre Hz. Peygamber'e gelen heyetin içinde yer almış ve müslüman olmuştur.[777]

Yezîd b. Kebs

Yezîd b. Kebs b. Hâni, cahiliye döneminin ümera ve eşrafından imiş. Kendisi, civardaki kabilelere saldırıp yağma yaparmış. Bu nedenle onun hakkında "Falancaoğullarını hâkimiyeti altına aldı." Denirmiş. Böylece "el-Muttali" (Hâkim olan) diye isimlendirilmiştir. Yemenli Kinde kabilesine mensûptur. Heyetle beraber gelip müslüman olmuştur.[778]

[774] İbn Sa'd, age., VI/269; VIII/76
[775] İbn Sa'd, age., VI/298-299.
[776] İbn Hazm, age., s 432 (Yalçın, age., s. 106'dan naklen).
[777] İbn Sa'd, age., VI/251.
[778] İbn Sa'd, age., VI/236.

Yezîd b. Secera er-Rehâvî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.

Yûnus b. Şeddad el-Ezdî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.

Yusuf b. Abdillah b. Selam el-Ensârî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.

Zahîr b. Esved b. Muhalla

Yemen asıllı sahâbedir. Adı, Abdullah b. Kays Di'bil b. Enes b. Huzeyme b. Mâlik b. Selâman b. Efsâ'dır. Sonradan Kûfe'ye yerleşmiştir.[779]

Zeyd b. el-Erkâm el-Ensârî el-Hazrecî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.

Zeyd b. Hâlid el-Cühenî

Ebû Abdurrahman künyesiyle anılan Yemen asıllı sahâbedir. Hicrî 78 yılında vefat etmiştir. [780]

Zeyd b. Hârise el-Ensârî el-Hazrecî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.

Zeyd b. Sâbit

Zeyd b. Sâbit b. ed-Dahhâk b. Zeyd b. Levzân b. Amr b. Abd b. Avf b. Ganm b. Mâlik b. en-Neccâr adıyla bilinir. Annesi Adî b. Neccâroğulları'ndandır. Zeyd'in künyesi *Ebû Sa'îd* imiş. Hz. Osman zor durumda iken ve mahsurken hep Osman'ın yanında yer almış bir sahâbedir. Hicrî 45 veya 55 yılında Medîne'de ölmüştür. Büyük bir ilme sahip olduğu rivayet edilmiştir.[781]

---

779 İbn Sa'd, age., V/235.
780 İbn Sa'd, age., V/274-275.
781 İbn Sa'd, age., V/319-330.

Zeyd el-Hayl b. Mühelhil

Yemenli şair ve sahâbedir. Künyesi Zeyd el-Hayl b. Mühelhil b. Yezîd b. Münbih b. Abdürıdâ b. Muhtelis b. Sevb b. Kinâne b. Mâlik b. Nâbil b. Esvedân'dır. Esvedan da Nebhân b. Amr b. el-Gavs b. Tayy'dır. Tayy kabilesinden Muhtesil sülalesine mensup imiş. İslam'ın ilk dönemlerinde Resûlullah'ın huzuruna gelen on beş kişilik Tayy heyetinin başkanının Zeyd el-Hayl olduğu rivâyet edilmiştir. Resûlullah'ın Zeyd'e çok iltifat ettiği[782] ve o güne kadar gelen kişilere hediye olarak verdiği en yüksek miktarı ona bağışladığı bildirilmiştir. Sıtma salgınından vefât eden Zeyd'in üç çocuğu da müslüman olmuştur.[783]

Zeyd el-Hib (Zeyd b. Hârise)

Zeyd el-hib b. Hârise b. Şerâhîl b. Abdüluzzâ b. İmruülkays b. Âmir b. Nu'man b. Âmir b. Abdüvüd b. Afv b. Kinâne b. Afv b. Uzre b. Zeyd el-Lat b. Rüfeyde b. Serv b. Kelb b. Vebere b. Tağlib b. Hulvan b. İmrân b. el-Hâf b. Kudâ'a b. Mâlik b. Amr b. Mürre b. Mâlik b. Himyer b. Sebe b. Yeşcüb b. Ya'rub b. Kahtân, tam künyesidir. Yemen asıllıdır. Annesi Su'dâ, Tayy kabilesinin Ma'noğulları kolundandır. Bir baskında Zeyd yakalnmış ve Ukaz panayırına götürülerek satılmıştır. Hakîm b. Hizâm, halası Hz. Hatice için onu satın almıştır. Hz. Hatice Resûlullah ile evlenince Zeyd'i O'na hediye etmiştir. Daha sonra Zeyd'in babası ve amcası onu geri almak için gelmiş; ancak Zeyd, Reûlullah ile kalmayı tercih etmiştir. Olayın ardından Resûlullah onu: "*Ey burad hazır olanlar! Zeyd benim oğlumdur, ben ona varis olurum, o da bana varis olur*" şeklinde nitelendirmiştir. Zeyd, İslamın gelişine kadar Zeyd b. Muhammed olarak nitelenmiştir. İslam dininin gelmesi sonrasında Zeyd'in boşandığı hanımını Resûlullah nikâhına almış; çıkan dedikodular neticesinde ayet inmiştir.[784] Allah Resûlü, Zeyd'i kimi zaman yerine yönetici olarak bırakırdı. Yedi seriyyeye de onu kumandan tayin etmiştir. Mûte gazvesinde yine kumandan olduğu halde hicretin sekizinci yılında şehid olmuştur. Cenazesini

---

[782] Resûlullah'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "*Bana kimi vasfetseler, ben o kişileri vasfettikleri değerde değil daha aşağı derecede bulurdum, ama seni işittiğimden daha üstün buldum.*" Ardınan Resûlullah ona 'Zeydi'l-Hayr' adını takmıştır. (Taberî, age., III/306.)

[783] İbn Sa'd, age., VI/208-210.

[784] Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Resûlü ve nebîlerin sonuncusudur. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir. (Ahzâb 33/40)

Resûlullah kıldırmış, onun ardında gözyaşı döküp Allah'tan onun için af dilemiştir.[785]

Ziml b. Amr

Yemenli Uzre kabilesine mensuptur. Ziml b. Amr b. el-Itr el-Haşşâf b. Hadîc b. Vâsile b. Hârise b. Hind b. Haram b. Dınne b. Abd b. Kebîr b. Uzre adıyla tarif edilmiştir. Hz. Peygamber'e elçi olarak gelmiş; Hz. Peygamber, ona yazılı bir belge ile bir de sancak vermiştir. O, bu sancakla Mu'âviye ile beraber Sıffin savaşma katılmıştır.[786]

Ziyâd b. el-Hâris es-Sudâî

Yemenli Sudâ kabilesinden olan sahâbedir. Ziyâd b. Hâris, kendi hakkında şöyle riayet edilmiştir: "*Allah Resûlü (sas) benim kavmimin üzerine bir ordu göndermek istedi. Bunun üzerine onun yanına varıp dedim ki:* 'Ey Allah'ın Resûlü duyduğuma göre kavmimin üzerine bir ordu gönderiyormuşsun. Orduyu geri çek! Zira ben, kavmimin İslâm'a gireceği konusunda kefilim' *Bunun üzerine Allah Resûlü (sas) orduyu geri çekti*." Akabide Ziyâd'ın kavmi müslüman olmuş; o da kendisinin, kavminin başına yönetici olarak tayin edilmesini istemiştir. İsteği gerçekleşmiş; ancak yaşanan bir hadiseden[787] dolayı bundan hemen vazgeçmiştir.[788]

---

[785] İbn Sa'd, age., III/42-49.
[786] İbn Sa'd, age., VI/309.
[787] Ziyâd, hadiseyi şöyle nakletmiştir: "Bir ara Allah Resûlü (sas) ile birlikte iken bir grup geldi. İdarecilerini şikâyet edip 'Cahiliyye döneminde aramızda geçen bir olaydan dolayı bize sıkıntı verdi.' dediler. Bu durum karşısında o da, 'Mümin için idareci olmakta hayır yoktur.' Buyurdu. Sonra bir adam ayağa kalktı ve şöyle dedi: 'Ey Allah'ın Resûlü! Bana zekât mallarından biraz pay ver!' Allah Resûlü (sas) 'Allah onu taksim etme yetkisini ne Zatına yakın olan bir Meleğe, ne de gönderilmiş bir Peygambere verdi. Nihayet Cenab-ı Hak bizzat kendisi zekâtı sekiz sınıfa taksim etti. Eğer sen bu sınıflardan birisi isen sana da veririm. Şayet buna muhtaç değilsen o zaman bu, sadece bir baş ağrısı ve icarında bir dert oluverir.' dedi. Bunun üzerine ben de 'Ey Allah'ın Resûlü! Bana verdiğin iki yazılı belgeyi benden geri al!' dedim. Allah Resûlü (sas) 'Ne oldu sana?' deyince "Senin zekât malları konusunda ne dediğini duydum." dedim. O da, 'Şimdi de aynısını söylüyorum. Hal böyle iken şimdi istersen kabul et, istersen bu işi bırak!' dedi."
[788] İbn Sa'd, age., VI/273-275.

Zü'eyb b. Habîb el-Eslemî

Eslem'in kardeşleri olan Mâlik b. Efsâoğulları'ndandır. Resûlullah'ın kurbanlıklarına bakıcılık etmiştir. Mu'âviye döneminde vefat etmiş olan Yemen asıllı sahâbedir.[789]

Zü'l-Esabi' el-Cühenî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[790]

Zü'z-Zevâid el-Cühenî

Hadîs rivayet etmiş olan sahâbedendir. Aslen Yemenli olduğu söylenir.[791]

Züeyb b. Halhale el-Huzâ'î el-Ka'bî

Züeyb b. Halhale b. Amr b. Küleyb b. Asram b. Abdullah b. Kumeyr b. Hubşiyye b. Selûl b. Ka'b adıyla bilinir. Yemenlidir. Mekke'nin fethinde bulunmuştur. Kendisi, Abdülmelik b. Mervân'ın mührüyle görevli olan Kabîsa b. Züeyb'in babasıdır.[792]

Züheyr b. Kırdım

Yemen'in Mehre kabilesine mensup sahâbedir. Züheyr b. Kırdım b. el-Uceyl b. Kasâs b. Kamumî b. Naklül b.el-Îdî b. Nedeğî b. Mehre, tam adıdır. Hz. Peygamber'e gelen heyetin içinde yer alan kişilerdendir.[793]

Zür'â b. Zû Yezen

Yemenlidir. Muhtemelen Resûlullah'ı görmemiştir ve tabiîndedir. Himyer'den olduğu rivâyet edilmiştir. Zür'â b. Zû Yezen, müslüman olduktan sonra Resûlullah tarafından kendisine mektup yazıldığı rivâyet edilmiştir. Mektup şöyle imiş: "*Muhammed, Allah'tan başka İlâh olmadığına ve kendisinin kulu ve peygamberi olduğuna şehâdet eder. Sonra Mâlik b. Mürâre er-Rühâvî bana, senin Himyer'den*

---

[789] İbn Sa'd, age., V/238.
[790] İbn Hazm, age., s 326 (Yalçın, age., s. 102'den naklen).
[791] İbn Hazm, age., s 490 (Yalçın, age., s. 108'den naklen).
[792] İbn Sa'd, age., V/199
[793] İbn Sa'd, age., VI/308.

ilk müslüman kimse olduğunu ve müşrikleri öldürdüğünü anlattı. Hayırları bekle ve ümitvâr ol.”[794]

Zürâre b. Kays

Yemenli sahâbedir ve Zürâre b. Kays b. Hâris b. İdy b. Hâris b. Avf b. Cüşem b. Ka‘b b. Kays b. Sa‘d b. Mâlik b. En-Nehâ adıyla bilinir. Mezhic kabilesindendir. İslamın on birinci yılında M. 632 Resûlullah’ın yanına gelen 200 kişilik[795] Nehâ heyeti içinde yer almıştır.[796] Zürâre, gelirken gördüğü bir rüyasını Resûlullah’a anlatmış; Resûlullah da onun rüyasının manasını kendisine aktarmıştır ve söylenen her şey yaşanmıştır. Zürâre’nin oğlu ise Kûfe’de Hz. Osman’ın hilâfetini reddedenler arasında yer almıştır.[797]

Zür‘a Zî Ru‘ayn

İslamı kabul eden Yemenli ilk Himyerî olduğu ve Resûlullah’ın ona ismen mektup yazdığı rivayet edilmiştir.[798] Hakkında başka bilgiye ulaşılamamıştır.

---

[794] İbn Sa‘d, age., VIII/76.
[795] Bu kişiler hakkında bilgiye ulaşılamamıştır.
[796] Nehâ heyeti içinde yer alanların çoğu, Mu‘âz b. Cebel’e biat etmiştir.
[797] İbn Sa‘d, age., VIII/78-79.
[798] İbn Sa‘d, age., I/252.

B. Yemenli Tâbiûn

Kelime olarak ‘tâbi olanlar, uyanlar’ manalarına gelen tâbiûn; Resûlullah’ı görme şerefine nail olamayan; ancak sahâbeyi gören müslümanlar için kullanılan bir sıfattır. Tespit edilebilen Yemen asıllı tâbiûn aşağıda alfabetik olarak listelenmiştir.

Abdurrahman b. el-Beylemânî

Yemenli tâbiûndan olan hadîs râvîsidir. Abdülmün‘im b. İdrîs onun için Yemenli Ebnâ’dan olduğunu ve Necrân’da oturduğunu; el-Velîd b. Abdülmelik’in valiliği zamanında vefât ettiğini söylemiştir.[799]

Abdurrahman b. Ganm

Tam adı Abdurrahmân b. Ganm b. Küreyb b. Hânî el-Eş‘ârî’dir. Aslen Yemenlidir. Babası sahâbedendir; ancak muhtemelen kendisi Resûlullahla aynı dönemde yaşamış olmasına rağmen görüşmemiştir. Mu‘âz b. Cebel Yemen’e vali tayin edildiği vakit ona refakat etmiş ve “Sâhib-i Mu‘âz” diye anılmıştır. Devrinin tanınmış Şam ve Filistin fâkihidir. Hadîs rivayet etmiş olan bu zât, 78/697 yılında vefat etmiştir.[800]

Abîde b. Amr

Tabiînin meşhûr fıkıh âlimlerindendir. İsmi Ubeyde b. Amr es-Selmânî el-Muradî olup Abîde es-Selmânî ismiyle de meşhûr olmuştur. Künyesi Ebû Amr el-Kûfî’dir. Doğum târihi bilinmemektedir. 72/691 senesinde vefât etmiştir. Abîde b. Amr Yemen’de mensûb olduğu kabilenin reîsi imiş. Hz. Peygamber hayatta iken Mekke’nin feth edildiği günlerde müslüman olmuş; fakat Hz. Peygamberi görmediği için sahâbe olamamıştır. Hz. Ömer’in halifeliği zamanında Medîne’ye yerleşmiştir. Hz. Ömer’den, Hz. Ali’den İbn-i Mes’ûd ve İbn-i Zübeyr’den hadîs rivâyet etmiştir. Hz. Ali’nin sohbetlerinde devamlı bulunmakla meşhûrdur. Hadîs ve fıkıh ilmini ashâbdan öğrenmiştir. Kendisinden Abdullah b. Seleme, İbrâhîm Nehaî, Ebû İshâk es-Sebiî, Muhammed b. Sîrîn, Ebû Hussân el-A‘rac, Ebu’l-Buhterî, Âmir eş-Şa‘bî ve

---

[799] İbn Sa‘d, age., VIII/82.
[800] Orhan Çeker, “Abdurrahman b. Ganm”, DİA, I/162.

diğer âlimler ondan hadîs rivâyet etmiştir. Abîde b. Amr, fıkıh ilmini Abdullah İbn-i Mes'ûd'dan öğrenmiştir. İbn-i Mes'ud'un beş seçkin talebesinden biridir. Kûfe'nin meşhur dört fakihinin (Abîde, Hâris, Alkame ve Şüreyh) bazılarına göre en üstünü sayılırmış.[801]

Âmir b. Şerâhîl (Şa'bî)

Tabiînin büyüklerinden, meşhûr âlimdir. İsmi, Âmir b. Şerâhîl, künyesi Ebû Amr'dır. Nisbeti, Şa'bî'dir. Hemdân kabilesinin bir kolu olan Şa'b kabilesine mensûb olduğu için Şa'bî denmiştir. 20/641 senesinde, Basra'da doğup 104/723 yılında Kûfe'de vefât etmiştir. Aslen Yemenlidir. Babasının isminin Abdullah olduğunu söyleyenler de vardır. Şa'bî, büyük bir âlim, fakîh ve muhaddistir. Hattâ İmâm-ı Azam Ebû Hanîfe gibi Ehl-i Sünnet'in reisi kabul edilen büyük bir müctehidin en büyük hocalarından biridir. Şa'bî, Haris el-A'ver'den de hesap öğrenmiştir. Harikulade bir zekâsının olduğu söylenir. Öyleki onun kuvvetli ezber kabiliyeti, darb-ı mesel hâline gelmiştir. Şa'bî, Abdülmelik tarafından elçi olarak Rum Kayserine yani Bizans İmparatoruna gönderilmiştir. Ashâb-ı kiramdan beş yüz kişiyi gördüğü söylenir.[802]

Amr b. el-Hâris el-Huzâ'î

Yemen asıllıdır. Sika bir râvîdir. 148 yılında Ebû Ca'fer'in hilafeti döneminde vefat etmiştir.[803]

Amr b. Müslim

Amr b. Müslim'in Yemenli ve tâbiûndan olduğu bilinmektedir. [804] Hakkında başka bilgi yoktur.

A'şâ Hemdânî

Adı; Ebü'l-Musabbih Abdurrahmân (b. Abdillâh) b. Hâris'tir. Emevîler devri Arap şairidir. Aslen Yemenli Cüşem kabilesinin Hemdân kolundan olup 30/650

---

[801] Mustafa Uzunpostalcı, "Âbide es-Selmânî", DİA, I/309-310; Ören, age., I/ 217-218.
[802] Ahmed Faruk, Eshâb-ı Kirâm, Hakikat Kitabevi, İstanbul 2007, s. 388; M. Yaşar Kandemir, "Şa'bî", DİA, XXXVIII/217-218; Ören, age., III/4-7.
[803] İbn Sa'd, age., IX/521.
[804] İbn Sa'd, age., VIII/91.

yıllarında Kûfe'de doğmuştur. Önceleri kıraat ve fıkıhla meşgul olduysa da sonradan kendini tamamen şiire vermiştir. Ünlü muhaddis Şa'bî'nin hem eniştesi hem de kayınbiraderidir. 61/680 yılında Haccâz tarafından Deylemlilere gönderilen orduya katılmış; esaretten sonra kurtulmuştur. Haccâc'ın kumandanlarından isyana kalkışan Abdurrahman b. Eş'as'ı desteklemiştir. Abdurrahman'ı öven ve Haccâc'ı yeren şiirler söylemiştir. Sonrasında ise Haccâc tarafından yakalanmıştır. Haccâc ona kendisi hakkındaki hicviyelerini hatırlattığı zaman, A'şâ bağışlanma ümidiyle irticâlen bir methiye söylemiş; ancak canını kurtaramamıştır. 83/702 yılında Haccâc tarafından öldürülmüştür.[805]

Atâ b. Ebî Rebâh

Tabiînin ileri gelenlerinden olan ve tanınmış bir fıkıh ve hadîs âlimidir. 27/647 târihinde doğup, 114/732 senesinde vefât etmiştir. Baba adının Eslem veya Sâlim; anne adının ise Bereke olduğu söylenir. Yemen'de, Cened denen bir yerde doğduğu, Mekkeli Cümeh veya Fihr kabilesinin âzâtlısı olduğu rivâyet edilir. Zamanında, Mekke-i Mükerreme'nin müftüsü ve en büyük hadîs-i şerîf âlimi sayılmıştır. Fıkıh ilminde derin, çok hadîs-i şerîf rivâyet eden ve sika (rivâyetlerine güvenilen ve itimad edilen) bir âlimdir. Hâlid b. Ebî Nevf'in aktardığına göre; Atâ b. Ebî Rebâh, sahâbe-i kirâmdan iki yüz tanesine yetiştiğini bildirmiştir.[806]

Atâ b. Merkebûz

Ebnâ'dan olan Yemenli tâbiûndur. Kendisi râvîdir ve kendisinden de başkaları hadîs rivâyet etmiştir. Yemen'de Kur'ân-ı Kerîm'i ilk cem' edenlerden imiş.[807]

Bekr b. Süvâde el-Cüzâmî el-Mısrî

Bekr b. Süvâde el-Cüzâmî el-Mısrî, sika bir râvîdir. Ömer b. Abdilaziz tarafından müftü olarak Afrika'ya gönderildiği ve orada 128'de vefat ettiği veya İspanya açıklarında boğulduğu rivâyet edilmiştir.[808]

---

[805] Hulusi Kılıç, "A'şâ Hemdân", DİA, III/546.
[806] Ören, age., II/128-130.
[807] İbn Sa'd, age., VIII/91
[808] Abdulmetin Yalçın, *İlk Üç Tabakada Yemenli Hadisçiler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2010, s. 129.

Berâ‘ b. ‘Âzib el-Ensârî el-Evsî

Berâ‘ b. ‘Âzib b. el-Hâris el-Ensârî, Evs kabilesindendir. Künyesi Ebû Umâre’dir. Yemen asıllıdır. Kûfe’ye yerleştiği rivayet edilmiştir.[809]

Beşir b. Ebû Mes‘ûd el-Ensârî el-Medenî

Sahâbî olduğuna dair rivâyetler var ise de hakkındaki genel kanaat kibâr-ı tâbiûndan olduğu yönündedir. Sikadır.[810]

Bilâl b. Sa‘d b. Temîm es-Sekûnî ed-Dımeşkî

Zühd ve takvasıyla bilinir. Günde bin rekât namaz kıldığı belirtilmekte ve kendisi için “Irakta Hasen el-Basrî ne ise Şam’da da Bilâl b. Sa‘îd odur” denmektedir. 120 yılı dolaylarında vefat etmiştir.[811]

Büşeyr b. Yesâr el-Hârisî el-Medenî

Hz. Peygamber’in ashâbından çoğuna, özellikle de kendi ailesinden Râfi‘ b. Hadîc, Süveyd b. Nu‘mân ve Sehl b. Ebî Haşme gibi sahâbîlere mülaki olmuş ve kendilerinden rivâyette bulunmuştur. Fakih bir tâbiîdir.[812]

Büşeyr b. Ka‘b el-Hucrî el-Adevî el-Basrî

Muhadram ve sikadır. İlk asır içerisinde vefat ettiği belirtilmektedir.[813]

Cübeyr b. Nüfeyr el-Hadramî el-Hımsî

Kibâr-ı tâbiûndandır. Cahiliyyeyi görmüş fakat Hz. Ebûbekir zamanında Müslüman olmustur. Hz. Ebûbekir, Ömer, Ebü’d-Derda, Ebû Sa’lebe ve Mu‘âz’dan rivâyet etmiştir.[814]

Cünâde b. Mâlik el-Ezdî

Yemen asıllı tâbiûndandır. Ebû Bekir ve Mu‘âz ile birlikte bulunmuştur. Hicrî 80 yılında vefat etmiştir.[815]

---

[809] İbn Sa‘d, age., VIII/125.
[810] Abdulmetin Yalçın, *İlk Üç Tabakada Yemenli Hadisçiler*, s. 124.
[811] Yalçın, age., s. 129.
[812] Yalçın, age., s. 125.
[813] Yalçın, age., s. 119.
[814] Yalçın, age., s. 121.

Dâvud b. Nusayr et-Tâî el-Kûfî

Kûfe'nin büyük fakihlerinden Ehl-i Re'y, âbid, zâhid, takva ve vera sahibi bir şeyh imiş. Önceleri Ebû Hanife'nin meclisinde bulunan bu büyük fakih, tasavvufi eğilimleri ağır basınca uzleti tercih etmis, kendini ibadete vermistir. Ebû Hanife'nin meclisini büsbütün terk etmeden önce bir yıl kadar onlarla birlikte kalmış fakat hiçbir meseleye cevap vermemiştir.[816]

Ebû Bekr b. Ebî Mûsâ el-Es'arî el-Kûfî

Meşhur sahâbî Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'nin oğludur. 'İclî onun, Kûfe'nin sika tabiîlerinden olduğunu söylemiştir.[817]

Ebû Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm el-Ensârî el-Hazrecî en-Neccârî

Medîne kadısı imiş. Ömer b. Abdilazîz kendisini Medîne valisi yapmıştır. Sikadır.[818]

Ebu'l-Beddâh el-Ensârî el-Belevî

Ebu'l-Beddâh b. Âsım b. Adî b. el-Ced b. Aclân, tam adıdır. Kudâ'a kabilesine bağlı Belî soyuna mensuptur. Künyesi ise Ebû Amr'dır. 117 yılında 84 yaşında vefat etmiştir.[819]

Ebü'l-Eş'as es-San'ânî

Ebü'l-Eş'as es-San'ânî Şerâhîl b. Şürahbîl b. Küleyb b Âde adıyla bilinen Yemenli tâbiûn. Ebnâ'dan imiş. Hayatının sonlarına doğru Şam'a yerleştiği rivâyet edilir.[820]

Ed-Dahhâk b. Fîrûz

Fîrûz b. Deylemî'nin oğludur. Ebnâ'dan olan Dahhâk, babasından hadîs rivâyet etmiş olan tâbiûndandır.[821]

---

815 İbn Sa'd, age., IX/445.
816 Yalçın, age., s. 136.
817 Yalçın, age., s. 126.
818 Yalçın, age., s. 152.
819 İbn Sa'd, age., VII/270.
820 İbn Sa'd, age., VIII/83.
821 İbn Sa'd, age., VIII/83.

El-Muğîre b. Hakîm

El-Muğîre b. Hakîm es-San‘ânî adıyla bilinen Yemenli hadîs râvîsidir. Ebnâ’dan olduğu bildirilmiştir.[822]

Erkâm b. Şurahbîl el-Evdî el-Kûfî

Hadîs rivayeti azdır. İbn Abbâs ve İbn Mes‘ûd’dan rivâyet etmiş olan Yemen asıllı tâbiûndur.[823]

Esed b. Vâdi‘a et-Tâî el-Hımsî

Hicrî 137 yılında vefat etmiş olan Yemen asıllı tâbiûndur.[824]

Esved b. Yezîd b. Kays en-Neha‘î el-Kûfî

Alkame b. Kays’ın kardeşinin oğlu ve İbrahim en-Neha‘î’nin dayısıdır. Yemen asıllı Nehâ kabilesine mensup olan tâbiûndur. Muhaddis, kıraat âlimi ve fâkihtir. Ebû Amr künyesiyle bilinir. Takvalı bir kul olan sika bir hadîs râvîsidir. 75/694 senesinde Kûfe’de vefat etmiştir. Kûfe’ye gelmeden önce Yemen’de Mu‘âz b. Cebel’i görmüş ve ondan hadis dinlemiştir. [825]

Evs b. Dam‘ac en-Neha‘î el-Hadramî el-Kûfî

Cahiliyyeye yetişmiş, ilk kurralardan, az rivâyeti olan bir tabiîdir. 74 senesinde vefat etmiştir. Ebû Mes‘ûd el-Ensârî, Selmân el-Fârisî, Âişe ve daha başkalarından rivâyette bulunmuştur.[826]

Evsat b. Amr el-Becelî

Hz. Peygamber dönemine yetişmiş fakat Hz. Peygamber’i görmemiştir. 79 yılında vefat etmiştir.[827]

---

[822] İbn Sa‘d, age., VIII/91.
[823] Yalçın, age., s. 126.
[824] Yalçın, age., s. 129.
[825] Saffet Köse, “Esved b. Yezîd”, DİA, XI/441-442; Yalçın, age., s. 118.
[826] Yalçın, age., s. 118.
[827] Yalçın, age., s. 118.

Eyyûb b. Büseyr el-Ensârî el-Evsî

Hz. Peygamber döneminde dünyaya gelmiş ancak muhtemelen onu görmemiştir. Sikadır. Rivâyeti çok değildir. Harre'de bulunmu; burada birçok yara almış ve bundan iki yıl sonra vefat etmiştir.[828]

Ezrak b. Kays el-Hârisî el-Mezhicî el-Basrî

İbn Ömer, Enes, Ebû Bürze el-Eslemîve daha birçoklarından rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Süleyman et-Teymi, Hammâd, Şu'be ve daha başkaları rivâyet etmiştir. İbn Hibbân onu *es-Sikât*'na almıştır. Hicrî 120'den sonra vefat etmiştir.[829]

Habbe b. Cüveyn el-'Urani el-Becelî el-Kûfî

Hz. Ali, İbn Mes'ûd ve Ammâr'dan rivâyet etmiştir. Abdülmelik b. Mervân'ın hilafetinin ilk yıllarında, 76'da vefat etmiştir.[830]

Hakîm b. 'Umeyr Ebü'l-Ahves el-Ansî el-Hemdânî

Babası 'Umeyr başta olmak üzere Hz. Ömer, Osman, Sevbân, Câbir, Ebû Eyyûb el-Ensârî, Tebî', 'Irbaz b. Sâriye ve Abdurrahman b. 'Âiz'den hadîs almıştır. Şam'ın sika, mutkin ve âbid râvilerinden olduğu bildirilmiştir.[831]

Hakîm b. Ebû Hürre el-Eslemî el-Medenî

Aşırı riyazet ve zühde karşı birisi olması muhtemeldir. Nitekim rivâyetleri de bu tutumunu destekleme sadedindedir. Hicrî 100'den önce vefat etmiştir.[832]

Hâlid b. Ma'dân

Hadîs ilminde güvenilir bir âlimdir. Tabiînin büyüklerindendir. Adı Hâlid b. Ma'dân Şamî Kelâî'dir. Künyesi Ebû Abdullah'tır. Ashâb-ı kiramdan 70 zâtla görüşüp sohbetlerinde bulunduğunu kendisi bildirmiştir. Fıkıh ilminde de tabiînin en büyüklerindendir. Aslen Yemenli olup Humus'ta ikâmet etmiştir. Çok âbid bir kul olduğu rivayet edilir. 103 veya 104/722 yılında irtihal etmiştir. Vefâtına dâir başka

[828] Yalçın, age., s. 124.
[829] Yalçın, age., s. 128.
[830] Yalçın, age., s. 130.
[831] Yalçın, age., s. 126.
[832] Yalçın, age., s. 126.

tarihler de rivâyet edilmiştir. Hâlid b. Ma‘dân; Mu‘âz b. Cebel, Ebû Ubeyde b. Cerrah, Ebû Zer Gıfârî, Ebû Hureyre gibi ashâb-ı kiramdan hadîs rivâyet etmiştir.[833]

Hâlid b. Velîd es-Seksekî

İbn Hibbân onu *es-Sikât*'ında zikretmiş, Cahiliyye dönemini de yaşadığını ve mürsel rivâyetlerde bulunduğunu kaydetmiştir. Yahyâ b. Dahhak kendisinden hadîs almıştır.[834]

Hallâd b. es-Sâib el-Hazrecî

Babası Sahâbîdir.1166 Kendisini de sahâbe arasında zikredenler olmustur. Hallâd, babasından ve Zeyd b. Hâlid el-Cühenî'den rivâyet etmiştir.[835]

Hamza b. Ebî Sa‘îd el-Hudrî

Kahtân yani Yemen asıllı hadîs râvîsi olan tâbiûndur.[836]

Hamza b. EbÎ Üseyd el-Ensârî es-Sâ‘idî

Peygamber döneminde dünyaya geldiği ve Velîd b. Abdilmelik'in hilâfeti esnasında vefat ettiği belirtilmektedir. Yemen asıllı hadîs râvîsi olan tâbiûndur.[837]

Haneş b. Abdullah

Haneş b. Abdullah es-San‘ânî adıyla bilinen Yemenli hadîs râvîsi tâbiûndur. Kölelerden imiş. Sonra Mısır'a gittiği ve Mısırlıların da ondan hadîs rivâyet ettiği bildirilmiştir.[838]

Hâni‘ b. Urve

Yemen asıllı tâbiûndur. Hâni‘ b. Urve el-Murâdî adıyla bilinir. Kûfe'de Hz. Hüseyin'in idareyi ele alma çalışmalarına destek vermiş ve bu desteklerin sonucunda ödürülmüştür. Yezîd b. Muâviye halife olunca Medîne Valisi Utbe vasıtasıyla Hz. Hüseyin'in biat etmesini aksi takdirde öldürülmesini emretmiştir. Validen mühlet

[833] Yalçın, age., s. 134-35; Ören, age., C. 2, s. 190-191.
[834] Yalçın, age., s. 135.
[835] Yalçın, age., s. 135.
[836] Yalçın, age., s. 127.
[837] Yalçın, age., s. 127.
[838] İbn Sa‘d, age., VIII/83.

isteyip Mekke’ye giden Hz. Hüseyin; amcazadesi Müslim b. Akîl’i Kûfe’ye göndermiş ve durumu bildirmesini istemiştir. Müslim; Kûfe’deki durumun bir müddet sonra karışması üzerine Hâni’ b. Urve’nin evine sığınmıştır. Bir müddet sonra bu durum öğrenilmiş; Müslim ve Hâni b. Urve 60/680 yılında Kûfe’de Yezid’in adamları tarafından öldürülmüştür.[839]

Hanzala b. Ali b. el-Eska el-Eslemî

Ebû Hüreyre’den rivâyet etmiştir. Kendisinden ise el-Ezheri hadîs almıştır.[840]

Hanzala b. Kays ez-Zürakî el-Ensârî el-Medenî

Vâkıdî, onun Hz. Peygamber döneminde dünyaya geldiğini söyler. Hz. Ömer, Osman ve Rafi b. Hadic’den hadîs almıştır. Sika bir şeyhtir. Nitekim İbn Hibbân da onu *es-Sikât*’ında zikretmiştir. Hicrî 100 yılı dolaylarında vefat etmiştir[841]

Harice b. Zeyd b. Sâbit el-Ensârî el-Hazrecî en-Neccârî

Meşhur sahâbî, vahiy kâtibi Zeyd b. Sâbit’in oğlu olup ehl-i re’y’den sika bir râvi, aynı zamanda zâhid bir şeyhtir. Hicrî 99 veya 100 yılında Ömer b. Abdilaziz’in hilâfeti esnasında vefat etmiştir.[842]

Hâris b. el-A‘ver el-Hemdânî

Hz. Ali, Abdullah b. Mes‘ûd, Selmân’ın zevcesi Bukayra ve Zeyd b. Sâbit’ten rivâyet etmiştir. Nitekim İbn Hibbân da onun hadiste “vâhi” olduğunu ancak Şiilikte çok ileri gittiğini kaydetmiştir.[843]

Hâris b. el-Ezma‘ el-Hemdâni

O ve kardesi Kûfe’nin seriflerindendir. Rivâyeti azdır. Hz. Ömer, Abdullah ve Amr b. el-As’tan hadîs rivâyet etmiştir. Mu‘âviye b. Ebî Süfyân’ın hilâfeti esnasında Kûfe’de vefat etmiştir.[844]

---

[839] Mustafa Öz, “Hâni‘ b. Urve”, DİA, XVI/32-33.
[840] Yalçın, age., s. 128.
[841] Yalçın, age., s. 128.
[842] Yalçın, age., s. 131.
[843] Yalçın, age., s. 122.
[844] Yalçın, age., s. 125.

Hâris b. Kays el-Cu‘fî el-Mezhicî

Hz. Ali ve İbn Mes‘ûd’dan hadîs rivâyet etmiştir. Hz. Ali ile birlikte savaştığı, namazını Ebû Mûsâ el-Eş‘ârî’nin kıldırdığı rivayet edilmiştir.[845]

Hâris b. Lakît en-Neha‘î el-Kûfî

Rivâyeti azdır. Hz. Ömer ve Ali’den rivâyet etmiştir. Kendisinden ise oğlu Hanes, Ebû Nu‘aym ve daha başkaları rivâyette bulunmuştur.[846]

Hâris b. Muâviye el-Kindî eş-Şâmî

Hz. Ömer’den hadîs işitmiş ve rivâyet etmiştir. Ehl-i rihle’dendir.[847]

Haşef b. Mâlik et-Tâî el-Kûfî

Abdullah b. Mes‘ûd’dan rivâyet etmiştir. Zeyd b. Cübeyr el-Cüşemî ise ondan rivâyet etmiştir.[848]

Hayşeme b. Abdirrahman el-Cu‘fî

İbnü’l-Cevzî’nin, Kûfeliler’in ikinci tabakasında zikrettiği Hayşeme, sufi meşrep biri imiş. A‘meş, onun, kendisine miras kalan iki yüz bin dirhemi kurra ve fakihlere harcadığını rivâyet etmiştir. Onun bu dervişane davranış biçimini örneklendiren daha birçok rivâyet vardır. Hicrî 80’den sonra vefat etmiştir.[849]

Hekîm b. Câbir b. Târık b. Avf el-Ahmesî el-Becelî el-Kûfî

Babasından, Ömer, Osman, İbn Mes‘ûd ve Talha’dan rivâyette bulunmasının yanı sıra Hz. Peygamber’den de Mürsel olarak rivâyet etmiştir. Rivâyet sayısı azdır. Velîd b. Abdilmelik’in hilâfeti sırasında, Haccâc’ın valiliğinin sonlarına doğru vefat etmiştir.[850]

---

[845] Yalçın, age., s. 129-130.
[846] Yalçın, age., s. 130.
[847] Yalçın, age., s. 130.
[848] Yalçın, age., s. 135.
[849] Yalçın, age., s. 135-136.
[850] Yalçın, age., s. 149.

Hemmâm b. Münebbih

Tabiînin meşhûrlarından olan Hemmâm, Ebû Hureyre'den yazdığı yüzkırk kadar hadîsi nakletmesiyle tanınır. İsmi, Hemmâm b. Münebbih b. Kâmil b. Şeyh olup künyesi Ebû Ukbe'dir. Kendisine, Yemen bölgesinden olduğu için el-Yemânî, San'â şehrinden olduğu için el-San'ânî, İslâmiyetten önce Yemen'i işgal edip orada yerleşen İranlıların soyundan geldiği için de el-Ebnâî nisbetleri verilmiştir. Ne zaman doğduğu bilinmeyen Hemmâm b. Münebbih'in hayatının diğer kısımları hakkında kaynaklarda fazla bilgi verilmemektedir. Ancak bazı gazâlara katıldığı, ticâretle uğraştığı ve sefer dönüşlerinde kardeşi Vehb b. Münebbih'e kitaplar getirdiği söylenir. 131 veya 132/750 senesinde vefât ettiği rivâyet edilir. Hemmâm b. Münebbih, başta Ebû Hureyre (r.a.) olmak üzere Muâviye, İbn-i Abbâs, İbn-i Ömer ve İbni Zübeyr'den hadîs rivâyet etmiştir. Kendisinden ise; kardeşi Vehb b. Münebbih, kardeşinin oğlu Akîl b. Ma'kîl b. Münebbih, Ali b. el-Hasan ve Ma'mer b. Râşid hadîs rivâyet etmiştir. Hemmâm b. Münebbih, Ebû Hureyre ile beraber bulunmuş ve kendisinden hadîs dinleyip vasıtasız rivâyette bulunmuştur. Ebû Hureyre'nin bizzat yazdırdığı da rivâyet edilir. Ondan duyarak yazdığı hadîsleri "*Es-Sahîfetü's-sahîha*" adı verilen kitabında toplamıştır. Bu risale[851] "*Sahîfe-i Hemmâm*" diye meşhûr olmuştur. Burada kaydedilen yüz kırka yakın hadîsi, daha sonra talebelerinden Ma'mer, ondan da Abdürrezzâk rivâyet etmiştir. *Müsned* ve *Sahîh-i Buhârî* kitaplarında bu hadisler kısmen rivayet edilmiştir.[852]

Hucciyye b. Adiyy el-Kindî el-Kûfî

Hz. Ali, Câbir, Hakem b. 'Uteybe, Seleme b. Küheyl ve Ebû İshâk es-Sebîî'den hadîs rivâyet etmiştir.[853]

Hucr b. Adiyy el-Kindî el-Kûfî

Hem Câhiliyye hem İslâm dönemini idrak etmiştir. Kardeşi Hâni' b. Adiyy'le birlikte Hz. Peygamber'e elçi olarak geldiği rivâyet edilmiştir. Bu nedenle kendisini

[851] Ayrıntılı bilgi için: Muhammed Hamidullah, *Hemmâm ibni Münebbîh'in Sâhifesi* (Çev: Talat Koçyiğit), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1967.
[852] Kemal Sandıkçı, "Hemmâm b. Münebbih", DİA, XII/189; Ören, age., II/207-209.
[853] Yalçın, age., s. 121.

sahâbî sayanlar da olmuştur. Ancak hiçbir savaşa katılmadığı görüldüğü için sahâbe olması muhtemek değildir.[854]

Hucr el-Mederî

Yemenli tâbiûndandır. Hemdân kabilesinden olan Hucr, Zeyd b. Sâbit'ten hadîs rivâyet etmiştir. Tâvûs b. Keysân da Hucr'dan rivayet etmiştir.[855]

Humeyd b. Abdirrahman el-Himyerî el-Basrî

Basra'nın fakih ve sika şeyhlerindendir.1092 Nitekim İbn Sîrîn: Humeyd b. Abdirrahman, vefatından onlarca yıl önce bile Basra'nın en fakihi idi, demektedir. Hicrî 100'den sonra vefat ettiği rivâyet edilmiştir.[856]

Husayn b. Cündüb Ebû Zıbyan el-Cenbî el-Kûfî

Hz. Ali, Ebû Mûsâ el-Eş'ârî, Üsame b. Zeyd, İbn Abbas, Ammâr, Selmân, Huzeyfe, İbn Ömer, Âişe ve daha birçok kimseden rivâyet etmiştir. Hicrî 90 yılında vefat etmiştir.[857]

İbn Müferriğ

Meşhur bir hiciv şairidir. Tam adı, Ebû Osmân Yezîd b. Ziyâd b. Rebîa el-Himyerî'dir. Basra'da doğup büyüse de aslen Yemenli Yahsub kabilesine mensuptur. Farsça şiirler de yazması, soyunun İslâm'dan önce Yemen'e göç etmiş olan İranlılardan yani Ebnâ'dan olabileceğini gösterir. Tutuştuğu bahiste bir tulum sütü bir defada içtiğinden dolayı dedesi veya babasına 'müferriğ/boşaltan-bitiren' denmiştir. Abbâd b. Ziyâd b. Ebîh adlı Sicistan valisiyle arası açılınca onu hicvetmiş[858] ve hapsedilmiştir. Bir müddet, hapis hayatı ve problemleri devam etmiştir. Sonunda 69/688 yılında Basra'da ölmüştür.[859]

---

[854] Yalçın, age., s. 120-121.
[855] İbn Sa'd, age., VIII/83.
[856] Yalçın, age., s. 127.
[857] Yalçın, age., s. 125.
[858] "*İbn Müferriğ, Abbâd b. Ziyâd ile beraber Sicistan'a gitmiş, bir süre onunla birlikte kalmış, bu sırada kendisinden pek hoşlanmayan Abbâd'ın kardeşi Ubeydullah ile aralarında bir sürtüşme meydana gelmiştir. Bu olay, daha sonraki yıllarda şairin Ubeydullah'ı ağır bir dille hicvetmesine sebep olmuştur. İbn Müferriğ, Abbâd'dan Saîd b. Osman'ın yanına gitmek için izin istemiş, Abbâd'ın izin vermemesi üzerine hicivlerinin dozunu arttırınca Abbâd onu hapsetmiş, köle, câriye, at ve silâhı ile eşyalarını sattırıp parasını alacaklılarına dağıttırmıştır.*

İbrahim b. Cerîr b. Abdullah el-Becelî

Babasından "anane" yoluyla hadîs rivâyet ettiği muhakkaktır. Kendisinden Abdulmelik b. 'Umeyr ve baskaları rivâyet etmiştir.[860]

İbrâhim Nehâî

Tâbiûn'in en büyük fıkıh ve hadîs âlimlerindendir. Fıkıh ilminin ve Re'y Mektebi[861] olarak bilinen Irak fıkıh ekolünün kurucularındandır. İsmi İbrâhîm b. Yezîd b. Esved b. Amr b. Rebîa b. Harise b. Sa'd b. Mâlik b. en-Nehaî olup, künyesi Ebû İmrân'dır. Kendisi Kûfeli olduğu halde, aslen Yemen'deki Nehâ kabilesine mensûb bulunduğundan Nehâî diye, meşhûr olmuştur. Doğum târihi bilinmemektedir. Kûfe'de yaşamış olup 96/715 senesinde vefât etmiştir. İbrâhîm Nehâî, Hâliyetü'l-esved, Abdurrahmân İbni Yezîd, Mesruk, Alkâme, Ebî Mamur Hemmam b. Haris, Kadı Şürayh, Sehm b. Müncâb ve daha 'birçok âlimden ilim ve hadîs öğrenmiştir. Hac için gittiği Mekke'de Hz. Âişe'nin meclisinde bulunduğu rivayet edilmiştir; ancak Hz. Âişe'den doğrudan hadis rivâyet etmemiştir.[862] Kûfe müftülüğü yapmıştır. İbrâhim Nehâî, fıkhî istidlâllerinde re'ye ve onun daha özel bir şekli olan kıyasa önemli derecede yer veren Irak ekolünün baş otoritesidir. Nehâhî, İmâm-ı Azam'ın hocası olan Hammâd'ın hocasıdır. Hanefî mezhebinde dinî hükümler ashâb-ı kiramdan Abdullah İbni Mesûd'dan başlıyan yol ile meydana

---

İbn Müferriğ, çok sevdiği köle ve câriyesinin satılmasından dolayı duyduğu üzüntüyü bir şiirinde dile getirmiştir. Hapiste iken Abbâd'ı hicvetmenin kendisine yarar sağlamayacağını anlayan İbn Müferriğ onun hakkında iyi şeyler söylemeye başlayınca serbest bırakıldı. Önce Basra'ya, daha sonra Dımaşk'a giden şair, burada da Abbâd'ı ve babası Ziyâd b. Ebîh'i hicvetmeye devam etti. Ubeydullah b. Ziyâd, İbn Müferriğ'in kendisi ve ailesi hakkındaki hicivleri Basra'da halkın diline düşünce onu hapsetti. Akrabası Münzir b. Cârûd'un aracılığına rağmen onu öldürmek için Muâviye'den izin istedi ve hicivlerinin Muâviye'ye kadar uzandığını, Muâviye'ye zina isnat edip oğlu Yezîd'e de küfrettiğini bildirdi. Ancak İbn Müferriğ'in kabilesi Yezîd taraftarı olduğundan başka bir yolla cezalandırılması istendi. Ubeydullah da onu bir müshil içirdikten sonra eşeğe bindirip Basra sokaklarında dolaştırdı. Şair bu durumda bile onu eleştirmeye devam etti. Söylediği Farsça bir beyitte Ziyâd'ın annesi Sümeyye'ye dil uzatmaktan geri kalmadı. Ubeydullah'a, "Senin bana yaptığını su temizler, fakat benim senin hakkındaki sözlerim çürük kemiklerine kadar işleyecektir" deyince Ubeydullah onu tekrar hapse attırdı."

[859] Kenan Demirayak, "İbn Müferriğ", DİA, XX/215-216.

[860] Yalçın, age., s. 125

[861] Rey yolu, kıyas yoludur. Bir işin nasıl yapılacağı Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadîs-i şeriflerde açıkça bildirilmemiş ise, buna benzeyen başka bir işin nasıl yapıldığı aranır, bulunur, bu iş de onun gibi yapılır. İşte bu usûle "Rey Yolu" denilmiştir.

[862] Şükrü Özen, "Nehâî", DİA, XXXII/535-538.

çıkarılmıştır. Yani, mezhebin reisi olan İmâm-ı Azam Ebû Hanîfe; fıkh ilmini Hammâd'dan, Hammâd da İbrâhîm Nehâî'den, bu da Alkame'den, Alkame da Abdullah b. Mesûd'dan, o da Resûl-i Ekrem'den almıştır.[863]

İshâk b. Ka'b b. Ucra el-Kudâ'î el-Belevî

Ebû Katâde'den hadîs rivayet etmiştir. Hicrî 63 senesinde Harre vakasında katledilmiştir.[864]

İyâs b. Abdillah b. Ebî Zübâb ed-Devsî el-Mekkî

İbn Hibbân, İyâs'ın sahâbî olduğu yönünde rivâyetlerin geldiğini fakat doğru olmadığını kaydeder.[865]

İyâs b. Seleme b. el-Ekva' el-Eslemî

119 yılında 77 yaşında Medîne'de vefat etmiştir. Zehebî, onun babasının haricinde kimseden hadîs rivâyetinin olmadığını belirtmiştir.[866]

Ka'bü'l-ahbâr

Tâbiûnin tanınmış kişilerindendir. İslamiyeti kabul etmeden önce, Yahûdî âlimlerinin büyüklerinden olduğu rivayet edilir. Künyesi Ebû İshâk'tır. Resûlullahın zamanına yetişmiş; ancak bu sırada müslüman olamamıştır. Hz. Ömer zamanında müslüman olduğu söylenir. Yemen'de doğmuştur. Hazreti Ömer'in hilâfeti zamanında Medîne-i Münevvere'ye gelmiştir. Burada Hazreti Osman zamanında 32/652 târihinde vefât etmiştir. Vefâtı hakkında farklı târihler zikredenler de vardır.[867]

Karaza b. Ka'b

Karaza b. Ka'b, Evs kabilesinin bir kolu olan Benî Abdüleşhel'in müttefiki Benî el-Hâris b. el-Hazrec'dendir. Künyesi Ebû Amr imiş. Ömer b. Hattâb'ın

---

863 Ören, age., I/347-350.
864 Yalçın, age., s. 147-148.
865 Yalçın, age., s. 119.
866 Yalçın, age., s. 152.
867 Yalçın, age., s. 132-133; Ören, age., I/355-357.

Kûfe'ye gönderdiği on kişiden biridir. Hz. Ali'nin hilafeti döneminde Kûfe'de vefat etmiştir. Cenazesini Hz. Ali kıldırmıştır.[868]

Kesîr b. Mürre el-Hadramî er-Rahâvî es-Sâmî el-Hımsî

Mu'âz b. Cebel, Ebu'd-Derdâ, 'Ubâde b. es-Sâmit ve başkalarından rivâyette bulunmuştur. Ashâb-ı Bedir'den 70 kişiyle görüştüğü söylenir.[869]

Kürz b. Vebera el-Hârisî el-Kûfî

Enes b. Mâlik, Rabi b. Huşeym, Nu'aym b. Ebî Hind, Tavus, Târık b. Şihâb, Mücâhid, Ata ve daha baskalarından rivâyet etmiştir. Takva ehli bir zat imiş.[870]

Limâze b. Zebbâr Ebû Lebîd el-Ezdî el-Cehdamî el-Basrî

Hz. Ali, Ömer b. el-Hattab, Abdurrahman b. Semüra, Urve b. Ebi'l-Ca'd, Ebû Mûsâ ve Enes b. Mâlik'ten rivâyet hadîs etmiştir. Ağzı bozuk biriymiş.[871]

Ma'bed b. Abdullâh b. 'Ukeym el-Cühenî

Kaderiyye'nin ilk temsilcilerindendir. Hayatının büyük kısmını Medîne'de geçirdikten sonra Basra'ya gitmiştir. Mezhebi bozuk fakat sika bir hadîs râvîsi kabul edilir.[872]

Ma'kıl b. Münebbih

Ebnâ'dan olan Yemenli tâbiûndur ve hadîs rivâyet etmiştir. Kardeşi Vehb b. Münebbih'ten hadîs rivayet ettiği bildirilmiştir.[873]

Mes'ûd b. el-Hakem

Râvîlerdendir ve adı, Mes'ûd b. el-Hakem es-Sekafî'dir. Yemenli tâbiûndandır. Ömer b. Hattâb ile karşılaşmış ve ondan hadîs rivayet etmiştir.[874]

---

[868] İbn Sa'd, age., VIII/126
[869] Yalçın, age., s. 131.
[870] Yalçın, age., s. 131-132.
[871] Yalçın, age., s. 133-134.
[872] Yalçın, age., s. 149-151.
[873] İbn Sa'd, age., VIII/90.
[874] İbn Sa'd, Kitâbü't-Tabakâtü'l-kebîr (Çev. Heyet), Siyer Yayınları, İstanbul 2014, VIII/82.

Mesrûk b. El-Ecdâ

Tabiînin meşhûr fıkıh ve hadîs âlimlerinden biridir. İsmi Mesrûk b. El-Ecdâ b. Mâlik b. Umeyy b. Abdullah b. Mûrr El-Hemedânî El-Vedâî El-Kûfî olup künyesi Ebû Âişe'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. Hz. Ali zamanında 63/683 yılında şehîd olduğu rivayet edilir. Aslen Yemenlidir. Hz. Ebû Bekir zamanında Medîne-i Münevvere'ye gelmiş; daha sonra Kûfe'ye yerleşmiştir. Geçimini Fırat nehrinden su getirip satmakla temin edermiş. Hazreti Ömer ile karşılaştığı zaman Hazreti Ömer "İsmin nedir?" diye sormuş, o da "Mesrûk b. El-Ecdâ" diye cevap vermiştir. Hazreti Ömer ise "Ecdâ, şeytandır. Sen Mesrûk b. Abdurrahmân'sın" buyurmuştur. Bundan sonra bu isimle tanınmıştır. Ecdâ; Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Mu'âz İbni Cebel, Habbâb b. Eret, İbni Mesûd, Ubeyy b. Ka'b, Mugîre b. Şu'be, Zeyd b. Sabit, İbni Ömer, İbni Amr, Ma'kil b. Sinân ve Hazreti Âişe, Ümmü Seleme, Ubeyd b. Umeyr ve birçok ashâbdan hadîs rivâyet etmiştir.[875]

Ömer b. Münebbih

Ebnâ'dan olan Yemenli hadîs râvîsidir. Kendisinden de rivâyet edilmiştir. Künyesi Ebû Muhammed imiş.[876]

Rabî' b. Sübre b. Ma'bed el-Cühenî

Bir sahâbî olan babası basta olmak üzere Ömer b. Abdulaziz b. Mürre el-Cühenî ve Yahyâ b. Sa'îd b. el-As'tan hadîs almıştır.[877]

Rabî' b. Übeyy b. Ka'b el-Ensârî en-Neccârî

Babası Übeyy b. Ka'b'dan hadîs almış; kendisinden ise Mûsâ b. Dihkân rivâyet etmiştir.[878]

Rabî' b. Ziyad b. Enes el-Hârisî el-Mezhicî el-Basrî

Rivâyetlerden, cismen ve ruhen latif bir yapıya sahip biriymiş. Hz. Ömer: "*Bana, kavminin kralı olan ancak onların içerisinde kral değilmiş gibi duran birini*

---

[875] Bünyamin Erul, "Mesrûk b. Ecdâ", DİA, XXIX/336-337; Ören, age., I/359-360.
[876] İbn Sa'd, age., VIII/91.
[877] Yalçın, age., s. 138.
[878] Yalçın, age., s. 138.

gösterin" dediği zaman, muhatapları, er-Rabî' b. Ziyad b. Enes'ten başka bu vasıfta birini tanımıyoruz demişlerdir. Muâviye'nin Horasan amili iken Hasan-ı Basrî onun kâtibi idi. Hucr b. Adiyy ve arkadaşlarının öldürüldüğü yere gelip onları görünce: "*Allah'ım! Eğer er-Rabi' senin katında hayırlı bir insan ise onun canını hemen al*" şeklide dua etmiş ve hemen oracıkta vefat etmiştir. Hucr ve arkadaşlarının 51 yılında infaz edilmelerinden hareketle, er-Rabî'in de 51 vefat ettiği söylenebilir.[879]

Rabî'a b. Ebî Abdurrahman el-'Atekî el-Medeni (Rabîatü'r-Re'y)

Yaşadığı dönemde ve çevrede Ebû Hanife'ye denk tutulduğu anlaşılan Rabîatü'r-Re'y'in, ilmi kariyerine dair anlatılanların yanı sıra zühd ve takvasında dair anlatılanlar da dikkat çekicidir. 136 senesinde Medîne veya Enbar'da vefat etmiştir.[880]

Rabî'a b. Nâciz el-Ezdî el-Kûfî

Hz. Ali, İbn Mes'ûd ve 'Ubâde b. es-Samit'ten rivâyet etmiştir. Kendisinden ise kardeşi Ebû Sa'dık el-Ezdî rivâyette bulunmuştur.[881]

Râfi' b. Ebî Râfi' et-Tâî

Râfi' b. Ebî Râfi', Hicretin sekizinci yılında Hz. Peygamber'in Amr b. el-As'ı komutan tayin ederek gönderdiği Zatü's-Selasil gazasında Amr b. el-As ile birlikte savaşmıştır. Savaştan sonra Hz. Peygamber'i görmeden memleketine dönen Râfi', bu savaşta Hz. Ebûbekir'le tanışmış ve ondan hadîs rivâyet etmiştir.[882]

Râfi' b. Seleme el-Becelî el-Kûfî

Hz. Ali'den rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Beşir b. Rebia veya Muhammed b. Rebia rivâyette bulunmuştur.[883]

---

[879] Yalçın, age., s. 138.
[880] Yalçın, age., s. 138-140.
[881] Yalçın, age., s. 140.
[882] Yalçın, age., s. 137.
[883] Yalçın, age., s. 138.

Râşid b. Sa‘d el-Himyerî el-Hımsî

Sevbân, Sa‘d b. Ebî Vakkas, Ebü’d-Derda, Amr b. el-As, Utbe b. Iyd, Avf b. Mâlik ve daha başkalarından hadîs almıştır. Râşid b. Sa‘d, Hişâm b. Abdilmelik’in hilâfeti zamanında 108 yılında vefat etmiştir.[884]

Recâ b. Hayve el-Kindî el-Ezdî el-Filistînî eş-Şâmî

Hz. Osman’ın hilafetinin sonlarına doğru Filistin topraklarında Beysan’da dünyaya gelen Recâ’nın soyu Kinde kabilesine dayanır. Sika bir fakih olan Recâ’nın, Mu‘âz b. Cebel, Abdullah b. Amr b. el-As, Adiyy b. ‘Umeyra, ‘Ubâde b. es-Samit, Abdurrahman b. Ganîm, Muâviye, Ferras b. Seman, Ebü’d-Derda, Ebû Sa‘îd el-Hudrî, Ebû Üsame, el-Misver, Verrâd, Kubeysa ve daha birçok kişiden rivâyeti vardır. 112’de vefat etmiştir.[885]

Rifâ‘a b. Râfi‘ b. Hadîc el-Ensârî el-Hârisî el-Medenî

Rifâ‘a, babasından, oğlu ise kendisinden rivâyet etmiştir. Buhârî ve Müslim’de rivâyetleri mevcut olup İbn Hibbân onu es-Sikât’ında zikretmiştir. Ömer b. Abdilaziz’in hilâfeti döneminde vefat etmiştir.[886]

Riyâş b. Adiyy el-Kindî

Hz. Ali’den hadîs rivâyet etmiştir.[887]

Sa‘d b. ‘Iyâz es-Sümâlî el-Ezdî el-Kûfî

Hz. Ali, Abdullah b. Mes‘ûd ve mürsel olarak Hz. Peygamber’den rivâyet etmiştir.[888]

Sa‘d b. el-Ahram et-Tâî el-Kûfî

Rivâyet sayısı çok az olan Sa‘d, Abdullah b. Mes‘ûd’dan; oğlu Muğire de kendisinden rivâyet etmiştir.[889]

---

884 Yalçın, age., s. 137.
885 Yalçın, age., s. 140-141.
886 Yalçın, age., s. 147.
887 Yalçın, age., s. 151.
888 Yalçın, age., s. 143.
889 Yalçın, age., s. 143.

Sa‘d b. Hişâm b. Âmir el-Ensârî

Babasından, amcasının oğlu Enes b. Mâlik, Âişe, İbn Abbas, Ebû Hüreyre ve Semüre b. Cündüb’den rivâyette bulunmuştur. Kendisinden ise Hamid b. Hilâl, Hamid b. Abdirrahman el-Himyerî, Zürare b. Ebû Evfa ve Hasen el-Basrî rivâyet etmişlerdir.[890]

Sa‘d el-A‘rec

Yemenli tâbiûndandır. Ya‘lâ b. Münye’nin arkadaşı olduğu ve Ömer b. Hattâb ile karşılaştığı bilinir. Hadîs rivâyet etmiştir.[891]

Sa‘îd b. Ebî Bürde el-Eş‘ârî

Ebû Mûsâ el-Eş‘ârî’nin oğludur. Hadîs rivayet edenlerdendir ve güvenilirliğinde ittifak vardır. 168 yılında vefat etmiştir.[892]

Sa‘îd b. Ebî Sa‘îd el-Hudrî

Yemen asıllı hadîs râvîsidir. Babası Ebû Sa‘îd el-Hudrî’den hadîs rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Amr, Zeyd b. Eslem ve ‘İmrân b. Ebî Enes rivâyette bulunmuştur.[893]

Sa‘îd b. el-Hâris el-Ensârî el-Hazrecî

Medîne kadılığı yapmış, tâbiûndan hadîs râvîsidir. Abdullah b. Ömer ve Câbir b. Abdullah’tan rivâyet etmiştir.[894]

Sa‘îd b. Hâni’ el-Havlânî

Riyaz b. Sâriye, Muâviye b. Ebî Süfyân, Ebû Müslim el-Havlânî ve Abd b. el-Esved el-Ansî’den rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Muâviye b. Salih, Şurahbîl b. Müslim el-Havlânî ve Ali b. Zeyd el-Havlânî rivâyette bulunmuştur. Mervân b. Muhammed’in hilâfeti esnasında 127 veya 129’da vefat etmiştir.[895]

---

[890] Yalçın, age., s. 144.
[891] İbn Sa‘d, age., VIII/82.
[892] Yalçın, age., s. 144.
[893] Yalçın, age., s. 145.
[894] Yalçın, age., s. 144.
[895] Yalçın, age., s. 149.

Sa'îd b. Sa'd b. 'Ubâde el-Ensârî el-Hazrecî

Yemen valilerinden, sahâbî mi yoksa tâbiî mi olduğu tartışmalı fakat sika bir hadîs râvîsidir.[896]

Sa'îd b. Vehb el-Hayvânî el-Hemdânî el-Hemedânî

Kendisine, Hz. Ali'ye aşırı düşkünlüğü ve sokulganlığı nedeniye el-Gurâd (kene) da denmiştir. Hz. Peygamber henüz hayatta iken Yemen'de Mu'âz b. Cebel'den hadîs dinlemiş, Hz. Ali, Habbab, Süleyman, İbn Ömer, İbn ez-Zübeyr ve Şürayh'tan hadîs rivayetinde bulunmuştur. Vefat tarihine dair rivâyetler, birbirinden epeyce farklıdır. 75-76'da vefat ettiğine dair rivâyetler bulunmakla birllikte verilen en geç tarih 86'dır.[897]

Sa'îd b. Yezîd Ebû Mesleme el-Ezdî el-Basrî

Enes b. Mâlik, Ebû Nadra, İkrime, Ebû Kılabe, Yezîd b. Abdullah b. eş-Şehîr, Hasan-ı Basrî ve daha başkalarından hadîs rivâyet etmiş olan Kahtân asıllı tâbiûndur.[898]

Sa'îd b. Zî La'veti'l-Asğar el-Hemdânî

Kendisi ve oğlu Hz. Ömer'den hadîs rivâyet etmiş olan Yemen asıllı tâbiûndur.[899]

Sa'lebe b. Ebî Mâlik el-Kurazî el-Kindî

Kendi ifadesine göre Yemenli bir Yahûdî iken Hilf yoluyla Kurayza kabilesine katılmış ve bu kabileden bir kadınla evlilik yapmıştır. Kurazî nisbesini taşıma sebebi buymuş. Hz. Ömer, Osman, Hârise b. Nu'mân, Câbir gibi bir gruptan hadîs rivâyet etmiştir.[900]

---

[896] Yalçın, age., s. 145.
[897] Yalçın, age., s. 145.
[898] Yalçın, age., s. 151.
[899] Yalçın, age., s. 144.
[900] Yalçın, age., s. 119.

Sâib b. Ebî Lübabe el-Evsî

Hz. Peygamber zamanında dünyaya gelmiş, Hz. Ömer'den ise hadîs rivâyet etmiştir. Rivâyeti azdır fakat Sikâtır. Velîd b. Abdilmelik'in hilâfeti sırasında Medîne'de vefat etmiştir.[901]

Sâlim ed-Devsî

Hz. Osman, Ebû Hüreyre, Âişe, Abdurrahman b. Ebî Bekr ve Ebû Sa'îd el-Hudrî'den hadîs rivâyet etmiştir. Hicrî 116 yılında vefat etmiştir.[902]

Seleme b. Küheyl el-Hadramî el-Kûfî

Ali b. el-Medînî'nin, 250 hadîs rivâyet ettiğini belirttiği Seleme b. Küheyl; Ebû Cüheyfe es-Sevâî, Cündüb el-Becelî, İbn Ebî Evfa, Ebü't-Tufeyl, Süveyd b. Gafle, Ebû Vâil, Habbe b. Cüveyn, Hücciyye b. Adiyy, Yezîd b. Vehb, Sa'îd b. Cübeyr, Şa'bî ve daha başka kimselerdenhadîs rivâyetinde bulunmuş olan bir tâbiûndur. 121 senesinde vefat ettiğini belirtilmiştir.[903]

Seleme b. Sâlih el-Ahmer el-Cu'fî

Huzeyfe, İbn Mes'ûd, Ali b. Ebû Talib ve Âişe'den hadîs rivâyet etmiş olan Yemen asıllı tâbiûndur.[904]

Seriyy b. İsmail es-Sâ'idî el-Hemdânî el-Kûfî

Şa'bî'nin amcasının oğlu ve kâtibi olup ondan ferâiz ve başka konularda rivâyette bulunmuştur. Kûfe kadılığında da bulunmuş olan Yemen asıllı tâbiûndur.[905]

Simâk b. el-Fadl

Simâk b. el-Fadl el-Havlânî adıyla bilinen ve San'â ahalisinden olan tâbiûndur. Hakkında başka bilgiye ulaşılamamıştır.[906]

---

[901] Yalçın, age., s. 142.
[902] Yalçın, age., s. 142.
[903] Yalçın, age., s. 146.
[904] Yalçın, age., s. 146.
[905] Yalçın, age., s. 143.
[906] İbn Sa'd, age., VIII/91.

Süleym b. ‘Âmir el-Kilâ‘î el-Habâirî el-Hımsî

Ebü’d-Derda, Temîm, Mikdad b. el-Esved, Avf b. Mâlik, Ebû Hureyre ve Amr b. Abese’den hadîs rivâyet etmiştir. Hz. Peygamber hayattayken dünyaya geldiği tahmin edilen Süleym, Mervân b. Muhammed’in hilâfeti sırasında 130’da vefat etmiştir.[907]

Süleyman b. Bürayde el-Eslemî

Merv kadılarından olan Yemen asıllı tâbiûndur. Hz. Ömer’in hilâfeti sırasında ikiz olarak dünyaya gelmişlerdir. 105 yılında 90 yaşındayken ikiz kardeşi Abdullah ile aynı günde vefat ettiği belirtilmiştir.[908]

Süleyman b. Meysere el-Ahmesî

Yemen asıllı tâbiûndur. Bir tek kişiden hadîs rivayet etmiştir.[909]

Sümâme b. Abdillah el-Ensârî el-Basrî

Enes b. Mâlik’in torunudur. Dedesinden ve Berâ b. Âzib’den hadîs rivâyet etmiştir. 210 senesinde Basra kadılığından azlinin hemen ardından vefat etmiştir.[910]

Süveyd b. Gafele en-Nehâ‘î el-Cu‘fî el-Kûfî

Yemen asıllıdır. Kûfe’nin meşhur âbid, zâhid, sika, Hâfız ve soylularından biridir. Fil senesinde veya ertesinde dünyaya gelmiştir. Kendi ifadesi de Hz. Peygamber’den bir yaş küçük olduğu şeklindedir. Hz. Peygamber ile görüşmek üzere Medîne’ye gelmiş fakat ancak defnine yetişebilmiştir. Hz. Ebû Bekr, Ömer, Ali, Bilâl, İbn Mes‘ûd ve Übeyy b. Ka‘b’dan hadîs rivâyet etmiştir.[911]

Şihâb b. Abdullah

Şihâb b. Abdullah el-Havlânî adlı Yemenli tâbiûndur. Râvî olduğu söylenir. Hakkında bilgi bulunamamıştır.

---

[907] Yalçın, age., s. 146.
[908] Yalçın, age., s. 141.
[909] Yalçın, age., s. 152.
[910] Yalçın, age., s. 129.
[911] Yalçın, age., s. 147.

Şübeyl b. Avf b. Ebî Hayye el-Ahmesî el-Becelî el-Kûfî

Câhiliyye dönemine yetişmiş ve Kadisiyye'ye katılmıştır. Hz. Ömer, Zeyd b. Erkâm, Ebû Hureyre ve Ömer b. Ebî Cübeyra el-Ensârî'den hadîs rivâyet etmiş olan Yemen asıllı tâbiûndur.[912]

Şürayh el-Kâdî b. el-Hâris b. Kays el-Kindî er-Râisî el-Kûfî

Hz. Ebû Bekir döneminde Yemen'den Medîne'ye göç etmiş, 18 yılında Hz. Ömer tarafından kadı tayin edilmiş bir muhadram olan Şürayh, kibar-ı tâbiûndan şair, fakih ve Hâfız bir kişi imiş. Hem Kûfe hem Basra kadılığı yaptığı için *el-Kâdi'l-Mısreyn* diye de anılır. Adaletiyle meşhur olmuştur. Hicrî 80 yılında 100 yaşındavefat ettiği kabul edilmiştir.[913]

Tâvûs b. Keysân

Tabiînin meşhûr hadîs âlimlerindendir. Aslen İranlıdır. Kendisine Tâvûs-i Himyerî de denir. Kendisi Eshâb-ı kiramdan yetmiş kişiyi gördüğünü söylemiştir. Tâvûs b. Keysân, büyük bir hadîs âlimi olup aynı zamanda da fıkıh ve tefsîr ilminde pek ileri dereceye sahiptir. Kırâat ilmini İbn-i Abbâs'tan tâlim etmiştir.[914]

Temîm b. Seleme el-Huzâ'î el-Kûfî

Süleyman b. ez-Zübeyr, Şurayh el-Kadi ve Abdurrahman b. Bilâl el-Absi'den hadîs rivâyet etmiş olan Yemen asıllı tâbiûndur. 100 senesinde Ömer b. Abdülaziz'in hilâfeti esnasında vefat etmiştir.[915]

Temîm b. Tarfe et-Tâî el-Kûfî

Yemen asıllı tâbiûndur. Câbir ibn Semüre, Adiyy b. Hâtim, İbn Ebî Evfa ve Dahhak b. Kays'tan hadîs rivâyet etmiştir. Haccâc zamanında 84 senesinde vefat etmiştir.[916]

---

912 Yalçın, age., s. 148.
913 Yalçın, age., s. 122-123.
914 Ören, age., III/19-20.
915 Yalçın, age., s. 152.
916 Yalçın, age., s. 152.

Ubeyd b. Âzib

Berâ‘ b. ‘Âzib'in kardeşidir. Ömer b. Hattâb'ın Ammâr ile birlikte Kûfe'ye gönderdiği on kişiden biridir.[917]

Übeyy b. Abbas el-Ensârî es-Sâ‘idî el-Medenî

Hicretten bir yıl sonra vefat etmiş olan Yemen asıllı tâbiûndur.[918]

Üveys b. Âmir el-Karenî el-Murâdî (Veysel Karenî)

Yemenli Murâd kabilesindendir. Tam adı; Üveys b. Âmir b. Cez b. Mâlik b. Amr b. Sa‘d b. Avsân b. Karen b. Redmân b. Nâciye b. Murâd'dır. Hâşim b. el-Kâsım'ın rivayetine göre; Üveys'in elbiselerinin eski ve yırtık olmasından dolayı etrafındakiler onunla alay edermiş. Zühd ve takva ehli biz zat imiş. İslâm dünyasında birçok büyük sahabîden bile daha fazla tanınan bir tabiîdir. Bunun sebebi hiç kuskusuz Hz. Peygamber'in övgüsüdür.[919] Herim b. Hayyân'ın rivayet ettiğine göre Kur'an okunurken ve okurken baygınlık geçirdiği olurmuş. Herim'e hitâben: "Yalnızlık, yalnız kalmak daha çok hoşuma gidiyor." Demiştir. Hz. Ömer, Üveys'ten, Allah'tan (Ömer için) mağfiret dilemesini istemiştir. Üveys de: "*Resûlullah'ın arkadaşı olduğun halde senin için nasıl mağfiret dileyeyim.*" Deyince Ömer: "*Ben Resûlullah'tan 'Şüphesiz, tâbiûnin en hayırlısı, kendisine Üveys denilen bir adamdır' dediğini duydum.*" demiştir.[920]

Vehb b. Münebbih

Tâbiûnin büyüklerindedir ve künyesi Ebû Abdullah'tır. 24/645 senesinde Sana şehrinde doğup 124/741 yılında yine burada vefât etmiştir. Yemen'e sonradan yerleşmiş olan İranlılardandır ve Hemmâm b. Münebbih onun kardeşidir. Doğru sözlü bir zât olduğu rivâyet edilmiştir. Emevîlerin büyük halifesi Ömer ibn Abdülaziz zamanında San‘â'da kâdılık yapmıştır. Ebû Hureyre, İbn-i Abbâs, İbn-i

---

[917] İbn Sa‘d, age., VIII/125.
[918] Yalçın, age., s. 126.
[919] "*Muhakkak size Yemen'den kendisine Üveys denilen bir adam gelecek. Yemen'de annesinden başka bir şey bırakmayacak. Onda sadef hastalığı vardı. Allah'a dua etti. Bir dirhem yeri kadar hariç Allah o hastalığı ondan giderdi. Sizden kim onunla karşılaşırsa ona uğrasın ve size mağfiret dilesin.*" İbn Sa‘d, age., VIII/269.
[920] İbn Sa‘d, age., VIII/268-273; Necdet Tosun, "Veysel Karanî", DİA, XLIII/74-75.

Ömer, Abdullah b. Amr b. Âs, Hemmâm b. Münebbih ve daha başkalarından hadîs bildirmiştir. İki oğlu, Abdullah ve Abdurrahmân; kardeşinin iki oğlu Abdussamed ve Akîl; Semmâk b. Fazl, İsrâil Ebû Mûsâ ve başkaları da ondan hadîs nakletmişlerdir.[921]

Vehb ez-Zimârî

Yemen'in ücra köşelerinde bir kasabada yaşadığı ve vaktini kitap okuyarak geçirdiği bildirilen Yemenli tâbiûndur. Hadîs rivâyet ettiği bildirilmiştir.[922]

Zehdem b. Mudarrib el-Cermî el-Ezdî el-Basrî

Yemen asıllı tâbiûn arasında ismi geçmektedir.[923]

Zeyd b. Erkam

Zeyd b. Erkâm el-Ensârî. Benî el-Hâris b. el-Hazrec'dendir. Künyesi Ebû Sa'd imiş. Kûfe'ye yerleşmiş ve 68 yılında orada vefat etmiştir.[924]

Zeyd b. Vehb el-Cühenî el-Kûfî

Muhadram ve sika bir imamdır. Hz. Peygamber'i görmek için yola çıkmış, fakat o yoldayken Hz. Peygamber vefat etmiştir. Medîne'ye geldikten sonra Hz. Ali'nin katılmış olduğu bütün savaşlara katıldığı rivâyet edilmiştir. Azerbaycan fethine katıldığı da kendi ifadelerinden anlaşılıyor. Cemâcim savaşından sonra 96 senesinde vefat etmiştir.[925]

Ziyâd b. eş-Şeyh

Ebnâ'dan ve San'â ahalisinden olduğu rivâyet edilmiştir.[926] Başka bilgiye ulaşılamamıştır.

Zübeyd b. es-Salt el-Kindî

Yemen asıllı tâbiûn arasında ismi geçmektedir. Hadîs râvîsidir.[927]

---

921 *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/161-166; Mahmut Demir-Mehmet Emin Özafşar, "Vehb b. Münebbih", DİA, XLII/608-610.
922 İbn Sa'd, age., VIII/83.
923 Yalçın, age., s. 141.
924 İbn Sa'd, age., VIII/126
925 Yalçın, age., s. 142.
926 İbn Sa'd, age., VIII/91.

C. Yemenli Tebeü't-Tâbiûn

Tebeü't-tâbiûn, Allah Resûlü'nü ve sahâbeyi görememiş; ancak tâbiûnu görmüş olan müslümanlara verilen addır. Yemen asıllı tebeü't-tâbiûn, aşağıda alfabetik olarak verilmiştir.

Abdullah b. Lehî'a b. Ukbe b Fer'ân el-Hadramî el-Mısrî

96-97 yılında Kâhire'de dünyaya gelen İbn Lehî'a, tebeü't-tâbiûn'in büyük muhaddislerinden olup on yıl Mısır kadılığı yapmıştır. Kaynaklarda İbn Lehî'a'ya ait herhangi bir eser zikredilmemekle birlikte Carl Heinrich Becker, Heidelberg Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan papirüs üzerine yazılı bir mecmuada Abdullah b. Lehî'a'nın rivâyetlerinin yer aldığı bir yazmayı haber vermiş ve daha sonra bu papirüs neşredilmiştir. 174 yılında Kâhire'de vefat etmiştir.[928]

Abdullah b. Nümeyr

Abdullah b. Nümeyr İbn Abdullah b. Ebû Hayye b. Serh b. Seleme b. Sa'd b. el-Hakem b. Selmân b. Mâlik, tam adıdır. Yemen asıllı Hemdân kabilesinin Hârif koluna mensuptur. Künyesi Ebû Hişâm imiş. 199/814 yılında Kûfe'de vefat etmiştir. Hadîs hâfızı olduğu bildirilmiştir. İbn Nümeyr olarak bilinen zâtın da babasıdır.[929]

Abdullah b. Tâvûs

Tebeü't-tâbiûndandır. Künyesi Ebû Muhammed'dir. Emirü'l-müminîn Ebü'l-Abbâs'ın hilafetinin ilk yıllarında vefat etmiştir. Hadîs rivayet eden Yemenlilerdendir.[930]

Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî (Şeyh-i San'ân)

Yemenli hadîs ve fıkıh âlimidir. Abdurrezzâk b. Hemmâm b. Nafiî Ebû Bekir es-San'ânî[931] büyük imamlardandır. 127/744 yılında San'â'da doğmuş; 211/826

---

[927] Yalçın, age., s. 142.
[928] Yalçın, age., s. 161-163.
[929] İbn Sa'd, age., VIII/512.
[930] İbn Sa'd, age., VIII/91.
[931] Feridüddin Attar'ın *Mantıku't-Tayr* adlı eserinde, Şeyh-i San'ân'ın başından geçtiği rivayet edilen bir kıssa anlatılır. Metinlerarasılık unsurları içeren bu hikâyenin özeti ve bazı tespitler

yılında vefât etmiştir. Benî Himyer kabilesi âzâdlılarından olduğu söylenir. Bunun için de Ebû Bekir el-Himyerî diye de bilinir. Hadîs ilminde, hâfız (yüz bin hadîsi râvileri ile birlikte ezbere bilen) ve sika (güvenilir) bir zâttır; ayrıca fıkıh ve tefsîr ilminde de çok yüksektir. Babasından, amcasından, Ma'mer b. Râşid, İmâm-ı Evzâî, İmâm-ı Mâlik, İbn-i Cüreyc, Süfyân b. Uyeyne, Süfyân-ı Sevrî, Zekeriyya b. İshâk el-Mekkî, Ca'fer b. Süleymân, Yûnus b. Süleym es-San'ânî, İbn-i Ebî Revvâd, İsmail b. Iyâş ve başka zâtlardan ilim öğrenip hadîs rivâyet etmiştir. *Tefsîrü'l-kur'ân, el-Musannef fi'l-hadîs, Kitabü'l-megâzî, Tezkiyetü'l-ervâh, el-Câmiu'l-kebîr fi'l-hadîs, El-Câmiu's-sünen fi'l-fıkh* adlı eserleri vardır.[932]

Abdüssamed b. Ma'kıl

Abdüssamed b. Ma'kıl b. Münebbih adıyla bilinen Yemenli hadîs râvîsidir. Tebeü't-tâbiûndandır. Vehb b. Münebbih'ten rivayet etmiştir.[933]

Ahmed b. Eşkâb el-Hadramî el-Kûfî

Hicrî 217'de veya daha sonra vefat etmiştir.[934] Yemen asıllıdır.

Ahmed b. İshâk el-Hadramî

Yemen asıllıdır. Ebû Hâtim ve Nesâî kendisini tevsîk etmiştir. İkrime b. 'Ammâr, Hemmâm b. Yahyâ, Hammâd b. Yezîd, Vüheyb ve Ebû 'Avane'den rivâyet etmiştir. Hicrî 211'de Basra'da vefat etmiştir.[935]

Ahmed b. Muhammed el-Huzâ'î

Yemen asıllıdır. Hicrî 230'da Tarsus'ta vefat ettiği rivayet edilmiştir.[936]

---

için: Bkz. "Yusuf Babür, Şeyh-i San'ân Kıssasında Dair, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/13 Fall 2013, p. 509-516."

932 İbn Sa'd, age., VIII/94; Ören, III/68-69.

933 İbn Sa'd, age., VIII/93.

934 Yalçın, age., s. 165.

935 Yalçın, age., s. 165.

936 Yalçın, age., s. 165.

Bakiyye b. el-Velîd el-Kilâ‘î el-Meytemî el-Hımsî

Muhammed b. Ziyad el-Elhânî, Evzâ‘î, Ebû Bekr b. Ebî Meryem ve başkalarından hadîs rivâyet etmiştir. Muhammed b. Harun'un hilafetinin sonlarında 197'de vefat etmiştir.[937]

Bekkâr b. Abdullah

Bekkâr b. Abdullah b. Sehûk adıyla bilinir. Tebeü't-tâbiûndandır. Cened'de oturduğu bildirilmiştir. Abdullah b. el-Mübârek ve başka kişiler de Bekkâr'dan hadîs rivayet etmiştir.[938]

Bekr b. Abdurrahman el-Ensârî el-Kûfî

Amcasının oğlu İsa b. Muhtar, Kays b. er-Rebî, Herim b. Süfyân el-Becelî ve İbn Küneyde'den hadîs dinlemiştir. On küsur sene Kûfe kadılığı yapmış; azlinden sonra Kûfe'de vefat etmiştir.[939]

Bekr b. Amr el-Me‘âfirî el-Mısrî

Mısır Camii imamıdır. Ebû Cafer'in hilâfeti esnasında 140 yılında vefat etmiştir.[940]

Bişr b. Bekr el-Becelî ed-Dımeşkî

200 veya 205'te vefat ettiği belirtilmiştir.[941] Yemen asıllıdır.

Bişr b. Ömer ez-Zehrânî el-Ezdî el-Basrî

Mâlik b. Enes'in râvilerindendir. Şu‘be, Mâlik, Hemmâm, Ebân, Hammâd b. Sâide, İkrime b. Âmir gibi tâbiîlerden rivâyet etmiştir. 207'de Basra'da vefat etmiştir.[942]

---

[937] Yalçın, age., s. 170.
[938] İbn Sa‘d, age., VIII/93.
[939] Yalçın, age., s. 170.
[940] Yalçın, age., s. 170.
[941] Yalçın, age., s. 169.
[942] Yalçın, age., s. 169.

Bişr b. Velîd el-Kindî

Hanefî Irak kadılarındandır. Hicrî 125 yıllarında dünyaya gelmiştir. Bir dönem hapse atılmış; 238'de vefat etmiştir.[943]

Bükeyr b. Âmir el-Becelî el-Kûfî

Ebû Zür'a, Abdurrahman b. Ebî Nazm el-Becelî ve Kays b. Ebî Hâzim'den rivâyet etmiştir. Doğum ve ölüm tarihleri verilmemiştir.[944]

Bürayd b. Ebû Bürde el-Eş'ârî el-Kûfî

Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'nin torunlarındandır. Hicrî 100'den sonra vefat etmiştir.[945]

Büsr b. Ubeydillah el-Hadramî eş-Şâmî

Ruveyfi', Vâsile b. el-Eska' ve daha başkalarından rivâyet etmiştir. 100'den sonra Şam'da vefat etmiştir.[946]

Câbir b. Zeyd el-Cu'fî el-Kûfî

Ebû Tufeyl, Ebü'd-Duha, İkrime, Ata, Tavus, Hayseme, Muğire b. Şübeyl vb. bir gruptan rivâyet etmiştir. Kendisini Râfizî sayanlar vardır.[947]

Câbir b. Zeyd el-Ezdî

193 senesinde Basra'da vefat eden Yemen asıllı tebeü't-tâbiûndur.[948]

Cerîr b. Hâzim el-Ezdî el-Ateki el-Cehdamî el-Basrî

Abdülmelik b. Mervân'ın hilâfeti esnasında dünyaya gelmiş ve 170 yılında vefat etmiştir.[949] Yemen asıllıdır.

Cerîr b. Zeyd el-Ezdî el-Basrî

Hicrî 100 yılından sonra vefat etmiştir.[950]

[943] Yalçın, age., s. 170.
[944] Yalçın, age., s. 170.
[945] Yalçın, age., s. 169.
[946] Yalçın, age., s. 169.
[947] Yalçın, age., s. 171-172.
[948] Yalçın, age., s. 171.
[949] Yalçın, age., s. 172-173.
[950] Yalçın, age., s. 173.

Cevre b. Humeyl et-Tâî

Yemen asıllıdır.

Cuayd b. Abdurrahman el-Kindî

Hicrî 144'te vefat etmiştir.[951] Yemen asıllıdır.

Ebü'l-Hattâb el-Meâfirî

Adı; Ebü'l-Hattâb Abdüla'lâ b. es-Semh el-Meâfirî el-Himyerî'dir. Aslen Yemenli olup Basra'da Ebû Ubeyde Müslim b. Ebû Kerîme'den İbâziyye mezhebinin esaslarını öğrenen, bu bilgileri Kuzey Afrika'ya taşıyan ve "hameletü'l-ilm" diye adlandırılan beş kişiden biridir. Hâricî fırkalarının en mutedili olan mezhebin Trablusgarb'daki imamlığını yapmıştır. 144/761 yılında vefat etmiştir.[952]

Dâvud b. Yezîd b. Abdirrahman el-Evdî el-Mezhicî

Babasından, Şa'bî, Hakem b. 'Uteybe, Simâk b. Harb, Ebû Vâil, Muğira b. Şübeyl, Ebû Bürde ve daha başka kişilerden rivâyeti vardır. Hicrî 151 senesinde vefat etmiştir.[953]

Delhem b. Sâlih el-Kindî

Huceyr b. Abdillah el-Kindî, Ata, İkrime, İbn Yezîd, Şa'bî ve daha başkalarından hadîs rivayet etmiştir.[954] Doğum ve ölüm tarihi bildirilmemiştir. Yemen asıllıdır.

Ebû Amr Abdurrahmân b. Amr b. Yuhmid el-Himyerî es-Şeybânî el-Evzâ'î

Hicrî 88 yılında doğmuştur. Evzâiyye mezhebinin kurucusu, mutlak müctehid, kurra, zâhid ve büyük bir hadîs hafızıdır. Evzâiyye, hicrî 230 yılına kadar varlığını korumuş ve sonrasında kaybolmuştur. Ebû Amr, döneminin fıkıh otoritesi

---

[951] Yalçın, age., s. 173.
[952] Mustafa Öz, "Ebü'l-Hattâb el-Meâfirî", DİA, X/324.
[953] Yalçın, age., s. 183.
[954] Yalçın, age., s. 183.

sayılmıştır. Hicrî 157 yılında vefat etmiştir. Kendisi ve mezhebi üzerine pek çok ilmi araştırma yapılmıştır.[955]

Ebû Bekr b. Osman b. Sehl/Süheyl b. Hânîf el-Ensârî el-Hazrecî

Ebû Ümâme b. Sehl b. Hânîf'ten hadîs rivâyet etmiş olan bir kadıdır. Hicrî 120'de vefat etmiştir.[956]

Ecleh b. Abdullah el-Kindî

Kûfe şiasındandır. Hicrî 145'ten sonra vefat etmiştir.[957]

Eflah b. Humeyd el-Ensârî el-Medenî

Babasından, Muğire b. Ca'd, Ebû Bekr b. Hazm, Kâsım b. Muhammed ve daha başkalarından rivâyeti vardır. 158 yılında veya daha sonra vefat etmiştir.[958]

Esed b. Amr el-Becelî el-Kûfî

Ebû Hanîfe'den fıkıh öğrenmiş ve el-'Avfî'den sonra eş-Şarkıyye kadılığı yapmıştır.[959] Yemen asıllıdır.

Eş'as b. İshâk el-Eş'ârî el-Kummî

Başta Hasan-ı Basrî olmak üzere birçok râvi kendisinden hadîs rivâyet etmiş olduğu Yemen asıllı tebeü't-tâbiûndur.[960]

Eş'as b. Sevvâr el-Kindî el-Kûfî

Ehvâz kadılığı yapmıştır. Şa'bî, İkrime, Hasen ve İbn Sîrîn'den hadîs rivâyet etmiştir. 136 senesinde vefat etmiş olan Yemen asıllı tebeü't-tâbiûndur.[961]

Eyyûb b. 'Âiz et-Tâî el-Kûfî

Kays b. Müslim, Bükeyr b. el-Ahnes ve daha başkalarından hadîs rivâyet etmiştir. Hicrî ikinci asırda vefat etmiştir.[962]

---

955 Yalçın, age., s. 158-161.
956 Yalçın, age., s. 164.
957 Yalçın, age., s. 164-165.
958 Yalçın, age., s. 168.
959 Yalçın, age., s. 165.
960 Yalçın, age., s. 167.
961 Yalçın, age., s. 168.

Ezher b. Sa'îd el-Harrâzî el-Himyerî el-Hımsî

Ümâme el-Bâhilî, Abdurrahman b. es-Sâib, Âsım b. Humeyd es-Sekûnî ve başkalarından rivâyet etmiştir Hicrî 129'da vefat etmiştir.[963]

Gavs b. Câbir

Yemenli tebeü't-tâbiûndandır.[964] Hakkında bilgi yoktur.

Habib b. Ebî Amre el-Gassâb el-Ezdî el-Hamâî el-Kûfî

Yemen asıllıdır. Sa'îd b. Cübeyr, Mücâhid, Münzir en-Nevevi, Âişe bt. Talha ve Ümmü'd-Derda'dan hadîs rivâyet etmiştir. Hicrî 142 senesinde vefat etmiştir.[965]

Habib b. eş-Şehîd el-Ezdî el-Basrî

Yemen asıllıdır. Hicrî 145 senesinde 66 yaşında vefat etmiştir.[966]

Haccâc b. Abd es-Sümâli

Yemen asıllıdır. Hâfız olduğu da belirtilmiştir. 143 yılında vefat etmiştir.[967]

Haccâc b. Ertat en-Neha'î el-Kûfî

Sığar-ı sahâbeden Enes b. Mâlik ve Urve hayattayken dünyaya gelmiştir. Abdülmelik b. Abdülamid, babasından rivâyetle Haccâc'ın yıllarca geçimini annesinin eğirdiği iplerden sağladığını; sonra Ebû Cafer'in onu oğlu Mehdî ile birlikte Horasan'a gönderdiğini ve Haccâc'ın Horasan'dan yetmiş köle ile döndüğünü; zaman zaman elini başına koyup "*asalet tutkusu beni helak etti*" dediğini ve Ebû Hanife'ye uğrayıp "*Allah senin aklını kabul etmez*" dediğini belirtmiştir.[968]

Hafs b. Gıyâs en-Neha'î el-Kûfî

Hicrî 117'de Hişâm b. Abdülmelik'in hilâfeti sırasında dünyaya gelmiştir. Harun Reşid kendisini Bağdat'ın doğusuna vali olarak, sonra Kûfe'ye kadı olarak

---

[962] Yalçın, age., s. 168-169.
[963] Yalçın, age., s. 165.
[964] İbn Sa'd, age., VIII/94.
[965] Yalçın, age., s. 173.
[966] Yalçın, age., s. 173.
[967] Yalçın, age., s. 175.
[968] Yalçın, age., s. 175.

atamıştır. Hafs, bu görevini, Muhammed b. Harun'un hilâfeti esnasında ölümcül bir hastalığa yakalanıp 194'te vefat edinceye dek sürdürmüştür.[969]

Hafs b. Ömer el-Ezdî en-Nemerî el-Havzî

Ahmed b. Hanbel, Mâlik b. Enes, Beyhaki, Abdürrezzâk b. Hemmâm ve daha birçok müellif, kendisinden çok sayıda hadîs almışlardır. 225 senesinde vefat etmiştir.[970]

Hakem b. Ebân

Tebeü't-tâbiûndandır. Aden ahalisinden olduğu ve hadîs rivayet ettiği bilinen Yemenli râvîdir. 154 yılında vefat etmiştir.[971]

Hakem b. Nâfi' el-Behrânî Ebü'l-Yemân el-Hımsî

Ebû Dâvud, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel de kendisinden hadîs almışlardır. 113 veya 115 yılında vefat etmiştir.[972]

Hâlid b. el-Kâsım el-Hazrecî el-Beyâzî

Hicrî 163 yılında 93 yaşında vefat etmiştir.[973]

Hâlid b. Mahled el-Becelî el-Kûfî

Yemen asıllı tebeü't-tâbiûndur.

Hâlid b. Yezîd es-Seksekî el-İskenderânî

Cumehîler'in mevlâsı olup künyesi Ebû Abdurrahman el-Mısrî'dir. Sa'îd b. Ebû Hilâl ve Ata b. Ebî Rebah'tan hadîs almıştır. Hicrî 139'da vefat etmiştir.[974]

Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî el-Ezdî el-Yahmedî

Yemen asıllı olduğu söylenir. Hicrî 100 senesinde Umman'da dünyaya gelmiştir. İslâm tarihi boyunca yetişmiş olan en büyük filolog olarak kabul edilmiş olup nahiv ve aruzu sisteme kavuşturan kişi olarak bilinir. Hocası meşhur fıkıh ve

---

[969] Yalçın, age., s. 179.
[970] Yalçın, age., s. 178.
[971] İbn Sa'd, age., VIII/92.
[972] Yalçın, age., s. 179.
[973] Yalçın, age., s. 181.
[974] Yalçın, age., s. 182.

hadîs âlimi Eyyûb es-Sahtiyani'nin tesiriyle Sünni akîdeye bağlanmıştır. Çeşitli ilimi alanlarda eğitim alan Halîl b. Ahmed'in tahsil hayatında hadîs önde gelmiştir.[975]

Hammâd b. Zeyd b. Dirhem

Künyesi Ebû İsmail'dir. Osman taraftan idi. Sika, sağlam ve hüccet olup çok sayıda hadis rivayet etmiştir. Hâzim Ebû Cerîr b. Hâzım vefat ettiğinde, Zeyd Ebû Hammâd b. Zeyd onun kölesiydi. Hâzım'ın iki çocuğuolan Yezîd ve Cerîr onu hürriyetine kavuşturdular. Hammâd b. Zeyd, 98 yılında doğdu. Hammâd b. Zeyd, 179 yılında seksen bir yaşındaydı.[976]

Haramiyy b. Hafs b. Amr el-'Atekî el-Kasmelî

Şu'be, Hammâd b. Seleme, Ebân el-Attar, Abdülvahid b. Ziyad ve daha birçok şeyhten rivâyet etmiştir. 201 veya 205 yılında vefat etmiştir.[977]

Hâris b. Abd el-Ezdî

Mu'âz 'ın ashâbındandır.[978] Yemen asıllı olduğu olduğu bildirilmiştir. Hakkında başka bilgiye ulaşılamamıştır.

Hâris b. eş-Şübeyl el-Becelî

Hicrî 100'den sonra vefat etmiştir. Yemen asıllı olduğu bildirilmiştir.[979]

Hariz b. Osman er-Rahabi el-Hımsî

Ehl-i Beyt'e küfreden biri olduğu söylenmiştir. 163 senesinde 83 yaşında vefat etmiştir.[980]

Hasan b. el-Muhârik el-Kindî el-Vâsıtî

Hz. Ömer ve Mufaddal b. Fedale'den hadîs rivâyet etmiştir. 222 senesinde vefat etmiştir. Yemen asıllı olduğu söylenir.[981]

---

[975] Yalçın, age., s. 182-183.
[976] İbn Sa'd, age., IX/299-300.
[977] Yalçın, age., s. 182-175.
[978] Yalçın, age., s. 173.
[979] Yalçın, age., s. 173.
[980] Yalçın, age., s. 175.
[981] Yalçın, age., s. 175.

Hasen b. Abdülaziz el-Cervî el-Cüzâmî el-Mısrî

Bağdat'a yerleşmiş, 257 senesinde Irak'ta vefat etmiştir.[982] Yemen asıllı olduğu söylenir.

Hasen b. Abdullah el-'Uranî el-Becelî el-Kûfî

Hicrî 100'den önce vefat etmiştir.[983] Yemen asıllı olduğu söylenir.

Hasen b. Abdullah el-'Urfî el-Becelî el-Kûfî

İbn Abbas, Amr b. Hâris, Âbid b. Nedale, Yahyâ b. el-Cezzar, Sa'îd b. Cübeyr ve daha başka kisilerden rivâyet etmiştir.[984]

Hasen b. Rebî' el-Becelî el-Kasrî el-Kûfî

Abdullah b. Mübârek'in ashâbından imam, Hâfız, hüccet, âbid ve ilmiyle amil bir şeyh olduğu söylenmiştir.[985]

Hasen b. Ubeydillah en-Neha'î el-Kûfî

İbrahim b. Zeyd en-Neha'î, İbrahim b. Süveyd en-Neha'î, İbrahim b. Yezîd et-Temîmi, Yezîd b. Vehb, Ebû Amr eş-Şeybani, Ebû Hamza Cami' b. Şeddad, Ebû Vâil, Âmir eş-Şa'bî, Sa'd b. Abde, Ebü'd-Duha, İbn Zür'a ve bir topluluktan rivâyet etmiştir. 140'tan önce, Ebû Cafer'in hilâfeti esnasında vefat etmiştir.[986]

Hasen b. Üsame el-Kelbî el-Medenî

Zeyd b. Hârise'nin torunudur. Babasından hadîs rivâyet etmiştir. Kendisinden ise oğulları Zeyd, Muhammed ve Selem rivâyette bulunmuştur.[987] Doğum ve ölüm tarihleri net değildir.

Hattâb b. Osman et-Tâî el-Fevzî el-Hımsî

Hadîs râvîsi olan Yemen asıllı tebeü't-tâbiûndandır. Hicrî 200'den sonra vefat etmiştir.[988]

---

[982] Yalçın, age., s. 177.
[983] Yalçın, age., s. 177.
[984] Yalçın, age., s. 176.
[985] Yalçın, age., s. 176.
[986] Yalçın, age., s. 176.
[987] Yalçın, age., s. 175.

Hayve b. Şurayh el-Hımsî el-Hadramî

Hadîs râvîsi olan Yemen asıllı tebeü't-tâbiûndandır. Hicrî 224 yılında vefat etmiştir.[989]

Hayve b. Şürayh b. Safvan b. Mâlik el-Kindî et-Tücîbî el-Mısrî

Sûfî-meşrep, âbid ve zâhid bir şeyh imiş. Ebû Cafer'in hilâfeti esnasında vefat etmiştir.[990] Hadîs râvîsi olan Yemen asıllı tebeü't-tâbiûndandır. Rabîatü'l-Kasrî, Ukbe b. Müslim, Süleym b. Cübeyr ve Yezîd b. Ebî Hubeyb'den hadîs rivâyet etmiştir.

Hişâm b. Yusuf

Künyesi Abdurrahman imiş. Ebnâ'dan olduğu bildirilmiştir. Yemen'de kadılık yapmış ve Ma'mer b. Râşid'den çok hadîs rivayet etmiştir. Hicrî 197 yılında Yemen'de vefat etmiştir.[991]

Husayn b. Abdurrahman en-Neha'î el-Kûfî

Ebû Vâil, Amr b. Meymûn el-Evdî, Şa'bî, Sâlim b. Ebi'l-Ca'd, Sa'îd b. Cübeyr, Sa'd b. Ubeyde, Abdullah b. Şeddad ve daha başkalarından hadîs rivâyetinde bulunmuş olan[992] Yemen asıllı tebeü't-tâbiûndur.

Huveyy Ebû Ubeyd el-Mezhicî

Hadîs rivâyetinde bulunmuş olan Yemen asıllı tebeü't-tâbiûndur.

Hüseyin b. Ali el-Cu'fî el-Kûfî

Kûfe rahibi diye anılacak kadar âbid, zâhid, dünya malına önem vermemiş ve hatta evlilik bile yapmamış sûfî-meşrep bir şeyh imiş. Birçok eserde hadîs rivâyetleri bulunmaktadır. 203 yılının Zilkade ayında vefat etmiştir.[993]

---

988 Yalçın, age., s. 182.
989 Yalçın, age., s. 180.
990 Yalçın, age., s. 180.
991 İbn Sa'd, age., VIII/94.
992 Yalçın, age., s. 178.
993 Yalçın, age., s. 178.

Hüseyin b. Zekvân el-Muallim el-Avzî el-Basrî

Atâ, Nâfi‘, Katâde, Abdullah b. Büreyde, Yahyâ b. Ebî Kesir, Amr b. Sa‘îd, Büdeyl b. Meysere, Süleyman el-Ahvel Gibi kişlerden hadîs rivâyeti vardır. 145 yılında vefat etmiştir.[994]

İbn Nümeyr

Tam adı, Ebû Abdurrahmân Muhammed b. Abdullâh b. Nümeyr el-Hemdânî el-Kûfî'dir. Kûfe'de doğmuş olsa da aslen Yemenli olup Kûfe'ye yerleşen Hemdân kabilesinin Hârif koluna mensuptur. Babası Abdullah b. Nümeyr gibi kendisi de önemli bir hadîs hâfızıdır. İbn Nümeyr; 234/849'da Kûfe'de vefat etmiştir.[995]

İbrahim b. Abdirrahman es-Seksekî

Hicrî 100'den önce vefat etmiş olan[996] Yemen asıllı hadîs râvîsidir. Tebeü't-tâbiûndandır.

İbrahim b. Besar er-Ramâdî

Hicrî 230'da Basra'da vefat etmiştir.[997] Yemen asıllı hadîs râvîsidir. Tebeü't-tâbiûndandır.

İbrâhim b. el-Hakem

İbrâhim b. el-Hakem b. Ebân[998] adıyla bilinir. Yemenli tebeü't-tâbiûndandır. Hakkında başka bilgi yoktur.

İbrahim b. el-Mihricân b. Câbir el-Becelî

Yemenli tebeü't-tâbiûndandır. Hadîs râvîsidir. Başka bilgiye ulaşılamamıştır.

İdris b. Yezîd el-Evdî

Birçok hadîs rivâyet etmiştir. Hicrî 100'den sonra vefat etmiştir.[999] Yemenli tebeü't-tâbiûndandır.

---

994 Yalçın, age., s. 177.
995 Ali Toksarı, "İbn Nümeyr", DİA, XX/237.
996 Yalçın, age., s. 164.
997 Yalçın, age., s. 163-164.
998 İbn Sa‘d, age., VIII/94.
999 Yalçın, age., s. 165.

İshâk b. Abdullah b. Ebî Talha el-Ensârî el-Medenî

Hicrî 132'den sonra vefat etmiştir.[1000] Yemenli tebeü't-tâbiûndandır.

İsmail b. Abdillah el-Asbahî

Yemenli tebeü't-tâbiûndandır. Sika bir hadîs râvîsi olduğu söylenir. Hicrî 226 veya 227'de vefat ettiği rivâyet edilmiştir.[1001]

İsmâîl b. Abdülkerîm

Künyesi Ebû Hişâm'dır. Yemenli hadîs râvîlerindendir. İsmâîl b. Abdülkerîm b. Ma'kıl b. Münebbih adıyla bilinir. 210 yılında Yemen'de vefat etmiştir.[1002]

İsmail b. Ebân el-Varrâk el-Ezdî el-Kûfî

Kûfe şiasındandır. Mis'ar b. Kidâm, Abdurrahman b. Gasîl, İsrâîl b. Yûnüs, Şerîk b. Abdillah gibi kişilerden hadîs rivayet etmiştir. Hicrî 210 veya 216'da vefat ettiği söylenir.[1003]

İsmail b. Ebî Üveys el-Asbahî el-Medenî

Hicrî 226'da vefat etmiştir.[1004] Yemen asıllı tebeü't-tâbiûndur.

İsmail b. Recâ b. Rabî'a ez-Zübeydî

Yemen asıllı hadîs râvîsi olan tebeü't-tâbiûndur. Ezberindeki hadîsleri unutmamak için kendi çocuklarını bir araya toplayıp rivayet edermiş.[1005]

İsmâîl b. Şerûs

Tebeü't-tâbiûndedir. Kendisinden hadîs rivayet edilen Yemenlilerdendir.[1006] Hakkında başk bir bilgiye ulaşılamamıştır.

[1000] Yalçın, age., s. 165.
[1001] Yalçın, age., s. 167.
[1002] İbn Sa'd, age., VIII/94.
[1003] Yalçın, age., s. 166.
[1004] Yalçın, age., s. 166.
[1005] İbn Sa'd, age., VIII/437.
[1006] İbn Sa'd, age., VIII/92.

İsmail b. Zeyd b. Sâbit en-Neccârî

Adı, İsmail b. Zeyd b. Sabit b. ed-Dahhak b. Zeyd b. Levzan b. Amrb. Abd b. Avf b. Malik b. en-Neccar. Annesi, Belharis b. el-Hazrec'den Ummii Sa'd bt. Sa'd b. er-Rebi'dir. Zeyd b. Sâbit'in en küçük oğludur.

İsrail b. Yûnus b. Ebû İshâk es-Sebî'î el-Hemdânî

Ezber kabiliyeti çok yüksek biriymiş. Pek çok hadîs rivayet etmiştir. Hicrî 100'de doğmus, 163'te vefat etmiştir.[1007]

Ma'mer b. Râşid

Tebeü't-tâbiûndandır. Yemenli hadîs râvîsidir. Künyesi Ebû Urve'dir. Ezd'in mevlâsıdır. Babası Râşid ise Ebû Amr olarak bilinir ve Ezd'in mevlâsıdır. Daha önceleri Basra'da ikamet eden Ma'mer, Yemen'e hareket edeceği zaman Eyyûb[1008] onu yolcu etmiştir. Rivayetlerde Ma'mer'in Hicrî 150 ya da 153 yılında vefat ettiği geçmektedir. Hakkındaki bilgileri Abdürrezzâk San'ânî'nin rivayet ettiği nakledilmiştir.[1009]

Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Himyerî el-Medenî

Mâlikî mezhebinin imamı, hadiste emiru'l-mü'minîn ve mutlak müctehid'dir. 93 yılında Medîne'de dünyaya geldiği kabul edilir. İmam Mâlik aslen Yemenli olup Zû-Asbah kabilesine mensuptur. Yemen valisinden zulüm gören dedesi Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî, gelip Medîne'ye yerleşmiştir. İmam Mâlik, H. 179'da vefat etmiştir. Birçok eser telif etmis olup bunların önemlisi, hadîs külliyatı içerisinde ilk tedvin edilen eser olma ayrıcalığına da sahip olan *Muvatta* adlı eseridir.[1010] Süyûtî, İmâm-ı Mâlik'ten hadîs rivâyet eden 993 zâtın isimlerini alfabe sırasıyla *Kitâbu Tezyini'l-Memâlik bi-Menâkıbı Seyyidina'l-İmâm Mâlik* adlı kitabında yazmıştır. İmam Mâlik:

[1007] Yalçın, age., s. 166.
[1008] Öyle sanıyoruz ki Eyyûb olarak zikredilen kişi Eyyûb el-Ensâri'dir. Çünkü Eyyûb el-Ensârî, Hz. Ali döneminde Basra valisi olan İbn Abbâs'tan himaye görmüş ve orada bir müddet kalmıştır.
[1009] İbn Sa'd, age., VIII/92; İbrahim Hatiboğlu, "Ma'mer b. Râşid", DİA, XXVII/552-553.
[1010] İbn Sa'd, age., IX/202; Ahmet Özel, "Mâlik b. Enes", DİA, XXVII/506-513.

"Eğer elimde imkân olsaydı, Kur'ân-ı kerîmi kısa aklıyla, kendi görüşüne göre tefsîr edenin boynunu vururdum." demiştir.[1011]

Mu'âfâ b. 'İmrân b. Muhammed el-Ezdî el-Fehmî el-Mevsılî

120 yılından sonra doğmuştur. Hocası Süfyân es-Sevrî'nin kendisine taktığı "Yâkûtetü'l-ulemâ" lakabıyla tanınmıştır. 180 veya 184 yılında Musul'da vefat etmiştir. Mu'âfâ güzel konuşur, zâhidâne yaşarmış. Varlıklı bir aileden geldiği için oldukça zengin biriymiş.[1012]

Mutarrif b. Mâzin

Tebeü't-tâbiûndandır. Yemenlidir ve künyesi Ebû Eyyûb'dur. San'â şehrinde kadılık yapmıştır. Kinâne'nin mevlâsı imiş. Halife Hârûn Reşîd zamanında Rakka'da vefat etmiştir.[1013]

Rahîl b. Mu'âviye el-Cu'fî el-Kûfî

Yemen asıllı hadîs râvîsi olan tebeü't-tâbiûndur.

Raşîd b. Sa'îd el-Kaynî el-Mihrî el-Mısrî

Yemen asıllı hadîs râvîsi olan tebeü't-tâbiûndur.

Rebâh b. Zeyd

Mu'âviye b. Ebû Süfyân ailesinin mevlâsıdır. Muhammed b. Ömer, onun fazilet sahibi bir adam olduğunu söylemiştir.[1014]

Sa'd b. Sa'îd b. Kays b. Fehd el-Ensârî el-Medenî

Yemen asıllı hadîs râvîsi olan tebeü't-tâbiûndur. 141 senesinde vefat etmiştir.[1015]

Sa'd et-Tâî Ebû Mücâhid el-Kûfî

Yemen asıllı hadîs râvîsi olan tebeü't-tâbiûndur.

1011 Ören, age., II/264-270.
1012 Yalçın, age., s. 157-158.
1013 İbn Sa'd, age., VIII/93-94.
1014 İbn Sa'd, age., VIII/93.
1015 Yalçın, age., s. 186-187.

Sa‘îd b. Amr b. Eşve‘ el-Hemdânî

Kûfe kadılarındandır. Şa‘bî’den hadîs dinlemistir. Kendisinden ise Zekeriya b. Ebî Zâide ve Hâlid el-Hiza rivâyet etmiştir. Vâkıdî, onun Hâlid b. Abdillah’ın valiliği esnasında vefat ettiğini belirtmiştir.[1016]

Sa‘îd b. Amr el-Kindî

Meşhur kumandan Eş‘as b. Kays’ın torunlarından sika bir râvidir. 230 yılının ortalarında vefat etmiştir.[1017]

Sa‘îd b. Muhammed el-Cermî

Yemen asıllı hadîs râvîsi olan tebeü’t-tâbiûndur. Şöhretli bir kişi imiş. 208 yılında vefat etmiştir.[1018]

Sa‘îd b. Şurahbîl el-Kindî el-Kûfî

Sa‘îd b. Şürahbîl el-Kindî adıyla bilinir. Künyesi Ebû Osman imiş. Sa‘îd, Mısır’a gelmiş ve İbn Lehi’a ve diğer bazı şahıslardan hadis yazmıştır.[1019]

Sa‘îd b. Ubeyd et-Tâî el-Kûfî

Adı, Sa‘îd b. Ubeyd et-Tâî’dir. Künyesi Ebu’l-Huzeyl idi. Esed b. Huzeymeoğulları onun dayilariydi. Evi de dayilarının evlerinin yanındaydı. Onlara imamlik yapiyordu. Ebû Ca‘fer’in hilafeti sırasında vefat etmiştir.[1020]

Sa‘îd b. Zeyd b. Dirhem el-Ezdî el-Cehdamî el-Basrî

Hammâd b. Zeyd’in kardeşidir. Sa‘îd b. Zeyd b. Dirhem adıyla bilinir. Sika olup kendisinden hadis rivayet edilmiştir. Kardeşi Hammâd b. Zeyd’den önce vefat etmiştir.[1021]

Sâbit b. Aclan el-Ensârî el-Hımsî

Ermenistan’a yerleşmiş, Hicrî 100’den sonra vefat etmiştir.[1022] Yemen asıllıdır.

[1016] Yalçın, age., s. 188.
[1017] Yalçın, age., s. 188.
[1018] Yalçın, age., s. 188.
[1019] İbn Sa‘d, age., VIII/529.
[1020] İbn Sa‘d, age., VIII/474.
[1021] İbn Sa‘d, age., IX/300..

Selâm b. Miskîn b. Rabî'a el-Ezdî en-Nemerî el-Basrî

Yemen asıllı tebeü't-tâbiûndur. Katâde, Hasan, Yezîd b. Abdullah b. eş-Şühayr, Akîl b. Talha, Sâbit el-Benanî, Bişr b. Harb, Şuayb b. Haccâc ve daha başkalarından hadîs rivâyeti vardır.[1023]

Selm es-San'ânî

Tebeü't-tâbiûndandır. Yemenli hadîs râvîsidir. Tâbiûndan olan Atâ b. Ebî Rebâh'tan rivayet ettiği bildirilmiştir.[1024]

Sevr b. Yezîd b. Ziyad el-Kilâ'î

Hıms ehlindendir. Künyesi Ebû Hâlid olup hadis rivayetinde sika imiş. Kaderci görüşe sahip olduğu söylenir. 153 yılında Ebû Ca'fer'in hilafeti zamanında Kudüs'te vefat etmiştir. Vefatında altmış küsur yaşlarında olduğu söylenir. Sevr b. Yezîd'in dedesi, Mu'âviye ile birlikte Sıffîn savaşına katılıp orada öldürülmüş. Sevr, Ali'yi andığı zaman şöyle dermiş: "*Dedemi öldüren bir adamı sevmem.*"[1025]

Seyyid el-Himyerî

Ebû Hâşim (Ebû Âmir) Seyyid İsmâîl b. Muhammed b. Yezîd b. Rebîa b. Müferriğ el-Himyerî Ünlü hiciv şairi İbn Müferriğ'in (ö. 69/688) torunudur. Baba tarafından Himyerîlere; anne tarafından Ezdîlere mensuptur. İlk önce mezhep olarak Keysânîliği benimsemiş; Mekke'de İmam Ca'fer es-Sâdık'la görüştükten sonra İmâmiyye'yi kabul etmiştir. Seyyid el-Himyerî; Âişe, ilk üç halife ve ashabın ileri gelenleri hakkında edep dışı sözler sarfetmesi yüzünden çok eleştirilmiştir. Şiîliğin tesirinde kalan Seyyid el-Himyerî; Hz. Ali ve Şiîlik hakkında çok sayıda hadis ezberlemiştir. Yakalandığı bir hastalık sonunda 173/789 yılında Bağdat'ta ölmüştür. Şiî ekolünün en önemli şairlerinden birisidir. Câhiliyeden kendi öldüğü döneme kadar en çok şiir yazan üç şairden biri olarak bilinir. Divanı ve şiirleri hakkında pek çok güncel çalışma, Arapça olarak, yapılmıştır.[1026]

[1022] Yalçın, age., s. 171.
[1023] Yalçın, age., s. 188.
[1024] İbn Sa'd, age., VIII/92.
[1025] İbn Sa'd, age., IX/472.
[1026] Zülfikar Tüccar, "Seyyid el-Himyerî", DİA, XXXVII/62-63.

Süleyman b. Abdurrahman bt. Şurahbîl el-Havlânî ed-Dımeşkî

İsmail b. Abbas, Velîd b. Uyeyne, İbn Vehb ve daha başkalarından hadîs rivâyet etmiştir. Hicrî 232 veya 233'te vefat etmiştir.[1027]

Süleyman b. Harb b. Becîl el-Vaşihî el-Ezdî el-Basrî

Mekke kadılarından sika ve hâfız bir şeyh imiş. Hicrî 140 yılında dünyaya gelen Süleyman b. Harb, 224 yılında 84 yaşındayken vefat etmiştir.[1028]

Şüca b. Velîd b. Kays es-Sekûnî el-Kûfî

Zühd ve takvasına dair de çok şeyler söylenmiş; çağdaşı olan birçok insan Kûfe'de ondan daha âbid bir kimse görmediklerini belirtmişlerdir.[1029] Yemen asıllı olduğu söylenir.

Tebî' b. Âmir el-Himyerî

Rivayetlerden, Ka'bu'l-Ahbâr'ın üvey oğlu olduğu anlaşılır. Birçok kitap okuduğu ve Ka'b'dan çokca ilim aldığı belirtilir. Hıms'a yerleşmiş, hicrî 101'de İskenderiye'de vefat etmiştir.[1030]

Yusuf b. Ya'kûb

Tebeü't-tâbiûndandır. Yusuf b. Ya'kûb b. İbrahim b. Sa'îd b. Dâzeveyh, tam adıdır. Ebnâ'dan olduğu bildirilmiştir. Künyesi Ebû Abdullah'tır. San'â şehrinin kadılığını ve müftülüğünü yapmaktaymış. Hicrî 151 ya da153 yılında vefat ettiği bildirilmiştir.[1031]

Zerr b. Abdullah b. Zürara el-Mürhibî el-Hemdânî el-Kûfî

Oğlu Ömer, onun 80 yılında Abdurrahman el-Eş'as ile birlikte Haccâc'a karşı savaştığını belirtmiştir. Zerr b. Abdullah Hicrî 100'den önce vefat etmiştir.[1032]

[1027] Yalçın, age., s. 189.
[1028] Yalçın, age., s. 189.
[1029] Yalçın, age., s. 189.
[1030] Yalçın, age., s. 163.
[1031] İbn Sa'd, age., VIII/93.
[1032] Yalçın, age., s. 183-184.

Ziyad b. er-Rabî‘ el-Yahmedî el-Ezdî el-Basrî

Ebû ‘İmrân el-Cevnî, Hadramî b. Lahık Mevle'l-Cârûd, Hâlid b. Seleme el-Mahzumî, Abbâd b. Mansur, Abbâd b. Kesir, eş-Şâmî, Vasıl Mevlâ Ebû Uyeyne, Gâlib el-Kattân, Sâlih er-Rumanî, Sâlih ed-Dehhan, Yûnus b. Ubeyde, Hişâm b. Hasan ve daha başkalarından hadîs nakletmiştir. Sika bir râvî olan Ziyad hicrî 185 yılında vefat etmiştir.[1033]

Zübeyd b. el-Hâris el-Yâmî el-Kûfî

Zübeyd b. el-Hâris İbn Abdülkerîm b. Cuhdüb b. Zühl b. Mâlik b. el-Hâris b. Zühl b. Seleme b. Deûl b. Cüşem b. Yâm adıyla bilinir. Hemdân kabilesindendir. Künyesi, Ebû Abdullah imiş. Zübeyd, hicrî 122 yılında Zeyd b. Ali'nin Kûfe'de ayaklandığı günlerde ölmüştür. Sika olup rivayet ettiği bazı hadîsleri mevcuttur.[1034]

Zübeyr b. Adiyy el-Yâmî el-Kûfî

Rey kadılığı yapmıştır. Kütüb-i Sitte'yi oluşturan eserlerin tümünde rivâyetleri bulunan Zübeyr Hicrî 131 senesinde vefat etmiştir.[1035]

Züheyr b. Muâviye el-Cu‘fî el-Kûfî

Züheyr b. Mu‘âviye İbn Hudeyc b. er-Ruhayl b. Züheyr b. Hayseme b. Ebû Humran adıyla bilinir. Aslen Yemenlidir. Mezhic kabilesindendir. Züheyr'in künyesi, Ebû Hayseme imiş. Cezire'ye göçüp yerleşmiş ve orada vefat etmiştir. Züheyr b. Mu‘âviye, Cezire'ye Harun'un hilafeti sırasında hicrî 174 veya bir sene evvel 173 yılında gitmiştir. Çok sayıda hadîs rivayet etmiştir.[1036]

[1033] Yalçın, age., s. 186.
[1034] İbn Sa‘d, age., VIII/429.
[1035] Yalçın, age., s. 185.
[1036] İbn Sa‘d, age., VIII/494-495.

D. Yemenli Evliyâ Ve Âlimler

İslam dinine ve müslümanlara çeşitli hizmetler etmiş olan Yemen asıllı âlim ve evliyâ, ölüm tarihleri dikkate alınarak sıralanmıştır.

İbn Hişâm

Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısrî tam künyesiyle bilinir. Kaynakların çoğu, onun Yemenli Himyer kabilesinden olduğu konusunda ittifak eder. Hişâm'ın doğum yeri Basra'dır. Bazı kaynaklar ise onun soyunu Zühl kabilesinin Sedûs koluna götürür. Meşhur *es-Sîretü'n-nebeviyye* adlı eserin yazarıdır. Sîret Hz. Peygamber'in hayatına dair; tamamı zamanımıza intikal etmiş olan en eski kitaptır. İbn Hişâm; İbn İshak'ın *Sîretü İbn İshâk* diye de bilinen *Kitâbü'l-mübtede ve'l-meb'as ve'l-megâzî* adlı eserini tashih edip bu esere bazı eklemeler yaparak kendi eserini oluşturmuştur. İbn Hişâm, esere yaptığı bu ilâveleri "Kâle İbn Hişâm" ibaresiyle göstermiştir. Hişâm'ın pek çok düzeltme ve ekleme yaparak oluşturduğu bu eser, kendi adını ölümsüzleştirmiştir. 218/833 yılında Kâhire'de vefat etmiştir.[1037]

İbn Ebû Ömer

Ebû Abdullâh Muhammed b. Yahyâ b. Ebî Ömer el-'Adenî ed-Derâverdî adıyla bilinen Yemen asıllı hadîs hâfızıdır. Bir müddet Aden'de kadılık yapan İbn Ebû Ömer daha sonra Mekke'ye yerleşmiş ve Harem-i Şerîf şeyhliğine getirilmiştir. Bir asra yakın yaşadığı söylenen İbn Ebû Ömer 243/858'de Mekke'de vefat etmiştir. Kitâbü'l-Îmân adlı bir eserinin olduğu söylenir.[1038]

Fadl b. Muhammed Şa'rânî

Meşhûr hadîs âlimlerindendir. Râvileriyle beraber yüzbin hadîsi ezbere bildiği söylenir. Saçlarının gür olmasından dolayı Şa'rânî nisbetiyle bilinen Fadl b. Muhammed, Hz. Peygamber'in mektûbuyla müslüman olan Yemen Vâlisi Bâzân'ın soyundandır. Silsilesi, Fadl b. Muhammed b. el-Müseyyib b. Mûsâ b. Nâsır'dır.

[1037] Mustafa Fayda, "İbn Hişâm", DİA, XX/71-72.
[1038] Emin Âşıkkutlu, "İbn Ebû Ömer", DİA, XIX/438.

Kendisine en-Nişâbûrî, el-Horasânî, eş-Şa‘rânî, el-Beyhekî nisbet edilmiştir. Künyesi ise Ebû Muhammed'dir. 282/895 yılında vefât etmiştir. Ahmed b. Hanbel'in derslerinde bulunmuştur. Birçok âlim ilim tahsil edip hadîs rivâyet etmiştir.[1039]

Amr b. Osman el-Mekkî

Meşhûr tasavvuf büyüklerinden olan Amr b. Osman, aynı zamanda akâid imâmıdır. Künyesi Ebû Abdullah'tır. Aslen Yemenlidir. 296/908 yılında Bağdât'ta vefât etmiştir. Cüneyd-i Bağdâdî'nin talebesi, Hallâc-ı Mansûr'un ise hocasıdır. Büyük sûfîlerdendir. Çok güzel konuşurmuş. Sözleri herkesçe makbûlmüş. Husûsi bir riyâzet anlayışına sahip olduğu ve Harem-i Şerîf'te de uzun yıllar itikâfa çekildiği rivayet edilmiştir. Sohbetlerinde çoğunlukla İmâm-ı Buhârî'den hadîs rivâyet edermiş. Kendisinden birçok âlim istifade etmiştir. İsfehân'da da bulunmuş ve ilim sohbetleri düzenlemiştir.[1040]

Ebû Abdullah eş-Şîî

Aslen San‘âlıdır. Tam adı; Ebû Abdullâh el-Hüseyn b. Ahmed b. Muhammed b. Zekeriyyâ'dır. Fâtımîlerin Kuzey Afrika'da hâkimiyet kurmasını sağlayanlardandır. Başlangıçta Kûfe'de zühd ve takvâ hayatı yaşayan bir sûfî ve önceki mezhebi İsnâaşeriyye'yi öğreten bir muallim olarak yaşamıştır. Kûfe'de İsmâilî dâîsi Ebû Ali ed-Dâî'nin komşusu olduğu sırada Ebû Ali'nin damadı ve Mısır dâîsi Fîrûz'la yakınlık kurmuş ve İsmâiliyye'yi benimsemiştir. Ebû Abdullah eş-Şîî kardeşiyle birlikte 298/911'de Abbasîler döneminde öldürülmüştür.[1041]

Mufaddal b. Muhammed el-Cenedî

Tam adı; Ebû Saîd el-Mufaddal b. Muhammed b. İbrâhîm eş-Şa‘bî el-Cenedî'dir. Yemen'in Cened şehrine mensup bir aileye mensup olduğu için Cenedî denmiştir. Rivayetlere göre Mekke'de doğup ölmüştür. Mekke'de pek çok kişiye hadîs okuttuğu bildirilmiştir. 308/920 yılında vefat etmiştir. *Fezâilü'l-Medîne* ve *Fezâilü Mekke* adlı eserleri vardır.[1042]

[1039] Ören, age., III/170.
[1040] Süleyman Uludağ, "Amr b. Osman el-Mekkî", DİA, III/90; Ören, age., III/102-103.
[1041] Mustafa Öz, "Ebû Abdullah eş-Şîî", DİA, X/85-87.
[1042] Abdülkerim Özaydın, "Mufaddal b. Muhammed el-Cenedî", DİA, VII/362.

Nehhâs

Tam adı, Ebû Ca‘fer Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl el-Murâdî el-Mısrî'dir. Tefsir ve Arap dili âlimidir. 270/883 yılında Mısır'da doğmuş olsa da aslen Yemenli Murâd kabilesine mensuptur. Bakırcılıkla uğraştığı için Nehhâs (bakırcı) denmiştir. Bağdat, Mısır, Filistin gibi yerlerde hadis, kıraat, fıkıh, tefsir, Arap dili ve edebiyatı alanlarında kendini yetiştirmiştir. Rivayetlere göre 338/950 yılında; Nil'in kıyısında şiir vezni tahlil ederken Nil'in suyunun çekilmesi ve fiyatların yükselmesi için büyü yaptığını sanan biri tarafından nehre itilmiş ve boğulmuştur. *Kitâbü'n-Nâsih ve'l-mensûh; İ'râbü'l-Kur'ân; Me'âni'l-Kur'ân; Kitâbü'l-Kat' ve'l-i'tinâf; Sınâ'atü'l-küttâb; Kitâbü't-tüffâha fi'n-nahv; Şerhu ebyâtı Sîbeveyhi* gibi eserler kaleme almıştır.[1043]

Hemdânî

Yemenli bu zâtın tam adı; Ebû Muhammed Lisânü'l-Yemen el-Hasen b. Ahmed b. Ya‘kûb el-Hemdânî el-Bekîlî el-Erhabî'dir. Tarihçi, coğrafyacı, ensâb âlimi ve şair olarak bilinir. 280/893'te doğduğu söylenir. Dedelerinin büyük şair olmasından dolayı İbnü'l-Hâik[1044] lakabıyla da bilinir. Yemenli ve Mekkeli âlimlerin yanında yetişen Hemdânî, Yemen'e bağlı Sa‘de'de kendilerini Adnân'a nisbet eden bazı şairlerin Yemen kabilelerine sataşmaları ve Adnânîler'in Kahtânîler'den daha üstün olduğunu iddia etmeleri üzerine harekete geçmiş ve yazdığı kasidelerle bu şairlere cevap vermiştir. Hemdânî onlara üstün gelmiş ancak entrika sonucu ceza almıştır. Hemdânî sadece ensâb, tarih ve coğrafya alanında değil madencilik ve astronomi gibi birçok ilim dalında da bilgi sahibi biri imiş. 360/971 yılında vefat etmiştir. *El-İklîl* (Günümüze I, II, VIII ve X. ciltleri ulaşabilmiş olan on ciltlik bu eser ensâb hakkında kaleme alınmıştır. Güney Arabistan kabileleri için çok önemli olan eserin büyük bölümü kayıptır.); *Sıfatü Cezîreti'l-'Arab; Kitâbü'l-Cevhereteyni'l-atîkateyni'l-mâ'iateyn mine's-safrâ ve'l-beyzâ; Ed-Dâmiga; Serâ'irü'l-hikme* ve daha başka önemli kitapların da müellifidir.[1045]

[1043] Muhammed Eroğlu, "Nehhâs", DİA, XXXII/542-543.
[1044] "Güzel şiir söyleyen; kelimeleri kumaş gibi dokuyan şairin oğlu" manasındadır.
[1045] Nasuhi Ünal Karaaslan , "Hemdânî", DİA, XVII/181-182.

Alevî b. Abdullah

İsmi Alevî b. Abdullah (Ubeydullah) b. Ahmed b. Îsâ b. Ali b. Câfer-i Sâdık'tır. Seyyid olup soyu Hz. Peygamber'e ulaşır. Yemen'de Terîm kasabasında yaşayan ve zamanla çeşitli yerlere yayılmış olan "Aleviyye" adlı meşhûr Seyyidler âilesinin ceddidir. Şâfiî olan Aleviyye âilesi; Allah'tan korkup haramlardan kaçınmış ve ilimleriyle tanınmıştır. Çeşitli zamanlarda çeşitli yerlerde büyük hürmet ve îtibâr görmüşlerdir. Alevî b. Abdullah'ın doğum târihi bilinmemektedir. 383/993 yılında Hadramût'un Sümel köyünde vefat etmiştir. Seyyid Alevî'nin babası Seyyid Abdullah b. Ahmed, Basra'da doğmuş; ancak Yemen'e hicret etmiştir. Alevî b. Abdullah ise, küçük yaşta Hadramût, Yemen, Mekke ve Medîne-i Münevvere'de ilim tahsîl etmiştir. Alevî ailesine mensûb tanınmış zâtlardan bâzıları: Ali b. Alevî, Muhammed b. Ali Alevî, Muhammed b. Ali, Alevî b. Muhammed, Muhammed b. Ali b. Alevî, Ömer b. Abdurrahmân b. Muhammed, Ahmed b. Abdullah, Ömer b. Muhammed, Muhammed b. Ali, Sâlim b. Ahmed, Ebû Bekr b. Ahmed, Akîl b. Ömer gibi şahıslardır.[1046]

Abdulvehhâb b. İbrâhim

Adı Abdulvehhâb b. İbrâhîm b. Muhammed b. Anbese, künyesi Ebu'l-Hattâb'dır. Yemen'in Tariyye beldesinde doğmuştur; ancak doğum târihi bilinmemektedir. Fazîlet sâhibi bir zât imiş. Fıkıh ilminde mâhir olup sâlih rüyâlar görmekle meşhur imiş. 420/1029 yılında vefât etmiştir. Abdulvehhâb b. İbrâhîm meşhur hadîs râvilerinden Anbese'nin torunu olup ilim ve edeb üzere yetişmiştir.[1047]

Câ'fer b. Abdurrahîm Kilâî

İsmi, Ca'fer b. Abdurrahîm el-Mehâî el-Kilâî; künyesi Ebû Abdullah'tır. Yemen'in Cened şehri yakınlarında bir köyde doğmuştur. 460/1067 yılında Cened şehrinde vefât etmiştir. Ca'fer el-Kilâî, fıkıh ilminde üstün bir dereceye yükselmiş; birçok kimse yanında yetişmiştir. Ebû İshak Sarzefî bunlardan biri olup ferâiz (İslâm

---

[1046] *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/147-148.
[1047] *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/295-299.

mîras hukûku) ilmine dâir olan *Kâfî* adlı kitabın yazarıdır. Kilâî'nin; *el-Câmî* ve *et-Takrîb* adlı eserleri vardır.[1048]

Hammâdî

Adı; Muhammed b. Mâlik b. Ebi'l-Fezâil el-Hammâdî el-Yemânî'dir. Keşfü Esrâri'l-Bâtıniyye adlı eseriyle tanınan Yemenli sünnî âlimdir. Eser Bâtınîlik üzerinedir. 470/1077 yılında vefat etmiştir.[1049]

İbnü'd-Delâî

Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Ömer b. Enes b. Dilhâs el-Uzrî ed-Delâî tam adıdır. İber Yarımadası'nın fethinden sonra oraya göç eden Yemenli Uzre kabilesine mensuptur. 407/1016 yılında ailesiyle birlikte Mekke'ye gitmiş ve orada ilim tahsil etmiştir. İbn Rüşd, İbn Abdülber en-Nemerî, İbn Hazm, Ebû Ubeyd el-Bekrî, Muhammed b. Fütûh el-Humeydî, Ebû Ali el-Gassânî Ebû Ali es-Sadefî gibi pek çok meşhur talebe yetiştirmiş birisidir. Sika bir muhaddis ve meşhur bir coğrafya âlimidir. Coğrafî bilgilerini genellikle bizzat çıktığı seyahatlerden elde etmiştir. Mâlikî mezhebine mensuptur. 478/1085 yılında Meriye'de vefat etmiştir. *İftizâzu ebkâr evâ'ilü'l-ahbâr; Nizâmü'l-mercân fi'l-mesâlik ve'l-memâlik ve Tersî'u'l-ahbâr ve tenvî'u'l-âsâr ve'l-büstân fî garâ'ibi'l-büldân ve'l-mesâlik ilâ cemî'i'l-memâlik* (Coğrafî ve tarihî bilgi) gibi önemli eserler vermiş biridir.[1050]

Ali b. Alevî b. Muhammed

Hadramût bölgesinde yetişen evliyâdandır. İsmi, Ali b. Alevî b. Muhammed'dir. Hâliu Kasem lakabıyla meşhûr olmuştur. Doğum târihi bilinmemektedir. Beyt-i Cübeyr şehrinde doğmuştur. 527/1132 senesinde Terîm'de vefât etmiştir. Beyt-i Cübeyr'den, âlim ve sâlih kimselerin çok olduğu Terîm'e gelmiş ve oraya yerleşmiştir. Akrabalarıyla beraber bir bahçe satın alıp ev yaparak bahçeye Kasem adını vermiştir. Sonrasında başkaları da civara ev yapıp yerleşmiştir.

[1048] *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/135-137.
[1049] Avni İlhan, "Hammâdî", DİA, XV/489; Avni İlhan, " Keşfü Esrâri'l-Bâtıniyye", DİA, XXV/319-320.
[1050] Thomas B. Irvıng, "İbnü'd-Delâî", DİA, XXI/9-10.

Nihâyet, “Kasem” adıyla meşhur büyük bir köy meydana gelmiş; bundan dolayı Ali b. Alevî’ye “Hâliu Kasem” lakabı verilmiştir.[1051]

İbn Hamdîs

Tam adı, Ebû Muhammed Abdülcebbâr b. Ebû Bekr b. Muhammed b. Hamdîs es-Sıkıllî el-Ezdî olan Yemen asıllı Endülüslü şairdir. Soyu, Yemenli Ezd kabilesine dayanır. Hayatının ilk dönemlerinde Sicilya’da bulunmuş; sonrasında ise Endülüs’te yaşamıştır. Himayesinde bulunduğu kişilere kasideler yazarak geçimini temin edermiş. Güzel şiir yazdığı ve şiirlerinin pek çok Batı diline çevrildiği bilinir. 527/1133 yılında vefat etmiştir.[1052]

Muhammed b. Hüseyn eş-Şeybânî

Kırâat ve ferâiz ilimlerinde derin bilgisiyle bilinir. Künyesi Ebû Bekr olup ismi, Muhammed b. Hüseyn b. Ali b. İbrâhim b. Ubeydullah eş-Şeybânî el-Mezrufî el-Yemenî’dir. 439/1047 senesinde Selh’de doğmuş; 527/1133 senesinde Bağdat’ta vefât etmiştir. Ferâiz ilmini öğrettiği pek çok talebesi de olmuştur. Ebû Bekr eş-Şeybânî’nin yazdığı eserlerden biri de “*Kitâbu’l-ferâiz*”dir. Ayrıca ferâiz ilmi hakkında daha birçok kitap yazdığı rivâyet edilmiştir.[1053]

Zeyd b. Hasan el-Yemenî

Yemen’de yetişen Şâfiî âlimlerindendir ve ismi Zeyd b. Hasan b. Muhammed b. Ahmed b. Meymûn b. Abdullah Abdulhamîd İbni Eyyûb el-Yemenî el-Fâyeşî’dir. 458/1066 senesinde Yemen’de doğmuştur. Devrinde, Yemen’de yetişen fakîhlerin üstadı kabul edilmiştir. Hayâtı boyunca Yemen’de Ce‘âmî denilen köyde ders vermiş; 528/1134 senesinde yine orada vefât etmiştir.[1054]

Ruşâtî

Tam adı, Ebû Muhammed Abdullah b. Alî b. Abdullah er-Ruşâtî el-Lahmî’dir. Endülüslü nesep, hadîs ve tarih âlimidir. Yemen asıllı olup Endülüs’ün fethinden

---

[1051] Şillî, *el-Meşreu’r-revî fî menâkıbı Benî Alevî*, Kâhire 1319. (Bu eser Alevi nisbeli kişilerin hayatları ve menkıbelerinden bahseder.) *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/246-248.
[1052] M. Faruk Toprak, “İbn Hamdîs”, DİA, XX/20-21.
[1053] Ören, age., VII/110.
[1054] Ören, age., IX/321-322.

sonra buraya yerleşen Benî Lahm kabilesine mensup bir aileden gelir. Gençliğinde edebî ilimlerle meşgul olmuş; Ebû Ali es-Sadefî, Ebû Ali el-Gassânî gibi hadîs âlimlerinden ders almasının ardından hadîse yönelmiştir. Ebû Bekir İbnü'l-Arabî ve başka âlimlerden icâzet almıştır. Yaşadığı dönemde meydana gelen olaylar ve gördüğü yerler hakkında İktibâsü'l-envâr adlı eserinde bilgiler vermiştir. 539/1144 yılında Endülüs kuşatılarak müslümanlar kılıçtan geçirilmiş; 542/1147 yılında Ruşâtî de şehid edilmiştir. *İzhârü fesâdi'l-i'tikâd bi-beyâni sû'i'l-intikâd; el-İ'lâm bi-mâ fî kitâbi'l-mü'telif ve'l-muhtelif li'd-dârekutnî mine'l-evhâm* adlı eserleri de mevcuttur.[1055]

Abdullah b. Yahyâ Sa'bî

Yemen'de yetişen Şâfiî mezhebi fıkıh âlimlerinin ileri gelenlerinden olup Künyesi Ebû Muhammed'dir. Adı, Abdullah b. Yahyâ b. İbrâhim b. Ebî Heysem b. Abdüssemî'dir. Memleketine nisbetle Yemenî ve Sa'bî denilirmiş. Yetmiş sekiz yaşında iken, 553/1158 yılında Güney Yemen'de, San'â'nın batısında olan Cened'in köylerinden Sehfene'de vefât etmiştir. Yetiştirmiş olduğu pekçok talebe yanında, birçok kıymetli eser de yazan Ebû Muhammed Sa'bî, Şâfiî mezhebi fıkıh bilgilerine dâir *İhtirâzâtü'l-mühezzeb*; *et-Ta'rîf* ve Ahmed b. Hanbel'in mezhebi hakkında *Akide* kitabını yazmıştır.[1056]

Yahyâ b. Sâlim Yemânî

Künyesi Ebu'l-Hüseyn İmrânî'dir. Yemen'de yetişen meşhûr Şâfiî mezhebi âlimlerinden olup 489/1096 yılında doğmuştur. 558/1163 yılında Yemen'de vefât ettiği bildirilmiştir. Usûl-i kelâm, fıkıh, nahiv ilimlerinde âlim bir kimse imiş. Ebu'l-İshâk Şîrâzî'nin "*Mühezzeb*" adlı meşhûr eserini ezberlediği söylenir. 517/1123 yılında Züeşrak'a gitmiş ve orada evlenmiştir ve "*Zevâid*" adlı eserini yazmaya başlamıştır. "*El-Beyân*" adlı eserini 518/1124 senesinde orada yazmaya başlamış ve 533/1138'de tamamlamıştır. *El-Beyân, ez-Zevâid, İhtirâzât, Garâibü'l-vasît, Muhtasâru'l-ihyâ*, *el-İntisâr fî reddi ale'l-kaderiyye*" adlı eserleri mevcuttur.[1057]

[1055] Hayati Yılmaz, "Ruşâtî", DİA, XXXV/270-271.
[1056] Ören, age., V/363-364.
[1057] Ören, age., VII/366.

Umâre el-Yemenî

Tam adı, Ebû Muhammed Necmüddîn Umâre b. Ebi'l-Hasen Alî b. Zeydân el-Hakemî el-Mezhicî el-Yemenî'dir. 515/1121 yılında Yemen'in Murtân adlı şehrinde dünyaya gelmiştir. Şâfiî fâkihi, şair ve tarihçiliğiyle bilinir. Abdullah b. Abbâr'dan fıkıh usulünü öğrenmiştir. Devlet adına yaptığı ticaretten büyük bir servet elde etmiş ve tanınmıştır. Bir ara Yemen'deki siyasî karışıklıklardan dolayı canını kurtarmak için Mekke'ye gitmiştir. Mekke emiri tarafından iyi karşılanmış ve Mısır'a elçi olarak gönderilmiştir. Ölene dek de Mısır'dan ayrılmamıştır. Sünnî olmasına rağmen Şiî yöneticilerden himaye görmüştür. Fâtımîlerin hâkimiyetleri sona erip Eyyûbî hâkimiyeti başlayınca maddî olarak sıkıntıya düşmüştür. Hatta bir grup arkadaşıyla Eyyûbîlere isyana kalkışmaya kadar işi ileri götürmüşlerdir. Selahaddin Eyyûbî, Umâre ve onun yanında yer alan sekiz kişiyi 569/1174 yılında idam etmiştir. Umâre; öenmli bir şairdir. Buhturî, Mütenebbî, Mihyâr ed-Deylemî ve Beşşâr b. Bürd gibi şairleri örnek aldığı söylenir. *Dîvân; en-Nüketü'l-asriyye fî ahbâri'l-vüzerâi'l-Mısriyye ve el-Müfîd fî ahbâri San'â ve Zebîd (Târîhu'l-Yemen)* adlı eserleri bilinmektedir.[1058]

Ahmed Sayyâd

İsmi Ahmed b. Ebu'l-hayr es-Sayyâd, künyesi Ebu'l-Abbâs'tır. Sayyâd lakabıyla anılmıştır. Yemen'de doğmuştur. Doğum târihi bilinmemektedir. 579/1183 yılında Zebîd'de vefât etmiştir. Ahmed Sayyâd, tasavvuf yolunun edeb ve bilgilerini Fakîh İbrâhim el-Feşelî'den öğrenip olgunlaşmıştır. Şeyh İbrâhim b. Beşşâr, onun önde gelen talebelerinden olup onun kerâmetlerini nakletmiştir.[1059]

Tâhir b. Yahyâ b. Ebi'l-Hayr El-İmrânî

Yemen'de yetişen büyük Şâfiî âlimidir. Adı Tâhir b. Yahyâ b. Ebi'l-Hayr Sâlim b. Es'ad olup künyesi Ebu't-Tayyib'dir. Ebu't-Tayyib el-İmrânî diye meşhûr olmuştur. 518/1125 yılında doğmuştur. Yemen'de çıkan İbn-i Mehdî fitnesinde, Mehdî b. Ali b. Mehdî'nin âlimleri katletmesi sebebiyle Yemen'den ayrılmıştır. Mekke'ye yerleşerek burada yedi sene müşavirlik yapmış; sonra 566/1170 senesinde

---

[1058] Mustafa Kılıç, "Umâre el-Yemenî", DİA, XLII/145-146.
[1059] *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/308-311.

tekrar vatanına dönmüştür. Yemen'in Zîcebele kazası ve etrâfının kadılığını yapmıştır. 587/1191 yılında Yemen'de vefât etmiştir. Tâhir b. Yahyâ'nîn, telîf etmiş olduğu *Mekâsıdı'l-kelâm*; *Kesr-i Kanâti'l-kaderiyye*, İmâm-ı Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'in menkıbelerini anlattığı *Menâkıb*; kelam, kıraat, hadîs ve fıkıh ilimlerinden bahsettiği *Meûnetü't-tullâb bi fıkhi meânî kelîmi'ş-şihâb* ve kelam ilmine dair *Celâü'l-fikr fi'r-reddi alâ nefâti'l-kader* gibi kıymetli kitapları mevcuttur.[1060]

Dahmel b. Abdullah

Yemen'in büyük âlim ve evliyâsındandır. Doğum târihi belli değildir. Sahban beldesinde doğmuştur. Künyesi Ebu't-Tukâ'dır. Hayâtı hakkında fazla bir bilgi yoktur. Zamânın âlimlerinden ilim öğrenip öğrendiklerini aktararak ömrünü geçiren Dahmel b. Abdullah'ın 600/1203 senesinden sonra vefât ettiği sanılmaktadır.[1061]

İbrâhim b. Ali b. Abdülazîz

Zâhirî ve bâtınî ilimleri kendisinde toplayan İslâm âlimlerindendir. İsmi, İbrâhim b. Ali b. Abdülazîz b. Abdürrahmân el-Feşlî el-Yemenî'dir. Hicrî altıncı asrın sonları ile yedinci asrın başlarında yaşadığı söylenir. 613/1217 senesinde Zebîd şehrinde vefât etmiştir.[1062]

Muhammed b. Ebî Kîr el-Hükmî

Yemen evliyâsının büyüklerinden olan Muhammed b. Ebî Kîr, 617/1220 senesinde vefât etmiştir. Avâcelidir. Rivayet ederler ki Muhammed b. Kîr, ağacı bol olan yerlere gider, ağaçlardan birisine eğil der; ağaç eğilir, o da o ağaçtan insanların faydalanması için saban yaparmış. Büyük âlim Yâfiî onun pek çok menkıbesini aktarmıştır.[1063]

Merzûk b. Hasan b. Ali

İsmi, Merzûk b. Hasan b. Ali es-Sârifî el-Yemenî'dir. Zebîd şehrinde yetişmiştir. İsmi, Merzûk olup babasınınki Hasan'dır. Nisbesi Yemenî'dir. Doğum târihi belli değildir. Evlâdından, soyundan çok âlim gelmiş olup kendilerine "Benî

[1060] Ören, age., VII/341-343.
[1061] *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/159-161.
[1062] Ören, age., IX/52
[1063] Ören, age., IX/145.

Merzûk" denmiştir. Merzûk Sârifî, bu âlimler sülâlesinin atasıdır. Torunlarından Yahyâ Merzûkî, Benî Merzûk evliyâ ve âlimlerini anlatan bir kitap yazmıştır. Merzûk Sârifî 619/1222 senesinde vefât etmiştir.[1064]

Süfyân b. Abdullah Yemenî

Meşhur velîlerdendir. Doğum ve vefât târihi bilinmemektedir. Künyesi Ebû Muhammed'dir. Mîlâdî XIII. asırda yaşamıştır. Hakkında pek çok menkıbe rivayet edilmiştir.

Ebû İmrân (Mûsâ b. Ahmed)

Şâfiî mezhebi fıkıh âlimlerinden biridir. Evliya kabul edilir. İsmi, Mûsâ b. Ahmed b. Yûsuf et-Tübbâ'î el-Himyerî el-Yemenî'dir. Ebû İmrân künyesi ile meşhûr olmuştur. Doğum târihi belli değildir. Şâfiî mezhebinde fıkıh ve usûl-i fıkıh âlimidir. Şâfiî âlimlerinin büyüklerinden olan Ebû İshâk-ı Şîrâzî'nin, usûl-i fıkıh ilmine dâir yazdığı "*Kitâbü'l-lem*" adlı eserini şerh etmiştir. Ehl-i sünnet itikadından ayrılan Zeydîleri ilzam etmek için uğraşmıştır. Ebû İmrân, kendi döneminde, Zeydîliğin sapkın düşüncelerini münazaralarla çürütmüş ve onları susturmuştur. 621/1224 senesinde vefât etmiştir.[1065]

Ebu'l-Gays b. Cemîl

Yemen'de yetişen evliyânın büyüklerindendir. Adı Ebu'l-Gays b. Cemîl olup lakabı Şemsü'ş-şümûs'tur. Doğum tarihi bilinmeyen Ebu'l-Gays b. Cemîl, 651/1253 senesinde Yemen'de vefât etmiştir. Beytü'l-atâ kabristanına defn edilmiş ve kabri üzerinde büyük bir türbe yapılmıştır. Pek çok kerâmetinin görüldüğü rivayet edilir.[1066]

Ebû Abdullah Hadramî

Yemenli büyük evliyâdandır ve ismi, Muhammed b. İsmâil b. Ali b. Abdullah b. Ahmed b. Meymûn, künyesi Ebû Abdullah, nisbesi el-Hadramî'dir. Aslen Hadramûtlu olup doğum tarihi bilinmemektedir. 651/1253 yılında Tihâme

[1064] Ören, age., IX/130-132.
[1065] Ören, age., VIII/200-201.
[1066] Ören, age., VIII/225-226.

taraflarında Dıhhî köyünde vefât etmiştir. Pek çok âlimden ders dinlemiş; pek çok öğrenci yetiştirmiştir. Birçok kıymetli eserin müellifi olan Ebû Abdullah Hadramî, İmâm Beyhâkî'nin *Şa'bü'l-îmân* adlı eserini kısaltarak bazı ilâvelerde bulunmuştur. Kitabın isminin *Kitâbü'l-mürtedâ* olmasının kendisine keşif yoluyla bildirildiği rivayet edilir.[1067]

Üstâdü'l-a'zam

Terîmli meşhûr fıkıh âlimidir. İsmi, Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Ali el-Hüseynî el-Hadramî, künyesi Ebû Ali'dir. Üstâdü'l-a'zam lakabıyla tanınmıştır ve seyyiddir. 574/1178 yılında Terîm'de doğmuştur. 653/1256 yılında vefât etmiştir. Bâzı kıymetli risâleleri mevcud olup *Bedâi'u ulûmi'l-mükâşefât ve't-tecelliyât* bunlardandır. Fıkıh âlimlerinin önde gelenlerindendi. Âlimler arasında husûsî bir yeri vardır. Rivayetlere göre "Bağdat'ın yakılması, Dicle Nehrinin taşması ve birçok insanın suda boğulacağını; İslâm âleminde bir benzeri daha görülmemiş olan Tatar istilâsının meydana geleceğini, bunların her çirkinliği ve vahşeti işliyeceklerini, bu musîbetin etrâfa yayılacağını; Hadramût'ta büyük bir sel olacağını kerâmetle önceden bildirmiştir.[1068]

Sa'îd b. Mensûr el-Yemenî

Büyük evliyâdan olan Sa'îd b. Mensûr'un künyesi Ebû Muhammed olup ismi, Sa'îd b. Mensûr b. Ali b. Abdullah b. Miskin el-Yemenî'dir. Sa'îd b. Mensûr, fıkıh âlimi, zâhid, ârif bir zât imiş. İlimle çok meşgûl olması yanında, çok da ibâdet edermiş. Çok kerâmeti görüldüğü rivayet edilmiştir. 660/1262 senesinde vefât etmiştir.[1069]

Ömer b. Sa'îd el-Hemedânî

Fıkıh âlimidir. İsmi Ömer b. Sa'îd, künyesi Ebu'l-hattâb'dır. Aslen Yemen'de, Cebele şehri yakınlarında bulunan Zî Akîb köyündendir. 663/1264 senesinde vefât etmiştir. Ömer b. Sa'îd, fakîh Muhammed b. Ömer'in talebesi olmuştur.[1070]

[1067] Ören, age., VIII/194-195.
[1068] *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/279-282.
[1069] Ören, age., IX/251-252.
[1070] *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/302-307.

Ahmed b. Alvân Yemânî

Tasavvuf âlimi, şâir ve edîblerden olan İbn-i Alvân'ın künyesi Ebu'l-Abbâs ve Ebu'l-Hasen olup ismi, Ahmed b. Alvân'dır. Yemen'de Resûlî Devleti'nin başşehri Ta'îzz yakınlarında Sabir Dağı köylerinden Akâka'da doğmuştur. Yemânî ve Sûfî nisbet edilmiştir. Müeddib ve Safiyüddîn lakabı verilen Alvân, 665/1267 yılında vefât etmiştir. Resûlî Devleti'ne kâtiblik yapan babası Alvân'dan aldığı derslerle ilim tahsiline başlamıştır. Kıraat, nahiv, lügat ve kâtiblik dersleri almış; babasının vefâtından sonra Resûlî sultanlarına kâtiblik yapmıştır. Birçok kıymetli eser yazan Ebu'l-Abbâs b. Alvân'ın kitablarından bazıları şunlardır: *El-Fütûhü'l-müsavvene ve'l-esrârü'l-mahzûne, el-Bahrü'l-müşkili'l-garîb, Dîvân-ı şi'r* ve *Min kelâmı Safiyüddîn Ahmed b. Alvân.*[1071]

Alevî b. Üstâdü'l-A'zam

Adı, Alevî b. Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed olup, soyu Hz. Peygamber'e ulaşır. Yemen'in Terîm şehrinde doğmuştur. Doğum tarihi bilinmemektedir. 669/1270 senesi Terîm'de vefât etmiştir. Seyyid Alevî, babasının vefâtından sonra Mekke'ye gitmiştir. Memleketi olan Terîm'e dönmek için geldiği Bender Sahar'a vardığı vakit o beldenin vâlisi, bir adamını gönderip Seyyid Alevî'yi dâvet ettirmiştir. O ise davete gitmek istememiştir. Bunun üzerine vâli, maiyyetiyle birlikte Seyyid hazretlerini karşılamaya çıkmıştır. Seyyid Alevî'nin ise vali gelince ona şu beyitleri okuduğu rivayet edilir:

Devlet adamlarının, Allah adamlarının
Kapısında beklemesi ne kadar güzelse
Allah adamlarının, devlet adamlarının
Kapısına gitmesi ve beklemesi o kadar çirkindir.[1072]

Ebû Şu'be Hadramî

Yemen'de yetişen velîlerdendir. İsmi Muhammed b. Yahyâ, künyesi Ebû Abdullah'tır. Ebû Şu'be diye tanınır. Hadramût'ta doğmuştur. Doğum tarihi

[1071] Ören, age., VIII/308-309.
[1072] *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/239-246.

bilinmemektedir. 676/1277 senesinde, Aden şehrinde vefât etmiştir. Zamânının önde gelen tanınmış âlimlerinden, fıkıh ve diğer ilimleri öğrenerek tasavvuf ilminde icâzet almıştır. Uzun zaman Aden'de Mescid-i Tövbe diye bilinen mescidde ilim ve ibâdetle meşgûl olmuştur. Burada çok kaldığından, Mescid-i Tövbe sonradan, Mescid-i Ebû Şu'be diye meşhur olmuştur. Ebû Şu'be'nin, cinler taifesine de ders verdiği, onun kendi talebeleri tarafından rivayet edilmiştir.[1073]

İsmâîl b. Muhammed Hadramî

Evliyânın büyüklerinden ve Şâfiî mezhebi fıkıh âlimidir. Künyesi Ebu'l-Abbâs olup ismi İsmâîl b. Muhammed b. İsmâîl b. Ali b. Abdullah b. İsmâîl b. Meymûn'dur. Nisbesi Hadramî'dir. Nisbesi ile meşhûr olmuştur. Babası Hadramût'tan Yemen'e göç ederek Mehcem kasabasının Duha köyüne yerleşmiştir. Burada doğup büyüyen Hadramî, 677/1278 senesinde Duha köyünde vefât etmiştir. Hadramî, fıkıh âlimi Takıyyüddîn Muhammed b. İsmâîl'den fıkıh ilmini öğrenip hadîs dinlemiş ve icâzet almıştır. Bunun yanında Yemen'de bulunan diğer âlimlerden de ilim tahsil etmiş; kendisinden de birçok âlim ilim ve edeb öğrenmiştir. Ayrıca Zebîd'de kadılık vazîfesi de yapan Hadramî'nin kerâmetleri ve menkıbeleri pek çoktur. Hadramî birçok eser kaleme almıştır. Bunlardan bazıları: *Umdetü'l-kavî ve'd-daîfü'l-kâşif, Şerhü'l-mühezzeb, Muhtasâru Müslim, El-Fetâvâ* gibi eserlerdir.[1074]

Emînüddîn ibni Asâkir (Abdüssamed b. Abdülvehhâb)

Şâfiî mezhebindeki âlimlerin büyüklerindendir. İsmi, Abdüssamed b. Abdülvehhâb b. Hasen b. Muhammed b. Hasen b. Hibetullah İbni Asâkir Dımeşkî'dir. Uzun zaman Mekke-i Mükerreme'de oturduğu için 'Mekkî' de denmiştir. Künyesi Ebu'l-Yemen olup Emînüddîn ve Emînüddevle lakabları ile de tanınmıştır. 614/1218 Şam'da doğmuştur. Sonra Mekke'ye gidip kırk seneye yakın orada kalmıştır. Arab dili ve edebiyatı, hadîs, tefsîr, fıkıh, kelâm ilimlerde büyük bir âlim olarak yetimiştir. Kıymetli eserler yazmış ve 'Hicâz Şeyhi' diye meşhûr olmuştur. 686/1287 senesinde Medîne'de vefât etmiştir. Nesir ve nazm olarak çok

---

[1073] *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/116-119.
[1074] Ören, age., VIII/304-305.

kıymetli eserleri vardır. Başlıcaları şunlardır: *Fezâilü ümmi'l-mü'minîn Hadîce, Ehâdîsü iydu'l-fıtr, Fazlu ramazân, Cüz'ün fî zikri fezâili's-salâti ale'r-resûli, Cüz'ün fî Cebeli Herrâ.*[1075]

Abdullah b. Muhammed el-Hadramî

Yemen'in büyük evliyâsındandır. İsmi, Abdullah b. Muhammed b. Abdurrahmân el-Hadramî'dir. Künyesi Ebû Muhammed'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. 687/1288 yılında Yemen'de vefât etmiştir.

Şeyh Reyhan Adenî

On üçüncü asırda yaşamış meşhur velilerdendir. Doğum ve vefât târihleri bilinmemektedir. Babası Abdullah Efendi'dir. *Câmiu kerâmâti'l-evliyâ* kitabında, çeşitli kerametleri rivayet edilmiştir.[1076]

Ahmed b. Mûsâ el-Acîl

İsmi Ahmed b. Mûsâ b. Ali b. Ömer b. Acîl, künyesi Ebu'l-Abbâs'tır. İbn-i Acîl diye de bilinir. Doğum tarihi bilinmemektedir. 690/1291 yılında Yemen'de Beyt-i Fakîh'te vefât etmiştir. Ahmed b. Mûsâ fıkıh, hadîs, nahiv, gramer, ferâiz (mîrâs bilgileri) ilimleri yanında tasavvuf kalb bilgilerinde de yükselip evliyânın büyükleri arasına girmiştir.[1077]

Şeyh ibn Hatîb

On üçüncü yüzyılda yaşamış velî ve fıkıh âlimidir. İsmi, Abdullah b. Muhammed, künyesi Ebû Muhammed'dir. Babasının hatîb olması sebebiyle İbnü'l-Hatîb diye meşhûr olmuştur. Aslen Ebîn Vâdisinde bulunan Turbe köyündendir. Doğum târihi bilinmemektedir. 697/1298 senesinde vefât etmiştir. Şeyh İsmâil Hadrâmî'den ilim tahsîl etmiştir. Gençlik yıllarında bir müddet Medîne'de ikamet etmiştir.[1078]

[1075] Ören, age., VIII/262-263.
[1076] *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/122-127.
[1077] Ören, age., VIII/78-80; *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/127-135.
[1078] *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/153-159.

Bekr b. Ömer Fersânî

İsmi Bekr b. Ömer b. Yahyâ el-Fersânî es-Sa'lebî, künyesi Ebu's-Seccâd'dır. Doğum târihi bilinmemektedir. 700/1301 senesinde vefât etmiştir. Bilhassa fıkıh ilminde büyük âlim olmuştur.[1079]

Ahmed b. Ömer Zeyla'î (Yemenî)

Yemen'de yetişen evliyânın büyüklerindendir. İsmi, Ahmed b. Ömer olup Zeyla'î, Ukaylî ve Yemenî nisbetleriyle tanınmıştır. Künyesi Ebu'l-Abbâs'tır. Doğum yeri ve târihi hakkında kesin bilgi elde edilememiştir. 704/1304 senesinde Yemen'in Lıhye kasabasında vefât etmiştir.[1080]

Ahmed b. Üstâdü'l-A'zam

Terîm kasabasında doğmuştur; ancak doğum târihi belli değildir. 706/1306 senesinde bir sel felâketinde boğularak vefat etmiştir. Kabri Terîm'dedir. Asil ve âlim bir âileye mensûb olan Ahmed b. Üstâdü'l-A'zam, ilk tahsîlini babasından görmüştür. Kardeşleri Alevî ve Abdullah'tan da ilim öğrenmiştir. Vefatından sonra Terîm'de Ârif-i Billâh Şeyh Abdullah b. İbrâhim Bâ Kuşeyr'in mescidinin yakınında defnedilmiştir. Zamanla unutulan ve kaybolan kabrinin yeri; on altıncı yüzyılın başlarında tekrar tesbit edilmiş ve üzerine de büyük bir türbe yaptırılmıştır.[1081]

Ferec b. Abdullah

İsmi Ferec b. Abdullah, künyesi Ebu's-Sürûr en-Nûbî'dir. Doğum yeri ve tarihi bilinmemektedir. Miladî on dördüncü yüzyıl başlarında Yemen'in Cened şehrinde vefât etmiştir. Ferec b. Abdullah, büyük evliyâdan olan Şeyh Îsâ el-Hattâr'ın terbiyesinde yetişmiştir. Hocasının vefâtından sonra Cened şehrine yerleşip vefâtına kadar burada kalmıştır.[1082]

1079 *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/143-147.
1080 Ören, age., IX/360.
1081 *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/234-237.
1082 *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/138-143.

İmâdüddin el-Hamzî

Yemen asıllı ve Zeydî mezhebine müntesip olan tarihçidir. Tam adı, Ebû Mûsâ İmâdüddîn İdrîs b. Alî b. Abdillâh el-Hasenî el-Hamzî'dir. 699/1300 yılında hac emirliği yapmış ve Yemen'in ileri gelenlerinden sayılmıştır. Hz. Hasan'ın soyuna mensuptur. İzzeddin İbnü'l-Esîr'e ait *el-Kâmil* adlı eseri özetlemiş ve *Kenzü'l-ahbâr fî ma'rifeti's-siyer ve'l-ahbâr* adıyla çıkardığı bu özet kitabı sayesinde üne kavuşmuştur. El-Kâmil'e eklemeler de yapmıştır. Resûlullah'ın sireti ve dört halife, Mısır, Suriye, Irak ve Yemen'e dair tarihî bilgi ve Yemenli Zeydî imamların künyeleri bu eserde mevcuttur. 714/1314 yılında vefat etmiştir.[1083]

Ahmed b. Ebu'l-Hayr eş-Şemâhî

Âlim ve evliyânın büyüklerindendir. Ahmed b. Ebü'l-Hayr Mensûr eş-Şemâhî es-Sa'dî adıyla bilinir. Meşhûr bir kabîle olan Sa'd aşîretine, ayrıca Sa'dî ve Hadramût ehlinden Şemahoğulları'na mensub olmakla Şemâhî diye anılmıştır. Yemen beldelerinden Zebîd'de doğmuştur. Doğum târihi bilinmemektedir. Babası Zebîd'de fıkıh ve hadîs âlimi imiş. 729/1328 yılında Zebîd'de vefât etmiştir. Hadîs ilminde üstün bir dereceye yükselmiştir ve kendisinden de Yemen'in âlimleri istifâde etmişlerdir.[1084]

İbni Üstâdü'l-a'zam

İsmi Abdullah b. Alevî ibni Üstâdü'l-a'zam olup seyyiddir. 638/1240 senesinde doğmuş; 731/1330 senesinde vefât etmiştir. Babasından ve dedesi Üstâdü'l-a'zam'dan ilim, edep ve İslâm ahlâkını öğrenmiş ve zamânının meşhûr âlimlerinden de ilim tahsil etmiştir. Mekke ve Medîne'ye gitmiş ve oralarda çok tanınıp sevildiğinden kendisine "İmâmu'l-Harameyn" lakabı verilmiştir. Tekrar Yemen'e dönüp öğrenci yetiştirmiş; ayrıca Şâfiî mezhebi fıkhı dersleri vermiştir. *Menâkıb-ı Benî Alevî* kitabında, *Târih-i basît ve vasît* kitaplarında menkıbelerinden bahsedilir.[1085]

[1083] Osman Çetin, "İmâdüddin el-Hamzî", DİA, XXII/174.
[1084] *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/189-193.
[1085] *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/270-277.

Muhammed b. Yûsuf el-Cenedî

Tam adı; Ebû Abdullâh Bahâüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Ya'kub el-Cenedî'dir. *Kitâbü's-sülûk fî tabakâti'l-'ulemâ ve'l-mülûk* adlı eseriyle tanınan Yemenli tarihçidir. Yemen'in İslâmî dönemi hakkında önemli bilgiler ihtiva eden bu eser; *Târîhu'l-Cenedî* ve *Tabakâtü'l-Cenedî* adlarıyla da bilinir. Yemenli sahâbe, tâbiûn, tebeü't-tâbiûn, âlim, kadı, şair ve mutasavvıflardan bahseden eser; bir biyografi örneğidir. Eser üzerinde pek çok yabancı çalışmış ve yabancı dillerde yayın yapmıştır. Ancak ülkemizde henüz eser neşredilmemiştir. Cenedî, 732/1332 yılında vefat etmiştir.[1086]

İbn-i Üstâdü'l-A'zam (Muhammed b. Abdullah)

Yemen'in meşhur evliyâsındandır. 743/1342 senesinde Hadramût'ta vefat etmiştir.[1087]

İmâm-ı Yâfiî

Şâfiî mezhebi fıkıh âlimlerindendir. İsmi Abdullah b. Es'ad b. Ali b. Süleymân b. Felah el-Yâfiî'dir. Künyesi Ebû Muhammed olup, lakabı Afifüddîn'dir. 698/1298 senesinde Yemen'de doğmuştur. Yâfiî, Yemen'de Allâme Ebî Abdurrahmân Muhammed b. Ahmed ez-Züheynî ve Aden kadısı Şerefüddîn Ahmed b. Ali el-Harrâzî'den ilim öğrenmiş ve 712/1312 senesinde hac farizasını yerine getirmek için Mekke'ye gidip yerleşmiştir. Sonra Mekke'den ayrılarak, on sene insanlardan uzak yaşamıştır. 734/1333 senesinde Kudüs'e, oradan Şam'a, sonra Mısır'a gitmiştir. Daha sonra Hicâz'a dönüp bir süre Medîne'de ikâmet etmiştir. 738/1337 senesinde Mekke'ye uğrayıp oradan Yemen'e giden Yafiî; hocası Şeyh Ali et-Tavâşî'yi ziyâret ettikten sonra tekrar Mekke'ye dönerek vefât edinceye kadar orada ikâmet etmiştir. 768/1367 senesinde Mekke'de vefât etmiştir. Birçok eser yazmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: Âlimlerin hâl tercümesinin anlatıldığı *Mir'âtü'l-cinân*; *Ravzu'r-*

[1086] Abdülkerim Özaydın, "CENEDÎ, Muhammed b. Yusuf", DİA, VII/363.
[1087] Ören, age., X/248.

rıyâhîn, Eşrü'l-mehâsini'l-gâliyyi, Menâkıb-ı Abdülkâdir, Mürhemü'l-ilel, el-İrşâd ve't-tatrîz fî fazlı zikrillâh ve tilâveti kitâbi'l-azîz, Divânu şi'r.[1088]

Ebû Affân Osman El-Yemenî

On dördüncü asırda yaşayan fıkıh âlimi ve evliyânın büyüklerindendir. İsmi, Osman b. Ebî Kâsım b. Ahmed b. İkbâl el-Yemenî, künyesi Ebû Affân'dır. Doğum târihi bilinmemektedir. 776/1374 senesinde vefât etmiştir. Zamânının âlimlerinden aklî ve naklî ilimleri tahsîl eden Ebû Affân Osman el-Yemenî, fıkıh ilminde yükselmiştir. Ebû Affân Osman, fakîh, verâ ve zühd sâhibi bir zât imiş. Kendisine Zebîd'de Hanefî Mensûriyye Medresesinin müderrisliği teklif edildi ise de, onun bu vazîfeyi kabûl etmediği bildirilmiştir.[1089]

Alevî b. Muhammed Sâhibü'd-Devîle

Adı, Alevî b. Muhammed Sâhibü'd-Devîle'dir. Hayâtı hakkında fazla bir bilgi yoktur. Doğum târihi bilinmemektedir. 778/1376 tarihinde vefât etmiştir. İlimde ve tasavvuf hâllerinde çok derin olduğu bildirilmiş; kendisine pek çok kerâmet atfedilmiştir.[1090]

Abbas er-Resûlî

Resûlîler Devleti emîri ve Yemenli ilim adamıdır. Mekke ve Taiz'de yetim çocukların okutulması için vakıf kurmuştur. Ebû İsmâîl Abbâs b. Alî b. Dâvûd er-Resûlî el-Gassânî el-Yemânî adıyla bilinir. 778/1377 yılında vefat etmiştir. *El-Atâye's-seniyye fî Tabakâtı fukahâi'l-Yemen ve ayânihâ, Bugyetü zevi'l-himem fî marifeti ensâbi'l-Arab ve'l-Acem, Nüzhetü'l-uyûn fî marifeti't-tavâif ve'l-mülûk, el-Lümatü'l-kâfiye fi'l-edviyeti'ş-şâfiye fi't-tıb* gibi eserlerin sahibidir.

Ruaynî

Tam adı, Ebû Ca'fer Şihâbüddîn Ahmed b. Yûsuf b. Mâlik b. İsmâîl er-Ruaynî el-Gırnâtî el-Bîrî'dir. Aslen Yemenli olup mensuplarının bir kısmı Amr b. Âs tarafından Mısır'a yerleştirilen Zûruayn kabilesindendir. Kıraat ve Arap dili

---

1088 Derya Baş, "Yâfiî", DİA, XLIII/175-177; Ören, age., XI/170-181.
1089 *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/215-217.
1090 *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/237-239.

edebiyatı âlimidir. Ayrıca şairdir. 708/1308'de Gırnata'da doğmuştur. Bir arkadaşıyla birlikte uzun ilim yolculuklarına çıkmış; Hac dönüşü Kâhire'ye gelip Ebû Hayyân el-Endülüsî'nin derslerine devam etmiştir. Otuz yıl kadar Birecik'te ikamet etmiştir. Ruaynî Halep'te 779/1378 yılında vefat etmiştir. *Tırâzü'l-hulle ve şifâ'ü'l-gulle; İktitâfü'l-ezâhir ve iltikâtü'l-cevâhir; Tuhfetü'l-akrân fîmâ kuri'e bi't-teslîs min hurûfi'l-Kur'ân; Şerhu Elfiyyeti İbn Mu'tî; Ref'u'l-hicâb 'an tenbîhi'l-küttâb; Risâle fi's-sîre ve mevlidi'n-nebî; Reddü'ş-şevârid ilâ hükmi'l-kavâ'id* adlı eserlerin müellifidir.[1091]

Ebû Muhammed Talhâ b. Îsâ

Talhâ b. Îsâ adıyla bilinir ve künyesi Ebû Muhammed'dir. Doğum yeri ve târihi bilinmemektedir. 780/1378 senesinde Yemen'de Bâb-ı Sihâm'da vefât etmiştir. Kabri üzerine sonradan büyük bir türbe yapılmıştır. Pek çok kerâmet sahibi olduğu rivâyet edilmiştir.[1092]

Şeyh Hubeyşî

Şâfiî mezhebi fıkıh âlimlerinin büyüklerinden olan velî bir zattır. İsmi, Abdurrahmân b. Ömer b. Muhammed b. Abdullah b. Seleme el-Hubeyşî el-Yemenî olup, künyesi Ebû Muhammed'dir. Kaynaklarda doğum târihi bildirilmeyen Hubeyşî, 780/1378 senesinde vefât etmiştir. Birçok kimse ondan istifâde edip ilim öğrenmiştir.[1093]

Abdurrahmân b. Muhammed

Fıkıh ve tefsîr âlimlerindendir. İsmi Abdurrahmân b. Muhammed b. Abdullah b. Zekeriyyâ, künyesi Ebû Muhammed'dir. Kaynaklarda doğum târihine rastlanmayan Ebû Muhammed Abdurrahmân 781/1379 senesinde Zebîd şehrinde vefât etmiştir. Âlim ve ârif bir zât olan Abdurrahmân b. Muhammed, *İhyâu Ulûmiddîn* gibi kitapları tetkik eder, okuyup incelermiş. İsmâil Cebertî ve Ebû Bekr

---

[1091] İsmail Durmuş, "Ruaynî", DİA, XXXV/175-176.
[1092] *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/317-320.
[1093] *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/323-326.

b. Hassân ile aralarında dostluk olduğu rivayet edilmiştir. Muhammed b. İsmâil el-Mükeddeş, talebelerinin en meşhurudur.[1094]

Ali b. Mûsâ Feşlî

Evliyânın meşhûrlarından ve fıkıh âlimlerindendir. İsmi, Ali b. Mûsâ, künyesi Ebu'l-Hasan, nisbeti Cebertî ve Feşlî'dir. Zebîd şehrinde yaşamıştır. Doğum târihi bilinmemektedir. 791/1388 yılında Zebîd'de vefât etmiştir. Şeyh-i Kebîr İsmâil b. İbrâhîm el-Cebertî onun talebelerindendir.[1095]

Ahmed b. Zeyd

Yemenli tasavvuf ehli ve Şâfiî mezhebi fıkıh âlimidir. İsmi, Ahmed b. Zeyd b. Ali b. Hasan b. Atiyye eş-Şâvirî'dir. Künyesi Ebu'l-Abbâs'tır. Doğum târihi bilinmemektedir. 793/1390 senesinde şehîd edilmiştir. Bulunduğu bölgede bidat fırkalarından Zeydîler çok yaygın ve hâkim imiş ve Ahmed b. Zeyd bunlarla mücadele etmiş; bu yüzden Zeydîler ona düşman imiş. Muhammed b. Ali Mehdevî adında bir vâli, kalabalık bir askerle birlikte Ahmed b. Zeyd'in bulunduğu yere gelmiş ve Ahmed b. Zeyd'in evine hücûm etmiştir. Vâli ve adamları, Ahmed b. Zeyd herhangi bir karşılıkta bulunmadığı hâlde, Ahmed b. Zeyd'i, oğlu Ebû Bekr'i ve onu sevenlerden bir kısmını şehîd etmiş.[1096]

Ebû Bekir Haddâdî

Adı; Radıyyüddîn Ebû Bekr b. Alî b. Muhammed el-Haddâd'dır. Yemenli Hanefî fakihi olan bu zât; Zebîd'in bir köyü olan Abbâdiye'de doğmuştur. Haddâdî nisbesiyle de anılır. Yemenli âlimlerden Hanefî mezhebine dair en çok eser veren kişinin Haddâd olduğunu söylenir. Haddâdî 800/1398 yılında Zebîd'de vefat etmiştir. *Es-Sirûcü'l-vehhâc; el-Cevheretü'n-neyyire; Sirâcü'z-zalâm ve bedrü't-tamâm; en-Nûrü'l-müstenîr; Keşfü't-tenzîl fî tahkîki'l-mebâhis ve't-te'vîl; Şerhu Kitabi'n-nafakât* gibi önemli eserler kaleme almıştır.[1097]

[1094] *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/307-308.
[1095] *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/313-315.
[1096] *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/311-313.
[1097] Ebubekir Sifil, "HADDÂD, Ebû Bekir", DİA, XIV/553.

İsmâil b. İbrâhim el-Cebertî

Yemen'in yetiştirdiği büyük evliyâdandır. İsmi, İsmâil b. İbrâhim b. Abdussamed el-Cebertî'dir. Şeyhü'l-İslâm ve Hâdiyü'l-enâm lakaplarıyla da bilinir. 722/1322 yılında doğmuştur. 805/1402 yılında Zebîd Şehrinde vefât etmiştir. Ebû Muhammed Kâsım b. Asâkir'den ve Ebû Bekr b. Muhib'den hadîs rivâyet etmiştir. *İnsân-ı Kâmil* adlı meşhur kitabın yazarı Abdulkerîm el-Cîlî de Cebertî'nin yanında tasavvuf eğitimi almıştır.[1098] İsmâil b. İbrâhim el-Cebertî, Cebertiyye'nin kurucusu olarak bilinir.

Hasen b. Abdurrahmân es-Sekkâf

Büyük tasavvuf âlimelerindendir. İsmi, Hasen b. Abdurrahmân es-Sekkâf olup Yemen'in Terim beldesinde yaşamıştır. Doğum târihi bilinmez. 813/1410 senesinde Terim'de ölmüştür. Pek çok âlim ve evliyânın yetiştiği bir aileye mensuptur. Kendisine sayısız keramet atfedilmiştir.[1099]

Ahmed Nâşirî (Ahmed b. Ebî Bekr)

Kâdı ve Şâfiî mezhebi fıkıh âlimlerinden olan Ahmed Nâşirî'nin ismi, Ahmed b. Ebî Bekr b. Ali b. Muhammed b. Ebi Bekr b. Abdullah b. Ömer b. Abdurrahmân b. Abdullah b. Yakûb en-Nâşirî'dir. Lakabı Şihâbüddîn olup künyesi Ebu'l-Abbâs'tır. 742/1341 senesinde doğmuştur. 815/1412 öldüğü bildirilmiştir. Zebîd'de Salâhiyye ve daha başka medreselerde müderrislik vazîfesinde bulunmuş; ayrıca Zebîd kasabasında kadılık yapmıştır. Hazrecî, "*Târîhü'l-Yemen*" adlı eserinde, İbn-i Hacer de "*Mu'cem*"inde, Ahmed Nâşirî'nin hayatından ayrıntılı şekilde bahsetmiştir. İbn-i Hacer, Zebîd'de ondan ilim öğrendiğini bildirmiş ve *Enbâ* adlı eserinde onu övmüştür. *Ahkâmü'n-nisâ li ibn-i Attâr, el-İfâde fî meseleti'l-irâde* gibi kıymetli eserler kaleme almıştır.[1100]

Abdurrahmân b. Muhammed Es-Sekkâf

On dördüncü yüzyılda yetişen velîlerdendir. Abdurrahmân b. Muhammed adıyla bilinir. Hâllerini gizlediği için Sekkâf lakabıyla anılmıştır. 739/1338 yılında

[1098] İrfan Gündüz, "Cebertî, İsmâil b. İbrâhim", DİA, VII/193; Ören, age., XII/225-227.
[1099] Ören, age., XII/57-59.
[1100] Ören, age., XI/250-251.

Terîm şehrinde doğmuş; 819/1416 yılında vefât etmiştir. Ârif-i Billah Müzâhim Ahmed, büyük velî Abdullah b. Tâhir ed-Devânî gibi zâtlardan da tasavvuf ilmini öğrenmiştir. Başta kendi çocukları olmak üzere çok sayıda talebe yetiştirmiştir.[1101]

Ahmed b. Abdurrahmân Es-Sekkâf

Büyük islam âlimlerindendir. İsmi, Ahmed b. Abdurrahmân es-Sekkâf'tır. Evliyâdan Abdurrahmân es-Sekkaf'ın oğludur. Doğum târihi tesbit edilememiştir. 829/1425 yılında vefât etmiştir.[1102]

Ebû Muhammed el-Yemenî

İsmi, Abdullah b. Abdurrahmân b. Osman b. el-Mu'terid, künyesi Ebû Muhammed'dir. "Nedîmü'l-Kur'ân" yâni "Kur'ân-ı Kerîm'in Arkadaşı" lakabıyla anılırmış. Yemen'de doğmuş ve 830/1426 senesinde yine orada vefât etmiştir. Ebu'l-Gays b. Cemîl'in sohbetlerinde yetiştiği rivayet edilir. Kur'ân-ı Kerîm'i eline aldığı anda, kendisini bir titreme ve korku aldığı, okumaya başlayınca bu hal sona erdiği rivayet edilir. Nedîmü'l-Kur'ân olma hususunu kendisi şöyle anlatırmış: "*Beni kendisine yaklaştıracak bir ibâdet yolu üzerinde olmayı Allah'tan istedim; Bana, kendi kitâbını, yâni Kur'ân-ı Kerîm'i okumamı nasîb etti.*"[1103]

Ebû Bekr es-Sekkâf

On dördüncü yüzyılın sonlarında ve on beşinci yüzyılın başlarında Yemen'in Hadramût bölgesinde yaşamış büyük velîlerdendir. İsmi Ebû Bekr b. Abdurrahmân'dır. Es-Sekkâf lakabıyla meşhûr olmuştur. Doğum târihi bilinmemektedir. Terîm'de doğmuş ve 831/1427 senesinde Terîm'de vefât etmiştir.[1104]

[1101] *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/210-227.
[1102] *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/225-227.
[1103] *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/267-270.
[1104] *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/255-260.

Ömer Muhdâr b. Abdurrahmân

İsmi Ömer el-Muhdâr b. Abdurrahmân es-Sekkâf'tır. Doğum tarihi bilinmemektedir. 833/1429 senesinde Terîm'de vefât etmiştir. Hakkında pek çok menkıbe ve keramet rivayet edilmiştir.[1105]

İbnü'l-Mukrî el-Yemenî

Tam adı, Ebû Muhammed Şerefüddîn İsmâîl b. Ebî Bekr b. Abdullâh eş-Şâverî eş-Şercî el-Yemenî'dir. Yemen'in Kızıldeniz sahilinde bulunan Ebyâtü Hüseyin'de dünyaya gelmiştir. Şiî fâkihidir ve şairliğiyle bilinmiştir. Usta bir şair olduğu ve müderrislik yaptığı bilinir. Resûlîler döneminde kadılık yapmış ve Mısır'a elçi olarak gönderilmiştir. 837/1433 yılında vefat etmiştir.[1106]

İbn-i Mukrî (İsmâil b. Ebû Bekr)

Yemen'in büyük âlimlerindendir. Adı İsmâil b. Ebî Bekr b. Abdullah b. İbrâhim olup İbn-i Mukrî diye meşhûrdur. Lakabı Şerefüddîn, künyesi Ebû Muhammed'dir. 754/1353 yılında Yemen'de Ebyât-ı Hüseyn'de doğan İbn-i Mukrî, 837/1434 yılında Zebîd'de vefât etmiştir. Cemâleddîn Reymî'den ve farklı âlimlerden fıkıh ve diğer ilimleri öğrenmiştir. Fıkıh, Arap Dili ve Edebiyatı ve diğer ilimlerde söz sahibi olmuştur. Şairliğinin de güçlü olduğu rivayet edilmiştir. Sultan Eşref tarafından Ta'iz'deki Mücâhidiyye sonrasında ise Zebîd'deki Nizâmiyye Medresesi müderrisliğine tayin edilmiştir. Aryrıca Sultan Eşref tarafından Mısır'a elçi olarak vazîfelendirilmiştir. Dehâ derecesinde zekî olduğu rivayet edilmiştir. *Ünvânü'ş-şerefi'l-vâfî fi'l-fıkıh ve'n-nahv ve't-târîh ve'l-arûz ve'l-kavâfi, Dîvân, Bedî'iyye, Mes'eletü'l-mâi'l-müşemmeş, Muhtasaru Ravza li'n-nevevî, el-Kasîdetü't-tâiyye, İrşâd* adlı kıymetli eserler yazmıştır. Özellikle *İrşâd*, Şâfiî mezhebi üzerine yazılmış değerli bir eserdir ve üzerine şerhler yazılmıştır.[1107]

İbni Kebben (Muhammed b. Sa'îd)

Şâfiî mezhebi fıkıh âlimidir. Adı Muhammed b. Sa'îd b. Ali b. Muhammed b. Kebben b. Ömer b. Ali b. İshak el-Kuraşî'dir. Aden'de doğup büyüdüğü için Adenî

[1105] *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/119-121.
[1106] Saffet Köse, "İbnü'l-Mukrî el-Yemenî", DİA, XXI/139.
[1107] Ören, age., XII/188-189.

ve Yemenî nisbesiyle de anılır. Lakabı Cemâleddîn olup İbni Kebben adıyla meşhûr olmuştur. 776/1374 yılında Aden'de doğmuş; 842/1438 yılında Aden'de vefât etmiştir. Döneminin en büyük âlim ve evliyâsından ilim tahsil etmiştir. Busayrî, Nasrullah Osmânî ve Burhâneddîn Beycûrî gibi âlimlerden ders görüp onlardan icâzet almıştır. Büyük âlim İsmâil Cebertî'nin sohbet halkasında bulunmuştur. İbni Kebben'in; *ed-Dürrü'n-nâzm fî-şerhi bismillâhirrahmânirrahîm, Miftâhu'l-hâvî el-mübîn ani'n-nusûsi ve'l-fehâvî, et-Taleb fî-keşfi'l-kerb, er-Rakmu'l-cemâlî fî-şerhi'l-le'âlî* adlı kıymetli eserleri mevcûttur.[1108]

İbni Ehdel (Hüseyn b. Abdurrahmân)

Yemen'in Kahziyye beldesinde doğmuş hadîs, kelâm, târih ve Şâfiî fıkıh âlimidir. İsmi, Hüseyn b. Abdurrahmân b. Muhammed b. Ali b. Ebî Bekr b. Ali Ehdel b. Ömer b. Muhammed b. Süleymân b. Ubeyd'dir. Hüseynî nisbesiyle bilinir ve seyyiddir. İbni Ehdel diye meşhûr olmuştur. 779/1377 yılında doğmuş; 855/1451 yılınıda Ebyât-ı Hüseyn'de vefât etmiştir. Birçok âlimden kelâm ilmi tahsil etmiş; Mekke ve Medîne'de de bulunup buralarda pek çok hocadan ders almıştır. Kıymetli birçok eser yazan İbn-i Ehdel'in eserleri şunlardır: *Miftâhu'l-kâri li-câmi'i'l-Buhârî, Keşfü'l-gıtâ an hakâiki't-tevhîd, Akâidü'l-muvahhidîn, Zikrü'l-eimmeti'l-Eş'ârîyyîn ve men hâlefehüm min el-mübtedi'în ve'l-mülhidîn*, doğru yoldan ayrılan 72 bozuk fırka hakkında ma'lûmat verdiği *el-Lüm'atü'l-mukni'a fî-zikri fırâkı'l-mübtedi'a*; *er-Resâilü'l-marziyye fî-nasri mezhebi'l-eş'ariyye, Beyânü fesadı mezhebi'l-haşeviyye, et-Tenbîh ale't-taharrüz fi'r-rivâyât, el-Kifâye fî tahsîni'r-rivâye, Tabakâtü'l-eşâ'ire, İddetü'l-mensûh mine'l-hadîs, Metâlibu ehli'l-kurbe, el-Kavlü'n-nadr, el-İşârâtü'l-vecîze ile'l-meânî'l-garize fî şerhi'l-esmâi'l-hüsnâ, Kitâbü'r-ru'yeti,* Cebriye yolunda bulunanlara cevap olarak yazdığı *Cevâbü mes'eleti'l-kader; Beyânü hükmi'ş-şelh ve'n-nass alâ mürûkı ibn-i Arabî ve ibn-i Fârid ve etbâihimâ min el-mülhidîn, Temhîdü'l-özr an-itizâri men lem ya'rif hâlehüm min el-müteahhirîn, el-Kasîdeü'l-lâmiyye, Muhtasaru târîhi'l-Yemen li'l-Cenedî, Tuhfetü'z-zemen fî târîhi*

[1108] Ören, age., XII/181-183.

sâdâti'l-Yemen, Muhtasaru târîhi'l-Yâfi'î, el-Mutrib li's-sâmiîn fî hikâyâti's-sâlihîn, el-Bâhir fî menâkıbı'ş-şeyh Abdülkâdir.[1109]

Abdullah b. Ebî Bekr El-Ayderûs

Evliyânın büyüklerindendir ve ismi Abdullah b. Ebî Bekr b. Abdürrahmân es-Sekâfî el-Ayderûs'tur. Künyesi ise Ebû Muhammed'dir. 811/1409 senesinde doğup 865/1461 yılında vefât etmiştir. Yemen'in Terim Şehrindeki Zenbil kabristanına defnedilen Abdullah el-Ayderûs; zühd ve takvâ sahibi bir zât imiş. Abdullah el-Ayderûs'un kerâmetleri, "*Fethullah el-Kuddûs fî menâkıbi Abdullah el-Ayderûs*" adlı eserde anlatılmaktadır. Abdullah el-Ayderûs'un kendisi; *El-Kibrîtü'l-ahmer, Şerhü kasîdeti's-Sa'îd, Menâkıb-ı şeyhihi Sâib b. Ali* adlı kitapları kaleme almıştır.[1110]

Fetâ'l-Yemânî (Ömer b. Muhammed)

Yemenli Şâfiî mezhebi âlimlerindendir. İsmi, Ömer b. Muhammed b. Ubeyd el-Eş'ârî ez-Zebîdî'dir. İtikadî yönden İmâm-ı Eş'ârî'ye bağlıdır. Fetâ'l-Yemânî lakabı ile meşhûrdur. 801/1398 yılında Zebîd'de doğmuştur. Şeref b. el-Mukrî'den pek istifade etmiştir. Sultan Ali b. Tâhir, Yemen'i istila edince Fetâ'l-Yemânî'yi vakıflarda yüksek bir göreve getirdi. Bu vazifenin yanında Nizâmiyye'deki derslerinde Şemseddîn Yûsuf el-Mukrî'ye yardımcılık yapmıştır. Hekâriyye Medresesi'nde müderrislik yapmıştır. 887/1482 yılında Yemen'de ölmüştür. *Mühimmâtü'l-mühimmât fî ihtisâri'r-ravza, el-İbrîz fî tashîhi'l-vecîz, el-İlhâm li-mâ fi'r-ravzati li-şeyhihî min el-evhâm, Envâru'l-envâr li-ameli'l-ebrâr, Takrîbü'l-muhtâc ilâ zevâid-i şerh-i ibni'l-mülakkın ale'l-minhâc, es-Safâde fî şerh-i zevâidi'l-acâle li-ibni'l-mülakkın* adlı önemli eserleri vardır.[1111]

Âmirî El-Haradî

Hadîs, tarih ve Şâfiî mezhebi fıkıh âlimidir. İsmi Yahyâ b. Ebû Bekr b. Muhammed b. Yahyâ olup lakabı Ebû Zekeriyyâ'dır. El-Âmiri el-Haradî nisbetleri ile meşhûr olmuştur. 816/1413 senesinde doğup 893/1488 senesinde, Yemen'de Harad denen yerde vefât etmiştir. Zamanında Yemen'in en büyük âlimi ve muhaddîsi

[1109] Mustafa Öz, "İbnü'l-Ehdel", DİA, XXI/21-22; Ören, age., XII/125-127.
[1110] Ören, age., XI/210-213.
[1111] Ören, age., XII/20-23.

kabul edilmiştir. Resûlullahın hicretlerinden, yedinci asra kadar olan tarihi içerisine alan *Garâibu'z-zamân* adlı meşhur eseri; ayrıca *Behcetü'l-mehafil fi's-sîreti ve'l-mu'cizât-ı ve'ş-şemâil*; *et-Tuhfetü'l-câmia li-müfredâti't-tıbbı'n-nâfiati; er-Riyâzu'l-müstetâbe fî-ma'rifeti men reva fi's-sahîhayni min e's-sahâbe*; gece ve gündüz yapılacak sâlih âmellere dâir olan *el-Aded fi-mâ lâ yestegnî anhu ehad*; *Muhtasar-ı akâid; Kitâbu'l-udde; Beyânü'l-itikâd; Nazmu'l-mesâil* adlı eserleri vardır.[1112]

İbn-i Ehdel (Hüseyn b. Sıddîk b. Hüseyn)

Yemen'de yetişen Şâfiî mezhebi fıkıh âlimlerinden ve tasavvuf büyüklerinden olup ismi Hüseyn b. Sıddîk b. Hüseyn b. Abdurrahmân b. Muhammed b. Ali b. Ebî Bekr b. Ali el-Ehdel el-Yemenî'dir. Künyesi Ebû Muhammed ve lakabı Bedrüddîn'dir. Daha çok İbn-i Ehdel diye tanınmıştır. 850/1446'da Yemen'de Ebyât-ı Hüseyn denilen yerde doğmuştur. 903/1497 yılında Aden'de vefât etmiştir. İbn-i Ehdel; Yemen, Azerbaycan, Mekke ve Medîne gibi yerlerde ilim tahsil etmiştir. *İrtiyâhü'l-ervâh fî zikri'l-lâhi'l-kerîmi'l-fettâh* isimli bir eseri vardır.[1113]

Zekkâk

Tam adı, Ebü'l-Hasen Alî b. Kâsım b. Muhammed ez-Zekkâk et-Tücîbî el-Fâsî'dir. Mâlikî mezhebi fâkihidir. Ataları Yemen asıllı Tücîb kabilesindendir. Yaşadığı devrin önemli âlimlerinden biridir. Fas ve Endülüs'te yaşamıştır. 912/1507 yılında vefat etmiştir. *Tuhfetü'l-hükkâm bi-mesâ'ili't-tedâ'î ve'l-ahkâm; el-Menhecü'l-müntehab ilâ kavâ'idi'l-usûli'l-mezheb ve Mesâ'il fi'd-dîn* adlı eserleri vardır.[1114]

Ebû Bekr Ayderûs

Yemen'de etkili olan Ayderûsiyye tarikatının kurucusu kabul edilir. İsmi Ebû Bekr b. Abdullah Alevî Şâzilî'dir. Lakabı Ayderûs'tur. 851/1447 senesinde Terîm'de doğmuştur. 914/1508 yılında Aden'de vefât etmiştir. Peygamber efendimizin soyundan olup seyyiddir. Bilhassa büyük İslâm âlimi İmâm-ı Gazzâlî'nin *İhyâu Ulûmiddîn* kitabından her gün belli miktâr okur ve okutup dinlermiş. Muhyiddîn-i

---

[1112] Abdülkerim Özaydın, "Âmirî, Yahyâ b. Ebû Bekir", DİA, III/72; Ören, age., XI/281-286.
[1113] Ören, age., XIV/102-103.
[1114] Özgür Kavak, "Zekkâk, DİA, XLIV/ 221.

ibn Arabî'nin kitaplarını da çok okurmuş. Mekke, Medîne, Aden ve Zebîd gibi beldelerdeki pek çok âlimden ilim tahsil etmiştir. Özellikle Mekke'de Hâfız Muhammed b. Abdurrahmân es-Sehavî'den icâzet almıştır. Menkıbeleri ve kerâmetleri, Allâme Muhammed b. Ömer tarafından yazılan *Mevâhibü'l-kuddûs fî menâkıbı ibni'l-Ayderûs* adlı kitapta toplanmıştır.[1115]

Hüseyn b. Abdullah Ayderûs

Evliyânın, büyüklerindendir ve adı Hüseyn b. Abdullah Ayderûs'tur. 861/1456 senesinde Yemen'de doğmuştur. 917/1511 senesinde Yemen'in Terim kasabasında vefât etmiştir. Fakîh Abdullah b. Ahmed Ebû Kesîr, Kâdı İbrâhim b. Zâhira, Fakîh Muhammed b. Abdurrahîm Eska, Fakîh Allâme Abdulhâdî Sûdî gibi hocaların tedrisinden geçmiştir.[1116]

Ahmed b. Ebû Bekr Ayderûsî

Adı, Ahmed b. Ebû Bekr b. Abdullah el-Ayderûsî'dir. 887/1482 yılında doğup 922/1516 yılında Aden'de vefât etmiştir. Vefâtından sonra hakkında mersiyeler söylenmiştir. Bu mersiyelerin en meşhûru Allâme Muhammed b. Ömer Bahrık'ındır.[1117]

Abdurrahmân b. Ali Sekkâf

Hadîs, kelâm, fıkıh ve tasavvuf ilimlerinde tanınmış âlimlerdendir. İsmi Abdurrahmân b. Ali b. Ebî Bekr b. Abdurrahmân es-Sekkâf'tır. 850/1446 senesinde Terîm şehrinde doğmuştur. 923/1517 yılında Yemen'de vefât etmiştir. 880/1475 yılında Mekke'de Hâfız es-Sehavî'den icâzet almıştır.[1118]

İbni Diyba' (Abdurrahmân b. Diyba')

Yemen'de yetişen Şâfiî mezhebi fıkıh, hadîs ve târih âlimlerindendir. Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed b. Ali b. Yûsuf'dur. İbni Diyba' adıyla meşhûr olmuştur. 866/1461 yılında Zebîd şehrinde doğmuştur. 944/1537 yılında Zebîd'de vefât etmiştir. *Teysîrü'l-vüsûl ilâ câmiu'l-usûl, Misbâhu'l-mişkât, Şerhu duâi ibn-i*

[1115] *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/109-115.
[1116] Ören, age., XIV/84-85.
[1117] *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/107-108.
[1118] *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/205-210.

Ebî Harbe, Gâyetü'l-matlûb, Bugyetü'l-müstefîd fî ahbâri medîneti Zebîd, Kurretü'l-uyûn fî ahbâri'l-Yemeni'l-meymûn, Mevlid-i Şerîf-i nebevî, Kitâbu'l-mi'râc, A'zamü'l-minneti fî mâ yagfirullahü bihi'z-zünûb yûcebü bihi'l-cenneti, Temyîzü't-tayyib min el-habîs mimmâ yedûru alâ elsineti'n-nâsi min el-hadîs, Tenkîhü'l-vüsûl, Câmi'ul-usûl li-ehâdîs-ir-resûl el-ıkdü'l-bahir fî târîhi devleti Benî-Tâhir, el-Fazlu'l-mezîd fî bugyeti'l-müstefîd, Ahsenü's-sülûk fî nazmı men veliye medînete Zebîd adlı çok önemli eserleri mevcûttur.[1119]

Behrân

Fıkıh, fıkıh usulü, tefsir, hadîs ve Arap edebiyatı sahalarında on beş kadar eser kaleme almış olan Sirâcüddîn Muhammed b. Yahyâ b. Muhammed et-Temîmî ez-Zeydî; Basra asıllı bir aileye mensuptur. Ancak Yemen'de doğup yaşamıştır. Bir yandan ticaretle meşgulken diğer yandan ilim tahsil etmiştir. Dönemin önemli Zeydî fakihi Seyyid Murtazâ b. Kâsım'ın öğrencisi olmuştur. 957/1550 yılında Yemen'de vefat etmiştir. *Teftîhu'l-kulûb ve'l-ebsâr li'l-ihtidâ ilâ keyfiyyeti iktitâfi Eşmâri'l-ezhâr; el-Kâfil; el-Mu'temed min hadîsi seyyidine'l-Mustafâ; el-Muhtasarü'ş-şâfî fî 'ilmeyi'l-'arûz ve'l-kavâfî; Cevâhirü'l-ahbâr ve'l-âsâr el-müstahrace min lücceti'l-bahri'z-zehhâr* gibi eserlerin müellifidir.[1120]

Şihâbüddîn Ba'levî

İsmi, Ahmed b. Abdurrahmân'dır. Doğum târihi ve yeri bilinmemektedir. 946/1539 senesinde Terîm'de vefât etmiştir. Kendisi de kabir ehlinin hâllerine vakıf imiş. Rüya âleminde İmâm Gazzâlî ile görüşüp ders dinlediği, kerâmetleri arasında zikredilir. Şihâbüddîn Ba'levî, talebesi Abdullah Ayderûs'a: "Uzak bir memleketin halkı, senden istifâde edecek. Hadramût halkı seni görmeyi çok arzulayacak." demiştir. Nitekim bir müddet sonra Abdullah Ayderûs, Hindistan'a gitmiş ve oradaki Ahmedâbâd şehrinde vefât edinceye kadar kalmıştır.[1121]

[1119] Ören, age., XIV/98-99.
[1120] Harun Ünal, "Behrân", DİA, V/358-359.
[1121] *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/277-279.

Ahmed b. Hüseyin Ayderûsî

Hadramût bölgesinde yetişen velîlerdendir. İsmi Ahmed b. Hüseyin b. Abdullah'tır. Ayderûsî nisbesiyle meşhûr olmuştur. Doğum târihi bilinmemektedir. Terîm'de doğmuştur. 968/1560 yılında yine aynı yerde vefât etmiştir. Birçok risâle ve kitaplar yazmıştır. Talebelerinin çok faydalandığı *Kitâbü'l-İrşâd* bu eserlerdendir. Babasının hayâtını ve babasının hocalarının hal tercümelerini anlatan *Kitâb fî ahbâri vâlidihî* adlı eseri de meşhûrdur.[1122]

Ömer b. Abdullah

Yemenli fıkıh âlimlerindendir. Ömer b. Abdullah b. Ahmed Mahreme adıyla bilinir. Tam adı Takıyyüddîn Abdullah b. Ömer b. Abdullah Bâ Mahreme el-Yemenî'dir. 907/1502 senesinde doğup 972/1565 senesinde Aden'de vefât etmiştir. Fıkıh ve astronomi ilimlerinde büyük bir âlim olan Ömer b. Abdullah, önce babasından, sonra; Veliyyüddîn Ömer, amcası Allâme Tayyib ve Kâdı Abdullah b. Ahmed gibi âlimlerlerden ilim tahsil etmiştir. *Kitâbü'n-yünkesü fîhi alâ şerhi'l-minhâc, Fetevâ, el-Misbâh li şerhi'l-udde ve's-silâh, Şerhu'r-ruhbiyye, Zeylün alâ tabakâti'ş-şâfiîyye li'l-esnevî, Risâletü'l-felek, Mîkât, Risâletün fir-rubı'l-mucîb* adlı eserlerin sahibidir.[1123] Mahreme aynı zamanda şair imiş.[1124]

Ahmed b. Alevî

İsmi, Ahmed b. Alevî b. Muhammed b. Ali b. Cuhdeb b. Muhammed b. Abdullah b. Alevî'dir. Yemen'de doğmuştur. Doğum târihi belli değildir. 973/1565 yılında Terîm şehrinde vefât etmiştir. Küçük yaşta ilim öğrenmeye başlamış; Kâdı Ahmed Şerîf, Abdullah b. Abdurrahmân, Şeyh Abdurrahmân b. Ali gibi zâtlardan tasavvuf, fıkıh, hadîs ilimlerini öğrenmiştir.[1125]

Şeyh b. Abdullah Ayderûsî

Yemen'de yetişen meşhûr fıkıh âlimlerinden ve evliyânın tanınmışlarındandır. İsmi Şeyh b. Abdullah b. Şeyh Abdullah Ayderûsîdir. 919/1513 yılında Terîm'de

---

[1122] *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/231-234.
[1123] Ören, age., XIV/295-296.
[1124] Kasım Kırbıyık, "Bâ Mahreme", DİA, IV/358.
[1125] *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/227-231.

doğmuştur. 990/1582 yılında Hindistan'da vefât etmiştir. Babasından ve Yemen'in diğer âlimlerinden ilim tahsil ettikten sonra Mekke'de Şeyhülislâm Ebu'l-Hasan el-Bekrî ve onun oğlu Tâcü'l-Ârifîn ile görüşmüştür. 1551'de Hindistan'a gitmiştir. Vezîr-i âzam İmâdülmülk ona yakın alâka ve hürmet göstermiştir. Hindistan'da otuz iki sene kalmıştır. Menkıbeleri, Şehâbeddîn Ahmed b. Ali el-Mekkî tarafından *Nüzhetü'l-ihvân ve'n-nüfûs fî menâkıbı Şeyh b. Abdullah Ayderûsî* adı altında yazılan kitapta toplanmıştır. Ayrıca menkıbelerini, oğlu Şeyh Abdulkâdir *Fütûhâtü'l-kudsiyye fi'l-hırakâtü'l-Ayderûsiyye* adlı eserinin mukaddimesinde yazmıştır. Ayderûsî'nin *Kitâbü'l-akdü'n-nebî, es-Sırru'l-Mustafavî, Kitâbu'l-fevz ve'l-büşrâ* ve *Tuhfetü'l-mürîd* adlı eserleri vardır. *Tuhfetü'l-mürîd* manzum olup bu eseri iki cild hâlinde şerh edip büyüğüne *Hakâikü't-tevhîd*, küçüğüne *Sirâcü't-tevhîd* adını vermiştir. Mevlid ve mîrâc ile ilgili nazım eserlerinden başka tasavvufda *Hizbü'n-nefs* ve *Nefehâtü'l-hükm* adlı eserleri ve şiirlerinin toplandığı bir dîvânı vardır.[1126]

Ebû Bekr b. Sâlim Ayderûs

İsmi Ebû Bekr b. Sâlim b. Abdullah b. Abdurrahmân b. Abdullah b. Abdurrahmân es-Sekkâf'tır. 919/1513 senesinde Terîm'de doğmuştur. 992/1584 yılında Hadramût köylerinden Aynat'ta vefât etmiştir. Ebû Bekr b. Sâlim'in menkıbeleri, öğrencisi Muhammed b. Sirâceddîn tarafından *Bulûğu'z-zafer ve'l-megânim fî menâkıb-ı Şeyh Ebû Bekr b. Sâlim* adlı kitapta toplanmıştır. Kendisinin de *Fethü'l-mevâhib ve bugyetü't-tâlib, Mi'râcü'l-ervah ilâ menhecü'l-vedâh, Miftâhu's-serâir ve kenzü'z-zehâir, Mi'râcü't-tevhîd* adlı eserleri vardır.[1127]

İbni Üstâd Şiblî

Büyük âlim ve evliyâdandır ve ismi, Ahmed b. Ebî Bekr b. Abdullah b. Ebî Bekr b. Alevî b. Abdullah b. Alevî b. Üstâdu'l-a'zam Muhammed Şiblî'dir. Doğum târihi bilinmemektedir; ancak Yemen'in Terim şehrinde doğduğu rivâyet edilmiştir. 1004/1595 yılında Terim'de vefât etmiştir. Fıkıhta ileri derecede bir âlim olmasına rağmen tasavvuf yoluna meyletmiştir.[1128]

[1126] *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/250-254.
[1127] *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/148-152.
[1128] Ören, age., XV/314.

Muhammed b. Ahmed Icl-ı Yemenî

Evliyânın büyüklerindendir ve ismi, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed'dir. Doğum târihi ve yeri belli değildir. Hadîs ve fıkıh ilmini Abdurrahmân Dîbe'den öğrenmiştir. Dîbe'den umumî icazet almıştır. Tasavvuf yolunu, evliyânın büyüklerinden Ebu'l-Kâsım b. Ali gibi âlimlerden öğrenmiştir. 1011/1602 senesinde vefât eden Icl, Fakîh İbni Acîl'in evinin bahçesine defnedilmiştir. Yemen vâlilerinden Hasan Paşa, kabri üzerine büyük bir kubbe yaptırmıştır.[1129]

Seyyid Ehdel Yemenî

İsmi, Seyyid Hatim b. Ahmed b. Mûsâ b. Ebi'l-Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr b. Ahmed b. Ömer b. Ahmed b. Ömer Ehdel Yemenî el-Hüseynî olup seyyiddir. Nesebi Hz. Hüseyin'e dayanmaktadır. Bunun için Hüseynî diye nisbet edilmiştir. Doğum târihi ve yeri bilinmemektedir. 1013/1604 yılında Moha'da vefat etmiştir. Bir müddet de Mekke ve Medîne'de ikâmet etmiştir. Kendisi hakkında sayısız kerâmet ve menkıbe nakledilmiştir.[1130]

Ebî Bekr b. Sekkâf Hadramî

Şâfiî mezhebi müftülerindendir. İsmi, Abdurrahmân b. Şihâbüddîn Ahmed b. Abdurrahmân b. Ali b. Ebî Bekr b. Sekkâf Hadramî'dir. 945/1538 senesinde, Yemen'in Terim şehrinde doğmuş; 1014/1605 senesinde yine Terîm'de vefât etmiştir. Terim Şehrinde kadılık yapmıştır. Büyük ve zengin bir kütüphanesinin olduğu ve bu kütüphaneyi öğrencilerine bıraktığı rivayet edilir.[1131]

Abdullah b. Ayderûsî (Ebû Muhammed)

İsmi, Abdullah b. Abdullah b. Abdullah Ayderûs, künyesi Ebû Muhammed'dir. 945/1538 senesinde Yemen'de doğmuştur. 1019/1610 senesinde vefat etmiştir. Evliyâlık derecelerine kavuşmuş bir hanım olan annesi Fâtıma binti Abdurrahmân'ın

[1129] Ören, age., XV/288-289.
[1130] Ören, age., XVI/181-184.
[1131] Ören, age., XV/263-265.

terbiyesi ile yetiştiği söylenir. Yemen'deki eğitiminin ardından Hindistan'ın Ahmedâbâd şehrinde bulunan babasının yanına gitmiş ve ilim tahsil etmiştir.[1132]

İbni Sâlim Yemenî (Ahmed b. Ebû Bekr)

Ahmed b. Ebî Bekr b. Sâlim b. Abdullah b. Abdurrahmân b. Abdullah b. Abdurrahmân Yemenî adıyla bilinir. Yemen'in Aynan köyünde doğduğu tespit edilmesine rağmen doğum târihi bilinmemektedir. 1020/1611 senesinde Hindistan'ın Benderşahar şehrinde vefât etmiştir.[1133]

İbni Mühellâ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Abdullah b. Abdullah'tır. 950/1543 yılında Yemen'de Da'liyye denilen yerde doğmuştur. 1028/1619 yılında Yemen'de Şüc'a'da vefât etmiştir. Asrındaki âlimlerin, muhtelif ilimlere dâir meselelerinin hâlli için İbn-i Mühellâ'ya mektup yazdıkları rivâyet edilir.[1134]

Muhammed b. Abdullah Ayderûsî

Yemen'in büyük evliyâsındandır. Adı; Muhammed b. Abdullah b. Abdullah b. Abdullah Ayderûs Hadramî'dir. 970/1562 senesinde Yemen'de doğmuştur. O dönemde Hindistan'da yaşayan dedesi Şeyh b. Abdullah Ayderûs'un davetiyle 1581 yılında Hindistan'a gitmiştir. 1582 yılında dedesinin vefât etmesiyle onun yerine geçip irşâd vazîfesinde bulunmuştur. 1030/1621 senesinde Hindistan'ın Bendersûret nahiyesinde vefât etmiştir.[1135]

Lütfullah Zafîrî

Yemenli Fıkıh ve nahiv âlimidir. İsmi, Lütfullah b. Muhammed b. Gıyâs b. Şücâ' ez-Zafîrî olup lakabı Kutbüddîn'dir. Yemen'in Zafîr beldesinde doğmuştur. Doğum târihi kaynak eserlerde bildirilmemektedir. 1035/1625 senesinde doğum yeri olan Zafîr'de vefât etmiştir. Lütfullah Zafîrî'nin hayâtı hakkında fazla bilgi yoktur. *el-Menâhilü's-sâfiye ale'ş-şâfiiyye, el-İcâz, Hâşiyetün alâ Şerhi't-telhîsü'l-muhtasar*

[1132] *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/193-195.
[1133] *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/185-186.
[1134] Ören, age., XV/305-306.
[1135] Ören, age., XV/182-183.

li's-sa'd, Şerhün ale'l-füsûsi'l-lü'lüyye li İbni'l-vezir, Ercûze fi'l-ferâiz adlı eserleri mevcûttur.[1136]

Yahyâ b. Hüseyin es-San'ânî

Tam adı, Yahyâ b. el-Hüseyn b. el-Mansûr-Billâh el-Kâsım b. Muhammed el-Hasenî es-San'ânî el-Yemenî'dir. 1035/1625 yılında Yemen'in San'â şehrinde doğmuştur. Kâsımiyye Devleti'nin kurucusu olan İmam Mansûr-Billâh Kâsım b. Muhammed'in torunudur. Yaşadığı dönemde en büyük fetva makamı kabul edilmiştir. Özellikle tarih alanındaki eserleri çok mühimdir. 1099/1687 yılından sonra vefat etmiştir. *İnbâ'ü enbâ'i'z-zemen fî târîhi'l-Yemen* (İslamî dönem Yemen tarihini anlatır); *Behcetü'z-zaman fî havâdisi'l-Yemen; el-'İber fî ahbâri men medâ ve gaber; Gâyetü'l-emânî fî ahbâri'l-kutri'l-Yemânî; Tabakâtü'z-Zeydiyye; et-Ta'rîf bi-cümleti min ehli'l-'ilmi ve't-tasnîf* gibi önemli eserleri vardır.[1137]

Abdullah-ı Yemenî

Yemen'de yetişen büyük velîlerdendir. İsmi, Abdullah b. Ali b. Hasan b. Şeyh Ali olup Abdullah-ı Yemenî diye meşhûr olmuştur. Terîm şehrinde doğduğu rivayet edilmiştir. Doğum târihi bilinmemektedir. 1037/1627 yılında Yemen'in Veht köyünde vefât etmiştir. Kabri üzerine, Osmanlılar zamanında Yemen vâlisi Muhammed Paşa bir türbe yaptırmıştır. Yemen bölgesindeki âlimlerden ders okuduktan sonra Hindistan'a giden Abdullah-ı Yemenî, Ahmedâbâd şehrinde Şeyhülislâm Şeyh b. Abdullah Ayderûs'u ziyâret edip onun ilim meclislerinde bulunmuştur. Şeyh b. Abdullah Ayderûs'tan icazet alıp hırka giymiştir. Menkıbelerde rivayet edilir ki; Onun riyâzet ve mücâhede ile meşgûl olduğu günlerde şeytan siyah bir köle şeklinde karşısına çıkmış ve Abdullah-ı Yemenî'nin önünde diz çöküp: "*Senin ibâdet ettiğin gibi ibâdet eden hiç bir kimseyi görmedim*." diyerek ucba, kendi ibâdetlerini beğendirmeye, böylece onu ibâdetlerinden vazgeçirmeye yeltenmiştir. Keşf ve kerâmet sâhibi olan Abdullah-ı Yemenî'nin, bunun iblis olduğunu anlayıp huzûrundan kovmuştur.[1138]

[1136] Ören, age., XVI/37-38.
[1137] İsmail Yiğit, "Yahyâ b. Hüseyin es-San'ânî", DİA, XLIII/254-255.
[1138] Ören, age., XV/147-149.

Abdülkâdir b. Abdullah Ayderûsî

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Abdülkâdir b. Abdullah b. Abdullah Ayderûsî, Yemenî, Hadramûti ve Hindî'dir. Künyesi Ebû Bekr olup, lakabı Şemsü'ş-şümûs Muhyiddîn'dir. Aslen Yemenlidir. 978/1570 senesinde Hindistan'ın Ahmedâbâd şehrinde doğmuştur. 1038/1629 senesinde aynı yerde vefât etmiştir. Pek çok âlimden çeşitli konularda ders ve icâzet almıştır. Yemen ve Mısır'a seyahat etmiş ve tekrar Hindistan'a dönmüştür. Ayderûsî çok eserler yazmıştır. *El-Fütuhâtü'l-kuddûsiyye fi'l-hırkati'l-Ayderûsiyye, el-Hadâikü'l-hadâra fî sîreti'n-nebi ve Ashâbi'l-Aşere, İthâfü'l-Hadrati'l-azîze bi uyûni's-seyri'l-vecîze, el-Müntehâbü'l-Mustafâ min ahbâri mevlidi Mustafâ, el-Minhâc ilâ ma'rifeti'l-Mi'râc, el-Enmûzecü'l-latîf fî ehli Bedri'ş-şerîf, Ashâbu'n-necât ve'n-necâh fî ezkâri'l-mesâi ve's-sabâh, ed-Dürrü's-semîn fî beyâni'l-mühîm min ilmi'd-dîn, el-Havâşü'r-reşîka ale'l-urveti'l-vüskâ, Minahü'l-Bâri bi hatmi Sahîhi'l-Buhârî, Ta'rîfü'l-İhyâ bi fezâili'l-İhyâ, Ikdü'l-lâl bi fezâili'l-i'lâl, Hidmetü's-sâde, Bugyetü'l-müstefîd fî şerhi tuhfeti'l-mürîd, en-Nefhatü'l-anberiyye, Gâyetü'l-kurb, İthâfü ihvâni's-safâ bi'ş-şerhi tuhfeti'z-zurefâ bi esmâi'l-hulefâ* adlı eserler, bunlardandır.[1139]

Zeynelâbidîn Ayderûsî

İsmi Ali b. Abdullah'tır. Zeynelâbidîn lakabıyla ve Ayderûsî nisbesiyle meşhûrdur. Tâcü'l-ârifîn, Şeyhü'l-İslâm ve'l-müslimîn lakaplarıyla da bilinir. 984/1576 senesinde Terîm şehrinde doğmuştur. 1041/1631 senesinde aynı yerde vefât etmiştir. Tefsîr, fıkıh ve hadîs âlimidir. Zeydiyye imâmlarından Hasan b. Kâsım, Yemen'i istilâ ettiği zaman Hadramût sultanına ve ileri gelenlerine mektup göndererek kendisine itâat etmelerini istediği vakit; Zeynelâbidîn Ayderûsî, Zeydiyye imâmına cevâbî mektup yazıp ona nasîhatte bulunmuştur. Tefsîr, hadîs, fıkıh ve tasavvufla ilgili mevzûları çok açık ve anlaşılır halde îzâh eden, duyulmamış lügat ve nahiv meselelerini anlatan Zeynelâbidîn Ayderûsî'nin birçok eserinin olduğu kaynaklarda yazılmakta ise de bunların isimleri verilmemiştir.[1140]

[1139] Ören, age., XV/183-184.
[1140] *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/282-286.

Şeyh b. Abdullah b. Şeyh b. Abdullah Ayderûsî

Büyük bir fıkıh ve hadîs âlimidir. Adı Şeyh b. Abdullah b. Şeyh b. Abdullah b. Şeyh b. Abdullah Ayderûsî Yemenî'dir. 993/1585 senesinde Terim şehrinde doğmuş ve 1041/1632 yılında Hindistan'da vefât etmiştir. 1025/1616 yılında Hindistan'a gitmiş ve orada amcası Şeyh Abdulkâdir b. Şeyh'ten de ilim tahsil ederek mutlak icâzet almıştır. Hindistanlı yöneticilerden büyük ilgi ve himâye görmüştür. *Es-Silsiletü'l-münîfe fi'l-hırkati'ş-şerîfe* adlı meşhûr eseri vardır.[1141]

İbn-i Makbûl Zeylaî

Evliyânın büyüklerinden olduğu kabul görmüştür. İsmi, Ebû Bekr b. Makbûl b. Abdülgaffâr'dır. Yemen'in Lihye şehrinde doğan Zeylaî'nin doğum târihi bilinmemektedir. 1042/1632 senesinde Lihye'de vefât etmiştir. Dedesi Şeyh Ahmed b. Ömer Zeylaî'nin türbesinin yanına defnedilmiştir. Zâhirî ve bâtınî ilimlerde çok yüksek derecelere kavuştuğu rivâyet edilir.[1142]

Kaşâşî el-Medenî

Adı, Muhammed b. Yûsuf el-Med'ü Abdünnebî b. Ahmed b. Seyyid Alâüddîn Ali b. Seyyid Muhammed b. Yûsuf b. Hasen Bedrî Decânî Kaşâşî el-Medenî'dir. Medîne'de doğmuştur. Doğum târihi bilinmemektedir. 1044'te/1634 San'â'da vefât etmiştir. *Şerhü'l-hikem li ibni Atâullah, Şerhu ale'l-ecrûmiyye* adlı kitapları mevcuttur.[1143]

İbni Sekkâf (Seyyid Alevî)[1144]

Yemen'in manevî büyüklerindendir. Alevî b. Ali b. Akîl b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Abdurrahmân es-Sekkâf adıyla bilinir. 958/1551 yılında Yemen'de bulunan Terim beldesinde doğmuştur. Dedesi, Kerîşe diye bilinir. 1048/1638 senesinde vefât ettiği bilinir. Mekke'ye gitmiş ve orada ilim tahsil etmiştir. O zamanın Mekke kadısı ve reîsi meşhûr Kadı Hüseyin'den büyük ilgi görmüştür. Önceleri ticaretle uğraşırken

[1141] Ören, age., XVI/213-214.
[1142] Ören, age., XV/202-204.
[1143] Ören, age., XVI/13.
[1144] *İslam Âlimleri Ansiklopedisi*'nde iki ayrı şahıs olarak verilen ***İbni Sekkaf*** ve ***Seyyid Alevi***, aslında aynı kişidir

sonradan tasavvuf yoluna meylettiği söylenir. Kerametlerinin, bir talebesi tarafından bir risalede toplandığı rivâyet edilir.[1145]

Ebû Bekr eş-Şelî

Yemen'in büyük velîlerinden ve Şâfiî mezhebi fıkıh âlimlerindendir. İsmi, Ebû Bekr b. Ahmed b. Ebû Bekr'dir. *Meşreü'r-revî* kitabının müellifi olan Muhammed b. Ebû Bekir'in babasıdır. Hazret-i Hüseyin'in neslinden olup, seyyiddir. Hazret-i Ali'nin soyuna mensûb olanlar mânâsına kullanılan Benî Alevî ve hazret-i Hüseyin'in soyuna mensûb olanlar için kullanılan Benî Hüseyin nisbeleriyle anılmıştır. 990/1582 senesinde Yemen'in Terîm beldesinde doğmuş; 1053/1643 senesinde aynı yerde vefât etmiştir. Hemen her sene İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin *İhyâu Ulûmiddin* isimli eserini baştan sona okuturmuş. Sayısız talebe yetiştirdiği rivayet edilmiştir.[1146]

Ebû Bekr b. Abdurrahmân Sekkâf

Yemen bölgesi velîlerindendir ve Terim'de doğmuştur. Doğum târihi bilinmemektedir. 1061/1650 senesinde Terîm'de vefât etmiştir. Ebû Bekr Sekkâf, zamânının en seçkin âlimlerindendir. Mekke ve Medîne'de bulunmuş ve Seyyid Ömer b. Abdurrahîm el-Basrî, Şeyh Ahmed b. Alân, Abdülazîz ez-Zemzemî gibi âlimlerden ilim öğrenmiştir.[1147]

İbni İmrân

Kelâm, fıkıh ve hadîs âlimidir ve ismi, Akîl b. Ömer b. Abdullah b. Ali b. Ömer b. Sâlim olup künyesi Ebu'l-Mevâhib'dir. İbn-i İmrân diye meşhûr olmuştur. 1001/1592 senesinde Yemen'in Zafâr şehrine bağlı Mirbât köyünde doğmuştur. 1062/1652 senesinde Zafâr'da vefât etmiştir. Manzum bir eser olan *el-Akîde;* ayrıca *Fethü'l-kerîmü'l-gâfir, Müntehabü'z-zehr ve's-semer fî garîbi'l-hadîs ve'l-eser, Risâletün fî hizâneti'r-ribât* yazdığı eserlerden bazılarıdır. Ayrıca tasavvufa dâir yazdığı pek çok şiiri vardır.[1148]

[1145] Ören, age., XV/312-313; XVI/179-181.
[1146] Ören, age., XV/235-236.
[1147] *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/255-260.
[1148] Ören, age., XV/298-299.

Cürmûzî

Yemen asıllı tarihçi olan Cürmûzî'nin asıl adı; Mutahhar b. Muhammed b. Ahmed el-Muntasır eş-Şerîf el-Hasenî'dir. Hakkında fazla bilgi yoktur. Zamanının önemli Zeydî âlimlerinden olduğu bildirilmiştir. 1077/1667 yılında vefat etmiştir. *İkdü'l-cevâhiri'l-behiyye fî marifeti'l-memleketi'l-Yemeniyye ve'd-devleti'l-Fâtımiyyeti'l-Hüseyniyye; ed-Dürretü'l-mudıyye fi's-sîreti'l-Kâsımiyye; el-Cevheretü'l-münîre fî târîhi devleti'l-Müeyyed-Billâh ez-Zeydî; Tuhfetü'l-esmâ ve'l-ebsâr bimâ fi's-sîreti'l-Mütevekkiliyye min garâibi'l-ahbâr* adlı eserleri mevcuttur.[1149]

Muhammed b. Ebî Bekr b. Ahmed Şellî

Târih, astronomi ve Şâfiî mezhebi fıkıh âlimlerindendir. Adı Muhammed b. Ebî Bekr b. Ahmed'dir. Künyesi Ebû Ulvî, lakabı Cemâlüddîn'dir. Şellî ve Hadramî diye de bilinir. 1030/1621 senesinde Yemen'in Hadramût bölgesinde bulunan Terim beldesinde doğmuş; 1093/1682 senesinde Mekke'de vefât etmiştir. Astronomi ve vakitlerle ilgili çok kıymetli eserleri mevcûttur. *Şerhu muhtasaru'l-izâh li-İbn-i Hacer, Ikdü'l-cevâhir ale'n-nûrü's-sâfir fî ihbâri'l-karni'l-âşir, Minhatü'l-mekkiyye fî şerhi't-tuhfeti'l-kudsiyye fi'l-ferâiz, el-meşrâu'r-râviyyi fî menâkıb-ı âli ulviyyi, Netaisü'd-dürer fî ihbâri'l-karni hâdî aşer, Tarihu vülâti Mekke, Risâletün fî ilmi'l-müceyyeb, Risâletün fî ilmi'l-mîkât bilâ-âlet, Risâletün fî ma'rifeti zıll-i zeval külli yevmin li arzi'l-Mekke, Risâletün fi'l-Mukantara, Risâletün fi'l-usturlab, Şerhi Mantıki's-Süyûtî* adlı eserlerinin yanında başka şerh ve risaleleri de vardır.[1150]

Makbilî

Yemenli müctehid âlim olan Sâlih b. Mehdî b. Alî el-Makbilî el-Kevkebânî; 1047/1637'de dünyaya gelmiştir. Arap dili ve edebiyatı, fıkıh ve usulü, kelâm, hadîs ve tefsir konularında adını duyurmuştur. Yemen'de yaşadığı dinî görüş ayrılıkları yüzünden 1080/1669 yılında Mekke'ye gitmiştir. Aynı problemler Mekke'de de devam etmiştir. Hatta rivayetlere göre Makbilî, Osmanlı yönetimine şikâyet edilmiş; Osmanlı tarafından gönderilen âlimin kanaati olumlu olunca bu işten vazgeçilimiştir.

[1149] Hulusi Yavuz, "Cürmûzî", DİA, VIII/139.
[1150] Mustafa L. Bilge, "Şillî" DİA, XXXIX/163-164; Ören, age., XVI/202-203.

1108/1696 yılında Mekke'de vefat etmiştir. Makbilî'ye göre İslam'da mezheb ve Resûlullah'tan başka intisap edilecek kimse yoktur. *El-'Âlemü'ş-şâmih fî îsâri'l-hak 'ale'l-âbâ ve'l-meşâyih; el-Menâr fi'l-muhtâr min cevâhiri'l-bahri'z-zehhâr; Necâhu't-tâlib bi-muhtasarı İbni'l-Hâcib; el-İthâf li-talebeti'l-Keşşâf; el-Ebhâsü'l-müseddede fî fünûnin müte'addide; Risâletü'l-kâdî Sâlih el-Makbilî ilâ sâhibi'l-mevâhib; Bahs fî hadîsi "seteftariku ümmetî seb'îne fırka"; Bahs fi't-ta'abbüd bi-şer'i men kablenâ* gibi çok önemli eserler kaleme almıştır.[1151]

Uceymî

Tam adı, Ebü'l-Bekâ (Ebû Ali) Hasen b. Alî b.Yahyâ el-Uceymî el-Hanefî el-Mekkî'dir. Tasavvuf, tarih, fıkıh ve hadîs âlimidir. Babası, Mescid-i Harâm'da Hanefî makamının müezzinliğini yapmıştır. Devrin en büyük zâtları; Uceymî'nin hocalarıdır. Döneminde, hadîs rivayet edilen önemli biridir. 1113/1702 yılında Tâif'te vefat etmiştir. *Târîhu Mekke ve'l-Medîne ve Beyti'l-Makdis; el-Fethu'l-gaybî fîmâ yete'allaku bi-mansıbi âli Şeybî; Habâya'z-zevâyâ; İsbâlü's-setri'l-cemîl 'alâ tercemeti'l-'abdi'z-zelîl; İhdâ'ü'l-letâ'if min ahbâri't-tâ'if; Kurretü 'uyûni zevi'r-rütbe bi-tedkîkı mesâ'ili's-salâti fi'l-Ka'be* adlı eserleri mevcuttur.[1152]

Abdullah b. Alevî el-Haddâdî

İsmi, Abdullah olup babasının ismi Alevî'dir ve seyyiddir. 1044/1634 senesinde Yemen'in Terîm şehrinde doğmuş ve 1132/1720 yılında aynı yerde vefât etmiştir. Zamânının büyük âlimleriyle görüşüp derslerini dinlemiştir. Fıkıh ilmini Kadı Sehl b. Ahmed ve başkalarından öğrenmiştir. Geçirdiği çiçek hastalığı sonucu gözlerini kaybettiği ancak çok zekî ve hâfızasının çok kuvvetli olduğu rivayet edilmiştir. Haddâdî, 1668 yılında Mekke ve Medîne'ye gitmiş; ilim öğrenmek için pek çok yere yolculuklarda bulunmuştur. *İthâfü's-sâil bi ecvibeti'l-mesâil, Dîvân (Dürrü'l-manzûm li zevil fâzıl ve'l-fühûm), Davetü't-tâmme ve't-tezkiratü'l-âmme fi'l-va'z, Nesâyihü'd-dîniyye, el-Müâvenetü v'el-müâzerâtü li'r-râgıbîn* adlı önemli eserleri vardır.[1153]

[1151] Ahmet Özel, "Makbilî", DİA, XXVII/428-429.
[1152] Casim Avcı, "Uceymî", DİA, XLII/38.
[1153] *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/202-205.

Abdullah b. Ali el-Vezîr

Yemenli Zeydî âlimi ve tarihçidir. Abdullah b. Alî b. Ahmed es-San‘ânî adıyla bilinir. 1074/1663 yılında San‘â’da doğmuştur. 1147/1735 yılında vefat etmiştir. Devrin önde gelen âlimlerinden ders almış ve sayısız talebe yetiştirmiştir. Ömrünün sonlarına doğru ders vermeyi bırakıp inzivaya çekildiği rivayet edilir. San‘â’da vefat etmiştir. *Tabaku’l-halvâ ve sıhâfü’l-men ve’s-selvâ, er-Ravdu’l-bâsimü’n-nadîr, Akrâtu’z-zeheb fi’l-müfâhare beyne’r-Ravza ve Biri’l-Azeb, Câmiu’l-mütûn fî ahbâri’l-Yemeni’l-meymûn, Neşrü’l-abîr, Cevârişü’l-efrâh ve kutü’l-ervâh, İrsâlü’z-züâbe alâ meseleti’s-sahâbe, en-Nugbe li-hidmeti şerhi’n-Nuhbe, ed-Dürrü’l-munazzam lişavti’l-kalem* adlı eserleri mevcuttur.[1154]

Murteza Zebîdî

Hadîs ve Hanefî mezhebi fıkıh âlimidir. Adı, Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Abdürrezzâk Hüseynî Zebîdî’dir. Künyesi Ebu’l-Feyz olup, lakabı Murtezâ’dır. 1145/1732 yılında Hindistan’ın kuzeybatısında bulunan Bekerâm Şehrinde doğduğu ve Yemen’in Zebîd şehrinde büyüyüp yetiştiği bildirilmiştir. 1205/1791 yılında Mısır’da vefât etmiştir. 1167/1753 yılında Mısır’a gitmiştir. Mehmed Paşa Mısır vâlisi iken ona çok kıymet vermiştir. 1184/1770 yılında Osmanlı sultanı tarafından İstanbul’a davet edilmiş ancak o, bunu kabul etmemiştir. Fîrûzâbâdî’nin *Kâmûsu’l-muhît* adlı eserinin şerhine başlamış ve şerhi tamamlayarak *Tâcü’l-arûs* adını vermiştir. *Tâcü’l-arûs fî şerhi’l-kâmûs, el-Kavdü’l-mi‘târ fî nesebi’s-sâdât âl-i Ca‘fer-i Tayyar, İthâfü’s-sâdâti’l-müstekin fî şerhi İhyâi’l-ulûm li’l-Gazâlî, Bulgatü’l-garîb fî mustalahi âsâri’l-habîb, Ikdü’l-cevâhiri’l-munifeti fî edilleti mezhebi’l-imâm Ebu’l-Hanîfe* gibi çok önemli kitapların müellifidir.[1155]

Abdülkadir el-Kevkebânî

Yemen asıllı Zeydî âlimi. Olan Abdülkadir’in tam adı; es-Seyyid Abdülkadir b. Ahmed b. Abdilkadir b. Nâsır el-Hasenî el-Kevkebânî’dir. 1723 yılında Yemen’in Kevkebân şehrinde doğmuştur. Yemen’in önemli âlimlerinden ders aldıktan sonra Harem-i Şerîf’te bulunmuş ve ilim tahsil etmiştir. Kevkebânî; hocası Emîr es-

[1154] Mustafa Fayda, “Abdullah b. Ali el-Vezîr” DİA, I/83.
[1155] Ören, age., XVIII, s.

San'ânî'nin vefatından sonra Yemen'deki en büyük âlim kabul edilmiştir. Ayrıca tıp ve edebiyat alanlarında da üstad imiş. 1207/1792 San'â'da vefat eden Kevkebânî'nin kaynaklarda adları geçen başlıca eserleri şunlardır: *Şerhu Nüzheti't-tarf fi'l-cârri ve'l-mecrûri ve'z-zarf; Felekü'l-Kamûs; Hâşiye alâ Davi'n-nehâr; Risâle fî bazi'l-akakıri't-tıbbiyye; Hâşiyetü'l-Kastallânî; Hâşiyetü'l-Mutavvel.*[1156]

Şevkânî

Tam adı, Ebû Abdullâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî es-San'ânî el-Yemenî'dir. Müctehid ve âlim biri olduğu bildirilmiştir. Yemen'de Zeydî imâmetinin kurulmasında ve idaresinde etkili olmuş bir aileye mensuptur. Önemli hoca ve medreselerden ilim tahsil etmiştir. Hem Hz. Ali'yi hem de sünnî akideyi benimseyen görüşe sahiptir. Şevkânî, Yemen İmamı Mansûr Ali b. Abbas tarafından 1209/1795'te kâdıyu'l-kuzât tayin etmiştir. 1250/1834 yılında vefat etmiştir. Yaşadığı dönemdeki toplum sorunlarını çözmeye yönelik eserler kaleme almıştır. *Neylü'l-evtâr, ed-Dürrü'n-nazîd, Şerhu's-sudûr, ed-Devâ'ü'l-'âcil, Tuhaf, Fethu'l-kadîr, İrşâdü'l-fuhûl ve es-Seylü'l-cerrâr* önemli eserlerindendir.[1157]

Ahmed b. İdrîs

İdrîsiyye tarîkatının kurucusudur. İsmi Ahmed b. İdris Hasenî, künyesi Ebu'l-Abbas'tır. Hz. Hasan soyundandır. 1172/1758 yılında Fas'ın Atlantik sâhilindeki Arâiş bölgesinde bulunan Meysûr'da doğmuştur. 1253/1837 yılında Yemen'in Subye köyünde vefât etmiştir. Fas'ta pek çok hocadan ilim tahsîl edmiştir. 1798 senesinde Mısır'a, oradan da Mekke'ye gitmiş ve otuz sene kadar orada ikâmet etmiştir. Medîne ve Taif'te bulunmuş; daha sonra Yemen'e gitmiştir. Devrinin önemli âlimleri, Ahmed b. İdrîs'in talebesidir. *Risâletü'l-esâs, Risâletü'l-kavâ'id, Rûhu's-sünne, el-Ikdü'n-nefîs fî nazmı cevâhiri't-tedrîs, es-Sülûk, Kitâbü'l-ahzâb* ve *Kimyâü'l-yakîn* gibi kıymetli kitapları vardır.[1158]

[1156] Vecdi Akyüz, "Abdülkadir el-Kevkebânî", DİA, I/241.
[1157] Eyyüp Said Kaya-Nail Okuyucu, "Şevkânî", DİA, XXXIX/22-28
[1158] *Hicâz ve Yemen Evliyaları*, II/171-182.

IV. YEMEN VE YEMENLİLERLE İLGİLİ HADÎSLER

Biat için huzûra gelen Yemenli kabilelerle yaşananlar hakkında ya da Yemen'le alakalı pek çok hadîs rivayet edilmiştir. Hadîs literatürü tarandığında, Allah Resûlü'nün Yemen ve Yemenliler hakkında hemen her zaman iyi niyet beslediği görülür. Yemenlilerin yumuşak huylu ve sağlam imanlı olduklarını vurgulayan Resûlullah, çoğu zaman olnlara iltifat etmiştir. Aşağıya alınan hadîsler ise Yemen'le ilgili rivayetlerin tamamı değildir; ancak doğrudan Yemen ya da Yemenlileri muhatap alanlardır. Aşağıdaki rivayetlerin dışında kalanlar ise genellikle Yemenli sahâbelerle Resûlullah arasında geçen diyalog ya da karşılıklı isteklerle ilgilidir. Doğrudan Yemen'le ilgili olduğu tespit edilen hadîsler ise aşağıdadır. Hadîslerin tespitinde, *Hikem*[1159] adlı internet sitesi kullanılmış; ardından, tespit edilen hadîsler matbu kitaplardan kontrol edilmiştir.

حَدَّثَنَا أَبُو خَيْثَمَةَ زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَابْنُ أَبِى عُمَرَ الْمَكِّىُّ - وَاللَّفْظُ لِزُهَيْرٍ – قَالَ إِسْحَاقُ أَخْبَرَنَا وَقَالَ الآخَرَانِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ فُرَاتٍ الْقَزَّازِ عَنْ أَبِى الطُّفَيْلِ عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ أَسِيدٍ الْغِفَارِىِّ قَالَ اطَّلَعَ النَّبِىُّ صلى الله عليه وسلم عَلَيْنَا وَنَحْنُ نَتَذَاكَرُ فَقَالَ " مَا تَذَاكَرُونَ " . قَالُوا نَذْكُرُ السَّاعَةَ . قَالَ " إِنَّهَا لَنْ تَقُومَ حَتَّى تَرَوْنَ قَبْلَهَا عَشْرَ آيَاتٍ " . فَذَكَرَ الدُّخَانَ وَالدَّجَّالَ وَالدَّابَّةَ وَطُلُوعَ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا وَنُزُولَ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ صلى الله عليه وسلم وَيَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ وَثَلاَثَةَ خُسُوفٍ خَسْفٌ بِالْمَشْرِقِ وَخَسْفٌ بِالْمَغْرِبِ وَخَسْفٌ بِجَزِيرَةِ الْعَرَبِ وَآخِرُ ذَلِكَ نَارٌ تَخْرُجُ مِنَ الْيَمَنِ تَطْرُدُ النَّاسَ إِلَى مَحْشَرِهِمْ .'

Bize Ebû Hayseme Züheyr b. Harb ile İshak b. İbrahim ve İbn Ebî Ömer El-Mekkî rivayet ettiler. Lafız Züheyr'indir: Bize Süfyan b. Uyeyne Fırat El-Kazzaz'dan, o da Ebû't-Tufeyl'den, o da Huzeyfe b. Esîd El-Gıfârî'den rivayet etti. (Şöyle demiş): "Biz müzâkere ederken Hz. Peygamber yanımıza çıkageldi ve: "*Neyi müzâkere ediyorsunuz*?" diye sordu. Ashab: "*Kıyameti anıyoruz*." dediler. "*Siz ondan önce on alâmet görmedikçe, o kopmayacaktır*." buyurdu. Ve dumanı, Deccal'i, dâbbeyi, güneşin battığı yerden doğuşunu, İsa b. Meryem'in inişini, Ye'cûc ve Me'cûc'ü ve biri doğuda biri batıda biri de Arab yarımadasında olmak üzere üç yerin

[1159] http://www.hikem.net/arama.asp?aranacak=Yemen&psize=100&Konum=Hadis

batacağını, bunların sonu Yemen'den çıkıp insanları haşrolunacakları yere sürecek bir ateş olacağını anlattı.[1160]

حَدَّثَنَا أُمَيَّةُ بْنُ بِسْطَامَ الْعَيْشِىُّ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا رَوْحٌ - وَهُوَ ابْنُ الْقَاسِمِ - عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أُمَيَّةَ عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ صَيْفِىٍّ عَنْ أَبِى مَعْبَدٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم لَمَّا بَعَثَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ قَالَ " إِنَّكَ تَقْدَمُ عَلَى قَوْمٍ أَهْلِ كِتَابٍ فَلْيَكُنْ أَوَّلَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ عِبَادَةُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَإِذَا عَرَفُوا اللَّهَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ فَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِى يَوْمِهِمْ وَلَيْلَتِهِمْ فَإِذَا فَعَلُوا فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ زَكَاةً تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ فَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ فَإِذَا أَطَاعُوا بِهَا فَخُذْ مِنْهُمْ وَتَوَقَّ كَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ " .

Bize Ümeyyetü'bnü Bistâm el-Ayşî rivayet etti. (Dedi ki): Bize Yezid b. Zürey' rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ravh İsmail b. Ümeyye'den, o da Yahya b. Abdillâh b. Sayfî'den, o da Ebû Ma'bed'den, o da İbn Abbas'dan rivayet etti ki: Resûlullah Mu'âz'ı Yemen'e gönderirken "*Şüphesiz sen ehl-i kitâb bir kavme gidiyorsun. Şu halde onları ilk davet edeceğin şey Allah'a ibâdet olsun. Allah'ı tanıdıkları vakit onlara haber ver ki, Allah kendilerine günleriyle gecelerinde beş vakit namaz farz kılmıştır. Bunu yaparlarsa onlara haber ver ki, Allah kendilerine zenginlerinden alınıp fakirlerine verilecek bir zekât farz kılmıştır. Buna da itaat ederlerse onu kendilerinden alıver. Ama mallarının en iyilerini almaktan sakın*." buyurmuş:[1161]

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِى شَيْبَةَ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبِى ح وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ حَدَّثَنَا ابْنُ إِدْرِيسَ كُلُّهُمْ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِى خَالِدٍ ح وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ الْحَارِثِىُّ - وَاللَّفْظُ لَهُ - حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ عَنْ إِسْمَاعِيلَ قَالَ سَمِعْتُ قَيْسًا يَرْوِى عَنْ أَبِى مَسْعُودٍ قَالَ أَشَارَ النَّبِىُّ صلى الله عليه وسلم بِيَدِهِ نَحْوَ الْيَمَنِ فَقَالَ " أَلاَ إِنَّ الإِيمَانَ هَا هُنَا وَإِنَّ الْقَسْوَةَ وَغِلَظَ الْقُلُوبِ فِى الْفَدَّادِينَ عِنْدَ أُصُولِ أَذْنَابِ الإِبِلِ حَيْثُ يَطْلُعُ قَرْنَا الشَّيْطَانِ فِى رَبِيعَةَ وَمُضَرَ " .

Bize Ebû Bekir b, Ebî Şeybe rivayet etti. (Dedi ki); Bize Ebû Üsâme rivayet etti. Bize İbni Nümeyr de rivayet etti. (Dedi ki): Bize babam rivayet eyledi. Bize Ebû Küreyb rivayet etti. (Dedi ki): Bize İbni İdris rivayet eyledi. bunların hepsi İsmail b.

[1160] Müslim b. el-Haccâc, *el-Câmiu's-Sahîh* (I-III), İstanbul 1992, Fiten 39.
[1161] Müslim, Îmân 31.

Ebî Hâlid’den rivayet ettiler. (Yine) Bize Yahya b. Habib el-Hârisî rivayet etti. Bu söz onundur. (Dedi ki): Bize Mu‘temir, İsmail’den rivayet etti. İsmail şöyle demiş: Kays’i Ebû Mes‘ud’dan rivayet ederken dinledim. Dedi ki: “Hz. Peygamber eliyle Yemen tarafına işaret ederek: ‘*Bana bakın! İmân şu taraftadır. Sertlik ve katı kalplilik de develerin kuyrukları dibindeki yaygaracılarda, şeytanın iki boynuzunun doğduğu yerdeki Rabî‘a ve Mudar kabilelerindedir*.’ buyurdular.”[1162]

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَخْبَرَنَا أَبُو الْيَمَانِ عَنْ شُعَيْبٍ عَنِ الزُّهْرِىِّ حَدَّثَنِى سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِىَّ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ “ جَاءَ أَهْلُ الْيَمَنِ هُمْ أَرَقُّ أَفْئِدَةً وَأَضْعَفُ قُلُوبًا الإِيمَانُ يَمَانٍ وَالْحِكْمَةُ يَمَانِيَةٌ السَّكِينَةُ فِى أَهْلِ الْغَنَمِ وَالْفَخْرُ وَالْخُيَلاَءُ فِى الْفَدَّادِينَ أَهْلِ الْوَبَرِ قِبَلَ مَطْلِعِ الشَّمْسِ “ .

Bize Abdullah b. Abdirrahman rivayet etti: (Dedi ki): Bize Ebu’l-Yemân, Şuayb’dan, o da Zührî’den haber verdi. (Demiş ki): Bana Sa‘îdü’bnü’l Müseyyeb rivayet etti ki, Ebû Hureyre şöyle demiş: “Hz. Peygamber ‘*Yemenliler geldi. Onların gönülleri nâzik, kalbleri yumuşaktır. İmân Yemenli, hikmet de Yemenlidir. Vakar koyun sahiblerinde, övünmek ve büyüklenmek yaygaracı bedevilerde, güneşin doğduğu taraftadır*.’ buyurken işittim.”[1163]

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدَةَ الضَّبِّىُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ وَأَبُو عَلْقَمَةَ الْفَرْوِىُّ قَالاَ حَدَّثَنَا صَفْوَانُ بْنُ سُلَيْمٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلْمَانَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم “ إِنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ رِيحًا مِنَ الْيَمَنِ أَلْيَنَ مِنَ الْحَرِيرِ فَلاَ تَدَعُ أَحَدًا فِى قَلْبِهِ - قَالَ أَبُو عَلْقَمَةَ مِثْقَالُ حَبَّةٍ وَقَالَ عَبْدُ الْعَزِيزِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ - مِنْ إِيمَانٍ إِلاَّ قَبَضَتْهُ “ .

Bize Ahmed b. Ahdete’d-Dabbî rivayet etti. (Dedi ki): Bize Abdülâziz b. Muhammed ile Ebû Alkamete’l-Fervî rivayet ettiler. Dediler ki; Bize Safyân b. Süleym, Abdullah b. Selman’dan o da babasından; o da Ebû Hureyre’den rivayet etti. Demiş ki: “Resulullâh: ‘*Muhakkak Allah Yemen’den, ipekden daha yumuşak bir rüzgâr gönderecek; bu rüzgâr kalbinde (Ebû Alkâme’nin rivayetine göre) (bir dâne*

[1162] Müslim, Îmân, 8.
[1163] Müslim, Îmân, 89.

ağırlığında) (Abdülâziz'in rivayetine göre) (zerre mikdârı) imân bulunan hiç bir kimseyi sağ bırakmayacaktır.' buyurdular."[1164]

حَدَّثَنِى مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْعَالِيَةِ يَقُولُ حَدَّثَنِى ابْنُ عَمِّ نَبِيِّكُمْ صلى الله عليه وسلم - يَعْنِى ابْنَ عَبَّاسٍ - قَالَ ذَكَرَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم حِينَ أُسْرِىَ بِهِ فَقَالَ " مُوسَى آدَمُ طُوَالٌ كَأَنَّهُ مِنْ رِجَالِ شَنُوءَةَ " . وَقَالَ " عِيسَى جَعْدٌ مَرْبُوعٌ " . وَذَكَرَ مَالِكًا خَازِنَ جَهَنَّمَ وَذَكَرَ الدَّجَّالَ .

Bana Muhammed b. el-Müsennâ ile İbnü Beşşar rivayet ettiler. İbnû Müsenna dedi ki: Bize Muhammed b. Ca'fer rivayet etti (dedi ki): Bize Şu'be Katade'den rivayet etti demiş ki: Ebû'l-Âliye'yi şöyle derken işittim: Bana Hz. Peygamber'in amcasının oğlu yani İbni Abbas rivayet etti dedi ki: "Resûlullâh (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) İsrâ hadisesini anlattı da şöyle buyurdu: '*Mûsâ buğday benizli ve uzun boyludur. Yemen'in Şenûe kabilesi erkeklerinden biri gibidir. İsâ derli toplu vücutlu ve orta boyludur*.' buyurdu. Bu hadîste Resûlullâh cehennemin bekçisi Mâlik ile Deccalı'da zikretti.[1165] Bu hadîs, farklı bir yerde daha teferruatlı şekilde nakledilmiştir.[1166]

حَدَّثَنِى قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ قَالَ حَدَّثَنَا نَافِعٌ مَوْلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ . أَنَّ رَجُلاً قَامَ فِى الْمَسْجِدِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ، مِنْ أَيْنَ تَأْمُرُنَا أَنْ نُهِلَّ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم " يُهِلُّ أَهْلُ الْمَدِينَةِ مِنْ ذِى الْحُلَيْفَةِ ، وَيُهِلُّ أَهْلُ الشَّأْمِ مِنَ الْجُحْفَةِ ، وَيُهِلُّ أَهْلُ نَجْدٍ مِنْ قَرْنٍ " . وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ وَيَزْعُمُونَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ " وَيُهِلُّ أَهْلُ الْيَمَنِ مِنْ يَلَمْلَمَ " . وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يَقُولُ لَمْ أَفْقَهْ هَذِهِ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم .

[1164] Müslim, Îmân, 185.

[1165] Müslim, Îmân 266; Muhammed b. Îsâ Tirmizî, *Sünen* (I-V), İstanbul 1992, Menâkıb 12; Tirmizî, Şemâil 13.

[1166] Ebû Hureyre şöyle demiştir: "Resûlullah şöyle buyurdu: '*Geceleyin yürütüldüğüm zaman Mûsâ'yı gördüm. Baktim ki Mûsâ, Yemen'in Şenûe kabilesi erkeklerinden biri gibi uzun boylu, balık etli bir zâttır, İsa'yı da gördüm. Baktım ki, o, orta yapılı, sanki hamamdan çıkmış gibi al çehreli idi. (Ben İbrâhîm'i de gördüm.) Çocukları içinde İbrahim'e en çok benzeyeni benimdir. Sonra bana birinin içinde süt, diğerinde şarâb bulunan iki kap getirildi. Cibril bana, bunlardan hangisini istersen iç, dedi. Ben sütü aldım ve onu içtim. Bana, Fıtratı aldın. Eğer sen şarâbı almış olaydın ümmetin azgın olurdu, denildi.*' (Buhârî, *Ehadisü'l-Enbiya*, 24)

Bize Abdullah ibn Umer ibn Hattâb'ın azâdlısı Nâfi', Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti (ki şöyle demiştir): "Bir kimse mescidde ayağa kalktı ve: 'Yâ Rasûlallah, nereden ihrama girip telbiye etmemizi emrediyorsun?' diye sordu. Resûlullah: '*Medîne ahâlîsi Zu'l-Huleyfe'den, Şam ahâlîsi Cuhfe'den, Necd ahâlîsi Karn'dan itibâren telbiye etsinler*' buyurdu. Abdullah ibn Umer der ki: Resûlullah'ın: '*Yemen ahâlîsi Yelemlem'den itibâren telbiye etsinler*' buyurduğunu da söylüyorlar. İbn Umer: Ben bu son sözü Resûlullah'tan anlamadım, der idi.[1167]

وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ ـ وَاللَّفْظُ لِقُتَيْبَةَ ـ قَالاَ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِى بُرْدَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِى مُوسَى قَالَ بَعَثَنِى النَّبِىُّ صلى الله عليه وسلم أَنَا وَمُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ إِلَى الْيَمَنِ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ شَرَابًا يُصْنَعُ بِأَرْضِنَا يُقَالُ لَهُ الْمِزْرُ مِنَ الشَّعِيرِ وَشَرَابٌ يُقَالُ لَهُ الْبِتْعُ مِنَ الْعَسَلِ فَقَالَ " كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ " .

Bize Kuteybe b. Saîd ile İshâk b. İbrahim rivayet ettiler. Lâfız Kuteybe'nindir. (Dediler ki): "Bize Veki', Şu'be'den, o da Saîd b. Ebû Bürde'den, o da babasından, o da Ebû Mûsâ'dan rivayet etti. (Şöyle demiş): Mu'âz b. Cebel'le beni Hz. Peygamber Yemen'e gönderdi. Ben: "Yâ Resûlullah! Bizim memlekette bir içki vardır, ona bira derler, arpadan yapılır. Bir içki de vardır ki, ona bit'u derler. Baldan olur, dedim. Bunun üzerine : "*Sarhoş eden her şey haramdır*." buyurdular. [1168]

حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ الْمِسْمَعِىُّ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ ـ وَأَلْفَاظُهُمْ مُتَقَارِبَةٌ ـ قَالُوا حَدَّثَنَا مُعَاذٌ ـ وَهُوَ ابْنُ هِشَامٍ ـ حَدَّثَنِى أَبِى عَنْ قَتَادَةَ عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِى الْجَعْدِ عَنْ مَعْدَانَ بْنِ أَبِى طَلْحَةَ الْيَعْمَرِىِّ عَنْ ثَوْبَانَ أَنَّ نَبِىَّ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ " إِنِّى لَبِعُقْرِ حَوْضِى أَذُودُ النَّاسَ لأَهْلِ الْيَمَنِ أَضْرِبُ بِعَصَاىَ حَتَّى يَرْفَضَّ عَلَيْهِمْ " . فَسُئِلَ عَنْ عَرْضِهِ فَقَالَ " مِنْ مَقَامِى إِلَى عَمَّانَ " . وَسُئِلَ عَنْ شَرَابِهِ فَقَالَ " أَشَدُّ بَيَاضًا مِنَ اللَّبَنِ وَأَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ يَغُتُّ فِيهِ مِيزَابَانِ يَمُدَّانِهِ مِنَ الْجَنَّةِ أَحَدُهُمَا مِنْ ذَهَبٍ وَالآخَرُ مِنْ وَرِقٍ " .

Bize Ebû Gassân El-Mismaî ile Muhammed b. Müsennâ ve İbni Beşşâr rivayet ettiler. Lâfızları birbirine yakındır. (Dediler ki) : "Bize Mu'âz (bu zât İbni Hişam'dır) rivayet etti. (Dedi ki): 'Bana babam Katade'den, o da Salim b. Ehi'l-Ca'd'dan, o da

---

[1167] Muhammed b. İsmail Buhârî, *el-Câmiu'l-Müsnedu's-Sahîhu'l-Muhtasar min Umûri Rasûlillah ve Sünenihî ve Eyyâmihî*, İstanbul 1992, İlim, 52.
[1168] Müslim, Eşribe 70; Buhârî, Megâzî 61.

Ma‘dân b. Ebi Talhate’l-Ya‘merî’den, o da Sevban’dan rivayet etti ki: Nebiyyullah şöyle buyurdular: ‘*Ben havzımın kenarında Yemenliler için insanları koğacağım. Sopamla vuracağım. Hatta üzerlerine (su) sıçrayacak*.’ Müteakiben havzın genişliği soruldu da: ‘*Bulunduğum yerden Amman’a kadardır*.’ buyurdu. Suyu da soruldu: ‘*Sütten daha beyaz, baldan daha tatlıdır. Ona gürül gürül iki oluk akar. Onu cennetten akıtırlar. Biri altından, diğeri gümüştendir*.’ buyurdular.[1169]

حَدَّثَنِى عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ بَيَانٍ أَخْبَرَنَا خَالِدٌ عَنْ بَيَانٍ عَنْ قَيْسٍ عَنْ جَرِيرٍ قَالَ كَانَ فِى الْجَاهِلِيَّةِ بَيْتٌ يُقَالُ لَهُ ذُو الْخَلَصَةِ وَكَانَ يُقَالُ لَهُ الْكَعْبَةُ الْيَمَانِيَةُ وَالْكَعْبَةُ الشَّامِيَّةُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم " هَلْ أَنْتَ مُرِيحِى مِنْ ذِى الْخَلَصَةِ وَالْكَعْبَةِ الْيَمَانِيَةِ وَالشَّامِيَّةِ " . فَنَفَرْتُ إِلَيْهِ فِى مِائَةٍ وَخَمْسِينَ مِنْ أَحْمَسَ فَكَسَرْنَاهُ وَقَتَلْنَا مَنْ وَجَدْنَا عِنْدَهُ فَأَتَيْتُهُ فَأَخْبَرْتُهُ ـ قَالَ ـ فَدَعَا لَنَا وَلأَحْمَسَ .

Bana Abdu’I-Hamid b. Beyân rivayet etti. (Dedi ki) : Bize Hâlid b. Beyan, Kays’dan, o da Cerîr’den haber verdi. Cerîr şöyle demiş: “Câhiliyet devrinde Zülhalasa denilen bir ev vardı. Ona Yemen’in Kâbe’si ve Şam’ın Kâbe’si denirdi. Resûlullah: ‘*Sen beni bu Zülhalasa’dan ve Yemen’in Şam’ın Kâbesi’nden kurtarır mısın*?’ dedi. Hemen Ahmes kabilesinden yüz elli kişi ile ona gittim. Ve evi yıktık, yanında bulduklarımızı da öldürdük. Müteakiben Peygamber’e gelerek kendisine haber verdim de, bize ve Ahmeslilere duâ buyurdu.”[1170]

حَدَّثَنِى زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ حَدَّثَنِى سَعِيدٌ الْجُرَيْرِىُّ عَنْ أَبِى نَضْرَةَ عَنْ أُسَيْرِ بْنِ جَابِرٍ أَنَّ أَهْلَ الْكُوفَةِ وَفَدُوا إِلَى عُمَرَ وَفِيهِمْ رَجُلٌ مِمَّنْ كَانَ يَسْخَرُ بِأُوَيْسٍ فَقَالَ عُمَرُ هَلْ هَا هُنَا أَحَدٌ مِنَ الْقَرَنِيِّينَ فَجَاءَ ذَلِكَ الرَّجُلُ فَقَالَ عُمَرُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَدْ قَالَ " إِنَّ رَجُلاً يَأْتِيكُمْ مِنَ الْيَمَنِ يُقَالُ لَهُ أُوَيْسٌ لاَ يَدَعُ بِالْيَمَنِ غَيْرَ أُمٍّ لَهُ قَدْ كَانَ بِهِ بَيَاضٌ فَدَعَا اللَّهَ فَأَذْهَبَهُ عَنْهُ إِلاَّ مَوْضِعَ الدِّينَارِ أَوِ الدِّرْهَمِ فَمَنْ لَقِيَهُ مِنْكُمْ فَلْيَسْتَغْفِرْ لَكُمْ

Bana Züheyr b. Harb rivayet etti. (Dedi ki): “Bize Hâşim b. Kâsım rivayet etti. (Dedi ki): Bize Süleyman b. Muğire rivayet etti. (Dedi ki): Bana Sa‘îd El-Cüreyrî, Ebû Nadra’dan, o da Useyr b. Câbir’den rivayet etti ki, Kûfeliler Ömer’e gelmişler.

[1169] Müslim, Fadâilu’s-Sahabe, 37.
[1170] Müslim, Fadâil,136; Buhârî, Megâzî, 63.

İçlerinde Üveys'le alay eden bir adam varmış. Ömer: '*Burada Karanîlerden kimse var mı*?' diye sormuş. Hemen bu adam gelmiş. Ömer: 'Şüphesiz ki, Resûlullah: '*Size Yemen'den Üveys denilen bir adam gelecek. Yemen'de bir annesinden başka kimse bırakmıyor. Kendisinde beyazlık vardı. Allah'a duâ etti de onu kendisinden giderdi. Yalnız bir dinar veya dirhem yeri kadar kaldı. İmdi ona sizden kim rastlarsa sizin için istiğfar ediversin*!' buyurdular'' demiş.[1171]

حَدَّثَنَا أُمَيَّةُ بْنُ بِسْطَامٍ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْقَاسِمِ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أُمَيَّةَ عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ صَيْفِيٍّ عَنْ أَبِى مَعْبَدٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ـ رضى الله عنهما أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم لَمَّا بَعَثَ مُعَاذًا ـ رضى الله عنه ـ عَلَى الْيَمَنِ قَالَ " إِنَّكَ تَقْدَمُ عَلَى قَوْمٍ أَهْلِ كِتَابٍ ، فَلْيَكُنْ أَوَّلَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ عِبَادَةُ اللَّهِ ، فَإِذَا عَرَفُوا اللَّهَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِى يَوْمِهِمْ وَلَيْلَتِهِمْ ، فَإِذَا فَعَلُوا ، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ فَرَضَ عَلَيْهِمْ زَكَاةً { تُؤْخَذُ } مِنْ أَمْوَالِهِمْ وَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ ، فَإِذَا أَطَاعُوا بِهَا فَخُذْ مِنْهُمْ ، وَتَوَقَّ كَرَائِمَ أَمْوَالِ النَّاسِ " .

Ebû Ma'bed'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs şöyle demiştir: "Resûlullah, Mu'âz b. Cebel'i Yemen'e vâlî gönderdiği zamân, ona şöyle buyurdu: '*Ey Mu'âz, sen Kitâb Ehli olan bir kavim üzerine vâli gidiyorsun. Allah'a ibâdet etmek, onları çağıracağın ilk şey olsun. Onlar Allah'ı tanıdıkları zaman, Allah'ın onlara gündüz ve geceleri içinde beş namaz farz kılmış olduğunu haber ver. Onlar bu namazları îfâ ettikleri zaman da, Allah'ın onlara mallarından alınarak fakirlerine verilecek olan bir zekât vergisi farz eylediğini onlara haber ver. Ve sen, insanların mallarının en iyilerini almaktan da sakın*'[1172]

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بِشْرٍ حَدَّثَنَا شَبَابَةُ عَنْ وَرْقَاءَ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ـ رضى الله عنهما ـ قَالَ كَانَ أَهْلُ الْيَمَنِ يَحُجُّونَ وَلاَ يَتَزَوَّدُونَ وَيَقُولُونَ نَحْنُ الْمُتَوَكِّلُونَ ، فَإِذَا قَدِمُوا مَكَّةَ سَأَلُوا النَّاسَ ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى) . رَوَاهُ ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَمْرٍو عَنْ عِكْرِمَةَ مُرْسَلاً .

Bize Şebâbe, Verkaa'dan; o da Amr ibnu Dinar'dan; o da İkrime'den tahdîs etti ki, İbnu Abbâs şöyle demiştir: "Yemen ahâlîsi seferde ve hacc müddetince gerekli

[1171] Müslim, Fadâilu's Sahabe, 223
[1172] Buhârî, Zekat, 41

olan azıkları hazırlamaksızın ve '*Bizler Allah'a dayanıp güvenen kimseleriz*' diyerek hacca çıkarlardı. Nihayet Mekke'ye geldiklerinde insanlardan azık isterlerdi. Bu sebeble Yüce Allah *'(Hacc seferinizde yetecek miktarda) azıklanın. Muhakkak ki azığın en hayırlısı da takvâlı olmaktır (yâhud insanlara yük olmaktan korunmaktır)*'[1173] âyetini indirdi. Bu hadîsi Sufyân ibn Uyeyne, Amr ibn Dinar'dan; o da İkrime'den; İbn Abbâs'ı zikretmeksizin, mürsel olarak rivayet etmiştir."[1174]

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْعَلاَءِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ " الإِيمَانُ يَمَانٍ وَالْكُفْرُ مِنْ قِبَلِ الْمَشْرِقِ وَالسَّكِينَةُ لأَهْلِ الْغَنَمِ وَالْفَخْرُ وَالرِّيَاءُ فِى الْفَدَّادِينَ أَهْلِ الْخَيْلِ وَأَهْلِ الْوَبَرِ يَأْتِى الْمَسِيحُ إِذَا جَاءَ دُبُرَ أُحُدٍ صَرَفَتِ الْمَلاَئِكَةُ وَجْهَهُ قِبَلَ الشَّامِ وَهُنَالِكَ يَهْلِكُ " . . قَالَ أَبُو عِيسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ

Ebû Hureyre'den rivâyete göre, Resûlullah şöyle buyurmuştur: "*İmân Yemenlilerdedir, küfür doğu tarafındandır. Vakar ve tevâzu', koyun sahiplerinindir. Övünme ve gösteriş, çadır ve at sahibi kişilerindir. Deccâl geldiğinde Uhud'un arkasına vardığında melekler onun yüzünü Şam'a doğru çevirecekler ve orada yok olup gidecektir*." Tirmizî: "Bu hadîs hasen sahihtir." demiştir.[1175]

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ سُفْيَانَ بْنِ أَبِى زُهَيْرٍ ـ رضى الله عنه ـ أَنَّهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ " تُفْتَحُ الْيَمَنُ فَيَأْتِى قَوْمٌ يُبِسُّونَ ، فَيَتَحَمَّلُونَ بِأَهْلِيهِمْ وَمَنْ أَطَاعَهُمْ ، وَالْمَدِينَةُ خَيْرٌ لَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ، وَتُفْتَحُ الشَّأْمُ ، فَيَأْتِى قَوْمٌ يُبِسُّونَ فَيَتَحَمَّلُونَ بِأَهْلِيهِمْ وَمَنْ أَطَاعَهُمْ ، وَالْمَدِينَةُ خَيْرٌ لَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ، وَتُفْتَحُ الْعِرَاقُ ، فَيَأْتِى قَوْمٌ يُبِسُّونَ فَيَتَحَمَّلُونَ بِأَهْلِيهِمْ وَمَنْ أَطَاعَهُمْ . وَالْمَدِينَةُ خَيْرٌ لَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ " .

Süfyân b. Ebî Zuheyr şöyle demiştir: "Ben Resûlullah'tan işittim, şöyle buyuruyordu: '*Yemen fethedilecek; Yemen fâtihlerinden bir topluluk gelecek, hayvanlarını Medîne'ye sevk edecek; ailelerini ve kendilerine uyanları yükleyecekler (Yemen'e) taşıyacaklardır. Hâlbuki bunlar bilselerdi Medîne kendileri için hayırlıdır. Şâm da fethedilecek; orası fâtihlerinden de bir topluluk gelecek,*

[1173] Bakara 2/197.
[1174] Buhârî, Hac, 6
[1175] Tirmizî, Fiten, 61

hayvanlarını Medîne'ye sevk edecekler; ailelerini ve bunlara uyan kimseleri yükleyecek, Şam'a göç edeceklerdir. Hâlbuki Medîne bunlar için daha hayırlıdır, eğer bilir olsalardı. Irak da fethedilecektir, Irak fâtihlerinden bir topluluk da gelecek, hayvanlarını sürüp gelecekler; ailelerini ve bunlara uyanları yükleyip Irak'a gideceklerdir. Hâlbuki Medîne kendileri için hayırlıdır, bunlar bilir olsalardı (Medîne'den ayrılmazlardı)'[1176]

حَدَّثَنَا حَيْوَةُ بْنُ شُرَيْحٍ الْحَضْرَمِيُّ حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ حَدَّثَنِى بَحِيرٌ عَنْ خَالِدٍ - يَعْنِى ابْنَ مَعْدَانَ - عَنْ أَبِى قُتَيْلَةَ عَنِ ابْنِ حَوَالَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم " سَيَصِيرُ الأَمْرُ إِلَى أَنْ تَكُونُوا جُنُودًا مُجَنَّدَةً جُنْدٌ بِالشَّامِ وَجُنْدٌ بِالْيَمَنِ وَجُنْدٌ بِالْعِرَاقِ " . قَالَ ابْنُ حَوَالَةَ خِرْ لِى يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ أَدْرَكْتُ ذَلِكَ . فَقَالَ " عَلَيْكَ بِالشَّامِ فَإِنَّهَا خِيَرَةُ اللَّهِ مِنْ أَرْضِهِ يَجْتَبِى إِلَيْهَا خِيَرَتَهُ مِنْ عِبَادِهِ فَأَمَّا إِنْ أَبَيْتُمْ فَعَلَيْكُمْ بِيَمَنِكُمْ وَاسْقُوا مِنْ غُدُرِكُمْ فَإِنَّ اللَّهَ تَوَكَّلَ لِى بِالشَّامِ وَأَهْلِهِ " .

İbn Havâle'den; demiştir ki: "Resûlullah şöyle buyurdu: *'(İslam âleminde, İslâmî meselelerde) durum sizin (İslâm kelimesi etrafında toplanma yahut da İslama tâbi olma hususunda bölük pörçük olan) ordular haline geleceğiniz bir şekle dönüşecektir. (Ordulardan) Bir ordu Şam'da; bir ordu Yemen'de bir ordu da Irak'ta bulunacaktır.*' (Ben): "Ey Allah'ın Resûlü, eğer ben bu (zama)na yetişecek olursam (bunlardan hangisine katılayım? Şimdi bunlardan birini) benim için tercih ediver!" (dedim). '*Sana gereken Şam'a gitmendir. Çünkü Şam Allah'ın (kendi mülkü) olan yeryüzünden tercih ettiği (bir ülke)dir. Kullarından tercih ettiğini de orada toplayacaktır. Eğer, (Şam'a gitmekten) çekinirseniz size, Yemen'(e gitmeniz) gerekir. (Oraya giderseniz, oradaki) havuzlarınızdan içiniz. Gerçekten Allah bana Şam ve Şam halkı hakkında teminat verdi*.' buyurdu.[1177]

حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ وَغَيْرُ وَاحِدٍ قَالُوا أَخْبَرَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْحَكَمِ النَّخَعِيِّ حَدَّثَنَا أَبُو سَبْرَةَ النَّخَعِيُّ عَنْ فَرْوَةَ بْنِ مُسَيْكٍ الْمُرَادِيِّ قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلاَ أُقَاتِلُ مَنْ أَدْبَرَ مِنْ قَوْمِى بِمَنْ أَقْبَلَ مِنْهُمْ فَأَذِنَ لِى فِى قِتَالِهِمْ وَأَمَّرَنِى فَلَمَّا خَرَجْتُ مِنْ عِنْدِهِ سَأَلَ عَنِّى مَا فَعَلَ الْغُطَيْفِيُّ فَأُخْبِرَ أَنِّى قَدْ سِرْتُ قَالَ فَأَرْسَلَ فِى أَثَرِى فَرَدَّنِى فَأَتَيْتُهُ وَهُوَ فِى نَفَرٍ مِنْ أَصْحَابِهِ فَقَالَ " ادْعُ الْقَوْمَ فَمَنْ أَسْلَمَ

[1176] Buhârî, Fedailü'l-Medîne, 5.
[1177] Ebû Dâvud, Cihad, 3

مِنْهُمْ فَاقْبَلْ مِنْهُ وَمَنْ لَمْ يُسْلِمْ فَلاَ تَعْجَلْ حَتَّى أُحْدِثَ إِلَيْكَ " . قَالَ وَأُنْزِلَ فِى سَبَإٍ مَا أُنْزِلَ فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا سَبَأٌ أَرْضٌ أَوِ امْرَأَةٌ قَالَ " لَيْسَ بِأَرْضٍ وَلاَ امْرَأَةٍ وَلَكِنَّهُ رَجُلٌ وَلَدَ عَشَرَةً مِنَ الْعَرَبِ فَتَيَامَنَ مِنْهُمْ سِتَّةٌ وَتَشَاءَمَ مِنْهُمْ أَرْبَعَةٌ فَأَمَّا الَّذِينَ تَشَاءَمُوا فَلَخْمٌ وَجُذَامٌ وَغَسَّانُ وَعَامِلَةٌ وَأَمَّا الَّذِينَ تَيَامَنُوا فَالأَزْدُ وَالأَشْعَرِيُّونَ وَحِمْيَرُ وَمَذْحِجٌ وَأَنْمَارُ وَكِنْدَةُ " . فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا أَنْمَارُ قَالَ " الَّذِينَ مِنْهُمْ خَثْعَمُ وَبَجِيلَةُ " . وَرُوِىَ هَذَا عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِىِّ صلى الله عليه وسلم . قَالَ أَبُو عِيسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ .

Ferve b. Müseyk el Murâdî'den rivâyete göre, şöyle demiştir: "Peygamber'e geldim ve Ey Allah'ın Rasûlü! Müslümanlıktan yüz çevirenlerine karşı müslümanlığa yönelenleriyle beraber savaşabilir miyim? Resûlullah, onlara karşı bana savaş izni verdi ve beni komutan tayin etti. Yanından çıktığım zaman '*Gutayfî ne yaptı*?' Diyerek beni sormuş ve kendisine benim hareket ettiğim bildirilmişti. Hemen peşimden adam gönderip beni geri çevirdi. Yanına geldim kendisi ashabıyla beraberdi. Buyurdu ki: '*Kavmini İslam'a davet et onlardan müslüman olanlardan Müslümanlıklarını kabul eyle. Kim de müslüman olmazsa sana yeni bir emir verinceye kadar acele etme*…' Sonradan Sebe hakkında indirilen ayetler indirildi. Bunun üzerine bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Sebe nedir? Bir ülke mi, yoksa bir kadın mı? Resûlullah şöyle buyurdu: '*Sebe ne bir ülkedir ne de bir kadın… Fakat O, Araplardan on çocuğu olan bir adamdır. Bu çocuklardan altısı Yemen dolaylarına indi dördü de Şam tarafına yerleşmiştir. Şam tarafına inenler: Lahm, Cüzam, Gassan ve Âmile'dir. Yemen'e inenler de Ezd, Eş'ârîler, Himyer, Müzhiç, Enmar ve Kindelilerdir*.' Bir adam Ey Allah'ın Resûlü! Enmar kimlerdir? Resûlullah şöyle buyurdu: '*Onlar Has'am ve Becîle'dir*.' Aynı şekilde bu hadîs İbn Abbâs'tan da hadîs rivâyet edilmiştir. Tirmizî: Bu hadîs hasen garibtir.[1178]

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِى زِيَادٍ الْقَطَوَانِىُّ وَغَيْرُ وَاحِدٍ قَالُوا حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ الطَّيَالِسِىُّ حَدَّثَنَا عِمْرَانُ الْقَطَّانُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ رضى الله عنه أَنَّ النَّبِىَّ صلى الله عليه وسلم نَظَرَ قِبَلَ الْيَمَنِ فَقَالَ " اللَّهُمَّ أَقْبِلْ بِقُلُوبِهِمْ وَبَارِكْ لَنَا فِى صَاعِنَا وَمُدِّنَا " . قَالَ أَبُو عِيسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ لاَ نَعْرِفُهُ مِنْ حَدِيثِ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ إِلاَّ مِنْ حَدِيثِ عِمْرَانَ الْقَطَّانِ .

Zeyd b. Sabit'ten rivâyete göre, Resûlullah Yemen tarafına baktı ve şöyle buyurdu: '*Allah'ım! Onların kalplerini bize yönelt, bizim tüm ölçeklerimizi bereketli*

[1178] Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân 34; Ebû Dâvud, Huruf ve Kıraat 1

kıl!’ Tirmizî: “Bu hadîs Zeyd b. Sabit’in rivâyeti olarak hasen sahih garibtir. Bu hadîsi sadece İmrân el Kattan’ın rivâyeti olarak bilmekteyiz.” demiştir.[1179]

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ حُبَابٍ حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ صَالِحٍ حَدَّثَنَا أَبُو مَرْيَمَ الأَنْصَارِىُّ عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم “ الْمُلْكُ فِى قُرَيْشٍ وَالْقَضَاءُ فِى الأَنْصَارِ وَالأَذَانُ فِى الْحَبَشَةِ وَالأَمَانَةُ فِى الأَزْدِ “ . يَعْنِى الْيَمَنَ . حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِىٍّ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ صَالِحٍ عَنْ أَبِى مَرْيَمَ الأَنْصَارِىِّ عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ نَحْوَهُ وَلَمْ يَرْفَعْهُ . وَهَذَا أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ زَيْدِ بْنِ حُبَابٍ .

Ebû Hureyre (r.a.)’den rivâyete göre, Resûlullah şöyle buyurdu: ‘*Devlet başkanlığı Kureyş’te, kadılık Ensâr’da, müezzinlik Habeşlilerde, emanet de Ezd’dedir, yani Yemenlilerdedir*.’ (Tirmizî rivâyet etmiştir.) Muhammed b. Beşşâr, Abdurrahman b. Mehdî vasıtasıyla Muaviye b. Salih’den, Ebû Meryem el Ensarî’den ve Ebû Hüreyre’den bu hadîsin bir benzerini merfu olmaksızın rivâyet etmişlerdir. Bu rivâyet Zeyd b. Hubab’ın rivâyetinden daha sağlamdır.[1180]

حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ آدَمَ ابْنُ بِنْتِ أَزْهَرَ السَّمَّانِ حَدَّثَنِى جَدِّى أَزْهَرُ السَّمَّانُ عَنِ ابْنِ عَوْنٍ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ “ اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِى شَأْمِنَا اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِى يَمَنِنَا “ . قَالُوا وَفِى نَجْدِنَا . قَالَ “ اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِى شَأْمِنَا وَبَارِكْ لَنَا فِى يَمَنِنَا “ . قَالُوا وَفِى نَجْدِنَا . قَالَ “ هُنَاكَ الزَّلاَزِلُ وَالْفِتَنُ وَبِهَا أَوْ قَالَ مِنْهَا يَخْرُجُ قَرْنُ الشَّيْطَانِ “ . قَالَ هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ مِنْ حَدِيثِ ابْنِ عَوْنٍ . وَقَدْ رُوِىَ هَذَا الْحَدِيثُ أَيْضًا عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِىِّ صلى الله عليه وسلم .

İbn Ömer’den rivâyete göre, Resûlullah şöyle buyurdu: ‘*Allah’ım bize Şam’ımızı mübarek kıl, Yemen’imizi mübarek kıl*.’ Bunun üzerine ashâb “Necid’imizi de” dediler. Resûlullah: ‘*Allah’ım bize Şam’ımızı mübarek kıl, Yemen’imizi mübarek kıl*.’ buyurdu. Ashâb yine: “Necid’imizi de” dediler. Resûlullah şöyle buyurdu: ‘*Sarsıntılar ve fitneler oradadır. Şeytanın boynuzu da orada veya oradan çıkacaktır*.’ Tirmizî: Bu hadîs bu şekliyle İbn Avn rivâyeti olarak hasen sahih garibtir. Bu hadîs aynı şekilde Sâlim b. Abdullah b. Ömer’den de rivâyet edilmiştir.[1181]

[1179] Tirmizî, Menâkıb, 71
[1180] Tirmizî, Menâkıb, 71.
[1181] Tirmizî, Menâkıb, 74; Buhârî, Fiten, 16

حَدَّثَنَا هَنَّادُ بْنُ السَّرِىِّ عَنْ وَكِيعٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ سَعِيدِ بْنِ عَمْرٍو الْقُرَشِىِّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّهُ رَأَى رُفْقَةً مِنْ أَهْلِ الْيَمَنِ رِحَالُهُمُ الأَدَمُ فَقَالَ مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى أَشْبَهِ رُفْقَةٍ كَانُوا بِأَصْحَابِ النَّبِىِّ صلى الله عليه وسلم فَلْيَنْظُرْ إِلَى هَؤُلاَءِ .

Saîd b. Arar, el-Kureyşî'nin babasından rivayet olunmuştur. Dedi ki: "*İbn Ömer, Yemen halkından (develerinin) palanları deriden olan bir yol arkadaşları topluluğu gördü; Her kim (sadelik bakımından) Resûlullah'ın ashâbına benzeyen bir yol arkadaşları topluluğu görmeyi severse şunlara baksın.*" dedi.[1182]

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ وَهَنَّادٌ - الْمَعْنَى - قَالَ مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا أَبُو الأَحْوَصِ حَدَّثَنَا فُرَاتٌ الْقَزَّازُ عَنْ عَامِرِ بْنِ وَاثِلَةَ - وَقَالَ هَنَّادٌ عَنْ أَبِى الطُّفَيْلِ - عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ أَسِيدٍ الْغِفَارِىِّ قَالَ كُنَّا قُعُودًا نَتَحَدَّثُ فِى ظِلِّ غُرْفَةٍ لِرَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم فَذَكَرْنَا السَّاعَةَ فَارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُنَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم " لَنْ تَكُونَ - أَوْ لَنْ تَقُومَ - السَّاعَةُ حَتَّى يَكُونَ قَبْلَهَا عَشْرُ آيَاتٍ طُلُوعُ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا وَخُرُوجُ الدَّابَّةِ وَخُرُوجُ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ وَالدَّجَّالُ وَعِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَالدُّخَانُ وَثَلاَثُ خُسُوفٍ خَسْفٌ بِالْمَغْرِبِ وَخَسْفٌ بِالْمَشْرِقِ وَخَسْفٌ بِجَزِيرَةِ الْعَرَبِ وَآخِرُ ذَلِكَ تَخْرُجُ نَارٌ مِنَ الْيَمَنِ مِنْ قَعْرِ عَدَنَ تَسُوقُ النَّاسَ إِلَى الْمَحْشَرِ " .

Huzeyfe b. Esîd el-Gıfari demiştir ki: "Resûlullah'a ait bir çardağın gölgesinde oturmuş konuşuyorduk. Kıyameti söz konusu ettik, seslerimiz yükseldi. Bunun üzerine Rasulullah: '*Kıyamet kendisinden önce (şu) on alamet çıkıncaya kadar kopmaz. Güneşin battığı yerden doğması, Dabbe'nin çıkması, Ye'cuc ve Me'cuc'un çıkmaları, Deccâl, İsa b. Meryem, duman, biri doğudan biri batıdan biri de Arap Yarımadasında olmak üzere üç yerin batması, bunların sonuncusu da Yemen'den; Aden'in en aşağısından bir ateşin çıkmasıdır. Bu, insanları mahşere sevk eder*.' buyurdu."[1183]

حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا هِشَامٌ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ وَقَالَ عَطَاءٌ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رضى الله عنهما - صَارَتِ الأَوْثَانُ الَّتِى كَانَتْ فِى قَوْمِ نُوحٍ فِى الْعَرَبِ بَعْدُ ، أَمَّا وُدٌّ كَانَتْ لِكَلْبٍ بِدَوْمَةِ الْجَنْدَلِ ، وَأَمَّا سُوَاعٌ كَانَتْ لِهُذَيْلٍ ، وَأَمَّا يَغُوثُ فَكَانَتْ لِمُرَادٍ ثُمَّ لِبَنِى غُطَيْفٍ بِالْجُرُفِ عِنْدَ سَبَا ، وَأَمَّا يَعُوقُ فَكَانَتْ لِهَمْدَانَ ، وَأَمَّا نَسْرٌ

[1182] Ebû Dâvud, Libas, 42

[1183] Ebû Dâvud, Melâhim, 12

فَكَانَتْ لِحِمْيَرَ ، لآلِ ذِى الْكَلاَعِ . أَسْمَاءُ رِجَالٍ صَالِحِينَ مِنْ قَوْمِ نُوحٍ ، فَلَمَّا هَلَكُوا أَوْحَى الشَّيْطَانُ إِلَى قَوْمِهِمْ أَنِ انْصِبُوا إِلَى مَجَالِسِهِمُ الَّتِى كَانُوا يَجْلِسُونَ أَنْصَابًا ، وَسَمُّوهَا بِأَسْمَائِهِمْ فَفَعَلُوا فَلَمْ تُعْبَدْ حَتَّى إِذَا هَلَكَ أُولَئِكَ وَتَنَسَّخَ الْعِلْمُ عُبِدَتْ .

İbn Cureyc şöyle demiştir: “Ve Atâ el-Horâsânî, İbn Abbâs’tan olmak üzere şöyle dedi: Nûh kavmindeki vesenler, sonradan Arab kavminde oldu. Vedd putuna gelince; o, Dûmetü’l-Cendel’de Kelb kabilesinin idi. Suvâ‘ putu, Huzeyl kabilesinin idi. Yeûs, Murad kabilesinin, sonra da Yemen’in Sebe şehrinin yanında el-Cevf mevkiinde Gutayfoğulları’nın idi. Yeûk, Yemenli bir kabîle olan Hemdân’ın idi. Nesr de Himyer’in Zu’1-Kelâ‘ hanedanının idi. Bu isimler esasen Nûh kavminden bâzı sâlih adamların isimleridir. Bu iyi kimseler vefat ettikleri zaman şeytân onların mensûb oldukları kavimlerine, bunların adlarına, hayatlarında oturageldikleri mevkilere birtakım putlar dikin ve onlara bu adamların isimlerini verin diye vahyetmiştir. Onlar da putları dikmişler ve bunlara o iyi kimselerin adlarını vermişledir. Bu heykellere ilk zamanlarda ibâdet edilmemiştir. Nihayet bunları dikmiş olan nesiller vefat ettikleri ve bunlarla ilgili bilgiler neshedilip unutulduğu zaman, cehaletle bunlara tapılmıştır.”[1184]

حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ لَمَّا جَاءَ أَهْلُ الْيَمَنِ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم “ قَدْ جَاءَكُمْ أَهْلُ الْيَمَنِ وَهُمْ أَوَّلُ مَنْ جَاءَ بِالْمُصَافَحَةِ “ .

Hz. Enes b. Malik’den demiştir ki: “Yemenliler (Medîne’ye Hz. Peygamber ile görüşmek üzere) gelince, Rasûlulah (onlar hakkında ashabına) şöyle dedi: ‘*Size Yemen halkı geldi. Onlar ilk musafaha yapan kimselerdir*.’[1185]

حدثنا إسماعيل بن أبى أويس قال حدثني بن أبى الزناد عن موسى بن عقبة عن أبى الزبير عن جابر أنه : سمع النبي صلى الله عليه وسلم على المنبر نظر نحو اليمن فقال اللهم أقبل بقلوبهم ونظر نحو العراق فقال مثل ذلك ونظر نحو كل أفق فقال مثل ذلك وقال اللهم ارزقنا من تراث الأرض وبارك لنا في مدنا وصاعنا

[1184] Buhârî, Tefsir, (Nûh) 1

[1185] Ebû Dâvud, Edeb, 141, 142

Cabir, Hz. Peygamber'in minberde şöyle söylediğini işitmiştir: "Peygamber yemen tarafına bakıp: '*Allah'ım! Kalblerini (Hakka) yönelt*!' dedi. Irak tarafına baktı ve bunun aynını söyledi. Bütün ufuk tarafına baktı, yine böyle söyledi. Sonra: '*Ey Allah'ım! Bize arzın servetinden rızık ver, ölçeğimizde ve kilemizde bize bereket ver*.' dedi.[1186]

[1186] Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, Beyrut 1986, s. 169

V. KÜLTÜR VE EDEBİYATIMIZDA YEMEN'E DAİR UNSURLAR

Dünyanın en stratejik noktalarından birinde bulunan Yemen, kadim dünyanın ticârî ve kültürel geçiş noktasıdır. Çin, Hindistan ve Mezopotamya ticaret yolunun geçiş noktasında bulunan Yemen, farklı inanç ve kültürlerden etkilendiği gibi kendi kültür ve inançlarına dair unsurları da dünyanın diğer kültür ve medeniyetlerine aktarmıştır. Bunun yanısıra; Yemen kültürüne dair öğeler, Mekke ve Medîne'ye olan yakınlığı sayesinde, İslam coğrafyasında bilinmiş ve tesir göstermiştir. Öyle ki ilerleyen zamanlarda Osmanlı sahasında yazılan hemen her divanda, her mesnevide; sözlü ya da yazılı her halk hikâyesinde Yemen'e dair bir kültür unsuruna rastlamak mümkündür. Kültür ve edebiyatta adı geçen bu unsurlar daha çok; Yemen'e mahsus olan ve dünya ticaretinin kıymetli mamülleri arasında yer alan şeylerle geçmiş kavim ve peygamberlerdir. Bu kısımda Yemen kültürünün öğeleri olan ve Osmanlı kültür-edebiyatında adı sıkça geçen kavramlar incelenecektir.

A. Türk Kültüründe Bilinen ve Kullanılan Yemen Menşe'li Kavramlar

1. Abkarî

Büyük bir ustalıkla işlenmiş kumaşlara sıfat olarak ince, çok güzel mânâsına gelen bu kelime, Yemen'de bulunan ve cinlerin oturduğuna inanılan Abkar şehrinin adından alınmıştır.

2. Âd Kavmi

Çok eskiden Yemen taraflarında bulunan ve Hûd Peygamber tarafından îmâna getirilemediği için Allah tarafından yok edilen[1187] bir kavimdir. Âd kavmi, Hz. Hûd'un getirdiği dine inanmadığından sonunda şiddetli bir rüzgârla[1188] cezalandırılmıştır. Bu kavme ismini veren, Hz. Nûh'un torunlarından Avs'ın oğludur.

[1187] Görmedin mi, Rabbin ne yaptı Âd kavmine? (*Fecr 89/6*)

[1188] Ad kavminde de (ibretler vardır). Onlara kasıp kavuran rüzgârı göndermiştik. (*Zariyat 51/41*)

Avs'ın babası İrem; onun babası da Hz. Nûh'un oğlu Sam'dır. Âd kavminin uzun boylu ve güçlü insanlar oldukları,[1189] işitme ve görme duyularının da güçlü olduğu, yere bastıklarında ağırlıkları yüzünden dizlerine dek toprağa gömüldükleri de aktarılır. Bu kavmin Şeddâd b. Âd ismiyle bilinen bir hükümdarı olduğu ve İrem'in (Zâti'l-imâd) bu kişi tarafından yaptırıldığı rivayet edilir. Rivayetlere göre, Muaviye b. Bekr adlı kişinin soyundan gelen Yemen halkına Âd-ı Ûlâ; bunun çocuklarından gelen Mekkeliler'e de Âd-ı Âhire denirdi. Söylentilere göre; Âd kavmi, Yemen'de kıtlığa tutulmuş ve yağmur duası yapmaları için bir kısım önde gelenleri Mekke'ye göndermişler. Allah'ı bilen ve Şam ile Hicâz'da meskûn olanlar; her ne zaman yağmur yağmazsa Mekke'ye varıp kurban keserlermiş. Kâfirler de bilirlermiş ki Mekke toprağı kutsaldır ve saygı gösterilmelidir. Nitekim ne zaman yağmur yağmasa veya düşman eline esir düşseler ya da zulüm görseler Mekke'ye gelirler ve orada kurbanlar kesip dilekte bulunurlarmış. Yemen'den gönderilen heyet; Mekke'ye varınca, müşriklere uyarak zevk ve safaya dalmışlar ve Âd kavminin içinde bulunduğu durumu unutmuşlar.[1190] Bunlardan Mersed ibn Sa'd adlı biri, Hûd Peygambere inanırmış. Arkadaşlarının hâlini görünce artık dualar etseler de yağmur yağmayacağını; ancak iman ederlerse Allah'ın yağmur yağdıracağını söylemiş. Onlar da atalarının dinini bırakmayacaklarını söyleyerek o kişiyi azarlamışlar. Harem'e girip hepsi birden duaya başladıklarında Mersed: "*Ey Rabbim! Ben ihtiyacım için dilekte bulunmak üzere tek başıma geldim.*" diye dua etmiş. Diğerlerinin reisi olan Kayl ibn Asr ise: "*Ey İlahımız! Eğer Hûd hak peygamber ise bize yağmur yağdır*." diye yakarmış. Bundan sonra Allah beyaz, kırmızı ve siyah renklerde üç bulut yaratmış. Bulutlar: "Ey Kayl! Kendin kavmin için şu bulutlardan birini seç." dediklerinde Kayl: "*Bu bulutlar içinde suyu en çok olan siyah bulutu seçtim*." demiş. O sırada gaibden bir ses: "*Sen, her şeyi ince kül hâline getiren bulutu seçtin. Bu bulut*[1191]*, Âd kavminden kimseyi sağ bırakmayacaktır*." demiştir. Âd kavmi, gelen

---

[1189] Ad kavmine gelince, yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve "Bizden daha kuvvetli kim var?" dediler. Onlar kendilerini yaratan Allah'ın, onlardan daha kuvvetli olduğunu görmediler mi? Onlar bizim âyetlerimizi (mucizelerimizi) inkâr ediyorlardı. (*Fussilet 41/15*)

[1190] Bu tutumları, Araplar arasında bir deyimin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bir yere elçi olarak gönderilip de eğlenceye dalarak asıl amacını gerçekleştirmeyenlere *Vefd-i Âd* (Âd heyeti) denir.

[1191] Ad kavmi ise, uğultulu, kasıp kavuran bir fırtına ile mahvedildiler. (*Hakka 69/6*)

bulutun yağmur yüklü olduğunu sanmış;[1192] bir kadın bulutun gerçek yüzünü görünce bayılıp düşmüştür. Ayıldığı vakit bulut hakkında "*Bir rüzgâr ve rüzgârın içinde parlayan ateş parçaları gördüm.*" demiştir. Allah, bu bulutu Âd kavmine musallat etmiş, bu durum yedi gece ve sekiz gün devam etmiştir.[1193] Hz. Hûd'a inananlar hariç[1194], Yemen'deki Âd kavminden herkes helak olmuştur.[1195]

3. Aden İncisi (Dürr-i 'Aden)

Aden, Güney Arabistan'da Kızıldeniz'e bitişik bir Yemen Şehridir. Eskiden beri en iyi inciler Aden şehrinde çıkarıldığı için dürr (inci) ve Aden kelimeleri âdetâ özdeşleşmiştir. İncinin, denizde; midyeye benzeyen ve sadef denen bir deniz canlısının içinde oluştuğu bilinir. İnanışa göre; nisan ayında sahile çıkan sadefler kapakçıklarını açıp beklermiş. Nisan yağmurunun tanelerini yuttuktan sonra denize geri dönerlermiş. Saf su damlacıkları sadefe ızdırap vermeye başlayınca sadef bir sıvı salgılarmış. Katılaşan sıvı ise inciyi oluştururmuş. Bir diğer rivayete göre de kışın sert esen şimal yellerinden dolayı oluşan köpük ve kabarcıkları yutan sadef, denizin karanlık yerlerine çekilir ve bu kabarcık, salgılanan sıvılarla inciye dönüşür. İncinin çeşitli türleri ve cinsleri olduğundan bahseden Şirvânî, toz inciyi macun edip yiyen kişinin gam ve kederden kurtulacağını, inciyi kulağında ya da boynunda taşıyan birinin cüzam hastalığına tutulmayacağını bildirir. Ayrıca çeşitli otlarla terkip edilip dişleri parlatmak için kullanılabileceğini söyler.[1196]

[1192] Nihayet onu, vâdilerine doğru yayılan bir bulut şeklinde görünce, "Bu bize yağmur yağdıracak yaygın bir buluttur." dediler. Hayır! O, sizin acele gelmesini istediğiniz şeydir. İçinde acı azap bulunan bir rüzgârdır! (*Ahkaf 46/24*)

[1193] Allah onu, art arda yedi gece, sekiz gün onların üzerine musallat etti. Öyle ki (eğer orada olsaydın), o kavmi, içi boş hurma kütükleri gibi oracıkta yere serilmiş halde görürdün. (*Hakka 69/7*)

[1194] Onlar hem bu dünyada hem de kıyamet gününde lânete tâbi tutuldular. Biliniz ki, Ad (kavmi) Rablerini inkâr ettiler. (Şunu da) bilin ki Hûd'un kavmi Âd, Allah'ın rahmetinden uzak kılındı. (*Hûd 11/60*)

[1195] Taberî, age., I/154; Ahmet Lütfi Kazancı, *Peygamberler Tarihi*, Nil Yayınları İzmir, s.125-147; Ömer Öngüt, *Kısas-ı Enbiya*, Hakikat Neşriyat, İstanbul 1995, s. 93-115; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2011, s. 5-6; Nimet Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2008, s. 44-46.

[1196] Muhammed b. Mahmûd Şirvânî, *Tuhfe-i Murâdî* (Haz. Mustafa Argunşah), TDK Yayınları, Ankara 1999, s. 77-100; Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 126-127.

Dürr-i Aden tamlaması, hemen her divan şairinin kullandığı bir tabirdir. Sevgilinin dişleri Aden incisine teşbih edilir. Fahriyelerde ise şairler kendi şiirlerini genellikle Aden incisine benzetir.

4. Akîk-i Yemânî

Değerli bir taş çeşidi olan akik, ağırlıklı olarakYemen'de çıkarılır. Bu diyardan çıkan kırmızı akik taşının; rengini, Süheyl yıldızının tesiriyle aldığına inanılır. Mahmûd-ı Şirvânî, akik taşının Yemen, Basra, Hindistan ve daha pek çok farklı yerde çıktığını; ancak en makbul olanının Yemen'in San'â sahillerinde çıkarılanı olduğunu söyler. Gül rengine benzeyen açık kızıl bir renkte olan Yemen akikinin, diğer mahsüllere göre üstün olduğundan da bahseder. Sekiz çeşit akiki açıklayan Şirvânî, parmağında akik yüzük taşıyan kimsenin düşman korkusu çekmeyeceğini ve cesur olacağını; ayrıca taşınan akikin vücuttaki iç ve dış kanamayı durdurduğunu söyler. Bununla birlikte, hamile bir kadının yanında akik taşıması gerektiğini; zira akikin, çocuğun düşme tekhlikesini ortadan kaldıracağını vurgular. Dövülerek toz haline getirildikten sonra dişlere ve dişetlerine sürülen akikin, dişleri parlattığını ve dişeti kanamasını önlediğini de dile getirir. Tüm bunların tecrübe edildiğini de vurgular.[1197] Akik yüzük takılması gerektiği ile ilgili hadîslerin olduğu söylense de umum rivayetler, kaynağın sahih olmadığı noktasında ittifak eder. Akik, İncil'de de bahsi geçen bir taştır. *Vahiy* bölümünde Kutsal Yeruşalim kentinin surları tasvir edilirken ve *Hezekiel* bölümünde akikten bahsedilir.[1198] Klasik edebiyatta ise hemen her divanda akik taşı, rengi ya da parlaklığı dolayısıyla, teşbih unsuru olarak kullanılır.

[1197] Mahmûd Şirvânî, *Tuhfe-i Murâdî,* s. 162-164; Ahmet Raşit Paşa, *Tarih-i Yemen ve San'a* (Haz. Sadettin Baştürk), Taşhan Kitap Yayınları, Tokat 2013, s.161.

[1198] (*Vahiy.21: 19-20*): Kent surlarının temelleri her tür değerli taşla bezenmişti. Birinci temel taşı yeşim, ikincisi laciverttaşı, üçüncüsü akik, dördüncüsü zümrüt, beşincisi damarlı akik, altıncısı kırmızı akik, yedincisi sarı yakut, sekizincisi beril, dokuzuncusu topaz, onuncusu sarıca zümrüt, onbirincisi gökyakut, onikincisi ametistti.
(*Hezekiel.28: 13*): Sen Aden de, Allah ın bahçesinde, idin; sarı yakut, kırmızı akik ve beyaz akik, gök zümrüt, akik, yeşim, safir, kızıl yakut, zümrüt taşları ile bütün değerli taşlarla ve altınla kaplanmıştın; teflerinin ve zurnalarının işçiliği sende idi; Yaratıldığın gün hazırlanmıştılar." Hikmet Tanyu, Kitabında Tevrat'tan aldığı bir bölümü *"Hezekiel.28: 13"* nakleder; ancak yeni baskılı Kutsal Kitap'ta, atıfta bulunduğu kısımda akik taşı geçmez. (Kutsal Kitap (Eski ve Yeni Antlaşma), Kutsal Kitap Şirketi & Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul 2011, s. 1350; Hikmet Tanyu, *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1968, s. 28.)

5. Arim Seli

Arim, Kur'ân'da anlatıldığına göre, Sebe halkına ceza olarak gönderilen büyük sel baskını sırasında yıkılan barajdır. 'Set baraj, büyük sel ve şiddetli yağmur' anlamlarındaki arim sözcüğünün Sebe vadisinin adı olduğu, tarla faresine de arim dendiği ve fareler tarafından delinip yıkıldığı için baraja da bu adın verildiği de rivayetler arasındadır. Arim, eski Yemenlilerde bir yerin özel adı olmaksızın set karşılığı kullanılırmış. Kur'an'da 'Seylü'l-Arim' diye geçen sel baskını Sebe yöresi ve halkıyla ilgili olduğuna göre burada sözü edilen set, Sebe devletinin eski merkezi Me'rib şehri yakınındaki Me'rib su seddi olmalıdır.[1199] Bazen Sebe kelimesinin yerine Me'rib kelimesi de kullanılırmış. Aslında Yemen'de çok eski zamanlardan bu yana sulama barajlarının kurulduğu bilinir. Me'rib seddinden önce de pek çok set kurulmuştur. Bulunan tablet ve kitabeler, bunu teyit etmektedir. Yaşanan sel felaketi ile ilgili Kur'an ayeti mevcuttur.[1200] Kur'an'da geçen ayetler de Me'rib coğrafyasını tarif etmektedir. Me'rib ovasının; vadinin güneyinde bulunan kısmına Yesran, kuzeyindeki kısmına ise Abyan denilmekteymiş. Bu iki ova Sebe kitabelerinde zikredilmektedir ki Kurân-ı Kerîm'deki 'sağda ve soldaki iki bahçe' ifadesi buna işaret etmektedir. Verimli ve müreffeh bir coğrafya olan Sebe toprakları, ağaçlarla kaplıymış. Rivayetlerde, atlı bir kişinin Me'rib'den Şam'a kadar güneşi hiç görmeden gittiği vardır. Ancak bu nimetlerin kıymetini bilmedikleri için sel baskınıyla cezalandırılmışlar.[1201] Bu baraj ve sulama tesisleri sayesinde Me'rib bölgesi, Yemen'in en iyi sulanan ve en verimli kesimi olarak şöhret bulmuştur.[1202] Sel felaketinden önce ve sonra çeşitli göçler yaşanmıştır. Bunun en temel sebebi ise selden sonra çoraklaşan arazidir. İbn Hişâm, bu felaketten önce bir kısım Yemenlilerin yurtlarını nasıl terk ettiğini ve bu felaketten nasıl kurtulduğunu anlatır.

[1199] Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 68.

[1200] Andolsun, Sebe kavmi için oturduğu yerlerde büyük bir ibret vardır. Biri sağda, diğeri solda iki bahçeleri vardı. (Onlara:) Rabbinizin rızkından yeyin ve O'na şükredin. İşte güzel bir memleket ve çok bağışlayan bir Rab!; Ama onlar yüz çevirdiler. Bu yüzden üzerlerine Arim selini gönderdik. Onların iki bahçesini, buruk yemişli, acı ılgınlı ve içinde biraz da sedir ağacı bulunan iki (harap) bahçeye çevirdik. *(Sebe 34/15-16)*

[1201] Harîrî, *Makâmât* (Çev. Sabri Sevsevil), Kabalcı Yayınları, 2012, s. 392.

[1202] Ömer Faruk Harman, "Arim", DİA, III/373-374.

Sel felaketinden sonra çeşitli bölgelere yerleşen Yemenlilerden bahseder.[1203] Bunun yanında, Yemenlilerin yurtlarını terk etmesiyle ilgili farklı rivayetler de mevcuttur.[1204]

6. Ashâbu'l-Uhdûd ve Zû Nuvâs

"*Ashâbu'l-Uhdûd; İslâmiyet'ten önceki bir devirde müminleri dinlerinden döndürmek için ateş dolu hendeklerde yakarak işkence eden kimseler hakkında Kur'ân-ı Kerîm'de kullanılan tabirdir. Tarih ve tefsir kitaplarında Ashâbu'l-Uhdûd ile ilgili birçok rivayet vardır: İran hükümdarı, nikâhları haram olan yakın akraba ile (özellikle kız kardeşlerle) evlenmenin helâl sayılmasını istediği zaman buna karşı çıkan âlimleri bir hendek kazdırıp içine attırmıştır. Diğer bir rivayete göre hadîse Bâbil Kralı Buhtunnasr ile ilgilidir. Bir altın heykel yaptırarak halkı ona tapmaya zorlayan kral, bunu kabul etmeyen Dânyâl peygamber ile arkadaşlarını alevli fırına doldurmuştur*"[1205] Ancak genel kabule en doğru rivayet, Himyer kralı Zû Nuvâs hakkında anlatılandır. Miladî 300-525 yılları arasında hüküm süren ve Araplar tarafından Tebâbiâ Devleti diye bilinen ikinci Himyerîlerin son hükümdarı Zû

[1203] Olay şöyle rivayet edilir: "Amir oğlu Amr bir gün, bir farenin Me'rib seddini kazmakta olduğunu görmüş. Bu sed, suları biriktirir Yemenliler de bu su ile tarlalarını sularlardı. Amr seddin bu şekilde sağlam kalamıyacağını anlamış ve Yemen'den göç etmeğe karar vermiş. Kavmine bir hile yapmayı düşünmüş ve en küçük oğluna: "*Ben sana fena sözler söyleyip tokat atınca sen de bana tokat at.*" diye tenbih etmiş. Oğlu babasının dediğini yapınca Amr: "*En küçük oğlumun yüzüme şamar vurduğu memlekette artık oturamam*" deyip mallarını satışa çıkarmış. Yemen ulularından bazıları: "*Amr'ın öfkesinden istifade edelim, mallarını satın alalım*" demiş. Amr bundan sonra oğulları ve torunlarıyle birlikte göç edip gitmiş. Ezd kabilesi "*Biz Amir oğlu Amr'dan ayrılmayız*" deyip mallarını satarak onun ardına düşmüş. Yollarda ihtiyaçlarını temin etmek için bazı kasabalara uğrayarak yollarına devam etmişler. Nihayet Akk kabilesinin bulunduğu topraklara konmuşlar. Bundan sonra Amr ve yanındakiler oradan göçüp başka başka bölgelere dağılmışlar. Amir oğlu Amr oğlu Cefne kabilesi Suriye'ye; Evs, Hazreç kabileleri Yesrib'e (Medîne); Huzaa kabilesi Merr mevkiinde; Serat Ezdleri, Serat'a; Uman Ezdleri Uman'a yerleşmişler."

[1204] Bir rivayet ise şöyledir: "Ezd kabilesinden, kendisine Muzaykıyâ da denilen hükümdar Amr b. Âmir, Zarîfe adlı bir kâhine ile evlenir. Zarîfe birtakım kehanetler göstermekte ve bunları yorumlamaktadır. Nitekim ona ileride vuku bulacak korkunç olaylar bildirilince o da Amr'ı uyarır ve barajı kontrol etmesini eğer barajda taşları yuvarlayan bir fare görülürse felâketin mutlaka ve yakın bir zamanda vuku bulacağını söyler. Amr baraja gider ve orada "huld" adı verilen demir dişli, büyük pençeli dev bir farenin büyük kayaları yuvarlayıp barajı yıkmaya çalıştığını görür. Bunun üzerine malını mülkünü satarak akrabaları ile birlikte bölgeyi terk eder." (Ömer Faruk Harman, "Arim", DİA, III/374.)

[1205] Muhammed Eroğlu, "Ashâbu'l-Uhdûd", DİA, III/471.

Nuvâs,[1206] Yahûdîliği kabul etmiş ve daha önce Necrân bölgesinde yayılmış olan Hristiyanları Yahûdî olmaya zorlamıştır. Zû Nuvâs o kadar ileri gitmiştir ki Hristiyanlara "Yahûdîliği kabul etmek ya da *Uhdûd* adı verilen içi ateş dolu çukura atılmak" seçeneklerini sunmuştur. Hristiyanların çoğu, Yahûdîliği kabul etmeyerek ateş çukurlarına atılmıştır. Devs Zû Sa'lebân adındaki Yemenli bir Hristiyan, bu katliamları Hristyan olan Bizans kralında şikâyet etmiştir. Kral ise Yemen'in kendilerine olan uzak olduğunu bildirmiş; ancak Habeş kralı Necâşî'ye mektup yazarak Yemenli Hristiyanlara yardım etmesini söylemiştir. Habeşliler Zû Nuvâs'ın üzerine büyük bir ordu göndermiş ve onu ortadan kaldırmıştır.[1207] Yunanlıların Demyanos diye adlandırdıkları son Himyerî hükümdarı Zû Nuvâs, meşhur Habeş kumandanı Ebrehe tarafından tahtından indirilmiştir.[1208] Uhdûd hadîsesi için Kuran'da ayetler vardır.[1209] İslamî kaynaklar, Zû Nuvâs'ın 20.000 Hristiyanı katlettiğini belirtir.[1210]

7. Belkîs (Sebe Melikesi)

Yemen'de Sebe ya da Sebâ denen mülkün melikesi imiş. Bir gün Süleyman Peygamber'in yolu Yemen'e uğramış. Hüdhüd adlı kuşu, su araması için

[1206] İbn Hişam, *Siret*'te Zû Nuvâs hakkında çok ilginç bilgiler vermektedir: "Himyerî kralı olan Tuban oğlu Hasan, kendi kardeşi Amr tarafından öldürülmüş; bir süre sonra Amr da ölünce Himyerîler dağılmaya başlamış. Bu arada, hükümdar sülalesinden olmayan Lahnia Zû Şenatir adındaki biri ortaya çıkmış ve Yemen'in ileri gelenlerini öldürerek tahta geçmiş. Lahnia oğlancılığa meyilli imiş. Hükümdar sülalesinden olan gençleri getirtip hususi surette yapılmış bir köşkte hükümdarlığı ele geçiremesinler diye kendileri ile cinsi münasebette bulunur sonra elinde bir misvak olduğu halde saray muhafızlarına ve orada hazır bulunan askerlerine görünür ve işinin bittiğini ima edermiş. Lahnia nihayet Hasan'ın kardeşi ve Tuban Esad'ın oğlu Zû Nuvâs'ı çağırtmış. Zû Nuvâs, Lahnia'nın elçisi kendisine geldiği zaman ne için geldiğini anlamış ve ayakkabısının içine küçük bir bıçak saklamış. Zû Nuvâs, yalnız kaldıklarında Lahnia'nın karnını yarmak ve başını kesmek suretiyle öldürerek misvağını da kesik başına tutturmuş. Bu kahramanca davranıştan dolayı Yemenliler onu tahta geçirmişler." İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye* (Ter. İzzet Hasan-Neşet Çağatay), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1971, s. 19-21; İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye* (Ter. Abdülvehhab Öztürk), s. 61-65.

[1207] Mustafa Fayda, *İslamiyet'in Güney Arabistan'a Yayılışı*, s. 9-10

[1208] Çağatay, *İslamdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 16.

[1209] Kahrolsun Ashab-ı Uhdûd; 'Tutuşturucu yakıt dolu o ateş'; Hani kendileri (ateş hendeğinin) çevresinde oturmuşlardı ve mü'minlere yaptıklarını seyrediyorlardı; Onlardan, yalnızca 'üstün ve güçlü olan,' öğülen Allah'a iman ettiklerinden dolayı intikam alıyorlardı ki O (Allah), göklerin ve yerin mülkü O'nundur. Allah, her şeyin üzerinde şahid olandır. (Bürûc 85/ 4-9)

[1210] Taberî, age., I/523-524; Yıldırım; *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 84.

vazifelendirmiş. Hüdhüd uzun müddet gelmeyip[1211] gecikince Süleyman Peygamber sinirlenmiş.[1212] Ancak Hüdhüd; Süleyman Peygamber'e daha önce duymadığı haberlerle geldiğini söylemiş.[1213] Belkîs ve onun memleketine dair haberler getirmiş ve Süleyman'a anlatmış.[1214] Süleyman Peygamber, Belkîs ve onun ülkesindekileri imana davet için elçi yollamış.[1215] Belkîs, ülkesinin ileri gelenleriyle görüşerek[1216] Süleyman'a hediye ve cariyeler eşliğinde elçi ve mektup yollamış.[1217] Aynı zamanda Belkîs, Süleyman Peygamber'in gücünü ve gerçekten peygamber olup olmadığını sınamak istemiş. Fakat Süleyman Peygamber hediyeleri kabul etmeyerek[1218] Belkîs'ı huzuruna çağırtmış. Süleyman'ın veziri Âsâf, ism-i âzâm yardımıyla, Belkîs'ın kendisi gelmeden evvel onun tahtını Süleyman Peygamber'in huzuruna getirmiş.[1219] Belkîs gelince, kendi tahtını tanımış;[1220] Süleyman'ın gücünü ve peygamberliğini görüp anlamış ve iman etmiş. Süleyman Peygamber'e zevce olan Belkîs'ın kıssası

[1211] (Süleyman) kuşları gözden geçirdi ve şöyle dedi: Hüdhüd'ü niçin göremiyorum? Yoksa kayıplara mı karıştı? (Neml 27/20)

[1212] Ya bana (mazeretini gösteren) apaçık bir delil getirecek ya da onun canını iyice yakacağım yahut onu boğazlayacağım! (Neml 27/21)

[1213] Çok geçmeden (Hüdhüd) gelip: Ben, dedi, senin bilmediğin bir şeyi öğrendim. Sebe'den sana çok doğru (ve önemli) bir haber getirdim. (Neml 27/22)

[1214] Gerçekten, onlara (Sebe'lilere) hükümdarlık eden, kendisine her şey verilmiş ve büyük bir tahtı olan bir kadınla karşılaştım. Onun ve kavminin, Allah'ı bırakıp güneşe secde ettiklerini gördüm. Şeytan, kendilerine yaptıklarını süslü göstermiş de onları doğru yoldan alıkoymuş. Bunun için doğru yolu bulamıyorlar. (Şeytan böyle yapmış ki) göklerde ve yerde gizleneni açığa çıkaran, gizlediğinizi ve açıkladığınızı bilen Allah'a secde etmesinler. (Neml 27/23-25)

[1215] (Süleyman Hüdhüd'e) dedi ki: Doğru mu söyledin, yoksa yalancılardan mısın, bakacağız. Şu mektubumu götür, onu kendilerine ver, sonra onlardan biraz çekil de, ne sonuca varacaklarına bak. (Neml 27/27-28)

[1216] (Sonra Melike) dedi ki: Beyler, ulular! Bu işimde bana bir fikir verin. (Bilirsiniz) siz yanımda olmadan (size danışmadan) hiçbir işi kestirip atmam. (Neml 27/32)

[1217] Ben (şimdi) onlara bir hediye göndereyim de, bakayım elçiler ne (gibi bir sonuç) ile dönecekler. (Neml 27/35)

[1218] (Elçiler, hediyelerle) Süleyman'a gelince şöyle dedi: Siz bana mal ile yardım mı ediyorsunuz? Allah'ın bana verdiği, size verdiğinden daha iyidir. Hediyenizle (ben değil) siz sevinirsiniz. (Neml 27/36)

[1219] (Sonra Süleyman müşavirlerine) dedi ki: Ey ulular! Onlar teslimiyet gösterip bana gelmeden önce, hanginiz o melikenin tahtını bana getirebilir? Cinlerden bir ifrit: Sen makamından kalkmadan ben onu sana getiririm. Gerçekten bu işe gücüm yeter ve bana güvenebilirsiniz, dedi. Kitaptan (Allah tarafından verilmiş) bir ilmi olan kimse ise: Gözünü açıp kapamadan ben onu sana getiririm, dedi. (Süleyman) onu (melikenin tahtını) yanıbaşına yerleşmiş olarak görünce: Bu, dedi, şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınamak üzere Rabbimin (gösterdiği) lütfundandır. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur, nankörlük edene gelince, o bilsin ki, Rabbimin hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, çok kerem sahibidir. (Neml 27/38-40)

[1220] Melike gelince: Senin tahtın da böyle mi? dendi. O şöyle cevap verdi: Tıpkı o! (Süleyman şöyle dedi): Bize daha önce (Allah'tan) bilgi verilmiş ve biz müslüman olmuştuk. (Neml 27/42)

pek çok kaynakta geçmektedir.[1221] Taberî, Sebe melikesinin annesinin bir peri olduğunu rivayet etmektedir. Ayrıca Süleyman Peygamber'in emrindeki devlerin Sebe melikesini kıskanıp melikenin bacaklarının kıllı olduğunu söylemeleri üzerine Süleyman'ın; zemini sırça ve altından ırmaklar akan saray[1222] yaptırma sebebi olarak rivayet eder.[1223] Çeşitli rivayetlerden anlaşıldığı kadarıyla Kuran'da geçen hadiseler, muhayyilelerle süslenmiş ve efsaneleşmiştir.[1224] Enteresan olan bir bilgi ise Kuran'daki ayetlerde geçen Sebe kelimesine rağmen Neşet Çağatay tarafından verilendir. Çağatay, Belkîs'ın Sebe melikesi değil de Aribî melikesi olduğunu; Sebelilerin, Süleyman Peygamber'den 14 yüzyıl sonra yaşadığı için böyle bir olayın Sebe melikesinin başından geçmiş olamayacağını söyler.[1225] Süleyman ve Belkîs arasındaki hadise; klasik edebiyatta sıkça kullanılan bir mazmundur.

8. Bürd-i Yemânî

Makbul bir Yemen dokumasına verilen addır. Hindistan'dan getirilen hammaddeler, Yemen'de işlenir ve son derece meşhûr kumaşlar elde edilirmiş. Miladî IX. yüzyıla kadar bu dokumalar şöhretini muhafaza etmiştir.[1226] İbn Hişâm, Kâbe'nin örtüsünün de bir dönem Yemen kumaşlarıyla örtüldüğünü bildirmiştir.[1227] Resûlullah'ın, Yemen dokuması bir hırkasının olduğu ve onu çok sık giydiği bilinmektedir.[1228] Resûlullah vefât ettiği zaman da *Hiberâ* denen bir cins Yemen kumaşıyla örtüldüğü rivâyet edilmiştir. Hatta Resûlullah'ın, hiberâ denen yeşil renkli

---

[1221] Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1992, s. 74;

[1222] Ona: Köşke gir! dendi. Melike onu görünce derin bir su sandı ve eteğini yukarı çekti. Süleyman: Bu, billûrdan yapılmış, şeffaf bir zemindir, dedi. Melike de di ki: Rabbim! Ben gerçekten kendime yazık etmişim. Süleymanla beraber âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum. (Neml 27/44)

[1223] Taberî, age., I/519-530.

[1224] Süleyman Peygamber ve Sebe melikesi hakkında daha geniş bilgi ve esatir rivayetleri için: "Özkan Daşdemir, *Davutoğlu Süleyman Hikâyesi*, Fenomen Yayınları, Erzurum 2015."

[1225] Çağatay, *İslamdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 11.

[1226] Çağatay, *İslamdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, s. 28.

[1227] "Kâbe Tanrı elçisinin zamanında 18 arşın yüksekliğinde idi. O zamanlar kabâti denilen ak Mısır kumaşı ile örtülürdü. Sonra onu Bürd denilen işlemeli Yemen kumaşı ile örtmeye başladılar. Kâbe'yi Dibaç denilen ipekli kumaşla ilk örten adam Haccac b. Yusuf'tur." İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye* (Ter. İzzet Hasan-Neşet Çağatay), s. 122-123.

[1228] İbn Sa'd, age., I/238.

dokumayı çok sevdiği ve cennet ehlinin bu kumaştan giyeceği rivayet edilmiştir.[1229] Ebû Bekir de, kendi hastalığı yaklaşınca Hz. Aişe validemize Resûlullah'ın gecenin hangi vaktinde, nasıl ve hangi kıyafetle vefat ettiğini sormuştur. Kendisi de Resûlullah gibi Yemen işi kumaş ile kefenlenmeyi istemiş ve kefenlenmiştir.[1230] Hz. Ömer de Yemen kumaşıyla kefenlenerek defnedilmiştir.[1231]

9. Cenbiye

Arapların kullandıkları bir nevi hançerin adıdır. Yemen ve Hicâz cenbiyeleri tam ortalarından kıvrılmış, âdetâ çengel gibidir. Sapları ve kınları gümüş tel sarma suretiyle tezyin edilirdi. Birtakım ileri gelenlere Türkler tarafından hediye edilenlerden altınla bezenenler de vardır. Bununla beraber çoğunun demirleri bayağıdır. Arapça bir kelime olan cenb, yan demek olduğu ve bundan, yana takıldığı anlaşıldığı hâlde Araplar, tam göbeğin ortasına bağlarlar. Cenbiye takmak, Güney Yemen'de ayıp karşılanırken Kuzey Yemen'de önemli sayılır. Dikkat çekici bir diğer nokta ise; Yemen'de, kavga edilse bile cenbiyeyi kınından çıkarmanın büyük bir ayıp sayılmasıdır. Cenbiye ile işlenen cinayetlerin neredeyse tamamının arazi anlaşmazlıkları sebebiyle yaşandığı bilinir.[1232]

10. Cez-i Yemânî (Cez Taşı)

Şirvânî, Türklerin cez taşına *vestehtir* dediğini rivayet eder. Bu taşın madeni, akik madenidir ve altı cinsi vardır. İnanışa göre; bu taşı yüzüğünde veya yanında taşıyandan kaygı, korku, savaş, fitne ve şer eksik olmazmış. Cez taşından tabak ve bardak yapılıp bu kaplardan yenip içilirse; o kapları kullanan kişi uyuyamazmış ya da az uyurmuş; ayrıca yaramaz düşler görürmüş. Küçük çocukların boynuna cez taşı asılırsa ağız suları akarmış. Bir rivayette ise; Peygamberimizin mübarek dişini kâfirlerin bu taşla kırdıkları söylenir. Bu sebeple Yemen, Aden ve Çin padişahları, bu

---

[1229] Ahmed Davudoğlu, *Sahîh-i Müslîm Tercüme ve Şerhi*, Işık Yayınları, İstanbul 2013, C. III, Bab 14, Had. 941-942.
[1230] İbn Sa'd, age., III/226-228.
[1231] İbn Sa'd, age., III/432.
[1232] Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1971, C.I, s. 279; İhsan Süreyya Sırma, *Ano Yemen'dir*, Beyan Yayınları, İstanbul 2010, s. 40-42; İlber Ortaylı, *Eski Dünya Seyahatnamesi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014, s. 74.

taşı yanlarında ya da hazinelerinde bulundurmazmış. Ancak, doğurmakta zorlanan kadınlar bu taşı yanlarında taşırsa kolay doğururmuş. Ağzından kan gelen hastaya birkaç kez bu taş içirilirse kanaması kesilirmiş. Cez taşı, toz haline getirilir ve bu tozla yakut taşı paratılırmış.[1233]

11. Dûd-ı Yemânî

Vücutta meydana gelen Yemen'e mahsus çok ince bir kurtçuktur.

12. Ebrehe, Fil Vak'ası ve Taklit Kâbe (Kulleys)

Ebrehe; tam künyesi Ebû Yeksûm Ebrehe el-Eşrem el-Habeşî olan Yemen valisidir. Zû Nuvâs adlı son Himyer hükümdarı, Hristiyanlığın yaygın olduğu Yemen ve civarında zorla Yahûdîliği yaymaya çalışmıştır. Bunun üzerine Yemenli Hristiyanlar Habeş Necâşîsi'nden yardım istemişlerdir. Eryât[1234] kumandasında giden orduda bulunan Ebrehe, Zû Nuvâs'ın alt edilmesinden sonra Eryât ile anlaşamamış ve mücadeleye girişerek Eryât'ı yenmiştir.[1235] Böylece Yemen'e hâkim olmuş ve Necâşî tarafından Yemen valiliğine tayin edilmiştir. Eryât ile mücadelesi sırasında burnu ve dudağı yarıldığı için Eşrem lakabını almıştır. Eryat ile olan bu mücadeleler esnasında Necâşî ile de ters düşmüştür. Necâşî, Ebrehe'nin kanını toprağa döküp çiğnemek üzere yemin etmiştir. Özür dileyen Ebrehe'nin özrü kabul görmüş ancak Necâşî, yeminini hatırlamış. Ebrehe, zekâsını kullanmış ve kendi kanından bir şişe ve biraz da Yemen toprağını Necâşî'ye yollamış; kanı toprağa döküp çiğnemesini söylemiş. Bundan sonra Ebrehe dini üzre faaliyet göstermiştir. Hristiyanlığı tekrar canlandırmak ve Mekke'de yürütülen ticarî faaliyetleri San'â'ya çekmek için Yemen'in San'â şehrinde Kulleys[1236] adında bir kilise yaptırır. Kâbe plan ve ebatlarına uygun olduğu söylenen Kulleys[1237] vasıtasıyla; San'â şehri bir din ve ticaret merkezi haline getirilmek istenmiştir. Ebrehe, çeşitli ülkelere elçiler

---

[1233] sMahmûd Şirvânî, *Tuhfe-i Murâdî*, s. 164-166.

[1234] Bu isim Taberî Tarihinden "Erbat" şeklinde zikrediliyor.

[1235] Taberî'de bu hâdisenin teferruatlı bir izahı vardır. (Taberî, age., II/524-531)

[1236] Bu isim İbnü'l-Kelbî'nin *Kütabu'l-Asnam* adlı eserinin tercümelerinde "Kalîs" olarak geçmektedir.

[1237] Ebrehe'nin, Habeş kralına hitaben: "Sana öyle bir kilise yaptırdım ki, benzerini kimse yapmış değildir. Arapları, haccettikleri evden çevirinceye kadar rahat bırakmıyacağım." diye bir mektup gönderdiği rivayet edilmiştir.

göndermiş ve halkı hac için San‘â’ya çağırmış. Kinâne kabilesine mensup bir Arap, bu hadiseye öfkelenerek Kulleys’e pislemiş. Bunu duyan Ebrehe, Kinânelileri San‘â’ya çağırıp Kulleys’i tavaf etmelerini istemiş. Kinâneliler ise gitmek yerine elçiyi öldürmüş. Ebrehe, bu olaydan sonra Kâbe’yi yıkmadıkça sonuç alamayacağını anlamış ve Mahmûd adlı filin de bulunduğu bir ordu ile Mekke üzerine yürümüştür. Mekke’ye yaklaşan Ebrehe, Taif’te konaklamış ve Mekke şehrin yakınında bulunan develeri ordugâha getirtmiştir. Resûlulâh’ın dedesi Abdulmuttalib’in 200 devesi de onların içinde olduğu için Abdulmuttalib gidip develerini geri istemiş. Ebrehe bu duruma çok şaşırmış ve “*Bu ev benim değildir. Onun sahibi vardır ki evini saklamasını bilir. Benim korumama hiç ihtiyacı yoktur. Dilerse saklasın dilerse yıktırsın! Benim bu arada sözüm yoktur. Ancak ben develerimi isterim! Develerimi geri verin!*” diyen Abdulmuttalib’e develerini geri vermiştir. Develeri geri alan Abdulmuttalib, Mekke halkına hitaben hemen şehri boşaltıp dağlara sığınmalarını söylemiş. Ebrehe’nin ordusu Harem-i Şerif’e yaklaştığı vakit Mahmûd hiçbir şekilde ilerlememiştir. Önü başka bir yere ya da Yemen’e doğru çevrildiğinde ise uçarcasına harekete geçmiş. Bu esnada iki pençesinde ve gagasında mercimek büyüklüğünde kızgın balçık olduğu hâlde Ebâbil kuşları belirmiş ve ordunun üzerine kızgın balçık tanelerini bırakarak onları helâk etmiştir. Ebrehe ise yaralı vaziyette Yemen’e kadar gelebilmiş ve orada ölmüştür. Bu hadise, Arap tarihinde bir dönüm noktası olmuş ve yeni bir tarih başlangıcı sayılmıştır ki adına *Âmu’l-fil* denir. Hz. Peygamber’in de bu yıl doğduğu bilinir.[1238] Ebrehe ve ordusunun başına gelenler, Kur’ân’da yer bulmuştur.[1239]

13. Esved-i Ânsî (Sahte Peygamber)

Asıl adı Abhele olan Yemenli sahte peygamberdir. Siyah tenli olduğundan dolayı ‘Esved’ lakabıyla anılır. Mezhic’in bir kolu olan Ans kabilesine mensuptur. Câhiliye devri kâhinlerindendir. Kâhinlerin âdetine uyarak yüzüne peçe taktığı veya

[1238] Taberî, age., I/531-546; Ehlioğlu, *Yemen’de Türkler*, s. 37-4; Çağatay, *İslamdan Önce Arap Tarihi*, s. 18-19; Ahmet Lütfi Kazancı, “Ebrehe”, DİA, X/79-80; Sami b. Abdullah el-Mağlûs, *Siyer Atlası*, s. 106; Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 265-267.
[1239] Haberin yok mu Rabbin Fil Ordusu'na ne yaptı? Onların kurnazca planlarını tamamen bozmadı mı? Üzerlerine kalabalık sürüler halinde uçan varlıklar saldı, onlara önceden tesbit edilmiş taş gibi sert azap darbeleri vurdular ve onları yalnız sap dipleri kalasıya yenmiş bir ekin tarlasına benzettiler. (Fil, 105/1-5)

sık sık sarhoş olduğu için “Zülhımâr” (ذو الخمار); veya kendi tâlimatlarını yerine getiren eşeğinden dolayı[1240] ‘Zülhimâr’ (ذو الحمار) lakabıyla da tanınırmış. Allah Resûlü hayatta iken Yemen’de peygamberlik iddiasında bulunmuştur. El-Esved’e, Ans kabilesinden olmayanlar da uymuştur. Müseylime’nin kendisine ‘Rahmânu’l-Yemâme’ diye isim verdiği gibi el-Esved de kendine ‘Rahmânu’l-Yemen’ demiştir. Bu ikisinin peygamberlik iddiası hakkında hadîs nakledilmiştir.[1241]

Resûlullah, kendisi vefat etmeden evvel, Cerîr b. Abdullah el-Becelî’yi İslâmiyet’e davet etmek üzere el-Esved’e gönderdi. Cerîr, aynı yıl Müslüman olmuştu. Esved, İslâmiyet’i kabul etmedi. El-Esved, San‘â’ya geldi ve oraya hâkim oldu; Hâlid b. Sa‘îd b. el-Âsî’yi de oradan çıkarttı. Bir başka rivayete göre, el-Esved, San‘â’dan el-Muhâcir b. Ebû Ümeyye’yi çıkartmıştır. El-Muhâcir, Ziyad b. Lebîd el-Beyâdî’nin yanına gitmiş; Ebû Bekir’in Ziyad’a yardımda bulunmasını emreden mektubu gelinceye kadar da onun yanında kalmıştı. İşlerini bitirip el-Esved’in isyanı bastırılınca Hz. Ebû Bekir, el-Muhacir’i San‘â ve çevresine vali tayin etti. El-Esved, sert ve kibirli birisiydi, Ebnâ’yı hakîr görmüş ve onları aşağılamıştı. Ebnâ, İranlıların çocuklarıydı; onları Yemen’e, Seyf b. Zî-Yezen ile birlikte, başlarında Vehriz olduğu halde, Kisra göndermişti. El-Esved, Ebnâ’yı uşak olarak kullandı ve onlara zarar verdi. O, Kisra Perviz’in Yemen valisi ve Ebnâ’nın meliki Bâzân’ın karısı Merzubâne ile evlendi. Resûlullah, Kays b. Hübeyre el-Mekşuh el-Muradî’yi, Esved’le savaşmak üzere gönderdi. Ona, ‘Mekşuh’ denmesi, bir hastalığının tedavisi için böğrünün dağlanmasındandır. Hz. Peygamber ona, Ebnâ’ya iyi davranmasını da emretti; ayrıca onunla birlikte, Ferve b. Müseyyek el-Muradî’yi de gönderdi. Onlar Yemen’e varınca, Resûlullah’ın vefatı haberi geldi. Bunun üzerine Kays, el-Esved’e kendisiyle aynı görüşte olduğunu gösteren davranışlarda bulundu; sonunda Esved, onun San‘â’ya girmesine izin verdi. Kays; Mezhic, Hemdân ve başka kabilelerden meydana gelen bir zümre ile birlikte oraya girdi. Sonra, daha önce Müslüman olan Ebnâ’dan Fîrûz b. Deylemî ile dostluk kurdu. Kays ve Fîrûz; Ebnâ’nın başkanı

[1240] Esved’in yetiştirilmiş bir eşeği varmış; Esved ona “Rabbine secde et!”dediğinde eşek Esved’e secde eder; “Çök!”dediğinde eşek çökermiş. Bundan dolayı ona ‘Zülhımar’ (eşek sahibi) adı verilmiş.

[1241] ‘Ey insanlar, bana Kadir gecesi gösterildi, sonra da unutturuldu. Kollarımda iki altın bilezik gördüm, hoşuma gitmedi; üfürdüm, uçtular. Ben de onları bu iki yalancı ile: Yemen lideri ve Yemame lideri ile tabir ettim.” (İbn Hişam, S*iret*, IV/343.)

Bâzân'a gitti. Daha doğru olan diğer rivayete göre ise onlar, Bâzân öldüğü için o sırada Ebnâ'nın başkanı olan Dâzeveyh'in yanına gittiler; Dâzeveyh Müslüman oldu. Kays, Bâb b. Zi'l-Cirre el-Himyerî ile buluştu ve onunla dostluk kurdu. Dâzeveyh, Ebnâ'ya davetçilerini gönderdi; onlar da Müslüman oldular. Bu Müslümanların hepsi, Esved'in öldürülmesinde anlaştılar; onun karısı Merzubâne'ye, kararlarını bildirmek üzere gizlice bir adam gönderdiler. Merzubâne Esved'den nefret ediyordu. O, Esved'in kaldığı odaya gizli olarak girilebilecek bir dehliz yolunu gösterdi. Onlar, seher vaktinde eve girdiler. Bir başka rivayete göre; Müslümanlar, el-Esved'in evinin duvarına açtıkları bir delikten gizlice seher vaktinde girdiler. Esved, sarhoş bir halde uyuyordu; Kays onu boğazladı; Esved, öküzler gibi böğürdü; onun çıkardığı ses, muhafızlarını korkuttu. Muhafızlar: "*Rahmânu'l-Yemen'e ne oluyor?*" diye sordular; karısı süratli bir şekilde: "*Ona vahiy geliyor*" diye seslendi. Bunun üzerine muhafızlar sakinleştiler ve yerlerinde kaldılar. Kays, onun başını kesti; sonra sabah olunca şehrin suru üzerine çıktı ve "*Allah büyüktür; Allah büyüktür; Allah'tan başka Tanrı olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehadet ederim; el-Esved yalancı ve Allah'ın düşmanıdır*" diye bağırdı. Esved'in adamları toplanınca Kays, onlara Esved'in başını attı; onun üzerine onun adamlarından az bir kısmı hariç hepsi dağılıp gittiler. Kays'ın adamları ortaya çıktılar ve şehrin kapısını açtılar ve Esved'in adamlarından kalanlarını kılıçtan geçirdiler. Onlardan, yalnızca Müslüman olanlar kurtuldu.

İlim adamlarından bazı kimseler Esved'in, Peygamberin vefatından gün önce öldürüldüğünü ve kendisinin hasta iken: "*Allah, el-Esved el-Ansî'yi öldürdü; onu salih bir kimse olan Fîrûz b. Deylemî öldürmüştür*" buyurduğunu zikretmişlerdir.[1242]

14. Gat

Gat, bir ağaç yaprağıdır. Şekli tıpkı nar ağacının filiz yapraklarına benzer. Tadı hafif şekerli, pekmezli gibidir. Taze yaprakları koparıldıkça filiz verir. Ağacın filiz yaprakları koparılır, kurumaması için otlara sarılır, ezilmemesi için de ince çubuklar arasına konup demet yapılarak satışa sunulur. Gatın kahvelik olan yerlerde, nemden

[1242] Taberî, age., III/343-356; Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân* (Çev. Mustafa Fayda), s. 124-126; Hüseyin Algül, "Esved el-Ansî", DİA, XI/440-441.

dolayı yetiştirilmesi kolaydır ve daima rutubetli ortam ile su ihtiyacı hisseden bir bitkidir. "Yemen'de, kişi başına düşen yaklaşık 1,500 ABD doları milli gelire"[1243] rağmen bir torba gat; üç dolar ile 150 dolar arasında alıcı bulur. Öğle saatlerinden itibaren bütün adamların yanakları gat çiğnediklerinden dolayı şişkin olur.[1244] Böylelerine ise "mehâzin" yani depocu denir. Gat, özellikle mefreçlerde[1245] keyifle tüketilen bir bitkidir ve uyuşturucu özelliğe sahiptir. Ağızda çiğnenerek suyu emilen gat, genellikle nargile ve kışırla birlikte tüketilir.[1246] Yemenlilerin öğleden sonralarını genellikle gat çiğneyerek ve uyuşmuş hâlde geçirdikleri, o coğrafyayı ziyaret eden herkesin ittifak ettikleri bir mevzudur. Mehmet Ümit, Yemen gezisi sırasında kendilerine rehberlik eden Profesör el-Hidâbî'nin, gat hakkında şu bilgileri verdiğini aktarır: "*Gat'ın Yemen'deki tarihi çok gerilere gider. Yemen'e Etiyopya'dan gelmiş. Cibuti, Somali, Suudi Arabistan ve Yemen'de kullanılıyor. İnsanların kafasını uyuşturmasa da fiziken uyuşturuyor. Diğer zirai ürünlerin yetiştirilmesine engel oluyor. Çok ihtiyaç duyulan yer altı su kaynaklarının %60'ı Gat ağacı yetiştirmek için kullanılıyor. Ailelerin bütçelerine yüktür. Bütün bu hususlar yoruyor ve insanları hımbıllaştırıyor. Çözüm ise işbirliği; eğitimciler, siyasiler, sağlıkçılar vb. hep birlikte işbirliği yapmalılar. Ancak ulema gat'ı haram görmüyor, aksine çoğu kullanıyor*."[1247]

15. Hâtem-i Tâî

Yemen'in Tayy kabilesine mensup ve Arap kabileleri arasında cömertliğiyle tanınmış olan kişinin lakabıdır. Asıl adı İbn Abdullah b. Sa'd'dır. Câhiliye devrinde yaşayan üç ünlü cömertten[1248] biri olan Hâtem'in bu özelliği darbımesel haline

---

[1243] http://www.mfa.gov.tr/yemen-ekonomisi.tr.mfa

[1244] Zeki Ehlioğlu; kitabında, Amerikalı bir yazarın Yemen'de sık sık yanakları şişmiş insanlara rastladığı vakit "Belli ki bu memlekette diş ağrısı çekenler pek çoktur." dediğini aktarır. (Ehlioğlu, *Yemen'de Türkler*, s. 66.)

[1245] Yemen evlerinin üst katında; dikdörtgen, dört tarafı geniş pencerelerle donatılmış ve minderler arasında diz dayamak için kullanılan yükseltilerin olduğu kısımlara; ayrıca evlerin önünde dışarıdan görülemeyecek tarzda duvarla çevrilmiş bir avlu ile havuzdan müteşekkil kısımlara verilen addır ki gat âlemleri genellikle burada yapılır.

[1246] Zühdü Efendi, *Miratü'l-Yemen* (Hzl. Mustafa Selçuk), Paraf Yayınları, İstanbul 2013, s. 48-50; Ehlioğlu, *Yemen'de Türkler,* s. 64-66; Sırma, *Ano Yemen'dir*, s. 42-44; Ortaylı, *Eski Dünya Seyahatnamesi*, s. 74-75.

[1247] Mehmet Ümit, Yemen'de Bir Hafta, *Mezhep Araştırmaları*, VI/2 (Güz 2013), SS. 115-134.

[1248] Diğer ikisi Kâ'b b. Mâme ve Herim b. Sinân'dır.

gelmiştir. Aynı çağda yaşamış olsalar da Hz. Peygamber'in nübüvvetine erişemeden vefat etmiştir. Aynı zamanda şair olan Hâtem'in divanı da günümüze gelmiş ve Beyrut'ta defalarca basılmıştır. Şiirlerinde; bencillikten kaçınmaya çağırıp cömertliği övdüğü bilinir. Ayrıca şiirlerinde, gaybı bilen ve her şeye can veren Allah'a inancını dile getirmiştir. Cömertliği yalnız O'nun rızâsını kazanmak için yaptığını belirtmiş; cömertlikte aşırı gitmesine karşı çıkan eşleri Nevâr bint Sürmüle ile Mâviyye bint Afzer'e, "*Mal gider nam kalır*" dediği rivayet edilmiştir. Yemenli sahâbeden olan oğlu Adîy ve kızı Seffâne de meşhurdur. Tayy kabilesi üzerine Hz. Ali komutasında bir seriyye düzenlenmiş ve Adîy kaçmış; Seffâne esir düşmüştür. Her ikisi de babaları Hâtem-i Tâî'nin cömertliği ile nam salmasından dolayı Hz. Peygamber tarafından affedilmiştir. Sonrasında iki kardeş de müslüman olmuştur.[1249] Klasik edebiyatta çok sık kullanılan ve cömertlikte mazmun hâline gelen Hâtem ismine, özellikle methiye kasidelerinde rastlanır.

16. Hûd Peygamber

Nûh Peygamber'in oğlu olan Sâm'ın soyundan geldiğine inanılır. Kur'an'da belirtildiği üzere, Yemen'in Ahkâf bölgesinde yaşayan Âd kavmine gönderilen bir peygamberdir.[1250] Güçlerinin ve kendilerine sunulan nimetlerin etkisiyle gurura kapılan Âd kavmi, putperestliğe sapmış; Hûd peygamber onları Allah'a kulluk ve günahlara tövbeye davet edince de Hz. Hûd'u yalanlamış ve aşağılamışlardır.[1251] Hz. Hûd ise kendisinin bir peygamber olduğunu ve Allah'ın emir ve yasaklarını getirdiğini bildirmiş ve kendisine uymadıkları takdirde Âd kavmini helak olacakları konusunda uyarmıştır.[1252]Ancak Âd kavmi, Hûd'u inkâr ederek "*Tehdit ettiğini getir de görelim*!" deyince Allah o kavmin üzerine dehşetli bir fırtına göndermiştir. Bir hafta kadar süren fırtınadan sonra o kavimde Hûd'a inananların haricindeki herkes

---

[1249] Âgâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2015, s. 156; Ali Yardım, "Adî b. Hâtim et-Tâî", DİA, I/380; Süleyman Tülücü, "Hâtim et-Tâî", DİA, XVI/472-473; Ören, age., I/218-219; Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar,* s. 196.

[1250] Ad kavmine de kardeşleri Hûd 'u (gönderdik). O dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin; sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Hâla sakınmayacak mısınız?" *(Araf 7/65)*

[1251] Dediler ki: "Ey Hûd ! Sen bize açık bir mucize getirmedin, biz de senin sözünle tanrılarımızı bırakacak değiliz ve biz sana iman edecek de değiliz." *(Hûd 11/53)*

[1252] Kardeşleri Hûd onlara şöyle demişti: "(Allah'a karşı gelmekten) sakınmaz mısınız?" *(Şuara 26 / 124)*

helak olmuştur.[1253] Bir rivayete göre Hûd Babil'de yaşamıştır. İnsanlar arasında farklı dillerin doğması üzerine Âd, Semûd ve diğer bazı kabileler amcaoğulları Abir ile birlikte Arapça konuşmaya başlamışlar, Abir'in çocukları diğer insanlara kötü davranınca Allah onlara Hûd'u peygamber olarak göndermiştir. İlk Arapça konuşanın Hûd olduğu nakledilir.[1254]

17. Hurâfe

Yemen'in Uzre kabilesine mensup kimseymiş. Güya bir aralık kendisini cin taifesi kapıp götürmüş ve âlemin her tarafını gezdirmiştir. Kurtulup döndüğünde, başından geçenleri anlatmak için önüne gelene gördüklerinden bahseder, aklın almayacağı birtakım garip şeyler nakledermiş. Sırf yalan söylemekte olduğu anlaşıldıktan sonra artık semtine kimse uğramaması lazım gelmiş ise de hikâyelerin tuhaflığını dinlemek üzere yine başına toplanırlarmış. O da ömrü oldukça bu uydurma hikâyeleri söylemekte devam etmiş. Sonradan çok kullanılma neticesi "Hurafe" kelimesi 'Açık yalan' manasına istimal olunmaya başlamış ve o kâbil uydurma sözlere çokluk sıgasıyla 'Hurâfât' denilmiştir. Bir gün Hz. Ayşe; Hz. Peygamber'e, "*Bana Hurafe kıssasını söyleyiniz*!" diye ricada bulunmuş. Hz. Peygamber de, "*Allah rahmet etsin, Hurafe iyi kalpli bir adamdı*." diye söze başlamış ve kıssasını nakletmişlerdir.[1255] Bu hadisenin daha ayrıntılı şekli de rivayet edilmiştir.[1256]

[1253] Ad kavmi (Peygamberleri Hûd 'u) yalanladı da azabım ve tehdidim nasılmış (gördüler). *(Kamer 54/18)*

[1254] Taberî, age., I/154; Ömer Faruk Harman, "Hûd", DİA, XVIII/279-280; Ahmet Lütfi Kazancı, *Peygamberler Tarihi*, s.125-147; Öngüt, *Kısas-ı Enbiya*, s. 93-115; Gencay Zavotçu, *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü*, Kesit Yayınları, İstanbul 2013, s.345.

[1255] Harîrî, *Makamat*, s. 356-357.

[1256] Hz. Aişe (r.anhâ) anlatıyor: Resûlullah Efendimiz, bir gece, biz hanımlarına garîb bir hikâye anlatmışlardı. Bu sırada hanımlarından birisi: "*Bu hikâye, tıpkı hurafe hikâyesi'ne benziyor*" dedi. Bu söz üzerine Fahr-i Kâinat Efendimiz: "*Biliyor musunuz, hurâfe ne demektir? Hurafe, Yemen'in Uzre kabilesinden bir adamın adıdır. Câhiliye devrinde bu adamı cinnîler esir almışlar ve uzun müddet aralarında tuttuktan sonra, onu tekrar insanların arasına bırakmışlardır. Hurafe, insanlar içerisine döndükten sonra, cinnîler âleminde gördüğü acâiblikleri halka anlatırdı. İşte, halk arasında bu tür hikâyelere hurafe sözü denmiştir*" buyurdular. (Tirmizi, Şemail, 110)

18. İbn Haldûn

İbn Haldûn'dan çok önce yaşamış olan İbn Hazm (ö. 457/1065), *Cemheretu Ensâbi'l-Arab* adlı eserinde İbn Haldûn ailesinin aslen Yemen'in Hadramût vilayetinden olduğunu, bu ailenin İslamiyetle ilgili döneminin Vail b. Hucr'a dayandığını kaydeder. Yemenli sahâbe olan Vâil, Hz. Peygamber'den yetmiş kadar hadîs rivayet etmiş olan tanınmış bir sahâbedir. Hz. Peygamber onu ve beraberinde Ebû Süfyan'ı halka Kur'an ve İslâmiyeti öğretmeleri için Yemen'e göndermiştir. İbn Hazm'ın ifadesinden anlaşıldığına göre bu ailenin fertlerinden biri olan Halid b. Osman Arap gazileriyle birlikte Endülüs'e gelmiştir. İbn Haldun'un ismine eklenen Hadramî nisbesi, onun Yemen'in Hadramût bölgesine mensup olduğunu göstermektedir. Haldûn, Hadramî nisbesini kullanmaya bilhassa ihtimam göstermiştir.[1257] İsmi Abdurrahman, künyesi Ebû Zeyd, lakabı Veliyyüddin, şöhreti İbn Haldûn olan müellifin tam adı, Abdurrahman Ebû Zeyd Veliyyüddin b. Haldûn Malik b. Hadramî'dir. 732/1332'de Tunus'ta doğan ve 808/1406'da Kâhire'de vefat eden İbn Haldûn'un hayatı Tunus, Cezayir, Fas ve Mısır gibi ilim merkezlerinde geçmiştir. Yedi ciltlik *El-İber* adlı eserinin giriş kısmı, *Mukaddime* adıyla meşhûr olmuştur.

19. İrem Bağları

Kelimenin aslının İbrânîce "Aram" olduğu ve "yüksek memleket" anlamına geldiği belirtilmektedir. Tevrat'a göre bu kelime, hem Aram veya Suriye diye adlandırılan bölgenin hem de bu bölgede yaşayan ve Ârâmîler'in atası olan kişinin adıdır. Aram, Akkad Kralı Naramsin'in bir yazıtında Yukarı Fırat yöresinde bir bölgeye verilmiş yer adı, MÖ. 2000 yıllarına ait tabletlerde ise Aşağı Dicle havzasında bir şehir ismi olarak geçmektedir. Kelime sonraları Mari, Alalah ve Ugarit belgelerinde şahıs adı, Mısır belgelerinde ise yer adı olarak ortaya çıkmaktadır. Bazılarına göre İrem İskenderiye veya Şam'dır. Fakat Taberî, İskenderiye ve Şam şehirlerinin Âd kavminin yaşadığı yerle ilgili Kur'an'da verilen bilgilere uymadığını belirtmektedir. İrem'in Yemen'de Hadramût ile San'â arasında

---

[1257] İbn Haldun, *Mukaddime* (Haz. Süleyman Uludağ), Dergay Yayınları, I/15-19.

Şeddâd tarafından inşa ettirilen şehir olduğu rivayeti daha çok benimsenmektedir.[1258] İrem; Âd kavmi zamanında, Şeddâd tarafından, cennete benzetilerek yapılan bir bahçe olup Yemen'de bulunmuş olduğu söylenir. "*Görmedin mi, Rabbin ne yaptı Âd kavmine? Direkleri (yüksek binaları) olan, İrem şehrine*?" (Fecr 89/6-7) mealindeki ayeti açıklayan tefsir âlimleri, İrem kelimesini, şehir ismi olarak ele almakta ve bu şehri 'direkleri olan' yani 'sütunları olan' *(zatü'1-imad,* direkli şehir) diye tavsif etmektedirler. Onların naklettiklerine göre Ad b. Uvs b. İrem'in, kendisinden sonra hükümdarlık yapan iki oğlu vardı. Birinin adı Şedid, öbürününki Şeddad idi. Şedîd helak olunca mülk sadece Şeddad'a kaldı. Diğer hükümdarlar da ona boyun eğmişlerdi. Bir rivayette; cennetin vasıflarını işiten Şeddad, "*Mutlaka Cennetin bir benzerini yapacağım*" dedi ve üç yüz sene süren çalışmalar sonunda Aden sahrasında İrem şehrini inşa etti. Kendisi de dokuzyüz sene yaşamıştı. İrem, sarayları ve köşkleri altından, sütunları zeberced ve yakuttan olan muazzam bir şehirdi. Orada çeşit çeşit ağaçlar ve düzenli akan ırmaklar vardı. (Bağ-ı İrem dedikleri bahçeler mevcuttur). Şehrin inşası bitince, Şeddad, ülkesinin halkını alarak oraya gitti. Şehre bir günlük bir mesafeye kadar yaklaşınca, Allah üzerlerine semadan bir afet gönderdi ve tümü birden helak oldu.[1259]

20. Kahve

Kahve bitkisi kökboyasıgiller familyasının Coffea alt tasnifinde yer alan bodur, yaprakları her mevsim yeşil kalan bir bitkidir. Küçük kırmızı meyvelerin çekirdeği, çeşitli işlemlerden geçirilerek etli kısımları ayrılır ve çekirdeğin kavrulup öğütülmesiyle elde edilen toz, içecek hâlini alır. Kahve, dünyada sudan sonra en fazla tüketilen içecek olup günlük tüketimi yaklaşık bir milyar iki yüz milyon dozdur. Rivayet edilir ki Hz. Süleyman, kahveyi kullanan ilk kişidir. Hz. Süleyman, yolculukları bir kasabaya uğrar ve sakinlerinin, bilinmeyen bir hastalığa yakalandığını görür. Cebrail'in buyruğu üzerine Yemen'den gelen kahve çekirdeklerini kavurur ve bundan bir içecek hazırlar. İçeceğin verildiği hastalar iyileşerek hastalıktan kurtulur. Anlatımın sonunda kahvenin daha sonra bütünüyle

[1258] Ömer Faruk Harman, "İrem", DİA, XXII/443.
[1259] İbn Haldun, *Mukaddime*, I/172-173

unutulduğu ve 16. Yüzyıl başlarında yeniden ortaya çıktığı belirtilir. Bir rivayete göre de keçi ve deve sürülerinin çobanları, güttükleri hayvanların garip bir ağacın meyvelerini yedikten sonra fazla canlılık gösterdiklerini; hatta keçilerin mehtapta raksettiklerini görmüşler. Durumu dervişlerine aktarmışlar. Ünlü bir derviş olan Şâzilî, gösterilen ağacın meyvelerini kaynatarak suyunu içmiş. Kendisi de aynı canlılığı duymuş ve kahvenin meziyetini böylece keşfetmiş. Bir diğer rivayete göre de Şeyh Hasan Şâzilî, 1258 yılında hacca giderken Zümrüt Dağı'na altı konak mesafede Ömer adlı bir müridine rastlamıştır. Uzunca muhabbetten sonra Şazilî'ye kahve ağacının meyveleri verilmiş, kaynatılıp içilince de çekirdeklerin özelliği anlaşılmış ve kahve keşfedilmiştir. Gazzî ve İbnü'l-İmâd gibi müellifler kahve içme âdetinin Ayderûsîyye tarikatın kurucusu Ebû Bekir b. Abdullah (ö. 1508) tarafından başlatıldığını zikrederler. Bu rivayetin doğruluğu tartışmaya açık olsa da kahvenin Yemen sûfîleri ve özellikle Ayderûsîler arasında yaygın olarak kullanıldığı, hatta tasavvufî ve dinî bir mahiyete sokulduğu muhakkaktır. Tarikatın kurucusu olan Ebû Bekir b. Abdullah, hâlis ve samimi bir niyetle kullanılan kahvenin müridlerde ibadet etme ve zikir yapma hevesini artıracağına inanıyordu. Kahve, Yemen'de râtıb denilen bir zikir ve âyin şeklinin ortaya çıkmasına da sebep olmuştur. Esmâ-i hüsnâdan "kavî" ile "kahve" arasında, ses uyumunun yanısıra her ikisinin ebced hesabıyla sayı değerlerinin 116 olması dolayısıyla yakın bir benzerlik kurulmuştur. Kahve içerek 116 defa "Yâ Kâvî" diye zikretmeye râtıb denir. Şeyh Abdullah el-Ayderûs'a göre râtıbdan önce Fâtiha da okunur. Şeyh b. İsmail Bâ Alevî, râtıb olarak dört Yâsîn'le birlikte Hz. Peygamber'e 100 salavat getirilmesi gerektiğini söylemiştir. Arap coğrafyasında 'Bünn' olarak bilinen ve Habeşistan asıllı olan kahve bitkisi, yetişmek için sıcak ve rutubetli hava ile kumlu bir toprağa ihtiyaç duyar; ayrıca fazla bir bakım istemez. Ahmet Raşit Paşa, *Tarih-i Yemen ve San'â* adlı eserinde; rutubeti seven kahve ağacının Özdemir Paşa tarafından Habeşistan'dan Yemen'e getirildiğini ve güneşten muhafazası için kahve bitkilerinin etrafına, gölge etmesi maksadıyla, daha uzun boylu olan harnup ağaçlarının dikildiğini yazar; ayrıca Rayme, Hıraz ve Nazir dağlarında yetişen kahve bitkilerinin, en makbul olanlar olduğunu bildirir. Yemen'de kahve, lezzet ve ticari kıymet bakımından beş kısma ayrılır:

Birinci sınıf kahve; Matarî, Haymî ve Haraz adlarıyla üç kısımdan oluşur. Benî Matar'da yetişen ve Matarî olarak bilinen kahve; lezzet ve kokusu sebebiyle en üstün olandır. Yemenliler Matarî cinsine "*Lü'lü-i Yemen*" derler. İkinci sınıf ise Şarkî diye bilinen Cebel-i Şark ve Enes'te yetişen kahvedir. Tüketimin hızlı olması ve yerel terbiye yöntemlerine uyulmaması[1260] bu sınıfın kalitesini düşürmüştür. Üçüncü sınıfa Şamî denir. Hacce kazası, Sevde ve Razih dağlarında yetişen kahveler ile Affar ve Beyt-i Kadem mahsülleri bu sınıftandır. Dördüncü sınıf Adinî'dir. Adin kazası, Taiz çevresi ve Ebû Hicriye'de yetişen bu sınıf kahveler; önceleri, genellikle ilk üç sınıftan daha aşağı addelip Avrupa'ya sevk edilirmiş. Beşinci sınıfı ise Ber', Huffaş ve Milhan ile Hacur ve Rayme gibi kazalarda yetiştirilen kahveler oluşturur ve lezzet ve kıymetçe en alt sınıftır.

Habeş asıllı ancak Yemen'de meşhur olmuş olan kahvenin çok ilginç bir serüveni vardır. Yemen'den sonra Mekke ve Mısır'a tanıtılan kahvenin, 1511 yılında Memluk Sultanı Kansu Gavri tarafından Mekke inzibatı olarak tayin edilen Hâir Bey tarafından haram olduğuna dair fetva verilmiştir. Hâir Bey'in kahvenin yasak işlerin edildiği meyhane ya da meyhane benzeri yerlerde içildiğini öğrenmesi, bu fetvaya sebep olmuştur. Mekke müftüsünün muhalefeti ve Kansu Gavri'nin emriyle kahvenin mutlak haram sayılmasından vazgeçilmiş; her yıl Mekke'ye gelen hacılar sayesinde kahve İslam coğrafyasına yayılmıştır. 1511-1580 yılları arasında İslam coğrafyasının büyük kısmına kahve ulaşmıştır. Mekke'den sonra Kâhire'de de 1532 yılında kahve aleyhine bir fetva verilmiştir. El-Ezher vaizi Ahmet ibn Abdülhak el-Sunbatî'ye kahve hakkındaki mütalaası sorulduğunda, "*Haramdır*" demiş; böylece Sunbatî, Kâhire'de kahve muhalifi ulema ve grubun öncüsü sayılmıştır. Kısa sürede Avrupa'ya kadar ulaşan kahve, ulaştığı hemen her ülkede tiryakiler edinmiştir. Ancak bununla beraber yasaklar da başlamıştır. Din ve devlet adamları, zaman zaman kahve tüketimini men etmişlerdir. Mekke ve Kâhire'de bir müddet haram sayılan kahve yüzünden din âlimleri arasında ihtilaf çıkmıştır. Tüccarlar vasıtasıyla Avrupa'ya giden kahve, burada da yasaklarla karşılanmıştır. Papalık makamı, 17.

[1260] Hangi cins ve türden olursa olsun; kahvenin lezzeti ve kokusunun güzel olması, en az altı ay kadar kabuğuyla beraber kahvenin kurutulmasıyla ilgilidir. Bu kaidenin ihmali, kahvenin kalitesini ve kıymetini düşürmektedir.

yüzyılda kahveyi, bir müslüman içeceği olduğu için, Hristiyanların içmesini yasaklamıştır. Bu yüzyılın ikinci yarısında Papa VIII. Clementus ise bu yasağı kaldırmıştır. İngiltere kralı tarafından da kahvenin yasaklandığı dönemler olmuştur. Osmanlı sarayına da giren ve "kahvecibaşılık" payesiyle sorumlularının bulunduğu kahvenin, İstanbul'a 1550'li yıllarda geldiği bilinmektedir. Biri Halepli diğeri Şamlı iki kişi tarafından Tahtakale'de ilk kahvehane açılmıştır. Halkın kahvelere aşırı rağbeti sebebiyle ve kahvenin yanısıra içilen mükeyyifât yüzünden olsa gerek; bir müddet sonra yasaklar başlamıştır. İlk zamanlar, kahve tüketiminin aleyhine fetvalar söz konusudur. Bunların en meşhurlarından biri, Kanunî devri şeyhülislamı olan Ebussuud Efendi'ye aittir.[1261] Ancak şeyhülislamın fetvasına padişah evet demediği için fetva pek tesirli olmaz. Kahvehanelere gizli gizli gidenler olur. Sultan Birinci Ahmet zamanında kahvehanelere fenalık kapısı olarak bakılmasına; Sultan İkinci Murat zamanındaki yasaklara rağmen kahvehaneler çoğalır. Kahve içenlerin şiddetle cezalandırılması ve hatta asılması ise Sultan IV. Murat'ın hükümdarlığı dönemindedir. 1633 yılındaki bu şiddetli tütün ve kahve yasağına gerekçe olarak da, kahvehanelerde kahve pişirilirken çıktığı iddia edilen büyük İstanbul yangınları gösterilir.[1262] Sultan Dördüncü Mehmet döneminde kaldırılan yasakla birlikte kahve tüketimi daha da yaygın hâle gelmiştir.[1263] Zaman geçtikçe ve tüketim arttıkça

---

[1261] *Mesele:* Zeyd, mütâlaya kuvvet için yâhud hazm-ı tâam için kahve içse helâl olur mu?
El-cevap: Feseka, âlet-i levh ü fücûr ile içtikleri mekrûhu, adam istimâl mi eder?
Mesele: Kahvehânelere ehl-i hevâ cem olup, ayrı meclis kurup, satranc ve tavla ve bunun emsâli mâlâyanî kelimât edip, bu ettiklerinin hurmetini hâtıra getirmeyip, istihfâf edip, bu makûle ile hâl ile kahve helâl itikâd edenlere şer'an ne lâzım olur?
El-cevap: Cümlesine subhânehû ve te'âlâ hazretlerinin, melâike-i kirâmın ve cumhur-ı ehl-i İslâmın lâneti lâhik olur. (Ertuğrul Düzdağ, *Ebussuud Efendi Fetvaları*, Kapı Yayınları, İstanbul 2012, s. 189-190.)

[1262] 1633 yılının Safer ayında, Cibali kapısı dışında yakılan bir fundalıktan çıkan yangın; rüzgarın etkisiyle 24 saat boyunca kontrol altına alınamamış. Ayakapısı ve Mustafapaşa çarşısı, Hamza Paşa sarayı, YahyaPaşa sarayı, kayıkhaneler, Üsküplü Camiinden Zeyrek yokuşuna kadar olan bölge, Saraçhane ve pek çok mahalle ve ev yanıp kül olmuştur. Bu büyük ve dehşetli yangın neticesinde Sultan IV. Murat kahveleri kapatmıştır.

[1263] Türk Kahvesi Kültürü ve Araştırmaları Derneği, *Bir Taşım Keyif –Türk Kahvesinin 500 Yıllık Öyküsü* - '*Bitkiden İçeceğe Kahvenin Hikâyesi-Hzl. Osman Serim'* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 14-61; Ralph S. Hattox, *Kahve ve Kahvehaneler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s. 3-38; Süleyman Uludağ, "Ayderûsîyye", DİA, IV/234; Taha Toros, *Kahvenin Öyküsü*, İletişim Yayınları, İstanbul 1998, s. 6-41; Salah Birsel, *Kahveler Kitabı*, Koza Yayınları, İstanbul 1975, s. 7-25; Namık Açıkgöz, *Kahvename*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999, s. 3-145; Süheyl Ünver, "Türkiyede Kahve ve Kahvehaneler", *Türk Etnografya Dergisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Sayı V, Yıl 1962, s. 39-84; Ahmet Raşit Paşa, *Tarih-i Yemen ve*

kahvenin de sahtesi çıkmıştır. Kahveye katılan yabancı maddelerle kalitesiz kahveler türemiştir. Kahveye kavrulmuş nohut veya arpa katılması, halk arasında bilinmekedir.

21. Kışır

Kahve kabuğudur. Yemenliler, kahvenin çekirdeğini genellikle dışarıya satar. Kabuğunu ise kaynatıp kendileri içer. Kaynatılan kabukların suyu, tıpkı çay rengini alır. İçilen kahve kabuğu suyu harareti alır. Bazı yerdeki kahvelerin kabuğu, şekersiz içilecek kadar tatlı bir su verir. Yemenliler su ihtiyacını kışır içerek karşıladıklarından dolayı su içme ihtiyacı pek hissetmezler. Kahve kabuğu, "*Cemene*" denen burunsuz testilerde kaynatılır. Bu testinin içine kahve kabuğu konduktan sonra ağzı süpürge otuyla tıkanırmış. Böylelikle testi eğilip bardaklar doldurulurken kabuklar dökülmezmiş.

22. Rükn-i Yemânî

Hz. İbrahim ve oğlu İsmail tarafından Kâbe bina olunmuş, daha sonra Kâbe'nin bir köşesine, doğuya isabet ettiği için "Rükn-i Şarkî" veya Hacer'ül-Esved o köşede bulunduğu için "Rükn-i Hacerü'l-Esved"; bir köşesine, Irak tarafına isabet ettiği için "Rükn-i Irâkî"; bir köşesine, Şam cihetine isabet ettiği için "Rükn-i Şâmî"; bir köşesine de, Yemen tarafına isabet ettiğinden dolayı, "Rükn-i Yemânî" denmiştir.

23. Süheyl-i Yemânî

Semânın güney yarım küresinde bulunan Sefîne-i Nûh burcundaki parlak ve büyük bir yıldızın adıdır. Astronomi literatüründe Canopus adıyla bilinir. Yemen'den daha iyi göründüğü için buna "Süheyl-i Yemânî" de denir. Bakılınca göze titrer gibi göründüğü söylenir. Doğu edebiyatlarının klasik konularından olan *Süheyl ü Nevbahâr,* Yemen padişahının oğlu Süheyl ile Çin fağfurunun kızı arasındaki aşkı

San'a, s. 153-155; İbrahim Abdüsselam Paşa, *Yemen Seyahatnamesi ve Bitkisel Coğrafyası*, Pan Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 104-105.

konu edinir. Yemen padişahının oğluna Süheyl isminin verilmesi ise çocuğun yüzünün Süheyl yıldızı gibi parlaklığı dolayısıyladır.[1264]

24. Şeddâd

Yemen'de hüküm süren Âd kavminin hükümdarı olan ve İrem Bağı'nı inşa eden tarihî şahsiyettir. Rivayetlere göre Âd'ın iki oğlu Şeddâd ve Şedîd'dir. Adaletiyle bilinen Şedîd öldükten sonra; tanrılık iddia edenve 900 sene yaşadığı rivayet edilen Şeddâd yönetimi almış. Şeddâd'ın despot bir yönetim sergilediği kaynaklarda geçmektedir. İrem şehrinin inşası ile ilgili bir rivayet şöyledir; Hûd peygamber zamanında yaşayan Şeddâd, hak dine davet edilmiş ve Hûd peygambere hitâben: "*Senin dinine inandığımda Allah'ın bana ne verecek*?" demiştir. "*Seni sonsuza dek içinde kalacağın cennete koyacak*." cevabını alınca "*Ben o cennetin aynısını kurarım*." diyerek Yemen'in ortasında bulunan Aden'de İrem bağlarını ve şehrini kurmuş. Şehrin nereye kurulduğu hakkında da ihtilaflar vardır.

Bir diğer rivayette ise; Şeddad'ın kitaplardan cennet tasvirlerini okuyarak çok hoşlandığı ve cennetin benzerini yapmak için bağlarla süslü İrem şehrini yaptırdığı söylenir. Şeddâdın cennette bulunan vasıflarla mevsûf olan şehre, bağlara ve oradaki köşklere girmek nasîb olmadan mahiyetiyle birlikte helâk olduğu söylenir. [1265] Sahâbe ya da tabiînden birinin İrem'e rastladığı rivayet edilir. Ancak Allah'ın gökyüzünden gönderdiği bir azapla helâk edilen şehir ve bağlar hakkında bugün bir kalıntı olduğu bilinmez.[1266]

[1264] Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, s. 379-380; Levend, *Divan Edebiyatı*, s. 180; Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 411; Zavotçu, *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü*, s. 673-679; Mes'ud b. Ahmed, *Süheyl ü Nevbahar* (Haz. Mehmet Kanar), Say Yayınları, İstanbul 2011.

[1265] Taberî, age., I/161-162; Levend, *Divan Edebiyatı*, s. 155; Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 657-659.

[1266] Bunu Taberi, Sa'lebi, Zemahşeri ve daha başka müfessirler anlatmışlardır. Sahabeden Abdullah b. Kılabe'den naklederek derler ki: Abdullah kaybettiği devesini ararken İrem şehrine rastlamış, oradan gücü yettiği kadar mücevher yüklenip getirniş. Bunu Muaviye haber alınca Abdullah'ı huzuruna çağırtmış, o da gördüklerini ona anlatmış. Bunun üzerine Muaviye Kâbu'l-Ahbar'ı aratmış. Durumu sormuş, o da şöyle demiş: "Orası direk ve sütunları olan İrem'dir. Müslümanlardan kırmızı, kızıl, kısa boylu, kaşı ve boynu üzerinde bir ben bulunan bir kişi devesini aramaya çıkacak ve bu şehre girecek" sonra başını kaldırınca Abdullah b. Kılabe'yi gördü ve "*Vallahi o adam işte budur*", dedi. O günden zamanımıza gelinceye kadar dünyanın herhangi bir bölgesinde bu şehir hakkında bir şey işitilmiş ve bir haber alınmış değildir. (İbn Haldûn, *Mukaddime*, I/172-173.)

25. Şibam (Çölün Manhattan'ı)

Yemen'de, Hadramût'ta bulunan ve yaklaşık 7 bin civarında nüfusa sahip olan kasabanın adına ilk kez miladî III. yüzyılda rastlanır. Hadramût civarında kurulan krallığın başkentliğini yapan bu yerleşim birimi, Dünya Kültür Mirası listesinde yer alır. Kerpiçten yapılmış çok katlı evlerden oluşan bu kasaba, tahminlere göre 1700 yıllık bir yerleşim tarihine sahiptir. 11 kata kadar yüksekliği olan bu kerpiç binalar arasında 1-2 metrelik dar sokaklar mevcuttur. Birbirine bitişik şekilde inşa edilen bu kerpiç binaların mimarisi göz önüne alındığında saldırılara karşı da oldukça korunaklı olduğu görülür. Kerpiçin aşınması kolay olduğundan sık sık onarıma ihtiyaç duyan bu binalar, dünyanın ilk gökdelenleri kabul edilir. Şibam'da bu gün 500 civarında kerpiç gökdelen bulunduğu bildirilmiştir.

Zeki Ehlioğlu, bu enteresan yapılar hakkında: "*Amerikalı muharrir San'â ve yeni yapılan imam sarayları hakkında şu malûmatı veriyor. 'Daha Newyork'un yerinde ancak çadırlar kurulu iken, bizler Manhattan'da kızılderililerin çadırlarında barınırken San'â'da gökdelenler vardı.' San'âlılar o zamandan bu binalarda otururlardı. Binalar 2-7 kata kadar yükseliyor. Bunlar göz alıcı işleme ve dekorlarla bezenmiştir. Alçı taşından yapılma pencereler süslüdür. Yemenliler İslam'dan evvel San'â'da Cebel-i Nukûm yüksekliğinde binalar bulunduğunu hikâye ederler*." şeklinde bir bilgi vermiştir.[1267]

26. Şi'râ-yı Yemânî (Sirius Yıldızı)

Şi'râ Semanın güney yarımküresinde bulunan Kelbü'l-ekber yani Büyük Köpek[1268] burcunda bulunan yıldızdır. Astronomideki adıyla Sirius; görünür kadiri[1269] bakımından gökyüzündeki en parlak yıldız olup kendisine görünür kadiri bakımından en yakın olan Canopus'a oranla onun iki katı kadar parlaktır. Çıplak gözle tek yıldızmış gibi görünen Sirius, aslında, Sirius-A ile Sirius-B olarak

---

[1267] Ehlioğlu, *Yemen'de Türkler*, s. 61-62

[1268] Bu takımyıldız, batılılar tarafından çok eski bir tarihten bu yana bilinmektedir. Leyla ile Mecnun hikâyesinde de geçmektedir. Leyla'nın köpeği olarak bahsedilir. Leyla göçebe bir hayat yaşamaktadır. Mecnun Leyla'nın arkasından çadırının olduğu yere gelir ve Leyla'yı bulamaz ama Canis Major yani Kelbü'l-Ekber dilini uzatmış yeryüzünde Mecnun'u karşılamıştır.

[1269] Görünür Kadir: Bir yıldızın parlaklığını dile getiren gökbilim terimidir.

adlandırılan bir beyaz cüce'den oluşan bir çift yıldızdır. Sirius, en net şekilde Yemen'den görüldüğü için Şi'râ-yı Yemânî diye bilinir. Şi'râ, Güneş hariç tutulursa Kuran'da adı geçen tek yıldız olup kendisinden Necm suresinde[1270] söz edilir. Sirius yıldızından Zend Avesta'da da söz edilir. Birçok kutsal metinde sözü edilen tek yıldız olan Sirius, yeryüzündeki birçok uygarlık için de en kutsal yıldız olmuştur. Yıldızın adının günümüzde en yaygın kullanımı, Latince'ye Yunanca'dan geçerek Latince'de "Sirius" haline gelmiş biçimidir. Bu ad antik Yunan'da Seirios, "parlaklık, ateş" ya da "aşırı sıcak gün" imiş. Arapçada ise "işaret, rehber, kılavuz" manasındadır. Birçok kültürde Sirius'a kurt ya da köpekle ilgili bir özel anlam yüklenmiştir:

Çin geleneklerinde Sirius yıldızı, 'Göksel Sarayın Bekçisi' ya da 'Göksel Kurt' olarak nitelendirilir. Çin geleneğine nereden geçtiği pek bilinmeyen 'Göksel Kurt' ifadesi Orta Asya Türkçe'sinde 'Gök Böri' ya da 'Bör-Teçene'dir. (Kimi yazarlar Demirkazık yıldızı adının Ön-Türkler'de Kutup Yıldızı'nı belirtmediğini, Sirius ile ilgili bir anlam taşıdığını iddia etmişlerdir.)

Eski Mısır'da Sirius önceleri büyük bir köpekle temsil edilirdi. İskenderiye'de basılan Grek madeni paralarında, yıldızı Sirius olan İlâhe İsis, bir köpeğe binmiş durumda görülür. Eski Mısır'da kurt ise Sirius–B'yi temsil ettiği sanılan Osiris ile ilişkilendirilirdi. Eski Mısır'da 'Orta Krallık' döneminde, Mısırlılar takvimlerini Sirius'un helyak doğuşuna[1271] göre düzenlemişlerdi. Bu takvimde esas alınan gün ise, Sirius'un doğuşunun Güneş'in ışığından yeterince uzaklaşmış olmasından sonra, Güneş'in doğuşundan hemen önce açıkça görülür hale geldiği gündü. Bir başka deyişle bu, Sirius'un Mısır göklerinde 70 günlük yokluğundan sonra belirdiği gündü. Bu gün, Nil Nehri'nin her yılki taşmasından hemen öncesine ve yaz gündönümüne denk gelirdi. Pek çok eski Mısır tapınağı, iç odaları Sirius'u görecek biçimde inşa edilmişti. Örneğin, Keops Piramidi'nin Kraliçe Odası'nın duvarında açılan bir kanal yalnızca Sirius'u görmek üzere yapılmıştır.

[1270] "Doğrusu Şi'râ yıldızının Rabbi de O'dur." (*Necm 53/49*).
[1271] Bir yıldızın ya da gezegenin, güneşin ardından geçtikten sonra görülebilir hâle gelmesidir.

Eski Yunanlar, Sirius'un bu kaybolduğu dönemden sonra tekrar gökyüzünde belirmesinin sıcak ve kurak yazı haber verdiğine inanırlar ve ayrıca bunun canlılar üzerinde bitkileri solduran, erkekleri güçsüzleştiren, kadınları tahrik eden birtakım etkileri olduğunu sanarak kaygılanırlardı. Eski kayıtlarda, yaz başlangıcındaki hava koşullarının bozulduğu hallerde Sirius'un daha fazla parladığının gözlemlendiği kaydedilmiştir ki eski Yunan gözlemcilere göre bu, sözkonusu yıldızdan olumsuz etkiler yaratan birtakım tesirler yayıldığı anlamını taşıyordu. İnsanların bu tesirlere maruz kalması olayına Grekçe'de "yıldızca çarpılmış olmak" anlamında "astroboletos" deniyordu.

Romalılar Sirius'un helyak doğuşunu 25 Nisan civarındaki bir günde kutlardı. Bu kutlamada bir köpek kurban ederler, buhur ve şarap kullanırlar ve o yılki buğday ürününün yıldızdan yayılan tesirlerin buğdaypası hastalığına yol açmadan alınabilmesi için bir de Robigo İlâhesine koyun kurban ederlerdi.

Vaktiyle Ege Denizi'ndeki Ceos (Kea) Adası'nda yaşayanlar, soğukların azalması için Sirius ve Zeus'a kurban keserler ve yaz mevsimindeki temel rolünü oynamak üzere tekrar belirmesini beklerlerdi. Yıldızın parlaklık haline bakarak kendilerini iyi bir talihin bekleyip beklemediğine karar verirlerdi; örneğin yıldızın sisli, puslu halde veya ışığı zayıf biçimde görünmesi vebayı haber veriyor anlamında yorumlanıyordu. Bu adada bulunan M.Ö. 3. yüzyıla ait paralarda ışınlar yayan köpek ve yıldız tasvirlerinin bulunması Sirius'un bu adadaki önemini vurgulamaktadır.

Sirius bu kültürlerin bölgelerinden uzakta sayılabilecek başka bölgelerde de, örneğin Kuzey Amerika kızılderililerinde de köpek ya da kurtla ilişkili görülür. Örneğin Meksika'daki Seriler ve Sonoran Çölü'ndeki Tohono O'odham yerlileri Sirius'u 'Dağın Koyunlarını Takip Eden Köpek' olarak belirtiler, Karaayak dilinde ise yıldıza 'Köpek-yüz' denir. Cherokee (kabile) kızılderilileri Sirius'u Antares yıldızıyla eşleştirir ve her ikisini ruhların yolunun sonunun bekçisi olan köpek yıldız olarak kabul ederler. Nebraska Pawnee'lerinde de Sirius'la ilgili bu tür ilişkilendirmeler görülür. Wolf (Skidi) kabilesine göre Sirius 'Kurt Yıldız'dır. Alaskalı Inuitler ise Sirius'u 'Ayköpeği' olarak adlandırırlar. Sirius'un, 'Cennet'in

Kraliçesi' (Kaulua) olarak betimlendiği Hawai'de kış gündönümündeki en yüksek noktasına gelmesi törenle kutlanırdı.

Yine, birçok kültürde Sirius yay ve ok ile ilişkilendirilir: Asur-Babil geleneğinde, Sirius'a ve Sirius sistemindeki başka bir yıldıza (Sirius–B) yay ve ok adları verilir. Çin mitolojisinde, Sirius yayla ifade edilir. Sirius'un Çince'deki adı Hu-Şi, 'Yay ve Ok' anlamına gelir. Mısır'da, Dandera Tapınağı'nın dairesel burçlar kuşağında Sirius yay ve okla temsil edilir. Afrika'da Mali'de yaşayan Dogonlar'ın Sirius–A'yı belirtmek üzere çizdikleri şekil, yay ve okun birleşmiş şeklidir. Pers geleneğinde Sirius yay veya ok yıldızı olarak ifade edilir.[1272]

27. Yemenî

Alaca boyalı, üzerine kalıpla renkli çiçek basılmış ince bez ve yazma çenber adıdır. Vaktiyle Yemen ve Hind'de yapıldıkları için bu adı almıştır. Kadınların başlarına örttükleri yemeniyi erkekler de vaktiyle fesin üzerine sarık tarzında sararlardı. Yemeni dışarıdan geldiği gibi dâhilde, İstanbul'un muhtelif yerlerinde de yapılırdı. Yorgan yüzleri, bohçalar, namaz seccadeleri, de imal eden bu müesseselere 'yazmacı' denirdi. Vaktiyle yazmacı esnafı mühim olduğu gibi Kandilli yazmaları da meşhurdu. Bu Yazmaların nakışları pek zarif olmakla beraber renkleri de hiçbir zaman solmazdı.

Hele bütün bütün azürde-hatır etti beni

Yegâne zinet ü daratı: bir yeşil yemeni (Kemalzade Ekrem)

28. Yemen İrsaliyesi

Yemen beylerbeyinin merkeze gönderdiği para hakkında kullanılır bir tabirdir. On yedinci asır başlarındaki irsaliyesi yüz bin flori imiş.[1273]

[1272] Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Ankara 2011, s. 1166; Alparslan Salt-Cem Çobanlı, *Meta Ansiklopedisi*, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul 2010, s. 607-616; Murat Sülün, "Şi'râ", DİA, XXXIX/180-181.
https://tr.wikipedia.org/wiki/Sirius (Son erişim tarihi: 21.05.2016)

[1273] Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III/617.

29. Yemen kılıcı

"Hâlid b. Velîd'den işittim, o şöyle diyordu: '*Yemîn ederim ki, Mûte gazvesi gününde elimde dokuz kılıç kırıldı ve elimde yalnız yemen'e mensûb ağzı enli bir kılıç dayandı*'."[1274] Hadîs kitaplarında geçen bu rivayet, Yemen kılıçlarının sağlamlıklarını göstermesi açısından önemlidir.

30. Yemen Madalyası

Yemen'de çıkan iğtişaşın bastırılması münasebetiyle yapılan madalyanın adıdıdır. 1309/1892 senesinde çıkan irade ile yapılan bu madalya altın ve gümüş olmak üzere iki türlü idi. Altını; askerlerden müşirlerden binbaşılara, sivillerde; vezirlerden Ûlâ evvellerine verilirdi. Gümüşü de askerlerden binbaşılardan küçük zabit ve seferlere, sivillerden ûlâ sanilerinden başlayarak daha aşağı derecedeki rütbe sahiplerinden hizmeti görülenlere verilirdi. Madalya, yeşil kurdele ile göğsün sol tarafına takılırdı. Askerler her vakit, siviller ise ancak merasim münasebetiyle resmi elbise giydiklerinde takarlardı. Ölenin madalyası, takmak hakkı olmamak üzere, vârislerine intikal ederdi. Yalnız askerden istihkak sahibi erkek evladı bulunanların yapacakları müracat üzerine çıkan irade ile takma hakkı verilirdi.[1275]

31. Za'ferân-ı Yemen

Safran olarak bilinen bitkidir. Yemen'de çokça yetiştiği için bu şekilde anılmaktadır. Kumaş boyamada kullanıldığı da bilinmektedir. Resûlullah'ın da Yemen safranıyla boyanmış yorgan kullandığı ve elbiseler giydiği bilinmektedir.[1276] Allah Resûlü, Sevâd b. Gaziyye ile şakalaşırken: "Hut hut, Yemen safranı, Yemen safranı" diyerek bir misvakla karnına vurmuştur. Sevâd ise kısas isteyerek Resûlullah'ın karnını açmasını istemiş; O'nun açılan karnını öpmüş ve kıyamet gününde kendisine şefaat etmesini dileyerek kısastan vazgeçtiğini bildirmiştir.[1277]

[1274] Buhari, Megâzî, 45
[1275] Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III/617.
[1276] İbn Sa'd, age., I/437-438.
[1277] İbn Sa'd, age., III/589.

B. Klasik Türk Edebiyatında Yemen Unsurları İle İlgili Beyitler

Yemen'e ve Yemen kültürüne ait kavramlar, Klasik Türk şiirinde yer bulmuştur. Divan yazan hemen her şair, teşbih ya da methiye unsuru olarak bu kavramları kullanmıştır. Aşağıda, klasik divanlarda tespit edilen Yemen kültürüne ait kavramlar verilmiştir. İncelendiği vakit, hemen her divanda Yemen kültürüne ait kavramların kullanıldığı görülecektir.

1. Abkarî

Döşendi ‘abkarî-i çarh-ı Atlâs reh-güzârında
Ki nakş-ı pâyı revnak-bahş-ı ferş-i ‘arş-ı a‘lâdır (S. Vehbî, K. Na't 1/21)

Kendi kumâş-ı atlasını köhnedir deyü
Ferş etdi zîr-i pâyına kâlâ-yı ‘abkarî (S. Vehbî, K. 39/5)

Ol ki Vahyî bu remzi fehm eyler
Hâs ola ana belde-i ‘Abkar (Vahyî, Lüg. 17/9)

2. Âd Kavmi

Kim anıng fermânına sunmasa boyun cân bile
Âd kavmi tek tapar kahrı ilindin gülmâl (Harezmli Hâfız, K. 1/8)

Misâl-i sürme-i dîde kala kenarında
Eger o handeke toprak süreydi sarsar-ı ‘Âd (Nev‘izâde Atâyî, K. 21/87)

3. Aden Denizi

Başlayup cûşişe tab‘ımda mezâyâ-yı sühan
Mevc-hîz oldu yine lücce-i deryâ-yı Aden (Nedîm, K. 1/1)

Jâle kıldı her kenârı sâhil-i bahr-i ‘Aden
Lâle hâk-i gülşeni kân-ı Bedahşân eyledi (Bâkî K 7/10)

Gül gibi hande edince dehen-i yâra dedim
Hokka-ı pür-dürer-i bahr-ı Aden budur bu (Haşmet, G. 199/4)

Niçe tab‘ ebr-i güher-bâr-ı belâgat kim eder
Sâha-i safhayı nazm-ı ter ile bahr-i ‘Aden (Lebîb, K. 24/2)

Dür-i nazm-ı Sehâbî virdi zînet gûş-ı gerdûna
Metâ‘-ı kâsid oldı gevher-i bahr-i ‘Aden şimdi (Sehâbî, G. 374/5)

4. Aden İncisi (Dürr-i ‘Aden)

Nedir eşyâyı seyreden
Sivânın gayrine giden
Kimde ki var dürr-i Aden
Şerâb-ı eynemâdandır[1278]

Bir sîm-beden dürr-i Aden tâze gül-endâm
Gökden bize ikrâm
Bir sâkî-i mey mazhar-ı Hay şem'a-i rindân
Hoş meşreb-i mestân[1279]

Cennet-i 'Aden oldı gül-zâr âb-ı kevser cûyibâr
Ebr lü'lü-yi 'Aden saçdı vü yil müşg-i Hıtâ (Ahmedî, K. VII/4)

Utanalar ki diyeler dişine dürr-i 'Aden
Yâ-hûd anun dudagın la'l-i Bedahşân yazalar (Ahmedî, G. 144/2)

Diş mi-durur bu lutf-ıla yâ gûher-i 'Aden
Ol leb midür ya la'l-i Bedahşân mıdur nedür (Ahmedî, G. 145/4)

Ten mi bu yâ berk-i semen der mi bu yâ dürr-i 'Aden (Ahmedî, G. 148/2)
Hat mı bu yâ müşg-i Hoten leb mi bu yâ teng-i şeker

Gözinden Ahmedînün la'l ahıdur (Ahmedî, G. 155/7)
Dişinün 'ışkı kim dürr-i 'Adendür

La'lün hayâlince döker uş mevc urup güher
Bahreyni gözümün ki 'Aden bigi dürlüdür (Ahmedî, G. 156/2)

Sen gülicek dişün odından erir dürr-i 'Aden
Aglayam ben gözümün kan yaşı 'ummân'a güler (Ahmedî, G. 232/3)

Gözümün bahrı yire dökdi besi dürr-i 'Aden
Heves idüp ki_irişe lac l-i Bedahşâna elüm (Ahmedî, G. 435/2)

Gör hayâline yolunun gözlerüm
Nice döker lac l-ile dürr-i 'Aden (Ahmedî, G. 474/4)

Bitürmedi dişün bigi dür 'Aden
Yitürmedi zülfün bigi müşg Çîn (Ahmedî, G. 487/2)

La'l dürrinde görüp gûherini dişlerünün
Su bigi haclet odına eridi dürr-i 'Aden (Ahmedî, G. 497/4)

[1278] Hace Muhammed Lütfi, *Hulâsatü'l-Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfî*, Damla Yayınevi, İstanbul 2011, s. 242
[1279] Hace Muhammed Lütfi, *Hulâsatü'l-Hakâyık,* s. 355

Ahmedî zikr ideli lac lüni sözinden anun
Şöyle kim toldı sadef her gûşe lü'lü-yi 'Aden (Ahmedî, G. 515/7)

Lac lüni zikr itdügince Ahmedî
Sözi odından erir dürr-i 'Aden (Ahmedî, G. 517/8)

Dişleri dürr-i 'Aden müşg-i Hotendür kohusı
Yâsemîndür teni vü tâze-semendür kohusı (Ahmedî, G. 658/1)

Eriye oddan eger görür-ise dürr-i 'Aden
Lac lünün dürci içindeki bu silk-i güheri (Ahmedî, G. 714/4)

Yüzün mukâbili bir gül çemende bulına mı
Dişün muşâbihi bir dür 'Âden'de bulına mı (Ahmedî, G. 716/1)

Kıl tebessüm sanemâ dürr-i 'Aden seyr idelüm
Eyle güftâruna bir ġonçe dehen seyr idelüm (Vahyî Terk. B. 6/III)

Dürr-i dendân-ı safâ-bahşun görenler didiler
Böyle pâk u muntazam lü'lü' 'Adende görmedük[1280] (Ş. Yahyâ, G. 203/4)

Yahyâ o şehün cevherî-i la'lini söylet
Yâkûtı neden kim tuta dürr-i 'Aden üzre (Ş. Yahyâ, G. 309/5)

Kulzüm-i 'ışka talup dürr-i hakâyık bulalum
Meylümüz yok ki bizüm la'le vü dürr-i 'Adene (Hakîkî, G. 534/14)

Deryâ dibinde her sadefün gûşı çekile
Dendân-ı âbdâruna dürr-i 'Aden disem (H. Hamdî, G. 105/3)

O bî-bahâ dür-i nâ-süfte-i 'Aden bir gün
Misâl-i mevce-i yem der-kenâr olur giderek (Kâmî, G. 124/3)

Her katre mâ dür-i 'Aden'dür
Su zann ol ınursa sû-i zandur (Kâmî, Mesn. 1/327)

Verdi beytü'ş-şeref-i haclesine ârâyiş
Sadr-ı tevfîke vişâh oldu iki dürr-i 'Aden (Lebîb, K. 24/74)

Her birin bin zer-i hv urşîde verir
Nakl edenler dür-i vasfın 'Adene (Lebîb, Tar. M., 54/15)

Geçir târ-ı nigehden gerden-i hoy-kerde-i sâfın

1280 Rekin Ertem yayınında G. 203/4 olan bu beyit; Hasan Kavruk yayınında 201/4'te yer alır.

Geçin (?) dürr-i Necef'le beg gibi dürr-i 'Aden'den geç (Lebîb, G. 17/5)

Şi'r-i Subhî'ye nazîre olamaz Meşhûrî
Olsa kıymetde sözün her biri bir dürr-i Aden (Meşhûrî, G. 103/7)

Dişleri dürr-i semîn ammâ 'Adenden çıkmamış
Cân deger la'l-i lebi illâ Bedahşânî degül (Hasan Ziyâî, G. 257/2)

Der-sadef gûyâ derûn-ı bahr-i eşk-i mâ Münîr
Dîde behr-i yâr-i men dürr-i Aden mî-pervered (Münîrî, Frs. G. 53/7)

.Bozdı bâzârını anber saçı müşk-i Hutenün
Kıymetin dişleri nazmı sıdı dürr-i Adenün (Münîrî, G. 157/1)

Geçür lûlû-yı eşki rişte-i fikr-i nedâmetden
Ferâgat kıl hevâ-yı dürr-i manzûm-ı 'Adenden geç (Nâmî, G. 19/4)

La'lîn-sadefdür ol leb dürcinde derc olınmış
Reşk-âver-i 'Adendür dürr-i hoş-âb-ı la'lün (Nâmî, G. 242/4)

Bir tıfla mâ'ilem kim dem-i sihr-sâz ile
Gülse gül açılur dür-i pâk-i Aden biter (N. Atâyî, K. 30/2)

Sadef-i tab'umı idüp ma'den
Her kelâmumı eyle dürr-i 'Aden (Revânî, Sebeb-i Telif, 81)

Dişleri dürr-i 'Aden gözleri âhû-yı Hotan
Ruhı gül-berg-i semen gamzesi Tâtâr olsun (Revânî, G. 126/2)

Hame-i nazm-ı Revânî nice bahrîdür kim
Asmadı kirpüginün ucına dürr-i 'Adeni (Revânî, G. 475/5)

Kadri Sehâbî kalmadı kûyında eşkümün
Zî-kıymet olmasa 'aceb olmaz 'Aden'de dür (Sehâbî, G. 55/7)

Her lahza merdümi gözümün bahr-i dîdeden
Sen şâha pîş-keş diyü dürr-i 'Aden çeker (Sehâbî, G. 86/4)

Gonçe vü lâle dişün vasfını nazm itdi diyü
Yagdurur jâle anun agzına dürr-i 'Aden'i (Süheylî, K. 41/31)

Terbiyet-i lütfuna eyle mukârin beni
Gevher-i nazmum ola kevkebe-bahş-i 'Aden (Süheylî, K. 5/60)

Döndürdü altın üstine cûdun yeli yemin
Bî-kıymet oldı dürr-i Aden nitekim habâb (Necâti Bey, K. 4/25)

Diş midür ya gonca içre jâle ya dürr- i ‘Aden
Çeşme-i horşidde ya encüm-i rahşân mıdur (Hayâlî, G. 90/5)

5. Akik

Nergis almış eline uş tolu zerrîn sâgar
Lâle yahmış yine c ûd-ıla akîkin mankal (Ahmedî, K. LIV/9)

Kılur her dem c akîkün micmerinde
Buhûr-ı c ûd zî hoş yeng lâle (Ahmedî, Terk. B. III/6)

Leb c akîk u zülf c anber ten harir
Nîşe oldı gönlün âhen iy c aceb (Ahmedî, G. 52/4)

‘Akîk-ı râhı bu yâkût-leb elinden iç
Ki kuvvet-i beden ü kût-ı cân ola sana râh (Ahmedî, G. 107/3)

Şâh-ı zümürrüd üstine bir câm-ı lac lidür
Yâ micmer-i c akîk iç pür-müşg ü pür-dürer (Ahmedî, G. 236/2)

Sabâh müşg-dem oldı kanı şarâb-ı rakîk
Ki c aksi irer-ise ide kehrübâ-yı c akîk (Ahmedî, G. 333/1)

Gül karşusına lâle dutar sâgar-ı c akîk
Hayf olmaya mı ki_içmeyesin bâœe-i rakîk (Ahmedî, G. 334/1)

Her kanda Ahmedî bigi kopar mı bir güher
Devrânlar-ıla taş olur lac l ü yâ c akîk (Ahmedî, G. 334/11)

Düşdi kaşun öninde hisâba hilâl-ı kej
Oldı lebün katında bahâ-yı c akîk kem (Ahmedî, G. 465/5)

Sâki-yi sîm-çihreden câm-ı zer isde subh-dem
Kim ola tolu lac l-i ter dürc-i c akîk fâm-ı fem (Ahmedî, G. 467/2)

Şâh hâzırdur bi-hamdi’llâh hengâm-ı sabûh
“A‘tına ke’sen mine’r-râhü’l-‘akîkın yâ subay” (Ahmedî, G. 732/7)

Sanemâ görmeyeli gûşe-i dükkânda seni
Etdi gözüm yaşı şermende ‘akîk-i Yemenî (Âhî G. 120/1)

Yaşumuz dökmege ol dürr-i ‘Adendür bâ‘is
Gönlümüz düşmege ol çâh-ı zekandur bâ‘is (Bâkî, G. 26/1)

Bu bâzâr içre düşmez dâne-i eşküm gibi gevher
Gel ey cân riştesi şimden girü dürr-i ‘ Adenden geç (Bâkî, G. 30/4)

Bâgda dürr-i ‘Aden gibi yine yâsemenün
Cigerin deldi bu gün şîve-i çâh-ı zekanun (Bâkî G. 248/3)

Defterin bâd-ı sabâ lü’lû-yı lâlânun dürer
İlter olsa dişlerün vasfın ‘ Adenden cânibe (Bâkî, G. 440/2)

Pîrûze deni ‘akîk ke’si
Mercân-sıfatı vü la’l fâmı (Dede Ö. Rûşenî, Terc. B. 3/ III-5)

Tılısm-ı ejder-i zülfün sabâ şikest itse
‘Akîk kufl ile gencîne-i nihân görinür (Emrî, G. 179/4)

La‘lün öykündügini leblerüne işidicek
Gevdesinde kurıdı kanı ‘akîk-i Yemenün (Emrî, G. 271/3)

Pinhân gerek güher diyü dendânı dürlerin
Dürc-i ‘akîka koydı vü mühr urdı ol dehân (Emrî, G 353/3)

Var mı ben dil-hasteye şeftâlû-yı la‘l-i nigâr
Anmazam ‘unnâbı her dâne ‘akîk olsa Yemen (Emrî, G 365/3)

Aglayup gözlerinün yaşı ‘akîka döndi
Anıcak la‘l-i leb-i yârı Yemenden gelene (Emrî, G 465/2)

Hâtem-i la’l-i hat-âverdesin eyler taklîd
Nola nâm-âver-i dehr olsa ‘akîk-i Yemenî (S. Vehbî, G. 242/4)

Vermez safâ-yı la’l-i lebin Hâtem olsa da
Asl-ı ‘akîki hoş biliriz kim Yemenlidir (S. Vehbî, G. 54/3)

Ey derd-i ‘ışkı eşkümi bahr-i ‘amîk iden
V’ey fikr-i la‘li çeşmümi reşk-i ‘akîk iden[1281] (Vahyî, G. 205/1)

‘Akîk-pâre-i mahrûtî-i zebânumda
Bu âb ü tâb-i suhan oldı ‘aşkdan mevcûd (A. Sami, K. 1/14)

Suyı perrende fass olmağa lâyık hâtem-i ‘aşka
Mücellâ merdüm-i çeşmüm gibi zîbâ ‘akîk olmaz (Beyânî, G. 303/2)

Hum-ı dilde ciger hûn-âbesi hamr-ı ‘atîk olmış
Kızarmış neş’esinden çeşm-i hûnînüm ‘akîk olmış (Beyânî, G. 383/1)

[1281] Vahyî Divanı, (Haz. Hakan Taş), Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2004.

‘Akîki la‘lüne teşbîh iderdüm
Ana benzer ‘akîk olsa Yemen’de (E. Ravzî, G. 573/3)

Nazmiyâ benzedügiçündür o yârun lebine
Ragbeti la’l-i Bedahşân u ‘akîk-i Yemenün (E. Nazmî, G. 3815/5)

Nazmî kan aglamadan hicr-i lebünle her dem
‘Aynı olmışdur iki gözi ‘akîk-i Yemenün (E. Nazmî, G. 3816/5)

Kırmızı renkle her kandayısa dudaguna
Öykünüb kan kurıdur imdi ‘akîki Yemenün (E. Nazmî, G. 3817/5)

Hasretinden lebünün derd-ile kan aglamadan
Nazminün gözi yaşı döndi ‘akîk-i Yemene (E. Nazmî, G. 5859/5)

Kana gark eyleyicek seng-i beyâbânı yaşum
Kıymeti kalmadı ‘âlemde ‘akîk-i Yemen’ün (Filibeli Vecdî, G. 46/2)

Sun‘i yaşum kılan ‘akîk-i Yemen
Taht-ı dil tâcdârı Hürmüzdür (G. Sun‘î Divanı, G. 61/7)

Olur mı teşne-i gül-bûsesine yâr şefîk
Ki la‘li toptolu sudur zebânı ise ‘akîk (Kâmî, Matâlî, 70)

Akîk-pâre-i laht-ı derûn-ı hûn-ı ciger
Derûn-ı sîne-i çâküm mi buldı kân idecek (Kânî, G. 99/4)

Dâne-i eşküm ‘akîk-i sürhı eylerdi hacîl
Hasret-i la‘l-i lebüm gevher-nisârumdur dise (Kânî, G. 158/6)

Dehen-i fikri ile başıma tenk oldu cihân
Hasret-i la'li ile bağrım olup seng-i akîk (Meşhûrî, G. 74/2)

Gevher-i la’lünden ayru ey büt-i şîrîn-dehen
Dâne-i rümmân eger olsa akîk anı yemen (Hasan Ziyâî, G. 367/1)

Lebün surh iken gülden ruhun da karanfülden
Kızarmış dahi mülden ‘akîk-i Yemenlenmiş (M. Pertev, G. 252/4)

Leb-i la’lüne nice öyküne kim bir bûsen
Kan bahâsı durur ey dost ‘akîk-i Yemenün (Revânî, G. 197/3)

La’lün ev¢âfın işitmese Revânîden eger
Utanup kıpkızıl olmazdı ‘akîk-i Yemenì (Revânî, G. 474/8)

Nûr-ı tevhîdüni nakş itmek içün fass olsun
Katre-i hûn-ı ciger ana ‘akîk-i Yemenî (Sa‘îd Giray, G. 157/2)

Düşmenün gerdenine zînet içün tîgi asar
Heykel-i lâ‘l ile bir levh-i ‘akîk-i Yemenî (Süheylî, K. 41/21)

La‘lün rutabı var iken ey nahl-i dil-ârâ
Cân hastesi ‘unnâb-ı ‘akîk olsa Yemen dir (Ş. Yahyâ, Nazm, 2)

La‘l-i leb-i şîrînini sordum dedi ol şûh
Cevher degil ammâ o ‘akik-i Yemenîdir (Haynyalı Nûrî, G. 157/4)

Bundadır bunda begim bunda ‘akîk-i ma‘nâ
La‘liniz gibi cihân içre Yemendir elfâz (Hanyalı Nûrî, G. 292/4)

Bir gevher-i şitâb-ı ‘akîk-i Yemen-ârâ
Sâfî sühanın nağme-i Veyse’l-Karan olsun (Sâfî Baba, G. 228/7)

Ferîdûn-ı Yemen-ârâ ile der-bend-i Kâbil’de
Giriftâr-ı kemend olmış ‘akîk-ârâ Yemen taşı (Sâfî Baba, G. 268/4)

6. Hâtem-i Tâî

Râst sen c adl-ilesin Kisri vü yâhûd Fârûk
Râst sen bezl-ilesin Hâtem-i Tay ya Ca‘fer (Ahmedî, K. XXVII/16)

Emîr-i nâm-ver kim Hâtem-i Tay
Anun c ahdinde itdi nâmesin Tay (Ahmedî, TB IV/4)

Ahmedî itdi cihânda tayya Selmân defterin
Şöyle ki_itdi Mîr Sülmân Hâtemün adını tay (Ahmedî, G. 732/8)

Atâda tab‘ı ġâret-sâz-ı mülk-i şöhret-i Hâtem
Sehâda himmeti zîr-efken-i emvâc-ı deryâdur (Vahyî, K. 27/38)

Gülzâr-ı ‘ilm ü fazlına bir gonçedür fuhûl
Hâtem riyâz-ı cûdına kûteh nihâldür (Vahyî, K. 35/16)

Nisâr-ı nakd-i eşk eyler dem-â-dem çeşm-i hun-rîzüm
Sehâlar itse lâyıkdur ki oldı Hâtem-i fürkat (Vahyî, G. 17/6)

Ey kulzüm-i bî-kerân-ı feyz-i akdes
Dest-i keremün yanında Hâtem nâ-kes
Bir mertebe bezl-i nakd-i cûd itdün kim
Hemyân olamaz o nakde çarh-ı atlas (Vahyî, Rub. XIII)

Mahfil-ârâ-yı suhan kalmadı bir ehl-i sahâ
Güft [u] gû-yı kerem-i Hâtem ile eglenürüz (Âgâh, G. 154/6)

Cûddan nâm u nişân olmadugundandur kim
Buhlin adını kerem mümsiki Hâtem bilürüz (Âgâh, G. 170/4)

Severdi buhlı o da ‘asrun iktizâsı ile
Olaydı hâtem eger Hâtemi zamânemüzün (Âgâh, G. 217/3)

Bende-i halka-be-gûş-i der-i cûdı Hâtem
Bermekî dergehinün kâse-be-kef cerrârı (A. Sami, K. 8/20)

Ma’n ü Hâtem der-i cûdında cebîn-sây-i niyâz
Sâ’il-i râh-güzâr-i keremi Bermekiyân (A. Sami, K. 13/54)

Kerem ü cûd ile reşk-âver-i fazl-i Hâtem
‘Akl ü tedbîr ile Risto-yi zamân-i devlet (A. Sami, K. 14/14)

Lutf-i Hudâdur ‘âleme in’âmı gâlib Hâteme
Vâcib durur her âdeme itmek senâsın iltizâm (A. Sami, K. 17/20)

Derinde Ma’n ü Hâtem iki cârû-keş gulâmıdur
Yanında rahşınun ‘abd-i meges-rândârı Dârâdur (A. Sami, K. 17/20)

Hâtem-i Tâyî rikâb-i kurra-i cûdında pest
Bermekî dergâh-i ihsânında bir kemter gulâm (A. Sami, Tarih K. 13/49)

Sicill-i Hâtemî Tayy itdi dest-i ihsânun
Berât-ı ‘âtıfete nâmun olalı ‘unvân (Aşık Çelebi, K. 8/26)

Sehâda Hâtem-i Tay defterini tayy itdi
Gazâda Seyyid-i Gâzî hikâyetin battâl (Bâkî, K. 20/20)

Hâtem bu devr içinde geleydi cihâna ger
İtmek dilerdi süfre-i cûdundan igtinâm (Bâkî, K. 23/32)

Bû ‘ Alî-hikmet ü Hâtem-kef ü Nu’ mân-mezheb
Mustafâ-hulk u Mesîhâ-dem ü Yûsuf-dîdâr (Bâkî, K. 25/20)

Mürüvvet ide gör gör Hâtemî kim anılur dahı
Egerçi Hâtemün bu devr idübdür defterini tay (E. Nazmî, G. 6158/2)

Sehâda Nazmiyâ Sultân Süleymân gibi bir serv
Ebed görilmemişdür defter-i hâtem olaldan tay (E. Nazmî, G. 6160/5)

Sehâvetde sana iy mîr-i ekrem
Tamâm insâf iderdi görse hâtem (E. Nazmî, Mesneviyât 11/5)

Sâhib-i lutf u kerem Ya'kûb Paşa kim bugün
Hâtem-i sânîydi bezl-i hv ân-ıla bî-iştibâh (E. Nazmî, Tar. K. 36/1)

Tutaldan 'âlemi Dâvud Beg lutf u sehâ ile
Cihân halkınun içinde anılmaz Hâtemün cûdı (G. Sun'î, Kıt'a. 1/1)

Tûmâr-ı medh-i Hâtem'i tayy itse tan mı ol
Ser-nâme-i mürüvvet ü ser-defter-i sehâ (H. Hamdî, K. 2/5)

Genc-i pür-nakd-i sehâ şâh-ı cihân kim edemez
Bahş-ı yek-rûzesini ömrü içinde Hâtem (Haşmet, K. 6/31)

Ol âsaf-ı Hâtem-meniş ü feyz-eser kim
Tâb-ı nazarı hâk-i siyeh-fâmı zer eyler (Haşmet, K. 7/23)

Mühr-i devlet zîver-i engüşt-i ikbâlin olup
Hâtemâsâ verdi nâmın fass-ı sadra zîveri (Haşmet, K. 11/36)

Kerîm-i kâm-ver müfti'l-enâm-ı madelet-perver
Keremde tayy eder dest-i sehâsı Hatem-i Tây'ı (Haşmet, Tar. K., 5/6)

Bermekî'ye kerem-i tab'ı güdâzende-i key
Hâtemün nâmını cûdıdur iden tayy u 'adîm (Kâmî, K. 11/31)

Kerem bâbında kimdür Bermekî yâ Hâtem-i Tâ'î
Gelüp bahs eylesünler cânı varsa imtihân üzre (Kâmî, K. 19/17)

Sîne-i Bermekî'ye cûd ı key
Keremi itdi nâm- ı Hâtem-i Tay (Kâmî, Mesn. 2/23)

Kerem bâbında yâd olmaz yanında Bermekî Hâtem
Cihâna gelmedi misli semâhatde ferîd oldı (Kâmî, Tar. K. 74/6)

Merd-i Hâtem-menişâ saf-der-i Rüstem-revişâ
Ey sahâvetde şecâʿatde olan ʿasra ferîd (Lebîb, K. 4/32)

Ne vezîr âsaf-ı Hâtem-meniş [ü] Cem-rütbet
Ne vezîr âyîne-i haşmeti hv urşîd-nazîr (Lebîb, K. 10/17)

Sehâ bâbında da bir kaç ʿazîzin şöhretin bozdun
Biri Muʿn u biri Hâtem biri Caʿfer biri Yahyâ (Lebîb, K. 15/50)

Sehâ vü cûd ile âfâka şöhret-âver olan
Egerçi Bermekiyân ile Hâtem-i Tâ'dır (Lebîb, K. 16/27)

Sıyt-ı cûdun ʿâlem-i ervâha te'sîr eyleyip
Şöhretinden Hâtem-i Tâ'î peşîmân eyledin (Lebîb, K. 17/12)

Der-i cûdunda Hâtem bir gulâm-ı halka-der-gûşun
İki hidmet-güzâr-ı nukre-pâşın Caʿfer ü Yahyâ (Lebîb, Tarihler, 2/40)

Katre-pâş olsa eger bahre kef-i cûdundan
Her habâbı olur âbisten-i Muʿn ü Hâtem (Lebîb, Tarihler, 3/51)

Bunun iʿrâb-ı cûdunda mahall-i yok deyü cidden
Semâhat nüshasından tayy ederler Hâtem-i Tâ'yı (Lebîb, Tarihler, 5/33)

O sehâ menkabe kim Cumʿa'ya teşrîfinde
Saff-ı der-yûze-girânında durur Hâtem-i Tâ (Lebîb, Tarihler, 37/10)

Anın görse ʿatâsın Hâtemî mâtem helâk eyler
Ki istihzâ edermiş halk cûdu bana nisbetle (Lebîb, Tarihler, 41/41)

Pîş-h v ânında bunun Hâtem anılmaz zîrâ
Hâtem-i cûdu ile eyledi sedd-i efvâh (Lebîb, Tarihler, 62/4)

Hâtem-i cûduyla temhîr etdi nâm-ı Hâtem'i
Bermekîlerden de İbn-i Hâlid ile Caʿfer'i (Lebîb, Tarihler, 70/30)

Küremâ zikr olundu beyne'n-nâs
Yazdılar Hâtem'i ana kavvâs (Lebîb, Mesn. 2/20)

Sehâda Ĥâtem-i Tâyı gedâ-yı bî-ser ü pâyı
Vegâda Ķahramânı kahr u nerm eyler Nerîmânı (Mânî, K. 2/12)

Lebün 'uşşâka bahş-ı bûselerle
Sehâda nâmdaş-ı Hâtem olsa (M. Pertev, G. 459/4)

Anılur bunca zamândur küremâdan Hâtem
Mâl ü cân bezli ile oldı o memdûh-ı ümem
Varını virmeyene kim didi erbâb-ı himem
"Sanma dînâr ü diremle olur ashâb-ı kerem
Mâhiyânun dahi haylî pulı var parası var" (M. Pertev, Tahmis 6/4)

Kerîm ü mükrimi mey-hâne vü mestâne 'add itdüm
Keremden feyz-yâb olmışları peymâne 'add itdüm
Sehâ-cûyânı Hak'dan gayride dîvâne 'add itdüm
"Sehâ-yı Hâtem'i tayy eyleyüp efsâne 'add itdüm

Ki inkâr-ı vücûd-ı ma’nî-ı cûd eyledüm susdum” (M. Pertev, Tahmis 45/4)

Be’nger be-dür-feşânî-i în merdüm-i dü çeşm
Z’ân her yekî be-devr-i lebet Hâtem-i Tayest (Münîrî, Frs. G. 36/4)

Ân-ı cûd u bezl-i ni’metine Hâtem irseydi
Ana mahz-ı keremden gösterürdi semt-i ihsânı (Nâmî, K. 29/29)

Sohbet-i ünsi o denlü kerem-ârâdur kim
İrse şermende-i ihsânı olurdı Hâtem (Nâmî, K. 30/14)

Dinürse lafz-ı hatâdur edâ-yı medhinde
O mîr-i mekrümet-âsâra Hâtem-i sânî (Nâmî, K. 31/10)

İreydi Hâtem-i Tâyî anun zamânına
Yolıyla gösterür idi bu semt-i ihsânı (Nâmî, K. 31/11)

Budur hakk-ı kelâm ey sadr-ı zî-şan kim kıyâs olmaz
Senin eltâfına bezl ü atâ-yı Hâtem-i Tâyî (Nedîm, K. 6/4)

Hidîv-i muhterem dâmâd-ı ekrem dâver-i efham
Ki Hâtem yâd olunmak cûduna nisbet kabâhatdir (Nedîm, K. 12/36)

Cihanda Hâtem-i Tay kıssası tahkîkı budur kim
Heman şâ‘irlerin beyninde çıkmış bir hikâyetdir (Nedîm, K. 12/37)

Hakîkatde bu Hâtem çölde bir begdir ki ol yerler
Kemâl-i kaht ile ma‘rûfdur bî-nân u ni‘metdir (Nedîm, K. 12/38)

O düstûrun ise bir bendesine etdiği ihsân
Hezâran Hâtem ü Mu‘ne vefâ eyler bızâ‘atdır (Nedîm, K. 12/38)

Utanur dest-i sehâsından anun Hâtem-i Tây
Ceng içinde kılıcından yacanur Rüstem-i Zâl (Revânî, K. 17/29)

Keremle ma‘deletünden nümûnedür şâhâ
Sehâ-yı Hâtem-i Tâyî vü ‘adl-i Nûşirevân (Sehâbî, K. 7/25)

Tama‘ erbâbını zemm eyleyüp ursak n’ola ta‘nı
Gerekse Hâtem’i tavsîf kılsunlar gerek Ma‘nî
Fesâhat mülkini alduk bizümdür kişver-i ma‘nî
Gehî Selmân-ı ‘asruz gâh Hassân-ı zamân ya‘nî
Muhammed-hulk bir şâha du‘â-gûyuz senâ-hânuz (Sehâbî, Muhammes, III)

Ol kerîmü’ş-şân ki dergâh-ı refî‘ü’l-kadrinün
En kemîne bendesinün bendesi Hâtem-hısâl (Süheylî, K. 30/12)

Server-i nîkû-meniş paşa-yı İskender-reviş
Hâtem-i dâver-dihiş iy Cem-haşem Keyvân-gulâm (Süheylî, K. 31/17)

Farkı var hâs ile ‘âmun der-i in‘âmunda
Bir gulâm-bahş idi ihsânuna nisbet Hâtem (Süheylî, K. 32/20)

Tayy oldı gitdi nâme-i Hâtem okunmadın
Sît-ı sehâvetün olalı kevne dâstân (Süheylî, K. 34/32)

Hâtemün dâ’im ayagına akardı eller
Akıdur halka bunun iki eli sîm ü zeri (Süheylî, K. 38/12)

Sehâ mührin urup bir sikke komış ‘âleme Hâtem
Sonında herkesün bâkî kalan bir ad imiş bildüm (Süheylî, G. 214/6)

Lafz-ı cûd-ı Ma‘n’ı ma‘nî-i ‘atâsı mahv edip
Tayy olundu zikr-i Hâtem kimse anmaz Ca’fer'i (S. Vehbî, K. 23/28)

Ser-mesned-i sühâda seni görse şerm ile
Hâtem ederdi tayy-ı bisât-ı kerem-verî (S. Vehbî, K. 25/21)

Kemâl-i lutfu eyler lafz-ı cûd-ı Ma‘n’ı bî-ma’nî
Sehâda tab’ı gâlibdir ‘atâ-yı Hâtem-i Tây'a (S. Vehbî, K. 29/18)

Lutf u ihsânın göreydi Hâtem-i Tâ’î eger
Şerm ile eylerdi tayy-ı şöhret-i cûd u sehâ (S. Vehbî, Tarih, 1/10)

Cûd u ihsânı beyânında hemân tayy olunur
Ma‘n u Hâtem’de olan şöhret-i ma’nî-i sehâ (S. Vehbî, Tarih, 11/9)

Kâmkâra dil ü tabın dem-i lutfuna nig3in
Hâtem-i bezm-i kerem resm-i Mesîhâ mı değil (Necâtî Bey, K. 19/20)

Der demez Hâtem-i Tayy defterini dürdi cihân
Şehriyâr adına okunalı dîvân-ı kerem (Necâtî Bey, K. 20/5)

Bu mani Hatem-i Tayy tacına yazılmış-ıdı
Kerem durur kalan ehl-i kerem geçer kalmaz (Çâkerî, G. 53/4)

Hâtem-i Tayy devlet-i eyyâm-ı tab‘ımda benim
Gelse ıstabl-ı hümâyûnumda mîrahûr olur (Sâfî Baba, K. 6/88)

7. İbni Haldûn

Dûçâr oldı rivâyât-ı İbni Haldûn’a
Ki yazdı mebhas-ı Hâlûme’sinde şeş-ezkâr (Kâmî, K. 16/2)

8. İrem Bağı

Senin bâğ-ı İrem'de gülşen-i sadrın kitâbında
Aceb takrîr eder bülbül hat-ı ezherlerin cânâ[1282]

Gül-i gülzâr-ı İrem kâkül-i gül-destesidir
Encüm-i dîdeleri hallarının hastesidir[1283]

Bülbül-i şeydâyı nâr-ı aşka dûçâr eyleyen
Gülşen-i bağ-ı İrem'de dizilen kâşâneler[1284]

Gül-beyaz renk ruhleri al leb-kızıl bir serv-i kad
Reşk eder bâğ-ı İrem hayret alur gülhâneler[1285]

Seyreder cîm-i cemâlin gül-gülistân-ı İrem
Dîde-bân-ı dilber olan söyle hâre değmesün[1286]

Gör nev-kameri ebrûleri eyledi temsîl
Sûretini ser-satr-ı şeref bâğ-ı İrem'de [1287]

Ne gül-i gülşen-i bâğ-ı İrem'de ber-karâr eyler
Değince zülf-i dildârın sabâ-yı aşk-ı gülbâze[1288]

Âzer değilem sâcid olam beyt-i sanemde
Şeddâd değilem zevk ideyim bâğ-ı İrem'de[1289]

Lutfî bu âhından titredi âlem
Kıyâmet mi kopdu yoksa Muharrem
Zâr u zâr inledi gülzâr-ı İrem
Burc-i sîm ü zeri deldi de geçdi[1290]

İrem gül-zârını yâd itme ki oldı
Cemâlünle cihân uş cennet-âbâd (Ahmedî, G. 118/6)

Tag oldı reng reng çiçekden İrem-misâl
Bâg oldı nevc nevc gül-ile bihişt-vâr (Ahmedî, G. 181/2)

[1282] Hace Muhammed Lütfi, s. 102
[1283] Hace Muhammed Lütfi, s. 179
[1284] Hace Muhammed Lütfi, s. 144
[1285] Hace Muhammed Lütfi, s. 252
[1286] Hace Muhammed Lütfi, s. 339
[1287] Hace Muhammed Lütfi, s. 426
[1288] Hace Muhammed Lütfi, s. 441
[1289] Hace Muhammed Lütfi, s. 449
[1290] Hace Muhammed Lütfi, s. 494

Vîrân olur anı sevene gül-şen-i bihişt
Zindân olur anı içene ravza-i İrem (Ahmedî, G. 424/9)

Sun iy sâkî mey-i kevser-mizâcı
Bu demde kim cihân Bâg-ı İremdür (Ahmedî, Z. 2/2)

Cenânlar cinânın gûşed eyledin
İrem gibi zâtü'l-imâd eyledin (Ahmet Paşa, Dibâce, 26)

Dutmasun mı âh-ı zârum 'âlemi bülbül gibi
Reşk-i gülzâr-ı İrem bir tâze vérdüm var benüm (Âhî, G. 65/2)

Ol ala gözlerle sen bâğ-ı İrem âhûsısın
Bu ala gönlekle ben kûh-ı belâ kaplanıyam (Âhî, G. 75/3)

Hüsnün güliyle bâg-ı cihân gülşen-i İrem
Her sû hezâr bülbül ü sad gûne dâstân (Bâkî, K. 1/1)

İtdi şehri şeref-i makdem-i Sultân-ı cihân
Reşk-i bâg-ı İrem ü gayret-i gülzâr-ı cinân (Bâkî, K. 2/1)

Âsîb-i rüzgâr-ı hazândan emîn ola
Gülzâr-ı ' ömr-i devleti bâg-ı İrem gibi (Bâkî, G. 16/11)

İrem bâgı ana nisbet degül bir taşına kıymet
Egerçi kıymeti taş iledür bünyâdı ser-tâ-pâ (Bâkî, K. 27/11)

Menzilin bâg-ı İrem kılsalar itmez ârâm
Ehl-i dil cennet-i kûyûn gibi me'vâ gözedür (Bâkî, G. 67/2)

Ruhun gül-berg-i bûstân-ı İremdür
Dehânun gonca-i bâğ-ı ' ademdür (Bâkî, G. 147/1)

Turralar boynın burup hüsnin temâşâlanmada
Zülfi tâvûsı İrem bâgında cevlân itmede (Bâkî, G. 414/2)

Sahn-ı felekde cilveger tâvûs-ı zerrîn-bâl ü per
Bâg-ı cihân pür-nûr u fer ' âlem gülistân-ı İrem (Bâkî, G 318/2)

Mülk-i bâkî dir iken bâg-ı İremden çıkdı
Yine magrûr olur âdem bu fenâ gülzâra (Bâkî, G. 436/4)

Dehânı bûsesin aldukça olur tâze vü hurrem
Vusûlî gonca-i bâğ-ı İremde bu letâfet yok[1291] (Vusûlî, G. 100/5)

[1291] Vusûlî Divanı, (Haz. Hakan Taş), Gençlik kitabevi Yayınları, İstanbul 2008.

Vasfında ‘âcizdür kalem medhinde kâsırdur rakam
Bâğ-ı İrem olmaz harem Sâ‘atçi Paşa Köşkine (Vahyî, K. 36/12)

Gül-i al-i bâġ-ı İremdür ‘izârun
Sirâc-ı şebangâh-ı ġamdur ‘izârun (Vahyî, G. 164/1)

Serv-i cinân-ı kâmetün gördi Beyânî bülbülün
Hûn-ı dilin akıtdı gözden ey gül-i bâğ-ı İrem (Beyânî, G. 513/5)

Ahsente i’tidâl-i hevâ-yi Sıtanbula
K'olmış hacâlet ile nihân gülşen-i İrem (A. Sami, K. 10/8)

Ey gül-i bâg-ı İrem mest-i ‘araknâk-ı gülün
Lâle-i gülzâr-ı cennetde ‘ızâr-ı sünbülün (Âşık Çelebi, G. 27/1)

İrem bâğından u Nemrûd odından sürme efsâne
Getür ol câm-ı âteş-rengi kim ‘âlem olur gül-şen (Avnî, G. 56/3)

Bir perîdür her biri bâg-ı İremden geldiler
Şem’üne per yakmaga pervâne şeklin baglamış (Bursalı Rahmî, G. 101/4)

Vuslatun bâg-ı İremdür ana ben nice irem
Cân gibi gözden o cânâ çü nihân olsa gerek (E. Nazmî, G. 3843/3)

Pür ola bir demde ki gülşende gül
Bâg-ı İrem olur o gülşen degül (E. Nazmî, G. 4195/1)

Gülşen-i vaslundurur çün-kim senün bâg-ı İrem
Ana ben nice irem
Görmege anun vücûdın güzelim râh-ı ‘adem
Pes ne çâre neyleyem (E. Nazmî, Müst. 21/4)

Vaslıdur cânânenün bâg-ı İrem
Ana ben cân virmedin nice irem (E. Nazmî, G. 4443/1)

Ser-i kûyında revân ‘aşk-ıla cân virmekle
Ola kim bir gün irem ol gül bâg-ı İreme (E. Nazmî, G. 5855/2)

Haddi yanında leb-i gevher-nisârı la‘l olur
Bu İrem gülzârıdur bunun enârı la‘l olur (Emrî, G. 199/1)

Sahn-ı gülzâr-ı İremdür o perî-ruhsârun
Zülfi sünbül hatı reyhân nebâtı ancak (Emrî, G. 253/3)

Ey gül-i bâg-ı İrem lâle degül kabrümde
Ayagum üzre turup başuma sardum kefenüm (Emrî, G. 248/3)

Zâg-ı miskîdür beni konmış İrem gülzârına
Âl tûtîdür lebi almış güher minkârına (Emrî, G. 433/1)

Sebze-veş hat irse yârun lâle-gûn dîdârına
Sanuram kim kondı bir tûtî İrem gülzârına (Emrî, G. 504/1)

Sebz-gûn hat irdi yârun lâle-gûn ruhsârına
Şöyle sandum kondı bir tûti İrem gülzârına (Emrî, Mukatta'a 418)

Kûy-ı dil-dâra türâb olmaga hasret-keş imiş
Gülşen ü bâg-ı İrem'den haberün var mı sabâ (E. Hasan Yaver, G. 17/4)

Gülşen ü bâg-ı İrem'dür ravza-i şâh-ı cihân
Hâkine yüz sürdügümçün dil-güşâdur lâleler (E. Hasan Yaver, G. 49/8)

Kâmeti ey serv-i İrem Mustafâ
Ruhları gül-gonce-i fem Mustafâ (E. Hasan Yaver, G. 191/1)

Kılma nazar tarâvet-i dünyâya Hamdî kim
Virdi felek yile niçe bâg-ı İremleri (H. Hamdî, G. 154/11)

Reşha-i kilkime leb-teşne yenâbî-i hayât
Şîve-i nutkuma dil-beste hezârân-ı İrem (Haşmet, K. 6/53)

Sâkî bize sun bâde-i engûru İrem'den
Keyfiyyet-i uhrâ kapalım meşreb-i Cem'den (Haşmet, Terk. B. 23/21)

Bu mıdur yohsa gülsitân-ı İrem
Ne 'aceb cây-ı râhat-efzâdur (Kâmî, K. 9/2)

Gül-i gülzâr-ı kerem nesteren-i bâğ-ı İrem
Perveriş-yâfte-i bâğçe-i nâz u na'îm (Kâmî, K. 11/21)

Ey şifâ-yı ferah-efzây-ı hümâyûn-makdem
Eyledün gülşen-i dünyâyı yine reşk-i İrem (Kâmî, Mus., 1/1)

Aç sîne-i nesrinüni câna keremünden
Gül-çîn olalum 'aşk ile bâğ-ı iremünden (Kâmî, G. 155/1)

Nesîm-i hüsn-i hulku düşse âteş-hâne-i Hind'e
Gül ü sünbül açıp olurdu bir bâg-ı İrem peydâ (Lebîb, Tarihler 2/35)

Tebşîr-i tamâmında Lebîb eyledi târîh
Nev-kasr-ı safâ-dâda İrem müjde bahâdır (Lebîb, Tarihler 35/2)

Kemîne kasrının evvel mezâdı bâg-ı İrem
Hazâna zîb-i teʿakkul degil binâ-yı Haleb (Lebîb, Mukatta'at 21/2)

Gül gül oldı mey ile ruhları her bir sanemün
Yir yir açıldı yine gülleri Bâg-ı İrem'ün (Mânî, G. 44/1)

Meskeni kûy-ı nigâr olmayıcak miskînün
Gönlümüz bâg-ı İremde dahı ârâm itmez (Hasan Ziyâî, G. 182/2)

Gönlüm ihâta kıldı gam yaşum akıtma dem-be-dem
Ey serv-i bûstân-ı İrem derdünden âzâd eyle gel (Hasan Ziyâî, G. 264/2)

Gül-şen-i kûy-ı nigâr imiş bugün bâg-ı İrem
Çâre yok ben bülbüle tâ kim o gül-zâra irem (Hasan Ziyâî, G. 285/1)

Şâh-ı gül-i İrem be-nazar der-ne-mî-reved
Şimşâd-ı sâye-perver-i mâ ez-ki kemterest (Münîrî, Frs. K. 10/19)

Ey cemâli lâle-zâr-ı gül-şen-i bâğ-ı İrem
Lebleründür gonca-i sîr-âb-ı gül-zâr-ı adem (Münîrî, K. 11/24)

Yetişür gâh u bî-geh ebr-i nîsân
Kılur gül gibi anı şöyle handân (Münîrî, Mesn. 2/33)

Dâmen-i kühsârı Çerîkışlanun
Hak bu ki_olur 'işret içün reşk-i bâğ
Âb u havâ sâye-i bîd ü çemen
Ehle virür bâğ-ı İremden ferâğ (Nâmî, Mukatta'at 19)

Bî-vehm Nigârî ser-i kûyunda makãm it
Kimdir ola ebrâr-ı İrem bâğına mâni' (Nigârî, G. 364/5)

Meyve-i bâğ-ı İrem gonçe-i gülzâr-ı kerem
Bağçe-i tab'ımın erbâb-ı dile berg ü beri (Nigârî, G. 643/8)

Nigâristân-ı Çîn kim anılur bâg-ı İrem birle
'İbâretdür Sehâbî gâlibâ şehr-i Sitanbul'dan (Sehâbî, G. 313/5)

Yine zemîn ü zemân oldı reşk-i bâg-ı İrem
Sipihr bâmına çıkdı ne denlü var ise hûr (Süheylî, K. 24/18)

Açılup bâd-ı bahâr ile gül-i rengâreng
Sahn-ı bâg oldı [yine reşk-i gülistân-ı İrem] (Süheylî, K. 32/7)

Göz mi ya ‘ayn-ı ‘anâ ya âhû-yı merdüm-figen
Ya İrem bâgında iki nergis-i şehlâ mıdur (Süheylî, K. 47/7)

Seg-i kûyunla olan kimseler iy gül hemdem
Yâdına gelmez ise n’ola eger bâg-ı İrem
Beni gel gör ki esîr-i gam-ı hecr ü mâtem
Kaldum âvâre vü dil-dâde vü bilmem nic’idem
Kalmadı zerre kadar fürkate sabr ile karâr
Şuna kaldı ki idem başum alup terk-i diyâr (Süheylî, Müseddes, 6/3)

Bâd-ı bahâr-ı dil-küşâ feyz-âver-i bûy-ı İrem
‘Anber gibi sünbül hevâ müşg-i Hoten'den urdu dem (S. Vehbî, K. 22/1)

Kusûr-ı bî-kusûru gurfe-i huld-i berîn-âsâ
Meger kim intihâb etmiş İrem'den resmini üstâd (S. Vehbî, Tarih, 22/4)

Görmedik öyle melek-sûreti bu dünyâda
Belki Rıdvân kaçırıp kûy-ı İrem'den gelmiş (S. Vehbî, G. 118/3)

Bâğ-ı İrem’de
Türk ü Acem’de
Hâlâ bu demde
Yokdur nazîrin (Şeref Hanım, Şarkı, 23/4)

Gönder bana cânânumı yâ Rab kerem eyle
Gönlüm evin ol şevk ile şekl-i İrem eyle (Şeref Hanım, Kıt’a, 55/2)

Bâğ-ı İrem gözüne görünmez kimesnenün
Min-bad kimse içre çekmez intizâr (Necâtî Bey, K. 8/16)

Bahâr-ı adli ile rûy-ı âlem
İrem gülzârı gibi tâze vü ter (Necâtî Bey, K. 12/15)

9. Kahve

(Kahve hakkında daha farklı beyit örneklerini için Süheyl Ünver’in makalesi incelenmelidir.)

Egerçi kahvenün bir gûne vardur ‘ âlemi amma
İki kâse mey içre seyr iderler Çîn ü Fagfûr[1292] (Bâkî G 547/3)

Dil-i mahzûn bulurdı kahve vü berş ile Bâkî zevk
Dirigâ aradan zevk-i dil-i mahzûn ise gitdi (Bâkî G 544/5)

[1292] *Bâkî Dîvânı*, (Haz. Sebahattin Küçük, TDK Yayınları, Ankara 2011.

Olalı lâzıme-i meclis-i hûban kahve
Oldı reşk-efken-i câm-ı mey-i rahşan kahve

İktibâs eyleyeli pertev-i mihr-i ruhunı
Şu'le-pâşîde olur mâh ile yeksan kahve

Cilvegâh idüp anı 'aks-i cemâl-i dildâr
Kıldı âyîne-i İskenderi hayran kahve

Yârî-i Hızr ile zulmetde bulur âb-ı hayât
Ol ki 'izzetle vire destine cânan kahve

Eser-i feyz-i cemâlünle idüp kesb-i kemâl
Oldı bir şûh-ı siyeh-çerde-i pür-an kahve

Yandı yakıldı ġubâr oldı reh-i 'ışkunda
N'ola bûs-ı lebüne olsa da şâyan kahve

La'l-i dildâr ile bir lahzada germ-ülfet olur
Mey-i nâb üzre bulursa n'ola ruchan kahve

Nakd-i cân u dili Vahyî-veş ider kahve-bahâ
Nûş iden yârün elinden iki fincan kahve (Vahyî, G. 241)

Ayyâş-ı zemân ebniye-i keyfi ne bilsün
Afyon ile kahveyle olur keyfün esâsı (Tırsî, G. 185/7)

Ahşam u sabâh keyfe uyup iki eliyle
Tiryâkilerün tutduğı kahveyle gıdâsı (Tırsî, G. 185/8)

Tiryâki olan berş ile afyon ile oynar
İstanbulumuzda
Anlara duhân kahve ale'l-'âde gerekdür
Samsayla börekden (Tırsî, Müst. 2/4)

Anılsa keyf-i kem-bahtun iden bilsem ne câhildür
Ya kahve hakkına yanlış kelâm iden ne bâtıldur (Filibeli Vecdî, G. 5/1)

Egerçi kahvenün zemmin ider meclis-i şeyh-i şer
Velî halvetde olıcak o da ma'kûle kâ'ildür (Filibeli Vecdî, G. 5/4)

Haşyetile tutmadın kahve-i yeşvi'l-vücuh
Hasretile içmedin cân cur'a-ı bi'se'ş-şarâb (Hakîkî, K. 53/8)

Girmez sımâh-ı cânıma meysiz sadâ-yı ney
Geçdi harîm-i sîneye serdî-i fasl-ı dey
Bu renciş-i humâr u bu hamyâze tâ-be-key
Pîr-i mugâna vermiş iken nakd-i cân-ı pey
Humlar şikeste câm tehî yok vücûd-ı mey
Etdin esîr-i kahve bizi hey zamâne hey

Çekdi ayagı mey-kededen cümle mey-keşân
Sahbâ-yı şevki dökdü bütün rind-meşrebân
Söndü çerâg-ı şule-ver-i neşe-i cihân
Bu tîre rûzu bizlere gösterdi mi zamân
Humlar şikeste câm tehî yok vücûd-ı mey
Etdin esîr-i kahve bizi hey zamâne hey

Mest-i şarâb-ı nahvetim olmazsa bâde-hâr
Etmez dil-i fütâdeyi laliyle neş'e-dâr
Lutf etmeyip de böyle kalır ise rûzigâr
Bilmem ne gûne sayd olur ol şûh-ı şîve-kâr
Humlar şikeste câm tehî yok vücûd-ı mey
Etdin esîr-i kahve bizi hey zamâne hey
Hırmânî-i şarâba gönül eyle velvele

Çokdan gelû-yı şîşe-i mey girmedi ele
Hâşâk u hâr-ı derd ü gamı vermedik sele
Bilmem bu rütbe âlemi ben bî-meze hele
Humlar şikeste câm tehî yok vücûd-ı mey
Etdin esîr-i kahve bizi hey zamâne hey
Afyon u berş keyfine dil oldu âşinâ

Çekdirmede yubûsetini çerh-i bî-nevâ
Dil şerha-dâr-ı hasret-i mey oldu sâkiyâ
Def-i harâret etmege bir çâre bul bana
Humlar şikeste câm tehî yok vücûd-ı mey
Etdin esîr-i kahve bizi hey zamâne hey

Var müjde eyle ey dil-i pür-derd zâhide
Gelsin ısınsın ol gidi bu bezm-i bâride
Fursat düşer mi bûse-i sîmîn-sâide
Hem-dem olursam o büte Haşmet çi fâ'ide
Humlar şikeste câm tehî yok vücûd-ı mey
Etdin esîr-i kahve bizi hey zamâne hey

Bu nev-zemîni eyledim ahbâba ber-güzâr
İşret yerinde okuya erbâb-ı itizâr
Gâh neş'e-yâb-ı şevk oluruz gâh pür-humâr
Keyfiyyet-i zamâneyi gördün mü ber-karâr

Humlar şikeste câm tehî yok vücûd-ı mey
Etdin esîr-i kahve bizi hey zamâne hey (Haşmet, Tesdis 4)

Ehl-i tab'a Kâmiyâ mazmûn-ı la'l-i dil-rübâ
Kahveyi şîrîn ü fincanı murassa' gösterür (Kâmî, G. 69/7)

Sen sen ol ehl-i keyf olan yirde
Kahveyi eksük itme bir ferde (Kâmî, Matâlî 122)

Bu Hâcı Yûsuf Efendi kufûl edip hacdan
Verir ahibbeye bir sâde kahve-i Yemen'i (Lebîb, Mukatta'at 43)

Dün pîr-i mugân rinde yine kanını satdı
Bir kahvemi iç deyü getirdi yaga yatdı (Lebîb, G. 131/1)

Kahve-i rû-siyehi bun sanur idüm Nâmî
Meger ol rind-i Üveysî imiş aslı Yemenî
Âşinâdur gibi gâlib nefes-i Rahmâna
Cân meşâmına irişdürdi şemîm-i Kareni (Nâmî, Mukatta'at 8)

Sefûf u hab yeter vakt oldu gayri ne yensin içilsin
Mürebbâlar mu'anber kahveler pâkîze şerbetler (Nedîm, Terk. B. 1/II-3)

Zevk-bahş-ı hâb-ı nûşin fikr-i la'lindir senin
Gül-şekersiz kahveyi erbâb-ı dil nûş eylemez (Nedîm, G. 46/2)

Kahveden kesmedesin ta'n ile ehl-i keyfi
Vâ'izâ kâdir isen mey-gede kallâşın kes (N. Atâyî, G. 106/4)

Nice kahve o siyeh-fâm-ı Yemen mevlidi kim
Getürür bûyı ölisi dile mânend-i Sürûş (Sa'îd Giray, G. 76/3)

Çîn-i dâd-ı ezel-i pend marâ üstâdem
Mahremet duhter-i rez nîst hem-ân kahve be-nûş (Sa'îd Giray, G. 76/4)

Su gibi sâf-meşreb bir cüvân-ı bî-bedeldür kim
Ayagına akıtdı kahve-nûşân-ı cüvânânı (Süheylî, G. 326/4)

Su gibi pâk-meşreb bir cüvân-ı bî-bedeldür kim
Ayagına akıtdı anun içün kahve-nûşânı (Süheylî, G. 339/4)

Seni ârifler ilzâm itmesün ey sâkî-i kahve
Ko bahs-i câm u fincânı bilürsin hod idâren yok (Ş. Yahyâ, G. 185/2)

Rû-siyeh hûb-ı Yemen'dir diyü kasd eylediler
Rûm'a geldikde hemân kahveyi şerbetlediler[1293]

Haste-i derd-i fikr-i fâsid içün
Misli yok bir ʻilâcdır kahve (Hanyalı Nûrî, Kıt'a. 29/1)

Toyduk envâʻ-ı niʻamla şükr ola
ʻAnber-âmiz olsun artık kahveler (Hanyalı Nûrî, K. 49/11)

Bunda neşʻet eder ey sâkî ʻakîk-i seyyâl
Kahve-i bâde-i gül-renge Yemendir Hanya (Hanyalı Nûrî, G. 489/4)

Kahve-hânede içüb kahve tütünü öksürür
Ekşimiş kokmuş kurumuş bir kadîddir bî-namâz (Râci, G. 97/5)

10. Rükn-i Yemânî

O hurşid-i velâyet kim nazîr-i ibni Meryemdir
Emel-cûyânı ihyâ etmede lutfı dem-â-demdir
Kamer-talʻat süreyyâ-mesʻadet bir gizli ʻâlemdir
Suheyl-i âsmân rifʻati ru'yet-i musammemdir
Hemân çeşm-i ʻalîle sürme-i rükn-i Yemen gelsin (Hanyalı Nûrî, Tahmis, 47/3)

Varıcak Rükn-i ʻIrâk-ile Yemânî'ye velî
Yüzüni sür bulasın neşv ü nemâ-yı Mekke[1294]

11. Sebe Melikesi Belkîs

Hüddüt bigi çü peyk-i Sebâsın sen iy sabâ
Karıncanun sözini Süleymân'a ʻarza kıl (Ahmedî G 380/3)

Bir dem dîv olur ya perî vîrâneler olur yiri
Bir dem uçar Belkîs'ıla sultân-ı ins ü cân olur (Yunus Emre, G. 49/6)

Eyyûb'ıla derde esîr iniledüm çekdüm cezâ
Belkîs'ıla taht üzere mühr-i Süleymân'dayıdum (Yunus Emre, G. 168/5)

Uçan kuşlar uçunur esen yil görse turur
Dîvler hükmüne girür Belkîs-Süleymân mısın (Yunus Emre, G. 257/3)

[1293] Fatma Büyükkarcı Yılmaz; "On Sekizinci Yüzyıldan Bir Kırkambar: Elîfîzâde Feyzî Mecmuası", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages Literature and History of Turkish or Turkic,* Volume 8/9 Summer 2013, s. 844. (Adı geçen makalede kahve ile ilgili başka beyitler de bulunmaktadır.)

[1294] Ahmet Karataş, "Nâlî Mehmed Efendi'nin Menâsik-i Hac Manzumeleri", *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 42 (2012/1), SS. 77-94, s. 91.

Belkîs'ıla Süleymân ‘ışka düşdi bir zamân
İsteyüp bulmadılar bu derdün dermânını (Yunus Emre, G. 398/5)

Zenün nakşında dilberde olan nakş u nigâr olmaz
Tutalum zümre-i zehrâ vü Belkîs-i Sebâ olmış (Beyânî, G. 382/2)

Niçe varam ey Süleymânum sana yasakcı var
Hüdhüd-i Belkîs’veş kapunda bir nacakcı var (E. Ravzî, G. 195/1)

Ay yüzün aydıncagıdur şehr-i Belkîs-ı cemâl
Eksügi budur hemân anda temâşâlık gerek (H. Hamdî, G. 89/2)

‘Adûnun eyledi Belkîs mülkün hükmüne teslîm
Degil mi lâyık-ı tahsîn efendim sa’y-i mebrûrı (S. Vehbî, K. 14/17)

Sünbül-i bâgı perîşân kıldı zülf-i yârı kim
Gonçesi dem-beste etmişdir leb-i dildârı kim
Kâmet-i Belkîs'e benzer serv-i hoş-reftârı kim
"Bir mülûkî gülsitândır nüsha-i gülzârı kim
Câ-be-câ mühr-i Süleymân resmidir ana nişân" (S. Vehbî, Tahmis, 44/XXV)

Sabâ ile vezân etdim Sebâ'ya Hüdhüd-i şevki
Getirseydi dile bârî peyâm-ı vuslat-ı yârı (S. Vehbî, K. 8/76)

Göricek taht-ı şerefte seni Belkîs-ı cihân
Didi uş mühr-i sehâ ile Süleymân-ı kerem (Necâtî Bey, K. 20/12)

Gûyıyâ Belkîs-ı devrân u Züleyhâ lutf ilen
Eylemişler meyl-i bâğ u ‘azm-i gül-geşt-i çemen (Mesîhî-i Tebrîzî, Mesn. II/6)

Bar durur terk-i edeb anlarga Belkîs-ı cihân
Eylemek elkâb ya dimek Züleyhâ-yı zamân (Mesîhî-i Tebrîzî, Mesn. II/7)

Onlara mânend-i Belkîs u Züleyhâ merâkân
Bardur mahkûm u hıdmetkâr-ı bende yüz yuman (Mesîhî-i Tebrîzî, Mesn. II/8)

Ni çü Belkîs u Züleyhâdur hemin hâdımları
Çün Süleymân u çü Yûsuf kavlları her sarı (Mesîhî-i Tebrîzî, Mesn. II/8)

Belkîs’ın hediyesi kırk katırdı; onların yükü tamamen altın kerpiçti…[1295] (Mevlânâ, Mesnevî, IV. Defter, 562)

[1295] Mevlânâ; *Mesnevî*'de “*Belkîs’ın Sebâ şehrinden Süleymân’a-Allah’ın selamı üzerine olsun- hediye göndermesinin hikâyesi*” başlığı altında 59o beyit civarına bir kısım ayırır ve aralara hikâyeler serpiştirerek bu olayı anlatır. (Karaismailoğlu, Mevlânâ-*Mesnevî*, IV. Defter-562-1154)

12. Süheyl-i Yemani

Bu ne ‘izz ü celâletdür ne mülk-i bî-nilkrâ
Ki dükenmez niçe ki anı Süheyl-i ferkadân söyler (Ahmedî, K. XXXV/10)

Gördi kim benzetmek ister la‘line kendün ‘akîk
Reng virdi ana ey Emrî Süheyl-i tâb-dâr (Emrî, G. 94/5)

Taşı ‘akîk kıldı ise tâbiş-i Süheyl
Âb-ı sirişküm itdi dilâ anı pür-güher (Emrî, Mukatta‘a, 88/2)

Nedir ol reng-i ‘akîki bu Süheylî kadehin
Sâkiyâ cevher-i mey yohsa Yemen'den mi gelir (S. Vehbî, G. 85/4)

Nedür ol gerden-i mevzûn-i surâhî-endâm
Ki süheylidür anun kulkul-i mînâya bedel (Arpaeminizade Sami, K. 24/41)

Gördi kim benzetmek ister la‘line kendün ‘akîk
Reng virdi ana ey Emrî Süheyl-i tâb-dâr (Emrî, G. 94/5)

Taşı ‘akîk kıldı ise tâbiş-i Süheyl
Âb-ı sirişküm itdi dilâ anı pür-güher (Emrî, G. 88/2)

Taklîd-i mübeddel idivir la‘l u ‘akîka
Tahkîk göginden götürüp nûr-ı süheyli (Hakîkî, G. 570/10)

Leb-i rengînüne öykündügi içün mahzâ
Renkler virdi ‘akîk-i Yemene necm-i Süheyl (Mostarlı Ziyâî, G. 262/4)

Gözlerüm yaşı akîk oldugı ey reşk-i Süheyl
Mihr-i ruhsârun hakı la’l-i lebün yâdınadur (Münîrî, G. 54/4)

Yine kimlerle Nâmî bilmem ol hûnî refîk olmış
Nigâh-ı gamze-i hûn-rîzi kattâ’-ı tarîk olmış
Gül-i ruhsârı güllâb-ı ‘arak içre garîk olmış
Kızarmış tâb-ı mülden çehre-i alı ‘akîk olmış
Yine içmiş Süheylî ol dür-i yektâ Yemenlenmiş (Nâmî, Tahmis, 4/5)

Vâye-bahş olsa eger tâb-ı süheyl-i cûdı
Keştî-i Nûha döner âb-ı akîk üzre Yemen (Nedîm, K. 1/32)

Göründü çıkup târeme yâsemen
Tulû‘ etdi sandım Süheyl-i Yemen (Nedîm, Mesn. 1/48)

Kızarmış tâb-ı mülden çihre-i ali ‘akîk olmış
Bugün içmiş Süheylî ol dür-i yek-tâ Yemenlenmiş (Süheylî, G. 141/5)

Eğer çi ağır olur taş koptuğu yerde
Sitâre var ki akîki eder Yemen'de garîb (Necâtî, G. 24/3)

Yetüp huzûruna Mi'râc vakti kılmışlar
Kamer husû-i me'âşir Süheyl kesb-i havâs (Fuzûlî, G. 137/2)

13. Şeddâd

Esâsından yıkılmak bu sarây-ı bî-sebât içre
Dil-i şeydâ binâ-yı beyt-i Şeddâd olmadan yegdür (Beyânî, G. 251/4)

'Işka uy zâhid ko zühdi kim sana hâdî budur
Ten gamın çekme gönül yap mülk-i Şeddâdî budur (Behiştî, G. 111/1)

Gerçi Şeddâdî binâ bagladı kûyunda rakîb
Göreyin mahv ola gûyâ ki binâ-yı Şeddâd (E. Ravzî, G. 174/2)

Kadr-i 'âlîye irem diyü niçe dünyâ-perest
Kasr-ı Şeddâdı binâ idüb için zerle bezer (E. Nazmî, K. 6/51)

Sa'âdet-hâneneni gördüm ne Şeddâdî binâ olmış
İrem bâgıdur ol cây-ı safâdur anda her cânib (E. Nazmî, G. 665/2)

Ne i'timâdıla hırsun senün ya ez-Şeddâd
'İmâretine bu fânî serâyun oldı şedîd (Hakîkî, K. 127/23)

Tâkın alup gidemedi Kisrâ
Kime kodı serâyını Şeddâd (Hakîkî, K. 130/34)

Şeddâdiyâne olsa da ferdâ harâbdur
Târîh-i tâk-ı dergeh-i âbâdumuz dirîğ (Kâmî, G. 115/4)

Yapdırıp ka'r-ı behiştâsâyı
Sâlik-i meslek-i Şeddâd olamam (Meşhûrî, G. 89/2)

Ölince komayam seni kûyun unutmayam
Şeddâd bâgına irem ey serv-kadd eger (Hasan Ziyâî, G. 148/4)

Misâl-i hadde-i haddâd safha-ı bâbı
Burûc-ı küngüresi resm-i şedde-i Şeddâd (N. Atâyî, K. 21/90)

Meşakkatler çekersin kendüne ârâm-ı yek-rûze
Bu cây-ı 'âriyetde kasr-ı Şeddâdı idüp ibdâ (Revânî, K. 1/9)

14. Şeyh-i San‘ân

Şu resme virdi sahbâ ile sâkî zîb ü fer bezme
Ki görse sabrı kalmazdı Süheyb ü Şeyh San‘ânun (Âşık Çelebi, G. 23/2)

Aşk ile olan şâhid-i San‘ân’a hırîdâr
Bağlar biline zevk ile zünnâr-ı ene’l-hak (Kâşif Esad, K. 6/9)

Biline bağlaya târını zünnâr
Şeyh-i San‘an gibi ola şeydâ (Kâşif Esad, M.3. III/ 7)

Pîr-i San‘ânî gibi itdük melâmet ihtiyâr
Aşka virdük hânümân u gayret ü hem ârımuz (Kâşif Esad, G. 208/3)

Gösterip gör neyledi sultân(ı) Zelîhâ'ya aşk
Duhter-i tersâ yüzünden tâ Yemen’de berk urub

Âhiri güttürdü hınzır Mürşid-i San‘â’ya aşk
Pîr-i Tâgî Hazretinin açtı vechinden nikâb (Erzincanlı Salih Baba)

Zulümle toldu bilâd-ı müslimîn oldu harâb
Küfürle toldu cihân zünnâr-ı şer meksûr değil (Râci, G. 186/11)

15. Veysel Karenî

İsmi Üveys zâtı veliyyullahdır
Sultân-ı tâlib-i rızâullahdır
Matlûb-i memdûh-i Resûlullah’dır
Efdal-i tâbi‘în fermân iledir[1296]

Üveys yirinden turdı ‘Arş'da na'lin döndürdi
Muhammed anı gördi visâle döndi firâk (Yunus Emre, G. 134/12)

Dervîşlerün hâlleri Hak'a gider yolları
Arş'da na'lin dönderdi Üveys'i dervîşlerün (Yunus Emre, G. 149/2)

Mi'râc gicesi Ahmed'ün dönderdüm ‘Arş'da na'linin
Üveys'ile urdum tâcı Mansûr'ıla urgandayıdum (Yunus Emre, G. 168/10)

Varup her şeyhe uydun sûfî anı Bû ’l-Hasen sandun
Görüp her pîr-i bî-dendânı sen Veyse ’l-Karen sandun (Vusûlî, G. 115/1)

‘Azîz-i Mısr bu gün çâhdan halâs oldı
Üveys girü diyâr-ı Karende bulundı (Ahmedî, G. 641/4)

[1296] Hace Muhammed Lütfi, *Hulâsatü’l-Hakâyık* s. 147

Hüsn ile cânânlar içre cân-ı cânândur Veyis
Şerbet-i lâ'liyle dil derdine dermândur Veyis

Ağlamaz cân bülbüli şimden girü feryâd idüp
Bâğ-ı dilde hüsn ile bir verd-i handândur Veyis

Nice ma'mûr olmasun dil mülki 'adl ü dâd ile
Bunca yıldur kim gönül tahtında sultândur Veyis

Eşk-i çeşmüni şerâb bağrunı eyle kebâb
Ey dil-i âşüfte çün bir gice mihmândur Veyis

'Avnîyâ çün devlet el virdi ki mihmân oldı yâr
Fursatı fevt itme kim bin câna erzândur Veyis (Avnî, G. 30)

Kangı dervîş ki 'ışk iline sultân olmış
Hazret-i Veys-i Karen ana şütürbân olmış (Emrî, G. 227/1)

Vücûdun mülkine şâh ol yüri Veyse'l-Karan gibi
Mehâr isterse bu çarha yapışma hem-'inân olma (Emrî, G. 478/2)

Görmedin iki gözüm ol dem ırakdan 'âşık
Hazret-i Veys-i Karen gibi kulakdan 'âşık (Filibeli Vecdî, Mesn. 8/ Nazm 1)

Görmeye sûr-ı karîni erişe
Rütbe-i fazlı Üveysü'l-Karen'e (Lebîb, Tarihler, 54/21)

Mahabbet nazm-ı dendânın düşürdi sende ey Nâmî
Pey-i 'atsa du'â kıl hâtır-ı Veysü'l-Karenden geç (Nâmî, G. 19/5)

Zülfi Mûsî yed-i beyzâ ruhı 'İsî deheni
Kaşı Zünnûn kara gözleri Üveyse'l-Karanî (Revânî, G. 475/1)

Dîde-i insâf ile nazm-ı Süheylîye bak
Şâd ola dirsen eger rûh-ı Üveys-i Karan (Süheylî, K. 5/56)

Âsaf-ı şâh-ı cihân ya'ni Süleymân Paşa
Ka'be-i kûyınun üftâdesi Veysü'l-Karanî (Süheylî, K. 41/16)

Nisbet-i terbiyet-i sebzesi Veysî görünür
Vecd ile Necd diyârında nümâyân idi Kays (Şeyh Gâlib, G. 155/6 ve 132/6)

Ne kadar nâzik-i gayr ise yine bakmazsın
'Aşıkın olsa dahı misl-i Üveys el-Karanî (Hanyalı Nûrî, G. 530/3)

Yemen iklîminin bir rû-siyâhı hâkisârîdir
Bana Veyse'l-Karan derler Hak'ın bir cân-sipârîdir (Sâfî Baba, Müseddes, 39/4)

Reh-i tevfîk-i ihlâs içre dâmân-ı tevekkül şut
Yolun düşsün Yemen iklîmine semt-i Karan'dan geç (Sâfî Baba, G. 55/5)

16. Yemen

Der Beyân-ı Zenân-ı Yemen

Ey hinna-yı ser-enguşt-ı cihân
Revnâk-ı rûy-ı ârûs-ı devrân

Yemen içre olmaz hüsn-i zenân
Ol tarafdan Yemen iklîmi yamân

Cümlesi hasta-beden efkende
Teni nâzende değil nâzende

Sanasın cümlesi müsteskîdir
Anda bu hâlet hulkîdir

Hep zebûn cüsseli kuzgun hâlet
Hep soluk çehreli bozgun hâlet

Tavr u reftârı vakûrâne sakîl
Cünbüş-i cismi za'îfâne 'alîl
…

Cezbe-i hüsn ol mahalde nâ-yâb
Meyl-i şehvet neden eyler îcâb

Cümle bed-çehre zenân u gulamân
Budur ancak sebeb-i ismet olan

Sen de bu hüsn ile bir kez cânâ
Güzer etsen o diyâra farazâ

Sana candan hep olurdı bende
Kimi dehşet ile eyler secde

Kimi Îsâ kimisi dir Cibrîl
Şekl-i insâna ki olmuş tebdîl[1297] (Enderûnlu Fâzıl)

[1297] Emine Pehlivan-Neslihan İkizoğlu, "Fâzıl-ı Enderûnî/Defter-i Aşk" Yayımlanmamış Lisans Bitirme Tezi, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum 1999, s. 160-162.

Nesîm-i râhat-ı reyhân irişdi cânlara uş
Ne resme kim nefes-i Hak Yemende bulındı (Ahmedî, G. 641/2)

Nefesinden kohu almah dilesen Rahmânun
Zülfüni kohula kim rîh-i Yemendür kohusı (Ahmedî, G. 658/2)

Cihân senün nefesünden hayât buldı ‘aceb
Bu yümn-ile nefes iy cân Yemende bulına mı (Ahmedî, G. 716/4)

Olmış idi şeh-i iklîm-i Yemen
Tubba’-i sâf-dil ü pâk-beden (A. Sami, Mesn. 4/2)

Revâ kıl rûh-ı sultânı musallat yedi iklîme
‘Acem Rûm u Yemen şâhı bize eylemesün dakı (Ümmî Sinan, G. 186/4)

Torbaya girmez sözi aslâ tekellüm eylemez
Bir yular ister Yemenden lîk noksân istemez (Tırsî, G. 80/6),

‘Akîk-ı çeşm-i hûn-âlûduma benzer ‘akîk olmaz
Ne hâcet ey cevâhir-senc-i mahbûbî Yemen seyri (Beyânî, G. 842/6)

Bilinmez ise kıymeti bir dahı n’idersin
Ey hâce Yemen’den getürüp Rûm’a ‘akîki (E. Ravzî, K. 12/19)

Nasîb olan gelür Hind ü Yemen’den
Eger turşî eger zeytûn irişür (E. Ravzî, Müfred 1)

Ravziyâ görmedi mislini cihân seyrin iden
Çîn ü Mâçîn u Sıfahân u Horasân giden
Benzemez hergiz ana mülk-i ‘Aden şehr-i Yemen
Bir yire vardı yolum adına dirler Dukakin (E. Ravzî, Murabba 19/12)

Yemen mülkini hem darbı idüb zabt
Olındı ol da şâhun mülkine rabt (E. Nazmî, Mesn. 9/34)

Oldur ol Sultân-ı a’zam kim anun hükmindedür
Kişver-i Rûm u ‘Acem mülk-i Yemen birle ‘Arab (E. Nazmî, Tar. Manz. 130/2)

Aglayup gözlerinün yaşı ‘akîka döndi
Anıcak la‘l-i leb-i yârı Yemenden gelene (Emrî, G. 465/2)

Açdı Yemen diyârın yümn itdi iştihârın
Kesr eyleyüp ‘adûyı feth itdi Halku’l-vâd’ı (Filibeli Vecdî, K. 25/11)

Toldı âvâze-i i‘câzun ile çarh-ı kühen
Bildiler şânunı ashâb-ı Buhâra vü Yemen
Degülem vasfun iden mülk-i fenâda bir ben
Türk ü Kürd ü ‘Acem ü Hind bilür bunı ki sen
Hâşimîsin ‘Arabîsin Medenîsin Kureşî (Kânî, Tahmis-i Na‘t-ı Rûşenî/III)

Kâ‘be kûyun rûy u zülfün Mısr u Şâm
Şehr-i dil Bagdâddur hâlüm Yemen (Hasan Ziyâî, G. 348/3)

Mebhas-i lebde Bedahşân u Yemen’den söyle
Vasf-ı dendânda dür-i bahr-i ‘Aden’den söyle (M. Pertev, G. 481/1)

La’lün Yemende yüregini şöyle dem-be-dem
Şîrîn-lebün letâfeti bir katre âb ider (Münîrî, G. 76/2)

Dimâg-âsûde kıldı cevher-i tîgi ‘adem mülkin
Yemen ser-keşlerin kûpâl-i kahrı pek yaman buldı (N. Atâyî, K. 20/ 57)

Kuyınun taşları tutdı yine bir reng-i ‘akîk
Bu benüm kanlu yaşum Rûma getürdi Yemeni (Revânî, G. 475/2)

Cilve-gâh-ı nefes-i Hazret-i Mevlânâdur
Mülk-i enfüsde mehebb-i Yemen-i tâze zemîn (Sakıb Dede, K. 37/16)

Gözüm Sehâbî göricek Süheyl-i tal‘at-i yâri
Harîm-i kûyını kıldı Yemen ‘akîk-i terümden (Sehâbî, G. 291/5)

Fâris-i yek-rân-ı Türk nîze-resân-ı ‘Arab
Deşt-süvâr-ı Yemen gâlib-i cünd-i ‘Aden (Süheylî, K. 5/55)

Yemen iklîmi elden gitdi dirlerken garâbet bu
Habeş milkini dellâle virüp dirler mezâd eyle (Süheylî, K. 11/4)

Hâsılı elden çıkup gitmişdi iklîm-i Yemen
Yümn-i ikbâlünle cünd-i fitneden oldı emîn (Süheylî, K. 35/12)

İki üç yıldur Yemen gitdi diyü feryâd idüp
Kaldı San‘â’da muhâsır bir vezîr-i şîr-kîn (Süheylî, K. 35/13)

Eyledi ikbâl ü iclâl ile vâlî-i Yemen
Feth u nusret rehberün olsun mu‘înün nasr-ı Hak (Süheylî, Mus., 12/4)

Revâ kıl rûh-ı sultânı musallat yedi iklîme
‘Acem Rûm u Yemen şâhı bize eylemesün dakı (Ümmî Sinân, G. 186/4)

Ol kadar mukbîl-i mahbûb-ı Hudâsın ki seni
Kıldı tekfîr ziyâret ile vechin göreni
Yok nazîrün aramam hıtta-i Hind ü Yemen
Bahr-i isyânda gezdirme yeter fülk-i teni
Dest-gîr ol bana yâ Hazret-i Veyse'l-Karenî[1298] (Şeref Hanım, Muhammes, 6/1)

Görmedi mislini hiç Rûm u 'Arabda kimse
Şöhret-i şâ'iyâsı tutmada Hind u Yemeni[1299] (Fatîn)

Bahâr-ı ma'rifetdir Hikmetü'l-İşrâk-ı Eflâtûn
Sana bürhân-ı hikmet ey Ferîdûn-ı Yemen-ârâ (Sâfî Baba, K. 1/77)

Erişti Sâmî-yi Sultân beraber dilber-i rûhân
Değil yalınız Erzincan Yemen San'a'da yangın var

Bilinmez Salih'in rengi çalınır tablı gülbangı
Kurulmuş Kerbelâ cengi yaman gavgâda yangın var (Erzincanlı Salih Baba, G. 40/10-11)

Yemen'den Muhammed'e ağızsız ulaşan İlâhî nefes gibidir.[1300] (*Mevlânâ, II. Defter, 1199*)

Hakk'ın kokusunu Yemen'den alan kişi, batıl kokusunu benden nasıl almaz? [1301] (*Mevlânâ, III. Defter, 161*)

Öne gelince ona dedi: "Kimsin? Yemen'de mi doğdun yoksa Türk müsün?" [1302] (*Mevlânâ, III. Defter, 3180*)

Şam kâğıdı gibi düzgün bir yanağı, (Bir akasya türü ile dabaklanmış) Yemen köselesi gibi yumuşak, dümdüz bir dudağı vardı.[1303] (*Tarafe b. el-'Abd, Muallaka 31*)

Sevgilim Nevâr Feyd'de iken) Tayy kabilesinin iki dağı (olan Ece ve Selmâ)nın doğu yamaçlarında ve Muhaccer dağındadır. Yahut Ferde mevkiinde Ruhâm dağında ikâmet eder.

1298 Bu muhammes, Şeref Hanım divanında "Der-Hakk-ı Veysü'l-Karenî" başlığıyla yazılmıştır.

1299 Fatin Divanı, (Haz. Uğur Soldan), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2005.

1300 Adnan Karaismailoğlu, *Mevlânâ / Mesnevî (II. Defter/1199-Susamış Bir Kişinin Duvar Üzerinden Irmağa Kerpiç Atması*), Akçağ Yayınları, Ankara 2015, s. 214.

1301 Adnan Karaismailoğlu, *Mevlânâ / Mesnevî (III. Defter/161-Hırsla Fil Yavrularını Yiyenlerin ve Öğüt Verenin Nasihatini Terk Etmelerinin Hikâyesi*), s. 305

1302 Adnan Karaismailoğlu, *Mevlânâ / Mesnevî (III. Defter/3180-Enes'in ra. Ateşli Tandıra Havlu Atması ve Yanmaması*), s. 402.

1303 Nurettin Ceviz-Kenan Demirayak-Nevzat H. Yanık, *Yedi Askı-Arap Edebiyatının Harikaları*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2013, s. 56.

(Eğer sevgilim) Yemen tarafına giderse, sanırım Suvâik (Dağı'n)daki Vihâfu'l-kahr veya Tilhâm'da oturur.[1304] (*Lebîd b. Rabî'a, Muallaka 18-19.)*

Devekuşu yavrularının, Yemen develerinin sözü anlaşılmayan Habeşli çobanın etrafında toplandıkları gibi, sığındıkları devekuşu gibidir.[1305] (*Antere b. Şeddâd, Muallaka 25*)

17. Yemenî

Nakş ü hileyle ider kendüsine âmâde
Âh ol nûr-ı mücessem Yemenîci-zâde (M. Pertev, Ebyât-ı Müteferrika V)

Hele bütün bütün azürde-hatır etti beni
Yegâne zinet ü daratı: bir yeşil yemeni (Kemalzade Ekrem)

18. Yemen Kılıcı

Ser-çeşme-i hilâfet ü gâzî ki rütbeteş
Âb-ı nihâl-i adl zi-tîg-i Yemân dehed (Münîrî, Frs. K. 17/28)

Her biri [bir Âsaf-ı] sadr-ı Süleymân-cenâb
Seyf-i Yemânî be-dest çün püser-i zü'l-Yezen (Süheylî, K. 5/46)

19. Za'ferân-ı Yemen

Hadi uyan el dilber, bize büyük kadehinle sabah şarabı sun; el-Enderîn'in şarabından geriye bir şey bırakma.
Sıcak su katarak sun ki, ona su katıldığında içinde Yemen safranı varmış gibi (kıpkırmızı) olur.[1306] (*Amr b. Kulsûm, Muallaka 1-2*)

[1304] Nurettin Ceviz-Kenan Demirayak-Nevzat H. Yanık, *Yedi Askı*, s. 100.
[1305] Nurettin Ceviz-Kenan Demirayak-Nevzat H. Yanık, *Yedi Askı*, s. 148
[1306] Nurettin Ceviz-Kenan Demirayak-Nevzat H. Yanık, *Yedi Askı*, s. 122; Kenan Demirayak; *Arap Edebiyatı Tarihi I (Cahiliye Dönemi)*, Fenomen Yayınları, Erzurum 2014, s. 149.

VI. TÜRK EDEBİYATINDA FETİHNÂME-GAZAVÂTNÂMELER

Gazavâtnâme, zafernâme, sefernâme gibi adlandırmaların da kullanıldığı fetihnâme, ilk dönem Türk-İslam kültüründe; kazanılan zaferleri ve fethi gerçekleştirilen beldeleri dost ya da düşman diğer padişahlara bildirmek maksadıyla yazılan çeşitli vesikaların genel adı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu zaferleri bildiren mektuplar fermanlar ya da tarihi metinlerin genel adıdır. Abbâsîler'de, Gazneliler'de, Büyük Selçuklular'da, İlhanlılar'da, Timur Devleti'nde, Safeviler'de ve diğer Türk-İslam devletlerinde; devlet erkânı, bir gelenek çerçevesinde fethettiği yerleri mektupla ya da fermanla etrafındaki devletlere bildirmiştir. Bu mektuplar, dostların güvenini kazanmak; düşmanların gözlerini korkutmak içindir.

Diğer yandan edebî tür olarak ele alındığında ise; bir şehrin ya da kalenin alınmasını, savaşta yaşanan hadiseleri ve fetih kutlamalarını anlatan manzum ya da mensur eser olarak tarif edilebilir. Osmanlı İmparatorluğu sahasında kaleme alınan bazı fetihnâmelerin sonuna ya da aralara; asker sayısı, ordunun günlük ihtiyac ya da masrafı, yol haritaları gibi bilgiler de eklenmiştir. Tarafsızlığını tartışmanın yersiz olacağı bu metinler bazen bir padişahın ya da devlet adamının fetihlerini de konu edinir. Tarihî birer vesika olmalarına rağmen, edebî fetihnâmelerde sübjektiflik kaçınılmazdır. Aslında gazavâtnâme, zafernâme, sefernâme ya da fetihnâme kavramları ayrı düşünülebilir. Konuları bakımından küçük farklılıklar mevcut olsa da bunları birbirinden ayırmak mümkün değildir. Bu sebeple; bir şahsın ya da devletin fetih politikaları doğrultusunda çıktığı seferleri sonuçlarıyla birlikte anlatan eserlere genel adla 'Fetihnâme' demek daha doğru olacaktır.

Bu bölümde; gazavâtnâme-fetihnâme türünde en hacimli çalışmayı gerçekleştirmiş olan Agâh Sırrı Levend'in *Gazavâtnâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavâtnâmesi* adlı eserinde adı geçen eserler ele alındı. Levend, eserlerin içeriği ve yazma nüshaların kütüphane kayıtları hakkında bilgi verirken burada; adı geçen gazavâtnâme-fetihnâmeler üzerinde şimdiye kadar yapılmış olan çalışmalar tespit edilerek aktarıldı. Bu esnada, henüz günümüz harflerine aktarılmamış ya da üzerinde çalışılmamış olanlar da belirtildi. Hatta İngiltere'de bulunan iki eser temin edilerek

çalışılmaya başlandı. Bu bölümde yer verilen eserlerin sıralaması; Levend'in çalışmasındaki sıraya göredir ki aşağıda verilmiştir.

A. II. Murad Zamanı (1421-1451)

Gazavât-ı Sultan Murad Han

Gelibolulu Za'îfî'nin; Sultan II. Murad'ın gazalarını tasvir eden eseridir. Çalışma yapılan nüsha 2566 beyitten oluşur. Ancak çalışılan bu nüshanın eksik olduğu tespit edilmiştir. Alanında yazılan ilk örnek kabul edilir. Üzerinde doktora çalışması[1307] yapılmıştır.

Gazânâme-i Rûm

Kâşifî tarafından yazılmıştır. İstanbul Ünv. Ktp. Farsça Yazmalar 1388'de kayıtlıdır. Farsça olan eserde Kâşifî, Varna ve II. Kosova savaşlarını, olayları tanıklarından dinleyerek aktarmıştır. M. İbrahim M. Esmail tarafından çalışılmıştır.[1308] Elde bulunan ve çalışılan nüshanın eksik olduğu sanılmaktadır.

Gazavât-ı Sultan Murad bin Muhammed Han

II. Murad'ın Izladı ve Varna savaşlarıyla başka gazalarından bahseder. Müellifi belli değildir. Mensur ve eksik olan bu Türkçe eser ilk olarak 1949 yılında Halil İnalcık tarafından tanıtılmış; 1978 yılında Halil İnalcık ve Mevlüd Oğuz[1309] tarafından neşredilmiştir.

[1307] Mehmet Sarı, *Gelibolulu Zaifi Muhammed Gazavat-ı Sultan Murad Han İnceleme Ses Değişmeleri, Benzeşmeleri ve Uyumlar) -Metin-Sözlük*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994.

[1308] M. İbrahim M. Esmail, *Kâşifî'nin Gazânâme-i Rûm Adlı Farsça Eseri ve Türkçe'ye Tercüme ve Tahlili*, Mimar Sinan Ü. Sos. Bil. Ens., İstanbul 2005.

[1309] Halil İnalcık, Mevlüd Oğuz, *Gazavat-ı Sultan Murad b. Mehemmed Han İzladi ve Varna Savaşları (1443-1444) Üzerinde Anonim Gazavatname*, TTK, Ankara 1978.

B. II. Mehmed Zamanı (1451-1481)

Târîh-i Ebû'l-Feth

Tursun Bey'in kaleme aldığı bu eser; Fatih'in ilk defa tahta geçmesinden, İstanbul'un fethinden ve hicrî 846-893 yılları arasında geçen olaylardan bahseder. Eser, Kemâlpaşazâde'nin tarihine de kaynaklık etmiştir. Tursun Bey'in eseri, 1977 yılında ilmî bir çalışmayla[1310] yayınlanmıştır.

Mahrûse-i İstanbul Fetihnâmesi

Tâcizâde Ca'fer Çelebi'nin eseridir İstanbul'un fethini anlatan eser, Şeref Kayaboğazı tarafından[1311] sadeleştirilerek günümüz harfleriyle yayınlanmıştır.

Târîh-i Feth-i Kostantiniyye

Bu eser, Kemâlpaşazâde'nin; I. Osman'dan başlayarak 10 padişah hakkında toplamda 10 defter olarak hazırladığı *Tevârih-i Âl-i Osman* adlı eserinin İstanbul'un fethine ait bölümüdür, ayrı bir eser değildir. Defterlerin bir kısmı Şerafettin Turan tarafından hazırlanmıştır.

Feth-i Kostantiniyye

İmâmzâde Mehmed Es'ad'ın, II. Mahmud'un emriyle yazdığı bu eserde; Emevîler ve Abbasîler tarafından İstanbul'a karşı yapılan teşebbüsler, nihayet Fatih Sultan Mehmed tarafından şehrin tasviri anlatılmaktadır. Daha sonra İstanbul'un Fâtih Sultan Mehmed tarafından fethi, Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin kabrinin yerinin bulunması ve sahâbeden İstanbul'da medfun olan diğer zevatın mezar yerleri hakkındaki mâlumat özetlenir. Eser üzerinde çalışma[1312] mevcuttur.

[1310] Mertol Tulum, *Tursun Bey-Tarih-i Ebu'l-Feth*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 1977.

[1311] Celal Kayaboğazı, *Tacizade Tuğrayî Cafer Çelebi-Mahruse-i İstanbul Fetihnamesi*, Gün Basımevi, İstanbul 1953.

[1312] Necdet Yılmaz, *Değeri ve Tesiri Açısından Fetih Hadîsi ve Feth-i Konstantiniyye*, Darulhadis Yayınevi, İstanbul 2002.

Fetihnâme-i Sultan Mehmed

Kıvâmî'nin kaleme aldığı eser, II. Mehmed'in 1451-1481 yılları arasındaki seferlerini anlatır. Manzum-mensur olan eser, dil özellikleri açısından da dikkat çekicidir. İlk kez 1955 yılında Franz Babinger tarafından tıpkıbasımı yapılan eser üzerinde ilmî bir çalışma[1313] yapılmıştır.

C. II. Bayezid Zamanı (1481 – 1512)

Şehnâme-i Mahremî

Tatavlalı Mahremî'ye ait bir fetihnamedir. 12.280 beyit olan eser üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm (beyit 1-2263) ayrı bir cilt olup II. Bayezid'in seferlerinden söz eder. İkinci bölüm (beyit 2264-8944) Yavuz Sultan Selim dönemine, özellikle İran ve Mısır seferlerine dairdir. Üçüncü bölüm (beyit 8945-12280) Kânûnî Sultan Süleyman'ın saltanatının ilk iki yılındaki olaylar ile Belgrat ve Rodos'un fethini anlatır. Eserin ikinci bölümü üzerinde doktora çalışması[1314] yapılmıştır.

Feth-i İnebahtı ve Moton

3500 beyitten oluşan manzum mesnevi şeklinde bir eserdir. İnebahtı ve Moton seferlerine katılan Sinoplu Safâyî'nin kaleme aldığı bir fetihnamedir. Eser üzerinde Levent Kayapınar'ın çalışma yapmakta olduğu ancak henüz yayımlamadığı söylenmektedir.

Gazavât-ı Bahriyye

Sinoplu Safâyî tarafından kaleme alınmıştır. II. Bayezid dönemi denizcilerinden Kemâl Reis'in deniz savaşlarını anlatan eser; on bin beyitten oluşan

[1313] Ceyhun Vedat Uygur, *Kıvamî Fetihname*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007.
[1314] Hatice Aynur, "Mahremi ve Şeh-name'si II. Kısım Yavuz Sultan Selim Dönemi: İnceleme-Metin-Sözlük-Dizin", Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1993.

bir mesnevidir. Eserin adı, sadece *Sehî Bey Tezkiresi*'nde geçmekteymiş.[1315] Bilinen ya da tespit edilen bir nüsha bulunmamaktadır.

Gazavât-ı Mora

II. Bâyezîd'in Mora'nın güney yakasındaki liman kentlerini fethedilmesini konu edinen manzum-mensur karışık eserdir. Seyyid Mehmed el-Münşi'nin kaleme aldığı eserin Bibliotheque Nationale'de bulunan tek nüshası[1316] vardır ve 6 varaktan oluşur. Fetihle alâkalı kayda değer bir bilgi bulunmamaktadır. Farsça yazılmıştır.

Kıssa-i Midilli (Kutbnâme)

Süleymanname yazarı Uzun Firdevsî'nin II. Bayezid devrinde Midilli adasına sataşan düşmanla yapılan cengi tasvir eden eseridir. Münacaat, naat ve II. Bayezid'i metheden kasidelerden sonra mesnevi tarzında 2500 kadar beyitle, Venedik ve Fransızların birleşerek II. Bayezid devrinde açtıkları savaşı anlatır. İbrahim Olgun ve İsmet Parmaksızoğlu[1317] eserin ilmî bir neşrini gerçekleştirmiştir.

Gazavâtnâme-i Sabâyî

Sabâyî mahlaslı Edirneli Hayreddin'in; Koca Davut Paşa'nın Bosna'daki gazalarına dair mesnevisidir. Eserin nüshalarının henüz ele geçmediği bilgisi, Sabâyî üzerinde çalışma yapanlar tarafından[1318] bildirilmiştir. Yazma kataloglarında da eserin künyesine rastlanmamıştır.

Gazavâtnâme-i Sûzî

Prizrenli Sûzî Çelebi'nin, ünlü akıncılardan Mihaloğlu Ali Bey'in gazalarını tasvir eden mesnevisidir. Eser üzerinde en kıymetli çalışmayı Agâh Sırrı Levend[1319]

[1315] Agâh Sırrı Levend, *Gazavâtnâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavâtnâmesi*, TTK, Ankara 2000, s. 21-22.
[1316] Bibliotheque Nationale de Paris suppl. Turc Nr. 1170.
[1317] İbrahim Olgun-İsmet Parmaksızoğlu, *Kutb-name*, TTK, Ankara 2011.
[1318] Ömer Savran, *Sabayi ve Üveysnamesi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2010.
[1319] Agâh Sırrı Levend, *Gazavâtnâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavâtnâmesi*, TTK, Ankara 2000.

yapmıştır. Levent'in çalışması, fetihnameler ve gazavatnameler için de temel kaynaktır. Ayrıca eser üzerinde farklı çalışmalar[1320] da yapılmıştır.

Gazavât-ı Midilli

Toplam 1428 beyitten meydana gelen bu eserin; biri Süleymaniye Kütüphanesi'nde diğeri Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi'nde kayıtlı iki nüshası vardır. Derviş Gubârî'nin; Midilli baskınını ve Osmanlı birliklerinin çetin şartlar altında yaptığı savunmayı manzum olarak işlediği eseridir. Ömer Özkan, Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki eksik nüsha üzerine bir çalışma[1321] yapmıştır.

D. I. Selim Zamanı (1512 – 1520)

Selimnâme-i Şükrî

Bitlisli Şükrü'nün; I. Selim'inin gazalarını tasvir eden manzum eseridir. Eser üzerinde ilk olarak Viyana üniversitesinde bir doktora tezi yapılmıştır.[1322] Eser üzerinde Ahmet Uğur'ın da bir çalışması vardır.[1323] Mustafa Argunşah ise yüksek lisans çalışmasında dil incelemesi yapmıştır.[1324] 5829 beyitlik bir mesnevi olan eserdeki olaylar; Yavuz Sultan Selim'in Gürcistan seferiyle başlar, ölümü ve oğlu Süleyman'ın tahta geçmesiyle son bulur.

Selimnâme-i Yusuf

Çerkezler Kâtibi Yusuf olarak bilinen ve 17. yüzyılda yaşayan müellif; Şükrî-i Bitlisî'nin *Selimnâme*'sini özetleyerek mensur şekilde tekrar kaleme almıştır. Halkın anlaması gayesiyle böyle bir şey yaptığını bildirmiştir. Yusuf, eseri yazarken çeşitli ilavelerde de bulunmuştur. Yavuz'un Trabzon valiliğiyle başlayan konular, İran ve

[1320] Raif Vırmiça, *Suzi ve Vakıf Eserleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002. (Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavatnamesi, bu eserin sonuna eklenmiştir.)
[1321] Derviş Gubârî, *Gazavât-nâme-i Midilli* (Haz. Ömer Özkan), Alp Yayınları, Ankara 2007.
[1322] A. Steidl, , "Die Wiener Handschrift des Selimî-nâme von Şükrî", *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes,* Wien 1942, SS. 180-233.
[1323] Ahmet Uğur, *Şükrî-i Bitlisî – Selimname*, İsis Yayınları, İstanbul 1995.
[1324] Mustafa Argunşah, "Şükrî'nin Selim-namesi ve Eserdeki Doğu Türkçesi Unsurları", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1986.

Mısır seferleri ile devam eder. Ayrıca 1041/1632 yılına kadar Mısır'da Beylerbeyiliği yapan kişiler hakkında da bilgi verir.[1325] Eser, lisansüstü çalışmayla[1326] ilim âlemine sunulmuştur.

Selimnâme-i Hoca Sadettin

Hoca Sadettin, Yavuz Sultan Selim'in en yakınında bulunan Hasan Can'ın oğludur. Osmanlı'nın en mühim şeyhülislamlarından olan Sadettin, *Tacü't-Tevârih* adıyla bir Osmanlı tarihi kaleme almıştır. Selimnâme ise bu eserin içinde bir kısımdır. Sadettin, babası Hasan Can'dan dinlediği menkıbelere bu kısımda yer vermiştir. *Tacü't-Tevârîh*'in tamamı İsmet Parmaksızoğlu[1327] tarafından yayınlanmıştır.

Selimnâme-i İshak Çelebi

I. Selim'in fetihlerinden bahseden eser, Üsküplü İshak Çelebi tarafından kaleme alınmıştır. İsmet Parmaksızoğlu'nun teşhislerine bakıldığında, eser *Tacü't-Tevârîh* için de kaynak teşkil etmiştir. Eser üzerinde bir doktora çalışması[1328] yapılmıştır.

Selimnâme-i Sücûdî

Kalkandelenli Sücûdî'nin I. Selim'in fetihlerinden bahseden eseridir. Sücûdî'nin *Selimnâme*'si mensur bir eserdir. Ağır ve süslü bir üslupla yazılmıştır. Eser, İshak Çelebi'nin *Selimnâme*'sinin zeyli gibidir. Eser üzerinde yüksek lisans çalışması yapılmıştır.[1329] Günlük şeklinde tutulan notlar, eseri kıymetli hâle getirmektedir.

[1325] Afyoncu, Agm., s. 122.

[1326] Mehmet Doğan, "Çerkezler Kâtibi Yusuf'un Selim-nâme'sinin Mukayeseli Metin Tenkidi ve Değerlendirmesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1997.

[1327] İsmet Parmaksızoğlu, *Hoca Sadeddin Efendi-Tacü't-Tevarih*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999.

[1328] Hamdi Savaş, "İshak Çelebi ve Selim-Namesi", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1986.

[1329] İbrahim Hakkı Çuhadar, "Sücûdî'nin Selim-nâmesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1988.

Selimnâme-i Keşfî

Keşfî'nin I. Selim'in İran ve Mısır seferlerinden bahseden manzumelerle süslü mensur eseridir. Eserin içinde pek çok tarih manzumesi de mevcuttur. Eserin dili oldukça ağırdır. Eser üzerinde yüksek lisans çalışması yapılmıştır.[1330] Çalışma, daha sonra aynı araştırmacı tarafından kitap[1331] olarak bastırılmıştır.

Selimnâme-i Koca Celâlzâde Mustafa Paşa

Celâlzâde Nişancı Koca Mustafa Paşa'nın; Sultan I. Selim'in zaferlerinden bahseden eseridir. 22 bölümden oluşan eserin dili oldukça ağırdır. Mensur olan eserde mesnevi tarzında yazılmış çok sayıda nazım da vardır. Eser yayınlanmıştır.[1332]

Selimnâme-i Sa'dî

Sa'dî b. Abdülmüteâl'in, I.Selim devri ile Kânûnî Süleyman'ın ilk zamanlarına ait olayları hikâye eden eseridir. Mensur olan eser I. Selim hakkında bilgi verdikten sonra kardeşler arasındaki olayları anlatır. Bu eser, Celâlzâde ve Kemâlpaşazâde'nin *Selimnâme*siyle benzerlik gösterir. Eser üzerinde yabancı bir bilim adamı[1333] çalışmıştır.

Selimnâme-i Muhyî

Emin olunmamakla birlikte Muhyî Çelebi'nin I. Selim'in fetihlerinden bahseden manzum eseridir. Üzerinde yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlanamamıştır.

Selimnâme-i İdris-i Bitlisî

İdris-i Bitlisî'nin ömrü kendi eserini tamamlamaya vefâ etmeyince İdris-i Bitlisî'nin oğlu Ebu'l-Fazl'ın, Kânûnî'nin emriyle babasının müsvettelerini toplayarak kaleme aldığı eserdir. Nesir ve Farsça olan bu eser manzum parçalara da

[1330] Şerafettin Severcan, "Keşfî'nin Selim-nâmesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1988.
[1331] Şerafettin Severcan, *Keşfî'nin Selim-nâmesi,* Can Ofset, Kayseri 1995.
[1332], Ahmet Uğur – Mustafa Çuhadar, *Celâl-zade Mustafa- Selim-nâme,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.
[1333] Marie Therese Speiser, *Das Selimname des Sa'dî b. 'Abd ül-Müte'âl* (übersetzung), Zürich 1946.

yer verir. Olayları tafsilâtlı bir biçimde anlattığı için dönemin önemli kaynaklarındandır. Eser üzerinde doktora çalışması[1334] yapılmıştır.

Selimnâme-i Hayâtî

Hayâtî'nin I. Selim için kaleme aldığı eserdir. Eserden Babinger[1335] bahseder. Yazma kataloglarında kaydı bulunmamaktadır.

Selimnâme-i Şuhûdî

Şuhûdî'nin kaleme aldığı manzum eserdir. 4,000 beyitlik manzum eserden Babinger[1336] ve Tekindağ[1337] bahseder. Ayrıca Babinger, Şühûdî ile Şehdî'nin karıştırılmış olabileceğinden bahseder.

Selimname-i Ârifî yahut ***Fütûhat-ı Cemîle***

Ârifî'nin I. Selim için kaleme aldığı manzum eserdir. Farsça manzum bir eserdir. Eser üzerindeki bilgi karmaşasını Levend çözmüş ve bu eserin Kânûnî'nin şehnamecisi olan Arifî Fethullah Çelebi olduğunu[1338] tespit etmiştir. Eser üzerinde çalışma[1339] yapılmıştır. Eserin tam olarak tamamlanamadığı rivayet edilmiştir.

Târîhü's-sultan Selim Han

Müellifi belli olmayan bu eser; Yavuz Sultan Selim'in 1499 yılından ölümüne kadar kazandığı zaferlerden bahseder. Levend[1340] (*Mısır Ktg., s. 170, No. 50/8846*)'da kayıtlı olduğunu bildirir.

[1334] Hicabi Kırlangıç, "İdris-i Bidlisi-Selim Şah-name", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1995.

[1335] Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri* (Çev. Coşkun Üçok), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s. 61.

[1336] Franz Babinger, Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri, s. 61.

[1337] M. C. Şehabettin Tekindağ; "Selimnameler", *Tarih Enstitüsü Dergisi,* Sayı I, Ekim 1970, s. 229.

[1338] Agâh Sırrı Levend, *Gazavâtnâmeler*, s. 31-32.

[1339] Davut Ebrahimi, "Arifî Fethullah Çelebi ve Fütuhat-ı Cemile'sinin Tenkidli Metni", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1991.

[1340] Levend, *Gazavâtnâmeler*, s. 32.

Kıssa-i Muhârebe-i Kızılbâş

I. Selim'in İranlılarla yaptığı savaşları tasvir eden eserdir. Müellifi belli değildir. Levend[1341] eserin künyesini (Pertsch, *Berlin Ktg., s. 26, No. 8, v. 28*) şeklinde vermiştir.

Selimnâme-i Keşfî

Tâcizâde Ca'fer Çelebi'nin yanında yetişmiş olan Keşfî'nin kaleme aldığı eserdir. 1514-1521 arasındaki çok mühim ve enteresan olayları anlatan ve detaylar veren eser pek çok tarih manzumesi de içerir. İran seferi hakkında bilgi vardır. Eser üzerinde yüksek lisans çalışması[1342] yapılmıştır.

Fetihnâme-i Diyâr-ı 'Arab

I. Selim'in Suriye ve Mısır seferlerinden bahseden eserin müellifi belli değildir. Eserin ismini Levend[1343] zikreder. (*Nuruosmaniye No. 4087 v. 70*)'te kayıtlı imiş.

Târîh-i Feth-i Mısır

Şîrî'nin manzum eseridir. Diğer *Selimnâme*'lerle aynı şekil ve yapıda oluşturuşmuştur. Eser, Yavuz'un taht mücadelesiyle başlar; Kânûnî'nin cülûsuna kadar geçen hadiseler anlatılır. Eser, iki parça halinde iki ayrı kişi tarafından lisans bitirme tezi[1344] olarak hazırlanmıştır.

Mısr-ı Cedid

Süheylî Ahmed Hemdem Kethüdâzâde tarafından kaleme alınmıştır. Eser bir zeyldir. Eser Arap harfleriyle matbu olarak basılmıştır. Agâh Sırrı Levend eser hakkında ayrıntılı bilgi verir.[1345] Eserin önemli bir nüshası (*IUNEK Yazma Eserler Birimi, NEKTY10391, 9(62)*) numarada kayıtlıdır.

[1341] Levend, age., s. 32.
[1342] Şefâettin Severcan, "Keşfî'nin Selim-nâmesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1988.
[1343] Levend, age., s. 33-34.
[1344] Server Kılınç, "Şîrî Tarih-i Feth-i Mısır (1b-30a)", Yayımlanmamış Lisans Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat FakültesiTarih Bölümü, İstanbul 1973; Mehmet Direk, "Şîrî Tarih-i Feth-i Mısır (30-50)", Yayımlanmamış Lisans Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul 1974.
[1345] Levend, age., s. 34-36.

Tuhfetü'l-Guzat

Ahmed Hamdî'nin, üç bölümden oluşan eserinin adıdır. Birinci bölümde gaza ve şehadetin faziletini; ikinci bölümde Sultan Selim'in Mısır fethini; üçüncü bölümde ise Fâzıl Ahmed Paşa'nın Kandiye fethini anlatır. Eserin nüshası (*Bursa Orhan Gazi Ktp., No. 1022*)'de kayıtlıdır.

Mısır Fethi Tarihi

Charles Rieu, aslı Ahmed b. Zenbel'e ait Arapça eserin Yusuf b. Mehmed Milevî tarafından tercüme edildiğini bildirir.[1346] Milevî, farklı eserlerden de faydalanarak eseri genişletmiştir. Eserin en önemli nüshası (*Brit. Mus., No: Or. 3211*) numarasıyla kayıtlıdır.

E. Kânûnî Sultan Süleyman Zamanı (1520 – 1566)

Feth-i Kal'a-i Belgrad

Sa'yî'nin 1521'deki Belgrad fethinden bahseden manzum-mensur eseridir. Eser hacimli değildir. Yazma nüshalardan birinin latin harfleriyle metni, iki araştırmacı tarafından makale[1347] olarak yayınlanmıştır.

Fetihnâme-i Kal'a-i Belgrad

Lâmi'î'nin Kanuni devrindeki Belgrad fethinden bahseden eseridir. Eserin ele geçmediğini Agâh Sırrı söyler. Hatta böyle bir eserin varlığının da şüpheli olduğunu bildirir.[1348]

Belgrad Fetihnâmesi

Celâlzâde Sâlih'in eseridir. Levend, eserden tezkirelerde bahsedildiğini bildirir. Ancak başka bilgi yoktur. Celâlzâde Sâlih'in ayrı bir eseri olarak zikredilse de

---

[1346] Charles Rieu, Catalogue of The Turkish Manuscript in British Museum, Printed by Gilbert and Rivington, London 1888, s. 59.

[1347] Muhittin Eliaçık-Kürşat Şamil Şahin, "Sa'yî Mustafa Çelebi'nin Belgrad Fetihnâmesi", *International Journal of Language Academy*, Volume 3/4 Winter 2015, SS. 141-159

[1348] Levend, age., s. 39-40.

Süleymannâme'sinin bir parça olarak ele alınması gerektiği sanırız daha doğrudur. En azından Celâlzâde Sâlih'in ayrı ayrı yazdığı kronolojik tarihleri bir araya getirerek Süleymannâme oluşturduğu mantıklı görünmektedir. Yapılmış olan akademik çalışma[1349] bu eseri de içermektedir.

Cihâdü'l-Mücâhidîn

Kânûnî devrinde; Belgrad'ın fethinden başlayarak 1531 tarihinde şehzadelerin sünnet düğününe kadar geçen olaylardan bahseden manzum eserdir. Eserin tam olmadığını ve müellifin bilinmediğini Levend söyler.[1350]

Fetihnâme-i Rodos

Celâlzâde Nişancı Koca Mustafa Çelebi'nin kaleme aldığı, Rodos'un fethine dair eserdir. Eser üzerinde bitirme tezi[1351] yapılmıştır. Yakın zamanda da farklı bir araştırmacı kitap olarak[1352] yayınlanmıştır.

Rodos Fetihnâmesi

Celâlzâde Sâlih'in ayrı bir eseri olarak zikredilse de *Süleymannâme*'sinden bir parça olarak ele alınması gerektiği mantıklı görünmektedir. Celâlzâde Sâlih'in Kânûnî tarihi üzerinde akademik çalışma[1353] yapılmıştır. Muhtemeldir ki bu fetihname o eserin bir parçasıdır.

Feth-i Rodos

Kânûnî devrinde Rodos Adası'nın fethinden bahseden eserin müellifi meçhuldür denilse de bu fetihname, Koca Mustafa Çelebi'nin *Tabakâtü'l-Memâlik*'inin[1354] Rodos fethine ait bölümüdür.

[1349] Seyid Ali Topal, "Celalzâde Salih Çelebi"nin Tarih-i Sultan Süleyman İsimli Eseri", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008.
[1350] Levend, age., s. 40.
[1351] Zeki Atçeken, *Celal Zade Mustafa Çelebi: Fetih-name-i Rodos*, Yayımlanmamış Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, İstanbul 1966.
[1352] Murat Yıldız, *Celalzâde'nin Rodos Fetihnamesi: İnceleme-Metin*, Libra Kitap, İstanbul 2013.
[1353] Seyid Ali Topal, "Celalzâde Salih Çelebi'nin Tarih-i Sultan Süleyman İsimli Eseri", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008.
[1354] Bu eser hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Babinger, age., s 113-114.)

Fetihnâme-i Cezîre-i Rodos

Gelibolulu Ali'nin eserleri arasında gösterilen bu fetihname, Koca Mustafa Çelebi'nin *Tabakâtü'l-Memâlik*'inin Rodos fethine ait bölümüdür.

Târih-i Rodos

Cennâbî Paşa'nın eseri olarak bilinir. Eser Blochet'in katalogunda ve Kâtip Çelebi'nin *Keşfü'z-zünûn*'unda geçmekte imiş. Ancak eserin elde olmadığını Levend bildirir.[1355]

Rodos Fetihnâmesi

Tabîb Ramazân'ın eseridir. Kânûnî'nin Belgrad seferini konu edinir. Eser üzerinde önce 1989 yılında yüksek lisans tezi hazırlayan araştırmacı; daha sonra eseri kitap[1356] olarak bastırmıştır.

Fetihnâme-i Rodos

Lâmi'î Çelebi'nin eseri olduğu söylenir. Ancak eserin kayıtlı nüshası tespit edilememiştir. Lâmi'î'nin *İbretnâme* adlı eserinde bu fetihnamenin isminin zikredildiğini Levend[1357] bildirir.

Zafernâme-i Sultân Süleyman

Kemâlpaşazâde'nin; Kânûnî'nin Macaristan seferini tasvir eden eseridir. Bu eser, Kemâlpaşazâde'nin I. Osman'dan başlayarak 10 padişah hakkında toplamda 10 defter olarak hazırladığı *Tevârih-i Âl-i Osman* adlı eserinin onuncu defteridir. Ayrı bir eser değildir. Bu onuncu defter Arap harfli olarak yayımlanarak[1358] ilim âlemine sunulmuştur. Diğer defterlerin pek çoğu da Şerafettin Turan tarafından hazırlanmış ve yayımlanmıştır.

[1355] Levend, age., s. 43.
[1356] Necati Avcı, "Tabib Ramazan/er-Risâle el-Fethiyye er-Radosiyye es-Süleymaniyye", Yayımlanmamış Doktora Tezi,: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1993.
[1357] Levend, age., s. 43
[1358] Şerafettin Severcan, *Tevarih-i Al-i Osman - 10. Defter*, TTK Yayınları, Ankara 1996.

Fetihnâme-i Ungurus

Bahârî'nin 1526'daki Macaristan seferini tasvir eden 306 beyitlik manzum eseridir. Bu küçük hacimli eser, bir makale[1359] olarak yayımlanmıştır.

Enîsü'l-Guzât

Fütûhî Hüseyin Çelebi'nin 1526'daki Macaristan seferine dair manzum eseridir. Bu eser üzerinde akademik bir çalışma[1360] yapılmıştır.

Budin Fetihnâmesi

Celâlzâde Sâlih'in ayrı bir eseri olarak zikredilse de *Süleymannâme*'sinden bir parça olarak ele alınması gerektiği mantıklı görünmektedir. Celâlzâde Sâlih'in Kânûnî tarihi üzerinde akademik çalışma[1361] yapılmıştır. Muhtemeldir ki bu fetihname o eserin bir parçasıdır.

Mohâçnâme

Celâlzâde Koca Nişancı Mustafa Çelebi'nin eseridir. Bu eser müellifin *Tabakâtü'l-memâlik* adlı eserinin Ungurus seferine ait bölümüdür. Ayrı bir eser değildir.

Sefer-i Irâkeyn-i Kânûnî (Mecmû-ı Menâzil)

Matrakçı Nasûh'un, Kânûnî'nin 1534'te yaptığı Irakeyn seferinden ve geçtiği yollardaki menzillerden bahseden eseridir. Zafername ve seyahatname özelliği de taşıyan eser, minyatürlerle süslenmiştir. Eser yayınlanmıştır.[1362]

[1359] Ahmet Çolak, "Bahârî-Fetihnâme-i Üngürüs Adlı Eseri ve Bu Eserden Hareketle Macaristan Fethinin Edebi-Tarihi Üslupla Anlatılışı", *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* Volume 10/4 Winter 2015, SS. 373-408

[1360] Meltem Aydemir, "Enîsü'l-Guzzât", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2006.

[1361] Seyid Ali Topal, "Celalzâde Salih Çelebi"nin Tarih-i Sultan Süleyman İsimli Eseri", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008.

[1362] Hüseyin Gazi Yurdaydın, *Nasûhü's-Silâhî (Matrakçı) Beyân-ı Menzil-i Sefer-i Irâkeyn-i Sultân Süleyman Han (Önsöz, Giriş, Çeviriyazı, Notlar ve Dizinler ile Tıpkıbasımı)*, TTK, Ankara 1976.

Hızânetü'l-İnşâ

Kânûnî'nin tahta çıkışından 1527 yılına kadar yaşanan olaylardan bahseden bu eserin müellifi belli değildir. Eser üzerinde ilmî çalışma[1363] yapılmıştır

Süleymânnâme-i Mahremî

Mahremî'nin, Kânûnî'nin tahta çıktığı tarihten Bağdat seferine kadar geçen olayları tasvir eden manzum eseridir. Ancak ayrı bir eser olarak telakki edilse de 12.280 beyit olan ve üç bölümden oluşan bir eserin üçüncü bölümüdür. Birinci bölüm (beyit 1-2263) ayrı bir cilt olup II. Bayezid'in seferlerinden söz eder. İkinci bölüm (beyit 2264-8944) Yavuz Sultan Selim dönemine ve özellikle İran ve Mısır seferlerine dairdir. Üçüncü bölüm (beyit 8945-12280) Kânûnî Sultan Süleyman'ın saltanatının ilk iki yılındaki olayları, Belgrat ve Rodos'un fethini anlatır. Eserin ikinci bölümü üzerinde Hatice Aynur doktora çalışması yapmıştır.

Fetihnâme-i Kara Boğdân

Matrakçı Nasûh'un *Süleymannâme*'sinin bir parçasıdır. Kânûnî'nin Boğdan seferini anlatan kısım üzerinde akademik bir çalışma[1364] yapılmıştır. Ancak dediğimiz gibi yapılan çalışma, bütün eserin bir parçasıdır. Lisansüstü çalışma, yazmadaki 1520-1537 yılları olaylarını anlatan kısmı içermektedir. Eserin bir bölümü, Hüseyin Gazi Yurdaydın tarafından daha önce neşredilmiştir.

Gazavât-ı Sultân Süleymân

Bostân'ın, Kânûnî'nin tahta çıktığı 1520 yılından 1540 tarihine kadar geçen olayları hikâye eden eseridir. Eser üzerinde önce doktora çalışması yapılmış; ardından aynı araştırmacı eseri yayımlayarak[1365] ilim âlemine sunmuştur.

[1363] Faris Çerçi, "Hızânetü'l-İnşa", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1991.

[1364] Davut Erkan, "Matrakçı Nasuh'un Süleymân-nâmesi (1520–1537)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2005.

[1365] Hüseyin Gazi Yurdaydın, *Bostan'ın Süleymannâmesi*, TTK Yayınları, Ankara 1955.

Feth-i Kal'a-i Nova

Muradî'nin Kânûnî devrinde Nova Kalesi'nin Barbaros Hayreddin Paşa tarafından geri alınmasını tasvir eden eseri olarak kayıtlara geçmiştir. Ancak bahsi geçen bu eser, Murâdî'ye ait Fetihnâme-i Hayreddin Paşa adlı eserin bir parçasıdır.

Feth-i Kal'a-i Budin

Müellifi belli değildir.1541'de Budin'in ikinci defa alınmasını konu edinir. Eser hakkında Levend kısa bir bilgi verir.[1366]

Târîh-i Sikloş ve Estergon ve İstol-Belgrâd

Kânûnî'nin emriyle Barboros'un gazalarını yazmış olan Sinân Çavuş'un, 1541'den 1543'e kadar devam eden seferlerden bahseden eseridir. Eser üzerinde çalışma[1367] yapılmıştır. Daha sonra yapılan çalışmalarda bu eserin müellifinin Matrakçı Nasuh olduğu anlaşılmıştır ve yanlışlıkla eserin Sinan Çavuş'a mâl edildiği vurgulanmıştır.

Târîh-i Feth-i Sikloş

Kânûnî'nin Hırvatistan'daki kalelerle Şıkloviş, Estergon ve İstoni-i Belgrad kalelerinin fethinden bahseden ve Sadrazam Rüstem Paşa'nın emriyle yazılan bu eserin müellifi belli değildir. (*Millet Ktp., Hekimoğlu no: 700*'de bir nüshası vardır.)

Fetihnâme

Müellifi belli değildir. Belgrad Kalesi'nin alınmasını tasvir eden eser 40 kadar minyatürü de içermektedir. (*Topkapı Hazine Ktp., no: 1608*'de yazma nüshası kayıtlı imiş.)[1368]

Menâkıb-ı Sultan Süleymân Hân

Eyyûbî'nin; Kânûnî'nin Belgrad seferinden başlayarak Rodos, Budin, Peç, Alman, Bağdat, Korfos, Bogdan, Van ve Nahcivan seferlerini tasvir eden manzum

[1366] Levend, age., 54.
[1367] Tülay Duran, *Sinan Çavuş Süleymannâme-Tarih-i Feth-i Sikloş Estergon ve İstol-Belgrad*, Tarih Araştırmalar Vakfı, İstanbul 1999.
[1368] Levend, age., s. 55.

eseridir. Eser önce kitap[1369] olarak basılmış; üzerinde bir de yüksek lisans çalışması[1370] yapılmıştır.

Süleymânnâme-i Selman Bursevî

Kânûnî'nin 1548 yılında Üsküdar'dan hareket ederek İran'a gitmesini ve birçok kaleleri aldıktan sonra İstanbul'a dönüşünü anlatır. Levend, eserin müellifi belli değildir der. Ancak üzerine yapılan yüksek lisans çalışmasında[1371] eser Selman Bursevî'ye atfedilmiştir.

Süleymânnâme-i Hâkî

Niğde kadısı Hâkî'nin; Kânûnî'nin Nahcivan, Revan, İsfehan, Şirvan ve Van seferlerini tasvir eden eseridir. Eser, Kadir Alper tarafından kitap olarak yayınlanmıştır.

Nüzhetü'l Esrâri'l-Ahyâr der Ahbâr-ı Sefer-i Sigetvâr

Münşeat sahibi Feridun Bey'in Sigetvar seferi ile Sokullu Mehmed Paşa'ya ve Kânûnî'nin ölümünden sonra tahta geçen II Selim'in ilk yıllarına ait eseridir. Eser üzerine yazılan çeşitli makalelerin yanında bir adet yabancı yayın[1372], bir Türkçe yayın[1373] ve bir de eserin minyatürleri[1374] üzerine tez yapılmıştır.

[1369] Mehmet Akkuş, *Eyyûbî-Menâkıb-ı Sultân Süleyman*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.

[1370] Fatma Çiğdem Uzun, Belgrad hakkında Ragıp Paşa'ya ait bir risale: Fethiyye-i Belgrad (1739), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2000.

[1371] Nazım Yılmaz, "Selman-Cami'ü'l-Cevahir", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995.

[1372] Nicolas Vatin, *Ferîdûn Bey, les plaisants secrets de la campagne de Szigetvar: edition, traduction et commentaire des folios 1 à 147 du Nüzhetü"l -esrari-l-ahbar der sefer-i Sigetvar* (ms. H 1339 de la Bibliothque du Musee de Topkapı Sarayı), Wien: Lit. 2010.

[1373] H. Ahmet Arslantürk-Günhan Börekçi, *Nüzhet-i Esrar'ül Ahyar Der Ahbar-ı Sefer-i Sigetvar Sultan Süleyman'ın Son Seferi*, Zeytinburnu Belediyesi Yayınları, İstanbul 2012.

[1374] Şebnem Tamcan, "Topkapı Sarayı Müzesi'nde Bulunan H.1339 no'lu Sigetvar Seferi Tarihi'nin Tasvirleri," Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2005.

Fetihnâme-i Sefer-i Sigetvar

Merâhî'nin manzum eseridir. Kânûnî'nin son seferi olan Sigetvar seferini anlatır. Eser kitap olarak[1375] ilim âlemine sunulmuştur.

Fetihnâme-i Kal'a-i Sigetvar

Agehî Mansur Çelebi'nin eseri olarak kaydedilmiş eserin İst. Üni Ktp., Ty., No:3884'te daha başka kütüphanelerde de yazmasının olduğu kaydedilmiştir.[1376]

Heft Dâstân

Bu eser, Sigetvar fethi ile Kânûnî'nin ölümünü ve II. Selim'in tahta geçişini anlatır. Ancak müellif tam olarak belli değildir. Üzerinde akademik bir çalışma[1377] yapılmıştır.

Heft Meclis

Gelibolulu Ali'nin Kânûnî'nin Sigetvar fethi ve ölümü ile II. Selim'in tahta geçmesini tasvir eden mensur eseridir. Eser üzerinde ilmî bir çalışma[1378] yapılmıştır.

Sigetvarnâme

Âşık Çelebi'nin bu manzum eserinden eski kaynaklar bahsetse de eser günümüzde mevcut değildir.[1379]

Sigetvar Fetihnâme

Sokullu Mehmed Paşa adına, İstanbullu Seyfî'nin yazdığı manzum-mensur eser olarak Âşık Çelebi tezkiresinde geçtiği bildirilmiştir.[1380] Ancak eser elde değildir.

[1375] Mücahit Kaçar, *Merahi'nin Fetihname-i Sigetvar'ı / Kanuni'nin Son Seferinin Şiirsel Anlatımı*, Okur Kitaplığı, İstanbul 2012.
[1376] Levend, age., s. 60.
[1377] Meryem Kararmaz, "Heft Dastan Adlı Eserin Tahkikli Transkripsiyonu ve Tahlili", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1996.
[1378] Cemal Göçmen, "Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Heft Meclisi", Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 2009.
[1379] Levend, age., s. 63.
[1380] Levend, age., s. 63.

Tabakâtü'l Memâlik ve Derecâtü'l Mesâlik

Celâlzâde Koca Mustafa Çelebi'nin otuz tabakadan oluşan hacimli eseridir. Otuzuncu tabaka, Kânûnî'nin tahta çıkışı ve sonraki seferleri anlatılır. Eser üzerinde bir çalışma[1381] yapılmıştır.

Gazavât-ı Sultan Süleymân-ı Kânûnî

Müellifi belli olmayan bu eser de Kânûnî'nin sefer ve zaferlerinden bahsedilmektedir. (Nuruosmaniye Ktp., No: 3170/4'te kayıtlı bir mecmuanın içinde bulunduğu kaydedilmiştir.)[1382]

Süleymânnâme-i Karaçelebizâde

Kânûnî'nin tahta çıkışından ölümüne kadar zaferlerinden bahseden bu eser Karaçelebizâde Abdülaziz'e aittir. Eserin 1832 yılında Arap harfli taşbaskısı[1383] yapılmıştır. Ancak akademik bir çalışma tespit edilemedi.

Süleymâniyye-i Senâyî

Kânûnî'nin bazı gazalarını tasvir eden eser, Senâyî'nin eseri olarak bilinir; ancak hangi Senâyî olduğu belli değildir. Eser, *Süleymaniyye* ve *Fütûhat-ı Sultan Süleyman* adlarıyla da bilinir. Kanuni dönemi olayları; Kara Boğdan seferiyle sona ermektedir. Mesnevi tarzında kaleme alınan eser 4500 beyitten oluşmaktadır.[1384] Ancak eser üzerinde akademik bir çalışma tespit edilememiştir.

Süleymânnâme

Agâh Sırrı, Kâtip Çelebi'nin; bu eserin Hz. Süleyman'dan bahsettiğini bildirir.[1385] Fakat yurt içindeki nüshalar mevcuttur ve Kânûnî'nin seferlerinden bahseder. Yurt içindeki nüshalarda Kânûnî'nin tahta geçtiği tarihten ölümüne kadar geçen olaylardan bahsedilir. Ancak yurtiçi kayıtlarda bulunan nüshalar Şemseddin

---

[1381] Ayhan Yılmaz, *Kanuni'nin Tarihçisinden Muhteşem Çağ-Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik*, Kariyer Yayıncılık, İstanbul 2011.
[1382] Levend, age., s. 64.
[1383] Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, *Süleymânnâme*, Bulak Matbaası, Mısır (Kâhire) 1832.
[1384] Abdurrahman Sağırlı, "Süleymannâme", DİA, XXXVIII/126.
[1385] Levend, age., s. 67.

Sivâsî'ye atfedilse de eser içeriklerinde Sivâsî'nin adı geçmez. Üzerinde çalışma[1386] yapılmıştır. Birtakım ilavelerle bu çalışma yayınlanmıştır.[1387] Ancak Hasan Aksoy, bu eserin Hz. Süleyman'a mı yoksa Kânûnî'ye mi ait olduğunun muğlak olduğunu ve nüshalar arası bir kargaşa olduğunu söyler.[1388] Eser üzerinde çalışma yapan Hüseyin Akkaya'nın yayınına bakıldığında Hz. Süleyman'dan bahsedildiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla yurt içindeki nüshalar farklı bir kişiye ait olabilir.

Süleymânnâme-i Şemsî

Bursalı Şemsî'ye ait olduğu söylenen eserin bugün ortada olmadığı söylenir.[1389]

Süleymânnâme-i Harîrî

Kastamonulu Harîrî Abdülcelîl Çelebi'nin Kânûnî'nin zaferlerinden bahseden eseridir. Levend, eserin elde bulunmadığını bildirir. Harîrî Abdülcelîl Çelebi'nin Ferahatnâme adlı eseri üzerinde çalışılma yapılmıştır. Yapılan bir yüksek lisans tezi,[1390] eserin farklı bir isimle kaydedilmiş olma ihtimalini düşündürmektedir. Çünkü eserin konusu Kânûnî dönemi donanmasının İtalya seferidir.

Süleymânnâme-i Tebrizli Şâhî

Tebrizli Şâhî b. Kâsım Çelebi'ye atfedilen eserin elde olmadığı bildirilir.[1391]

Zafernâme-i Hâtifî Abdurrahman

Edirneli Hâtifî Abdurrahman'a atfedilen eserin herhangi bir kaydına rastlanmamıştır. Elde yoktur.

[1386] Hüseyin Akkaya, Şemseddin Sivasî'nin Süleymaniyye'si, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1988.
[1387] Hüseyin Akkaya, *Osmanlı Türk Edebiyatında Süleyman Peygamber ve Şemseddin Sivâsî'nin Süleymannâmesi-Tenkidli Metin ve Tıpkı Basım*, Harvard Üniversitesi Yayınları, Cambridge 1997.
[1388] Hasan Aksoy, "Şemseddin Sivâsî Hayatı Şahsiyyeti Tarikatı, Eserleri", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Aralık 2005, Cilt IX/2 SS. 1-43, s. 19-21.
[1389] Levend, age., s. 67.
[1390] Murat Akgün, "Abdülcelil Efendi'nin Ferahat-namesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2008.
[1391] Levend, age., 67-68.

Süleymânnâme

Taşlıcalı Yahyâ'ya atfedilen ve 2000 beyit olduğu söylenen eser hakkında net bir bilgi olmadığı gibi eser de ortada yoktur.

Fetihnâme-i Hayreddin Paşa

Murâdî'nin, Barbaros ile kardeşi Oruç Reis'in gazalarını tasvir eden manzum eseridir. Eser iki araştırmacı tarafından yayınlanmıştır.[1392]

Lüccetü'l-Ahyâr

Yetim Ali Çelebi'nin, Barbaros ile kardeşi Oruç Reis'in gazaların tasvir eden manzum eseridir. Âşık Çelebi eserden bahseder ancak günümüzde eser ele geçmemiştir.

Tarih-i Hayreddin Paşa (Cihâdnâme)

Sâfî'ye atfedilen bu eser; Barbaros'un Cezayir fethinden bahseder. Eserin tek nüshasının British Museum add. 24.958'de bulunduğu bildirilmiştir.[1393] Eser üzerine bir çalışma kaydına rastlanmamış; tarafımızca temin edilerek üzerinde çalışılmaya başlanmıştır. Eser 162 varaktır. Başta bir iki varak ve hatime bölümü manzum olan eser, nesirdir.

Ez Zühretü'n-Neyyire

Eserin müellifi belli değildir. Barbaros ile kardeşi Oruç Reis'in 1519 yılında Cezayir'i zaptından sonra, Hristiyanlar tarafından Cezayir'e yapılan sekiz hücumu tasvir eden manzum eserin üzerinde yapılmış bir çalışma tespit edilememiştir. British Museum'da kayıtlıdır.

[1392] Ahmet Şimşirgil, *Seyyid Muradî - Kaptan Paşa'nın Seyir Defteri Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, Babıali Kültür Yayınları, İstanbul 2003; Osman Erdem, *Seyyid Muradî-Barbaros Hayreddîn Paşa'nın Hatıraları: Kaptan-ı Derya: Gazavât-ı Hayreddîn Paşa*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2009.

[1393] Hasan Aksoy, "Tarihi Bir Belge ve Türk İslam Edebiyatlnda Bir Tür Olarak Fetihnameler", *İLAM Araştırma Dergisi*, Yıl, 1997, C. II, Sayı, 2, SS. 7-19, s. 15.

Tarihî Cezayir Gazavât-ı Barbaros Hayreddîn Paşa

Kastamonulu Hüseyin b. Alî'nin eseri olduğuna dair Osmanlı Müellifleri'nin üçüncü cildinde[1394] kayıt vardır ancak bunun dışında eser hakkında bilgi yoktur.

Sinan Paşa'nın Gazavâtı

Kaptan-ı Derya Sinan Paşa'nın Trablusgarb fethini ve 1553-1554'te İspanyol donanmasına karşı kazandığı zaferi tasvir eden manzum eserdir. Galatalı Nakkaş Nigârî Haydar Çelebi tarafından kaleme alınmış olan 999 beyitlik eserin nüshası (*Brit. Mus., No. Add. 7921*) İngiltere'dedir.[1395]

Dürer-i Deryâ

Galatalı Nakkaş Nigârî Haydar Çelebi'ye ait olan bu eser, deniz gazalarından bahsedermiş. Eserden sadece *Ahdî Tezkiresi* bahseder.[1396] Anlaşıldığı kadarıyla Haydar Çelebi, çeşitli seferleri konu alan tek bir esere sahiptir. Ancak her sefer ayrı işlendiği için farklı eserler olarak telakki edilmiştir.

Fetihnâme-i Kal'a-i Cerbe

Nidâ'î'nin, Kânûnî devrinde Kaptan-ı Derya Piyale Paşa'nın Cerbe'deki düşman filosuna karşı kazandığı zaferi anlatan eseridir. Eser günümüz harfleriyle basılarak[1397] ilim âlemine sunulmuştur.

Ferah Cerbe Fetihnâmesi

Zekeriyyâzâde'nin, Kaptan-ı Derya Piyâle Paşa'nın Cerbe'de kazandığı zaferi anlatan eseridir. Eser üzerinde çalışma[1398] yapılmıştır.

[1394] Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-yı Âmire, İstanbul 1342, III/180.
[1395] Levend, age., s. 76.
[1396] Levend, age., s. 77.
[1397] Ümran Ay, *Fetihname-i Kal'a-i Cerbe*, Kocav Yayınları, İstanbul 2015.
[1398] Orhan Şaik Gökyay, *Zekeriyyazâde-Ferah Cerbe Fetihnâmesi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.

F. II. Selim Zamanı (1566-1574)

Selimnâme-i Vusûlî

Kazasker Vusûlî Mehmed Çelebi'nin, II. Selim'in zamanından bahseden manzum-mensur eseridir. Eser yayımlanmıştır.[1399] Eser içinde tarih manzumeleri de bulunmaktadır.

Fethiyye-i Yemen yahut **Fetihnâme-i Yemen**

Nihâlî'nin,1569-1575 yıllarında Sinan, Osman ve Behram Paşa'ların idaresi döneminde Yemen'deki savaş ve fetihleri anlatan eseridir. Bu eserin metni, kendi çalışmamızdır. Ekte verildiği için ayrıntılı bilgiye lüzum yoktur.

Târîh-i Yemen

Rumûzî'ye ait eser; II. Selim zamanında Sinan Paşa'nın Yemen fethini tasvir eder. Eser, inceleme ve metinle birlikte doktora çalışması olarak hazırlanmış; ardından basılmıştır. [1400] Oldukça hacimli bir eserdir.

Ahbâru'l-Yemânî

Kutbuddîn Muhammed b. Ahmed en-Nehrevâlî el-Mekkî tarafından Arapça olarak kaleme alınmış olan *Gazavâtü'l-Çerâkise ve'l-Etrâk fî Cenûbi'l-Cezîre, el-müsemmâ: el-Berku'l-Yemânî fî Fethi'l-Osmânî* adlı eser; 1574 yılına kadarki sürede Sinan Paşa'nın Yemen'deki fetihlerini anlatır. Mekkî'nin bu eseri daha sonradan Hacı Ali Mustafa Efendi tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Ancak Hacı Ali Efendi esere farklı kaynaklardan bilgiler katmış ve eserde anlatılan konuları XVII. yüzyıla kadar getirmiştir. Ahbaru'l-Yemâni olarak bilinen bu eser üzerinde ilmî bir çalışma[1401] yapılmıştır.

[1399] Necdet Öztürk, "Kazasker Vusuli Mehmed Çelebi ve Selimnâme'si", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Yıl 1987, Sayı 50, SS. 9-108.

[1400] Hulusi Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdaresi ve Rumûzî Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 2003.

[1401] Sadettin Baştürk, "Telhîsü'l-Berku'l-Yemânî/Ahbârü'l-Yemânî (tahlil ve metin)", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2010

Fetihnâme-i Kıbrıs

Şerîfî'nin,1570-1571'de Kıbrıs'ın alınmasından bahseden eseridir. Eserin müellifi Şerîfî hakkında da isim karmaşası olduğu bildirilmiştir.[1402] İlk olarak bitirme teziyle[1403] gün yüzüne çıkarılan eserin metni; farklı bir araştırmacı tarafından bir makaleyle[1404] yayınlanmıştır. Sonradan okuma hataları düzeltilerek bir makale olarak yayınlanmıştır.[1405]

Târîh-i Kıbrıs yahut ***Fetihnâme-i Kıbrıs***

Zeyrekî'ye (Bazı kaynaklarda Zîrekî şeklinde geçmektedir.) isnad edilen eserde, Kıbrıs'ın fethinden bahsedilmektedir. Eser üzerinde bitirme tezi[1406] çalışması yapılmıştır.

Fethiyye-i Cezîre-i Kıbrıs

Pîrî Efendi'ye ait bu eser; Kıbrıs fetihnâmelerinin en eskisi olarak tespit edilmiştir. 1570-1571 tarihinde kaleme alındığı sanılmaktadır. Eser, Kıbrıs'ta edisyon kritikli olarak yayınlanmıştır.[1407] Ancak farklı bir araştırmacı; eserin 88 varaklık farklı bir nüshasını bularak makaleyle[1408] tanıtmıştır.

Gazavât-ı Mustafa Paşa

Larendeli Vucûdî Mehmed b. Abdülaziz'in, Kıbrıs fatihi Lala Mustafa Paşa'nın gazaların tasvir eden eseridir. Eski kaynaklar eserden bahseder; ancak eserin kaydı ya da üzerinde yapılmış herhangi bir çalışma tespit edilemedi.

[1402] Sadık Yazar, "Fetihname-i Kıbrıs'ın Müellifi Olan Şerifi Kimdir?", *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, Yıl 2007, Sayı 18, SS. 175-192.

[1403] Hilmi Gül, "Şerifi, Fetihname-i Kıbrıs", Lisans Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1974.

[1404] Özcan Mert, "Şerîfî'nin Fetihnâme-i Kıbrıs'ı", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, Yıl 1974, Sayı 4-5, SS. 49-78.

[1405] Numan Külekçi-Turgut Karabey, "Fetihname-i Kıbrıs", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergis,* Yıl 1995, Sayı 2, SS. 81-102.

[1406] Münevver Durmuşoğlu, "Zîrekî Tarih-i Kıbrıs", Yayımlanmamış Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat FakültesiTarih Bölümü, İstanbul 1965.

[1407] Harid Fedai, *Fethiyye-i Cezîre-i Kıbrıs*, KKTC Milli Eğitim Kültür Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, Nr. 18, Kıbrıs 1997.

[1408] Nuri Çevikel, "Pîrî'nin Fethiyye-i Cezîre-i Kıbrıs'ının Viyana Nüshası", *Belleten,* Yıl 2004, Sayı 253, Cilt: LXVIII, SS. 16.

Fetihnâme-i Akl-ı Vâdî-i Serhengî

Manzum-mensur olan bu eser, Sinan Paşa'nın Tunus seferini hikâye eder. Müellifi belli olmayan bu eser, kitap[1409] olarak yayınlanmıştır.

G. III. Murad Zamanı (1574–1595)

Cevâhirü'l-Menâkıb

Budin muhafızı Mustafa Paşa için yazılan bu eserin kim tarafından yazıldığı belli değildir. Nahîfî ya da Şefîk'e ait olabileceği bildirilmiştir.

Nusretnâme

Lala Mustafa Paşa'nın Gürcistan, Azerbaycan, Şirvan, seferlerinden bahseden bu eseri Gelibolulu Ali kaleme almıştır. Üzerinde yapılan bir doktora çalışmasından[1410] sonra eserin minyatürlü bir nüshası üzerine lisansüstü çalışma[1411] yapılmıştır. Eser kitap olarak[1412] da basılmıştır.

Fursatnâme

Gelibolulu Ali'nin, Sinan Paşa'nın emriyle yazdığı Gürcistan, Tiflis, Şirvan olaylarından bahseden mensur eseri olduğu söylenir. Levend, eserin meydanda olmadığını bildirir. Ancak konu ve yazara bakıldığı zaman; bu eserin, Gelibolulu Ali'nin *Nusretnâme* adlı eserinin bir parçası olabileceği akla gelmektedir.

[1409] Veysel Göger - Hüseyin Sarıkaya, *Fetih-Name-i 'Akl-i Vâdî-i Serhengi Bir Müşahidin Dilinden Osmanlıların 1574 Tunus Seferi*, Nizamiye Akademi Yayınları, İstanbul 2015.
[1410] H. Mustafa Eravcı, " Mustafa Ali's Nusret-nâme", Basılmamış Doktora Tezi, Edinburgh Universty, Scotland 1998.
[1411] Pınar Koçyiğit, "Resimli Bir Osmanlı Gazânâmesi: Gelibolulu Mustafa Ali (1541-1600) ve Nusretnâme'si", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale 2012.
[1412] H. Mustafa Eravcı, *Gelibolulu Mustafa Ali-Nusretname*, TTK Yayınları, Ankara 2014.

Özdemiroğlu Osman Paşa'nın Dağıstan ve Şirvan Seferleri Tarihçesi

Özdemiroğlu Osman Paşa'nın İran, Şirvan ve Gürcistan seferlerinden bahseder. Eserin müellifi Ebûbekir b. Abdullah olarak gösterilir.[1413] Eser üzerinde bir çalışma tespit edilememiştir.

Şecâ'atnâme

Âsafî Koca Defderdâr Mehmed Paşa'nın, Özdemiroğlu Osman Paşa'nın Tiflis, Kırım ve Tebriz fetihlerini tasvir eden manzum ve mesnevi şeklinde eseridir. Üzerinde bir yüksek lisans[1414] ve bir doktora[1415] çalışması yapılmıştır. Aynı zamanda eser bir başka araştırmacı tarafından[1416] yayınlanmıştır.

Özdemiroğlu Osman Paşa'nın Şirvan Seferi Tarihi

Şirvan seferine Osman Paşa'yla birlikte katılan Adlî mahlaslı bir şairin manzum eseridir. Adlî mahlaslı şairlerin hangisine ait olduğu tespit edilemeyen eser üzerinde herhangi bir çalışmaya rastlanmadı.

Gazavât-ı Özdemiroğlu Osman Paşa

Larendeli Vucûdî Mehmed b. Adülaziz'e atfedilen bu eserin ortada olmadığı söylenmiştir.[1417]

Gencine-i Feth-i Gence

Hârimî mahlasını kullanan, Kütahya Alay Beyi Rahîmîzâde İbrâhim Çavuş'un, Ferhat Paşa'nın Gürcistan seferini tasvir eden mensur ve manzum eseridir. Üzerinde bir tez çalışması yapılmıştır.[1418] Ayrıca eser kitap[1419] olarak da basılmıştır.

1413 Levend, age., s. 87.

1414 Gönül Kaya, "Resimli Bir Osmanlı Tarihi: Âsafî Paşa'nın Şecâatnâme'si", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2006.

1415 Süleyman Eroğlu, "Âsafî'nin Şecâatnâme'si", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2007.

1416. Mustafa H. Eravcı, *Âsafî Dal Mehmed Çelebi ve Şecâ'atnâme*, MVT Yayınları, İstanbul 2009.

1417 Levend, age., s. 89.

1418 Hasan Dündar, "Rahîmîzâde İbrahim (Harîmî) Çavuş'un Gence Fetihnâmesi Adlı Eserinin Transkripsiyonu ve Kritizasyonu", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 2006.

Tebrîzîye

Tebrîziyye; Özdemiroğlu Osman Paşa'nın Tebriz fethini ve Safevîlere karşı verdiği mücadeleyi anlatır. Şehnâmeci Talîkîzâde Mehmed Suhbî Çelebi'ye ait bu eser üzerinde yüksek lisans çalışması[1420] yapılmıştır.

Zafernâme-i Ali Paşa

Bağdat Beylerbeyi Elvendzâde Ali Paşa'nın İranlılarla yaptığı savaşta kazandığı zaferden bahseden eseridir. Niyâzî'ye ait olduğu bildirilmiştir.[1421]

Târîh-i Feth-i Yanık

Divan-ı hümayün kâtiplerinden Mehmed Necâtî'nin, Yanık Kalesi fethini tasvir eden eseridir. Eser; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi 1308 numarada kayıtlıdır.

H. III. Mehmed Zamanı (1595- 1603)

Târîh-i Ungurus

1593-1596'daki Avusturya seferini hikâye eden eser, Gelibolulu Ali adına kayıtlıdır. Ancak Levend, isim kargaşası yaşandığını söyler.[1422]

Menâkıb-ı Kapudan-ı Derya Halil Paşa

Gelibolulu Ali'ye isnad edilmektedir. Ancak Levend, İbnülemin Mahmud Kemal'den , eserin Gelibolulu Ali'ye ait olmadığını bildirir.[1423]

[1419] Günay Karaağaç-Adnan Eskikurt, *Rahîmîzâde İbrahim Çavuş-Kitâb-ı Gencîne-i Feth-i Gence*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2010.
[1420] Bülent Özkuzugüdenli, Talîkîzâde Mehmed Subhî-Tebrîziyye, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2005.
[1421] Levend, age., s. 91-92.
[1422] Levend, age., s. 95
[1423] Levend, age., s. 95

Şehnâme-i Hümayün

Şehnâmeci Talîkîzâde Mehmed Subhî Çelebi'nin, III. Murad'ın son yıllarıyla III. Mehmed'in ilk yıllarında 1594-1596 yılları arasındaki olayları tasvir eden mensur eseridir. Eser yurtdışında yayınlanmıştır.[1424]

Târîh-i Feth-i Ungurus

III. Mehmed'in 1596'daki Eğri savaşından ve kalenin fethinden bahseden eserin müellifi Andelîb'dir. Eser üzerinde bir bitirme tezi çalışması[1425] yapılmıştır.

Eğri Fethi Târîhi

Şehnâmeci Talîkîzâde Mehmed Subhî Çelebi'nin, Eğri Kalesi'nin fethini tasvir eden eseridir. Eser üzerinde doktora çalışması[1426] yapılmıştır.

Vekâyî-i Ali Paşa

Kelâmî'nin, Mısır'daki ayaklanmayı bastırmak için gönderilen Silahtar Ali Paşa hakkında yazdığı manzum-mensur eseridir. Eser üzerine lisansüstü bir çalışma[1427] yapılmıştır. Sonrasında eser, aynı araştırmacı tarafından kitap olarak[1428] yayınlanmıştır.

Gazavât-ı Tiryâki Hasan Paşa

Müellifi belli olmayan bu eser, Tiryaki Hasan Paşa'nın 1601'deki Kanije Kalesi savunmasından bahseder.

[1424] Christine Woodhead, *Ta'liki-zade's Şehname-i Hümayun/A History of the Ottoman Campaign İnto Hungary 1593-94*, Germany (Berlin) 1983.

[1425] Aysel Şençoban, "Andelib-Tarih-i feth-i Üngürüs", Yayımlanmamış Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul 1965.

[1426] Vahid Çabuk, "Taliki-zade Mehmed Subhi Efendi'nin Eğri Seferi Şehnamesi", Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1986.

[1427] Soner Demirsoy, "Vekayi'-i Ali Paşa (inceleme ve metin)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010.

[1428] Soner Demirsoy, *Vekayi'-i Ali Paşa (Yavuz Ali Paşa'nın Mısır Valiliği 1601 - 1603)*, Çamlıca Basım Yayım, İstanbul 2013.

Cihâdnâme-i Hasan Paşa

İyânî Ca'fer Bey'in, Kanije Beylerbeyi Tiryaki Hasan Paşa'nın Kanije müdafaası ve gazaları hakkında yazdığı eseridir. Eser yayınlanmıştır.[1429]

Menâkıb-ı Tiryâki Hasan Paşa

Ahmed b. Osman b. Sânî'nin; Tiryaki Hasan Paşa'nın seferlerinden bahseden eseridir. Eser üzerinde çalışma tespit edilememiştir. (*Manisa Ktp. Çeşnigir 5070/2* numarada kaydı mevcut imiş.)[1430]

Kanije Fetihnâmesi

Bu eser, tarihçi Hasan Beyzâde Ahmed'e aittir. Muhtemelen *Kanije Fetihnamesi*; bu müellifin kaleme aldığı tarih kitabının bir parçasıdır. Ancak ayrı bir eser olarat telakki edilmiş olmalıdır. Tarihi, kronolojik olarak bölünüp ayrı ciltlerle[1431] yayınlanmıştır.

Hasenât-ı Hasan

Fâ'izî'nin, Tiryaki Hasan Paşa'nın Kanije Kalesi savunmasını tasvir eden eseridir. Eser kitap olarak[1432] yayınlanmıştır.

Gazavât-ı Tiryâki Hasan Paşa

Müellifi belli olmayan bu eser, Tiryaki Hasan Paşa'nın Kanije Kalesi savunmasından bahsetmektedir. (Millet Ktp., Topkapı Müzesi Ktp., Viyana ve British Museum'da nüshalarının olduğu bildirilmiştir.)[1433]

[1429] Osman Ünlü, *Kanije müdafaası ve Cihadname-i Hasan Paşa*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2015.
[1430] Levend, age., s. 101.
[1431] Şevki Nezihi Aykut, *Hasan Bey-zade Tarihi* Cilt 1-2-3, TTK Yayınları, Ankara 2004.
[1432] Vahit Çabuk, *Tiryaki Hasan Paşa'nın Gazaları ve Kanije Savunması*, Tercüman Yayınları, İstanbul 1978.
[1433] Levend, age., s. 99-100.

İ. I. Ahmed, II. Osman ve I. Mustafa Zamanı (1603-1623)

Gazavâtnâme

Osman Paşa'nın Şirvan, Kars ve Tiflis seferlerinden ve I. Ahmed'in ilk zamanlarına rastlayan 1601-1606 yıllarında Kanije etrafındaki savaşlardan bahseden eserin müellifi belli değildir. Eser hakkında Levend, Flügel'den bilgi nakleder. (*Flügel, Viyana Ktg., II/251, No: 1037*)[1434]

Tebriz, Nahcevân ve Revan Seferi

Müellifi belli değildir. I. Ahmed zamanındaki Doğu seferini tasvir eder. Eser, Topkapı'da bir mecmua içinde, farklı iki eserle birlikte, yer alır. (Topkapı Revan Ktp., 1290/3)[1435]

Telhîsât der Ahd-ı Sultân Ahmed Han

Sadrazam Kuyucu Murad Paşa'nın başarılarından bahseden eserin müellifi Vâsıtî'dir. Eser üzerinde bir yüksek lisans çalışması[1436] yapılmıştır.

Şahnâme

Birinci Ahmed'in son zamanlarıyla İkinci Osman zamanındaki olaylardan bahseden manzum eser Ganîzâde Nâdirî Mehmed'e aittir. Eser üzerinde bir doktora tezi çalışması[1437] yapılmıştır.

Târîh-i Sefer-i Hotin

Mehmed Kilârî adına kayıtlı bu eser hakkında bir bilgi kirliliği mevcut olduğu hâlde; Tezcan,[1438] eser üzerinde doğru bilgiyi ortaya koymuştur. Eser üzerinde bir bitirme tezi[1439] hazırlanmıştır.

[1434] Levend, age., s. 103.
[1435] Levend, age., s. 103-104.
[1436] Göknur Çelik, "Vâsıtî'nin Gazâvât-ı Murad Paşa Adlı Eserinin İncelemesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006.
[1437] Numan Külekçi, "Gani-zade Nadiri: Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri, Divanı ve Şeh-name'sinin Tenkidli Metni", Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1985.
[1438] Baki Tezcan, "Zafername Müellifi Halisî'nin Bilinmeyen Bir Eseri Münasebetiyle", *Osmanlı Araştırmaları* XIX, İstanbul 1999, SS. 83-98.

J. IV. Murad ve İbrahim Zamanı (1623- 1648)

El-Vasfu'l-kâmil fi Ahvâli'l-vezîri'l-âdil

Nergisî'nin, Budin valisi Murtaza Paşa'nın yararlılıklarından bahseden eseridir. Nergisî Banyaluka'da kadı olarak bulunduğu sırada Budin valisi olan Murtazâ Paşa'nın üstün özelliklerini, hayatını ve gazalarını beş bölüm halinde anlatır. Boşnakça olarak[1440] yayınlanmış olan eser ülkemizde de lisansüstü çalışma[1441] olarak ilim âlemine sunulmuştur.

Gazavâtnâme-i Halil Paşa

Kaptan-ı Derya Sadrâzam Halil Paşa'nın yaptığı savaşlardan bahseder. Müellifi belli değildir. Eser; Paşa'nın saraydaki eğitimiyle başlar. Ardından Eğri Seferi, Celâlî İsyanları, Karadeniz'de Kazaklar ve Akdeniz'de Hristiyan korsanlar ile mücadeleleri hakkında bilgi verir. Eser ve müellifi hakkında makale yayınlanmıştır.

Zafernâme yahut ***Târîh-i Feth-i Revân ve Bağdâd***

Karaçelebizâde Abdülaziz'in, IV. Murad'ın Revan, Tebriz ve Bağdat seferleri ve bu seferler devem ederken İstanbul'da geçen olaylar hakkında yazdığı eseridir. Eser üzerine iki ayrı yüksek lisans çalışması[1442] yapılmıştır.

[1439] Halit Gülşen, "Kilari Mehmed Halife Bişaretname-i Sultan Mustafa Han II (Viyana National Bibliotek mxt. 21,175a-194a)" Yayımlanmamış Lisans Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat FakültesiTarih Bölümü, İstanbul 1981.

[1440] Salih Trako, "Biyografi Bosanskog Vtezira Murteza-PASE od Muhameda Nergisija - Al-vasful-kamil fi ahvali Veziri-adil", *Orijentalni Institut u Sarajevu*, Bosnia 1960.

[1441] Fahri Oluk, "el-Vasfu'l-Kamil fi Ahvali Veziri'l-adil Adlı Yazma Eserin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2007.

[1442] Nermin Yıldırım, "Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi'nin Zafername Adlı Eseri", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2005; Ömer Kucak, "Zafernâme (Tarihçe-i Feth-i Revan ve Bağdad)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 2007.

Şehenşehnâme-i Murâdî

IV. Murad'ın doğduğu tarihten Bağdat seferinden dönüşüne kadar geçen olayları tasvir eden manzum eserdir. Erzurumlu İbrahim Mülhimî'ye ait bu eser üzerinde doktora çalışması[1443] yapılmıştır.

Fetihnâme-i Bağdâd

Mustafa Nuri Ziyaeddin'in Fetihnâme-i Bağdat adlı eseri IV. Murad'ın Bağdat Seferi ile ilgili orijinal bilgilerin bulunduğu kaynaktır. Fethedilen kalenin ayrıntılı tasvirini yaparken müdafilerin kumandanı ve etrafındakilerin aldığı tedbirlerden ve buna benzer ayrıntılardan bahseder. (*Österreichische Nationalbibliothek, No. 1054*) kayıt numarası mevcuttur.

Cevheretü'l-bidâye ve Dürretü'n-nihâye

Tam olarak bir gazavatname ya da fetihname olmayan bu eser; Sarı Abdullah'a aittir. Eser; bazı tasavvufî kavramların izâhı, Hz. Âdem'in yaratılışı, Hz. Havva ile Hz. Âdem'in izdivâcı ve cennetten çıkarılmaları, Hz. Peygamberin doğumu ve mucizeleri, dört büyük halîfe, on iki imâm, Nakşibendî, Halvetî ve Bayrâmî-Melâmî büyüklerinin hayatları hakkında bilgi verir. Nesir olarak kaleme alınan eserde, ara ara nazma da yer verilmiştir. Kısa bir bölümü ise IV. Murad'ın Bağdat seferi hakkındandır. IV. Murad'ın Bağdat seferinin ardından fethi tebrik maksadıyla yazılıp sultana sunulmuştur. Eser üzerinde lisansüstü çalışma[1444] yapılmıştır.

Tarîhü'l-ihtimâm bi Fethi Dâri's-selâm

Ahmed adındaki bir müellifin 1638'deki Bağdat fethinden bahseden eseridir. Eser ve katalog kaydından Levend bahseder.[1445] (*Bibl. Nat. an. fon., No. 125*) şeklinde kayıt düşülmüştür.

[1443] Kadir Alper, "Erzurumlu Mülhimî ve Şehen-Şeh-Nâme-i Murâdî mesnevisi", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2012.
[1444] Zübeyde Özer, "Cevheretü'l-Bidaye ve Dürretü'n-Nihaye: Metin-inceleme-sözlük; Cilt I-I", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015.
[1445] Levend, age., s. 112.

Fetihnâme-i Bağdâd

Zamanzâde mahlaslı Kadızâde Ahmed Çelebi'nin; 1638'deki Bağdat fethini hikâye eden eseridir. (*Bibl. Nat. Suppl. Turc, No. 159*) şeklindeki bir künye ile bir mecmuanın içinde yer aldığını Levend bildirir.[1446]

Feth-i Bağdâd Kıssası

Bağdat'ın fethinden bahseden eserin müellifi belli değildir. Osmanlı tarihinden istinsah edilmiş izlenimi uyandıran bir eser olduğu bildirilmiştir. (*Bibl. Nat. Suppl. Turc, No. 166*) künyesiyle kayıt düşülmüştür.[1447]

Fetihnâme-i Bağdâd ve Revan

Bir mecmua içinde yer alan bu eser; 1638 yılında gerçekleşen Bağdat fethi hakkında yazılmış iki yazı ve Revan fethi hakkında bir yazıdan müteşekkildir. Müellifi belli olmayan eser; ayrı bir fetihname ya da gazavatname değildir. Muhtemel ki farklı eserlerden istinsah edilen yazılardan oluşturulmuştur. Mecmua, (*Pertsch, 'Berlin', no. 39*) künyesiyle kayıtlıdır.[1448]

Feth-i Kal'a-i Bağdâd

Bağdat'ın fethinden bahseden eser, başlı başına bir fetihname değildir. Farklı bir eserden istinsah edilmiş parçadır. Müellifi belli olmayan eser (*Pertsch, 'Berlin', no. 40/3*) şeklinde kayıtlıdır.[1449]

Tevârih-i Fetihnâme-i Bağdâd

Bağdatlı Hacı Mustafa b. Molla Rıdvan'a ait bu eser; IV. Murad'ın Bağdat seferinden bahseder. Eser, lisans bitirme tezi[1450] olarak çalışılmıştır.

Gazavât-ı Sultân Murâd-ı Râbi

Bu eser, IV. Murad'ın Revan seferinden bahseder. 1632'deki Revan Seferi'ne nişancı olarak katılan Sıdkî Paşa'nın; seferin anısına kaleme aldığı eser, ağır ve

---

[1446] Levend, age., s. 112.
[1447] Levend, age., s. 112.
[1448] Levend, age., s. 112.
[1449] Levend, age., s. 112.
[1450] Osman Yılmaz Gençoğlu, "Tarih-i Fetihnâme-i Bağdad", Yayımlanmamış Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul 1961.

ağdalı dilinin yanı sıra Arapça, Farsça ve Türkçe manzume, beyit ve mısralara rağmen *Revan Fetihnamesi*'nin bir suretini içermesi ve seferin bazı ayrıntılarına değinmesi bakımından önemlidir. Eser yayınlanmış[1451] ve ilim âlemine sunulmuştur.

Fütûhât-ı Hanya

Girit adasının fethine başlangıç olan Hanya Kalesi'ni alınmasından bahseden eserin müellifi belli değildir. (*Köprülü Ktp., nr. 337/4*) numarada kayıtlı olduğu bildirilmiştir.[1452]

Tevârih-i Cezîre-i Girid Sene 1055

Eser; 1645'te Yusuf Paşa'nın komutasında Girit adasına yapılan ilk seferi hikâye eder. Müellifi belli değildir. Petersburg kataloğunda (*Smirnow, No. 359*) künyesiyle farklı eserlerin de içinde olduğu bir mecmuada yer alır.[1453]

Girid Seferi

Müellifi belli değildir. Levend, *Girid Seferi* adlı eserin kütüphane kayıt numarasıyla *Feth-i Bağdâd Kıssası* adlı eserin künyesini (*Bibl. Nat. Suppl. Turc, No. 166*) aynı numarayla göstermiştir. Eserlerin bir mecmuanın içinde olduğu ya da katalog numaralarının karışmış olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Girid Seferi

1645'te açılan Girid seferini ve 1655 yılına kadar Çanakkale'deki deniz savaşlarını anlatan eserin müellifi belli değildir. Eserin yazmasının Vatikan'da olduğu bildirilmiştir. (*Rossi, No. 99*)[1454]

Girid Fethi Târîhi

Müellifi belli değildir. Yazar, başka kaynaklardan doğrudan doğruya alıntılar yapmıştır. 1645 yılında Girit seferlerinin sebebinden itibaren hadiseleri anlatmaya başlar. 1669 yılına kadar olan kara ve deniz savaşlarını dağınık ifadelerle anlatır. Eserin sonunda Kandiye seferleri esnasında ölen veya yaralananların sayıları ve

---

[1451] Mehmet Arslan, *Sıdkî Paşa-Gazavât-ı Sultân Murâd-ı Râbi (IV. Murâd'ın Revan Seferi)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006.
[1452] Levend, age., s. 113.
[1453] Levend, age., s. 114.
[1454] Levend, age., s. 115.

harcanan mühimmat miktarları da belirtilmiştir. TTK kütüphanesinde bulunan nüsha üzerinde çalışma[1455] yapılmıştır.

Fetihnâme yahut ***Gazâvatnâme-i Cezîre-i Girit ve Zadre***

Girid seferini ve 1658 yılına kadar geçen olayları anlatan eserin müellifi Sipâhizâde Ahmed'dir. Eser üzerinde ilmi bir çalışma[1456] yapılmıştır.

K. IV. Mehmed Zamanı (1648- 1687)

Zafernâme-i Güftî

1660'da Köse Ali Paşa tarafından Varat'ın fethedilmesi üzerine yazılmış olan 648 beyitlik mesnevidir. Edirneli tezkire yazarı Güftî Ali'ye ait bu eser üzerinde çalışma yapılmıştır. Ancak yapılan çalışma Güftî'nin külliyatı üzerinedir. *Zafername* adlı eseri de bu çalışmanın[1457] içindedir.

Fetihnâme der Hakk-ı Gürcistan

Niğdeli Kadı Nâmî'ye atfedilen ve IV. Mehmed zamanındaki seferleri anlatan eserin müellifi hakkında belirsizlik vardır. Levend, eserin Kadı Nâmî'ye ait olduğu görüşünü[1458] savunur. Ancak Nâmî divanını çalışan araştırmacı; bunun mümkün olmayacağını zira pek çok olaya divanında tarih manzumesi yazan Nâmî'nin Gürcistan'la ilgili hiçbir tarih ibaresine yer vermemesini manidar bulur ve bu eserin

[1455] Ayşe Pul, "Girit Savaşı İle İlgili Bir Türk Kaynağının Tahlili (TTK Kütüphanesinde Bulunan Girid Fethi Tarihi Başlıklı Yazma)", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004.
[1456] Mürvet Arslan , "Sipâhizâde Ahmed'in Gazâvatname-i Cezîre-i Girit ve Zadre İsimli Eseri (Değerlendirme-Transkripsiyon)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2009.
[1457] Kâşif Yılmaz, "Güftî: Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği, Tezkireciliği ile Divan'ı, Zafer-nâme'si ve Teşrifâtu'ş-şuâra'sının Tenkitli Metni", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1983.
[1458] Levend, age., s. 117-118.

Nâmî'ye ait olamayacağını[1459] söyler. Eser; (*Tornberg 'Uppsala', No. 293* ve *Bibl. Nat. Suppl. Turc, No. 872*) katalog numaralarıyla kayıtlıdır.

Târîh-i Fetih-i Bağdâd

Divan kâtipliği yapmış olan Kırımlı Hasan Vecîhî'nin, Bağdat fethini hikâye eden eseridir. Eser; 1047/1637 yılından başlayarak 1070/1660 yılına kadar gerçekleşen olayları anlatır. Eser üzerine bir doktora çalışması[1460] yapılmıştır.

Uyvar Seferi

Hümayün kâtiplerinden Mehmed Necâtî'nin; Fâzıl Ahmed Paşa'nın Uyvar seferini tasvir eden eseridir. Eser üzerinde ilmî bir çalışma[1461] yapılmıştır.

Târîh-i Uyvar yahut ***Ravzatu'l-Gazâ***

Kâtib Mustafa Zühdî'nin, Fâzıl Ahmed Paşa'nın Uyvar seferini tasvir eden eseridir. Eser Mustafa Efendi'nin müşâhadelerine dayanmaktadır. *Ravzatu'l-Gazâ* adıyla da bilinir. Eser üzerinde ilk olarak bitirme tezi çalışması[1462] yapılmıştır. Ardından lisansüstü çalışmaya[1463] konu edilmiştir.

Cevâhirü't-Tevârih der Beyân-ı Menâkıb-ı Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa

Fâzıl Ahmed Paşa'nın ilk zamanlarından (Erzurum ve Şam valiliği, sadrazamlık dönemindeki seferleri) Kandiye fethine kadar yaptığı işlerden ve kazandığı zaferlerden bahseden eserin müellifi bazı kaynaklarda Erzurumlu Osman Dede olarak görülse de asıl müellif Mühürdâr Hasan Ağa'dır. Hasan Ağa; eserinin

---

[1459] Ahmet Yenikale, "Ahmet Nami Divanı ve İncelemesi", Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2002.

[1460] Ziya Akkaya, "Vecîhî-Devri ve Eseri", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara 1957.

[1461] Cengiz Ünlütaş, "Tarih-i Sultan Mehmed Han (bin) İbrahim Han", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1998.

[1462] Turhan Atabay, "Ravzatü'l-Gazâ ve Tarih-i Uyvar", Yayımlanmamış Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1949.

[1463] Merve Yılmaz, "Mustafa Zühdi Ravzatü'l-Gaza (Tarih-i Uyvar) (1663-1665) Tahlil ve Metin" Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2012.

istinsahı için müsveddelerini Osman Dede'ye verdiğini aktarmıştır.[1464] Eser üzerine ilmî bir çalışma[1465] yapılmıştır.

Târîh-i Fâzıl Ahmed Paşa

Erzurumlu Osman Dede'nin, Fâzıl Ahmed Paşa'nın zaferlerinden bahseden eseri olduğunu Levend bildirmiştir. (Süleymaniye Ktp., Hamidiye; No. 909) künyesiyle kayıtlı imiş.[1466]

Târîh-i Mu'teber

Fâzıl Ahmed Paşa'nın Kandiye fethinden bahseden bu eser; *Tarih-i Kandiye* adlı bir eserin farklı bir nüshası iken ayrı bir eser olarak kayda geçmiştir.

Kandiye Fethi

Ahmed Hamdi'ye ait *Tuhfetü'l-Guzat* adlı eserin Fâzıl Ahmed Paşa'nın Kandiye fethinden bahseden üçüncü bölümüdür. Müstakil bir eser değildir. Eser, üç bölümden oluşur. Birinci bölümde gaza ve şehadetin faziletini; ikinci bölümde Sultan Selim'in Mısır fethini; üçüncü bölümde ise Fâzıl Ahmed Paşa'nın Kandiye fethini anlatır. Eserin nüshası (*Bursa Orhan Gazi Ktp., No. 1022*)'de kayıtlıdır.

Târîh-i Kandiye

Fâzıl Ahmed Paşa'nın Kandiye fethinden bahseden bu eserin müellifi belli değildir. (*İzmir Millet Ktp., No: 24/510, Ankara DTCF Ktp., Liste 2, No: 107* ve *Brit. Mus., No: Or. 1137*) gibi kütüphanelerde nüshaları mevcuttur.[1467] Eser üzerinde yapılmış bir çalışmaya rastlanamadı.

[1464] Levend, age., 120-122.

[1465] Abubekir Sıddık Yücel, "Mühürdâr Hasan Ağa‟nın Cevâhirü‟t-tevârihi", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1996.

[1466] Levend, age., 122.

[1467] Levend, age., s. 124-125; Charles Rieu, Catalogue of The Turkish Manuscript in British Museum, s. 62-63.

Fetihnâme-i Kal'a-i Kandiye

Kandiye'nin fethi üzerine Fâzıl Ahmed Paşa tarafından, IV. Mehmed'e yazılan yazıyı içeren metin; (*Pertsch, Berlin No: 52*)'de kayıtlı imiş.[1468] Eser üzerinde yapılmış bir çalışmaya rastlanamadı.

Târîh-i Girid

Hanyalı Nuri'nin, Girid'in fethinden bahseden eseridir. 1221/1806 senesinde kaleme alınmış olan eser; Girit'in başlıca şehirleri olan Hanya, Kandiye ve Resmo'nun tarihi hakkında bilgiler ihtiva eder. Tarihî olaylarla birlikte adadaki sosyal hayat, yetiştirilen ürün vs. özellikler hakkında da ilginç bilgiler veren eser (*İst. Üni. Ktp., IUNEK-TY205*) numarada kayıtlıdır.[1469] Eser üzerinde yapılmış bir çalışmaya rastlanamadı.

Târîh-i Ikritıs (Girid)

Girid'in tarihinden ve Türkler tarafından zabtından bahseden eserin müellifi belli değildir. Eserin sonunda Girid için yazılmış şiirler, türküler ve Kandiye Kalesi muhafızları not edilmiştir. Eserin nüshası (*İst. Üni. Ktp., Ty, No. 2536*) numarada kayıtlı imiş.[1470] Ancak katalog taramasında böyle bir nüshaya rastlanamadı. Eser üzerinde yapılmış bir çalışmaya da rastlanamadı.

Fetihnâme-i Kamaniçe

Urfalı divan şairi Nâbî'nin, Fâzıl Ahmed Paşa tarafından Lehistan'a karşı açılan savaşa ve Kamaniçe kalesinin fethine dair eseridir. Eser üzerinde yüksek lisans çalışması[1471] yapılmıştır.

Tarih-i Kamaniçe

Hacı Ali'nin, Kamaniçe kalesinin fethine dair eserdir. Eser üzerinde bir yüksek lisans çalışması[1472] yapılmıştır. Eser daha sonra yayımlanmıştır. Ayrıca eser

---

[1468] Levend, age., s 125.
[1469] Levend, age., s 125; Abdullah Aydın, "Hanyalı Nuri Osman ve Divanı", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009, s. 44.
[1470] Levend, age., s 126.
[1471] Hüseyin Yüksel, "Gazavât-nâmeler ve Nâbî'nin Fetih-nâme-i Kamaniçe Adlı Eserinin Metni", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1997.

üzerinde başka bir yüksek lisans çalışması[1473] daha mevcuttur. 1672 Lehistan seferine katılmış olan Divan-ı Hümâyûn kâtiblerinden Hacı Ali Efendi; izlenimlerini günlük şeklinde kaleme almıştır. Eserin esas kısmını teşkil eden kısmında 189 gün süren Kamaniçe seferini gün gün anlatılmıştır.

Mi'râcü'z-zafer

Behcetî'ye ait bu eser; IV. Mehmed'in cülûsundan başlayarak Köprülü Mehmed ve oğlu Fâzıl Ahmed Paşaların fetihleri ve zaferleri hakkında kısa, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın Çehrin Seferi ile ilgili ayrıntılı bilgiler içerir. Eserin yarısı, lisansüstü çalışmaya[1474] konu edilmiştir.

Silsiletü'l-Âsafiyye fî Devleti'l-Hakâniyyeti'l Osmâniyye yahut **Târîh-i Sülâle-i Köprülü**

Behcetî Seyyid İbrâhim'e ait bu eser; Osmanlı Devlet Teşkilatında Köprülü ailesine mensup kişileri anlatmaktadır. Nâimâ ve Râşid tarihlerindeki Köprülü ailesinin etrafında geçen bilgilerin derlenmesiyle meydana getirilen eserde sırasıyla Köprülü Mehmed Paşa, Köprülü Fâzıl Ahmed Paşa, Köprülü Fâzıl Mustafa Paşa, Amcazâde Hüseyin Paşa, Köprülüzâde Numan Paşa, Köprülüzâde Abdullah Paşa ve Köprülü-zâde Hâfız Ahmed Paşa (ö. 1769) anlatılmaktadır. Köprülü Mehmed Paşa ve Köprülü Fâzıl Ahmed Paşa dönemlerindeki olaylar mufassal bir biçimde anlatılırken daha sonraki kişilerin dönemlerindeki hadiseler muhtasar bir şekilde anlatılmaktadır.

Çehrin Seferi

Kara Mustafa Paşa tarafından Ukrayna'daki Çehrin şehrinin alınmasını tasvir eden eserin müellifi belli değildir. (*Bibl. Nat., Suppl. Turc, No. 927*)'de[1475] kayıtlı

[1472] Ayşe Hande Can, "Hacı Ali Efendi ve Tarih-i Kamaniçe'si", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2003.

[1473] Musa Taçkın, "Ali Efendi ve Tarih-i Kamaniçe Adlı Eseri (Tahlil-Metin)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2004.

[1474] Filiz Duman, "Bir Gazavat-nâme Türü Olarak Hüseyin Behcetî'nin Mi'râcü'z-zafer Adlı Zafernâmesi (h.1088/m.1678) (1-101. varaklar arası)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2010.

[1475] Levend, age., s. 129

eser üzerine Türkiye'de bir çalışmaya rastlanamadı. Levend, eserin Fransızca'ya çevrildiğini bildirir.

Gazânâme-i Çehrin

Çehrin zaferini tasvir eden manzum eser; Semendire Alaybeyi Öziçeli Vuslatî'ye aittir. Eser, iki akademisyen tarafından yayınlanarak[1476] ilim âlemine sunulmuştur.

Ahvâl-i Sefer-i Çehrin

Selim Giray'ın kâtibi Abdulkerîm'in, Çehrin zaferini tasvir eden bu eseri (*Bibl. Nat., Suppl. Turc, No. 134*)'te kayıtlıdır. Eser üzerine yapılmış bir çalışma tespit edilemedi.

Târîh-i Sefer-i Peç

IV. Mehmed'in Viyana kuşatmasını tasvir eden eserin müellifi belli değildir. Eser Fransızca'ya tercüme edilmiştir. (*Bibl. Nat., Suppl. Turc, No. 870*)'te kayıtlı olan eser üzerine yapılmış bir çalışma tespit edilemedi.

L. II. Süleyman, II. Ahmed, II. Mustafa Zamanı (1687-1703)

Zafernâme-i Sâbit

Sâbit'in, Kırım Hanı Selim Giray'ın 1689'daki gazasını tasvir eden manzum eseridir. Eser yayınlanarak[1477] ilim âlemine sunulmuştur.

Târîh-i Varadin

Eser, Ali Paşa'nın 1693'teki Varadin kuşatmasını hikâye eder. Müellifi belli değildir. Eser üzerine bir lisans bitirme tezi[1478] yapılmıştır.

[1476] Mustafa İsen-İsmail Hakkı Aksoyak, *Vuslati Ali Bey Gaza-name-i Çehrin*, AKMB Yayınları, Ankara 2003.
[1477] Turgut Karacan, *Sabit-Zafernâme*, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas 1991.

Zafernâme-i Mustafa Nedim

Sultan II. Mustafa'nın (1695-1703) Sırkâtibi Mustafa Nedim'in, II. Mustafa'nın Avusturya seferini tasvir eden eseridir. Eserde, sultanın Edirne'den Belgrad'a gidip Tamışvar ve bazı kaleleri alışı ve tekrar İstanbul'a dönüşü anlatılmaktadır. (*Millet Ktp., Ali Emîrî, No. 1343*) numarada kayıtlı eser üzerine yapılmış bir çalışmaya rastlanmadı.

Feth-i Lipva ve Muhârebe-i Logos

Müellifi belli değildir. İkinci Mustafa zamanında Sakız Adası'nın geri alınmasından sonraki seferlerden bahseden eser, bir bildiriyle[1479] sunulmuştur.

Belgrâd Seferi

Abdullah b. Salih el-Bahrî'nin, II. Mustafa zamanındaki Macaristan seferinden bahseden eseridir. Eser üzerinde bir çalışma tespit edilemedi. Eser (*IUNEK Yazma Eserler Birimi, NEKTY02559, 9(560)"1299/1922"*) yer numarasıyla İstanbul Üniversitesi'ndedir.

Târîh-i Sefer-i Basra

Müellifi belli değildir. Bağdat muhafızı Mustafa Paşa'nın, Basra'yı eşkıyanın elinden geri almasını tasvir eder. Eser üzerine bir bitirme tezi çalışması[1480] hazırlanmıştır. Sonrasında ise bir makaleye[1481] konu edilmiştir.

İcmâl-i Sefer-i Nehr-i Ziyâb

Müellifi belli değildir. Bağdat muhafızı Mustafa Paşa'nın Ziyâb nehri bölgesini almasın tasvir eder. Eser, *Tarih-i Sefer-i Basra*'nın devamı niteliğindedir. Üzerine bir lisans bitirme tezi[1482] yapılmıştır.

[1478] Ahmet Manav, "Tarih-i Varadin: Tetkik Transkripsiyonlu Metin ve İndeks", Yayımlanmamış Lisans Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul 1966.

[1479] Turan Gökçe, "II. Mustafa"nın Avusturya Seferi (1695) İle İlgili Bir Fetihnâme: Feth-i Lipova ve Muhârebe-i Lugoş", Acta Viennensia Ottomanic, Akten 13. CIEPO Symposiums, ed. Markus Köhbach-Gisela Prochazka-Cladia Römer, Wien 1999, SS. 121-127.

[1480] Belgin Ertürk, "Tarih-i Sefer-i Basra", Yayımlanmamış Lisans Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul 1980.

[1481] Vahit Çabuk, "Nusret-name'nin Kaynaklarından Tarih-i Seferü'l Basra", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi (Münir Aktepe'ye Armağan)*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, Yıl 1995-1997, Sayı 15, SS. 321-380.

M. III. Ahmed, I. Mahmud Zamanı (1703–1754)

Kenzü'l-Vakâyî

Maraş Beylerbeyi Hacı Mustafa Paşa'nın kâtibi Mustafa Sâkıb'ın, III. Ahmed zamanında Maraş bölgesindeki ayaklanmaların bastırılmasını hikâye eden eseridir.[1483] Eser, tam bir gazavatname örneği değildir. Ancak savaş ve isyan konusunda yazıldığı için buraya dâhil edilebilir. Eser, bir makale olarak yayınlanmış[1484] ve ilim âlemine sunulmuştur.

Târîh-i Moskov Sene 1122

1571'de Prut'ta Baltacı Mehmed Paşa ile Deli Petro arasındaki savaşı hikâye eden eserin mülellifi belli değildir. Hasan Kürdî'ye isnad edilir. (*Smirnow-Petersburg Ktg., No. 359/3*; *TSMK, Hazine, No. 233-36909* ve *Münich, Staatsbibliothek, Cod. Tur., No. 91*)[1485] olarak künyelenmiştir. Eser üzerinde bir çalışmaya rastlanamadı.

Fetihnâme-i Cezîre-i Mora

Vakanüvis Kazasker Râşit tarafından kaleme alınan eser, Sadrazam Silahtar Şehit Ali Paşa'nın 1715'teki Mora fethini anlatır. Eser üzerinde çalışmaya rastlanmamıştır. (*Süleymaniye Ktp., Esat E., No. 3655/3*) numarasıyla kayıtlıdır.[1486]

Fetihnâme-i Mora

Nâdir'e ait olan bu eser; Sadrazam Silahtar Şehit Ali Paşa'nın 1715'teki Mora fethini anlatır. Eser üzerine bir makale[1487] yazılmıştır.

[1482] Nilgün Dilaver, "İcmal-i Sefer-i Nehr-i Ziyab", Yayımlanmamış Lisans Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul 1981.

[1483] Mehmet Kırbıyık, "Katibzâde Sâkıb Mustafa Hayatı Eserleri ve Edebî Kişiliği", *AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Yıl 2000, Sayı 15, SS. 153-187.

[1484] İlhan Şahin, "Kenzü'l-Vekayi; Mustafa Sâkıb Efendi ve Eseri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, Yıl 1976-1977, Sayı 7-8, SS. 97-118.

[1485] Levend, age., s. 136.

[1486] Levend, age., s. 137.

Mora Seferi

Vâhid Mahtûmî'nin, III. Ahmed zamanındaki Mora seferinden bahseden eseridir. Mahtumî'nin eserlerinin tamamı doktora çalışmasına[1488] konu edilmiş; Fetihname'si de bu çalışmanın içine dâhil edilmiştir.

Vakâyî-i Eflâk

Boğdan Voyvodası Mihail'e karş tertiplenen ayaklanma üzerine yapılan seferi hikâye eder. Müellifi belli değildir. Eser üzerine yapılmış bir çalışma tespit edilemedi. (*Millet Ktp., Ali Emirî, Tarih, No. 80*) numarasıyla kayıtlı olduğu bildirilmiştir.[1489]

Vakâyî-i Tiflis

Hacı Recep Paşa'nın 1724 yılında İranlılarla yaptığı savaşlardan bahseder. Müellifi belli değildir. Eser üzeride herhangi bir çalışmaya rastlanamadı. (*Süleymaniye Ktp., Esat E., No. 2435*) kayıt numarasıyla bilinir.[1490]

Tebriziyye-i Hekimoğlu Ali Paşa

Abdurrezzâk Nevres'e (Nerves-i Kadîm) aittir. Hekimoğlu Ali Paşa'nın 1730 yılnda İranlılarla yapılan savaştan bahseden eseridir. Revan Kalesi'nin kuşatılması ve Tahmasb'ın mağlub edilmesi konu edilir. Eser üzerinde ilmi bir çalışma[1491] yapılmıştır.

[1487] Veysel Göger- Hüseyin Sarıkaya, "Mora'nın İstirdâdına Dair Bir Kaynak Değerlendirmesi ve Nâdir'in Vâkı'ât-ı Gazavât'ı", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Yıl 2009, Sayı 2, SS. 1–32.

[1488] Bahattin Kahraman, "Vahîd Mahtûmî Hayatı, Eserleri Edebî Kişiliği ve Eserlerinin Tenkidli Metni I-II", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1995.

[1489] Levend, age., s. 138.

[1490] Levend, age., s. 139.

[1491] Hüseyin Akkaya, *Nevres-i Kadîm-Tarihçe-i Nevres (İnceleme ve Tenkitli Metin)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004.

İran Seferi

Salâh adındaki bir müellifin 1730'daki İran seferinden ve o yıl içindeki olaylardan bahseden eseridir. Eser üzerinde bir çalışmaya rastlanamadı. (*Millet Ktp., Ali Emirî, No. 451*)'de kayıtlı olduğu bildirilmiştir.[1492]

Tedbirât-ı Pesendîde

Ebû Sehl Nu'mân'ın,1727-1732 yılları arasındaki olaylardan bahseden eseridir. Mensur olarak kaleme alınmış eser, üç bölümden oluşur. Birinci bölümde Ruslar'ın Kırım'ı almısını; ikinci bölümde Avusturya seferini; üçüncü bölümde Nadir Şah'ı anlatır. Kitap olarak[1493] yayınlanmıştır.

Hekimoğlu Ali Paşa'nın Gazavâtı

Mü'minzâde Ahmed Hasîb tarafından yazıldığı bildirilen eser hakkında bilgiye rastlanmadı. Ancak, Müminzâde Ahmed Hasîb'e ait *Ravzatü'l-Küberâ* adlı eser üzerine yüksek lisans çalışması[1494] yapılmış ve ardından eser kitap olarak[1495] basılmıştır. Bu eserden, *Gazavât* hakkında gerekli malumatı edinmek daha kolay olacaktır.

Gazavât-ı Cüyûş-ı Osmâniyye

Serasker Topal Osman Paşa'nın 1733'teki İran seferinden bahseden mensur eserİdir. Eser üzerinde bir çalışmaya rastlanamadı. Levend, eserin künyesini (*Viyana Ktg., II/290, No: 1120*) olarak verir.

Bosna Muhârebeleri

Bosnalı Kadı Ömer'in, Hekimoğlu Ali Paşa'nın Bosna Valiliği sırasındaki olayları ve Nemçelilere karşı 1739'da yaptığı seferleri anlatan eseridir. Eser, *Ahvâl-i*

[1492] Levend, age., s. 140-141.

[1493] Ali İbrahim Savaş, *Ebu Sehl Numan Efendi-Tedbirat-ı Pesendide (Beğenilmiş Tedbirler)*, TTK Yayınları, Ankara 1999.

[1494] Mesut Aydıner, "Mü'minzade Seyyid Ahmed Hasib Efendi. Ravzatü'l-Kübera (tahlil ve metin)" Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995.

[1495] Mesut Aydıner, *Mü'minzade Seyyid Ahmed Hasib Efendi. Ravzatü'l-Kübera (tahlil ve metin)*, TTK Yayınları, Ankara 1999.

Banaluka Diyâr-ı Bosna adıyla eski harflerle farklı tarihlerde basılmıştır.[1496] Sonrasında yeni harflere aktarılmış[1497] ve yayınlanmıştır.

Tevârih-i Banaluka Diyâr-ı Bosna

Nemçelilere karşı 1739'da yapılan seferden bahseder. Müellifi belli değildir. Kataloglarda eserin (Bosna Kadısı) Ömer Efendi'ye atfedildiği bildirilmiştir.[1498] Bu eserin adı ve Kadı Ömer Efendi'nin eseri üzerinde yapılan çalışmalar bu bilgiyi doğrular niteliktedir. (Bkz. *Bosna Muharebeleri*)

Bosna Savaşları

Akhisarlı Hacı Nesimoğlu Ahmed b. Hasan'ın, 1737'deki Bosna savaşlarından bahseden eseridir. Eser üzerinde herhangi bir çalışmaya rastlanamadı. Eserin kaydını Levend[1499] ve Afyoncu[1500] (*Bibl. Nat., Suppl. Turc, No. 168*) şeklinde vermiştir. Ancak katalogdaki bu numarada *Yâdigâr-ı İbn Şerîf* adlı farklı bir eserin kaydı[1501] mevcuttur.

Bosna Seferi

1737'deki Bosna savaşlarından bahseden eserin müellifi belli değildir. Bir eserin parçası olabileceği ve (*Pertsch, Gotha Ktg., s. 125, No:153*) künyesiyle kayıtlı olduğu bildirilmiştir.[1502]

Fethiyye-i Belgrâd

Râgıb Paşa'ya ait eser; I. Mahmud zamanında 1740 yılında Sadrâzam Hacı Mehmed Paşa'nın Belgrad'ın fethinde gösterdiği yararlılıklardan bahseder. Belgrad

---

[1496] Kadı Ömer Efendi, *Ahvâl-ı Banaluka Diyâr-ı Bosna (Ahvâl-i Gazavât-ı Bosna)*, İbrahim Müteferrika Matbaası, İstanbul 1741; Ömer Efendi, *Ahvâl-i gazavat der diyar-i Bosna*, Süleyman Efendi Matbaası, İstanbul 1876.
[1497] Mehmet Açıkgözoğlu, *Kadı Ömer Efendi / Bosna Savaşları*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1977.
[1498] Levend, age., s. 143.
[1499] Levend, age., s. 143.
[1500] Erhan Afyoncu, "Osmanlı Siyasî Tarihinin Ana Kaynakları: Kronikler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Yıl 2003, Sayı 2, Cilt 1, SS. 101-172, s. 159.
[1501] E. Blochet, *Catalogue des Manuscrits Turcs de la Biblioteque Nationale*, Paris 1932, I/68.
[1502] Levend, age., s. 143.

Antlaşması'ndan bahsetmesi de esere kıymet katar. Antlaşma hakkında birinci elden kaynaktır. Eser üzerinde lisansüstü çalışma[1503] yapılmıştır.

Zafernâme-i Münif yahut **Fetihnâme-i Belgrad**

Antakyalı Münif Mustafa'nın, I. Mahmud zamanında 1740 yılında Sadrâzam Hacı Mehmed Paşa'nın Belgrad seferini ve kazandığı zaferi tasvir eden eseridir. Eserden pek çok kaynak bahseder; çok sayıda kütüphane kaydı vardır. Ancak üzerinde yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlanamadı.

Târîh-i Belgrad

Vakanüvis Mehmed Subhî'nin, Belgrad seferine ait eseridir. Osmanlı Devleti ile Rusya ve Avusturya Devletleri arasında 1736-1739 yılları arasında meydana gelen savaşları konu edinmiştir. 1739'da imzalanan Belgrad antlaşmaları da eserin konusudur. Yapılan tüm muharebeler, kazanılan zaferler ve başarısızlıklar tüm detayıyla ele alınmıştır. Eser üzerinde lisansüstü çalışma[1504] yapılmıştır.

Kıt'a Min Tarih-i Sultan Mahmud b. Mustafa **(Belgrad ve Adakala Seferi ve Zaferi)**

Musaffâ Mustafa'nın,1739'daki Avusturya seferiyle ve Belgrad ve Adakala'nın alınmasından bahseden eseridir. Ordunun İstanbul'dan Hisarcık'a gelişi ve edilen savaş anlatılır. Ardından Belgrad antlaşması ve antlaşmanın içeriği konu edilir. Ali Paşa ve Ahmed Paşa arasında yaşananlar da esere konu edilmiştir. Eser üzerinde çalışma[1505] yapılmıştır.

Makâle-i Vâkı'a-ı Muhâsara-i Kars fi Sene 1157

Divan-ı Hümayün kâtiplerinden Sırrı Efendi'nin, I. Mahmud zamanında Nâdir Şah'la yapılan savaştan bahseden eseridir. Nâdir Şâh ve onun 1744 yılındaki Kars

---

[1503] Fatma Çiğdem Uzun, "Belgrad hakkında Ragıp Paşa'ya Ait Bir Risale: Fethiyye-i Belgrad (1739)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2000.

[1504] Erdoğan Bilgin, "1148-1152/ Savaşı Tarihçesi (Subhi Mehmed'in Müzakerat-ı Sulhiyye Tarihçesi Adlı Eseri)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2003.

[1505] Melek Çoruhlu, "Musaffa Mehemmed Efendi Kıt'a-min-Tarih-i Sultan Mahmud-ı Evvel (Tahlil ve Metin)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2005.

kuşatması hakkında yazılmıştır. İlk bölüm Nâdir Şah'a ayrılmıştır. İkinci bölüm ise Kars kuşatması ve diplomatik bilgilere ayrılmıştır. Müellifin olaya bizzat tanık olması da esere kıymet katar. Eser, kitap olarak[1506] yayınlanmıştır.

Urfa Valisi Ahmed Paşa'nın Târîhi

Urfa Valisi Ahmed Paşa'nın 1743'ten 1745'e kadar iki yıllık olaylarından bahseden eserin müellifi belli değildir. Ahmed Paşa'nın Nâdir Şah'a karşı sefere gönderilmesi ve son olarak Haleb'e sürülmesi hadiseleri arasındaki olayları anlatır. Eser üzerinde lisansüstü çalışma[1507] yapılmıştır.

Silkü'l-Leâl

Mü'minzâde Ahmed Hasîb'in, I. Mahmud zamanındaki olaylardan bahseden eseri olarak kayıtlarda mevcuttur. Ancak Müminzade Ahmed Hasîb'e ait *Ravzatü'l-Küberâ* adlı eserinin farklı bir nüshası olduğunu Levend[1508] tespit etmiştir. Yani bu, ayrı bir eser değildir.

Hadikatü'ş-şühedâ

Temeşvarlı İbrâhim Na'imeddin'in,1681 den 1739 yılına kadar Temeşvar ve Belgrad'daki savaş ve olaylardan bahseden eseridir. Müellif *Râşid Tarihi*'ni esas almakla birlikte özellikle Temeşvar hakkında birçok ilavelerde bulunmuştur.[1509] Eserin birkaç nüshası mevcuttur. (*Ankara TTK Ktp., No 40*; *Ankara DTCF Ktp., İsmail Saib Ef., Defter I, No 2037*; *Flügel, Viyana Ktg., C II, No 1113*; ve *Millet Ktp., Ali Emirî, Tarih, No 273*)[1510]

[1506] Mehmet Yaşar Ertaş, *Risaletü't-Tarih-i Nadir Şah / Makale-i Vakı'a-ı Muhasara-i Kars*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2012.
[1507] Mehmed Günay, "Ruha Valisi Hamalizade Ahmed Paşa'nın Vekayi'i (1156-1158)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994.
[1508] Levend, age., s. 148.
[1509] Erhan Afyoncu, "Osmanlı Siyasî Tarihinin Ana Kaynakları: Kronikler", s. 159.
[1510] Levend, age., s. 149-151.

N. III. Osman, III. Mustafa, I. Abdülhamid Zamanı (1754- 1788)

Mora İhtilâli Târîhi

Rusların kışkırtmasıyla 1796'da Mora'da başlayan ayaklanmayı, kuşatılan şehir ve kasabaların asker tarafından kurtarılmasını hikâye eden eser; Süleyman Penah tarafından kaleme alınmıştır. Eser üzerinde bitirme tezi[1511] yapılmıştır.

Gazavât-ı Gâzi Hasan Paşa

Çakerî İsmail'in, Kaptan-ı Derya Cezayirli Hasan Paşa'nın Limni adasın Ruslardan geri almasını ve bundan sonraki başarılarını anlatan eseridir. Eser üç bölümden oluşur. Birinci bölüm, Paşa'nın Çeşme deniz savaşından başlayıp I. Abdülhamid'in tahta geçişine kadar geçen dönemdeki hizmetlerini anlatır. İkinci bölüm, Paşa'nın İvaz Mehmed Ağa ile Şamlı Tahir Ömer'i ortadan kaldırmasından bahseder. Üçüncü bölüm ise Mora Adası'ndan Arnavutların çıkarılmasını konu edinir. Üzerine doktora[1512] tezi hazırlanmıştır.

Gazavât-ı Cezayirli Hasan Paşa

Bu, ayrı bir esermiş gibi kaydedilmiş olsa da Çakerî İsmail'in eserinin aynıdır. Üç ayrı defterin üç ayrı müellifi (Mehmed Talib, Mehmed Salim ve Ahmed Hulusi) varmış gibi kayıt düşülmüştür. Ancak farklı kayıtlardaki iki eserin mukayesesinden bu kişilerin müstensih olduğu anlaşılmıştır. Müstensihler ufak tefek değişiklikler yapmıştır.

Târîh-i Kırım

Divan-ı Hümâyûn memurlarından Hâfız Muhammed Emin'in, III. Mustafa zamanındaki Kırım harbinden ve bu bölge halkından bahseden eseridir. Eserin

---

[1511] Ömer Karayumak, "Mora İhtilali Tarihçesi ve Müellifi Süleyman Penah Efendi", Lisans Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul 1979.

[1512] Tevfik Temelkuran, "Gazavât-ı Cezayirli Gazi Hasan Paşa", Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000.

nüshası (Bibl. Nat., Suppl. Turc, No.1068)'de[1513] yer alır. Üzerinde çalışmaya rastlanamadı.

Tarih-i Cedîd-i Silistre yahut **Osmanlı Rus Seferi Tarihçesi**

Mahmud Sâbit'in, 1768-1774 tarihlerindeki Osmanlı Rus savaşlarından bahseden eseridir. Eser, Osmanlı-Rus savaşının özellikle Silistire ve Silistire'ye yakın cephelerinden bahseder. Ayrıca; sadrazamların ve yüksek bürokratların atama ve azillerini, sultan III. Mustafa'nın vefatı ve I. Abdülhamid'in tahta çıkışı hakkında da bilgiler vermektedir. Eser üzerinde önce lisans bitirme tezi;[1514] sonradan ise yüksek lisans çalışması[1515] yapılmıştır.

Târîh-i Kırım

Eserin müellifi Mehmed Necâtî; Serasker İbrahim Paşa'yla beraber esir edilmiş ve Petersburg'a götürülmüştür. Osmanlı-Rus Harbi'ne katılmış olan Mehmed Necâtî Efendi'nin kaleme aldığı eser 1768-1774 tarihleri arasında Kırım cephesinde yaşananları anlatmaktadır. Kırım cephesi ve Osmanlı-Rus Harbi'ne önemli bir kaynaktır. Eser üzerinde akademik çalışma[1516] mevcuttur.

Rusya Seferi

Müellifi belli değildir. 1768-1774 tarihlerindeki Osmanlı Rus savaşlarından bahseder. Levend'in[1517] hakkında başka bilgi vermediği eserin konu ettiği tarih aralığı ve içeriği değerlendirildiği vakit; bahsi geçen eser Mehmed Necâtî'nin *Tarih-i Kırım* adlı eserinin farklı bir nüshası olmalıdır.

[1513] E. Blochet, II/153.
[1514] Vedat Koldaş, "Mahmud Sabit: Tarih-i Silistre: (metin-transkripsiyon)" Yayımlanmamış Lisans Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul 1966.
[1515] Okan Büyüktapu, "Mahmud Sabit Tarih-i Silistire (İnceleme-Metin-İndeks)" Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2013.
[1516] Erhan Afyoncu, "Necati Efendi-Tarih-i Kırım (Rusya Sefaretnamesi)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1990.
[1517] Levend, age., s. 155.

Vakâyi-i Sefer-i Moskov

Eser, I. Abdulhamid zamanındaki Rus harbinden bahseder. (*Tornberg Upsala Ktg., No. 295*) numarada kayıtlı bir nüshasının olduğu bildirilmiştir.[1518]

Sefernâme-i Serdâr-ı Ekrem Yusuf Paşa

Eser; I. Abdülhamid zamanında Serdâr Yusuf Paşa'nın Ruslar ve Nemçelilerle yaptığı savaştan bahseder. Yüksek Lisans çalışması[1519] olarak günümüz harflerine aktarılmıştır.

Gazavât-ı Yusuf Paşa

Birinci Abdulhamid zamanında yapılan Nemçe savaşında Gürcü Yusuf Paşa'nın gösterdiği yararlılıklardan ve fethettiği yerlerden bahseden eser, Cizyedârzâde Bursalı Ahmed Bahaüddin tarafından yazılmıştır. Eser üzerinde lisansüstü çalışma[1520] yapılmıştır.

Vak'a-i Hamîdiyye

Zaimzâde Mehmed Sâdık'ın 1787'de Ruslar ve Nemçelilerle yapılan savaştan bahseden eseridir. Üzerinde yüksek lisans çalışması[1521] yapılmıştır.

Nemçe Seferi

Abdî Paşa'nın 1787'deki Nemçe seferinden bahseden eseridir. Eser hakkında fazla bilgiye ulaşılamadı. Nüshası (*İÜ, NEKTY03229, 9(560)"1299/1922"*) künyesiyle kayıtlıdır. Küçük hacimli (16 v.) bir eserdir.

1518 Levend, age., s. 156.

1519 Ahmet Üstüner, "Yusuf Paşa'nın Sefernamesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2005

1520 Fatih Dilekçi, "Cizyedarzade Ahmed Bahaüddin Efendi ve Fetihname'si", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2003.

1521 Mustafa Öğe, "Vak'a-i Hamidiyye Mehmed Sadık Zaim-Zâde: (tenkidli transkripsiyon)", Yayımlanmamış Yüskek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir 2001.

O. III. Selim, II. Mahmud, Abdülmecid Zamanı (1788-1861)

Gazânâme-i Cezzâr Gâzi Ahmed Paşa

Cezzar Ahmed Paşa'nın 1798'de Mısır'da Bonapart'la yaptığı savaştan ve kazandığı zaferlerden bahseden eserin, müellifi belli değildir. Üzerinde İstanbul'da[1522] bitirme tezi ve Kayseri'de[1523] yüksek lisans çalışması yapılmıştır.

Ziyânâme

Darendeli Hasan İzzet tarafından kaleme alınmıştır. Sadrazam Gürcü Yusuf Ziya Paşa'nın 1798'de Napolyon'a karşı Mısır savaşında gösterdiği yararlılıklardan bahseden eserdir. Eser üzerinde çalışma[1524] yapılmıştır.

Mısır Seferi Hakkında Tarihçe

Mehmed Emin Karahanzâde'nin, Mısır'ın alınmasından ve Sadrâzam Yusuf Ziya Paşa'nın yararlılıklarından bahseden eseridir. Kütüphane kataloğunda (*İÜ, NEKTY06114, 9(560) "1299/1922"*) Muhammed Emin Karahanzâde *Karahanzâde Tarihçesi* şeklinde künyelenmiştir. Eser üzerinde herhangi bir çalışmaya rastlanamadı.

Gazavât-ı Hüseyin Paşa

Veziriazam Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın Mısır'da yaptığı savaştan bahseden eserin müellifi belli değildir. Taramalarda Levend'in verdiği nüsha künyesinden (*Hilmi, Mısır Ktg., No. 8991/195*)[1525] farklı bir nüshaya ya da üzerinde yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlanamadı.

[1522] Süleyman Momani, "Gaza-name-i Cezzar Gazi el-Hacı Ahmet Paşa", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Bitirme Tezi, İstanbul 1976.
[1523] Osman Koç, "Gazâ-nâme-i Cezzâr Gazi el-Hacı Ahmed Paşa", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1992.
[1524] M. İlkin Erkutun, Ziyânâme, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009.
[1525] Levend, age., s. 159.

Târîh-i Vak'a-i Cezîre-i Sakız

1821'de Sakız'da geçen olayları hikâye eden eserin müellifi belli değildir. Rûhî adlı birinin eliyle istinsah edildiği sanılmaktadır. Eser üzerinde yüksek lisans tezi[1526] yapılmıştır.

Manzûme-i Sivastopol

Mehmet Rıza Trabzonî'nin 1852'deki Kırım harbini tasvir eden manzum eseridir. Harbi'n öncesi, devletlerin ittifakı; Kars, Şevketil, Sinop, Çatana, Gözleve, Kalafat, Kerç, Sivastopol ve diğer cephelerdeki muharebeler işlenmiştir. Barış antlaşmasına da yer veren eser neşredilmiştir[1527]

[1526] Kadir Adamaz, "Fetihname-i Cezire-i Sakız", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1998.
[1527] Veysel Usta, *Manzume-i Sivastopol*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. NİHÂLÎ

A. Nihâlî'nin Hayatı

Öncelikle şunu belirtelim ki *Fethiyye-i Yemen* müellifi Nihâlî hakkında tezkirelerde bilgi yer almamaktadır. Çeşitli kaynaklarda Nihâlî adı altında bahsi geçen şahıslarla Yemen'de yaşanan olayları anlatan Nihâlî farklıdır. Tezkirelerde bahsedilen Nihâlî adındaki şahıslar aşağıdadır.

***Latîfî*:**

*Nihâlî***:** Burûsevîdür. Galata kazasında tekâ'üd itmiş nedîm-şîve ve şûh u gîran-kadr u sebük-rûh kimesne idi. Hakkâ ki semt-i musâhabetde makbûl u müsellem olduğı ecilden ol sâhib-i kalb-i selîm a'ni Hazret-i Sultân Selîm'e mukârin ü musâhib olmışdı...[1528]

***Beyânî*:**

Nihâlî: Bursalıdır. Müeyyedzâde'den mülazim olmuştur. Büyükleri yermekte ölçüyü kaçırdığından bilim yolunda çok felaket çekmiştir. 150 akçe ile Galata kadısı olmuştur. o sırada I. Selim, İshak Çelebi'yi Köse Bozan'ı ve adı geçeni sohbet için yanına çağırmıştı. Kimi kıskançlar 'Padişahımız şakadan hoşlanır, ne denli neşelendirebilirseniz neşelenin' dediklerinden bunlar da padişahın yanında saygı dışı şakamsı sözler edip birbirlerine yazdıkları yergileri okumuşlar. Padişah bunlardan sıkılmış ve kızmış. 'Biz bunları musahib sanırdık. Bunlar nasipsizlermiş' diyerek adı geçenleri küçük ihsanla göndermişlerdir. Ancak burada, Hasan Çelebi'den nakledilen bu bilgi düzeltilmiş ve bu padişahın Sultan I. Süleyman olduğu teyit edilmiştir. Ömrünün büyük bölümünü içki meclislerinde geçirdiği belirtilen[1529] Bursalı Nihâlî *Fethiyye-i Yemen* müellifi olamaz. Bilgiler mukayese edildiği vakit; *Latîfî*

[1528] Latîfî, *Tezkiretü'ş-şu'arâ ve Tabsıratu'n-nuzamâ* (Haz. Rıdvan Canım), AKMB Yayınları, Ankara 2000, s. 540.

[1529] Mustafa bin Carullah Beyânî; *Tezkiretü'ş-şu'arâ* (Haz. İbrahim Kutluk), TTK Basımevi 1997, s. 85.

Tezkiresi’nde geçen ile aynı Nihâlî olduğu görülecektir. Hakkında bu kadar ayrıntılı malumatın bulunduğu şahsın kitabı, mutlak surette bilinirdi.

*Diğer Nihâlî***:** Vekil Sinan diye tanınan kadı’nın oğludur. Adı Muhammed’dir. Lütfî Beyzâde Mekke’ye kadı atandığında danişmedi olduğundan birlikte gitmiştir. Celâlüddin-i Ekber Mekke yoksullarına Celâlî ihsan eylediğinde kendisine bir kaside göndermiştir. Lütfî Beyzâde ile arasında geçen üzücü olaylardan sonra gönlü kırılarak ondan ayrılmıştır. Mevlânâ Hüseyn’in mülazimi olarak Rûm’a gelmiş müderrislik etmiştir.[1530]

***Güftî*:**

Bir de Rûmun ferîd ü zenc-lebi
Düzd-i mazmûn Nihâlî-i Çelebi

Fenn-i nazmun galat-sitâresidür
Nâ‘ilînün zekât-hˇâresidür

Bu da çün tab‘-ı hoş-nevâ-yı necîb
Rûzgâr-ı beyâna turfe-edîb
...
Nâilî’nün tamâm-ı hammâlı
Cins-i düzdânesine dellâlı[1531]
...

Şekinde Nihâlî adlı bir şâirden bahseder. Ancak anlaşılıyor ki bahsi geçen Nihâlî, meşhur şair Nâilî’yi taklit eden ikinci sınıf bir şairdir. Ayrıca Güftî, bu şahsa ait herhangi bir eserden bahsetmez. Yani aradığımız Nihâlî bu değildir.

***Sicill-i Osmânî*:**

Nihâlî Mehmed Efendi: Vekil Sinan Efendi’nin oğludur. Müderris, Edirne ve Şam mollası olup Safer 1026’da (Şubat 1617) İstanbul kadısı oldu. Sene içinde vefat edip Edirnekapı’ya defnedildi. Âlim, şâir, fâzıl, zarîf, âlî-himmet idi. Sudûr-ı ulemâya sert muamele göstermesi, bir aralık İstanbul’dan uzaklaştırılmasına sebep olmuştu. Mekke’de bulunduğu sırada Hind hükümdarı Celâleddin Ekber Şah, Haremeyn-i Şerifeyn fukarasına ‘Celâlî’ adlı filorileri göndermekle, bir kaside yapıp

---

[1530] Beyânî; *Tezkiretü’ş-şu‘arâ*, s.86.
[1531] Kâşif Yılmaz;, *Güftî ve Teşrîfâtü’ş-Şu‘arâsı*, AKMB Yayınları, Ankara 2001, s. 236-237.

göndermiştir.[1532] Bu başlık altında bahsi geçen Nihâlî, *Beyânî Tezkiresi*'nde bahsi geçen Bursalı Nihâlî'dir. *Fethiyye-i Yemen* müellifi değildir.

Nihâlî Mehmed Efendi: Halebli'dir. Ulemâdan olup 1186'da (1772) vefat eyledi. Eseri vardır.[1533] Tespitine çalıştığımız Nihâlî, bu zat da olamaz. Fetihnâmenin yazıldığı tarihte (982/1574) asker olan Nihâlî'nin bu kadar uzun yaşaması mümkün değildir.

Nihâlî Mehmed Efendi: Şâir Yusuf Nâbî Efendi'nin akrabasındandır. Hâcehândan olup 1186'da (1772/73) vafat eylemiştir. Usta şairdir.[1534] Görüldüğü üzere; fetihnâmenin yazarı bu Nihâlî de olamaz. Bu kişi hakkında ayrıca *Esad Efendi Tezkiresi*'nde[1535] de bigi verilir.

Bir iki tezkirede daha, yukarıdaki bilgiler tekrar edilir. Toplamda, Nihâlî adlı 4-5 farklı müelliften bahsedilir. Tezkirelerde verilen bilgilerle *Fethiyye-i Yemen* mesnevisinde bahsedilenler mukayese edildiği vakit hiçbiri bizim aradığımız müellif değildir. Müellifimiz olan Nihâlî; eserin 194-200 beyitleri arasında kendisinin yıllarca Yemen'de savaştığını ve Yemen'le ilgili haberleri insanların kendisinden aldığını söyler. Nihâlî'nin geçimini temin eden âlî-himmet bir zâtın olduğu burada bildirilir. Yemen'de yaşananların yazılması için Nihâlî'yi bu zâtın teşvik ettiğini ve hadiselerin yazılması gerektiğinin bu zâta ilhamla bildirildiği vurgulanır. Buradan anlaşılacağı üzere müellifimiz Nihâlî, Yemen'deki Zeydî ayaklanmalarında asker olarak bulunmuş olan bir askerdir. Mahlasını ise mesnevinin son beytinde kendisi zikreder.

Feth̲-i sulṭān ey **Nihālī** bī-ḥisāb
Tārīḫin yaz çü tamām oldı kitāb ٩٨٢ (982)

[1532] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî* (Haz. Seyit Ali Kahraman), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, IV/1255.
[1533] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, IV/1255.
[1534] Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, IV/1255.
[1535] Bahsi geçen Nihâlî hakkında bilgi verdikten sonra Esad Efendi başka bir Nihâlî'den daha bahseder ki asıl Adı İbrahim Ağa imiş ve 1182 vebasında vefat etmiş. Doğal olarak bu Nihâlî de bizim aradığımız kişi değidir. (Esad Mehmed Efendi, *Bağçe-i Safâ-Endûz* (Haz. Rıza Oğraş), Burdur 2001, s. 181-189.

Müellif hakkında herhangi bir kaynakta bilgi olmadığı için başka bir eserinin varlığı ya da yokluğunu tespit edemiyoruz.

B. Edebi Kişiliği ve Üslûbu

Nihâlî'nin üslûbunun dikkat çekici tarafı; deyim ve atasözü kullanmaya özen göstermesidir. Genellikle sade ve akıcı bir üslubu vardır. Mesleği gereği askerlik terimlerine aşina olduğu ve bu terimleri kullandığı da dikkat çekmektedir. Osmanlı aydın kesiminin hemen hepsinin şiirlerinde değindiği ve şiirlerinde kullandığı meşhur tarihî şahsiyetler, âyet ve hadîs iktibasları, peygamberlere telmih, Allah Resûlü'nün miraç ve mucizelerinden bahis de Nihâlî'nin eserinde görülür. Dilindeki akıcılık ve belli mevzulara telmihte bulunması; onun belli bir seviyede eğitim almış olduğunun göstergesi sayılmalıdır. Konu geçişlerinde yer yer edebî gücünü göstermekten ve klasik mazmunları sergilemekten de geri durmaz. Dili çok çok ağır olmasa da bu beyitler ve bunların benzerlerini kullanımı; klasik şiire hâkim olduğunun göstergesidir. Kısacası Nihâlî, 'Sâhib-i seyf ü kalem' biridir. Üslup özellikleri, kullanılan edebi sanatlar ve mazmunlar, mesneviden bahsedilirken örneklendirilecektir.

II. FETHİYYE-İ YEMEN MESNEVÎSİ

A. Mesnevinin Genel Yapısı

Mesnevi, 21 beyitlik bir besmelenâme ile başlar. Ardından ise 41 beyitlik bir tevhid-münâcaat gelir. Tevhid-münacaatın ardında ise 63 numaralı beyitten itibaren 20 beyitlik bir na‘t yer alır. Na‘tın Resûlullah'ın vefat yaşı olan 63 ile başlaması da dikkat çekicidir. 83'üncü beyitten itibaren 20 beyitlik bir mu‘cizât kısmı gelir. 103'üncü beyitle başlayıp 123'üncü beyitle sonlanan 21 beyitlik mi‘râc bölümü yer alır. 123'üncü beyitten itibaren; hilafet sırasına göre dört halifeye övgü yer alır. Her halifenin övgüsü için 4 beyit yazılmıştır ki bu da dikkate değer bir ayrıntıdır. Bu 16 beytin ardından 2 beyitlik bir kısım gelir ki Hz. Hasan ve Hüseyin'in medhi için yazılmıştır. 142'nci beyit ve sonrasında ise dönemin padişahı I. Selim için 30 beyitlik methiye yer alır.

Bu kısımların ardında ise nesir olarak açıklama yapan Nihâlî, nesir kısmın sonrasında manzum olarak sebeb-i telif bölümüne geçer. Mesneviyi niçin yazdığından bahseder ve kendisinin de Yemen'de savaşlara katılmış biri olduğunu ve Yemen'le alakalı haberleri herkesin kendisinden öğrendiğini[1536] bildirir. Nihâlî, mesnevinin yazılmasını teşvik eden birinin varlığından bahseder[1537] ki bu kişi aynı zamanda Nihâlî'ye hâmilik etmektedir. Devam eden beyitler boyunca eserin neden yazılması gerektiğini vurgular ve kendi eserinin kıymetinden dem vurur. Eski üstadları anarak onların yüzyıllar sonra bile anılmalarını sağlayan şeyin kıymetli eserler bırakmış olmaları olarak izah eder. Kendisinin de bu eserle ileride yâd edileceğini umar. Kısa bir nesir parçanın ardında 223'üncü beyitten itibaren de asıl konuya geçer. Bu yapı incelendiğinde *Fethiyye-i Yemen*, klasik mesnevi yapısına tamamen uymaktadır.

[1536] "Bā-ḫuṣūṣ oldum mücāhīd niçe yıl/Benden işidirdi her aḫbārı il" (B. 195)
[1537] "Var idi bir maʿrifet ehli velī/Ol idi baña maʿīşetde velī" (B. 197); "Aña da ilhām-ı Ḥaḳ olmış meger/Ṭurmadın bu bendeʾi taḥrīk ider" (B. 198).

B. Mesnevinin Muhtevası

Asıl konu, Rıdvan Paşa'nın Yemen Beylerbeyi olduğu dönemde saraya Yemen'in yönetiminin ikiye bölünmesi ve Yemen'e iki ayrı bey atanması isteğinin saraya gitmesiyle başlar. Murad Paşa zaten Yemen'dedir ve Yemen Beylerbeyliğinin yarısını eline alır. Murad Paşa'nın ihtirası sonucu Yemen'de iki başlılığın ve problemlerin çıkması söz konusudur. Yönetim boşluğundan istifade eden Zeydî imamı Mutahhar'ın ayaklanması ve sonrasında yaşananlardan bahsedilir. Eserde bahsedilen ve kahramanlıkları anlatılan asıl kişi ise; karışıklığı bastırması için görevlendirilen Behram Paşa'dır.

Manzum kısımların arasında, 28 farklı yere çeşitli aralıklarla serpiştirilmiş ve toplamları 210 satır teşkil eden, mensur açıklamalar yer alır ki Nihâlî, mensur bu kısımlara 'ser-suhân' demektedir.

Ayrıca; ilgili konuların sonuna eklenmiş olan ve çeşitli uzunluklarda 18 tarih kıt'ası da mevcuttur. Bu 18 tarih manzumesi incelendiğinde bunların 'Ma'nen Tam Tarih' olduğu görülür. Bunların dışında üç ayrı yerde de 'Lafzen Tarih' beyitleri vardır. Nihâlî'nin kaleme aldığı manzum tarihler, tarih düşürmedeki ustalığının ve ebced hesabına olan hâkimiyetinin de göstergesidir.

C. Mesnevîde Kullanılmış Olan Aruz Kalıpları

Mesnevi, remel bahrinde "*Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lün*" kalıbıyla kaleme alınmıştır. Mesnevinin içine serpiştirilmiş tarih kıt'alarının bir kısmı mesneviyel aynı aruz kalıbında bazısı ise farklı aruz kalıpları kullanılarak yazılmıştır ki şöyledir:

1. Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lün

Mesnevinin haricinde bazı tarih kıt'aları da bu aruz kalıbıyla yazılmıştır. Murad Paşa'nın şehid edilmesine; Aden şehri kalesinin fethi münasebetiyle ve Semah Kalesi'nin harap edilmesine dair 5'er beyitlik ayrı ayrı yerlerde üç tarih kıt'ası vardır. Bu aruz kalıbıyla ayrıca 12 beyitlik bir tarih kıt'ası daha kaleme alınmıştır ki Kevkeban Kalesi'ndeki sulhtan bahseder.

2. Fâ ‘i lâ tün / Fâ ‘i lâ tün / Fâ ‘i lâ tün / Fâ ‘i lün

Remel bahrine dâhil bu aruz kalıbıyla yazılan 12 beyitlik tarih kıt‘ası, Badan Dağı’ndaki Hab Kalesi’nin fethine dairdir. Ayrıca Rayme beldesi ve Dinve Kalesi’nin fethinden bahseden 10 beyitlik bir tarih kıt‘ası da bu kalıpla kaleme alınmıştır.

3. Fe ‘i lâ tün / Fe ‘i lâ tün / Fe ‘i lün
(Fâ ‘i lâ tün) (Fa ‘lün)

Remel bahrinin bu kalıbıyla 10 beyitlik bir tarih kıt‘ası kaleme alınmıştır ki Hacerî vilayetinin fetih tarihini bildirir.

4. Fe ‘i lâ tün / Fe ‘i lâ tün / Fe ‘i lâ tün / Fe ‘i lün
(Fâ ‘i lâ tün**)** **(**Fâ’ lün**)**

Remel bahrinin kalıbıyla, Ahmed-i Nevvârî adlı şahsın kontrolünde bulunan bir kalenin fethi münasebetiyle 7 beyitlik bir tarih kıt‘ası yazılmıştır.

5. Fe ‘i lâ tün / Me fâ ‘i lün / Fe ‘i lün
(Fâ ‘i lâ tün**)** **(**Fa ‘lün**)**

Hafîf bahrinden olan bu kalıpla yazılmış üç tarih kıt‘ası metinde yer alır. Taker Kalesi için ve Atma Kalesi’nin fethi için yazılmış olan 6 beyitlik iki ayrı kıt‘a mevcuttur. Benî Matar vilayetinin fethine dair olan kıt‘a ise 15 beyitten oluşmaktadır.

6. Me fâ ‘î lün / Me fâ ‘î lün / Fe ‘û lün

Hezec bahrinin bu kalıbıyla Yemen’de Behram Paşa tarafından inşa ettirilen Mülhazz şehrinin kuruluş tarihini bildiren 11 beyitlik bir tarih kıt‘ası; Topal Mutahhar’ın ölüm tarihine dair 12 beyitlik kıt‘a; Kör İvâzî diye bilinen isyancının elinde bulunan kalenin fetih tarihini bildiren 13 beyitlik kıt‘a; Mıhlaf beldeleri ve kalelerinin fethine dair 8 beyitlik kıt‘a ve San‘â yolunda inşası tamamlanan kalenin yapım tarihini bildiren 9 beyitlik tarih kıt‘ası yazılmıştır.

7. Mef ‘û lü / Fâ ‘i lâ tü / Me fâ ‘î lü / Fâ ‘i lün

Muzârî bahrine dâhil bu kalıpla ise Kaide adlı yerde Osmanlı askeri ile Yemenli isyancıların savaşını kısaca anlatan ve savaşın tarihini bildiren beş beyitlik tarih kıt‘ası kaleme alınmıştır.

8. Mef ‘û lü / Fâ ‘i lâ tün / Mef ‘û lü / Fâ ‘i lâ tün
(Müs tef ‘i lün / fe ‘û lün / Müs tef ‘i lün / fe ‘û lün**)**

Muzârî bahrinin bu kalıbı ise 5 beyitlik bir tarih kıt‘ası kaleme alınırken kullanılmıştır ki Kahriye Kalesi’nin fetih tarihini bildirir.

D. Mesnevîde Kullanılan Edebî Sanat Örnekleri

Edebî sanatın kullanılmadığı manzum bir metin düşünmek zaten yersiz olacaktır. Burada verilecek örnekler ise dikkat çekici ve bariz olanlarıdır. Örnek verilmesinden maksat ise müellifin bilgisiz bir asker olmadığını, mazmunlara ve edebî sanatlara aşina olduğunu göstermektir.

İktibas örnekleri

Sīni Sübḥānellezī esrāya dāl
Eyle buñunla ‘amel bu oldı fāl (B. 3)

“*Sübhânellezî esrâ*”, İsra suresinin birinci ayetinden iktibas edilmiştir. Mi‘raç için Allah Resûlü’nün Mescid-i Haram’dan Mescid-i Aksa’ya götürülmesi hadisesiyle alakalıdır.

Sūre-i Ḥā-mīm ḥaḳḳıçün meded
Ḥā-yı Raḥmāndan ayırma yā Aḥad (B. 9)

Kur‘ân’ın şifreleri olarak bilinen ‘Hurûf-ı Mukattaa’ on dört tanedir. Bunlara dâhil olan ‘Hâ-mîm’ ifadesi, yedi surenin başında yer alır. Allah ile Resûlü arasındaki remizler olduğuna inanılır.

Serverā tāc-ı le ʿamrük sendedür
Başına devlet saña kim bendedür (B. 63)

Beyitte geçen ‘Le ‘amrük’ yani ‘Hayatın Hakkı İçin’ ifadesi Hicr suresinin 72’nci âyetinde geçen bir ifadedir. Tamamı “(Resûlüm!) Hayatın hakkı için onlar, sarhoşlukları içinde bocalıyorlardı.” Şeklindedir.

Belki ḫalḳuñ ekẟerinden ol seni
Ekrem idüb eyledi aḥsen seni (B. 46)

Beyitte “*Biz gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık.*” manasındaki âyetle ilgili mânen iktibas yapılmıştır. Âyet, Tîn suresinin dördüncü âyetidir. İktibas sanatına örnek teşkil eden hayli beyit vardır. Bu kadarla yetineceğiz.

Telmih Örnekleri

Mīmi olur müsteʿāna reh-nümā
Gösterür āyine-i ʿālem-nümā (B. 4)

‘Âyine-i ‘âlem-nümâ’ Büyük İskender’in aynasına telmihtir ki ‘İskender’in Aynası’ olarak da bilinir. İskenderiye’ye gelen gemileri haftalarca uzaklıktayken gösteren ve yakarak batıran bir ayna olduğuna inanılırmış. Bu tarihî mevzuya telmihte bulunulmuştur.

Āb-ı rūyına gör anuñ neyledi
Ol Ḫalīle nārı gülzār eyledi (B. 98)

Hz. İbrahim’in ateşe atılması hadisesine telmih vardır ki bu beyitte aynı zamanda benzer kavramları çağrıştıran kelimeler birlikte kullanılarak tenasüb sanatı yapılmıştır.

Ṣanur ölmezdi dünyāya ṭayanub
Ne çāre buldı Ḳārūn ol ġınādan (B. 3088)

Bu beyitte de Kârûn'un sınırsız hazinelerine rağmen dünyayı terk etmesine telmih vardır. Benzer beyit örnekleri sayıca fazla olmasına rağmen kısa tutmak gerekir.

Sedd-i İskender olub ṭurdı o merd
Düşmen-i bed-ḫ˘āh ider ṭurmaz neberd (B. 1668)

Bu beyitte hem 'Teşbih-i Belîğ' hem de 'Telmih' sanatı kullanılmıştır. Ye'cüc ve Me'cüc'ün zaptı için İskender-i Zülkarneyn tarafından inşa edilen sedde telmih edilirken; savaştaki tavrıyla Paşa'nın düşmana karşı duruşu, Sedd-i Zülkarneyn'e benzetilmiştir.

Tenasüb Örnekleri

ʿArş u kürsī yir ü gök ins ü melek
Heb senüñçün çarḫa girmişdür felek (B. 74)

Bu beyit; birbiriyle alakalı birden çok kavramın aynı beyitte kullanılması sanatı olan tenasübe güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Lāzım olan tīrile şemşīrdür
Ẕikr olan yara ile tedbīrdür (B. 203)

Tîr, şemşîr ve yara gibi kavramlar birlikte kullanılarak bu beyitte de tenasüb örneği sergilenmiştir.

Tevriye Örnekleri

Bir kelimenin hem yakın hem de uzak anlama gelecek şekilde beyitte kullanılması sanatı olan tevriye, Nihâlî tarafından da kullanılmıştır.

Beñzemez Mūsāya ol ẕāt-ı kerīm
Oldı keffinde ḥacer anuñ Kelīm (B. 92)

Bu beyitte ‘Kelîm’ kelimesi, taşın Resûlullah elinde konuşması mucizesini hatırlatacak şekilde kullanılmış ve telmih sanatı yapılmıştır. Aynı zamanda ‘konuşan’ anlamına gelir ki gerçek anlamda taşın konuştuğu bilinir. Bu beyitte ‘Kelîm’ kelimesiyle tevriye sanatı da yapılmıştır ki ‘Kelîm’ aynı zamanda Hz. Mûsâ’nın unvanıdır. Uzak mânâyı hatırlatacak ipucu, birinci musrada zikredilmiştir.

Göñli gizlü levḥ-i maḥfūz idi ḥem
Ḥikmete anuñ lisānıdur ḳalem (B. 95)

Gönülden geçenlerin kalemle yazılması ‘kalem’ kelimesinin ilk anlamı olarak değerlendirilebilir. Ancak ilk mısrayla birlikte ele alındığı vakit; ‘kalem’ kelimesinin tasavvufî manası da düşünülmektedir. Tevriye sanatının yanında tenasüb örneği de teşkil eden bir beyittir.

Teşbih ve Teşbih Çeşitlerine Örnekler

Bir kavramın herhangi bir özellik bakımından kendisinden daha üstün veya daha meşhur başka bir kavrama benzetilmesine benzetme veya teşbih denir. Metinde en çok kullanılan edebî sanatın teşbih ve teşbih çeşitleri olduğu söylenebilir.

Olma hergiz bu zen-i dehre ḳarīn
Kim bilür kim ne ṭoġar gün ṭoġmadın (B. 224)

Bu beyitte dünya bir kadına benzetilmiş; ancak sadece benzeyen ve benzetilen kullanılarak sanat yapılmıştır ki teşbihin bu çeşidine ‘Teşbih-i Belîğ’ denir. Aynı zamanda ikinci mısrada atazösü kullanılarak ‘İrsâl-i Mesel’ sanatı yapılmıştır.

Bu lisānum ṭūṭī-i gūyā idüb
Fikrüñ ile bülbül-i şeydā idüb (B. 26)

Burada şair lisanını konuşan bir papağana benzetmiştir, ikinci mısrada ise gönlünü bülbüle benzetmiş ve ‘Teşbih-i Belîg’ sanatını kullanmıştır.

Heft-iḳlīme şeh-i Dārādur ol

Ḥaḳ bu kim cān-ı cihān-ārādur ol (B. 149)

Bu beyitte de önceki beyitlerde bahsi geçen Osmanlı veziri, Perslerin en güçlü hükümdarı olan 'Dârâ'ya benzetilmiştir. Ancak sadece kendisine benzetilen unsur zikredildiği için 'Açık İstiare' yapılmıştır.

Kinaye Örnekleri

Bir ḫoş-elḥān-ı nihāl-i Būsitān
Ḥāfiẓ oldı bülbül-i bāġ-ı cinān (B. 181)

İlk mısrada bostan kelimesi kinayeli kullanılmıştır. Nihâlî, sanatını göstermek adıyla kelimenin gerçek anlamını kullanıyor görünse de aslında Sâdî-i Şîrâzî'nin meşhur eseri *Bostan*'ı kastetmiştir. İkinci mısrada bağın bülbülünün hâfız olduğunu söylemiş ve 'Teşhis' sanatı yapılmıştır. Ancak mecazen İran'ın Meşhur şairi Hâfız-ı Şîrâzî kastedilmiş ve 'Kinaye' yapılmıştır. Edebi sanatlar açısından zengin bir beyittir.

Gülsitān u Būstān olub niçe
Oldı her eṭrāf bāġ u bāġçe (B. 2206)

Bu beyitte de bostan ve gülistan gerçek anlamlarıyla düşünülebileceği gibi aslında kasıt, Sâdî-i Şîrâzî'nin *Bostan* ve *Gülistan* adlı meşhur eserleridir. Güzel bir kinaye örneğidir.

Karışık Birkaç Örnek

Bunların dışında da elbette, yüzlerce beyitte, edebî sanatlara yer verilmiştir. Hepsini buraya almak mümkün olmadığı gibi, lüzumlu da değildir. Dikkat çekici birkaç örnek daha sıralayıp sonlanırılacaktır.

Vāṣıl oldı anda ol maḳṣūdına
Ḥāṣıl oldı cümle heb maḳṣūdı ne (B. 116)

Bu beyitte ‘Cinâs-ı Nâkıs’ sanatı yapılmıştır. Cinas sanatının başka örnekleri de metinde mevcuttur.

Rüstem ü Cem-Dāver ü Dārā ḳamu
Olsa ḳul itmez ḳabūl anları bu (B. 153)

Rüstem, Cem ve Dârâ İran ve dünya tarihinde güçleri ve saltanatlarıyla meşhur olmuş padişahlardır. Osmanlı hükümdarını methetmek için söylenmiş bu beyit, Yavuz Selim’in, zikredilen padişahları kulu olarak bile kabul etmeyeceğinin söylenmesi Osmanlı’yı hükümdarını yüceltse de ‘Mübalağa’ örneğidir. Aynı zamanda telmih ve tenasübe de örnektir.

E. Yazma Metnin Nüsha Tavsîfi

Eserin Avusturya *Viyana Milli Kütüphanesi A.F. 326/4791* numarada kayıtlı olan tek nüshası mevcuttur. Cildi deridir; hem üst hem alt kapak, şemse ve salbek ile tezyîn edilmiştir. Alt ve üst kapaklar, deri cildbend ile bağlanmıştır. Ve yekparedir. Sertabla bağlanmış şemseli miklab mevcuttur. Ayrıca; cetvel çekilmiş olan cilt, vişneçürüğüne yakın kahverengidir. Cild ara kapağı ise turuncudur.

22 cm boyunda olan eser varak değil de sahife şeklinde mikrofilme alınmıştır. Kütüphane kayıtlarında 335 poz olan eserin baştan 6 ve sondan 16 sahifesi boş bırakılmıştır. 155 varağa tekabül eden bu manzum eser, nesih yazıyla yazılmıştır. Serlevha, altın rengi, siyah ve mavi ile süslenmiş; serlevhanın üstünden mavi renkte ince tuğlar çıkarılmıştır. Sahifeler, tek kuzulu cedvelle çerçevelenmiş; dış cedvel ise maviyle çekilmiştir. Mısraların arası da cedvelle bölünmüştür.

Serlevhanın olduğu sahife 9 satırdan, geri kalan sahifeler 13 satırdan müteşekkildir. Şiir başlıkları ile yer yer açıklamaların yapıldığı mensur kısımlar kırmızı; beyitler ise siyah mürekkeple yazılmıştır. Asıl metni oluşturan mesnevi, tarih manzumeleriyle beraber 3664 beyitten oluşmuştur.

İlk beyit:

مد بسم الله الرحمن الرحيم

فاتحه اولدی صراط مستقيم

Son beyit:

فتح سلطان ای نهالی بی حساب

تاريخن ياز چو تمام اولدی كتاب

İKİNCİ BÖLÜM

TRANSKRİPSİYONLU METİN

FETḤİYYE-İ YEMEN

[Fā ʿi lā tün / Fā ʿi lā tün / Fā ʿi lün]

1.	Medd-i bismi'l-lāhirāḥmānirraḥīm Fātiha oldı ṣırāṭ-ı müstaḳīm	Bismillahirrahmanirrahim'in meddiyle Fatiha suresi, sırat-ı müstakim oldu.
2.	Bā seni bābü's-selāma[1538] irgürür Fetḥ-i bāba ehl-i naẓm andan girür	Be (harfi) seni Babü's-selam kapısına iletir ve nazım ehli fetih kapısına oradan girer.
3.	Sīni Sübḥānellezī esrāya[1539] dāl Eyle buñunlaʿamel bu oldı fāl	Sin (harfi), 'Sübhanellezi esrâ'ya delalet eder; bununla amel et, bu fal oldu.
4.	Mīmi olur müsteʿāna reh-nümā Gösterür āyine-i ʿālem-nümā[1540]	Mim (harfi), yardım bekleyene yol göstericidir ve dünyayı gösteren bir ayna olur.
5.	Ol elif birligine olur güvāh Olduğıyçün evvel-i lafẓ-ı İlāh	O elif (harfi), Allah lafzının ilk harfi olduğu için Allah'ın birliğinin şahididir.
6.	Lāmlar lillāh içün lām oldılar Ol żamīri aña rāciʿ buldılar	Lam (harfleri) Allah için lam oldu; (bakanlar), gönüldeki gizli sırları ona (Allah'a) yönelmiş buldu.
7.	Lā İlāhe͜ içinden olmaz münfaṣıl Lām-elif Allāh iledür muttaṣıl	Lâ İlâhe yazısı içinde ayrılık olmaz; Lamelif (harfi), her zaman Allah iledir.

[1538] Mescid-i Nebevî'nin en büyük ve en süslü kapısının adıdır.
[1539] سُبْحَانَ الَّذٖى اَسْرٰى بِعَبْدِهٖ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اِلَى الْمَسْجِدِ الْاَقْصَا الَّذٖى بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ اٰيَاتِنَا اِنَّهُ هُوَ السَّم۪يعُ الْبَص۪يرُ "Âyetlerimizi göstermek için, kulunu geceleyin Mescid-i Haram'dan, etrafını mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya yürüten Allah, Sübhan'dır (bütün noksanlıklardan münezzehtir). Muhakkak ki O, en iyi işiten, en iyi görendir." (İsra 17/1).
[1540] Âyine-i İskender olarak da bilinir. İskenderiye şehrini kuran İskender, oradaki bilginlere bir ayna yaptırmıştır. İnanışa göre; İskenderiye'ye gelen gemiler daha bir aylık yoldayken bu ayna sayesinde görülür ve güneş ışıklarının yardımıyla uzaktayken yakılırmış. Efsanevî anlatılara göre; bir gece bekçilerin gafletinden yararlanan düşmanlar, aynayı denize atmıştır. Başka bir rivayette ise bu aynaya bakan kişinin yalan söyleyip söylemediği anlaşılırmış; çünkü yalancıların yüzü bu aynada görülmezmiş. Ancak Onay, bu rivayet Sarakozalı Arşimet'in icadı olan aynadan galattır, der. Arşimet, yaptığı mercekle Sarakoza'yı kuşatan Roma donanmasını batırmıştır. (Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar,* s. 58)

8.	Rā-yı Raḥmān ibtidādur raḥmete Noḳṭa ḳoyan girür aña zaḥmete	Rahman kelimesindeki ‘r’ (harfi), rahmetin başlangıcıdır; ‘r’ harfine nokta koyan zahmete girer.
9.	Sūre-i Ḥā-mīm[1541] ḥaḳḳıyçün meded Ḥā-yı Raḥmāndan ayırma yā Aḥad	Ey Ahad (olan Allah’ım), Hâ-mîm suresinin hakkı için beni Rahman’ın ‘hâ’sından ayırma.

[2a]

10.	Mīm tābından ḥimāyet umaruz Ola Mevlādan ʿināyet umaruz	Mim (harfinin) gücünden (kendimiz için) koruma ve Mevlâ’dan inayet etmesini umarız.
11.	Nūnı Nūru’l-lāḥa vāṣıl eyleyen Oldurur maḳṣūdı ḥāṣıl eyleyen	Nun (harfi), Allah’ın nuruna ulaştıran ve maksudu hâsıl eyleyendir.
12.	Ol elif-lāmı bize eyle refīḳ Ola ol şefḳat maḥallinde şefīḳ[1542]	(Allah’ım) lamelif (harfini) bize yoldaş eyle; o, şefkat edilen yerde bize şefkat göstersin.
13.	Raḥm idüb rām eyle baña ey Kerīm Sen naṣīb eyle bu rā’yı yā Raḥīm	Ey Kerîm, bana rahmet edip bu ‘r’ harfini benim emrime ver.
14.	Añlaya her kim ki bu mefhūmdan Çıḳmaya yā Ḥayy ü yā Ḳayyūmdan	Her kim bu mefhumu anlarsa Hayy ve Kayyum olan Allah’ın yolundan çıkmasın.

[1541] Kur‘an’da ‘Hâ-mîm’ ifadeleriyle başlayan yedi sure vardır ki bu sureler şöyledir: Mü’min, Fussilet, Şura, Zuhruf, Duhan, Casiye, ve Ahkâf. Bu harflere ‘Hurûf-ı Mukattaa’ denir. Kur‘an’da toplam on dört hurûf-ı mukattaa bulunur. Yazılışta kelime şeklinde bitişik yazılsa da bu harfler ayrı ayrı okunur. Hurûf-ı mukattaa’nın gaybî bir şifre olduğu düşünülür. Genel inanış; Allah’ın, resûlüne herkesin anlamaması ya da bilmemesi gereken bazı şeyleri bu harfler ve remizler yoluyla bildirdiğidir. Mukattaa harflerinin, başlarında bulundukları surelerin diğer adı olduğu; Kur‘an’ın diğer isimleri olduğu; semâvî kitapların esasını oluşturduğu; ebced hesabına vurulduğunda bazı olayların tarihini verdiği; bazı remizlerin kısaltması olduğu; Allah’ın, meleklerinin ve peygamberlerinin isimlerinin kısaltması olduğu; sureleri birbirinden ayırmak için kullanıldığı şeklinde çeşitli inanışlar vardır. (Davut Aydüz, “Hurûf-ı Mukattaa”, *Yeni Ümit*, Yıl: 2006, Sayı: 18.)

[1542] Abdülmelik Atâ’dan; o da Ebû Hureyre’den, o da Peygamber’den rivayet etmiştir. Resûlullah şöyle buyurmuşlar: ‘*Şüphesiz Allah'ın yüz rahmeti vardır. Onlardan bir rahmeti ins, cin, hayvanlar ve böcekler arasına indirmiştir, işte onlar bu sebeple birbirine şefkat eder; bu sebeple birbirlerine acırlar. Vahşî, yavrusuna bu sebeple merhamet eder. Allah doksan dokuz rahmeti geriye bırakmıştır. Onlarla kıyamet gününde kullarına rahmet edecektir.*’ (Müslim, Tevbe, 19)

15.	Bulmayasız diyü racīm aña ẓafer Aña kim dā᾿im raḥīm ide naẓar	Şeytanın size zafer bulmaması için Rahîm olan Allah ona daima nazar eder.
16.	Ḥüsn-i ḫaṭ idüb virür ḥüsn evvelā Ḫāl ü ḫaṭṭdur noḳṭa vü iʿrāb aña	(Allah) evvela hüsn-i hat çekerek güzellik verir; yüzdeki ben nokta, ayva tüyleri ise ona irabdır.
17.	Diş biler küffāra şedde fem açub Ḥaşre dek ḳurtulmaya anlar ḳaçub	Şedde (işareti), ağzını açıp kâfirlere diş biler, onlar haşre dek kaçsalar da kurtulamazlar.
18.	Cemʿ-i imlā itmege kim ʿazm ider Cezbesi ġālib olanı cezm ider	Bütün imla işaretleri, cezbesi galip gelen kişiyi teskin için uğraşır.
19.	Fetḥ ü żammdan re᾿s-i aʿdā ger ola Ḳıl iʿāde yā naẓım yā nes̱r ola	Eğer düşmanların reisi üstte ya da altta olursa iade kıl ki ya nazım ya nesir olsun.
20.	Medd-i Seyfu'l-lāhdur[1543] anda o med Müşriki ḳırmaġa ol eyler meded	Medd (işareti) Allah'ın kılıcıdır ve müşrikleri kırmak için yardım eder.
21.	Besmele vaṣfını biz ḳılduk tamām Bunda ḫatm etdük kelāmı ve's-selām	Biz, bismillahın vasfını tamamladık ve sözü burada bitirdik vesselam.
	Tevḥīd ü Münācāt-ı Bārī Teʿālā	**Allah'ın Birliğini Anlatma ve O'na Yalvarma**
[2b]		
22.	Yā İlāhī ḳıl ʿināyetle naẓar[1544] Medḥüñi itmekde olam pür-hüner	Ya İlahi! Bana bir kez lütfunla bak ki seni methetmekte hünerli olayım.
23.	Ḳādir ü ḥayy ü ebedsin yā ilāh Birligüñe yir ü gök yiter güvāh	Ey İlah! Sen güç sahibi, her şeye hayat verensin ve ebedisin, senin birliğine yer ve gök şahittir.
24.	Ẕātuñı vaṣf itmede ʿāciz ḳamu Luṭfuñ olursa baña keşf ola bu	Senin yüce zatını anlatmakta herkes yetersiz kalır; ancak senin lütfun olursa bu sır bana açılır.

[1543] İslam ordularının meşhur kumandanı Hâlid b. Velîd'in lakabıdır.
[1544] وَمَا اَمْرُنَا اِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ "Bizim buyruğumuz, bir anlık bakış gibi, bir tek sözden başka bir şey değildir." (Kamer 54/50)

25.	Ola fażluñla bu bende ehl-i ḳāl Ḳılmaya bir kimse baña ḳıyl u kāl	Lütfunla bu kulun söz ehli olsun, kimse benim hakkımda dedikodu etmesin.
26.	Bu lisānum ṭūṭī-i gūyā idüb Fikrüñ ile bülbül-i şeydā idüb	Bu lisanımı güzel sözler söyleyen bir papağan ederek; senin hayalin ile tutuşan aşık bir bülbül et.
27.	Baña vird eyle İlāhī ẕikrüñi Dāyimā dilden çıḳarma fikrüñi	Ey İlah, seni zikretmeyi bana vird eyle, gönlümden senin hayalini çıkarma.
28.	Māsivāyı dūr ḳıl bu bendeden Ṭola nūru'l-lāh ile ḳalb-i ḥazen	Bu kulundan, dünyaya dair istekleri uzaklaştır ki hüzünlü kalbim senin nurunla dolsun.
29.	Dilde tevḥīdüñ baña yoldaş ola Sensün iden bunca maḫlūḳa ʿaṭā	Birliğin gönlümde bana yoldaş olsun, bana da ihsan et, sen ki yarattığın her şeye ihsan edensin.
30.	Umaram ʿafv idesin ṣuçum benim Pāk ola ʿiṣyāndan tā bu tenim	Suçumu ve günahlarımı affetmeni umuyorum ki bu vücudum isyandan arınmış olsun.
31.	Lütfuñuñ şermendesidür kāyināt Cümle eşyāya virür luṭfuñ ḥayāt	Tüm kâinat senin lütuflarından dolayı mahcuptur, lütfun tüm eşyaya hayat verir.
32.	Emrüñile devr ider çarḫ-ı felek Dilde tesbīḥüñ ider ins ü melek	Feleğin dönüşü senin emrin iledir, insan ve melekler ise seni gönülden tesbih ederler.
33.	Ḳudretüñile ṭurur kevn ü mekān Vir bize yā Rab cennetden mekān	Varlık âlemi senin kudretinle ayakta durmaktadır. Ya Rab! Bize de cennetinde yer ver.
34.	Sen bizi etdüñ Muḥammed ümmeti İtmedüñ ġayrılara bu ʿizzeti	Sen bizi Hz. Muhammed'e ümmet eyledin, başkalarını ise bu izzette layık görmedin.

[3a]

35.	Bu ne iḥsāndur bize ola naṣīb İde maḥşerde şefāʿat ol ḥabīb[1545]	Bu ne büyük ihsandır ki bize nasip ettin. Dileriz ki o sevgili peygamber de mahşer günü bize şefaat etsin.
36.	Eyledüñ bir ḳaṭreden ādem beni Baña virdüñ bu vücūd ile teni[1546]	Beni bir damladan yarattın ve bu vücudu, varlığı bana nasip ettin.
37.	Eyledüñ baña cihānda ʿaḳlı yār ʿAḳlı olmayan varur nefse uyar[1547]	Dünyada aklı bana yâr ve yoldaş ettin, aklı olmayanlar, onu kullanmayanlar ise nefislerine uyar.
38.	Kenāruña yār eyle ʿaḳlı dāyimā Nefse uyanun işi olur hebā	(Ey insan!) sen de aklı kendine yâr ve yoldaş et çünkü kendi nefsine uyanın işi heba olur.
39.	Kāmil idüb tende aʿżālı senüñ İtmedi muḥtāc eline kimsenüñ	Seni mükemmel yaratıp bu ten ve uzuvları verdi ve seni kimsenin eline muhtaç etmedi.
40.	Hem seni ehl-i baṣīretden ider ʿĀlemi ol çeşm-i rūşen seyr ider	O, seni hem kalp gözü açık ve anlayış sahibi eder hem de bu âlemi aydınlık bir gözle seyreder.
41.	Görmese gözün yüzini kimsenün Gözüñe dünyā görünmezdi senüñ	Gözün kimsenin yüzünü görmeseydi dünya senin yüzüne görünmezdi.
42.	Eyledi mālik seni bu ellere Ḳalmadı hīç iḫtiyāc ol ellere	(Allah) seni buralara mülk sahibi eyledi, bu yüzdendir ki başkalarına hiç ihtiyaç kalmadı.
43.	Ger olaydı tende nāḳış bir yirüñ Bir yere varmaġa olmazdı yirüñ	Eğer bu bedende eksik bir yerin olsaydı varacağın hiçbir yer olmazdı.
44.	El virüb oldı ayaġuñ pāyidār Ṭurma şükr eyle sen aña yüri var	(Allah) sana yardım ettiği için ayakların sağlam, yürüyebiliyorsun. Öyleyse şükret ve O'na yaklaş.

[1545] "Resûlullah, '*Her bir peygamberin ümmeti için ettiği bir müstecab duası vardır. Ben de duamı kıyamet gününde ümmetime şefaat için sakladım.*' buyurdular." (Müslim, İman 341)

[1546] اَوَلَمْ يَرَ الْاِنْسَانُ اَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَاِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ "İnsan görmez mi ki, biz onu meniden yarattık. Bir de bakıyorsun ki, apaçık düşman kesilmiş." (Yasin 36/77)

[1547] يُؤْتِى الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ اُوتِىَ خَيْرًا كَثِيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ اِلَّا اُولُوا الْاَلْبَابِ "Allah hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilirse, ona pek çok hayır verilmiş demektir. Ancak akıl sahipleri düşünüp ibret alırlar." (Bakara 2/269)

45.	Var buña şükr eyle dünyāda hemān Olmaduñ menfūr-ı ḫalḳ ey nüktedān	Ey zarif kimse! Bu nimetlere dünyada çokça şükret ki yaratılmışların en adisi değilsin.
46.	Belki ḫalḳuñ eks̠erinden ol seni Ekrem idüb eyledi aḥsen seni[1548]	Belki de O, seni halkın çoğundan daha şerefli ve daha güzel olarak yarattı.
47.	Bir lisān-ı ḥāl virmişdür saña Ehl-i diller olımaz vaṣṣāf aña	Sana öyle bir duruş ve ifade şekli vermiştir ki gönül ehli kimseler bile bunu tarif edip adlandıramaz.
[3b]		
48.	Şöyle rūḥ-efzā olubdur sözlerüñ Dāyimā baḳmaġa ṭoymaz gözlerüñ	Öyle ki sözlerin ömür bahşedendir, gözlerin ise bakmaya doyulmaz.
49.	Emrile şems ü ḳamer leyl ü nehār Ḫiẕmet ider ṭurmaz anlar ber-ḳarār[1549]	Güneş ve ay, O'nun emriyle gece gündüz durmadan (sana) hizmet ederler.
50.	Bul tevāẕuʿla cihānda iştihār[1550] Olasın maḳbūl ü yār-ı şehriyār	Cihanda tevazuyla şöhret bu ki hükümdarlar tarafından kabul görüp onlara yâr olasın.
51.	Maʿrifetden dem urub itme sürūr Kendüñi görme ṣaḳın idüb ġurūr	Marifetten dem vurarak sevinme, sakın kendini beğenip gururlanma.
52.	Olma şeyṭān gibi merdūd-ı ebed Bir iş it daḫl itmeye sana aḥad	Şeytan gibi ebediyyen Hak kapısından kovulmuş olma, öyle bir iş et ki sana kimse karışmasın.
53.	Varduġuñ yerde s̠aḳīl olub müdām Ġılẓetinden ʿāciz ola ḫāṣṣ u ʿām	Vardığın yerde sürekli can sıkıcı ve kaba olup kabalığından herkesin sıkıntı çektiği biri (eyleme).
54.	Yā İlāhī sen naṣīb itme baña Ḫalḳ-ı ʿālem anı ẕemmeyle aña	Ya İlahi! Sen bana (bu kabalığı) nasip eyleme, yaratılan her varlık

1548 لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فٖى اَحْسَنِ تَقْوٖيمٍ Biz gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık. (Tin 95/4)

1549 وَهُوَ الَّذٖى جَعَلَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِمَنْ اَرَادَ اَنْ يَذَّكَّرَ اَوْ اَرَادَ شُكُورًا "İbret almak veya şükretmek dileyen kimseler için gece ile gündüzü birbiri ardınca getiren de O'dur." (Furkan 25/62)

1550 وَعِبَادُ الرَّحْمٰنِ الَّذٖينَ يَمْشُونَ عَلَى الْاَرْضِ هَوْنًا وَاِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا "Rahman'ın has kulları ki, onlar yeryüzünde tevazu ve vakar içinde yürürler ve ne zaman kötü niyetli, dar kafalı kimseler kendilerine laf atacak olsa, (sadece) selam! derler." (Furkan 25/63)

		böyle galiz birini kötülesin.
55.	Vir baña bu ḫaṣleti yā Rabb sen Meskenet birle ʿazīz it cümleden	Ya Rab! Sen bana bu güzel huyları ver; beni acizliğimle herkesten daha üstün kıl.
56.	Ol ʿamel kim vire insāna żarar İtmege ḳaṣd eyleme anı gider	Bir amel insana zarar veriyorsa o ameli işleme ve ondan uzak dur.
57.	Niyyeti ḳalbüñ içinde ṣāf ḳıl Nefse uyub itdügüñ inṣāf ḳıl	Kalbin içindeki niyeti ve düşünceyi temiz tut; insaflı davran ve nefsine uyma.
58.	Ġālib olmasun saña bu dem-i dūn Nefs-i emmāreyle sen olma zebūn	Bu alçak zaman, sana galip gelmesin; bu kötü nefis yüzünden zayıf düşme.
59.	Pāk-meşreb oluben pāk-iʿtiḳād Meẕheb-i aʿlāya eyle inḳıyād	Bu tertemiz ve yüce yola girerek temiz huylu ve temiz inançlı biri ol.
60.	Ḳıl bu penc evḳātı kendüñe sebeb Saña farż olan budur her rūz u şeb	Bu beş vakit namazı kendine kurtuluş vesilesi et; her gece ve her gündüz bu namaz sana farzdır.

[4a]

61.	Ḥaḳḳıla ol çekme ġayruñ minnetin Eyle terk itme resūlüñ sünnetin	Allahla birlikte ol ve Ondan başkasına minnet etme; resulün sünnetini de öylece terk etme.
62.	Ḳıl ʿamel anuñla kim oldur s̱evāb Söz budur va'l-lāhu aʿlem bi'ṣ-ṣavāb	Onunla (farz ve sünnetle) amel et ki sevap olan odur ve söz odur ki 'en doğrusunu Allah bilir'

Naʿtü'n-nebī ʿaleyhi's-selām — **Peygamber Aleyhisselamın Medhi**

63.	Yā resūla'l-lāh şefāʿat ḳıl baña Sen şafīʿ ol ümmete rūz-ı cezā[1551]	Ya Resulallah! Bana şefaat et, mahşer günü ümmetine şefaatçi ol.

[1551] Resûlullah buyurdu ki: "Kıyamet günü Âdemoğullarının efendisi benim fakat bununla övünmüyorum, Hamd sancağı benim elimdedir. Fakat buna da övünmüyorum. Gerek Âdem gerekse başka tüm peygamberler o gün benim sancağımın altında toplanacaklardır ……. Cennet kapısının halkasını tutacak ve kapıyı çalacağım. Kim o diye sorulacak ve Muhammed denilecektir. Bana kapıyı açacaklar ve merhaba diye karşılayacaklar. Ben de secdeye kapanacağım. Allah bana hamd ü senalar ilham edecek. Sonra bana şöyle denilecek: 'Başını kaldır. Dile ne dilersen; dileğin yerine getirilecektir. Şefaat et şefaatin kabul edilecek, söyle

64.	Serverā tāc-ı le ͨ amrük[1552] sendedür Başına devlet saña kim bendedür	Ey server! "Le 'amrük" tacı senin başındadır; sana kul köle olanın başına ise devlet kuşu konmuştur.
65.	Saña virdi Ḥaḳ nübüvvet mührini[1553] Saña itmişdür ḥaḳīḳat mihrini	Hak teala peygamberlik mührünü sana vermiştir; hakikat güneşi senin üzerine doğmuştur.
66.	Eyledüñ el-faḳru faḫrī [1554] iḫtiyār Dünyāda saña şehā ol oldı yār	"Fakirlik benim iftiharımdır"ı kendine düstur ettin; ey şah! Bu söz dünyada sana yâr oldu.
67.	Āḫiretde ben ḫaḳīre mesned ol Baña sen eyle ͨ ināyet yā resūl	Ya resul! Ahirette benim gibi bir itibarsız kula destek ol ve bana lütufta bulun.
68.	Yā İlāhī ide şefḳat ol ḥabīb Ümmetinden olmaġı sen ḳıl naṣīb	Ya İlahi! Habibin Hz. Muhammed bize şefkat etsin, bizlere onun ümmetinden olmayı nasip et.
69.	Cümle ͨ iṣyān ehline ol dest-gīr Senden umar luṭfı her bay u faḳīr	Asilere doğru yolu gösteren ve yardım edendir. Zengin ve fakir herkes senden lütuf umar.
70.	İftiḫār idüb cihānda faḳrile Oldı maḳbūl-ı Ḫudā bu faḫrile	Dünyada fakirlikle iftihar edip bu iftiharı dolayısıyla Allah katında

sözün dinlenecek.' işte İsra sûresi 79. ayette belirtilen "Övgüye değer bir konuma yükseltecektir" buyurduğu Makam-ı Mahmud budur." (Tirmizî, Tefsîrü'l-Kur'an, 17)

[1552] Bu hitap, "(Resûlüm!) Hayatın hakkı için onlar, sarhoşlukları içinde bocalıyorlardı." (Hicr 15/72) mealindeki ayette yer alır ve "hayatın hakkı için" mânâsında olup divan şiirinde Efendimiz için bir taç olarak ele alınır. Taşlıcalı Yahya O'na, "*Şâhâ başına giy yaraşır tacı le amrük*" hitabıyla seslenir. Şeyh Galib, "*Menşûr-ı le amrük ile müeyyedsin Efendim*", diyerek Kur'an'da geçen o hitabın Resûlullah'ı destekleyen bir belge, Kâinatın Sultanı'ndan bir ferman olduğunu söyler. Hâkânî de aynı hususu şöyle dile getirir: "*Başına giydi 'le amrük' tâcın / Aldı ma'mûrei ilmin bâcın.*", (Talat Ordu; "Divan Şiirinde Efendimizle İlgili Birkaç Husus", *Yağmur Dil Kültür ve Edebiyat Dergisi*, İstanbul Ocak-Şubat 2010, Sayı 46.)

[1553] Burada bu mısra iki manada düşünülebilir. Hem peygamberlik yetkisi hem de Resûlullah'ın iki omuz küreği arasında bulunan ve 'Peygamberlik Mührü' olarak bilinen bir et beni kastedilmiş olabilir ki bu konudaki hadîs şöyledir: "…Ca'd şöyle demiştir: "Ben Sâib ibn Yezîd'den işittim, şöyle diyordu: 'Teyzem beni Peygamber'in yanına götürdü de, Yâ Resûlallah! Benim kızkardeşimin bu oğlu rahatsızdır, dedi. Resûlullah başımı eliyle sıvazladı ve bana bereket duası etti. Sonra abdest aldı. Ben onun abdest suyundan içtim. Sonra sırtının arkasında dikeldim ve iki omuzu arasında gerdek çadırının büyük düğmeleri yâhud keklik yumurtası gibi peygamberlik mührünü gördüm'." (Buhârî Vudû 40)

[1554] "Fakirlik benim övüncümdür." Bu söz bir kelam-ı kibardır. (Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadîsler*, s. 153.)

		makbul bir kul oldu.
71.	Ḥamd aña kim olduḳ anuñ ümmeti Cümle ümmet andan umar himmeti	Şükürler olsun ki o peygamberin ümmeti olduk, tüm ümmet ondan yardım umar.
72.	Nūr-ı ʿarşu'l-lāhsın iy ẕāt-i pāk Yoluña bu ḫalḳ-ı ʿālem oldı ḫāk	Ey tertemiz peygamber! Allahın arşının nurusun, yaratılan her şey senin yolunun toprağı oldu.
[4b]		
73.	İki ʿālem yüzüñüñ ṣuyınadur[1555] Şuʿle-i şems alnuñuñ nūrunadur	Bu iki âlem senin yüzün suyu hürmetine yaratılmıştır, güneşin şulesinin kaynağı senin alnının nurudur.
74.	ʿArş[1556] u kürsī[1557] yir ü gök ins ü melek Heb senüñçün çarḫa girmişdür felek	Arş ve kürsü, yer ve gök, insan ve melek kısacası felek, içindekilerle beraber senin için dönmektedirler.
75.	Cümleten sen enbiyānun cānısın Serverā ol zümrenüñ sulṭānısın	Sen bütün nebilerin canısın, ey server! Sen nebiler zümresinin sultanısın.
76.	Ümmet olmaḳ ister anlar saña heb Olduġıñçün böyle sen ʿālī-neseb	Sen böyle yüce bir soydan geldiğin için diğer tüm peygamberler bile sana ümmet olmak ister.
77.	Eyledi çün anı Ḥaḳ nūr-ı ḳıdem Oldı sulṭān-ı ʿArab şāh-ı ʿAcem	Hak, onu kıdem nuru eyledi, böylece O, Arapların sultanı, Acemlerin şahı oldu.
78.	Ṣāḥib-i Kaʿbe imām-ı Ḳıbleteyn[1558]	(O peygamber) Kâbe'nin sahibi,

[1555] (Levlâke levlâke le-mâ halaktu'l-eflâke" yani "sen olmasaydın, sen olmasaydın (ey Muhammed), felekleri yaratmazdım." Bu sözün uydurma hadîs olduğu bildirilmiştir. Ancak Aclunî, 'hadis olmasa bile anlamı doğrudur." iddiasındadır. Ancak Hz. Muhammed'e övgü olarak yazılan na'tların çoğunda bu söze yer verilmiştir. (Mehmet Yılmaz; *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, Kesit Yayınları, İstanbul 2013, s. 456.)

[1556] Tasavvufta arş'tan kasıt; Allah'ın saltanatının bulunduğu en üst idare makamıdır. Arş, kürsî'nin üstünde bulunur. Artık burada madde yoktur. İlahi tecelli vardır. Kur'ân'da 22 farklı âyette "Arş" kelimesi kullanılır. Âyetlerin mahiyetine bakıldığında; yerin ve göğün yaratılmasının izahı, Allah'ın en yüce makamda bulunması ve azametinin vurgulanması maksadıyla bu kavram kullanılmıştır.

[1557] Kürsî; yedi kat semanın üstünde; arşın altında bulunur. Bütün cismanî âlemi içine alan, kürsî'dir.

	Mālik-i saʿy[1559] u Ṣafā vü Merveteyn	Kıbleteyn mescidinin imamı, Safa ve Merve tepelerinin hâkimidir.
79.	Nāmıla aña Ebu'l-Ḳāsım denür Hem Ḳureyşī vü Benī Hāşim denür	Ona Ebu'l-Kasım adı verilir; ayrıca Kureyşî ve Benî Hâşim de denilir.
80.	Oldı evlādı Ḥüseynile Ḥasan Anlaruñ ceddidür ol vech-i ḥasen	Hasan ve Hüseyin onun evladı oldu, bu güzel yüzlü ise, Hasan ve Hüseyin'in ceddidir.
81.	Seyyidü'l-kevneyn[1560] ü Ṣunʿu'l-lāh odur Dü cihān içre ḥabību'l-lāh odur	İki dünyanın seyyidi ve Allah'nı kudretinin temsilcisi O'dur, İki cihanda Allah'ın sevgilisi O'dur.
82.	Ḥātime buldı bu söz iy pāk ẕāt Virdi ḫatmü'l-enbiyā cāna ḥayāt	Ey temiz kişi! Bu söz sona erdi, nebilerin sonuncusu, bu cana hayat verdi.

	Muʿcizāt	**Mucizeler**
83.	Ol nebī-i muḥterem devrinde heb Küfr ü ẓulmet zāʾil olmuşdur ʿaceb	O muhterem nebi devrinde, küfür ve karanlık tamamen ortadan kalkmıştır.
84.	Gösterüb anlara dāyim muʿcizāt Ḳābil-i ıṣlāḥ ola diyü ʿuṣāt	Asi kulların ıslah olmaları için onlara daima mucizeler göstermiştir.

[5a]

[1558] Mescid-i kıbleteyn Medîne'de bulunur. Mescid-i Nebevî'ye yakın bir mesafededir. Mescid-i Aksa'nın kıble olduğu dönemde, Allah Resûlü bu mescitte namaz kıldırırken inen âyetle (Bakarâ 144) müslümanların kıblesi Kâbe'ye çevrilmiştir. Namaz esnasında değişen kıble dolayısıyla mescit bu şekilde adlandırılmıştır.

[1559] Sa'y; günümüzde hac ve umre ile alakalı bir kavram olarak kullanılır. Kâbe'nin yakınında bulunan Safâ ve Merve tepeleri arasında yedi defa gidip gelmekle yapılır. İbrahim Peygamber, hanımı Hz. Hacer ile oğlu Hz. İsmail'i Allah'a emanet edip ayrıldığı vakit; Hz. Hacer su ve yiyecek bulmak için oğlu İsmail'i bir taşın dibine bırakıp ayrılır. Safâ ve Merve tepeleri arasında gerçekleşen bu hadisede, Hz. Hacer iki tepenin arasını koşarak kateder. Bazen yavaş bazen daha hızlı ilerler ki bundan maksat oğlunu göremediği çukurlara girince hızlanmak ve gözünü ondan ayırmamaktır. Ancak Allah'ın bir mucizesi olarak bugün Zemzem diye bilinen İlâhî kaynaklı su, bebek olan İsmail'in ayağını vurduğu yerden fışkırır.

[1560] Bu kavram Allah Resûlü için kullanılır. Klasik pek çok divanda da bu kavram karşımıza çıkar ki en meşhur beyitlerden biri Nesîmî'ye aittir ve şöyledir:

Âlemin cismi vü cânı senden ötrü oldı bil
Seyyid-i kevneyn-i âlem yâ Muhammed Mustafâ

85.	Yoġıdı aṣḥābdan ġayrı ehil Ḳalmış idi küfr içinde Bū Cehil	Sahabeden başka ehil kimse yoktu, Ebû Cehil küfr içinde kalmıştı.
86.	Yir yüzinde gördi cümle ehl-i Ḥaḳḳ Nice oldı gökde ol māh iki şaḳḳ	Bütün hakikat ehli, yeryüzünden bakarak gökteki ayın nasıl ikiye bölündüğünü gördü.
87.	Aña daḫı itmediler iʿtiḳād Siḥr ider diyü iderlerdi ʿinād	Bu olaya dahi inanmayarak “sihir yapıyor” diyerek (inanmamak için) inat etmekteydiler.
88.	Gözleriyle gördügin inkār ider Her birisi böyle bed-efkār ider	Müşrikler, gözleriye gördüklerini inkâr ederler; her birisi böyle kötü düşüncelere sahiptir.
89.	Nūrdur cism-i laṭīfi evvelā Anda ẓıll olur mı ol kim nūr ola	Öncelikle onun nazik ve güzel cismi, nurdan yaratılmıştır; cismi nur olanın gölgesi hiç olur mu?
90.	Virmeye tā ḥumret aña āfitāb Perde olur sāyebān gibi seḥāb	Güneş onu yakmasın diye bulut O’na gölgelik gibi perde olur.
91.	Adına çünkim ḳasem ḳıldı Ḫudā And içer başına ʿālem dāyima	Çünkü O’nun adına Allah yemin etti, bundan dolayı âlem onun adını kullanarak yemin eder.
92.	Beñzemez Mūsāya ol ẕāt-ı kerīm Oldı keffinde ḥacer anuñ Kelīm	O yüce zat Mûsâ peygambere benzemez, taş, onun elinde konuştu.
93.	Cān u dilden isteridi ol Mesīḥ Ümmetinden olmaġı añun ṣaḥīḥ	Gerçek şu ki Hz. Mesih, O’nun ümmetinden olmayı can u dilden isterdi.
94.	Ḳılsa ger ḫāke nübüvvetle naẓar Ol naẓar eylerdi anı sīm ü zer[1561]	Eğer o peygamberlik sıfatıyla toprağa nazar etse, o bakışı toprağı altın ve gümüşe çevirirdi.

[1561] Rivayete göre müşşrikler Resûlullah’a gelerek “Bizim için Safâ tepesini altına çevir, etrafımızda bulunan dağları buradan kaldır ve yerlerine değerli taşlarla dolu bahçeler getir.” demişlerdir. Bu olaydan sonra ise وَقَالُوا لَوْلَا اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَاتٌ مِنْ رَبِّهٖ قُلْ اِنَّمَا الْاٰيَاتُ عِنْدَ اللّٰهِ وَاِنَّمَا اَنَا نَذٖيرٌ مُبٖينٌ “*Ona Rabbinden (başkaca) mucizeler indirilmeli değil miydi?’ derler. De ki: ‘Mucizeler ancak Allah’ın katındadır. Ben ise sadece apaçık bir uyarıcıyım.*” (Ankebut 29/50) mealindeki âyet inmiştir.

95.	Göñli gizlü levḥ-i maḥfūz[1562] idi ḥem Ḥikmete anuñ lisānıdur ḳalem[1563]	Hem onun gönlü, gizli bir Levh-i Mahfuz idi ve hikmetlerin yazılması için konuşmaları kalem sayılırdı.
96.	Ol ḥabību'l-lāh rūḥu'l-lāh[1564] ile Bir olabilür mi hīç ol māh ile	Hiç Ruhullah (Hz. İsa), ay gibi parlak olan Habibullah ile (Hz. Muhammed) bir olabilir mi?
97.	ʿĀşıḳa yegdür ḥabīb iy pāk-dil Yig sever cān u cihāndan anı bil[1565]	Ey temiz yürekli kişi! Sevgili, âşık için her şeyden yeğdir; Âşık, O'nu canından ve dünyadan daha çok sever.

[5b]

98.	Āb-ı rūyına gör anuñ neyledi Ol Ḫalīle nārı gülzār eyledi[1566]	(Allah) O'nun yüzü suyu hürmetine, Halil peygamberin içine düştüğü ateşi gül bahçesine çevirdi.
99.	Enbiyādan ṣoñra geldiyse resūl Daḫı aʿlā āḫirinde gelse ol[1567]	O resul tüm peygamberlerden sonra geldi ki en sonda gelmesi daha üstün olduğunu gösterir.
100.	Budurur ʿādet ezel maḳbūl olan Ṣoñradan ṣadra geçer şāh-ı cihān[1568]	Öteden beri kabul edilen bir âdet vardır ki cihan padişahı tahta en son çıkar.

[1562] Mevâlid denen mürekkebattaki her şey, eskiden var olan; şimdi var olan ve gelecekte var olacak olan her şey levh-i mahfûzda ve Allah'ın kitabında yazılıdır., Levh-i mahfûz ikiye ayrılır; umumî ve hususî olarak iki çeşittir. Umumî olanda her şey yazılıdır. Hususî olanda bazı şeyler yazılıdır. Levh-i mahfûz, dört bölümdür ki ilki ceberûttur. Mevcudatta olan her şey önce ceberûttaydı ve ondan meydana gelmiştir. İkinci bölüm akl-ı evveldir ki melekût âleminin hepsi akl-ı evvelde peydâ olmuştur. Üçüncü bölüm ise felekü'l-eflak olan birinci felektir. Bütün mülk âlemi bu felekten sâdır olmuştur. Dördüncüsü, insan menisidir ve bu, küçük âlemin levh-i mahfûzudur. (Azizüddin Nesefî, *Tasavvufta İnsan Meselesi/İnsan-ı Kâmil* (Çev. Mehmet Kanar), Dergâh Yayınları, İstanbul 2013, s. 129-130.)

[1563] Kalem; akl-ı evvel olarak kabul edilir. Tasavvufta mahlûkatın akl-ı evvelden meydana geldiği inancı vardır. Akl-ı evvel, melekût âleminin ilk cevheridir. Akl-ı evvele daha sonra Allah tarafından 'Yaz!' hitabı geldi. Kalem yazınca bütün âlem oluştu. Âlemin müfredatı tamamlanınca babalar ve analar tamam olunca kalemin işi bitti ve kalem kurudu. Nesefî, *Tasavvufta İnsan Meselesi* (Çev. Mehmet Kanar), s. 124-125)

[1564] Ölüleri nefesiyle diriltmesinden ve babasız doğmasından dolayı Hz. İsa'nın sıfatıdır.

[1565] "Enes şöyle demiştir: Peygamber şöyle buyurdu: 'Hiçbiriniz ben ona babasından da, evlâdından da, bütün insanlardan da sevgili olmadıkça (kemâliyle) îmân etmiş olmaz.' (Buhârî, İman 8)

[1566] قُلْنَا يَا نَارُ كُونِى بَرْدًا وَسَلَامًا عَلٰى اِبْرٰهِيمَ (Ne var ki) Biz "Ey ateş, serin ol, İbrahim'e dokunma!" dedik. (Enbiyâ 21/69)

[1567] مَا كَانَ مُحَمَّدٌ اَبَا اَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلٰكِنْ رَسُولَ اللّٰهِ وَخَاتَمَ النَّبِيّنَ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَیْءٍ عَلِيمًا (Ve bilin ki, ey müminler,) Muhammed sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir, fakat o, Allah'ın Elçisi ve bütün peygamberler'in sonuncusudur. Ve Allah her şeyi hakkıyla bilendir. (Ahzab 33/40)

101.	Görmege yüzin anuñ dīvāneyüz Şemʿ-i cān ol biz aña pervāneyüz	Bizler O’nun yüzünü görmek için divaneyiz; O, can mumudur biz de onun etrafında dönen pervaneleriz.
102.	Bunda ḳılduḳ muʿcizātını tamām Ola rūḥına ṣalātıla selām	O’nun mucizelerini burada bitirdik, ruhuna salat ve selam olsun.

	Miʿrāc	Miraç
103.	Oldı miʿrāc-ı resūle ibtidā Tā ola tāc-ı saʿādet ol baña	İlk olarak Miraç (bahis konusu) oldu ki bu, bana bir saadet tacı olsun.
104.	Devlet aña kim ṭaleb-kārı ola ʿĀşıḳ-ı ṣādıḳ olub yārı ola	O’nu talep eden olmak, onun sadık bir aşığı olmak, ona yâr olmak insana bir devlettir.
105.	Anı ol ḫāṣına daʿvet eyleye Aña ikrāmile ʿizzet eyleye	(Allah) O’nu kendi huzuruna davet ederek izzet ve ikramda bulunsun.
106.	Ḥasret iken irişe dīdārına Söyleye bī-vāsıṭa dildārına	(Allah’ın) yüzüne hasretken O’na kavuşup aracısız olarak gönüldaşına hitap etsin.
107.	Bir gice emrile Cibrīl-i Emīn Geldi irişdi Burākile hemīn	Bir gece Cibril-i Emin, emrolunduğu üzre Burak’la beraber hemen O’nun yanına geldi.
108.	Didi kim saña selām itdi Ḫudā Daʿvet idüb ḥażrete eyler nidā[1569]	(Cebrail as.) ‘Allah, sana selam söyledi’ diyerek Hz. Peygamberi katına davet etti.

[1568] Allah'ın Resûlü buyurdular ki: “Ben şu altı şeyle diğer peygamberlere üstün kılındım: 1) Bana Cevâmi‘ü’l-Kelim (Ciltlere sığmayacak manaları üç beş kelimeyle ifade etme yeteneği) verildi. 2) (Düşmanlarımın kalplerine) korku salınmak suretiyle İlâhî yardıma mazhar kılındım. 3) Bana ganimetler helâl kılındı. 4) Benim için toprak temiz bir madde sayıldı ve bütün bir dünya ibadet yeri olarak bahşedildi 5) Ben (yalnız bir bölge ve millete değil,) bütün insanlara Peygamber olarak gönderildim. 6) Peygamberler silsilesi benimle son buldu.” (Müslim, Mesâcid ve Mevziu’s-salat, 5)

[1569] سُبْحَانَ الَّذٖى اَسْرٰى بِعَبْدِهٖ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اِلَى الْمَسْجِدِ الْاَقْصَا الَّذٖى بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ اٰيَاتِنَا اِنَّهُ هُوَ السَّمٖيعُ الْبَصٖيرُ Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Harâm’dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ’ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir; O, gerçekten işitendir, görendir. (İsrâ 17/1)

109.	Yol Burāġını görüb ol dem resūl Ḳuds'e ḳudsīler gibi irişdi ol	O zaman Hz. resul yolculuk edeceği bineği gördü ve kudsiler gibi Kudüs'e vardı.

[6a]

110.	Ẓāhir oldı gün gibi gitdi şafaḳ Geldi Aḳsā'ya çün ol maḳṣūd-ı Ḥaḳ	Allah'ın dilediği (peygamber) Aksa'ya geldiği için şafak attı ve (peygamber) gün gibi göründü.
111.	Enbiyā ervāḥı idüb çoḳ niyāz Ḳıldılar anda iki rekʿat namāz	Geçmiş peygamberlerin ruhları için çok dualar edip orada iki rekât namaz kıldılar.
112.	Basduġı demde ḳadem ṭaġa o şāh Yüregi ḳopdı o ṭaġın itdi āh	O şah Dağa ayak bastığı vakit dağın yüreği koptu ve dağ ah ederek inledi.
113.	Ṭoġrulub serv-i revān gibi hemān Göklere faḫr-ı cihān oldı revān	Cihanın övünç kaynağı peygamber uzun boylu sevgili misali doğrulup ve göklere doğru yola koyuldu.
114.	Aña istiḳbāl idüb cümle melek Egilüb aldı selāmını felek	Bütün melekler O'nu karşıladı ve felekler eğilerek onun selamını aldı.
115.	ʿArşı yir idüb geçüb gitdi o dem Vardı ḳurba irdi ol ʿālī-himem	O yüce peygamber, arşı ayağının altında yeryüzü gibi ederek geçti ve Allah'ın yakınına vardı.
116.	Vāṣıl oldı anda ol maḳṣūdına Ḥāṣıl oldı cümle heb maḳṣūdı ne	Orada O, isteğine kavuştu, istediği ne varsa gerçekleşti.
117.	Himmetin gör kim o faḫr-ı kāyināt Ümmetin eyler ricā ey pāk-ẕāt	Ey temiz kişi! O Fahr-i kâinatın himmetini gör ki Allah'tan, ümmetini ister.
118.	İltimāsı cümle maḳbūl oldı heb Nūr gibi indi ol ʿālī-neseb	Olmasını istediği her şey kabul oldu, O yüce soylu, nur gibi yere indi.
119.	Ümmetini daʿvet idüb yanına Ġarḳ ider Ḥaḳḳın o dem iḥsānına	Yere indiği zaman ümmetini yanına davet ederek Hakk'ın ihsanlarına gark eder.

120.	Dir ki żāyiʿ itmeñüz evḳātı siz Ḥaḳḳın emriyle ḳıluñ evḳātı siz	(Ümmetine): "Zamanınızı boşa harcamayın ve Hakk'ın emriyle vakit namazlarını kılın" der.
121.	Ben faḳīre umaram yevmü'l-ʿuṣāt İrişe andan şefāʿatle necāt	Umarım bu fakire, günahların ortaya döküldüğü gün O'ndan (peygamberden) yardım erişir.
122.	Dīn ü īmānı baña yoldaş ide Ḥażret-i Ḳurān ile sırdaş ide	(Allah ve peygamber), Din ve imanı bana yoldaş etsin; Hazret-i Kuran ile beni sırdaş etsin.

[6b]

123.	Āline aṣḥābına olsun selām Muḫtaṣar kıl bunda ḫatm olsun kelām	Onun ailesine ve ashabına selam olsun; kısa tut ki söz burada bitsin.

Vaṣf-ı Ebū Bekr Raḍıyallāhu ʿanh — **Ebû Bekir Radıyallahu anh'ın vasfı**

124.	Tā ḳadīmīden Ebū Bekr-i velī Ol ḥabībiñ oldı yār-ı evveli	Ta ilk zamanlardan itibaren Hz. Ebû Bekir, o habibin ilk göz ağrısı oldı.
125.	Ṣıdḳını heb bildi aṣḥāb-ı resūl Oldı Ṣıddīḳu'l-enām anuñçün ol	Peygamberin tüm ashabı onun sadakatini bildiği için o, Sıddıku'l-enam oldu.
126.	Aḥmed-i muḫtāra oldı ol ḫalef Ḥaḳḳ-ı nās olmadı ʿaṣrında telef	O, Hz. Muhammed'e halef oldu; onun döneminde hiçbir insanın hakkı yenmedi.
127.	Olduġıçün ṣāḥib-i ṣıdḳ ü ṣafā Eyledi tābın ḫilāfetde Ḫudā	Sadakat ve saflık sahibi olduğu için Allah onu hilafette güçlü kıldı.

Vaṣf-ı ʿÖmer Raḍıyallāhu ʿanh — **Ömer Radıyallahu anh'ın vasfı**

128.	Gelse dünyāya nebī ṣoñra eger Didi olur idi peyġamber ʿÖmer[1570]	Hz. Muhammed: 'benden sonra dünyaya peygamber gelecek olsaydı o, Ömer olurdu.' dedi.
129.	Yār-ı S̱ānī ibn-i Fārūḳu'n-naḳī Oldurur şerʿ-i nebīde muttaḳī	O, peygamberin ikinci sevgilisi ve pak olan Faruk'un oğludur; peygamberin şeriatına uyandır.

[1570] Ukbe b. Âmir'den rivâyete göre, şöyle demiştir: "Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: 'Benden sonra peygamber gelecek olsaydı, o Ömer b. Hattâb olurdu.' (Tirmizî, Menâkıb, 17)

130.	Ol giyer evvel cinānuñ ḫilʿatin Ol geçer evvel Ṣırāṭuñ vehletin	Cennet elbisesini ilk o giyecektir; Sırat köprüsünü en hızlı şekilde o geçecektir.
131.	Añılur ʿadliyle ol şāh-ı cihan Unuduldı ḫaṣlet-i Nūşi'r-revān	O cihan şahı, adaletiyle anılır; öyleki Nuşirrevan'nın adaletli olma hasleti bile unutuldu.
	Vaṣf-ı ʿOs̱mān Raḍıyallāhu ʿanh	**Osman Radıyallahu anh'ın vasfı**
132.	Oldı Ẕi'n-nureyn ü ʿOs̱mān aña nām Cāmiʿ-i Kurān oldur bi't-tamām	Zinnureyn ve Osman isimleri ona nam oldu; O, Kuran ayetlerini bir araya toplayan kişidir.
[7a]		
133.	Anda ḫatm olmuşdurur ḥilm ü ḥayā Oldurur hem ṣāḥib-i cūd u beḳā	Edep ve yumuşak huyluluk O'nda hitama ermiştir; hem O, sebat ve cümertlik sahibidir.
134.	Oldı aṣḥāb-ı s̱elās̱e ol emīr Yoḳ aña fażl-ı s̱elās̱etde naẓīr	O emir, ashabın üçüncüsü olmuştur; ayrıca düzgün ve faziletli konuşma hususunda O'nun dengi yoktur.
135.	Olduġıçün taḫt-ı Mıṣr aña naṣīb Yūsuf-ı S̱ānī dimişdür ol ḥabīb	Mısır tahtı O'na nasip olduğu için Hz. Peygamber O'na "Yusuf-ı Sânî" demiştir.
	Vaṣf-ı ʿĀlī Raḍıyallāhu ʿanh	**Ali Radıyallahu anh'ın vasfı**
136.	Fātiḥ-i Ḫayberdür ol şāh-ı cihān Ol virür seyf-i şecāʿatden nişān	O cihan şahı, Hayber Kalesini fethedendir; o, yiğitlik ve cesaret kılıcından alametler verir.
137.	Oldurur keşf ü kerāmet ṣāhibi Server-i tāc u ḫilāfet ṣāḥibi	O, keşif ve keramet sahibidir; ululuk tacı ondadır, (hem) hilafetin de sahibidir.
138.	Maʿden-i fażl u mürüvvet kānıdur Ol cemīʿ-i evliyānuñ ḫānıdur	Fazilet kaynağı ve cömertlik sahibidir; O, tüm evliyanın reisidir.
139.	Yār-ı rābiʿdür ʿAlīyy-i Mürteżā Vechi var dirsem çehār-ı yār aña	Ali-yi Mürteza, dördüncü sevgilidir; on(lar)a 'dört sevgili' desem yeri var, buna şaşılmaz.

	Vaṣf-ı Ḥasan u Ḥüseyn Raḍıyallāhu ʿanhuma	**Hasan ve Hüseyin Radıyallahu anh'ın vasfı**
140.	Añılur ism-i Ḥasan nām-ı Ḥüseyn Bu kitāb oldı o nūreynile zeyn	Hasan ve Hüseyin isimleri anıldı ve bu kitap, o iki nurun anılmasıyla süslendi.
141.	Ol saʿīdeyn-i şehīdeyniñ yirin Nūr ḳıl yā Rabbenā meşhedlerin	Ey Rabbimiz! O iki mübarek şehidin kabirlerini ve şehid oldukları yeri nur ile doldur.
	Ṣulṭān-ı Selāṭīn Ṣāḥib-Ḳırān-ı Zamān Selīm Ḫānuñ Tafṣīl-i Medḥ-i Laṭīfidür ebbedaʼl-lāhu Teʿālā ʿİzzetehu ve Devletehu	*(Bu kısım), sultanlar sultanı, zamanın iktidar sahibi Selim Han'ın ayrıntılı ve güzel biçimde methedilmesi (ile ilgilidir). Allah onun izzetini ve devletini ebedi kılsın.*
[7b]		
142.	Ṣāḥib-i seyf ü ḳalem ehl-i vaḳār Mefḫar-ı ʿOs̱māniyān ü şehriyār	Kalem ve kılıç sahibi, ağırbaşlı ve temkinli... Osmanlı hanedanının iftihar sebebi, büyük padişah...
143.	Oldı Ẓıllu'l-lāhi fi'l-ʿālem o şāh Ḳande olsa mesnedi ola İlāh	O şah âlemde Allah'ın gölgesi oldu; Nerede ve ne zaman olursa olsun onun dayanağı Allah'tır.
144.	Fātiḥ-i Ḳıbrīṣ ol şāh-ı kerīm Yaʿni kim Ẓıll-i Ḫudā Sulṭān Selīm	Allah'ın gölgesi olan kerim şah Sultan Selim, Kıbrıs'ı fetheden kişidir.
145.	Oldı sulṭān-ı selāṭīn-i cihān Şeh Selīm ibn-i Süleymān-ı zamān	Zamanın Süleyman'ının oğlu olan Şeh Selim, cihan padişahlarının hepsine sultan oldu.
146.	Cedd-i aʿlāsına uyar meşrebi Anuñiçündür Ḥanīfī mezhebi	Meşrebi, yüce ceddine uymaktadır; bu yüzdendir ki o, Hanefi mezhebindendir.
147.	Ḫādim-i Beyt-i Şerīfeyn oldı ol Eyledi Mevlā duʿāsını ḳabūl	Mevlâ duasını kabul etti ve o, Beyt-i Şerif'in hizmetkârı oldu.
148.	ʿAdl ü inṣāfıla ḳāʾil ḫāṣṣ u ʿām Dīn-i islāma viribdür intiẓām	Onun adaleti ve insafı herkesi razı etmiştir; o, İslam dinine intizam vermiştir.

149.	Heft-iḳlīme şeh-i Dārādur ol Ḥaḳ bu kim cān-ı cihān-ārādur ol	Yedi iklim üzerine hükümdarların şahıdır; gerçek bu ki o, varlığıyla bu cihanı süslemektedir.
150.	Ḳuṭb-ı aḳṭāb-ı zamān[1571] oldur dilā Bir vilāyetde naẓīr olmaz aña	Ey gönül! (O), zamanın ulularının en ulusudur, onlara yol gösterendir; hiçbir yerde ona denk kimse yoktur.
151.	Düşdi şānına libās-ı salṭanat İdemez ʿaṣrında aʿdā şeyṭanet	Onun şanına saltanat elbisesi düştü; onun devrinde hiçbir düşman hile ve fesatçılık edemez.
152.	Olmaġa sulṭān-ı Rūma ol neker Ser-fürū eyler dem-ā-dem Sürḫ-ser	O zeki padişahın Rum ilinin sultanı olmasıyla, Kızılbaşlar zamanla ona boyun eğerek itaat etti.
153.	Rüstem ü Cem-Dāver ü Dārā ḳamu Olsa ḳul itmez ḳabūl anları bu	Rüstem, Cem ve Dara gibilerin hepsi gelip ona hizmetçi olmak isteseler, o bunu kabul etmez.
154.	Bendesinüñ bendesidür şāhlar Ḫiẕmetinde ṭañ mı olsa māhlar	Şahlar (bile) o padişahın kölelerinin köleleridir; gökteki aylar onun hizmetinde olsa buna şaşılır mı?
[8a]		
155.	Bī-nihāyet luṭfıla iḥsān ider Bir ḳulını Mıṣra ol sulṭān ider	Saysız lütuf ve ihsanda bulunur; bir kulunu Mısır'a sultan eder.
156.	Heb Firengiñ ḫānı cümle ḳulıdur Ḳulı olmaġıla anuñ ulıdur	Frenk hanlarının hepsi onun kullarıdır ve onlar bu kulluk sayesinde yücelir.
157.	Berr ü baḥre ḥükm ider sulṭāndur Kim ḳulı Tatar iline ḫāndur	Kara ve denizlere hükmeden öyle bir sultandır ki onun kulu, Tatar ilinin hanıdır.

[1571] Kutb, Hakîkat-ı Muhammediye'ye mazhar olan kişidir. Allah'ın âlemdeki velileri üç yüz elli altı kişidir. Bu üç yüz elli altı kişi daima âlemde bulunmuştur. Bunlardan biri âlemden göç edince onun yerine başka biri gelir. Böylece üç yüz elli altı kişiden hiç kimse eksilmez. Bunlar daima Allah'ın dergâhında ikamet edip onun mülazımlarıdır. Onların huzuru zikirle, bilgileri müşahedeyle, zevkleri O'nun likâsıyladır. Bu üç yüz elli altı kişinin tabakaları vardır. Bunlar altı tabakadır. Üç yüzler, kırklar, yediler, üçler ve biri… Bu biri kutuptur. Âlem onun mübarek vücudunun bereketiyle ayaktadır. O, bu âlemden giderse onun yerine oturacak başka biri bulunmadığı için âlemm harap olur. Kutup dünyadan gidince üçlerden biri onun yerine oturur. Kutb, aynı zamanda darda olanların imdadına yetiştiği için ona Gavs da denir.

158.	Virdi milk-i ʿĀl-i ʿOs̱māna şeref Oldı ol ecdādına ḫayru'l-ḫalef	Osmanlı topraklarına şeref verdi ve cedleri için hayırlılı bir halife oldu.
159.	ʿİlm ü fażlıyla olub dervīş-nihād Eyler ol şerʿ-i şerīfe inḳıyād	İlmi ve faziletiyle derviş ruhlu ve alçakgönüllü olup İslam şeriatına uygun hareket eder.
160.	Maʿrifet ehline raġbetler ider Her birine niçe ʿizzetler ider	İlim ve irfan ehline yönelir ve onları hoşça karşılar, her birine sayısız izzet ve ikramlarda bulunur.
161.	Tīr-i himmetle o şāh-ı kām-rān Nām-ı aʿdādan ḳomamışdur nişān	O isteğini elde etmiş olanların şahı, himmet mızrağıyla düşmanın adından bile eser bırakmamıştır.
162.	Hem raʿiyyet ʿadlile āsūde-ḥāl Oldı ayaḳlarda aʿdā pāy-māl	Halk onun adaletiyle rahat bir hal aldı; düşman ise ayaklar altında çiğnendi.
163.	Yüze gülmez baḥr içinde bir ʿadū Ṭurmadın her biri ḳaçar sü-be-sü	Denizde hiçbir düşmanın yüzü gülmez; hepsi durmaksızın bir tarafa kaçar.
164.	Ḳapudanlarla ṭonanmalarla bir ʿAzm idüb düşmenle eyler dār-gīr	Kaptanlarla ve donanmalarla birlikte, azmederek düşmanla savaşır.
165.	Niçe fetḥ olur müyesser seyfile Alımaz kāfir kimiler ḥayfile	Kılıçla nice fetihler nasip olur; kâfirler ise hayıflansalar (bile) elde edemezler.
166.	Berr ü baḥre ḥükmüni itdi muḥīṭ ʿAdli olmışdur anuñ Baḥr-ı Muḥīṭ	Kara ve denizlerleri hükmü altına alarak kuşattı; adaleti ise okyanus kadar geniş oldu.
167.	Bu fetāretle ḫuṣūṣā kim Yemen Baş ḳaldırmışdı heb ehl-i fiten	Ancak fetret döneminde özellikle Yemendeki (Zeydî) fitneciler başkaldırmıştı.
[8b]		
168.	Ṣoñradan gör anı niçe fetḥ olur Diñle tafṣīlini bir bir medḥ olur	(Yemen'in) sonradan nasıl fethedildiğini gör; ayrıntılı biçimde anlatılanları bir bir dinle!

169.	Bir ḳulın serdār ider ol şehsüvār Varur eyler düşmenile kār-zār	O şehsuvar, bir kulunu (Yemen'e) serdar tayin eder; serdar oraya vararak düşmanla savaşır.
170.	Virilür aña levāzım cümle heb Bir niçe fetḥ itmege olur sebeb	O serdara lazım olan ne varsa verilir; fetihlerin sebebinde bu yardımlar vardır.
171.	Böyledür ḳānūn-ı Os̱mānī müdām Devleti ola o şāhuñ ber-devām	Osmanlı devletinin kanunu hep böyledir, o şahın devleti daim olsun.

Sebeb-i teʾlif-i kitāb ve mūcib-i ḫiṭāb bu vechile s̱evāb görülüb selefde gelen üstād-ı cihān olanlaruñ bu ṭarīḳile rūḥ-ı revānlarına duʿā vü s̱enā olub ve ẕikr ü fikre bāʿis̱ olan muṣannifīn ve müʾellifīn rūy-ı zemīnde nām-ı şerīflerinuñ taʿrīfleri āfāḳa çıḳub ve her lisānda naẓmıla ve nes̱rile kitāblar dinilüb Arabī ve Fārsī ve Nevāyī ve Türkī fünūndan her biri bir yādigār-ı ās̱ār idüb ve erbāb-ı naẓm olan gülşen-i eşʿārda bülbül-i gūyā vü münşī olan inşāda müseccā vü muḳaffā ṣanāyiʿ-i ḳavāfī ile mālik-i ẓebt-i elfāẓ olub ve Şeh-nāme ve Fetiḥ-nāme dinilüb naẓmıla vü eks̱er tevārīḫ kitābları nes̱r

Kitabın yazılış sebebi(nin) beyanı ve hitabın gerekliliği bu şekilde sevap görüldü. (Maksadımız) önceden yaşamış olan cihan üstadlarının geçmiş ruhlarına bu şekilde dua edip (onlara) övgüde bulunmaktır. Bu maksada konu olan kitap yazarları, yeryüzünde yüce adlarını yüceltti. Her dilde nazım ve nesirle kitaplar yazılmıştır. Arapça, Farsça, Nevayi dilinde ve Türkçe (olmak üzere) bilimlerden her birinde eserler bırakıldı. Nazım ehli olanlar, yani şiir bahçesinde bülbül söyleyişli olanlar ve nesir yazarları, yani düzyazıda secili ve kafiyeli şekilde kafiye sanatıyla kolay söz söyleyenlerin kitapları, Şehname ve Fetihname diye anılmış ve bu kitaplar nazımla yazılmıştır. Ancak tarih kitapları genellikle nesir

[9a]

üslūbunda olmuşdur ve bu ḥaḳīr niçe zamān Diyār-ı hīnde mücāhid olmaġıla ilhām-ı Rabbānī olub ḫāṭıra ḫuṭūr idüb lāyıḥ oldı ki milk-i Yemende vāḳıʿ olan hikāyāt ve fetḥ-i fütūḥāt ve ḥarb-ı ḳıtāl ve ceng ü cidāl bir yirde olmaḳ muḥāldür teberrüken ve teyemmünen bir Fetiḥ-nāme-i Yemen olsun diyü bi-iẕni'l-lāhi Teʿālā mübāşeret idüb naẓm üzre teʾlīf olduġın beyān ider

üslubunda kaleme alınmıştır; ben de uzun zaman o diyarda asker olduğum için Rabbimden ilham olunup aklıma geldi, Yemen'de yaşanan fetih hadiselerini, savaş ve çarpışmaları bir yere toplamak gerekiyordu. Uğurlu olması dileğiyle bir Yemen Fetihnamesi'ne Allah'ın izniyle başlayarak manzum olarak telif ettiğimi beyan eder(im).

172.	Ṣāḥib-i baḥr-ı meʿānī zū-fünūn Anlara virmiş Ḫudā ʿilm-i fünūn	Mânâ denizinin sahibi, bilgili (kişilerdi); Allah onlara fen ilmini nasip etmiş.
173.	Oldılar nāmıla dünyāda be-nām Bundan aʿlā kişiye olur mı nām	(O âlimler), Bu namla dünyada meşhur oldular, insan bundan daha yüce bir nam elde edebilir mi?
174.	Maʿden-i maʿnī vü kān-ı maʿrifet Gör nice fikr eyler anlar ʿāḳıbet	Mana madeni ve marifet kaynağı olanları gör ki sonunda (onlar) nasıl fikrederler.
175.	Her biri iẓhār idüb bir yādigār Ḳıldı ās̱ār oldı niçe rūzigār	Her biri yadigâr olarak eserler bıraktı ve (bu işlerinin) üzerinden uzun zaman geçti.
176.	Anlaruñ rūḥ-ı revānına duʿā Oḳunub her rūz u şeb olur s̱enā	Onların geçmiş ruhlarına her gece ve her gündüz dua okunur ve övgüler söylenir.
177.	*Manṭıḳu'ṭ-Ṭayr* irgürür ʿAṭṭāra bu Bu lisān ile bilinmez yoḫsa bu	Attar'a kuşların dilini ulaştırır ve öğretir; yoksa bu dil ile bu hâdise bilinmez.
178.	Şeyḫ Saʿdīden *Gülistān* güllerin Aḫz ider gūş eyleyen bülbüllerin	Şehy Sadi'nin bülbüllerini işitenler, Şeyh Sadi'den gül bahçesinin güllerini alır.

[9b]

179.	Naẓma virmişdür Niẓāmī intiẓām Ḫamseyi elden düşürmezler müdām	Nizami, nazma düzen getirmiştir, okuyucular onun hamsesini hiçbir zaman ellerinden bırakmazlar.
180.	Oldı çün eşʿār-ı Cāmī dil-güşā Cürʿasından irişür neşv ü nemā	Molla Cami gönül fetheden olduğu için (okuyanlar) onun (şiirinin) bir yudumuyla gelişip serpilir.
181.	Bir ḫoş-elḥān-ı nihāl-i *Būsitān* Ḥāfıẓ oldı bülbül-i bāġ-ı cinān	(Sadi), Bostanda hoş nameler okuyan bir fidan; Hafız ise cennet bahçelerinin bülbülü oldu.
182.	Medḥ ider Ḥassān çün vech-i ḥasen Nola maḳbūl olsa şiʿri cümleden	Şair Hassan gibi güzel bir şekilde medheder; şiiri başkalarından daha çok beğenilse şaşılır mı?

183.	Pehlevān-naẓm içre Selmān niçesin Penç beyt ile yüridür niçesin	Ey Selman! Nazım pehlivanları içinde neredesin? Selman nicelerini beş beyitle mağlup ederdi.
184.	Her muṣannif mālik-i taṣnīf ola Her müʾellif ṣāḥib-i teʾlīf ola	Her kitap yazarı, sınıflandırmaya malik olsun; her yazar, eser sahibi olsun.
185.	Bu fetāretle ḥikāyāt-ı Yemen Olmaġa ḳābil fütūḥāt-ı Yemen	Bu fetret döneminde Yemen hikâyeleri ve Yemen fitihlerini topladım.
186.	Bu ḥaḳīre oldı ilhām-ı Ḫudā Eyledüm naẓmına anuñ ibtidā	Ben(deniz bu) âcize, Allah ilham etti ve bu nazmı yazmaya başladım.
187.	Dinilüb *Şehnāme* oldı çün es̱er Bu *Fetiḥnāme* olur ḫoş muʿteber	Bu fetihname hoş ve muteber olduğu için buna Şehname denerek telif edildi.
188.	Nes̱rile eks̱er tevārīḫ-i selef Baḥr-ı naẓma ola bu Dürr-i Necef	Geçmişte yazılan tarihler genellikle nesirdir, bu kitap ise nazım denizindeki Necef incisi gibidir.
189.	Naẓmıla şöyle tevārīḫ ola bu Oḳunub ellerde tārīḫ ola bu	Bu kitap öyle bir manzum tarih olsun ki ellerde sürekli okunsun ve tarihi bir değeri olsun.
190.	Ḥāl vardur naẓm-ı gevher-bārda ʿAndelīb ol gülşen-i eşʿārda	Bu zamanda cevher yağdıran nazımlar; o şiir bahçesinde bülbüller vardır.
191.	Ḥamdu lillāh naẓma ḳudret sende var Eyleseñ nola niçe gevher-nis̱ār	Allah'a hamd olsun ki nazımla yazacak gücün var; etrafa cevher gibi sözler saçsan ne olur ki!

[10a]

192.	Naẓma girdüm mümkin olduğı ḳadar Vāḳıʿātı yazmaġa ger ḫayr u şer	Hayır olsun şer olsun yaşanan olayları yazmak için mümkün olduğu kadar nazmı kullandım.
193.	Her ḥikāye evvelinde yazılan Secʿ ü inşā ile olur ser-süḫan	Her hikâyenin öncesinde yazılan sözbaşları düzyazıdır ve seci iledir.

194.	Bu Yemen aḥvāli şāyiʿ ʿāleme Lāzım olmaz bunda rāvī ādeme	Yemen'de yaşananlar herkesçe bilinmiştir, insanın, bu konuyu rivayet edenlere ihtiyacı yoktur.
195.	Bā-ḫuṣūṣ oldum mücāhīd niçe yıl Benden işidürdi her aḫbārı il	Uzun yıllar (Yemen'de) savaştığım için orayla ilgili haberleri başkaları benden duyardı.
196.	Eyleyüb Allāha şükr ü minneti Hem ulu'l-emre iderdüm ḫıdmeti	Allah'a şükür ve minnet edip hükümdara da hizmet ederdim.
197.	Var idi bir maʿrifet ehli velī Ol idi baña maʿīşetde velī	Ancak orada bir marifet ehli vardı ve benim geçimimi o temin ederdi.
198.	Aña da ilhām-ı Ḥaḳ olmış meger Ṭurmadın bu bendeʾi taḥrīk ider	Meğer ona da ilham olunmuş ki durmadan beni tahrik ve teşvik ederdi.
199.	Çünki ol bu semti ilḳā eyledi Luṭf u iḥsān itdi iḥyā eyledi	Çünkü o, bu yönü (eseri yazmamı) bana telkin etti; lütuf ve ihsanlarıyla beni ihya eyledi.
200.	Anı taḥrīre ser-āġāz eyledüm Himmet-i iḳdāmı enbāz eyledüm	Onu yazmaya yeniden başladım, gayreti ve yardımını (kendime) ortak eyledim.
201.	ʿĀşıḳ u maʿşūḳ aḥvāli degül Fitne vü şer ikiden ḫālī degül	Bu hâller, âşık ve maşuğun hâlleri değil; fitne ve şer ise bu ikisinden ayrı değildir.
202.	Bir ṣaçı sünbül degüldür añılan Yād olur ṣaçlu ʿArablarla olan	Anılan, saçı sümbül biri değildir, saçı uzun Araplarla yaşanan hadiseler yâd olunmaktadır.
203.	Lāzım olan tīrile şemşīrdür Ẕikr olan yara ile tedbīrdür	İhtiyaç duyulan şey ok ile kılıçtır, zikr olunan ise yara ile tedbirdir.
204.	Eyledüm naẓm üzre anı şekl-i ceng Nice olur diñle bu ceng-i tüfeng	Bu kitabı nazm üzerine savaş hâlindeyken yazdım, bu tüfek savaşı nasıl olur dinle.

[10b]

205.	Ḍarb-zenler[1572] ṭoplar nice döger Ḳalʿaya anlar nice işler geçer	Darbzenler ve toplar kaleyi nasıl döver, kale surlarını nasıl da delip geçerler bir bak!
206.	Bil Yemende nicedür üslūb-ı ḥarb Nice irür seyr ḳıl insāna ḍarb	Yemen'de harb usulü nasıldır ve insana darbe nasıl indirilir seyret.
207.	Mezheb-i Zeydī ki bed-āyīndür Rūmīye anlar ʿadū-yı dīndür	Zeydî mezhebinden olanların gelenekleri kötüdür ve onlar Osmanlının din düşmanlarıdır.
208.	Dimeyüb ednā vü aʿlā muṭlaḳā Yā Yahūdī diyü eylerler nidā	(Zeydîler), İyi-kötü ayırt etmeden mutlaka herkese "Ey Yahûdî" diye seslenirler.
209.	Anlaruñ ḳatli bize oldı ḥelāl Anuñiçün dem-be-dem olur ḳıtāl	Onları katletmek bize helal kılındı, bunun için daima savaş olmaktadır.
210.	Var ise mūẕī yine ol ḳavm ola Ummasun bir kimse bunlardan vefā	Eziyet veren var ise bu yine o kavimdir, kimse bunlardan vefa ummasın.
211.	Ger rehīne olmasa oğlı ḳızı Ṣu gibi yilmez yuṭarlardı bizi	Eğer oğul ve kızları bizim elimizde rehine olmasaydı bizi sel gibi silip süpürürlerdi.
212.	Ya zaḫīre ḳoymasañ maḫzenlere Ruḫṣat olur ḫaylī ʿayb idenlere	Ambarları zahire ile doldurmasak bu durum o terbiyesizler için fırsat olurdu.
213.	Virmemekle bunlara hergiz vücūd Ḥabṭ olur böyle ḥasūd ibn-i ḥasūd	Bu hasetçileri bozguna uğratmak, bunlara asla vücut vermemekle olur.
214.	Bunlar itdügini kāfir eylemez Bir müselmāna Yahūdīdür dimez	Bunların ettiğini kâfirler bile etmez; kâfirler bile bir müslümana "Yahûdîsin" demez.

[1572] Zarbazen: Osmanlı ordusunda kullanılan, küçük çaplı bir cins top. Biraz daha büyüğüne Miyane, en büyüğüne de Şahi denirdi. Zarbazenlerin uzunluğu yedi karış kadar olup ikisi bir ata yüklenebilir ve 50-100 dirhem ağırlığında mermi atarlardı. Miyanelerin mermisi yarım okkaya, şahilerin bir okkaya kadar olurdu. Bunlar, daha ziyade piyade topu ve dağ topu vazifesini görürlerdi.

215.	Ger esīr olsa Frenge bir kişi Ḳadrine göre riʿāyetdür işi	Bir kişi Frenklere esir bile olsa değerine göre saygı görür.
216.	Zeydīnüñ ḥabsinde ādem ac olur Bir sitāre bulmayub muḥtāc olur	İnsan Zeydîlerin elinde hapsolsa aç kalır, örtünecek bir şey bile bulamayarak muhtaç olur.
217.	Şerḥ olunmaz şerri bu ẓālimlerüñ Gözedürler furṣatın ḥākimlerüñ	Bu zalimlerin şerri açıklanacak gibi değil, bunlar, hükümdarları devirmek için fırsat kollarlar.
[11a]		
218.	Ḥīlenüñ dūlāb dirler adına Ṭoġruluḳ gelmez o ḳavmiñ yādına	Onlar, hilenin adına dolap derler, akıllarına doğruluk ve dürüstlük gelmez.
219.	Dāyimā itmekde bed-efʿāller Olmuş anlar efʿī-i ḳattāller	(Zeydîler), sürekli kötü işler yapmaktalar ve bundan dolayı öldürücü yılandırlar.
220.	Ḳavminüñ mevzīlüġini (?) bildürür Ḳatli geçmiş anları kim öldürür	Zeydî kavminin mevziliğini bildirir; onların katledilme zamanı geçmiş, onları kim öldürecek?
221.	Pür-ḳabāḥatdür ḳabīḥ işlerdedür Şerleri ʿiṣyān gözine perdedür	Onlar hep kabahatlidir ve çirkin işler yaparlar, şerleri, isyan gözüne perde olmuştur.
222.	Seyf-i sulṭānī anı ıṣlāḥ ider Ḫāyinin başı ḫıyānetden gider	Sultanın kılıcı onları ıslah eder; hainlerin başı, hıyanetlerinden dolayı koparılır.

Mūcib-i feterāt-ı Yemendür ki dergāh-ı muʿallāya ve bārgāh-ı aʿlāya ḫilāfet iʿlām idüb iki Beglerbegiyle müteḥammildür diyü fikr ü teʾemmül itmeyüb ġaraż ile ġayr-ı vāḳıʿīn ʿarż eyledüklerinden teġayyür bulub bu ḳadar fitne vü fesāda bāʿiṡ ü müeddī olub taḳrīr-i aḥvāl ü vāḳiʿ-i ḥāl nice olduġın tafṣīl idüb ẕikr ider

Yemendeki fetret döneminin icabıdır ki padişahın sarayına muhalif olarak, iki beylerbeyi gerekir, diye görüş bildirilir. Kötü niyetle, vuku bulan olayların dışında şeyler arz ettiklerinden dolayı iş değişir. Bu kadar fitne ve fesada konu ve sebep olan oradaki hâlin ve yaşanan hadiselerin ne olduğunu ayrıntılı şekilde zikr eder.

223.	Ḥādis̱āt-ı rūz-gāra ḳıl naẓar Nāgehān seyr it neler peydā ider	Zamanın hadiselerine bir bak ve zaman birdenbire neler meydana getiriyor seyret.
224.	Olma hergiz bu zen-i dehre ḳarīn Kim bilür kim ne ṭoġar gün ṭoġmadın	Hiçbir zaman bu kadın yaratılışlı feleğe yaklaşma; kim bilir, gün doğmadan neler doğar.
225.	Ṭāliᶜin naḥsına yüz ṭutsa eger Ṭurmadın bu devr ᶜaksine döner	Talihin uğursuzluk göstermeye başlasa da bu devir durmadan terse döner.

[11b]

226.	Vaḳiᶜ olunca ol nüḫūset bir zamān Arada olur niçe sūd u ziyān	Bu uğursuzluk meydana geldiği vakit arada pekçok kar ve zarar oldu.
227.	Çāre yoḳdur bu ḫuṣūṣa cebr ile Saᶜda yüz ṭutmaz ol ammā cebr ile	Bu hususa zorlamayla çare bulunmaz ve zorlamayla da uğurlu olmaya yönelmek mümkün değildir.
228.	Evvelā milk-i Yemende olanı Kimse işitmiş midür diñle anı	Dinle ve gör ki Yemen mülkünde olanları daha önce kimse işitmiş midir?
229.	Dāyima emn ü emān iken Yemen Ṣoñra ne fitne ḳopar gör anda sen	Gör ki Yemen daima güven içinde yaşanılan bir yerken sonradan orada nasıl bir fitne kopar?
230.	Gör ki bir ehl-i ḳabāḥat neyledi Tek ṭururken bir ᶜacib iş eyledi	Suçlu ve kusurlu olanların durduk yere ne acayip işler ettiklerini gör.
231.	Yaᶜnī kim bunda iki paşa ola Her birisi ḳadrile aᶜlā ola	Burada yani Yemen'de iki paşa vardır, her biri güç ve kudret sahibidir.
232.	Birlige yitmek gerekdür bir kişi İkilikde olanuñ bitmez işi	Bir işte birlik ve tek başlılık olmalıdır; iki başlılık olan yerde iş bitmez.
233.	Bu diyāruñ bilüriken ḥālini ᶜArz ider dergāha bu aḥvālini	Yemen diyarının bu hâli bilinirken durum saraya arz edilir.

234.	ʿArż vāṣıl oldı sulṭāna ḳaçan İki bulunsun dinildikde Yemen	Konu sultana ulaştığı zaman sultan "İkisi de Yemen'de bulunsun" dedi.
235.	Böyle olsa ḫaylī nefʿ i var idi İki kimse behre-mend olur didi	Sultan "Böyle olmalarında hayli menfaat var, ikisi ortak olurlar" dedi.
236.	Maʿ nīde iki bölerler birisin Neyler ol beglerbeginüñ ikisin	Hakikatte ise o beldeyi ikiye bölerler, o diyar iki beylerbeyini ne yapsın?
237.	Hīç bir tende iki cān ola mı İki ḥākim bir yire ḫān ola mı	Hiçbir bedende iki can olur mu? Hiç iki hükümdar bir yere sultan olur mu?
238.	Ṣandılar erbāb-ı devlet nefʿ i var İki olmasını anlar bu diyār	Devlet erbabı, bu diyarda iki beylerbeyinin olmasını faydalı olur sandılar.
[12a]		
239.	İki olduġına māyil oldılar Böyle olsun diyü ḳāyil oldılar	İki yönetici olması düşüncesini kabul ettiler ve böyle olmasına rıza gösterdiler.
240.	Anlaruñ ḳaṣdı yiri budur şehā Anda manṣıb bir iken iki ola	Ey şah! Onların (padişah ve vezirlerin) kastı budur ki orada bir görevli varken iki kişi olsun.
241.	Ḥaẓẓ ider ehl-i menāṣib olsa bu Bir ziyāde olduġın ister ḳamu	Makam sahibi olanlar bu işten hoşlanırlar; zira herkes birden fazla yönetici olmasını ister.
242.	Ṭālib-i raġbet ḳanı zīrā ki çoḳ Heb mülāzım anda bir bīgāne yoḳ	Bu durumu iyi karşılayıp talep eden çok; zira orada (Yemende) olanların çoğu maaşsız görevlilerdir.
243.	Manṣıb olsun diyü anlar teg hemān Cān atar her biri olmaġa revān	Rütbe ve memuriyet alsınlar diye onlar gibi her biri hemen gitmeye (ve rütbe almaya) can atar.
244.	Bu ecilden etdiler anı ḳabūl Beglere paşalıġa bu ola yol	Bu yüzden bunu kabul ettiler; beylerin paşa rütbesine çıkması için böyle görevler gerekliydi.

245.	Hīç bunı fikr eylemezler kim nolur Bunda geldikde hikāye çoġ olur	Fakat hiçbiri, işin nereye varacağını düşünmez, iş buraya vardığında ise anlatılacak çok şey vardır.
246.	Biri paşanuñ Taʿizzde cāy ide Biri de Sanʿāda olub rāy ide	Paşaların biri Taiz şehrinde makam sahibiydi; biri de San'â şehrinde söz sahibiydi.
247.	Ol zamān Rıḍvān Paşa-yı kirām Bu yirüñ beglerbegiyidi tamām	O zaman şeref sahibi Rıdvan Paşa o yerin tamamının beylerbeyi idi.
248.	Cümle Ṭaġıyla Tihāme mā-ḥaṣal Heb anuñ ḥükminde idi bu cebel	Netice itibariyle tüm dağlarıyla birlikte Tihâme onun hükmünde idi.
249.	Ḥākim-i vāḥid iken ol pür-hüner Hīç bunuñ gibi yoġıdı bir ḫaber	O hünerli paşa buraların tek hâkimi iken buna benzer bir haber işitilmemişti.
250.	Bu hikāye ṣoñradan etdi ẓuhūr Kimseler görmiş degül böyle umūr	Bu olay sonradan ortaya çıktı, daha önce kimse böyle bir iş olduğunu görmemişti.
251.	Nıṣfını Rıḍvān Paşadan bölüb Bölünen yire Murād paşa olub	Rıdvan Paşa'nın hâkimiyetinde olan yer ikiye bölünerek oranın yarısına Murad Paşa oldu.
[12b]		
252.	Nāgehān geldi Murād Paşa hemān Baña virildi Tihāme dir ʿıyān	Murad Paşa hemen gelerek açıkça dedi ki " Tihâme benim yönetimime verildi."
253.	Geldigi demde Yemen milkine ol Daḫı gelmedin ḫaber buldı vuṣūl	Yemen mülküne kendisi gelmeden onunla ilgili haber ulaştı.
254.	Çünkü virildi Taʿizz aña görüñ Ne ṭarīḳ üzre yürür anı ṣoruñ	Taiz şehri onun (Murad Paşa'nın) idaresine verildi; ancak nasıl bir yol izler onu sorun ki söyleyeyim.
255.	Gerçi ḥākim olub anda ḥükm ider Nice olur ṣoñra ol kim ḥükm ider	Gerçi o (Murad Paşa Taiz'e) hâkim olup hükmeder; ancak sonra kim hükmedecek (Allah bilir).
256.	Bu yirün mālı ovada cemʿ olur Çün ḫazīne heb orada cemʿ olur	Bu yerin malı ovada toplanır; hazinenin tamamı orada biriktirilir.

257.	Ḳula virilen ʿulūfe andadur Māl anda ʿasker ise bundadur	Kullara dağıtılan ulufe burada toplanır, mal onda (bir paşada) asker ise bunda (diğer paşada)dır.
258.	ʿAsker içün ol ḫazīne isteyüb Gönderür adam ki irsāl it diyüb	(Rıdvan Paşa), asker için hazineden pay isteyerek payın gönderilmesi için adam yollar.
259.	Ḳul ise bunda (?) teḳāżā itmede قول ایسه نونده تقاضا ایمده Ṭaġılub baʿżısı anuñ gitmede	(Rıdvan Paşa'nın) emrindeki kullar ise alacaklarını ister ve bir kısmı da dağılıp gider.
260.	Baʿżısına daḫı gör kim neyler ol Varana ṭurma riʿāyet eyler ol	Bazılarına dahi neler yaptığını gör; kim oraya varsa durmadan riayet eder.
261.	Ṭaġda olan ḳulı daġıtdı heb Bunı görüb gör nider ḳavm-i ʿArab	(Murad Paşa), Dağda olan askerlerin hepsini dağıttı, Arap kavminin bunu görünce neler yaptığını gör.
262.	Yalıñuz Rıḍvān Paşa neyleye Ol bed-aḫterle nice ceng eyleye	Rıdvan Paşa tek başına ne yapabilir ki? O kötü talihli kimseyle nereye kadar savaşabilir ki?
263.	Şöyle müfsiddür Yezīd-i Leng-ḫar Böyle furṣat mı bulur ḳılmaġa şer	O Yezid (ve) Leng-har (lakaplı Mutahhar), çok fesatçıdır; fesat çıkarmak için onun eline bundan daha iyi fırsat geçmez.
264.	Uzadub ayaġını başlar hemān Urmaġa esb-i fesādāta ʿinān	(Mutahhar), hemen ayağını uzatıp fesat atına gem vurmaya çalışır.

[13a]

265.	Gördi kim Rıḍvān Paşa-yı güzīn Kendüye olmaz Murād Paşa muʿīn	Seçkin biri olan Rıdvan Paşa gördü ki Murad Paşa kendisine yardımcı olmaz.
266.	Virdi Sanʿāda olanı ʿaskere Ḳalmadı hergiz zükā daḫı vire	San'â şehrinde olanı askere verdi, nakit olarak verecek hiçbir şey kalmadı.

267.	Muttaṣıl Rıḍvān Paşa-yı dilīr Eyler ol Leng-ḫar ile dār-gīr	Cesaret sahibi Rıdvan Paşa, o Leng-har (lakaplı Mutahhar) ile sürekli mücadele eder.
268.	Ṭurmadın vādī-taʿarruzdan yaña ʿAvdet idüb ceng ider ol Leng-pā	O Leng-pâ (lakaplı Mutahhar), sürekli taarruz vadisine doğru dönerek savaşır.
269.	Ḳomadı Rıḍvān Paşa ġayreti Ḥarb idüb dāyim iderdi nuṣreti	Rıdvan Paşa azim ve gayreti elden bırakmadan savaşırdı.
270.	Ḳudret ü ḳuvvet olubdı anda ger Seyr ideydüñ düşmene ne iş ider	Kuvvet ve kudret elinde olsaydı kim bilir düşmana neler ederdi.
271.	Ẕerrece yardım Murād Paşada yoḳ Ol daḫı olsa muʿāvin az u çoḳ	Murad Paşa'dan zerre kadar yadım gelmedi; o da az çok yardımcı olmalıydı!
272.	Gönderüb dāyim ḫaber taʿcīl ile Nāmeler yazub aña tafṣīl ile	(Rıdvan Paşa) ona (Murad Paşa'ya) ayrıntılı biçimde mektuplar yazarak aceleyle haber gönderir.
273.	Pādişāhuñdur bilürsen memleket Eyleme ihmāl artar şeyṭanat	(Rıdvan Paşa), "Eğer bilirsen, bu memleket padişaha aittir; ihmalkâr davranma fitne artar." (dedi.)
274.	Ehl-i ʿayb olduġunı bu ḳavmi sen Daḫı bilmezsin niçe ḳopar fiten	"Sen bu kavmin rezilliğini ve çirkin işler yaptığını bilmezsin; böyle davranırsan fitne kopar." (dedi.)
275.	Bize irsāl it ḫazīnelerle ḳul İtmedin aʿdā bu milk içre duḫūl	"Düşman bu mülke girip burayı işgal etmeden bize asker ve hazine gönder." (dedi.)
276.	Bunda lāzımdur ḳamu ʿaskerle māl Bunda olur cümle ceng ile cidāl	"Burada asker ve mala ihtiyaç vardır çünkü tüm çarpışmalar burada olmaktadır." (dedi.)
277.	Bilmiş ol kim bunda ḳul olsa ḳalīl Bir fesād olduḳda olursın ẕelīl	"Bilmiş ol ki burada asker sayısı az olursa bir ayaklanma çıktığı vakit sıkıntı yaşarsın." (dedi.)

[13b]

278.	Budurur nāmūs-ı sulṭānī müdām İdesin nefsüñle ḫiẕmet ṣubḥ u şām	“Sultanlığın kanunu budur ki sabah akşam nefsinle birlikte hizmet etmelisin.” (dedi.)
279.	Gel ʿinād itme yuḳaru çıḳ bize Düşmeze böyle muʿānidlıḳ size	Gel inat etme yukarı çık ve bizim yanımızda ol; bu şekilde inat etmek size yakışmaz.
280.	Dāyima Rıḍvān Paşa böyle der Ol Murād Paşayı bu ilzām ider	Rıdvan Paşa daima böyle diyerek Murad Paşa’yı bu şekilde susturur.
281.	Eyleyüb yine ʿinād ol çıḳmadı Ḫāṭır-ı aʿdāyı aṣlā yıḳmadı	O ise (Murad Paşa) inat edip çıkmadı, böyle yaparak, düşmanın istediği gibi davrandı.
282.	Ḥīlesine aldanur Leng-ḫaruñ Añlamaz ṭolabını ol bu yiruñ	O (Murad Paşa), bu yerin dolabını anlamaz; Leng-har’ın hilesine aldanır.
283.	Dostluḳ yüzinden āgeh ol Yezīd Dir ki ola dāyima ʿömrüñ mezīd	O Yezid dostluk yüzünü göstererek uyanıkça (Murad Paşa’ya) “ömrün uzun ve bereketli olsun” der.
284.	Çıḳma sen hergiz Taʿizzden dir aña Var ise ḫiẕmet ḫaber gönder baña	(Murad Paşa’ya) sen Taizden iç çıkma, bir ihtiyacın olursa bana haber gönder der.
285.	ʿArż idüb siz anı maʿzūl etseñüz Olur idük yek-cihet sizüñle biz	(Mutahhar, Murad Paşa’ya) “Siz onu (Rıdvan Paşa’yı) azl etseniz biz de sizinle aynı safta oluruz.” der.
286.	Ḳurdı bunuñ gibi dām-ı fitne ol Dost ṣanub sözüni etdi ḳabūl	(Mutahhar), bunun gibi fitne ve tuzaklar kurdu; o (Murad Paşa) da onu dost sanarak sözünü kabul etti.
287.	Eyleyüb Rıḍvān Paşa pek cidāl Hem ider Deccāl ile ḥarb u ḳıtāl	Rıdvan Paşa sıkı bir savaş yapar; hem, işi zordur, Deccal ile (Mutahhar) savaşmaktadır.
288.	Ceng ider dāyim Muṭahharla o merd Virür ol Leng-ḫaruñ derdine derd	Mutahhar ile sürekli savaşır ve o Leng-har’ın derdine dert katar.
289.	Anı arż idüb Murād Paşa o dem Yirine bir ġayrı paşa ola hem	Murad Paşa, (Rıdvan Paşa’nın) yerine başka bir paşa gelmesini

		(saraya) arz etti.
290.	Memleket bölündügi yetmez belā Böyle ʿanḳāyı daḫı ḳıldı cüdā	Memleketin bölünmesi belası yetmezmiş gibi bir de böyle Anka kuşu gibi bir paşayı uzaklaştırdı.
[14a]		
291.	Ol ʿadū-yı bed-faʿālüñ ḥīlesin Başuña geldügi demde bilesin	O kötü işler yapan düşmanların hilesini, başına geldiği zaman anlarsın.
292.	İtdi ġāyetde Murād Paşa ʿinād Ne olacak böyle körlükden murād	Murad Paşa ziyadesiyle inat etti; böyle kör gibi davranmasından kastı ne olabilir ki?
293.	Bir iken ḥākim vilāyetde ezel Neye uzatsa yetişür idi el	Bu topraklarda bir kişi hâkim ve yönetici olduğu dönemde, yönetici neye elini uzatsa erişmekteydi.
294.	Cümlesi taḫt-ı yedinde olmaġın Heb muṭīʿ idi ıraġ u ger yaḳīn	(İsyancıların) hepsini kontrol altında tutmaktaydı ve uzak yakın herkes itaat etmekteydi.
295.	Her mevācibde gelürdi ḳula māl Böyle olmaġıla bulur iḫtilāl	Her maaş zamanı yeniçerilere mal gelirdi, böyle olunca (maaş gelmeyince) bozulma zaten olur.
296.	Şeyḫler rām idi evvel emrine Dirler idi gelse ādem emri ne	En başta şeyhler, paşanın emrine uyardı; paşadan gelecek emir nedir diye beklerlerdi.
297.	Her ṭarafdan rütbe vü ġārre(?) gelür هر طرفدن رتبه وغاره کلور Baş ḳaldurmayub aʿdā ḳahr olur	Her taraftan rütbe ve garre gelir; düşman ise isyan edemediği için kahrolur.
298.	Bunuñile memleket olurdı żabṭ Cümle eṭrāfı iderdi böyle rabṭ	Memleket bununla zapt olurdu; (paşa) her tarafı bu şekilde zapt u rapt altına alırdı.
299.	ʿAsker ü māl ü meşāyıḫ gelmeyüb Hīç bir kimse muʿāvin olmayub	Asker, mal ve şeyhler gelmedi ve kimse de (Rıdvan Paşa'ya) yardımcı olmadı.
300.	Heb cebe-ḫāne zaḫīre ṣarf olub Fitneye başlar ʿadū furṣat bulub	Bütün cephane ve yiyecek stoğu harcanıp tükendi; düşman ise bu

		durumu fırsat bilip fitne çıkardı.
301.	Añılur Mahmūd Paşa gitdi gör Ḳalʿa-i Baʿdānda ne itdi gör	Mahmud Paşa diye anılan kişi gidip Ba’dan Kalesi’nde ne yaptı bak ve gör.
302.	Oldı devrinde ḥiṣār-ı ḥıṣn ḥabb Ḳalmayub bir ḥabbe ṣarf itmişdi heb	Onun devrinde kale halkının yarısı hilekar oldu; o, bir tahıl tanesi bile kalmadan ne varsa harcamıştı.
303.	Ḳuvvet oldı ol daḫı aʿdāya çoḳ Bildiler anlar zekādan ẕerre yoḳ	Düşmanın elde avuçta bir şey kalmadığını öğrenmesi, düşmana cesaret ve kuvvet verdi.
[14b]		
304.	Fitne vü şerre idüb cümle şürūʿ Ṭutdı āfāḳı ṣadā buldı şüyūʿ	Hepsi fitne çıkarmaya ve şerli işlere başlayınca sesleri yayılarak gökyüzünü kapladı.
305.	Çekdügin Rıḍvān Paşanuñ bilin Ḥayfdur yirden göge dek dir görin	“Rıdvan Paşa’nın neler çektiğini bilin ve ne yazık ki yerden göğe kadar haklı olduğunu görün.” denir.
306.	Bu ḳadar ḳılletle ol kān-ı saḫā Düşmen ile ceng iderdi dāyimā	O cömertlik ve kerem sahibi, bunca yokluğa rağmen daima düşmanla savaşırdı.
307.	Pādişāhuñ devleti güm-rāhdur Evliyānuñ himmeti hem-rāhdur	Padişahin devleti yolunu şaşırmıştır; evliyanın himmetleri ise yoldaştır.
308.	Virdi ol iġvā Murād Paşaya çün ʿArż ola Rıḍvān Paşaya ʿazl içün	Çünkü o (Mutahhar), Murad Paşayı fitneyle yoldan çıkardı; Murad Paşa da Rıdvan Paşa’nın azli için (saraya) meseleyi arz etti.
309.	Fi’l-ḥaḳīḳa oldı bu aḥvāller İtdi düşmen ḥīle ile āller	Gerçekten bu hadiseler gerçekleşti; düşman bunların olması için hile ve oyunlar etti.
310.	Virilür ol dem Ḥasan Paşaya Ṭaġ Oldı ol aʿdāya bu ṭaġ üsti bāġ	O vakit dağın yönetimi Hasan Paşaya verildi; dağın üstü düşmanlar için bağ hükmünü aldı.
311.	Şāyiʿ oldı bu ḫaber efvāhda Sevinür düşmen eḥibbā āhda	Bu haber ağızdan ağıza dolaşmaya başladı; düşman sevinmekte ve

		dostlar ah etmekteydi.
312.	Dostına kimse ister mi belā Yoḳ yire çeker ol çoḳ cefā	Hiç kimse dostu için bela ister mi? O, yok yere çok cefalar çekti.
313.	Gerçi anlara virildi memleket Anlaruñ her biri ṣāḥib-merḥamet	Gerçi memleket onlara verildi; onların her biri merhamet sahibiydi.
314.	Gönderür ol dem Murād Paşa ḫaber Diñle mefhūmını sen anuñ ne der	O vakit Murad Paşa haber gönderir; bu hadiseden çıkarılacak şeyin ne olduğunu gör.
315.	Ṭaġ içün lā-büdd Ḥasan Paşa gelir Ol gelince baña ıṣmarlandı dir	(Rıdvan Paşa'ya hitaben) Dağı yönetmek için Hasan Paşa gelir; o gelene kadar Dağ'ın yönetimi de bana verildi der.
316.	Gönderür mektūb bu üslūbile Dir ki hem olur emr mektūbile	Bu şekilde bir mektup göndererek böyle emrolunduğunu bildirir.
[15a]		
317.	Sen yüri bāb-ı saʿādetden yaña Böyle emr oldı bilesin sen baña	(Rıdvan Paşa'ya) Sen Osmanlı sarayına doğru yola çık; bilmelisin ki bana bu şekilde emrolundu, der.
318.	Ḳıldı irsāl ol teʿaddī nāmeler Buradan ḳopsa gerek hengāmeler	(Murad Paşa), bu şekilde düşmanlık dolu mektuplar gönderdi; burada hengâme kopsa yeridir.
319.	Bunda mā-dām oldı ol ʿālī-neseb Ḳorḳusından yirlere girdi ʿArab	O yüce soylu (Rıdvan Paşa) buradan çıkıp gitti, korkusundan Araplar ise yerin altına saklandılar.
320.	Gör nice olur bu günden ṣoñra ceng Böyle olduġını isterdi o Leng	Bu günden sonra savaşın nasıl bir hâl alacağını gör; o Leng, işlerin tam da böyle olmasını istiyordu.
321.	Ol buradan emrile ʿazm eyleye Ol ʿadū bunlara seyr it neyleye	O (Rıdvan Paşa) buradan emir doğrultusunda gidince düşmanın bunlara (Hasan ve Murad Paşa'ya) ne ettiğini seyret.
322.	Eyleyüb Rıḍvān Paşaya ʿitāb Dāyimā bu yüzden eylerdi ḫiṭāb	(Murad Paşa) Rıdvan Paşa'yı aşağılayarak hep böyle hitap ederdi.

323.	Çāresi gitmekdür anı bildi ol Bi'ż-żarūrī aña lāzım düşdi yol	O (Rıdvan Paşa) bildi ki bu işin çaresi gitmektir; ister istemez onun payına yola çıkmak düştü.
324.	Başladı yola tedārük itmege Eyledi ol dem teveccüh gitmege	O vakit yola çıkmak için gerekli hazırlıkları görmeye başladı.
325.	ʿAzm ider Sanʿādan ol nā-çār olub Yigdür andan kim ṭura bī-kār olub	O, çaresiz olarak San'â'dan yola çıkar; işi gücü olmadan durmaktansa yola çıkmak iyidir.
326.	İtdi ol muḥkem sipāriş beglere Didi siz eyleñ riʿāyet ʿaskere	Beylere: "Askere itibar edip saygı duyun" diye sıkı sıkı tembih etti.
327.	Buyumış taḳdīr-i Ḥaḳ biz nidelüm İdüb Allāha tevekkül gidelüm	"Allah'ın takdiri bu şekildeymiş ne yapalım, Allah'a tevekkül edip gidelim" dedi.
328.	Yümn ile Rūma ʿazīmet eyledi Diñle ol gitdükde Aʿrec neyledi	Uğurlu ve mutlu bir şekilde Anadolu'ya doğru yola çıktı; o gidince Arec'in ne yaptığını dinle.

Diyār-ı Yemenden Bāb-ı Hümāyūna Rıḍvān Paşa Ber-mūcib [15b] *Muḳteżā-yı Emr-i Rabbānī Revāne Olub ve Anuñ Yirine Olan Ḥasan Paşanuñ Yirini Ḥıfẓ İderken Ẕikr Olan Murād Paşanuñ Ḳażā-yı Ḳudretle Başına Gelen Ser-güzeşt Nice Vāḳıʿ Olduġın Beyān İder*

Allah'ın emriyle ve şartların gerektirdiği biçimde, Rıdvan Paşa Yemen diyarından yola çıktı. (Bu kısım), onun yerine gelecek olan Hasan Paşa'nın yerini korumaya çalışırken Murad Paşa'nın başından, Allah'ın takdiriyle, neler geçtiğini anlatır.

329.	Gör Murād Paşa nice tedbīr ider Yirini ḳor vażʿını taġyīr ider	Gör ki Murad Paşa nasıl tedbir alır; yerini bırakır ve tavrını değiştirir.
330.	Çıḳduġı demde Taʿizzden fāl ider Dir Muṭahhar bize istiḳbāl ider	Taizden çıktığı vakit düşünür ve kendince hesaplar; "Mutahhar bizi karşılar" der.
331.	Gerçi kim göçdi Taʿizzden ol zamān Bu işiñ ṣoñı olur ġāyet yamān	Gerçi o vakit Taiz'den göçtü; ancak işin sonu gayet yaman oldu.

332. Mekrine aldandı ḥayf ol düşmenüñ
Aṣlı ne çāḳ böyle ġaflet itmenüñ

Yazık ki O paşa düşmanın hilesine kandı; bu kadar saf şekilde gafil olmanın aslı ne olabilir ki?

333. Rāst gelse yolda her bir ādeme
Ṭurmadın ṣorardı cümle ʿāleme

Yolda rast geldiği herkese durmadan bu işi sorardı.

334. Ol bizimle ʿahd u peymān eyledi
Şimdi anı kim peşīmān eyledi

O (Mutahhar), bizimle yeminleşti, anlaşma yaptı; şimdi onu yemininden döndüren nedir?

335. Vācih olmadı daḫı şimdiye dek
Hīç umulmazdı o bize gelmemek

Şimdiye dek karşılaşmadık, hâlbuki bizi karşılamasını umuyorduk.

336. Bu ümīẕile Damāra geldi ol
Cümle es̱ḳāli anuñ buldı vuṣūl

Bu ümitle o Damar'a geldi; mahiyetindeki ağır yüklerle beraber oraya ulaştı.

337. Bekleseydi ṭurub anda birini
Yigdür ol ḳılmaḳdan ise yirini

(Murad Paşa'nın) Bir diğer paşayı beklemesi, yerini değiştirmesinden daha iyiydi.

338. Eyledi ḳurb-ı Damārı ol mekān
Anda ārām itdi bir nice zamān

O Damar'ın yakınını mekân tutup uzun bir müddet orada istirahat ederek konakladı.

[16a]

339. Bönlügini bildi anuñ cümle nās
Aʿreci gelür diyü eyler ḳıyās

Tüm halk onun ne kadar ahmak olduğunu anladı; onu Arec'le kıyas etmeye başladılar.

340. Ol bu yire hīç mihmānum dimez
Bu mes̱eldür ḳonuḳ umduġın yimez

O, ben burada misafirim demez; zira bir atasözü vardır: "misafir umduğunu yemez."

341. Ṭurmayub fikr eyler ol ṭūl-i emel
Bilmez anı kim niye varur cedel

Sürekli makam mevki hayalindedir; ancak çekişmenin neye varacağını hesap edemez.

342. Ṭurmaz ol daḫı umar Leng-ḫarı
Añlamaz ol çoḳdur anuñ işleri

Buna rağmen yine durmadan Leng-har'ın dostluğunu umar, (onun) çok fitneci işleri olduğunu anlamaz.

343.	Çıḳdı çünkim ṭaġuñ üstine o merd Her ṭarafdan eyler ol aʿdā neberd	Çünkü o yiğit dağın üstüne çıktı; o düşman ise her taraftan saldırmaktaydı.
344.	Kendüye cīrān idince şöyle bil Ṭavş uyḫusın virürdi muttaṣıl	Bil ki (Mutahhar), kendisine komşuluk edenleri sürekli ayakta uyuturdu ve onlara hayal verirdi.
345.	Niçe ḥīle ḫudʿa vü ṭūlāb idüb Ṭaġa çıḳmaġa aña ḳallāb idüb	Nice dalavere ve dolap çevirip hileyle onu dağa çıkması için kandırdı.
346.	Eyler ol bunuñ gibi müfsidligi Mekr ile ḥīledür ulu bildügi	Bunun gibi birçok fesat çıkarır; onun en iyi bildiği şey hile ve dalaveredir.
347.	Mesken olduġı Ṭamarın beline İki menzil ḳaldı Ṣanʿā iline	Durmakta olduğu Tamar belinden San'â şehrine iki konaklama mesafesi kaldı.
348.	Yine gör eyler riʿāyet ol aña Gönderür ḫilʿat Muṭahhardan yaña	Yine de o (Murad Paşa), Mutahhar'a yakınlık gösterir ve ona kaftan ve kıymetli elbise gönderir.
349.	Daḫı ḫilʿat vāṣıl olmadın işit Neyledi seyr eyle ol Ḫar gūş it	Daha hediye edilen kaftan ve elbise ulaşmadan o Har'ın (Mutahhar'ın) ne yaptığını seyret ve dinle.
350.	Aḳsaḳ it başlayı ifsād itmege Seg gibi şerre segirdüb gitmege	Aksak it, fitne-fesat çıkarmaya ve köpek gibi şerre taraf koşmaya başladı.
351.	Nār-ı ʿiṣyāna yanub külli Yemen Tutuşur her cānibinden cümle ten	Tüm Yemen isyan ateşiyle yandı; her şey bu ateş yüzünden tutuştu.

[16b]

352.	Cümle müfsidānı ile ceng ider Eylemez birisi ʿözri Leng ider	Bütün müfsidler birlikte savaşır, kimse özür dilemez ancak Leng özür diler.
353.	Oldı anuñ çün bu Mavżaʿ meskeni Ḫiẕmetinde var nice tīr-efgeni	Onun için Mavza şehri onun meskeni oldu; hizmetinde çok sayıda okçu vardı.

Ḥikāye

354.	Ḳıṣṣanuñ diñle nice_olur birisin Ṣaġa ṣola gönderür her birisin	Kıssanın nasıl olduğunu dinle; emrindekilerin her birini sağa sola gönderir.
355.	Ḫaylī kemīne ʿalef olmaġiçün Ṭurma eṭrāfı gezerdi niçe gün	(Ordunun atları için) saman hayli az olduğundan dolayı günlerdir durmadan etrafı dolaşıyordu.
356.	Niçe ādem ʿIfḳa varurlar yine ʿIfḳ dirler ol maḥallüñ nāmına	Pek çok insan Ifk'a vardılar; o yerin adına Ifk denirdi.
357.	Ehl-i ḳarye virmez anlara ʿalef Ceng idüb çoḳ kimse eylerler telef	Belde halkı, onlara yiyecek vermez; savaşarak çok kişinin telef olmasına sebep olurlar.
358.	Bir bahāne eyleyüb ehl-i bilād Ḳopa her cānibden isterler fesād	Belde halkı bir bahaneyle her taraftan fitne çıkmasını ister.
359.	Fitnenüñ bu evvelidür sen gözet ʿAskerile nice olurlar ṣıfat	Buraya bak! Bu, fitnenin başlangıcıdır; nasıl da askerle benzerlik gösterirler.
360.	Bunda bunlar eyledi çünkim ṣavaş Ġayrı yerler cümleten ḳaldırdı baş	Burada bunlar (Mutahhar ve Murad Paşa) savaştı ve akabinde ise geri kalan her yerde isyan başladı.

Ḥikāye

361.	Geldi Sanʿādan ḫaber şekvāyile Neye varur ḥāl ol bed-rāyile	San'â'dan şikayet bildiren bir haber geldi; bu kötü kararların sonu nasıl bir yere varır?
362.	İndi Sanʿānı ḳuşatmaḳ ḳaṣdına Ḳıl naẓar anuñ daḫı gör ḳaṣdı ne	(Topal Mutahhar), San'â şehrini kuşatmak maksadıyla indi; maksadının ne olduğuna bir bak!
[17a]		
363.	Kendüye etdi Murād Paşa ḥayıf Didi heb ednāyile aʿlā ḥayıf	Murad Paşa kendine yazık etti; iyi kötü kim varsa hepsi aynı fikirdeydi, "yazık oldu" dediler.

364.	Ḳıymetin Rıḍvān Paşanuñ bile Böyle mi olurdı olsa ol bile	(Zeydîler ve Osmanlı askeri) Rıdvan Paşa'nın kıymetini anladı ve o olsaydı böyle olmazdı, dedi.
365.	Ḳorḳusından eylemezlerdi fiten Emn ü amān idi devrinde Yemen	Yemen onun devrinde emniyet içindeydi; korkularından fitneciler fitne çıkaramazdı.
366.	Varduġı demde Zebīde bu ḫaber Anlar itmiş idi deryādan sefer	Zebîd şehrine haber geldiği vakit onlar (Rıdvan Paşa ve mahiyeti) denizden yola çıkmışlardı.
367.	ʿAzm ider Rıḍvān Paşa ol zamān Gitdügini gözedür Aʿrec hemān	Arec, Rıdvan Paşa'nın Yemen'den ayrılmasını bekler ve gözetir (ki isyan çıkarsın).
368.	Çıḳmayınca çaḳ Yemen ḥaddinden ol Hīç tecāvüz itmedi ḥaddinden ol	(Rıdvan Paşa) Yemen sınırlarından tam olarak çıkmadan (Mutahhar) haddini hiç aşmadı.
369.	Anı maʿzūl itdürür taḥrīkile Ḳalmaz aʿdāya Yemen temlīkile	(Mutahhar), tahrik yoluyla onu (Rıdvan Paşa'yı) azlettirir; ancak Yemen, düşmanlara da kalmaz.
370.	Gitdügin añladı anuñ ol ṣaḥīḥ İtmege başlar fesādātı ṣarīḥ	Onun (Rıdvan Paşa'nın) gittiğinden emin olduktan sonra (Mutahhar) açıktan fitne çıkarmaya başladı.

Ḥikāye

371.	Ceblenüñ ehlini ʿiṣyān itdürür Ṭopṭolu bedvān u ʿUrbān itdürür	(Mutahhar), Bedevi ve Araplarla dolu Ceble halkını isyana teşvik eder.
372.	Rütbeye ġālib olur ḳavm-i ʿadū Anlara virür emān aʿdā ḳamu	Düşman kavmi rütbeye galip gelir; düşman, onların hepsine eman verdi.
373.	Muṣḥafa idüb yemīn ḳavm-i Arab Cümlesi ʿayb eyler anuñ ṣoñra heb	Arap kavmi kitap üzerine yemin eder; ancak sonradan hepsi ayıp edip yeminlerini bozar.
374.	Heb silāḥın cümlesinüñ aldılar Külliyā anlar yaraḳsuz ḳaldılar	(İsyan eden Zeydîlerin) hepsinin silahı ellerinden alınmıştı; onlar hepten silahsız kaldılar.

[17b]

375.	Bu yemīn üzre ṣanurlar anları Birisinde seyf yoḳ boş yanları	(Askerimiz) Onları hâlâ yeminlerine sadık sanır; yanlarında kılıç olmadığını düşünür.
376.	Virdiler destūr yaʿnī gideler Baʿdehū bildiklerini ideler	Sonrasında ise bildiklerini etsinler diye (Zeydîlerin) gitmelerine izin verdiler.
377.	Ġālib olduḳların añlayub hemān Cān ḳurtarmaġa oldılar revān	(Zeydîler), yenildiklerini anlayıp canlarını kurtarmak için hemen oradan ayrıldılar.
378.	Ṭaġ başına çıḳub ol ḳavm-i ġūl Geçmege varidi anda cüzʾi yol	O hortlak kılıklı kavim dağ başına çıktı; oraya çıkan yol oldukça dardı.
379.	ʿAsker üç yüzden ziyāde var idi Anlaruñ heb işi āh u zār idi	Üç yüzden fazla asker mevcuttu; (düşman ise) sürekli ağlayıp inliyordu.
380.	Çıḳtılar yola revān olmaġıçün Ṭurdı aʿdā anları ḳırmaġıçün	Askerler yola çıktı; düşmanlar (Zeydîler) ise onları öldürmek için beklemeye koyuldu.
381.	Ṭurmadın ṭaşı yuḳardın urdılar Ḥayf u ẓulmile ḳamusın ḳırdılar	Yukarıdan durmadan taş yağdırdarak haksızlık ve zulümle (askerlerin) hepsini öldürdüler.
382.	Virdiler böyle emānı anlara Ḳıydılar anda bu deñlü cānlara	Onlara (Zeydîlere) böyle eman verdiler; ancak eman alanlar (Zeydîler), orada onca cana kıydı.
383.	Bir ḳażā-yı ḳudret idi ol daḫı Añılur her yerde şimdi ol daḫı	O olay Allah'ın takdiriydi ve şimdi her yerde anılır.
384.	Anları ḳatl itdi Zeydī-i Yezīd Oldı bu üslūbile anlar şehīd	Yezid Zeydîler onları (askerimizi) katletti; böylece o askerler şehid oldular.
385.	Cümlesine ider ḥimmetler Ḫudā Eyledi her biri cānını fidā	Allah hepsine yardım eder; her biri bu yolda canını feda etti.

Ḥikāye

386.	Diñle Sanʿāda olanı daḫı sen Anda ḥāżır gibi olur diñle sen	San'â'da yaşanan olayları, şimdi yaşanıyormuş gibi dinle.

[18a]

387.	Biri feryāduñ gelür biri gider Aña dermān olmasa elden gider	Feryad ve figanın biri gelir biri gider; derman olmak için ise elden bir şey gelmez.
388.	Ḳaḥṭlıḳdan ġāyet oldılar zebūn Ḳıllet irse ʿāleme ṭuymaz ʿuyūn	Yokluktan dolayı oldukça zayıf düştüler; âlemde kıtlık olsa gözler bunu görmez.
389.	Acıyub biri birine ağlaşur Ac ile dirler ecelli söyleşür	İnsanlar birbirine acıyıp ağlaşır; derler ki aç ile eceli gelen, (kendi kendine) söyleşir.
390.	Kimse ḳūt-ı lāyemūtu bulımaz Ḳūt söz ādemde ḳuvvet olımaz	Ölmeyecek kadar idare edecek yiyeceği kimse bulamaz; gıda sözü de insana kuvvet vermez.
391.	ʿĪş u ʿişret işi oldı ber-ṭaraf Virmege ḥayvāna bulınmaz ʿalef	Bırakın yiyip içmeyi düşünmeyi, hayvanlara verilecek saman bile yoktu.
392.	Esb-i lāġar olmışidi her biri Gören ādem anları ṣanmaz diri	(Askerlerin) her biri zayıf atlara dönmüştü; onları gören, yaşadıklarını düşünmez, ölü sanırdı.
393.	Cān virüb her kişi arayub gezer Erzene erzāni vürür sīm ü zer	Her kişi yemek için canını verirdi; öyle ki bir parça tahıl için gümüş ve altın verirdi.
394.	Virüb alurdum aña ben gendümi Göremez dört gözi olan gendümi	Ben de (gümüş ve altın) verip buğday alırdım; insan dört gözle arasa da buğday bulamazdı.
395.	Olmasa şems ü ḳamer ger ḥaşre dek Ṣofrasında nān görmezdi felek	Güneş ve ay haşre kadar olmasa, felek, sofrasında ekmeğin yüzünü göremezdi.
396.	Māh dimez kimse bir ḳurṣı meger Gökyüzinde görünen ḳurṣ-ı	Gökyüzündeki yuvarlak aya kimse Ay demezdi; öyle ki onu bile çörek

	ḳamer[1573]	kabul ederlerdi.
397.	Cümle medfunlar mücevvef cev içün Ḥāṣıl olmaz gördiler bu nevᶜ içün	Defnolunan herkes arpa olmadığı için kupkuru kesilmişti; bu şekilde maksadın olmayacağını gördüler.
398.	Yine ādem gönderüb feryādile Niçe kimse nāme yazdı adile	Feryat içinde, tekrar adam göndererek kendi adlarına mektup yazdılar.
399.	Gelmez ise ger zekā sizden bize Bir kimesne varamaz bizden size	Eğer sizden bize zekât malı-mülkü gelmezse açlıktan dolayı içimizden kimse sizin yanınıza varamaz.
[18b]		
400.	Gör işitdikde Murād Paşa ne der Yetmez ᶜasker yazuñuz dir emr ider	Murad Paşa, olanları işitince asker de sevk edilmesini talep etmelerini emreder.
401.	Eyleyüb taᶜyīn bir serdār aña Eyler irsāl-i zaḫīre ol yaña	Ona bir de serdar tayin ederek o tarafa zahire gönderir.
402.	İşidür Aᶜrec zahīre geliyor Ol ser-i aᶜdā nider seyr eyle gör	Düşmanların başı olan Arec'in (Mutahhar'ın) zahirenin geldiğini işittiği zaman ne yaptığını gör.
403.	Niçe müfsid gönderür gör fitnesin Anlara dir yollarına inesin	Fitnesini gör ki (Mutahhar), pekçok müfsid göndererek onlara yardımın geçeceği yolu kesmelerini söyler.
404.	Tenbīh idüb didi niçe kelbe var Cümlesine dir Derāᶜu'l-kelbe var	(Mutahhar), Pek çok itine, Dırau'l-kelb'e varıp yolu kesin, diye tenbihledi.
405.	Ḳaṭᶜ ider Ṣanᶜānuñ ol dem yolını Kesdürür bedvāna ṣaġ u ṣolunı	(Mutahhar), O vakit San'a şehrinin yolunu bedevilere sağlı sollu kestirir.
406.	Çıḳdı Ṣanᶜāya zaḫīre gitdi hem Yolları gör nice bağlarlar o dem	Zahire yardımı San'â'ya doğru yola çıktı; ancak (Düşmanın) yolları nasıl kestiğini gör.

[1573] 'Kurs-ı nân aynı zamanda 'yuvarlak, teker biçimindeki ekmek' demektir.

407.	Çün Derāʿu’l-kelbe vardı ḳāfile Bir işi yoḳ anlaruñ inṣāfile	(Yardım getiren) kafile Dırau’l-kelb’e vardı; ancak yol kesenler çok insafsızlardı.
408.	Kimsenüñ āgāhı yoġıken hemān İndi ʿurbān ol ṭarīḳe nāgehān	Kimse farkına varmadan Araplar hemen gizlice o yola indi.
409.	Düşdiler ġafletle yaġma itdiler ʿAskerüñ baʿżısı ībā itdiler	Gaflete düşüp her yeri yağmaladılar; öyle ki bazı askerler, yaptıklarıyla tiksindirdiler.
410.	Geldiler Paşaya feryād iderek Neye varur diñle ḥāli giderek	İşin nasıl bir hâl aldığını dinle; feryad ederek Paşa’nın huzuruna geldiler.
411.	Budurur cümleden anuñ birisi Oldı Cebelde olanuñ birisi	Bu olay, o dağda olan isyan hadiselerinden sadece birisidir.
412.	Arturur ʿisyānı bunlar muttaṣıl Ḳaṣd ider Paşaya anlar taḥmīl	Bunlar isyanı sürekli arttırır; (öyle ki Murad) Paşa’ya kastetmek için hamle ederler.
[19a]		
413.	Didiler aʿyān-ı ʿasker anda heb Büyüdür ġavġāyı seyreyleñ ʿaceb	Dediler ki askerlerin ileri gelenlerinin hepsi orada ve kavgayı büyütüyorlar, seyrdip görün.
414.	Geldiler bir yire tedbīr itdiler Cümlesi anuñ aġız-bir itdiler	(Murad Paşa ve ekibi) Bir araya gelerek tedbir aldılar ve hepsi ağız birliği etti.
415.	Gördiler evlā Taʿizze gitmegi Heb muḳarrer itdiler göç itmegi	Taiz şehrine gitmenin daha uygun olacağını düşünüp göç etmeye karar verdiler.
416.	Baʿżısı dir ṭoġrı yoldan gidelim Biz sefer yaraġın andan idelim	Bazıları doğru yodan gidelim ve sefer hazırlıklarını ona göre yapalım dedi.
417.	Vādī-i Ḫūbānı daḫı añdılar Ol daḫı maʿḳūl didi baʿżılar	Huban Vadisi de anıldı ve bazıları oradan gitmenin daha uygun olduğunu söyledi.

418.	Gördiler aḥvāl bu yüzden daḫı İstediler ola bir mesken daḫı	Bu durumları gördüler ve başka bir mesken daha olmasını dilediler.
419.	Göçdiler anlar Damārı terk idüb Niyyet ile Vādī-Ḫūbāndan gidüb	Huban Vadisinden geçmek niyetiyle Damar'ı terk edip göçtüler.
420.	Gör yine Aʿrec ne ḥīle eyledi Yollaruñ her cānibini neyledi	O Arec'in nasıl bir hile ettiğine bak; her yönden yolları kesmek için ne yaptı!
421.	Ḳanḳı yoldan gideceklerin bilür Nice bend eyler sen anı diñle gör	Hangi yoldan gideceklerini bilir ve o yolu nasıl keser dinle ve gör!

Ḥikāye

422.	Vādī-i Ḫūbāna girsek evvelā Bir maḥall vardur Şelāle nām aña	Öncelikle; Huban Vadisine girsek orada Şelale adında bir muhit vardır.
423.	Bir boġazdur ol Şelāle didügi Ol boġaz gerçekdür ādem yidügi	Şelale denilen yer bir boğazdır ve oranın insan yediği, öldürdüğü bir gerçektir.
424.	Tīz varılur Taʿizze diyüben Anı ilḳā eylediler yöreden	Taiz'e o yoldan daha hızlı ulaşılır diye düşünüp onun etrafını dolaştılar.
[19b]		
425.	ʿAzm ider ol dem Murād Paşa aña Dām olur aʿlā ile ednā aña	O vakit Murad Paşa o tarafa doğru yola çıkar; iyi kötü ne varsa ona tuzak olur.
426.	Yolları ışmarlayub bağlatdı Leng İtmege āsān ola anlara ceng	Leng, savaş daha kolay olsun diye Murad Paşa'nın geçeceği yolları bağlattı.
427.	Ġayıllar ṣalar zirāʿat yirine Yıġdurur ṭaşlar ʿalāmet yirine	(Mutahhar), ziraat yerine gayıllar salar; alamet yerine taş yığdırır. (?)
428.	Ḥarbe ḥāżır oldı Zeydî ʿaskeri Bizde idi cümlesinüñ gözleri	Zeydî askerleri savaşa hazırlandı; hepsinin gözü bizim geleceğimiz yoldaydı.

429.	Girdiler çünkim o vādī içine Kūhdan diñle ḳırānı sen yine	O vadi içine girdiler; o çarpışmayı dağdan dinle de gör.
430.	Cenge her yerden ki düşmen başlar Kesilür ol demde niçe başlar	Her taraftan düşman saldırır; o vakit nice başlar kesilir!
431.	Ḫaylī ḫayyāl itdi erlikler o gün Düşmenüñ ḳahrına urdılar boyun	Askerimiz o gün hayli yiğitlikler gösterdi ve düşmanın boynunu vurup kahretti.
432.	Bildiler kim tarlaya sürülmez at Anları ḳıldı piyāde kāyināt	Tarlaya at sürülmeyeceğini bildiler; kâinat ise (atlarını ellerinden alarak) onları yaya bıraktı.
433.	Yüz çevirse bu felek insāndan Bir luṭuf görmez olur devrāndan	Felek insandan yüz çevirirse insan bu devrandan hiçbir lütuf göremez.
434.	Döndürür ʿaksine itmez merḥamet Devlet-i dünyānuñ olur ṣoñı let	Çarkını terse döndürür, merhamet etmez; dünyada iktidar sahibi olmanın sonu feleğin tekmesidir.
435.	Ġafletile bir ḳażāya uğradur Ādemüñ ḳanına etmek ṭoġradur	Gaflet anında bir musibet verir ve adamın kanına ekmek doğratır.
436.	Ṭañ mı olsañ şeş-der-i miḥnetde zār Dāyimā taḳdīr tedbīri bozar	Bu mihnetli dünyada sıkıntı çeksen de buna şaşılmaz; Allah'ın takdiri, alınan tedbiri daima bozar.
437.	Kimisi ʿUrbān olub ḳurtardı cān Pādişāh uğrına kimi virdi cān	(Askerimizin) kimisi Araplardan olup canını kurtardı kimisi de padişah uğruna canın feda etti.
[20a]		
438.	Eksik olmaz dehr-i dūnuñ gerdişi Dāyimā maḳlūbınadır her işi	Bu adi ve kahpe feleğin dönekliği eksik olmaz; daima her işi tersinedir, her şeyi alt üst eder.
439.	Bir ḳażā gelse görünmez geldügi İrişür nāgeh bilinmez geldügi	Bir kaza ve musibet gelse gelişi görünmez; musibet gizlice erişir ancak yine de fark edilmez.

440. Görmez insānuñ gözi ġaflet başar
Kim izā cā᾽e'l-ḳader ʿamiye'l-başar[1574]

İnsanın gözünü gaflet perdesi örter; nitekim "kader gelince basiret kör olur"

Ḳıṭʿa vü Tārīḫ-i Şehīd Şoden-i Murād Paşa

Murad Paşa'nın Şehid Edilmesine Tarih ve Kıta

[*Fā ʿi lā tün / Fā ʿi lā tün / Fā ʿi lün*]

441. Bulmadı bunda Murād Paşa murād
Rifʿatini ide Ḥaḳ anda mezīd

Murad Paşa bu işte muradına eremedi; Hak onun makamını ve büyüklüğünü arttırsın.

442. Olmadı saʿd üzre dünyāsı anuñ
Āḫiretde eyle[ye] yā Rab saʿīd

Dünyası kutluluk ve uğurluluk üzerine olmadı; Ya Rabbi! Bari ahirette onu mutlu eyle.

443. Ola ʿuḳbāda umaruz ber-murād
Raḥmet ide rūḥ-ı pākine Mecīd

Umarız ki ahirette muradına ulaşsın; temiz ruhuna Mecid olan Allah rahmet etsin.

444. Gör nice ẓulm itdi ẓālimler aña
Eyledi ḳatl anı Zeydī-i Yezīd

Zalimlerin ona ne kadar zulm ettiklerini gör; Yezid Zeydîler onu katletti.

445. Didüm ol dem mevtinüñ tārīḫini
Oldı eyvā ol Murād Paşa şehīd
اولدی ایوا اول مراد پاشا شهید
Sene 974

O vakit ölümünün tarihini (tarih mısrasıyla şöyle) dedim; "Eyvah! Murad Paşa şehit oldu."
Sene 974 [M. 1566/67]

Velehu

446. Ḳıydılar Paşanuñ anda başına
Ḫayr gelmez anlaruñ da başına

O vakit (Zeydîler) orada paşanın başını kesti; (ancak) onların başına da hayırlı işler gelmeyecektir.

447. Aldılar başını Lenge gitdiler
Müjde-gāne birle varub yetdiler

Paşanın başını alıp Lenge'e gittiler; bunun için Leng'den müjde bahşişi aldılar.

448. Ser-fürū idüb ḳodılar baş yire
Ol ser-i aʿdā baḳar ṭurmaz yire

İtaat ederek başlarını yere koydular; düşmanların başı durmadan yere

[1574] "Kader gelince basiret kör olur" manasında hadis.

		bakar.
[20b]		
449.	Görmeden ṣormuşdı anuñ vechini Baḳduġınuñ kimse bilmez vechini	Henüz onun yüzünü görmeden sormuştu; kimse ne tarafa baktığının farkında değildir.
450.	Didi maḳṣūdum benim böyle_itmeden Yalıñuz ḳala baña milk-i Yemen	"Benim böyle yapmaktan kastım, tüm Yemen mülkünün sadece bana kalmasıdır" dedi.
451.	Böyle ifsādı olanuñ eyler murād Ola ol iki cihānda nā-murād	Böyle bir fitneyi murad eden kişi iki dünyada muradına ermesin.

Ḥikāye

452.	Eylemişdük ḥāl-i Ṣanᶜāyı ẕikir İdelüm biz anı tekrārı fikir	Sana'nın hâlini daha önce zikretmiştik; ancak bu konuyu tekrar düşünelim.
453.	Böyle ḳaḥṭ iken vilāyet anlaruñ Nola ḥāli orada olanlaruñ	O vilayette bu şekilde kıtlık varken orada olanların hâli nasıl olsun ki?
454.	Leng-ḫar sürᶜatle Ṣanᶜāya irer Şehrün ṭaşra otaġını ḳurar	Leng-har, hızlıca San'â'ya giderek şehrin dışına otağını kurar.
455.	Gönderür ol dem ḫaber ol beglere Diyüben virdüm emānı ᶜaskere	Ardından "Askerlere eman verdim, onları affettim" diye oradaki beylere haber gönderir.
456.	Cūᶜdan dermānı yoḳ bir kimsenüñ Zeydīler dir memleket oldı senüñ	Açlıktan dolayı kimsede mecal kalmamıştı; bu yüzdenher şeyi Zeydîlere bıraktılar.
457.	Bu vilāyetde zaḫīre olmasa Cümle medfenlar boşalub ṭolmasa	Bu vilayette gıda malzemesi olmasa, mezarlar dolup dolup boşalsa...
458.	Ḳuvvet içün şeyʾ-i beyᶜ itmez ᶜadū Bu ḫuṣūṣ ile zebūn olur ḳamu	Düşman, kendi gücünü muhafaza için alışveriş etmez; bu yüzden herkes perişan olur.
459.	Düşmene herkes żarūrī baş eger Yā ferāġat ide başından meger	Herkes ya düşmana baş eğmek ya da başından vaz geçmek

zorundadır.

460.	Başları ḫavfından anlar ʿazm ider Lenge istiḳbāle her biri gider	Başlarının kesilmesi korkusundan herkes yola çıkar ve Leng'e doğru gider.

[21a]

461.	Ṣanki anlar kāfire oldı esīr Zīr-i desti oldı her bay u faḳīr	Sanki onlar kâfire esir oldu; zengin fakir herkes el altında oldu (hükm altına girdi).
462.	Bir niçe aġalarıyla ʿaskeri Biri birinden ayırdı begleri	(Topal Mutahhar), asker ve asker ağalarını ve onların beylerini birbirinden ayırdı.
463.	Her birin ḥabs itdi bir ṭūlābıla Añması lāzım degül elḳābıla	(Mutahhar), her birini bir dolap çevirerek hapsetti; lakabını anmak lüzumlu değil.
464.	Cümlesini ḳayda etdi mübtelā Böyle pā-bend eyledi ol Leng-pā	O Leng-pâ, esirlerin hepsini ayaklarından bağladı ve onları mahkûm etti.
465.	Gerçi nāmı uymaz ey vech-i ḥasen Oldı daḫı Timur-ı Leng-i Yemen	Ey güzel yüzlü! Gerçi namı pek uygun düşmese de o, Yemen'in Timur Leng'i oldu.
466.	Benzemez hīç buña anuñ meşrebi Zeydīdür zīrā ki bunuñ meẕhebi	Onun yaratılışı ve meşrebi bunlara benzemez; zira bu, Zeydî mezhebindendir.
467.	Gerçi Ṣanʿā ehline ḥükm eyler ol Ḥükmüni şerʿ-i şerīf itmez ḳabūl	O, San'â halkına hükmetse de o hükmü İslam şeriatı kabul etmez, ona uygun değildir.
468.	Ol ulu'l-emre iṭāʿat eylemez Ḥaḳ meẕāhib üzre ṭāʿat eylemez	O, ululemre itaat etmez; ayrıca hak mezhepler üzerine kulluk etmez.
469.	Vācibü'l-ḥaẕf oldı bu üslūbıla Buldı şöhret fitne vü āşūbıla	Bu tavrıyla ortadan kaldırılması vacip oldu; fitne ve fesat çıkarmakla şöhret buldu.
470.	Gördürür Ẓıll-i İlāhuñ devleti Bulur aʿdāya ẓaferle nuṣreti	Allah'ın gölgesi (olan padişahın) devleti, düşmanlara karşı zafer ve nusret bulur.

471.	Bir ḳulı ḥaḳḳından anlaruñ gelür Niçe bunuñ gibi aʿdā ḳahr olur	Onun bir askeri onların hakkından gelir; bunun gibi pekçok düşman topluluğu kahrolur.
472.	Pādişāhuñ devletine ḳıl duʿā Ḳande olsa Ḫıżr yoldaşı ola	Padişahın devletine dua et; nerede olursa olsun Hızır onun yoldaşı olsun.

Muṭahhar-ı bed-aḫter vilāyete iḫtilāl ve iẕlāl (?) virdükden ṣoñra **[21b]** *Ḥasan Paşanuñ diyār-ı Yemene gelüb Zebīd*[1575] *nām Medīne ḳurbuna çıḳdıḳda cümle vilāyet ʿiṣyān üzre olub meẕkūr Murād Paşanuñ şehīd olduġın istimaʿ idüb Cebel cānibine çıḳmaġa ʿazm-i ḳudret olmaġın Zebīd şehrinde ḥükūmet itdügidür ve Muṭahhar-ı muḳahhar memlekete mālik olduḳda ʿAlī Bin Şevīʿi serdār idüb Taʿizz fetḥine gönderüb ve ol eṭrāf ve eknāfuñ cemīʿ-i ḥākimligin aña sipāriş idüb irsāl eyledügin ve ol ʿadūnuñ ekṡer iştihārı uġursuzluġıla olmaġın baʿżı yirdeki ʿasker żaʿf üzre bulunsa cürʾet itdügin ve baʿdeʾl-ḫāyin ḫāʾif muḳteżāsınca ṣınub ḳaçduġın ʿayān ve beyān idüb ẕikr eyler*

Kötü talihli Mutahhar vilayette isyan ettikten sonra Hasan Paşa, Yemen diyarına gelerek Medîne yakınındaki Zebîd adlı yere çıktığı zaman, tüm vilayetler isyan içindeydi, Paşa, bahsedilen Murad Paşa'nın şehit olduğunu duyunca dağ tarafına çıkmaya niyet edip Zebîd şehrinde hâkimiyet sağladı. Mutahhar memlekete hâkim olunca Ali bin Şevi'yi serdar tayin edip ona Taiz'in ve oranın yakınlarındaki yerlerin ele geçirilmesini emrederek gönderdi. Düşmanların şöhreti genellikle uğursuzluk üzerineydi. (Bu kısım; düşmanın), askerimizin bir kısmını hazırlıksız yakalayıp haince saldırılar gerçekleştirdiğini sonra kaçıp saklanarak haince ve zalimce işler yaptığını açık bir şekilde anlatır.

473.	Żabt ider Ṣanʿāyı Aʿrec ol zamān Memleket ṣan aña ḳaldı rāy-gān	O vakit Arec, San'â şehrini işgal ederek ele geçirir; sanırsınız ki memleket ona bedavaya kaldı.
474.	Olsa idrāki ʿadūnuñ serverā Eyler idi ol iṭāʿat evvelā	Ey Server! Düşmanların aklı ve mantığı olsaydı onlar evvela (padişaha) itaat ederlerdi.
475.	Bilür iken pādişāhuñ ḳudretin Añlamışdur cümle ʿālem ḳuvvetin	Padişahın gücü bilinirken cümle âlem, onun gücünü tekrar anlamış ve görmüştür.

[22a]

[1575] Yazmada 'Zebīnd' şeklindedir.

476.	ʿAsker içün ol żarūret mi çeker Yā ḫazīne birle ḳıllet mi çeker	O, asker için ne zorluk ne de yokluk çeker; çünkü hazinesi vardır.
477.	Ol ḫalīfe olalıdan ced-be-ced Olmadı bir nesneye muḥtāc ebed	Atadan gelen bir halifeliği olduğu için (Arec), hiçbir zaman bir şeye muhtaç olmadı.
478.	Ḫāk ile yeksāndurur yanında zer Her neye uzatsa destini irer	Yanında toprak gibi yığın yığın altın vardır, nereye uzansa eli oraya ulaşır ve gücü yeter.
479.	Pür şecāʿat ḳulları vardur ki heb Her birisi ḳadrile ʿālī-neseb	Cesur ve yiğit askerleri vardır ve onların her biri güçlü ve soylu kişilerdir.
480.	ʿAsker ü māl u ḫazāyin birle ol Buldı ʿazm itdügi yire ol vuṣūl	Asker, mal ve hazinelerle istediği her şeye ulaştı.
481.	Evvelā şāh-ı ġuzāt ol ḥaẓẓ-ı rūḥ Aña āsān oldı her fetḥ-i fütūḥ	Öncelikle o, kadıların şahı ruhların hazzettiği biridir ve her fetih onun için kolay olmuştur.
482.	Eylese ger ẕerre deñlü iltifāt Rām olur emrine cümle kāyināt	Eğer bir parça iltifat gösterse bütün kâinat onun emrine boyun eğer.
483.	Böyle aʿdāyı alur mı ʿaynına Anı ṣalundurmaz ol kirpigine	Böyle bir düşmanla savaşmayı göze alır mı? Onu kirpiğinden bile sakınır.
484.	Olmamasıyla Muṭahhar olması Sehldür anuñ muḳahhar olması	Mutahharın olması ya da olmaması (fark etmez); onun kahredilmesi kolay bir iştir.
485.	Himmetine pādişāhuñ söz mi var Dünye ṭurduḳça ṭura ol kām-kār	Padişahın lütuflarına kim ne diyebilir ki? O mutlu ve kutlu padişah dünya durdukça var olsun.
486.	Bir ḳulın bir yire gönderse eger Cümle aʿdā ser-keş olsa baş eger	Bir askerini bir yer gönderdiği vakit bütün düşman asi olsa bile (yine de kendisine) baş eğer.
487.	Çıḳdı deryādan Ḥasan Paşa hemān Eyledi şehr-i Zebīd içre mekān	Hasan Paşa hemen denizden çıktı ve Zebîd şehri içinde karargah

kurdu.

488.	Ḫās u ʿāmma ṣordı aḥvāli o dem Diñle neyler anda ol ʿālī-himem	Her tabakadan insana (oradaki) durumu sordu; yüce himmetli insanın neler yaptığını dinle.

[22b]

489.	Bildi kim oldı Murād Paşa şehīd Cümle ʿiṣyān üzre Zeydī-i Yezīd	Murad Paşa'nın şehit olduğunu ve Yezid Zeydîlerin tamamının isyan ettiğini öğrendi.
490.	Gördi maʿḳūl anda ḳılmaġı ḳarār ʿAzm idenler oldı zīra bī-ḳarār	Orada durmaya karar kıldı zira yola çıkanlar hep kararsız kaldı.
491.	Niçe ay itdi ḥükūmet anda ol Tā virince Ḥażret-i Ḥaḳ aña yol	Hak teala ona yol verinceye kadar birkaç ay oradan hükmetti.

Ḥikāye

492.	Yine Ṣanʿān cānibin diñle nolur Ne ise taḳdīrüñ işi ol olur	San'â taraflarında yine ne olduğunu dinle; gerçi Allah'ın takdiri ne ise o olur.
493.	Ol Muṭahhar kim laḳab Deccāldur Bu Yemende efʿī-i ḳattāldur	O Mutahhar'ın lakabı Deccal'dır; o, Yemende katil bir yılan gibidir.
494.	Ol Ḫar-ı lā-yefhem idüb mecmaʿı Fitne vü şerr ü fesāduñ menbaʿı	Fitne, şer ve fesadın kaynağı olan anlayışsız Har; toplantı yapar.
495.	Şol ʿAlī Bin Şevīʿi yād ider Daʿvet idüb anı böyle edā ider	(Mutahhar), Ali bin Şevi'yi yâd ederek onu yanına çağırır ve şöyle der:
496.	Didi serdār ol cemīʿ-i ʿaskere Yaʿnī Zeydī dinilen ol seglere	(Mutahhar, Ali bin Şevi'ye), "sen bütün askerlere -ki hepsi Zeydî denilen köpeklerdir- serdar ol" dedi.
497.	Var Taʿizz fetḥini it dir aña ol Dest-būs idüb sözin ider ḳabūl	(Mutahhar) "Git ve Taiz şehrini fethet", dedi; o da el öpüp görevi kabul etti.

498.	ʿAzm ider ol dem Taʿizz fetḥi içün Bir iki söz diyelüm ḳadḥı içün	O zaman Taiz'in fethi için yola çıkarlar; bu olayı yermek için bir iki söz söyleyelim.
499.	Olduġıçün pādişāha nān-kūr Gör nice eyler anı ol nān-kūr	Padişaha karşı nankörlük ettiği için o nankörün o işi nasıl yaptığını gör.
500.	Aña Ẓıllu'l-lāh virmişdi ʿalem Böyle yazmış alnına anuñ raḳam	Allah'ın gölgesi (olan padişah), ona bayrak vermişti; onun alnına bu şekilde kader yazısı yazılmıştı.
[23a]		
501.	Pādişāha ol ḫıyānet eyleye Ṣoñradan böyle ihānet eyleye	O, padişaha sonradan böyle ihanet eder.
502.	Yolına nice gelür seyr eyleyen Aña eyler bed-duʿā ehl-i Yemen	Nasıl yola geldiğini seyredin; Tüm Yemen halkı ona beddua etmektedir.
503.	Ol Tihāme ḫalḳına idüb cefā Başına gelse gerek nice belā	O, Tihâme halkına cefalar çektirdi; bu yüzden başına pek çok bela gelecektir.
504.	Ol vilāyetlerde çoḳdur evliyā Ḫalḳ anlardan ricā eyler duʿā	O vilayette evliya hayli çoktur ve halk da onlardan dua talep eder.
505.	Nice küstāḫāne vażʿ itse gerek Bu ġurūrıla nolur ol giderek	(Şevi), küstah bir şekilde pek çok vaaz etti; bu gururla onun sonu ne olacak görelim.
506.	Bir nice ḳaṭʿ-ı menāzil eyledi Gör Taʿizz ḳurbına varub neyledi	Uzun bir yolculuktan sonra Taiz'in yakınlarına gelerek neler yaptığını gör.
507.	Ḫaylī çoġıdı ʿadūnuñ ʿaskeri Ṣaymaġa ḳābil degül ol segleri	Düşman askerleri sayıca hayli fazlaydı; öyleki o köpekleri saymak mümkün değildi.
508.	Var idi kerrātile ol nice biñ ʿĀḳıbet ḫayr eylemezler olsa biñ	Binlerce asker vardı; ama sonuç olarak binlerce olsalarda fayda vermez.

509.	Gerçi şimdi anlaruñ var keṡreti Ḳahr ider sulṭānuñ āḫir nuṣreti	Onlar sayı bakımından fazlalar ancak neticede, sultandan gelecek yardım onları kahredecektir.
510.	Bī-nihāyet etdiler anda ṣavaş Niçe başlar ḳıldılar ol dem tıraş	Orada sayısız savaşlar yapıldı; pek çok askerin kellesi kesildi.
511.	Her ṭaraf aʿdāya tābiʿ olmaġın Biri birisine ṭāyıʿ olmaġın	Her tarafta halk düşmandan taraf olarak onlara tabi oldu.
512.	Memleket bu yüzden aʿdānuñ olur Ḳıl naẓar anları gör nice bulur	Bu sebepten dolayı memleket düşman eline geçer; sonra neler olacağına bir bak.
513.	Anda ḥākim oldı ol ibni Şevīʿ Ol uġursuz olımaz hergiz şecīʿ	İbn Şevi orada hâkim oldu; ancak o uğursuz, hiçbir zaman şecaatli biri olamaz.
[23b]		
514.	Ḳande varısa şına dāyim kişi Oñmaz ol serdār-ı aʿdānuñ işi	Nerede olsa sürekli yenilsin; o düşmanlarının serdarının işi rast gitmesin.
515.	Tābiʿ-i Leng olmaġıla ol pelīd Aña tābiʿ olur ol ḳavm-i ʿanīd	O alçak adam Leng’e tabi olduğu için o inatçı kavmin hepsi ona (Topal Mutahhar’a) tabi olur.
516.	Ẓāhiren ḳıldı Taʿizz içre mekān Aña ʿādet oldı olmaḳ lā-mekān	Görünüş itibariyle Taiz içinde mekân tutmuştu; mekân tutmamak onun âdeti olmuştu.
517.	Diñle bundan ṣoñra ne itse gerek Ol ʿAden üzre sefer itse gerek	Bundan sonra ne yaptığını dinle; o, Aden şehri üzerine sefer düzenlese gerektir.
518.	Ol ʿAdenden cānibe çün ʿazm ider Yā ʿadem milkine ne vaḳtin gider	O, Aden şehrine doğru yola çıkar; acaba yokluk âlemine ne zaman gidecek?
519.	Bu ṭarīḳile varub başar ḳadem Āḫir anuñ kārıdur rāh-ı ʿadem	Bu şekilde oraya varıp ayak basar; ancak sonunda onun payına düşen, yokluk âlemine giden yoldur.

520.	Olımaz ḥākim ʿAden iḳlīmine Ol gider olub ʿadem iḳlīmine	Aden diyarına hâkim olamaz ve yok olup kendi diyarına gider.
521.	İtdiler anda niçe ceng ü cidāl ʿAsker-i sulṭān idüb ḥarb-i ḳıtāl	Orada uzun müddet savaştılar; sultanın askerleri şiddetli vuruşmalar gerçekleştirdi.
522.	Her ṭarafda gerçi aʿdā ceng ider Maʿnīde bu işleri ol Leng ider	Her tarafta düşman askerleri savaşsa da gerçekte bu işlerin olmasının sebebi Leng'dir.
523.	Alur ol aʿdā Yemen milkin evet Bāḳī ḳalmaz anlara bu memleket	O düşman, Yemen topraklarını alır; fakat bu memleket onlara da sonsuza dek kalmaz.
524.	Oldı żabṭında ʿadūnuñ ol diyār Tiz rücūʿ eyler idüb anlar firār	O diyar, düşman hâkimiyeti altına girdi; yalnız (düşmanlar) hemen dönüp firar ettiler.
525.	Yine ol ʿazm-i Taʿizz eyler hemān Niyyeti bu kim ide anda mekān	(Bin Şevi), hemen Taiz'e doğru yola çıktı; niyeti orada orada durmaktı.
526.	Geldügi demde Taʿizz şehrine ol Didi oğlına düşübdür saña yol	Taiz şehrine geldiği vakit (Şevi), oğluna: "sana yola çıkma vazifesi düştü" dedi.
[24a]		
527.	Eyledi serdār oğlını o dem Mavzaʿuñ fetḥine irsāl itdi hem	O vakit (Şevi), oğlunu serdar tayin edip Mavza'nın fethi için gönderdi.
528.	Ola ol mevżuʿda kāşif bī-ʿinād Ḥükmine rām olalar ehl-i bilād	O konuda kâşifler inat etmesinler; o diyar halkı, hâkimiyeti altına girsinler.
529.	Vāṣıl oldı ḳurbına çün Mavzaʿuñ Ṭoldı āfāḳa ṣadāsı merfuʿuñ	Mavza'nın yakınına ulaştıklarında, gönderilenlerin sesleri gökyüzünü doldurdu.
530.	Sābıḳan gelmişdi beş pāre gemi Ol getürmişdi niçe yüz ādemi	Öncesinde beş parça gemi buraya gelmiş ve yüzlerce (Osmanlı) askeri getirmişti.

531.	Anlar itmişdi Moḫā[1576] içre ḳarār Lāzım olduḳda iderler kār-zār	Onlar Mohha içinde karar kılmışlardı; lazım olduğu durumlarda savaşırlardı.
532.	Mavzaʿuñ yanında ol bender ḳarīb Ol şehir ʿaskerle olmuşdı mehīb	Orası, Mavza'nın yakınlarında bir ticaret iskelesiydi ve askerin sayesinde heybetli bir yer olmuştu.
533.	İşidüb aʿdānuñ itdügin hücūm Bildiler ibni Şevīʿ imiş o şūm	Düşmanın hücum ettiğini işitip o uğursuzun İbn Şevi olduğunu bildiler.
534.	Sürʿatile ol gice yol aldılar Niçesi ammā ki yolda ḳaldılar	O gece (Osmanlı askerleri) hızla yol aldılar ancak bir kısmı yolda kaldı.
535.	Geldiler kim ideler[1577] anda ṣavaş Ol taʿabdan kimse ḳurtarmadı baş	(Osmanlı askerleri) oraya savaşmaya gelmişti; fakat kimse yorgunluktan başını kaldıramadı.
536.	Gice gündüz bir kişi kim ʿazm ide Ol henūz mümkin midür yā rezm ide	Birinin gece gündüz yol aldıktan sonra hemen ardından savaşması hiç mümkün müdür?
537.	Anları bu żaʿfıla bulub zebūn Ḳırdılar cümlesini ol ḳavm-i dūn	O adi kavim, askerleri bu zaaflarıyla zayıf halde bulunca onların hepsini öldürdü.
538.	Oldı ḥākim ol zamān aʿdā aña Varımaz bir kimse Mavzaʿdan yaña	O vakit düşman oraya hâkim oldu, bundan böyle kimse Mavza'ya yaklaşamazdı.
539.	Ḳaldı mābeyninde Ḥaysıla Zebīd Ḳaṣd ider anlara daḫı ol pelīd	Hays ve Zebîd şehirleri de ara bölgede kaldı, o rezil (Şevi), oraları ele geçirmeyi amaçlar.
[24b]		
540.	Mavzaʿa oğlunı serdār eyledi Ḥays fetḥi kendüye kār eyledi	(Şevi), Mavza'ya oğlunu serdar olarak tayin etti, Hasy şehrini fethetmeyi de kendine iş edindi.
541.	Eyledi aña muḳarrer gitmegi İster anuñ daḫı fetḥin itmegi	Oraya gitmeyi kararlaşırdı, amacı ise orayı fethetmekti.

[1576] Yazmada "Miḫa" şeklindedir.
[1577] Yazmada "Andalar" şeklindedir; ancak mana gereği böyle olması daha mantıklı.

542.	Fetḥ odur kim anda sākin olalar Ṣoñradan ḳaçmaġa yüz ṭutmayalar	Gerçek fetih odur ki fethedilen yerde otursunlar; sonradan oradan kaçmak için fırsat aramasınlar.
543.	Vardı bu niyyetle aʿdā ol yire Mālik idi anda ḫaylī ʿaskere	Düşman bu niyetle o şehre vardı ve oldukça fazla askere sahipti.
544.	Ol Ḫaruñ cin ḳavmidür ṣan ʿaskeri Cemʿ olan yanında Zeydī segleri	O Eşeğin yanında asker olarak bulunan Zeydî köpekleri sanki cin kavmiydi.
545.	Ol maḥalle varub aʿdā irdiler Bu ḳadar ceyşile Ḥaysa girdiler	O tarafa doğru ilerledi ve oldukça kalabalık asker grbuyla Hays şehrine girdiler.
546.	Bir diyāra böyle bir nekbet ire Ṣan seḥāb-ebz gibi ẓulmet ire	Bu diyara böyle bir talihsizlik erdi, sanki ölüm bulutu gibi bir karanlık çöktü.
547.	Anda olan ʿaskerüñ ḥāli nola Çāre anlara meger ölmek ola	O vakit askerin hâli nice olsun ki, onların ömekten başka çaresi yoktur.
548.	Anlaruñ bir cān virmek borcı var Olsa biñ cānı eger anlar ḳıyar	Onların sadece bir can borçları var; ancak her birinin bin canı olsa düşman onların bin canına da kıyar.
549.	Bildiler aʿdā gelür şehr üstine Bir gün evvel vardı bunlar üstine	Düşmanın şehrin üstüne yürüdüğünü öğrendiler, bir gün öncesinde bunların üstüne vardılar.
550.	Bu Yemendür çoġ olur bunda cidāl Eksük olmaz dāyimā ḥarb u ḳıtāl	Burası Yemen'dir, burada çok mücadele olur; savaş ve çarpışma bu topraklarda eksik olmaz.
551.	Bunca ʿasker kāşif emru'l-lāh ile Heb şehīd oldılar emru'l-lāh ile	Bu kadar asker Allah'ın emriyle (hakikatleri) keşfedendir; hepsi Allah'ın emriyle şehit oldu.
552.	Raḥmet ide cümlesine Müsteʿān Virdi şeh yolına anlar baş u cān	Müstean Allah hepsine rahmet etsin; onlar Şah yolunda canlarını ve başlarını verdiler.

[25a]

553.	Bu ġurūr ile o serdār-ı ʿadū Memleket anuñ olur ṣandı ḳamu	Düşmanların serdarı, bu gururla tüm memleketi kendisine ait sandı.
554.	Bir iki gün anda ārām eyledi Kendüye müfsidleri rām eyledi	Orada (Hays'ta) iki gün durdu, fesatçıları kendisine boyun eğdirdi.
555.	Ḳanḳı şehri alsa tālān eyler ol Aḳıdub gözyaşın ʿummān eyler ol	O, hangi şehri alsa orayı yerle bir eder ve zulmü dolayısıyla akan gözyaşları denizler kadar olur.
556.	İrişüb ẕillet o Zeydī ḳavmine Bize furṣat irer aʿdā raġmına	Zeydî kavmi hor görülürken onların aksine biz, düşman karşısında fırsat elde ederiz.

Ḥikāye

557.	Aña nekbet geldügini diñle sen Ol Zebīd üzre varub eyler fiten	Ona(Şevi'ye) nasıl felaket eriştiğini dinle; o, Zebîd üstüne varıp fitne çıkarır.
558.	Niyyet itmişdi Zebīdi almaġa Ḥākim olub dāyim anda ḳalmaġa	(Şevi), Zebîd şehrini alarak orada sürekli kalma hususunda niyet etmişti.
559.	Bozdı taḳdīr işlerini anlaruñ Geçmez oldı mekri ol şeyṭānlaruñ	Allah'ın takdiri onların işlerini bozdu; o şeytanların hilesi artık geçerli değildi.
560.	Gerçi vardılar Zebīdüñ yanına Ṣuṣamışlar gibi anlar ḳanına	Gerçi Zebîd şehrinin yakınlarına vardılar; insanların kanına susamış gibiydiler.
561.	Ol vilāyetde velīyu'l-lāh çoḳ Ol Medīne içre sırru'l-lāh çoḳ	O şehirde Allah'ın pekçok veli kulu vardır, o şehirde Allah'ın sırları pek çoktur.
562.	Kej-naẓar idenler aña kūr olur Niyyeti ṣāf olmayanlar tīz bulur	Ona kötü gözle bakanlar kör olur; halis niyetli olmayanlar ise hemen (belasını) bulur.
563.	Ḳaṣd iderdi ḥükm ide ol şehre ol İtmedi anuñ duʿāsın Ḥaḳ ḳabūl	O şehre hükmetmeye uğraşıyordu, niyeti oydu; fakat Hak teala onun bu duasını kabul etmedi.

[25b]

564.	Ol şehirde var iken beglerbegi Ḫiẕmetinde pādişāhuñ her begi	O şehirde padişahın diğer beyleri gibi kendisine hizmet eden bir beylerbeyi varken;
565.	İdemez hergiz ol anlara ẓafer Eyler ol Ḫar kendü nefsine żarar	O (Mutahhar), onlara karşı asla zafer bulamaz; o Eşek ancak kendi nefsine zarar verir.
566.	Ol Şevīʿ-i bed-fiʿālüñ ḳıṣṣası İstimāʿ it nice artar ġuṣṣası	O kötü işler yapan Şevi’nin kıssasını dinle ve kederinin nasıl arttığını gör.
567.	Nāmıla Zeydiyye bir yir añılur Anda istiḳlāli bir kāşif olur	Zeydîye adında bir yer vardır ve orada geleceği keşfeden biri vardır.
568.	Ol bilāduñ kāşifini gör nider Ḥaḳ bu kim ol anda bir ḫoş rāy ider	O beldelerin kâşifinin ne yaptığını gör; gerçek bu ki güzel bir düşüncesi vardı.
569.	Düşmene bir ḫoş ṭūlāb eyledi Aḳıdub ḳanını seylāb eyledi	Düşmana güzel bir oyun oynadı ve onların kanlarını seller gibi akıttı.
570.	Bu mes̱el dāyim ḳavilde böyledür Erlik on dirler ṭoḳuzı ḥīledür	Bu atasözü daima böyle söylenir ki; “erkeklik on derler, dokuzu hiledir”
571.	Didi kim vācih olayın ben size Yola ādem gönderüñ ḳarşu bize	(Bey, Mutahhar’a) ben size doğru geleyim, siz de bize karşı adam gönderin, dedi.
572.	Gönderüb sāʿī Ḥasan Paşaya hem ʿAsker ü begler ola ḥāżır o dem	Hasan Paşa’ya da hızlı bir haberci gönderip askerin ve beylerin hazır olmasını söyledi.
573.	Beglere Paşa o dem emr eyledi Ol dil-āverler işit kim neyledi	Paşa, o vakit beylere emir buyurdu; o yiğitlerin ise ne ettiklerini dinle.
574.	Gördiler maʿḳūl bu reʾyi ḳamu Çıḳdı bir yirden idüb saʿyı ḳamu	Bu fikri herkes makul karşıladı; hepsi çalışarak bir yerden çıktı.

575.	Niçe kimse gönderüb aʿdā aña Yaʿnī bunlar ola anlardan yaña	Düşman, kendi tarafına geçmesi için bunlara sık sık adam gönderirdi.
576.	Eyler istiḳbāl aʿdā anlara Müjde irer bu ḫaberle cānlara	Düşman onlara doğru yönelir ve bu haberle birlikte canlara müjde ulaşır.

[26a]

577.	ʿAsker aʿdāya mülāḳāt oldılar Gökde isterlerdi yirde buldılar	Asker, düşmanla karşılaştı; onları gökte ararken yerde buldu.
578.	Virmediler hergiz aʿdāya amān Ḳırdılar cümle kilābı ol zamān	(Askerlerimiz) düşman askerine asla aman vermedi; tüm köpekleri oracıkta öldürdüler.
579.	Bī-ʿaded aʿdāyı itdiler helāk Oldı anlara ḳaʿar ol demde ḫāk	(Askerlerimiz) sayısız düşmanı helak ettiler; düşmanın yeri kara toprağın dibi oldu.
580.	ʿAsker-i sulṭān oḳur naṣr āyetin Ḳıl naẓar nolur sen anuñ ġāyetin	Sultanın askerleri Nasr ayetini okur; sen hele bir de onun gayretine bak!
581.	Dāyimā ḳahr ide aʿdāyı Ḥudā Başlarından eksik olmaya belā	Allah düşmanı daima kahretsin ve onların başlarından bela eksik olmasın.
582.	Yaʿnī başı anlaruñ serdārıdur Bu ʿalāmet ṣınmanuñ ās̱ārıdur	Başlarından kasıt onların serdarıdır; bu işaretler yenilginin eseridir.
583.	Ol Şevīʿ-i münkir sulṭānı gör Niçe ḳaçar ol uġursuz anı gör	O münkir sultan Şevi'yi gör; o uğursuzun nasıl kaçtığına bak.
584.	Himmetini ʿaskerüñ seyr eyle sen Olalar bād-ı ṣabā gibi esen	Askerimizin himmetine de bir bak; esen sabah yeli gibi olsalar yeridir.
585.	Bir iki günden yine iy nüktedān Gör niçe ḫandān olur rūy-ı cihān	Ey zarif kişi! Bir iki gün içinde bu yeryüzü sevinçle dolar.

586.	Ḳatline nāgeh ʿadūnuñ çıḳdılar Başına anuñ h̬ıyāmın yıḳdılar	(Askerimiz) düşmanı katletmek için ansızın çıktı ve onların çadırlarını başlarına yıktı.
587.	H̬aylī ceng oldı o demde mā-ḥasal İrmedi bir kimseye anda h̬alel	Netice itibariyle o zaman pekçok savaş oldu ve kimseye zarar gelmedi.
588.	Düşmeni ṣındurdılar bu ḥarbile Anları ʿasker ḳaçurdı ḍarbile	Bu savaşla düşmanı yendiler; askerimiz, bir darbeyle düşmanı kaçırdı.
589.	Şöyle olmuşdur ki ol günde ṣavaş Bī-ḥisāb ol dem kesildi niçe baş	O gün savaş şöyle gerçekleşmiştir; o vakit sayısız başlar kesilmiştir.

[26b]

590.	Gör Ḥasan Paşanuñ anda rāyını Pādişāhuñ h̬idmetinde saʿyını	Hasan Paşa'nın fikrini ve padişah hizmetindeki gayretlerini gör.
591.	Şimdiye dek dah̬ı ol düşmen ḳaçar Öldi ḳahrından işidüb Leng-h̬ar	Düşmanın şimdiye kadar kaçtığını duyan Leng-h̬ar kahrından perişan oldu.
592.	Ol şeh-i ʿālem-penāhuñ nuṣreti İrdi şimden girü bulduḳ furṣatı	O, âlemdekilerin sığınacağı kişi olan Şahın yardımı ulaştı; bundan sonra fırsat elimize geçti.
593.	Yolına h̬āk ola her ehl-i kemāl İrmeye ol şems-i tābāna zevāl	Kemal ehli olan herkes yoluna toprak olsun; o parıltılı ışıklar saçan güneş, hiç batmasın.
594.	Ġam o Ẓıllu'l-lāha hergiz irmesün Gül ki sen Ḥaḳ üstümüzden irmesün	O Allah'ın yeryüzündeki gölgesi (padişah) hiç gam çekmesin; sen gül ki Hak üzerimizden ayrılmasın.

Milḳ-i Yemende vāḳiʿ olan feterātuñ ḥikāyetine erkān-ı devlet h̬aber-dār olduḳda pādişāh-ı ʿālem-penāha ʿarż eyleyüb Sinān Paşa vezāret ile serdār olmaġa taʿyīn olub muḳaddemā vilāyet iki olmaġıla elden gitmişdür dinildükde yine cümlesi bir beglerbeglük olsun diyü vüzerā meşveret itdükde Öztemūr oġlı ʿOs̱mān Paşanuñ her vecihle şecāʿatin

Yemen mülkünde gerçekleşen fetret devrinin olaylarından devlet erkanı haberdar olduğu zaman, olay padişaha bildirildi ve Sinan Paşa vezirlik ile serdarlığa tayin edildi. Önceki durumda iki vilayet olduğu için orası elimizden çıktı denildi ve hepsi bir beylerbeyi ile yönetilsin diye vezirler istişare etti. Özdemiroğlu Osman Paşa'nın her

ve liyāḳatin iʿlām idüb ʿarż eyledükde Yemen beglerbegligi ʿumūmen aña virilüb diyār Mıṣırdan Yemen cānibine revāne olduġın beyān ider	*yönüyle bu vazifeye uygun olduğu dile getirilip arz edildi. Yemen mülkünün tamamının beylerbeyliği vazifesinin ona verilmesini ve Mısır üzerinden Yemen'e gidişini anlatır.*

[27a]

595.	İstimāʿ it yine benden bir ḫaber Dehri düş aḥvāl-i dehre ḳıl naẓar	Benden bir haber daha dinle; zamanı düşünerek dünyanın hâllerine nazar kıl.
596.	Gāh ġam gāhī feraḥdur ʿādeti Bunuñıladur cihānuñ şöhreti	Âdeti bazen gam bazen ferahlık vermektir, cihanın şöhreti bununla anılır.
597.	Ḥamduli'l-lāh bizi ḫandān eyledi Dīde-i aʿdāyı giryān eyledi	Allah'a hamdolsun ki bizi güldürdü; düşmanı ise gözü yaşlı eyledi.
598.	Bir kerem-kānı şecāʿat ṣāḥibi Fārisü'l-ḫayl ü ferāset ṣāḥibi	Bir cömertlik ve yiğitlik sahibi; çok iyi bir süvari ve feraset sahibi biriydi.
599.	Yaʿnī kim ʿOs̱mān Paşa-yı dilīr Oldı Paşa-yı Yemen ol ibni şīr	Yani cesur Osman Paşa, o aslan evladı, Yemen'e paşa oldu.
600.	İtdi aʿdāya musallaṭ çün anı Var ide Ḥaḳ aña bāʾis̱[1578] olanı	Hak, onu var etsin; onu düşmanlara musallat etti.
601.	Eylemiş anı Ḫudā ṣāḥib-kerem Şey degül yanında dīnār u derem	Allah onu cömertlik ve asalet sahibi eylemiş; onun yanında dinar ya da dirhem kıymetsizdir.
602.	Öztemūrdur nāmıla aña peder Nola olsa nām-dār ol pür-hüner	Babasının adı Özdemir'dir; dolayısıyla onun şöhret sahibi ve hüner sahibi olması normaldir.
603.	Mīr-i mīrān oldı ol kān-ı saḫā Yümn ile itdi ʿazīmet bu yaña	O cömertlik sahibi, beylerin beyi oldu ve kutluluk ile bu yana doğru yola çıktı.

[1578] Yazmada "bāʿis" şeklindedir.

604.	Sīm ü zer bez̲l eyledi ol bī-ḥisāb Nitekim ebr-i felek ezhāra āb	Hesapsız altın ve gümüş dağıttı; nitekim felek yağmuru çiçekleri suladı.
605.	İtdügiçün böyle bez̲l-i sīm ü zer Aña taḥsīn itdi her ehl-i naẓar	(Osman Paşa), bu şekilde altın ve gümüş saçtığı için herkes onu beğenip takdir etti.
606.	Bu mes̲eldür kim eyā ẕü'l-iḳtidār Kim ki ḳıysa māla cānına ḳıyar	Ey güç ve kudret sahibi! Bu bir atasözüdür ki kim malına kıysa canına kıymış gibidir.
607.	Erligi milk-i Yemende eyler ol Ḫāṣ u ʿām ider anuñ reʾyin ḳabūl	Herkes onun fikrini ve yönetimini kabul etsin diye Yemen mülkünde erlik eder.
[27b]		
608.	Devlet ü dārātıla ol ehl-i rāy Mıṣr içinden çıḳdı gösterdi alāy	O fikir ehli, devlet ve debdebe, şan şöhret ile Mısır'dan çıkıp alay gösterdi.
609.	ʿAzm ider ol dem Yemenden cānibe Gūş ṭut diñle suḫandan cānile	O vakit Yemen'e doğru yola çıkar; can u gönülden kulak ver de sözümü dinle.
610.	Devletile irdi deryā ḳurbına Cemʿ olub ednā vü aʿlā ḳurbına	Saadet ve kutlulukla denizin yakınına vardı; iyi-kötü kim varsa yanına toplandı.
611.	Niyyetile itdi deryādan sefer Terk idüb berri ider baḥre güzer	(Osman Paşa'nın) niyeti denizden sefer etmekti; karayı terk edip denize geçti.
612.	Keştī-i zībāya girdi bī-mis̲āl Murġ-veş yelkenler açdı perr ü bāl	Benzeri olmayan bir süslü gemiye bindi; kuşun kanatlarını açması gibi yelken açtı.
613.	Niçe gün seyr eyledi deryā yüzin Gök yüzinde ol meh-i ġarrā yüzin	Günlerce deniz yüzünde yol aldı; gökyüzündeki parlak Ayın yüzünü izledi.
614.	Çıḳdı nāgeh Cidde-i Maʿmūreye Ṣarf idüb zer ʿasker-i manṣūreye	Ansızın Cidde-i Mamure'ye vardı; Allah'ın yardımıyla galip gelen askere altın dağıttı.

615.	Bir niçe gün istirāḥat eyledi Kaʿbeyi varub ziyāret eyledi	Birkaç gün istirahat etti, ardından Kâbe’ye giderek Hac ziyaretinde bulundu.
616.	Buldı ḫaylī ol ṭavāfıla s̱evāb Saʿy ider olmaġa ol ʿizzet-meʿāb	(Osman Paşa), tavaf etmekle çok sevap kazandı; sa’y etmekle izzet ve şeref buldu.
617.	Çoḳ taṣadduḳ eyledi ol Mekkede Şākir idi andan ehl-i Mekke de	(Osman Paşa) Mekke’de çok sadaka verdiği için Mekke halkı da ona teşekkür etti.
618.	Cānib-i baḥre rücūʿ itdi hemān Fülke ṭoġruldub dümen oldı revān	Ardından hemen denize yöneldi; gemisinin dümenini doğrultup yola koyuldu.
619.	Cāy ider günlerde bir gün benderi Yümnile eyler müşerref ol yeri	O günlerde bir köyü kendine konaklama yeri edinir; uğur ve bereketiyle orayı şereflendirir.
620.	Bī-nihāyet ʿaskeri taʿyīn ile Şöhret idüb anları tezyīn ile	Sayısız askeri tayin etmekle ve onları süslemekle şöhret edindi.

[28a]

621.	Eyleyüb muḥkem riʿāyet beglere Virür idi istimālat ʿaskere	Beylere sapasağlam riayet ederek askere emir verirdi.
622.	Girdiler şehr-i Zebīde diñle sen Ḥaẓẓ ider ol dem ḳamu ehl-i Yemen	Onlar (Osman Paşa ve askeri) Zebîd şehrine girdiler; o vakit tüm Yemen halkı bu olaydan mutlu oldu.
623.	Niçe müddet eyledükde anda cā İtdürüb ṣoñra münādīye nidā	Bir müddet orada konakladıktan sonra tellallar vasıtasıyla (gelişini) duyurur.
624.	Ḳaṣd ider kim eyleye ṭaġa sefer İşidüb aʿdā ide andan ḥazer	(Osman Paşa), düşmanın bu olayı işitip korkması için Dağa doğru sefer etmeye niyetlenir.
625.	Ṭoplar çekdürdi idüb niyyeti Anda gösterdi ʿadūya ḳuvveti	O işe niyet edip top çektirdi ve düşmana gücünü gösterdi.

626.	Ḍarb-zenler pīş-revdür medfaʿa ʿAsker uyurdı ṣadā-yı midfaʿa	Darbzenler topların önünde gitmekte ve askerler top seslerine uymaktalar.
627.	Bī-ʿaded var idi yā nice tüfeng Yaʿni ḥāżır-baş idi her ehl-i ceng	Sayısız miktarda tüfek vardı; yani savaşacak olan kim varsa hazırkıta bekliyordu.
628.	ʿAzm idüb menzil-be-menzil gitdi ol Böyle iḳdāmile aldı ḫaylī yol	(Paşa ve askerleri), yola çıkarak konaklaya konaklaya gitti; bu şekilde epeyce yol aldı.
629.	Çünki ḳaṭʿ itdi menāzil bu ḳadar Eyledi āsān işini o ḳadar	Bunca uzun mesafe gitmekle, bu şekilde işini kolaylaştırdı.
630.	Gör neye varur ḥikāye ḳıl semāʿ Ḫayl-i aʿdāyıla nice_olur niẕāʿ	Hikâyenin nereye varacağını gör ve düşman sürüsüyle nasıl kavga edildiğini dinle.
631.	Nice fetḥ itdi Taʿizz şehrini ol Nice çekdi Ḳāhire ḳahrını ol	(Osman Paşa), Taiz şehrini nasıl fethetti, Kâhire'nin kahrının nasıl çekti, bunları dinle.
632.	Sūrdan ṭaşra ḳonuldı ṭoplar Ṭoplar ammā nice merġūblar	Toplar surların dışına yerleştirildi; gerçekten çok gösterişli ve beğenilen toplardı.
633.	Başladılar dögmege anı tamām İtmegiçün işin aʿdānuñ tamām	Düşmanın işini bitirmek için toplar surları dövmeye başladı.

[28b]

634.	Ṭaġ u ṭaşı iñledürler ceng ile Nitekim āheng-i muṭrib çeng ile	Çeng ve mutrib sesinin ahenkle inlemesi gibi dağı taşı cenk sesleriyle inlettiler.
635.	Niçe defʿa midfaʿ urdılar aña Oldı ol şehr-i Taʿizz fetḥ evvelā	Şehri, top gülleleriyle defalarca dövdüler; evvela Taiz şehri fetholundu.
636.	Fetḥ olub fetḥ-i Taʿizz ol anda Girdi kim varise şehre anda	Taiz'in fethi gerçekleştiği anda kim varsa şehre girdi.

637.	Her kişi bir kūşede ḳıldı ḳarār Oldı Zeydīnüñ ḳamusı bī-ḳarār	Her kişi bir köşebaşını tuttu; Zeydîlerin hepsi kararsız vaziyette kaldı.
638.	Nice tedbīr itdi gör yine o merd Ḫavfdan oldı aʿdūnuñ beñzi zerd	O yiğidin nasıl bir tedbir ettiğini gör; öyle ki düşmanın yüzü sapsarı kesildi.
639.	Ṭoplar çekdürdi ḳalʿa öñüne Nice cürʾet eyledi seyr it yine	(Paşa), kalenin önüne topları çektirdi, onun nasıl cesaret gösterdi seyret.
640.	Aturıdı ḳalʿadan gerçi tüfeng Rūz u şeb eksik degül olurdı ceng	Gerçi kaleden tüfek atılıyordu, gece gündüz çarpışma eksik olmazdı.
641.	Uluşub anlar yuḳardan irişür Atılan funduḳ aşaġa irişür	Onlar uluşarak yukarıdan yetişirler; atılan şey fındık kadar olsa bile aşağıya kavuşurdu.
642.	Her kime doḳunsa anuñdur naṣīb Yā baʿīd olmuşsın andan yā ḳarīb	Atılan şey kime dokunursa onun nasibi idi; uzak ya da yakın olmuşsun fark etmez.
643.	ʿAskere Paşa yürüyüş emr ider Her yürüyüşde niçe ādem gider	Paşa, askere yürüyüş emri verir; her yürüyüş ve hücumda sayısız adam ölür.
644.	Zorıla almaġı bildiler muḥāl Ṣabrdan ġayrıya bulmayub maḥāl	(Orayı) zorla almanın imkânsız olduğunu bildiler; sabretmekten başka bir şey de yoktu.
645.	Çekdiler anda niçe dürlü belā Bulmadılar fetḥine anuñ devā	Orada türlü türlü bela çektiler; ancak oranın fethine çare bulamadılar.
646.	Bildiler aʿdā vezīrüñ gelmesin Fetḥ ider Ḳahriyyenüñ ol ḳalʿasın	Düşman, vezirin geleceğini ve Kahriyye'nin kalesini fethedeceğini bildi.
[29a]		
647.	Āşikāra dirleridi bu sözi Cümlesinüñ yol[u] gözlerdi gözi	Bu sözü açık açık söylerlerdi; hepsinin gözü yollardaydı.

648.	Ḳalʿayı biz aña teslīm iderüz Niçe taʿẓīm ile tekrīm iderüz	Biz, kaleyi ona teslim ederiz; saygı gösterip onu şerefle ağırlarız.
649.	Ḳalʿadan böyle nidā eyler ʿadū Bu ḳavl üzre olub anlar ḳamu	Düşman, kaleden böyle seslenir ve hepsi bu fikir üzerinde ittifak etmiştir.
650.	Ḳaldı mābeyn anda bu üslūbıla İşleri heb fitne vü āşūbıla	Bu şekilde araya soğukluk girdi; işleri hep fitne karışıklık üzeredir.
651.	Neyledi gör yine Paşa-yı şecīʿ Nice geldi ol ʿAliyyi bin Şevīʿ	Şecaatli Paşa'nın ne yaptığına; Ali bin Şevi'nin nasıl da geldiğine bak.
652.	Geldi bir cānibden ol cāsūs-veş Ṣan sehāb irişdi refʿ oldı güneş	Bir taraftan casus gibi geldi, sanki bulut geldi ve güneş kayboldu.
653.	Zeydīler ṭutmuşdı dünyānuñ yüzin Ṣaçlular itdi ḳara anuñ yüzin	Zeydîler dünyanın yüzünü kaplamışlardı; saçlı askerler, dünyanın yüzünü kapkara etmişti.
654.	Gerçe iḳdāmıla gelmişler idi Heb ḳabāyil rām olmuşlar idi	Gerçi her kabile önceden gelerek itaat altına girmişlerdi.
655.	Cengiçün geldükde ol ḳavm-i Yezīd Anlaruñ serdārı idi ol pelīd	Yezid kavmi savaş için geldiklerinde o pis ve çirkin kişi onların serdarıydı.
656.	Şöyle urdılar ki seyfi anlara Velvele girmişdi ol şeyṭānlara	O şeytanlara öyle bir kılıç darbesi vurdular ki gürültü koptu.
657.	Ḳovdılar bu ḍarbıla ḳaçurdılar Ṣındırub anları ḫaylī ḳırdılar	Bu darbeyle onları kovup kaçırdılar; onları yenerek pek çoğunu öldürdüler.
658.	Böyle nuṣret eyledi ol kām-rān Bu Yemende itdügi cümle ʿayān	O arzusuna ulaşmış olan, böyle yardım etti; Yemen'de yaptığı her şey açık ve ortadadır.
659.	Ḥaḳ anı ide belālardan emīn Dāyimā ola muʿāvīn ol muʿīn	Hak teala onu belalardan emin eylesin; ve o Muin, hep onun

yanında ve yardımcısı olsun.

[29b]

Destūr-ı mükerrem ü müşīr-i mufaḫḫam vezīr Sinān Paşa Dāmāt-ı meʿāliye-i Yemen ve iḳbāl ile cānib-i Yemene serdār olub ḫadem ü ḥaşem birle ve bu deñlü ṭumṭurāḳ ile deryādan sefer mümkün olmamağın ḳaradan sefer itdükleridür ve Kaʿbe-i şerīfe yolları uğrayub ziyāret ve ṭavāf idüb baʿdehū milk-i Yemene niyyetle ʿazīmet eyleyüb ve anda vāḳıʿ olan fetḥ-i fütūḥuñ tafṣīl ü taṭvīlin bildürür.	*Kerem sahibi ve itibarli vezir Sinan Paşa'nın, ve ululuk ile Yemen tarafına serdar olup mahiyetindeki hizmetçilerle ve bunca debdebeyle birlikte deniz üzerinden sefer mümkün olmadığı için karadan sefer ettiğini, yollarının Kâbe'ye uğradığını ve burayı ziyaret ve tavaf ettiklerini, sonrasında ise Yemen mülküne doğru yola çıktıklarını ve orada yapılan fetihleri uzun ve ayrıntılı şekilde anlatır.*

660.	Gün gibi irdi yine şavḳ u żiyā Ṣaldı pertev ʿāleme nūr-ı hüdā	Aydınlık, yine gün gibi erişti ve hidayet nuru âleme ışık saçtı.
661.	Refʿ olub ẓulmet açıldı āfitāb Gök yüzinde ḳalmadı hergiz seḥāb	Karanlık dağıldı ve güneş açtı; gökyüzünde hiç bulut kalmadı.
662.	Bir müdebbir ehl-i rāy itdi ẓuhūr Kāyināta andan irişdi sürūr	Tedbirli bir fikir ehli göründü ve kâinata ondan neşe ve sevinç yayıldı.
663.	ʿAdlile meşhūr-ı āfāḳ oldı ol Her umūrın pādişāh itdi ḳabūl	Adaletiyle göklerde bile şöhret sahibi oldu; padişah onun her işini ve yaptığını kabul etti.
664.	Oldı destūr-ı mükerrem nāmile Oldılar emrine rām ārāmile	Namlı bir vezir oldu ve herkes durup onun emirlerine boyun eğdi.
665.	Eyleyelden Taḫt-ı Yūsufda ḳarār Ol ʿadāletle buldılar iştihār	O, Hz. Yusuf'un tahtında karar kıldığında adaletle şöhret buldu.
666.	Yūsuf-ı S̱ānī diyem aña inan Çeşm-i aʿdāya görinürdi sinān	Gerçekten ona Yusuf-ı Sani desem yeridir, düşmanın gözünde ise o, mızraktır.

[30a]

667. Ḫaylī ḳuvvet irdi Ẓıllu’l-lāhdan
Çoḳ ʿ ināyet irişüb Allāhdan

Zıllullah olan padişahtan epey kuvvet yardıma geldi; Allah’tan çok yardım erişti.

668. Oldı serdār-ı Yemen ol kām-kār
Buldı ʿ ırżıyla vezāretde vaḳār

O kutlu kişi Yemen’in serdarı oldu; şan ve şerefle vezirlik makamında ağırbaşlılık sahibiydi.

669. Emr-i muṭlaḳ virdiler ṭuġrā içün
Aña tefvīż eylediler rāyiçün

Plan yapması hususunda onu vazifelendirdiler ve ona tuğra için mutlak emir verdiler

670. Ṭumṭurāḳ u şevket ü dārāt ile
Niçe biñ ʿ asker yazub kerrātile

Gösteriş, şevket ve şöhretle binlerce asker topladılar.

671. Geldi her yerden aña yaḳın ıraḳ
Her levāzım ne ise yat u yaraḳ

Ona lazım olan silah ve malzeme her ne varsa yakın uzak her yerden geldi.

672. Mıṣr içinden çıḳduġın anuñ gören
Ḳaldı ḥayret içre görüb işiden

Onun (Sinan Paşa’nın) Mısır’dan çıktığını gören duyan kim varsa hayretler içinde kaldı.

673. Yine vaṣf eyle niçe mīr-i kelām
Hem emīr ana ola taʿ rīf-i tām

Yine sözlerin sultanını söyle; hem ‘Emir’ sıfatı tam olarak onu niteliyor.

674. İntiḫāb idüb yarārın beglerüñ
Aldı cümle nām-dārun beglerüñ

(Osman Paşa), Beylerden nam sahibi ve yararlı olacak kim varsa hepsini seçip aldı.

675. Añılur her biri anuñ ad ile
Urınur zer miġferi pūlādile

Onların her biri nam sahibidir; çelik ve altından yapılmış miğfer giyerler.

676. Fāris ü ḫayyāl u ṣāniʿ her biri
Nāmıla ʿ ālemde şāyiʿ her biri

Her biri at yetiştiricisi, süvari ve güzel işler yapandır; her biri bu namlarla âlemde meşhur olmuştur.

677. Birinüñ vaṣfını eyle ibtidā
Anlaruñ bāḳīsin eyle intihā

İlk olarak birinin özelliklerini bildir; geri kalanlarını ise anlatma burada bitir.

678. Ol emīrüñ medḥini yād idelüm
Nām-ı maḥmūdını ābād idelüm

O emirin methedilmesine bakalım; övülmeye değer adını yüceltelim.

679.	Añılur merdān-ı Mıṣr içre o merd Nola düşmen gözine görünse serd	O, Mısır yiğitleri arasında zikredilir; düşmanın gözünde haşin biri olarak görünmesine şaşılmaz.
[30b]		
680.	Pençe[1579]-i şāhīn disem aña revā Dāyimā olur şikār aʿdā aña	Ona şahin pençesi desem yeridir; düşman, daima ona av olur.
681.	Nāmile birin daḫı ẕikr idelüm Anuñ evṣāfını da fikr idelüm	Birini daha namıyla analım; onun özelliklerini de düşünelim.
682.	Diyelüm ol nām-dāruñ ismini İdelüm vaṣf anuñ ism ü resmini	O şöhret sahibinin adını söyleyelim; onun adını ve görünüşünü vasfedelim.
683.	Ḥamza gibi ol emīrüñ nāmı var Nola olsa ol dil-āver nām-dār	O emirin Hz. Hamza gibi bir şöhreti var; o gönüller fetheden, şöhret sahibi olsa yeridir.
684.	Mıṣr evinde ol daḫı merd añılur Begler içinde o da ferd añılur	O da beylerden biri olarak anılır ve Mısır'ın yiğitlerindendir.
685.	Bir emīrüñ nāmına dirler Memi Kendünüñ şimşīri idi hem-demi	O emirin adına Memi derler, kendi yoldaşı ve arkadaşı yine kendi kılıcıydı.
686.	Ol da erlikde biridür anlaruñ Arasında birdür ol fersānlaruñ	O da yiğitlikte onlardan biridir ve o sansar (gibi kurnazların olanların) arasında tektir.
687.	Ḥaḳ bu kim ḫayyāldür ol bī-miṡāl Cümlesinüñ ġavrına irmez ḫayāl	Gerçek bu ki eşi benzeri olmayan bir dalaverecidir; hepsinin hakikatine hayal bile ermez.
688.	Daḫı evlād-ı ʿArabdan bir emīr Nāmıla dirler aña İbni Ḫabīr	Arap soyundan bir emir vardır; adına İbn Habir derler.

[1579] Yazmada "peçe" şeklindedir.

689.	Aṣl u nesl ile o maʿrūfü'l-vücūd ʿĀciz olmuşdur o fārisden ḥasūd	O, aslı-neslinin varlığıyla bilinir; hasetçiler o atlı yüzünden aciz olmuştur.
690.	Çār ʿunṣur oldı destūra ṣaḥīḥ Her biri mīr-kelām idi faṣīḥ	Dört unsur, o destura hakikat oldu; her biri açık bir söz sultanıydı.
691.	ʿAskerīden daḫı meşhūrü'l-enām Niçe kimse var idi ẕül'l-iḥtişām	Askerlerin içinde şöhretiyle meşhur ve ihtişam sahibi nice kimseler daha vardır.
692.	Ḥadd ü pāyānı yoġıdı ʿaskerüñ Niçesin yād itmedük biz beglerüñ	Sayılamayacak kadar çok asker vardı; o beylerin pek çoğunu da yâd etmedik.
[31a]		
693.	Yaʿni kes̱retden kināye sözimüz Ḳuvvetidür ol şehüñ maḳṣudımuz	Çokluktan bahsetmemizin sebebi, o şahın kuvvetini vurgulamaktır.
694.	Sözümüzde var ise nāḳıṣ kelām Eyleye luṭfından ehl anı tamām	Sözümüzde bir eksiklik var ise ehli olanlar lutfedip onu tamamlasınlar.
695.	Gördiler muḥkem sefer yaraġını Ḳurdılar ṭaşra çıḳub otaġını	(Paşa ve askerleri) sağlam bir sefer hazırlığı yapıp dışarı çıkarak otağ kurdular.
696.	Ṭurdı ṣaf ṣaf ʿasker istiḳbāl idüb Yola girdi yümnile iḳbāl idüb	Askerler kalkıp sıra sıra dizildi ve uğur ve saadetle yola koyuldular.
697.	Ol süvār oldı çü raḫş-ı himmete Bu mehābetle irişür rifʿate	O (paşa), himmet atına süvari olunca bu azametle yüce makamlara çıktı.
698.	Baġlayub bu deñlü cemʿiyyet alāy Oldı ol günde ḫıyām anlara cāy	Büyük bir topluluk, alay bağladı; o günden itibaren çadırlar onlar için konaklama yeri oldu.
699.	Mıṣr içinden çıḳdılar tezyīn ile Aña aʿdād olımaz taʿyīn ile	Süs ve şatafatla Mısır'dan çıktılar; onları ayırarak saymak bile mümkün değildir.

700.	*Niyyet oldukḍa sefer itmesine* *Yetmiş altı idi tārīḫ-i sene*	(Paşa ve askerleri Mısır'dan) sefer etmeye niyetlendikleri zaman, 976 senesiydi.
701.	*Anlara māh-ı Recebde düşdi rāh* *Gitdi serdār-ı Yemen destūr şāh*	Recep ayında onların payına yola çıkmak düştü; Yemen serdarı Destur Şah gitti.
702.	Heb gidenler anda ḥāżır-baş ola Cümlesine Ḥaḳ anuñ yoldaş ola	Gidenlerin hepsi emre itaat edip hazır olsunlar; Allah hepsinin yardımcısı olsun.
703.	Bir mübārek günde niyyet eyledi Yümnile berre ʿazīmet eyledi	(Paşa ve askerleri), bu mübarek günde kutluluk ve bereketle karadan gitmek için yola çıktı.
704.	Açdılar sancāġ-ı sulṭānı o dem Virdi ʿālem ḫaylī ol altūn (?) ʿalem ویردی عالم خیلی اول النون علم	O vakit sultan sancağını açtılar; âlem hayli altın (?) bayrak açtı.
705.	Nevbet-i şāhı ururlar ṭurmadın Gitmek üzre yola ʿasker ṭurmadın	Asker yola çıkmadan önce, ordu için merasim davulları durmadan çalar.
[31b]		
706.	Āṣaf-ı Sulṭān Selīm oldı revān Aña reh-ber ola ʿavn-i müteʿān	Sultan Selim'in veziri yola çıktı; Allah'ın yardımı ona rehber olsun.
707.	Üştür-i meste o dem uruldı bār Niçe biñ yük ol ṣiġārıla kibār	O vakit mest develere büyük küçük binlerce yük yüklendi.
708.	Daḫı bir tārīḫde olmadı bu Dāyimā Mıṣr ehli ẕikr eyler ḳamu	Buna benzer hâdise tarihte yaşanmadı, Mısır halkı bu olayı daima zikreder.
709.	Her ne yerde ḳonsalar şehr idi ol Ordılar ḳurulmaġıla oldı yol	Ordunun dinlenmeye durduğu her yer adeta bir şehir kadar büyüktü ve ordu kurmak için yol olurdu.
710.	Niçe günler gitdiler ṭurmadılar Niyyet-i Kaʿbeyle yorulmadılar	Günlerce durmadan ilerlediler; Kâbe'ye gitmeye niyet ettikleri için hiç yorulmadılar.

711.	Mekkenüñ şehrine varub irdiler İştiyāḳıla ḳamusı girdiler	Hepsi aşk ve heyecanla Mekke’ye vardı ve şehirden içeri girdi.
712.	Ehl-i Mekke gör nice ʿizzet ider Ya şerīf aña nice ḥürmet ider	Mekke’nin halkı ve oranın reisinin onlara nasıl da hürmet ettiklerini gör.
713.	Bir żiyāfet eyledi eşrāf aña Cümle ʿālem itdiler inṣāf aña	Mekke’nin ileri gelenleri bir ziyafet düzenledi ve herkes oraya iştirak etti.
714.	Dinle destūr-ı mükerrem neyledi Anda varınca nice saʿy eyledi	Kerem sahibi vezirin ne yaptığını dinle! Oraya vardığı vakit (Safa ve Merve tepeleri arasında) say yaptı!
715.	Başduġı demde Ḥarem içre ḳadem Eyledi aña duʿā ehl-i Ḥarem	Harem-i Şerif’e ayak bastığı vakit tüm Harem-i Şerif halkı ona dua etti.
716.	Bī-ʿaded ḳıldı niyāzıla ṭavāf Ḥaḳ ẕünūbın ʿafv idüb ola muʿāf	Allah günahlarını affetsin diye sayısız kez dua ve yakarışla birlikte Kâbe’yi tavaf etti.
717.	Eyledi saʿyıyla çoḳ kesb-i ṣafā Yolda çekdügi cefā oldı vefā	Say yaparak gönlü safa buldu; öyle ki yolda çektiği cefalar onun mutluluk vesilesi oldu.
718.	Cāna rāḥat irişür ʿömre füzūn Şevḳ-i mürde arturur nūr-ı ʿuyūn	Cana rahat ve ömre uzunluk erişir; ölüm için istek duymak gözün nurunu artırır.
[32a]		
719.	İdmedük anda ziyāret ḳalmadı Ḳılmaduḳ bir yir ʿibādet ḳalmadı	Orada ziyaret etmediği kimse; ibadet etmediği bir mekân kalmadı.
720.	Ṣıdḳıla ol bezl-i maḳdūr eyleyüb Her faḳīri luṭfı mesrūr eyleyüb	Dosdoğru şekilde elinden gelen ne varsa yaptı; onun lütufları fakirleri mutlu etti.
721.	Eyledügince taṣadduḳla ʿaṭā Anlar eylerdi duʿāyıla s̱enā	O, sadaka verip bağışta bulunduğu kadar oradakiler de ona dua ederdi.

722.	Kimseyi hīç anda maḥrūm itmedi Heb tesellī itmeyince gitmedi	Orada bulunan kimseyi eksik bırakmadı ve hepsini teselli etmeden oradan ayrılmadı.
723.	Ṣoñradan gitdi Yemenden cānibe Gūş ṭut ʿazmine benden cānibe	Sonra Yemen'e doğru gitti; benden yana kulak ver ve dinle.
724.	Girdiler anlar yola tekrārdan Aṣlı ne böyle ola tekrārdan	Tekrar yola koyuldular; işin böyle olmasının (orada duraklamalarının) aslı ne olabilir ki?
725.	Nıṣfıdur zīrā Yemen milkinüñ ol Mıṣrdan Mekke nitekim oldı yol	Zira o (topraklar) Yemen mülkünün yarısıdır, nitekim Mısır'dan gelirken Mekke yol üzerindedir.
726.	Berre itdiler ʿazīmet bir daḫı Çekdiler bu yolda miḥnet bir daḫı	Bir daha karadan gitmeye niyetlendiler ve bu yolda çok çile çektiler.
727.	Niçe günler bu belāyı çekdiler Virdiler aña rıżāyı çekdiler	Günlerce bu belayı rıza göstererek çekti ve yola devam ettiler.
728.	Çāhlar var kim ʿamīḳ ol rāhda Aña girür kimse yoḳ hem-rāhda	Yol üzerinde derin kuyular vardır ve kuyulara girmeye cesaret edecek kimse yoktur.
729.	Ṣarḳıdub ḥabl aña niçe yüz ḳulac Bulımazlar ṣu çıḳarmaġa ʿilāc	Kuyulara yüzlerce kulaç uzunluğunda ip sarkıtmalarına rağmen su çıkarmaya çare bulamazlar.
730.	Bu beyābānı idüb geşt ü güẕer Ol alāy ile Zebīde girdiler	Bu çölü geçerek alay düzeniyle Zebîd şehrine ulaştılar.
731.	Zīb ü zīnetle girüb anda ḳamu İşidüb ḳahrından öldi ol ʿadū	Düşman, onların hepsinin süs ve zinetlerle şehre girdiğini duyunca kahrından perişan oldu.

[32b]

Ḥikāye

732.	Girdügi demde Zebīde ol vezīr Eyleyüb feryād irişdi bir ḫabīr	O vezir (Sinan Paşa) Zebîd'e girdiği vakit feryat figan ederek bir haberci

		geldi.
733.	Ol virür ʿOs̱mān Paşadan nişān Yaʿni kim geldi Taʿizzden nāgehān	Taiz’den gizlice gelip Osman Paşa’dan haber getirmişti.
734.	Didi kim Paşa mükedder-ḥāldür Himmet olursa ʿadū pā-māldür	Paşa’nın çok zor durumda olduğunu; ancak yardım edilirse düşmanın alt edileceğini söyledi.
735.	Ol mükettib kim gelüb buldı vuṣūl Bir ḫaber yoḳ anda kim olmaya ol	O mükettip gelip (yanımıza) ulaştı; onun haberinin olmadığı hiçbir olay yoktu.
736.	Ḫoş tedārik eyledi fi’l-ḥāl aña Ḫaylī ʿasker itdi irsāl ol aña	(Sinan Paşa), hemen onun (Osman Paşa) için hazırlık yaptırıp ona çok sayıda asker gönderdi.
737.	Ḥamza Beg ol ʿaskere serdār idi Cümle Mıṣruñ ḳulı aña yār idi	Hamza Bey gönderilen o askerlerin serdarıydı; Mısır’ın tüm askerleri ona dosttu.
738.	Varub irişdi o ʿasker bī-ʿaded Anlaruñ derdine irdiler meded	Çok sayıda asker oraya vardı ve onların derdine derman oldu.
739.	Gör o serdār-ı ʿasākir neyledi Bu Yemen milkin nice fetḥ eyledi	Askerlerin serdarının ne yaptığını ve Yemen mülkünü nasıl fethettiğini gör!
740.	Niçe eyyām oldılar anda muḳīm İşlerin āsān ide evvel Kerīm	Pek çok gün orada kaldılar, kerim olan Allah, işlerini kolaylaştırsın.
741.	Başladı tedbīr ü rāya ol vezīr Eyledi Ḥaḳ buña reʾy-i bī-naẓīr	O vezir tedbir almaya ve düşünmeye başladı; Allah, buna görülmemiş bir fikir ihsan etti.
742.	Evvelā itdi vilāyetden suʾāl Nice irmişdür bu milke iḫtilāl	İlk olarak bu memlekette ayaklanmanın nasıl başladığını şehirden sordurup öğrendi.
743.	Var idi ehl-i vuḳūf anda nice Didiler olduġunı anuñ nice	Orada bu işi bilen pekçok kişi vardı ve olayın nasıl olduğunu anlattılar.

[33a]

744.	Cümlesi dir kim duʿā idüb aña ʿÖmr uzunluğın vire saña Ḫudā	Hepsi ona dua edip “Allah sana uzun ömürler versin” derdi.
745.	İki bölündügi içün memleket Ol sebebden ḳopdı heb bu şeyṭanat	Memleket yönetimi ikiye ayrıldığı için bu fitne ve isyan başladı, derler.
746.	Bu vilāyetlerde ḥākim bir gerek Andan ol ehl-i Yemen şākir gerek	Bu vilayetlerde tek bir yönetici olmalı; bu şekilde Yemen halkı isyan çıkarmaz ve şükreder.
747.	Bu yirüñ ḫalḳı fesād ehli olur Ṭāyıʿ olmayub ʿinād ehli olur	Bu toprakların halkı fesatçıdır ve itaat etmeye istek duymayıp inatçıdır.
748.	Ḥākimüñ olsa emānı bī-dürüst Eyler aʿdā ʿayb ile ḥarbi dürüst	Yönetici adil olmayıp güven sağlamazsa; düşman hemen zalimce harp eder.
749.	Bā-ḫuṣūṣ olsa iki beglerbegi Yanlarında pādişāhuñ her begi	Hele ki iki beylerbeyi olsa ve yanlarında padişahın beyleri yer alsa...
750.	Biri birine meʿādin olmasa İkisi bir yerde sākin olmasa	Biri diğerine destek olmasa ve aynı yerde ikamet etmeseler...
751.	Başına baş çekse her biri anuñ Başını āḫir virür biri anuñ	Her biri, başına buyruk hareket etse en sonunda onların kendi kelleleri gider.
752.	Nıṣfına anuñ Tihāme dinilür Nıṣfınuñ ismi daḫı Ṭaġ añılur	Oranın (Yemen’in) yarısına Tihâme denilir, diğer yarısının adı ise Dağ olarak anılır.
753.	Ṭaġa paşa-yı Tihāme gitmege Anda irsāl-i ḫazīne itmege	Tihâme’nin yöneticisi Dağ’a gitmezse ve oraya hazine göndermezse (neler yaşanır)?
754.	Almayub ʿasker ʿulūfe dağıla Ceng olur mı yalıñuz ol ṭağıla	Asker ulufe almadığı için dağıldı, sadece Dağ askeri ile savaş olur mu hiç?

755.	İki ḥākim olsa böyle olur ol Kim taʿaṣṣub ider ise bulur ol	Bir yerde iki yönetici olursa sonuç böyle olur; kim birine taraftarlık ederse sonuç bu olur.
756.	Ḳaṣd ider Rıḍvān Paşaya ḫalel Ol Murād Paşaya irişdi ecel	Bozgun, Rıdvan Paşa'ya kast ederken Murad Paşa'ya ölüm yetişti.
[33b]		
757.	Kīn ü kibr itmek degül maʿḳūl hem Āḫiretde olasın mesʾūl hem	Hem kin gütmek ve kibirlilik akıl kârı değildir hem de ahirette insan bunlardan dolayı msul olur.
758.	Ṣaʿbdur ġāyet bu yerde ṭağlar Sū-be-sū çağlar aḳar ırmağlar	Buralarda dağlar oldukça sarp ve çetindir; her yandan ırmaklar akar.
759.	Olmasa elde eger milk-i Yemen Vāz gelmek lāzım olur Kaʿbeden	Yemen mülkü elde tutulmazsa Kâbe'den de vazgeçmek gerekir.
760.	Kaʿbenüñ bir cānibin bu ḥıfẓ ider Buña ḥükm olmasa ol elden gider	Kâbe'nin bir tarafını burası korur; buraya hükmedilmezse Kâbe elden gider.
761.	Olmasaydı Āl-i ʿOs̱mānuñ Yemen Hem giderdi elden ol ḥıṣn-ı ʿAden	Yemen Osmanlı yönetiminde olmasaydı Aden (Körfezi)'nin yarısı da elden giderdi.
762.	Cümlesin alurdı anuñ Portuḳāl Ṣoñra ġāyet müşkil olurdı bu ḥāl	Oranın (Aden'in) tamamını Portekizliler alırdı ki sonrasında işler çok daha zor olurdu.
763.	Kāfirüñ olsa leb-i deryā eger Fetḥine gök yire indiydi meger	Bu deniz kenarı kâfirlerin olsaydı oranın fethi için gök ehli yere inerdi.
764.	Toplar vardur ʿAdende serverā Rūmda bir ḳalʿa yoḳdur bu ola	Ey server! Aden'de, Rum (Anadolu) topraklarında hiçbir kalede bulunmayan toplar vardır.
765.	Ger olayıdı aña mālik Fireng Anda kimse idebilür[1580] miydi ceng	Frenkler bu toplara sahip olsaydı onlarla hiç kimse savaşabilir miydi?

[1580] Yazmada "iz̲ebilür" şeklindedir.

766.	Çāre bulunmazdı cidden almaġa Ciddeyi varurdı aʿdā almaġa	Orayı almaya gerçekten çare bulunmazdı; düşman Cidde'yi almaya giderdi.
767.	Eylemiş niyyet o küfrānü'n-neʿam Yaʿni Leng-ḫar-ı Muṭahhar şom-ḳadem	O nimete küfreden, yani ayağı uğursuz Leng-har (lakaplı) Mutahhar, buna niyetlenmişti.
768.	İster idi kāfire teslīm ide Żabṭ-ı Rūmīden o benderler gide	Rumların zaptettiği o ticaret limanlarını kâfirlere teslim etmeyi isterdi.
769.	Kendüsine ḳala Ṭaġuñ ḥükmi heb Oluyordı böyle olmaġa sebeb	Dağ'ın yönetiminin kendine kalmasını istiyordu ve bunun için böyle davranıyordu.

[34a]

770.	Bilmez ol Ẓıll-i İlāhuñ ḳudretin Añlamamış gibi daḫı ḳuvvetin	Belli ki o, Allah'ın gölgesi hükmündeki padişahın gücünü bilmiyor, kuvvetini de anlamamış.
771.	Bildüñ ol ehl-i vuḳūfuñ sözi bu Böyle dir ehl-i Yemen anı ḳamu	Bu, bilenlerin sözüdür, Yemen halkının tamamı onun hakkında bunları söyler.
772.	Vāḳıf oldı cümleye ol pür-hüner Virdiler destūra bu deñlü ḫaber	O hüner sahibi, (Yemendeki) her iş hakkında bilgi sahibi oldu; bu olayı vezire böylece anlattılar.
773.	Anı taḳdīre ḥavāle idelüm Olacaḳ varımış oldı diyelüm	Bu işi Allah'ın takdirine bırakalım ve 'olacağı varmış olmuş' diyelim.
774.	İdüb ol rāy ehlinüñ evṣāfını Yād idelüm ʿadlüni inṣāfını	O fikir ve zekâ sahibinin özelliklerini, adaletini ve insaflı oluşunu hatırlayalım.

Ḥikāye

775.	Diñle ol ṣāḥib-saʿādet neyledi Mālik-i ʿaḳl u firāset neyledi	O saadet sahibi, akla ve sezgiye malik olanın (Sinan Paşa'nın) ne yaptığını dinle.
776.	Andan olur bu nice ās̱ār-ı fetḥ Ḥamdu li'l-lāh oldı bu serdār-ı fetḥ	Fethin bunca eseri onun sayesindedir; Allah'a hamd olsun ki

		bu, fethin serdarı oldu.
777.	Eyleye anuñ erenler yüzin aḳ Bu vilāyetde yaḳar ol çoḳ çerāḳ	Erenler onun yüzünü ak etsin; zira o, bu vilayetlerde çok aydınlık ateşi yakmıştır.
778.	Yümnile ʿazm itdi çünkim yine ol ʿİzzetile Mavzaʿa buldı vuṣūl	Saadetle tekrar yola çıktı ve Mavza'ya şerefli bir şekilde ulaştı.
779.	Ḳaldı üç menzil aña şehr-i Taʿizz İrdi istiʿcāl ile ol ehl-i ʿizz	Taiz şehrine varmasına üç konaklama mesafesi kaldı; o şeref sahibi acele ederek oraya ulaştı.
780.	Nice ise Mavzaʿa şehr-i Zebīd Ol ḳadar vardur degül rāh-ı medīd	Zebîd şehri Mavza'ya ne kadar uzaklıktaysa (Taiz'e de) o kadar vardır daha uzak değildir.
781.	Muntaẓır Oṣmān Paşa-yı dilīr Gözedür yollar gelür diyü vezīr	Cesaretli Osman Paşa, vezir gelecek diye sürekli yolları gözetlemektedir.
[34b]		
782.	Bildi çün ol kām-rānuñ geldügin İşidüb şād oldı anuñ geldügin	O istediğini elde etmiş (Sinan) paşanın geldiğini duydu ve (Osman Paşa'nın) gönlü şad oldu.
783.	Aña istiḳbāle gitdi ol zamān Tā gele destūr sulṭān-ı cihān	O vakit cihan sultanının veziri geliyor diye (Osman Paşa) onu karşılamaya gitti.
784.	Varub irişüb mülāḳāt oldılar Bir güzel vādīde anı buldılar	Onlara doğru yola çıktılar ve güzel bir vadide onlarla karşılaştılar.
785.	Öpdi varduḳda o destūruñ elin Aña taʿẓīmen ṭurur ol ayağın	Oraya vardığında (Osman Paşa), vezire saygı göstergesi olarak onun (Sinan Paşa'nın) elini öptü.
786.	Yanına geldi riʿāyetler idüb Başladı anda ḥikāyetler idüb	Ona riayet edip yaşanan olayları anlatmaya başladı.
787.	Didi kim bize Ḫıżır yetişdüñüz Çāresüz derde meded irişdüñüz	"Bizim imdadımıza Hızır gibi yetiştiniz ve dertlerimize çare oldunuz" dedi.

788.	Dehr elinden çekdük envāʿ-ı belā Minnet Allāha sizi ḳıldı ʿaṭā	Bu dünya ve zamanın elinden çok çektik, Allah'a şükür ki sizi bize ihsan olarak gönderdi.
789.	Bir yaña ġurbet cefā vü cevrile Bir yaña Ḳahriyye derdi ḳahrile	Bir yanda cefalı ve sıkıntılı gurbet, bir yanda ise kahreden Kahriye'nin derdi vardır.
790.	Fetḥ idelden bu Taʿizz şehrini biz Söylenür illerde sizüñ kelimeñüz	Biz Taiz şehrini fethettiğimiz zaman buralarda sizin adınız söylenmekteydi.
791.	Kalʿa ehli dāyimā feryād ider Cümlesi ḫayrile sizi yād ider	Kale halkı daima feryat etmekte ve hepsi sizi hayırla yâd etmektedir.
792.	İderüz biz kalʿayı teslīm aña Bu cemīl ile idüb taʿẓīm aña	Biz kaleyi ancak ona teslim ederiz; bu güzelliklerle onun büyüklüğünü kabul ederiz.
793.	Anlaruñ aġzında bu idi ḳamu Size virmege rıżā virdi ḳamu	Hepsinin ağzında kaleyi size teslim etmek için rıza gösterdiklerine dair sözler vardı.
794.	Bunca zaḥmet çekdük aña ey tabīb Olmadı anuñ bize fetḥi naṣīb	Ey tabib! Fetih için onca zahmet çekmemize rağmen fetih bizlere nasip olmadı.
[35a]		
795.	Dime kim ḥīleyle ālüñdür senüñ Ṭāliʿ-i ferḫunde fāluñdur senüñ	Bu durumu kendi hile ve oyunundur sanma! Bu, senin mübaretk ve kutlu talihindir.
796.	Niçe bunuñ gibi ol virdi ḫaber Neyledi seyr eyle ol ehl-i naẓar	(Osman Paşa), Buna benzer pek çok haber verdi; o nazar sahibinin ise ne yaptığına bir bak!
797.	Ḥaẓẓ idüb anuñ kelāmından vezīr Ḫılʿat-ı zībā geyürdi bī-naẓīr	Vezir (Sinan Paşa) onun söylediklerinden çok hoşlandı ve ona süslü elbiseler giydirdi.
798.	Eyleyüb ʿazm ol maḥalden gitdiler Ol Taʿizz şehrini menzil etdiler	Oradan kalkıp gittiler ve Taiz şehrini mesken tuttular.

799.	Bir iki günden gör anı neyledi Ḳalʿayı diñle nice fetḥ eyledi	Onun bir iki gün içinde neler yaptığını ve kaleyi nasıl da fethettiğini dinle.
800.	İbtidā itdi o ḥıṣnuñ reʾyine Āferīn olsun anuñ tedbīrine	İlk olarak o, kalenin fethi fikrini takdir etti ve tedbirlerini beğendiğini bildirdi.
801.	Ḳalʿadan itdi nidā ehl-i ḥiṣār Didiler geldi vezīr-i nām-dār	Hisar ehli, kaleden seslenerek şöhretli vezir geldi, dedi.
802.	H̱ayr-maḳdem didi ol ḳavm-i ʿArab Bizüm içün çekmesün hergiz taʿab	Arap kavmi, vezire hoşgeldin dileklerini iletti ve bizim için boşuna zahmet çekmesin, dedi.
803.	İsterüz andan emān emrin vire Ol ḳavāʿidle bize dermān ire	Ondan bize aman vermesini diliyoruz bu şartlar sağlanırsa bizim için kurtuluş ve çare vardır, dediler.
804.	Evvelā sizden budur şimdi murād Ḳarşumuzda cemʿ olub ehl-i ʿinād	İnat ehli, karşımızda toplandı ve şimdi sizden istediğimiz şey budur, dediler.
805.	Dağıduñ ol ṭağda olanları İdiñüz tefrīḳ ol şeyṭānları	Dağda olanları dağıtın ve şeytanları (masumlardan) ayırın, dediler.
806.	Virelüm biz Ḳalʿayı ṣoñra size Viresiz siz de emān emrin bize	Sonra biz kaleyi size teslim edelim; siz de bize eman vermeleri için askere emir verin, dediler.
807.	Bu ẖaber virdi o demde iẖtilāl Eyledi destūr ol ḥāli suʾāl	Bu haber o vakit karışıklığa neden oldu ve vezir bu hali sordu.

[35b]

808.	Didiler kim bunda vardur bir cebel Adına Aġbar denilür tā ezel	Dediler ki burada bir dağ vardır ve öteden beri adına Ağbar denir.
809.	Anda cemʿ olubdur ḳavm-i züyūd Niçe biñ vardur o ṭaġ üzere ḥod	Zeydî kavimleri orada toplanır, o dağın üstünde binlercesi mevcuttur.
810.	Ol cebel üstine itdi niyyeti İstedi kim ṭağıda cemʿiyyeti	(Sinan Paşa) o dağ üstüne sefere niyetlendi; oradaki topluluğu

dağıtmak istiyordu.

811. İsteridi dağıla ol ehl-i şer
Ger sükūt itseñ saña anlar üşer

O şer topluluğunun dağılmasını isterdi; eğer sessiz kalırsan onlar senin başına yığılır bunu bil.

812. Aġbar alınsa ʿadū bī-cān olur
Ḳalʿanuñ fetḥi daḫı āsān olur

Ağbar alınırsa düşmanın gücü tükenir ve kalenin fethi dahi kolaylaşır.

813. Niyyet itdi ʿasker irsāl itmege
Düşmenüñ varını pā-māl itmege

Asker gönderip düşmanı yerle bir etmeye niyet etti.

Ol Muṭahhar-ı Leng-ḫar-ı bed-aḫter cebel-i Aġbar üstine ʿasker gönderdügidür nāmla ʿifrīt-i cihān olan züyūd-ı müfsidīni cumhūrla ol kūhuñ her ṭarafında metersler ve merkezler bağlayub Ḳalʿa mis̱āli seng-i ḫārā ile māl-ā-māl idüb niçe zamān[1581] *anda mekān ṭutub yolları muḥkem bend ü bunuñ gibi niçe pā-bend eyleyüb her cānibiñ fitne vü fesādına mübāşereti andan iderler idi vezīr-i pādişāh-ı ʿālem-penāh Taʿizzden ʿOs̱mān Paşayı ol muʿānidīnüñ üzerlerine* **[36a]** *ʿasākir-i manṣūre-i muẓaffere serdār itdügidür ve aʿdā-yı bed-fiʿālüñ maḳhūr olub ṣınub ḳaçduḳlarıdur*

O kötü talihli Leng-har (lakaplı) Mutahhar'ın Ağbar dağına asker göndermesini anlatır, cihanın ifriti olarak bilinen müfsid Zeydîler o dağın her tarafını, sert kayalarla, siper ve mevziler ile çevirerek doldurdu, uzun zaman orada konaklayarak yolları sağlam şekilde kesti ve buna benzer pek çok tedbir aldılar. Her tarafta çıkan fitne ve fesadın kaynağı burasıydı ve fitne buradan yönlendiriliyordu. Âlemin sığınak yeri olan padişahın vezirinin (Sinan Paşa'nın), Osman Paşa'yı Taiz'den o inatçıların üzerine gönderilen orduya serdar tayin etmesini ve düşmanın yenilip kahrolmuş vaziyette kaçmasını anlatır.

814. Ḳıl yine bir kār-zār ibtidā
Eyle tafṣīlile anı intihā

Yine ilk olarak bir cenk eyle ve onu ayrıntılarıyla anlat.

815. Naṣb idüb serdār destūr-ı zamān
Gönderür ʿOs̱mān Paşayı hemān

Zamanın veziri (Sinan Paşa), Osman Paşa'yı serdar tayin edip hemen gönderir.

816. Diñle ʿOs̱mānı nice ṣır Aġbarı
Ṣan ʿAlī fetḥ eyleridi Ḫayberi

Osman'ın Ağbar'ı nasıl yendiğini dinle, sanki Hz. Ali Hayber Kalesini fethediyor!

[1581] Yazmada " zanān" şeklindedir.

817.	Yazdılar ʿasker kifāyet deñlü hem Niyyet idüb aña ol ʿālī-himem	O yüce himmetli, fethe niyetlenince yeteri kadar asker onun emrine verildi.
818.	Anlara itdi duʿā destūr-ı şāh Oldılar rām emrine ḫaylī sipāh	Şahın izniyle vezir onlara dua etti ve çok sayıda asker de o paşanın emrine girdi.
819.	Virdi ol batıda olan begleri Kendüden ayırmaz iken anları	Kendisinden hiç ayırmamasına rağmen batıdaki beyleri (Osman) paşanın hizmetine verdi.
820.	Ayrıdur cān u ten anlardan velī Her biri görür gözi ṭutar eli	Can ve ten olarak onlardan ayrıdır; fakat her biri onun gören gözü, tutan eli gibidir.
821.	Gitdiler ol demde aʿdā üstine Vardılar bu deñlü ġavġā[1582] üstine	O vakit düşman üzerine yürüdüler ve büyük kavgalar ettiler.
822.	Düşmen-i bed-ḫ̬ˇāha varub irdiler Bu şecāʿat birle Ṭaġa girdiler	Fenalık yapan ve isteyen düşmanın olduğu Dağ'a varıp kahramanca girdiler.
823.	Nāmla ʿifrīt idi her bir ʿadū Ol cebel üstinde cemʿ olmuş ḳamu	İfrit gibi şekil ve fenalığı olan düşmanın tamamı o dağın üstünde toplanmıştı.
824.	Gerçi evlād-ı Muṭahhar var idi İbni Şemse'd-dīn aña serdār idi	Gerçi Mutahhar'ın çocukları da oradaydı ve İbni Şemseddin onların serdarı idi.

[36b]

825.	Müfsidüñ biri ʿAlīyyi bin Şevīʿ Daḥı her kim var ise aña muṭiʿ	Fesatçıların biri de Ali bin Şevi idi ve dağda bulunan herkes ona itaat ederdi.
826.	Cümle ifsād ehli mevcūdu'l-isim İde Ḥaḳ anları maʿdūmu'c-cisim	Bütün fesatçıların adı belliydi; Allah hepsinin cismini yok etsin!
827.	Cenge ḥāżır-bāş olub her merd-i Rūm Düşmenüñ üstine ḳıldılar hücūm	Her Rum yiğidi savaşa hazırlandı ve düşmanın üstüne hücum etti.

[1582] Yazmada " ġavʿā" şeklindedir.

828.	Āhen-ālūd u zırh-pūş idi heb Niçe ḳahr olmasun ol ḳavm-i ʿArab	Hepsi demirle kaplıydı ve zırhla örtülüydü; Arap kavmi bu durumda nasıl kahrolmasın ki!
829.	İtdügin Maḥmūd Beg ol gün şehā Kim ider diyü añarlar dāyimā	Ey Şah! O gün Mahmut Bey'in yaptıklarını başka kimse yapamaz, diye daima anılır.
830.	Anda aʿdā ile bir ceng eyledi Başlarına ʿālemi teng eyledi	Orada düşmanla öyle bir çarpıştı ki dünyayı onların başına dar etti.
831.	Dād-ı Ḥaḳdur bu dil-āverlik aña Ṣaḳlasun anı ḫaṭālardan Ḫudā	Bu yiğitlik ve cesaret ona Allah vergisidir; Allah onu hata etmekten korusun.
832.	Oldı tā aḫşāma dek ol gün ṣavaş Kesdiler ol ehl-i şerden niçe baş	O gün çarpışma akşama kadar sürdü ve düşman askerlerinden nicesinin başını kesildi.
833.	Şöyle germ-ā-germ oldı anda ḥarb Düşmenüñ serdārına irişdi ḍarb	Kıran kırana bir savaş oldu ve düşmanın kumandanı darbe aldı.
834.	Başına dünyāyı dar idüb o gün Ḳalbine ṭaġ üzre urdılar dögün	(Paşa ve askerleri), o gün düşmana dünyayı dar edip dağın merkezinde eğlence meclisi kurdular.
835.	Güşt-gīr olub rezm-gāha girür Zūr-ı bāzūyıla şemşīr ḍarb urur	Pehlivan olup savaş alanına girer ve bileğinin gücüyle kılıç darbesini indirirdi.
836.	Düşmene māyil olub şemşīrler Ṭoġruluḳla çalışurdı teberler	Kılıçlar düşmana meyledip baltalar doğrulukla çalışırdı.
837.	Toplardan kim ṣadā peydā olur ʿĀleme ol raʿd u berḳ-āsā olur	Toplardan öyle bir ses yayılır ki âlemde gök gürültüsü ve şimşeği andırır.
[37a]		
838.	Her ḳaçan atılsa idi ḍarb-zen Merd-i aʿdāyı iderdi ḍarbı zen	Darbzenler ne zaman atılsa darbesi düşman askerlerini kadına çevirirdi.

839.	Bu ḳıtāli gördiler ol ḳavm-i ḍāll Ṭurmaġa ḳalmadı anlarda mecāl	O yoldan çıkmış kavim bu dehşetli savaşı gördü orada durmaya cesaretleri kalmadı.
840.	Eyleyüb ġıybet ḳamusı ḳaçdılar ʿAsker-i sulṭān o yolı açdılar	Hepsi gıybet ederek kaçtı; sultanın askerleri ise kaçmalarına müsade etti.
841.	H̱avfdan ṭurmaz ḳaçar aʿdā daẖı Yād ider ednāyile aʿlā daẖı	Düşmanın korkudan kaçtığını büyük-küçük, iyi-kötü herkes yâd eder.
842.	Eyledi ʿOs̱mān Paşa böyle nām Oldı Aġbar fetḥi meşhūru'l-enām	Osman Paşa bu şekilde şöhrete kavuştu ve Ağber'ın fethi böyle bilindi.
843.	Çeşm-i düşmen[1583] ceng-i Aġbardan ġubār Buldılar maġlūblıḳla iştihār	Düşmanın gözü Ağber savaşında kalkan tozla görmez oldu; böylece mağlub olmakla meşhur oldular.
844.	Ḥażret-i destūr işidüb oldı şād Rāhuñ açmasını ḳıldı murād	Vezir hazretleri bu olayı duyup mutlu oldu ve yolun açılmasını istedi.
845.	Bu ṭarīḳile olub ol ber-taraf Oldı ıṣlāḥ üzre yaʿni her ṭaraf	O olay bu şekilde bertaraf edildi yani her yer ıslah edildi.
846.	Oldı çün ol ceng-i Aġbarden ẖalāṣ İtdi Paşaya duʿā destūr-ı ẖāṣ	Ağberdeki karışıklık ve savaş bitince yüce vezir (Sinan Paşa), (Osman) Paşa'ya dua etti.
847.	Eyledi ʿavdet vezīrüñ yanına Etdi ol lāyıḳ[1584] olanı şānına	(Paşa) şanına yakışır şekilde davrandı ve vezirin yanına döndü.
848.	Geydürüb ẖilʿat żiyāfet eyledi Niçe ikrāmile ʿizzet eyledi	(Vezir, paşaya) kaftan ve süslü elbiseler giydirerek ziyafet verdi; sayısız izzet ve ikramda bulundu.
849.	Biz o ẖaṣmuñ işidelden ṣınduġın Anlaruñ işitmez olduḳ fınduġın	Biz o düşmanın yenilip kaçtığını duyduğumuzdan beri onlarla alakalı hiçbir şey işitmez olduk.

[1583] Yazmada "düsmen" şeklindedir.
[1584] Yazmada 'ye' ve 'kaf' harfleri noktasız yazılmış.

850.	Bildiler aʿdā vezīrüñ ḳudretin Fehm idüb ol kām-rānuñ ḳuvvetin	Düşman o vezirin kudretini bilip o mutlu kişinin kuvvetini anladı.

[37b]

851.	Heb meşāyıḫ aña vācih oldılar Ol iṭāʿatden riʿāyet buldılar	Şeyhlerin hepsi ona yöneldi ve itaat ederek tabi oldular.
852.	Düşdiler öñine ḫıdmet idereḳ Anı işit gör nice_olur giderek	(Şeyhler, vezirin) önüne düşerek hizmet ettiler; bir bak ki işin sonu nereye varır!

Ḥikāye

853.	Şimdi geldük ḳalʿanuñ biz fetḥine Vaṣfını idüb girelüm medḥine	Şimdi kalenin fethini anlatmaya sıra geldi; (kalenin) özelliklerini anlatıp methine geçelim.
854.	Ḳalʿayı ḥıfẓ eyleyen serdārına İtdi bir ṭūlāb kim serdārına	(Paşa), kaleyi muhafaza eden serdara görülmemiş bir oyun etti.
855.	Bir aġalıḳ eyledi iḳrār aña Olmaya bu ḳavlile inkār aña	Onlara bir ağalık yapacağına dair söz verdi; bu söz ile onu inkâr etmek olmaz.
856.	İtmeseñ ḳavli dürüst ol ḳavmile ʿAyb iderler ittifāḳı ḳavlile	O kavimle doğru şekilde sözleşmezsen ittifakı bozarlar.
857.	Kendü evlā vüʿArab nāmı Ṣalāḥ Ol ider Ḳahriyyeyi ṣulḥ u ṣalāḥ	(Kale yöneticisinin) kendisi makbul bir kişidir ve adı Salah'tır; Kahriye'yi o barış içinde tutar.
858.	Çekdigiçün ḳalʿa ṣulḥunda ʿaẕāb Neyledi dinle vezīr-i kām-yāb	Kalede barış sağlamak için sıkıntı çektiği için o bahtiyar vezir ne yaptı dinle!
859.	İtdügi demde o ṣulḥ aralıġın Virdiler aña ʿaẕāb aġalıġın	Barış görüşmelerinde aracılık ettiği için ona (Salah'a) azap ağalığı vazifesini verdiler.
860.	İndiler emn ü emānile hemīn Öpdiler destūruñ öñünde zemīn	(Salah ve adamları), hemen emniyet içinde inip vezirin önünde yeri

öptüler.

861.	Anlara inʿām ü iḥsān eyleyüb Cümlesin luṭfile ḫandān eyleyüb	Onlara iyilik ve ihsanda bulunuldu; hepsi lütuflarla mutlu edildi.
862.	İtdiler Ḳahriyyeyi teslīm o dem İstimāʿ it nice olduġın diyem	O vakit Kahriye'yi teslim ettiler; beni dinle ki nasıl olduğunu anlatayım.
[38a]		
863.	Ger diler taʿyīn olub rütbe aña Naṣb idüb anda aġa dizdār ola	Tayin olup rütbe almayı istedi; ağa, ona dizdarlık vazifesini verdi.
864.	Ḥıṣn-ı Ḳahriyye alındı bī-ḳahır Fitneden emn üzre oldı ol şehir	Kahriye Kalesi sorunsuzca alındı ve o şehir fitneden emin oldu.
865.	Aña zīrā kim ḥavāledür o ṭaġ Cengden herkes diler olmaḳ ferāġ	O dağın işleri, ona havale edilmiştir ve herkes savaştan uzak olmak istemektedir.
866.	Pādişāhuñ oldı ḳalʿa mā-ḥaṣal Eylediler fetḥin anuñ bī-bedel	Sonuç olarak o kale padişahın oldu; oranın fethini sorunsuz ve bedelsiz bir şekilde gerçekleştirdiler.
867.	Ḳıṭʿa vü tārīḫi eyler medḥini Nice itdilerse anuñ fetḥini	Oranın nasıl fethedildiğini bu tarih kıtası anlatır ve metheder.

Ṭārīḫ Berā-yı Fetḥ-i Ḳalʿa-i Ḳahriyye ki Der Bālā-yı Taʿizzest

Taiz'den yukarıda bulunan Kahriye Kalesi'nin Fethi İçin Tarih

[Mefʿū lü / Fāʿi lā tün / Mefʿū lü / Fāʿi lā tün]
[Müs tefʿi lün / feʿū lün / Müs tefʿi lün / feʿū lün]

868.	Seyret Sinān Paşa gör neyledi Taʿizzde Fetḥ-i ḥiṣār birle yüz nice ṭutdı iḳbāl	Sinan Paşa'nın Taiz'de ne yaptığını gör; kalenin fethiyle birlikte talih ona nasıl da parladı.
869.	Taḥsīn-i ṣad hezārān itdügi rāya anuñ Ḳul oldı ehl-i diller yoḳ aña ḳīlile ḳāl	Düşünce ve işleri binlerce kez takdire şayandır; gönül ehli kimseler ona kul oldu, artık onun dedikodusu edilmez!
870.	Şād oldı ʿasker-i şāh irişdiler sürūra Ol ḳahr-ı Ḳāhirile irdi ʿadūya bir ḥāl	Şah'ın askeri mutluluk ve huzura erişti; o kahreden (Allah'ın) kahrıyla düşman

bu hale geldi.

871. Ḫāke berāber olub düşdi mis̱āl-i sāye
Ser-ḫayl-i düşmen oldı anuñ yolında pā-
māl

Düşmanın serdarının başı gölgenin toprağa düşmesi gibi toprağa düştü ve onun yolunda ayaklar altına alındı.

872. Bī-zecr ü Ḳahr fetḥin itdükde oldı tārīḫ
Ḳahriyye ḳalʿasını aldı vezīr bī-āl
قهرّيه قلعه سينى الدى وزير بى ال

Sene 976

Kahriye fethini zorlanmadan gerçeklekleştirdiği vakit şöyle tarih düşüldü; "vezir Kahriye kalesini kolayca aldı."

Sene 976 [M. 1568/69]

Ḥikāye

873. Diñle bu dehrüñ yine kej-revlügin
ʿAksine ḳalduġını pey-revlügin

Bu zamanın kötü gidişini ve ona uyanların, aksine geride kaldığını dinle!

[38b]

874. Eksük olmaz ādeme bu ıżṭırāb
İrişür elbette bir yerden ʿitāb

Bu ızdırap insandan eksik olmaz; elbette bir yerden insana azar ve paylama erişir.

875. Ḫāṭıruñda yoġıken bir nev-belā
Saña müstevlī olub irür ḫaṭā

Aklında yeni bir belaya düşeceğin yokken bir hata ve kusur seni bulur.

876. Gör ne dir destūra bir ehl-i fesād
İster ol ʿOs̱mān Paşa ola pād

Fesatçı bir kimsenin vezire ne dediğine bak! "Osman Paşa sizden daha ulu olmak ister." der.

877. Siz misüz bu fetḥ-i serdār-ı Yemen
Ol mıdur yoḫsa bu fetḥi eyleyen

Yemen'i fetheden serdar siz misiniz yoksa bu fethi o mu gerçekleştirmiştir, der.

878. Ol iderimiş bu fetḥ ü nuṣreti
Ol bulurmış düşmene her furṣatı

Düşmana karşı galibiyet onun sayesindeymiş ve fethi o gerçekleştirmiş, der.

879. Geçdiler anı aña bu ġamz ile
Āşikārā oldı olan remz ile

Gizli sırlar açığa çıktı ve Osman Paşa'yı vezire bu şekilde gammazladılar.

880. İşidülse bir ḫaber virür ḫalel
Dinilür zīrā ki men yesmeʿ yeḫal

İşitilen bir haber, (duruma) zarar verir; zira "men yesmeʿ yehal" denir.

881.	Anlaruñ mābeyni bu yüzden olur Her kim itmiş ise ol daḫı bulur	Bu yüzden onların arası bozulur; ancak kim ne etmişse aynısını bulur.
882.	Tīz gitsün diyü ol itdi ġażab Yoḫsa olur başı gitmege sebeb	O (Sinan Paşa), gazap edip (Osman) Paşa’nın hemen gitmesini aksi takdirde kellesinin gideceğini söyledi.
883.	ʿAzl u naṣb itmek müfevvezdür baña Yazdı bir ḥükm-i hümāyūnı aña	(Sinan Paşa), onu azletmek bana bildirilmiş ve emredilmiştir diyerek hemen bir padişah fermanı yazdı.
884.	Gitmeden ġayrıya ḳalmadı mecāl Ṭurmaġ emri oldı ol günden muḥāl	(Paşa için) Gitmekten başka çare kalmadı; o günden sonra orada durmanın imkânı yoktu!
885.	Ḥiddetine ḳarşu ṭurmayub hemān Ḥaḳḳa tefvīż eyleyüb oldı revān	(Osman Paşa, vezir Sinan Paşa’nın) hiddetine karşı durmayıp Hakk’a yönelerek oradan ayrıldı.
886.	Böyledür böyle bu ḥāl-i rūz-gār Baʿżı ḳalb olsa olur ol zūr-kār	Bu devrin hali böyledir; bazen talih senden yana döner bazen işler zorlaşır.

[39a]

887.	Mācerāyı ʿarż ider der-gāha ol İşidüb ʿarżını eylerler ḳabūl	O, macerayı makama arzeder; arzettiği şeyi işitip kabul ederler.
888.	Yirine bir ġayrı paşa istedi Yaʿni kim bir ʿālem-ārā istedi	Yerine geçmesi için başka bir paşa tayin edilmesini istedi; yani bir başka dünya süsü istedi.
889.	ʿArżı irsāl eyledi destūr şāh Nice olur gör o taḳdīr-i İlāh	Vezir (Sinan Paşa), bu isteği saraya gönderir; bakalım Allah’ın takdiri ne olur.

Ḥażret-i vezīr-i ṣāḥib-vaḳār u kām-kār Ḳalʿa-i ʿAden fetḥi içün maḥrūse-i Taʿizzden Mīr-livā-i Mıṣrdan yarar ü nām-dār bir begi serdār idüb ve devlet ü saʿādetle destūr-ı zamān cebel cānibine

İsteğine ulaşmış ve vakar sahibi vezir (Sinan Paşa), Aden Kalesi’nin fethi için, Taiz şehrinde iken Mısır askeri komutanlığında görevli bulunan meşhur bir beyi serdar tayin eder. Ardından

revān olub bir merḥale yer gitdükden ṣoñra Ḳāʿide nām maḥalde niçe gün teḳāʿüd idüb evvel cāy-nişīn itdükde ʿasākir-i nuṣret-ās̱ār ile ḳanḳı semte ʿazīmet ideceklerin ol mevżuʿda tedārik eyledükleridür ve Vādī-i Meytem dimekle maʿrūf yerden kendüler ṭoblar ve ḍarb-zenler ecli içün çıḳdılar ve Vādī-i Ṣohbān nām yerden Ḥasan Paşa ile Maḥmūd Beg çıḳub Ḳūh-ı Elburza berāber ṭağları ve Ḳūh-ı Ḳāfa bedel ʿālī yerleri vü yol [39b] *üzerinde olan Ḳalʿa-i Taʿkeri nice fetḥ itdükleridür ve Cebel-i Baʿdānı ḳuvvet ü ḳudretle alub ve Ḥıṣn-ı Ḥabba çendān iltifāt itmeyüb andan daḫı aʿdā vardur diyü ol vilāyetüñ kāşifligin Kürd Maḥmūd dimekle maʿruf Mıṣr ḳullarından bir yarar kimesneye virüb Vilāyet-i Baʿdānuñ ḥıfẓ u ḥirāsetine alıkoyub āṣaf-ı pādişāh-ı ʿālem ḫadem ü ḥaşem birle Sanʿā üzerine revāne olduḳlarıdur.*	*vezir, dağ tarafına yönelip bir miktar yol gittikten sonra Kaide adlı yerde önce dinlenip mahiyetindekilerle etrafı kolaçan etti. Başarılı askerleri ile hangi semte gideceklerini istişare edip yol hazırlığı yaptı. Meytem Vadisi olarak bilinen yerden, toplar ve kaledövenlerin rahat gidebilmesi için, kendi gitti. Sohban Vadisi olarak bilinen yerden Hasan Paşa ve Mahmut Bey giderek Elburz Dağı gibi sarp ve Kaf Dağı gibi yüksek yerleri ve yol üzerinde bulunan Taker Kalesi'ni fethetti. Ba'dan Dağı'nı, kuvvet ve kudretle aldı. Hab Hisarı'nı önemsiz görüp, orada düşman olabilir, diyerek keşif için Mısır kullarından Kürt Mahmut olarak bilinen birini görevlendirdiler. Âlem padişahının veziri, Ba'dan şehrinin muhafazasını kendi üstlenip mahiyetindekilerle birlikte San'â şehri üzerine yola çıktı.*

890.	Yümn ü iḳbālile ol kān-ı saḫā Ṣaġ u ṣolında niçe mīr-livā	Kutluluk, bereket ve yücelikle o kerem sahibi, sağ ve solunda pekçok rütbeli asker olduğu halde...
891.	Eyledi şehr-i Taʿizzden ʿazm-i rāh Oldı aʿdāya ġażabla ḳīne-ḫ˘āh	Taiz şehrinden yola çıktı ve düşmandan gazapla intikam almak istedi.
892.	Ḳāʿide üzre varub cāy eyledi Anda işit kim nice rāy eyledi	Kaide üzerine varıp orada konakladı; orada nasıl bir plan yaptığını dinle!
893.	Ol Taʿizzden münzil olmaḳ Ḳāʿide Tā ezel bu yerde olmuş ḳāʿide	Taiz'den Kaide'ye inmek, çok önceden beri buralarda âdetti.
894.	Anda iderler teḳāʿüd bir zamān Bir yaña yümnile olınca revān	Herhangi bir yere doğru kutlulukla yola çıktıklarında orada bir müddet otururlar.
895.	Oldı her serdāra ʿādet çünki bu Böyle ider her gelen anı ḳamu	Bu, serdarlar için bir âdet olmuştu; çünkü her gelen serdar bunu böyle ederdi.

[40a]

896.	Ḳaṣd ider ol devletile ʿazm ide İtmege fetḥ-i fütūḥātı gide	O (Sinan Paşa), fetihler gerçekleştirmek için devlet ve ikbal ile yola çıkmaya niyet eder.
897.	Çıḳmadın dahı Taʿizzden fikr ider Ol ʿAden fetḥine didi kim gider	Daha Taiz'den çıkmadan Aden'in fethine kimin gideceğini düşünmeye başladı.
898.	İtdiler tedbīr gördiler revā Anda bir beg ʿaskere serdār ola	(Sinan Paşa ve ekibi), bir tedbir aldı ve bir bey'in askere serdar olmasını uygun buldular.
899.	Nāmıla ol kim Memi Beg añılur Ol emīri ḫāṣ u ʿām aʿlā bilür	O serdar tayin edilen, Memi Bey diye anılır ve büyük küçük herkes onu iyi biri olarak bilir.

Ḥikāye

900.	Oldı serdār aña ol mīr-i livā Sen ʿAden fetḥini diñle evvelā	O mirliva (tuğgeneral), onlara serdar oldu, öncelikle Aden'in fethini dinle!
901.	Ol Ḫıżır Beg kim gelüpdür ḳāpudān Emr-i destūrile olmuşdı revān	Kaptan Hızır Bey gelmektedir; o, vezirin emri ile yola çıkmıştı.
902.	Aḳrıbāsından vezīriñ bir emīr Nāmıdur anuñ Ḥüseyin hem dilīr	Vezirin akrabalarından biri ki adı Hüseyin'dir ve kendisi cesur biridir.
903.	Ḳāpudān ile bile irsāl idüb Sābıḳan Mavzaʿdan anlar kim gidüb	(Hüseyin), kaptanla birlikte gönderildi ve o ikisi evvelce Mavza'dan gitti.
904.	Olmuşıdı anda vāṣıl saʿyile ʿAzm idüb deryādan anlar reʾyile	(Hüseyin ve Kaptan Hızır Bey) Denizden gitmeyi planlayıp gayret ederek oraya ulaştılar.
905.	Ḳurb-ı deryā olduġıçün baʿżılar Etdiler emrile deryādan sefer	Bazıları denize yakın oldukları için deniz yoluyla sefere çıktı.
906.	Baʿżısın irsāl iderler ḳaradan Bu ṭarīḳile olur fetḥ-i ʿAden	Bazılarını da karadan gönderdiler ve Aden'in fethi böyle

gerçekleştirildi.

907.	Ḥaḳ bu kim bu bī-mes̱el tedbīrdür Dime anı ḳābil-i taʿbīrdür	Gerçek şu ki bu yol benzersizdir; bu yüzden onu ifade etmek mümkün değildir.
[40b]		
908.	Ol vezīr itdükde irsāl anları Ḳılca ḳalmışdı ʿadūnuñ cānları	Vezir (Sinan Paşa) onları sevk ettiğinde düşmanların canı iyice çekilmişti.
909.	Aña lāzım deñlü ʿasker virdiler Fetḥini Ḥaḳdan vezīr anuñ diler	Vezir ona lazım olan askeri verdi ve fethin gerçekleşmesini Allah’tan diledi.
910.	Bildiler ʿasker gelür ol ḳavm-i ġūl Cenge ḥāżır oldı cemʿ-i bu’l-fużūl	Faziletli askerlerimiz, gulyabaniye benzeyen düşmanın geldiğini görünce savaşa hazırlandı.
911.	Anları ṣaldı ʿAdenden cānibe Gitdi destūr ol cebelden cānibe	Vezir (Sinan Paşa), onları Aden’e doğru yolladı kendisi de dağdan tarafa yöneldi.
912.	Ṭaġı ol ʿaḳl ehli ıṣlāḥ itmede Ol ʿAden üstine ʿasker gitmede	Dağ’ı o akıl sahibi (vezir) ıslah etmektedir; Aden üzerine de asker gitmektedir.
913.	İdelüm evvel ʿAden fetḥini biz Olmayub ḫalṭ-ı kelām ola lezīz	Öncelikle Aden fethini anlatalım, sözü karıştırmayalım ki söz, keyifli ve lezzetli olsun.
914.	Ṭaġuñ aḥvāli muṭavvel ḳıṣṣadur Muḫtaṣar olmaz mufaṣṣal ḳıṣṣadur	Dağ’ın hâli uzunca bir hikâyedir; onun için kısaltmak mümkün değil çok teferruatlıdır.
915.	Gūş ḳıl şehr-i ʿAden aḥvālini Nice olduġunı aʿdā ḥālini	Aden şehrinin hâlini ve düşmanın ne durumda olduğunu dinle!
916.	Çekdiler varınca ʿasker zaḥmeti Ol ʿAden yolında bunca miḥneti	Askerler Aden yolunda, oraya varana kadar türlü sıkıntılar çektiler.
917.	Nice kimse var idi serdārıla İsterüz ḫayrıla anlar añıla	Hayırla anılmasını istediğimiz ve serdarla birlikte olan nice kimseler vardır.

918.	Cümleden bir ṣāḥib-i ʿahd u vefā Nām-ı memdūḥına dirler Muṣṭafā	Onlardan biri, sözüne herkesten daha sadık ve bir adamdır ve adına Mustafa derler.
919.	Oldı ol çāvuşluġıla muʿteber Añılur bu ismile ol ber-hüner	O çavuşluğuyla bilindi ve o hünerli kişi bu isimle anılır oldu.
920.	Ġāyetile ehl-i ṭūlāb idi ol Her sözin destūr eylerdi ḳabūl	Çok kurnaz biriydi ve onun her sözünü vezir kabul ederdi.

[41a]

921.	Himmetini aña ʿālī eyledi Bendeʾi der-gāha ʿālī eyledi	(Vezir) ona büyük lütuflarda bulundu; bu kulu, dergâhta yüksek makamlara çıkardı.
922.	Aña küllī iʿtiḳādı var idi Her ḫuṣūṣa iʿtimādı var idi	Onun her sözüne inanırdı, her konuda ona güveni tamdı.
923.	Çün ʿAden şehrine anlar girdiler Bu mehābetle[1585] o şehre girdiler	Onlar, bu azametle Aden şehrine girdiler.
924.	Cengiçün ʿasker ki ḥāżır-bāş idi Yād yoḳ heb cümlesi yoldāş idi	Askerlerin hepsi savaş için hazır şekilde bekliyordu ve hiçbiri, insanı yarıyolda bırakmazdı.
925.	Gördiler kim bī-nihāyet ḳavm-i Rūm Ḥarbe ḳādir olmayub aʿdā-yı şūm	Rum (Anadolu) kavmi gördü ki adi düşmanın savaşmaya mecali yoktur.
926.	Bulmayub dermān ġayrıya ʿadū Ḥıṣnuñ içine ḳapandılar ḳamu	Düşmanın kalenin içine kapanmaktan başka yapacak bir şeyi yoktu.
927.	Dilediler aña bir ṭūlāb ola Ḳalʿaya girmege fetḥ-i bāb ola	Kaleye girmek ve orayı fethetmek için bir oyun olması gerektiğini düşündüler.
928.	Ṣarf iderler niçe tedbīr ü hüner Anlar ol bāb-ı ʿAden keşf ola der	Aden kapısının keşfi ve fethi için pek çok önlem alındı ve hüner

[1585] Kelimedeki harflerin noktaları konulmamış.

		gösterildi.
929.	Bu ṭarīḳile aña yol buldılar ʿAsker ol şehr içre dāḫil oldılar	Bu şekilde fethe muktedir oldular ve asker şehre girdi.
930.	Urdılar ḫaylī ʿinād ehline seyf Zeydī-i bī-dīnden alındı ḥayf	O inatçılar kılıçtan geçirildi ve dinsiz Zeydîlerden intikam alındı.
931.	Anlaruñ mālını ġāret itdiler Anı ġāyet de iṣābet itdiler	(Vezir ve askerleri), onların mallarını yağmaladı ve bu, çok isabetli bir davranış oldu.
932.	Olmamaġiçün raʿiyyet lā-mekān İstedi serdārdan anlar emān	Yurtlarından olmamak için onlar, serdardan eman dilediler.
933.	Didi kim yoḳdur reʿāyāya żarar Hergiz anlar itmesün benden ḥazer	Serdar; ‘sivil halka zarar vermeyiz, bizden korkmalarına lüzum yoktur’ dedi.
[41b]		
934.	Ol getürdi ʿAmr-ı rindi yerine Tā işidüb ḳavm-i Zeydī yerine	Zeydî kavmi işitip yerinsin, kıskansın diye yerine o rind Amr’ı getirdi.
935.	Anda var Şemsān dirler bir beden Nāmı artuḳdur o bircik ḳalʿadan	Orada Şemsan adında bir kale burcu vardı ki namı kaleden daha yaygındı.
936.	Aldılar deryādan ol burcı o dem Yürüyüş idüb ḳaradan aña hem	O burcu denizden saldırarak ve aynı zamanda karadan asker takviyesiyle aldılar.
937.	Burc-ı Şemsāndan idüb ʿasker nüzūl Eyledi kim var ise aña duḫūl	O saldırıya katılıp oraya giren askerler Şemsan burcundan indi.
938.	Saʿy u himmet birle andan indiler Ol maḥallde itdiler ḫaylī hüner	Uğraşıp gayret ederek oradan indiler; o yerde asker hayli hüner gösterdi.
939.	Ḳalʿayı daḫı alub pāk itdiler Yerini Zeydīlerüñ ḫāk itdiler	Kaleyi alıp temizlediler ve Zeydîlerin yerini kara toprak eylediler.

940.	Ḳaṣr içinde buldılar serdārını Başına teng eylediler dārını	O kalenin serdarını kendi sarayı içinde buldular ve orayı serdarın başına dar ettiler.
941.	Kesdiler bāşını anuñ bī-nizāʿ Baş kesildi kim ider artuḳ fizāʿ	(Kale serdarının) başını can çekişmeden kestiler; kesilen baştan sonra artık kim ses çıkarabilir ki!
942.	Bī-ʿaded aʿdāyı ḳırdılar yine Her kişi maḳṣūda irdiler yine	Yine sayısız düşman katledildi, herkes maksadına erişti.
943.	Ḳalʿanuñ alınduġını bildiler Düşmenüñ rızḳını yaġma ḳıldılar	Kale alındı ve düşmanın erzağı yağma edildi.

Ḥikāye

944.	Anda bir ṣaçlu ʿArab gör neyledi Kendüyi ġayb itmege ʿayb eyledi	Orada uzun saçlı bir Arap'ın ne yaptığını gör; kendi kendini yok etti.
945.	Ḳāpudānuñ ḳaṣd eyler cānına Cār olur şeklinde varur yanına	Yanına gelmek ister gibi görünerek Kaptanıderya'yı öldürmek istedi.

[42a]

946.	Aña hicrān irgürür nāgeh o Ḫar Kendüye irür o hicrāndan ḥezar	O Eşek, ona acı yaşatır; ancak o acıdan kendi payına da büyük acılar düşer.
947.	Her kişi kendüye eyler neylese Ellere kemlige niyyet eylese	Başkasının kötülüğünü isteyen herkes, ne ederse kendine eder.
948.	ʿAsker aña gör ne çāre eyledi Seyf üşürüb pāre pāre eyledi	Askerlerin ona nasıl bir iş ettiğini gör! Kılıçlarıyla onu parça parça ettiler.
949.	Bulmayınca ölmez itdügin kişi Böyle olur her yaramazuñ işi	Kişi ettiğini bulmadan ölmez; her yaramaz ve kötü adamın işinin sonu böyle olur.
950.	Çün ʿAden fetḥ oldı bu üslūbıla Anı iʿlām itdiler mektūbıla	Aden bu şekilde fethedildi ve bunu mektupla (vezire) bildirdiler.

951.	İşidüb şād oldı ol ʿālī-cenāb Yazdı sāʿīye girü ol dem ḫıṭāb	O yüce yaratılışlı, bu haberi işitip mutlu oldu; hemen bir cevap yazıp ulakla gönderdi.
952.	Anlara itdi duʿā destūr-ı şāh Yüzüñüz aġ eylesün didi İlāh	Şahın veziri, onlara dua ederek 'Allah yüzünüzü ak etsin' dedi.
953.	Didi kim vālī ola Mīr Ḥüseyin Fetḥ olub ḳaṭʿ oldı çün ol mābeyin	(Vezir), 'Mir Hüseyin oraya vali olsun çünkü fetih olunca o iki yerin arası kesilir' dedi.
954.	Aña lāzım deñlü virdi ʿaskeri Rütbe taʿyīn idüb anda anları	Ona gerekli olan askeri verdi ve rütbesini tayin etti.
955.	Siz rücūʿ idüñ yine bu cānibe Ḥākimi ḳalsun naẓar ol cānibe	Siz yine o tarafa dönün ve oraya göz kulak olarak hükmedin, dedi.
956.	Buldı mektūb anlara çünkim vuṣūl Cān u dilden etdiler emrin ḳabūl	Vezirin mektubu onlara ulaştı ve emirlerini can u gönülden kabul ettiler.
957.	Ḳalʿanuñ çün gördiler yaraġını Etdiler andan sefer yaraġını	Kalenin hazırlık ve tedariğini görüp ardından sefer hazırlıklarına başladılar.

Tārīḫ Berā-yı Fetḥ-i Şehr-i Ḳalʿa-i ʿAden **Aden Şehrinin Kalesinin Fethi İçin Tarih**

[42b]

[Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün Fā ʿi lün]

958.	Girdiler şehrini evvel aldılar Fetḥini idüb muḳaddem ḳalʿadan	(Aden'in) Kalesini fethetmeden evvel şehrini fethettiler.
959.	Ḳalʿa-i Ḥıṣn-ı ʿAden iḳdāmıla Diñle nice alınur ol ṣoñradan	Evvelce Aden Hisarı Kalesi'nin nasıl fethedildiğini dinle.
960.	Burc-ı Şemsāna ʿurūc idüb cüyūş Oldı alınmasına yol ol beden	Askerler Şemsan burcuna çıktılar ve o beden, kalenin alınmasına vesile

		oldu.
961.	Gūşa al Dürr-i ʿAden gibi görüb Naẓm-ı gevher-bārumı ey gel beden	Ey beden! Cevher dolu nazmımı Aden incisi gibi kabul edip bunu kulağına küpe et.
962.	Şehrile ḥışnuñ didüm tārīḫini Ḳalʿa alındı bile şehr-i ʿAden قلعه الندى بيله شهر عدن *Sene 976*	Şehir ve kalenin tarihini şöyle düşürdüm: Kaleyle birlikte Aden şehri alındı. *Sene 976 [M. 1568-69]*

Velehu

963.	Ḳalʿa-i Şehr-i ʿAden fetḥ oldı çün Girdi ol serdār yola ʿazm içün	Aden şehri kalesi fethedildikten sonra o serdar yola koyuldu.
964.	Bir nice günden vezīre irdi ol Buldı destūruñ ḥużūruna vuṣūl	Uzun bir yolculuktan sonra vezire (Sinan Paşa'ya) ulaştı ve onun huzuruna çıktı.
965.	Biz cebel aḥvāline geldük yine Ḳıl naẓar ol kāmilüñ tedbīrine	Biz yine Dağ'ın haline dönelim; o kâmil insanın aldığı tedbirlere bak!
966.	Nice ʿazm itdi o Vādī-Meyteme Dehşet irür bu ḫaberden ādeme	O (vezir), Meytem Vadisi'ne doğru yola çıktı; bu haber duyanları dehşete düşürür!
967.	Nice itdi bu Yemen fetḥin vezīr Nice ider düşmenile dār-gīr	Vezir, Yemen fethini nasıl gerçekleştirir, düşmanla nasıl mücadele eder bak!
968.	Gör cebel semtinüñ işit ʿusretin Gūş ḳıl destūr şāhuñ nuṣretin	Dağ muhitinin zor ve çetin olduğunu ve vezirin nasıl yardım ettiğini dinle.
969.	Vādī-i Meytem çün oldı aña rāh Rāst ide her işin anuñ İlāh	Meytem Vadisi onun yolu oldu; Allah onun her işini rast getirsin.

[43a]

970.	Bir geliş geldi Mışırdan bu yere Ḥayrete batırdı baḳan ʿaskere	Mısır'dan buraya öyle bir geliş geldi ki bakan askerler hayretler içinde kaldı.

971.	ʿAsker anda iki bölündi o dem Neyledi seyreyle ol ʿālī-himem	Asker o vakit ikiye bölündü, o yüce himmetli kişi ise ne yaptı seyret.
972.	Mīr-i mīrān ol Ḥasan Paşayıla Didi kim Maḥmūd Beg olsun bile	(Vezir), Beylerbeyi makamına Hasan Paşa ve Mahmut Bey atansın dedi.
973.	Çıḳmaġa ṭaġ üzre niyyet itdiler Vādī-i Ṣohbāna anlar gitdiler	Dağ'ın üzerine çıkmaya niyetlendi ve Sohban Vadisi'ne gittiler.
974.	Gitdügi destūr Meytem yolına Ṭoplar çıḳmaġa bir yol bulına	Vezirin gittiği Meytem yolunda, topların çıkarılması için de bir yol vardır.
975.	Meytem üstine yürüyüş eyledi Dinle ʿAsker anda ne iş eyledi	Meytem üzerine yürüyünce askerin nasıl bir iş ettiğini dinle!
976.	Bī-nihāyet var idi aʿdā-yı şūm İtdiler ʿasker o ḳavm üzre hücūm	Adi düşman, sayıca çok fazlaydı; asker ise onların üzerine hücum etti.
977.	Ṭoplarla ḍarb-zenler atılur Ḳatl olub aʿdā türāba ḳatılur	Toplar ve darbzenler atılır ve düşman katledilerek toprağa katılır.
978.	Ceng-cūdan düşdi bir merd-i cihān Yirini ḳıldı gedik devr-i zamān	Savaşçılardan bir cihan yiğidi düştü; dönek felek onun yerini harab etti.
979.	Nāmıla dirler Gedik Ferhād aña Raḥmet-i Ḥakkıla daḫı[1586] şād ola	Ona Gedik Ferhad derler; Hakk'ın rahmeti sayesinde şad olsun.
980.	Añla bundan ʿaskerüñ iḳdāmını Niçesi içdi şehādet cāmını	Pek çok askerin şehadet kadehini içmesine bak ve ne kadar gayretli olduklarını gör!
981.	Yazılan gelür kişinüñ başına Nefʿi olmaz kimsenüñ yoldaşına	Alna yazılan şey, kişinin başına gelir; kimsenin arkadaşına faydası olmaz.

[1586] Yazmada " daḫı" şeklindedir.

982.	İtdiler ol gün ʿacib ceng-i ʿaẓīm Ḳalmadı düşmenden ol yerde muḳīm	O gün büyük bir savaş oldu ve düşmandan orada ikamet eden kimse kalmadı.
[43b]		
983.	Cemʿ olan aʿdā perīşān oldılar Yine tekrār ehl-i ʿiṣyān oldılar	Toplanan düşmanlar, perişan oldu; fakat sonrasında onlar tekrar isyan ehli oldu.
984.	Ḳaçdı anlar eyleyüb terk-i vaṭan Bulınur maḳṣūd olıcaḳ her ḳaçan	Onlar vatanlarını terk ederek kaçtılar; maksada er ya da geç her zaman ulaşılır.
985.	Aldılar ol ṭağı böyle ḍarbile Çıḳdılar üstine ḍarb-ı ḥarbile	O dağı böyle savaşıp çarpışarak aldılar; bir savaş darbesiyle onun üstüne çıktılar.
986.	Nice çıḳdı ol Ḥasan Paşayı gör Neyledi Maḥmūd Beg alayı gör	Hasan Paşa'nın nasıl (dağın üzerine) çıktığını ve Mahmut Bey'in onlara ne ettiğini gör.
987.	Çıḳdı anlar daḫı bir ālāy ile Baş-berāber ḳondılar aʿdā ile	Onlar, birer alay askerle yola çıktılar ve düşman ile karşılaşıp birlikte oldular.
988.	Anda ol İbni Şevīʿ-i bed-fiʿāl Cemʿ ider yanına ḫaylī ḳavm-i żāl	Orada, kötü işler eden İbni Şevi, yanına epeyce güçlü adam toplar.
989.	Ḳurmış anda bir maḥaṭṭa ol Züyūd Bī-ʿaded var idi yoġ ola ḥasūd	O Zeydîler orada bir karargâh kurmuştu; o yok olasıcalardan orada çok sayıda vardı.
990.	Ġaflet ile istediler başmaġa Düşmene luʿb ile oyun aşmaġa	Gaflet anında o karargâhı basıp bir oyun ederek düşmanı ortadan kaldırmayı istediler.
991.	Ḳuvvetini gördi anlar ʿaskerüñ Niyyetin fehm eylediler beglerüñ	Ancak düşman, askerin kuvvetini gördü ve beylerin niyetini sezdi.
992.	Ḳalmadı dermānı ṭurmayub ʿadū Bir niçe ġıybet idüb ḳaçdı ḳamu	Düşmanın durmaya dermanı kalmadı ve hepsi kaçıp kayboldu.

993.	Tīz deprendiler andan ḳaçdılar Bu ṭarīḳile o dem yol açdılar	Hızlıca hareket ederek oradan kaçtılar; bu şekilde o vakit yolu açtılar.
994.	Ṭursalar ġāyet şikār olurdı ol Buldılar serdār-ı aʿdāya vuṣūl	Eğer orada dursalardı çok güzel av olurlardı; ancak onlar kendi serdarlarının yanına gitti.
995.	Çıḳdı ol demde saʿādetle vezīr Diş biler aʿdāya her merd-i [di]līr	O vakit cesur vezir saadetli şekilde ortaya çıktı, düşmana diş bilemişti.

[44a]

996.	Eylemişdi ṭurmayub düşmen firār Kim sebeb olduysa olsun ʿömri var	Ancak düşman durmayıp kaçmıştı; onların kaçmasına kim sebep olduysa onun ömrü uzun olsun.

Ḥikāye

997.	Düşmenüñ ṣındurdılar cemʿiyyetin Diñle bundan ṣoñranuñ niyyetin	Toplanmış olan düşmanı yenip dağıttılar; bundan sonraki niyetlerini anlatayım da dinle!
998.	Ḳalʿa-i Taʿker o ṭaġ üstindedür Ceble Ībb şehri anuñ ḳurbudadur	Taker Kalesi o dağın üstündedir ve Ceble ve İbb şehirleri ise onun yakınındadır.
999.	Nice eylerler o fetḥ-i Taʿkeri Nice olurlar gör ol ġamdan beri	Taker'in fethini nasıl gerçekleştirdiler ve o üzüntüden nasıl kurtuldular gör!
1000.	Didi destūr-ı şeh-i ṣāḥib-kerem Ṣoñra bu ḥıṣn olmasun bize elem	Kerem sahibi şahın veziri (Sinan Paşa), bu kale bize sonradan sıkıntı vermesin, dedi.
1001.	Dir kim ol Maḥmūd Beg varsun aña Ol varursa bil kim anı fetḥ ola	'Mahmut Bey oraya gitsin o giderse orayı fetholunmuş sayın' dedi.
1002.	Ḳalʿanuñ fetḥini ibrām eyledi Aña ʿizzet birle ikrām eyledi	(Vezir), kalenin fethedilmesi görevini ona (Mahmut Bey'e) yükledi ve izzet ikramda bulundu.
1003.	Çekdiler bir ṭop üstine anuñ Fetḥine olur sebeb ol ḳalʿanuñ	Oranın üzerine çektikleri bir top, oranın fethedilmesini sağladı.

1004. Emrile çün ol Emīr oldı süvār
İñledi düşmen işidüb zār u zār

O Emir, gelen emirle birlikte atıyla yola çıktı; düşman, onun yola çıktığını duyunca inim inim inledi.

1005. Seyfile meşhūrdur ol pür-hüner
Her ne yere varsa fetḥ-i bāb ider

O hünerli kişi, kılıcıyla meşhurdur; her nereye sefer etse orayı fetheder.

1006. Himmet idüb Taʿkeri fetḥ itmege
Yümnile oldı revān ol gitmege

Taker'i fethetmek için himmet edip kutluluk ile yola çıktı.

1007. Bu Yemen ḫalḳı ʿaceb cāsūsdur
Yanlarında cüzʾī şey nāmūsdur

Bu Yemen halkının hepsi casustur; kendilerinde en az bulunan şey ise namustur!

[44b]

1008. Ṭaʿn iderler biri birine müdām
Olmaz anlar degme bir derdile rām

Birbirlerini devamlı kınarlar; onlar herhangi bir derde tutulmazlar.

1009. Ḳalʿa-i Taʿker gibi bir milk-i ḫūb
Alınur mı çekmeseñ üstine ṭob

Taker Kalesi gibi güzel bir mülk, üzerine top ile yürümeden alınır mı hiç?

1010. Ġayra uymaz bunlaruñ cünbişleri
Ḥīledür Zeydīnüñ eks̱er işleri

Bunların işleri, başkalarının işine benzemez; Zeydîlerin çoğunun işi, hile iledir.

1011. Ġayret imiş ol ḳabāyil içre bu
Ḳalʿa virmez ṭūb olmasa ʿadū

Bu düşman kabilesi, kabileler arasında gayretli imiş; top saldırısı olmadan kaleyi vermezmiş.

1012. Ḳaṣd ile bir ṭūb çekdiler aña
Yaʿni āsān vechile ol fetḥ ola

Fethin kolay şekilde gerçekleşmesi için oraya saldırmak için topları yanaştırdılar.

1013. Ḳalʿanuñ ḳurbına varub irdiler
Bir niçe ṭūbı aña gönderdiler

(Mahmut Bey ve askerleri) kalenin yakınına kadar vardılar ve pek çok topla oraya saldırdılar.

1014. Ol dil-āverden emān idüb ṭaleb
Taʿkerüñ fetḥine bu oldı sebeb

Böylece, o cesaretli serdardan eman dilediler; Taker'in fethini sağlayan, toplardır.

1015.	Virdi aʿdāya emānı ol emīr İşidüb aña duʿā eyler vezīr	O emir (Mahmut Bey), düşmana eman verdi; vezir bu fetih hadisesini duyunca o emire dua etti.
1016.	Ḳalʿa feth oldı ḳodılar rütbesin Didiler diz-dārına ḫıfẓ idesin	Kale fethedildi ve rütbesini koydular; kale dizdarına orayı muhafaza etmesini söylediler.
1017.	Aña bir tārīḫ-i zībā söyledüm Ḳalʿanuñ vaṣfını anda eyledüm	O olaya güzel bir tarih düşürdüm ve kalenin özelliklerini orada söyledim.

Tārīḫ Berā-yı Ḳalʿa-i Taʿker — **Taker Kalesi için Tarih**

[Fe ʿi lā tün / Me fā ʿi lün / Fe ʿi lün]
(Fā ʿi lā tün) *(Faʿ lün)*

1018.	Ol emīre idüb duʿā vü s̱enā Añı destūr Taʿkere ṣaldı	Vezir, o emire dua ederek onu Taker şehri üzerine gönderdi.
1019.	Ol daḫı istedügi ʿaskerden Bir niçesini yanına aldı	O da askerlerin arasından istediklerini seçerek yanına aldı.

[45a]

1020.	İşidüb bu mehābeti düşmen Ġuṣṣaya batdı ḥayrete ṭaldı	Bu hadiseyi işiten düşman, gam ve kedere daldı.
1021.	Ṭob çekdüklerini gördi ʿadū Ḫavfıla ceng itmedin ḳaldı	Düşman, askerimizin top çektiğini görünce savaşamadan öylece donakaldı.
1022.	Ol dil-āver ki ḳurb-ı ḥıṣna irüb Niçe ṭōpı o ḳalʿaya çaldı	O cesur (Mahmut Bey), kaleye yaklaşıp toplarla kaleye saldırdı.
1023.	Ṭōp çıḳmaḳla düşdi bu tārīḫ Ḳalʿa-i Taʿkeri çeküb aldı **قلعۀ تعكرى چكب الدى** *Sene 976*	Bu tarih, topun çıkmasıyla düşürüldü; “ Taker Kalesini çekip aldı.” *Sene: 976 [M. 1568/69]*

Velehu

1024.	Ḳalʿayı fetḥ itdi ol mīr-livā Neyledi varduḳda gör destūr aña	O mirliva (tuğgeneral), kaleyi fethetti; vezir oraya vardığında ona nasıl iltifatlar etti dinle!
1025.	Eyledi evvelkiden artuḳ duʿā Aña her yerde muʿīn ola Ḫudā	Ona evvelkinden daha çok dua etti ve Allah her yerde yardımcın olsun dedi.
1026.	Niçe eyyām itdiler anda ḳıyām Ol maḥallüñ adına dirler Şibām	Şibam denilen yerde günler boyunca ayaklanma oldu.
1027.	Ḳalmadı anda meşāyīḫ gelmeye Yoġ idi bir kes emānın almaya	Oraya gelmeyen bir tane bile şeyh kalmadı; eman almayan kimse de kalmamıştı.
1028.	Çıḳdı çün ḳuvvetle ṭaġuñ üstine Ġālib oldı cümlesinüñ üstine	Mahiyetinde kuvvetle dağın üstüne çıktı ve hepsine galip geldi.
1029.	Dinilür ol ḳavme efrenc-i Yemen Söylenür ehl-i Yemende bu ṣuḫan	O kavme Yemen'in Avrupalısı denir, Yemen halkı bu şekilde hitap eder.
1030.	Anda ider ḳabīle ehl-i ʿinād Ḳopar andan fitne vü şerr ü fesād	Orada o kabile inatçıdır ve fitne, şer ve fesat onlardan çıkar.
1031.	Ḳībledür (?) adı ʿiṣyān itmenüñ قیبلەدر آدی عصیان اتمه‌نک Böyle ancaḳ aṣlı ṭuġyān itmenüñ	(Yemen'de), isyan etmenin adı kibledir; haddi aşmanın aslı bu şekildedir.

[45b]

1032.	Bir daḫı bu kim o yerüñ ʿādeti Tā ezel bunlaruñ olmuş ṣanʿatı	Bu yerin bir âdeti daha vardır ki bahsedilen bu işte öteden beri ustadırlar.
1033.	Biri biriyle ḫaberleşse görür Yüce yerden anlar āteş gösterür	Biri diğeriyle haberleşmek istediği zaman yüksek bir yerde ateş yakar ve uzaktan böyle haberleşirler.

1034.	Ol ʿalāmetle bulur anlar ḫaber Her ne ise ol ḫaber ger ḫayr u şer	Bu şekilde onlar, iyi ya da kötü haberleri birbirlerine iletir.
1035.	Ger süyünmüş gibi görünübdi od Żaʿfını iẓhār ider ol şekl-i dūd	Ateş sönmüş gibi zayıf görünüyorsa o duman şekli onların zayıflığını gösterirdi.
1036.	Şevḳ ile olsa ʿalev peydā eger Biri birisine ḳuvvet ʿarż ider	Eğer ateş kuvetli şekilde yanıyorsa biri diğerine kuvvetini gösterir.
1037.	Cemʿ olur niçe ḳabīle bir yere Ṣoñra eyler ibtidā anlar şere	Pek çok kabile bir yere toplanır ve kötülüğe başlar.
1038.	Eks̱eri cenge ḳabāyildür gelen Şol esen ṣankim ḳabā yildür gelen	Gelen kabayilin (yani erkeklerin) pek çoğu savaşa gelir; bu esen ise sanki kaba bir yeldir.
1039.	Yaʿni dimekdür ḳabāyil il eri Heb geridür işleri yoḳ ileri	Yani kabayil o şehrin veya kasabanın erkeği demektir; onların işleri ise hep geri götürür, geriletir.
1040.	Rūmda olmaz reʿāyā-yı ceng-cū Var ise yine Yemende ola bu	Rum illerinde halk içinde (ayrı bir zümre olarak) savaşçı yoktur; bunlar Yemen'de söz konusudur.
1041.	Leng-ḫar kim anlaruñ sulṭānıdur Cümle anuñ bende-i fermānıdur	Leng-har ise onların sultanıdır; hepsi onun fermanı ve emri altındadır.
1042.	Emri ile ādem irsāl itse ol Emrini ger itseler anuñ ḳabūl	(Topal Mutahhar), bir yere adam göndermek için emretse onun emrini hemen kabul ederler.
1043.	Olsa bir kimse ḳabāyile varur Yoḳdur anlardan ḳabā ile varur	Bir kimse kabilelere varsa onlardan kaba elbise ile varır kimseye rastlanmaz.
1044.	Ṣarılur ʿüryān anlar bir beze Yüzini görenler ol ḳavmüñ beze	Onlar, çıplak olarak bir beze sarılı vaziyette giyinirler ki o kavmin yüzünü görenler onlardan bezsin.

[46a]

1045.	Çünki fehm itdüñ bu deñlü anları Anlara göredürür sulṭānları[1587]	Bunların nasıl insanlar olduklarını anladın; hâliyle sultanları da kendilerine göredir.
1046.	Bidᶜatına yoḳ anuñ ḥadd ü ḥisāb Başḳa ol ḳabildür olmaḳ bir kitāb	Onların bidatlarının haddi hesabı yoktur; bunların başka bir kitapta bahsedilmesi daha uygundur.
1047.	Gerçi anlar nā-sezāyı ḳıldı kār Ṣūret-i ẕemm itmedük biz iḫtiyār	Gerçi biz kasten onları yermedik, onlar yakışıksız işleri kendilerine iş edindiler.

Ḥikāye

1048.	Oldı destūr ol maḥallden reh-revān Her yere kim varsa eyler bir nişān	Vezir o yerden yola çıktı; vardığı her yere bir işaret bıraktı.
1049.	Ol mekāndan gitdiler bir vādīye Eyleyüb anlar tevekkül Hādīye	Allah'a tevekkül edip o mekândan bir vadiye gittiler.
1050.	Cüzʾī yer arası ḳurb-ı Ceble ol Oldı mābeyn aña şehr-i Ībble ol	(Orası), Ceble'nin yakınıyla İbb şehri arasında küçük bir yerdi.
1051.	Teng olmaġın dinilür şīr bege Gör ᶜadūyı nice ider maᶜreke	Başı sıkışan (hakiki) bir bey, arslana döner; orada düşmanın nasıl da savaştığına bak!
1052.	Ībbden inerler o ḳavm-i bed-aṣıl Cengi aᶜdā anda eylerler aṣıl	O kötü asıllı kavim İbb'den inince düşmanla asıl savaş başladı.
1053.	Oldı ceng anda ziyāde cümleden Aldılar cümle teraḳḳi ḥarb iden	Orada her yerdekinden daha büyük bir savaş oldu; savaşan herkes yükseldi.
1054.	ᶜAsker anda eyledi şeh-bāzlıḳ Ḫaylī itmişlerdi tīr-endāzlıḳ	Asker orada şahin gibiydi; oklarla düşmana saldırıyordu.

[1587] "Davranışları sebebiyle zalimlerin bir kısmını diğer kısmına yönetici yaparız." (En'am, 6/129)
كما تكونوا يولى عليكم Nasıl olursanız, öyle idare edilirsiniz. (İbn Cemî', Mu'cemü'ş-şüyûh s. 149; Deylemî, Müsned, 3/305.)

1055.	Oldı yoldaşlıḳ o deñlü tīr ile Belki olmamışdı ol şemşīr ile	Ok ile o kadar yoldaşlık edildi ki o yoldaşlık kılıçla edilmemişti. Savaşta ok kullanıldı.
1056.	Himmet idüb aldı ol Ībb şehrini İtdi aʿdānuñ ziyāde ḳahrını	O (Mahmut Bey), İbb şehrini himmetiyle aldı ve bu olay, düşmanı daha da ziyade kahretti.

[46b]

1057.	Ol Cebel-Baʿdāna niyyet eyledi Almaġa ol ṭaġı himmet eyledi	(Sonrasında) o, Badan Dağı'nı almaya niyet etti ve bunun için çalıştı.
1058.	Eylediler bir gün aña yürüyüş İtdi ḥarbile ʿasākir ḫaylī iş	O tarafa doğru bir gün yürüdüler, asker savaşmakla büyük işler başardı.
1059.	Aldılar ol ṭaġı bu ḳuvvet ile Ḳula inʿām eyledi ʿizzet ile	Bu kuvvet ile o dağı aldılar; (vezir Sinan Paşa) askerlere izzet ve ihsanda bulundu.
1060.	Didi kim bize muḳābil bunda yoḳ Varalum Sanʿāya düşmen anda çoḳ	(Vezir), Bize karşı koyacak güç burada yok, San'â şehrinde düşman çoktur oraya varalım, dedi.
1061.	Ḥıṣn-ı Ḥabba itmedi ol iltifāt Var diyü bundan ḳavī ġayrı ʿuṣāt	Habb Kalesi'nin fethine, 'başka yerdeki asiler buradakileden daha tehlikelidir' diye iltifat etmedi.
1062.	Kürd Maḥmūda virür kāşifligün Diñle sen anda anuñ ʿārifligün	Keşif görevini Kürt Mahmut'a verir, onun nasıl arif bir kişi olduğunu dinle!
1063.	İde ol ḥıfẓ u ḥirāset ol yeri Virdi miḳdār-ı kifāye ʿaskeri	O yolu koruması ve gözetlemesi için Mahmut'a yeterli miktarda asker verdi.
1064.	Ḳaldı ol emrile anda bī-gümān Oldı ol destūr Sanʿāya revān	O, emir alınca orada hiç tereddüt etmeden kaldı; vezir (Sinan Paşa) ise San'â'ya doğru gitti.
1065.	Cebleyi virdi o dem bir kāşife Virdi Ībb şehrinde hem bir kāşife	Ceble'yi, İbb şehrinde bulunan bir kâşife emanet etti.

1066.	Āṣafuñ gitdügini ẕikr idelüm Yolda ol nitdügini fikr idelüm	Vezirin gittiğini söyleyip yolda neler yaptığını fikredelim.

Ḥikāye

1067.	Bu yerüñ ṣaʿb olduġını diñle sen Añılur bunda naḳīleyn-i Yemen	Bu yerin zorlu bir yer olduğunu dinle! Burası Nakileyn-i Yemen diye anılır.
1068.	Ṣārbdur ġāyet bu milk içre raḥīl Denilür naḳl olunan yire Naḳīl	Bu mülk içindeki göç yolları çok sarptır; gidilen yere ise Nakil adı verilir.

[47a]

1069.	Birine anuñ Naḳīl Aḥmer dinür Birinüñ adı Naḳīl Sīmāredür[1588]	Birinin adı Nakil Ahmer, diğerininki ise Nakil Simare'dir.
1070.	Nice geçdiler Naḳīli diyelüm Nice yoldur ol s̱aḳīli diyelüm	Nakil'i nasıl geçtiklerini ve bu yolun ne kadar sıkıntılı olduğunu diyelim.
1071.	Miḥnetile iki günde çıḳdılar Anda bu derd ü belāyı çekdiler	Büyük zorluklarla, iki gün boyunca bu derdi ve sıkıntıyı çekerek çıktılar.
1072.	Böyledür emn iken anuñ ʿusreti Nücedür aʿdāda iken miḥneti	Emniyet içindeyken bile burayı geçmenin bu kadar zorluğu varsa; düşman elinde iken nasıldır!
1073.	Şöyle kim bend ide düşmen ol yolı Ṣındurur ṭaşıla bir niçe ḳulı	Şöyle ki düşman o yolu kapatsa taş atarak bile birçok askeri püskürtür.
1074.	Oldı anlara maʿādin ol kerīm Geçdiler andan olub menzil Yerīm	O kerem sahibi, onların (maddi ve manevi) kaynağı oldu; oradan geçip Yerim'e doğru yola çıktılar.
1075.	Eylediler menzili andan Damār Anda daḫı itmeyüb hergiz ḳarār	Oradan Damar'a geçtiler ancak orada da hiç durmadılar.

[1588] Rumuzi Tarihi'nde "Semare" şeklinde geçmektedir.

1076. İki günlük yol ḳalub Ṣanʿā aña
Cidd ü cehdile irişdiler şehā

Ey şah! San‘â şehrine iki günlük yol kalmıştı; gayret ve uğraşları sayesinde oraya ulaştılar.

1077. İrdi çün Ṣanʿāya ol ṣāḥib-kerem
Zeydīler ḳaçdı çeküb niçe elem

Kerem sahibi vezir (Sinan Paşa) San‘â’ya varınca Zeydîler elemle kaçtılar.

1078. Buldı Ṣanʿā şehrini tenhā hemān
Zelzeleyle ṭoldı bu kevn ü mekān

San‘â’ya girdiklerinde her yer sakin ve tenhaydı; onlarla beraber sanki yer gök yıkıldı.

1079. Bu ḳadar ʿasker mehābetle girüb
Ḳurb-ı aʿdāya şecāʿatle irüb

Bu kadar asker heybetli şekilde şehre girip düşmanın olduğu yere yiğitçe ulaştı.

1080. Zümresi çāk oldı cümle düşmenüñ
Nefʿi budur ġafletile düşmenüñ

Düşman zümrelerinin hepsi parça parça oldu; düşmanın gafil oluşu, askere fayda verdi.

1081. Her biri girdi inine mār-veş
Der-kenār oldı ḳamu pür-kenār-veş

Her biri yılan gibi inlerine girdi; hepsi kenara köşeye kaçışarak dağıldı.

[47b]

1082. Semʿ idersen fehm idersin anı sen
Bunda ḫatm olmışdur mekr ü fiten

Kulak verirsen onu anlarsın; fitne ve dalavere burada son bulmuştur.

Destūr-ı sulṭān-ı cihān şehr-i Ṣanʿāya dāḫil oldukda niçe zamān ol Medīneyi mekān idüb Muṭahhar-ı Bed-aḫter-i Leng-ḫaruñ kendüye ayaġı pāy-dār olmayub ḳaṭʿā bir yerde serdār olmaduġın vezīr-i nām-dār fehm idüb ve Ḳalʿa-i Kevkebān ṣāḥibini ẕikr idüb milk-i Yemende fitne ve fesād ehlini cemʿ eyleyen Muḥammed ibn Şemse'd-dīn Muṭahhar-ı maḳhuruñ aḳribāsından olub Züyūd-ı müfsidīn her vecihle aña tabʿiyyet ider ve her ne yere kim varsa aʿdā aña ʿizzet ider ol müfsidi bu aralıḳdan götürdükden ṣoñra Leng-ḫaruñ pāyı gibi ḳolı ve ḳanadı daḫı ḳaṭʿ olub Aʿrec-i bed-fiʿāl cibālüñ başında tep-tenhā ḳalur diyü fikr itdükleridür ve bu

Cihan sultanının veziri, San‘â’ya girdiğinde uzun zaman şehri kendine mekân eder ve Leng-har (lakaplı) Mutahhar'ın, kendi ayağının kendine destek olmadığı, kendi ayakları üzerinde duramadığını gördüğü gibi bir yerde serdar olmadığını da anlar, Kevkeban Kalesi'nin sahibini zikredip Yemen mülkünde fitne ve fesat ehlinin başı oaln kişinin Muhammet ibn Şemseddin Mutahharın akrabalarından olduğunu ve fesatçı Zeydîlerin her yönden ona tabi olduklarını görür. Her yerdeki düşman ona tabi olmaktadır. Bu arada vezir 'o fesatçıyı ortadan kaldırırsam Leng-har'ın ayağı gibi kolu kanadı da kesilir ve kötü işler yapan Arec, dağların başında

ḳavl ile Ḥıṣn-ı Kevkebānı muḥāṣara eyledükleridür ve ḳalʿa çevrüldükde ne ḳadar ceng [48a] *ü cidāl ve ḥarb u ḳıtāl olub baʿde ne ṭarīḳile ṣulḥ olduġın ʿayān u beyān eyler*	*yapayalnız kalır' diye düşünür. Bu söz üzerine askerler ile Kevkeban Kalesi'nin kuşatılıp, kuşatmayla birlikte ne kadar çarpışma ve katliam gerçekleştirildiğini ve sonrasında nasıl barış anlaşması yapıldığını anlatır.*

1083.	Āṣaf-ı şeh eyledi bir fikr-i ḫūb Ḳalbe şevḳ irişdürür bu ẕikr-i ḫūb	Şahın vezirin aklına güzel bir fikir geldi; güzelin zikredilmesi kalbe şevk verir.
1084.	Meşveret itdi o dem aʿyānıla Baġladı söz ʿasker-i sulṭānıla	O vakit (vezir), ileri gelenlerle istişare ederek sultanın askerleriyle karara vardı.
1085.	Didi kim düşmen Muṭahhardur ṣaḥīḥ İbni Şemse'd-dīn daḫı andan ḳabīḥ	Düşmanımız Mutahhar'dır bu doğru; ama İbn Şemseddin ondan daha suçludur, dedi
1086.	Leng-ḫar bir yere hergiz gitmeyüb Kendü nefsi ile ol ceng itmeyüb	Leng-har asla bir yere gitmez ve kendi nefsiyle savaşmaz, dedi.
1087.	Cümle Zeydī ʿaskerine baş ider Ḳande kim gönderse ol anı gider	Bütün Zeydî askerine reislik eder; kimi nereye gönderirse, gönderdiği oraya gider.
1088.	Aʿrecüñ ḳaṭʿā revān olduġını Görmedük ṣāḥib-ḳırān olduġını	Arec'in güç sahibi olduğunu ve bir yere gittiğini hiç görmedik, dedi.
1089.	Ol sebebden niyyet itdiler ʿayān Çevrile evvel Ḥiṣār-ı Kevkebān	O yüzden ileri gelenler, öncelikle Kevkeban Kalesi'nin kuşatılmasına niyet ettiler.
1090.	Ṣaldı Ṣanʿāda ṣübaşınuñ birin Ol bilāduñ ögrene baʿżı yerin	(Vezir) San'â'da subaşılardan birini o beldelerin bazı yerlerini öğrenmesi için gönderdi.
1091.	Eyledi her cānibin bilmek murād Lāzım olduḳça gele zād u zevād	(Vezir), ihtiyaç olduğunda yiyecek içecek tedarik edebilmek için her tarafı bilmek istedi.
1092.	Añılur ḳaṭrān bir yüzi ḳara Yüz ḳaralıġın ider ol dāyimā	Yüzünün bir tarafı katran gibi siyah olan biri vardı ve daima yüz karası işler ederdi.

1093.	Gündüz idi ismi zengī-veş ʿArab Anuñ adın işiden eyler ʿaceb	Zenciye benzeyen bu Arap’ın adı Gündüz idi; adını duyan ise şaşırırdı.

[48b]

1094.	Ḳaṣrı var anuñ ṣanasın ḳalʿa ol Bulımaz kimse aña çıḳmaġa yol	Bir köşkü var ki kale sanırsınız; kimse o köşke çıkmak için yol bulamaz, köşk güvenlidir.
1095.	Gördi kim sübaşı yoḳ çāre aña Geldi Ṣanʿāya o bī-çāre aña	Subaşı, oraya ulaşmanın imkânsız olduğunu gördü ve San‘â’ya döndü.
1096.	Anda aḥvāli hikāyet eyledi Ol ḳavimden pek şikāyet eyledi	Oradakilere durumu anlattı ve o kavim hakkında olumsuz şeyler söyledi.
1097.	Aña bir ġayrı tedārük itdiler Bī-nihāyet ʿasker alub gitdiler	(Vezir ve heyeti) Orası için farklı bir hazırlık yapmayı düşündü ve sayısız askerle birlikte yola çıktılar.
1098.	Didi kim gitsün Memi Beg ol yere Eyledi tenbīh ḫaylī ʿaskere	(Vezir Sinan Paşa), ‘oraya Memi Bey gitsin’ diye askerlere sıkıca tembihledi.
1099.	Anı maḳṣūdı odur göndermeden Sābıḳan olmuşdı serḍār-ı ʿAden	Onu oraya göndermesinin sebebi Memi Bey’in evvelce Aden serdarı olmuş olmasıydı.
1100.	Gitdiler sürʿatle kim zār ideler Ḳaṣrı aʿdā başına ṭar ideler	O köşkü düşmanın başına yıkmak için süratli bir şekilde gittiler.
1101.	Oldılar ġāyet o sürʿatden zebūn Bildi kim anlar zebūn aʿdā-yı dūn	Süratli gittikleri için takatleri kalmamıştı; alçak düşman, onların gücünün tükendiğini anladı.
1102.	Eylediler cengi çoḳ aʿdāyile İtdiler zūr olmadı ol rāyile	Düşmanla çok savaş ettiler; planlı bir savaş değildi, mecburiyetten oldu.
1103.	Bunda ḥarb olmaz ki ṭūlāb olmaya Ceng odur ṭūlāb-ı Aʿrāb olmaya	Burada dolap ve hile olmayan bir savaş olmaz; asıl savaş ise Arap hilesi olmayandır.

1104.	Ol bilād-ı ṣaʿb kim Ḳaṭrandadur Ḳalʿa gibi añılan ḳaṣr andadur	O çetin beldeler ve kale gibi anılan saray, Katran'dadır.
1105.	Degme derdile alınmaz ol bilād Añılur bunda o ḳavm ehl-i ʿinād	O beldeler basit herhangi bir sıkıntıyla alınmaz; burada o kavim inadıyla bilinir.
1106.	Düşdi anda bir niçe merd-i cihān Ḥarb-ı aʿdā içre anlar virdi cān	Orada pek çok yiğit düştü; düşmanla savaşta can verdi.

[49a]

1107.	Gerçi itdiler yararlıḳlar hezār Az u çoġuñ yir ü gökce farḳı var	Gerçi binlerce yararlılıklar gösterdiler; ancak az ile çok farkı, yerle göğün farkı kadardır.
1108.	Biri İbrāhīm-i Kāşif adıla Ol Delü ʿOs̱mānıla düşdi bile	Kâşif İbrahim ve Deli Osman adlı kişiler bile düşüp şehit oldular.
1109.	Niçesi daḫı şehīd oldı o dem Aḳdı anlardan şehīd olmaḳla dem	Onlar gibi nicesi şehit oldu; şehitlikleri dolayısıyla çok kan aktı.
1110.	Umaruz Ḥaḳ anlara raḥmet ide Raḥmetile cümleye ʿizzet ide	Umarız ki Allah cümlesine rahmet ve izzetle muamele etsin.
1111.	Kes̱ret-i aʿdāya irür mi żarar Az olan ola odur ide ḥazer	Düşmanın çokluğuna zarar gelir mi? Sayıca az olan endişe eder.
1112.	Zūr-ı bāzūyıla olmadı çü bu Geldi cümle anda varan ceng-cū	Bu iş bilek gücüyle olmadı, oraya ulaşan herkes savaşçıydı.
1113.	H̱āṭırı destūruñ olmuşdı şikest Didiler kim dest ber bālā-yı dest	Vezirin hatırı kırılmıştı; (orada çarpışanlar) 'el elden üstündür' dedi.
1114.	Virdiler aña teselliyle cevāb Ḥamd ider Allāha ol ʿizzet-meʾāb	Ona teselli ederek cevap verdiler; o izzet sahibi ise Allah'a hamd etti.

Ḥikāye

1115.	Yine destūr-ı mükerrem āşikār Dir Ḥasan Paşaya Vādī-Sırra var	Kerem sahibi vezir, açıkça Hasan Paşa’ya Sır Vadisi’ne gitmesini söyler.
1116.	Bu yerüñ sırrı bilinmez ʿaḳl ile Anı taʿbīr idemezler naḳl ile	Bu yerin sırrı, gizemi akılla çözülemez ve nakledilen bilgiyle de orası tasvir edilemez.
1117.	Emrile ol cānibe varmaġ içün Niyyet itdi düşmeni ḳırmaġ içün	(Hasan Paşa) o tarafa varıp düşmanı yok etmek için emirle birlikte yola çıktı.
1118.	Anda fermān-ı vezīrile gidüb Vardı üstine o ḳavmüñ cehd idüb	Vezirin fermanıyla o kavmin üzerine sefer düzenledi.

[49b]

1119.	İrdi ol yire ʿinād idenlere Urdı seyfi ol fesād idenlere	Oraya vararak inat edenlere ve fesat çıkaranlara kılıç vurdu.
1120.	Niçesin anuñ getürdiler diri Anlaruñ ḳattāl-ı ʿālem her biri	Onlardan epey adamı da diri yakalayıp getirdiler; yakalananların her biri katliamcı ve cani idi.
1121.	Urdılar muḥkem tabanca anlara İşiden ḳodı ol arḳasın yere	Onlara sağlam bir tokat indirdiler ve tokat sesini duyan, sırt üstü yere yattı.
1122.	Anlaruñ daḫı bütin ṣındurdılar Başın ol ḳavmüñ yere indürdiler	(Hasan Paşa ve adamları), onların tamamını yendiler ve o kavmin başını yere indirdiler.
1123.	Yıḳdılar yaḳdılar alub yerlerin Dikdiler gönderlere hem serlerin	Yerlerini yakıp yıkıp ele geçirdiler ve kellelerini direklere diktiler.
1124.	Baʿżısın anuñ didi kim ṣaġ ola Diledi anlar göre ki ḳoşula	Bazılarının sağ olmasını ve onların birbirine karışmasını görmek istedi.
1125.	Ḳavm-i Zeydī görmemiş hergiz kürek Ḫūyını terk eylemez öldür gerek	Zeydî kavmi hiç kürek (esirliği) görmemiş; onları öldürseniz bile huylarını terk etmezler.

1126.	Çoğını sürdi kürek çekdürmege Rāżı olmadı ekin ekdürmege	(Esirlerin) pek çoğunu kürek mahkûmu etti; onların toprak işinde çalışmalarına razı olmadı.
1127.	ʿAskerî gibi ider bunlar ḳıtāl Görsün anlar nicedür ceng ü cidāl	Bunlar da askerleri gibi savaş ederler; baksınlar ki savaşmak nasıl oluyormuş!
1128.	Ceng ider itmez zirāʿat birisi ʿĀsīdür itmez iṭāʿat birisi	İçlerinden biri asidir, itaat etmez ve ziraat işleriyle uğraşmak yerine savaşır.
1129.	Urdı destūr anlara muḥkem ḳılıç Bir ʿinād ehline bu olmadı hīç	Vezir, onlara sağlam bir kılıç darbesi indirdi; bu inat ehlinin başına böylesi hiç gelmemişti.

Ḥikāye

1130.	Çıḳdı Ṣanʿādan hemān şevketle ol Kevkebāna ʿazm ider devletle ol	O San'â'dan heybetli şekilde çıkıp Kevkeban'a doğru yola koyuldu.

[50a]

1131.	Bī-ʿaded ʿasker gidüb destūrıla Gitdiler kim varısa cumhurıla	Sayısız asker yani orada olanların hepsi vezirle birlikte gitti.
1132.	Anda ol deñlü çekildi ḍarb-zen Niçe biñ var ṭoplar derdin çeken	Orada pek çok darbzen (kale döven top) çekilerek götürüldü; topların derdini çeken binlerce asker vardı.
1133.	Yollarında iki ḳalʿa var anuñ İsmini ẕikr idelüm her ḳalʿanuñ	Yollarının üzerinde iki adet kale vardı; iki kalenin de ismini zikr edelim.
1134.	Birisinüñ Bekre beñzer adı var Anılur bunda ʿArūs aʿlā ḥiṣār	Birinin Bekre'ye benzer bir adı var; burada bulunan Arus, yüksek bir sur olarak anılır.
1135.	Dinilür Ẓafer anda ḥıṣnuñ birine Çāre yoḳdur anlaruñ taġyīrine	Kalenin bir diğerine Zafer denir; o kalelerin alınmasına çare yoktur.
1136.	Virdiler bu ḳalʿalar çoġ ıżṭırāb Daḫı bundan ġayrı var nice ḥisāb	Bu kaleler yüzünden çok ıztırap çekildi; kaldı ki bundan başka pek

		çok plan vardı.
1137.	Çünkü maḳbūlidi ol Leng-ḫaruñ Başıdur ifsādile şer işlerüñ	Çünkü buralar Leng-har’ın hoşuna giden yerlerdi; şerli ve fesatlı işler burada olurdu.
1138.	Ortadan bu gitse kim eylerdi ceng İtmemiş ʿömrinde reftārı o Leng	Bu kaleler elden giderse kim savaşacak ki? O Leng ömründe savaşa gitmemiş!
1139.	Heb budur serdār olub ceng eyleyen Ḫalḳa bunca levnile renk eyleyen	Serdar olup savaşan ve halka türlü türlü oyunlar oynayanlar, bunlardır.
1140.	Lāzım oldı bunuñ evvel gitmesi Oldı ilhām anı bu fikr itmesi	Öncelikle buranın alınması gerekiyordu; bu fikir ise (vezire) ilham olunmuştu.
1141.	Ḳalʿanuñ üstine ʿasker irişe Ḫavfdan düşmen yüzi üzre düşe	Kaleye asker erişince korkudan düşman yüz üstü düştü.
1142.	ʿAsker-i sulṭān ṭutdı ʿālemi Kimse teşḫīṣ idemezdi ādemi	Sultanın askerleri yeryüzünü kaplamıştı; kimse insanları o kalabalıkta teşhis edemezdi.
1143.	Niçe biñ ceng idici şeh-bāz idi Niçesi anuñ tüfeng-endāz idi	Askerin binlercesi savaşçı şahinler gibiydiler; pek çoğu da silahşor kimselerdi.

[50b]

1144.	Nuṣret-i ẓıll-i İlāh anuñladur Himmet-i manṣūr-ı şāh anuñladur	Allah’ın gölgesi (olan padişahın) yardımı ve şahın himmeti onunla beraberdir.
1145.	Ṣāduḳu’l-ḳavl olduġıçün āṣafa Ḥaḳ vezāret virdi çekdi ol ṣafa	Vezire, doğru sözlü biri olduğu için, Allah vezirlik verdi ve o da sefasını sürdü.
1146.	Gör nice çevrildi minnetle ḥiṣār Ya nice olmışdur anda kār-zār	O hisarın nasıl kuşatıldığını ve savaşın nasıl olduğunu gör!
1147.	Ḥamle olsa ḳalʿaya ol gün eger Alınıbdı belki ol zūr itseler	O gün kaleye hamle yapılsaydı ve kaleyi zorlasalardı kale alınabilirdi.

1148.	Olur idi ol yürüyişde ḫaṭā İrişürdi ʿaskere niçe ḳażā	Yürüyüşte bir hata olmuştu, askere pek çok kaza ve sıkıntı erişti.
1149.	Bu ecilden ol taḥammül eyledi Niçe dem fikr ü teʾemmül eyledi	Bu sebepten o, tahammül etti; uzun süre düşünüp taşındı.
1150.	Vāḳıʿ olduġını taḥrīr idelüm Nice oldı ise teẕkīr idelüm	Olayın nasıl gerçekleştiğini yazalım; ne olduğunu zikr edelim.
1151.	Hicretüñ yoḳdur miʾeteyne kelām Niçe yıllar var ki elf ola tamām	Hicretin iki yüzüne söz yoktur; uzun yıllar var ki bin (yıl) tamam olsun.
1152.	*İtdiler yetmiş yedi içre ḥiṣār* *Ṭutdılar ʿasker o ḥıṣn üzre ḳarār*	(Sekiz yüz) Yetmiş yedi (yılı) içinde kuşatmayı gerçekleştirdiler; asker o kale üzerinde karar kıldı.
1153.	*Gördiler māh-ı rebīʿü'l-evveli* *Dördi idi ḳār-zāruñ evveli*	Rebiü'l-evvel ayını gördüler; savaşın öncesi (ayın) dördü idi.
1154.	Anda bir ʿālī maḥaṭṭa ḳurdılar Sevḳ içün ḳuruldı nice ordılar	Orada büyük bir karargâh kuruldu ve sevk edilmek üzere ordular tertip edildi.
1155.	Gice gündüz dimeyüb olurdı ceng Her ṭarafdan yaġdururlardı tüfeng	Gece gündüz sürekli savaş devam ederdi; her taraftan silahlar ateşlenmekteydi.
1156.	Ḳalʿaya aʿdā ḳapandı bī-ʿaded Ḳalmadı çıḳmaġa anlara meded	Sayısız düşman kaleye kapandı; çıkmak için ise düşmanda derman kalmamıştı.

[51a]

1157.	Ḳalʿadan iderleridi ḥarbı heb Anlara gelmişdürür çekmek taʿab	Kaleden çıkmadan savaşırlardı; onların sıkıntı çekme zamanı gelmiştir.
1158.	Cümle ten oldı meters dāyire Olmayub dermān anda sāyire	Başka bir çare kalmayınca bütün bedenler daire şeklinde siper oldu.

1159.	Her kişi bekler gedüginde ṭurur Funduġı mazġal arasından urur	Her kişi beklemesi gereken sur gediğinde durur ve mazgalın arasından fındığı dahi vurur.
1160.	Ṭutalum ḳalʿayıla itdüñ cengi sen Nice eylersin o ḳavm-i Lengi sen	Diyelim ki kaleyle savaşsan bile o Leng'in kavmini ne yapacaksın? Onlarla nasıl baş edeceksin!
1161.	Ṭurma iderler nüzūl anlar saña Mültefit olmaz mısın ya sen aña	Onlar sana durmadan hücum ederek inerler; sen ona iltifat etmez misin?
1162.	Lāzım olur kim ḳaçan anlar ine İdeler ʿ asker hücūmı üstine	Onlar kaleden indikleri vakit askerin onların üstüne hücum etmesi gerekir.
1163.	Niçe demler bu ḳıtālı itdiler Ḥarbile ceng ü cidāli itdiler	Uzun zaman bu kavga gürültüyü, bu savaşı devam ettirdiler.
1164.	Yardım eylerdi Muṭahhar muttaṣıl Aña tābiʿ dür bu deñlü bed-aṣıl	Mutahhar, durmadan onlara yardım ederdi; bunca kötü asıllı adamın hepsi ona tabi idi.
1165.	Serīrine gönderür mektūbını Yürüdür ol fitne vü āşūbını	Tahtına mektup göndererek fitne ve dalavereyi devam ettirir.
1166.	İbni Şemse'd-dīn anuñ maḳbūlıdur Zeydīler içinde ḫaylī uludur	İbni Şemseddin, Mutahharın sevdiği biridir; ayrıca Zeydîler arasında da hayli itibarlı ve büyük biridir.
1167.	Şeyṭanat bābını taʿ līm eylemiş Her ḫuṣūṣın aña teslīm eylemiş	Şeytanca işleri öğrenmiş; (bunun için Mutahhar) her işini ona bırakmıştır.
1168.	Aḳrıbāsındandur ol Leng-i Ḫaruñ Hem ser-i iblīsi olmış her yirüñ	Hem o, Leng-har'ın akrabasıdır hem de iblisin her yerde en önde gelenidir.
1169.	Gerçi ʿ asker daḫı çekmişdi elem Düşmenüñ cānına geçdi tīr-i ġam	Gerçi (onun elinden) asker bile sıkıntı çekmişti; gam oku düşmanın canına geçmişti.

[51b]

Ḥikāye

1170.	Vardur evlād-ı ᶜ Arabdan bir nesil Denilür Dāᶜ īler ol nesle aṣıl	Arap soyundan bir nesil vardır ve o nesle aslen Dâîler denilir.
1171.	Āl-i ᶜ Os̱māna muḥibb ol silsile İstiḳāmet degmiş ana irs̱ile	O silsile Osmanlı Hanedanına dosttur ve soylarının da etkisiyle istikamet üzerinedirler.
1172.	Eyledi destūr-ı Dāᶜ īye duᶜ ā Didi āsān eyleye işüñ Ḫudā	Vezir (Sinan Paşa), Dai'ye dua ederek Allah işlerini kolaylaştırsın, dedi.
1173.	Dir ki bir yol bulmaġa ḳābil midür Cümlesine yoḫsa bu ḥāyil midür	(Zafer için) Bir yol bulmak mümkün müdür yoksa bu işlerin önünde bir perde var mıdır, dedi.
1174.	Dāᶜ ī-yi bī-çāre mühlet istedi Ol yola varmaġa himmet istedi	Biçare Dai, süre talep ederek oraya gitmek için yardım istedi.
1175.	Gönderür himmetle çünkim anı ol Gitdi Dāᶜ ī bulmaġiçün anda yol	O (vezir), himmet ederek onu gönderdi; Dai, işi halletmek için yola çıktı.
1176.	Bunlar ider ehl-i ḳalᶜ ayla ṣavaş Tīġile idüb niçe başı tırāş	Bunlar kale ehliyle savaşırlar ve kılıçla pek çok kelle keserler.
1177.	Oldı Dāᶜ ī niçe günler nā-bedīd Bildiler varduġı yer ġāyet şedīd	Dai bir müddet ortalıkta görünmedi; gittiği yerin pek zorlu ve şiddetli olduğunu anladılar.
1178.	Aña bir fikr itmek ardınca iken Nā-geh irişdi ḫaber ol Dāᶜ īden	Onun ardından ne yapabileceklerini düşünürlerken Dai'den ansızın bir haber geldi.
1179.	Bir mufaṣṣal nāmeyi ol irgürür Cümle aḥvāli ne ise bildürür	O, ayrıntılı bir mektup göndererek olan biten her şeyi bildirir.
1180.	Ol Ḥasan Paşayı irsāl eyledi Gör nice aᶜ dāyı pā-māl eyledi	(Vezir Sinan Paşa), Hasan Paşa'yı göndererek pek çok düşmanı ayaklar altına aldı.

1181.	Anı ol paşa maḳāmında müdām İtdürür ḫidmetin aña ihtimām	(Vezir), Paşa makamında (olan Hasan Paşa'ya pek çok işini gördürür.

[52a]

1182.	Nāmıla Maḥmūd Beg meşhūrdur Her cihātı ol begüñ maʿmūrdur	Mahmut Bey meşhur bir beydir ve o beyin her yönü saadetli ve başarılıdır.
1183.	Eyledük ol mīri defʿātile yād Dilleri ḳılmışdı anuñ medḥi şād	O beyi defalarca yâd ettik; onun medhi gönülleri şâd eylemiştir.
1184.	Gitmesin anuñ murād itdi bile Ola ol yerde Ḥasan Paşayıla	(Vezir Sinan Paşa) Onun gitmesini ve orada Hasan Paşa'yla birlikte olmasını istedi.
1185.	ʿAskerüñ virdi niçe yararını Yoġ ider aʿdānuñ anlar varını	En iyi askerleri, düşmanın kökünü kazımaları için (Hasan Paşa'nın) emrine verdi.
1186.	Nām ile Beyt-i Taʿizz dirler ana Gitdiler olmaġa ol ḫidmet-edā	Oraya Beyt-i Taiz denir; (Hasan Paşa ve Mahmut Bey) oraya hizmet eda etmeye gittiler.
1187.	Birinüñ paşalıgıla nāmı var Birisi bī-mes̱el bir çābük-süvār	Birinin paşalık için adı geçiyor; diğeri ise eşi görülmemiş hızlılıkta bir süvaridir.
1188.	Ḫaylī eyyām aña meşġūl oldılar Düşmenüñ her biri bir ġūl oldılar	Günlerce o işle meşgul oldular; düşmanın her biri hortlak gibiydi.
1189.	Oldılar çünkim revān ol ḥidmete Geldiler nāmūs u ʿār u ġayrete	Namusla, edep ve gayret göstererek hizmet için yola çıktılar.
1190.	Ḫiẕmet-i sulṭāna bel bağladılar Çıḳmaġa ol ṭaġa yol aradılar	Sultanın hizmetine bel bağladılar ve o dağa çıkmak için yol aradılar.
1191.	Anlara Bārī ʿināyet eyledi Lüṭf u iḥsān u hidāyet eyledi	Allah onlara (Hasan Paşa ve Mahmut Bey'e) lütuf ve ihsan eyledi, inayet gösterdi.
1192.	Dilediler ol yeri menzil ola	O yerin konaklama yeri olmasını

	İstediler Zeydīler bih-dil ola	dilediler ve Zeydîlerin iyi niyetli olmasını istediler.
1193.	Niçe gün turdı muḳābil ol ḥasūd Virmediler ẕerrece hergiz vücūd	O hasetçiler, günlerce karşı koydular ve onları görmek mümkün olmadı.
1194.	Ḳalʿadan anlar daḫı görindiler ʿAskerüñ varduġı yire indiler	Bir süre sonra göründüler ve kaleden askerin olduğu yere doğru indiler.
[52b]		
1195.	Çıḳdılar pusu ḳurub niçe ʿArab İstediler kim ola cenge sebeb	Pek çok Arap pusu kurup savaş çıkması için uğraştı.
1196.	Böyle imiş ibni Şemse'd-dīn hem Bī-ʿaded Zeydī niçe bī-dīn hem	İbni Şemseddin böyle biriymiş; sayısız dinsiz Zeydî de böyleymiş.
1197.	Anda varub vāṣıl oldı bu alāy Ḳurdı bir yere maḥaṭṭa ṭutdı cāy	Bu asker alayı oraya ulaştı ve konaklayıp oraya karargâh kurdu.
1198.	Alınur ol ṭaġ ḫarc olsa emek Aña ḫaylī ḳuvvet-i bāzū gerek	Çok emek harcanırsa o dağ alınır; ancak epeyce bilek gücü gerekir.
1199.	Ol mekān olmaġiçün bir ġayrı yer Muḫtaṣar ādemle ol beg seyr ider	Başka bir yeri kendilerine mekân etmek için o bey ve az sayıda adamı, (etrafı) seyreder.
1200.	Düşmen añlar bunlaruñ ġāfilligin Gör o Zeydī ḳavminüñ cāhilligin	Düşman (olan Zeydîler) bunların gafilliklerini anlar; fakat sen o Zeydî kavminin cahilliğine bak!
1201.	ʿAsker[e] anlar hücūm itdi ḳamu Pusu ḳurmışlar meger ḳavm-i ʿadū	Onların hepsi askere hücum etti; meğer düşman kavmi pusu kurmuş.
1202.	Anda ol beg itdügi erlikleri Añılur her dem dil-āverlikleri	O Bey'in oradaki yiğitlikleri ve cesareti her zaman anılır.
1203.	Ol ḳadar aña tüfeng üşürdiler Niçe defʿa atını düşürdiler	Ona (Bey'e) sayısız tüfek attılar ve atını defalarca düşürdüler.

1204.	Ol piyāde olduġınca irdi at Niçesin şāh-ı ʿadūnuñ itdi māt	Atından düşüp yaya kaldığı zaman hemen bir at yetiştirdiler; o ise düşman şahlarının pek çoğunu mat etti.
1205.	Cümlesine at ṣalub ol merd-i pāk Baġlasa aʿdā alāy iderdi çāk	O tertemiz yiğit, düşmanın hepsine at salıp onlar alay bağlasa bile parçalardı.
1206.	Ḫaylī anda eyledi yararlıḳ Olsa lāyıḳ aña her serdārlıḳ	Orada sayısız yararlılıklar gösterdi; artık ona her serdarlık layıktır ve yakışır.
1207.	ʿAsker-i sulṭāna olmasun zevāl Anlara gelmişdürür ḥarb u ḳıtāl	Sultanın askerlerine zarar gelmesin; onlar savaş hâlindedirler.

[53a]

1208.	ʿAskerüñ birisi biñine yeter Türk her yerde şikārına yeter	Askerin bir tanesi bin düşmana bedeldir; Türk her yerde avını yakalar.
1209.	Kevkebānuñ ṭaġına dirler Şibām Ol cebel virür aña bu deñlü nām	Kevkeban'ın dağına Şibam derler; (Kevkeban'ın) meşhurluğu ise bu dağ sayesindedir.
1210.	Aldılar Beyt-i Taʿizzden ṭaġı gör Ġuṣṣadan oldı ʿadūnuñ gözi kör	Beyt-i Taiz'den o dağı aldılar; gam ve kederden düşmanın gözü kör oldu.
1211.	Oldı her yerden yürüyüş ol maḥal Ḳuvvet ile ol gün alındı cebel	O bölgeye her yerden yüründü ve o gün dağ, kuvvet ile alındı.
1212.	Ḳalʿa ol demde ḥiṣār oldı daḫı Zeydīler şimdi nizār oldı daḫı	Kale o vakit kuşatıldı ve Zeydîler zayıf ve güçsüz kaldılar.
1213.	Her ṭarafdan ḳalʿayı ḳuşatdılar Düşmeni biri birine ḳatdılar	Kaleyi her yandan kuşattılar ve düşmanı birbirine kattılar.
1214.	Kevkebān içinde ḳaldı ehl-i şer Ḥaşr olub anlar çıḳarmaz oldı şer	Şer ehli, Kevkeban içinde sıkışıp kaldı ve artık kötülük ve fesat

		çıkaramaz oldu.
1215.	Ḳurdılar yer yer meterresler aña Göz ḳulaġ olmışdı ʿasker her yaña	Oraya yer yer siperler kurdular; askerler, her yana göz-kulak olmuştu.
1216.	Ṭutdılar begler aġalar çevresin Berk iḥāṭa itdiler her kūşesin	Beyler, (Zeydî) ağaların çevresini tuttular ve her köşesini çok sağlam şekilde kuşattılar.
1217.	Beglerüñ her biri vardı bir ḳola Baş olan beglerdi bir niçe ḳula	Beylerin her biri farklı bir koldan ilerledi; hepsi de hayli askerin komutanıydı.
1218.	Yoġ idi ol ʿaskerüñ saʿyına söz Ceng iderler anda var ʿaşḳıla sūz	Askerin gayretine diyecek söz yoktu; orada var güçleriyle, aşkla savaşırlar.
1219.	Raʿd-veş irer ṣadā her ṭūbdan Her biri ṣan āh ider bir ḫūbdan	Her toptan, gök gürültüsü gibi bir ses işitilir; sanki her biri bir güzelin elinden inlemektedir.
1220.	Bunca kim vardur tüfeng-endāzlar Ceng iderdi anda ol şeh-bāzlar	Bu kadar tüfek ustaları vardır ve orada gösterişli yiğitler savaşırdı.

[53b]

1221.	Ḳalʿadan aʿdā daḫı ceng eyleyüb Ḥışnı ʿasker anlara teng eyleyüb	Düşman kaleden savaştı ancak asker o kaleyi düşmana dar etti.

Ḥikāye

1222.	Muttaṣıl olurdı ḥarb anda ṣaḥīḥ Diñle neyler ʿasker-i Leng-i ḳabīḥ	Orada sürekli savaş olurdu; çirkin Leng'in askerlerinin ne yaptığını dinle!
1223.	Ḳalʿa cengin bu ḳadar ādem ider Leng-ḫar ḳavmi gelür ṭurmaz irer	Kaledeki savaşta bu kadar adam varken Leng-har'ın kavmi de oraya gelip yetişir.
1224.	Bu rivāyet oldı taḥḳīḳ-i ḫaber İtdi yetmişden ziyāde cengi Ḫar	Bu rivayet gerçek bir haber oldu; o Eşek, yetmişten fazla savaşa katıldı.

1225. Ṣanma kim anı inüb Aʿrec gelür
Ol tula (?) üstündeki maḫrec gelür
اول تولاه اوستنده کی مخرج کلور

Arec’in (Mutahhar’ın kaleden) inip geleceğini sanma; o tula üstünde olan mahrec gelir.

1226. Kendi inmez ḳavmi iner Leng içün
Ḫaylī iḳdām ider anlar ceng içün

Leng’in kendi (kaleden) inmez, onun yerine kavmi iner ve onlar savaşmaya gayret eder.

1227. Zeydīler ceyş-i Muṭahhardur ḳadīm
İde Ḥaḳ meskenlerin nār-ı caḥīm

Zeydîler, önceden beri Mutahhar’ın askeridir; Allah onların yerini cehennem ateşi etsin!

1228. Bunlara gelmiş hemān ceng-i kilāb
Cānına it cānlular virür ʿ aẕāb

(Düşman, Paşa ve askerleriyle) it dalaşı etmeye gelmiş; o it canlılar, (askerimizin) canına azap verir.

1229. Ceng iderken uluşurlar seg mis̱āl
Adı mühmel geydügi bir ḳara şāl

Adı bilinmeyen bir kara şal giyerler, savaşırken köpek gibi uluşurlar.

1230. Her biri zengī gibi şekli siyāh
Şol ḳadar çoḳdur nitekim ḫāk-i rāh

Her biri zenci gibi siyahtır; yoldaki toprak gibi çok ve sayısızdırlar.

1231. Şöyle beklerler meters içini
Eylemez ḫālī birisi yirini

(Askerlerimizin) her biri siperde bekler ve hiçbiri yerini terk etmez.

1232. İstediler anda ol ḫandek ṭola
Cisre beñzer ḳalʿaya bir yol ola

O hendeğin dolmasını ve kaleye geçmek için köprüye benzer bir yol olmasını istediler.

[54a]

1233. İtdiler cisre daḫı ḳaṣd olmadı
Cisr olmadı vü ḫandek ṭolmadı

Köprüye yöneldiler; ancak köprüyü geçemediler, hendek de dolmadı.

1234. Ḫandek-i aʿdāya ṭaş aşladılar
Ṭaş ṭopraḳ dökmege başladılar

Düşman hendeğine taş attılar; orayı taş toprakla doldurmaya başladılar.

1235. Ḥabs olub çekmişleridi ḫaylī derd
Oldılar ol rū-siyehler rū-yı zerd

(Zeydîler) oraya hapsolup hayli dert çekmişlerdi; o kara yüzlü kimselerin yüzü sapsarı kesildi.

1236.	Başlarına irdi nekbet Zeydīnüñ İşleri oldı nedāmet Zeydīnüñ	Zeydîlerin başına talihsiz işler geldi ve Zeydîler pişman oldular.
1237.	Vāḳiʿ olmadı Yemen'de birine Bunlara olan muṣībetler yine	Bunların başına gelen işler, Yemen'de kimsenin başına gelmedi.

Ḥikāye

1238.	Kevkebān ḥarb u ḳıtāl üzre iken Emr ider ol ḥīnde ol ṣaff-şiken	Kevkeban'da savaş ve çarpışmalar devam ederken o düşman saflarını dağıtan (vezir), o vakit emir verir.
1239.	Şol ʿAden fetḥin bile iden odur Ol ḳapudanuñ Ḥıżır Beg nāmıdur	Şu Aden'i bile bir fetheden olur; o kaptanın adı Hızır Bey'dir.
1240.	Bender-i şehr-i Moḫāda idi ol Ol fetiḥ olaldan anda idi ol	O (Hızır Bey) fetih gerçekleştiğinde Moha şehrinin iskelesinde idi.
1241.	Aña Baʿdān üstine çıḳsun didi Ḫidmet-i sulṭāna saʿy itsün didi	(Vezir), ona (Hızır Bey'e) Ba'dan üstüne çıksın ve sultana hizmet etmeye gayret etsin dedi.
1242.	Oldı emr ol ṣāḥib-i idrākden İrişüb fermān o merd-i pākden	O temiz ve idrak sahibi kişiden bu emir ve ferman ulaştı.
1243.	Vara ol Ḥab ḳalʿasın ḳuşatmaġa Düşmene isterdi ḳuvvet ṣatmaġa	(Vezir), düşmana kuvvet göstermek için Hab Kalesi'nin kuşatılmasını isterdi.
1244.	Küçük Aḥmed Beg denilür birine İtdi tefvīż anlaruñ tedbīrine	Bu işin halledilmesini Küçük Ahmet Bey denilen birine havale etti.

[54b]

1245.	Ḳalʿa-i Baʿdāna Ḳurdoğlıyıla Ol begi anuñla gönderdi bile	Ba'dân Kalesi'nin fethi için Kurdoğlu'yla beraber o beyi de gönderdi.
1246.	Virdi bir miḳdār ʿaskerden aña Hem muʿāvin baʿżı beglerden aña	Hem askerlerin bir kısmını hem de bazı beyleri ona yardım etmeleri

		için görevlendirdi.
1247.	Var ḳapudanuñ biri daḫı be-nām Bu Yemende añılur Ferhād-nām	Kaptanlardan biri daha vardır ki Yemen'de Ferhat adıyla anılır.
1248.	Ol bu yerlere ḳapudan gelmedi Bunda olmışdur ḳapudan gelmedi	O, bu yere dışardan kaptan olarak gelmedi, burada kaptan olmuştur.
1249.	Olda ol ḫiẕmetde bile cānile Bendedür serdāra ol fermānile	(Ferhat), orada canla başla hizmet etmektedir ve serdarın fermanlı kölesidir.
1250.	Kürd Maḥmūd evvelā olmışdı yād Anda kāşifligle olan ber-murād	Kürt Mahmut daha önce anılmıştı; orada kâşiflik etmiş ve bu işi başarmıştı.
1251.	Niçe bellü kimseler mevcūd idi Cānib-i aʿdā o dem mesrūd idi	Bilinen pek çok kimse vardı; düşman tarafı o vakit bildirilmişti.
1252.	Ḳurdı Ḳurdoġlı maḥaṭṭa varuben Şöyle kim ḳalʿa görinür ḳarşudan	Kurdoğlu, kaleyi karşıdan gören bir yere karargâh kurdu.
1253.	Ḳalʿayı anlar iḥāṭa idemez Olduġı yerden bir ādem gidemez	Onlar kaleyi kuşatamaz; ancak oldukları yerden, başka kimse de geçemez.
1254.	Bekleyüb ṭururlar ancaḳ bir yeri Gezmeden yegdür nihāyet serseri	Bir yeri bekleyip dururlar; yine de bu durum serseri gibi gezmekten iyidir.
1255.	İki üç ay ol ḫıyām içre mekīn Oldılar şerrinden aʿdānuñ emīn	İki üç ay boyunca çadırlarda kaldılar ve düşmanın şerrinden korundular.
1256.	Nāgehān anlar ġulüvv-i ʿāmm ider Dāyim ehl-i ʿayb olan kem-nām ider	Onlar (düşman), gizlice saldırır; ayıp ehli olanlar, daima abes işler ederler.
1257.	Nār-ı ifsādile şer ḳaynattılar ʿĀlemi biri birine ḳattılar	(Düşmanlar), fesat ateşinde şer kaynatarak âlemi birbirine kattılar.

[55a]

1258.	Ḫaylī yirdür Kevkebān Baʿdāndan Anlara dermān irişmez andan	Kevkeban, Ba‘dân’dan epeyce uzaktır, oradan onlara yardım gelmez.
1259.	Bir bahāne eyleyüb ʿasker didi Cemʿ olub anlar ʿulūfe istedi	Asker bir bahane bularak toplandı ve ulufe istedi.
1260.	Ol ʿArablar ʿaskeri olsa bize İrür anlardan belā başumuza	Onlar Arap askeri olsa bile onlardan bize ancak bela gelir.
1261.	Niçe kez böyle teḳāżā itdiler Biri birisini iġvā itdiler	Pekçok kez bu şekilde (yaptıklarını) başımıza kaktılar, birbirlerini bu şekilde ayarttılar.
1262.	Eks̱eri ʿasker ʿArabdur ceng iden Dāyimā ol ḳavmdür ḳullanılan	Savaşan askerlerin çoğu Araptır, kullanılan hep bu kavim olmuştur.
1263.	Hem ʿadūya hem bize ʿasker olub Mābeyinde ceng-cū anlar olub	(Araplar) hem düşmana hem bize asker olmuşlar ve arada savaşmışlardır.
1264.	Māyil-i ʿişyān olanuñ meylidür Ol dü-rūy olmaġıla ʿayb ehlidür	İsyana meyilli olanın meyli budur, onlar ikiyüzlü olmakla ayıplanmış olanlardandır.
1265.	Evvelā gör bunlaruñ baḫtuñ likin Bil yalan olan sözüñ gerçeklügin	Öncelikle bunların bahtını gör; fakat bu sözün de gerçekten bir yalan olduğunu bil.
1266.	Türk dirler ʿasker-i Rūm adına Gör ki neyler ḥīle gelse yādına	Rum askerine Türk derler; onun aklına bir hile gelirse gör ki neler eder!
1267.	Türke ter[s] düşse ʿadūya yār olur ʿİzzet iderler aña kim cār olur	Her kim Türk’e ters düşse düşmana dost olur; kim de Türkle yoldaşlık ederse Türkler ona izzet gösterir.
1268.	Cār-ı cīrāndur ṣıġınmaġa bedel Bir ʿazīze varsa kimse ḳatmaz el	Kim Türk’e sığınırsa (Türk) ona en iyi komşu olur ve kimse (o sığınana) el kaldırmaz.

1269.	Bunlara āyīn-der-cevre (?) demek Ol başılmaz nitekim nān u nemek	Bunlara eziyet etmek demek; nitekim ekmek ve tuz (ayak altında) çiğnenmesi gibidir.
1270.	Bu daḫı bunda emānuñ biridür Her olan ʿādetler anuñ biridür	Bu dahi eman vermenin biridir; bu âdet, orada var olan âdetlerin biridir.

[55b]

1271.	İncinür vaḳtā ki aʿdāya ḳaçar Her ḳaçan gelse yine bize döner	(Araplar), ne vakit düşmana sığınsa incinir; o vakit yine bize dönerler.
1272.	Böyledür bunlaruñ aḥvāli müdām Eylemez bir yerde bir ayı tamām	Bunların hâli her zaman böyledir; bir yerde bir aydan fazla kalmaz.

Ḥikāye

1273.	Ger suāl eylerseñ işit nefʿini Diyeyim saña suʾālüñ defʿini	Bu işin faydasını sorarsan gel anlatayım da kafandaki sorular dağılsın.
1274.	Cengde biri birine düşseler Bize nāfīʿdür ne deñlü düşseler	Savaş esnasında birbirlerine ne kadar düşseler bizim için o kadar faydalıdır.
1275.	Kelbi ḫınzīra muṣallaṭ idiver Ger helāk olursa fī nāri's-saḳar	Eğer sakar ateşinde helak olsun istersen; köpeği domuza musallat ediver.
1276.	Cümlesine kāşkī irse ġażab Ḳavm-i Zeydī dünyede yoġ olsa heb	Keşke tüm Zeydîlere gazap gelse ve dünyadan yok olup gitseler.
1277.	Çünkü ʿiṣyān ehlidür ol dīv-i ded Anlara gelmiş eb[an] ʿan cedd ḥased	Çünkü onlar isyan ehli yırtıcı devlerdir; hased, onlarda babadan oğula geçer.
1278.	Ṭāyıʿ olmazlar ulü'l-emr olana Meẕhebi uymaz ḫılāf-emr olına	Kendi istekleriyle hükümdara itaat etmezler; mezhepleri ise emre karşı gelmeye cevaz vermez.
1279.	Sūd-mend ol bu naṣīḥatden işit Zeydīye raḥm eyleme benden işit	Bu faydalı şeyi benim nasihatimden işit ve Zeydîlere acıyıp şefkat gösterme.

1280.	Ḫāricī-mez̠heb ḫavāric olalar Ehl-i İslāma Yahūdī diyeler	Harici mezhebine mensup olanlar asi olup ehl-i İslam olanlara Yahûdî demekteler.
1281.	Merḥamet ider mi ādem anlara Laʿnet eyler cümle ʿālem anlara	İnsan onlara nasıl merhamet edebilir ki? Cümle âlem onlara lanet okumaktadır.
1282.	Pādişāhuñ ekmegini yiriken Beglere gör netdi Zeydī-i Yemen	Yemen Zeydîlerinin, padişahın ekmeğini yerken onun temsilcisi olan beylere ne yaptığını gör.

[56a]

1283.	Niçesi aʿdāya ʿayb eyler gibi Ol ḳapudandan emān ister gibi	Pek çoğu düşmana ayıp ederek kaptandan aman ister gibiydiler.
1284.	Vācih oldılar gelüb alāyıla İder anlar ḫidmeti ībāyıla	Alay olarak dönüp geldiler (ve bize katıldılar); ancak tiksinerek hizmet etmekteydiler.
1285.	Ḳavlile gelmiş meger kim ol kilāb Kes̠retinüñ ola tems̠īli türāb	O köpekler anlaşarak gelmişler; o kadar çoklar ki bu çoklukları toprağa, kuma teşbih edilebilir.
1286.	Baʿżı yanında olan dağıldılar Neye uğradı o begler bildiler	Yanlarında yer alanlardan bazıları dağılınca beyler neye uğradıklarını anladılar.
1287.	Düşmene varub buluşdılar nihān Didiler yoḳ anda ḳuvvetden nişān	(Zeydîler), gizlice düşmanın yanına gitti ve düşmana 'Osmanlı askeri güçsüz' diye bilgi verdiler.
1288.	İtdiler ıẓlāl anuñ olancasın Yanına devşürimez ol ancasın	Onun hepsini gölgelediler; o, bu kadarını yanına toplayamazdı.
1289.	Añladılar çünki tenhā ḳalduğın Bildiler anları ḥayret olduğın	(Düşman, kaptanıderyanın) yalnız kaldığını ve şaşırmış olduğunu anladı.
1290.	Ebr-i bārān gibi şol ārāmsız Zişt-rūlar niçe biñ endāmsız	Yağmur yüklü bulutlar gibi sürekli, binlerce şekilsiz vücutlu ve çirkin yüzlü...

1291.	Dökülüb geldi ḳapudan üstine Her ne kim Ḥaḳdan gelür cān üstine	Hepsi dökülüp kaptanın üzerine hücum etti; Allah'tan gelen her şey başla beraber kabul edilir.
1292.	Ol ḳażā ider şehīdānları gör Bu s̱evāb-ı mekremet-ās̱ārı gör	Savaşan o şeref abidesi ve sevap sahibi şehitleri gör.
1293.	Bunları teşbīh iderseñ benzer ol Ṣan nücūmuñ arasında Ülker ol	Bu savaşan askerlerimizi teşbih edecek olursan onlar yıldızların arasındaki Ülker yıldızı gibidir.
1294.	İdemez ceng olmaġıla pençe-gīr İki hirreye olur maġlūb şīr	Pençeleri sağlam olsa da savaşamaz ve bir arslan, iki kediye mağlup olur.
1295.	Çoḳluġa çāre idemez az olan Neylesün bu deñlü zāġa bāz olan	Az olanlar çoklukla baş edemez; bu kadar kargaya karşı şahin ne yapabilir ki!

[56b]

1296.	Üşdiler gūyā leşe o şer-ġurāb Gitse devlet başdan irür ġaẕāb	O şerli kargalar leşe üşüşür gibi toplandılar; hâlbuki devlet başlarından gitse gazap gelecek.
1297.	Evvelā ʿayb ehl-i Baʿdān eyledi Ṣoñra her eṭrāf ʿiṣyān eyledi	İlk olarak Ba'dân halkı ayıp etti; ardından her yer isyan etti.
1298.	Bunları taḥrīk ider Aʿrec meger Bunda Türküñ żaʿfı var ġāyet de der	Meğer bunları Arec tahrik ediyormuş; Türklerin bu işte zaaf gösterdiğini söyler.
1299.	Ḥıṣn-ı Ḥabda ol Ḫaruñ ḳardaşıdur Fitne ehlinüñ o yerde başıdur	Hab Kalesi'nde o Eşek'in kardeşi bulunur ve her tarafta fitne çıkaranların başını çeker.
1300.	Ol Muṭahhar añılur İbni İmām Bu ʿAlī ibni İmāma daḫı nām	O İbni İmam, Mutahhar diye anılır; bu İbni İmam'ın bir diğer adı da Ali'dir.
1301.	Rūmda ancaḳ Muṭahhar dinilür Böyle müfsid olduġını kim bilür	Ancak Rum topraklarında ona Mutahhar denir; onun böyle fesatçı olduğunu kim bilebilir!
1302.	Ad ile Ḥıṣn-ı Mermer (?) yād olur	Orası Mermer Kalesi olarak adlandırılır; (orada) hasetçi olan

آدايله حصن دمرمريا داولور
Zeydīlerden bī-ʿaded ḥussād olur

sayısız Zeydî mevcuttur.

1303. Anda iken virdi ol Ḥab ḳalʿasın
Żabṭa ḳādirdür bilür ol ḥīlesin

Oradayken Hab Kalesi'ni verdi; ancak hilesini bilirdi, istediği zaman zaptetmeye gücü yeterdi.

1304. ʿAsker anlardan neler çekdi neler
İtdügin herkes bulur ne itseler

Askerler onların (Zeydîlerin) elinden türlü eziyetler gördü; ancak kim ne ederse onu bulur.

1305. İndi ḥarb içün o şekl-i ġūllar
Vācibü'l-ḳatl ü ser-i maḫẕūllar

O rezilliğin timsali ve katli vacib olan hortlak şekilliler, harb için kaleden indiler.

1306. Kes̱retin bundan ḳıyās it anlaruñ
Düşdi biñ aʿdā birine ʿaskerüñ

Çokluklarını ise buradan kıyas et ki bir askere bin düşman askeri düştü.

1307. Şol ḳadarca ḳādir oldı her kişi
Tā şehīd olunca çalışmaḳ işi

Askerlerimizin gücü, ancak şehid olana kadar çarpışmaya yeterdi.

1308. Her şehīdüñ oldı ol dem bağrı ḫūn
Şerḥalar açıldı yer yer lāle-gūn

O zaman her şehidin bağrı kanla doldu ve bağırlarında yer yer lale renginde yaralar açıldı.

[57a]

1309. Bu ḥaḳāretler kim oldı niçe kez
Kāfir islāma bu buġżı eylemez

Bu hakaret dolu işler pekçok kez oldu, öyle ki kâfir bile Müslümana bu kötülüğü reva görmez.

1310. Ḳırdılar anda bu deñlü ʿaskeri
İtdiler böyle telef ol begleri

(Zeydîler) orada pekçok askerimizi öldürdüler ve o beyleri bu şekilde telef ettiler.

Ḥikāye

1311. Āṣaf-ı şāha ḫaber vardı ḳaçan
Nice çekmişdür ḥarāret diñle sen

Şâhın vezirine bu haber ulaştığında nasıl da kan beynine fırlamıştır!

1312. Bunlaruñ ḳaṭʿā bu ḳalmaz yanına
Acıruz anlaruñ ancaḳ ḳanına

(Vezir), bu iş onların yanına asla kalmaz; biz ancak onların kanına

acırız, demiştir.

1313.	Ol bed-aḫter Kevkebān issi olan Ṭāliʿ-i naḫsı nice itdi ḳıran	Kevkeban'ın sahibi olan o kötü yıldızlı kişi, uğursuz talihi nasıl da kıran oldu! (bir araya geldi.)
1314.	Ol ġażabla neyler aʿdā başına Gör nice ḳopardı ġavġā başına	(Vezir), o gazaplı hâliyle düşmana neler eder, gör ki onların başına ne belalar açar.
1315.	Ṭoplar evvelkiden şiddet bulub Şānı serdāruñ daḫı ḥiddet bulub	Toplar evvelkinden daha şiddetli patlayıp serdarın şanı daha da arttı.
1316.	Degdiler barutuñ anda otına Cezbelendi pür-şerār olub yine	Barutun miktarını artırdılar; (toplar) kıvılcım dolu hâlde sanki cezbeye kapıldı.
1317.	Oldılar ḫūn-rīz her bir şāhī tīġ Ṣanur aʿdā gökde şekl-i māhī tīġ	Şaha ait her kılıç kan döker oldu; düşman, (tepesine inen) kılıcı gökteki ay şeklinde sanmaktadır.
1318.	İbni Şemse'd-dīnüñ oldı beñzi zerd Ḫavf-ı cān ile olub ol ehl-i derd	İbni Şemseddin'in rengi sapsarı oldu ve ölüm korkusu çekerek dert ehli oldu.
1319.	Oldı ḥıṣn ol günde aña ṣavmaʿa Cismi lerzān idi gūyā şaʿşaʿa	Kale o gün, onun için ibadet yeri oldu; güya vücudu parıltılarla titriyordu.
1320.	Rāstdur ismi müsemmāsına çün Ḳorḫudan ṣarar[ı]gitdi niçe gün	İsmi ile müsemma oldu, korkudan uzun (güneş gibi) zaman sapsarı kesildi.

[57b]

1321.	Tāb-ı tebden pek ḥarāret bağladı Derdi getdükçe cerāḥat bağladı	Sıtma nöbetlerinden dolayı ateşi oldukça fazlaydı; derdi günden güne iltihap bağladı.
1322.	İntiḳāmın dir ki ol benden alur Ḳanlarını ʿaskerüñ benden alur	O vezir askerin kanını ve intikamını benden alır, demeye başladı.
1323.	Miḥneti her gün ziyāde olmada Başı aʿdānuñ iʿāde olmada	Günden güne (İbni Şemseddin'in) kederi artmaktaydı; düşmanın kellesi alınacaktı.

1324.	İbni Şemse'd-dīn ire diyü zevāl Ḫāke sürer yüzin olub pāy-māl	İbni Şemseddin güneş doğsun ve kurtuluş erişsin diye dua ederek yüzünü yerlere sürer.
1325.	Niçe ay ol aña gün göstermedi[1589] Gördi düşmen bu ṭarīḳ el virmedi	Aylardır ona gün yüzü gösterilmedi; düşman, bu şekilde kurtulamayacağını anladı.
1326.	Kevkebāna itdi Ḥaḳ ġālib bizi Düşdi ol aʿdā-yı dehrüñ yıldızı	Allah bizi Kevkeban'da galip eyledi ve dünyada düşmanların yıldızı kaydı, söndü.
1327.	Ṭāliʿiyle kevkebi alışmadı Niçe dem destūrı gör barışmadı	Talihi ve yıldızı birbirine uymadı; vezir, uzun zaman talihinden çekti.
1328.	Giceler encüm gibi bī-dār idi Kevkebān ḳaṣrı serine ṭar idi	(İbni Şemseddin) geceleri yıldızlar gibi uyanıktı; Kevkeban köşkü ona dar gelmekteydi.
1329.	Gök yüzine çıḳsa nitekim o māh Çıḳmaġa bulunmayaydı aña rāh	Nitekim o ay (vezir), gökyüzüne bile çıksa; oraya çıkmaya yol yoktu.
1330.	ʿAskeri olsaydı bu deñlü nücūm ʿAḳreb olub her biri itse hücūm	Bunca yıdızlar onun askeri olsaydı ve her biri akrep olup hücum etseydi…
1331.	Pādişāhuñ ṭāliʿi maʿdūddur Mesnedi ol zümrenüñ maʿbūddur	Padişahın kısmeti ve kaderi sınırlıdır; o zümrenin gerçek dayanağı ise Allah'tır.
1332.	Baḫt-ı bed aʿdādan olmaz münḳaṭıʿ Derd ü ġam ednādan olmaz münḳaṭıʿ	Kötü talih, düşman üzerinden eksik olmaz; dert ve keder alçak ve adilerden uzak olmaz.

Ḥikāye

[58a]

1333.	Bir fikir ider Muṭahhar niye gör Kendüye reʾyiyle ẕillet irişür	Mutahhar, yine bir plan yapar ve kendine kendi düşüncesi yüzünden ve zillet erişir.

[1589] Yazmada "gösermedi" şeklindedir.

1334.	Niçe ʿasker cemʿ ider göndermege Gör ne deñlü ḥīle eyler dermege	Göndermek için pek çok asker toplar; bunları toplamak için ne türlü hileler yapar gör!
1335.	Cin dirür gibi dirür müfsidleri Olmuş ol Zeydīlerüñ mürşidleri	Zeydîlerin mürşidi olan (Mutahhar), cin çağırır gibi müfsidleri bir araya getirir.
1336.	Geldiler yanına Ḳaṭrān u Neşīr Müft [ü] zift öldüklerini eyle seyr	Katran ve Neşir (Mutahhar'ın) yanına geldi; bu şirret kişilerin ölümlerini seyret.
1337.	Didi kim heb ʿaskeri sīr aluñuz Bu cibāli beklerim ben yaluñuz	Askerlere savaş için yerlerini almalarını söyledi; bu dağları ben yalnız başıma beklerim, dedi.
1338.	Varuñuz Ṣanʿānuñ ardından yaña Bildürüñ ḳāṭʿ olduġın yoluñ baña	San'â'nın ardından dolaşarak yolu kesin ve bunu bana bildirin, dedi.
1339.	Türke bir kimse gelüb gitmez olur Bu ḫaber hīç kimse işitmez olur	Kimse Türk'ün yanına gelip gitmez ve bu haber (yolun kesildiği), işitilmez, dedi.
1340.	Ṭutulur gelmez azuk bir yirden Ḳalur anlar reʾyile tedbīrden	Yol tutulur ve (Osmanlılara) hiçbir yerden yiyecek azık gelmez; bir şey düşünüp tedbir de alamazlar, dedi.
1341.	Gitdi Ḳaṭrān baş olub Zeydī ile Gör muḳayyet olduġın ḳaydı ile	Katran, Zeydîlere reis olup onlarla gitti; onlara sahip çıktığını delilleriyle gör.
1342.	Rāh-ı Ṣanʿāyı ṭolaşdılar varub İstesek gelmezleridi yalvarub	(Zeydîler) San'â yolunu dolaşıp geldi; yalvar yakar gelmelerini istesek yine de gelmezlerdi.
1343.	İşidüb oldı feraḥ destūr-ı şeh Umaruz Ḳaṭrān ola ol rū-siyeh	Şahın veziri bu olayı duyunca ferahladı; umarız o Katran'ın yüzü simsiyah kesilir.
1344.	Bir yüz aḳlıġın dilerler itmege Her kişi ḥāżırlanurlar gitmege	Herkes, bu işten yüzünün akıyla çıkmak için sefere hazırlanır.
1345.	Bildi kim taḥḳīḳ gelmişler yola Emr ider beglerle bir ḫaylī ḳula	(Vezir), düşmanın yolu kesmek için geldiğinden emin olunca beylere ve

askerlere emreder.

[58b]

1346.	Aña ılġār itmegi heb bildiler Ol ʿadūya gitmegi iş itdiler	Düşman kalesine saldırmayı kendilerine iş edinip hep birlikte son sürat yola çıktılar.
1347.	Bir gice irişmedin ān-ı ṣabāḥ Buldılar bir yirde Ḳaṭrānı ṣabāḥ	Bir gece, sabah olmadan Katran'ı bir yerde buldular.
1348.	Şöyle ceng eyler ki ʿasker ẕevḳile Böyle ḥarb olmamışıdı şevḳile	Asker(imiz), öyle keyifli bir savaş eder ki daha önce böyle şevkle savaşmamıştır.
1349.	Āḫiri imiş meger ol fitnenüñ Nefʿini gördük o müfsid gitmenüñ	Meğer bu olay, fitnenin sonuymuş; o müfsidlerin gitmesinin faydasını gördük.
1350.	Kesmek içün tīġini herkes biler Anda Ḳaṭrān u Neşīri kesdiler	Düşmanı kesmek için herkes kılıcını biledi; orada Katran ve Neşīr'i kestiler.
1351.	Ḫaylīce anlar geçerdi gülleler Geçdi mızrāġ[1590] ucına ol kelleler	Onlar (bize) çok gülle atardı; ancak kellelerinin pek çoğu mızrak ucuna geçirildi.
1352.	Bī-ʿaded Zeydīnüñ aldılar serin Zīnet itdiler o başuñ eks̱erin	(Askerlerimiz), sayısız Zeydînin başını kestiler ve çoğunun başını süs eşyası ettiler.
1353.	Müjde içün gitdi bir ādem o dem Neyledi āṣaf işit irdügi dem	O vakit bir haberci, müjde vermek için vezire gitti; haberi alınca vezirin ne ettiğini dinle!
1354.	Geydürüldi müjde-gāna ḫilʿatı Oldı illerden ziyāde rifʿatı	Müjdeciye hilat giydirildi ve onun (elçinin) itibarı ve büyüklüğü, diğerlerinden fazla oldu.
1355.	Ol ser-i aʿdāyı ḳaṭʿ idenlere Tenlerin rāh üzre naṭʿ idenlere	Düşmanın başını kesip vücutlarını yol üzerine döşek gibi yayanlar var ya...

[1590] Yazmada "mızrāʿ" şeklindedir.

1356.	Her birinüñ oldı el üzre yeri Ḳadrile buldı teraḳḳī her biri	Onların her biri el üzerinde tutuldu ve yüceltilip yükseltildi.
1357.	Eyledi şermende luṭf-ı tām ile Oldılar maḳbūl anlar nām ile	(Vezir), sayısız lütuf göstererek onları mahcup etti; onlar, makbul kişiler oldular.
1358.	Ol ser-i Ḳaṭrān ṣudāʿa nefʿ idüb Ḫayra tebdīl itdi şerri defʿ idüb	O Katran'ın başını, baş ağrısından kurtardılar ve şerleri hayra çevirdiler.

[59a]

1359.	Siḥr idemezlerdi ḳavm-i Zeydīler Meẕheb-i bāṭılla ger azaydılar	Eğer Zeydîler bâtıl mezheble isyan etseydiler sihir ve gözbağcılık edemezlerdi.

Ḥikāye

1360.	Döndi bir ġayrı ṭavır bu çarḫ işit Rūz u şeb dilden Ḫudāya minnet it	Feleğin çarkı, bu sefer farklı bir tavırla döndü; gece gündüz Allah'a minnet et.
1361.	Geldi bir tāze ḫaber virdi ḥayāt Şād-mān oldı cemīʿ-i kāyināt	Hayat, gelerek yeni bir haber verdi; bu haberle tüm kâinat mutlu oldu.
1362.	Didiler makṣūduñuz paşa idi[1591] Yaʿnī bir ṣāḥib-naẓar ola idi	(Saraydan, vezir Sinan Paşa'ya hitaben) 'feraset sahibi bir paşanın atanmasını istemiştiniz' dediler.
1363.	ʿArżuñuz maḳbūl olub der-gāhda Eyligüñüz söylenür efvāhda	'İsteğiniz yüce dergâhta kabul edildi; iyilikleriniz ağızlarda dolaşmakta' dediler.
1364.	Olsa bir beglerbegi her vech ile Ḫalḳ-ı ʿālem bilse anı ʿadl ile	Bir beylerbeyi her yönden tamam olsa ve âlem halkı onu adaleti ile bilse (yeterlidir).
1365.	Ṭāliʿini kimsenüñ el virdügin Görmedim böyle murāda irdügin	Kimsenin talihinin bu denli yaver gittiğini ve muradına böyle erdiğini duymadım.

[1591] Yazmada "eyitdi" şeklindedir.

1366.	Niyyetüñüze göre virdi size Virseñüz dünyāyı olmaz cāyize	Allah niyetinize göre verdi; buna karşılık dünyaları bağışlasanız az gelir.
1367.	ʿAdli düşsün gün gibi ʿālemlere Ol ʿadāletle irür çoḳ demlere	Onun adaleti, âlemlere gün gibi doğsun; o, adaletiyle çok zamanlar görür.
1368.	Böyle ʿādil yine ancaḳ bu ola Ḫiẕmeti eyler murād üzre edā	Bu şekilde adil, ancak bu kişi olur; istek üzerine hizmet eder.
1369.	Didi kim ben bildügim ādemdür ol Ḫāyli demdür kim bize hem-demdür ol	"O benim bildiğim bir adamdır ve uzun zamandır bizimle arkadaştır." dedi.
1370.	Şöyle ḥaẓẓ eyler ki ol olduğına Ḫaylī ẕevḳ itdi anı bulduğına	(Vezir), Onun (Yemen Beyi) olmasına ve onu bulduğuna hayli sevindi.
[59b]		
1371.	Bu beşāret oldı ferruḫ-fer ḫaber Bir feraḥdur kim bu olmaz muḫtaṣar	Bu müjde, kutluluk veren parlak bir haber oldu ve bu ferah haberi özetlemek olmaz.

Diyār-ı Yemenden ʿOs̱mān Paşa ʿazl olub yirine bir ġayrı kimesne paşa olmaġı iltimās idüb vezīr-i nām-dāruñ ʿarżı āsitāne-i saʿādete vuṣūl bulduḳda tetebbuʿ vü tecessüs idüb vüzerā didiler ki Muṣṭafā Paşa oġlı ḥāliyā Ġazzede mīr-livādur her ḫuṣūṣla rāy u tedbīr u seyfile meşhūr ḳuluñuzdur didüklerinde pādişāh-ı heft-iḳlīm luṭf-ı ʿamīmlerinden Yemen beglerbegligin iḥsān idüb virdüm buyurdum diyü ḥükm-i hümāyūn iḫrāc olub ʿumūmen milk-i Yemen umūrın aña tefvīż idüb çāvūş-ı sulṭānī birle fermān-ı hümāyūnı Ġazzeye irsāl buyurduḳlarıdur ve ʿizzet ü saʿādet ile Behrām Paşa Ġazzeden diyār-ı Mıṣra gelüb yümn-i iḳbālile cānib-i Yemene revāne olub ve Deryā-yı Ḳulzümden sefer eyleyüb Cidde-i Maʿmūre benderine çıḳduḳda [60a] *Kaʿbe-i Şerīf*

Vezirin, Yemen diyarından Osman Paşa'nın azledilip yerine bir başkasının paşa atanması isteği İstanbul'a ulaştığında; vezirler etraflıca tetkik edip gizlice araştırdı ve (padişaha) dediler ki: Mustafa Paşa'nın oğlu, şimdi Gazze'de tuğgeneraldir ve her yönüyle kaliteli ve meşhur bir kulunuzdur. Yedi iklimin padişahı lutfedip: Yemen beylerbeyliğini ona verdim, dedi ve hümayundan böyle bir karar çıktı. Umumen Yemen emirliği ona vazife olarak verildi ve hümayun fermanı, bir çavuşla Gazze'ye gönderildi. (Bu kısım) Behram Paşa, izzet ve saadetle Gazze'den Mısır'a gelip uğurlu ikbal ile Yemen'e doğru yola çıktığını, Kızıldeniz'den sefer edip Cidde-i Mamure limanına çıktığında Kâbe-i Şerif 'i ziyaret etmek için oraya yöneldiğini ve Ardından tekrar deniz

ziyāretine ʿazīmet idüb girü deryāya ʿavdet eyleyüb ve arż-ı Yemene vāṣıl u dāḫil olduġın bildürür.

yoluyla Yemen topraklarına ulaştığını bildirir.

1372.	İrdi eyyām-ı gülistān-ı sürūr Rāḥata irişdiler vaḥş u ṭuyūr	Sevinç gülistanının günleri erişti; vahşi hayvanlar ve kuşlar, rahata kavuştu.
1373.	Gitdi ġam geldi feraḥ gülşen-mis̱āl Oldı her bülbül-i ḫoş-elḥān nihāl	Gam gitti ve gül bahçesi gibi ferahlık geldi; hoş sözler söyleyen her bülbül, taze fidanlar gibi oldu.
1374.	Geydi bāġ-ı dehr gül-gūnī ḳabā Tāze ḳıldı ʿālemi bād-ı ṣabā	Dünya bağı, gül rengi elbise giydi; doğudan esen rüzgâr, âlemi tazeledi.
1375.	Ṣaldı eşcār egnine rengīn libās Her biri bir ḳadd-i mevzūna ḳıyās	Ağaçlar sırtlarına renkli elbiseler giydi; her biri boylu boslu bir güzelle kıyas edilebilir.
1376.	Nev-bahāra irdi her şimşād-ı bāġ Ḳurtulub faṣl-ı ḫazāndan murġ-ı zāġ	Bütün şimşir ağaçları ilkbahara ulaştı ve karga (kuşu), sonbahar mevsiminden kurtuldu.
1377.	Bend idüb her serv-i sebzüñ yolını Cūylar baġladı ṣaġ u ṣolını	Irmaklar, her yeşil servinin yolunu kesip sağını solunu bağladı.
1378.	Būstānda ḳalmadı serv-i revān Pāyına yüz sürmeye āb-ı revān	Bahçede akarsuyun, ayağına yüz sürmediği uzun boylu sevgili (servi) kalmadı.
1379.	Eşk-i ʿāşıḳ gibi aḳdı gülşene Beñzer ol meyyāl-ı ḳalb-i rūşene	(Su), âşığın gözyaşı gibi gül bahçesine aktı; aydınlık bir kalbe meyletmişe benzer.
1380.	ʿAndelīb-i gülsitāna ḳıl naẓar Ġonce-i bāġı nice taʿrīf ider	Gül bahçesinin bülbülüne nazar et; bağın goncasını nasıl tarif eder, onu gör.
1381.	Sen de ḳıl bir kām-rānuñ vaṣfını İtmeye diller anuñ taʿrīfini	Sen de öyle bir arzusuna ulaşmış kişiyi tarif et ki diller onun tarifinde yetersiz kalsın.

1382.	Oldı ol ʿadliyle maʿrūfü'l-vücūd Emn ile āsūde-ḥāl olmaz ḥasūd	O, adaletiyle varlığını tanıttı; hasetçiler onun varlığı dolayısıyla rahat ve güvende olmazlar.

[60b]

1383.	Olduġı yirde reʿāyādur emān Ḫavfdan aʿdā olurlar lā-mekān	Onun olduğu yerde halk güvendedir; düşman ise korkudan dolayı bulunduğu yeri terk eder.
1384.	Ḥākim olsa bir yire ol pür-hüner Eyler anlara ʿadāletle naẓar	O hüner sahibi kişi, bir yerin hâkimi olsa orada bulunanlara adaletle davranır.
1385.	Ḫalḳa anda şol ḳadar luṭf ider ol Ol vilāyet ehli olur aña ḳul	Orada halka o kadar lütuf ve ihsanda bulunur ki o yerin halkı, ona kul olur.
1386.	Varduġı yirler anuñ maʿmūr olur Taḥt-ı emrinde olan mesrūr olur	Onun vardığı yerler mamur olur; emri altında olanlar ise sevinçli ve hoşnut olur.
1387.	Ġazzede mīr-i livā iken ezel Dirleridi görmedük buña bedel	Daha önce Gazze'de mirliva iken oranın halkı: 'biz daha önce böyle birini görmedik' derdi.
1388.	Ṣāḥib-i ḥilm ü ʿadālet kānıdur Herkesi ḳul eyleyen iḥsānıdur	Yumuşak huylu ve adalet sahibidir; herkesi kendine kul eden şey ise ihsanlarıdır.
1389.	Muṣṭafā Paşa ki meşhūrü'l-enām Şāhīn olduġın bilürler ḫāṣ u ʿām	Mustafa Paşa ki meşhurlardandır ve herkes ise onu Şahin lakabıyla bilir.
1390.	Anuñ oġlı olmaġıla ol dilīr Aña eylerler duʿā bāy u faḳīr	O cesur kişi, onun (Mustafa Paşa'nın) oğlu olması dolayısıyla zengin fakir herkes ona dua eder.
1391.	Oldı bu ḫayru'l-ḫalef çünkim ana Eyleye raḥmet o merḥūma Ḫudā	Çünkü bu, ona hayırlı bir oğul oldu; Allah o merhuma rahmet eylesin.
1392.	Ṭutdı evṣāfı cihānı ser-te-ser Aña lāyıḳ her nice medḥ itseler	Onun vasıfları, cihanı baştanbaşa kuşattı; ne kadar övseler de övgülerin hepsine layıktır.

1393.	Cümle ʿālem medḥ ider ol serveri Bā-ḫuṣūṣ olam ben anuñ kem-teri	O serveri, bütün âlem medheder; ben de hususen onun küçük bir kulu olayım.
1394.	Baḥr-ı luṭfınuñ denilmez ḳaṭresi Denile ancaḳ güneşden ẕerresi	(Onun) lütuf denizinden bir damla bile denilmemiştir; o güneşten ancak bir zerresi denilmiştir.
1395.	Bu ḳadar nāmıla kim ol añılur Añı erkān-ı saʿādet heb bilür	O, bunca nam ile anılır ve tüm saadet erkânı onu bilir.

[61a]

1396.	Sābıḳan ʿOs̱mān Paşayı vezīr ʿAzl idüb ʿarż itdi ol fermān-pezīr	Vezir evvelce, Osman Paşa'yı azledip itaat ettirerek durumu (saraya) arz etmişti.
1397.	Bāb-ı ʿālīye ne dem buldı vuṣūl Āṣafuñ ʿarżını itdiler ḳabūl	Vezirin arzı saraya ulaştığı vakit, arzını kabul ettiler.
1398.	Oḳuyub destūr-ı şāhuñ ʿarżını Bildiler ʿOs̱mān Paşa ʿazlini	Şahın vezirin (Sinan Paşa'nın) arzını okuyup Osman Paşa'nın azledildiğini anladılar.
1399.	İstedi erkān-ı devlet cümleten Biri ola mīr-i mīrān-ı Yemen	Devletin tüm ileri gelenleri, Yemen'e birinin beylerbeyi olmasını istedi.
1400.	Gördiler paşalıġı aña sezā Didiler aña naṣīb ide Ḫudā	Paşalığı ona layık gördüler 'Allah (paşalık vazifesini) ona nasip etsin' dediler.
1401.	Meşveret idüb muḳarrer itdiler Der-geh-i aʿlāya ʿarża gitdiler	Meşveret ederek karar verdiler ve sonucu padişaha bildirmeye gittiler.
1402.	İrdiler şāh-ı serīrüñ yanına Heft-iḳlīm ehlinüñ sulṭānına	Padişahın, yani yedi kıta halkının sultanının yanına vardılar.
1403.	Mācerāyı eylediler muḫtaṣar Didiler bu bendeñe eyle naẓar	Macerayı özetlediler ve 'şu kuluna nazar et' dediler.

1404.	Cān u başıla odur merd oğlı merd İtmege ḳādir ʿadū ile neberd	O mert oğlu mert, düşmanla canla başla savaşmaya kâdirdir; buna gücü yeter, dediler.
1405.	Didi şāhīnden yine şāhīn ṭoġar İrdi ol şems-i cihāndan aña fer	Şahinden yine şahin doğar; o cihan güneşinden buna güç ve kudret erişti, dediler.
1406.	Oldı ol demde aña fermān-ı şāh Her işin āsān ide anuñ İlāh	O vakit, ona şahın fermanı ulaştı; Allah onun her işini kolaylaştırsın.
1407.	Gönderüb çāvūş-ı sulṭānı aña Müjde-gāna virdiler anı aña	Sultanın çavuşunu ona gönderip müjdeye karşılık olsun diye onu (fermanı) ona verdiler.
1408.	Geldi yetişdi o dem taʿcīlile Bildürür aḥvāli ol tafṣīlile	O vakit (çavuş) aceleyle gelip yetişerek durumu ayrıntılı şekilde anlattı.

[61b]

1409.	Virdi fermān-ı hümāyūnı hemān Bu ḫaberden oldı ʿālem şād-mān	Hümayün fermanını (Behram Paşa'ya) verdi ve bu haberden dolayı âlem neşeyle doldu.
1410.	Ehl-i Ġazze oldı ġāyet bī-ḥużūr Birisinüñ itmedi ḳalbi ḥużūr	Gazze halkı çok huzursuz oldu; hiçbirinin kalbi huzur bulmadı.
1411.	Böyle ḥākim bulmazuz biz diyüben Bī-nihāyet anuñ içün aġlayan	Biz böyle bir yöneticiyi bir daha bulamayız diyerek onun için nihayetsiz derecede ağladılar.
1412.	Ġazze ehli dūr olduḳlarına Aġlaşur mehcūr olduḳlarına	Gazze halkı ondan ayrıldığına ve uzak düştüğüne ağlaşır.
1413.	Vālidi itmişdürür aña duʿā Mesned ola diyü ʿavn-i Ḥaḳ aña	Babası, Allah'ın yardımı ona destek olsun, diye dua etmiştir.
1414.	Çünki irişdi ʿināyet tekrīrden Oldı ol rāy ehli paşa-yı Yemen	Çünkü yeniden Allah'ın yardımı ona erişti; o fikir ehli kişi (Behram Paşa), Yemen'e paşa oldu.

Ḥikāye

1415.	Diñle maḳbūl-ı cihān olduġını Ġazzeden Mıṣra revān olduġını	(Behram Paşa'nın) Dünyanın kabul ettiği biri olduğunu ve Gazze'den Mısır'a doğru yola çıktığını dinle.
1416.	Ḥikmetu'l-lāha naẓar ḳıl sen yine Gūş ṭut bu ḳıṣṣanuñ tārīḫine	Allah'ın hikmetine bakıver ve bu hadisenin tarihine kulak ver!
1417.	Kevkebān çevrildügi günde ʿiyān Mīr-i mīrān oldı bu genc-i nihān	Kevkeban'ın açıkça kuşatıldığı günde bu gizli hazine, Beylerbeyi oldu.
1418.	Tārīḫi düşdi muṭābıḳ bir güne Bāʿiṡ ola ol Yemende yümnine[1592]	(Behram Paşa'nın Yemen'e tayini, kuşatılmayla) aynı güne denk geldi; umarız Yemen'de kutlulukla anılır.
1419.	Niçe gün zaḥmet çekildi rāhda Mıṣra buldılar vuṣūl ol māhda	Yolda günlerce zahmet çekildi; (Behram Paşa ve mahiyeti), o ay içinde Mısır'a ulaştılar.
1420.	Girdi şöhretle Mıṣır şehrine ol Oldı istiḳbāl-i aḥbāba o yol	O, şöhretli bir şekilde Mısır'a girdi; böylece dostları karşılamaya bir yol açıldı.

[62a]

1421.	Taḫt-ı Yūsufda şu kim serdār idi Cümle aʿyān-ı Mıṣır kim var idi	Yusuf'un tahtına serdar olmuştu; Mısır'ın tüm ileri gelenleri oradaydı.
1422.	Ḳarşu çıḳdılar ḳamusı anlaruñ Budurur yār-i ḳadīmi beglerüñ	Orada olanların hepsi karşılamaya çıktılar; beylerin eski dostu olan kişi, bu idi.
1423.	Anda paşa idi İskender-nişān Pīr iken yoḳ hīc anuñ nāmında şān	İskender'in alametlerini taşıyan, orada paşa idi; ancak yaşlı olmasına rağmen şöhrete sahip değildi.
1424.	Pādişāha ol emekdār olmaġın İstiḳāmet anda iẓhār olmaġın	Padişaha emektar olmakla ve ona sadakat göstermekle bilindi.

[1592] Bu mısra bir tarih manzumesi gibi görünse de "باعث اوله اول یمنده یمننه" ifadesinin ebced değeri 916 (M. 1511) yılına tekabül eder ki Behram Paşa'nın Yemen'e tayin edilmesi tarihiyle uyuşmamaktadır.

1425.	Ḥākim oldı Mıṣra bu vechile ol Añılur yaʿnī ki tedbīr ile ol	Bu sebepten dolayı Mısır’ın hâkimi oldu; yani o, tedbiriyle anılır.
1426.	Bu eser oldı zamānında anuñ Yoḳ nişān-ı luṭf-ı şānında anuñ	Bu eser onun zamanında meydana geldi; onun yüce şanından eser yok!
1427.	Bu melek-ḫaṣlet mülāḳāt eyleyüb Niçe kez ʿarż-ı mühimmāt eyleyüb	Melek tabiatlı biri onunla görüşüp defalarca mühimmat istediğini bildirdi.
1428.	Emr-i şāh ile ne kim andan diler Virmeyüb aña muʿānidlıḳ ider	Şahın emri ile (Mısırdaki) hâkimden ne dilerse hâkim, inat edip ona vermez.
1429.	ʿAskere virmez ʿulūfe ġadr idüb Niçe bunuñ gibi daḫı cebr idüb	Haksızlık edip askere ulufe vermez; daha buna benzer işlerde (askeri) zorlardı.
1430.	Her umūrı görmüş olsaydı eger Nice olurdı göreydüñ sen hüner	Eğer her emri yerine getirmiş olsaydı nice hünerli işlerin olduğunu görürdün.
1431.	İstedügine ʿinād eyler ṭurur ʿAks idüb kārını kesb eyler sürūr	İstediğine inatçılık eder, bunun aksine kendi çıkarı için yaptıklarını neşeyle yapar.
1432.	Dir kim ol fetḥ oldı heb milk-i Yemen Ṭurmadın ālet oñarur ḳaradan	(Mısır Beyi), ‘Yemen mülkünün hepsi fethedildi, karadan sürekli malzeme gider’ dedi.
1433.	Keştīler lāzım iken virmez aña Olur olmaz yerlere eyler ezā	Ona (Behram Paşa’ya) gemi lazımken vermez; olur olmaz yerde eza eyler.

[62b]

1434.	Mümkin olduġı ḳadar ālāt ile Çıḳdı Mıṣr içinden ol dārāt ile	(Behram Paşa da), toplayabildiği kadar alet ve silah ile ve şanlı bir şekilde Mısır’dan çıktı.
1435.	Biline ḳuşandı seyf-i ġayreti Ḥaḳ aña nice virür gör ʿizzeti	Beline gayret kılıcını kuşandı; Hakk’ın ona nasıl bir kıymet ve yücelik verdiğini gör!

Ḥikāye

1436.	ʿAzm-i rāh itdi saʿādetle hemān Nice gitmişdür işit ol kām-rān	O isteğine ulaşmış kişinin saadetle nasıl yola koyulduğunu ve nasıl gittiğini işit.
1437.	Rūzeī yitmiş idi oldı sefer On sekiz gününde itdiler güẕer	Ramazan ayı gelmişti ki sefer başladı; (ramazanın) on sekizinci gününde yolculuk başladı.
1438.	Vardı ol buldı otaġına vuṣūl Gün gibi itdi mekānına nüzūl	O (Behram Paşa), konaklayacağı otağına ulaştı; mekânına gün gibi indi.
1439.	Cümle ʿasker yanına cemʿ oldılar Bir yire anuñ ḳamusı geldiler	Bütün askerler onun yanına toplandı; hepsi bir araya geldi.
1440.	Nāmıla dirler Revāniyye aña Dil-güşā yirdür bulur ādem ṣafā	Oraya Revaniye derler, insan orada safa bulur, gönül açıcı bir yerdir.
1441.	O mahalli terk idüb çün gitdiler Berkenüñ ḳurbını menzil itdiler	(Sonra) bulundukları mahalli terk ederek Berke'nin yakınını kendilerine menzil ettiler.
1442.	Bildiler hergiz ʿalāḳa ḳalmadı Kimse hīç ardınca baḳaḳalmadı	(Geçtikleri yerlerle) hiç alaka kalmadığını bildiler; giderken kimse ardına bakmadı.
1443.	Muttaṣıl üç gün gidüb ṭurmadılar Bendere var nice ṣāfī vādīler	Üç gün hiç durmadan gittiler; limana varmak daha pek çok vadi geçilmeliydi.
1444.	Yābis olduġına bāʿiṡ ol rehüñ Ḳumluġ olmaġıladur aṣlı yerüñ	O yolun kuru ve rutubetsiz olmasının sebebi, kumluk olması dolayısıyladır.
1445.	Varub ol nefs-i Süveysüñ şehrine Vāṣıl oldılar o ḳulzüm baḥrine	O, kendi, Süveys şehrine varıp Kulzüm denizine ulaştılar.

[63a]

1446.	Ḳurb-ı baḥre irdi ol Dürr-i Necef Ol medīne buldı anuñla şeref	O Necef İncisi, denize yaklaştı ve o şehir onunla (Behram Paşa'la) şeref buldu.

1447.	Görülünce her umūr ārām ider ʿIyd yāḳīn olmaġın bayrām ider	Her işini halledince durarak bayram yakın olduğu için bayram eder.

Ḥikāye

1448.	Gördiler çün anda şevvāl ayını Diñle ol kāmil ü cūduñ rāyını	Orada şevval ayını gördüler; o kâmil ve cömert kişinin fikrini dinle.
1449.	Rūzeyi tekmīl idüb ʿıyd eyledi Ṣalmaġa benderden ümmīd eyledi	Orucu tamamlayıp bayramı kutladı; kaleden ayrılmayı ümid etti.
1450.	Oldı gūyā keştiler taḫt-ı revān Ḳudret ile itdi deryāda mekān	O gün gemiler ona taht oldu; o, kudretiyle denizde kendine mekan kurdu.
1451.	Ol ḳadırġa oldı her şeb bize Ḳadr Rūzumuz ʿıyd itdi ol ṣāḥib-i ṣadr	O kadırgadaki her gecemiz bize Kadir Gecesi oldu; o sadaret sahibi, günümüzü bayram gününe çevirdi.
1452.	Murġ yelken açdı per buldı şikār Ol virüb oldı muvāfıḳ rūz-gār	Rüzgâr imkân sağlayınca o, kuşun kanat açması gibi yelken açtı ve avını buldu.
1453.	Gitmegi deryāya taḥḳīḳ eyledi Ḥaḳ hidāyet birle tevfīḳ eyledi	Denize açılmanın uygun olup olmadığını hesapladı; Allah ona yardım ve hidayet etti.
1454.	Ṭūr-ı Mūsāya irişdi nāgehān Gördi anda niçe ḳudretden nişān	Birdenbire Tur-ı Mûsâ'ya erişti ve orada Allah'ın kudretinden pek çok nişan gördü.
1455.	Çıḳdı ol yiri ziyāret itmege Baʿdehū ḳaṣd eyler andan gitmege	O yeri ziyaret etmek için oraya çıktı; sonrasında ise oradan ayrılmaya niyetlendi.
1456.	Açılub baḥre çü gitdiler yine Niyyet-i ṣıdḳıla deryā yüzine	(Sonrasında Behram Paşa ve mahiyeti), halis bir niyetle tekrar denize açılarak ilerlediler.
1457.	Niçe eyyām eyleyüb deryāyı seyr İrdi nāgeh Ciddeye ol ehl-i ḫibr	Pek çok gün denizde yol aldıktan sonra o âlim kişi Cidde'ye ulaştı.

[63b]

1458.	Çıḳdı deryādan saʿādetle hemīn Bir zamān oldı mekān aña zemīn	Saadetle denizden hemen çıktı ve bir müddet, (deniz yerine) kara ona mekân oldu.
1459.	Kaʿbeye gitmezdi evvel Ciddeden Didi bir aġasına ʿazm eyle sen	(Behram Paşa), Cidde’den Kâbe’ye geçmeden evvel bir ağasına ‘sen (önden) git’ dedi.
1460.	Gönderür andan ser-i bevvābını Bilür ādāb-ı mülūküñ bābını	(Behram Paşa) meliklerin adabını bilir ve başmabeyncisini (önden) gönderir.
1461.	Gitdi destūra ʿubūdiyyet ile Ayrulur paşadan ol niyyet ile	(Başmabeynci, vezire) kulluğunu göstererek paşanın huzurundan o niyyetle ayrılıp gitti.
1462.	Bir muḳarreb bendesin irsāl ider Ol müsellem ḫidmetin iḳbāl ider	Kendisine yakın bir hizmetçisini gönderir; (hizmetçi ise) verilen hizmeti yerine getirir.
1463.	İştiyāḳı Ḳaʿbeye muḥkem olub Şād olub ol şevḳile ḫurrem olub	Kâbe’ye gitme arzusu iyice arttı ve bu arzusu dolayısıyla mutlu oldu.
1464.	Ḳalmadı dermānı ḳılmaġa ḳarār Oldı Beytu’l-lāha ʿaşḳı bī-şumār	Karar vermeye dermanı kalmadı; Beytullah’a olan aşkı çok fazlaydı.
1465.	Gitdiler ol demde idüb ārzū Cümle etbāʿı revān oldı ḳamu	O vakit (Behram Paşa) gitmeyi arzu etti ve tüm tebasıyla birlikte yol koyuldular.
1466.	Mekkenüñ şehrine irdükde henūz Sürdi her bir kişi biñ şevḳile yüz	Mekke şehrine varır varmaz herkes şevkle (Kâbe’ye ve Mekke toprağına) yüz sürdü.
1467.	Eyledi anı żiyāfet ol şerīf Niʿmetüñ envāʿını çekdi laṭīf	O şerefli (Behram Paşa), bu anı ziyafete dönüştürdü ve çeşitli nimetler dağıttı.
1468.	Ol Ḥarem içre ḳadem başduġı dem Gitdi andan ġuṣṣa vü derd ü elem	Haremden içeri adım atar atmaz (Bey’in) içindeki dert, keder ve elem gitti.

1469.	Şād u ḫandān oldı ol bāḫ̮ş-ı merām Ġam ḳomaz ādemde ol rūşen maḳām	Derdini (o yüce makama) anlatınca mutlu oldu; o yüce makam, insanda gam ve keder bırakmaz.
1470.	Saʿy iderdi kim s̱evāb issi ola Eyler ol ẕevḳ u ṣafāyıla ʿaṭā	Sevap kazanmak için Sa'y ederdi; Sa'y etmek; zevk, sefa ve bağışlanma umudu verir.

[64a]

1471.	Ol mürüvvet kānı kesb idüb sürūr Merve şevḳınden ṭolar ḳalbine nūr	O cömertlik sahibi neşelendi ve (Sa'y yaparken) Merve'ye ulaşma arzusuyla kalbine nur doldu.
1472.	Cā-be-cā itdi ziyāret her yeri Müstaḥiḳḳa bezl idüb sīm ü zeri	Hak eden herkese altın ve gümüş dağıtıp her yeri ziyaret etti.
1473.	Rūz u şeb işi ṭavāf ola anuñ Umaruz ẕenbi muʿāf ola anuñ	Gece gündüz işi tavaf etmekti; umarız (Behram Paşa'nın) bütün günahları affedilir.
1474.	Ḥaḳḳuñ iḥsānına maẓhar düşdi ol Mekkeden oldı ana yümnile yol	(Yaptıklarıyla) Hakk'ın rızasını kazandı ve kutlulukla Mekke'den tekrar yola çıktı.
1475.	Geldi irişdi ḳadırġāya yine Oldı cāy ol ʿālem-ārāya yine	Tekrar gelip gemiye ulaştı; (o gemi), dünyanın süsü (olan Paşa'ya) yine konaklama yeri oldu.
1476.	Nitekim āb-ı revān ol pāk-dil Ol tehī ṣanma degüldür anı bil	Nitekim o temiz yürekli, akarsu gibidir; onu boş ve değersiz biri sanma, öyle değildir!
1477.	Eyledi yelken açub ṭayy-ı mekān Ol gemiler ṣu gibi oldı revān	Gemiler, yelken açıp tayy-ı mekân eylediler ve akarsu gibi yola revan oldular.
1478.	Kimde var anda olan ṣabr u sükūn Öykünimez aña şeyḫ-i ẕū-fünūn	Onda olan sabır ve sükûnet kimsede yoktur, en bilgili şeyhler bile ona benzeyemez.
1479.	Bu ḫıṣālile revā dirsem melek Mis̱lini anuñ getürmez bu felek	Bu huylarından dolayı melek desem yeridir; bu felek onun gibisini bir daha dünyaya getirmez.

1480.	Ḫıżr aña yoldaş olub buldı vuṣūl Çıḳdı deryādan selāmet birle ol	Hızır a.s. ona yoldaş oldu ve o (Yemen'e) ulaştı; sağ salim denizden (karaya) çıktı.
1481.	Bender-i milk-i Yemen tezyīn olub Bu vaḳār u ʿārıla temkīn olub	Yemen mülkünün iskelesi süslendi; (Behram Paşa) bu vakar ve utangaçlık ile ağırbaşlılığını korudu.
1482.	Nāmına Buḳʿa denilür ol yerüñ Uġurı ġāyet de ḫūb ol benderüñ	O yerin adına Buka denir; o liman çok uğurlu bir yerdir.
1483.	Gör ki ol ehl-i hüner neyler o dem Çünkü berre baḥrden başdı ḳadem	O vakit o hüner sahibinin ne yaptığını gör; çünkü o, denizden karaya ayak bastı.

[64b]

1484.	Ġāyet ol şehr-i Zebīd aña yaḳīn Dilediler anda olalar mekīn	Zebîd şehri ona çok yakındı; (Paşa ve mahiyeti), orayı mekân tutmak istedi.
1485.	ʿAzm iden bir laḥẓada varur aña Gitmege yüz ṭutdı ol kān-ı saḫā	Azmeden, kısa bir sürede oraya varır; o cömertlik menba'ı da gitmeye yüz tuttu.
1486.	Zīnet ile gitdiler ol menzile Cümle kim varısa anuñla bile	Ziynet ile kim varsa onunla birlikte o menzile gittiler
1487.	İrişüb bir gice olmadın seḥer ʿĀleme ḫayrıla ṭoldı bu ḫaber	Bir gece seher vakti olmadan bu haber, hayırlı bir şekilde her yerde duyuldu.
1488.	Çıḳdılar ḳarşu ahālī-yi Zebīd Her birinüñ nūr-veş rūyı sefīd	Zebîd halkı, gelenleri karşılamaya çıktı, her birinin yüzü nur gibi beyazdı.
1489.	Ġāyetile evliyāsı çoḳdurur ʿĀlim ü ṣāliḥden artuḳ yoḳdurur	Bu beldenin evliyası çoktur; tüm ahali âlim ve salihtir, başka türlü kimse yoktur.
1490.	Ḥāceti maḳbūl var nice ʿazīz Ehl-i nūrāniyyet ü ehl-i temīz	Yaptıkları makbul, nuraniyetli ve temizlerden olan, aziz pek çok kişi vardı.
1491.	İtdiler Behrām Paşaya duʿā Vālidi merḥūma ḳıldılar s̱enā	Behram Paşa'ya dua ettiler ve merhum babasına rahmet dilediler.

1492.	Didiler ġam çekmesün ehl-i Yemen Çünkü bu geldi güler her aġlayan	‘Yemen halkı gam çekmesin, Paşa geldi; artık ağlayan herkes güler’ dediler.
1493.	Sābıḳān kim oldı paşa vālidi Ol degül ḥākim velī Allāh idi	Bundan öncesinde babası paşa idi; sanki buranın hâkimi o değildi ancak Allah’tı.
1494.	Muṣṭafā Paşanuñ ol ṭutdı yirin Üstine dönsün anuñ çarḫ-ı berīn	O (Behram Paşa), (babası) Mustafa Paşa’nın yerini tutmuştu; en yüce felek, onun üstüne dönsün.
1495.	İtdürür ol vālidi merḥūmı yād Raḥmet-i Raḥmān ide rūḥını şād	O, merhum babasının yâd edilmesine vesile oldu; Rahman’ın rahmeti onun ruhunu şad etsin.
1496.	Oldı Paşa-yı Yemen evlādı heb Anlaruñ ʿadlin bilür ḳavm-i ʿArab	Çocukları hep Yemen’e paşa oldu; Arap kavmi onların adaletini iyi bilir.

[65a]

1497.	Vaṣfını Rıḍvān Paşanuñ[1593] faḳīr Eyledüm ḫoş iḫtiṣār üzre ḳaṣīr	Ben fakir, Rıdvan Paşa’nın vasıflarını sıralamıştım (bu yüzden) sözümü güzelce özetledim.
1498.	Cümle ʿālem eylik ile yād ider Seyfdür her ḳande varsa av ider	Herkes onu iyilikleriyle yâd eder; (o, adeta) kılıçtır, her nerede olsa av eder.
1499.	Bunlaruñ yurdı ḳadīminden ocaḳ Çoḳ kimesne bundan evirdi çerāḳ	Bunların yurdu, çok eskiden beri ocaktı; çok kimse, bunların sayesinde ocak yaktı.
1500.	Olsalar nola çerāġ-ı pür-żiyā Ekṡeri ṣāḥib-i ʿilm-i mīr-livā	Işık saçan çerağlar olsalar yeridir; hemen hepsi komutanlık ve yöneticilik ilmine sahiptirler.
1501.	Nāmı bunlaruñ ṣalāḥiyyetledür Sözleri ḫalḳa ferāḥiyyetledür	Bunların şöhreti yetkili ve vazifeli oluşlarındadır, sözleri ise halka ferahlık verir.

[1593] Rıdvan Paşa, Mustafa Paşa’nın büyük oğlu yani Behram Paşa’nın ağabeyisidir.

1502.	Bā-ḫuṣūṣ oldı bu anlardan ḥalīm Ḥaḳ naṣīb itmiş buña ʿaḳl-ı selīm	Özellikle bu paşa (Behram), onlardan daha da sakindi; Hak buna akl-ı selim nasip etmiş.
1503.	Bir bunuñ gibi reʿāyā ḥaḳḳına Olmaya ednā vü aʿlā ḥaḳḳına	Sadece kendi halkının değil iyi kötü, herkesin hakkını gözetir.
1504.	Her ḫuṣūṣı ḥaḳḳıla icrā ider Şerʿe uymayandan ol ībā ider	Her hususta hakkı gözetir ve icra eder; şerî hükümlere uymayanlardan ise tiksinir.
1505.	Vaṣf-ı ḥālin anlaruñ itdük beyān Diñle aḥvāl-i Yemen sırrın ʿayān	Onların hâllerini açıkladık; Yemen'de yaşanan gizli olayları aşikâr ettik.
1506.	Bendere irişdiler ẕi'l-ḥiccede Berre çıḳdılar baḥirden ġurrede	Zilhicce ayında limana eriştiler; denizden karaya, o ayın ilk gecesi çıktılar.
1507.	Āḫiri yetmiş yedi tārīḫinüñ Ḥaḳ dürüst ide ṣoñun her işinüñ	977 (1570) yılının sonuydu; Hak onun her işinin sonunu düzgün kılsın!
1508.	Ol maḥallden kim Zebīde itdi naḳl İtdügi tedbīre irişmez ʿaḳıl	O bölgeden Zebîd'e (orduyu) nakletti; planına ve aldığı tedbire akıl sır ermez.
1509.	İtdi ol şehr-i Zebīd içinde ʿıyd Eyledi ʿıyd üzre ʿıyd ehl-i Zebīd	O, Zebîd şehrinde bayram gibi bir eğlence düzenledi; Zebîd halkı bayram üstüne bayram etti.
[65b]		
1510.	Diñle kim itmiş midür anı mülūk Ḳıldı tedbīrüñ ṭarīḳine sülūk	Hiçbir hükümdar böyle bir şey etmiş midir dinle; orada tedbirli şekilde davrandı.
1511.	Gör ḳudūmundan şeref nice irür Heb ġanī oldı ucuzluḳdan o yer	Onun buraya gelmesiyle nasıl da buralar şereflenir; o yerde bolluk ve ucuzluk oldu.
1512.	İs[t]irāḥat buldılar günden güne Başına gün ṭoġdı ol ḫalḳuñ yine	(Zebîd halkı) günden güne daha da rahatladı; o halkın başına yine gün doğdu.

1513. Didiler geldükde ḥākim bellüdür
Niyyeti ṣāf ola her kim bellüdür

(Halk), 'Hâkim gelir gelmez kendini belli etti' dedi; her kimin niyeti saf ise o bellidir.

Medīne-yi Zebīdden cebel ḳabline ʿazīmet idüb rāh üzre olan müfsidīn ve muʿānidīn iṭāʿat itmeyüb niyyet-i cemʿiyyetle ʿiṣyān ve ṭuġyān itmegin ḥaḳḳından gelmek içün Taʿizzden cānibe revān olub ve bu diyāruñ ehl-i vuḳūfi olmaġıla bu ṭarīḳi be-ṭarīḳ-i ūlā ola diyü yola revāne olduḳlarıdur.

Zebîd şehrinden dağın önüne doğru yola çıkıp yol üstünde olan ve isyan etmek için toplanmaya başlayan fesatçı ve inatçıların hakkından gelmek maksadıyla Taiz'den tarafa yöneldi. Bu diyarı iyi bilmesinden dolayı "bu yol uygun yol olurdu" diyerek yola koyuldular.

1514. İbtidā itdi Yemen dūlābına
Girdi tedbīrüñ o demde bābına

(Behram Paşa), ilk olarak Yemen'de dönen dolapları anladı ve tedbir almaya başladı.

1515. Eyledi niyyet çıḳa ṭaġ üstine
Ḳavm-i Zeydī dinilen zāġ üstine

Dağa çıkıp Zeydî denen karga sürüsünün tepesine binmeye niyetlendi.

1516. Cān u dilden semʿine meşġūl ol
Nice ḳıldı reʾyini maḳbūl ol

Fikrini nasıl kabul ettirdiğini can u gönülden dinlemeye çalış.

1517. Bunda evvel vālidi merḥūmıla
Dilleşürlerdi o Leng-i şūmıla

Bundan evvel (Behram Paşa'nın) babası ve o Leng, konuşur görüşürlerdi.

[66a]

1518. Memleket ḥālin bu evvelden bilür
Ġayrı ḥākim işidüb elden bilür

Bu, (Yemen) memleketinin hâlini evvelden beri bilmekteydi; diğer hâkimler ise başkalarından duyardı.

1519. Başladı tedbīr ü rāya evvelā
Yollaruñ her cānibi āsān ola

İlk olarak düşünmeye ve tedbir almaya başladı; (inşallah bulduğu) her yol uygun olur.

1520. Bu Yemen ḳavmi amānsuz bāġīdür
Cümlesi furṣat esīri bāġīdür

Bu Yemen halkı, amansız asilerdir; hepsi fırsatçı serkeşlerdir.

1521. Eksük olsa başlarından seyf eger
Ṣoñra bunlaruñ serini kim eger

Bunların başından kılıç eksik olursa artık başlarını kim eğebilir ve itaat altına alabilir ki!

Ḥikāye

1522.	Kevkebāndan irdi saʿ ī nāgehān Bir ḫilāf-ı semtden geldi hemān	(Behram Paşa), Kevkeban'dan hızlıca yürüdü ve ters (istikametteki) bir semtten geldi.
1523.	Dinilür Laʿsān o yola ad ile Çıḳmaġa ʿuṣret çekilür at ile	O yola Lasan denilir; oradan at ile çıkmakta zorlanılır.
1524.	Ol ṭarīḳ ammā piyāde yolıdur Ṣanmañuz kim istifāde yolıdur	Ancak o yol piyadeler için uygundur; istifade edilecek bir yol olduğunu sanmayın.
1525.	Bir żarūret olsa ṣalt olan çıḳar Bir sebük-bār olmasa yükün yıḳar	Zarurî bir durumda, tek başına ve yüksüz olanlar çıkabilir; yükü hafif olmayan ise yükünü yıkar.
1526.	Yir mi var bār-gīrāna yol ola Ya bu reʾy andan nice maḳbūl ola	Yük hayvanlarının gitmesi için yol mu var sanki! Bu fikir nasıl kabul görsün!
1527.	Daʿvet iderler o yoldan gelmegi Nice çıḳsun aña bir beglerbegi	O yoldan çıkmaya (paşayı) davet ederler; bir beylerbeyi oraya nasıl çıksın!
1528.	Āṣafı taḥrīk iderler ġālibā Kim çıḳa Behrām Paşa bī-nizā	Galiba Behram Paşa'yı oradan problem çıkarmadan çıksın diye tahrik ederler.
1529.	Bu idi mektūb sāʿīde ḫaber Yazdı irsāl itdi anı da ḫaber	O yoldan gidenlere yazdığı mektup bu idi ki (yolun sarplığını) yazıp bu hadiseyi de haber verdi.

[66b]

1530.	Didi kim buldı vuṣūl aḫbāruñuz Dāyimü'd-dehr ola yārī yāruñuz	(Vezir) dedi ki 'haberleriniz ulaştı, Allah her zaman dost ve yardımcınız olsun.'
1531.	Nice olur diñle dūlāb-ı Yemen Ḫaṣmı nice buldı Aʿrāb-ı Yemen	Yemen'de dönen dolapların nasıl olduğunu dinle; Yemen Arapları kendilerine nasıl bir düşman buldu!
1532.	İtmeyüb emrile bu bābı dirīġ Ḫidmeti ben eyleridim bī-dirīġ	(Ben de) bu emir doğrultusunda hiçbir şeyi esirgemeyip elimden

		geldiğince hizmet ederdim.
1533.	Vāṣıl oldukda ḫaber[1594] gitmiş idük Nice menzil-vār ḳaṭᶜ itmiş idük	Haber ulaştığında biz bütün yolu menzil gibi katedip gitmiş idik.
1534.	Dönmege bir çāre bulmayub girü ᶜAskeri göndermiş idük ilerü	Geri dönmeye bir çale bulamayıp ileriye asker göndermiştik.
1535.	Dönmek uġurdan münāsib olmayub Gitmeden ġayrıya dermān bulmayub	Dönmek uğurlu ve uygun değildir; (ileri) gitmekten başka çare yoktur.
1536.	Nice kim aña cevābı dönderür Eyle fehm ol her dūlābı dönderür	Ona nasıl bir cevap gönderir, her türlü dolabı nasıl çevirir bunu iyice anla.
1537.	Gördi kim daᶜvet aña ᶜavdet ider Gitmege taḥḳīḳ idüb niyyet ider	Gördü ki davet ona geri döner; gerçekten gitmeye niyet eder.
1538.	Göçdi ol oldı Zebīd aña baᶜīd Münḥaṣırdur nevᶜi şaḫṣına ferīd	(Behram Paşa) göç etti, Zebîd ona oldukça uzaktır; (o paşa) eşi bulunmaz ve kendine has biridir.
1539.	Çün Zebīdi ḳodı Ḥays oldı mekān Himmet ide ḥażret-i Veysü'l-Ḳarān	Zebîd şehrini bıraktı ve Hays şehri ona mekân oldu; Hz. Veysel Karanî ona yardım etsin.
1540.	İtdiler anı ziyāret gitmeden Ol Zebīdüñ şehrini terk itmeden	Zebîd şehrini terk etmeden önce onu (Veysel Karanî'nin türbesini) ziyaret ettiler.
1541.	Ḥaysa oldılar revāne ceyş ile Çekdiler ḳaydı ṭarīḳ-i Ḥays ile	Askerle birlikte Hays şehrine doğru yola koyuldular. Hays yoluyla birlikte uzayıp gittiler.
1542.	Tesmiye olmış aña bu ism-i Ḥays Nitekim bir şehre dinildi Süveys	Oraya Hays ismi verilmiş; nitekim bu şehre Süveys denilmiş.

[67a]

[1594] Yazmada "ḥaber" şeklindedir.

1543.	Ḳondılar Ḥays içre bu deñlü nüfūs Eylediler iki gün anda cülūs	Bunca insan Hays şehrine gelip kondu ve orada iki gün konakladılar.
1544.	Bağlayub ālāyı yola girmege Mavzaʿa maḳṣūd idindi irmege	(Behram Paşa) alay bağlayıp Mavza şehrine gitmek kastıyla yola çıktı.
1545.	İrmeyüb aña ıraġ olmaġıla Ḳondılar bir yerde yorulmaġıla	Orası uzak olduğu için hemen varamadılar; yoruldukları için bir yerde mola verdiler.
1546.	İki menzil oldı andan merḥale Yol virür insāna küllī meşġale	Gidecekleri yer, iki konaklama mesafesi idi; tüm meşgaleler insana yol verir.
1547.	Vāṣıl oldılar aña çün irişti[1595] Yanına cemʿ itdi ol gün herkesi	Oraya vardılar ve o gün (Behram Paşa) herkesi etrafına topladı.
1548.	Cüst ü cū iderdi ʿasker arasın Buldurur Rūmīlerüñ āvāresin	Askerlerin arasında araştırıp Türk askerlerinin perişanlarını buldurdu.
1549.	Kimisi anuñ yimiş zaḫm-ı tüfeng Anlaruñ bağrını ḫūn itmişdi ceng	Kimisi tüfek darbesi yemişti; savaş onların bağrını kanla doldurmuştu.
1550.	Her biri ḳalmışdı bir serdārdan Çāresiz geçmişdi neng ü ʿārdan	Her biri bir serdarın zamanından kalmıştı ve hepsi çaresizlik içinde, hayayı terk etmiş vaziyetteydi.
1551.	Faḳr ile dermānı yoḳdur birinüñ Ṣāḥibi bilür ḳolayın işinüñ	Fakirlik dolayısıyla hiçbirinin dermanı yoktu; ancak sahibi, işin kolayını bilir!

Ḥikāye

1552.	Anlaruñ iḥyā ider her birini Diñle bu rāy ehlinüñ tedbīrini	(Behram Paşa), onların her birini ihya eder; bu fikir ehlinin aldığı tedbirleri bir dinle hele!
1553.	Dirlik iḥsān eyleyüb himmet ider Gör nice iḳdam ile ḳuvvet ider	Dirliği sağlayıp ihsanda bulunur; büyük bir gayretle gücünü ortaya

[1595] Yazmada "iristi" şeklindedir.

koyar.

1554. Cümlesin ʿUrbān iken geydürdiler
Anlara nevʿin silāḥuñ virdiler

(Orada kalan Osmanlı askerlerinin) hepsini Araplara benzemiş hâldeyken giydirip silahla kuşattı.

[67b]

1555. Bir yeñi gelmiş ḳul oldı cümle ol
Böyle luṭfile kim olmaz aña ḳul

Onların hepsi yeni gelen kullar gibi oldu; bu kadar lütuf karşısında kim ona kul olmaz ki!

1556. Cemʿ ider bulduġı yerde anları
Bu ṭarīḳile çoġ itdi ʿaskeri

(Behram Paşa), bulabildiği herkesi etrafına topladı ve bu yolla askerlerini çoğalttı.

1557. Virdi ol ḳula ʿulūfe bī-ḳuṣūr
Buldı ḳuvvet ʿasker eyledi ḥużūr

O kullara eksiksiz ve çok ulufeler bağışladı; asker ise kuvvet bularak huzura kavuştu.

1558. İşidürler böyle ʿaḳl ehli_idügin
Bu diyāruñ bildiler ehli_idügin

(Düşmanlar, Paşanın) böyle akıllı biri olduğunu ve bu diyarı bilen biri olduğunu duydu ve gördü.

1559. Ġamdan oldılar ʿaduvv-ı pür-elem
İşlerini bildiler kim oldı kem

Düşmanların gönlü, gam ve elemle doldu; işlerin (kendi açılarından) kötüye gittiğini anladılar.

1560. Bunlar itmişdi vezīre mekr ü āl
Gör bu anlara nice eyler ḫayāl

Vezire bunlar hile ve dalavere etmişti; artık bunun onlara neler edeceğini hayal edin!

1561. Bildiler anlar neye uġraduġın
Anları bu ʿaynına almaduġın

Onlar (düşmanlar), başlarına geleni anladı; bunun (paşanın) onları hafife almadığını da bildiler.

1562. Başladılar ḳuvvet iẓhār itmege
Bu fesādile aña kār itmege

Kuvvet göstermeye başlayıp fesat çıkararak paşayı zor durumda bırakmak istediler.

1563. Niçe eyyām itdi anda cāy-gāh
Eyledi iḥżār bu deñlü sipāh

(Behram Paşa) Uzun müddet orada konakladı ve çok sayıda asker topladı.

1564. Yine ol mevżiʿden itdiler vidāʿ
Mavzaʿyı terk eylediler bī-nizāʿ

Yine o yer veda ettiler; kavgasız gürültüsüz şekilde Mavza şehrini

terk ettiler.

1565. Bir ʿaceb vādīye girdiler cüyūş
Çağlayub ṣular revān olurdı ḫūş

Askerler, acayip bir vadiye girdiler; çok güzel sular çağlayıp akıyordu.

1566. Ol gün ol vādī içinde ṭurmayub
Gitdiler bir yerde mismār urmayub

O gün, bir yere kazık çakmadan, bir yerde konaklamadan o vadide durmayıp gittiler.

1567. Menzilin buldı güneş irişdi Şām
Çāder-ı şeb irdi ḳuruldı ḫıyām

Güneş menzilini buldu ve akşam erişti; gece çadırı erişince konaklama çadırları kuruldu.

[68a]

1568. Aḳmadur adı o vādī-yi kenār
Ol ḳonaḳ oldı kenār-ı cūy-bār

Kenardaki o vadinin adı Akma'dır; orada bulunan akarsuyun kenarı, konaklama yeri oldu.

1569. Kendü vādīsinde ol ṣu aḳmada
Ḳondılar ol gice sū-yı Aḳmada

O su kendi vadisinde akmaktadır; o gece, Akma tarafına kondular.

1570. Çīn seḥer dürdi niḳābın āsumān
Ḳalmadı çün encüm-i şebden nişān

Gökyüzü, sabahleyin peçesini açtı, güneş doğdu; gecenin yıldızlarından bir iz kalmadı.

1571. Ṣanma kim kevkeb göz açmaz ḫˇābdan
İrdi ferr ḫūrşīd-i ʿālem-tābdan

Yıldızların uykudan uyanmayacaklarını sanma; dünyayı aydınlatan güneşten güç ve parlaklık erişti.

1572. Gösterür rū-yı cihānı bu güneş
Oldı dünyānuñ yüzi āyine-veş

Güneş, bu dünyanın yüzünü gösterdi; öyle ki dünyanın yüzü ayna gibi oldu.

1573. Anda ārām idüb ol gün ol gice
Düşdi yümnile o yerden yol gice

O gün ve gecesinde orada konaklayıp (sonraki) gece saadet ve kutlulukla yola koyuldular.

1574. Ol gice bir yerde aḫşām itmeyüb
Ṣubḥa dek yollarda ārām itmeyüb

O gece bir yerde gecelemeyip sabaha kadar yola devam ettiler.

1575.	Bir ziyāret-gāha irdiler o rūz Cez̠besinden şemse irişürdi sūz	O gün bir ziyaretgâha vardılar ki cezbesinin ateşi, güneşe ulaşırdı.
1576.	Aḥmed-i elvān odur eyle nigāh Bu Yemende añılur ol ḫan-ḳāh	O, Ahmed-i elvan'dır, bir bak! O hankah Yemen'de anılır ve bilinir.
1577.	Her yire kim bir isimle ad olur Ol vilāyetde Ḥacerī yād olur	Her yer bir isimle bir özelliğiyle anılır; o vilayet de Hacer ismiyle bilinir.
1578.	İtdiler andan vedāʿı gitdiler Ol Şecer-Yaʿḳūba varub yetdiler	(Behram Paşa ve mahiyeti), veda edip oradan ayrıldı; oradan Şecer-Yakub'a vardı.
1579.	İştihārı bil ki bu üslūbdur Ol yerüñ ismi Şecer-Yaʿḳūbdur	Şöhretini iyice bil ki o yerin adı Şecer-Yakub'dur.
1580.	Bu ne ḥikmetdür ki her yanı ḥacer Ola ol mevżiʿde bir ʿālī-şecer	Bu ne hikmettir ki her yanı taşlıktır ve o yerde büyük bir ağaç vardır.

[68b]

1581.	Ol maḥallden gör Taʿizz yolunı sen Ḳarşu çıḳdı cümle anı işiden	O mahalden Taiz yolunu bile görmek mümkündür; ancak bunu duyan herkes itiraz etti.
1582.	Eyledi ʿazm-i Taʿizz ʿizzetle ol Şehre girdügin işit ziynetle ol	O (Behram Paşa), izzetli bir şekilde Taiz'e doğru yola çıktı; şehre ziynetlerle girdiğini dinle!
1583.	Düşdiler öñine istiḳbāl iden Bī-ḥisāb idi aña iḳbāl iden	Karşılayanların hepsi onun önüne düşüp yürüdü; sayısız kişi onu karşılamaya gelmişti.
1584.	Girmeyüb şehre ḳonar otağıla Ḳondı bir yire muḳābil ṭağıla	(Paşa ve askerleri) Şehre gitmeyip dağın karşısında bir yere otağ kurdu.
1585.	Dinilür ol yirüñ adına Sebīl Öztemür vażʿ eylemişdür anı bil	O yerin adına Sebil denir; bil ki bu adı Özdemir Paşa koymuştur.

1586.	Bu yirüñ ḫalḳı ḳatī ceffārdur ʿİlm-i cifri pek bilür seḥḥārdur	Bu yerin halkı fal ve cifir ilmiyle uğraşır; cifir ilmini çok iyi bilen sihirbazdırlar.
1587.	Didiler menzil Sebīl ola aña Bu yirüñ ıṣlāḥın iden bu ola	‘Onun menzili Sebil olmalı ve bu yeri ıslah edecek kişi o olmalı’ dediler.
1588.	Gördiler kim şehri geçdi ḳonmadı Terkini otaġınuñ urunmadı	Ancak (Behram Paşa’nın) otağını kurup konmadan şehri geçtiğini gördüler.
1589.	Geldi bu ḳāvmüñ müvāfıḳ cifrine Remlinüñ anlar irişdi ġavrına	Bu, kavmin cifir ilmiyle tespit ettiğiyle müvafık oldu; onlar remillerinin doğruluğunu gördü.
1590.	Gelmege başlar meşāyiḫ ḳorḳudan Ḫavfıla herkes uyandı uyḫudan	Şeyhler, korkuyla gelmeye başladı ve herkes korkuyla uykudan uyandı.
1591.	Bildiler tedbīri bir yüzden daḫı Fālınuñ taʿbīri bir yüzden daḫı	Bu yüzden, falın tabirini ve buna karşılık nasıl tedbir alcaklarını bildiler.
1592.	Cümle ʿālem añladı bundan hemān Ola bu milk-i Yemen emn ü emān	Cümle âlem bu hadiseyi anladı ve Yemen’de emniyet sağlanacağını bildi.
1593.	Bu isimden Leng-ḫar ḳorḳardı pek Eñsesine ol següñ irişdi seg	Leng-har, bu isimden çok korkardı; o köpeğin ensesine başka bir köpek saldırmıştı.

[69a]

1594.	İşini Behrām Paşa eylesün Neyler ol ʿālem temāşā eylesün	Behram Paşa iş yapsın ve cümle âlem onun neler yaptığını bir görsün!
1595.	Cemʿ ider soyġunları gidermege Kendüsini düşmene bildürmege	Soygun ve yağmaları engelleyip gücünü düşmana göstermek için mahiyetini toplar.
1596.	Oldı şeb zerrīn ḳabāsını felek Ger çıḳarsa şāl giyse itme şek	Gece oldu, felek altın elbisesini çıkarıp şal giyse buna şaşırıp şüphe etme.

1597.	Kendüsin ʿüryān idüb köhne-pelās Ṣalmış egnine fenā fi'l-lāh libās	(Felek) sırtındaki köhne abasını çıkarıp sırtına fenā fillāh elbisesini giymiş.
1598.	Bu zen-i dehr oldı bir mātem-zede Olduġıçün merd-i ʿālem ġam-zede	Âlemin yiğidi gam-zede olduğu için bu kadın yaratılışlı kahpe felek, matem-zede oldu.
1599.	Ẓulmet-i şeb refʿ olub irdi ṣabāḥ Kāyināt anuñla buldı inşirāḥ	Gecenin karanlığı kalktı ve sabah erişti; kâinat onunla ferahlık buldu.
1600.	Ṭoġdı devlet āfitābı her yaña Ṣaldı pertev ʿāleme ṭoldı żiyā	Devlet güneşi, her yere doğdu ve âleme şulesini saldı, her yer onun ziyasıyla doldu.
1601.	Bu felek itdi siyeh şālını ġayb Eyleyimez oldı bir iẓhār-ı ʿayb	Felek, siyah şalını kaybetti; hiçbir ayıbı kapatıp gizleyemez oldu.
1602.	Oldı ẓāhir böyle bir ehl-i kemāl İrmeye şems-i murādına zevāl	Böyle bir kemal ehli ortaya çıktı; o muradın güneşine zeval gelmesin.
1603.	Oldılar ḳurb-ı Taʿizzde nıṣf-ı māh İtdiler semtine ṭaġuñ ʿazm-i rāh	On beş gün gibi bir sürede Taiz'in yakınına vardılar; dağın semtine doğru yola koyuldular.
1604.	Gitdiler ʿazm-i beyābān itdiler Menzil-i s̱ānīyi āsān itdiler	(Paşa ve mahiyeti sonrasında) çöle doğru yola koyuldu; ikinci menzilleri kolaydı.
1605.	Kim murād itse irür bir menzile Ḳalma yolda ḳaṣd idüb ir menzile	Kim bir yere varmayı dilerse varır; sen de bir menzile ulaşmayı dileyip oraya var, yolda kalma.
1606.	Cāy-ı maḳṣūda irişdiler varub Cenb-i aʿdāya ṭuruşdılar varub	Varmak istedikleri yere ulaştılar; varıp düşmanın yakınına yettiler.

[69b]

1607.	ʿĀlemi dūd-ı tüfeng iderdi jeng Her biri ṣan kim anuñ ṣavt-ı neheng	Tüfeklerden çıkan duman, âlemi kaplardı; her bir tüfeğin sesi sanki timsah sesiydi.

1608.	Ordıları ḳurdılar ber-ḳāʿide Nāmıla ol yire dirler Ḳāʿide	Kaideye uygun şekilde ordu kurdular; o yere Kaide denirdi.
1609.	Oldılar anda niçe eyyām ile Ḥıfẓ idüb her cānibin iḳdām ile	(Paşa ve mahiyeti) uzun günler, bulundukları yerin etrafını gayret ve sebatla koruyarak orada konakladı.
1610.	Bildiler aʿdāyı cemʿiyyetdedür Gördiler ol ḳavmi bed-niyyetdedür	Düşmanın toplandığını ve o kavmin kötü niyetli olduğunu görüp bildiler.
1611.	Fikr ider ol ehl-i tedbīr anı kim Ġāyetile çoḳ o Zeydī-i leʾim	Tedbir sahibi (Behram Paşa), o alçak Zeydîlerin sayıca çok olduklarını anlar.
1612.	Çün ʿadū kūh üzre ṣaf baġlar ṭurur Merfaʿın ṭurma döger kūsin urur	Düşman, dağın üstünde saf bağlayıp durur; savaş davulları çalar, merfaını toplarla döver.
1613.	Ger hücūm eylerse aña ehl-i Rūm Her birine niçe biñ Zeydī-i şūm	Oraya bir Osmanlı askeri hücum etse, her bir askerimize karşılık binlerce uğursuz Zeydî var.
1614.	Zūr-ı bāzūyıla olmaz bildiler Aña bir ġayrı te[dā]r[i]k ḳıldılar	Bu işin bilek gücüyle olmayacağını anladılar ve o işe başka bir çare aradılar.

Ḥikaye

1615.	Yine bir dūlāb ider kim reʾyile İremez ʿaḳl aña yüz biñ saʿyile	(Behram Paşa) düşünüp öyle bir oyun etti ki yüzbinlerce kez hesaplansa yine de akla gelmez.
1616.	Didi kim anlar bizi ṣansun żaʿīf Zeydīler bolayki döşetdi ḫafīf	'Zeydîler bizim güçsüz olduğumuzu sansınlar; olur ki bizi hafife alırlar' dediler.
1617.	Ḫavf ider diyü bizi ol Zeydīler Üstümüze ola kim ineydiler	Zeydîler, korktuğumuzu düşünsün; ola ki bize saldırmak için üzerimize gelirler.
1618.	Ḳırḳ gün ṣabr itdi kim bir ḥāl ola Ayaġ altında ʿadū pā-māl ola	Umduğu gibi bir hâl olması düşmanın ayaklar altında ezilmesi için (Paşa) kırk gün sabretti.

[70a]

1619.	Ṭutmuş anlar ol Naḳīl-i Aḥmeri Yoġ idi yol olmaġa ḫālī yeri	Onlar (Paşa ve mahiyeti) Nakil-i Ahmer'i tutmuştu; geçiş için hiç boş ve tenha yer yoktu.
1620.	Altıdur ṭaġuñ maḥaṭṭa olduġı Ḳāʿide üzre denilsün nolduġı	Kuşatılan yer, dağın alt tarafıdır; neler olduğu ise kaidesince söylensin.
1621.	Ṣandı aʿdā ḳuvveti yoḳ Rūmīnüñ Diñle fikrini Yemen meẕmūmınuñ	Düşman, Osmanlı askerinin güçsüz olduğunu sandı; Yemen'in aşağılanmışlarının fikrini dinle!
1622.	Didiler kim bu ḳadarca ʿaskere Beñzer encüm arasında Ülkere	(Düşman) 'Bu kadarcık asker, kalabalık yıldızlar arasındaki Ülker yıldızına benzer' dedi.
1623.	Anlar üzre biz niçün ḥāml itmezüz Rūmīyānı ceng ile dağıtmazuz	'Osmanlı askerlerinin üzerine niçin hamle kılıp savaşarak onları dağıtmıyoruz?' dediler.
1624.	Var idi niçe reʾīs-i müfsidīn Bir yere geldi ḳamu aʿdā-yı dīn	Pek çok fesatçı reis vardı; o din düşmanlarının hepsi bir araya geldi.
1625.	Ṭurdılar bu ḳavle ol ḳāvm-i ẕelīl Başları cemʿ olmaġa eyler delīl	O aşağılık kavim, bu kavil üzerine toplanıp ayaklandı; başları, toplandıklarına delil idi.
1626.	Ḥaḳ vireydi kim ineydiler bize Ḫoş şikār olaydı Zeydīler bize	Allah'tan Zeydîlerin bize doğru inip bize av olmalarını dileriz.
1627.	Muttaṣıl anı tefekkür iderüz Böyle olmasın Ḫudādan dilerüz	Sürekli bunu düşünür ve bu işin böyle olmasını Allah'tan dileriz.
1628.	İnmegi anlar muḳarrer eyledi Fetḥini Mevlā müyesser eyledi	Onlar (Zeydîler), dağdan inmeye karar verdiler ve Mevlâ da oranın fethini nasip etti.
1629.	Ḫiffeti düşmen güşāde itmede Her feṣādātı ziyāde itmede	Düşman, açık açık adilik ve bayağılık edip her türlü fesadı ziyadesiyle çıkarmakta idi.

1630.	Ẓāhir idüb gündüzin düşmenligin Her gice iderler ateş şenligin	Gündüzleri düşmanlıklarını sergileyip geceleri ise ateş yakıp şenlikler düzenlemekteler.
1631.	Başına odlar yaḳub mesrūrluḳ Cümlesin maġbūn ide maġrūrluḳ	(Umarım) Bu neşeli hâlleri başlarını yakar; gurur ve kibir cümlesini mağlub eder.
[70b]		
1632.	Rūz u şeb biz anda cengüñ sāzını Diñlerüz vāfir tüfeng āvāzını	Bizler orada gece-gündüz savaş sazı ve bol bol tüfek sesi dinledik.
1633.	Ġam şebinde bunca günler zār iken Gör nice irür feraḥ ġam-ḫˇār iken	Biz gam gecesinde bunca gün inlerken, gam yerken, ferahlığın nasıl da geldiğini dinle ve gör.
1634.	Niçe demler kim küdūret ẓulmeti Ḳaplamışdı ʿālemi ẓulmet ḳati	Uzun zaman, kederlerimizin karanlığı âlemi baştanbaşa kaplamıştı.
1635.	Ḳahrıla ol cāyda leyl ü nehār Olmuşidi işümüz āh ile zār	Oradaki işimiz, kahırlar içinde gece gündüz ağlayıp inlemek olmuştu.
1636.	Gerçi çekdürmüşleridi erbaʿīn Ḳırḳ birinci gün güler olan ḥazīn	Gerçi bize kırk (gün) çektirmişlerdi; ancak ağlayan, kırk birinci gün gülecektir.
1637.	Ṣanma bulmaz itdügin ehl-i ʿuyūb İtmesün ṣāḥib-ḥased kesr-i ḳulūb	Ayıp ehlinin ettiğini bulmayacağını sanma; haset sahibi kimseler kalp kırmasınlar.
1638.	Refʿ olub nāgeh ġam-ı endūh-ı şeb Doġmaġa ḫūrşīd-i nuṣretden sebeb	Nihayet yardım güneşi doğmaya başlayınca gecenin gam ve kederi kalktı.
1639.	Bu felek gör nice ḳıldı ihtimām Almaġa aʿdā-yı ġamdan intiḳām	Bak ve gör ki bu felek, düşman olduğu gamdan intikam almak için nasıl da gayret ve özen gösterdi.
1640.	Bir siḥir gösterdi ber-şekl-i celāl Oldı ol demde şafaḳdan rūyı al	Celalli bir şeklide sihir gösterdi ve o anda şafaktan kırmızı yüzlü (güneş) ortaya çıktı.

1641.	ʿAsker-i encüm ḳamu gizlendiler Cümlesi bir yire merkezlendiler	Bütün yıldız askerleri gizlendi ve hepsi bir yere merkezlendiler.
1642.	Gündüz içün pusılandı giceden Anı ol şems-i cihāndur gizleden	(Yıldızlar) geceden itibaren, gündüz için pusuya yattı; gizlenmelerinin sebebi ise cihanın güneşidir.
1643.	Āfitāb-ı nuṣret irişdi seḥer Kūhdan aʿdā tenezzülle iner	Seher vaktiyle birlikte yardım güneşi erişti ve düşman tenezzül edip dağdan indi.
1644.	Gūsfend ālāyı görseydi nemek Böyle cürʾet eyleyüb çekmez emek	(Düşman oradan öyle bir indi ki) koyun sürüsü tuz görseydi böyle cüret edip emek çekmezdi!

[71a]

1645.	Geldiler anlar ḳanāra yerine Rūzgāruñ ḳıl naẓar taġyīrine	Şu zamanın ve devranın tebdiline bak ki (düşmanlar) kesim yerine yani mezbahaya geldiler.
1646.	İndiler yaġmaya Zeydī leşkeri Gör nice ḳaldı döküldi leşleri	Zeydî askeri yağma ve talan için geldi; ancak bak ki leşleri nasılda etrafa saçıldı.
1647.	Başına dermānı olmayub ʿadū Geçdiler başından ol demde ḳamu	Düşmanlar, bulundukları duruma çare olmadığını anlayıp o demde kellelerinden vazgeçti.

Ḥikāye

1648.	Diñle niçe olduġın aḥvāl-i ceng Ḳāʿide üzre gerekdür āl-i ceng	Savaşın ahvalini dinle; savaşın hileleri kaideler üzerine olmalıdır.
1649.	Ebr-i bārān gibi aʿdā bī-ʿaded İneler ṭurmaġa olur mı meded	Yağmur bulutu gibi sayısız düşman inmekte; durmaya medet olur mu hiç!
1650.	Ṣanki istikbāl ider ʿasker aña Cān u dilden gitmek isterler aña	Sanki asker(lerimiz) onları karşılar ve can u gönülden onlara doğru gitmek ister.
1651.	Çıḳdı otaġından ol merd-i cihān Gün gibi iẓhār ider kendin hemān	O cihan merdi (Behram Paşa), hemen otağından çıkarak kendini gün gibi gösterdi.

1652.	Destine aldı kemānile siper Māh-ı nev rūy-ı felekde reşk ider	(Behram Paşa) yay ve siperini eline öyle bir aldı ki gökyüzündeki dolunay onu kıskandı.
1653.	Kīne-ḫ˘āh oldı be-ġāyet düşmene Her dil-āver döndi bir rūyīn-tene	Her yiğit, düşmana karşı intikam duygusuyla doldu ve tunç vücutlu, kuvvetli birine döndü.
1654.	Girdiler meydāna cān u başıla Ceng içün bir niçe biñ evbāşıla	(Paşa ve askerler), binlerce başıbozuk ile canlarıyla başlarıyla savaşmak için meydana girdiler.
1655.	Görmedüm diyü gök altında sipihr Eyledi aña maḥabbet birle mihr	Sema, ‘gökkubbe altında böyle bir şey görmedim’ dedi ve güneş ona muhabbet gösterdi.
1656.	Ṭurdılar bağladılar ālāylar Ḳarşudan ḳopdılar ol bed-rāylar	Durup alay bağladılar; karşıdan ise o kötülük dolu (Zeydîler) kopup geldi.
[71b]		
1657.	Çünkü anda bağlanur bu denlü ṣaff Gör ki nice olur ol ḳamu telef	Orada (asker) bu denli saf bağlamıştır ki artık o düşmanın hepsinin nasıl telef olduğunu gör!
1658.	Sedd-i İskender olub ṭurdı o merd Düşmen-i bed-ḫ˘āh ider ṭurmaz neberd	O yiğitler, Sedd-i İskender gibi durup karşı koydular; aşağılık düşman ise durmadan savaşır.
1659.	Bu şecāʿatle budur nuṣret sezā Yüz biñ eylerse ne ġam aʿdā-fezā	Bu kahramanlığa bu başarı layıktır; düşman artarak yüzbinlere ulaşsa üzülmeyiz.
1660.	Gördi bir reʾy itmegi anda ṡevāb Bir niçe merdānı ḳıldı intiḫāb	(Paşa) Bir plan yapmayı uygun buldu ve bir miktar yiğidi seçti.
1661.	Bir begi anlara serdār eyledi Cümlesi sürʿatle ilġār eyledi	Beylerin birini onlara kumandan tayin etti; o birliğin tamamı hızla saldırdı.
1662.	Gitdiler bir ḳolı itdiler sökün Düşmenün gör nice ḳırdılar kökün	(Seçilen askerler) bir koldan sökün edip gitti; nasıl da düşmanın kökünü kırdıklarını gör.

1663.	Zeydīler bir yerden iki yarılub ʿAskeri almaḳ dilerler ṣarılub	Zeydîler, iki yana açılıp gelen askerin etrafını sararak savaşı almak diler.
1664.	Ol begüñ tedbīrini seyr eyle sen Āferīn didi temāşā eyleyen	(Ancak) Sen o bey'in planını seyret; temaşa eden herkes ona 'aferin' dedi.
1665.	Añılur nām ile ol beg Şeh ʿAlī Her gören didi budur ey Şeh ʿAlī	O bey Şah Ali adıyla anılır; gören herkes 'Hz. Ali budur' dedi.
1666.	ʿAynına aʿdāyı hīç almadılar Ardın alub araya ṣalmadılar	Düşmanı hiç gözünde büyütmediler (?); düşmanın arasına girmeyip ardını aldılar.
1667.	Ardına döndi ʿadūnuñ yüzleri Ḳaçmada oldı ḳamunuñ gözleri	Düşman, yüzünü ardına döndü ve (Rum askerini görünce) hepsi kaçmaya yüz tuttu.
1668.	Ṭutdı çün ol ḳavm ṣınmaḳ yüzini Kesdiler bir demde anuñ yüzini	O kavmin yüzünü korku kapladı; bir anda onların başlarını kestiler.
1669.	Kimse baş almaġa itmez iltifāt Kesmede ḥayrān-ı cümle kāyināt	Kimse düşmanın başını almaya iltifat etmez; tüm kâinat (baş) keserek kendinden geçmiş durumda

[72a]

1670.	Ol kilābı bī-nihāyet ḳırdılar Bir ḳola daḫı hemān hayḳırdılar	O köpekleri durmadan kırıp geçirdiler; (düşmanın olduğu) diğer kola ise haykırdılar.
1671.	Düşmenün bir cānibin ṣındurdılar Başun aʿdānuñ yere indürdiler	(Askerlerimiz) düşmanın bir kolunu tepeledi; (düşman) başlarını yere indirdi.
1672.	Gördiler ṣınmış bunu ġayrıları Gelmez oldı ġayrılar da ileri	Diğer taraflardaki düşmanlar bunları yenilmiş ve dağılmış görünce ileri gelmez oldu.
1673.	Ayırub yine niçe kimse yarar Anı kim ceng itmege anlar yarar	(Behram Paşa), yine savaşmaya uygun işe yarar pek çok kimseyi seçti.

1674.	Cümle etrāfın ʿadūnuñ aldılar Düşmene ālāy ile at ṣaldılar	Düşmanın etrafını kuşatıp alay ve atlı birliklerle saldırdılar.
1675.	Ḳalmayub ḳaçmaġa anlarda mecāl İdemezler ḳat ḳalub ḥarb u ḳıtāl	Onlarda kaçmaya mecal kalmadı; savaşıp çarpışmada âciz kalıp ümitsizliğe düştüler.
1676.	Çarḫaya girdi niçe merdāneler Cenk yüzinde olub dīvāneler	Savaştan dolayı deli gibi birçok yiğit döndü; sanki sema ediyorlardı.
1677.	Ellerinde tīġini ʿüryān idüb Kimse tīġin ṣaḳlamaz yamān idüb	Herkes elindeki kılıcı kınından çıkardı; kimse kılıcını saklamazdı.
1678.	Gün gibi par par yanar şemşīrler Ṭoġrulub varur ʿadūya tīrler	Kılıçlar, gün gibi parıl parıl yanardı; oklar dosdoğru düşmanlara varırdı.
1679.	Oḳ gibi yoḳdur yüreklü ḥaḳ bu kim Ḳarşu dursun andan artuḳdur şu kim	Hakikat bu ki ok gibi yürekli kimse yoktur; kimse ona karşı koyamaz.
1680.	Ṭurma funduḳ ṭolular gibi yaġar Ḍarb-zenlerden görürler çoḳ żarar	(Düşman) Darbzenlerden çok zarar görür, (darbzen) mermileri aralıksız şekilde dolu gibi yağar.
1681.	Nusret irişdi saña Allāhdan İntiḳām al düşmen-i bed-ḫᵛāhdan	(Ey Paşa!), Sana Allah'tan yardım erişti; artık o aşağılık düşmandan intikam al.
1682.	Virmeyüb hergiz emān ehl-i şere Bī-ḳıyās anı düşürdiler yere	(Paşa ve Mahiyeti), şer ehline asla eman vermeyip onları görülmemiş şekilde yere serdi.

[72b]

1683.	Devşürüb ol demde aʿdānuñ başını Başlarınuñ bir niçe ḳallāşını	O vakit kalleşlik eden pek çok düşmanın kellesini gövdesinden devşirdiler.
1684.	Olur olmaz başa baḳmazlar idi Müfsidüñ başını ararlar idi	Olur olmaz kelleyi kesmezlerdi; (kesmek için) fesat çıkaranların başını ararlardı.

1685.	Şöyle ḳurtulduḳ ġamından ḳaydınuñ Öldi başları ḳoyusı Zeydīnüñ	Gamdan kurtuluşumuz şöyle oldu ki Zeydîlerin en önde geleni öldü.
1686.	Böyle ṣınmaġıla ol ḳavm-i Yezīd Ḳorḳulanlar daḫı oldı nā-be-dīd	O Yezid kavim öyle korkutuldu ki o kavmin korku salanları bile belirsiz olup gitti.
1687.	Var iki serdārı ṣāḥib yayḳara Nāmıla Zencīr ü Ḳāḍī ʿAyḳara	İki serdarı vardı ki yaykara sahibiydiler; birinin adı Zencir, diğerinin adı Kadı Aykara'ydı.
1688.	Yüzi ḳara ʿAyḳara Zeydīleri Olmış iżlāl itmege ḳāżīları	Yüzü kara Aykara Zeydîleri, kadıları dalalete düşürmeye çalışıyorlardı.
1689.	Zeydīye Zencīr gör ne bend ider Baġlar ifsād ipine pā-bend ider	Gör ki Zincir, Zeydîyi nasıl da zapt eder; fesat ipiyle onların ayaklarını bağlar.
1690.	Ġışş olur ol silsile endīşeden Öldiler bu ıżṭırābı işiden	O silsile endişeden dolayı hain olur; bu ıztırabı hissedip işitenler, (ıztıraptan) öldü.
1691.	Bāb-ı naṣr ol gün bize meftūḥ idi Her ḳaçan ölümlü ber-mecrūḥ idi	O gün yardım kapısı bize açılmıştı; kaçan her ölümlü ise yara almıştı.
1692.	Ol iki müfsid ḳaçub ḳurtardı cān Biñ ölümden artuḳ anlara olan	O iki müfsid, kaçıp canlarını kurtardı; ancak onlar, bin kere ölmekten beter oldular.
1693.	Gelmedi hergiz biri anuñ yüze Her kişi añar bunı gelse söze	Onlardan biri bile bir daha görülmedi; yeri geldiğinde herkes bu olaydan bahseder.
1694.	Bu fetiḥden ṭoldı dünyāya ṣada Gūş idenler didiler anı ġazā	Bu fetih, tüm dünyada duyuldu; fethi duyanlar ise bu fethe 'Gaza' dedi.
1695.	Aña bir tārīḫ düşdi bī-miṡāl Bilinür andan ḥisāb olduḳda sāl	Fethe, misali görülmemiş bir tarih düşürüldü; hesap edildiği takdirde yıl bilinir.

[73a]

Ḳıṭʿa vü Tārīḫ Berā-yı Ceng-i Ḳāʿide	Kaide Savaşı İçin Kıta ve Tarih

[Mefʿū lü / Fā ʿi lā tü / Me fā ʿī lü / Fā ʿi lün]

1696.	Bir ġafletile tehlikeye atma kendüñi Ceng eyleseñ ʿadūyıla ber-ḳāʿide savaş	Düşmanla (savaş) kaideleri üzre savaşırsan gafletle kendini tehlikeye atma.
1697.	Zeydī vü Ḫāricī olana itme merḥamet Ḥaḳ meẕheb üzre olmaya ol yolda vire baş	Zeydî ve Harici olanlara merhamet etme; kim hak mezhep üzre olmazsa o, o yolda baş vermeli.
1698.	Ol ḳavme ẕerre deñlü hele kimse acımaz Mūẕī ola vü ol ola mezmūmluḳla fāş	Hele o kavme kimse zerre kadar acımaz; onlar ayıplanmışlıkla bilinsin.
1699.	Ceng ü cidāl ola ḳamu ʿıyş u ʿişreti Derd ü belāyı eyleye Ḥaḳ anlara maʿāş	Kimin tüm eğlencesi kavga ve savaş olursa Hak onların tüm işini gücünü dert ve bela eylesin.
1700.	Didi o demde hātif-i ġayb aña tārīḫi Oldı Yemende Ḳāʿide üzre bilüñ ṣavaş **اولدی یمنده قاعده اوزره صواش** *Sene 978*	O vakit gayb meleği bu olaya tarih düştü; "Bilin ki Yemen'de savaş kaide üzre oldu." *Sene 978 [M. 1570/71]*

Ḳāʿide üzre olan ceng ü cidāl ve harb u ḳıtāl aʿdā-yı bed-fiʿālle ber-ṭaraf olmaḳda iken vezīr Sinān Paşa Dāmat-ı maʿāliye hażretlerinüñ Ḳalʿa-i Kevkebānı ṣulḥ itdüklerin bildürür ve Ḥasan Paşa ile Maḥmūd Begi bir miḳdār ʿasker ile Behrām Paşaya istiḳbāl içün irsāl idüb ve yollarda iḫtilāf üzre olmuş yirleri ıṣlāḥ iderek Naḳīl-i Aḥmer üstine gelüb mülāḳāt olduḳlarıdur

(Bu kısım) Kaide'de yapılan kavga gürültü ve savaşın sonucunda kötü işler eden düşmanın bertaraf edildiği vakit yüce hasletli Damat Sinan Paşa hazretlerinin Kevkeban'da sulh sağladığını bildirir. Ayrıca Behram Paşayı karşılamaları için Hasan Paşa ve Mahmut Bey'i bir miktar askerle gönderip yol üzerinde ihtilafa düşmüş yerleri ıslah ederek Nakil-i Ahmer'de buluşmalarını bildirir.

[73b]

1701.	Yine bir fetḥ-i cedīdi yād ḳıl Ġamdan āẓād it ḳamuyı şād ḳıl	Yine, yeni bir fetih düşün ve herkesi gamdan azad edip mutlu et.

1702.	Āṣafuñ işit tevekkül itdügin Gūş ḳıl aʿdā tenezzül itdügin	Vezirin tevekkül ettiğini işit ve düşmanların aşağılandığını dinle.
1703.	Bildiler devrini aʿdā döndügin Şemʿa-yı rūşenleri söyündügin	Düşmanlar, bu devranın döndüğünü ve parıltılı mumun söndüğünü bildi.
1704.	Güft u gūya başladılar ṣulḥ içün Anlar itdiler muḳarrer ṣulḥı çün	(Düşmanlar), sulh edilmesi için dedikoduya başladı; çünkü onlar sulh olmasını kararlaştırdı.
1705.	Rāżı olmayub aña aṣlā vezīr Virmedi ol dem rıżā ḳaṭʿā vezīr	Vezir (Sinan Paşa), bu işe rıza göstermedi ve sulh edilmesine asla yanaşmadı.
1706.	Araya girdi niçe mīr-i kelām Eylediler ṣulḥ içün iḳdām-ı tām	Zarif konuşan hatipler ve ileri gelenler, aracı olup sulh için gayretle çalıştı.
1707.	İtmeyüb ol kimsenüñ saʿyın ḳabūl Eyledi bir kimsenüñ reʾyin ḳabūl	O vezir, kimsenin uğraşını kabul etmedi; sadece birinin fikrini benimsedi.
1708.	Nāmıla meşhūr mīrüñ reʾyidür Bu taṣarruf cümle anuñ saʿyıdur	Bu, meşhur bir Bey'in fikridir; bu tasarrufun tamamı onun fikri ve gayretidir.
1709.	Daʿvet idüb yanına Āṣaf anı Bir sebeb var istedügüme seni	Vezir o kişiyi yanına çağırarak: 'Seni çağırmamın bir sebebi var' dedi.
1710.	Didi cān üzre ne ise emrüñüz Buyuruñ ne yüzden olur reʾyüñüz	(O da) 'Fikriniz nedir ne düşünüyorsunuz, emriniz ne ise başım üstüne' dedi.
1711.	İbni Şemse'd-dīn emān ister didi Olmaġa ol çoḳ zamān ister didi	(Vezir), 'İbni Şemseddin eman ister; ancak bunun gerçekleşmesi için uzun zaman gerekir' dedi.
1712.	Anlaruñ bu ṣulḥına ḳāyil degül Gördi kim ıṣlāḥa ol māyil degül	Bu (vezir), onların sulh etmek istemelerini inandırıcı bulmadı; çünkü onlar ıslah edilir gibi değildi.
1713.	Didi kim Maḥmūd Beg ādābile Her ne fermān olurısa ḳābile	Mahmut Bey adaba uygun şekilde (vezire), 'ferman ne ise kabuldür'

dedi.

[74a]

1714. Bu yirüñ budur nihāyet sözleri
Dāyimā gözler bu ʿahdi gözleri

Bu yerin son sözleri bunlardır; (artık) gözler sürekli bu antlaşmayı gözlemekte.

1715. İtseler ger ṣulḥ emān ile o ḳavm
Eylemez ʿaybı zamānıla o ḳavm

Eğer o kavim, eman ile sulh ederse zaman içinde bir daha ayıp işler yapmaz.

1716. Dāyima aʿdā tenezzülde ola
Ẕillete düşsün çeküb nār-ı belā

Düşman, her zaman düşkün olsun, zillete düşüp bela ateşi çeksin!

1717. Fetḥden ıṣlāḥ-ı ʿālemdür murād
Yoḫsa ol fettāḥ-ı ʿālemdür murād

Fetihlerden murad edilen, âlemin ıslahı ve âlemlerin Rabbi(nin rızası)dır.

1718. İstedilerse emānı virüñüz
Yine bāḳīdür ḳamu tedbīrüñüz

(Vezir), ‘Eğer istiyorlarsa onlara eman veriniz; ancak tüm tedbirleriniz yine bâkîdir’ dedi.

1719. Evvelā ḥabsinde olan begleri
Ḳavl idüñ anları göndersün beri

‘Öncelikle anlaşma yapın, (Zeydiler) hapsettikleri beyleri geri versinler’ dedi.

1720. Virmeñüz virilmeyince tā ẓafer
Fetḥe lāzımdur Ẓafer ola ẓafer

(Vezir), ‘Zafer kazanılmadıkça eman vermeyin; zira fetih için düzgün zaferler gerekir’ dedi.

1721. Mürūruma muʿteber virür ʿArūs
Bir bikir fikre berāberdür ʿArūs

Arus geçişime itibar eder; Arus, yepyeni düşünceyle beraberdir.

1722. Didi olur olucaḳ bu vechile
Ḳalʿa-i Ẓafer ol ʿArūsla bile

Zafer Kalesi bu Arusla birlikte olacak olursa bu şekilde olur dedi.

1723. Eyledi anuñla çün kim meşveret
Ḳalbine geldi vezīrüñ merḥāmet

Vezir onunla (Mahmut Bey’le) meşveret eyledi ve vezirin kalbine merhamet geldi.

1724. Yalıñuz sıḳıyla żabṭ olmaz bu yer
İdemez tedbīri olmayan hüner

Yalnız bu yerler baskıyla zaptedilemez; hünerli olmayan kişi

		burayı idare edemez.
1725.	Ḥākimi uymasa dūlāb ehline Ḳavle ṭurmayub dönerler ʿaksine	Oranın hâkimleri dolap ve fitne ehline göre hareket etmeze onlar sözlerinde durmayıp terse döner.
1726.	Ṭālib-i ṣulḥ oldı ṣāḥib-Kevkebān Derde çāre buldı ṣāḥib-Kevkebān	Kevkeban'ın sahibi, sulh isteyerek dertlere çare buldu.

[74b]

1727.	Boynına aldı anı Maḥmūd Beg Var iken anda niçe mevcūd beg	Orada pek çok bey bulunmasına rağmen Mahmut Bey bu işi üstlendi.
1728.	Ḳādir olmadı birisi itmege Ṣulḥ içün ol Kevkebāna gitmege	Sulh için Kevkeban'a gitmeye barış sağlamaya (Mahmut Bey'den başka) kimsenin gücü yetmedi.
1729.	Almayub yanına ālāt-ı silāḥ Bu ḫuṣūṣa ġāyet olmuşdı ferāḥ	(Mahmut Bey) Yanına hiç silah almayıp bu hususta çok rahat davranmıştı.
1730.	Elçileşmişlerdi evvel varmaġa Bu belādan anları ḳurtarmaġa	(Mahmut Bey) Oraya gitmeden önce, bu beladan kurtulmak için karşılıklı elçiler gönderilmişti.
1731.	Ol emīrüñ geldügini gördiler Ḥaẓẓ idüb ẕevḳ u ṣafālar sürdiler	O emirin (Mahmut Bey'in) geldiğini görüp haz duyarak zevk ve sefa sürdüler.
1732.	Ḳarşu çıḳdı İbni Şemse'd-dīn aña Didi kim ehlen ve sehlen merḥaba	İbni Şemseddin onu karşılamak için çıkıp 'merhaba, hoş geldin' dedi.
1733.	Ol ḳadīmi anı şānından bilür Muṣṭafā Paşa zamānından bilür	O, önceden beri, ta Mustafa Paşa zamanından bu yana Mahmut Bey'i bilirdi.
1734.	Didi kim refʿ eyledüñüz ḫākden Zāyil oldı ġuṣṣa bu ġam-nākden	(İbni Şemseddin Mahmut Bey'e) 'siz bu toprağı yüceltince ben dertli kuldan gam ve keder gitti' dedi.
1735.	Ḫaylī çekdi aña envāʿ-ı niʿam Her sözine dir edeb birle neʿam	Ona türlü türlü nimetler sundu; onun söylediği her şeye edepli bir şekilde 'evet' dedi.

1736. Eyledi taʿẓīm ü tekrīm aña ol
Çoḳ riʿāyet itdi taḳdīm aña ol

(İbni Şemseddin) ona hürmet ve ikramda bulundu ve bağlılığını sundu.

1737. Heb açıldı ol gümān aḥvāller
Anda keşf oldı nihān aḥvāller

O şüpheli hâllerin hepsi açılıp konuşuldu; orada gizli hâllerin hepsi keşfoldu.

1738. Dir ʿavām ile ḫavāṣ olmasını
Ḥabsden begler ḫalāṣ olmasını

(Mahmut Bey İbni Şemseddine'e) 'Halk ile yöneticiler, beylerin hapisten kurtulmasını istiyor' dedi.

1739. Añdı Ẓaferle ʿArūsuñ ḳalʿasın
Bildi maḳṣūdı yiri ṣulḥ itmesin

(Mahmut Bey), Zefer ve Arus kalelerini zikrederek maksadına göre sulh etmesini bildi.

[75a]

1740. Anı ol Maḥmūd Beg rām eyledi
Geldi ol destūra iʿlām eyledi

Mahmut Bey, onu (İbni Şemseddini) itaat altına aldı ve gelip durumu vezire bildirdi.

1741. Ādemīsinüñ o bir merġūbını
Gönderür almaġıçün[1596] maṭlūbını

(O vezir), talep edileni elde etmek için adamlarından en rağbet gösterdiğini göndermiştir.

1742. Āṣafuñ ʿizz-i ḥużūrına irüb
Yüz ḥicāb ile otağına girüb

(Mahmut Bey), vezirin huzuruna varıp otağına hicapla yüz sürdü.

1743. Dest-būs idüb sözin ḳıldı dırāz
Yaʿnī itdi çoḳ tażarruʿla niyāz

El öpüp sözünü uzattı; yani uzun uzun dua edip yalvarıp yakardı.

1744. Her ne kim oldı ise ḳavl u ḳarār
Söyleşildi bī-tereddüd āşikār

(Vezir ve Mahmut Bey), olan biten her şeyi tereddütsüz ve açık bir şekilde konuştular.

1745. Gördiler destūr ʿizzet itdügin
Bildiler cümle iṭāʿat itdügin

(Orada bulunanlar), vezirin izzet gösterdiğini gördü ve tüm asilerin itaat ettiğini bildiler.

1746. Geydürüb ḫılʿat sürūrile aña
Virdi ziynet aña ol zerrīn ḳaba

(Vezir Sinan Paşa) neşe içinde ona (Mahmut Bey'e) hilat giydirip zinet

[1596] Yazmada "almaġıḫün" şeklindedir.

		olarak altın bir elbise verdi.
1747.	Yazdılar ol dem emānuñ emrini Ṣoñradan ṣulḥuñ dirüz tafṣīlini	O vakit eman verildiğine dair emir fermanı yazıldı; sulhun ayrıntısını ise daha sonra deriz.
1748.	İde ḳardaşını Ṣanʿāda rehīn Ola sāyir rehn olana hem-nişīn	(Şemseddin), kardeşini San'â şehrinde, rehinelere gözkulak olup arkadaşlık etsin diye rehin bıraktı.
1749.	Begleri itmişleridi iḫtiṣāṣ Olalar zindāndan anlar ḫalāṣ	Beyler zindandan kurtulmak için eğitimliydiler.
1750.	Ḥıṣn-ı Ẓaferle ʿArūsı vireler ʿAsker-i sulṭān içine gireler	Zafer kalesini ve Arus'u verip sultanın askerleri arasına katılmayı istediler.
1751.	Muṣḥafa and içe ʿiṣyān itmege Cemʿ olub bir ʿaybı üryān itmege	Toplanarak bir ayıbı örtmek için isyan etmeye, Kur'an üzerine yemin ettiler.
1752.	Oldı cümle olunan ʿahd ü emān Ġamdan āzād oldı ehl-i Kevkebān	Tüm ahitler ve emanlar yerine getirildi; Kevkeban ehli gam çekmekten kurtuldu.
[75b]		
1753.	Virdi ṣancaḳ İbni Şemse'd-dīne ol Bu ṭarīḳile ḫalāṣa buldı yol	O (Vezir), İbni Şemseddin'e sancak verdi ve bu şekilde yol üzeri kurtarıldı.
1754.	Ḳurtulub ölümden oldı bī-elem Eyledi Āṣāf anı ṣāḥib-ʿalem	(İbni Şemseddin) ölümden kurtulup elem çekmeyi bıraktı; vezir ise onu sancak sahibi yaptı.
1755.	Yazulub ol ṣulḥ-nāme bī't-tamām Virdi bu ṣulḥ ʿāleme çoḳ intiẓām	O sulhname tamamlandı ve sulh sayesinde âleme barış ve nizam geldi.
1756.	Bir muṣannaʿ ḳıṭʿa vü tārīḫ ile Eyledüm vaṣfını ẕevḳ ü şevḳ ile	Bu hadiseyi, zevk ve şevkle sanatlı bir kıta ve tarih manzumesi yazarak vasfettim.
1757.	Her işiden didi kim tārīḫdür Kevkebānuñ ṭāliʿi Merrīḫdür	Duyan herkes "bu bir tarih manzumesidir, Kevkeban'ın talihi, Merih yıldızı gibi parlaktır" dedi.

Ḳıṭʿa vü Tārīḫ Berā-yı Ṣulḥ-ı Ḳalʿa-i Kevkebān	Kevkeban Kalesindeki Sulh İçin Kıta ve Tarih
[Fā ʿi lā tün / Fā ʿi lā tün / Fā ʿi lün]	
1758. Gūş ḳıl ıṣlāḥ-ı ʿālem olduġın ʿĀleme virür feraḥ böyle ḫaber	Âlemin ıslah edildiğini işit; böyle bir haber âleme ferahlık verir.
1759. Ḳāyinātı fitneden itdi ḫalāṣ Neyledi gör Āṣaf-ı ṣāḥib-naẓar	Feraset sahibi vezirin ne yaptığına bir bak; kâinatı fitneden kurtardı.
1760. ʿAḳlıla yaṣdı ḳażānuñ ḳavsını Her belā-yı tīre ṣulḥ oldı siper	Kaza okunun kirişini aklıyla gevşetti; sulh antlaşması, bela oklarının hepsine siper oldu.
1761. Gördi kim aʿdā tenezzül üzredür Pāy-māl olub ayaġına düşer	Düşmanın perişan olup ayağına kapanmak üzere olduğunu gördü.
1762. Görmedi lāyıḳ zebūna ḳıymaġı Benden aña olmasun didi żarar	(Vezir), o zavallı acizlere kıymayı uygun bulmayıp 'benden bunlara zarar olmasın' dedi.
1763. İsteyüb niçe tażarruʿla emān İbni Şemse'd-dīn ḳurtarmaġa ser	İbni Şemseddin, kendi başını kurtarmak için yalvarıp yakararak eman istedi.
1764. Körlügine oldı bu ṣulḥ Aʿrecüñ Rāżı olmamışdı aña Leng-ḫar	Bu sulh Arec'den habersiz gerçekleşti; yoksa o Leng-har, bu sulha razı olmamıştı.
[76a]	
1765. Bu Yemendür fitne vü şerr ü fesād Eksük olmaz ḥākimin bulmasa ger	Burası Yemendir, Yemen hâkimini bulmazsa buradan fitne, fesat ve şer eksik olmaz.
1766. Pādişāhuñ ḳullarına yoḳ ḥisāb Biri ṣulḥ ider biri ıṣlāḥ ider	Padişahın sayısız kulu vardır; biri sulh eder diğeri ıslah eder.
1767. Her günāhun anuñ afv itdügine İtdi inṣāf işiden ehl-i hüner	(Vezirin), onun (Şemseddin'in) her günahını affettiğini işiten hüner ehli herkes insaf etti.

1768.	Ṣulḥa virdükde rıżāyı ol vezīr İşidüb *"eṣ-ṣulḥu ḫayrun"* didiler	Vezir sulh etmeye rıza gösterdiği vakit işitenler 'Sulh hayırlıdır' dediler.
1769.	Ġaybden hātif didi tārīḫini Kevkebān ṣulḥıla oldı defᶜ-i şer **كوكبان صلحيله اولدى دفع شر** *Sene 977*	Gaipten haber veren melek tarihini şöyle dedi: 'Kevkeban'da şerler def edilip sulh edildi.' *Sene 977 [M. 1569/70]*

Velehu

1770.	Āḫir olduḳda o ṣulḥ-ı Kevkebān Didi destūr-ı zamān ol dem ᶜayān	Sonunda Kevkeban'da sulh antlaşması yapıldı ve zamanın veziri açıkça emir verdi.
1771.	Varuñ istiḳbāle diyü emr ider Eyledi taᶜyīn aña her kim gider	'İlerleyin' diye emredip bu sefere kimlerin katılacağını tayin etti.
1772.	Evvelā gitsün Ḥasan Paşa aña Didi Maḥmūd Beg hem anuñla ola	Öncelikle Hasan Paşa gitsin ve Mahmut Bey de ona eşlik etsin, dedi.
1773.	İntiḫāb ider yüzer ᶜasker bile Bunlar ile ᶜazm ide[1597] anlar bile	Yüzer asker seçip bu askerlerin de onlarla birlikte gitmesini istedi.
1774.	İtdi emr ol ḫiẕmete ᶜazm idene ᶜİzzet ü iḳbāle ṭoğru gidene	O, hizmete niyet edip izzet ve ikbal sahibi olanlara emretti.
1775.	Şāh-rāh üzre muḫālif olanı Seyfile ıṣlāḥ idüñüz dir anı	(Vezir, Hasan Paşa ve Mahmut Bey'e) 'Anayol üzerinde muhalif olanları kılıçla ıslah ediniz' dedi.
1776.	Varmaġa Behrām Paşadan yaña Tā elem olmaya aᶜdādan yaña	Düşmandan bir sıkıntı görmemek için Behram Paşa'nın yanında olsunlar (dedi).

[76b]

1777.	Yola oldılar revān alāy ile İẕn-i Destūr-ı cihān-ārā ile	(Görevli iki bey) Cihanı süsleyen vezirin izniyle alay eşliğinde yola çıktı.

[1597] Yazmada "iẕe" şeklindedir.

1778.	Böyle şevketle ne yire varalar Tīġ-i ġam ḳalb-i ʿadūyı yaralar	Bu heybetle (Hasan Paşa ve Mahmut Bey) nereye varsa gam kılıcı düşman kalbinde yara açar.
1779.	Kimse menzillerde vācih olmasa Yā iṭāʿatde meşāyiḫ bulmasa	Yol üzerinde kim onları dinlemezse ya da itaat etmeyen şeyhler denk gelirse...
1780.	İçirürler mā-i seyfi düşmene Bu cebel ḳavmi ḳamusı düşmene	Bu dağ kavminin tamamına ve düşmana kılıçlarının suyunu içirirler.
1781.	Mümkin olduġı ḳadar ıṣlāḥ ola Şol rüʾūs-ı müfsidīn iflāh ola	Mümkün olduğunca her yer ıslah olsun ve fesat çıkaranların reisleri iflah olsun diye (uğraştılar).
1782.	Bu ṭarīḳile yol açdılar hele Daġılur her yirde olan ḳabīle	Bu şekilde bir yol açtılar ki her taraftaki (fesatçı) kabileler darmadağın oldu.
1783.	Saʿy iderlerdi ol arayı görüb Bir ʿadū bulunmaz arayı görüb	O aradakileri görüp düşünürlerdi; aramakla bir tek düşman bulunmazdı.
1784.	Ḳaçdılar cünd-i şeyāṭīn aradan Ḳaldı anlar kim ola bī-çāreden	O şeytanların askerleri aradan sıyrılıp kaçtı; sadece çaresiz olanlar kaldı.
1785.	Ġıybet ider baş olan gelmez yüze Kimse göstermez reʿāyāyı göze	Başı çekenler ortaya çıkıp yüzleşmez ve gıybet eder; halkı kimse gözetip umursamazdı.
1786.	Ḳuvvet ü ḳudret irince ʿaskere Velvele girür ḳamu Zeydīlere	Askere kuvvet ve kudret erişince Zeydîler arasında bağırıp çağırma sesleri yükselir.
1787.	Niçe eyyām eyleyüb ıṣlāḥ-ı rāh Yanlarınca var idi ḫaylī sipāh	(O iki bey) yolu ıslah etmeye günlerce uğraştı; yanlarında epeyce asker var idi.
1788.	İrdiler varub Naḳīl-i Aḥmere Heb mülāḳāt oldılar ol servere	Hepsi, Nakil-i Ahmer'e varıp o serverle (Behram Paşa ile) buluştu ve görüştü.

1789.	Anlara iʿzāz u ikrām eyler ol Ṣoñra seyr eyle ne iḳdām eyler ol	O server (Behram Paşa), gelenlere nasıl izzet ve ikramda bulunur, nasıl gayret gösterir seyret.

[77a]

Mīr-i mīrān-ı Yemen Behrām Paşa dām-ı iḳbāle yümn-i iḳbālile Ḳāʿide cenginden ṣoñra Ḥasan Paşayıla ve Maḥmūd Beg ile mülāḳī olub Naḳīl-i Aḥmer üstine çıḳub Cebel-i Baʿdānda olan Ḳalʿa-i Ḥabbuñ fetḥine mübāşeret itdügidür ve ol arada ne ḳadar aʿdā olur ise rehīnlerin alub iṭāʿat itdürdügin bildürür

(Bu kısım) Yemen Beylerbeyi Behram Paşa'nın Kaide savaşından sonra Hasan Paşa ve Mahmut Bey ile buluşup Nakil-i Ahmer üzerine çıkarak Badan Dağında bulunan Hab Kalesi'nin fethine girişmelerini anlatır. O arada ne kadar düşman var ise rehin aldığını ve itaat ettirildiğini bildirir.

1790.	Diñle bir muʿẓam hikāyātı yine Nice͜ olur seyr it fütūḥātı yine	Yine muazzam bir hikâye dinle ve fetihler nasıl gerçekleştirilir seyret.
1791.	Ḳāʿide cengi çün oldı ber-ṭaraf Ola gör andan ziyāde her ṭaraf	Kaide cengi şöyle dursun; her tarafın (ceng‌inin) oradakinden daha şiddetli olmasını gör.
1792.	Çün kim ol müfsidleri dağıtdılar Nuṣret ile niyyet-i Ṭaġ itdiler	Çünkü o fesat çıkaranları dağıttılar ve Allah'ın yardımıyla Dağ'a gitmeye niyet ettiler.
1793.	Kesb idüb fetḥüñ sürūrından ṣafā Yümnile ʿasker yöneldiler yola	Askerler, fethin neşesinden sefa bulup mutluluk içinde yola çıktı.
1794.	Buldılar Zeydīyi ḳırmakla nefes Pāk olub gitdi o yoldan ḫār u ḫas	(Askerler) Zeydîleri öldürerek hayat buldu; (Zeydîler) çer-çöp (gibi) yoldan temizlenip gitti.
1795.	Çıḳdılar andan Naḳīl-i Aḥmeri Seng-i ṣāfī ṣanki Rūmuñ mermeri	Sonrasında Nakil-i Ahmer'den çıktılar; orası Anadolu diyarının mermeri gibi safi taş idi.
1796.	Ṣaʿbdur yolları ʿas̱ret üzredür Yiri yoḳ dinile vüsʿat üzredür	Yollar sarp ve zorludur ki ayakları tökezletir; geniş yollar var demek yanlış olur.
1797.	Ṭaġa çıḳmaġı Ḫudā āsān ider Ḳıl temāşā kim neler iḥsān ider	Dağ'a çıkmayı Allah kolaylaştırır; hele seyret ki Allah neler ihsan

eder.

[77b]

1798.	Başdı ḳuvvetle cebel üstine pāy Oldı keffinde anuñ yoḫsul u bāy	(Behram Paşa ve adamları), güçlü bir şekilde Dağ'a ayak bastı; yoksul zengin herkes onun elindeydi.
1799.	Bī-tereddüd dönderür dūlābını Maḥv ider baḥr-ı ġamun girdābını	Tereddütsüz şekilde planlarını yürütür; gam denizinin girdabını mahv eder.
1800.	Tīġ-i re'yüñ ḳabżasına urdı el Pāy-māl olduġın aʿdā bildi el	Fikir kılıcının kabzasına elini vurdu; yabancılar, düşmanın ayaklar altına alındığını bildi.
1801.	Ḳurdılar otağı ber-bālā-yı kūh Oldı her yirde sipāhī bir gürūh	(Paşa ve mahiyeti), dağın yüksek yerine otağ kurdu; askerler her yerde öbek öbek toplandı.
1802.	Zīr-i Taʿkerdür Şibām ism-i ḳadīm Olıser gör anda bir re'y-i ʿaẓīm	Taker zirvesinin eski adı Şibam'dır; orada büyük bir plan yapılmaktadır.
1803.	Her ne ḥükm eylerse vardur bir me'āl İstedi iki mevācib deñlü māl	(Behram Paşa), her ne hükm eylerse bir manası vardır; iki aylık kadar mal istedi.
1804.	Bend-i ġamdan ḳulı āzād itmege Hem raʿiyyet içre bir ad itmege	(Behram Paşa), gam zincirinden kullarını kurtarmayı ve tebaası arasında bir nam salmayı planladı.
1805.	Māl-ı maḳṭūʿını cebel ehlinüñ Aldı az idüb arasın mehlinüñ	(Behram Paşa), Dağ ehlinin değeri biçilmiş malını, vadesini kısa tutarak (satın) aldı.
1806.	Başladı anlardan almaġa rehīn İtdiler ʿayba Yemen ehli yemīn	Onlardan rehin almaya başladı; Yemen ehli kusurlarını örtmek için yemin etti.
1807.	Niçe medfenler tüfeng ile ḳılıc Çoġ iken almaġıla ḳalmadı hīç	Gömülmüş vaziyette çok miktarda tüfek ve kılıç varken (hepsi satın alındı) kalmadı.
1808.	Baḳmazidi mālına müfsidlerüñ Başların kesdi olan mülḥidlerüñ	Fesatçıların mallarına ise bakmazdı bile; var olan bütün mülhidlerin başlarını kesti.

1809. Ṭutdı bu minvāl üzre evvelin
Ḳavm-i Zeydī fitneden çekdi elin

(Behram Paşa), ilk başta böyle bir yol izledi; Zeydî kavmi fitneden elini eteğini çekti.

1810. İbtidādan göstere böyle revīş
Āḫirin seyr it neye varur gör iş

(Behram Paşa), baştan böyle bir yol izledi; işin ahirinin nereye vardığını ise seyret.

[78a]

1811. Gördi anda her yirüñ ol yaraġın
Gitmedi cümle umūrın görmedin

Orada gerekli bütün hazırlıkları tamamladı ve tüm işlerini halletmeden gitmedi.

1812. İtdi bireyüñ (?) murād olmasını
اتدی برئایک مراد اولماسنی
Niçe kimse ber-murād olmasını

Bireyin (?) murad edilmesini istedi; pek çok kişi de onun muradına ermemesini diledi.

1813. Niyyet itdi kim ide Baʿdānı fetḥ
Ol maḥallden itmek ister anı fetḥ

Badan'ı fethetmeye niyetlendi; ancak fethi o mahalden (şu şekilde) gerçekleştirmek istedi.

1814. Ḳalʿa ehline vire sīm ü zeri
Defʿ ide ḥıṣn üzre olacaḳ şeri

(Behram Paşa), kale halkına altın ve gümüş verip Kale'de çıkacak fitne fesadı def etmek ister.

1815. Ṣāḥibini ḳalʿanuñ öldürmege
Ḳalʿayı ʿOs̱mānīye bildürmege

Kalenin sahibini öldürüp, olanları Osmanlı sarayına bildirmeyi (istedi).

1816. Olmasa böyle ʿadū ḳuvvet bulur
ʿAskeri ḳırdurmaġa bāʿis̱ olur

Böyle yapmazsa düşman kuvvet bulur ve askerlerimizin katledilmesine sebep olabilir.

1817. Eyledi anda bu dūlābı aña
Ḳul telef olmaġı görmedi revā

(Paşa), kulların telef olmalarını reva görmediği için orada böyle bir plan yaptı.

1818. Ol dilīr itdi bu tedbīri ʿaceb
Anı itdi nāgehān Āṣaf ṭaleb

O yürekli ve mert insan, bu acayip planı yaptı; bu planı yapmasını ise gizlice vezir (Sinan Paşa) talep etti.

1819. Gönderür çāvūş-ı sulṭānı ol an
İkisin ol demde bir yirden inan

O vakit (Vezir), sultanın habercilerinin ikisini de bir yerden gönderir.

1820.	İrdiler iḳbālile daʿvet idüb Didi bu ṣāḥib-naẓar ʿizzet idüb	(Habercileri) davet edip karşıladılar; nazar sahibi (vezir) izzet edip şöyle dedi:
1821.	Baʿżı tedbīre şürūʿ itdük didi Biz hemān anı şüyūʿ itdük didi	(Vezir), 'Bazı tedbirler almaya başladık ve yaptığımız şeyin etrafta duyulmasını sağladık' dedi.
1822.	Evvelā bu Ḳalʿa-i Ḥabbı eger Almayub gitsek ḳamu ʿālem ne der	İlk olarak, bu Habb Kalesi'ni fethetmeden gidersek âlem bize ne der!
1823.	Devletile gütse anlar bu yeri Niçe żabṭ itsek gerek biz bunları	(Zeydîler) bu yerleri adaletle yönetse biz bunları nasıl zaptedebiliriz ki!

[78b]

1824.	Didiler kim gelmişüz emr ile biz Ṭutaruz sırruñ daḫı biz emriñüz	(Behram Paşa ve diğer beyler) 'Biz emirle gelmişiz, sizin sırrınızı ve emrinizi de tutarız' dediler.
1825.	Gitmege anlar icāzet istedi Nāme-veş ʿarż-ı maḥabbet istedi	Onlar (elçiler) gitmek için izin istedi; (Paşa ve mahiyeti), mektupla birlikte selam sunulmasını istedi.
1826.	Gördi kim anlar ḳatī iḳdām ider Ḥāli destūra yine iʿlām ider	(Elçiler) paşaların gayretini gördü ve durumu vezire (Sinan Paşa'ya) bildirdi.

Ḥikāye

1827.	Yine taʿcīl ola diyü çıḳmaġa Ḳalʿanuñ ister diyārın yıḳmaġa	Çıkış hızlı olsun diye kalenin etrafını yıkmayı planladı.
1828.	Üç kimesne var ḥiṣār içinde ḥabs Ḫaylīden maḥbus idi bu deñlü nefs	Hisar içinde hapsedilmiş üç kişi vardı; bunlar, uzun zamandır orada tutuluyordu.
1829.	Rūmdan gelmiş biri ḳāḍī ola Birisi ola Yemende bir aġa	Birisi kadılık için, diğeri de Yemen'de ağa olmak için Anadolu diyarından gelmişti.
1830.	Biri anlaruñ neferdür arada Mābeyinde ḳalmış ol āvāre de	Onların biri de arada bir neferdir; o avare de arada kaynayıp gitmiş.

1831.	Her birinüñ ḳayd urub ayaġına Ṣu ḳoyarlar çoġ evüñ ocaġına	(Zeydîler, tutsakların) her birinin ayağına pranga vurup çok evin ocağını söndürürler.
1832.	Gör nice bulur ʿadū itdüklerin Birisi ḳurtarmayıserdür serin	Düşmanın ettiklerini nasıl da bulduğunu gör! Hiçbiri kellesini kurtaramayacaktır!
1833.	Bir resīse şöyle kim varabile Buluşa ḥabs ehline bir luʿ bile	(Behram Paşa), bu köhne yere varıp bir oyunla hapsedilenlerle buluşsa gerektir.
1834.	Bir güzel tedbīr ider bārūtına Doḳunulsun didi bāri otına	(Düşmanın) barut deposu için güzel bir plan yaptı ve ‘bari ateşine biraz dokunulsun’ dedi.
1835.	Ṣāḥibine ḳaṣd iderdi olmadı Dar vaḳit olmaġla furṣat bulmadı	(Kalenin) sahibine kastetmişti ancak olmadı; vakit çok dar olduğu için fırsat bulamadı.

[79a]

1836.	Od urub ceb-ḫānesine nār ide Maḥzenine bāri ateş kār ide	(Behram Paşa), cephaneyi ateşe verip yakmak ister; ‘bari mahzenine ateş işlesin’ der.
1837.	Ḥıṣn-ı Ḥabbe eyledi bu niyyeti Himmet idüb aña itdi diḳḳati	(Paşa), bu planı Habb Kalesi için yaptı ve bu işe dikkatli bir şekilde himmet etti.
1838.	Var idi şeyḫ-i ʿArabdan bir kişi Dāyima anuñ iṭāʿatdür işi	Arap şeyhlerinden olan biri vardı; o, (Osmanlıya) her zaman itaat ederdi.
1839.	Adı Maḳbil kendü maḳbūl ü vecih Bu Yemen milkinde yoḳ aña şebih	Adı Makbil’dir ve kendisi makbul bir kişidir; Yemen topraklarında ona benzer kimse yoktur.
1840.	Şeyḫ-i bedvān idi ol nāmūsıla Söyleşür bu reʾyi bir cāsūsıla	O, namuslu bir Arap şeyhidir ve bu planı bir casusa söyler.
1841.	Ḳalʿa içre ḥabs olan ādemlere Cemʿ ola anlarla varub bir yere	Kalede hapsedilmiş olanlarla bir yere varıp toplanmak, onlarla görüşmek istedi.

1842.	Didi Maḳbil ḳābil olur mı ʿaceb Buña anlar çāre bulur mı ʿaceb	(Behram Paşa), 'Acaba Makbil bu işi kabul eder mi, buna onlar (mahkûmlar) çare bulur mu?' dedi.
1843.	Didi kim dermān anlardan olur Çāre olursa o cānlardan olur	(Paşa), 'derman ancak onlardan (mahkûmlardan) olur; çare olursa ancak o canlardan olur' dedi.
1844.	Canlarına geçdi miḥnet anlaruñ Bu olur cānına minnet anlaruñ	(Mahkûmlar) bu sıkıntıyı kabul ettiler; bu iş onların canına minnet idi.

Ḥikāye

1845.	Diñle bu ṭūlābuñ anda ālini Ol resīse olanuñ irsālini	O hastalıklı olanın gönderilmesine, bu planın yüceliğine bir bak!
1846.	Gör nice gizlü ḫaber vāṣıl olur Ḳalʿaya ol yā nice dāḫil olur	Onun (Makbil'in) kaleye nasıl girdiğini ve gizli haberin nasıl ulaştığını gör.
1847.	Anlara ebnā-yı cins olmaġla ol Ḥıṣn içine ḳoyub eylerler ḳabūl	Onu (Makbil'i), onlarla (Zeydîlerle) aynı cinsten olduğu için kale içine kabul ederler.

[79b]

1848.	Kendülerden cānibe varur ṣanur Şübhelenmez ol Yezīdler aldanur	Yezidler, onu kendilerinden taraf sanarak şüphelenmezler ve aldanırlar.
1849.	Yazdı paşa ḳāḍıya maḳṣūdını Didi bildür ḳālʿanuñ mevcūdını	(Behram) Paşa, (tutsak) kadıya maksadını yazdı ve kalenin mevcudunu bildirmesini istedi.
1850.	Baʿzı inʿām itdi anlara nihān Olmaya kim idesüz didi ʿayān	(Paşa) onlara gizlice nimetler ihsan etti ve kimseye açık etmemelerini söyledi.
1851.	Ṣoñra zīrā olur aḥvāl āşikār Ḳorḳaruz size o müfsidler ḳıyar	(Paşa), 'sonra bu durum ortaya çıkar ve korkarız ki o müfsidler size kıyar' dedi.
1852.	Eyleyüb taʿlīm iʿlām eyledi Gör o bārūta ne iḳdām eyledi	(Behram Paşa) talim edip yapılacakları bildirdi; barut deposu

		için nasıl da gayret gösterdiğini gör!
1853.	Çağırub cāsūsa teslīm itdiler Yine ağızdan da taʿlīm itdiler	Casusu çağırıp (fermanı) ona teslim ettiler ve casusun yapması gerekenleri tekrar talim ettirdiler.
1854.	Didi bu şeyʾi el altından ilet Eyle ol maḥbūslarıla meşveret	(Paşa), ‘o mahpuslarla istişare et ve bu şeyi el altından (onlara) ilet’ dedi.
1855.	İtdi ol tebdīl-i ṣūret cāmesin İki bükdi ḳıldı küteh ḳamasın	O (casus Makbil), kılık değiştirdi ve kamasını ikiye bükerek kısa hale getirdi.
1856.	Ṭurmayub gitdi vü irdi ḳalʿaya Ḳapu açıldıḳda girdi ḳalʿaya	(Makbil), durmayıp gitti ve kaleye ulaştı; kapı açılınca da kaleye girdi.
1857.	Kimse renk almaz bu şeklinden anuñ Çıḳmayıcaḳ bir söz ağızdan anuñ	Ağzından bir söz kaçırmadığı müddetçe kimse onun bu halinden ve tavırlarından şüphelenmez.
1858.	Varduğınca doġrulur aṣḥābına Bir maḥabbet gösterür aḥbābına	(Makbil), oraya varınca (kale ehli Araplarla) görüşür, tek tek selamlaşıp muhabbet gösterir.
1859.	Rūz-ı merre söyleşüb anlar ile Ġayrı yerlerden gelür aḫbār ile	Başka yerlerden gelen haberlerle birlikte günlerce onlarla söyleşir.
1860.	Dolaşub yanlarına varur irer Lāzım olanı virür birer birer	(Makbil), dolaşıp (mahkûmların) yanına varır ve lazım olan şeyleri birer birer verir.
[80a]		
1861.	Eyleyüb bu ḳavl ile anlar ʿamel Ol binā-yı reʾye urmaġa temel	Onlar bu kavil üzerine amel edip düşünce binasına temel attılar.
1862.	Fehm idince nāmenüñ mefhūmını Didi vir anuñ uçurdaḳ būmını	(Mahkûmlar), mektubun manasını anlayınca ‘ver de onun baykuşunu uçuralım’ dedi.
1863.	Reʾy-i şāhīn göklere pervāz ide Bāl açub uça ovada yazıda	O şahin fikir, ovada ve düzlükte kanat açıp göklerde pervaz etsin.

1864.	Bildiler ṭūlābını anuñ nedür Ḳalʿ anuñ mevcūd-ı bārūtı nedür	Kalenin mevcut barut stoğu nedir, bu işin planı nedir bildiler.
1865.	Didi her biri fetīlem yoḳ benüm Ḥażrete olsun fidā cān u tenüm	(Mahkûmların) her biri ‘fitilimiz yok ama canımız o hazrete feda olsun’ dedi.
1866.	Maḥbes içre bir söyünmüş şemʿayuz Bī-żiyāyuz şavḳdan bī-lemʿayuz	‘Bizler, hapishane içinde sönmüş mumlarız; ziyasızız ve parlaklığımızı yitirmişiz’ dediler.
1867.	Yanmanuñ ālātı sizden irişür Çāre biri birimüzden irişür	(Mahkûmlar), ‘Yanmak için gerekli şeyler sizden gelir; çare ise birbirimizdedir’ dediler.
1868.	Maʿnīsin ṭuydı desīse nüktenüñ Arasında gör nider ol haftanuñ	Hileli nüktenin manasını anladı; o haftanın içinde neler ettiğini gör.
1869.	İrişür ol yine Taʿker yanına Çağırur anı o serdār yanına	(Casus Makbil), yine Taker tarafına döner ve kumandan onu yanına çağırır.
1870.	Söyler anda her ne ise vāḳıʿa Bir gice ẓāhir olur ol vāḳıʿa	(Casus Makbil), hadisenin tamamını anlatır; bu hadise bir gece gerçekleşir.
1871.	Söyleşildi bir nice defʿa bu ḥāl Tā olunca aradan defʿ-i melāl	Bu hâl, aradan sıkıntı giderilinceye kadar defalarca konuşuldı;
1872.	Cümle görüldi levāzım ne ki var Didiler tekrār aña ʿazm eyle var	Gerekli bütün hazırlıklar tamamlandı ve ona (Makbil’e) ‘tekrar yola koyul’ dediler.
1873.	Ḥācetin aldı revān oldı yola Ġāyetile saʿy ider ol bu yola	(Makbil) gerekli şeyleri alıp yola koyuldu; o, bu yol için büyük emek harcadı.
[80b]		
1874.	Ḥıṣna evvelkileyin irür girür Anlara maḳṣūd olanı irgürür	Kaleye, önce olduğu gibi girer; o Yezidler ise durumdan şüphelenmez aldanır.

1875.	Söyleşür maḫbūslarla buluşur Eyleyüb vaʿde bu ḳavle ṭuruşur	(Makbil), mahpuslarla buluşup konuşur; vade eyleyip bu iş için gayret eder.
1876.	Ger bizi öldürseler de iderüz Bu şehādetle cināna giderüz	(Mahkûmlar), ‘bizi öldürseler de bu işi yaparız ve bu şehadetle cennete gideriz’ dediler.
1877.	Böyle her dem olmadan ḳan üzre ḳan Virürüz dir ölmege her biri cān	Bu şekilde sürekli kan dökülmesindense her biri, ‘can vermeye hazırız’ dediler.
1878.	Her belāyı eylediler iḫtiyār Tek murād üzre ẓuhūr ide bu kār	(Mahkûmlar), bu işin istenildiği gibi gitmesi için her belayı göze aldılar.

Ḥikāye

1879.	Buldılar tenhā o semti bir gice Seyr ḳıl cürʾetlerini gör nice	(Mahkûmlar), bir gece, o semtin tenha olduğunu gördüler; onlar nasıl bir işe cüret ettiler seyret.
1880.	İttifāḳıla varurlar görmege Āteş-i ʿişyānı söyündürmege	İsyan ateşini söndürmek için birlikte hareket ederler.
1881.	Arḳa yardım oldı biri birine Ḥācetin virmege biri birine	(Yapmayı planladıkları) iş için gerekli hacetin giderilmesi adına sırt sırta verirler.
1882.	Çünkü el irdi o deñlü revzene Ne ḫayāl ider gör anlar maḫzena	El ele verip pencereye ulaştılar; onların mahzene ne yapmayı planladıklarını gör!
1883.	Nār-ı ġāyret düşdi ot anbārına Yandı ṭutuşdı ḥarāret nārına	Ot ambarına gayret ateşi düştü ve bu ateşin hararetiyle orası tutuşup yandı.
1884.	Oldı ol sāʿat hevāya munḳalib Üşdiler ʿālem temāşāya gelib	O saat hava aydınlanmış oldu; (kaledeki) herkes, seyretmek için gelip oraya toplandı.
1885.	Oldı gökde her necim āteş-feşān Āsumānīlerle ṭoldı āsumān	Gökteki her yıldız ateş saçtı; gökyüzü ruhanîlerle doldu.

[81a]

1886.	Bārekallāh itdi ẖūş tedbīr ü rāy Ṣan şeb-i tārīkde bedr oldı ay	Allah mübarek etsin! Güzel bir plan düşünüldü ve uygulandı; sanki karanlık gecede dolunay çıktı.
1887.	Otına degdi ʿadūnuñ rūz-gār Ṭutdı dünyānuñ yüzin feryād u zār	Düşmanın otuna rüzgâr değdi; sanki dünyanın yüzünü feryat figan kapladı.
1888.	Didiler bu işi iden körbedir Oldı ṣanmış baʿżılar ayı bedir	Yangını körpe çocuklar çıkarmıştır dediler; (aydınlıktan dolayı) kimi de dolunay çıkmış sandı.
1889.	Boynına alur yanub yaḳılmaġı Fikr ider bunuñla çāre ḳılmaġı	(Kalenin hâkimi) yanıp yakılmayı boynuna alıp nasıl bir çare kılacağını düşünür.
1890.	Āteş eylerler anuñ meftūlını Rabṭ iderler gerdenine ṭūlını	(Sanki) fitili ateşleyip uzun fitili onun (kale hâkiminin) boynuna sararlar.
1891.	Revzeninden ẖānenüñ pertev ṣalar ʿĀleme Anide gūyā gün ṭoġar	Hanenin penceresinden ışık saçılır; sanki Ani'de âleme gün doğmaktadır.
1892.	Anı bir yüreklü insān idemez Göz göre aña fidā cān idemez	Bu işi yürekli bir insan (bile) yapamaz; bu iş için göz göre göre can feda edemez.
1893.	Eyledi ol böyle bir ẖidmet edā Bu ne ẖidmetdür kim ola cān fedā	O (mahkûmlar), böyle bir hizmet eda etti; bu nasıl bir hizmettir ki can feda edilir.
1894.	Ḳopdı aʿdānuñ ṭarrāḳa başına Başını ursun o ḥıṣnuñ ṭaşına	Düşmanın başına gümbürtü koptu; artık o (kale hâkimi), başını hisarın taşına vursun!
1895.	Ḳalbine āteş bıraḳdı nār-ı ġam Cānına kār itdi bu derd ü elem	Gam ateşi (kale hâkiminin) kalbine ateş saldı; bu dert ve elem onun canına yetti.
1896.	Bulmaġ ister anı iḥrāḳ ideni Gitmişe çāre olur mı ey denī	Orayı yakanı bulmak ister; ey alçak soysuz! Gitmişe çare olur mu hiç!

1897.	Yandı yaḳıldı cebe-ḫāne biraz Her biri dehri ṭolındı nice kez	Cephanelik yanıp yakıldı; (mahkûmların) her biri nice kez dünyaya (dolunay gibi) doğdu.
1898.	Götürüb anı yerinden dārile Ḳıldı nūrānī cihānı nārile	Onu yerinden yurdundan götürüp cihanı ateşle nuranî kıldı.

[81b]

1899.	Yandı bārūt-ı ġama düşmen ḳatı Ḳuvveti ḳalmadı gitti ṭāḳatı	Düşman, gam barutuyla yandı; düşmanın takati kesildi ve kuvveti kalmadı.
1900.	Ḳaṣd ider yaʿnī idenler bulına Ḥiddetinden ol ḳıyar maḳbūlına	(Kale hâkimi), bu işin faillerinin bulunmasına uğraşır; o, hiddetinden beğendiklerine dahi kıyar.
1901.	Ḳalbini yarar anuñ nār-ı ġażab Bildi kim elden çıḳar ol Ḥıṣn-ı Ḥabb	Gazap ateşi onun kalbini yarmaktaydı; o, Habb Kalesi’nin elden çıktığını anladı.
1902.	Ẕerrece bārūtı ḳalmayub yanar Cenge ḳudret olmaduġına yanar	(Kale hâkiminin) zerre kadar barutu kalmayıp yandı; artık savaşmaya gücü olmadığına yanmaktadır.
1903.	Kendü cinsinden sezindi evvelā Didi bunlar belki ʿayb itdi ola	(Hâkim), öncelikle kendi adamlarından şüphelendi; ‘belki de bunlar bana karşı bunu yaptı’ dedi.
1904.	Yaḳmaz evlād-ı ʿArab anı bilür Fehm ider kim yaḳduġın anı bilür	(Ancak) şunu da bilir ki Arap evladı yakmaz; kimin yaktığını anlayıp onu bildi.
1905.	İçlerinden yine biri ġamz ider Kimden olduġın o müfsid remz ider	Yine içlerinden birisi yapanı gammazdı; o müfsid, bu kişinin kim olduğunu belli etti.
1906.	Arar ol ḥabs ehlin işit ḳudreti Bir ʿalāmet bulunur gör ḥikmeti	Kudreti işit ki o, hapiste olanları arar ve hikmeti gör ki (onların yaptığına dair) bir alamet bulunur.
1907.	Didi bunlar mı imiş reng eyleyen Dār-ı dünyāyı bize teng eyleyen	(Kale hâkimi), ‘bu hileyi yapan ve dünyayı bize dar eden bunlar mı imiş’ dedi.

1908. İntiḳāmı ḳomazam dir bunlara
Gitdügince ḳoydı ol melʿunlara

(Hâkim), ben bunun intikamını bırakmam diyerek o melunları gittiği yerde alıkoydu.

1909. Daʿvet ider mācerāyı bilmege
İster ol ḥabs ehlini öldürmege

(Hâkim), macerayı bilmek için hapiste olanları davet etti ve onları öldürmeyi diledi.

1910. Çünkü anlar çaġırıldı iznile
İrdiler cenb-i ʿadūya ḥüznile

Çünkü onlar izinle çağırıldı; onlar (mahkûmlar), düşmanın yanına hüzünlü şekilde geldi.

1911. İtdiler maḥbūs olanlardan suʾāl
İder anlar daḫı anlardan suʾāl

(Zeydîler), hapiste olanları sorguladı; mahkûmlar (ne olduğunu bilmiyormuş gibi) onlara sordu.

[82a]

1912. Nolduġın aḥvāli biz ne bilürüz
Böyle işe nice çāre ḳıluruz

(Mahkûmlar), ‘neler olduğunu biz nereden bilelim, biz böyle bir işi nasıl yapalım ki’ dediler.

1913. Didiler ya bu ʿalāmetler nedür
Bu bükülmüş ipde ʿilletler nedür

(Zeydîler ise) ‘peki, bu işaretler nedir, bu bükülmüş ipteki illetler nedir’ dedi.

1914. Penbeyi büküb ucun yaḳmaġıla
Geçdiñüz rengi aña çaḳmaġıla

‘Pamuğu büküp ucunu çakmakla yakarak bu hile ve ihaneti gerçekleştirdiniz’ dediler.

1915. Aña bārūtuñ ġamı kār eyledi
Ṭutalum kim bunlar inkār eyledi

Bunlar (mahkûmlar) inkâr ettilerse de buna (kale hâkimine) barutun gamı tesir etmişti.

1916. Bir cebe-ḫāne ola yüz elli denk
Cümlesi yana olur mı böyle renk

Yüzelli denklik bir askerî malzeme deposu olsun da bu deponun hepsi bir hile ile yansın, olur mu hiç!

1917. Yandı cengüñ anda ālātı ḳamu
Gitdi daġıldı mühimmātı ḳamu

Orada, savaş aletlerinin tamamı yandı; bütün mühimmat dağılıp gitti.

1918. Düşmeniken dostluḳ ḳıldı bize
Bu lüṭuf bārūtdan oldı bize

(Hâkim), bize düşmanken dostluk gösterdi; bize olan bu lütuflar baruttan dolayıdır.

1919. Ġāyetile oldı ġamdan derd-nāk
ʿĀḳıbet bu ġuṣṣadan olur helāk

(Kale hâkimi bu) gamdan dolayı gayet dertliydi; sonunda ise bu gam ve kederden helak olacaktır.

1920. Ḥışm ider ol ḥasb olan miskīnlere
İrişe dāyim belā ḫod-bīnlere

O (hâkim), hapis yatanlara hışmeder; umarız bela, kendini beğenmişleri her zaman bulur.

1921. Bu ġażabla anları öldürdiler
Kendü ʿāṣīliḳlerin bildürdiler

(Zeydîler) bu gazapla onları (mahkûmları) ödürüp kendi asiliklerini bildirdiler.

1922. Cümlesi cām-ı şehādet içdiler
Terk idüb dünyā ġamından geçdiler

(Mahkûmların) hepsi şehadet şerbetini içti ve bu dünyayı terk edip gamdan kurtuldu.

1923. Gözedür paşa ʿadūnuñ furṣatın
Pāk eyler pādişāhuñ ḫidmetin

(Behram) Paşa, düşmana saldırmak için fırsat kollar; padişaha kusursuz şekilde hizmet eder.

1924. İtmeyince kimseye işin demez
Kimse bunuñ itdügini idemez

(Paşa), yapacağı gerçekleşmeden onu kimseyle paylaşmaz; kimse bunun yaptığını yapamaz.

[82b]

1925. ʿAḳlına taḥsīn ider ʿālem bunuñ
Niçe ḳulı olmasun ādem bunuñ

Herkes bunun (Behram Paşa’nın) aklını takdir eder; insan nasıl bunun kulu olmasın ki!

1926. Yanmasa bārūtı aʿdānuñ eger
Başına od yaḳmasa anuñ eger

Düşmanın barutu yanmasaydı ve başında ateşler yakılmasaydı…

1927. Kūh-ı Baʿdāna çıḳılmazidi hīç
Ḥıṣn-ı Ḥabbe çāre olmazidi hīç

Badan Dağı’na asla çıkılamazdı ve Hab Kalesi’nin fethine çare olmazdı.

1928. Ḳuvvet-i bārūtıla neylerdi gör
Ol nice ceng ü cidāl eylerdi gör

(Düşman) barutun (ve silahlarının) kuvvetiyle neler ederdi, nasıl da savaşırdı bir düşün!

1929. Ḳudreti ḳalmadı üzüldi güci
Ḥaḳḳa şükr olsun ḳolaylandı güci

Hakk’a şükürler olsun ki (düşmanın) kudreti kalmayıp gücü kesildi ve iş kolaylaştı.

Ḥikāye

1930.	Oldı bu deñlü aña çünkim lağam Düşmeni gör nice ḳahr eyler rağam	Ona bu kadar büyük kanal açılmasına rağmen bak ki düşman nasıl da direniyor.
1931.	Çıḳmağa gördi tedārük kim çıḳa Devşürüb cemʿ-i şeyāṭīni yıḳa	(Behram Paşa) tüm şeytanları yok etmek maksadıyla tedarik görüp yola çıkmak niyetindeydi.
1932.	Niyyet-i Ḥabb ḳalʿasıyla göçdiler Terk idüb yurdı Şibāmı geçdiler	(Paşa ve mahiyeti), Hab Kalesi'ni fethetmek niyetiyle bulundukları yeri terk edip Şibam'ı geçtiler.
1933.	Vardılar Ībb şehrinüñ yanına dek Şol Cebel-i Ḥabbuñ irüb taḥtına dek	İbb şehrinin yanına kadar varıp Hab Dağı'nın altına dek eriştiler.
1934.	Ḳonmanuñ taḥtında vardur fāʾide Kim bilür kim anda ol ne rāy ide	(Dağ'ın) aşağısında konaklamanın faydası vardır; kim bilir (Paşa) orada nasıl bir plan yapacaktır.
1935.	Ḳaplamış ṭağı seḥāb-āsā ʿadū Ībbüñ üstinde idinmiş cā ʿadū	Düşman, dağı bulut gibi kaplamış ve İbb'in üstünü kendine mekân edinmiş.
1936.	Her mağāra ġāreʾ-i düşmenle pür Bu Yemen milkinde ʿasker ġāredür	Her mağara, yağmacı düşman askeriyle doludur; Yemen mülkündeki askerler yağmacıdır.

[83a]

1937.	Ol cebel ẖaylī suʿūbet üzredür Zeydīler gör kim ne miḥnet üzredür	O dağ hayli zorlu bir yerdir; gör ki Zeydîler nasıl sıkıntı içindedirler.
1938.	İtdi bir reʾy andan aʿlā olmaya Şöyle bir müfsid ḳaçub ḳurtulmaya	(Paşa) daha iyisi mümkün olmayan bir plan yaptı; öyle ki hiçbir fesat ehli kaçıp kurtulamaz.
1939.	Giceden tenbīh iderler cümleye Ḥāżır ola ṭağa herkes ḥamleye	Geceden 'dağa hamle yapmaya herkes hazır olsun' diye tembih ettiler.
1940.	Olmaġiçün böyle bir defʿ-i ḳażā Virdiler her kişi bir ḳavle rıżā	Böyle bir belanın def edilmesi için herkes bu kavle rıza gösterdi.

1941.	Virmeziken aña aʿdā iḥtimāl Diḳḳat idüb eyledi himmet ricāl	Düşman böyle bir işe ihtimal vermezken erkekler dikat edip himmet eyledi.
1942.	İtdiler ber-ġafletile yürüyüş Fetḥ ider her yerleri bu yürüyüş	İhtiyatlı bir yürüyüş gerçekleştirdiler; bu yürüyüş her yeri fetheder.
1943.	ʿAskerüñ cūş u ḫurūşı var idi Düşmenüñ ol günde kārı zār idi	Askerin coşkulu bir sevinci vardı; düşmanın ise işi o gün ağlayıp inlemekti.
1944.	Oldı fetḥ-i Ṭaġ-ı Ḥabb bā-ʿavn-i Ḥaḳ ʿİbret-i Ḥaḳḳa göñül gözüyle baḳ	Allah’ın yardımıyla Hab Dağı’nın fethi gerçekleşti. Hakk’ın ibretlik işlerine gönül gözüyle bak!
1945.	Gör o bārūta bu ṭūlāb olmasa Ya aña reʾy-i resen-tāb olmasa	Barut deposu için böyle bir oyun olmasaydı; orası için eğri bir iple (fitille) plan yapılmasaydı…
1946.	Cengi ol ḳuvvetle iderlerdi çoḳ Bizi ol menzilde añlarlardı çoḳ	(Düşmanlar) o kuvvetle çok savaş ederdi; o menzilde bizi iyi anlarlardı.
1947.	Oldı ol āsān bu tedbīrile Bu denilmez degme bir taʿbīrile	Bu plan sayesinde o iş (fetih) kolay oldu; öyle basit bir tabirle bu olay anlatılamaz.
1948.	Ṣındı düşmen ṭaġ alındı ḥāṣılı Ḥaḳ buña virmişdür ʿaḳl-ı kāmili	Sonuç olarak düşman mağlup oldu; Hak buna (Behram Paşa’ya) akl-ı kâmil vermiştir.
1949.	Ḳırdılar ḫaylī o Zeydī seglerin Kelbe virdiler leşinüñ etlerin	Zeydî köpeklerinden çoğunu kırdılar; leşlerinin ise köpeklere verdiler.

[83b]

1950.	Bu ḳadar nuṣret öñünde oldı heb Ol ẕevī’l-ḳadrüñ öñünde oldı heb	Bu kadar yardım hep (Hakk’ın) önünde oldu; her şey o kudret sahibinin önünde gerçekleşti.
1951.	İrdiler varub ḥiṣāruñ ḳurbına Bunlaruñ düşmen durur mı ḥarbına	(Paşa ve mahiyeti) varıp hisarın yakınına erişti; düşman bunların harbi karşısında durabilir mi hiç!

1952.	Ḫavfıla aʿdā ḥiṣāra girdiler Arż-ı vāsiʿden idāre gördiler	Düşman, korkuyla hisardan içeri girdi; geniş topraklardan idare gördü.
1953.	Yiri çün Baʿdān oldı düşmenüñ Başına zindān oldı düşmenüñ	Düşmanın mekânı Badan oldu; ancak orası düşmanın başına zindan oldu.

Ḥikāye

1954.	Ḳalʿa-i Ḥabba o neyler gūş ṭut Fetḥ olur bu ḫaṭıruñ sen ḫoş ṭut	O (Behram Paşa) Hab Kalesi'nde ne yapar dinle; burası fethedilir, sen gönlünü ferah tut.
1955.	Bu yirüñ ehl-i vuḳūfı olmayan Her ṭarīḳile aña yol bulmayan	Buranın hâllerine vâkıf olmayan ve oraya nasıl ulaşılması gerektiğini bilmeyen birisi (orayı fethedemez).
1956.	Ṣanma bir kimse buña ḳādir olur Böyle rāy ehli ḳatī nādir olur	Böyle birinin fethe kâdir olacağını sanma; böyle (iyi) fikir sahibi gerçekten zor bulunur.
1957.	Eyledi ḥıṣnuñ alınmasını ḳaṣd Fetḥinüñ āsān olmasını ḳaṣd	(Behram Paşa), kalenin alınmasına ve fethin kolay olmasına kastetti.
1958.	Çevresin cümle çevirdiler hemān Ḳalʿanuñ altına girdiler hemān	(Askerimiz) hemen kalenin aşağısından girerek etrafını tamamen çevirdi.
1959.	Çün ḥiṣār itdi anuñ her yanını Ḳahr ider bu ġam ḥiṣāruñ ḫānını	(Askerlerimiz), kalenin her yanını sur gibi çevirdi; bu gam ise hisarın hânını kahretmektedir.
1960.	Yapdılar yir yir meters yerlerin Kesmege ʿasker Züyūduñ serlerin	Askerlerimiz, Zeydîlerin başlarını kesmek için kendine yer yer siper yerleri hazırladı.
1961.	Çekdiler her bir yere bir medfaʿi Oldılar aʿdāya anlar müddeʿi	(Askerlerimiz) her bir tarafa toplar yerleştirdi ve düşmana karşı inatla direndi.

[84a]

1962.	Ḍarb-zenlerden aña bağlandı ṣaf Ḳılmaġa Zeydīlerüñ başın telef	Orada darb-zenler, Zeydîlerin başlarını telef etmek için saf bağladı.

1963.	Başladı leyl ü nehār olmaġa ḥarb Düşmenüñ dermānı yoḳ ḳılmaġa ḥarb	Gece gündüz savaş devam etti; ancak düşmanın savaşmaya dermanı yoktu.
1964.	Ger ṭuraydı ḳalʿada bu deñlü ot Yimege tövbe iderdi kişi ḳūt	Kalede bu kadar ot dursaydı kişi yiyecek yemeye tövbe ederdi.
1965.	Anuñ iḥrāḳından oldılar zebūn Düşmeni bunuñla ḳıldılar zebūn	Onun yakıcılığından zebûn oldular ve düşmanı bununla zebûn ettiler.
1966.	Urulur ṭurma ʿadūya ḍarb-ı ṭop Ḳalʿayı eyler ḫarābe ḍarb-ı ṭop	Düşmana durmadan top darbesi vurulur; top darbeleri kaleyi harabeye çevirir.

Ḥikāye

1967.	Dögülürken muttaṣıl böyle ḥıṣın Ḳıṣṣanuñ gūş eyle yine birisin	Kale bu şekilde aralıksız dövülürken sen bir diğer kıssayı dinle.
1968.	Var idi bir ḫābil ü aḥmaḳ ṣaġır Yoġ idi idrāki nitekim ṣıġır	Ahmak ve sağır bir sihirbaz vardı; nitekim o anlayışsız bir sığırdı.
1969.	Ṭūb fenninde ḳatı māhir geçer Sanʿatında siḥr ider sāḥir geçer	Topçuluk ilminde çok mahir biri olarak bilinir; sanatında bir sihirbaz gibi anılırdı.
1970.	Ṭūbcıbaşılıḳ meger kim nām aña İsmidür anuñ iden iḳdām aña	Meğerki topçubaşılık onun (sihirbazın) namıdır; onu gayrete getiren ise bu namdır.
1971.	Degme bir sözi işitmez ḳulaġı Ger segirdür geçse ṭuymaz ulaġı	Kulağı rastgele bir sözü bile işitmez; bir ulak koşarak geçse onu bile duymaz.
1972.	Atduġı ṭopı görür ancaḳ gözi Ḳoymaz ol ṣuyı ḳulaġına özi	(O sihirbazın) gözü ancak attığı topu görür; kendi o suyu kulağına koymaz.
1973.	İrgürür nāgeh o bir ṭopa żarar İtmeden ḳorḳar o bir ṭopa żarar	O (sihirbaz), bir topa zarar vermekten korkardı; ancak ansızın topun birine zarar geldi.

[84b]

1974.	Ḫavfile olur ziyāde ḥayreti Ġafletile itmek ister ġıybeti	Korkusundan dolayı (sihirbazın) hayreti daha da artar; o, gaflet içinde kaybolmak ister.
1975.	Kimse hīc ʿālemde bī-ġam mı olur Dünyede düşmensüz ādem mi olur	Âlemde gamsız adam olurmu hiç? Dünyada düşmanı olmayan adam var mıdır?
1976.	Düşmeninüñ biri virür aña ḫavf Dir ki ben bildüm nedendür saña ḫavf	Düşmanlarından biri onu (sihirbazı) korkutur ve ‘ben senin niçin korktuğunu anladım’ der.
1977.	Bir suʾāl oldı saña bilür misin Ne cevāb itdüñ aña bilür misin	(Düşmanı sihirbaza) ‘sana bir soru sordular; soruya ne cevap verdiğini hatırlıyor musun?’ (dedi).
1978.	Aġzın arayub didi paşa saña Ne ṣorarsam ṭoġru di ammā baña	(Behram) Paşa senin ağzını arayıp ‘sorduğum her şeye doğru cevap ver’ dedi.
1979.	Sen didüñ baş üstine fermānuñuz Çoḳ benüm üstümde ḥaḳḳ-ı nānuñuz	Sen de ‘fermanınız başım üstüne, benim üstümde çok hakkınız var’ dedin.
1980.	Ḳalʿa üstinden ṭop atayduñ eger Atduġuñ medfaʿ ʿaceb ḳande düşer	(Düşmandan bir Paşa sana) ‘kale üstünden attığın top mermisi nereye düşer?’ (diye sordu.)
1981.	Didüñ otaġuñ ururdum başını Bu söz insānuñ yemez mi başını	Sen de ‘otağınızın başını vururdum’ dedin; bu söz insanın başını yemez mi?
1982.	Şimdi ṭopa daḫı hicrān eyledüñ Kendüne evvelde bühtān eyledüñ	(Düşmanı o sihirbaza) ‘şimdi topa dahi acı ve keder yaşattın (zarar verdin); kendine de iftira ettin’ dedi.
1983.	Ṭopa işitmiş żarar yetişdügin İstemem saña belā irişdügin	(Düşmanı, sihirbaza) ‘topa zarar verdiğin duyuldu ancak senin zarar görmeni istemem’ dedi.
1984.	Olmadın nāgeh ġażab gör çāresin Bir gözüñ gördügi yere varasın	‘Başına gazap dolu bir iş gelmeden gizlice bu işin çaresine bak; gözünün gördüğü bir yere kaç’ dedi.

1985.	Uġramadın ḫışmına dermān gör Her ne gösterdi ise devrān gör	‘(Behram Paşa’nın) hışmına uğramadan bu işin çaresine bak; devran ne gösterirse onu çek’ dedi.
1986.	Olmuşidi bu ḥikāye vāḳıᶜā Ṭopa da irişdi böyle bir ḫaṭā	Bu hikâye bu şekilde vuku bulmuştu; topta da böyle bir kusur meydana gelmişti.
[85a]		
1987.	Ḳorḳudan ḳaçdı ḥiṣāruñ içine Ḫavfdan girdi o dāruñ içine	(Sihirbaz), korkudan hisarın içine kaçtı; korkuyla o kapıdan içeri girdi.
1988.	Ġulġule girdi ᶜadū arasına Şenlik itdiler anuñ varmasına	Düşman arasında şamata başladı; onun (sihirbazın kaleye) varmasından dolayı şenlik ettiler.
1989.	Ḳaçsa bizden düşmene varsa biri İtmege başlar feṣādı sāyiri	Bizden bir kişi kaçıp düşmana sığınsa geri kalanlar fesat çıkarmaya başlar.
1990.	Çaġrışurlar şādīlıḳlar gösterüb İstirāḥatlar feraḥlar gösterüb	(Düşmanlar), rahatlık, ferahlık ve mutluluk gösterip bağırıp çağırırlar.
1991.	Bildürürler anlara kim ola cār Lā ᶜale’t-taᶜyīn kim bizden ḳaçar	Onlara kimin komşu olacağını bildirirler; bizi tanımayanlar bizden kaçar.
1992.	Biñ kişi ḳaçsa ger aᶜdādan bize Maḥv olur gelse ol aradan bize	Düşmandan bin kişi kaçıp bize sığınsa onlar mahvolup gider.
1993.	Bir kişi içün ider düşmen fişār Gör nolur maġrūr olub iden füşār	Düşman, bir kişi için (etrafı) saçıp döker; gurura kapılıp nasıl da saçma sapan şeyler söylediğini gör!
1994.	Ḳıl temāşā kim ne ṭūlāb ideler Düşmenüñ eşigini seylāb ideler	Seyret ki (Behram Paşa ve adamları) nasıl bir oyun ettiler; düşmanın eşiğini suyla doldurdular.
1995.	Böyle paşanuñ bilürken diḳḳatin Ḳomaz ol aᶜdā cehālet ġayretin	Düşman, Paşa’nın dikkatli biri olduğunu bildiği hâlde cahilce davranmaktan geri durmaz.

Ḥikāye

1996. Diñle tedbīri ne yüzden ol virür
Reʾyini seyr it ne yirden ol virür

(Behram Paşa'nın) nasıl bir plan yaptığını dinle; nasıl bir fikri olduğunu seyret.

1997. Fikr ider bu ḳıṣṣanuñ ṭūlābını
Düşmenüñ bulmaġa ol aṣḥābını

(Paşa), düşmanın ashabını bulmak için bu kıssanın oyununu anlamaya çalışır.

1998. Var idi maḳbūlı anuñ bir ḥarīf
Diñle kim niçe olur reʾyi laṭīf

Onun (topçunun) meslektaşı olan makbul biri vardı; nasıl güzel bir fikre sahip olduğunu dinle.

[85b]

1999. Cumʿa dirler adına bir şeyḫ ü pīr
Aña ṭoġruldurlar ol tedbīre tīr

Cuma denen yaşlı bir şeyh vardı; ona silah doğrultuldu.

2000. Gerçi isnād oldı bu iş Cumʿaya
Varmaz ol bir cumʿadan bir cumʿaya

Bu iş Cuma'ya isnad edildi; ancak o (çok yaşlıdır, öyle ki) bir cumadan diğer cumaya çıkmaz.

2001. Anuñ adına bu bir ṭūlābdur
Ġaflet ehlinüñ gözine ḫᵛābdur

Bu, onun adına oynanmış bir oyundur ve gaflet ehline bir uyku hâlidir.

2002. Nāme yazub nāmına bī-had kelām
İtdiler anuñ lisānından selām

Onun (Cuma'nın) adına, mektupta hadsiz kelam yazdılar ve onun adına selam ettiler.

2003. Eyle mektūbuñ naẓar mefhūmına
Nāmenüñ sen diñle gör mefhūmı ne

Mektubun manasına nazar kıl; bu mektubun manasının ne olduğunu dinle!

2004. Yazdı Şeyḫ-i Cumʿa dilinden aña
Olmaġıla kendü dilinden aña

Kendisi (Behram Paşa), Şeyh Cuma'nın dilinden ona (kalenin hâkimine şöyle bir) mektup yazdı.

2005. Ol ḳaçan Türküñ ḫayālinden ṣaḳın
İtmeye bir reng ālinden ṣaḳın

O vakit Türk'ün aklına gelebileceklerden sakın; hele bir oyun düşünmesin, hilesinden sakın!

2006. Vardı bundan ittifāḳıla size
Ṭopı çatladub belā ḳıla size

'(Size sığınan topçu) topu çatlatıp size sığındı ve size bela oldu' dedi.

2007.	Ger inanasız işiñüz aña siz Size işler ide bir gün añasız	‘Şimdi siz ona inanırsanız bir gün sizin başınıza iş açacaktır, bunu görürsünüz’ dedi.
2008.	Çekmedüñüz mi belā bārūt içün Ṭurma yanub yaḳılursız ot içün	‘Barut için bela çekmediniz mi? Şimdi ise durmadan ot için yanıp yakılırsınız’ dedi.
2009.	Ḥikmeti gör kim ḳaçan ḳaçdı o Ḫar Buña benzer bir hüner açdı o Ḫar	Hikmeti gör ki o Ḫar, o vakit kaçtı ve buna benzer bir hüner gösterdi.
2010.	Berkeye ṭoplar żarar ḳılmaya dir Ḍarbdan bir yiri yıḳılmaya dir	‘Toplar Berke’ye zarar vermesin, darbelerle Berke’nin bir yeri yıkılmasın’ dedi.
2011.	İnini uzunluġunı Berkenüñ Ölçer ol her cānibini Berkenüñ	O (topçu), Berkenin enini boyunu ölçer (ve Osmanlı askerine istihbarat verir), dedi.
[86a]		
2012.	İşkil almışlar idi bundan daḫı Vardı nāme Cumʿa şeyḫinden daḫı	Bu olaydan dahi şüphelenmişlerdi; Şeyh Cuma’dan da (böyle) bir mektup geldi.
2013.	Gönderürler Cumʿanuñ çün ādemin Bilür ol gördükde anuñ maḥremin	Cuma’nın adamını gönderirler; o, görünce bu işin sırrını bilir.
2014.	Bu ḫaberden gör kim anuñ fikri ne Ṭopcıbaşın geldi yimek fikrine	Bu haberle onun (kale hâkiminin) ne düşündüğüne bak; aklına topçubaşını öldürmek geldi.
2015.	İsteyüb kesdi o ṭopcıbaşını Yidi bilmezlikle ṭopcı başını	O (kalenin hâkimi), topçubaşını istedi ve (başını) kesip öldürdü; topçu, bilmeden kendi başını yedi.
2016.	Hīc neye uġraduġını bilmedi Bilmeyüb bildügi çāre ḳılmadı	(Topçubaşı), neye uğradığını anlamadı bile; bildikleri ise (kendi kurtuluşuna) çare olmadı.
2017.	Olsa her ṭop ḳullanur bir ādemi Dar iderdi başumuza ʿālemi	Eğer (o hâkimin) her bir adamı top kullanabilseydi (kalenin hâkimi) dünyayı başımıza dar ederdi.

2018. Anı da öldürdiler bu rengile
Ṭurma dögsün başın aʿdā sengile

Onu da (sihirbaz topçuyu) bu hile ile öldürdüler; artık düşmanlar kendi başlarını taşlara vursun.

Ḥikāye

2019. Degdi nevbet ṣāḥibine şimdilik
Niyyeti şimden girüsin aña diñ

Nöbet, şimdilik sahibine geldi; bundan sonra niyeti nedir? Ona söyleyin.

2020. Ḫāyine itme teraḥḥum ẕerrece
Rūyına ḳılma tebessüm ẕerrece

Hainlere zerre kadar merhamet etme ve zerre miktar da olsa hainin yüzüne gülme!

2021. Daʿvet itme yanuña virme emān
Furṣatı fevt eyleme öldür hemān

Yanına çağırma ve eman verme; fırsatı kaçırma ve hemen öldür!

2022. Ḳalʿa-i Ḥabb ḥarb üzre muttaṣıl
Her medāfiʿ ḍarb üzre muttaṣıl

Hab Kalesi sürekli savaş üzeredir; her top sürekli düşmanı dövmektedir.

2023. Cümle begler bekler etrāfın ṭurur
Birisi ḫālī ḳomaz yirin ṭurur

Bütün beyler kalenin etrafını bekleyip durur; hiçbirisi uzaklaşmaz ve hepsi yerinde durur.

[86b]

2024. Bir ḥacer var kim Selāme aña nām
Anı ḥıfẓ eylerdi bir beg ve'_s-selām

Selame adında bir kaya vardı ve bir bey onu muhafaza ederdi vesselam.

2025. Ṭolayu almış ʿasākir her ṭaraf
Olmış anlaruñla dāyir her ṭaraf

Askerler her tarafı kuşatmış ve her yeri çembere almışlar.

2026. Var ḥıṣn yanında bir ḳaya ḳara
Anuñ adına dinür Ḳaraḳaya

Bir kale ve kalenin yanında da siyah bir kaya var; bu kayaya Karakaya denir.

2027. Ḳalʿadan evvel ḳayayı aldılar
Eyleyüb himmet o cāyı aldılar

(Paşa ev mahiyeti) kaleyi almadan evvel o kayayı ele geçirdi; himmet edip o yeri aldı.

2028. Fikr idüb ṣāḥib-ḥiṣārı aña da
Āl ile itmez mi ṭūlāb aña da

(Paşa), kalenin sahibini düşünür; ona da hileyle bir oyun etmez olur mu hiç?

2029.	Ḳıldı niyyet itmegiçün bī-vücūd Düşmene virmez bunuñ reʾyi vücūd	Onun varlığını ortadan kaldırmaya niyetlendi; bunun fikirleri, düşmana yaşama şansı vermez.
2030.	Ol ʿAlī ibn İmāma ola reng Bād-ı Samdan yeg aña ya nola reng	O Ali ibni İmam'a bir hile yapılsın; ancak bu hile ona Sam Yeli'nden daha yeğdir.
2031.	İçlerinde var bir ṣāḥib-ṭamaʿ Cümleden ol Zeydīde ġālib ṭamaʿ	İçlerinde açgözlü biri vardı; açgözlülükte bütün Zeydîlerden önde gelirdi.
2032.	Bir nice dünyāya ol itmekle meyl Ḳıldı Zeydīnüñ gözi yaşını seyl	Dünyaya bu kadar meyletmekle Zeydîlerin gözünü yaşlı kıldı.
2033.	Āgeh içerdi şarāb-ı mevti ol Gördi dünyānuñ yüzin ḳıydı o gūl	O, ölüm şarabını bilerek içerdi; o ahmak ona kıydı ve dünyanın yüzünü gördü.
2034.	Kendünüñ perverdesinden reng ola Ḳalʿa içre daḫı niçe ceng ola	Bu hileyi (kale hâkiminin) kendi yetiştirdiği biri yaptı; kale içinde pek çok savaş oldu.
2035.	Ḳurtulub ʿiṣyān baḥrinden geçer Mā-ḥaṣal budur ki ḳahrından göçer	İsyan denizinden geçer ve kurtulur; neticede ise kahrolup gider.
2036.	Ḫalḳ içinde bu daḫı bir güft-u-gū Her nice olursa ḳahr olsun ʿadū	Bu da halk içinde bir dedikodu idi; ancak ne olursa olsun düşman kahrolmalıdır!
[87a]		
2037.	Baḫtıdur Behrām Paşanuñ iden Dāyimā aʿdā-yı dūn olsun giden	Bu işleri gördüren, Behram Paşa'nın bahtıdır; (ölüp) giden, hep aşağılık düşman olsun.
2038.	Ṭāliʿi ḳıldı helāk ol düşmeni Yirlere şaḳladı ḫāk ol düşmeni	(Paşa'nın) talihi, o düşmanı helak etti; toprak, düşmanı yerin altına sakladı.
2039.	Cemʿ ider Zeydī naḳībüñ kimisin Ḳalʿada baş itmegiçün her birin	Zeydîler, kale kumandanlığına birini seçmek için eşraftan ileri gelen bazılarını topladı.

2040.	İstediler kim birisi baş ola Ḳande gördüñ sen ayaġı baş ola	(Kale ehli), birinin başa geçmesini istedi; ayağın baş olduğu hiç görülmüş şey midir?
2041.	Zindegāne olmaya olursa da Ḥākimāne olmaya olursa da	Olursa da (umarız) kuvvetli, canlı, hükmü geçen ve bilgili biri olmasın.

Ḥikāye

2042.	Diñle bir ṭūlāb-ı aʿlā itdügin Anları nice tesellā itdügin	(Behram Paşa'nın) nasıl âlâ bir oyun ettiğini, onları nasıl da avuttuğunu dinle!
2043.	Ḳalʿaya bir ehl-i ʿaḳl irsāl ider Gör ne tedbīr ile aña āl ider	(Paşa), kaleye akıl sahibi birini gönderir; akıl sahibinin ona nasıl hileli bir iş ettiğini gör.
2044.	Didi kim varısa çıḳun ḳalʿadan Yeg degül mi ṣaġ olmaḳ ölmeden	(O akıl sahibi kişi) 'Eğer aklınız varsa kaleden çıkın; yaşamak ölmekten yeğ değil mi?' dedi.
2045.	Dirlik ola anlaruñ her birine Her birisi vara yirlü yirine	'Onların (toplanan eşrafın) her biri dirliğine kavuşsun; her biri yerli yerine varsın' dedi.
2046.	Ḳāyil olmazlar ise bu ḳavle der Bilmiş olsunlar ki ṣuç[1598] benden gider	'Eğer bu kavle razı olmayanlar olursa bilmiş olsunlar ki benden günah gitti' dedi.
2047.	Virmezem ṣoñra birisine emān Olur ehline ʿıyāline yamān	'Sonradan hiç kimseye acımam, çoluğunuza çocuğunuza yazık olur' dedi.
2048.	Acıyub virdi emān o lā-dīne Geldi anuñçün teraḥḥum yādına	Aklına merhamet etmek geldi; onun için o dinsizlere acıyıp eman verdi.

[87b]

2049.	Fikr iderler oldı serdārı helāk Ḳorḳar anlar kim ola varı helāk	Serdarın helak olduğunu düşünürler; bu yüzden herkesin helak olup gideceğinden korkarlar.

[1598] Yazmada "ṣuc" şeklindedir.

2050.	Her sözine cümle teslīm itdiler Çıḳdılar ol ḥıṣnı teslīm itdiler	(Zeydîler), onun her sözüne güvenerek kaleden çıktılar ve kaleyi teslim ettiler.
2051.	İtdi anlara riʿāyet bī-ʿaded Eyledi Ḥaḳ buña ʿizzet bī-ʿaded	(Behram Paşa), onlara sonsuz hürmet etti; Hak Teâla da buna adetsiz izzet eyledi.
2052.	Oldı yetmiş beş günüñ içinde fetḥ İtdiler anı receb ayında fetḥ	Yetmiş beş gün içinde fetih gerçekleşti; orayı recep ayı içinde fethettiler.
2053.	Sādis-i māh-ı receb fetḥüñ güni Doğdı anda ḥaḳ bu kim medḥüñ güni	Fetih günü recep ayının altısıdır; gerçek şu ki methetmenin günü doğdu.
2054.	Olınur ẕikr ol sene tārīḫde Diyelüm ol oldı ne tārīḫde	O yıl, tarihte zikredilir oldu; biz de bu olayın hangi tarihte olduğunu zikredelim.
2055.	*Çün ṭoḳuz yüz dāyimā maḥsubdur* *Anı añmaḳ evvelā maʿyūbdur*	Çünkü ‘*dokuz yüz*’ daima hesap edilendir; ilk olarak onun anmak ayıplanmıştır.
2056.	*Oldı ol yetmiş sekizde fetḥ-i bāb* *İsteyen tārīḫini itsin ḥesāb*	‘*Yetmiş sekiz*’de fetih kapıları açıldı; isteyen, tarihini hesap etsin.
2057.	*Bir zamān olmuş yedi ay ol ḥiṣār* *Şöyle ʿizzet üzre yirdür ol ḥiṣār*	*Yedi aylık* bir zaman daha geçmiştir; o hisar izzetli ve şerefli bir yerdir.
2058.	Hīç bunuñ ʿaḳlına ʿaḳl olmaz bedel Gördi anı bildi zīrā cümle el	Hiçbir akıl onun (Behram Paşa’nın) aklıyla boy ölçüşemez; zira herkes onu görüp bildi.
2059.	Bir elinde ʿaḳl ile tedbīrdür Bir elinde tīrle şemşīrdür	(Paşa’nın) bir elinde akıl ve tedbir; bir elinde ok ve kılıç vardır.
2060.	Ṣad hezārān āferīn olsun aña Dāyimā Mevlā muʿīn olsun aña	Ona binlerce selam olsun ve Mevlâ daima onun yardımcısı olsun.
2061.	Ḳalʿanuñ fetḥi tamām olduğı dem Tārīḫin didüm bu nām olduğı dem	Kalenin fethinin tamamlandığı vakit bu şekilde fetih tarihini (tarih

		kıtasıyla) söyledim.

[88a]

2062.	Rütbe taʿyīn eyleyüb diz-dār ile Ḳaldı bir nām anda bu ās̱ār ile	(Behram Paşa), kale muhafızı ile rütbe tayin etti; bu eserlerle orada (paşanın) adı kaldı.

Ḳıṭʿa vü Tārīḫ Berā-yı Fetḥ-i Ḥabb ki Ḳalʿa-i Cebel-i Baʿdān est	**Hab'ın Fethi İçin Kıta ve Tarih ki (Orası) Badan Dağı Kalesidir**

[Fā ʿi lā tün / Fā ʿi lā tün / Fā ʿi lā tün / Fā ʿi lün]

2063.	Diñle ol ṣāḥib-naẓar tedbīrile gör neyledi Nuṣretini eyleye dāyim ziyāde ol Mucīb	O itibar sahibinin (Behram Paşa'nın) nasıl bir tedbir ettiğini dinle ve gör; o Mucîb (olan Allah, paşaya) yardımını artırsın.
2064.	Böyle āsān vechile olmaz musaḫḫar kimseye Bu diyāruñ derdine eyler devāyı ol ṭabīb	Bir yeri böyle kolayca ele geçirmek kimseye nasip olmaz; o tabip, bu diyarın derdine derman olur.
2065.	Ḥikmet-i Rabbānīdür anuñ bu yire gelmesi Anuñiçün gör nider aʿdā-yı dūna ol mehīb	Onun bir yere gelmesi Allah'ın bir rahmetidir; onun için bak o heybet sahibi (paşa), adi düşmana ne eder.
2066.	Ḳalʿa-i Baʿdānı eller almaġa bir niçe ay Çalışub almadılar oldı buña fetḥi naṣīb	Başkaları Badan Kalesi'ni almak için aylarca uğraşıp alamadı; fetih buna (Behram Paşa'ya) nasip oldu.
2067.	Bu fetiḥden ṣoñra şöyle ḳırdı kim müfsidleri Dar oldı yirleri boynında iken şehr-i Ībb	Bu fetihten sonra fesatçıları öyle bir kırıp geçirdi ki İbb şehrinin boynunda iken (müfsidlerin) yerleri dar oldu.
2068.	İsm ü cismi yoġ olub cān ber-cehennem oldılar Bī-vücūd olub ol aʿdā gitdi dünyādan ġarīb	Canları cehenneme gidip isimleri cisimleri yok oldu; o düşmanın varlığı ortadan kalkıp her biri dünyadan garip olarak gitti.
2069.	Bu Yemen ehli taʿaccüb ḳıldılar ṭūlābına Aña fetḥ oldı baʿīd olan vilāyetler	Yemen ehli çevirdikleri dolaptan dolayı mahcup oldu; ona uzak ya da yakın olan vilayetler fethedildi.

ḳarīb

2070.	İrişüb andan gül-i maḳṣūda aldılar murād Ḫalḳ-ı ʿālem medḥini itmekde oldı ʿandelīb	(Paşa ve mahiyeti) istek gülüne erişip murat ettiklerini aldılar; âlem halkı, onu (paşayı) methetmekte bülbül gibi oldu.
2071.	Var ola aʿdā-yı dūn anuñ cemālin görmeden Olmasun düşmen ḳarīb olsun baʿīd andan raḳīb	Adi düşman, onun (Behram Paşa'nın) yüzünü görmeden yaşasın; düşmanları ona yakın olmasın, rakipleri de uzak olsun.
2072.	Nice olmasun muḥibb aña eḥibbā cān ile ʿĀlem içre oldı ol server maḥabbetle ḥabīb	Dostları ona nasıl da candan birer dost olmasın; o, âlem içinde muhabbetli ve sevgili biri oldu.
2073.	Dil çıḳarmaz başların Zeydīlerüñ kümm eyleyüb Bu dil-āverlikde nāmıla olubdur dil-firīb	(Ağaç) dalı (bile olsa) Zeydîlerin başlarını tomurcuk edip çıkarmaz; bu yiğitlikle (paşa) cazibeli bir nama sahip oldu.

[88b]

2074.	Eyledi Ḥab ḳalʿasın fetḥ aña didüm tārīḫi Aldı Ḥabbı rāyıla Behrām Paşa-yı Key ʿacīb الدی حبی رایله بهرام پاشا کی عجیب *Sene 978*	O (Behram Paşa), Hab Kalesi'ni fethetti, ben ise ona tarih (mısraı) söyledim; 'Şah Behram Paşa, Habb'ı acayip bir planla aldı.' *Sene 978 [1570/71]*

Serdār-ı Yemen Vezīr Sinān Paşa ve ümmet-i maʿāliye Ḳalʿa-i Kevkebānı ṣulḥ itdügin ṣoñra devlet ve saʿādetle otağını menḳıbe ḳurub ʿArūs ile Ẓafer Ḳalʿasına rütbelerin ḳoyub ve dizdārların taʿyīn idüp mezḳur ʿadū elinde maḥbūs olan begleri ḥabsden ḫalās eyleyüb ve şehr-i Ṣanʿāyı ḥıfẓ u ḥırāset itdürüb yümnile ḳurb-ı Damāra ʿazm idüb mīr-i mīrān-ı Yemen Behrām Paşa dām-ı iḳbāleye mülāḳāt olmağa medīne-i Damārda tevaḳḳuf idüb ve Ḳalʿa-i Baʿdānuñ fetḥi tamām olduḳdan ṣoñra Behrām Paşa yessiru'l-lāhı mā

(Bu kısım), Yemen serdarı Sinan Paşa ve onun yüce heyetinin Kevkeban Kalesi'nde barış sağladıkatan sonra otağı devlet ve saadetle menkıbevî bir şekilde kurduğunu; ardından Arus ve Zafer Kalelerinin yöneticilerini tayin ederek bahsi geçen düşmanların elinde esir bulunan beyleri kurtardığını anlatır. (Bu kısım ayrıca Sinan Paşa'nın) San'â şehrini kontrol altına alıp kutlu bir şekilde Damar şehrinin yakınına doğru yola çıkarak Yemen Beylerbeyi Behram Paşa ile buluşmak için Damar yakınlarında beklediğini anlatır. Badan

	yeşā yümn ü iḳbāl ile destūr ḥażretlerine gelüb vāṣıl olub her umūrı aña tefvīż idüb defātir ile ʿasākir-i nuṣret-ās̱ārı teslīm idüb baʿdehu āsitāne-i saʿādete revān olduḳların bildürür.	*Kalesi'nin fethedilmesinin ardından Behram Paşa'nın -Allah dilediği şeyi kolaylaştırır- kutlu ve saadetli bir şekilde gelip (Vezir Sinan Paşa'yla) buluştuğunu ve (Sinan Paşa'nın) her işi (Behram Paşa'ya) ısmarlayıp defterleri ve askerleri ona teslim etmesini; sonrasında ise asitane-i saadete (Kâbe'ye) doğru yola çıktığını bildirir.*
2075.	Gel yine gūş eyle bir rengīn ḫaber Bil bu rengīn ḳıṣṣadan yaḳīn ḫaber	Gel yine latif bir haber dinle ve bu latif kıssadan haberleri öğren.

[89a]

2076.	Ber-ṭaraf oldı çün aḥvāl-i ṣulḥ Ḳıldı ıṣlāḥ-ı ʿālemi ḥāl-i ṣulḥ	Sulh halleri şöyle dursun; yapılan bu barış âlemi ıslah etti.
2077.	Ḳurdılar ʿālī-munaḳḳabda otaḳ Kevkebāndan oldılar ḫaylī ıraḳ	Derin bir çukurda otağ kurdular; yıldızlardan çok uzaktalardı.
2078.	Ḥabs içinden begleri ḳurtardılar Ol belādan anları ḳurtardılar	Beyleri hapisten, o beladan, kurtarıp aldılar.
2079.	Ḳodılar Ḥıṣn-ı ʿArūsuñ rütbesin İtdiler taʿyīn Ẓaferüñ rütbesin	Arus Kalesi'nin rütbesini koyup Zafer Kalesi'nin rütbesini tayin ettiler.
2080.	Her birinüñ naṣb idüb diẕdārını Ol ḳılāʿuñ dögdiler serdārını	Her birine kale muhafızı tayin edip o kalelerin (eski) kumandanını dövdüler.
2081.	Anda işġāli tamām itdi vezīr Bu Yemende ḫaylī nām itdi vezīr	Vezir (Sinan Paşa), o vakit işlerini tamamladı ve Yemen'de büyük bir şöhrete kavuştu.
2082.	Göçdiler Ṣanʿāya geldiler ḳamu Emn-i āmān oldı bildiler ḳamu	Hepsi göçüp San'â şehrine geldi ve burada emniyette olduklarını bildiler.
2083.	Memleket āsūde-ḥāl oldı diyü Ḫaylī aʿdā pāy-māl oldı diyü	Memleket huzura kavuştu; pekçok düşman ayaklar altına alındı diyerek...

2084.	Fikr ider bāb-ı hümāyūna gide İtdügin şāh-ı cihāna ʿarż ide	Bab-ı Hümayun’a gidip yaptıklarını cihan şahına arz etmeyi düşünür.
2085.	ʿAzm idüb gitdi Damāruñ yanına Düşdiler ol kām-kāruñ yanına	Yola çıkıp Damar şehri yakınına gitti ve o arzusuna ulaşmış vezirin huzuruna vardılar.
2086.	Oldı destūra Damār ol dem mekān Ṭutdı anda bu ḳadar ādem mekān	O vakit vezire (Sinan Paşa’ya) Damar şehri mekân olmuştu; o kadar adam orada konaklamaktaydı.
2087.	Cānibeynüñ fikr ider ıṣlāḥını Her işüñ itmek ister ıṣlāḥını	(Vezir), iki tarafın da ıslah edilmesini düşünür ve her işi iyi bir şekilde, iyilikle yapmayı diler.
2088.	Ḳalmaya her cānibüñ ḳaydı diler Heb iṭāʿat eyleye Zeydī diler	(Vezir), her tarafın kontrol altına alınmasını ve tüm Zeydîlerin itaat etmesini diler.

[89b]

2089.	Gönderür bir mīr-i Fāris maġribe İkisin irsāl ider ol maşrıḳa	Batıya bir Fars asıllı bey gönderir; iki kişiyi de doğuya sevk eder.
2090.	Maşrıḳ u maġrib diler ıṣlāḥ ola Olmaya bu Zeydīler ıṣlāḥ ola	Zeydîlerin ıslah olması ihtimaliyle doğu ve batı yönündekilerin ıslahını diler.
2091.	Mümkün olduḳça ururlar aña seyf Bu durur ol ḳavme ikrāmile żayf	Onlara (Zeydîlere) mümkün olduğunca kılıç çalarlar; bu kavme ikram ve ağırlama böyle yapılır.
2092.	Niçesin tedbīr iṭāʿat itdürür Kimini seyf ü şücāʿat itdürür	Onların (Zeydîlerin) bir kısmı alınan tedbirlerle; bir kısmı da kılıç ve güçle itaat altına alınır.
2093.	Reʾyile şimşīri yoldaş itmesek Biri birisine sırdaş itmesek	(Yemen’de) plan ve kılıcı yoldaş ve sırdaş etmezsek (Zeydîler itaat altına alınamaz).
2094.	Birisiyle yalıñuz olmaz bu yir Böyle olmasa biri birini yir	Bunların yalnız birisiyle burası idare edilemez; böyle olmasa bunlar (Zeydîler) birbirlerini yer.

2095.	Anda lāzımdur ki seyf-aʿdā gele Bir ṭarīḳile gele anlar ele	Orada onlara (Zeydîlere) düşman kılıcı lazım ki bu şekilde ele gelip hizaya girsinler.
2096.	Gelmeye mā-dām etme ʿazmi sen Bulmayınca tā żaʿīf ol ḳavmi sen	Sen, o kavmi (Yemenli Zeydîleri) zayıf bulmadığın müddetçe onların üzerine yürüme.
2097.	Eyleme aṣlā ḥücūmı ṭağda Şīr kār itmez şikāra bāġda	Dağda onlara asla hücum etme; çünkü arslan bağda avlanamaz.
2098.	Zeydīler dāyim seni ṣarpa çeker Anda bilür misüñ ādem ne çeker	Zeydîler seni her zaman sarp kayalıklara çeker; orada insanın neler çekeceğini bilir misin hiç!
2099.	Anlara āsān zīrā yurdıdur Ol kilābuñ her biri yer ḳurdıdur	Onlar için (dağda yaşamak) kolaydır, zira orası yurtlarıdır ve o köpeklerin her biri yer kurdudur.
2100.	Beñzemez insāna ṣan kim ġūldur Cānları ol seglerüñ mebẕūldur	Onlar (Zeydîler) insana benzemezler, hortlak gibidirler ve o köpekler dokuz canlıdırlar.
2101.	ʿAskeri cin gibi yoḳ ḥadd u ʿaded Ola mı zūr ile ol olmaz meded	(Zeydî) askerleri cin gibi! Haddi hesabı da yok; zor ile bu iş olur sanma, olmaz!

[90a]

2102.	Bir maḥall ile ḳılıc ursañ olur Ger bulursañ furṣatın ḳırsañ olur	Bir fırsatını bulup (Zeydîlere) kılıç darbesi indirsen, onları öldürsen iyi olur.
2103.	Olur olmaz yire at ṣalmayasın Zeydīnüñ mekrine aldanmayasın	Zeydî'nin oyununa aldanmaya ve olur olmaz yere at salmayasın.
2104.	Ḥīle-bāz olur çerīsü bu yirüñ ʿĀṣīlerdür içerisi bu yirüñ	Bu yerin (Yemen'in) askeri hileci olur ve bu yerde yaşayanlar asilerdir.
2105.	Anlaruñ içine düşen bevn düşer Belki bir Rūmīye biñ Zeydī düşer	Onların içine düşen (savaştan) nasibini alır; belki bir askerimize karşılık bin Zeydî askeri vardır.

2106.	Çekdiler envāʿ-ı miḥnetle belā İrdi çoḳ aʿdāya ẕilletle belā	(Osmanlı askerleri) orada türlü türlü bela ve zorluk çekti; düşmana ise çok bela ve zillet erişti.
2107.	Ḳābil olan yerlere seyf urdılar Kūhuñ üstin Zeydīye buldurdılar	(Osmanlı askerleri), fırsat buldukça (Zeydîlere) kılıç çaldı; Zeydîler kaçıp dağın üstünü buldu.
2108.	Dāyimā bunlar cebelden söyleşür Ṣarpdur müşkilce belden söyleşür	Bunlar dağda sürekli söyleşirler; burası sarptır, belden zorlukla söyleşirler.
2109.	Devleye cānıla bunlar dönmege Ḫaylīce ṭūlāb ister dönmege	Bunlar, devlete dönmek için can atarlar; ancak dönmek için hayli dolap çevirmek gerekir.
2110.	Yoḫsa ḍarb u ḥarbile ḳābil degül Bunlara ṭaġ başları ḥāyil degül	Yoksa bu iş savaşıp çarpışarak mümkün değildir; dağ başında yaşamak bunlar için engel değil!
2111.	Zūrıla dermān yoḳ çün gördiler Döndiler yine vezīre geldiler	(Vezirin askerleri), zorla bu işin yapılamayacağını görüp tekrar vezirin yanına geldiler.
2112.	Geldiler bu deñlü ḥaḳḳından hele Anlaruñ başına gör kim ne gele	(Zeydîlerin) hakkından bu kadar geldiler; şimdi onların başına ne geleceğini gör.
2113.	Ol Damār içre vezīr-i nām-dār Niçe eyyām eyledi anda ḳarār	O şanlı vezir (Sinan Paşa), Damar şehrinde uzun müddet konakladı.
2114.	Ṣabr ider Behrām Paşa gelmege Ḳatlanur ol ḳadri aʿlā gelmege	(Sinan Paşa), sabırla Behram Paşa'yı, o alicenap kişiyi, bekler ve duruma katlanır.
[90b]		
2115.	Eyledi ārām ola ḥattā vuṣūl Ṭurdı ol aña bulunca tā vuṣūl	Hatta (vezir Sinan Paşa, Behram Paşa'ya) kavuşmak için konakladı ve ona kavuşuncaya kadar bekledi.
2116.	İtmege aña mülāḳāt itdi saʿy Ḳılmaġa niçe mükāfāt itdi saʿy	Onunla buluşmayı arzuladı; onu mükâfatlarla ödüllendirmeyi hesapladı.

2117.	Pek muḥibb idi aña Destūr Şāh Artura devletlerin ol pādişāh	Vezir hazretleri ona yakınlık duyar ve onu severdi; padişah, onun devletini artırsın.
2118.	Pādişāhuñ her biri maḳbūlıdur Cān u dilden anlar anuñ ḳulıdur	İkisi (Sinan ve Behram Paşa) padişahın makbuludur; onlar da can u gönülden padişahın kuludur.
2119.	Ṣaḳla yā Rab [sen]ḫaṭādan her birin Bekle görünmez belādan her birin	Ya Rabbi! Sen onların her birini hata etmekten ve görünmez belalardan koru.

Ḥikāye

2120.	Başla bir reʾyüñ yine tafṣīline Ḳaṣd idüb iriş anuñ tekmīline	Yine bir fikirin ayrıntısını vermeye başla; bu işe kastedip onu kemale erdir.
2121.	Oldı çün Ḥıṣn-ı Ḥabbuñ işi tamām Olmaya mı düşmenüñ işi tamām	Hab Kalesi'nin işi tamama erdi; düşmanın işi tamam olmasın mı artık!
2122.	Söyle anı vāḳıʿ olduğı gibi Ḫalḳ içinde şāyiʿ olduğı gibi	O olayı, vuku bulduğu gibi ve halk arasında bilindiği gibi söyle.
2123.	Fetḥ-i Baʿdānuñ ṣoñunda noldı gör Ībb şehrinde ne işler oldı gör	Badan'ın fethinden sonra İbb şehrinde neler olduğunu gör.
2124.	Seyr ḳıl müfsidlere bend itdügin Ībbde anlara pā-bend itdügin	Müfsidlerin önünün nasıl alındığını ve İbb'de onların nasıl da ayaklarının bağlandığını seyret.
2125.	Pāy-māl oldı ṣoḳaḳlarda ʿadū Ellere ḳarşu ayaḳlarda ʿadū	Düşman, sokaklarda ayaklar altına alındı; ellerin gözü önünde ayaklar altındaydı.
2126.	Cümle Ībbde bulunan ʿāṣīleri Kesdi ʿırḳın ḳomayub yağıları	(Behram Paşa), İbb şehrinde bulunan tüm düşmanların soyunu kuruttu.

[91a]

2127.	Düşmenüñ varını yoġ eyler bu merd Bunda böyle işi çoġ eyler bu merd	Bu yiğit, düşmanın varlığını yok eder; bu yiğidin burada (Yemen'de) buna benzer işleri çoktur.

2128.	Ehl-i ifsāduñ işin bitirdiler Ḫaylī şer ṣāḥiblerin yitirdiler	(Behram Paşa ve mahiyeti) fesat ehlinin işini bitirdi; şer sahiplerinin çoğunu ortadan kaldırdı.
2129.	Ḳalmadı ʿiṣyān ehlinden nişān Yoḳdurur bir şān ehlinden nişān	İsyancılardan hiçbir iz kalmadı; şan sahibi (olan Yemen asilerinden) hiçbir eser kalmadı.
2130.	Her biri bir bed-şekil ʿUrbāndur Bunlaruñ ne şekli var ʿüryāndur	Her biri, kötü elbiseli Araplardır; bunlar çoğu zaman elbisesiz ve çıplaktır.
2131.	Fitne vü mekr ü ḥīldür işleri Cengile dāyim cidāldür işleri	Bunların işleri her zaman fitne, hile, aldatmaca, savaş ve kavgadır.
2132.	Nāmıla birisinüñ ʿünvānı yoḳ Hīç birisinde vecāhet şānı yoḳ	Bunların hiçbirinin şanı şöhreti ya da haysiyeti yoktur.
2133.	Anda olanuñ bu ḥaḳḳından gelür Ḫiẕmet-i sulṭāna yolından gelür	(Behram Paşa) orada olanların hepsinin hakkından gelir; sultana gerektiği gibi hizmet eder.
2134.	Meẕheb-i Zeydīde bir müfsid ḳomaz Pāk ider devrinde bir mülḥid ḳomaz	Zeydî mezhebinde tek bir fesatçı bırakmaz; devrinde dinsiz kimseyi bırakmaz temizler.
2135.	Söz mi var reʾyine ʿömri var ola Aña her yirde erenler yār ola	Onun fikirlerine kim laf edebilir ki! Ömrü var olsun, her yerde erenler yardımcısı olsun.
2136.	Bu Yemende olan ehlu'l-lāh aña Hem ʿināyet eyleye Allāh aña	Yemen'de bulunan Hak ehli kimseler ve Allah ona yardım etsin.
2137.	Pādişāha ol ḳadar ḫiẕmet ide Zeydīler ʿiṣyāndan nefret ide	(Behram Paşa), padişaha büyük hizmetler etsin; Zeydîler ise (onun planlarıyla) isyandan nefret etsin.
2138.	İdemez fitne zamānında ʿArab Şey degüldür hīç yanında ʿArab	Onun zamanında Araplar fitne çıkaramaz; ayrıca onun yanında Arapların hiçbir kıymeti yoktur.

2139.	Eyledi ol yiri pāk ol seyfile Cāy-ı aʿdā oldı ḫāk ol seyfile	(Behram Paşa), o yerleri kılıcıyla temizledi; düşman memleketleri o kılıçla toprağa karıştı.

[91b]

2140.	Böyle ḳırmaġıla ifsād ehlini İtdürür eylige muʿtād ehlini	Fesatçıları bu şekilde kırıp geçirmekle onları iyilik etmeye alıştırır.
2141.	Bī-ʿaded devşürdi ol yirden tüfeng Bī-nihāyet aldı anlardan tüfeng	(Behram Paşa), onlardan (Zeydîlerden) sayısız silah topladı ve ele geçirdi.
2142.	Cemʿ idüb ol fırḳadan ḫaylī silāḥ Aldı ehl-i fitneden ḫaylī silāḥ	O fitne ehli topluluktan çok miktarda silah toplayıp aldı.
2143.	Oldı ol yer fitne ehlinden emīn Yirlerin Ḥaḳ eyleye zīr-i zemīn	O yer, fitnecilerden emin oldu; Hak Teâla onların yerini toprağın altı etsin.
2144.	Baʿżısını reʾyile ıṣlāḥ ider Baʿżısında seyfile ıṣlāḥ ider	(Behram Paşa, fitnecilerin) bazılarını fikirle bazılarını da kılıçla ıslah eder.
2145.	Bu vilāyet böyle ister ḥākimin Ehl-i ṭūlāb ola dirler ḥākimin	Bu beldeler, kendi yöneticilerinin hileci ve dalavereci olmasını diler.
2146.	Bu yirüñ ḥükmine ḳādir olmasa Kendüden bir reʾy ṣādır olmasa	(Yönetece kişinin) kendisine ait plan ve fikri olmazsa burayı yönetmeye kâdir olmaz.
2147.	İdemez bu milki żabṭ olmasa reʾy Bu Yemen reʾyiyle ister küllī saʿy	Kendi yetenek ve fikri olmazsa bu mülkü zaptedemez; Yemen'i yönetmek için fikir ve mesai gerekir
2148.	Bunda gelmez ḥākimüñ bundan yegi Gerçi geldi bir niçe beglerbegi	Buraya pekçok beylerbeyi geldi; ancak bundan (Behram Paşa'dan) daha makbul olanı gelmez.
2149.	Ṣanma bunuñ gibi bir ḥākim gelür Gitse bu yirine bunuñ kim gelür	Bunun gibi bir yöneticinin bir daha geleceğini sanma; bu gitse yerine kim gelecek ki!

2150.	Anda bu deñlü idüb ḫidmet edā Oldı ḫidmet içün ol zaḥmet edā	Orada (Yemen'de) bunca hizmet etti; hizmet edebilmek için pek çok zahmete katlandı.
2151.	Ārzū eyler vezīre gitmegi Fikr ider varub mülāḳāt itmegi	(Behram Paşa), varıp vezire (Sinan Paşa'ya) gitmeyi ve onunla buluşmayı arzu eder.
2152.	Dil nice cānāna eyler ārzū Āṣaf-ı sulṭāna eyler ārzū	Gönül sevgiliyi, sultanın vezirini, nasıl da arzu eder.

[92a]

2153.	Eyledi yola ʿazīmet yümnile İre Ḥaḳdan aña ʿizzet yümnile	O (Behram Paşa), saadetli bir şekilde yola çıktı; Allah'tan ona izzet ve bereket erişsin.
2154.	Girdiler bād-ı ṣabā gibi yola Dest-gīri ḥażret-i Mevlā ola	Sabah rüzgârı gibi yola koyuldular; ellerinden tutup yardım eden, hazreti Mevlâ olsun.
2155.	Rāhda eglendiler varınca tā Düşmenüñ ḳaddini eyler bu dü-tā	Oraya varıncaya kadar yolda eğlendiler; bu olay, düşmanın boyunu iki büklüm eder.
2156.	Çıḳdılar varub Naḳīlüñ üstine Olmaz iḳdām ehli bunuñ üstine	Varıp Nakil'in üzerine çıktılar; gayret ve sebatta kimse bundan (Behram Paşa'dan) üstün olamaz.
2157.	İrdi ol yire Yerīmi cāy idüb İrmege ḳurb-ı Damāra rāy idüb	O (Behram Paşa), yine Yerim'i mekân edip Damar'ın yakınına varmayı planladı.
2158.	Anda destūra mülāḳāt oldılar Ol maḥalde niçe evḳāt oldılar	Orada vezirle (Sinan Paşa'yla) karşılaştılar ve o mahalde uzun müddet vakit geçirdiler.

Ḥikāye

2159.	Anı gūş eyle vezīre irdügin Diñle destūr-ı dilīre irdügin	Onun (Behram Paşa'nın) vezire (Sinan Paşa'ya), o yiğide, nasıl kavuşup eriştiğini dinle.
2160.	Bir mübārek sāʿat idi ol nehār Oldı ḥaşr iki saʿādet ehli yār	O gece mübarek bir saat idi ki saadet ehli iki sevgili bir araya gelip toplandı.

2161.	Ol Damāruñ ḳurbı ʿaskerle ṭolar Her ṭaraf ṣıyt u ṣadā ile ṭolar	Damar şehrinin yakını askerle doldu; her tarafta sesler yankılandı.
2162.	Ḳarşu çıḳdı Āṣaf-ı ṣāḥib-kemāl Eyledi çoḳ luṭfıla ʿarż-ı cemāl	Olgunluk sahibi vezir, (Behram Paşa'yı) karşılamaya çıktı; çok lütuf gösterdi ve arz-ı cemal etti.
2163.	Vācih oldılar o günde yüze yüz Ḳutlı gün olduġına ḳalmadı söz	O gün karşılıklı olarak muhabbet gösterdiler; bu günün kutlu bir gün olduğu bilindi.
2164.	ʿİzzet idüb çekdi bir ʿālī-şimāt İrdi cümleʿāleme ol gün neşāṭ	(Vezir Sinan Paşa) izzet edip mükellef bir sofra kurdurdu; o gün, tüm âleme sevinç erişti.

[92b]

2165.	Geydürür dībā vü zībā ḫilʿati Zīnet-i zerrīn u ġarrā ḫilʿati	(Sinan Paşa, Behram Paşa'ya) ipek kabartmalı ve süslü elbiseler, parlak altın ziynetler giydirdi.
2166.	Söyleşüb defʿātıla niçe umūr Oldı ol gün anlara rūz-ı sürūr	Pek çok emir karşılıklı uzun uzun konuştu ve o gün onlar için mutlu bir gün oldu.
2167.	İtdi ʿazm andan yine otaġına Vara devletle ine otaġına	Yine devletli bir şekilde otağına varmak için oradan ayrılıp yola çıktı.
2168.	Zeynile ḳurdı maḥaṭṭa ḳarşuda Bir daḫı oldı maḥaṭṭa ḳarşuda	Karşıda süslü bir karargâh kurdu; bir karargâh da karşıda olmuş oldu.
2169.	Şehr-i şaʿbān idi ḥaşr olduḳları Vuṣlat u ẕevḳ ü ṣafā bulduḳları	Toplanıp zevk ve safa bulduklarında aylardan şaban ayıydı.
2170.	Ḫiẕmeti āṣaf ḳamu itdi edā Nıṣf-ı şaʿbāndan olundı ibtidā	Vezir (Sinan Paşa), tüm hizmetleri gördü; (bu arada) şaban ayının yarısı geçmiş idi
2171.	Eyledi teslīm ʿasker defterin Her yirüñ taʿyīn olunan rütbesin	Askerlerin defterlerini teslim etti ve her yere tayin olunan rütbeleri verdi.

2172.	Māl içün ṭuġrālı bir defter virür Niçe el virdiyise server virür	Mal için tuğralı ve mühürlü bir defter verir; her ne yardım olursa o serverden gelir.
2173.	Her yerüñ miḳdārına göre yazub Māl-ı maḳṭūʿını taʿyīn eyleyüb	(Böylece Sinan Paşa), her yerin ödemesi gereken vergiyi, miktarına göre yazıp tayin etti.
2174.	Cümle tefvīż-i umūr anuñ olur Milke ḥükm ol mīr-i mīrānuñ olur	Tüm emirlerin dağıtılıp tayin edilmesi onun işidir; bu mülkün hâkimi, o beylerbeyinindir.
2175.	Gitmege niyyet ider destūr-ı şāh Aña yoldaş ola her yerde İlāh	O büyük padişahın veziri (Sinan Paşa), gitmek için niyetlenir; Allah her yerde onun yoldaşı olsun.
2176.	Çoḳ çerāġ uyardı serdār olalı Necm-i baḫtı böyle bī-dār olalı	(Sinan Paşa'nın), bahtının yıldızı böyle açıktır ve kendisi serdar olalı çok kandil yakmıştır.
2177.	Yola girdi rūzenüñ evvel güni İtdi niyyet gitmeden evvel güni	(Vezir), gitmeden önceki gün (oruç için) niyet etti ve orucun (yani ramazanın) ilk günü yola çıktı.

[93a]

2178.	Gitdi der-gāh-ı muʿallā semtine Ḳıldı ʿazm ol bāb-ı aʿlā semtine	(Sinan Paşa ve beraberindekiler) yola çıkıp o yüce dergâha, yüce kapıya gittiler.
2179.	Niçe günden bendere irişdiler Baḥre yaḳīn bir yire irişdiler	(Sinan Paşa) nice gün sonra limana, denize yakın bir yere ulaştı.
2180.	Baḥre itmişken sefer çoḳ bendeñiz Görmedüm şiddetle böyle ben deñiz	Bendeniz, pek çok kez denizde sefer etmiş olmama rağmen böyle şiddetli bir deniz görmedim.
2181.	Şöyle oldı fırtına bir niçe gün Kimseye göstermedi ol yirde gün	Şöyle ki günlerce fırtına oldu ve orada kimseye gün göstermedi.
2182.	Ṣavmı kāmil idüb ārām itdiler Doġdı şevvāl ayı bayrām itdiler	(Sinan Paşa ve askeri) orucu tamamlayıp dinlendiler ve şevval ayının gelmesiyle bayram ettiler.

Ḥikāye

2183. İrdi nāgeh bir ḫaber şād oldılar
İşidenler ġamdan āzād oldılar

Onlara (Sinan Paşa ve askerine) bir haber erişti ve onlar şad oldu; haberi işitenler gamdan azad oldu.

2184. Bu ḫaber Behrām Paşadan gelür
Bir müdebbir ʿālem-ārādan gelür

Bu haber Behram Paşa'dan, âlemin süsü olan fikir erbabından, gelir.

2185. Yümnile irdi aña evvel naṣır
Virdi Ḥaḳ nuṣret kesildi muntaṣır

İlk olarak ona (Behram'a) kutlu bir yardım erişti; Hak nusret gösterdi ve intikamcılar yok olup gitti.

2186. Muntaṣır ʿAllāf dirler ismine
Yoġ idi beñzer Yemende cismine

Adına Muntasır Allaf denen biri vardı ve Yemen'de ona benzer kimse yoktu.

2187. Müfsidüñ başı mücessem cismile
Ceblenüñ yanında meşhūr ismile

Fesatçıların başı (Muntasır), iri vücudu ile Ceble civarında meşhur idi.

2188. Ḫaṭṭ idüb itdi Sinān Paşa duʿā
Didi kim nuṣret vire Allāh aña

Sinan Paşa (Behram Paşa'ya), ferman yazıp dua etti; "Allah ona kurtuluş versin" dedi.

2189. Ol ḳadarın aña saʿy itdüm didi
Niçe ṭūlābıla reʾy itdüm didi

(Sinan Paşa) 'Ona bunca mesai harcadım, nice oyunlar oynadım, ne kadar fikir yürüttüm' dedi.

[93b]

2190. Olmadı dermān elüme girmedi
Bir ṭarīḳ ile aña el irmedi

'Ancak bu şekilde ona ulaşamadım, onu ele geçiremedim' dedi.

2191. Ḥażret-i Ḥaḳ aña virmiş nuṣreti
Dāyim olsun nuṣretile furṣatı

Hazreti Hak ona (Behram Paşa'ya) başarı ve üstünlük vermiş, onun bu fırsat ve başarısı daim olsun.

2192. Eyledi ḫaylī duʿā bī-iḫtiyār
Didi her dem vire Mevlā intiṣār

(Sinan Paşa, Behram Paşa'ya) hayli dua etti; 'Mevlâ öç almayı sana her zaman nasip etsin' dedi.

2193. ʿAzm-i deryāyıla kim andan gider
Kaʿbeye varub irişür ḥacc ider

(Ardından Sinan Paşa) deniz yoluyla oradan ayrılır ve Kâbe'ye varıp hacc eder.

2194.	Pādişāhuñ devletinde gör nolur Bir ḳul iken Mıṣra ol sulṭān olur	Padişahın devletinde ne olduğunu gör; o. sıradan bir kul iken Mısır'a sultan olur.
2195.	Ṭaḫt-ı Yūsufdan olur serdār ol Anda varub ḥükm ider tekrār ol	Yusuf (a.s.) tahtından buraya serdar olup tekrar oraya varıp hüküm sürer.

Yemen beglerbegisi Behrām Paşa yessera'l-lāhu mā yurīdu vemā yeşā vezīr Sinān Paşadan ṣoñra ḳurb-ı Damārda ḳarār idüb Cebel-i Ḳahhār nām yirde bir muʿaẓẓam şehr peydā idüb cemīʿ-i milk-i Yemenüñ ḥükūmetin andan eyleyüb aʿdāya cümle nuṣret ü furṣat ol Mavżaʿdan olduġın bildirür.

(Bu kısım)Yemen beylerbeyi Behram Paşa'nın, vezir Sinan Paşa'dan sonra Damar yakınlarında karar kılıp Kahhar Dağı adlı yerde muazzam bir şehir kurduğunu ve tüm Yemen mülküne buradan hükmettiğini, düşmana ise tüm yardım ve fırsatın Mavza'dan geldiğini bildirir.

2196.	Mīr-i mīrān-ı Yemen manẓūr şāh Bendesi olduġına yoḳ iştibāh	(Behram Paşa), Yemen beylerbeyi, şahların beğenilenidir; (padişahın) kulu olduğuna hiç şüphe yoktur.
2197.	Böyle her kim ʿadlile meşhūr ola Her ne yire varsa ol maʿmūr ola	Her kim bu şekilde adaletiyle şöhret bulsa onun vardığı her yer bayındır olur.
2198.	Nitdi gör Behrām Paşa reʾyini Nice eyler ḳıl temāşā reʾyini	Behram Paşa'nın ne yaptığını neler düşünüp planladığını seyret.

[94a]

2199.	İtdi bir tedbīr ü rāya ibtidā Yapmaġa bir şehr oraya ibtidā	İlk olarak o şehri orada (Kahhar'da) kurmak için bir tedbir aldı ve düşündü.
2200.	Var hevāsında görür kim iʿtidāl Yapdı anda bir sarāy-ı bī-miṡāl	Orada iklimin uygun olduğunu gördü ve benzeri görülmemiş bir saray yaptırdı.
2201.	Mesken itdi ol Cebel-Ḳahhārda Oldılar Zeydīler āh u zārda	Kahhar Dağı'nı mesken edindi; Zeydîler ise bu sebepten dolayı ah u zar ettiler.
2202.	Derdile ālūde oldı her biri Miḥnet ü ḳahrıla oldı her biri	(Zeydîlerin) her biri dertle doldu ve her biri mihnet çekerek kahroldu.

2203.	Ḥaḳ bu kim muḥkem ferāset eyledi Bunda olmaḳla velāyet eyledi	Hak bu ki (Behram Paşa) sağlam bir feraset gösterdi ve burada olmakla veliliğini ortaya koydu.
2204.	Düşmenüñ itdi ziyāde ḳahrını Yapmaġıla ol ʿadālet şehrini	O, (böyle bir) adalet şehrini inşa etmekle düşmanın kahrını artırdı.
2205.	Bī-nihāyet oldı her yirde ḳuṣūr Anda yapıldı binālar bī-ḳuṣūr	Her yerde nihayetsiz köşkler meydana getirildi ve kusursuz binalar inşa edildi.
2206.	*Gülsitān* u *Būstān* olub niçe Oldı her eṭrāf bāġ u bāġçe	Her yerde nice bostan ve gül bahçeleri yapıldı; her taraf bağ ve bahçelerle donandı.
2207.	Mā-i cārīden içerken dāyimā Çāhlar vażʿ oldı anda cā-be-cā	Daima akan sulardan su içilirken yer yer de kuyular açıldı.
2208.	Yapdı bir cāmiʿ ibādet itmege Anda penc-evḳāt ṭāʿat itmege	(Behram Paşa şehirde) beş vakit kulluk ve ibadet edilmesi için bir de cami inşa ettirdi.
2209.	Oldı ol ehl-i niyāza secde-gāh ʿAvn-i Ḥaḳḳıla ola ʿafv-ı günāh	Orası, niyaz ehline secde yeri oldu; Allah'ın yardımıyla (secde ehlinin) günahlar affedilsin.
2210.	ʿĀlim ü ṣāliḥ o Beytu'l-lāhda Var imiş olması ʿİlmu'l-lāhda	Beytullah'ta âlim ve salih biri olması, Allah'ın ezeli ilminde var imiş.
2211.	Dāyimā anda tilāvet olınur Gice vü gündüz ḳırāʾat olınur	Orada (yaptırlıan camide) gece-gündüz durmadan kıraat üzere Kuran-ı Kerim okunur.
[94b]		
2212.	Oldı bir rūşen maḳām ol yirde ol Yā İlāhī eyle sen anı ḳabūl	O (Cami), orada parıldayan ve ışık saçan bir makam oldu; ya İlahi! Sen onu dergâhında kabul et.
2213.	Gündüzin rūşen ider şems-i sürūr Gicesi virür żiyā ḳandīl-i nūr	Gündüz vaktini sürurlu güneş aydınlatır; gecesinde ise (camiye) nurlu kandiller ışık verir.

2214.	Oḳınur sulṭān-ı dehrüñ ḫuṭbesi Yürür anda pādişāhuñ sikkesi	Cihan sultanının adına hutbe okunur ve padişahın sikkesi yürür.
2215.	Bu Yemende oldı bir şehr-i ʿaẓīm Yoġiken anda binā hergiz ḳadīm	Orada hiç eski bina yokken bu Yemen'de büyük ve heybetli bir şehir kuruldu.
2216.	Anda her beg olmaġa ṣubḥ u mesā Yapdılar niçe ḳaṣırlar dil-güşā	Orada her bey, sabah akşam bulunmak için, gönüller fetheden nice köşkler yaptırdı.
2217.	Mürtefiʿ her biri bir ʿālī-maḳām Şeh-nişīn-i cān-fezā anlar tamām	Her biri bir yüce makama çıktı; gönle ferahlık veren balkonlar tamamlandı.
2218.	Cümle ol begler aġalar kim ki var Ḫāne-i fevḳānīde eyler ḳarār	Orada olan tüm ağa ve beyler, yüksekte olan evleri tercih edip onlarda karar kıldı.
2219.	Oldılar meşġūl maʿmūr ideler Her biri göñlini mesrūr ideler	Her biri orayı bayındır hale getirip gönüllerini şad eylemek için uğraştı.
2220.	Yapduġıçün cümle ʿālem anda beyt Anlaruñ vaṣfındadur bu deñlü beyt	Bu kadar çok beyit yazılması, cümle âlemin orada ev yaptırmasından dolayıdır.
2221.	Bī-ʿaded yapıldı evler ḥaddi yoḳ Böyle şehr olmaya vardur gerçi çoḳ	Orada hadde hesaba gelmez evler inşa edildi; sanırım buna benzer bir şehir daha yoktur.
2222.	Anda ol bünyād urulmaḳla ḳavī Başına ṭar oldı aʿdānuñ evi	Orada sağlam inşaatlar yapılmasıyla düşmanın evi kendi başına dar oldu.
2223.	Muttaṣıl anda bu kim mesken ṭutar Düşmenüñ milki ḫarāba yüz ṭutar	Şöyle ki orada sürekli ikamet edildiği için düşman mülkü harap olmaya yüz tutar.
2224.	Böyle olmaġıla bir şehr-i cedīd Zeydīler oldı ḳasāvetden ḳadīd	Böyle yeni bir şehir kurulduğu için Zeydîler dert ve kederden dolayı bir deri bir kemik kaldı.

[95a]

2225.	Oldı mimār-ı Yemen aña laḳab Virdügiçün ḳalb-i aʿdāya taʿab	Düşmanın yüreğine korku ve sıkıntı verdiği için ‘Yemen’in Mimarı’ ona (Behram Paşa’ya) lakap oldu.
2226.	Çār-sūyından alur herkes murād Her ne kim lāzım ola zād u zevād	Herkes (o şehrin) çarşısından muradını alır; her kime ne lazımsa temin eder.
2227.	Sünnet üzre olınur beyʿ ü şirā Ḫˇāceler ṣatar metāʿın bī-riyā	Alış-veriş, sünnet üzerine olur; mal sahipleri mallarını riyasızca satarlar.
2228.	Her ṭarafda var nice āb-ı revān İsteyen seyri aña olur revān	Her tarafta pek çok su akmaktadır; isteyenler onları (akan suları) seyrederek yürümektedirler.
2229.	ʿIyş u ʿişret-gāh oldı ol şehir Tāze seyran-gāh oldı ol şehir	O şehir, zevk-sefa yeri ve yeni bir gezi alanı oldu.
2230.	Kim sebeb olduysa Ḥaḳ nuṣret vire Düşmene bulub ẓafer furṣat vire	(Şehrin yapılmasına) kim vesile olduysa Hak ona yardım edip onu düşmanlarına karşı gâlip etsin.
2231.	Müşkilin anuñ küşāde ide Ḥaḳ Devletin dāyim ziyāde ide Ḥaḳ	Hak onun müşkül işlerini çözsün ve devletini daima artırıp devam ettirsin.
2232.	Ol yirüñ ismi ile tārīḫi bir Böyle nām olmaz cihānda biñde bir	O yerin adı ile (ebced hesabına göre isminin) tarihi aynıdır; cihanda binde birine böyle isim nasip olmaz.
2233.	Ḳıtʿ anuñ naẓmı içinde ẕikr olur Ṭālib olanlar arar anı bulur	Manzum kıtanın içinde (bu tarih hesabı) zikredilir; isteyenler ise onu arayıp bulur.
2234.	Muḫtaṣar itdük bunuñ medḥini biz İntihā ḳılduḳ anuñ şehrini biz	Buranın methini kısa tutup şehri anlatmayı sonlandırdık.
2235.	Eyle tārīḫine sen anuñ naẓar Dāyimā olur nigeh-bānuñ naẓar	Sen onun tarihine nazar kıl; kem gözle bakman ise daima nazar edecektir.

Ḳıṭʿa vü Tārīḫ Berā-yı Şehr-i Nev-peydā	Yeni Kurulan Şehir İçin Kıta ve Tarih

[Me fā ī lün / Me fā ʿī lün / Fe ʿū lün]

2236.	ʿAceb tedbīr ider Behrām Paşa Virür nefsinde bu ṭūl-i emel ḥaẓẓ	Behram Paşa, acayip işler eder; hülyaları ve istekleri nefsine haz verir.

[95b]

2237.	Yemende eyledi bir şehr peydā Ola mı dünyede aña bedel ḥaẓẓ	Yemen'de bir şehir inşa ettirdi; dünyada buna bedel bir haz olabilir mi hiç!
2238.	Bu naṣr u yümn olur mı degme yirde Ki ḥükm ehline olmaz her maḥall ḥaẓẓ	Bu yardım ve kutluluk herhangi bir yerde olur mu hiç; ki hükmedenlere her yer haz vermez.
2239.	ʿAdūnuñ yüregi üzre yapıldı Bu ġamla anlara virür ecel ḥaẓẓ	Burası düşmanın yüreğinin üzerine inşa edildi; bu gamla ecel, onlara haz verir.
2240.	Nişīmen itmemiş bir ḥākim anı Yoġiken düşmen eylerdi ezel ḥaẓẓ	Hiçbir hâkim orada oturmamış; düşman yokken sonsuz bir haz alınmıştır.
2241.	Cebel-Ḳahhārı melḥūẓ eylemekle Bu mevżuʿdan idüpdür cümle el ḥaẓẓ	Kahhar Dağı'nı düşündüğünden dolayı bu konuda tüm yabancılar haz duymaktadır.
2242.	Hüner bir şehr bünyād eylemekdür Her añlatduḳça virür bu mes̱el ḥaẓẓ	Asıl hüner, bir şehir kurmaktır; bu olay, her anlatıldığında insana haz verir.
2243.	Yemen milkinüñ oldı żabṭı bundan Olur mı vire böyle bir ʿamel ḥaẓẓ	Yemen mülkünün zaptedilmesi burasının kurulmasıyla mümkün olmuştur;
2244.	Mekān olaydı bundan ġayrı yerde İder miydük müdām olsa cedel ḥaẓẓ	Bundan başka bir yerde şehir kurulsaydı ve sürekli çarpışma olsaydı hazzeder miydik?
2245.	Yemen emn ü emān oldı bunuñıla Bu ābād olduġından eyle gel ḥaẓẓ	Burayla birlikte Yemen'de emniyet sağlandı; gel sen de buranın abad olduğundan dolayı haz duy.

2246. Binā uruldugı dem didi hātif
Hem ismi oldı hem tārīḫi *Mulḥaẓẓ*[1599]
هم اسمی هم تاریخی ملحظ
Sene 978

Bina kurulduğu vakit gaipten bir ses: "Hem ismi hem de yapım tarihi 'Mulhaz' oldu" dedi.

Sene 978 [M. 1570/71]

Destūr-ı sulṭān-ı cihān Sinān Paşa dāmad-ı maʿāliye bender-i Moḫādan deryā-seferile Kaʿbe-i Şerīfe revan olmaḳ üzre iken yümn ü iḳbālle Behrām Paşa Muntaṣıru'l-ʿAllāf nām ser-müfsidīnüñ [96a] *başın kesdürüb ve niçe aʿdā-yı bed-nihāduñ ḳatlinüñ furṣat ve nuṣretin bildürür ve Vādī-i Ḫūbān nām yirüñ şeyḫi ki sābıḳān merḥūm Murād Paşa zamanından berü ʿiṣyān üzre olub ve ḥāliyā Behrām Paşadan emān alub iṭāʿat-ı pādişāhīye dāḫil olduġın beyān ider*

(Bu kısım) Cihan sultanı padişahın veziri olan değerli damat Sinan Paşa'nın Moha Limanı'ndan deniz yoluyla Kâbe-i Şerif'e doğru kutlu bir şekilde yola çıktığı dönemde; Behram Paşa'nın, fesatçıların başı olan Muntasır'ın başını kestirip pek çok düşmanı bertaraf ettiğini bildirir. (Ayrıca bu kısım), Huban Vadisi adlı yerin şeyhi olan ve ta Murad Paşa zamanından beri isyan hareketini devam ettiren kişinin hâlâ isyan üzere olduğu halde Behram Paşa'dan aman dileyip padişaha itaat edenler zümresine dâhil olduğunu bildirir.

2247. Muntaṣır el virdi evvel nuṣrete
İbtidā yol oldı ol her furṣata

Muntasır evvelce nusrete el verdi; ilk olarak o iş, her fırsata yol oldu.

2248. Gitdi serdār-ı Yemen Mıṣra ne dem
Bendere baṣduġı sāʿatde ḳadem

Yemen serdarı (Sinan Paşa) limana ayak basıp Mısır'a gittiği vakit…

2249. Aña naṣr-ı Muntaṣır iḫbārını
Eyleyüb irsāl naṣruñ kārını

Ona Muntasır'a karşı kazanılan zafer haberini verip bu olayı yazıyla bildirdi.

2250. Yazdı mektūb-ı maḥabbetde aña
Eylemişdi ḫayrıla ḫaylī duʿā

Ona, muhabbet dolu mektubunda pek çok hayır duasında bulundu.

2251. Bundan evvel oldı ẕikr icmālile
Gitdi destūr ol zamān iclālile

Bundan önce, özet şeklide zikredilmişti; o vakit vezir azametli bir şekilde gitmişti.

[1599] Rumuzi tarihinde bu yerin adı Mulahhaz diye okunmuş. Ancak vezin gereği Mulhazz olarak okunmalı.

2252.	Olduğı yirde raʿiyyet āşikār İñleridi Muntaṣırdan zār u zār	Muntasır'ın hüküm sürdüğü yerde tebaa (onun zulmünden dolayı) açık bir şekilde inim inim inlerdi.
2253.	Seyf-i nuṣret irişüb ol müfside Virdi Ḥaḳ ol dem ḫırāsan mülhide	O fesatçıya kurtuluş kılıcı erişti ve o vakit Hak, o imansızlara korku verdi.
2254.	Ḳāşif-i Ceble olan Pervīz Beg Düşmen içre añılur ḫūn-rīz beg	Ceble'nin kâşifi Perviz Bey ki o, düşman arasında kan dökücü Bey olarak anılır.

[96b]

2255.	Ol bege paşa dimişdi evvelā Bulmaġa ḳaṣd eyle anı evvelā	(Behram) Paşa o beye önceden 'İlk olarak onu (Muntasır'ı) bulmaya çalış' demişti.
2256.	Aña tenbīh itdi kim bir ḥāl ile Bulmaġ içün furṣatını āl ile	Ona bir oyunla fırsatını bulması için bir hâl ile tenbih etti.
2257.	İtdi aña ḳaṣdı evvel ġayrıdan Ḥayrete vardı o cengi seyr iden	Her şeyden evvel ona kastetti; savaşı seyreden herkes ise hayrete düştü.
2258.	Emrile niyyet idüb aña o mīr Niyyeti ḳalbinde ṭutar ol emīr	O (Perviz) Bey emir aldığı için onu ortadan kaldırmaya niyet eder ve bu niyetini kalbinde (gizli) tutar.
2259.	Bir maḥallinde ḫaber alur bilür Ḳande olduġını anuñ işidür	Bir taraflardan onun nerede olduğunu işitip öğrenir.
2260.	Ġafletile düşmene ılġār ider Buluşur işitdügi yirde irer	İşittiği yerde düşmanla buluşunca gafletle ona saldırır.
2261.	Cemʿ ider aṣḥābını cemʿiyyete Ḳıl naẓar sen anda olan ḥikmete	Etrafindakileri ve emri altındakileri bir araya toplar; sen bundaki hikmete bak.
2262.	Ata yir yoḳdur piyāde yiridür Ṣaʿb olan sāyir yirüñ ol biridür	Orada ata yer yoktur; ancak ki piyadeye yer vardır, orası zorlu yerlerden yalnızca bir tanesidir.

2263.	Geldügin evvel begüñ düşmen ṭuyar Ceng içün ʿazm eyler aṣḥābı uyar	Düşman, (Perviz) Beyin geldiğini işitir ve savaş için yola çıkar, ashabı ise buna uyar.
2264.	Bildi kim ġāyet o yiri ṭar imiş Atıla varmaḳ aña nā-çār imiş	(Perviz Bey) O yerin çok dar olduğunu ve atla gitmenin mümkün olmadığını anladı.
2265.	Her kişi oldı süvār iken yayan Düşmen aña didi ġafletden uyan	Herkes, atlı iken piyade oldu; düşman ise ona gafletten uyanmasını söyledi.
2266.	Ġāyetile teng yirdür girdügüñ Didi böyle yire yoḳdur irdügiñ	(Düşman, Perviz Bey'e) 'girdiğin yer çok dardır ve böyle bir yere daha önce girmemişsindir' dedi.
2267.	Sen benim şimdi şikārımsın didi Ḫ̮ūş şikâr olmağa kārımsın didi	(Düşman, Perviz Bey'e), 'şimdi sen bana av oldun; seni güzelce avlamak benim işimdir' dedi.

[97a]

2268.	Didikim Pervīz[1600] Beg iy bed-nihād İtmedüñ bunca zamāndur inḳıyād	Perviz Bey (Muntasır'a), 'ey kötü yaratılışlı, bunca zaman boyun eğmedin' dedi.
2269.	Saña ḫayr itmez ḫıyānet bilmiş ol Ḫ̮āyine ḳalmaz ihānet bilmiş ol	'Bu hıyanetin sana fayda etmeyecektir ve emanet hainlere asla kalmaz bilmiş ol!' dedi.
2270.	Devlet ol Ẓıll-i İlāhuñdur müdām Furṣat u nuṣret o şāhuñdur müdām	'Devlet her daim Allah'ın gölgesi olan padişahındır; fayda ve yardım her zaman o şaha aittir.' dedi.
2271.	Ger olursa Muntaṣır bir niçe biñ Nuṣret olur ḳullarından bir begiñ	Muntasır'ın binlerce askeri olsa da (Osmanlı ordusua da) bir beyin adamlarından yardım gelir.
2272.	ʿAvn-i Ḥaḳḳıla kimiñdür naṣrı gör Kime yarar bu uğurla ʿaṣrı gör	Allah'ın inayetiyle zafer kimindir, bu asır kime yarar bak ve gör!
2273.	Ḳarşudan bu deñlü kim söyleşdiler Bir iki ayaḳi varub elleşdiler	(Perviz ve Muntasır), karşılıklı atıştıktan sonra birbirlerinin üzerine varıp kavgaya tutuştu.

[1600] Yazmada **Fīrūz** şeklindedir ancak metnin gidişatına bakıldığında bu isim '**Perviz**' olmalıdır.

2274.	İtdügin anı zebūn ol tīrile Niçe kesdiler işit şimşīrile	O kılıçla onu (Muntasır'ı) nasıl da zebun edip başını kestiler (gör).
2275.	Şöyle bir vādīde bulmuşlardı seng Düşmenüñ yirini ḳılmışlardı teng	(Bey ve adamları), vadide bir taş bulmuşlardı ve düşmanın yerini dar etmişlerdi.
2276.	Var idi niçe tüfeng atar yigit İtdi ḳaṣd-ı Muntaṣır biri işit	Tüfek kullanan pek çok yiğit mevcuttu; bunlardan biri Muntasır'ı öldürmeye kastetti.
2277.	Almış ol anı nişanına meger Urdı bir funduḳ aña dünya deger	Meğer (o yiğit, Muntasır'a) nişan almış; onu bir kurşunla vurdu ki bu dünyaya değerdi.
2278.	Düşmeni maġlub idüb ġālib olub ʿAsker anda yümnile nuṣret bulub	Asker, düşmanı yenip galip geldi ve kutluluk ve nusret buldu.
2279.	Kesdiler başını müfsid başınuñ Ḳaldı ırmağı kesildi yaşınuñ	O fesatçı başı olan şeyhin başını kestiler; yaşının ırmağı kesilip kaldı.
2280.	Ḳatl idüb anuñ niçe hem tābiʿīn Gönderür dīvān-ı ʿālīye serin	Hem ona (Muntasır'a) tabi olan pek çok kişi ortadan kaldırıldı; kellesi ise yüce divana gönderildi.

[97b]

2281.	Ol vilayet oldı şerrinden ḫalāṣ Oldı anda böyle bir tedbīr-i ḫāṣ	O vilayet, şeyhin (Muntasır'ın) şerrinden kurtuldu; orada böyle hususi bir çare bulundu.

Ḥikāye

2282.	Geldi ḫavfından meşāyīḫ cümleten Revḥdür ol ḫalḳ-ı ʿālem cümleten	Tüm şeyhler, korkudan (yola) geldi; artık cümle âlem halkı gönül rahatlığına erişti.
2283.	Yād idüb nāmıla meşhūr olanı İtmezüz işʿār maḳhūr olanı	İyi şöhreti olanı yâd edip, bozguna uğramış ve kahrolmuşu haber vermeyiz.
2284.	İrmeye anuñ vücūdına keder İre ol yirüñ ḥasūdına keder	Onun (Behram Paşa'nın) varlığına dert ve keder erişmesin; keder, o yerin hasetçilerine erişsin.

2285.	Var idi bir şeyḫ dirlerdi Ṣalāḥ Hergiz ıṣlāḥ olmayub bilmez felāḥ	Orada Salah adında bir şeyh vardı ki asla ıslah olmayıp selamete ermezdi.
2286.	Ṣāliḥ olanı bile sevmez idi Merḥamet şefkat nedür bilmez idi	(Salah), salih olan kulları bile sevmez ve şefkat merhamet nedir bilmezdi.
2287.	İtmemişdi fitneyi ʿömrinde terk Tīz günlerde öle ol pīr-i merg	Ömrü boyunca fitne ve fesattan vazgeçmemişti; onun tez vakitte ölmesini dileriz.
2288.	Ad ile ḳavmi Zebīdī añılur Bu cibāl üzre o Zeydī añılur	Onun kavmi, Zebîdî adıylla anılır; ancak bu dağ üzerinde Zeydî olarak bilinir.
2289.	Şerr ü ifsād itmede aḳrānı yoḳ Uymamaġa müfsid aña cānı yoḳ	Fesat çıkarmada ve şer işlemekte (Salah'ın) benzeri yoktur; kendisine uymayan müfsidleri ise öldürür.
2290.	Uydurur ehl-i fesādı kendüye Birinüñ uymaz ʿinādı kendüye	(Salah), fesat ehlini hemen kendine tâbi eder; hiçbirinin inadı ise kendisininkine benzemez.
2291.	Aña tābiʿdür ḳamu aṣḥāb-ı şerr Her ne dirseñ üstine anuñ düşer	Tüm şer ehli ona tâbidir; her ne dersen onun üstüne düşer.
2292.	Vādī-i Ḫūbānda ol şer başıdur Ḥaḳ bu kim ol cānibüñ ḳallāşıdur	(Salah), Huban Vadisi'nde şer çıkaranların önderidir; gerçek şu ki o, o yörenin kalleşidir.
[98a]		
2293.	Ol Murād Paşa köni bilür misin Neylemişdür hīç bunu bilür misin	Zamanında Murad Paşa'nın neler yaptığını bilir misin?
2294.	Ṣan Ḳaragöz Begi bu öldürmedi Yoġ idüb kimse ḳarasın görmedi	Sanki Karagöz Bey'i kimse öldürmedi; bu kara lekeyi yok edildi ve kimse bunu görmedi.
2295.	Bu ḳadar anda fesād itmiş iken Ḳıymaz anuñ gibiye ḥākim iken	Orada bunca fesat çıkarmış olmasına rağmen, (Murad Paşa) orada yöneticiyken onu öldürmedi.

2296.	Alur ol zīrā emān emrin ele Emri almayınca ol gelmez ele	O (Salah), eman fermanını alırdı ve bu fermanı almadan ele geçmezdi.
2297.	Ṣatılur anuñ eliyle niçe beg Uġrı kim ṭutulmaya begden o yeg	Onun (Salah'ın) eliyle nice beyler satılır, arkadan vurulur; o hırsız beyden yeğ tutulmasın.
2298.	Diñledüñ anuñ cihana rengini Böyle bir meşhūr şeyḫüñ cengini	O meşhur şeyhin cihana oynadığı oyununu ve cengini dinledin.
2299.	Geldi ol dem ṣūret-i inkārdan Ol emān ister varub serdārdan	O vakit (Salah), inkârcılıktan vazgeçmiş görünüp serdardan eman istedi.
2300.	Pādişāhuñ ol vekīline varur Düşüb işigine anuñ yalvarur	O (Salah), padişahın vekiline giderek onun eşiğine düşüp yalvarır yakarır.
2301.	Virilür her kim ricā itse amān Ol emāna cār olur olmaz yamān	Her kim istese ona eman verilir; ancak o emana uymak zorunludur karşı gelinemez.
2302.	Oldı ol şeyḫüñ bu ḥāli ser-güzeşt Gör neler olur Yemende eyle geşt	O şeyhin başından geçenleri ve Yemen'de neler olduğunu gör, olayları seyret.
2303.	Cānını itdi ḫalāṣ ol varṭadan Taḥt-ı emre girdi çıḳdı ortadan	(O Şeyh Salah), emir altına girerek o vartadan canını kurtardı.
2304.	İstiḳāmetle daḫı ḫiẕmetdedür Ġayrılardan şimdi ol izzetdedür	Şimdi istikamet üzere hizmet etmektedir ve diğerlerinden daha izzetlidir.
2305.	Gelmese dünyāda insāna ecel Niçe müddet ṣaġ olur el karmaz el	İnsana dünyada ecel gelmezse uzun müddet sağ kalır, başkaları ona karışamaz.

[98b]

2306.	Dir ki iller anı āh öldürmedi Neylesün ḥākim İlāh öldürmedi	Ancak eller der ki 'âh ki Paşa o şeyhi öldürmedi'; neylersin, hâkim olan Allah öldürmedi.

2307.	Ḳudrete ḳıl sen her eşyada naẓar Baḳ derūna eyleme sāde naẓar	Her eşyada O'nun (Allah'ın) kudretine nazar kıl; sadece zahire bakma, deruna bak.
2308.	Her kişiyi ṣaḳlayan Allāhdur Ḳulına her yerde ol hem-rāhdur	Herkesi saklayan, Allah'tır; O, kullarına her yerde yoldaştır.
2309.	Şeyḫden bize naṣīḥatdür murād Yalıñuz ṣanma ḥikāyetdür murād	Muradımız şeyhten bize nasihattir; muradımızın sadece hikaye anlatmak olduğunu sanma.

Maḥrūsa-yı Mulḥaẓẓdan evvel maḫrec iḫrāc itdügidür ki Dinve ve Rayme nām vilāyetlerüñ fetiḥlerin maḳṣūd eyleyüb çāvuş-ı sulṭānī Muṣṭafa Aġa dimekle maʿrūf der-gāh-ı muʿallā ḳullarından ehl-i tedbīr ve ehl-i ṭūlāb bir kimesneyi serdār idüb ol diyāra irsāl itdügin bildürür.

(Bu kısım), Mulhaz şehrinin kuşatılıp içindekilerin çıkarıldığını; Dinve ve Rayme adlı şehirlerin fethi hedeflenip padişah çavuşu ve yüce kapının kullarından Mustafa Ağa olarak bilinen tedbirli ve iyi plan yapan birinin ordu kumandanı tayin edilerek o diyara (Dinve ve Rayme'ye) gönderildiğini bildirir.

2310.	Yine bir fetḥ-i cedīdi diñle sen Ḥaẓẓ ider bu ḳıṣṣayı her diñleyen	Yeni bir fethi dinle; bu kıssayı dinleyen herkes haz duyar.
2311.	Neyler ol ʿaḳl u firāsetle o dem Gör nider anda riyāsetle o dem	O vakit (Behram Paşa), orada akıl ve firasetiyle nasıl bir yönetim sergiler, neler yapar gör.
2312.	Dikdi bir serdārı fetḥ-i Raymeye Eyledi taʿyīn-i ʿasker Dinveye	(Behram Paşa), Rayme'nin fethi için bir serdar görevlendirdi; Dinve'ye ise asker sevk etti.
2313.	Dinve ile Rayme semtinüñ eli Gerçi kim çoḳdur muṭīʿi yoḳ veli	Dinve ve Rayme semtlerinde insan çoktur ancak itaat eden yoktur.

[99a]

2314.	Ḳalʿanuñ adına Dinve denilür Memleket ismine Rayme denilür	Kalenin adı Dinve'dir; kalenin bulunduğu memleketin adına ise Rayme denir.
2315.	Ol yire olmış bu vecih tesmiye Böyle ism issi olanlar sesmiye	O yer, bu şekilde isimlendirilmiştir; böyle isim sahibi olanlara sesmiye (?) denir.

بويله اسم اشی اولنلر سميه

2316.	Yirlerinüñ adı bidʿat üzredür Mez̲heb-i Zeydī ne millet üzredür	Yerlerinin adı bile bidatla alakalıdır; acaba bu Zeydîler hangi millettendir?
2317.	Medfaʿuñ birin anuñla gönderür Ṭāyıʿ olmaġa ʿadū yüz dönderür	Topların birini onunla (serdarla) gönderir; düşman ise itaat etmek istemez, yüz çevirir.
2318.	Bī-ʿaded yoḳdur ḳılāʿına ʿaded Olmaya ehl-i nizāʿına ʿaded	(Düşmanın) sayısız kaleleri mevcuttur; kavga ehli olanları da sayısızdır.
2319.	Ceng ider müfsidlerinüñ ḥaddi yoḳ Ḥarbe girmege birinüñ reddi yoḳ	Savaşa katılan fesatçılarının haddi hesabı yoktur; hiçbiri de savaşa girmekten geri durmaz.
2320.	Hīc suʾāl itme eḳallin eks̲erin Kimse taḳrīr eyleyemez bir yirin	Hele aşağı tabakayı ise hiç sorma; kimse olduğu yerde karar kılamaz.
2321.	İns ü cinn ü ġūldan çoḳdur Züyūd Dağlarda nitekim cins-i ḳurūd	Zeydîler, cin ve hortlaklardan daha çoktur; nitekim dağlarda bir maymun cinsi (gibi yaşarlar).
2322.	Ālet-i cengi ṣapan ṭaşı ola Kim ol aʿdānuñ ayaḳdaşı ola	(Orada yaşayan Zeydîlerin) savaş aletleri sapan taşıdır ki o alet düşmanın yoldaşıdır.
2323.	Evleri gūyā ki maymūn evleri Yapmaya anı Süleymān devleri	Evleri maymun yuvalarına benzer; buna benzer evleri Hz. Süleyman’ın emrindeki devler bile yapmaz.
2324.	Ṭaġlaruñ başında şādīler gibi Çaġırışur āzāde şādīler gibi	Dağların başında nağmeyle şiir okuyan başıboşlar gibi bağırıp çağırırlar.
2325.	İstimāʿ itdüñ ṣuʿūbet yirlerin Dinve semtinüñ ʿuḳūbet yirlerin	Dinve semtinin ceza ve azap çekilen; zorlu ve çetin yerlerini duydun.

Ḥikāye

[99b]

2326.	Fetḥini anuñ ne yüzden olduġın Diñle ol serdār nuṣret bulduġın	Oranın fethinin nasıl gerçekleştiğini ve o serdarın nasıl zafer kazandığını dinle.
2327.	Ol diyāra anı çün gönderdiler Ḥīlenüñ ṭūlābını dönderdiler	(Behram Paşa) onu (serdarı) o diyara gönderdi çünkü hile ve dalavere çevireceklerdi
2328.	Mekr-i aʿdā ẕerrece kār idemez Düşmen-i bed fitneye kār idemez	Düşmanın hileleri (bize) zerre kadar işlemez; alçak düşman, fitne çıkaramaz.
2329.	Vardılar Dinve diyārına irüb Ol yire ḫaylī mehābetle girüb	(Serdar ve askerleri) Dinve’ye ulaşıp hayli azametli şekilde o diyara girdi.
2330.	Girdi Zeydīnüñ içine velvele Anlara ʿasker bıraḳdı zelzele	Zeydîlerin arasında yaygara koptu; (Osmanlı ordusuna ait) askerler, onlarda deprem etkisi yaptı.
2331.	Anlaruñ ḫavfı ziyāde olmada ʿAsker-i sulṭān nuṣret bulmada	Onların (Zeydîlerin) korkuları artmakta; sultanın askerleri ise nusret bulmaktadır.
2332.	Böyle ṭūlāb ehli bunda bir aġa Olmaya hergiz Ḫudā virmiş aña	Böyle hile ve plan sahibi başka bir ağayı Allah (Behram Paşa’ya) nasip etmiş değildir.
2333.	Muṣṭafā nāmıla ol çāvūşdur Ḳande ol serdār olursa ḫūşdur	O, Mustafa adında bir çavuştur; o, nerede serdar olursa olsun hoştur.
2334.	Müfsidīne reʾy ider her vechile Cān u dilden saʿy ider her vechile	Fesatçılara karşı her şekilde plan yapar; can u gönülden her şekilde gayret gösterir.
2335.	Çünkü ol serdārı oldı Dinvenüñ Fetḥini eyler tamām ol Raymenüñ	Çünkü o (Mustafa), Dinve’nin serdarı oldu ve Rayme’nin fethini tamamladı.
2336.	Rāst geldi işinüñ her niyyeti Eyler ol ṣāḥib-naẓar terbiyyeti	Niyet ettiği her iş doğru şekilde gerçekleşti; o nazar sahibi (Mustafa Ağa, orayı) terbiye etti.

2337.	İtdügi işler anuñ reʾyiyledür Her umūr ol serdāruñ[1601] aḳliyledür	Onun (Mustafa'nın) yaptığı her şey kendi fikridir ve her emir o serdarın aklı iledir.
2338.	Diñle şimden girü fetḥ-i Dinveyi Niçe alurlar diyār-ı Raymeyi	Artık bundan sonra Dinve'nin fethini ve Rayme'yi nasıl aldıklarını dinle.
[100a]		
2339.	Gāh seyf u gāh tedbīrile rāy Bunda lāzımdur bile seyfile rāy	Bazen akıl bazen de alınan tedbirle işler yürür; burada savaşçı ve akıl yürüten kimseler lazımdır.
2340.	Ger naẓār ola bu yirüñ ḥāline Ḥīle vü ḫudʿa gerek her āline	Bu yerin (Yemen'in) hâline bakılsa her faaliyete hile ve dalavere gerektiği anlaşılır.
2341.	Ḳuvvet ü ḳudret olursa yoḳ żarar Furṣat u nuṣret olursa yoḳ żarar	Güçlü kuvvetli olunursa, fırsat ve nusret bulunursa bir problem yoktur.
2342.	Anda ger seyf olsa tedbīr olmasa Birdür olmamaḳla biri olmasa	Orada kılıç kullanılıp akıl kullanılmazsa (diğer) birinin olmasıyla olmaması farksızdır.
2343.	Ḫalḳ-ı ʿālemde denilür tā ezel Ḥīleyi ḥīle bozar budur meṡel	Bu âlem halkı arasında ezelden beri denilen bir atasözüdür ki 'hileyi hile bozar'.
2344.	Gerçi kim çoḳdur o yirüñ şerleri İçlerinde az olur iş erleri	Gerçi o toprakların şerli işleri çoktur; içlerinde iş yapan ise pek azdır.
2345.	Ṣanʿat olmış anlara mekkārlıḳ Ġayrı yoḳ maḥżā olan aġyārlıḳ	Düzenbazlık, onlar için bir sanat olmuştur; var olan, sadece gayrılıktır başka bir şey yoktur.
2346.	Ol ḳadar çoḳdur ḳılāʿı ol yirüñ Hīç ḳaṭʿ olmaz nizāʿı ol yirüñ	Oranın sayısız suru ve kalesi vardır; orada kavga gürültünün ardı arkası kesilmez.
2347.	Ḳalʿa-i Dinve ḳamunuñ başıdur Rayme de ol Dinvenüñ yoldaşıdur	Dinve Kalesi hepsinin başıdır ve Rayme de Dinve'nin yoldaşıdır.

[1601] Yazmada "serdaruñ" şeklindedir.

2348. Ad ile bir ḳalʿadur gerçi o ṭaġ
Devlet aña kim çıḳa üstine ṣaġ

Gerçi o dağ, kale adıyla bilinir; onun üstüne sağ çıkan kişi ne bahtiyardır!

2349. Çekdiler çoḳ miḥnet anı almaġa
Aña virmezler emānı almaġa

(Serdar Mahmut) orayı almak için çok sıkıntı çekti; (düşman) oranın alınması için aman vermezdi.

2350. İster anlar seyfile alınduġın
İstemezler āl ile alınduġın

Onlar (düşmanlar), o mekanın kılıçla alınmasını isterler hile ile alınmasını istemezler.

[100b]

2351. Ḍarb u ḳahrıla ḳılıcla aldılar
Fitneden ol ḥıṣnuñ ehli ḳaldılar

O kaleyi topla kahırla ve kılıçla aldılar; kale halkı fitne çıkarmaktan geri kaldı.

2352. Dinvenüñ rütbeyle dizdārın ḳodı
ʿAskeri ile çü serdārın ḳodı

(Behram Paşa) rütbe koyup Dinve'nin muhafızını ve asker ile komutanını atadı.

Ḥikāye

2353. Oldı meşġūl andan ol ġayrılara
Olur almaḳıla yol ġayrılara

Artık o, ondan başka işlerle meşgul oldu; başka yerlerin fethi için yol almaya başladı.

2354. İster ol ḥıṣn-ı Deyībī alına
Eyledi anuñ tedārük ālına

(Behram Paşa) Deyibi kalesinin alınmasını ister; oranın nasıl bir planla alınacağını hesapladı.

2355. Birine dirler Tuleylī Ḳalʿası
Ṣanki her Mecnūna Leylī ḳalʿası

Birine Tuleyli Kalesi derler; orası Mecnunlar için sanki Leyla kalesidir.

2356. Oldı fetḥi ikisinin de naṣīb
Ṭāyıʿ olub aña olanlar ḳarīb

Ona yakın olanların istekli hâlleri sayesinde iki kalenin de fethi nasip oldu.

2357. Diñle anlara olan āli nedür
Böyle ʿiṣyān ehlinüñ ḥāli nedür

O isyan ehline yapılan hileyi dinle; onların bu hâli nedir böyle!

2358. Ḳuvvet-i seyfile alub çıḳdılar
Zūr ile alduḳda anı yıḳdılar

Kılıç kuvvetiyle orayı alıp çıktılar; zor ile alındığı için orayı yıktılar.

2359. Alına bir ḳalʿa ḍarb-ı seyfile
Alınur dāyim o ḍarbı seyfile

Bir kalenin kılıç darbeleriyle alınması gerekir; sonunda o son vuruş hep kılıçla olur.

2360. Bir ḥiṣār ola ḥaṣār oldur belā
İdeler ḥimmet-nis̱ār oldur belā

Bir hisarın hasarlı olması büyük bir beladır; gayretin dağıtılması da bir beladır.

2361. Eyle ḥıṣnı tār-mār itmek gerek
Anı cāy-ı mūr u mār itmek gerek

Öyle bir kaleyi darmadağın edip karınca ile yılanlara mekan etmek gerekir.

2362. Müşkil olmaḳla alınması yine
Ḳavm-i Zeydī tīz olur ʿāṣī yine

Fethedilmesi zor olsa da Zeydî kavmi tez elden yine asi olur.

[101a]

2363. Anı yoḳdur beklemekden fāʾide[1602]
Fetḥ olunmaya o niçe ayda

Onu (fethetmeyi) beklemenin bir faydası yoktur; orası aylar boyunca fethedilemedi.

2364. Fāyide anuñ gibi ḥıṣnı alub
Tīşe urub sengini ḫāke ṣalub

Asıl faydalı olan şey, onun gibi bir kaleyi alıp külünk ile orayı yerlebir etmektir.

2365. Ola ol yire ber-ā-ber ḫākile
Oldurur tedbīr-i reʾy-i pākile

Orası yerle bir olmalı; en güzel ve en temiz tedbir budur.

2366. Yoġ ola ḳalʿa yir ile var iken
Düşe rifʿatden ʿadū ber-dār iken

O kale, mevcutken yok olsun; düşman, asılıp yüksek yerden aşağı salınsın.

2367. Eyler ol lāzım olan her ḫiẕmeti
Gözedür nāmūs-ı ṣāḥib-devleti

O (Behram Paşa ve adamları), gerekli olan her hizmeti görür ve devlet sahibinin namusunu gözetir.

2368. Ol ḳılāʿ alınduğın düşmen görür
Çevresinde ḳalʿası olan görür

O kalelerin alındığını, çevre kalelerde olan tüm düşmanlar görür.

[1602] Yazmada “ ʿāʾide “ şeklindedir.

2369. Ehl-i ḥıṣn olan virür cān gelmege
Heb emān isterler ol ān gelmege

Kale ehli olan gelmek için can atar; o an gelmek için hepsi eman diler.

2370. Aldılar cümle emān ol ḥīnde
Oldı şarṭ anlara bu āyīn de

O zaman hepsi eman aldı; bu törende onlara şart oldu.

2371. Sāʿatiyle ger emān almasalar
Ya iṭāʿat devlete ḳılmasalar

O saatte eman almasalar ve devlete itaat etmeseler (farklı şeyler olacaktı.)

2372. Ḳoyar ol ḳavme ḳılıc serdār olan
Ḳurtarur cānını aña cār olan

O kavme, komutan kılıç indirecekti ve komutanın tarafına geçenler canını kurtaracaktı.

2373. Heb raʿiyyet eyleyüb fellāḥını
Aldılar her ḳalʿanuñ miftāḥını

(Görevli komutan) siyah Arapların hepsini itaat altına alarak bütün kalelerin anahtarlarını aldı.

2374. H̱avfdan serdāra taʿẓim itdiler
Niçe ḥışnı aña teslīm itdiler

(Zeydîler), korkudan dolayı o serdara saygı gösterdi ve pek çok kaleyi ona teslim ettiler.

2375. Her biri virdi ol 617atif617 617atif
Ḳalʿadan inüb degişdürdi yirin

O esnada her biri, rehin verip kaleden aşağı inerek yerini değiştirdi.

[101b]

2376. Ṣanma ol ḳavmi yine ʿayb ideler
ʿAyba iderler ḳamusı tövbeler

O kavmin tekrar ayıp edeceğini sanma; hepsi ayıp işler etmeye tövbe etmiştir.

Ḥikāye

2377. Ḳıl yine ġayrı fetḥüñ şerḥini
Eyle Mūḳır ḳalʿasınuñ ẕikrini

Yine başka bir fethi anlat; Mukır Kalesi'ni burada zikret.

2378. Ehl-i ʿiṣyān itdügi şerre muḳırr
Furṣatın bulduḳda ruẖṣat virme ḳır

İsyancılar şer işler işklemekte kararlıdırlar; onun için fırsatını bulur bulmaz onları yok et.

2379. Hem muḳırr olub iṭāʿat itmeye
Fitne vü şerden ferāġat itmeye

(Düşman Zeydîler), fitne ve şerli işleri bırakıp itaat etmeye karar

		vererek ahd ederler.
2380.	Anlaruñ gelmez ḫayır başlarına İrişür āḫir belā başlarına	Ancak onların başına hayırlı bir iş gelmez; sonunda başlarına bela gelir.
2381.	Başları yaʿnī reʾīs-i müsidīn Meẕheb-i Zeydī olan menfūr-ı dīn	Onların başı yani fesatçıların reisi, Zeydî mezhebinden olan din düşmanıdır.
2382.	Şefḳat itme böyle bed milletlere ʿAḳluñı ṣarf eyleme ʿilletlere	Böyle alçak ve adi milletlere şefkat gösterip boş yere başını ağrıtma.
2383.	Eylemez raḥm anlara maʿḳūl olan Belki itmez anı nā-maʿḳūl olan	Aklı olan, onlara rahmet etmez; belki aklı olmayan onlara yardım eder.
2384.	İtdi aña niçe ṭūlāb olmadı Reʾyile ṭūlāba bir bāb olmadı	(Görevli komutan) oranın alınması için türlü oyunlar etti; ancak plan ve oyunlar bir işe yaramadı.
2385.	Bildi kim ṭūb u tüfeng atar o yir Başların anlar muʿānidlıḳla yir	O yerin top tüfekle karşılık verdiğini anladı; ancak düşmanın inadı kendi başlarını yiyecektir.
2386.	Eyledi ʿasker iḥāṭa çevresin Ol ne tedbīr eyler aña göresin	Asker oranın çevresini kuşattı; nasıl bir tedbir alındığını gör.
2387.	Bildiler kim beklemekdür çāresi Zīr ü bālā ḫaylī yirdür arası	(Askerimiz) bu işin çaresinin beklemek olduğunu gördü; aşağıdan yukarıya kadar hayli mesafe vardır.
[102a]		
2388.	Ḍarb ile alınmaz anı bildiler İstemez anlar emānı bildiler	(Askerimiz) orasının vuruşma ile alınamayacağını, bu şekilde onların eman dilemeyeceğini bildi.
2389.	Bekleyüb ṣoñra ḳılıcla ḍarb u ḳahr Alınur ammā geçer bir iki şehr	Bekleyip kılıç darbeleriyle orası alınabilirdi ancak bir iki ay sürerdi.
2390.	Aña ṭob u ḍarb-zen baş egdirür Böyle ḍarb ile alınmaḳ yegdirür	Top saldırısı onlara boyun eğdirir; böyle bir vuruşma ile orayı almak daha uygundur.

2391. Tā zebūn olınca anı dögdiler
İste[y]ince tā emānı dögdiler

(Askerimiz, kale) zayıflayıncaya, düşman eman isteyecek duruma gelinceye kadar orayı (topla) dövdü.

2392. Alınurdı ger emān almasalar
Daḫı bir cüzʾī zamān almasalar

(Zeydîler) kısa bir müddet daha eman istemeselerdi orası alınırdı.

2393. Bir ḳılıc urdılar idi aña kim
Heb maḥall diyeydi olsa aña kim

(Askerimiz) ona (düşmana) öyle bir kılıç darbesi indirdi ki kim olsa ‘yeridir’ derdi.

2394. Vir emān Allāh emān idüb nidā
ʿĀleme ṭolar o dem ṣıyt u ṣadā

(Zeydîler), ‘Allah aşkına eman verin’ diye seslendiler ve bu ses âlemi doldurdu.

2395. Ger emān Allāha dāḫil olsalar
Baʿdehū ʿayb eylemezler olsalar

Eman alıp Allah’a sığınmış kişiler olsalar daha sonra ayıp işler etmezler.

2396. Gerçi kim geçdi o ḳavmüñ ölmesi
ʿAybdur alsa emān öldürmesi

Gerçi o kavmin öldürülmesi artık söz konusu değildir; eman almış birini öldürmek ayıptır.

2397. Ḳalʿa-i Mūḳır dögüldi çār-māh
Açdı āḫir-i kār emān ol ḥıṣna rāh

Mukır kalesi dört ay boyunca (silahlarla) dövüldü; işin sonunda yapılanlar eman kapısını açtı.

2398. İndiler alub emāñ ol Zeydīler
Ḳalʿadan ayrılduğına öldiler

Zeydîler, eman alarak kaleden indiler ancak kaleyi terk ettiklerine çok pişman oldular.

2399. Düşdiler rifʿatden anlar ẕillete
Ḳılma aṣlā merḥamet ol millete

Onlar, bolluk ve yücelikten zillete düştü; ancak o millete asla merhamet gösterme.

2400. Evvelinde anlar ummazduḳ vire
Bu belādan ṣoñra isterler vire

Önceleri onların (Zeydîlerin, kaleyi) vereceğini ummazdık; bu beladan sonra ise (kaleyi) vermeyi dilerler.

[102b]

2401. Rūmda bilmez emān-ı aʿdā nedür
Adına dirler vire efsānedür

Anadolu diyarında düşmana eman vermek nedir bilinmez; eman verirler denilse inanma, efsanedir.

2402.	Dinile yegdür emān ol nāmdan Yā ne maʿnī çıḳsun ol bed-nāmdan	Eman dilemek ve almak, nam sahibi olmaktan iyidir denir; kötü şöhretli (Zeydîlerden) ne nam çıksın ki!
2403.	ʿĀdet olmışdur vire kāfirlere Bu emān ol Zeydī-i sāḥirlere	Bu sihirbaz Zeydî kâfirlerine eman vermek âdet olmuştur.
2404.	Terk idüb anlar diyār-ı Mūḳırı Virdiler anlar Ḥiṣār-ı Muḳırı	Onlar (Zeydîler), Mukır Kalesi'ni verip Mukır'ı terk ettiler.
2405.	Çekdiler bu deñlü miḥnet Mūḳıra Virmedi el kim ol aʿdāyı ḳıra	(Askerlerimiz), Mukır için bunca zahmet çekti ve sonunda düşmanı kırıp geçirmeye razı olmadı.
2406.	Böyle ʿişret üzre olan ḳalʿanuñ Aṣlı yoḳ düşmen içinde ṭurmanuñ	Bu şekilde eğlence üzerine yaşayan bir kalenin içinde, düşman yaşamasının gereği yoktur.
2407.	Ṭurmasından yıḳması enfaʿdurur Ṭurduġınca fitneye menbaʿdurur	Oranın durmasındansa yıkılması daha faydalıdır; orası durdukça fitneye kaynaklık eder.
2408.	Çıḳdılar Muḳır ḥiṣārın yıḳdılar Düşmenüñ dār u diyārın yıḳdılar	(Askerlerimiz) çıkarak Mukır hisarını, o düşmanın evini barkını yıktı.

Ḥikāye

2409.	İtdiler bir ġayrı tedbīre sülūk İdemez her sālik ol yire sülūk	Başka bir önlem alma yolunu seçtiler ki her yolcu o yolda gidemez.
2410.	Söyleşilmez ol vilāyetde meger İdeler fetḥin velāyetle meger	O vilayetlerde (Yemen'de) fethin dostlukla gerçekleştirilmesi konuşulmaz bile!
2411.	Ḥīleyi elden ḳoma bu yirde sen Añlama hergiz vefā anlarda sen	Burada hile etmeyi elden bırakma ve onlardan asla vefa bekleme.
2412.	Ḳādir olduġınca itme ġafleti Degmeye saña o ḳavmüñ nekbeti	Gaflete gücün yettiğince düşme ki o kavmin musibetlerine maruz kalmayasın.

[103a]

2413.	Her ne deñlü olsa çoġ ol Ḫāricī Ḥażret-i Ḥaḳdur bizi ḳurtarıcı	O Hariciler her ne kadar çok olsalar da bizim yardımcımız ve kurtarıcımız Hazreti Hak'tır.
2414.	ʿAsker-i Rūmuñ biri Zeydīleri Ḳurd gibi etlerin yer dibdiri	Bir tek Osmanlı askeri bile, Zeydîlerin etlerini bir kurt gibi diri diri yer.
2415.	Meẕhebi kim anlaruñ maḳlūbdur Rūmīye bu vechile maġlūbdur	Onların mezhebleri bozulmuş, tahrif edilmiştir; bu yüzden Osmanlılara mağlupturlar.
2416.	Ġālib itmişdür Ḫudā Rūmīleri Varımaz bir Zeydī-i şūm ileri	Allah, Osmanlıları galip kılmıştır dolayısıyla hiçbir Zeydî ilerleyemez.
2417.	Oldı şimşīri ulu'l-emrüñ dırāz ʿÖmri aʿdānuñ olur devrinde az	Ululemrin kılıcı uzadı ve onun devrinde düşmanların ömrü kısaldı.
2418.	Devletinde ḳulları nuṣretdedür Cümle düşmen derdile miḥnetdedür	Onun (padişahın) devletinde kulu olanlar üstündür; düşmanlar ise dert ve keder içindedir.
2419.	Böyle nuṣret olduġın aʿdā görür Külliyā olan ḥiṣārını virür	Düşman, onların bu kadar üstün olduğunu görünce mevcut bütün hisarları onlara verir.
2420.	Söz mi vardur aña kim ol eldedür Ol bilād ammā ki çirkin beldedür	Orası ele geçmiştir, artık söz etmeye gerek yoktur; ancak orası çok çirkin bir beldedir.
2421.	ʿĀṣī olub sevmedügi ellügi Ol erāẕil cinsinüñ erẕellügi	Onların rezil kimselerin en rezil yönü; sevmediği beylere karşı isyan etmeleridir.
2422.	Anlara ʿiṣyānı seyf unutdurur Şöyle bī-minnet iṭāʿat itdürür	Kılıç, onlara isyan etmeyi unutturur ve minnetsizce itaat ettirir.
2423.	Anı ʿömri içre bunlar görmemiş ʿAsker-i Rūm anda ʿumrā girmemiş	Onlar (düşmanlar), ömrü boyunca onu görmemişler; Osmanlı askeri orada ömür geçirmemiştir.

2424.	Dāyimā ol yerde Zeydī segleri Başına her birisi boybegleri	Orada daima Zeydî köpekleri ve hepsinin başında da boybeyleri (olmuştur).
2425.	Cümlesi şimdi raᶜiyyet oldılar Her ne kim itmişleridi buldılar	Şimdi (Zeydîlerin) hepsi sultanın idaresi altına girdi ve ettiklerini buldu.

[103b]

Ḥikāye

2426.	Var idi bir ḳalᶜa nāmı Ḥıṣn-ı Gūn Ger yüce varısa mā-fevḳinde gün	Gün Kalesi adında bir kale vardı; ondan daha yüce ve yüksek olan bir şey varsa o da gökyüzüydü.
2427.	Bildi Gün ehli dirisi çıḳmaġı Duydı ölüsi dirisi çıḳmaġı	Gün ehli oradan sağ çıkmayı bildi; ölüsü dirisi hepsi oradan çıkmaları gerektiğini anladı.
2428.	Olmaya ṣandı ḫarāb anlar Güni Gelmeye dirlerdi başa bu güni	(Kale ehli) Gün'ün harap olmayacağını sandı; başımıza bu iş gelmeseydi dediler.
2429.	Gördiler günden güne artar fütūḥ Şerḥ olur bu nice kim oldı şürūḥ	Fetihlerin günden güne arttığını gördüler; açılımlar nasıl gerçekleştiyse burası da fetholur.
2430.	Ḫavf birle Ḳalᶜa-i Günden geçüb İtdiler teslīm ol günden geçüb	(Düşman) korkuyla Gün Kalesi'nden vazgeçti ve kaleyi teslim edip gününü kurtardı.
2431.	Yā emān yā serin terk eylesün Aldı başı ḳorḳusından neylesün	Ya eman isteyecek ya kellesini verecek; (düşmanı) kelle korkusu sardı ne yapsın ki!

Ḥikāye

2432.	Anda çoḳ nām istimāᶜ itdüñ yine Diñle bir ġayrısınıñ da ismi ne	Burada (benden) pek çok isim duydun; başka bir tanesinin de ismi nedir dinle.
2433.	Memleket isminde Ānus vardur Adı bu ḥıṣnuñ daḫı Nisvārdur	Anus adında bir memleket vardır ve bu (şehrin) kalesinin adı da Nisvar'dır.

2434.	Aña ṭūlābı ne şekl ile ider Gör ki serdārı nice ḥīle ider	Serdara bak ki orası için nasıl bir hile, nasıl bir oyun eder.
2435.	Āl ile olurısa ḳalʿa alınur Ṭuyulursa ḥışnuñ ehli alınur	Hile edilirse kale alınabilir; kale ehli bunu duyarsa darılır.
2436.	Olmaz ammā çāresi tedbīr ile Ya olur mı her fetiḥ şimşīr ile	Tedbir almak fethe çare olmayabilir ancak her fetih de kılıçla gerçekleşmez.
[104a]		
2437.	Kimi seyf ister kimisi mekr ü āl İkisin daḫı elüñe bile al	Kimi (yerlerin fethi) kılıç ister, kimi ise oyun ve hile; sen bunların ikisini de elinde bulundur.
2438.	Nice el virürse eyle ḳıl ʿilāc Her elüñ nabżına el ur bil ʿilāc	Nasıl gerekirse ona göre çözüm bul; her elin nabzını yokla ve uygun olan ilacı bil!
2439.	Ḥākim ü serdār ḥāẕıḳ olmaya Bunda bir derde devāyı bulmaya	Buraya hükmeden ve burada serdar olan, işinin ehli olmazsa burada bir derde deva bulamaz.
2440.	Bu yerüñ derdine budur kim devā Ḥīlesine ālı görmüşler revā	Bu yerin derdine çare şudur ki burada hile ve dalavere reva görülmüştür.
2441.	Ehl-i ṭūlāb ol bahādır olasın İsteriseñ ḥükme ḳādir olasın	Bahadır olmak ve güçlü bir şekilde hükmetmek istersen dolap çevirenlerden olmalısın.
2442.	Ger dehānile uçan murġı ṭuta Zūrıla olmaya kim mesken ṭuta	Uçan kuşu ağzıyla tutabilecek (yetenekte) biri olsa o, burayı mesken tutmakta zorlanmaz.
2443.	Reʾyi ṭūlābuñ eger devr eyleye Her işin ḥākim ʿale'l-fevr eyleye	Hileli düşüncesi geçerli olursa hâkim her işini birdenbire yapar, yerine getirir.
2444.	Ġam yeme devrānda devr it yüri Didi bu devr-i felek saña yüri	Bu devrandan dolayı kederlenme, devam et; çünkü bu dönen felek sana 'yürü' dedi.

2445.	Ḥāl-i ʿālem bir gice aġyārdan Ḫālī iken her kişi aḫbārdan	Bir gece âlemin hâlinden herkes habersizken ve haberleri kimse bilmezken (olaylar gelişir).
2446.	Ehl-i Nisvāra ḳātī nisyān irür Ḫˇāb-ı ġafletde biri āsān irür	Nisvar ehline gaflet ve unutkanlık çöker; gaflet uykusundan dolayı iş kolaylaşır.
2447.	Ḳalʿanuñ der-bānına virüb zeri Tā ola ol ḥışna kāruñ beñzeri	Kalenin kapı muhafızına altın verildi; o kaleye edilen işin bir benzeri daha olmamıştır.
2448.	Fetḥ-i bāba ol sebeb olmaġiçün Aña bir āl ile yol bulmaġiçün	Fethin sağlanması ve fethe bir oyun ile yol bulunması için (kapı muhafızına altın verildi).
2449.	Bir niçe gün anı unutdurdılar Baḥr-ı reʾye lengeri ṭutdurdılar	Nice günler onu unutturdular ve fikir deryasına demir attılar.

[104b]

2450.	Bir gice anda o ḳavl üzre ṭurub Zeydīye ol dām [u] ṭūlābı ḳurub	Bir gece orada bu kavil üzerine durup Zeydîlere bu tuzağı kurarak oyun oynadılar.
2451.	Ġafletile açılub bāb-ı ḥiṣār Gör nice olur o ṭūlāb-ı ḥiṣār	Hisarın kapısı gafletle açılır ve sonrasında o hisara nasıl bir oyun oynanır seyret.
2452.	ʿAsker ol arada ḥāżır-baş idi Ḳalʿanuñ bevvābı da sırdaş idi	Bu sırada asker hazır olarak beklemekteydi; kalenin kapı muhafızı da bu işte sırdaştı.
2453.	Açdı bevvāb anda ḥıṣnuñ bābını İtdiler lāzım olan ṭūlābını	Kapı muhafızı, kale kapısını açtı ve fetih için gerekli olan oyun oynandı.
2454.	Ḳalʿaya girüb olanı ḳırdılar Virmeyüb hergiz emānı ḳırdılar	(Osmanlı askerleri) kaleye girip kimseye eman vermeden herkesi öldürdüler.
2455.	Ḳalʿa-i Nisvārı düşmenden alub Düşmen ol yerlerde ḥayretde ḳalub	Nisvar Kalesi düşmandan alındı ve düşman orada hayretler içinde kalakaldı.

2456.	Ṭaġı terk idüb çoġı aġladılar Ol yire ḫayr eylemezler bildiler	(Düşmanın) çoğu, Dağı terk edip dağıldı ve o yerlerin kendilerine hayır etmeyeceğini bildi.

Ḥikāye

2457.	Yine bir işitmesi lāzım yeri İşidüb aḥvāl-i cengi ol çeri	O asker, yine işitmesi gereken bir şeyi, savaşın hâlini, işitti.
2458.	Vardurur iki ḥiṣār anuñ birin İdelüm taḳrīr biz ʿuṣ̱retligin	İki hisar daha vardır; gel biz onlardan birinin zorluğunu konuşalım.
2459.	Ol ḳılāʿuñ birisi ʿAzzāndur[1603] Birinüñ ismi daḫı Ġaylāndur	O kalelerden birinin adı Azzan, diğerinin adı da Gaylan'dır.
2460.	Biri birine muḳābil yirdedür Żabṭı ammā anuñ ehl-i şerdedür	Kaleler, birbirine karşılıklı yerlerdedir; ancak onların yönetimleri şer ehlindedir.
2461.	Düşmeyüb ʿiṣyān yolundan cüdā Başların cānların eylerler fidā	(Kale ehli), isyan yolundan hiç ayrılmaz ve (isyan yolunda) canlarını, başlarını feda eder.

[105a]

2462.	Ṭūl-i ʿömr içre iṭāʿat adını İtmemişler istiḳāmet yādını	Ömürleri boyunca itaatin adını duymamışlar; doğru yol nedir bilmemişlerdir.
2463.	Yirleri kūh u beyābān olmaġın Tā ezelden ehl-i ʿiṣyān olmaġın	Yaşadıkları yerler, dağlar ve çöllerdir; ezelden beri isyan ehli kimselerdir.
2464.	İtmeyüb bir kimse ile iḫtilāṭ Hīç bilmezler ne dildür iḥtiyāṭ	Kimseyle karşılaşmadıkları için ihtiyatlı olmak nedir, (ihtiyat) hangi dildedir bilmezler.
2465.	Bir aġa irsāl idüb serdār aña Almaġa anı murād eyler aġa	(Behram Paşa'nın tayin ettiği) serdar oraya bir ağa gönderir ve ağa orayı almak ister.

[1603] Kelime bu beyitte "Ġazzān" şeklinde iken sonraki beyitlerde "ʿAzzān" olarak yazılmıştır.

2466.	Aña eyledi tedbīr-i tām Ala ol yirden murād itdükçe kām	Serdar, o ağaya oradan istediği şekilde muradını alması için tam yetki verdi.
2467.	Saʿy idüb varur murād olan yire İrişür ehl-i ʿinād olan yire	(Murat Ağa), gayret ederek murat edilen yere varır; inatçıların bulunduğu yere ulaşır.
2468.	Ḳalʿa-i ʿAzzān u Ġaylāna irer Ol mekān-ı şerr ü ʿiṣyāna irer	Gaylan ve Gazzan Kalesi'ne, o şer ve isyan ehlinin mekânına, erişir.
2469.	Tā murād üzre Murād Aġa ile Var idi ʿasker nice alāy ile	Murat edildiği üzere; Murat Ağa ve onunla beraber alaylarla asker var idi.
2470.	ʿAskere serdār kim aġa virür Ceng-cūyı aña müstevfā virür	Serdar, askere ağa tayin ettiği vakit; (onun emrine) kâfi derecede de savaşçı verir.
2471.	Ḳuvvetile ṭutulan yir pāk olur Ayaġ altına ʿadūlar ḫāk olur	Kuvvet ve kudretle tutulan yerler tertemiz olur; düşmanlar, ayaklar altında toprak olur.
2472.	ʿİzzet-i seyfi işit ʿAzzānda Birisi ḳalmayıser biñ cānda	Azzan'da kılıcın izzetini işit; (düşmanlardan) bin candan biri bile kalmadı.
2473.	Düşdi başı derdine her birisi Oldı nā-maʿlūm ölüsi dirisi	Her birisi başını kurtarma derdine düştü; kim ölü kim diri ayırt edilemez oldu.
2474.	Var iken yoġ olduġı Zeydīlerüñ Ḳorḳudan öldi çoġı Zeydīlerüñ	Zeydîlerin çoğu var iken yok oldu; çoğu da korkudan öldü.
[105b]		
2475.	Urulub anlara seyf-i inḳısār Anda fetḥ oldı bu himmetle ḥiṣār	Onlara (kaledeki Zeydîlere) intikam kılıcı vuruldu ve bu himmetle kale fethedildi.
2476.	Eylediler fetḥ-i ʿAzzānı temīz Añılur ʿAzzān ellerde ʿazīz	(Askerimiz) Azzan'ı temiz bir şekilde fethetti; artık Azzan aziz bir yer olarak anılır.

Ḥikāye

2477.	Niyyeti Ġaylāna itdiler o ḥīn Çekmemek içün anuñ daḫı ġamın	O vakit (Murat Ağa ve askerler), sonrasında sıkıntı yaşamamak için Gaylan'a niyet ettiler.
2478.	Çekdiler ġāyetle ġayret birle ʿār Ol ġam-ı Ġaylānı idüb iḫtiyār	Gaylan'ın fetih sıkıntısını ihtiyar edip çokça gayret gösterdiler ve utanç yaşadılar.
2479.	Fikre vardılar ḳamu Ġaylān içün Niçe rāy oldı ise ʿAzzān içün	Azzan için ne kadar plan yapıldıysa Gaylan için de o derecede planlar yapıldı.
2480.	Aña da ḥimmet idüb zor itdiler Düşmeni gūş it nice dūr itdiler	Himmet edip orayı (Gaylan'ı) da zorladılar ve düşmanı nasıl uzaklaştırdılar dinle.
2481.	İttifāḳ ile aña iḳdām idüb ʿAskere serdār olan ibrām idüb	Serdar, askerleri sıkıştırdı ve ittifak ile oraya girmek için gayret gösterildi.
2482.	Yürüyüş itdiler ol ḥıṣn eline Baḳmayub ehl-i şerüñ efʿāline	(Askerler), şer ehlinin yaptıklarına aldırmadan o kaleye doğru yürüdüler.
2483.	Eyleyüb niçe feşārāt u fizā Cānlarına çağrışub ider ezā	(Zeydîler), zayıflık, sıkıntı ve ümitsizlikle inlerler ve bağırıp çağırarak kendi canlarına eziyet verirler.
2484.	Ceng yüzünde[n] fiġān u zārlar Dāyim eyler ol dil-i āzārlar	O gönül inciten merhametsizler (Zeydîler), savaş yüzünden sürekli feryat figan ederler.
2485.	Zeydīnüñ feryād u zārı çoġ olur Çığrışurken ara yirde yoġ olur	Zeydîlerin feryat figanları çoktur ve bu velvele esnasında ara yerde kaybolup giderler.
2486.	Böyledür bunlara ʿādet tā ezel Miḥneti virsün Ḫudā ẕevḳe bedel	Ezelden beri bunlarda âdet böyledir; Allah, bunlara zevk ve neşe yerine dert ve sıkıntı versin.

[106a]

2487.	Zārı zārı iñleşürler kūhdan Çıḳmaya anlar ġam u endūhdan	Dağın üstünden ağlaşıp inleşirler; (dilerim ki) gam ve sıkıntıdan

		kurtulamazlar.
2488.	Kim baḳar feryādına ol seglerüñ Zeydī dirler adına ol seglerüñ	O köpeklerin adına Zeydî derler; feryatlarına kimse aldırış etmez.
2489.	Oldı uluşmaḳ kilābuñ ṣanʿatı Pür-ġubār olmaḳ ġurābuñ ṣanʿatı	O köpeklerin sanatı ulumaktır; o kargaların sanatı toz toprak içinde olmaktır.
2490.	Ḳavm-i Zeydī dārdan ḳurtulmasun Dāyimā feryāddan ḳurtulmasun	Zeydî kavminden olanlar feryat figan etmekten ve darağacından kurtulmasın.
2491.	Anlara çaġruşma olmuş maʿrifet ʿAsker-i Rūm olmaz anlarla ṣıfat	Onlar için bağırıp çağırma marifet sayılmakta; Osmanlı askerleri ise onlarla aynı hâlde olmaz.
2492.	Şöyle kim anlara yüz vermeyevüz Bozulur olmaz ṣıfat döner o yüz	Şöyle ki, biz onlara (Zeydîlere) yüz vermeyiz; (verirsek) o yüz döner, sıfat bozulur.
2493.	Seyfile fetḥ itdiler Ġaylānı da Ḳanı oldı düşmenüñ ġīl ānīde	(Ağa ve askerlerimiz) Gaylan Kalesi'ni de kılıçla fethetti; düşman kanı toprağa karıştı.
2494.	Aldılar ḳalmadı şübhe anda hīc Yoġ idi ādem ḥiṣār olanda hīc	O işte hiç şüphe kalmadı; hisar yok edildiğinde onda hiç insan kalmamıştı.
2495.	Ol ḳılıçdan ḳaçmayan ḳurtulmadı Cümlesi belki ḳaçub ḳurtulmadı	Kılıçtan kaçmayan (düşman) kurtulmadı; belki hepsi kaçıp kurtulmadı.
2496.	Oldı fetḥ ol demde Ġaylān-ı ʿadū Ḳırdılar gitdi muġaylān-ı ʿadū	O vakit, düşmana ait Gaylan fethedildi; mugaylan dikeni gibi olan düşmanı ortadan kaldırdılar.

Ḥikāye

2497.	Geldi serdār girü serdār olan Ber-murād oldı aña her yār olan	(Fetih için) serdar tayin edilen kişi, serdarın yanına tekrar geldi; murat ettiği her şeyi elde etti.
2498.	Eyledi her birisi hem-rāhluḳ İtdiler serdāra devlet-ḫˇāhluḳ	Her birisi (Behram Paşa'ya) yoldaşlık etti; serdardan makam

mevki istediler.

[106b]

2499. Cür᾽et idüb ilerüye vara da
Eyleye yoldaşlıḳ ol arada

İleri varıp o arada yoldaşlık etmeye cüret eder.

2500. Ṣanma anuñ gibi ayaḳda ḳalur
Ol teraḳḳīyi ḳılıcıla alur

(Düşman askerinin) onlar gibi ayakta kalacağını sanma; (askerlerimiz) payelerini kılıçla alır.

2501. ʿAsker-i sulṭānuñ aġ olsun yüzi
Oldı serdāruñ ḳamu görür gözi

Sultanın askerlerinin yüzü ak olsun; askerlerin her biri, serdarın gören gözü oldu.

2502. Defter ü ṭomaruñ aʿdānuñ dürüb
Ol Cebel-Ṭamara geldiler sürüb

Düşmanın defterini dürdükten sonra o Damar Dağı’na sürüp geldiler.

2503. Degme derdile o vaṣf olur degil
Ḳavmi baş egmez nice dirsen egil

O, rastgele bir dertle tasvir edilemez; o kavme ne kadar itaat et desende onlar boyun eğmez.

2504. Ṭayanub Ṭamara eylerler cidāl
Bir yere gelmiş niçe ḳavm-i cibāl

Damar’a gelip dayandılar ve çarpışma başladı; pek çok dağ kavmi bir araya toplanmıştı.

2505. Aldılar ammā ʿacāyib oldı ceng
Düşmene itdiler ol vādīyi teng

Orayı aldılar ama çok acayip bir savaş oldu; o vadiyi düşmana dar ettiler.

2506. Düşmeni ol ṭaġdan ṭomarıla
Sürdiler ceng-i cebel ṭomarıla

Pek çok savaş sonucunda düşmanı o dağdan dalga dalga sürüp attılar.

2507. Ol maḥallde nuṣret-i sulṭān irer
ʿAskere ḳuvvet ile dermāñ irer

Orada askere sultanın yardımı erişir ve asker kuvvet ve derman bulur.

2508. H̱ayl-i aʿdāyı helāk itmeklige
Dest ururlar çāk çāk itmeklige

Düşmanın atlarını helak etmek ve düşmanı parça parça etmek için darbe indirirler.

2509. Ḳudret Allāhuñdur alındı cebel
Dehşet ile ṣanki ṣallandı Ḥübel

Gerçek kudret Allah’ındır, dağ alındı; öyle ki Hübel putu dehşetli bir şekilde sallandı sanırsın.

2510.	Eyledi erlikleri bir niçe ẕāt Ḫaylī nuṣret eyledi anda ġuzāt	Pek çok zat yiğitlik gösterdi; gaziler orada büyük yardımlarda bulundu.
2511.	Ol cebel-Ṭamaruñ işin bitirüb Nitdiler gör ġayrı vādīye irüb	O Damar dağının işini bitirdikten sonra vadiye erişip ne yaptıklarını gör.

[107a]

Ḥikāye

2512.	Geldiler taḥtına bir yüksek yirüñ Dinle ismini nedür ol ḳalʿ anuñ	Yüksek bir yerin dibine geldiler; geldikleri yerde bulunan kalenin adı nedir dinle.
2513.	Ḳalʿ a-i Maymūn dirler adına Ger ṣorarsañ kim sen anuñ adı ne	Oranın adını soracak olursan, oraya Maymun Kale’si derler.
2514.	Zeydī maymūnlardan olduġı budur İsmi böyle_olmaġa bāʿ iṡ odur	Zeydîlerin maymunlardan olması bu yüzdendir; bunun için bu şekilde adlandırılırlar.
2515.	Bir zamān ol ḳalʿ aya maymūnlar Mālik olmışdı meger maʿ lūmlar	Meğer bir zamanlar o kaleye maymunlar sahip olmuş ve yaşamıştı.
2516.	Olsa ger ṭaġ üzre maymūnuñ evi Ceng ider ādemle ādemden ḳāvī	Dağın üzerinde maymun evi olsa maymunlar, insanla insandan daha daha sıkı kavga eder.
2517.	Anı almış Zeydīler maymūndan Eyle anuñ fehmini mażmūndan	Zeydîler, onu (kaleyi) maymundan almışlardır; ne demek istendiğini nükteden kavra.
2518.	Ġūllar alur yedinden şādīnüñ Nola ḥāli Zeydīler nā-şādīnüñ	Gulyabaniler, mutlu (maymunların) elinden (kaleyi) alınca Zeydîlerin hali ne olur ki! Mutsuzluk…
2519.	Zeydīler maymūn elinden alalar Ḳalʿ ada anlar ne deñlü ḳalalar	Zeydîler orayı maymunun elinden almış olsalar da orada ne kadar kalacaklar ki!
2520.	Dīv-ṣūret her biri ol ḫāyinüñ Şāhıdur bir ehl-i Rūm alayınuñ	O hainlarin her biri ifrit şeklindedir; Anadolu ehlinden herhangi biri,

onların hepsinden evladır.

2521. Aldılar ḥıṣn-ı ḳurevī Zeydīden
Nice kim aldıysa anlar şādīden

Orayı Zeydîler maymundan nasıl aldıysa (askerlerimiz) de Kurevi Kalesini Zeydîlerden öyle aldı.

2522. Bildiler alındı Maymūn Ḳalʿası
Şād olur gitdiyse Maymūn Ḳalʿası

(Askerlerimiz), Maymun Kalesinin alındığını bildi ve mutlu oldular.

2523. Bize ḳalmadı o ḳalmaz Zeydīye
Diyüben irdi feraḥlar şādīye

Yeniçeriler '(Kale) bize kalmadıysa Zeydîlere de kalmadı' diyerek feraha erişti.

[107b]

2524. Şenlik eylerler hemān ādem gibi
Böyle itmek anlara ʿālem gibi

(Askerler) hemen halk gibi şenlik ederler; böyle etmek onlara büyük bir eğlencedir.

2525. Ġālib oldı ṭāliʿ-i maymūnumuz
Şādılıḳ bulub dil-i maḥzūnumuz

Kutlu talihimiz gâlip geldi; mahzun gönlümüz şâd oldı.

2526. Her biri anuñ bu vażʿı gösterür
Heyʾetinden aṣl u ferʿi gösterür

Her biri onun durumunu gösterir; aslı ve fer'i görünüşünden anlaşılır.

2527. Ol ḥiṣāruñ da tamām oldı işi
Anda serdāruñ bu nām oldı işi

O hisarın fethi de tamam oldu ve serdarı bu şekilde anıldı.

Ḥikāye

2528. Eylediler niyyeti ġayrısına
Ḳıldı anlar himmeti ġayrısına

Başka bir yerin fethine niyetlenip onun için himmet ettiler.

2529. Añılur Şehrān ḥıṣn-ı bī-mis̱āl
Beñzemez bir şehre yoḳ aña mis̱āl

O benzersiz kale, Şehran diye bilinir; başka bir şehre benzemez, onun benzeri yoktur.

2530. Gör nice tedbīr iderler aña sen
Olur ol ṭūlāb arayı kesen

Gör ki nasıl bir tedbir alınır; arayı kesen o hile olur.

2531.	Ḳalʿalar fetḥ oldı aʿdā bildiler Nolduğın anlara aʿlā bildiler	Düşman, kalelerin fetholunduğunu ve onlara neler olduğunu çok iyi kavradı.
2532.	H̬avf ider ol ḳavm seyf urulmadan Heb emān alur ḳılıc urulmadan	O kavim, kılıç darbesi almaktan çok korkar; kılıç darbesi yemeden önce eman diler.
2533.	Ger o ḥıṣn ehli tenezzül itmese Yā emān alduğın el işitmese	Eğer o kale ehli tenezzül etmese ve eman aldıklarını başkaları duymasa (neler olurdu).
2534.	Çünki olmış nām şerrān ehline Gör nider serdār Şehrān ehline	Serdarın Şehran ehline ne yaptığını gör; çünkü onlar şer ehli olarak bilinmişler.
2535.	Anlara āl ile bir reng itmegi Fikr ider ol ḳavmile ceng itmegi	(Serdar) onlara hileli bir iş edip onlarla savaşmayı planlar.

[108a]

2536.	İḥtirāz idüb ḳamu ṭūlābdan İstedi anlar emān ol bābdan	Onlar (Şehran ehli) tüm oyun ve dolaplardan çekinerek bu şekilde eman dilediler.
2537.	Reʾy ü ṭūlāb itmeden maḳṣūd odur Redd olan ḥıṣn ehli kim merdūd odur	Düşünüp oyun etmekten kasıt budur; bunu reddeden kale ehli ise kovulur.
2538.	Bize Şehrān Ḳalʿası ḳalsun dirüz Çıḳsun anlar rızḳını alsun dirüz	Biz, onlar çıkıp rızıklarını arasınlar ve Şehran Kalesi bize kalsın, deriz.
2539.	Almayalardı emāñ ol ḳavm-i naḥs Zeydīye olurdı ol gün yevm-i naḥs	Eğer o uğursuz kavim eman almasaydı o gün Zeydîler için uğursuz, bahtsız bir gün olurdu.
2540.	Bildiler lāzım olacaḳ seyfdür Ehline evlādına pek ḥayfdur	(Zeydîler) kurtuluş için savaşmak gerektiğini anladı; ancak böyle de çoluk çocuklarına yazık olacaktı.
2541.	Bī-emān olub emān almaḳ diler Ḳorḳularından hemān almaḳ diler	(Bu yüzden Zeydîler) çaresiz kaldıkları için korkularından dolayı hemen eman almak isterler.

2542.	Añlayub anlar zebūn olduḳların Ṭuydılar ṭurduḳça dūn olduḳların	Onlar, zebun olduklarını anladılar ve bekledikçe daha kötü duruma düşeceklerini hissettiler.
2543.	Ehl-i Şehrāna ḳılıc ḳoymadılar Pek zebūn olmaġıla ḳıymadılar	(Askerlerimiz) Şehran ehli pek aciz olduğu için onlara kılıç vurmadı.
2544.	Ḳalʿa ehli ayrılub ol dārdan İndiler alub emān serdārdan	Kale ehli, serdardan eman alarak kendi yurtlarından ayrıldı.
2545.	Gerçi yoḳ şenlik ola Şehrānda Var idi çoḳ Zeydī ol Şehrānda	Gerçi Şehran'da çok fazla Zeydî vardı ve orada hiç şenlik yoktu.
2546.	Ḳalʿa-i Şehrānuñ işi bitdügi ʿAskerüñ cümle bilindi itdügi	Şehran kalesinin işi bitti; o askerlerin ettiği her şey de bilindi.
2547.	Ol ḳılāʿuñ fetḥini serdār olan Eyledi ḳalmadı bir ber-dār olan	Serdar, o kalelerin fethini gerçekleştirdi; asılıp kesilen kimse olmadı.
2548.	Lāzım olan ḳalʿayı ḥıfẓ itdiler Nefʿī olmayan ḥiṣārı yıḳdılar	Lazım olan kale (ve binaları) muhafaza edip faydası olmayan hisarı yıktılar.
[108b]		
2549.	Her ne deñlü ḳalʿalar kim var idi Anda ol cemʿ-i ʿadū ber-dār idi	Pek çok kale vardı ki orada toplanan düşmalar asılmıştı.
2550.	İbtiẕāle irdiler aʿdā-yı dūn Eylemekden ḳaldılar mekr ü füsūn	Aşağılık düşman ayağa düştü ve fitne çıkarıp büyü yapmaktan geri kaldı.
2551.	İntiṣār-ı pādişāhīdenn ezel Bu imiş ol ḳavm olalar mübteẕel	Eskiden beri padişahın öç almak istediği, bunlar imiş; umarız bu kavim rezil kepaze olur.
2552.	Ḳalmadı düşmen elinde bir ḥiṣār Cümlesi alındı olundı ḥiṣār	Düşmanın elinde hiç hisar kalmadı; hepsi kuşatılıp alındı.

2553.	Fitneye ḳaldurmaz oldılar ʿalem Burnı yatdı düşmen oldı pür-elem	(Düşman) fitneye bayrak kaldıramaz oldu; burunları sürtülen düşman, elemle doldu.
2554.	Bu ḳadar müddet kim anda ṭurdılar Muttaṣıl ʿāṣīlere seyf urdılar	(Serdar ve askerleri) uzun zaman orada durup düşmana hiç durmadan kılıç salladılar.

Ḥikāye

2555.	Geldi inṣāfa ḳılıcdan ḳurtulan Tevbe itdi māyil-i ʿiṣyān olan	Kılıçtan kurtulan (düşman) insafa geldi; isyana meyledenler tövbe etti.
2556.	İtmez oldılar ḫıyānetle ḫaṭā Memleket ıṣlāḥ üzre ḥāliyā	(Düşman) artık hıyanet ve hata etmez oldu; şimdi o memleket ıslah edilmiştir.
2557.	Görmedi bu yüzden anlar silleyi Ḥıṣn içinde çekmemişken çilleyi	Onlar, bu sebepten sille-tokat yememiş ve kale içinde çile çekmemişti.
2558.	Çekdiler ḥabs-i ḥiṣār olduġı dem Ḍarb u ḥarb u kār-zār olduġı dem	Savaş, çarpışma ve saldırı olduğu zamanlarda (Zeydîler) kale hapsi yaşadı.
2559.	Bir belā mı ḳaldı anlar çekmedük Ḳalmadı yir anları biz ekmedük	Onların (Zeydîlerin) çekmediği bela kalmadı; onları dağıtmadığımız göndermediğimiz yer kalmadı.
2560.	Zeydīye olan ḥaḳāret dünyede Olmadı bir düşmene ol degmede	Zeydîlere edilen hakaretler, dünyada başka hiçbir düşmana edilmedi.
[109a]		
2561.	Ellerinden ḳalʿaları ḍarb u ḳahr Alınub [hem] başına teng ola dehr	Umarız (Zeydîlerin) kaleleri ellerinden savaş ve darbla alınır ve dünya başlarına dar olur.
2562.	Böyle mihmet mi olur hīç Zeydīye Birine daḫı hele oldı diye	Birine bu şekilde oldu diye bütün Zeydîler bu şekilde mihnet olur mu hiç!
2563.	Gerçi bunlar eyledi bize çoġ iş Bizden ol ḥussāda olmaduḳ yoġ iş	Bizim o hasetçilere yapmadığımız iş kalmadı; gerçi bunlar da bize çok iş ettiler.

2564.	Ḥaḳlaşılmışdur ḳāmu itdükleri Ḳalmamışdur üstümüzde yükleri	(Zeydîlerin) ettiği her şey ödetilmiştir; üzerimizde yükleri de hakları da kalmamıştır!
2565.	Dāyima niyyetleri ifsādadur Her ʿArab ol yirde bu sevdādadur	Onların hepsi fesat çıkarma peşindedir; buradaki her Arap fesat çıkarma sevdasındadır.
2566.	Başını rāh-ı fesād içre virür Ot gibi yalıñ ḳılıclara girür	Ot gibi yalın kılıç arasına girip başlarını fesat çıkarma yolunda feda ederler.
2567.	Serlerin virür ʿinād üzre müdām Yirlerinden yād olub olur cüdām	Sürekli inat ettiklerinden dolayı kellelerini feda ederler ve yerlerini terk etmek zorunda kalırlar.
2568.	Kimisi zīrā ider terk-i diyār Niçesi serden geçer itmez firār	Kimisi memleketlerini terk eder; kimisi de kaçmayıp kellesini feda eder.
2569.	Bu muṣībet Dinvenüñ eṭrāfına Olmayub ḳonmuş idi inṣāfına	Bu musibet, Dinve'nin etrafına insafsızca çökmüş idi.
2570.	O muʿānidlerde bir inṣāf yoḳ Ẕerrece anlarda ḳalbi ṣāf yoḳ	O inatçılara insaf etmek olmaz; onların arasında kalbi temiz olan hiç kimse mevcut değildir.
2571.	H̱āricīdür nola olsa bī-raḥim Çıḳmasun her demde ḳalbinden zaẖım	Onlar Haricîdir, onlara rahmet gösterilmese de olur; umarız yürek yaraları hiç iyileşmez.
2572.	İderüz cemʿ-i ʿadūya bed-duʿā Zeydīden dūr ola raḥmetle duʿā	Bizler bütün düşmana beddua ederiz; umarız ki rahmet ve dua, Zeydîlerden uzak olsun.
2573.	Ḳalmadı ehl-i fesād ol ʿarṣada Heb reʿāvīdür eger var ise de	O yerde fesatçılardan kimse kalmadı; orada olan, sadece yerli halktır.
[109b]		
2574.	Nehb ü ġāret oldı ʿāṣīler olan Ġıybet ider her ölümden ḳurtulan	Asi olanların hepsi talan edildi, yağmalandı; ölümden kurtulan herkes gıybet etmektedir.

2575.	Birisi ṭutmaz mekānı mevzīnüñ Gördiler olmaz yiri melḥūẓınuñ	(Zeydîlerin) hiçbirisi mevzilerini tutmadı; hepsi de işlerin planladıkları gibi olmadığını gördü.
2576.	Yā vaṭan terki yāḫud virür serin Ḫavfıla tebdīl ider ṭurmaz yerin	(Zeydîler) ya vatanını terk eder ya kellesini verir; bu korku ile sürekli yer değiştirir.
2577.	Virdiler rehnini her ṭaybu'n-niḳā ویردیلر رهنینی هر طیب النقا Ṭoġrı olanlar rıżā virür Ḥaḳa	Her taybu'n-nika rehinini verdiler; dürüst olanlar, Hakk'a rıza gösterir.
2578.	Cümlesi virdi salāḥın rehnile İtmez oldılar ʿuyūbı cehlile	(Zeydîlerin) hepsi silahını teslim etti; (artık) hiçbiri cahillik edip ters işlere girmez.
2579.	Ol diyār ıṣlāḥ olunca miḥneti Oldı bir yıldan ziyāde zaḥmeti	O diyarın ıslah edilmesi için bir yıldan fazla zahmet çekildi.
2580.	Niçe ḳısṭ alub o yirüñ mālını Ḳısṭa kesdiler ḳamu ʿummālini	O yerin malından paylarını alıp ileri gelen yöneticilerini parça parça edip kestiler.
2581.	Oldı sulṭānuñ reʿāya ṭāyiʿi Şimdi ṣāḥib-emrüñ anlar tābiʿi	Reaya, sultanın yönetimini ister oldu; şimdi onlar emir sahibine tabi olmuşlardır.
2582.	Bī-ʿaded yat u yaraġ olmaġıla Ol ḳılāʿuñ fetḥini ḳılmaġıla	Sayısız silah temin edip büyük hazırlıklar yaparak o kaleleri fethetmek için (uğraştı).
2583.	Anları ḳıldı zebūn ol bābdan Ḳorḳar oldı her kişi ṭūlābdan	O düşmanlar bu şekilde zayıf ve aciz kıldı, bir oyun oynanmasından korkar oldu.
2584.	Bī-nihāyet ḳalʿalardur alınan Ṣaymaġa ḳābil degül anlar inan	İnan ki nihayetsiz sayıda kale fethedildi; onları saymak mümkün değildir.
2585.	Niçe biñ ādem mücāhidlerdürür Cümlesi bu fetḥe şāhidlerdürür	Binlerce mücahit vardır ve hepsi bu fetihlerin şahididir.

2586. İtdügi rūşen Yemende gün gibi
Ol gelür baña ṣanasın dün gibi

(Vezir ve Paşaların) Yemen'de ettikleri gün gibi ortadadır; o (geçmiş) günler bana dün gibi gelir.

[110a]

2587. Bu fütūḥāt içre olmaġın bile
Olmaya anı benim gibi bile

O fetihler gerçekleşirken işin içinde olanlardan bile fetihler hakkında benim kadar bilgili olamaz.

2588. Bī-nihāyet cemʿ idüb yaraḳların
Fitneden devşürdiler ayaḳların

(Serdar ve askerlerimiz), sayısız silah toplayarak ve hazırlık yaparak fitnenin ayağını kestiler.

2589. Şimdi ol yirler emān üzre olub
Ḳanı ol dem ḳan ḳan üzre olub

Bir zamanlar kan gölüne dönmüş olan yerler, şimdi eman üzredir.

2590. Nuṣret-i sulṭān ile her müşkilāt
Ḥall olub ıṣlāḥ oldı kāyināt

Sultanın yardım ve himmetiyle her müşkül halledildi ve kâinat ıslah oldu.

2591. Mālik idüb bī-ʿadū ḳula o şāh
Eyledi paşaya himmet pādişāh

O şah, padişahı düşmansız bir kul zümresine kavuşturduğu için padişah o paşaya himmet eyledi.

2592. Yoḳ mıdur iḥsān itdügi ḳadar
Bu Yemende itdügini kim ider

Padişahın ihsanı çok normaldir; (Behram) paşanın Yemen'de yaptıklarını kimse yapmaz.

2593. Anı ẖünkāra Ḫudā bağışlasun
Düşmene tibtīz re'yi işlesün

Allah onu (Behram Paşa'yı) hünkâra bağışlasın ki o (paşa) düşmana karşı zafer elde etsin.

Ḳıṭʿa vü Ṭārīẖ Berā-yı Fetḥ-i Ḳalʿa-i Dinve Bilād-ı Rayme

Rayme Beldesi ve Dinve Kalesinin Fethi İçin Kıta ve Tarih

[Fā ʿi lā tün / Fā ʿi lā tün / Fā ʿi lā tün / Fā ʿi lün]

2594. Bu Yemen milkinde gör Behrām Paşa neyledi
Yirlere girdi anuñ ẖavfından aʿdā-yı ʿArab

Behram Paşa'nın Yemen'de neler ettiğini gör; onun korkusundan düşman Arap'lar yerin dibine girdi.

2595. Her yeri kim fetḥ ider reʿyile eyler ol dilīr
Çekdürür aʿdāya mihnet ʿaskere

O yiğit, her nereyi fethederse aklıyla fetheder; düşmana sıkıntı çektirir ama askere sıkıntı vermez.

	virmez taʿab	
2596.	Dinveye taʿyīn idüb serdār maẖrec emr ider Memleket emn ü emān olmaġa bu olur sebeb	Dinve'ye serdar tayin edip oradan çıkılmasını emreder; memleketin güvende olmasının sebebi budur.
2597.	İtmese bir yer iṭāʿat reʾyile tedbīrile Urur ol 638atif ḳılıc ḳuvvetle ol ʿālī-neseb	Bir yer, iyilikle itaat etmezse o soylu paşa o kavme kuvvetli bir kılıç darbesi indirir.
2598.	Seyfe yoldaş eyledi ṭūlābı ol merd-i hüner Böyle tedbīr ü tedārük üzredür her rūz u şeb	O hüner sahibi kişi, hile ve oyunu kılıcına yoldaş etti; o, gece gündüz, bu şekilde tedbir ve hazırlık üzredir.
[110b]		
2599.	Memleket nāmına Rayme ḳalʿaya Dinve dinür Ol diyāra gör nice ʿaskerden irür tāb-ı teb	O memleketin adına Rayme, kaleye Dinve denir; oraya askerimizin (korkusundan) sıtma titremesi erişir.
2600.	ʿAdline māyil olub ʿiṣyān itmez ehl-i ʿayb Bu Yemen aña musaḫḫar olduġın itme ʿaceb	Ayıp ve isyan ehli, onun adaletine güvenip isyan etmez; Yemen'in onun eline geçmesine şaşırma.
2601.	Evvelā ʿāṣī olan ṣoñra iṭāʿat eyledi Anlaruñ āsūde-ḥāl olmasını eyler ṭaleb	Önce isyan edenler, sonradan itaat etti; (Behram Paşa da) onların rahat içinde olmalarını ister.
2602.	Oldı ṭāyıʿ ol zamān ʿömrinde ādem görmeyen Dinve semtinde o Zeydī dinilen ḳavm-i celeb	Dinve semtindeki Zeydî denilen ve ömründe insan görmemiş o hayvan sürüsü, o vakit itaatkâr davrandı.
2603.	Fetḥ ü ıṣlāḥ oldı ol yirler müşevveş ḳalmadı Didi hātif tārīẖin alındı āẖir Dinve heb دیدی هاتف تاریخین الندی اخر دینوه هب *Sene 978*	O yerler tamamen feth ve ıslah edildi, karışıklık kalmadı; gayptan haber veren bir ses (olayın) tarihini şöyle söyledi: 'sonunda Dinve tamamen alındı' *Sene 978 [M. 1570/71]*

Vilāyet-i Ḥacerī nām yiri fetḥ ü ıṣlāḥ itmege serdār taʿyīn idüb ve nice ʿadū ʿasker yazub irsāl ve īṣāl eyleyüb ve ol cemīʿ-i bilād u ḳılāʿuñ fetḥi müyesser olduġın bildürür.	*(Bu kısım), Hacerî vilayeti adlı yerin feth ve ıslah edilmesi için serdar tayin edilmesini, pek çok asker toplanıp sevk edilmesini ve tüm o belde ve kalelerin fethedilmesini ve başarı sağlanmasını bildirir.*

2604.	İdelüm bir ḥüsn-i tedbīr olduġın Ḳavm-i Zeydī nice taġyīr olduġın	Nasıl güzel bir plan yapıldığını ve Zeydî kavminin nasıl da bozguna uğratıldığını söyleyelim.
2605.	Añılur nām ile bir yir Ḥacerī Diñle nice fetḥ iderler ol yiri	(Askerlerimizin) Haceri adıyla anılan o yeri nasıl fethettiklerini dinle.
2606.	Memleket adı beginüñ adına Diñmiş anuñ ırs̱ ile evlādına	O memleketin adı, oranın beyine ve onun soyundan gelen kimselere verilmiş.
2607.	Ol yirüñ ismiyle añılur begi Anı ger maḳṣūd iderseñ bilmegi	Eğer bilmek dilersen, o yerin beyi o vilayetin adıyla anılır.
2608.	Sābıḳan mīr-livā imiş o pīr Şeyḫ-ʿArab iken o pīr olmış emīr	O pir, öncesinde beylerbeyi imiş; bir Arap şeyhi iken (sonradan) emir olmuş.
[111a]		
2609.	İstiḳāmetle iderler anı yād Ḳabż u basṭındaydı anuñ ol bilād	Onu (emiri) doğruluk ve adaletle yâd ederlerdi; o beldeler, onun kontrolü altındaydı.
2610.	ʿĀḳil ü dānā vü ġāyet muḥteşem Niyyeti itmiş anı ṣāḥib-ʿalem	Akıllı, bilgili ve çok muhteşem biriydi; (iyi) niyeti sayesinde bu makamı elde etmişti.
2611.	Mez̠hebi anuñ ḳadīmi Şāfiʿī Ḫāricī mez̠heblerüñ ol dāfiʿi	O, eskiden beri Şafii mezhebine mensuptur ve Harici mezheplerin hepsini defeder.
2612.	Z̠ikr olur ḫaylī ṣilāḥ üzre müdām Tā ezel ol yirler olmuş aña rām	(O emirin) çok miktarda silahı olduğu söylenir ve bu yerler ezelden beri ona boyun eğmiştir.

2613.	Ol emīr olmaḳla evlād-ı ʿArab Ẓāhir olur yine evlādı ʿArab	O emir Arap evladı olduğu için onun çocukları da Arap olacaktır.
2614.	Olmasa ḫayru'l-ḫalef ẕürriyyeti Olmaya sırr-ı ebī ḫāṣiyyeti[1604]	Onun zürriyetinden gelenler hayırlı evlat olmazsa; çocuk babasına benzemezse (neler olur neler).
2615.	Olmasa ol ṣāliḥ olsa nā-ḫalef Aña ḫarc itdügi ʿömr olur telef	O (çocuk), salih biri olmasa, soyuna çekmese, onun için harcanan ömür telef olup gitmiş sayılır.
2616.	Olmaya kim ehl-i raḫt ü baḫt ola Budurur ʿādet o bir bed-baḫt ola	(Salih olmayan birinin) bahtlı, talihli olması beklenemez; âdet budur ki o, bedbaht olur.
2617.	Kimsenüñ anuñ gibi oğluñ ḳalub ʿĀrıla nāmusuñı yire ṣalub	Herhangi birinin, onun gibi ar ve namusunu yerlere salan bir oğlunun geride kalması (ne kötüdür).
2618.	Dāyimā bed-nām ile añılmadan Ölmesi yegdür anuñ ṣaġ olmadan	Bir kişinin ölmesi, kötü bir nam ile anılmasından daha iyidir.
2619.	Ḳıṣṣadan ḥiṣṣedürür maḳṣūd olan Sen gerekse cümle dünyāyı ṭolan	Maksadımız kıssadan hissedir; (inanmazsan) gerekirse tüm dünyayı dolaşabilirsin.
2620.	Gör nice ḳopdı o ṣāliḥden şaḳī Eylemez farḳ ol ḥaḳıla nā-ḥaḳı	O salih kişiden nasıl bir eşkıya peydah olduğunu gör; o, hak ile bâtılı ayırt etmez.
2621.	Oldı ifsād idene ol ehl-i rāz Ġāyetile añılurdı ḥīle-bāz	O, fesat çıkaranların sırdaşı oldu ve çok hilebaz biri olarak anılmaya başlandı.
[111b]		
2622.	Neylesün aña peder bī-çāresi Kendüye oldı vefātı çāresi	Çaresiz baba ona ne yapsın; kendi ölümü kendi kurtuluşu oldu.
2623.	Görmedi bunuñ gibi bir fiʿlini Oğlı çāḳ böyle sefīh olduğını	Bunun gibi bir fiilini ve oğlunun sırf böyle sefih olduğunu görmedi.

[1604] 'El veledu sırrı ebîhi' (oğul babaya, kız anaya çeker.) (Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler,* s. 686)

2624. Beglik aña degdi dermān olmadı
Ol beg olmaġıla da uṣlanmadı

Bey olması da ona (emirin oğluna) çare olmadı; beylik elde ederek de uslanmadı.

2625. Göñli ʿiṣyānı anuñ terk eylemez
Ṭoġruluḳ nāmını ol berk eylemez

Onun gönlü isyanı terk etmez ve (babasının) doğrulukla anılan nâmını sağlamlaştırmaz.

2626. Beñzemez merḥūma anuñ ḫaṣleti
Fitne vü şerrile buldı şöhreti

Onun huyları rahmetli babasına (emire) benzemez; o, fitne ve şerle şöhret buldu.

2627. Başına āḫir anuñ gelmez ḫayır
ʿĀḳıbet aḥvāli nolur eyle seyr

Sonunda onun (emirin oğlunun) başına hayırlı bir iş gelmez; akıbeti ne olur seyret.

2628. Vālidinüñ aña sancaġı gele
Ol da meydāna gele ādem ola

Ona babasının sancağı verilsin; o da adam gibi meydana gelsin.

2629. Ḳābil olmadı o bed-aṣl uṣlana
Beñzemez dünyāda ol nesl olana

Ancak o kötü asıllının uslanması mümkün olmadı; o, kendi nesline benzemez.

Ḥikāye

2630. Diñle begligin Ḥacerī-zādenüñ
Bendini ol bende-i āzādenüñ

O Hacerî-zâdenin beyliğini, o azatlı kölenin bağlılığını dinle.

2631. Niʿmetini pādişāhuñ bilmedi
Münkir idi Ḥaḳ ʿināyet ḳılmadı

Padişahın nimetlerini görmezden geldi; (nimetleri) inkâr ettiği için de Allah ona lütufta bulunmadı.

2632. Ced-be-ced nāmusıla beg olasın
Devleden böyle riʿāyet bulasın

Bütün soyunla, namuslu bir şekilde bey olasın; ancak ki bu şekilde sana itaat eden bir devlet elde edersin.

2633. Tābiʿ olub varasın Leng-i ḫara
Ḫalḳ-ı ʿālemde olasın masḫara

Eğer (emirin oğlu gibi) gidip Leng-har'a tâbi olursan cümle âlemin maskarası olursun.

[112a]

2634.	ʿĀḳıbet sulṭān-ı dehrüñ devleti Gör nice ṭurur gözine niʿmeti	Sonunda âlemin sultanının devleti ve bahşettiği nimetler nasıl da onun gözüne durdu.
2635.	Noliser yā ḥāli böyle olanuñ Nekbetine bāʿiṡ olur ol anuñ	Peki, hâli böyle olanın sonu ne olacaktır ki; bu iş onun felaketine sebeptir.
2636.	Terk idüb ol nānkör sancāğını Lenge varmanuñ görür yarağını	O (emirin oğlu olan) nankör, sancağını terk edip Leng'e gitmek için hazırlık yapmaktadır.
2637.	Devr-i ʿiṣyānı Muṭahharda görüñ Ayağına varur ol Leng-i ḫaruñ	İsyan devrini Mutahhar'da görün, o (emirin oğlu), Leng-har'ın ayağına varır.
2638.	Ayağun kendü eliyle bend ider Leng-ḫar gör aña ne pā-bend ider	O (emirin oğlu), kendi ayağını kendi eliyle bağlar; görün ki Leng-har ona nasıl bir ayak bağı eder.
2639.	Didi sen Türküñ begisin nesl ile Anlara ḫidmet idersin aṣl ile	(Mutahhar), 'Sen bir Türklere hizmet eden bir beysin ve aslen onlara hizmet edersin' dedi.
2640.	Ḳorḳudan geldüñ diyü ol bed-zebān Aña eyler ṭurma taʿzīr-i lisān	O kötü dilli (Mutahhar), 'Sen buraya korkudan dolayı geldin' diyerek sürekli onu azarladı.
2641.	Türke ʿayb iden bize ne ḫayr ider Pāyına ḳayd urmaġiçün emr ider	(Mutahhar), Türklere yanlış yapanın bize ne hayrı olur, diyerek ayağına pranga vurulmasını emreder.
2642.	Kendü cinsine o böyle eyleye Sāyire bundan ḳıyās it neyleye	Kendi soydaşına böyle yapan birinin başkalarına neler yapabileceğini var kıyas et.
2643.	Aña ol ḳayd-ı ḥadīd urmasını Heb begendiler anuñ burasını	Bu öfkeyle ona (emirin oğluna) pranga vurulmasını orada bulunan herkes beğendi.
2644.	Gör neye ̧iletür bu insānı cehil Didiler cümle ʿArablar istaḥil	Cehaletin insanın başına ne belalar açtığını gör; bütün Araplar "(bu işi) hallet" dedi.
2645.	Bilmedüñ çün niʿmet-i sulṭānı sen Arayub bulmayısersün anı sen	Çünkü sen sultanın nimetlerini görmezden gelirsin ve (o nimetleri)

		arayıp bulmazsın.
2646.	Kendü elüñle saña gör neyledüñ Kendü kendüñe ʿaceb iş eyledüñ	(O emirin oğlunun) kendi kendine ne acayip bir iş ettiğine bak, ne yaptığını gör.

[112b]

2647.	Aña ḫaylī ṭaʿne-i ṭaş urdılar Ṭaʿnıla cānından uṣandurdılar	Onu (emirin oğlunu) taşa tuttular ve ayıplayıp söverek canından usandırdılar.
2648.	İtdügin bilüb didi eller maḥall Merḥamet destini çekdi andan el	Başkaları, ona yapılanlar için 'çok yerinde oldu' dedi ve merhamet elini ondan çekti.
2649.	Urdılar ayaġına anuñ demür Ḫaylīce geldi bu miḥnet aña mürr	(Emirin oğlunun) ayağına demir pranga vurdular ve bu mihnet ona çok acı geldi.
2650.	Ṭoġrulub vardı ola anlar ile Ol ḫuṣūṣan vara anda cār ile	Onların yanında olabilmek, onlara yakın olmak için kalktı ve yaklaştı.
2651.	Ḥabsden ḳurtulmaġiçün çāre ol Her belāya bulmaġiçün çāre ol	(Bunun sebebi) her belaya çare bulmak ve hapisten kurtulmak istemesiydi.
2652.	Ḳaldı ḥabs içinde gör ol bī-uṣūl Tā ki Āṣaf buldı Ṣanʿāya vuṣūl	Vezir (Sinan Paşa) San'â'ya ulaşıncaya kadar o (emirin oğlu), usulsüz bir şekilde hapiste kaldı.

Ḥikāye

2653.	Yine biz geldük vilāyet semtine Gūş ṭut fetḥile nuṣret semtine	Biz yine vilayet tarafına geldik; fetih ve yardım cihetine kulak ver.
2654.	Ḳıl naẓar ol yirlerüñ aḥvāline Yā reʿāyāsı olanuñ ḥāli ne	O yerlerin hâline bir bak! Ya (o beldenin) halkı olanın hâli nicedir, düşün!
2655.	Anı ḥabs itdi Muṭahhar ol zamān Gitdi elden cümle ol yir ol zamān	O vakit, Mutahhar onu (emirin oğlunu) hapsetti ve o yerlerin hepsi elden gitti.

2656.	Fetḥe muḥtāc oldı tekrār ol diyār Cümlesi ʿiṣyāna yine oldı yār	O diyar tekrar fethedilmeye muhtaç oldu; oradakilerin hepsi yine isyana kalkıştı.
2657.	Geldi Ṣanʿāya ḳaçan destūr-ı şāh Buldu anuñla ḫalāṣ olmaġā rāh	Ne zaman ki şahın veziri (Sinan Paşa) San'â şehrine geldi, kurtuluş için bir yol bulundu.
2658.	Ḳaçdı Ṣanʿādan Muṭahhar ṭurmayub Anda ḳomuşdı bile uydurmayub	Mutahhar ise San'â'da durmayıp ardına bile bakmadan kaçtı. (?)
2659.	Oldı ol ıṭlāḳına anuñ sebeb Raḥmıdur ol ehl-i īmānuñ sebeb	Onun salıverilmesine sebep budur; o, iman ehline rahmet edilmesinin sebebidir.

[113a]

2660.	Merḥamet itdi o kān-ı maʿdelet Yaʿnī ḳurtulmaḳla itmez şeyṭanet	O adaletin kaynağı (Sinan Paşa) merhamet gösterdi; yani (Mutahhar) kaçmakla şeytanlık edemez.
2661.	Ḫilḳati anuñ bu üslūb üzredür Dem-be-dem ol fitne āşūb üzredür	Onun (Mutahhar'ın) yaratılışı bu şekildedir; sürekli fitne ve kargaşa çıkarmak için çabalar.
2662.	Ḳaṣd ider ol ehl-i ḫayr anuñ yerin Fetḥ ide virür o kendü ʿaskerin	Hayr ehli kimseler onun yerine kasteder; fetih gerçekleşsin diye (vezire) kendi askerlerinden verir.
2663.	Niçe ʿasker virüb anı gönderür Yirine var[duġı de]m yüz dönderür	Pek çok asker vererek onu gönderir; ancak onlar (askerler) oraya varınca yüz çevirirler.
2664.	Gitdi Āṣaf bu vilāyetden ḳaçan Vācih [olduġı] budur evvel ḳaçan	Vezir (Sinan Paşa) bu vilayetten gittiğinden beri olan hadiseler böyledir.
2665.	Eylige kemlik bu ḳavmüñ ʿādeti Ḥākim [olana v]irürler zaḥmeti	Bu kavmin âdeti, iyiliğe karşılık kötülük etmektir; yöneticilere zahmet verirler.
2666.	Gitdüginden ṣoñra Destūr anı bil Gelmez [oṭurmaz] idi paşaya il	Şunu bil ki vezir (Sinan Paşa) gittikten sonra (Behram) Paşa'ya rahat etmek yoktu.

2667.	Anı bir ṭūlāb ile ol rām ide Olmaya kim [biriler] ārām ide	Kimsenin rahat etmesi mümkün değildi; o, onu bir oyunla itaat altına almalı.
2668.	Her ki rām olmayub aña gelmeye Yā emān emrini ol kim almaya	Her kim gelip ona (vezire) boyun eğmezse ya da ondan eman almazsa (hâli yamandır).
2669.	Furṣatın bulduḳda ḥaḳḳından gelür İntiḳāmını ol anlardan alur	Fırsat bulur bulmaz onların hakkından gelerek intikamını alır.
2670.	İtmeyüb tafṣīl idelüm muḫtaṣar İḫtiṣār olmazsa [bil ki] söz uzar	Ayrıntıya girmeden özetleyelim; malumdur ki kısa tutulmazsa söz uzayıp gider.
2671.	Geldi ol tedbīr ü rāy-ı tām ile Kim ʿinād ider aña bu nām ile	(Vezir), eksiksiz bir plan ve tedbirle buraya geldi; bu namla ona kim karşı koyabilir ki!
2672.	İtdi bir yirde mekānı fikr ile Bilmedi bir ḥākim anı fikr ile	Düşünüp tartarak bir yeri kendine mekân eyledi; hiçbir âlim düşünerek bu işi çözemedi.
[113b]		
2673.	Nāfesidür bu diyāruñ ol cebel Yetişür her yire uzatduḳda el	O dağ, bu diyarın göbeğindedir; (dağdan) nereye el uzatılsa yetişilir.
2674.	Cānib-i Ḥaḳdan gelüpdür bunda bu Gelmekile bu helāk oldı ʿadū	Bu (Vezir), buraya Hak tarafından gönderilmiştir; bunun gelmesiyle düşmanlar helak oldu.
2675.	Geldi [---------------][1605] vaḳti ile Buldı nuṣret ṭāliʿ vü baḫtı ile	
2676.	Ḥākime [------------------] uġur Ger uġur olsa virür el her umūr	
2677.	Ḫūbdur [--------------------------] Furṣātın bulur meger kim eğlene	

[1605] Bu ve devamındaki beş beyitte köşeli paranteze alınan kısımlarda sayfa tamir edildiğinden dolayı yazı bulunmamaktadır.

2678. Oldı [-----------------------------]
Ḫāṣ u ʿām anı bilür enʿām-ı Ḥaḳ

2679. Fitnelikle [----------------------]
Bu ḳadar ʿiṣyānile meşhūr iken

2680. Geldi old [-------------------]
Bildiler şāhīn anı ḳıldı şikâr

2681. Bā-vücūd anuñ çerāġı ola da
Bunlaruñ luṭfıyla rev-naḳ bula da

(Emirin oğlunun) bundan dolayı mumu ve varlığı, bunların (vezirin) lütfuyla aydınlık bulsa da (kendisi bunu bilmez).

2682. Yine istiġnā ider ol gelmege
Gelmez ol virür rıżāyı ölmege

Yine de (emirin oğlu) gelmeye çekinir ve ölümü tercih eder, gelmez.

2683. Biñ belā [vü] āhile geldi ele
Şāyiʿ oldı gelmesi cümle ele

(Emirin oğlu), bin türlü bela ve ah ile ele geçirildi; ele geçirilmesi herkes tarafından bilindi.

2684. Böyle ʿuṣret üzre ola gelmesi
Didiler yaḳındur anuñ ölmesi

(İnsanlar, onun yakalanması ve) gelmesi bu kadar zor olsa da onun ölmesi yakındır, dediler.

2685. İʿtiḳādı cümle ḫalḳuñ bu idi
Oldurur dirler müsāvī o idi

Tüm halkın inancı bu şekildeydi; hepsi benzer şekilde düşünmekteydi.

[114a]

2686. Anı ġarḳ itdi o deñlü ʿizzete
Cümle ʿālem irdi ol dem ḥayrete

(Vezir), ona (emirin oğluna) o kadar izzet ve ikramda bulundu ki o vakit herkes hayretler içinde kaldı.

2687. Kimse bilmez anı kim ṭūlābdur
Başḳa rāyuñ ʿilmi de bir bābdur

Bu işin bir oyun olduğunu kimse bilmez; bu düşüncenin ilmi de başka bir bölümdür.

2688. İtmedük aña riʿāyet ḳalmadı
Anuñ ʿiṣyān itdügine ḳalmadı

(Vezir), ona (emirin oğluna) hayli yakınlık gösterdi ve isyan etmiş

		olduğuna aldırış etmedi.
2689.	Virdi ḫaylī istimāletler yine Geydürüb ol aña ḫilʿatlar yine	Ona yine hilatler giydirip onu çokça teselli etti.
2690.	Ol daḫı ol deñlü eyler iʿtiẕār Tevbeler ḳılub ḥużūrında hezār	O (isyancı) da huzurda tövbeler edip sayısız kez özür diledi.
2691.	Şöyle lāzımdur müdārā eylemek Yegdür [gümā]nıla çekmekden emek	Zorluk ve emek çekmektense yüze gülmek daha uygundur.
2692.	Bu müdārādan aña budur ġaraż Ol vilāyet ḫalḳı almaya ġaraż	Bu yüze gülüp dost gibi davranmaktan maksat, o vilayet halkının düşman olmamasıdır.
2693.	Tābiʿ olmazlar virilse her kime Olmayub muʿtād ġayrı ḥākime	Yabancı herhangi bir hâkime yöneticilik verilse onlar o kişiye asla alışmazlar, tâbi olmazlar.
2694.	Olalar muʿtād ol aṣluñ nesline Böyle olmasınuñ ol yer aṣlı ne	Kendi asıllarından olan kişilere alışkındırlar; o yerde böyle olmasının aslı ne olabilir ki?
2695.	ʿĀdet olmuş niçe müddetden beri İçlerinden olagelmiş begleri	Uzun zamandan beri beylerinin kendi içlerinden çıkması, (Yemen’de) âdet olmuştur.
2696.	Ol cihetden ögrenince ġayrıya Gelmeye noḳṣān māl-ı mīrīye	Kendilerinden olmayan birinin geldiğini öğrenip bu yüzden mîrî malına zarar vermesinler.
2697.	Ġayrı kimse ḥākim olsa bir ġarīb Olmaz anda aña vācih bir naḳīb	Kendileri dışında yabancı biri oraya hükmetse, ona itaat eden bir tek kabile reisi bile olmaz.
2698.	Geldi bu fikr anuñ ʿaḳl-ı pākine Olmaya hergiz naẓīr idrākine	Bu fikir, onun (vezirin) temiz ve parlak aklına geldi; onun gibi bir idrak sahibi kimse yoktur.
[114b]		
2699.	Fetḥata ister anı irsāl ide Ol ʿadūnuñ reʾsini pā-māl ide	Fetihlere onu (düşman reisini) göndererek onu ayaklar altına almak ister.

2700.	Bu tedārikle diler kim göndere Dizmege başın o ḳavmüñ göndere	(Vezir), bu planla, onu (emirin oğlunu fethe) göndererek o kavmin kellelerini göndere dizmeyi diler.
2701.	Virdi ʿaskerden nihāyetsüz aña Tā fesād ehli olan işi aña	Fesada müsait olan bu işi ona tevdi etti ve bol miktarda da askeri onun emrine verdi.
2702.	İtdügin ol ḳaḥbe-zenler bulalar Merd-i Rūm anlara üstün olalar	(Bu işten maksat), o kahpe kadın yaratılışlıların ettiklerini bulması ve Osmanlı erlerinin üstün olmalarıydı.
2703.	Yazdılar ḫayāl-i Fārisden birez Erligi ẓāhir olanı niçe kez	Fars mitolojisinde erliğiyle bilinen kişilerin hikâyeleri (gibi destanlar) yazıp çizdiler.
2704.	ʿAskere virildi [rāy her] dārda Ḫaylī cürʿet var hem ol serdārda	Her yerde askere yol gösterildi; hem o serdar çok cüretkârdı.
2705.	Añılur Caʿfer Aġa ol nāmıla Caʿfer-i Ṣādıḳ ola ol nāmıla	O, Cafer Ağa adıyla anılır; (inşallah) o adla birlikte İmam Cafer-i Sadık gibi olur.
2706.	Bī-ʿaded dirüb tüfeng-endāzdan Nefʿ ola hem-rāh olan enbāzdan	Sayısız silahlı birliklerden ve yoldaş olan ortaklardan (Osmanlı askerine) fayda olmasını umarız.
2707.	Ol piyāde ʿaskerüñ alayına Ṣanma kim ire süvārī pāyına	O piyadelerin ardından atlı birliklerin bile yetişebilmeleri mümkün değildir.
2708.	Sürʿatile itseler yolda revīş Her gören ṣanurdı anı yürüyiş	Yolda süratli bir şekilde gitseler; gören herkes onları (askerlerimizi) yürüyor sanırdı.
2709.	Şöyle ılġārıla gider cümlesi Bunlaruñ anda niçe olur ḥamlesi	Hepsi öyle saldırarak gider ki; artık bunların hamlelerinin nasıl olacağını sen düşün.
2710.	Eyleye ḳuvvetlerin Mevlā ziyād Olalar her biri ṣāḥib-izdiyād	Mevlâ onların kuvvetlerini artırsın; her biri ziyadeleşsin, çoğalsın.

Ḥikāye

[115a]

2711.	Bu ṭarīḳile o dem yola girür Bunlar ol yirlerde niçe görinür	O vakit (askerimiz) bu şekilde yola girer; kim bilir o yerlerde nasıl (azametli) görünürler!
2712.	Bu mehābetden ʿadūnuñ yüregi Üzülür ḳalmaz ḳamusınuñ regi	(Osmanlı askerindeki) bu azamet karşısında düşmanın yürek damarları büzülür, çatlar.
2713.	Niçe menzilden o yire irdiler Yaʿnī bir kūh-ı ʿaşīre irdiler	Birçok konay yerinden sonra oraya ulaştılar; yani Aşir Dağı'na vardılar.
2714.	Geldi ʿilm ol yirde olan ḥāle heb Vāḳıf oldılar ḳamu aḥvāle heb	O yerde olan hâller bilindi; herkes olaylara vâkıf oldu.
2715.	İtdiler anlar Taʿizzde cāy-gāh ʿĀḳıbet ol nice olur ḳıl nigāh	Onlar (askerlerimiz), Taiz'de bir yer tutup konakladı; artık o işin akıbeti nasıl olur gör.
2716.	Andan ol yire ḫaber gönderdiler Şeyḫ olanı devleye dönderdiler	Ardından o yere haber gönderip Şeyhi de Devle'ye geri yolladılar.
2717.	Bilmeyüb sulṭānını bunlar ezel Devle dir ʿOs̱māniye anlar ezel	Bunlar (Yemenli Zeydîler), sultanı tanımadan önce de, öteden beri Osmanlı'ya 'Devle' derler.
2718.	Cümle devlet ṣāḥibine devle der Bu ḳavim bir ḥākim ister devl eder	Bu kavim, devlet sahibi olan herkese 'devle' der ve bir yönetici isteyerek onu değiştirir.
2719.	Oldı devl ismi rehīn tebdīline Dinmese mümkin midür ol biline	Devl, rehin değişiminin adı oldu; bu söylenmese olayın bilinmesi mümkün değildir.
2720.	Ḥaẓẓ iderler olsa tebdīl-i rehīn Bāʿis̱ olur ola taḳlīl-i rehīn	Rehin değişimi olunca haz duyarlar; çünkü bu olay rehinlerin azalmasına sebep olur.
2721.	Ger ṭamaʿ ehli ola ḥākimleri Kimi rehīnle rehīnsüz kimleri	Yöneticileri tamahkâr olursa kimi rehinle kimi rehinsiz (kurtulur).

2722.	Rehni olanuñ daḫı ola żaʿīf Olmasun ṣāḥib-emir olan ḫafīf	Rehini olan taraf daha zayıftır; emir sahibi olan, güçsüz ve hafif olmasın.
2723.	İşte böyle olsa tedbīri bilür Fehm idüb tebdīl ü taġyīri bilür	İşte böyle olursa tedbiri bilir; değiştokuşu anlayıp bilir.

[115b]

2724.	Ehl-i reʾyi bilür ol ḳavm-i Yezīd Eyle yā Rab ḥākimüñ reʾyin mezīd	O Yezid soyu kavim, fikir ehlini bilir; yâ Rabbi, sen o hâkimin akli melekelini, fikirlerini ziyadeleştir.
2725.	Geldi buluşdı meşāyiḫ anlara Daḫı kim var anlara uyanlara	Şeyhler ve onlara tâbi olan kim varsa gelip onlarla (serdarla) buluştu.
2726.	Cümlesi geydi o demde kisveler ʿĀdetā kim gelse ḥākim kisveler	O vakit hepsi hususi kıyafetler giydi; âdeta orada elbiseler hâkimdi.
2727.	Geydürürler kisve tābiʿ olana Cār olub serdāra ṭāyiʿ olana	Gelip serdara tâbi olan herkese özel elbiseler giydirdiler.
2728.	Bunda nāmūs-ı ʿaẓīm ancaḳ bu da Nāmını ol ḳavm-i ġūluñ unuda	O hortlak şekilli kavmin adını unutmak büyük bir namus örneğidir.
2729.	Vardur bir yir Müretteb nāmdur Anda varılmaḳ müretteb nāmdur	Müretteb adında bir yer vardır ve oraya varmak çok çetrefilli bir iştir.
2730.	Gör niçe tedbīr olur tertībile Fetḥ olur ammā ki ne tertībile	Orası için nasıl bir plan yapıldığını ve oranın nasıl bir oyunla fethedildiğini gör.
2731.	Bir müketteb gönderürler ol yire Nāmede böyle yazarlar ol yire	(Serdar ve askerleri) oraya (Müretteb'e) bir mektup gönderirler ve mektupta şöyle yazarlar:
2732.	Devleye anlar iṭāʿat ideler Geldügine niçe ʿizzet ideler	Onların Devle'ye (yani Osmanlıya) itaat etmesini ve izzet göstermesini isterler.

2733.	Ol ḳavim yirile ṭāyiʿ olmadı Nāmenüñ mefhūmı yirin bulmadı	Mektubun manası, içeriği yerini bulmadı; o kavim bu işe istek göstermedi.
2734.	Didiler kim biz iṭāʿat itmezüz Almazuz hergiz emānı gitmezüz	Biz ne itaat ederiz ne de eman alıp buradan gideriz, dediler.
2735.	Ol yirüñ āyīni içre var imiş Ṭāyiʿ olması ḳılıcsuz ʿār imiş	O yerin âdetlerinde kılıçsız teslim olunması utanç sebebi sayılırmış.

Ḥikāye

[116a]

2736.	Diñle anlara żarar irişdügin Seyf-i nuṣretle ẓafer irişdügin	Onların (asilerin) zarar gördüğünü ve kılıç yardımıyla zafer kazanıldığını dinle.
2737.	İrişüb yürüyiş olduğın işit Ehl-i şer nice ḳırılduğın işit	Yürüyerek oraya erişildiğini ve şer ehlinin nasıl ortadan kaldırıldığını işit.
2738.	Kūhuñ üstine hücūm itmek diler Yürüyince ṭurmadı ol egdiler	(Askerimiz) dağın üzerine hücum etmek isteyince (onlar da) durmayıp (askerimize boyun) eğdiler.
2739.	ʿAsker aldı ol bilādı ḍarbice İtdiler anda yararlıḳ ḫaylīce	Askerlerimiz, o beldeleri (silah) darbeleriyle aldı ve orada büyük yararlılıklar gösterdi.
2740.	Eyle ḳılmışdı ʿasākir cürʾeti Eyleyimez oldı düşmen heyʾeti	Askerler (isyancılara karşı) öyle cüretkârlık gösterdiler ki düşmanlar bir araya gelemez oldu.
2741.	Berḳ-i tīġ ol demde döndi şimşege Ḫavfıla her yirde düşmen baş ege	Kılıçtan çıkan kıvılcımlar o vakit şimşeğe dönüştü; düşman orada korkuyla baş eğdi.
2742.	Ẓulmet-i ʿīṣyānı şimşīr açdı heb Bir ʿArab ḳalmadı andan ḳaçdı heb	Kılıç, isyan karanlığını açıp dağıttı; bütün Araplar ondan kaçar oldu.
2743.	Gönderüb bir ḫaylī tīr-endāz ile Eyleyüb rehber tüfeng-endāz ile	Tüfekli birliklerin rehberliğinde (oraya) mahir ok atıcılardan çok sayıda sevk ettiler.

2744.	Anları ḳaçmaḳla mı ḳorlar göre Başına anlar ne geldügin göre	Onlar (düşmanlar) kaçmakla da kurtulamaz; başlarına neler geldiğini gör.
2745.	Nāvek-i iḳdāma ʿasker el urub Oḳ gibi aʿdāya ṭoġrı bel urub	Asker, gayret okuna elini atıp bir ok gibi düşmana hücum etti.
2746.	Her süvārī nitekim bād-ı ṣabā Düşmeni ṭaġıtdılar idüb hebā	Sabah rüzgârı gibi her süvari, düşmanı dağıtıp heba etti.
2747.	Bozulub cemʿiyyeti gitdi alay Ḳırdılar ol segleri alay alay	O köpek topluluğunun alayını dağıtıp onları alay alay kırıp geçirdiler.
2748.	Evvelinde ṭāyiʿ olmaduḳları Seyf umar ol yirüñ oñmaduḳları	O yerin talihsizleri, öncesinde kendi istekleriyle (itaat edenlerden) olmadıkları için kılıç yemeyi umar.
[116b]		
2749.	Şöyle kim bu niyyete uyulmasa Ḳuvvetile ger ḳılıc ḳoyulmasa	Şöyle ki; niyet edilen şey yapılmasa yani kuvvet ve kılıç kullanılmasa (isyancılar teslim olmazdı).
2750.	Anlar almazdı emānı ölseler Yegdürür aʿdāya böyle ölseler	Ölseler dahi eman almak istemezlerdi; böyle olmasındansa ölmeyi tercih ederlerdi.
2751.	Müfsidīnüñ ḫoş temizlendi seri Ayrılub tenden ayırtlandı seri	Hoş, fesatçıların kelleleri vücutlarından ayırt edilip temizlendi.
2752.	Ḳalmadı bir şeyḫ kim ola reʾīs Olmaġa ehl-i fesād aña enīs	Fesatçılara dost olacak ve onlara reislik edecek bir tek şeyh bile kalmadı.
2753.	İki defʿa bir tabanca urdılar Seyf urmaḳdan o ḳavme ṭurdılar	(Askerlerimiz), o kavme kılıç çalmayı bırakıp bir iki sille indirdiler.
2754.	Devlet-i Ḫāḳānide ʿāṣīlere Tīġ-i nuṣret urulub bāġīlere	Devlet-i Hakanî’de asilik ve serkeşlik edenlere üstünlük kılıcı vuruldu.

2755. İntiḳām alındı anlardan tamām
İtdiler fetḥini bir yirden tamām

Onlardan tamamen intikam alındı ve orasının fethi tamamlandı.

Ḥikāye

2756. Ḳaldı bir ḳalʿa alınması mühim
Ol ḥiṣārı gör nice olur bizim

Alınması önemli bir kale kalmıştı; o kalenin nasıl bizim olduğunu (dinle ve) gör.

2757. Oldılar ıṣlāḥ anlar tīġ ile
Memleketden geçdiler acıġ ile

Onlar (düşmanlar), kılıçla ıslah oldular ve acı ve kederle memleketlerini teslim ettiler.

2758. Ẕerrece olmaz ʿinād alınmada
İtmedi aʿdā fesād alınmada

Düşmanlar, oranın alınmasında zerre kadar inat edemez ve fesat çıkarmaz.

2759. Eyle semʿ anuñ sen alınmasını
Dimlive dirler işit hem ismini

Hem oranın alınmasını dinle o beldenin adına Dimlive derler, işit.

2760. Ana niyyet olduğın bildi o ḳavm
Gözlerine ḫavfdan gelmezdi nevm

O (düşman) kavim, (Osmanlının fethe) niyetlendiğini anladı; artık korkudan gözlerine uyku girmezdi.

[117a]

2761. Añlar anlar ceng olur virilmese
İster ehl-i şer biri ḳırılmasa

(Düşman), orası verilmezse savaş olacağını anladı; şer ehli, kendilerinden kimse ölmesin ister.

2762. Geçdiler zīrā ḳılıcdan niçesi
Ṣaġ esen ḳurtulmamışdur degmesi

Zira (şer ehlinin) çoğu kılıçtan geçirildi ve herhangi biri sağ kurtulmadı.

2763. Ḳorḳularından virürler ḥıṣnı da
Anlaruñ derdine çāre ḥıṣn ide

Korkularından kaleyi teslim ettiler; onların derdinin dermanı kale(nin verilmesi)dir.

2764. Ehl-i ḥıṣn ister emānı bī-cidāl
Birisi yoḳ diye cānım acıd al

Kale ehli savaş olsun istemez, eman diler; canlarının yanmasını isteyen kimse yoktur.

2765. Evvelinde ġālib olam ṣandılar
İtmeden ceng ü cidāl uṣandılar

(Kaledeki düşman), ilk önce galip geleceğini sandı; ancak savaşmaktan bıkıp usandılar.

2766.	Baş çekiligine bāʿiṡ ol idi Böyle olmaḳ nuṣrete bir yol idi	Başta olan kişinin oradan ayrılması, kurtuluş için bir yol idi.
2767.	İndi ṣāḥib-Dimlive ḥıṣn oldı boş Her birinüñ ḳıldılar göñlini ḫoş	Dimlive'nin sahibi kaleden ayrıldı ve kale boş kaldı; oradaki herkesin gönlü hoş oldu.
2768.	Ger ḥiṣār ehli ṭayansa virmege Ḳābil olmazdı aña el irmege	Eğer kale ehli (kaleyi) vermemek için direnseydi orayı almak mümkün olmazdı.
2769.	Niçe ay anı çevirseñ almaġa Böyle āsān olmaya fetḥ olmaġa	Orayı aylarca muhasara altında tutsan bile fethedilmesi bu kadar kolay olmazdı.
2770.	Aldılar dizdār u rütbe ḳodılar Vuḥş u ṭayr idüb ḥużūr uyudılar	Kale muhafızı alındı ve düzen kuruldu; böylece kuşlar ve vahşi hayvanlar (bile) rahat bir uyku çekti.
2771.	İbtidādan fitne ehlin ṣındurub Seyfile yüzini yire indürüb	(Osmanlı askeri) ilk olarak fitne ehlini dağıtıp kılıçla onların yüzlerini yere indirdi.
2772.	Oldılar andan zebūn ol ehl-i ḍāl Anlara anuñla düşdi ibtiẕāl	O dalalet ehli, bu işten dolayı zebûn oldu; bu işle beraber onlar bayağılaştı, ayağa düştü.
2773.	Şöyle bir ḳavm-i muʿānidlerdürür Ünsi yoḳ insāna bāridlerdürür	Öyle inatçı bir kavimdir ki insanlara yakınlık göstermezler, çok yabani ve soğukturlar vesselam.
[117b]		
2774.	Vechi var dinse yaban ādemleri Ādemi görmez gezer ʿālemleri	(Yemendeki bu kavme) yaban insanları dense yeridir; bir insan bile görmeden âlemleri gezerler.
2775.	Cengden ġayrı birinde yoḳ hüner Anları yola getürmek çoḳ hüner	Savaşmaktan başka bildikleri bir şey yoktur; onları yola getirmek gerçekten hüner işidir.
2776.	Böyle vaḥşīyi reʿāyā idene Her yiri reʾyile iḥyā idene	Böyle vahşi bir halkı kendine reaya ederek her yeri bayındır hale getirene (ne denebilir ki!)

2777.	Kim ider inṣāf ide bu ḥāleti Ol vilāyetle ider her nuṣreti	Kim bu kadar insaflı davranabilir ki; o vilayetlere kimse onun kadar yardım edemez.
2778.	Var mıdur bir böyle ḫidmet eylemiş Re᾽y ü tedbīr ile nuṣret eylemiş	Bu şekilde fikir ve tedbirle işleri yürütüp buralara hizmet etmiş kimse yoktur.
2779.	Divşürüb seyf ü tüfeng efrātile Fitneyi zāyil idüb āfātile	Kılıç, silah ve insan toplayıp fitne ve afetlerin önüne geçer ve fitneyi yok eder.
2780.	Aldılar niçe rehāyīni yarar Almaġa rehnüñ ḳavīsini arar	İşe yarar pek çok rehine aldılar; hatta rehin almak için sağlam rehineler seçtiler.
2781.	Olsa her ḥākim olunca böylece Rāy u ṭūlāb itse her gün yeriñce	Herhangi biri (bunun yerine) buraların hâkimi olup fikir yürütse ve plan yapsa (yine bunu tutmaz).
2782.	Kimse bunuñ fikri gibi idemez Ġayrı ḥākimler bu yola gidemez	Kimse böyle bir plan düşünemez; bunun (Behram Paşa'nın) dışındaki yöneticiler bu işi başaramaz.
2783.	Olmayub ehl-i ṭamaᶜ göñli ġanī Perveriş bulmuş ṣalāḥile teni	Gönlü tamah ehli değildir ve ganîdir; teni yani vücudu iyilikle terbiye edilmiş ve yetiştirilmiş.
2784.	Dīn ü dünyāsın Ḫudā maᶜmūr ide Anı dāyim luṭf-ı Ḥaḳ mesrūr ide	Allah, onun dinini ve dünyasını mamur kılsın; Allah'ın lütfu onu daima mutlu etsin.
2785.	Eyledi fetḥin tamām ol yirlerüñ ᶜAḳl irişmez re᾽yine ol serdāruñ	O serdarın işlerine akıl yetmez; o yerlerin tamamını fethetti.

Ḳıṭᶜa vü Tārīḫ Berā-yı Fetḥ-i Vilāyet-i Ḥacerī | **Hacerî Vilayetinin Fethi İçin Kıta ve Tarih**

[118a]

[Fe ᶜi lā tün / Fe ᶜi lā tün / Fe ᶜi lün]
(Fā ᶜi lā tün) (Faᶜ lün)

2786.	İstimāᶜ it yine Behrām Paşa Niçe ḳırdı o yirüñ ehl-i şerin	Behram Paşa'nın, o yerin şer ehli kimselerini nasıl da kırıp geçirdiğini dinle yine.

2787.	O vilāyetlerüñ ıṣlāḥı ʿaceb Bī-naẓīr oldı çeküb düşmen elün	Düşmana (fitneden) el çektirildi ve o vilayetlerin ıslahı görülmemiş bir şekilde oldu.
2788.	Bir yire gelse cihān ḫalḳı eger Diyemez kimse anı fetḥ iderin	Bütün cihan halkı bir araya toplansa yine de ‘orayı fetherderiz’ diyemezlerdi.
2789.	Anı almaġı görürlerdi baʿīd Bu kerem-kānına ol oldı yaḳīn	Orayı fethetmeyi çok uzak ve imkânsız görürlerdi; ancak bu kerem sahibi paşa orayı aldı.
2790.	Alınub ḳalmadı ḳaṭʿā bir yer Kesdiler ehl-i şirküñ cümle serin	Fethedilmeyen bir yer kalmadı; şirk ehli kimselerin hepsinin başı kesildi.
2791.	Pāy-māl oldı ʿadūnuñ başı Düşürüb ayaġa ḫāk itdi yerin	Düşman kelleleri ayaklar altına alındı; (paşa), onları ayağa düşürdü ve yerlerini toprak etti.
2792.	Ḳalʿa-i Dimlive dirler anda Anı alub ḳodılar rütbelerin	(Behram Paşa), Dimlive Kalesi denilen yeri fethedip oraya yönetici tayin etti.
2793.	ʿAḳl-ı evveldür[1606] o ṭūlābında Üstine dönsün anuñ çarḫ-ı berīn[1607]	O (Behram Paşa), planlarında akl-ı evveldir; en yüksek felek katı onun üstüne dönsün.
2794.	Ḳuvvet-i seyfile fetḥ olduġına Şādumān oldı olan anda ḥazīn	Hüzünlü olanlar, oranın kılıçla fethedilmesiyle birlikte sevindi.
2795.	Didi hātif o yirüñ tārīḫin Ḳılıc aldı Ḥacerī memleketin **قلج الدى حجرى مملكتن** *Sene 979*	Gayb meleği o yerin tarih mısra’ını söyledi; ‘Hacerî memleketini kılıç aldı’. *Sene 979 [M. 1571/72]*

Ḳabīle-i Benī Maṭar nām bilāduñ fetḥine ʿasker iḫrāc idüb ve serdār taʿyīn eyleyüb ol vilāyetüñ ehl-i ʿinādın ve ḫāyinlerin ḳatl idüb iṭāʿat idenlerüñ

(Bu kısım, Behram Paşa’nın) Beni-Matar Kabilesi’ne ait beldelerin fethi için asker çıkarıp serdar tayin ederek o vilayetin inat ehli kimselerini ve

[1606] Akl-ı evvel, Allah-u Teâlâ’dan ilk zuhur eden şeydir. Buna ‘İlâhî ilmin ilk zuhuru’ adı da verilir.
[1607] Çarh-ı berîn, göğün en üst katını yani arş-ı a‘lâ’yı ifade eder.

rehāyinin alub [118b] *anları ḳuvvet-i seyfile raʿiyyet eyleyüb ʿumūman māla kesüb yarağın ve silāḥın cemʿ idüb memleket pādişāhuñ olub emn ü emān üzre olduğın bildürür.*	*hainlerini katledip itaat edenlerin rehin almasını, onların kılıç zoruyla itaat altına almasını (anlatır). (Ayrıca bu kısım, düşman) mallarına el konarak silahlarının toplanmasını ve orasının padişahın yönetimi altına alınarak güvenliğinin sağlanmasını anlatır.*

2796.	Bāb-ı ṭūlābuñ bulub miftāḥını Eyle ḳufl-ı müşkilüñ ıṣlāḥını	Plan ve hile kapısının anahtarını bulup açılması zor kilitleri aç.
2797.	Ger müvāfıḳ olmasa tabʿiyyete Menʿ idüb virür ḫalel her niyyete	Yaradılışa uygun olmazsa onu yasaklayıp her niyete zarar verir.
2798.	Rūz-gār el virse fülke ıżṭırāb Pāyidār olmaz aña aḳmaḳda āb	Rüzgâr gemiye çarpsa ve müsaade etmese suyun akışı bile (gemiye) fayda vermez.
2799.	Defʿ olub ġam irişür būy-ı viṣāl İftirāḳı zāyil eyler ittiṣāl	Gam bulutları dağılıp kavuşmanın kokusu duyulur; kavuşup birleşme, dağılmayı yok eder.
2800.	Yüz ṭutar iḳbāle ṭutduğuñ ʿamel Ḥācetüñ maḳbūl oldı muḥtemel	Talih senden tarafa dönmeye başladı; muhtemelen duaların kabul oldu.
2801.	Ḥācet ol aʿdāya furṣat bulmadur Dāyimā maḳṣūd ġālib olmadur	Gereken şey düşmana karşı fırsat ele geçirmektir; maksadımız ise daima galip olmaktır.
2802.	Vardur bir memleket ʿāṣī vü ʿāḳḳ Ḳopmamış anlarda bir ehl-i mezāḳ	Asi ve büyüklerine itaatsiz bir memleket vardır ki onlardan zevk sahibi biri çıkmamıştır.
2803.	Tā ezel miḥnetle ʿiṣyān itmede Nidügin bilmez ʿiṭāʿat dünyede	Evvelden beri zorluk çıkarıp isyan ederler; bu dünyada itaat etmenin ne olduğunu bilmezler.
2804.	Miḥneti olsun ziyāde dāyimā Cān virür anlar fesāda dāyimā	Zorluk ve fesat çıkarmak için o kavim can atar.

[119a]

2805.	Ol ḳabīle añılur Benī Maṭar Birinüñ yādında yoḳ ḫavf u ḫaṭar	O kabile, Beni Matar diye anılır; hiçbiri korku ve tehlike nedir bilmez.
2806.	ʿAskeri bārān gibi çoḳ vechi var Olsa da ebnā-yı emṭār ol diyār	O yer(in adına uygun olarak), kavmin askerleri yağmur taneleri gibi çoktur.
2807.	Ol ḳavim ḳaṭʿā raʿiyyet olmamış Hem iṭāʿat leẕẕetini bulamış	O kavim, birinin yönetimi altına asla girmemiş ve itaat etmenin lezzetini tatmamıştır.
2808.	Olsa ger Ḥaḳ ḳorḳusı ol fırḳada Böyle añılmazdı anlar şarḳ[a]da	Eğer o toplulukta Allah korkusu olsaydı Doğu'da böyle anılmazlardı.
2809.	İşi ceng itmek o ʿiṣyān ehlinüñ Bu ṣanʿat-kārı degül şān ehlünüñ	O isyan ehlinin işi savaşmaktır; şöhret sahibi bir sanatkârları bile yoktur.
2810.	Bilmeye ʿumrā ulu'l-emri nedür Ol ne bilsün emrile nehyi nedür	Mirasçılar, ululemre itaat etmek nedir; emir ve yasaklara uymak nedir bilmezler.
2811.	Meẕheb-i Zeydīdeki bāṭıllaruñ Nice ʿaḳlı ola ol cāhillerüñ	O Zeydî mezhebinden olan cahillerin aklından ne olur ki?
2812.	Bāṭıl anlar kendü de aʿmāli de Uymış ol ḳavme ḳamu efʿāli de	Onların kendileri de amelleri de bâtıldır; yaptıkları şeyler de kendilerine benzemiş.
2813.	Almamış ol ḳavm iṭāʿat ẕevḳini Ṣarf ider ʿiṣyāna şevḳ u ẕevḳini	O kavim itaat etmenin zevkine varamadığı için şevk ve zevkini isyan etmeye sarf eder.
2814.	Cümle cumhūrıla ḳuṭṭāʿ-ı ṭarīḳ Ellerinden kāyināt olmış ḥarīḳ	Onların tamamı yol kesici eşkıyalardır; kâinat onların elinden ateşler içinde yanmaktadır.
2815.	Ol diyāruñ ḳavmi bu üslūbıla Ḥīlesi çoḳ fitne vü āşūbıla	O kavim bu üslüptadır; kavmin hilesi, dalaveresi ve fitnesi çoktur.
2816.	Ḳatli olmışdur o ḳavmüñ vācibeyn Ḥaẕfı lāzım oldı belki lāzımeyn	Belki de o kavmin katli vacip olmuştur; mutlaka ortadan

		kaldırılmaları gereklidir.
2817.	Ẕikr olan yirler ḳatī çoḳ ʿazledür Niçe fersaḫ yiri ʿUzle gözledür	Zikrolunan yerlerin arası pek uzun mesafedir; bu başıboş yerler, uzle denen yerlerden gözetlenir.
[119b]		
2818.	Arası her ʿuzlenüñ bir ḫaylī yir ʿUzlete ḳābil degül ḳaṭʿā o yir	Uzle denen yerlerin arasında uzun mesafeler vardır; o yerlerin arası yalnız dolaşmaya uygun değildir.
2819.	ʿUzle anda bir mesāfe dimedür Ol süḫan maḫṣūṣ bu iḳlīm iledür	Uzle, onların diline özgüdür ve bir çeşit 'mesafe' manasındadır.
2820.	Rāst gelse ger o ḫarlar ġāfile Yoġ iderler olsa ol bir ḳāfile	O eşekler, gafil birine denk gelse karşılarında (tek bir kişi değil de) bir kafile olsa bile yok ederler.
2821.	Anlaruñ ḥaddi bize ġāyet yaḳīn Cengden egmez o Zeydīler egin	Onlar sayıca bize yakınlar; o Zeydîler savaştan kaçmaz ve boyun eğmezler.
2822.	Ceng ol ḳavmüñ ʿaceb ne ḥaddidür Ḥarb-i ʿiṣyānuñ çekilmiş seddidür	Savaşmak o kavmin ne haddine! (Onlar), isyan mücadelesi için çekilmiş bir set gibidirler.
2823.	Böyledür bu ḳavm-i ḍāllüñ ḫilḳati Ḥākim olmaḳ bunlara müşkil ḳati	Dalalete düşmüş bu kavmin yaratılışı böyledir; bunlar üzerine hâkimiyet kurmak gerçekten güçtür.
2824.	Ḫaylī tīr-endāz ister ḥākimin Göz göre öldürdiler zīrā kemin	Yöneticilerinin otoriter ve savaşçı olmasını isterler; aksi takdirde bir kısmını öldürürler.
2825.	Ol vilāyetler ḳamusı böyledür Ādemi bu ḳavm ḍarbı söyledür	O vilayetlerin hepsinde usül bu şekildedir ve insanları darp edip soydukları konuşulmaktadır.
2826.	Bu Yemende fikr olan mekr ü ḥiyel Hīç bir yirde olur mı söyle gel	Yemen'de olan hile ve dalaverelere başka bir yerde olur mu gel sen söyle.
2827.	Bu kimüñ tedbīri bura kimlerüñ ʿAḳlı bunda ġışş olur ḥākimlerüñ	Bu kimin tedbiridir, burası kime aittir; hâkimlerin kafası bu noktada karışıktır.

2828.	Ḥażret-i Ẓıll-i İlāhuñ nuṣreti Bendesinüñ işledügi devleti	Allah'ın gölgesi olan padişahın yardımı ve onun hizmetkârının yaptıkları (sonuç verdi).

Ḥikāye

2829.	Mālik olmadı Muṭahhar ẓabṭına Ḳādir iken ḥīlenüñ ol rabṭına	Mutahhar, hile ve dalavere etmeye kâdir iken bunu başaramadı.

[120a]

2830.	Buldı bu server ẓafer seyr it hele Rām ider anları bu her vechile	O serverin (Behram Paşa'nın) nasıl zafer kazandığını ve onları nasıl da itaat altına aldığını seyret.
2831.	Leng-pānuñ yaḳın iken ḥaddine Ḳudret irişdürmeye baḳ ḥaddine	O Leng-pâ'nın yakınındayken ona güç yetirmeye bak.
2832.	Ol yirüñ budur ki hem bir müşkili İki ḥıṣnı var o ḳavmüñ sevgili	O yerde yaşanan bir zorluk vardır; kavmin sevdiği iki kale mevcuttur.
2833.	Memleket fetḥi ḳılāᶜ alınması Bir nefesde bī-nizāᶜ alınması	Memleketin kavgasız bir şekilde alınması, o kalelerin fethine bağlıdır.
2834.	Ḫaylīce zaḥmetdür ıṣlāḥ eylemek Mümkin olmaz anı diller söylemek	Oraların zaptı çok zordur; zaptın mümkün olacağını dillendirmek bile zordur.
2835.	Biri nāmıla ḥiṣāruñ Rīşedür Beklemek ol ḥıṣnı muḥkem pīşedür	Kalelerden birinin adı Rişe'dir; o kaleyi muhafaza etmek, zor iştir.
2836.	Ṣūbe dir bir ḳalᶜanuñ nāmına da Ol ḳavim ḳādir anuñ ḥıfẓına da	Diğer kalenin adına da Sube denir ve o kavim oranın muhafazasına da kâdirdir.
2837.	Ḳalᶜa bekler Zeydī gibi olmaya Ḳalᶜadur anlara bunda her ḳaya	Zeydîler gibi kale muhafaza eden (bir topluluk daha) yoktur; onlar için her kaya bir kaledir.
2838.	Başına seng-i belā her āṡimüñ Serleri gire eline ḫādımuñ	Oradaki her günahkârın başına bela taşı değsin; onların kelleleri cellad

		eline geçsin.
2839.	Dinilür ḫādım bu yer cellādına Emr ile anlar ḳıyar evlādına	Bu yerlerde cellatlara hâdım denir; hâdımlar emir aldıklarında kendi evladına dahi kıyar.
2840.	Gör nice ol Ṣūbenüñ ṣaʿb idügin Yā nice feth̤ itmege el irdügin	Sube'nin ne zorlu bir yer olduğunu ve oranın fethi için neler yapıldığını gör!
2841.	Añılur Ṣūbe ṣuʿūbetle ḳatı Ḫarc iderler aña lā-büd diḳḳati	Sube, meşakkatle anılır; orada çok dikkatli olunması gerekir.
2842.	Ḍarb-zenden ṭopdan pervāsı yoḳ Ehl-i şirküñ cengden ībāsı yoḳ	Şirk ehli, top ve darbzenden korkmuyor ve savaşmaktan çekinmiyor.

[120b]

2843.	Böyle ṣarb olmaġıla ol yirler Atsañ ol ḥıṣna irişmez tīrler	O yerler o kadar sarptır ki kaleye doğru ok atsan yetişmez.
2844.	Cengi Zeydīler tüfeng ile ider Yā ṣavaş itdükçe seng ile ider	Zeydîler, ya tüfek kullanarak ya da taş atarak savaşır.
2845.	Tīr ü şemşīr ile itmez ceng iden Anlara reʾyile ider reng iden	Savaşanlar, ok ve kılıç kullanmaz; onlara karşı hile yapanlar bunu (planlı bir) fikirle yapar.
2846.	Ṣarplanmaḳla ḥiṣār üzre ḥasūd Yir idinmişlerdi dār üzre ḥasūd	O hasetçiler kale üzerinde kendilerine yer edinmişti.
2847.	İnḳıyād itmez o ḥıṣna ṭayanur Zeydī-i bed-ḫˇāh u nā-pāk istenür	(Ancak bulara rağmen zorluklar) umursanmaz ve kaleye dayanılarak pis ve kalleş Zeydîler istenir.
2848.	Milket-i sulṭāna gūyā müşterek Yir başın bunlar ḫıyānet iderek	Güya bunlar birlikte sultana ihanet etmiştir; ancak ihanetleri kendi başlarını yiyecektir.
2849.	Ḥaddi ḥattā ḳurb-ı Ṣanʿādur bunuñ Heb vücūdı gitmek evlādur bunuñ	Hatta bu kalenin sınırı, San'â yakınlarındadır; bunların ortadan

		kaldırılması yerinde olacaktır.
2850.	Ḳurtulur ol ṭāyıʿ olana ne söz Anlara seyfi münāsib görmezüz	İsteyen (eman alıp) kurtulur, onlara diyecek söz yoktur; onlara kılıç vurmayı münasip bulmayız.
2851.	İtmezüz ol kimseye biz merḥamet Olmaya ḳalbinde hergiz merḥamet	Biz, kalbinde merhamet olmayan o (isyan ehli) kimselere merhamet etmeyiz.
2852.	Pādişāha ʿāṣī ola yol kese Eyleme şefḳat yirile ol kese	Padişaha asi olup yol kesen kimseye şefkat gösterme!
2853.	Vācibü'l-ḥaẕfuñ öte ucı odur Fevt ola öldürmesi güci odur	Ortadan kaldırılması gerekenlerin diğer grubu bunlardır; zor olan öldürmektir (umarız) yok olurlar.
2854.	Böyle ifsāda ya kim ḳāyil olur Var mıdur kimse aña māyil olur	Böyle fesat çıkarılmasına kim rıza gösterebilir ki! Bu işe (fesada rızaya) meyleden kimse var mıdır?
2855.	Memleket içinde ola bā-vücūd Anlara bu nice vire ya vücūd	(Umarız fesatçılar) bu memleket içinde olunca yok olup gider; peki bu (padişah) onları yaşatır mı?
[121a]		
2856.	Böyle ṭūlāb ehli devrinde bu iş Olmaya ide ʿadū yirin geñiş	Bunca oyun ve hile bilen birinin (Behram Paşa'nın) devrinde düşmanlar rahat edecek değil ya!
2857.	Rīşeye olan işi işideler Göresin ol ḳavme ne iş ideler	(Duymayanlar), Rişeye yapılanları işitsinler; o kavme nasıl bir oyun ettiklerini görmelisin.
2858.	Şūbenüñ semtini seyf açmaġıla Birisi ḳurtulmaya ḳaçmaġıla	Suban semtini kılıçla açtılar ve (oradakilerin) hiçbiri kaçarak kurtulamadı.
2859.	Ol bilāda gör nice reʾy eyleye Ġayrılar olmaya kim saʿy eyleye	(Behram Paşa'nın) o beldelerin fethi için nasıl bir plan yaptığına bak; başkasının aklına bile gelmez.
2860.	İtdi ol müfsidlerüñ tedbīrini Fitne ehlinüñ ḳomaya birini	(Behram Paşa), fesat çıkaranlar için gerekli tedbirleri aldı; fitnecilerin hiçbirini sağ koymayacaktı.

2861.	Olmaya kim ḥaḳlarından gelmeye Ellerinden ya ḳılāʿ ın almaya	Olmaya ki bu fitnecilerin hakkından gelip kalelerini ellerinden alamasınlar!
2862.	Gördi ṭūlāb eyleyüb dermānını ʿ Āṣīnüñ ḳomaya bir mihmānını	(Behram Paşa), bir oyunla gereğini yerine getirdi; asilerden eser bile bırakmayacaktır.
2863.	İstedi evvel rehīn ol pāk-rā Geldi müşkil ḳavm-i Zeydīye bura	O temiz yaratılışlı, önce Zeydîlerin rehinliği kabul etmelerini istedi; ancak bu, Zeydîlere ağır geldi.
2864.	Virmemiş ʿ umrā rehāyin dünyede Nā-muṭīʿ ol ḳavm-i ḫāyin dünyede	(Zeydîler) dünyada umra alıp vermemiş ve o hainler dünya kurulduğundan beri itaat etmemiş.
2865.	Ẕerre-i rehne rıżāyı virmeyen Ṭāʿ ata ʿ ömrinde hergiz girmeyen	Rehineliğe zerre kadar rıza göstermeyen ve itaat altına asla girmeyen (bir kavimdir.)
2866.	Virmege mālı nice ḳāyil ola Terk-i şerre ola mı māyil ola	(Bu Zeydî kavmi) malını vermeye nasıl razı olsun, şerri terk etmeye nasıl meyletsin ki!
2867.	Bunca bitdiyse bu ḳavm eyle yeter Çoḳ naṣīḥat itdük anlara yeter	O kavme yeterince nasihat ettik; artık sonu nereye varırsa varsın!

Ḥikāye

[121b]

2868.	Bunlaruñ cengile açıldı gözi Zeydīde yoḳdur reʿ āviyyet yüzi	Bunların, savaş ile gözleri açıldı; Zeydîler de pişmanlık olmaz!
2869.	Lāzım olan anlara maʿ lūmdur Seyfsüz ıṣlāḥı nā-maʿ lūmdur	Aslında onlara gerekli olan şey bellidir; onların kılıçsız ıslah edildikleri görülmemiştir.
2870.	Eyle ʿ üryān aña tīġı gör deyi Ser-fürū eyler görünce kürdeyi	Ona ‘gör’ diyerek çıplak kılıcı göster; şiş gibi ince kılıcı görünce baş eğer.
2871.	Ehl-i ʿ iṣyānı ider şemşīr pāk Ṭāʿ at iderler diyüb nehnā fidāk	İsyancıları ancak ki kılıç temizler; (kılıcı görünce) “canmız sana feda

		olsun" diyerek itaat ederler.
2872.	Reʾy-i tīre ḳıl nişāne her birin Gözci ḳo ol ʿarṣa içre nāvekin	Her birini düşünce okuna nişan kıl; o arsa içinde okunu gözcü et.
2873.	Hīç bir beglerbegiye gelmeyüb Emr ile ḳaṭʿ ā emānı almayub	O asilerin hiçbiri beylerbeyine gelip asla eman almadı.
2874.	Kendü ʿāṣīlıḳlarında gezmede Şimdi ammā mācerāyı sezmede	Asiliğe devam etmekteydiler; ancak başlarına gelecekleri sezmeye başladılar.
2875.	Bildiler kim çıḳmaḳ üzre maḫreci Dilde bozuldı o ḳavmüñ maḫreci	Üzerlerine asker gönderileceğini öğrendiklerinde kavmin konuşmaları değişti ve bozuldu.
2876.	ʿAsker iḫrācına maḫrec dinilür Nitekim ol Lenge Aʿrec dinilür	Asker çıkarmaya mahrec denir; nitekim o Leng'e de A'rec denir.
2877.	Bu ʿibāretler Yemen taʿbīridür Bunda istiʿmāl olanuñ biridür	Bu ibareler Yemen'e hastır; (bu ibare) burada kullanılanların yalnızca birisidir.
2878.	Bir kimesne ḥaddine varmaz iken Ya da ͜ ayaḳ başmayub el ḳırmaz iken	Kimse (o kalenin) yanına bile yaklaşamazken, oralara ayak basamazken (işler değişti.)
2879.	Bir götürdekle ide ʿasker ḫurūc Ne ḥiṣār eyler taḥammül ne burūc	Bir götürdekle asker sevk edildiği vakit buna ne kale ne de burçlar tahammül eyler.
2880.	Eyledi taʿyīn serdār-ı şecīʿ Niçe begler aña oldılar muṭīʿ	Cesur serdarın tayin etmesiyle pek çok bey onun emri altına girdi.

[122a]

2881.	Yazdılar fürsān u ḫayyāl-i dilīr Eks̱eriyyā oldı irsāl-i dilīr	(Asker olarak) usta biniciler ve cesur at terbiyecilerini yazdılar; genellikle cesur olanlar gönderildi.
2882.	Adı sānı bellü çoḳ merdānile Gitdi serdār anda bu fermānile	Serdar, fermana tabi olarak, adı sanı belli pek çok yiğitle birlikte (savaşa) gitti.

2883. Bī-ḳıyās idi süvārī atıla
İster ol şeh-bāzlar kim atıla

Atlı birliklere kıyas edilecek bir şey yoktu; o yiğitler (düşman üzerine) atılmayı dilerdi.

2884. Her biri cengüñ olubdur ṣāniʿi
Yoḳdurur ġayrı daḫı bir māniʿi

Her biri, savaşın bir hilesidir; artık (fethin önünde) herhangi bir engel yoktur.

2885. Kāyināt oldı piyādile ṭolu
Ol tüfeng-endāzlardur āb-rū

Yeryüzü yaya birliklerle doldu; o usta silahşörler (ordumuzun) yüz akıdır.

2886. Rezmüñ anlar oldılar yüzi ṣuyı
Bī-vücūd eyler o ʿasker ʿāṣīyi

Onlar (silahşörler), savaşın en önemli unsuru oldu; o askerler asileri ortadan kaldıracaktır.

2887. Zeydīler ṣavt-ı tüfenge yüz ṭutar
Her ḳaçan ol ḳavm cenge yüz ṭutar

Zeydîler, tüfek sesine yüzlerini dönerler; o kavim her zaman savaştan yanadır.

2888. Muʿteber anda tüfengüñ çoḳluġı
Bir ʿadūnuñ varlıġıyla yoḳluġı

Orada çokça silah olduğu ve bir düşman olup olmadığı bilinmektedir.

2889. Evliyānuñ himmetiyle her şürūr
Defʿ olur defʿātıla irür sürūr

Her türlü fenalık, evliyanın yardımıyla defedilir ve bu topraklara neşe ve sevinç erişir.

2890. Bu Yemen milki erenler yiridür
Ol yeri ṣanma ki zenler yiridür

Bu Yemen toprakları erenler diyarıdır; sakın burayı kadınlar diyarı sanma!

2891. Ehl-i ceng olmaġa er yarar gerek
Bu vilāyetlerde yār arar gerek

Savaş ehli olmak için yararlı yiğitlerin bu vilayetlerde yârlarını arar (gibi savaşması) gereklidir.

Ḥikāye

2892. Gitdi ḥarbe her biri bir levn ile
Anları gönderdiler bu nevʿ ile

Her biri savaşa farklı bir renkte (elbise ile) gitti; onları savaşa bu şekilde gönderdiler.

[122b]

2893. Çıḳdılar ʿasker ḳamu serdār ile
Derdi Zeydīnüñ ziyāde zār ile

Tüm askerler serdarla beraber yola çıktı; Zeydîler ise, daha çok, bağırıp

çağırmakla meşguldü.

2894.	Dirdi anlar var mıdur şemşīrüñüz Tīġüñüz varısa vardur yirüñüz	Onlar (Zeydîler), “kılıcınız var mı varsa buyrun gelin (çarpışalım)” derdi.
2895.	Budur ol ḳavm içre nāmūsıla ʿār Eyler anlar almasuñ seyfile ʿār	Bu kavim için ar ve namus budur; onlar, kılıçsız alınmaktan, teslim olmaktan, ar ederler.
2896.	Bu daḫı anlarda cārü’lʿādedür Ol ʿArablar böyle bir sevdādadur	Bu iş, onlar (Zeydî Araplar) için geçerli bir âdettir; o Arapların böyle bir sevdası vardır.
2897.	Olagelmiş ʿādetüñ icrāsına Cārü’l-ʿāda dirler yemiş ismine	Olagelen bu âdetin uygulanmasına ve bir yemiş ismine carü’l-ada derler.
2898.	Boynına şarṭ olmış anlaruñ ḳılıc Ṭāyıʿ olmazlar ḳılıc olmaya hīc	Kılıç olmayınca bu işe razı olmazlar; öyleyse onların boynuna kılıç şart olmuştur.
2899.	İstedügi anlaruñ ger seyf ise Arasında Zeydīnüñ ol żayf ise	Eğer (Zeydîlerin) istedikleri kılıçsa ve kılıç Zeydîler arasında misafir kabul ediliyorsa (bu olacaktır).
2900.	Bir żiyāfet ide şimşīr anları Döküle meydānda ḫūn u serleri	Kılıç(larımız) onlara (Zeydîlere) bir ziyafet çekecek, kanları ve kelleleri meydana dökülecektir.
2901.	ʿAskeri iḳbāl birle gönderüb Yirine bāḳī ḳalanın dönderüb	Askeri saadetli bir şekilde gönderip geri kalanları da yerlerine sevk etti.
2902.	Ṭuydı Zeydīler nice olacağın Kendüler söyündürürler ocağın	Zeydîler, işin nereye varacağını anladı; ancak kendi ocaklarını kendileri söndürdü.
2903.	Düşdiler ol demde nār-ı ġayrete Vardılar ol ġamla ḫaylī ḥayrete	O vakit (Zeydîler) telaşa düştüler ve o gam çekerek hayli şaşırdılar.
2904.	Didiler ola Muṭahhardan meded Umdılar ġāyetle ol Ḫardan meded	(Zeydîler), ‘bize Mutahhar yardım eder’ deyip o Eşek’ten medet umdular.

2905. Aña varub yalvarub yaḳardılar
Mā-ḥaṣal dermān umaraḳ vardılar

Neticesinde (Zeydîler) derman umarak yanına geldiler ve (Mutahhar'a) yalvarıp yakardılar.

[123a]

2906. Virdügi bārūt içinde yana ol
Daḫı bundan ġayrı nice yana ol

(Mutahhar), bunlardan başka pek çoğuna barut verdi; umarız verdiği barutun içinde kendisi yanar.

2907. Kendünüñ ḳurbında böyle bir yeri
Almaya seyr eyle ol Leng-i ḫarı

Kendisinin yakınında böyle bir yer alındığı vakit sen o Leng-har'ı seyret.

2908. Alalar āl ile anı küll gibi
Ṣarara beñzi ġamile gül gibi

(Umarım, askerimiz) bir oyun ile orayı fethetsin ve bu gamla (Mutahhar), gül gibi sararsın.

2909. Belki ol anuñ ġamından ola fevt
Umaruz kim Aʿrece irişe mevt

Belki fethin gamından ölür; umarız Arec'e ölüm erişir.

2910. Bunı fāl itdük biz ol Leng-i ḫara
Eller içre yoġ ola ol masḫara

Biz o Leng-har'a bunu uygun gördük; dileriz o maskara, ortadan yok olur.

2911. Ḫaylī yardım itdi[1608] anlara o Ḫar
Yiye başını da el vere o Ḫar

O Har (eşek), onlara (asilere) epey yardım etti; olur ki (bu iş), o Har'ın kendi başını yer.

Ḥikāye

2912. Bir niçe günden irüb ol milkete
Buluşuldı Zeydī-i bed-ḫaṣlete

Birkaç günden sonra o memlekete varılıp kötü yaratılışlı Zeydîlerle karşılaşıldı.

2913. Her ṭarafdan orta yire aldılar
Her ḳola bir ḫāyli ʿasker ṣaldılar

(Zeydîlerin) her tarafı sarılıp ortaya alındı ve her yöne pek çok asker sevk edildi.

2914. ʿAskere anlar ẓafer bulmayuben
Buldılar itdüklerin arayuben

Onlar (Zeydîler), askere karşı zafer bulamadılar ve ettiklerini arayıp buldular.

[1608] Yazmada "indi" şeklindedir.

2915.	Anlara bu cengde olan işi Görmedük bir yirde didi her kişi	Herkes ‘onların (Zeydîlerin) başına gelenleri biz hiçbir yerde görmedik’ dedi.
2916.	Anlaruñ ḥāli ne oldı bildiler İt gibi zāyid yire çoḳ yeldiler	İt gibi gereksiz yere çok koştukları için onların ne halde olduğunu bilip anladılar.
2917.	Bir yire ḳaçmaġa ḳalmadı ümīż Ḳaçmaḳ isterlerdi cān ise ʿazīz	Kaçmak için (Zeydîlerin) ümitleri kalmadı; ancak can tatlıydı ve kaçmak istiyorlardı.

[123b]

2918.	Anı ḥıfẓa az er mi ḳodılar Ḳaçacaḳ anlara yir mi ḳodılar	Durumlarını korumak için çok sayıda asker görevlendirdiler; Zeydîlere kaçacak yer bırakmadılar.
2919.	Bir ḳola ḳavlile yürüyüş eden Yürür alay ile semt-i Rīşeden	Askerlerin bir kolu bir emirle saldırarak alay düzeniyle Rişe semtinden ilerlediler.
2920.	Ol ikinci ḳol yürüdü Ḫaymeye Olur ol yirler müşābih ḫaymeye	O ikinci kol Hayme’ye yürüdü; o yerler çadıra benzemektedir (ve bu yüzden bu adı almıştır).
2921.	Nāmına Ḫayme dinür ol cānibüñ Her ne ise ḥükm olupdur ġālibüñ	O tarafın adına Hayme denir; artık her neyse, hüküm galip olanındır.
2922.	Ḫaymenüñ ehli bize ṭāyıʿ durur Anlaruñ ṭoġruluġı şāyiʿ dürür	Hayme halkı bizi istemektedir; onların doğru ve dürüst oldukları, herkes tarafından bilinmektedir.
2923.	Andan āsān olmaġıla gitmesi İrişüb ol ḳavm ile ceng itmesi	Bu yüzden oraya gidilmesi ve o kavimle savaş edilmesi kolaydır.
2924.	İtdiler bu reʾyi de ol yirden Ḫaẓẓ olundı ġāyet ol tedbīrden	(Behram Paşa ve askerleri), bu fikri orada planladı ve bu karardan herkes mutlu oldu.
2925.	Gitdi ol yirden çü serdāruñ ḳolı Cümle cengüñ ehli ḫünkāruñ ḳulı	Serdarın kolu oradan (Hayme’den) gitti; savaş ehli ve hünkârın kulu olan herkes oradan gitti.
2926.	Pādişāhuñ devletidür işleyen Düşmen üzre nuṣretidür işleyen	Hükmü geçen, padişahın devletidir; geçerli olan ise onun düşmana karşı

		kazandığı zaferdir.
2927.	Bunca beglerle aġalar var idi Anda olanlar ḳamu serdār idi	Bunca ağa ve beyler vardı ve orada olanların hepsi kumandan idi.
2928.	İttifāḳıla olub her meşveret Oldı emr üzre cemīʿ-i maṣlaḥat	Her meşveret ittifakla sonuçlandı; bütün işler, emir üzerine gerçekleşti.
2929.	Eyleyüb cān u göñülden ḫidmeti Cānlarına gördi anlar minneti	Onlar(her bey ve paşa), can u gönülden hizmet edip yapılanların hepsini canlarına minnet gördüler.
2930.	Cenge taḳṣīrāt-ı ʿasker eylemez Bir bahāne bulacaḳ yir eylemez	Bahane edecek bir yer olmayınca; asker savaşta hata etmez.

[124a]

2931.	Elde şimşīrüñ bu deñlü kes̱reti Ḳıldı rūşen ceng yüzin s̱evreti	Elde bu kadar çok kılıç olduğu için savaş şiddetli olur.
2932.	Issıdur yalıñ yaraġıñ yüzi ne Āteşüñ düşmen girer mi közine	Yalın silahın yüzü ne sıcaktır! Düşman sonunda nasıl da ateşin közüne girdi.
2933.	Başı ḫavfından idi ceng eyleyen Anlara dehri odur teng eyleyen	Savaşanlar, kelle korkusundan savaşıyordu; dünyayı onlara dar eden bu duyguydu.
2934.	Ḫavf-ı seyf ider o ḳavmi ehl-i dīn Hem iṭāʿat itmesi oldı yaḳīn	Kılıç korkusu, o kavmi dindar eder; hem onların itaat etmesi de yakındır.
2935.	Yürüyiş iden ḳamu cemʿ oldılar Her ne kim itmişdi anlar buldılar	Yürüyenlerin hepsi toplandı; kim ne etmiş idiyse ettiğini buldu.
2936.	Bir ḳılıc uruldı Zeydī ḳısmına Lerze düşdi cümlesinüñ cismine	Zeydîlere öyle bir kılıç vuruldu ki hepsini bir titreme aldı.
2937.	Üstine lerzān olan şemşīr idi Ortada pervāz uranlar tīr idi	Onların üstünde titreyen, kılıç idi; ortada (kuş gibi) kanat çırpanlar ise oklardı.

2938.	Olub ol demde niçe ḳanlar revān Oldı merdüñ her biri ṣāḥib-ḳırān	O vakit pek çok kişinin kanı aktı; mert olan herbir kişi, güç elde etti.
2939.	Serlerin kesdiler ehl-i şerlerüñ Yirlerün ḫāk itdiler ol seglerüñ	(Osmanlı askeri), şer ehlinin kellelerini kesti ve o köpeklerin yerini toprak eyledi.
2940.	Düşdi biñ baş anda her bir ādeme Özge demdür bu dem uymaz bir deme	O vakit her bir adama bin kelle (düşman) düştü; bu, bambaşka bir vakittir başka vakitlere benzemez.
2941.	İrişüb Ḥaḳdan ʿināyet ʿaskere Ḳuvvet ü furṣatla nuṣret ʿaskere	(Behram Paşa ve mahiyetindeki) askerlere Allah tarafından inayet, kuvvet, fırsat ve yardım erişti.
2942.	Eylediler anda çoḳ yüz ağını Dar idüb düşmen başına ṭağını	O vakit (askerlerimiz), yüzleri kara çıkarmadılar ve düşmanın başına o dağı dar ettiler.
2943.	Ol şeyāṭīnüñ seri ṣaġ ola da Ol reʾīs-i Zeydī-i zāġ ola da	O şeytanların reisi (Mutahhar), o kargaya benzeyen Zeydîlerin reisi, sağ olsa (ne yazar!).

[124b]

2944.	Anuñ ol ḥāl-i ḥayātında ola Mālik olmaya aña çāre bula	Bu hâl onun (Mutahhar'ın) hayatında yer alsın ve o, bu hâle çare bulamasın.
2945.	Burnı dibinde bunuñ gibi bilād Fetḥ ola ṭayanmayub ehl-i ʿinād	İnat ehli karşı koyamasın ve onun (Zeydî reisinin) burnunun dibinde böyle bir belde fethedilsin.
2946.	Aña ol muḥkem helāk olmaz mı ya Böyle ġamdan Leng-ḫar ölmez mi ya	Peki, o Leng-har, bu yüzden iyice helak olup gamdan ölmez mi hiç?

Ḥikāye

2947.	Nice cürʾetdür bu cürʾet Rūmīde Nice himmetdür bu himmet Rūmīde	(Osmanlılara karşı) bu cüret nasıl bir cürettir, bu himmet nasıl bir himmettir?
2948.	Böyle iḳdām ehli ʿasker olmaya Böyle düşmen itdügini bulmaya	Böyle gayretli asker mevcut iken düşmanın ettiğini bulmaması

		mümkün değildir.
2949.	Yürüden ṭūlāb u tedbīrin müdām Düşmenüñ görür o taġyīrin müdām	Oyun ve hilesini sürekli devam ettiren düşmanın bozguna uğradığını görür.
2950.	Şındı ol aʿdā-yı dūnuñ mecmuʿı Yoḳ tamām oldı ʿadūnuñ mecmuʿı	Düşmanların tümü bozguna uğratıldı ve yok olup gitti.
2951.	Reʾs-i aʿdānuñ dirisin serdiler Hem resenler birle anı gerdiler	(Askerlerimiz) düşman reisini diri halde yere sererek halatlarla gerdiler.
2952.	Gördiler bāḳī ḳalan düşmen bunı Başa gelmek fikr iderler bu güni	Geri kalan düşman, bunu görünce başlarına böyle bir şeyin gelebileceğini düşündü.
2953.	Bir yire cemʿ olub eylerler ḳavil Bilmez iken hīç nedür anlar ḳavil	Onlar (Zeydîler), konuşmak ve anlaşmak nedir bilmezken bir yere toplanıp konuşmaya başlar.
2954.	El-emān içün nidā idüb gele Bu tenezzülle ṣadā idüb gele	(Zeydîler), eman dilemek için bu yenilgiyi kabul etmiş vaziyette seslenerek geldiler.
2955.	Bī-emān olub ider feryād u zār Gelmege başladılar zār u nizār	(Zeydîler) çaresiz kalıp feryat figan ederek, ağlayıp inleyerek gelmeye başladılar.
[125a]		
2956.	Böyle çoḳluḳ düşmene bulmaḳ ẓafer Degmede olur mı kār olmaḳ ẓafer	Böyle kalabalık düşmana karşı zafer kazanmak, muzaffer olmak rastgele olur mu?
2957.	Ḳoltuġında Lengüñ ol yirler ṭura İtmeye fetḥ anı Leng-i ḫar ṭura	O yerler Eşek'in yanıbaşında dursun ve o Leng-har oraları fethetmeden dursun (öyle mi?)
2958.	Ol sipāh-ı Rūmuñ itdügi hüner Añılur Zeydīler içre muʿteber	O Osmanlı askerinin gösterdiği hüner, Zeydîler arasında övgüyle anılır.
2959.	Ol ʿArablar hīç yüz aḳlığını Ummaz idi anda olmaḳlığını	Araplar, (Osmanlı askerinin) buraya kadar gelmelerini ve yüzlerinin ak olacağını hiç ummazdı.

2960.	Şöyle oldı fetḥ ü naṣr ol ānda Başsuz oynardı ʿadū meydānda	O vakit öyle bir fetih gerçekleşti ki düşman, meydanda başsız vaziyette oynamaktaydı.
2961.	Ḳalmadı şeyḫ ü naḳībi oldı ḳaṭʿ Tenleri rūy-ı zemīne oldı naṭʿ	Ne kadar şeyh, reis varsa hepsi kesildi; kesilen vücutları ise yeryüzüne örtü oldu.
2962.	Oldı şāh-ı Rūmuñ atı oynaġı Zeydīyi bulub piyāde urmaġı	(O topraklar), Osmanlı şahının Zeydîleri yok ettiği ve at koşturduğu yerler oldu.
2963.	Ġālib oldılar görür maġlūblar Döndi ʿāṣīlıḳdan ol maḳlūblar	Mağlup görünenler galip oldu; o dönekler (Zeydîler), asilikten vazgeçtiler.
2964.	Eyler iḳrārı günāhına Züyūd Anlara oldı emān almaḳ ḳuyūd	Zeydîler, günahlarını kabul ettiler; onların eman alması ise şart oldu.
2965.	ʿÖzr iderler ṣuçlarına ẓāhiren Ṣuç yıġub büyüklerine ẓāhiren	Görünüşe göre (Zeydîler), suçu büyüklerine ve ileri gelenlere atıp özür dilemek isterler.
2966.	Şeyḫlerdür cümlemüz iġvā iden Bize ceng eyleñ diyü ġavġā iden	(Zeydîlerin avam tabakası) 'bizleri yoldan çıkaran ve bizlere savaşın diye direten, şeyhlerimizdir' dedi.
2967.	Ol ḳabāyil ad iderler şeyḫine Her biri isnād iderler şeyḫine	O kabilelerin her biri şeyhinin adıyla anılır; her biri, bu işi şeyhine isnat etti.

Ḥikāye

[125b]

2968.	Bu fetiḥden çoḳ feraḥ itdi ẓuhūr Böyle nuṣret olmaya niçe sürūr	Bu fetihten çok ferahlıklar ortaya çıktı; böyle bir başarı ve sevinç görülmemiştir.
2969.	Ḳalmayub ḥarb u ḳıtāl ol müsteriḥ Gitdi ġam şimdengirü ol münşeriḥ	Savaş ve katliam sona erdi, müsterih ol; bundan böyle gam yoktur, rahat ol.
2970.	Ṭāyıʿ oldılar emān ile gelüb Emre rāżı baş u cān ile gelüb	(Zeydîler), kendi istekleriyle eman alıp geldiler ve canla başla verilen

emre razı oldular.

2971. Aldılar emr ile māl u rehnini
Eyle fehm ol ehl-i rāyuñ zihnini

Emir dâhilinde mallarına el koyulup rehin alındılar; artık o fikir ehlinin (paşanın) ne düşündüğünü anla.

2972. Her umūr olmışdurur tenbīh ile
Anı ol serdār ider tevcīh ile

Her emir, serdarın tenbih etmesi ve yönlendirmesiyle yerine getirilmiştir.

2973. Cemʿ idüb alur tüfenginüñ çoğın
Cümlesinüñ ellerinde bulduğın

(Askerlerimiz), onları toplayıp silahlarının çoğunu ve ellerinde olan diğer şeyleri aldılar.

2974. Ol ḳavim bilmez idi bu ḥāleti
Bī-ḳıyās alındı cengüñ āleti

O kavim, işin bu hâle geleceğini tahmin edememişti; savaş aletleri benzersiz şekilde toplanıp alındı.

2975. İstediler ola teslīm ol ḳılāʿ
Dögsek ister ṣoñra termīm ol ḳılāʿ

Kalelerin teslim olmasını istendi; ‘toplarla dövsek sonradan tamir edilmesi gerekir’ diye düşündüler.

2976. Dögmeden ṭūlābıla almaḳ ḳolay
Seyfden maḳbūldür tedbīr ü rāy

Topla dövmeden, hile ile almak daha kolaydır; fikir ve tedbirle fetih kılıçla fetihten daha makbuldür.

2977. Memleket ehline seyf urulması
Oldı ol ṭūlābıla fetḥ olması

O memleket halkına (Rişe halkına) kılıç vurulmadan hile ile oranın fethi gerçekleştirildi.

2978. Ḳalʿalardan çıḳdılar virmeklige
ʿAsker-i Rūm anlara girmeklige

(Zeydîler) kaleleri teslim etmek ve Osmanlı askerinin kaleye girmesi için kalelerden çıktı.

2979. Alub ol ṣavbıla ḥıṣn-ı Rīşeyi
Ḳıldı ʿādet dāyimā bu pīşeyi

(Behram Paşa ve adamları), Rişe kalesini bu cihetle aldılar ve bu işi daima âdet edindiler.

2980. Başdan aʿdāda ḥiṣār olmaḳ neden
Pādişāhuñdur burūcile beden

Zaten başından beri kale niçin düşman elindedir ki! Kale burçları ve bedenleri padişahındır.

[126a]

2981. Düşmene miḳdārını bildürdiler
Rütbe vü dizdārını bildürdiler

(Paşa ve adamları, ödemeleri gereken vergi) miktarını, rütbe ve muhafızını düşmana bildirdi.

2982.	Oldı żabṭ ol ḳalʿalar çün beglige Dost oldı döndi aʿḍā eylige	O kaleler beylik adına zaptedildi; düşman ise iyilik tarafına dönüp dost oldu.
2983.	Ṭāyıʿ olanlar ki virmişdi rehīn Ḳaṣr-ı Ṣanʿāya ḳonulmışdı hemīn	Kendi rızasıyla teslim olanlar rehin vermişti ve rehinler hemen San'â'daki saraya konmuştu.
2984.	Virmeyen ḫāyin rehāyīn nolduġı Başlarınuñ derisi ṣoyulduġı	Rehin vermeyen hainlere ne olduğunu sorarsan, başlarının derisi soyuldu.
2985.	Anları tezyīn iderler cemʿ idüb Eyle ol ḥāle taʿaccüb semʿ idüb	Onları(n kellelerini) toplayıp süslediler; bu hâli işitip şaşırmalısın.
2986.	Ḳaldurub Fellāḥlar ol serleri Fitnenüñ başı buġı hem serleri	Fellahlar, fitneye öncülük edenlerin ve isyancıların başlarını (kazıklara geçirerek) kaldırdı.
2987.	Niçe yüz başı ḳabāyil iline Virdiler ḥattā ki elde biline	Hatta yüzlerce başı da kabilelere, elde rehinler olduğunun bilinmesi için, verdiler.
2988.	Bindürüb çūb üzre her müfsid başın Ortadan götürdiler mülḥid başın	Her fesatçının başı ağaç kazıklara takıldı ve o dinsizlerin başları uluorta dolaştırıldı.
2989.	Bunda Zeydīler ki çoḳ baş ḳaldurur Başları gitmekle yoḳ baş ḳaldurur	Burada Zeydîler sıkça başkaldırırken başları kesilince isyan eden kalmadı.
2990.	Ellerinde ḳalmayub yat u yaraḳ Ol reʿāyāda meger ḳaldı oraḳ	(Zeydîlerin) ellerinde levazım ve silah kalmadı; o halkın elinde sadece orak kaldı.
2991.	Olmaduḳ ıṣlāḥ bir yer ḳalmadı İçlerinde cengi eyler ḳalmadı	Islah edilmeyen hiçbir yer kalmadı; (Zeydîler) içinde savaşacak kimse de kalmadı.
2992.	Döndi serdār ile ʿasker yirine Bu fetiḥden cümle aʿdā yirine	Serdar ve askerler yerlerine döndü; (umarız) bu fetihten dolayı tüm düşmanlar kıskançlık çeksinler.

2993.	Ḫoş mübārek günde olmuş bu sefer İrdi ol mevt-i Muṭahhardan ḫaber	Bu fetih çok hoş ve mübarek bir günde gerçekleşmiş ki Mutahhar'ın ölüm haberi erişti.

[126b]

Ḳıṭʿa vü Tārīḫ Berā-yı Fetḥ-i Vilāyet-i Benī Maṭar — **Benî Matar Vilayetinin Fethi İçin Kıta ve Tarih**

[*Fe ʿi lā tün / Me fā ʿi lün / Fe ʿi lün*]

2994.	Naẓar it yine Behrām Paşaya Niçe nuṣret virübdür ol Ḫallāḳ	O Hallak olan yaratıcının Behram Paşa'ya nasıl yardım ettiğine bir bak!
2995.	Yemen olsa yamān ṣanma yamān Ol ḥadīs̱ iledür yamān olmaḳ	Yemen, yaman bir yer olsa bile yaman sanma! (Yemen'in) yaman olması, o hadis iledir.
2996.	İtdi ıṣlāḥ oturduġı yirden Reʾy ü tedbīri ile yaḳın-ırāḳ	(Behram Paşa) oturduğu yerden, fikir ve tedbirle uzak yakın her yerin ıslahını sağladı.
2997.	Böyle ister ḳamu Yemen milki Ḳurulan yirden almayalar otaḳ	Tüm Yemen böyle ister ki mülkü olan yerlere otağ kurulmasın.
2998.	Fetḥ ü nuṣret ne lāzım anuñ iken Kendü nefsiyle her yire varmaḳ	Kendi isteğiyle her yere gitmek mümkün iken ona yardım ve fetih ne lazım olacak ki.
2999.	Ṭoplardan çıḳan ṣadā gibi Oldı nāmile ṭopṭolu āfāḳ	Top atılırken çıkan ses gibi gökyüzü onun (Behram Paşa'nın) namıyla doldu taştı.
3000.	Bu gelelden vilāyet-i Yemene Düşdi Zeydīlerüñ içine firāḳ	Bu (Behram Paşa) Yemen'e geldiği günden beri Zeydîlerin içine bir korku düştü.
3001.	Aldı evvel-emirde andan emān Fikr idüb ʿāḳil olan ehl-i mezāḳ	Düşünüp aklını kullanan ve zevk sahibi olan herkes ondan (Behram Paşa'dan) eman aldı.
3002.	Aldılar mālını reḥāyinini Bī-ʿaded divşürüldi anda yaraḳ	Pek çok mal ele geçirildi ve (İtaat etmeyenler) rehin alındı; o vakit oradan sayısız silah da toplandı.

3003. Anlaruñ añılacaḳ işleri çoḳ
Ola her yirde ʿaskerüñ yüzi aḳ

Onların (iyilikle) anılacak pek çok işler vardır; her yerde Osmanlı askerinin yüzü ak olsun.

3004. Yuyub arıtdılar Benī Maṭarı
Aña kimse uzatmaz oldı ayaḳ

Beni-Matar’ı (yağmur gibi) yıkayıp temizlediler ve oraya kimse ayak uzatmaz oldu.

3005. Şarḳ u ġarba yayıldı eyledügi
Ne olur dünyede bu ne olacaḳ

(Behram Paşa’nın) ettikleri; bu dünyada neler olduğu ve olacağı, doğu ve batıya yayıldı, bilindi;

[127a]

3006. İrişüb semm-i ġam helāk itdi
Ḳıldı ḳaddin Muṭahharuñ ol ṭāḳ

Gam çekmenin zehri, gelip Mutahhar’ı helak etti ve vücudunu kemer gibi iki büklüm etti.

3007. Añılur bu Yemende ol nuṣret
Yād ider ol fütūḥı ʿāṣī vü ʿāḳḳ

Bu Yemen’de başarı ve zaferler anılır; asi, serkeş kim varsa o fetihleri yâd eder.

3008. Hātif-i ġayb didi tārīḫin
Oldı fetḥ-i Benī Maṭar aña cāḳ
اولدی فتح بنی مطر اکه جاق

Sene 980

Gaibden gelen bir ses bu işin tarihini dedi ki: “Benî Matar fethedildi, (bu olay) anılacak.”

Sene 980 [M. 1572/73]

Muṭahhar-ı nā-pāk dār-ı fenāda maḳhūr olub ḫāk ile yeksān olmaġıla kāyināt āsūde-ḥāl olub ve ol şūm-ḳadem rāh-ı ʿadem cānibine gitmek ile milk-i Yemen şerr ü fitneden berī olub ve ol meẕheb-i Zeydīde olan Ḫāricīnüñ Āl-i ʿOsmāna iṭāʿat itmeyüb ṭūl-i ʿömrini ḫıyānete ṣarf idüb fenāya bekā-naẓar ile baḳub cemīʿ-i zamānını ḥarb u ḳıtāl ve ceng ü cıdāl ile geçürüb ve ẓulm ü cevri vücūd-ı nā-ḫalḳıla dünyādan götürüldügin bildürür.

Pis Mutahhar, bu dünya üzerinde kahrolup yer ile yeksan olunca kâinat rahat etti ve o kötü gidişli kişinin yok oluşuyla birlikte Yemen ülkesi fitne ve şerden uzaklaştı. Zeydî mezhebi mensubu olan Haricîler, Osmanlı İmparatorluğuna itaat etmeyerek ömürlerini hıyanet etmeye sarf etti, bu fani dünyaya ebedi nazarla bakarak tüm zamanlarını savaş, mücadele ve uğursuzlukla geçirdi. (Bu kısımı) onların ettikleri zulüm ve cefalara son verildiğini bildirir.

3009. Ẓulmet-i şeb refʿ olub irdi nehār
Gitdi ṣan faṣl-ı şitā geldi bahār

Gecenin karanlığı sona erip gündüz oldu; sanki kış mevsimi sona erip bahar geldi.

3010.	Nergis-i gülşen uyandı uyḫudan Gitdi göz açdurmayan berf-i miḥen	Gül bahçesinin nergisi uykudan uyandı; meşakkatler veren ve göz açtırmayan kar, gitti.

[127b]

3011.	Geldi revnaḳ gülsitānuñ rūyına Şol nesīm-i ṣubḥ irüb şeb-būyuna	Şu sabah rüzgârı şebboya erişince gül bahçesinin yüzüne renk geldi.
3012.	Nā-ümīd iken ire nāgeh sürūr Var iken yoġ ola bir ehl-i ġurūr	Ümitsizlik içindeyken nihayet neşe ve sevinç erişsin; gurur ehli kimseler var iken yok olsun.
3013.	Nice irdük ṣanki bir vīrāneden Ḳurtulub şād ol ġam-ı efsāneden	Sanki bir viraneden çıktık; o efsanenin gamından kurtulup şad olduk.
3014.	Ḫoş ṣafādur merg-i düşmen ādeme Yeg degül mi ẕevḳ ġamdan ādeme	Düşmanın ölümü insana hoş safa verir; zevk, insan için gamdan daha makbul değil midir?
3015.	Bu Yemende var idi bir ehl-i şer Görmemişdi mis̱lini nevʿ-i beşer	Bu Yemen'de şerli biri vardı ve onun benzerini insanlık görmemişti.
3016.	Leng-ḫar dirler Muṭahhar nām idi Meẕheb-i Zeydīde bir nā-kām idi	(O), Mutahhar namında bir topal eşek idi; Zeydî mezhebinden olan bir nasipsiz idi.
3017.	Baḫtını seyret bu ṣāḥib-ʿizzetüñ Ḳıl naẓar ġavrına iriş ḳudretüñ	Bu izzet sahibinin (Behram Paşa'nın) talihini seyret; kudretin hikmetine bak ve eriş.
3018.	Ol Muṭahharla ʿAlī-yi bin İmām Oldı devrinde iki düşmen be-nām	Mutahhar ve Ali bin İmam adlı iki düşmanımız, onun (Behram Paşa'nın) devrinde yok oldu.
3019.	İki ḳardaş idi ḳalmadı biri Gitdi ber-ḫurdār olmadı biri	İki kardeşlerdi ancak ikisi de kalmadı; (ikisi de) mesut olamadan geçip gitti.
3020.	Niçe ḥākim bu Yemende itdi ḥüküm Mālikāne itmedi gitdi ḥüküm	Pek çok hâkim, Yemen'de hüküm sürdü; fakat hiçbiri oraya gerekli şekilde hükmetmedi.

3021.	Virmezidi kimseye bunlar ḥużūr Cümle ʿālem şimdi itsünler ḥużūr	Bunlar (Mutahhar ve Ali), kimseye huzur vermezdi; artık herkes huzur bulsun.
3022.	Oldı ḳahr anlar zamānında bunuñ Var saʿādet ḫaylī şānında bunuñ	O ikisi bunun (Behram Paşa'nın) zamanında kahroldular; bu paşanın şanında epeyce saadet vardır.
3023.	Bu ne ṭāliʿdür ola Aʿrec helāk Ol ser-i aʿdā gözine ṭola ḫāk	Arec'in helak olması ne güzel bir kısmettir; (dileriz) o düşmanların gözüne toprak dolsun.

[128a]

3024.	Eyledi anı felek yirde nihān Oldı şerrinden emīn ḫalḳ-ı cihān	Felek onu (Mutahhar'ı) yerin altına gizledi ve cihan halkı onun şerrinden emin oldu.
3025.	Leng-pā müfsidlerüñ başı idi Cümle Zeydīnüñ o ḳallāşı idi	O Leng-pâ (Mutahhar), fesatçıların başı ve Zeydîlerin en kalleş olanı idi.
3026.	Ḥīle vü mekri o taʿlīm itmegin Kimse fitne idemez ol gitmegin	Hile ve dalavereyi o talim etmekteydi; onun ölüp gitmesiyle kimse fitne çıkaramaz.
3027.	Düşmenüñ ʿırḳı kesildi dünyede Ḫoş ṣatar bunuñ gibiyi dünye de	Yeryüzünde düşman nesli kesildi; hoş, bunun gibileri dünya bile arkasından vurur.
3028.	ʿIyş idenler yüzinüñ zehri ile Şimdi öldiler anuñ ḳahrı ile	Onun yüzünün zehri ile bayram edenler; şimdi onun başına gelenler yüzünden kahrolup ölüyorlar.
3029.	Ol reʾīs-i müfsidīne bu ecel İrdi pā-māl olmadan ḳurtuldı el	O fesatçıların reisine (Mutahhar'a) ecel erişti de geri kalanlar, ayaklar altına alınmaktan kurtuldu.
3030.	Ehl-i İslāmı budur taḥḳīr iden Kendü nefsini odur tekfīr iden	Müslümanları aşağılayıp kendi nefsini tekfir eden budur.
3031.	Ḥabs ide müʾminleri ol çāhda Tā ölünce ola āh u vāhda	(Mutahhar), müminleri kuyulara hapsedip onlar ölünce de ah vah ederdi.

3032.	Bu ne cehl olsun bu insānlıḳ mıdur Kāfir itmez bu Müslümānlıḳ mıdur	Bu ne cahilliktir, bu nasıl bir insanlıktır; bunu kâfir bile etmez, bu nasıl bir müslümanlıktır?
3033.	Ḥaḳ ḥużūrunda cevābını vire Vardı şimdi anda ḥālini göre	Bunun cevabını Hakk'ın huzurunda versin; (hem) şimdi ahirete vardı, artık kendi hâlini görsün.
3034.	Ṣon peşimānlıḳ ider mi fāyide İtdügi aʿmāl aña seyret nide	Son pişmanlık hiç fayda verir mi; ettiği işler yüzünden (Mutahhar'ın) başına gelecekleri seyret.
3035.	İtmedi ol bir ʿamel kim yaraya Ḳılduġı ẓulm idi her bī-çāreye	(Mutahhar), işe yarar bir tek amel etmedi; çaresizlere zulmedip durur idi.
3036.	Olalı aña maḳarr ḫāk-i siyāh Ḳurtulub mażlūmlar itmezler āh	Onun yeri kara toprak olduğundan beri mazlumlar kurtuldu, artık âh etmezler.

[128b]

3037.	Fitnesinden kāyināt oldı ḫalāṣ Niçe ḥābsinde olan buldı ḫalāṣ	(Mutahhar'ın) fitnesinden tüm kâinat kurtuldu; onun hapsettiği kişiler azat oldu.
3038.	Vācibü'l-ḥaẕf idi oldı ʿāḳıbet Olması geçmişdi oldı ʿāḳıbet	Onun ortadan kaldırılması vacip idi, hatta geç bile kalınmıştı; ama sonunda oldu.
3039.	Ṭūl-i ʿömrinde iṭāʿat itmedi Yā gelüb terk-i ḫıyānet itmedi	(Zaten o Mutahhar), ömrü boyunca ne itaat etti ne de hıyanet etmeyi bıraktı.
3040.	Āl-i ʿOs̱mān devletinde ol laʿīn Ḳahr olub oldı ḳamu ʿālem emīn	O lanetli kişi, Osmanlı devleti zamanında kahroldu ve bütün âlem rahata ulaştı.
3041.	Eylese inkār münkir niʿmete Dünye vü ʿuḳbāda uġrar mihnete	Nankör kişi verilen nimetleri inkâr ederse dünya ve ahirette bela ve musibete uğrar.
3042.	Pādişāhuñ niʿmetini ḳıldı ḫor Raḥmet-i Ḥaḳdan göreyin ola dūr	(Mutahhar) padişahın nimetlerine nankörlük etti; umarım Hakk'ın rahmetinden uzak olur.

3043.	Ol ḳadar vardur anuñ boynında ḳan Ehl-i dūzaḫ olduġına bu nişān	Üzerinde çok kişinin vebalinin olması onun cehenneme gidecek olduğunun işaretidir.
3044.	Yirini ide Ḫudā nār-ı caḥīm İtmeye raḥmet aña hergiz Raḥīm	Allah onun yerini cehennem ateşi eylesin; rahim olan Allah ona asla rahmet etmesin.
3045.	Bulmayınca itdügini ola mı Dünyede itdüklerini bula mı	Kişinin dünyada ettiklerini bulmaması mümkün değildir!
3046.	Ḳatl-i ādemden o Ḫar ḳaçmaz idi Hīc diyānet bābını açmaz idi	O Eşek lakaplı, insan öldürmekten hiç çekinmezdi; dinî konular üzerine de okumazdı.
3047.	Zeydī olmaġıla ol bī-merḥamet Ḫāṭırına gelmez idi āḫiret	O merhametsiz, Zeydî olduğu için ahiretteki hesaplar aklına hiç gelmezdi.
3048.	Bu ḳadar maẓlūmuñ aldı ḳanını Uçmaġa uçurdı murġ-ı cānını	(Mutahhar), bunca mazlumun kanını dökerek onların can kuşunu cennete uçurdu.
3049.	Anlara oldı şehādetler naṣīb Kime olur bu saʿādetler naṣīb	Onlara (Mutahhar'ın öldürdüğü kişilere) şehitlik nasip oldu; bu saadet kime nasip olur ki!
[129a]		
3050.	Anuñ elinde ölen oldı şehīd Kendüsi ḳala cehennemde Yezīd	Onun elinden ölenler şehitlik mertebesine ulaştı; o Yezid (Mutahhar da) cehennemde kalsın!
3051.	Gelmedi dünyāya bir böyle baḫīl Cennete buḫlile girmez ol ẕelīl	Dünyaya böyle bir tamahkâr daha gelmedi; o zelil kimse, cennete bu cimrilikle giremez.
3052.	Ol Ḫaruñ olmuşdı şāyiʿ ḫisseti Var idi hem bī-nihāyet bidʿatı	O Eşek lakaplı Mutahhar'ın cimriliği herkesçe duyulmuştu; hem sayısız bidat da çıkarmıştı.
3053.	Zeydīye olan imām aña peder Oġlı iken bu yüzinden el bezer	(Mutahhar'ın) babası Zeydîlere imam olmuştu; oğlunun yüzünden ise yabancılar bile bezmişti.

3054.	Ẓālim olmaḳla yürüdir ẓulmini Görmedi kimse o Lengüñ ḥilmini	(Mutahhar), zalimliğini ile zulmünü devam ettirir; kimse o Leng'in yumuşak huyluluğunu görmemiştir.
3055.	Yoġ idi insāna hergiz şefḳati Bī-raḥim melʿūn idi ol seg ḳati	İnsanlara asla şefkat göstermezdi; o köpek, rahmet etmeyen bir melun idi.
3056.	Ol kadar itmiş ki bidʿat iḫtirāʿ Ādeme virür anuñ semʿi ṣadāʿ	O kadar çok bidat icat etmişti ki o bidatların duyulması bile insanı şaşkına çevirir.

Ḥikāye

3057.	Gitdi dünyādan meẓālim ḳalmadı Ẓulm ölmekle bu ẓālim ḳalmadı	O (Mutahhar), bu dünyadan gidince zulümler son buldu; bu zalimin ölmesiyle zulüm kalmadı.
3058.	Olmayub ḫavf-ı Ḫudā ḳattāl idi Ḫalḳ aña uyardı ṣan Deccāl idi	Allah korkusu olmayan bir katil idi; halk da o (Mutahhar) Deccalmış gibi ona uyardı.
3059.	Anda ġāyet çoġ idi efʿāl-i bed Eyler idi ādemi ḥabs-i ebed	(Mutahhar), orada pek çok kötü iş etmişti; insanları müebbed hapisle cezalandırırdı.
3060.	Faʿl-i nā-maʿḳūlı evvel bu idi Başdan ayaġa o Ḫar bed-ḫū idi	Makul olmayan işlerinin ilki bu idi ki; o Eşek, baştan aşağıya kötü huylara sahipti.
3061.	Fitne başı gitdi ḳalmadı fiten Ol reʾīs-i şerr-i aʿdā cümleten	Düşmanın şerli reisi, o fitneci başı (Mutahhar) geçip gitti ve fitne son buldu.

[129b]

3062.	Şimdi pāk oldı hele milk-i Yemen Ḥākimin buldı hele milk-i Yemen	Şimdi Yemen mülkü temizlendi ve hâkimini buldu.
3063.	Ḥākimüñ bu ṭāliʿ-i mesʿūdıdur İster ol Ḥaḳdan anı maḳṣūdıdur	Bu, o hâkimin (Behram Paşa'nın) mesut talihidir; maksadı budur ve bunu Allah'tan ister.
3064.	Māyil-i ıṣlāḥ-ı ādemdür müdām İşi rāy-ı memleketdür ṣubḥ u şām	Hep insanın ıslah edilmesinden yanadır; işi, memleketin kalkınması için gece gündüz düşünmektir.

3065.	Oldı eyyāmında [ol] icrā-yı ʿadl Ḳande olsa olur ol meʾvā-yı ʿadl	Kendi hüküm zamanında adaleti icra eden o idi; nerede olsa adalet için sığınılacak kişi olurdu.
3066.	Memleket maʿmūr olur ḫoş olsa rāy ʿAdlile her yir olur rūşen-serāy	Güzel fikirlerle bir memleket bayındır hale gelir; adaletle her yer güllük gülistanlık olur.
3067.	Ṭāliʿinüñ ḳuvvetindendür bu heb Saʿyi ile himmetindendür bu heb	Bu olanlar, onun (Behram Paşa'nın) talihli oluşundandır; gayret ve himmetinden dolayıdır.
3068.	Ölse bir düşmen bu olur öldüren Ḳahrile aʿdāyı budur öldüren	Ölen bir düşmanı mutlaka bu öldürmüştür; düşmanı kahrından öldüren de bu iştir.
3069.	Baḫt-ı saʿdıdur iden bu işleri Oldı aʿdānuñ ġalaṭ bilişleri	Düşmanın bildiği şeyler yanlıştır; bu işleri gerçekleştiren, onun (Behram Paşa'nın) kutlu bahtıdır.
3070.	Dāyimā maḫlūḳı Ḫālıḳ öldürür Añlamayan bunı ḫoş cāhildürür	Yaratılmışların canını alan, yaratıcı olan Allah'tır; bunu bilmeyen ise cahildir.
3071.	Dünyeden kimse murād almış degül Bu fenā içre beḳā bulmış degül	Bu fani dünyada kimse istediğini elde etmiş ya da beka bulmuş değildir.
3072.	Düşmen öldügin Ḫudādan isterüz Bī-vücūd olub o ḫāk olsun dirüz	Düşmanın ölmesini Allah'tan dileriz ve 'düşman ortadan kalkıp toprak olsun' deriz.
3073.	Bunuñ itdügi ḥaḳāretler nedür Ḫalḳa ḳılduġı ihānetler nedür	Bunun (Mutahhar'ın) halka ettiği hakaretler ve ihanetler nedir böyle!
3074.	Rūy-ı ʿālem tāzelendi ölmegin Būyını ol Leng-ḫarun özlemegin	O Leng-har'ın ölmesi ve kokusunun ortadan kalkmasıyla yeryüzü tazelendi.

[130a]

3075.	Öldügi dem ger ṣorariseñ sene Leng-ḫar çıḳdı ṣuratdı (?) seksene	Eğer o Leng-har'ın ne zaman öldüğünü sorarsan seksen yaşına gelmişti. (?)

3076.	Kendüye fānīyi bāḳī ṣanduğı Ġayrı çıḳdı ittifāḳı ṣanduğı	Kendisi için fani olan şeyleri baki sandı; kendisine müttefik sandıkları ise yabancı çıktı.
3077.	Ġurre-i māh-ı recebde Leng-pā Yüz yire ḳoyub aña ḫāk oldı cā	Leng-pâ, recep ayı'nın ilk günü yüzünü yere koydu ve toprak ona mekân oldu.
3078.	Gülmez idi dāyimā anuñ yüzi Güldi ol gitmekle dünyānuñ yüzi	Onun (Mutahhar'ın) yüzü hiç gülmez idi; ancak o gidince dünyanın yüzü güldü.

Ḳıṭʿa vü Tārīḫ Berā-yı Helāk Şoden-i Muṭahhar-ı Muḳahhar — **Kahredilmiş Mutahhar'ın Helâk Olmasına Kıta ve Tarih**

[Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün / Feʿū lün]

3079.	İşit Behrām Paşanuñ bu vaṣfın Saʿādet nice irmişdür Ḫudādan	Behram Paşa'ya Allah'tan nasıl bir saadet eriştiğini ve paşanın bu vasfını işit.
3080.	ʿUmūmen şād u ḫurrem oldı ʿālem Sürūr u ẕevḳ ü şevḳıla ṣafādan	Âlemin geneli, neşe sevinç ve zevkten mesrur bir hâl aldı.
3081.	Helāk olmaḳla Leng-i ḫar Muṭahhar Ḳamu refʿ oldı ol ẓulmet havādan	Leng-har (lakaplı) Mutahhar'ın helak olmasıyla havadaki karanlık perdesi tamamen kalktı.
3082.	Şu deñlü ẓālim idi ol bed-aḫter Reʿā[yā]sı bile añmaz duʿādan	O kötü yaratılışlı (Mutahhar), o kadar zalim biriydi ki kendi tebaası bile onu duasında anmazdı.
3083.	Bu deñlü Zeydīye sulṭān iken ol Añar yoḳ ḫayrıla bir āşinādan	Zeydîlere bunca zaman sultanlık etmiş olmasına rağmen bilinen kimse onu hayr ile anmaz.
3084.	Cefā vü cev[r] ü ẓulüm aña ʿadālet Anuñ bir ġayrı ḥükmi yoḳ ezādan	Onun adaleti; cefa, cevr ve zulümdür. Onun, eziyetten başka bir hükmü yoktur.
3085.	Yemende çoḳ ġazā gördük egerçi Bize yeg geldi bu cümle ġazādan	Biz, Yemen'de pek çok gaza gördük ancak bu, bize hepsinden daha makbul geldi.

3086.	Belā olmuşdı ḫalḳuñ başına ol Hele ḳurtardı Allāh ol belādan	O (Mutahhar), halkın başına bela olmuştu da Allah milleti o beladan kurtardı.

[130b]

3087.	İṭāʿat nidügin bilmezdi hergiz Ṣavābı farḳ itmezdi ḫaṭādan	(Mutahhar), itaatin ne olduğunu dahi bilmezdi; yanlışı doğruyu fark edemezdi.
3088.	Ṣanur ölmezdi dünyāya ṭayanub Ne çāre buldı Ḳārūn ol ġınādan	Dünyaya bağlanmıştı ve ölmeyeceğini sanırdı; Karun'a zenginliği ne fayda verdi ki!
3089.	Aña tīr-i ecel irişdi āḫir Döner mi atılan ḳavs-ı ḳażādan	Sonunda ecel oku ona (Mutahhar'a) erişti; kaza ve kader yayından atılan (ok) geri döner mi hiç!
3090.	Didi hātif muṣannaʿ tārīḫini Serini çekdi Leng-ḫar fenādan **سرینی چکدی لنك خر فنادن** *Sene 980*	Gaip meleği bu olayın tarihini sanatlı şekilde söyledi: 'Leng-ḫar' fena âleminden başını çekti.' *Sene 980[M. 1572/73]*

Vilāyet-i Ceble ḳurbında ʿUdeyn nām yerde Kör ʿİvāżī dimek ile maʿrūf bir şeyḫ var idi eben ʿan ced Yemende ḳalʿa ṣāḥibleri idi istiḳāmet birle ve iṭāʿat üzre dīvāna ḫıdmet iderken ol aʿverüñ ḳalbinde şeyṭanet olmaġıla nāgehān ʿiṣyān idüb māl-ı maḳṭūʿını virmeyüb ṭarīḳ-i sulṭānīden gelüb geçenleri ḍarb u ġāret itmege başladuġı ecilden mezkur müfsidüñ ḳalʿasını muḥāṣara idüb nice alduḳların bildürür.

Ceble vilayeti yakınlarında, Udeyn adlı yerde, Kör İvazi olarak bilinen bir şeyh vardı. Yemen'de kuşaklardır kale sahibiydiler. İstikamet üzere ve itaatle divana hizmet ederlerdi; ancak o Kör'ün kalbinde şeytanlık olduğu için gizliden gizliye isyan edip kendisine biçilen vergiyi ödemedi. (Bu kısım), Sultan yolundan gelip geçenleri darb etmeye ve yağmalamaya başladığı için bahsi geçen kör fesatçının kalesinin nasıl kuşatılıp alındığını bildirir.

3091.	İbtidā eyle yine bir ḳıṣṣaya Gir ḥikāyetle o fetḥ-i ḳalʿaya	Yine, yeni bir kıssaya başla; o kalenin fethine hikâye ile başla.
3092.	Ger işidilseydi nev-peydā ḫaber ʿĀleme virür ferah aʿlā ḫaber	Yeni bir haber duyulsaydı âlemi ferahlatan bir haber olurdu.

[131a]

3093.	Bundan aʿlā yüksek ola ol nedür Ḳulle-i Ḳāfa berāber ḳalʿadur	Buradan daha yüksek yer neresi olabilir ki; burasının yüksekliği, Kaf Dağı'nın zirvesine denktir.
3094.	Var idi bir şeyḫ evlād-ı ʿArab Rūmī ile muḫteliṭ adı ʿArab	Adı Arapça ve Türkçe karışık olan Arap asıllı bir şeyh var idi.
3095.	Didilür anuñ ʿİvāżī adına Düşmez idi mekr ü āl endāmına	Onun adına İvazi denirdi; hile ve dalavere nedir bilmezdi.
3096.	İḫilāṭı külli idi ḫalḳıla Gör ġurūr ile sen anı ne ḳıla	Sürekli halkla iç içeydi; fakat gurur yüzünden onun neler yaptığını gör.
3097.	Ṭoġruluḳla ḫidmet iderken döner Var imiş anda ḫıyānetden es̱er	Dürüst bir şekilde hizmet ederken döneklik etti; demek ki içinde ihanet duygusu gizliymiş.
3098.	Şeyṭanat itdüġin andan yalıñuz Bir gözi kör idi aṣlen görüñüz	Onun şeytanlık ettiğini ve aslen bir gözünün kör olduğunu görün.
3099.	Ādeme ol baḳmaz idi göz ile Bildüñ anı fitnedür bu söz ile	İnsanlara gözüyle bakamazdı; bu söz ile bil ki bu fitnedir.
3100.	Ol nişāne ḫavfı ile yine biz Dir idük anuñ baḳar gözine biz	Biz yine de o nişaneden çekinerek onun gözünün gördüğünü söylerdik.
3101.	Ḫıdmet iderdi ezel dīvāna ol Şeyḫ iken oldı meger dīvāne ol	O, eskiden beri divana hizmet ederdi; ancak şeyh iken divane olup gitti.
3102.	Gözüne uran güzel ʿaḳl eylemiş Sözi yirinde gözi naḳl eylemiş	Onun gözüne vurup gözünü çıkaran ne güzel düşünmüş; söz yerine gözünü çıkarmış.
3103.	Ḳıldı ʿiṣyān istiḳāmetden geçüb Ṣāḥib-i let oldı devletden geçüb	(İvazi), güç ve iktidarı bırakıp doğru yoldan çıkarak isyan etti.
3104.	Añılur kāşifligi anuñ ʿAdīn Eyle manṣıbdan ider iẓhār-ı dīn	Onun Adin keşifliği anılır; öyle mansıptan dolayı dindar olduğunu

gösterir.

3105. ʿĀṣī olmaġa sebeb arar yürür
Kendüyi şeyṭān gibi ol kör görür

O kör (İvazi), kendini şeytan gibi görerek isyan etmek için sebep arar.

[131b]

3106. Olmasa ḳalbinde ḫāyınlıḳ gerek
Böyle mi eylerdi neyler ol gerek

Onun kalbinde böyle bir hainlik olmasaydı böyle mi yapardı? Gerekli olan şeyleri yapardı.

3107. Ol iṭāʿat bābı içre girmeyüb
Ḳaṣd ider ʿiṣyāna ḳısṭeyn virmeyüb

O (İvazi), itaat etmeyip hissesine düşen vergiyi vermek istemez ve isyana kalkışır.

3108. Pādişāhuñ gösterür milkine şirk
Ol laʿīnüñ varımış göñlinde çirk

(İvazi), padişahın mülküne şirk koşar; o lanet adamın gönlünde kötülük varmış.

3109. Ḫāṭırında olan oldı āşikār
Ḫıṣn içinde olur ol aʿlā şikār

Onun aklında olan şeyler açığa çıktı; o, kale içinde güzel bir av olur.

3110. Körlük idüb ol ḳapandı ḥıṣnına
Ḳoyuben Ḥaḳḳı ṭayandı ḥıṣnına

O (İvazi), körlük ederek Allah'ı bırakıp kalesine güvenerek kaleye kapandı.

3111. Ḫaylī itdiler naṣīḥat aʿvere
Didiler ıṣlāḥ ola mālın vire

(Osmanlı yöneticileri), bir gözü kör şeyhe ıslah olup malını vermesi için çok nasihat ettiler.

3112. Ṭutmayub pend aña kār itdi cünūn
Gitdügince artar üstinde düyūn

(İvazi ise), nasihat dinlemeyip gittikçe delirdi; borçları da gittikçe arttı.

3113. Başına görüñ ne gelür aʿverüñ
Gör nice olur ʿİvāżı ebterüñ

O körün başına neler geldiğini görün; soyu kesilen İvaz'ın nasıl olduğunu görün.

3114. İtdügin bulur ḳo itsün körlügi
Aña neyler seyr idün münkirligi

(İvazi), ettiğini bulacaktır, bırakın körlük etsin; nankörlüğünü yüzünden başına gelenleri görün.

3115. Bu Yemen müfsidleri meẕkūrlar
Yanına Lengüñ dirülmiş kūrlar

Zikredilen bu Yemenli müfsidler, Leng'in yanında toplanmış körlerdir.

3116. Her biri anuñ ser-i iblīsdür
Ḫissetiyle baġrı bişmiş pīsdür

Onların her biri iblislerin reisidir; düşmanın bağrı, cimrilik yüzünden yanmış pistir.

3117. Evvelā bunuñ görün şeyṭānlıġın
Ṭāyıʿ iken itdügi ʿişyānlıġın

İlk olarak bunun şeytanlığını, bilerek ve isteyerek isyana kalkışmasını görün.

3118. Pādişāhuñ şeyḫi ola ceddile
Ṣoñra merdūd ide kendin reddile

Soy olarak padişahın şeyhi iken kendini kovulmuşlardan eyledi.

[132a]

3119. Āḫirī anuñ gibi tek noliser
ʿĀḳıbet serden geçüb yoġ oliser

Sonunda onun gibi biri ne olacak; nihayet serden geçip yok olacak.

3120. Başını tez yir bu vādīde gezen
Yine yoldaşı olur andan bezen

Bu vadide (isyan vadisinde) gezen kişi, kendi başını çabuk yer; ondan bıkanlar, yine onun yoldaşı olur.

3121. Ḫāyinüñ yoḳdur ṣoñu çoḳ görmişüz
Niçe kez biz üstine at sürmişüz

Biz, hainlerin sonunun kötü olduğunu çok kez görmüşüz ve hainlerin üstüne at sürmüşüz.

3122. Niʿmet-i şeh ṭura nān-kūr gözine
Ṭurur elbette o nān kūr gözine

Şahın nimetleri o nankörün gözüne dursun; elbette yediği ekmek onun kör gözüne duracaktır.

3123. Oldı ol kör çün ḫıyānet nāẓırı
Żāyiʿ olması bu yolda ḥāżırı

O kör (İvazi), hıyanet etmeyi kolladığı için elindeki her şey bu yolda yok olup gidecektir.

3124. Gördiler almaz naṣīḥatden özi
Bildiler ṭaşra baḳar anuñ gözi

Nasihatleri dinlemediğini görüp gözünün dışarıda olduğunu bildiler.

3125. Bir belā var gözine görinecek
Bir iş itmişdür ki başı gidecek

Onun gözüne görünecek bir bela var; (yanlış) bir iş ettiği için başı gidecek.

Ḥikāye

3126. Niyyet itdiler alalar ḳalʿasın
Diñle varub ol ḥiṣāruñ almasın

Onun kalesini almaya niyetlendiler; o hisarın alınmasını dinle.

3127.	Aʿvere bildürmege miḳdārını Dikdiler fetḥ idecek serdārını	Kör'e (vergisinin) miktarını bildirmek için orayı (ileride) fethedecek serdarı gönderdiler.
3128.	Yazdılar ʿasker aña envāʿıdan İtdi tabʿiyyet olan etbāʿıdan	Ondan, sınıfını belirterek asker ve tebaa istediler.
3129.	Oldı serdārı muʿīn-i bī-ḫılāf Ehli ʿiṣyān olan olur mı muʿāf	Serdarı tereddütsüz yardım etti; isyan ehli olanlar muaf olacak değil ya!
3130.	Meşveret birle meşāyīḫ zümresi Ḳalʿanuñ fetḥine gitdi cümlesi	Şeyh zümresindekilerin hepsi meşveret ederek (Behram Paşa'ya yardım için) kalenin fethine gitti.
[132b]		
3131.	Anları gönderdiler ilzām ile Ḥākimüñ her itdügi ilhām ile	Hâkimin ilham etmesiyle onları susturarak gönderdiler.
3132.	Ḳırdırur biri birine ḫāyini Ḫūb üslūb ile eyler rāyını	(Behram Paşa), düşüncesini güzel bir biçimde uygular ve hainleri birbirine kırdırır.
3133.	Oldı bu ḫaṣlet o ḳavme ḫāṣiye Şefḳat itmez ṭāyıʿ olan ʿāṣīye	Bu haslet, huy ve tabiat; o kavme özgüdür. İtaatkâr olan, asiye şefkat etmez.
3134.	Eyleyüb her biri fikr-i ʿāḳıbet Ḫavf idüb itmezler oldı şeyṭanat	Sonunda (şeyhlerin) hepsi, etraflıca düşündü ve kendi sonlarından korkup şeytanlık etmekten vazgeçti.
3135.	Gördiler zīrā ki ḥālin birinüñ Oldı ıṣlāḥına bāʿis̱ biñinüñ	Zira birisinin başına gelenler görüldü ve bu olay bin kişinin ıslahını sağladı.
3136.	Bildiler ʿāṣī olanuñ ḥālini Añladılar cümle anuñ ḥālini	(Şeyhlerin) hepsi, asilik edenlerin hâlini bilip asilerin hâlinin ne olacağını anladı.
3137.	Pür-yaraġ oldı o dem herkes gide Ol ġazāya irişüb nuṣret ide	O vakit herkes, o gazaya nusret ile erişip gitmek için tüm hazırlıkları tamamladı.

3138. Oldılar ḥāżır müheyyā her giden
Gitmege ol aʿvere niyyet iden

O körle çarpışmak için niyetlenen herkes emre amade bir şekilde hazır bekledi.

3139. Yanına yaḳın anuñ serdār-ı ceyş
Kendünüñ de var bir miḳdār ceyş

Askerlerin serdarı onun yanına yakın idi; kendinin de bir miktar askeri var idi.

3140. Her ṭarafdan aña olanlar muʿīn
Ol erenlerle saña anlar muʿīn

Onun yanında olmak için her taraftan yardıma gelenlerle beraber erenler de vardır.

3141. Bir gice ġafletle irdiler kūra
ʿAḳlı başından nice gitdi gūra

Bir gece, gaflet içinde olan köre baskın ettiler; onun aklı başından mezara nasıl da gitti!

3142. Nāgehān çıḳmaḳla gözi öñine
Aġlamaḳdan çıḳdı gözi öñine

O körün karşısına ansızın çıkılıverince ağlamaktan (Kör İvaz'ın) gözü çıktı.

Ḥikāye

[133a]

3143. Çevresi ḥıṣnuñ görür çevrüldügin
Aʿverüñ diñle gözi devrildügin

O kalenin etrafının çevrildiğini görünce körün nasıl da perişan olduğunu dinle.

3144. Çevrilür ṭavrımız içre darılur
Belki ḫavfından yüregi yarılur

Hareketimiz üzere etraf kuşatılınca sıkışıp darlanır; belki korkudan yüreği yarılacak olur.

3145. Böyle ḳuvvetle aña göründiler
Biri biri üzre ʿasker döndiler

Kuvvetli bir şekilde o köre göründüler; askerler (savaşarak) birbiri üzerine döndü.

3146. Āmedānī şöyle bir ceng itdiler
Başına ḥıṣnı anuñ teng itdiler

(Askerlerimiz), ileri gelerek öyle bir savaş çıkardılar ki kaleyi o körün başına dar ettiler.

3147. Ḳalʿa olduġın ḥiṣār aʿver bilür
Ehl-i ḥıṣn içinde cümle ṭuyılur

Kalenin olduğu hisarı o kör (İvaz) bilir ve bu, hisar ehli arasında duyulur.

3148. Ol ḥiṣār ehli görür yaraḳların
Fikr ider anlar ne olacaḳların

O kale ehli hazırlıklarını tamamlayıp sonlarının ne olacağını düşünmeye başlar.

3149.	Olmaġıla her biri ölüm eri Oldılar ol ḳavm ġafletden beri	O kavmin her ferdi ölümü göze aldığı için gaflete düşmedi.
3150.	Gözlerine eyleyüb nevmi ḥarām Gice gündüz cenge eylerler ḳıyām	(Zeydîler), gözlerine uykuyu haram kılıp gece gündüz savaşırlar.
3151.	Ṭaş atar her zen mis̱āl-i zenberek Ādeme ḳarşu gelürler serperek	(Zeydîlerdeki) her kadın, küçük top gülleleri gibi taşları, insana karşı serper gibi atarak gelir.
3152.	Erler ile ceng ider ʿavratları Var ḳıyās it nicedür ġayretleri	Onların kadınları, erkeklerle birlikte savaş ederler; artık nasıl gayretli olduklarını sen kıyas et!
3153.	Ḳalʿadan kim merd ile zen ceng ide Anlara olur mı kimse reng ide	Kalede erkek ve kadınlar savaşmaktadır; böyle olunca onlara hile edecek kim olabilir ki!
3154.	Beklemekle olur olursa eger ʿAyb ide ol ḥıṣnuñ ehli yā meger	(Fetih), beklemekle gerçekleşirdi ancak o kale ehli ayıp etmesin mi!
3155.	Çekmede düşmen o ʿaskerden enīn Çekdiler hem aña bir ṭop-ı güzīn	Düşman, askerimizin elinden ağlayıp inlerken askerimiz bir de düşmana karşı güzel bir top çekti.
[133b]		
3156.	Urmaġiçün ḳalʿaya ol medfaʿı Ṭurmayub yolda ururlar medfaʿı	(Askerlerimiz), kaleyi topla dövmek için yolda (ilerlerken bile) durmadan top atarlar.
3157.	Sürʿatile gördi ṭop irişdügin Öldi ġamdan heb unutdı bildügin	Topun süratle kaleye doğru geldiğini görünce (İvazi), gamdan dolayı bildiği her şeyi unuttu.
3158.	Ḳalʿadan göründi ṭopuñ vāṣılı Oldılar miḥnet-keşīde ḥāṣılı	Neticede (düşmanlarımız) kaleden bakarak topun geldiğini gördüler ve hepsi mihnete düştü.
3159.	Ḳalʿına ol ḳalʿanuñ ḳaṣd olınur Her ne ḳaṣıd olsa çāre bulınur	O kalenin temellerine kastedilir ve her ne yapmak kastolunsa gerçekleştirilir.

3160.	ʿĀṣīler dāyim belāyıla ola Olmaya anlar ṣafāyıla ola	Asiler her zaman bela içinde olsunlar; umarız onlar hiç sefa içinde olmaz.
3161.	Ol ḫıyānet ehlinüñ miḥnetlerin Ḥaḳ ziyāde eyleye ẕilletlerin	Hak Teâla, o hıyanet ehlinin mihnet ve zilletlerini artırsın.
3162.	Olmışıdı ʿucb ile ʿāyet ʿalīl Kendüyi görmüşdi ḫaylī ol ʿavīl	O feryat eden (İvazi), kendini üstün görmüştü ve şaşkınlığı yüzünden bazı alametleri görememişti.
3163.	Geldi āḫir-kār anuñ yolına Ṣanma gelmez eşḳıyānuñ yolına	İşin sonunda, onun (İvazi'nin) istediği gibi oldu; eşkiyanın istediği olmaz sanma! (savaşmak istemişti, oldu).
3164.	Yeg degül midür şeḳāvetden ḥużūr Ḥākim iken ola ol yirden o dūr	Huzurlu olmak, şikâyet etmekten ya da bir yere hükmetmek, oradan uzak düşmekten yeğ değil midir?
3165.	Şöyle bir cennet-mis̱āli yirden Ayrıla elden gide bir yirden	Böyle cennet misali bir yerin (Kör İvazi'nin) elinden çıkması ve oradan ayrılması (kolay değildir).
3166.	Ḳalʿası aʿlā ḳuṣūrı var iken Ol vilāyetde ḥużūrı var iken	(İvazi'nin) kalesi ve çok güzel bir köşkü; ayrıca o vilayette huzurlu bir yaşamı vardı.
3167.	Ḫāyin ola vü ḥiṣār elden gide Bunca ol dār u diyār elden gide	(Şimdi ise İvazi) hain ilan edildi ve kalesi, bunca toprağı ve diyarı elinden gitti.
3168.	Ādeme yegdür bu dirlikden ölüm Ẓālime ḫayr eylemez āḫir ẓulüm	Ölmek, böyle yaşamaktan daha yeğdir; sonuç itibariyle zulüm, zalime hayır etmez.

[134a]

Ḥikāye

3169.	Memleket virildi bir ġayrısına Ḳalʿa da ḳalmaz anuñ birisine	Memleket (Kör İvazi'den alınıp) başka birine verildi; kale de onlardan birine kalmadı.
3170.	Rūz u şeb ḥıṣnı anuñ dögülmede Urulub ṭopıla çoġı ölmede	Onun (Kör'ün) kalesi gece gündüz dövülmekte ve kaledekilerin pek çoğu top darbesiyle ölmekteydi.

3171.	Niçesi ḳaçdı bize geldi ṭurub Şükr iderler yüzlerin yire sürüb	Kaledekilerin pek çoğu kaçarak bize sığındı ve yüzlerini yerlere sürüp (kurtulduklarına) şükretti.
3172.	Ṣan ce[hen]nemden irişdi cennete Ḥabs iken uġradı anlar ʿizzete	(Sığınanlar) sanki cehennemden kurtulup cennete erişti; sanki hapisten kurtulup izzet bulmuşlardı.
3173.	Niçe ay aʿdāya ḍarb-ı ṭopdan Gözlerin[1609] açdurmayub āşūbdan	Top darbeleri ve (savaşa dair) kargaşalıktan düşmana aylarca göz açtırmadık.
3174.	Ṣarp idi ġāyet ḫuṣūṣā ol ḥiṣār Bulmışıdı ʿişretile iştihār	O hisar, çok sarptı ve eğlenceleriyle şöhret bulmuştu.
3175.	Aña kār itmez iken ṭop u tüfeng Ṭop dögdükçe dökülüridi seng	Ona (kaleye) top tüfek etki etmezken top dövdükçe (duvarlarından) toprak dökülürdü.
3176.	Bīrīdür sāyir ḳılāʿuñ nāmı da Aña taḳṣīrāt yoḳ iḳdāmda	Diğer kalelerin adı da Bîrî'dir; oraya gitmekte bir sakınca yoktur.
3177.	ʿAsker idüb himmeti Ḥaḳḳa bülend Çevresini ḥıṣnuñ itmişlerdi bend	Askerler(imiz), Hakk'ın yüceliğine güvenip hisarın çevresini kuşatmışlardı.
3178.	Ol ser-i aʿdā diri ḳurtulmaya Olsa biñ cānı biri ḳurtulmaya	O düşmanların başı olanın (İvaz'ın), bin tane canı olsa biri sağ kurtulmasın isteriz.
3179.	Göz göre ol ḳādir olmaz ḳaçmaġa Kim aña dermān ide yol açmaġa	(İvaz'ın) göz göre göre kaçmaya gücü yetmez; onun kaçmasını kim sağlar ki?
3180.	Bildi ol aʿdā emāna çāre yoḳ Bī-emān oldı ḳatī biçāre yoḳ	Düşmanlar, (bizden) eman almaktan başka çarelerinin olmadığını gördü.

[134b]

3181.	Ġıybet idüb ḳalʿadan ister ḳaça Bir ṭarīḳile meşāyiḫ rāh aça	(İvazi), kaçmak için kendisine şeyhlerin yol açmasını ve kaleden

[1609] Yazmada "görlerin" şeklindedir.

		bu şekilde ayrılmayı istiyordu.
3182.	Kendü cinsüm baña ḳıymaz ola dir Ḳurtaram ḳaçmaḳla baş ol ḳola dir	'Kendi cinsim bana kıymaz bu şeklide kaçmakla kellemi kurtarayım' diye düşündü.
3183.	Niyyetinde ḳaçmaġı taḥḳīḳ ider Her yire aṣḥābını tefrīḳ ider	(İvazi), kaçmak için iyice niyetlenir ve kendine yakın olanları seçip ayırır.
3184.	Görmedin kimse o nā-peydā ola Ḳalʿadan çıḳduġı ṣoñra duyula	(İvazi), kimse görmeden kaleden çıkmayı ve kaçışının sonradan duyulmasını ister.
3185.	Bunı fikr eyler o ḳalbinde ṭutub Nāgehān gözden nihān ola tutub	O (İvazi), bu fikri kalbinde tutar ve gizlice duman gibi uçup gözden kaybolmak ister.
3186.	Ol ṭurub kendüye olan niyyeti Eyledi göñlinde olan niyyeti	O (İvazi) kalkıp kendisine karşı yapılan planı ve kendi içinden geçenleri anlattı.
3187.	Ḳavl iderler ḳalʿaya yürüyişe Yüreginde cānı olan ḳıyışa	(Paşa ve askerlerimiz), yüreğinde canı olanların cesareti olur; (onlar) kaleye yürümek için sözleştiler.
3188.	Oldı her yerden yürüyiş ḳalʿaya Olmamışdı böyle iş bir ḳalʿaya	Kaleye her yönden taarruza geçildi; daha önce kaleye yönelik böyle bir şey olmamıştı.
3189.	Anda gör ḳaçmış bulundı kör Yezīd Nice ḥīle eylemişdür gör Yezīd	O Kör Yezid kaçmış bulundu; kim bilir nasıl bir hile etmiştir.

Ḥikāye

3190.	Nuṣret ü ḳuvvetle ol gün fetḥini İtdiler diñle gel anuñ medḥini	Allah'ın yardımı ve askerin kuvvetiyle o gün kalenin nasıl fethedildiğinin medhini dinle.
3191.	ʿAsker-i şāha Ḫudā ḳuvvet vire Furṣat ile dāyimā nuṣret vire	Allah şahın askerlerine kuvvet ve fırsat versin, daima yardım etsin.
3192.	Ḫaylī ifsād ehli oldı pāy-māl Bir niçe yüz başı ḳıldı pāy-māl	Pek çok fesatçı (o gün) ayaklar altına alındı; nice başlar da (kesilip)

yerlere düştü.

[135a]

3193.	Başları üzre ide şimşīri yir Ṣaġ olanı ola sulṭāna esīr	(Düşmanın) başları üzerinde (Paşa'nın) kılıcı yer etsin; sağ kurtulanlar ise sultanın esiri olsun.
3194.	Ḳaçmış oğlı ile hem birḳac kişi Ḳalmış anuñ ḥıṣn içinde ḳardeşi	(İvazi), oğlu ve birkaç kişiyle birlikte kaçmış; kale içinde ise kardeşi kalmıştı.
3195.	Nāmıla Arslan bir ḳardaşını Ṭutdılar vaḥşīlerüñ sırdaşını	(İvazi'nin) Arslan adındaki, vahşilerin sırdaşı olan kardeşini tuttular.
3196.	Çekdiler zencīrden boynına sed Boynı bağlu bir esīr oldı esed	(Arslan'ın) boynuna zincirden bir bağ geçirdiler; Arslan, boynu bağlı bir esir oldu.
3197.	Geldi dīvāna o dem zencīrile Gör ne bir olmaz cihānda şīrile	O vakit (Arslan), zincirli bir şekilde divana geldi; cihanda o aslanla bir olmayan ne var bir bak!
3198.	Şīr-i nerr iken döner ol gör neye Döndi dīvān içre gūyā kürbeye	(Arslan), bir erkek aslan gibiyken neye benzediğine bir bak; divana geldiğinde sanki bir kediye döndü.
3199.	Vaḥşīlerle kūh iken anuñ yiri Şimdi zindān oldı Arslanuñ yiri	O Arslan'ın yeri, vahşilerle birlikte dağ iken şimdi zindan oldu.
3200.	Ol rehīn oldı ḳaçan ḳardaşına Olsa elde el irür yoldaşına	(Arslan), kaçan kardeşi için rehin oldu; elinde olsa (İvazi) yoldaşına yardım ederdi.
3201.	Kim çeker böyle birāder acısın Yā peder derdiyle māder acısın	Böyle bir kardeş acısını, ya da annne baba acısını kim çeker ki!
3202.	Ayrıla ḳardaş firāḳıyla kişi Dāyimā zār u nizār olur işi	Kişi kardeşinden ayrılırsa bu acı yüzünden işi her vakit ağlayıp inlemek olur.
3203.	Biri birin ārzū eyler yine Ṭāyıʿ olub ser-fürū eyler yine	(Belki kardeşler) yine birbirlerini arzular ve kendi istekleriyle boyun eğerler (diye düşünüldü).

3204. Anuñiçün itmedi ol anı ḳatl
Ḥabs idüb ḳılmadı Arslanı ḳatl

Bu yüzden (Behram Paşa) onu (Arslanı) katletmedi, Arslanı öldürmedi, hapsetti.

3205. Oldı ol yarār rehīn kişi aña
Ḫāṭırına anı geldükçe aña

O (Arslan), (Paşa için) hatırına geldikçe onu anacağı (ve kullanacağı) yararlı bir rehine oldu.

[135b]

3206. Böyle ṭūlābıla cümle düşmeni
Ṭāyıʿ eyler kendüye irişmeyi

(Behram Paşa), böyle bir hile ile tüm düşmanların kendi istekleriyle teslim olmalarını istiyordu.

3207. Arslan gibi ṭutub bir ḳardaşın
Ḫaylī żabṭ itdi ʿadūnuñ ser-keşin

Arslan gibi bir kardeşi tutsak edip düşmanın başıbozuklarından pek çoğunu zaptetti.

3208. Ḳalʿasın aldı döge döge anuñ
Körlügine kör gözine aʿverüñ

(Behram Paşa) o körün körlüğü sayesinde kaleyi toplarla döve döve aldı.

3209. Gördiler evlā o ḥışnuñ yıḳmasın
Fikr idüb ʿuṣretle inüb çıḳmasın

(Paşa), inip çıkmasının zorluğunu düşünerek kaleyi yıkmanın daha uygun olacağını düşündü.

3210. Almada ol ḥışnı çekmekle taʿab
Fetḥi anuñ böyle virmekle taʿab

(Askerlerimiz), kaleyi meşakkat çekerek aldılar; oranın fethi böyle eziyet vericiydi.

3211. Ol yerüñ ehl-i vuḳūfı çıḳdılar
Aña izn olmışdı ol dem yıḳdılar

Oranın yıkılmasına izin çıkmıştı; o yeri tanıyıp bilenler, çıkıp kaleyi yıktı.

3212. Ḳalʿanuñ defʿ eyleyüb engelligin
Düşmene bildürdiler düşmenligin

(Behram Paşa ve adamları), kaleyi yıkarak engelleri kaldırdılar ve düşmana haddini bildirdiler.

Ḳıṭʿa vü Tārīḫ Berā-yı Fetḥ-i Ḳalʿa-i ʿİvāżī-i Aʿver

Kör İvâzî Kalesinin Fethi İçin Kıta ve Tarih

[Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün / Fe ʿū lün]

3213. İrüb Behrām Paşaya saʿādet
Zamānında ʿadūya ḳalmadı yir

Behram Paşa'ya mutluluk erişti; onun zamanında düşmana yer kalmadı.

3214.	ʿİvāżī ḳalʿasına himmet idüb Ḥiṣār itmek içün gönderdi ʿasker	(Paşa), Himmet edip İvazi'nin kalesini kuşatmak ve fethetmek için asker gönderdi.
3215.	Çevirdiler o ḥıṣn-ı aʿveri çün İşit kim ʿasker anı nice bekler	(Askerler), Kör'ün kalesini kuşattılar; askerin onu nasıl beklediğini işit.
3216.	O bāṭıl devleye çoḳ kūrluk itdi Kör uġradı belāya ol bed-aḫter	O batıl inanışlı ve kötü yaratılışlı Kör, devletin nimetlerine körlük etti ve belaya uğradı.
3217.	Ṣoñın fikr itmeyüb ol aʿver-i naḥs Ki göz göre ġamuñ çāhına düşer	O uğursuz Kör, sonunu düşünmeyip göz göre göre gam kuyusunua düştü.
[136a]		
3218.	O yek-çeşm oldı aʿmā aġlamaḳdan İki gözden çıḳub bī-nūr u bī-fer	O tek gözlü, ağlamaktan kör oldu; gözünün feri ve nuru ağlamaktan kayboldu.
3219.	Ḳapandı ḥıṣna nā-çār oldı āḫir Peşīmānlıḳ aña ne çāre eyler	Sonunda çaresizce kaleye kapandı; artık pişmanlık ona çare olmaz.
3220.	Yemende ol idi reʾs-i şeyāṭīn Ḳafa-dār idi aʿdāya Muṭahhar	Yemendeki şeytanların reisi o idi; (ayrıca o Kör İvazi), Mutahharla aynı kafadaydı.
3221.	Meʿādin bunlara kim ola ġayrı Götürdi ayaġı dünyādan o Ḫar	O Har, bu dünyadan elini eteğini çekti; artık yeri âhiret olsun.
3222.	Aradı bulmadı dermān emāna Neye mālik ise vire dür ü zer	(Kör İvazi), inci ve altın gibi neyi varsa verip eman almak için çok uğraştı ama olmadı.
3223.	Görür ṭop u tüfengi pür-mehābet Anuñla bile ṭaġ u ṭaş iñiler	(İvazi), heybetli top ve tüfekleri görür ki o heybetli top tüfek sesleriyle dağ taş inlerdi.
3224.	Ḳaçar bir gice aña ṣabr idemez Ḥiṣār üzre kesildi niçe yüz ser	(Ancak İvazi), kale hisarı üzerinde yüzlerce başın kesildiği bir gece, sabredemez ve kaçar.

3225. Didi hātif anuñ fetḥine tārīḫ
Bu heybetle alındı ḥıṣn-ı aʿver
بو هيبتله الندى حصن اعور
Sene 980

Gaipten gelen melek, oranın fethi için tarih söyledi: 'Kör'ün kalesi bu heybetle alındı.'
Sene 980[M. 1572/73]

Vilāyet-i Mıḫlāf nām yerleri ḫilāf üzre iken ḳalʿa-i ʿİvāżīden ṣoñra ol bilāduñ cümle ḳalʿaların alub ve ʿāṣīlerin ṭāʿat itdürüb ṭāyıʿ olmayanları ḳılıcdan geçürüb ve anda olan ḳalʿaların nefʿī olmayanı yıḳub pādişāha nāfiʿ olanuñ içine rütbe ḳoyub ve meşāyiḫ elinde olan atları şeyḫlerde at [136b] *neyler diyü alub pādişāh-ı ʿālem-penāhuñ nāmūsını yirine getürüb ve niçe bunuñ gibi reʾy ü saʿyile ḫizāne-i ʿāmireye infaʿ olan meṣāliḥ görüldügin bildürür.*

(Bu kısım), Mıhlaf adındaki yerler muhalefet ve isyan yolunu tutmuşken İvazi'nin kalesinin fethinden sonra o beldelerdeki tüm kalelerin fethedildiğini; asilerin itaat altına alındığını; itaat etmeyenlerin kılıçtan geçirildiğini; fayda sağlamayacak kalelerin yıkıldığını; fayda sağlayacaklara yönetici atandığını; şeyhlerin elinde olan atların ellerinden alındığını ve padişahın namusunun yüceltildiğini; bunun gibi faaliyetlerle devlet hazinesine faydalı işlerin yapıldığını bildirir.

3226. Müstemiʿdür her ki bu devrānda
Böyle rāy işitmeye bir ānda

Bu çağdaki herkes bu olayı işitmiştir ve de böyle bir fikri daha önce işitmemiştir.

3227. Nāmıla mıḫlāf olan ehl-i ḫilāf
Bī-iṭāʿat ḳavm idi ol ṣanma lāf

Mıhlaf adındaki muhalif grup, itaat etmeyen bir topluluktu, bunu laftan ibaret sanma.

3228. Ḳalʿa-i Aʿver alınmaḳla ol ān
Fetḥ ola her ḳalʿalar anda olan

O vakit Kör'ün (İvazi'nin) kalesinin alınmasından sonra orada olan her kale fethedildi.

3229. Çekdiler mıḫlāf üzre ṭop-ı ḫūb
İtmedi anlar taḫallüfle ʿuyūb

Mıhlafın üzerine heybetli bir top çektiler; orada yaşayanlar ise (direnip) muhalif olmadı.

3230. Ger ʿinād ideydi ḫalḳı ol yirüñ
Ḳalmazıdı birisi ṣaġ anlaruñ

Eğer o yerin halkı (direnmekte) inat etseydi onların hiçbiri sağ kalmazdı.

3231. Ol ki ṭāyıʿ olmadı buldı cezā
İtdi anlar kendü cānına ezā

Her kim kendi isteğiyle itaat etmediyse cezasını buldu ve kendi canına eziyet verdi.

3232. ʿİzzet itdiler iṭāʿat idene
Urdular şimşīr ihānet idene

(Behram Paşa ve askerleri), itaat edene izzet ve ikram edip ihanet

		edene de kılıç vurdular.
3233.	Ellerinden her ḥiṣārı aldılar Ḳuvvetile ol diyārı aldılar	(Behram Paşa ve adamları), kuvvet ile o diyarı ve düşmanın elindeki her kaleyi de aldılar.
3234.	Pādişāha oldı ol yirler muṭīʿ Bilmez iken olmaġı anlar muṭīʿ	Orada yaşayanlar itaat nedir bilmezken hepsi padişaha itaat etti.

[137a]

3235.	Ḥākimüñ tedbīr ü rāyındandurur Żabṭı aʿdānuñ rehāyindendürür	Düşmanların zaptedilmesi, hâkimin (Behram Paşa'nın) planı ve (alınan) rehineler sayesindedir.
3236.	Her birinden aldılar maḳbūl-ı rehn Bunda zīrā kim olur mesʾūl-i rehn	(Zeydîlerin) her birinden uygun görülen rehineler alındı; zira burada rehineler mesuliyet alır.
3237.	Ol rehin kim şeyḫlerden alınur Anları fehm it ne yirden alınur	Rehineler şeyhlerin arasından seçilip alınır; artık bunun sebebini anla.
3238.	Eyleyüb cemʿ-i tüfeng ol aradan Anı heb tedbīr ü rāydur aradan	O arada (düşmana ait) bütün tüfekleri toplayıp aldılar; bunun sebebi tedbir ve planlı harekettir.
3239.	Ḳalmadı anda silāḥ ālāt ile Gezmez oldılar meşāyıḫ at ile	Şeyhlerde silah ve alet kalmadı; artık şeyhler atlarla gelmez oldu.

Ḥikāye

3240.	İtdi bir tedbīre reʾyile duḫūl Gör nice bulmışdur at almaġa yol	(Behram Paşa), tedbirli bir şekilde planını uygulamaya başladı; atlar için nasıl bir yol izlediğini gör.
3241.	Şeyḫlerden istedi heb atını Ḳalmadı almaya bir ālātını	(Paşa) oradaki şeyhlerden bütün atlarını istedi ve ellerinden almadığı bir alet ya da silah kalmadı.
3242.	Neyler esbi ol meşāyıḫ başdan Almaḳ evlā anı her evbāşdan	Şeyh olan kişinin atla ne işi olur ki; atı ayak takımının elinden almak daha uygundur.

3243.	Ḳalᶜaya beñzer ḳuṣūrın heb yıḳub Fitne olmaz oldı daġ üzre çıḳub	O şeyhlerin kaleye benzeyen köşkleri yıkıldı ve artık dağ üzerinde fitne çıkmaz oldu.
3244.	Ata binmez ḳalᶜaya yoḳ ḳudreti Düşmen arturmaḳda ṭurma ᶜuṣreti	Ata binilmez, kaleye çıkmaya da güç yetmez; orada durmanın güçlüğü, düşman kazandırmaktadır.
3245.	Bunlara olan işiñ tafṣīline Aña ᶜaḳl irmez o nice biline	Bunlara (şeyhlere) ne edildiğinin ayrıntıları bilinmez ve bu işe akıl ermez.
3246.	Nice reʾy idi o Baᶜdāna olan Ġayrılarda eyle oldı baᶜd-ez-ān	Ba'dân şehrine ne edildiyse o vakitten sonra diğerlerine de aynısı edildi.
[137b]		
3247.	Ḳalᶜalar kim her birisi añılur Birisi Ḥıṣn-ı Merīsī añılur	Kalelerin her birisi farklı bir isimle anılır; onlardan birinin adı Merisi Kalesi'dir.
3248.	Rayme-i S̱ānī o da Mıḫlāfda Añılur tā adı anuñ Ḳāfda	O, Mıhlaf'ta Rayme-i Sani (ikinci Rayme) olarak bilinir; orasının adı, Kaf Dağı ile birlikte anılır.
3249.	Ḳahḳahā anuñ yanında bir tepe Ḳalᶜa şer ehline ᶜālī-mertebe	Kahkaha, onun yanında bir tepedir ve kale, şer ehli açısından yüce bir mertebedir.
3250.	Ḳalᶜa-i Gevher-nigīn[1610] Ḥarrān ile Nāmı da budur ikisi şān ile	Diğer iki kalenin adları ise Gevhernigin ve Harran kaleleridir.
3251.	Ḳurb-ı Mulḥaẓẓdadurur Gevher-nigīn Olalı vīrāne ol ḫaylī sinīn	Gevhernigin, Mulhaz yakınında yer alır ve orası virane olalı uzun yıllar geçmiştir.

[1610] Gevhernigin Kalesi, masalsı unsurlar içeren bir halk hikâyesinde de geçmektedir. Binbir Gece Masalları'ından alınıp genişletilmek suretiyle oluşturulmuş metin, bir yazmadır. Kısaca hikâye şöyledir. Kâbistan padişahı Taymûs Şah'ın uzun müddet sonra bir oğlu olur. Taymûs'un Cihan Şah adını verdiği oğlu, ergenlik çağına geldiğinde bir geyiğin peşine düşer ve çok zorlu badireler atlattıkta sonra Şemsiyye adında bir peri kızına rastlayıp âşık olur ve onu bir şekilde elde ederek eve döner. Ancak peri kızı bir müddet sonra elinden kaçar ve "Beni tekrar elde etmek istersen Gevhernigin Kalesi'ne gelmelisin" diyerek ortadan kaybolur. Hikâyenin geri kalan kısmında Cihan Şah, Yemen'deki bu kaleye ulaşmak ve sevdiğine tekrar kavuşmak için uğraşır. Hikâyede; Gevherigin Kalesi, periler padişahının yaşadığı olağanüstü bir mekân olarak ele alınır. (Özkan Daşdemir-Yusuf Babür, *Cihan Şah ile Şemsiyye Hikâyesi*, Fenomen Yayınları, Erzurum 2015.)

3252. Şimdi rifʿatden tenezzül pāyedür
Būma kim vīrāneler ser-māyedür

Şimdi (şeyhler için) pâye, yücelik makamından düşüştür; viraneler, baykuşun sermayesidir.

3253. Her ḥiṣāruñ kim ḫarāb oldı yiri
Zāġ ḳavminüñ türāb oldı yiri

Her kalenin yeri harap oldu ve o karga kavminin yeri toprak oldu.

3254. Żāġa niçün olmaya hem-rāz o ḳavm
Biri birine ola ġammāz o ḳavm

O kavim kargayla niçin sırdaş olmasın; onlar, birbirlerini gammazlayıp dururlar.

3255. Ḥākime ḫāyınlıġın bildürmede
Kendü cinsini bulub öldürmede

Hâkim olana hayinliğini bildirerek kendi cinsinden olanları bulup öldürmekteler.

3256. Ellerinden her ne kim dirseñ gelür
Ṭāyiʿīnı bir yire dirseñ gelür

Her ne dersen (onların) ellerinden gelir; itaatkâr olanları da her ne istersen yapar.

3257. Kimse böyle re᾿yile ad idemez
Ḳaṣd idüb müfsidler ifsād idemez

Kimse böyle bir planla adını duyurmuş değildir; fesatçılar (onun devrinde) fesada niyet edemez.

3258. Düşmene ḳuvvet yirine irdi żaʿf
Ṭāliʿi aʿdāya bunuñ virdi żaʿf

Düşman, kuvvetlenmek yerine zafa uğradı; bunun (Behram Paşa'nın) talihi, düşmanları zaafa uğrattı.

3259. Aldı ḳamunuñ ḳılāʿın ḳomadı
Kesdi heb ehl-i nizāʿın ḳomadı

(Behram Paşa) bütün kaleleri aldı, hiçbirini bırakmadı; kavgacı güruhun hepsini ortadan kaldırdı.

[138a]

3260. Bu Yemen milkinde mādām ide rāy
İdemez bir yerde düşmen bunda cāy

(Behram Paşa) Yemen ile ilgili plan yapacak olsa, düşman bu topraklarda kendine yer bulamaz.

3261. Kim ki bundan ṣoñra ḥākim ola ol
Çekmeye derd istirāḥat bula ol

Kim (Behram Paşa'dan) sonra buraya (Yemen'e) hükmederse burada dert çekmeyip rahat etsin.

3262. Derdi bu çekdi ḥaṣūrın ide el
Añlamam bunuñ umūrın ide el

Derdi çeken budur, başkalarının gönlü daralır; bunun işlerini başkasının yapmasını anlamam.

3263.	Her ki bu tedbīr birle yürüye Olmaya naḥs üzre işi yürüye	Her kim tedbirli ve planlı bir şekilde hareket ederse onun işi uğursuz olmasın ve yürüsün.
3264.	Kendü bildügine yürür yine şer Anı bil taḥḳīḳ yolından şaşar	Bil ki kendi bildiğini okuyan kişi hakikat yolundan şaşar.
3265.	Buña iḥsān-ı Ḫudā olmışdurur Ġayra olmayan aña olmışdurur	Buna (Behram Paşa'ya) Allah ihsan etmiştir; başkasına bahşedilmeyen şeyler buna verilmiştir.
3266.	Kişi işin ḥaḳḳıla itmek gerek Ḥākim olan ḥaḳ yola gitmek gerek	Kişinin işlerini Hakkıyla halletmesi ve bir yere hükmedenin, hak yolunda gitmesi gerekir.
3267.	Ṭurmadın saʿy-ı ḫizāne itmede Varduğı yerde nişāne itmede	(Behram Paşa), devlet hazinesi için durmaksızın çalışmakta ve vardığı her yerde bir iz bırakmaktadır.
3268.	Aldı ol dem bī-ḥisāb anda ḥuṣūn Hem ḥısānını daḫı beyne'l-ʿuyūn	(Paşa), o vakit orada sayısız kale fethetti; bu güzellikleri gözler arasında pekçok (göz) gördü.

Ḥikāye

3269.	Ol meşāyiḫ zümresinüñ atların Yat u yarağın ḳamu āletlerin	(Paşa), şeyh zümresinin atlarını, silahlarını ve tüm alet edevatını ellerinden aldı.
3270.	Ḳabż idüb ḳomadı ḳuvvetden nişān İrdi ẕillet gitdi rifʿatden nişān	(Paşa şeyhlerin elinde olanları) kabzedip güçlerini bitirdi; şeyhlerin bütün yücelikleri gidip zillet erişti.
3271.	Nāmıla her birisi meşhūr iken Ḳıldı maḳhūr anları mesrūr iken	(Şeyhlerin) her biri meşhur ve mutlu iken (Allah) onların her birini kahretti.
[138b]		
3272.	Şöyle itdi ġayret-i ʿOs̱mānīyi Pür-żiyā ḳıldı ḳamu ẓulmānīyi	(Behram Paşa) Osmanlı için öyle gayret etti ki bütün karanlıkları aydınlığa kavuşturdu.
3273.	Ṭāyıʿ oldılar iṭāʿat bilmeyen Zāriʿ oldılar zirāʿat bilmeyen	İtaat nedir bilmeyenler itaat etti; çiftçilikten anlamayanların hepsi çiftçi oldu.

3274. Bir begi serdār idüb ṭūlābıla
Gönderür her fetḥe ʿaskerle bile

Hile ile bir beyi askerlere serdar edip her fethe askerle birlikte gönderdi.

3275. Döndürür ṭūlābınuñ her lāzımın
Ḥāṣıl-ı maḳṣūd ider ol kām-bīn

Maksadına ulaşmış olan Paşa, maksadın gerçekleşmesi için lazım olan her türlü hileyi yapmıştı.

3276. Rāy-ı tāḳı bu tamām itdi hele
Görelüm kim böyle nām itdi hele

Fikir kubbesini bu (Behram Paşa) tamamladı onun nasıl bir nam elde ettiğini görelim.

3277. Virdi çoḳ emn ü emānı kişvere
Ṣaldı ʿadlini Yemende her yere

(Behram Paşa), Yemen'de pek çoğuna eman verdi ve her yerde adaleti tecelli etti.

Ḳıṭʿa vü Tārīḫ Berā-yı Fetḥ-i Ḳılāʿ vü Bilād-ı Mıḫlāf

Mıhlaf Beldeleri ve Kalelerinin Fethi İçin Kıta ve Tarih

[Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün / Fe ʿū lün]

3278. Yine Behrām Paşaya naẓar ḳıl
Ne vechile çıḳardı bunda adı

Behram Paşa'ya bir bak ki buralarda (Yemen'de) adını nasıl duyurdu.

3279. İşini zūr-ı bāzū ile itmez
Olur tedbīr ile ḥāṣıl murādı

İstediği şeyleri bilek gücüyle değil plan ve tedbirle halleder ve muradına erer.

3280. İderler ʿadline anuñ iṭāʿat
Anuñla rām ider ehl-i ʿinādı

İnat ehli olanlar (bile) ona (Behram Paşa'ya) boyun eğer ve onun adaletine itaat eder.

3281. Daḫı olmamışıdı ġayra münḳād
Ki ḳıldı cümle düşmen inḳıyādı

Düşman, daha önce başkasına boyun eğmemişti; ancak hepsi ona boyun eğdi.

3282. Ḳul olur ʿadl ü inṣāfına ādem
İder bu āşinā luṭfile yādı

İnsan onun adalet ve insafı karşısında kul olur ve onun lütuflarını açıkça yâd eder.

3283. Muṭīʿ oldı ḳamu ḫāyin olanlar
ʿAdūnuñ ṭāliʿ-i meymūnı şādī

Bütün hainler, itaatkâr oldu; düşmanın bahtı uğurlu olanları ise mutlu oldu.

[139a]

3284. Ḫilāf ehli taḫallüf itmediler
O ḳavm iken ḳamu ifsāda bādī

Fesat çıkmasına sebep olanlar bu kavimden iken; muhalif olanlar muhalefet etmediler.

3285. Taᶜaccüble didüm ben aña tārīḫ
Nice alındı Mıḫlāfuñ bilādı
نيجه الندى مخلافك بلادى
Sene 980

Hiceb ederek bu işe tarih mısra‘ı söyledim: ‘Mıhlaf’ın beldeleri nasıl da alındı.’
Sene 980[M. 1572/73]

Mişvā Ḳalᶜası dimekle maᶜrūf bir muᶜaẓẓam ḥiṣārı yıḳmaḳ ecliçün Redāᶜü'l-ᶜarş nām vilāyetüñ ziyāretin bahāne idüb ol ṭarīḳ ile mezḳūr ḥıṣnı seyr idüb düşmen eline girse külli ıżṭırāb çekilüb yine alınmaḳ muḥāl olur diyü gördükde yıḳılması evlā olmağın yıḳdurub andan Redāᶜı teferrüc eylemege gidüb baᶜde Redāᶜü'l-kelb nām Ṣanᶜā yolında bir ᶜaṣīr yirde bir ᶜālī ḳalᶜa yapmaḳ emr idüb böyle geşt ü güzār itmek ile görülmesi lāzım yirleri görüb ehemm-i mühimmātdan olan yirleri ḥıfẓ u ḥırāset içün yapılmasına şürūᶜ olub ve nice ibtidā ve intihā olmışdur anı beyān ider.

(Bu kısım), Mişva Kalesi olarak bilinen muazzam bir kaleyi yıkmak niyetiyle; bahsi geçen kalenin gözetlenmesi maksadıyla (gözlem için uygun olan) Redau'l-arş adlı vilayetin (plan gereği) ziyaret edilmesini ve oradan (Mişva Kalesi'nin) gözetlenmesini anlatır. (Ayrıca bu kısım) kalenin (Mişva'nın) gözetlenmesini ve 'düşman eline geçerse geri alınması çok güç olur' düşüncesiyle (Mişva'nın) yıktırılmasını; ardından Reda'nın gözetlenmesini ve Redaü'l-kelb adıyla bilinen ve San'â şehri yolunda bulunan bir yerde muhkem bir kale yaptırılmasını anlatır. (Ayrıca) görülmesi gereken yerlerin görülüp önemli yerlerin ele geçirilip korunması maksadıyla ne yapılmıştır ve ne yapılması gerekir bunlara karar verip neler planlandığını beyan eder.

3286. Bir tedārikle olur her iḫtirāᶜ
Diñle nice olduğın ᶜazm-i Redāᶜ

Hazırlıklarla nasıl da görülmemiş bir iş edildiğini, Reda'ya doğru yola nasıl çıkıldığını dinle.

[139b]

3287. Nāgehān gör kim bu nice rāy olur
Rāhdan kim çıḳsa yola irgürür

Hemen bak ve bu nasıl bir fikirdir gör; kim yoldan çıksa tekrar yola sokulur.

3288. Ṭāyıᶜ ider āṣīyi tedbīr ile
Rāyile ünsiyyet eyler şīr ile

(Paşa), tedbirle asileri kendine bağlar; sağlam düşüncelerle arslanlarla arkadaşlık eder.

3289.	Düşmenüñ biñine bir reʾyi yeter İtdügi ṭūlāb ḥaḳḳā bu kih-ter	(Paşanın) gerçekte çevirdiği dolap küçüktür; ancak bir planı, bin düşmanı alt etmeye yeter.
3290.	ʿAzm ider bir gice seyr ider gibi Avına iner o şīr-i nerr gibi	(Behram Paşa) bir gece, erkek arslanın avına dalması gibi hareket edip yola çıktı.
3291.	Daḫı bir paşa aña gitmiş degül Biri bunuñ reʾyini itmiş degül	Daha önce hiçbir paşa bunun planı gibi bir plan yapmış ya da oraya gitmiş değildir.
3292.	Ne yire gitse sebebsüz gitmez ol Bir işi tedbīr ü rāsuz itmez ol	O (Behram Paşa), hiçbir yere sebepsiz gitmez ve hiçbir işi tedbirsiz ve plansız gerçekleştirmez.
3293.	Aña bir bāʿis̱ gerek her rāyda Niçe fetḥ u naṣr ola bir ayda	Her konuda bir bahis açmak gerekirse bir ayda fetih ve zafer nasıl gerçekleşecek ki?
3294.	Vādī-i Ḫūbān yolına gider Ol ṭarīḳ iṣyān yolına gider	(Paşa ve askerleri) Huban Vadisi yoluna gitti; ancak o yol isyancıların tarafına çıkmaktaydı.
3295.	Andadur cāy-ı Şelāle dinilen Andadur ol ḳavm cenge cemʿ olan	Şelale Geçidi denen yer o taraftadır ve savaş için toplanan (Zeydî) kavmi orada bulunmaktadır.
3296.	İki paşaya şehādet irişüb Ḳatl olub anlar ol yirde düşüb	İki paşa (o geçitte) katledilip yere düştü ve şehadet mertebesine ulaştı.
3297.	Virdi başın şeh yolına her biri Ol Veyis Paşa gibi server biri	Her biri padişah yolunda başını feda etti; onlardan biri, Veyis Paşa namındaki bir server idi.
3298.	Birine dirler Murād Paşa anuñ Nāmıla her birisi aʿlā anuñ	Bir diğerine de Murad Paşa derlerdi; onların her biri yüce insanlardı.
3299.	Kimse ol yirden ʿazīmet itmedi Ḫavf-nāk olan o yola gitmedi	Kimse oradan (Şelale Geçidi'nden) gitmedi; korkak olanlar o yoldan ilerlemediler.

[140a]

3300.	Bir ᶜacib nām itdi aña gitdügin Dāyimā ḫalḳ anuñ aña gitdügin	(Behram Paşa), oraya gitmekle garip bir şöhret buldu; herkes (paşa ve askerin) oraya gidişini anar oldu.
3301.	İrdi varub Ḥıṣn-ı Mişvā yanına İremez bir kūh-ı aᶜlā yanına	(Behram Paşa), Mişva Kalesi yanına vardı ki yüce dağlar bile o kaleyle boy ölçüşemez.
3302.	Çıḳmaġa ḳādir degül ādem aña Ḳaldı ḥayretde ḳamu ᶜālem aña	İnsanın o kaleye çıkması mümkün değildir; (orayı gören) herkes, hayretler içinde kaldı.
3303.	Bir ḫaṭā olsa ᶜadūdan kim olur Tā ḳıyāmet belki alınmaz ḳalur	Düşman tarafından bir hata yapılsa belki kıyamete kadar orası alınamaz, kalır.
3304.	Anda ol kūh-ı bülend üzre eẕel Var ḳudret birle ᶜibret bī-bedel	Orası, yüksek bir dağ üzerindedir; benzersiz ve ibret verici bir kudreti vardır.
3305.	Düşmene bir böyle ḳalᶜa düşmesün Zeydī-i zāġ aña nāgeh üşmesün	Umarız düşman böyle bir kaleyi elde etmez ve karga (sürüsüne benzeyen) Zeydîler oraya üşüşmez.
3306.	Çāre bir vechile olmaz almaġa Ol sebeb olur ᶜadūda ḳalmaġa	Orasının alınması hiçbir şekilde mümkün olmayınca düşman elinde kalır.
3307.	Yıḳmasın gördi münāsib ṭurmadın Döndürür ṭūlābı aña ṭurmadın	Orasının durmasındansa yıkılmasını münasip görürler ve bunun için durmadan hile ederler.
3308.	Anda ifsād olmaġın kerrātile Nām içün çıḳdılar aña atile	Orada fesat ve karışıklık çıksın diye (Behram Paşa ve adamları) at ile oraya defalarca çıktı.
3309.	Emr ider ol anı yaḳub yıḳmaġı Gördiler aña muḫālif çıḳmaġı	(Paşa) oranın yakılıp yıkılması için emir verdi; (Zeydîler) ona muhalif olmanın bedelini ödediler.
3310.	Ṭurmasında var mı nuṣret bī-sezā Bildiler ṭurmasun anuñ nā-sezā	Oranın yıkılmadan durmasında bir gereklilik var mı? Oranın durmasını faydasız gördüler.
3311.	Anı yıḳub ḳaldı ol ṭaġuñ yiri Oldı ol kūh-ı beyābānuñ yiri	(Paşa'nın emriyle askerlerimiz), o kaleyi yıktı ve kalenin olduğu yer,

		çöl dağı oldu.
3312.	Nā-bedīd idüb ol aḳan ṣuyını Ḳıldılar vīrāne-veş her sūyını	(Askerlerimiz, Mişva Kalesi’nin) akan sularını kesip her tarafını virane eylediler.
[140b]		
3313.	Eyledi rāh-ı Redāʿa niyyeti Varmaġa andan Derāʿa niyyeti	(Behram Paşa) Reda’ya doğru ilerlemeye ve ardından Dera’ya geçmeye niyetlendi.
3314.	Ḳıldılar bir iki gün anda ḳarār Oldılar ḫavfından aʿdā bī-ḳarār	Bir iki gün oraya gitmek için devam ettiler; bu esnada düşman, korkusundan ne yapacağını şaşırdı.
3315.	İrdiler şehr-i Redāʿa vardılar Ṣoñra gör nice Derāʿa vardılar	(Behram Paşa ve askerlerin) Reda şehrine vardıklarını ve oradan Dera şehrine nasıl geçtiklerini gör.
3316.	Düşmenān oldı şikārı şāhınuñ Ḫār u ḫāşāgın süpürdi rāhınuñ	Düşmanlar, şahın avı oldu; (şah), yolu üzerindeki çer-çöpü süpürüp temizledi.
3317.	Ol Redāʿü’l-ʿarşdur cennet-mis̱āl Böyle yoḳ bir gülşen-i cennet-mis̱āl	Redau’l-arş, cennet misali bir yerdir; yeryüzünde böyle cennet misali bir gülşen yoktur.
3318.	Nāle vü feryādı diñmez bülbülüñ S̱evreti dinmez ḥisābile gülüñ	Bülbülün feryat figanı dinmez; gülün ise öfkesi hesap edilemez.
3319.	Yā virür ol bāġ-ı cennetden nişān Yā odur taḥḳīḳ nefsinde cinān	Orası (Reda), ya cennet bahçelerinden bir numunedir ya da gerçekten cennettir.
3320.	Eylemiş ḥükm anda çoḳ sulṭānlar Şimdi anlar ḫākile yeksānlar	Orada pek çok sultan hüküm sürmüş; ancak şimdi hepsi toprak olup gitmiştir.
3321.	Kimseye bāḳī degüldür bu fenā Nām-ı Ḥaḳdan ġayrıda yoḳdur beḳā	Bu fani dünya kimseye sonsuza kadar kalmaz; Allah’tan başka hiçbir şey (de) sonsuz değildir.

Ḥikāye

3322.	İtdiler yine ʿazīmet niyyetin Pādişāhuñ itmegiçün nuṣretin	(Behram Paşa ve askerler), padişahın başarısını artırmak için yine yola çıkmaya niyetlendi.
3323.	Nām ile ol kim Derāʿu'l-kelbdür Ehli ol yirüñ ḳaviyyü'l-ḳalbdür	O yerin adı Derau'l-kelb'dir ve orada yaşayanlar katı kalpli, merhametsiz insanlardır.
3324.	Cümlesi bedvāndur ol ʿāṣiyān Ḫalḳı eks̱er anda anlardur ṣıyan	O asilerin hepsi bedevidir ve halkı kırıp geçiren, genellikle onlardır.

[141a]

3325.	Böyle it cānlu yüreklü seglerüñ Niçesin iñletmiş ola beglerüñ	Kim bilir bu köpek canlı (Zeydîler), orada beylik edenlerin nicesini ağlatıp inletmiştir.
3326.	Kelbler ṭurub D[er]āʿü'l-kelbde Eyler anlar olmayanı ḳalbde	Köpekler, Derau'l-kelb'de durup kalplerde olmayan ve akla bile gelmeyen şeyler ederler.
3327.	Rūz-ı ʿiṣyān olduġınca her bedev Görinür her birisi insāna dev	İsyan edildiği gün bedevilerin her biri, insana dev gibi görünür.
3328.	Ḳalʿa olsa anda bir ās̱ār olur Düşmene furṣat irişmez zār olur	Orada bir kale yapılsa hem bir eser bırakılmış olur hem de düşmana fırsat verilmez.
3329.	Ḥıfẓ ider her cānibini yollaruñ Rāst gelmez nāmı şöhret bulmanuñ	(Behram Paşa), bütün yolları tuttu; ancak şöhret bulacağı (ve yiğitlik göstereceği) bir olay yaşanmadı.
3330.	Geldi devletle o ḳalʿa yirine Eyledi ḥıṣnuñ tedārük birine	Kudretli bir şekilde kale yapılacak yere geldi ve oradaki kalelerin birinden de ihtiyaçlar tedarik edildi.
3331.	İtdiler taʿyīn anuñ üstādını ʿAdli āfāḳa çıḳardı adını	Kale (yapımı) için bir usta tayin ettiler; (Behram) Paşa'nın adaleti ise kendi namını göklere çıkardı.
3332.	Ḫoş gelüb bu reʾy ʿaḳl-ı pākine Urdılar ol dem esāsın ḫākine	Bu fikir onun (Behram Paşa'nın) temiz aklına mantıklı geldi ve o vakit toprağa temelleri attılar.

3333. Başladılar ol ḥiṣārı yapmaġa
Ehl-i şer yüz ṭutdı yoldan ṣapmaġa

O kaleyi inşa etmeye başladılar ve şer takımı şer takımı yoldan çıkmaya başladı.

3334. Yapdı ʿadlile ḥiṣārı ol dilīr
Oldı andan rāżı her bāy u faḳīr

O yiğit (Behram Paşa), adaletle o hisarı inşa etti ve zengin fakir herkes ondan razı oldu.

3335. Şöyle bir ʿālī-ḥiṣār oldı o ḥıṣn
Bu Yemende yādigār oldı o ḥıṣn

O kale çok yüce bir yapı oldu ve Yemen'de yadigâr olarak kaldı.

3336. Böyle nām itdi Redāʿa varmadan
Eylemişdi aña niyyet varmadan

(Paşa), Reda'ya varmadan önce buna niyet etmişti; oraya varmadan önce de güzel bir nam elde etti.

[141b]

3337. Dāyim işini ider tedbīrile
Hem muvāfıḳ olur ol taḳdīrile

(Paşa) işini her zaman tedbirli bir şekilde yapar ve Allah'ın takdiriyle muvafık olur.

3338. İtmez idi żāyiʿ-i evḳāt ol
Gözedürdi emīn-i sāʿāt ol

O (Behram Paşa), zamanını boşa harcamazdı ve en güvenli saatleri kollardı.

3339. Eylemezdi cengi her evḳātda
Eyleridi isʿad-ı sāʿātde

O, her vakitte savaşmazdı; ancak ki kutlu kılınmış saatlerde savaşırdı.

3340. Nuṣretini eyleye Mevlā ziyād
Ola ol iki cihānda ber-murād

Allah ona (Behram Paşa'ya) olan yardım ve ihsanlarını artırsın; o, iki cihanda muradına ersin.

Ḳıṭʿa vü Tārīḫ Berā-yı İḥdāṣ-ı Ḳalʿa-i Derāʿ Der-Rāḥ-ı Ṣanʿā

San'â Yolu Üzerinde Dera Kalesinin İnşa Edilmesine Kıta ve Tarih

[Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün / Fe ʿū lün]

3341. Dilā Behrām Paşaya muʿādil
Gelür mi bu Yemen milkine Paşa

Ey gönül! Acaba bu Yemen mülküne Behram gibi bir paşa daha gelir mi?

3342. İdüb her yiri maʿmūr itdi ıṣlāḥ
Zamānında ḥużūra irdi dünyā

(Behram Paşa), her yeri mamur hâle getirip ıslah etti; onun zamanında dünya huzura erişti.

3343.	Ḳoyun ḳurdıla devrinde yürürdi Ḳomadı fitne eyler reʾs-i aʿdā	(Paşanın adaleti sayesinde) koyunla kurt yanyana yürürdü; o, düşmanın fitnelerine müsade etmedi.
3344.	ʿAdūnuñ geldi ḥaḳḳından Yemende Ḳamu buldı emānı zīr ü bālā	Yemen'de düşmanın hakkından geldi; ast veya üst kim varsa hepsi eman buldu.
3345.	Ayırtlandı ne kim var külli şeh-rāh Ṭoḳunmaz ayaġuña senüñ ḫ̮ārā	(Behram Paşa'nın) yoluna çıkan ne varsa hepsi temizlendi; (umarız) senin ayağına taş (bile) dokunmaz.
3346.	Yapub bir ḳalʿa ol Ṣanʿā yolında Anuñla ol ṭarīḳi itdi iḥyā	(Behram Paşa), San'â yolunda bir kale inşa ederek kale sayesinde o yolu ihya etti.
3347.	Yerinde yapdı ġāyet ol ḥiṣārı Yapaldan yollar emn oldı ser-ā-pā	O kaleyi tam yerinde inşa etti; kaleyi bitirince yollar baştan sona güven altına alındı.
3348.	Anuñiçün o[1611] ḥışn vażʿ oldı anda Ki zīrā yollara ol gözçi ola	(Zaten) onun için, o kale, orada yollara gözcü olması maksadıyla inşa edildi.

[142a]

3349.	ʿAceb düşdi anuñ tārīḫ̮i **zī-rāʿ** ذی راع *Sene 981* Derāʿu'l-kelbe olmaz bundan aʿlā	Orasının (fetih) tarihi acayip şekilde "Ẕī-rāʿ" olarak düştü; Dırau'l-kelb'e bundan daha uygunu da olmaz. *Sene 981 [M. 1573/74]*

Cānib-i aʿdādan bir yarar ve nām-dār ḥaseb ü neseb ile maʿrūfu'l-vücūd eşrāfdan Şerīf Muḥammed bin Nāṣır[1612] dimekle meşhūr kimesnenüñ iṭāʿat-ı pādişāhīye gelüb muvācih olduġıdur ve nice tedbīr ü rāy ile gelmişdür anı bildürür.

(Bu kısım), düşmanlarımızdan olan ve meşhur bir soydan gelerek oranın eşrafından sayılan Şerif Muhammed bin Nâsır adlı kişinin padişaha itaat ettiğini ve onunla görüştüğünü bildirir. (Bu kısım ayrıca) bu kişinin hangi tedbir ve yollarla itaat ettiğini bildirir.

3350.	Diñle devrānı ki ne gūne döner Döndüginüñ nice üstine döner	Bu devranın ne türlü döndüğünü dinle; nasıl da bazılarının üzerine dönmektedir.

[1611] Yazmada 'ol' şeklindedir; ancak vezin gereği bu şekilde okunmalıdır.
[1612] Bu isim Hulusi Yavuz'un *Rumuzi Tarihi* adlı çalışmasında "İnbi Neşīr" olarak geçiyor. Ayrıca Rumuzi tarihinde bu kişi aşağılanırken burada övülüyor diyebiliriz.

3351.	Devri anuñ pür-ḥavādis̱dür bilüñ Dimezem ol köhne ḥādis̱dür bilüñ	Onun devri havadislerle doludur; eski havadisleri anlatmadığımı bilmelisiniz.
3352.	Rūzgārıla görenler devrini Luṭfına göre çekerler cevrini	Devranın dönüşünü görenler, gördükleri lütuf kadar da çile çekerler.
3353.	Gāh mihnet gāh cevr ü gāhī ġam Gāh ʿizzet gāh luṭf u ġāhī dem	(Bu devran), bazen zorluk, bazen sıkıntı bazen de gam verir; bazen izzet, bazen lütuf bazen de dem…
3354.	Gāh olur kim dostı düşmen ider H̱āne-i ġamdan saña mesken ider	Bazen olur ki (devran) sana dostunu düşman eder; bazen sana gam evini mesken eder.
3355.	Gāh aṭlas yirine geydürse post Gāhı eyler luṭfıla aġyārı dost	Bazen (devranın) atlas yerine post giydirdiği olur; bazen de yabancıyı sana dost eyler.
3356.	Yādı eyler saña nāgeh āşinā Bir faḳīre nitekim irür ġınā	(Bu devran), yabancı birini sana aşina kılar; nitekim bir fakiri de bolluğa eriştirir.
3357.	ʿİbret-i dünyāda hīç ġāyet mi var Ḥālet-i dünyā gibi ʿibret mi var	Dünyadan ibret almanın sonu yoktur; dünyanın bu hâllerinden daha iyi ibret mi olur?
[142b]		
3358.	Bir kimesne var idi eşrāfdan Noldı gör ẓāhir o ḳalbi ṣāfdan	İleri gelenlerdein biri vardı; o saf kalpli kişinin sonunda ne olduğunu gör.
3359.	Añılurdı düşmen içinde o merd Olmış ol aḳrānı arasında ferd	O düşmanların içinde mert bir insandı ve çevresindekilere benzemeyen, yegâne biriydi.
3360.	İbni Nāṣır nām ol āl-i rasūl İtmedi ʿiṣyānı göñlinde ḳābūl	Peygamber soyundan gelen İbni Nâsır adındaki bu kişi, vicdanen isyanı kabul edemedi.
3361.	ʿĀṣī olur mı olan böyle şerīf Nitekim var anda ol ism-i laṭīf	Böyle şerefli biri nasıl asi olabilir ki nitekim onda latif bir isim var.

3362.	Ol Muḥammed adı kim nāmındadur Ceddinüñ ismi müsemmāsındadur	Onun adında Muhammed ismi vardır ve atalarının ismiyle müsemma olmuştur.
3363.	Ced-be-ced ol mīr emīr oğlı emīr Beglere dirler o yirlerde emīr	O mirin dedeleri ve kendisi emirdir; o coğrafyada beylere emir derler.
3364.	Hem şerīf ü hem beg ol merd-i ġuzāt Ol emīr olduġına iki cihāt	O gazilerin merdi, hem beydir hem de şerefli biridir; bu iki yön, onun emir olduğunun delilidir.
3365.	Düşmen içre ḳılmış anuñ ḳadrini Bilmez aʿdā ol dülīrüñ ṣadrını	(Allah), düşman arasında olsa bile onu (Nâsır'ı) kıymetli etmiş; ancak düşmanlar onun kıymetini bilmez.
3366.	Yiri var cān üzre eşrāf olmaġın Neyler ol gör niyyeti ṣāf olmaġın	O, niyetinin halis olmasıyla bakın ne yapar; ileri gelenlerden olmakla onun baş üzerinde yeri var.
3367.	ʿĀḳil ü dānā imiş nefsinde ol Olmaġın ʿālī-neseb aṣlında ol	Yüce bir soyu olduğu için o (Nâsır), akıllı ve bilgili biri imiş.
3368.	Ṣanmaġıla ṣoñını oldı ʿazīz Yūsufını nitekim buldı ʿAzīz	O, sonunu düşünmekle aziz oldu; nitekim Aziz de Yusuf'unu buldu.
3369.	Mīr-i sulṭān idi anuñ vālidi Bu fikir ana daḫı iḳbāl idi	Onun babası sultanın miri idi; böyle olmak onun da arzusu idi.
3370.	Eyledi anı tefekkür evvelā Bir kişi evvel beg oğlı beg ola	(Nâsır), öncelikle birinin bey oğlu bey olması gerektiğini düşündü.

[143a]

3371.	Pādişāha ṭāyıʿ olmayub ḳala Eller elinden anuñ yirin ala	(Nâsır), padişaha itaat etmediği takdirde kendi elindeki yerleri başkalarının alacağını (düşündü).
3372.	Bu nice vech-i münāsibdür diyüb Maṭlebīnüñ issi ṭālipdür diyüb	Bu çok uygun bir durumdur ve talep edilen şeylerin sahibi, o işin talibidir.

3373.	Ḳıldı Mevlādan ṭaleb ol devletin Virdi ʿizzet aña ol dem rifʿatin	O, (Nâsır), Allah'tan kutluluk ve saadet diledi; Allah da o vakit ona izzet ve yücelik verdi.
3374.	Vācih olmamış iken ʿOs̱mānīye Oldı rāğıb ḫiẕmet-i sulṭānīye	(Nâsır), Osmanlıların tarafında değilken sultanın hizmetine girmeye rağbet gösterdi.
3375.	Ḥażret-i paşaya nāme gönderür Rūyını düşmenden ol dem dönderür	O vakit (Nâsır), düşmanlardan yüz çevirerek Paşa hazretlerine bir mektup gönderdi.
3376.	Devleye tābiʿdür anuñ nesli çün Böyle bir ʿālī-nesebdür aṣlı çün	Onun nesli devlete itaat ederdi ve (o Emir Nâsır) aslen böyle yüce bir soydan idi.
3377.	Ola bir beg-zāde māyil cān ile Ṭāyıʿ olmaġ isteye ol şān ile	O (Emir Nâsır) samimi bir beyzadedir ve şanıyla şerefiyle devlete itaat ve hizmet etmek ister.

Ḥikāye

3378.	İtdi saʿyile niçe reʾy-i melīḥ Tā ẓuhūr ide olan maḫfī ṣarīḥ	Gizli şeylerin ortaya çıkması için çalışarak pek çok güzel düşünce ileri sürdü.
3379.	Ḫaylī ṭūlāb itdi ṭāyıʿ itmege Nām olub ʿālemde şāyiʿ itmege	(Nâsır), itaat edip bu âlemde duyulmak ve nam sahibi olmak için hayli oyun etti.
3380.	Gelmesine eyledi çoḳ vaʿdeyi Evvel ol itmişidi żabṭ Ṣaʿdeyi	Onun (Nâsır'ın) gelmesi uzun sürdü; çünkü öncesinde Sade'yi kuşatmıştı.
3381.	Geldüginde Ṣaʿdeye yol ol bulur ʿAskerüñ öñine düşüb yol bulur	Sade'ye geldiği vakit, askerin önüne düşüp yol bulur.
3382.	Bu sebebdendür riʿāyet hem aña Vācib olmadı mı ʿizzet hem aña	Bu sebeple ona riayet etmek ve izzet ikram göstermek vacip olmadı mı?

[143b]

3383.	Olmaġa böyle delīl-i ehl-i vaḳf Anuñ elinde ḳamu eṭrāf-ı cevf	Bu işe vâkıf olmak için bu iş delildir; mağaraların etrafındaki mevkinin tamamı onun elindedir.

3384.	Ehl-i cevf ol yirde bize yār olur ʿAsker anlar olmasa bī-zār olur	Mağaralarda yaşayanlar orada bize yardımcı ve arkadaş oldu; onlar olmasa askerlerimiz bıkıp usanırdı.
3385.	Bize ol çoḳ nefʿ ider ölse bile Çalışurdı kendüsi bulsa bile	O (Nâsır) ölse bile bize çok faydası dokunur; kendisi bulsa da çalışırdı.
3386.	Ḥākim olmışdur o zīrā anda çoḳ Ol bile olmaḳda ḥikmet anda çoḳ	Zira o orada uzun süre hüküm sürmüştür; orada olmasında çok hikmetler vardır.
3387.	Ḥāṣılı idüb aña rāy-ı güzīn Ṭutdılar rām itmege ʿizzet yüzin	Sonuç olarak güzel bir plan yaptılar ve izzetli bir şekilde itaat etmeye karar verdiler.
3388.	Anı mektūb-ı maḥabbet ʿizzete İrgürür ṭāyıʿ idüb hem rifʿate	Yazdığı muhabbet mektubu onu (Nâsır'ı) hem yüceltir hem de şereflendirir.
3389.	Aña paşa dimegile vācih ol Cān u dilden geldi oldı vācih ol	O (Nâsır), ona (Behram Paşa'ya) paşa diyerek can u gönülden yöneldi ve yaklaştı.
3390.	Böyle ṭūlābı Yemende niçe kez Eylemişdür kim aña ʿaḳl iremez	Yemen'de buna benzer hileleri defalarca etmiştir ki onun (Nâsır'ın) hilelerine akıl ermez.
3391.	Bildiler anuñ muḳarrer gelmesi Oldı taḥḳīḳ ol emānı alması	Onun gelip eman alacak olması kesinlik kazandı ve gelecek olmasının kararlaştırıldığını bildiler.
3392.	Aña istiḳbāle ḳıldılar yaraḳ İtdiler irsāl bir ehl-i mezāḳ	Onu karşılamak için hazırlık yaptılar ve zevk sahibi birini (onu karşılaması için) gönderdiler.
3393.	Gitdi iḳbāline bir ādem aña Māyil idi cümle-i ʿālem aña	Bir kişi onu karşılamaya gitti; cümle âlem ona düşkün idi.
3394.	Ol görür bunuñ gibi müşkilleri Kendüye ider muḥibb ol illeri	O (arabulucu), buna benzer müşkül işleri hallederek o illerdeki insanları kendine dost edinirdi.

3395.	Bunda her yirlerde nāmı yād olur Anı görse ʿāṣīler münḳād olur	Buralarda her yerde onun adı anılır; asiler onu görse itaat eder.

[144a]

3396.	Olmaya bir beg ki ben yüz sürmedüm Aña beñzer mīr-i Fāris görmedüm	Benim hizmet etmediğim bir bey kalmamıştır; ancak ben böyle bir Fars beyi görmedim.
3397.	Niʿmeti mebẕūl kendü ādemī Ḳul ider ṭatlu dil ile ādemi	Nimetleri boldur ve insancıl biridir; tatlı dili sayesinde insanları kendine kul köle eder.
3398.	Aña bu varmaġıla ʿünvān virür Ḫidmet-i sulṭān içün ol cāñ virür	Bu kişi, oraya vararak kendini tanıtır; o, sultana hizmet için canını vermeye hazırdır.
3399.	Evvelā ol vardı Ṣanʿā şehrine Bu Yemen milkinüñ aʿlā şehrine	İlk olarak o, Yemen mülkünün âlâ bir şehri olan San‘â’ya vardı.
3400.	Ṭurmışıdı anda ol merd-i hüner Ehl-i Ṣanʿā anı cān ile sever	O hüner sahibi orada durdu; San‘â halkı onu can u gönülden severdi.
3401.	Ḥākim iken ol emīr ol yirde Oldı kārı düşmenüñ taḳṣīrde	Emir orada hâkim iken düşmanın işi (paşadan) çekinmek ve geri durmak oldu.
3402.	Vardı ol ṣāḥib-naẓar ol yire dek Aña ʿizzet itdi ol yir ehli pek	Tecrübeli kişi oraya kadar vardı ve o yerin halkı o kişiye izzet ü ikram etti.
3403.	Eyledi ol cānı mesken niçe gün Ḳıldı ol tedbīr ü rāyı niçe gün	Uzun bir müddet orada konaklayarak pek ok tedbir ve plan yaptı.

Ḥikāye

3404.	Diñle aḥvālini İbni Nāṣıruñ Uġurına āferīn ḳıl Nāṣıruñ	İbni Nâsır’ın durumunu dinle ve onun uğuruna inanarak onu takdir et.
3405.	Oldı aʿdāya ḫaber bu geldügi Yanına ḳaldı ḳamunuñ bildügi	Bunun (Nasır’ın) gelişinden düşman haberdar oldu ve herkesin bildiği yanına kaldı.

3406. Olmaġa ibni Şerīf Nāṣır muṭīᶜ
Çalışur Aᶜrābdan sāyir muṭīᶜ

İbni Şerif Nâsır'ın itaat etmesiyle birlikte diğer Araplar da itaat etmek için gayret gösrerirler.

3407. Düşmenüñ oldı ḳamusı bī-ḥużūr
Kendülerden olduġına böyle dūr

Düşmanların hepsi onun (Nâsır'ın) kendilerinden uzaklaşmasından dolayı huzursuz oldu.

[144b]

3408. Aña itdiler naṣīḥat olmadı
Eyledi ḳamusı minnet olmadı

(Zeydîler, Nâsır'ın kendilerine yaklaşması için) ona nasihat etti, olmadı; minnet ettiler yine olmadı.

3409. Yaᶜnī terk ide iṭāᶜat itmeye
Ġayrılar da anı ᶜādet itmeye

(Nâsır, Osmanlılara) itaat etmeyi bıraksın ki başkaları da ondan görüp bunu âdet etmesin istediler.

3410. Birisinüñ ṭutmadı ol pendini
Diñle ol ehl-i uṣūlüñ bendini

(Nâsır), hiçbirinin nasihatlerine kulak asmadı; o usül sahibinin rabıtasını dinle.

3411. Didi kim ibni emīr olam ḳādīm
Baña çün inᶜām ider şāh-ı kerīm

(Nasır): 'Ben bir emir oğluyum, bu yüzden kerem sahibi şah bana nimet ihsan eder' dedi.

3412. Vālidim sancaġı daḫı bendedür
Cümle ᶜālem ḫod o şāha bendedür

(Nâsır): 'Babamın sancağını ben taşımaktayım; hoş, cümle âlem de ona (babama) kul köle olurdu' dedi.

3413. Nitekim destümde var altun ᶜalem
Çekmezem dünyāda ben hergiz elem

'Nitekim elimde altın bir sancak vardır; bu yüzden dünyada asla elem çekmem' dedi.

3414. Ol şehüñ kem-ter ḳulı devletdedür
Cümleñüz sizüñ yine miḥnetdedür

(Nâsır), 'o şahın kemter kulu bile devlet sahibidir; sizler ise yine mihnet içinde kalacaksınız' dedi.

3415. Ben iṭāᶜat itmegile göresiz
İrişem devletlere siz ṭurasız

'Ben itaat ederek devlete, ululuğa ve güce kavuşayım sizler de (zillet içinde) kalasınız' dedi.

3416. Anlara maᶜḳūlıla virdi cevāb
Yine bizden cānibe irdi cevāb

(Nâsır), onlara makul cevaplar verdi ve yine bizden yana yöneldi.

3417.	Eyledi yaḳīn geldügi güni Duymaduḳ bir kimse ḳalmadı bunı	(Nâsır'ın) geleceği gün yaklaştı ve bu olayı duymayan kalmadı.
3418.	Dostlar şād oldı düşmenler helāk Gitdügince memleket olmakda pāk	(Bu olayla birlikte) dostlar şad olup düşmanlar helak oldu; gittiği yerler boyunca memleket temizlendi.
3419.	Ṭurdı ḳavle buldı rifʿat ʿizzile Geldi ol oldı riʿāyet ʿizzile	(Nâsır), şerefli bir şekilde sözünde durdu ve izzetli bir şekilde itaat etti.
3420.	Ol emīr aña niçe iḥsān idüb Anı bī-şān iken ol pür-şān idüb	Onu karşılayan bey, ona (Nâsır'a) pek çok ihsanda bulundu ve şanı yokken onu şan sahibi yaptı.
[145a]		
3421.	Anı yanına yetürdi luṭfıla Aldı paşaya getürdi luṭfıla	(Arabulucu bey), onu (Nâsır'ı) yanına alarak (Behram) paşanın huzuruna çıkardı.
3422.	Çıḳdılar ʿizzetle ḳarşu her kişi Vardılar raġbetle ḳarşu her kişi	Herkes izzetle karşı gelip ona (Nâsır'a) rağbet gösterdi.
3423.	İtdiler taʿzīm olan aʿyāndan Ṭāyıʿ oldı ḳurtulub ʿiṣyāndan	İleri gelenler, ona (Nâsır'a) izzet gösterdiler; o ise itaat ederek isyan (fitnesinden) kurtuldu.
3424.	Geydürüb paşa aña zer-ḫilʿatı Bī-mis̱il ẕībāya beñzer ḫilʿatı	(Behram) Paşa, ona (Nâsır'a) benzeri daha önce görülmemiş bir altın elbise giydirdi.
3425.	Ḳıldı ʿizzetler ola ʿömri ziyād Ol şerīfüñ eyledi göñlini şād	(Behram Paşa), ona izzet ve ikramda bulundu ve onun günlünü şad eyledi; ömrü uzun olsun.
3426.	İtdiler anı müşerref bī-ḥisāb Eyleyüb ṣarf aña maṣraf bī-ḥisāb	(Nasır için) haddi hesabı olmayan masraflar ederek onu şereflendirdiler.
3427.	İtdi teşrīf ol şerīf-i nīk-nām Oldı aʿyān içre meẕkūru'l-enām	O iyi namlı şerif (aramıza) teşrif etti ve ileri gelenler arasında ismi zikredilir oldu.

3428.	Buldı ʿünvānı kemāl-i mertebe İrdi aña anda ʿālī mertebe	(Nâsır'ın) ünvanı daha üstün bir mertebeye yükseldi ve kendisi de yüceldi.
3429.	Virdiler hem vālidi sancağını Gördiler ʿarż eyleyüb yarağını	(Nâsır'a) hem babasının sancağını hem de ihtiyacı olan şeyleri verdiler.
3430.	İtdi sancağını enʿām aña şāh Eyler ol müẕnibleri afv-ı günāh	Şah, (Nâsır'ı) sancakla nimetlendirdi; o (Behram Paşa), suç işleyenlerin suçlarını affedendir.
3431.	Bāb-ı aʿlādan ʿalem üzre berāt Geldi ṭuġrā ile aña ism-i ẕāt	Saraydan, (Nâsır için) bayrağın üzerinde berat fermanı ve isim yazılı tuğra geldi.
3432.	Oldı anuñla muʿanven ḫaylī ol Tā ezel itmişdi aña meyli ol	O (Nâsır), bu hediyelerle hayli debdebeli bir isme sahip oldu ki eskiden beri bunu istiyordu.
3433.	İrişüb ol dem murādına o mīr Virdi beg nāmını adına o mīr	O mir (Nâsır), muradına erdi ve artık bey ünvanını aldı.

[145b]

3434.	Oldı aʿdānuñ elinden bī-nizār Öldi reşkinden ʿadū her kim ki var	Düşmanların elinden sıkıntı çekti; (ancak sonunda) kendi düşmanları hasetlerinden ölüp ölüp dirildi.
3435.	Niʿmet-i şāha o müstaġraḳ olub Bu iṭāʿatden niçe ʿizzet bulub	O (Nâsır), itaat ettiğinden dolayı şahın mimetleri içinde yüzüp izzet buldu.
3436.	Oldı baʿde'l-ʿusri yusran[1613] fāl aña Defʿ olub şer yüz ṭutar iḳbāl aña	Çektiği zorlukların ardından (Nâsır'ın) işleri kolaylaştı; şerler defolup mutluluk ve saadet erişti.
3437.	Ol kerem kānınuñ işit baḫtını Beẕl ider şāhuñ yolına raḫtını	O kerem sahibinin (Nâsır'ın) talihini işit ki elinde olan şeyleri şahın yolunda harcar, saçar.
3438.	Ḫarc ider nāmūs içün ol varını Ṭāyıʿ eyler düşmenüñ yararını	(Nâsır), yarar gösterebilecek düşmanlara itaat tavsiye eder ve namus için her şeyini feda eder.

[1613] "Fe inne maal usri yusran" / Elbette her güçlükle birlikte bir kolaylık vardır (İnşirah 94/5)

3439.	Cān gibi ṣaḳlar o şāhun ʿarżını Anuñ içün düñledür ol ʿarzını	O (Nâsır), şahın kendisine arz ettiği şeyleri canı gibi muhafaza eder; bu yüzden de söyledikleri dinlenir.
3440.	Pādişāh yanında maḳbūl olduġı Budurur ʿizzetle ḥürmet bulduġı	Padişahın katında makbul biri olduğunun, hürmet ve izzet bulduğunun göstergesi budur.
3441.	Eyledi aña iṭāʿat nicesi Eyledi terk-i ihānet nicesi	Oradakilerin pek çoğu, ona (Behram Paşa'ya) itaat ederek ihaneti terk etti.
3442.	Bir kişi ʿahd üzre ola ṣıdḳıla Var anuñ gitdügi yola ṣıdḳıla	Birisi sözünde sadakatle duruyorsa o kişinin gittiği yoldan samimi şekilde git.

Şeyḫ Aḥmed-i Nevvārīnüñ fetḥ olan Semāh Ḳalʿasını gāhī medḥ ve gāhī ṣuʿūbetini ḳadḥ eyleyüb sebeb-i ʿiṣyānı ve bāʿiṣ-i ṭaleb-i fermān-ı emānı ne vechile olduġın anı ʿıyān u beyān ider

(Bu kısım), Şeyh Ahmet Nevvarî'nin, Semah Kalesi'nin fethedilmesini bazen övüp bazen de fethin zorluğunu eleştirmesini; ayrıca isyan etmesinin sebebini ve eman almak istemesinin ne şekilde gerçekleştiğini beyan etmektedir.

3443.	Söyle iy bülbül bu dem feryād idüb Gülşen-i dehrüñ firāḳın yād idüb	Ey bülbül! Şimdi dünya gülşeninin ayrılığını hatırlayıp feryat ederek söyle.

[146a]

3444.	ʿAndelīb-āsā yine cūş idelüm Bir ḥikāye vaṣfını gūş idelüm	Bülbül gibi yine coşalım ve bir olayın hikâyesini daha dinleyelim.
3445.	Pādişāhuñ nuṣretinden söyle gel Bu fetiḥ paşaya nice virür el	Gel padişahın nusretinden bahsedelim; bu fetih (Behram) paşaya nasıl da yarar sağladı.
3446.	Ṣāḥib-i tedbīrdür ol pür-hüner Fetḥ-i sulṭānīye külli saʿy ider	O hüner sahibi kişi tedbirli biridir ve sultanın fetihlerini için sürekli gayret eder.
3447.	Gerçi tīr-endāz-ı ʿālem çoḳ velī Anuñ irişdügine irmez eli	Gerçi bu âlemde güzel ok atan çoktur; ancak onun gibisi yoktur.

3448.	Nām ile varıdı Şeyẖ Aḥmed Paşa Nesl-i Nevvārī denilürdi aña	Şeyh Ahmet Paşa adında biri vardı ve ona Nevvarî nesli denirdi.
3449.	Ced-be-ced Ḥıṣn-ı Semāh olmış mekān Ṣoñra gör nice olurlar lā-mekān	Kuşaklardır Semah Kalesi'ni mekân edinmişlerdi, sonrasında ise nasıl da mekânsız kaldıklarını gör.
3450.	Şöyle ʿālī-ḳalʿadur kim ol Semāh Ancaḳ olur gökyüzinde olsa māh	Semah öyle yüksek bir kaledir ki gökyüzündeki ay gibi (yüksek) sayılabilir.
3451.	Yiryüzinde ol Semāhı görmeñüz Baḥr içinde olsa māhī görmeñüz	Yeryüzünden Semah'ı görmek, okyanus içinde balığı görmek gibidir.
3452.	Ādeme beñzer ırāḳdan her beden Rūḥ-ı Nevvārī aña olur beden	Kalenin her bedeni uzaktan insan gibi görünür; sanki Nevvarî'nin ruhu oraya beden olmuştur.
3453.	Yapular yapub içine ṭaşına Āẖirī gör ne geliser başına	(Kalenin) içine ve dışına pek çok bina yapılmıştı; ancak sonunda başlarına ne geldiğini gör.
3454.	Ḥażret-i destūra sābıḳda gelüb Dest-būs idüb emān emrin alub	(Nevvarî), öncesinde vezir (Sinan Paşa) hazretlerine gelerek el öpüp eman emrini almıştı.
3455.	Mīr-i mīrān oldı paşa-yı kirām İtdi ḳurbında Damāruñ ol maḳām	Kerem sahibi (Sinan) paşa, beylerbeyi oldu ve Damar'ın yakınlarını kendine makam eyledi.
3456.	Çıḳduġı günden berü benderden ol Daẖı artuḳ itdi İskenderden ol	O (Sinan Paşa), limandan ayrıldığı günden beri İskender'den daha büyük idi.

[146b]

3457.	Vāḳiʿ-i ḥāli diyelüm nolduġın Bu Yemen aña musaḫḫar olduġın	Yaşanan olayların ne olduğunu, Yemen'i nasıl ele geçirdiğini diyelim.
3458.	Ḳāʿide üzre olan meşhūrdur Daẖı aʿdā heb aña maḳhūrdur	Kaide'de olanlar meşhurdur; düşmanların hepsi kahredilmiştir.

3459. Ḳalʿa-i Ḥabbda olan ġavġāyı ḳo
Yā o bārūt içün olan rāyı ḳo

Habb Kalesi'nde yaşanan kavgayı ve barut için yapılan planı bir kenara bırak.

Ḥikāye

3460. Nice taʿbīr idelüm biz medḥini
Düyelüm yine o şeyḫüñ ḳādḥını

Yine (Behram Paşa'nın) medhini edip o şeyhin (Nevvarî'nin) kötülüklerini söyleyelim.

3461. Bulışub evvel vezīre ol denī
Terk ider kendüye ol luṭf ideni

O alçak (Nevvarî) daha önceden vezirle buluşmuştu; ancak kendine lutfedeni (Sinan Paşa'yı) terk etti.

3462. Gelmedi paşa ḳapusına ebed
Ḫaylī nā-maʿḳūl iş itdi o bed

O kötü karakterli, paşanın kapısına bir daha uğramadı ve hoş olmayan pek çok iş etti.

3463. Girdi ḳalʿa içine ḳapandı ol
İtmedi hergiz ḥiṣārından nüzūl

O (Nevvarî), kaleye çekildi ve kapandı; bir daha asla kaleden inmedi.

3464. Ḫaylī ʿasker cemʿ ider ḥıfẓ itmege
Ḳalʿanuñ her cānibin berkitmege

Kalenin muhafazası ve her tarafının sağlamlaştırılması için çok sayıda asker topladı.

3465. Şöyle yıġmışdur zaḫīre aña kim
Böyle tedbīr itdügin kim bile kim

Kaleye bol miktarda erzak da depolamıştır; fakat onun böyle bir tedbir aldığını kim bilebilir ki!

3466. Baʿżılar dir kim anı āsāndur
Ḫāke ol bir ṭop ile yeksāndur

Bazıları, bu fethin kolay olacağını bir top ile (kalenin) yerle bir olacağını söyledi.

3467. Ḫor görme düşmeni sen ey baṣīr
Her işüñ ṣoñında olmasun ʿasīr

Ey basiret sahibi! Düşmanı küçük görme ki her işin sonunda zorluk olmasın.

3468. Anı ol ṣāḥib-naẓar bilmiş idi
Heb levāzım ne ise ḳılmış idi

Nazar sahibi (Behram Paşa) bu işi bilmiş ve gerekli olan tüm hazırlıkları yapmıştı.

[147a]

3469. Aña çoḳ ṣabr itdi ḥālini ḳoyub
Tābiʿ olmadı o şeyṭāna uyub

(Paşa) pek çok hâli görmezden geldi ve sabretti; ancak o (Nevvarî), şeytana uyup tâbi olmadı.

3470. Āḫirü'l-emr eyledi niyyet aña
Çevrile anuñ ḥiṣārı evvelā

(Behram Paşa), en sonunda şeyhin (Nevvarî'nin) kalesinin kuşatılmasına karar verdi.

3471. Aña çıḳsun didi maḫrec ol zamān
Mīr Fīrūz idi hem serdār olan

O vakit (Berham Paşa): 'o kaleye bir çıkarma yapılsın' dedi; o zaman Mir Firuz serdar idi.

3472. *Tārīḫüñ ṭoḳuz yüzi taḥḳīḳdür*
Kimse taġyīr idemez taṣdīḳdür

Dokuz yüz tarihi hakikattir; bunu kimse inkâr edemez ki bu, tasdik edilmiştir.

3473. *Oldı seksen bir sene içinde ol*
Ḥarb içün düşdi receb ayında ol

(Dokuz yüz) seksen bir yılında recep ayı içinde savaş için (yollara) düşüldü.

3474. *On sekizinci gününde ʿazm olub*
ʿAsker-i şāhīye rūz-ı rezm olub

(Ayın) on sekizinci günü azm edildi ve şahın (Behram Paşa'nın) askerleri için savaş günü gelip çattı.

3475. Oldı esb-i himmete ol dem süvār
Gönderügitdi bile ol kām-kār

O vakit, (Behram Paşa) himmet atına süvari oldu ve kendisi de gidiverdi.

3476. Budurur Ẓıll-i İlāhuñ bendesi
Āfitābuñ nitekim tābendesi

(Bu paşa), Allah'ın gölgesi (olan padişahın) hizmetkârıdır; nitekim ay'ın parlayan ışığıdır.

3477. Saʿyına iḳdāmına yoḳdur naẓīr
Görmedüm anuñ gibi merd-i dilīr

Fikirlerinin ve gayretli çalışmasının eşi benzeri yoktur; ben onun gibi yiğit ve mert birini görmedim.

3478. Pādişāh-ı ʿālemüñ devrinde bu
Eyleyüb diḳḳat umūrına ḳamu

(Behram Paşa) âlem padişahının devrinde yaptığı bütün işlere dikkat etti.

3479. Ḳulına virse Ḫudā ʿaḳl-ı güzīn
Olur ol ṭabʿ-ı ẕekī açar gözin

Allah, kuluna seçkin bir akıl ve kavrayış verse o kul zeki tabiatlı olur ve gözünü açar.

3480. ʿAskere yolda ṭurub itdi duʿā
Dāyimā ʿasker duʿā eyler aña

(Behram Paşa) yolda iken durup askere dua etti; asker ise daima ona dua ederdi.

3481.	Yümnile aldı Yemenden çoḳ murād İtmemiş bir kimse yoḳdur inḳıyād	Uğur ve bereketle Yemen'de istediklerini elde etti; kendisine boyun eğmemiş kimse yoktu.
[147b]		
3482.	Bu Yemen milkinde anuñ itdügin Bu kütüb virür ḫaber heb nitdügin	Yemen mülkünde onun yaptığı her şeyi bu kitaplar haber verir.
3483.	Bu şecāᶜatler ile ol nāme-dār ᶜArż-ı sulṭānīde bulmışdur vaḳār	Bu yiğitlik ve başarılarla o mektup sahibi; sultanın huzurunda boşuna vakar bulmuş değildir.

Ḥikāye

3484.	İtdi ᶜasker dest-būs idüb vidāᶜ Nice olduğın anuñ ḳıl istimāᶜ	Asker, el öpüp (Behram Paşa'ya) veda etti; onun nasıl olduğuna kulak ver.
3485.	Ḍarb-zenler çekdiler hem ṭūblar Ḳahr ola anı görüb maᶜyūblar	(Askerler), top ve darbzenleri yerleştirdiler ki ayıp işler edenler bu durumu görüp kahrolsun.
3486.	Gice gündüz ṭurmadılar gitdiler Varub ol Ḥıṣn-ı Semāha yitdiler	(Askerlerimiz), gece gündüz demeden ilerleyerek Semah Kalesi'ne vardılar.
3487.	Gerçi çoḳ alındı āyende ḥiṣār Ḥarb ile itdiler anı da ḥiṣar	Gelinen yerlerde pek çok kale alınmıştı; savaşarak orayı da kuşattılar.
3488.	Gūş ḳıl geldi yetişdi ṭūblar Defᶜ ola tā fitne vü āşūblar	Topların gelip yetiştirildiğini dinle; artık fitne ve kargaşa def olup gidecektir.
3489.	Her birisini ḳodılar bir yere Her biri beñzer idi bir ejdere	(Askerlerimiz, topların) her birini bir yere kurdu; her biri sanki bir ejder idi.
3490.	Ḳalᶜayı ᶜasker çevirdi cümleten Ḳaldı ḥıṣn içinde heb ehl-i fiten	Asker kaleyi komple kuşattı ve fitnecilerin hepsi kale içinde (mahsur) kaldı.
3491.	Yapdılar cümle-i mürtess cā-be-cā Bir yir anda ḳalmadı ḫālī ola	Duymuş olduğunuz her şeyi peyderpey gerçekleştirdiler; orada dokunmadıkları bir yer kalmadı.

3492.	Başladılar dögmege çün muttaṣıl Olmadı mā-beyni ḳaṭʿā münfaṣıl	Arada hiç boşluk bırakmadan, ara vermeden o kaleyi (top atışlarıyla) dövmeye başladılar.
3493.	Serpilür tüfeng o ḥıṣnuñ bāmına Āferīnler ʿaskerüñ iḳdāmına	O kalenin kubbesine (toprak saçılır gibi) silah mermisi serpilir; askerin gayretini tebrik etmeli.
[148a]		
3494.	Oldılar ḥaṣr ol dil-āzārlar Heb ḳuruldı urdılar bāzārlar	Merhametsiz (düşman), köşeye sıkıştırıldı; onlar (savaş) pazarını kurdukça askerimiz vurup dağıttı.
3495.	Begler aġalar ḫıyām içre olub ʿAsker-i şeh böyle nām içre olub	Ağalar beyler çadırlarda otururdu; şahın askerleri ise böyle şanlı idi.
3496.	Anda her gün her gice olurdı ceng Yaʿnī bārān gibi yaġardı tüfeng	Orada her gece ve gündüz savaş devam ederdi; yani top-tüfek (mermisi) yağmur gibi yağardı.
3497.	Atılub midfaʿ niçe şer defʿ ider Ḫaylī aʿdā yoġ idüb çoḳ nefʿ ider	Top atıldıkça nice şerler defolunur; toplar, hayli düşmanı yok ederek çok fayda sağlar.
3498.	Az u çoḳ eylerdi anlar da ṣavaş ʿAsker aʿdādan alur düşdikçe baş	Az çok onlar da savaşırdı; denk geldikçe askerimiz düşman askerlerinden kelle alırdı.
3499.	Fi'l-ḥaḳīḳat çekdiler muḥkem belā Niçe müddet eylediler anda cā	Hakikatte (kale halkı ve Nevvarî) büyük bir bela çekti; uzun müddet orada kaldı.
3500.	Yidügiçün fendini ol yārınuñ Çekdügi miḥnet budur Nevvārīnuñ	Nevvarî'nin bunca sıkıntı çekmesinin sebebi kendine dostluk edenlerin hilesini yutmasıdır.
3501.	Gerçi ol ḥıṣnuñ ṭayanur ṭaşına Pek 723öğe olur ol anuñ başına	Gerçi (Nevvarî) kalenin sağlam taşlarına güvenir ancak bu iş (onun) başına büyük bela olur.
3502.	Seyr idüñ bu fikr-i nā-hem-vārını Bu fikirle yoġ ider ol varını	Onun (Nevvarî'nin) uygunsuz fikrine bakın ki bu fikir onun her şeyini yok eder.

3503.	Baḳ anuñ tedbīrine üslūbına Görüñüz endāmı ne üslūbı ne	Onun (Nevvarî'nin) tedbir ve üslubuna bakın ve endamının üslubunun ne olduğunu görün.
3504.	Dünyede var mı iṭāʿatden güzel İdesin sen Ḥaḳḳun emriyle ʿamel	Dünyada itaat edip Hakk'ın emirleriyle amel etmekten daha güzel ne olabilir ki!
3505.	Hem muṭīʿ olub ulü'l-emre şehā Uyasın ḳavl-i rasūle dāyimā	Ey şah! Hem ulu'l-emre itaat edip hem de peygamberin kavillerine uymalısın.
3506.	Kişi Ẓıllu'l-lāha ʿiṣyān eylese Yā ẓulüm yā fitne yā ḳan eylese	Birisi Allah'ın gölgesi (padişaha) isyan etse, fitne çıkarsa yahut zulmedip kan dökse (perişan olur).

[148b]

3507.	Ḥākim andan döndürür şefḳat yüzin Ṣoñra ol kes bulımaz ṭāʿat yüzin	Hâkim olan (Allah), ondan yüz çevirir ve o kişi bir daha kulluk edemez.
3508.	Dīnine dünyāsına irür żarar İtmese bir kişi iş Ḥaḳḳa yarar	Bir kişi Hakk'ın rızasıyla hareket etmezse dinine de dünyasına da zarar gelir.
3509.	Kim ki ʿiṣyāna ḳatī māyil olur Ḳavl-i iblīse hemān ḳāyil olur	Her kim isyan etmeye karar verirse iblisin kavli hemen gerçekleşir.
3510.	Eyleme ṭaşra ʿiṭāʿatden öziñ Dāyimā ḥaḳ üzre olsun her söziñ	Kendini özünü itaat edenlerden ayırma; her sözün daima doğruluk ve adalet üzre olsun.
3511.	Tevbe-kār ol nefsile itme ʿuyūb Ola kim ʿafv ide Ġaffārü'ẕ-ẕünūb	Tövbe edenlerden ol, nefsine uyup çirkin işler etme; olur ki günahları bağışlayan (Allah), affeder.

Ḥikāye

3512.	Diyelüm biz yine şeyḫüñ ḥālini Neye varur görelüm aḥvālini	Biz yine şeyhin (Nevvarî'nin) hâlinden bahsedip hâli nereye varır görelim.
3513.	Bu ḳadar ʿaskerle ḳıldı anda cāy Ḫāneler yapub oturdı niçe ay	(Behram Paşa) bu kadar askerle orada konaklayarak haneler yaptı ve aylarca oturdu.

3514.	Bu felāket cānına kār eyledi Çoḳ ḥiṣār olduġına ʿār eyledi	Bu felaket (Nevvarî'nin) canına yetti ve çok hisar olduğundan dolayı utandu, sıkıldı.
3515.	Cānib-i Ḥaḳdan aña ilhām olub Tevbeye bu vechile ol yol bulub	Allah tarafından ona bu şekilde bir ilham olundu ve o da tövbe etmeye yöneldi.
3516.	ʿAfv ider ʿabdüñ ẕünūbın ol Ġafūr Siz de baġışlañ günāhum dir ṭurur	(Nevvarî), 'Gafur (olan Allah), kulunun günahlarını affeder, siz de benim günahımı bağışlayın' dedi.
3517.	Cār olub paşaya nāme gönderür Devleye rūy-ı iṭāʿat dönderür	(Nevvarî, Behram) Paşa'ya yakın durarak mektup gönderip devlete itaat yüzünü çevirir.
3518.	Yazdı ġadrile tażarruʿ-nāmeyi Niçe olur diñle sen hengāmeyi	Af dileyip yalvardığı mektubunu zorla yazdı; sonrasında yaşana hengâmeyi dinle.
[149a]		
3519.	Bī-emān ol dem meded ḳıl dir hemān Emr ile ben isterüm sizden emān	(Nevvarî) 'bana medet edin, emriniz üzere ben sizden eman diliyorum' dedi.
3520.	Ḫoş ʿacāyib ʿādeti var bu yerüñ Bir emāndur başı cümle işlerüñ	Hoş, buranın acayip âdetleri vardır; (kurtuluş için) her işin başı bir eman dilemektir.
3521.	Virdiler aña emān emrin o dem Ṣoñra dīvāna gelüb başar ḳadem	O vakit ona (Nevvarî için) eman emrini verdiler, sonra o gelip düzenlenen divana katıldı.
3522.	Ḳalʿa-i Nevvārī fetḥ oldı ṣarīḥ Cümle evlād-ı ʿArab dir ol ṣaḥīḥ	Nevvarî Kalesi'nin fethedildiği açıktır; bütün Arap evladı: 'bu iş doğrudur ve hakikattir' dedi.
3523.	Yidiler[1614] ḳırḳlar[1615] olub himmetle yār	Kırklar ve yediler himmet edip yarenlik ettiler ve dokuz ay içinde

[1614] Kutup ve üçlerden sonra gelen ve dünyanın manevî idaresinde söz sahibi olan Allah erenleridir. Üçler ile dünyanın dört bir yanında birer tane bulunan erenler 'Yediler'i oluşturur. Bunlardan sonra ise kırklar gelir. (Pala, 2011, s.481)

[1615] Kırk sayısının Türk folklorunda önemli yeri yanında 'erbain', 'çile' gibi tasavvufi terimlerle de değeri artmış ve şiirlerde çok kullanılmıştır. Özellikle 'kırklar' diye bilinen Hak erenleri tasavvufta sıkça geçer. Dünyayı idare eden bu kırk erenin başında kutb yahud kutbu'l-

	Ṭoḳuz ay içinde fetḥ oldı ḥiṣār	kale fethedildi.
3524.	Anda gerçi çoḳ çekilmişdi ʿüsür Ṣoñra ʿavn-i Ḥaḳḳıla irdi yüsür	Orada çok meşakkat çekilmişti; ancak sonrasında Allah'ın yardımıyla kolaylık erişti.
3525.	Az mıdur çevrüleliden ol ḥiṣār Niçe ay itmişleridi kār-zār	Kale kuşatılalı uzun zaman olmuştu ve kuşatmadan sonra aylarca savaş devam etmişti.
3526.	*Seksen ikinüñ rebiʿü'l-āḫiri* *Fitne vü şerrüñ ol oldı āḫiri*	(Dokuz yüz) seksen ikinin rebiü'l-ahir ayında fitne ve şer son buldu.
3527.	*Oldı on dördünde ayuñ ḳalʿa fetḥ* *Tārīḫile idelüm biz anı medḥ*	Kale ayın on dördünde fethedildi; bir tarih manzumesiyle o fethi mehd edelim.
3528.	Düşdi bir tārīḫ aña bu ḳıṭʿada Bundan aʿlā olmaya bu ḳıṭʿada	Bu kıtada ona (kalenin fethine) bir tarih düşürüldü; kıta içinde bundan ala beyit yoktur.

Ḳıṭʿa vü Tārīḫ Berā-yı Fetḥ-i Ḳalʿa-i Aḥmed-i Nevvārī

Ahmed-i Nevvârî'nin Kalesinin Fethi İçin Kıta ve Tarih

[Fe ʿi lā tün / Fe ʿi lā tün / Fe ʿi lā tün / Fe ʿi lün]
(Fā ʿi lā tün) (Fāʿ lün)

3529.	Re'y ü tedbīrini gör ḥażret-i paşa neyler Cān u başıla ider ḫidmeti sulṭāna dilā	Ey gönül! O (Behram) Paşa hazretlerinin fikir ve planlarına bak; o, canıyla başıyla sultana hizmet etmektedir.
3530.	Ḳalʿasın almaġ içün Aḥmed-i Nevvārīnüñ ʿAskeri çekmişidi raġm-ı ʿadū içün aña	Ahmet Nevvarî'nin kalesini almak için, düşmanın inadına, oraya asker yığmıştı.
[149b]		
3531.	Ol Semāh irmişidi gökyüzinüñ bir ḳatına Çıḳılur mı göge hīç alına mı burc-ı semā	Semah kalesinin yüksekliği gökyüzü katına erişmişti; gökyüzünün katına çıkılıp semanın bir katı fethedilir mi hiç!

aktab bulunur. Bunların *yediler* ve *üçler* gibi üst makamları vardır. Kırkların başında Hz. Ali bulunuyormuş. 'Kırklar' ifadesi, tekke edebiyatında ve Alevî-Bektaşî şiirlerinde sıkça yer bulur. (Pala, 2011, s. 270)

3532.	Nıṣfı seksen birüñ olmışdı ḥiṣār itdükde Seksen ikide tamām oldı alınması şehā	Ey Şah! Orası kuşatıldığında (dokuz yüz) seksen birin ortalarıydı; seksen ikide (ise orası) alındı.
3533.	Gözleri nūrı idi Zeydīlerüñ Nevvārī Anlaruñ körligine fetḥini luṭf itdi Ḫudā	Nevvarî, Zeydîlerin göz bebeğiydi; Allah, onların bu körlüğünden dolayı fethi nasip etti.
3534.	Ṭopıla aldı ḥiṣārı tepesini dögerek Ḥaḳ bu kim ġāyetile himmeti itdi aʿlā	Hak bu ki, topla kalenin tepesini döverek büyük bir himmet ve gayret gösterdiler ve kaleyi aldılar.
3535.	Hātif-i ġayb semādan didi ol dem tārīḫ Aldı cengle Nevvārīyi Behrām Paşa الدی جنگله نواریی بهرام پاشا *Sene 982*	O vakit gaip bir ses semadan olayın tarih mısra'ını 'Behram Paşa savaşla Nevvarî'yi aldı' şeklinde söyledi. *Sene 982 [M. 1574]*

Şeyḫ-i mezkūruñ ḳalʿayı teslīm idüb indügi ve ṣāḥib-devleye irdügi ve dīvān-ı ʿālīye girüb ḫilʿat-ı şehinşāhīyi giydügi ve el-ḥāṣıl iṭāʿat-ı sulṭāniyyeye daḫil olub kendüye mā lā yuḥṣā iḥsān olduġın bildürür.

(Bu kısım); bahsi geçen şeyhin, kaleyi teslim edip indiğini ve devlete eriştiğini; yüce divana girip orada hilat giydiğini; sonuç olarak sultana itaat edenlerden olduğu için hadsiz ihsanlara mazhar olduğunu bildirir.

3536.	Başladum bu nevʿe bir rengīn suḫan Çoḳ ṣafā kesb eyler anı dinleyen	Renkli bir üslupla bunu anlatmaya başladım; anlattıklarımı dinleyen, sefa bulur.
3537.	Nice oldı diñle şeyḫüñ ḳıṣṣasın Nice zāyil eylediler ġuṣṣasın	Şeyhin kıssasının nereye vardığını, onun gam ve kederinin nasıl zayil edildiğini dinle.
3538.	Ḥaḳ bu kim ġāyet meşaḳḳat çekdi ol Cānını ḳurtarmaġa bulınca yol	Gerçek şu ki şeyh (Nevvarî), kendi canını kurtarıncaya kadar çok sıkıntı çekti.
3539.	Ḳalʿadan indügi sāʿatde ḥarīf Gözüme ġāyet de göründi żaʿīf	O herif (Nevvarî), kaleden indiği vakit gözüme çok âciz ve zayıf göründü.

[150a]

3540.	Ol şıḳılcım kendüyi şıḳmış gibi Ṣalınurdı keştīden çıḳmış gibi	O izdiham kendisini sıkmış gibi; gemiden çıkmış gibi salınırdı.
3541.	Bir kimesne ḥabs ola bir niçe ay Başına dar ola bu rūşen serāy	Bir kimse aylarca hapis kalmış olsa, o aydınlık ve büyük saray o kişiye dar gelir.
3542.	Bilmez iken dögülüb sögülmegi Göz göre ol niçe ister ölmegi	(Nevvarî), dövülüp sövülme nedir bilmezken göz göre göre ölmek ister.
3543.	İrişüb derdine miskīnüñ devā Ḫayra tebdīl oldı üstinden belā	O miskinin (Nevvarî'nin) derdine çare erişti ve üzerindeki bela hayırlara dönüştü.
3544.	Seyf-i sulṭānīden ol ḳurtardı cān Ṣan yeñi dünyāya geldi ol zamān	(Nevvarî), sultanın kılıcından canını kurtardı; sanki o gün yeniden doğdu.
3545.	Ḳalʿadan indi iṭāʿat birle çün Girdi ʿasker ḥıṣnuñ içine o gün	(Nevvarî) kaleden itaatle çıktı ve o gün Osmanlı askeri kaleye girdi.
3546.	Beklediler olub ümmīd-i ḫiṭāb Tā gele paşadan anlara cevāb	(Kale halkı, Behram) Paşa'dan onlara (kendilerine) bir cevap, bir hitap gelmesini ümitle bekledi.
3547.	Göçdi Nevvārī o demde ḳalʿadan Göçmek aña artuġ oldı ölmeden	Nevvarî o gün kaleden göçüp ayrıldı; ancak kaleden göçmek ona ölümden beter oldu.
3548.	Ḳuvvetine ṭayanurdı ḫaylīce Kendüsin görmegi ol görsün nice	(Nevvarî) gücüne güvenirdi; şimdi kendine güvenmenin ne olduğunu görsün!
3549.	Ḥaddini bildürdiler aña tamām Mesken oldı ol gice aña ḫıyām	Ona (Nevvarî'ye) haddini gerekli şekilde bildirdiler ve o gece (Nevvarî'nin) meskeni çadır oldu.
3550.	Begler aġalarla ʿasker birle ol İki günde buldı paşaya vuṣūl	(Nevvarî), ağaları, beyleri ve askeriyle birlikte iki gün içinde paşanın yanına vardı.

3551.	Ayuñ on altıncı[1616] güninde revān Geldi dīvāna emān üzre hemān	(Nevvarî) ayın on altıncı günü gelerek eman almak üzere divana katıldı.
3552.	Çün bisāt-ı şāhīye başdı ayaḳ Şübhesüz oldı aña yaraḳ yasaḳ	Şahın oturduğu huzura ayak bastığı için silahla içeri girmesi tabi ki yasak idi.

[150b]

3553.	Ol içerde eyler iken dest-būs Ṭaşrada ṭurma çalınur ṭabl u kūs	O (Nevvarî) içeride el öperken dışarıda durmadan davul ve kös çalınırdı.
3554.	Bu mehābetden biraz ol ḫavf ider Ol kerem-kānı görüñ aña ne der	(Nevvarî) bu gösterişten biraz korkar; ancak o kerem sahibinin ne dediğine bakın.
3555.	Dāḫil olduñ ḥavza-i sulṭānīye Ḥıṣnı teslīm eyledüñ ʿOs̱mānīye	(Paşa); 'kaleyi Osmanlıya teslim ettin ve sultanın idaresinde bulunan topraklara dâhil oldun' (dedi).
3556.	Ger ḳaçayduñ ṭutulurduñ ʿāḳıbet Ṣatılanlardan olurduñ ʿāḳıbet	(Paşa), 'eğer kaçsaydın mutlaka yakalanırdın ve satılanlardan olurdun' (dedi).
3557.	Ḫavfdan şimden girü olduñ emīn ʿĀḳil imişsin emān alduñ hemīn	(Paşa), 'artık korktuklarından emin ol hem akıllı imişsin ki hemen eman aldın' (dedi).
3558.	Sen bilürsin ben nice ṣayd eylerüm Fikrimi müfsidlere ḳayd eylerüm	(Paşa), 'benim nasıl da av ettiğimi ve fesatçılara neler yaptığımı bilirsin' (dedi).
3559.	Aḥmed-i Nevvārī nuṭḳ idüb o dem Didi kim vallāhi Mevlānā niʿam	Ahmet Nevvarî o vakit nutka gelip 'Vallahi efendimiz nimet (buyur)' dedi.
3560.	Geydürüb zerrīn ḫilʿat-ı bī-mis̱āl İtdügiçün emre ol şeyḫ imtis̱āl	Şeyh (Nevvarî) emre itaat ettiği için ona görülmemiş bir altın hilat giydirdiler.
3561.	Çıḳdı dīvāndan bulub ʿırż u vaḳār Varub itdi ol Damār içre ḳarār	(Nevvarî), divandan gururlu ve şerefli bir şekilde çıktı ve Damar'a giderek orada kaldı.

[1616] Yazmada "altınḥı" şeklindedir.

3562.	Fitneden şöyle emīn oldı Yemen Biñde bir vaṣfın ben anuñ diyemen	Yemen fitneden emin oldu ki binde bir özelliğini bile anlatmaya kâdir değilim.
3563.	Devleti dāyim ola ʿömri mezīd Yüz yumaz devrinde Zeydī-i Yezīd	(Behram Paşa'nın) devleti daim ve ömrü uzun olsun; Yezid Zeydîler onun devrinde yüz yumaz.
3564.	Oldı ıṣlāḥ anuñıla bu diyār Ṭāyıʿ olsa aña Nevvārī ne var	Bu diyar onunla (Behram Paşa'yla) birlikte ıslah oldu; Nevvarî itaat etse ne var ki! (Bu, gayet normal.)

Ḥikāye

[151a]

3565.	Şimdi geldük ḳalʿanuñ yıḳmasına Nār-ı ḥiddetle yıḳub yaḳmasına	Şimdi kalenin hiddet ateşiyle yakılıp yıkılmasına geldik.
3566.	Ḥaḳ bu kim biz anda çoḳ çekdük taʿab Az iş eylemedi ḳavm-i ʿArab	Gerçek şu ki biz orada çok sıkıntı çektik; Arap kavmi bize az iş etmedi.
3567.	Vardur gerçi cebelde çoḳ ḳılāʿ Böyle ṣarb olduġın itdüm semāʿ	Gerçi dağda böyle sarp pek çok kalenin var olduğunu ve bu şekilde sarp olduklarını işittim.
3568.	Ol ḳadar dögdük biz anı ṭop ile Āferīn aña kim aʿdā dīn bile	Düşman imana gelsin, dini bilsin diye biz o kaleyi toplarla uzun müddet dövdük.
3569.	Bir ḫaṭā ile yine alsa ʿadū Çekdügüñ zaḥmet hebā olur ḳamu	Bir hata etsek ve düşman orayı geri alsa çekilen zahmetlerin hepsi boşa gider.
3570.	Rütbe ḳonmaḳdan yeg anuñ yıḳması Vardur sehvile elden çıḳması	Oranın (kalenin) yıkılması, yönetici atanmasından uygundur; çünkü yanlışlıkla elden çıkma ihtimali var.
3571.	Beglere bu nice olsun didiler Cümlesi anı yıḳılsun didiler	Beylere, bu işi nasıl edelim, diye sordular ve hepsi de '(Kale) yıkılsın' cevabını verdi.
3572.	Gördiler enfaʿ yıḳılmasını heb Ġayrısına daḫı olur bu sebeb	Oranın (Nevvarî Kalesi'nin) yıkılmasını daha faydalı gördüler;

		diğerleri için de sebep budur.
3573.	Çünkü anı yıḳmaġa emr itdiler Emr ile yıḳmaġa anı gitdiler	Oranın yıkılması emredildi ve bu emirler birlikte (askerlerimiz) yıkım için gittiler.
3574.	Begler anı anda ol ʿasker daḫı Nice olur şimdi bildiler daḫı	Beyler ve askerler, artık ne olacağını bildiler.
3575.	Üstine ṭurdı niçe ādem anuñ Başladılar yıḳmasına ḳalʿanuñ	Pek çok insan kalenin üzerine çıkıp oranın yıkımına başladı.
3576.	On birinci ataya dek ced-be-ced İtmemişdi ḥükm aña hīç bir aḥad	On birinci göbeğe kadar nesillerdir hiç kimse ona hükmedememişti.
3577.	Ol binālar ol ḳuṣūr olub yebāb Āḫiri oldı ḫarāb ender ḫarāb	Sonunda (Nevvarî Kalesi'ndeki) o binalar ve köşkler virane olup harabelerden de harabe şeklini aldı.

[151b]

3578.	Tā ezel bu dehr-i dūnuñ şānıdur Evveli maʿmūr u ṣoñı fānīdür	Bu adi dünyanın şanındandır ki evveli mamur olmak ve sonu fena bulmaktır.

Ḳıṭʿa vü Tārīḫ Berā-yı Ḫarāb Şoden-i Ḳalʿa-i Semāh	**Semah Kalesi'nin Harap Edilişi İçin Kıta ve Tarih**

[Fā ʿi lā tün / Fā ʿi lā tün /Fā ʿi lün]

3579.	Pādişāhuñ devletinde ḳahr olur Bilmeyenler niʿmetini Bārīnüñ	Allah'ın nimetlerini bilmeyenler, padişahın devletinde kahrolurlar.
3580.	İrte içün ġam yiyen kimdür bu gün ʿĀḳil olan ḳaydın itmez yarınuñ	Sonrası için bugünden gam çeken kimdir? Akıllı olan yarını düşünmez.
3581.	Şöyle ayırtlandı müfsidden ḥiṣār Ḳomadılar ṭaşını bir varınuñ	Kale'de taş üstünde taş koymadılar ve bu şekilde kale, fesatçılardan ayıklandı.
3582.	Yıḳdılar yire berāber itdiler Ḳalʿasın bir anda neng ü ʿārīnüñ	O utanmaz arlanmazların (Zeydîlerin) kalesini bir anda yerle

bir ettiler.

3583. Ḳalʿanuñ taḫrībine tārīḫdür
Gitdi ḥıṣnı Aḥmed-i Nevvārīnüñ
كتدى حصنى احمد نوارينك
Sene 982

'Ahmed-i Nevvarî'nin Kalesi gitti' ifadesi, kalenin tahrip edilmesine tarihtir.
Sene 982 [M. 1574]

Mesnevī

3584. Yoḳdur anda ẕerrece şimdi binā
Bir cebeldür ṣaʿb u ṣāfīce ḳaya

Şimdi orada hiçbir bina kalmamıştır; artık orası yalçın ve kayalık bir dağdır.

3585. Bir muʿaẓẓam ḳalʿa iken oldı ṭaġ
Daḫı aʿdānuñ yüreginde o daġ

Orası muazzam bir kale iken dağ parçası oldu ve bu hadise düşmanların yüreğini dağladı.

Ḳalʿa-i ʿAtmanuñ fetḥine olan ḥüsn-i tedbīrüñ taʿbīr ü taḳrīrin ider ne minvāl üzre ḥayyāl[1617] *olub ol ehl-i māʾil ve ṣāḥib-kemāl aña ne aḥvāl idüb ve ṣoñradan ḥālleri* [152a] *ne ḥāle varub ve ne āl ile alınmışdur anı taḥrīr ve teẕkīr ider*

(Bu kısım), Atma Kalesi'nin fethi için güzel bir planın yapıldığını, tedbir alındığını ve fethin kararlaştırıldığını anlatır. (Ayrıca bu bölümde fethin) Nasıl hayal edilip meyli olanların ve kemal sahibi kişilerin ona nasıl bir tavır gösterdikleri ve sonrasında da bu kişilerin hâllerinin nereye vardığı, kalenin nasıl bir oyunla alındığı yazılıp zikredilir.

3586. Yine bir tāze ḥikāye gūş ḳıl
Cān u dilden anı semʿ it cūş ḳıl

Yine, yeni bir hikâyeye can u gönülden kulak ver ve onu duyunca coşkuya kapıl.

3587. Bu ḫaber virür dil ü cāna feraḥ
Ẕerrece ḳomaz bu ādemde teraḥ

Bu haber, gönle ve cana ferahlık verir; insanda zerrece keder bırakmaz.

3588. Ne ḳadar olsa cihānda ẕū-fünūn
ʿAḳlı anuñ olmaya bundan füzūn

Dünyada ilim sahibi hiç kimsenin aklı, bunun (Behram Paşa'nın) aklından üstün olamaz.

3589. Bunda bir tedbīr itmişdür o merd
Ḳoparur aʿdānuñ ol başına gerd

O mert, burada tedbirle bir iş etti ve düşmanların başına toz toprak (dolu bir fırtına) kopardı.

[1617] Yazmada "ḫayyāl" şeklindedir.

3590.	Vardur bir ḳalʿa ʿAtma añılur Yolına giderken ādem yañılur	Atma olarak anılan bir kale vardır ki insan oraya giderken yolunu şaşırır.
3591.	Anı bunda degme ḥākim alamaz Kimse şeh-bāzuñ şikārın çalamaz	Orasını, en önde gelen hâkimler bile fethedemez; kimse avcının avını çalamaz.
3592.	İbni Şāhīn alur anuñ ʿAtmasın Zāġ-ı aʿdā baġda hīç ötmesin	Şahinoğlu (Behram Paşa) Atma'yı alır; kargaya benzeyen düşman bağda boşuboşuna ötüp durmasın.
3593.	Anı bir ṭūlāb ile alur ki ol Aña ʿaḳl irgüremez ehl-i ʿuḳūl	O (Behram Paşa) onu (Atma'yı) öyle bir hile ile alır ki akıl sahiplerinin bile aklı bu işe ermez.
3594.	Neyledi gör ol cihān-ārā yine Āferīn tedbīrine vü rāyına	O cihanın süsü (Behram Paşa), bakın yine ne yaptı; aferin onun tedbir ve planına.
3595.	Bundan evvel fetḥ olan Ḥıṣn-ı Semāh Aña zaḥmet kim çekildi niçe māh	Bundan (Atma'dan) önce Semah Kalesi fethedildi ve oranın fethi için aylarca sıkıntı çekildi.
3596.	Heb bunuñ derdinden idi ol belā Maʿnīde hem ikisi de fetḥ ola	Bu belaların hepsinin sebebi bu idi; her ikisinin de (Semah ve Atma) fetholunması gerekirdi.
3597.	Arḳa idi aña Şeyḫ-i Bu'l-fużūl İdemezdi kimse anuñçün duḫūl	Oraya Şeyh Bu'l-fuzûl arka çıkmaktaydı; bu yüzden kimse oraya giremezdi.
[152b]		
3598.	Fikr idüb şükr idemezler Bārīye Ṭayanurlar Ḳalʿa-i Nevvārīye	Düşünüp Bârî olan Allah'a şükretmez ve ona güvenmek yerine Nevvarî Kalesi'ne güvenirlerdi.
3599.	Heb belā bunlara cehlinden gelür Bulınur bir kimse ḥaḳḳından gelür	Bunların başlarına gelenler, kendi cehaletlerindendir; ama bunların hakkından gelen biri de bulunur.
3600.	Ol ṭabīb-i ḥāẕıḳuñ itdügini Cümle ʿiṣyān ehline nitdügini	Onun (Behram Paşa'nın), bir uzman hekim gibi, isyancılara karşı neler ettiğini (dinle).

3601.	Anı bilmiş añlamışlardur ḳamu Bu Yemen içre olan cemʿ-i ʿadū	Yemen içinde olan tüm düşmanların hepsi onu (Behram Paşa'yı) bilip anlamıştır.
3602.	Anlara olan işi ẕikr ideler Her añılduḳça anı fikr ideler	Onlara (Zeydîlere) yapılanlar anılsın ve her anıldığında onu (Behram Paşa'yı) düşünsünler.
3603.	Biri birine naṣīḥat eyleyüb Bu maḳūle niçe sözler söyleyüb	(Zeydîler), birbirlerine nasihatlerde bulunup bu yönde pek çok sözler söylediler.
3604.	Ḳor mı hīç bunca belādan ṣoñra ol ʿAtmayı ḳomaz Semāhdan ṣoñra ol	(Paşa), bunca bela çektikten sonra Semah Kalesi'ni alıp Atma Kalesi'ni almadan bırakır mı hiç?
3605.	Heb bunınçün çekdiler anda elem Dūd-ı āh olurdı göklerde ʿalem	(Kalenin fetholunacağını anlayan) düşmanlar elem çekti ve âhlarının dumanı göklerde bayrak oldu.
3606.	Eylediler ḳavli anlar evvelā Cümlesinüñ derdine ola devā	(Düşmanlar), öncelikle kendi dertlerine derman olacak bir konuda anlaştılar.
3607.	Didiler gelüñ temessük virelüm Göñline bu ṣanʿatıla girelüm	(Zeydîler), 'gelin bir mukavele yapalım ve onların (Osmanlıların) gönlüne bu şekilde girelim' dediler.
3608.	Böyle itsek bize ḫayrı ṭoḳınur Eylemezsek ṣoñra şerri ṭoḳınur	'Böyle edersek bize hayırları dokunur; böyle etmezsek bize şerleri dokunur' (dediler).
3609.	Siz bunuñ ṭūlābını bilmez misiz ʿĀḳıbet içün fikir ḳılmaz mısız	Siz onun (Behram Paşa'nın) hilelerini bilmez misiniz? Kendi sonunuz için endişe etmez misiniz?
3610.	Bildiler evlā temessük virmegi Gördiler lāyıḳ o ḥıṣna girmegi	(Zeydîler), mukavele yapıp vermeyi daha münasip buldular ve o kaleye girmeyi uygun gördüler.
[153a]		
3611.	Ḳāyil oldılar bu ḳavle ṭurdılar Cümlesi bu ʿahde boyun urdılar	(Zeydîlerin), hepsi kendi aralarındaki karara rıza gösterdi ve bu karara boyun eğdi.

3612.	Yazdılar iḳrār-nāme ol zamān Anı gönderdiler ol sāʿat hemān	O vakit (Zeydîler) bir kararname yazıp hemen kararnameyi (Behram Paşa'ya) gönderdiler.
3613.	Olmadın fetḥ-i Semāh irişdi ol Buldı ol mektūb paşaya vuṣūl	Semah'ın fethi gerçekleşmeden evvel mektup (Behram) Paşaya ulaştı.
3614.	Aldı mefhūmını anuñ nāmeden Dir hele ḳurtulalum hengāmeden	(Paşa) mektupta anlatılmak istenen gizli manayı anladı ve 'hele şu hengâmeden bir kurtulalım' dedi.
3615.	Ṣaḳladı anı temessük eyledi Diñle ol ehl-i baṣīret neyledi	O basiret sahibi (Behram Paşa), senedi sakladı ve sonrasında ne yaptı seyret.
3616.	Ḳalʿ anuñ fetḥini itdükde tamām İtmege başlar aña iḳdām-ı tām	Kalenin (Semah'ın) fethini tamamlar tamamlamaz son sürat oraya (Atma'ya) yöneldi.
3617.	Ḫavfdan bitdi ʿadūnuñ işleri Ṭoḳunur biri birine dişleri	Korkudan düşmanın işi bitti ve (düşmanın) dişleri birbirini dövmeye başladı.
3618.	Ṣabrına söz yoḳdur anuñ diñle sen Bulur aña yaramaz ḳaṣd eylesen	(Behram Paşa'nın) sabrına diyecek şey yoktur; (ayrıca ona) ters bir iş etsen hemen (bu ters işi) bulur.
3619.	Her işi taʿcīl itme eyle geç Nitekim eṣ-ṣabru miftāḥu'l-ferec	Her iş için acele etme, geç olsun; nitekim sabır, rahatlığın anahtarıdır.
3620.	Şöyle fetḥ itdi ḥiṣārı ṣabr ile Olmaz ol dünyā yıḳılsa cebr ile	(Behram Paşa), o kaleyi sabırla fethetti; nitekim dünya yıkılsa orası zor kullanılarak fethedilemezdi.
3621.	Ḳalʿayı ol demde teslīm itdiler Baʿdehū ḳabżına anuñ gitdiler	(Düşmanlar), o vakit kaleyi teslim etti; sonrasında ise (paşa ve adamları) orayı teslim almaya gitti.
3622.	Ḳıṭʿa vü tārīḫ didim ben aña Diñle anuñ idem evṣāfın saña	Orası için kıta ve tarih (manzumesi) söyledim; oranın özelliklerini anlatayım da dinle.

Ḳıṭʿa vü Tārīḫ Berā-yı Fetḥ-i Ḳalʿa-i ʿAtma [153b]

Atma Kalesi'nin Fethin İçin Kıta ve Tarih

[Fe ʿi lā tün / Me fā ʿi lün / Fe ʿi lün]
(Fā ʿi lā tün) (Faʿ lün)

3623. Neyledi gör yine o rāy ehli
Ḳalʿa-i ʿAtma fetḥine ey dil

Ey Gönül! O fikir sahipleri yine Atma Kalesi'nin fethi için neler yaptılar gör.

3624. Evvelā ola fetḥ Ḥıṣn-ı Semāh
Ṣoñra tā ʿAtma olmaya müşkil

Sonradan Atma'nın fethi zor olmasın diye öncelikle Semah Kalesi fethedilsin.

3625. ʿAḳl-ı pākine iremez efkār
Her umūrına āferīn dir il

Düşünceler onun pak aklının seviyesine erişemez; başkaları onun her emrine 'aferin' der.

3626. Bu Yemen milkinde itdüginüñ
Vaṣfını itmege degül ḳābil

(Behram Paşa'nın) Yemen'de yaptıklarını kelimelerle anlatmak mümkün değil!

3627. Seksen iki yılında fetḥ oldı
Ger ṣorarsañ sen anı ey ʿāḳil

Ey akıl sahibi! Eğer bu olayı soracak olursan, (kale dokuz yüz) seksen iki yılında fethedildi.

3628. Oldı taḥḳīḳ fetḥine tārīḫ
ʿAtmanuñ ḳalʿası alındı bil
عتمەنك قلعەسى الندى بل
Sene 982

'Atma'nın Kalesi alındı bil' ifadesi fethin (ebced hesabıyla) tarihi oldu.

Sene 982 [M. 1574]

Ḳalʿa-i meẕkūr aʿdā-yı bed-nihāduñ elinden alınub pādişāh-ı ʿālem-penāhuñ ʿaskerinden rütbe ḳonduğın ve aña diz-dār naṣb olunduğın bildürür.

(Bu kısım), bahsi geçen kalenin o soysuzların elinden alınarak (oraya) âlemin sığındığı padişahın askerlerinin yerleştirildiğini ve oraya kale muhafızı atandığını bildirir.

3629. Diñle anuñ intihāsını şehā
Ḥaẓẓ-ı küllī budurur kim fetḥ ola

Ey şah! Bu işin sonunu dinle; bütün isteğimiz fethin gerçekleşmesidir.

3630. Ol cemāẕīye'l-evvel[1618] ü altıncı gün

Cemaziye'l-evvel ayının altıncı günü Atma'nın fethi

[1618] Bu kelime vezin gereği "cemāẕe'l-evvel" okunmalıdır.

	ʿAtmanuñ fetḥi müyesser oldı çün	gerçekleştirildi.
3631.	Aña bir serdār lāzım evvelā Ḳalʿanuñ maḫṣūṣ ola ḥıfẓı aña	Öncelikle, kalenin muhafaza edilmesini sağlayacak bir serdar gerekliydi.
3632.	Bir aġa naṣb eyledi paşa hemān Eyleye ḥıfẓ u ḥırāset her zamān	(Behram) Paşa, hemen orayı gözetip kollayacak bir ağa görevlendirdi.
[154a]		
3633.	Rütbesin taʿyīn itdiler anuñ Gördiler muḥkem yaraġın ḳalʿanuñ	O ağanın rütbesini tayin ettiler ve kalenin tüm ihtiyaçlarını karşıladılar.
3634.	Ḥıṣn-ı ʿAtmanuñ işi oldı tamām Ḥaḳḳa biz şükr idelüm her ṣubḥ u şām	Atma kalesinin işi tamamlandı; artık gece gündüz Hakk'a şükretmeliyiz.
3635.	Evvelinde ṣāḥib-i Ḥıṣn-ı Semāh Böyle itse yeg idi itmekden āh	Bu olayın öncesinde Semah Kalesi'nin sahibi de böyle yapsaydı âh etmesinden daha iyiydi.
3636.	Olmayub anuñ żarar bir ṭaşına Gelmez idi bu muṣībet başına	Onun kalesinin de bir taşına bile zarar gelmezdi ve başına bunca musibet gelmezdi.
3637.	ʿĀḳıbet-endīş olan bu pīşeye Uġramaz bunuñ gibi endīşeye	Akıbetinden endişe eden biri, (olacakları hesap ederek davranır ve) böyle bir endişe yaşamaz.
3638.	Bir kişi evvelde kim bir iş ide Neylediyse āḫir anı işide	Bir insan önceden ne yaparsa, ne söylerse; sonradan o yaptıklarını görür ve duyar.
3639.	Rütbeler Allāha yegdür ʿAtmada Būmlar Ḥıṣn-ı Semāhda ötmede	Atma'da rütbe almak Allah'a yakın olmaktan daha üstün tutulur; Semah Kalesi'nde ise baykuşlar ötüyor.
3640.	Böyledür dāyim budurur rūzgār Cemʿ idüb hem ṣoñra eyler tār-u-mār	Bu devranın işi daima böyledir; önce toplayıp sonra da darmadağın eder.
3641.	Pādişāhuñ gözedüb nāmūsını Rām ider bu vechile ḳamusını	(Behram Paşa) padişahın namusunu düşünüp kollar ve bu yüzden (Zeydîlerin) hepsini itaat altına alır.

3642.	Her ḫuṣūṣı böylece ol pāk ider Bunı inṣāf ile kim idrāk ider	O (Behram Paşa), her meseleyi bu şekilde temize çıkardı; insaf sahibi herkes bunu idrak eder.
3643.	Cümle ʿafv idüb günāhın anlaruñ Heb ṣuçın bağışladı olanlaruñ	(Behram Paşa), oradaki asilerin tüm günahlarını affedip her suçlarını bağışladı.
3644.	Ḳalmadı eksiklügine neyledi Her birine niçe iḥsān eyledi	(Paşa, Yemen'deki) eksikliklerin hepsini giderdi; itaat için gelenlerin her birine pek çok ihsanda bulundu.
3645.	Bendesine kim ḳıla Mevlā naẓar Fetḥ ü nuṣretle bulur dāyim ẓafer	Mevlâ kölesine bir nazar ederse o köle her zaman nusret ve zafer elde eder.

[154b]

Ḫātime

3646.	Diñle nice ḫātime buldı suḫan Nice ıṣlāḥ olduğın milk-i Yemen	Yemen mülkünün nasıl ıslah olduğunu ve sözün nasıl bittiğini dinle.
3647.	Her ne yire kim uzatdı irdi el Oldı ḥükminde anuñ cümle cebel	(Behram Paşa'nın), uzandığı her yere eli erişirdi, tüm dağ bölgesi onun hükmü altına girdi.
3648.	Aldı ol ḫuffāş u mülḥān (?) ilini آلدی اول خفاش و ملحان ایلنی Ṭāyıʿ itdi cümle ʿiṣyān ilini	(Paşa), o yarasa ve mülhan dolu memleketleri aldı ve bütün isyancıları kontrol altına aldı.
3649.	Añılan nām ile ol Kūh-ı Baruʿ Ṭālib-i ʿiṣyān olan ehl-i ṭamuʿ	Baru Dağı diye anılan ve cehennem ehli isyan taraftarlarını (barındıran bir yer vardı).
3650.	Açdı ol ḳavme iṭāʿat bābını Ṣaldı ṭūlābuñ aña ḳallābını	(Behram Paşa), o kavim için itaat kapısını açtı ve hileleri ve düzenbazlıkları def etti.
3651.	Ḳomadı bir yir kim ol fetḥ itmeye Anı ādem yā nice medḥ itmeye	Fethedilmedik bir yer bırakmadı; insan bu durumda onu nasıl methetmesin.

3652. Geldi İbni Ḳavs aña buluşmaġa
Ḳalmadı ruḫṣat kilāb uluşmaġa

İbni Kavs onunla (paşayla) buluşmak için geldi ve o köpeklerin uluşmalarına artık müsade edilmedi.

3653. Vācih oldı ol ser-i bedvān iken
Kimseye buluşmamış sulṭān iken

O (İvazi), kimseyle buluşup görüşmeyen bir sultan iken, bedevilerin reisi iken (ne oldu gör)!

3654. Virdi rehn itdi iṭāʿat cānile
Ḫiẕmet ider şimdi ol Bedvānile

(İvazi) rehine verip can u gönülden itaat etti ve artık bedevilerle birlikte (sultana) hizmet ediyor.

3655. Oldı ṭāyıʿ gör ʿİvāżī āḫiri
Geldi ʿiṣyān ehli ḳalmadı biri

Sonunda İvazi da gelip itaat etti; isyancıların hepsi geldi (ve boyun eğdi).

3656. Aña da ḳıldı riʿāyetler kes̱īr
Ol daḫı oldı aña cāndan esīr

(Behram Paşa) ona da saygı ve itibar gösterdi; o ise (bunlara karşılık) can u gönülden esir oldu.

3657. Memleketden baʿdehū refʿ itdiler
Andan ol yirüñ ġamın defʿ itdiler

Bundan sonra o memleketin (Yemen'in) gamı kederi def edildi.

[155a]

3658. Vāḳıʿ olduġı zamāna dek ʿazel (?)
واقع اولدوغی زمانه دک عزل
Eyledi maḳdūrını anda bezel

3659. Ḳalʿalarda niçe yüz biñ keyle zād
Yaʿnī ḳodı anda çoḳ zād u zevād

Kalelerde yüzbinlerce kile azık vardı; yani oraya çok azık ve yiyecek konmuştu.

3660. Aldı ālāt [u] silāḥı niçe biñ
Yoḳ ḥiṣābı eyledügi işleriñ

(Behram Paşa, Yemenli asilerden) binlerce alet ve silah aldı, yaptığı işlerin ise haddi hesabı yoktur.

3661. Ol diyār içre bu alduġı rehīn
Ṭutdı dünyāyı ṭolub rūy-ı zemīn

(Behram Paşa'nın) o diyarda aldığı rehineler yeryüzünü doldurup dünyayı tuttu.

3662. Eyledi maḥẓūẓ her birin anuñ
Ol rehāyin ziynetidür ḳalʿanuñ

(Behram Paşa), onların (rehinelerin) her birini hoşnut etti; çünkü rehineler kalenin süsü, zinetidir.

3663.	İtdügin Behrām Paşanuñ bilen Oḳuyub göre fütūḥāt-ı Yemen	Behram Paşa'nın ne yaptığını bilenler, Yemen Fetihnamesi'ni okuyup görsünler.
3664.	Fetḥ-i sulṭān ey Nihālī bī-ḥisāb Tārīḫin yaz çü tamām oldı kitāb 982	Ey Nihâlî! Sultanın fethi hesapsızdır, tarihini yaz çünkü kitap tamamlandı. *982 [M. 1574]*

Temmetü'l-kitābu ve taḥrīruhu fī tārīḫi sene is̱neyn ü s̱emānīn ü tisʿa miʾe ve ṣalla'l-lāhu ʿalā seyyidinā Muḥammedin ve alā ecmaʿīn.

Kitap tamamlandı; kitabın yazılış tarihi 982'dir. Efendimiz Muhammed ve ona tâbi olanların hepsine selam olsun.

SONUÇ

Yemen, diğer adıyla Arabia Felix (Mesut Arabistan); dünyanın en eski kültürlerinden birini ihtiva eder. Arapların atalarının bu coğrafyadan yarımadanın geri kalanına dağıldığı iddia edilir. Yemen, kadim dünyanın Çin-Hindistan (Doğu) ile Mezopotamya (Batı) ticaret yolunu birbirine bağlayan kilit noktadadır. Günümüzde de Doğu ile Batı arasında ticaret yapan tüccarlar, maliyetleri düşürmek ve zamandan tasarruf etmek için Yemen Bâbu'l-Mendeb boğazını kullanarak Süveyş'ten geçmek zorundadır. Aksi takdirde Afrika kıtasını dolaşmaları gerekir. İşte bu yüzden; Yemen'e hâkim olan, dünyanın merkezinde oturur. Tüm dünya tarafından kutsal kabul edilen merkezlere yakınlığı, yeraltı ve yerüstü zenginliği, kültürel çeşitliliği ve en önemlisi de deniz ticareti yolunun gümrüğü konumunda olması; Yemen üzerinde herkesin hâkim olma çabasına girişmesine neden olmuştur. Bu yüzden Yemen coğrafyası; binlerce yıl öncesinden bu güne kadar hep karışıktır, savaş ve mücadele hâlindedir.

Literatür taramalarında görülmüştür ki; Batı'da Yemen üzerine yapılmış tezler, araştırmalar, düzenlenen toplumsal anketler, Yemen kültürü ve ekonomisi üzerine yapılan araştırmalar, Yemen'de geçtiği kurgulanmış romanlar, bilimsel makaleler ve kitapların sayısı binleri bulmaktadır. Maalesef ülkemizde yapılan çalışmaların sayısı, Batı'da yapılan çalışmaların yanında komik kalacak kadar az sayıdadır. İslam'ı ve müslümanları ilgilendiren Arapça tabakât kitapları bile yabancı dillere (Fransızca, Almanca vb.) çevrilmiş olmasına rağmen; bahsedilen kitaplar henüz Türk diline aktarılmamıştır. Arap dilinde yazılmış ilmî eserlerin ise zikredilmesine bile gerek yoktur. Aslında Batı'nın bu detaylı araştırmaları sadece Yemen'le sınırlı değildir; bütün İslam coğrafyasını ve müslüman milletlerin özelliklerini çözümlemiştir. Müslüman milletlerin zaaflarını, boşluklarını, hassas noktalarını bilmektedir. Hâl böyle olunca Batı, küçük bir kıvılcımla bir İslam ülkesinde iç savaş çıkarabilmekte ya da müslüman devletleri birbirine düşürebilmektedir. Haçlı zihniyetindeki Batı, din ve milliyet bağını zayıflatarak parçaladığı islam coğrafyasındaki devlet ve milletleri kolay yutulur lokmalar hâline getirmeye çalışmaktadır. Buna engel olmanın ilk adımı; müslüman miletlerin birbirini iyi tanıması ve birbirine kenetlenmesidir.

Osmanlı İmparatorluğu'nu ayakta tutan en temel güç, milletleri iyi tanıması; hangi millete nasıl davranacağını bilmesi ve kültürel çeşitliliği zenginlik olarak görmesiydi. Çalışmamızın temel maksadı; geçmişte çok iyi bildiğimiz, kültür alışverişinde bulunduğumuz bu İslam coğrafyası hakkındaki malumatları bir araya toplamak, Yemen'i tanımak ve tanıtmaktır. Allah Resûlü'nün övgüsüne mazhar olmuş Yemen müslümanlarının, bu gün nasıl da uyuşturulduğunu göstermektir. Sınırlı miktardaki temiz suyu gat bitkisini sulamak için kullanan; ellerindeki cüz'i parayı gat bitkisine veren ve günün büyük bölümünü gat çiğneyerek yarı uyuşuk vaziyette geçiren Yemenliler'in uyanmasına yardımcı olabilmek için Yemenliler tanınmalıdır. Beyni ve vücudu uyuşmuş bir millet, kendini savunamadığı gibi din kardeşini de savunamayacaktır. İslam coğrafyası bir bütün olarak düşünülmediği ve bu coğrafya bütün olarak hareket etmediği müddetçe de ne Araplar ne de biz Türkler rahat edecektir.

Burada Merhum Ali Emîrî'nin "*Yemen'in Islahâtına Dâir Bazı Mütâlaât*" başlığıyla söylediklerini aktarmayı yararlı buluyoruz. Zira söylenen sözler, dünya milletleri için de İslam coğrafyası için de önemlidir ve uygulanması elzemdir.

Birincisi: Yemen memurlarını ıslah etmektir.

İkincisi: Yemen kıtasının üç vilayete taksim ve evliye ve kazaların adedini tezyid ve kurâ teşkil eylemek.

Üçüncüsü: Şimendiferler ve yollar yapmak.

Dördüncüsü: Kahvelikler yetiştirmek ve ziraati ve sanayi ve ticareti tezyid eylemek.

Beşincisi: Sevâhilin muhafazasıyla tüfenk ve cebhâne idhâline meydan vermemektir.

Altıncısı: Yemen'in kuvvet-i askeriyyesini tezyîd eylemektir.

Yedincisi: Sâdât ve rüesâya ve meşâyih ve fukahâya ve harb u darb ve ilkâ-yı fesâda muktedir olanlara maaşlar tahsîs ve tayin edilenlerin hidemât-ı münâsibede istihdâm ettirmektir.

Sekizincisi: Ahalî-i mahalliyeden mürekkeb olmak üzere bir kolordu teşkil eylemektir.

Dokuzuncusu: Yemen'de adliye ve mâliye müfettişleri veyahud dâimî suretle bir heyet-i teftîşiyye bulundurmak ve bunları muayyen ve makarr-ı merkezi olmayıp îcâb-ı hâl ve

maslahata göre her tarafta geşt ü güzâr etmek ve tahr3ir-i nüfûs-ı umûmiyyenin icrâsına ibtidâr etmektir.[1619]

Çalışma birkaç farklı alanı ihtiva ediyor olsa da bunun bir zenginlik olarak kabul edileceğini umuyoruz. Tarih, coğrafya ve din ve edebiyat alanlarına girilmiş olmasında Yemen'in zengin kültürünün tesiri de vardır.

Çalışmada kronolojik Yemen tarihinden bahsedilmiştir. Ardından Yemen'de etkili olmuş olan dinlere, Yemenlilerin taptığı gök cisimlerine ve putlara değinilmiştir. Ardından bahsi geçen coğrafyada etkili olmuş mezhep ve tarikatlar açıklanmıştır. Burada dikkat çeken en önemli husus, kadim Yemen'de kozmopolit bir din anlayışının olduğudur. Hem Sümer hem Hindistan hem Çin hem de İran tesiri hissedilmektedir. Bu durum, Yemenliler'in sayılan diğer medeniyetlerle olan ticaretleri dolayısıyla olmalıdır.

Aile yapısına baktığımızda; Yemen'de, klasik Arap bedevisi yaşamına nazaran daha modern ve şehre uygun bir sosyal hayat görmekteyiz. Ancak İslamiyet öncesi görülen farklı evlilik çeşitleri, İslam'dan önce müthiş bir ahlakî çöküntünün varlığının göstergesidir.

Yemen ile alakalı en enteresan taraf ise; Yemen'in bugüne kadar dikkat etmediğimiz ve bilmediğimiz kadar çok sayıda sahâbe, tâbiûn, tebeü't-tâbiûn'un anavatanı olmasıdır. Bahsi geçen zümrelere dâhil, 1000'den fazla isim tespit edilmiştir. Hakkında bilgi bulunabilenler hakkında bilgi verilmiş; bilgi bulunamayanların ise ismi zikredilmiştir. Hz. Ali, Hâlid b. Velîd, Mu'âz b. Cebel gibi sahâbelerin Yemen'e vali olarak gönderilmesi de Allah Resûlü'nün Yemen'e ne derece önem verdiğinin bir başka göstergesi olarak dikkate alınmalıdır.

Bugün bizler Yemen kültür ve coğrafyasına uzak olsak da ecdâdın uzak olmadığı görülmüştür. Çalışmanın bir diğer adımında; Osmanlı toplum hayatında kullanılan ancak Yemen kültürüne ait kavramlar tespit edilmiş ve açıklanmıştır. Ardından Osmanlı döneminde kaleme alınmış klasik divanlar taranmış ve bu kavramların geçtiği beyitler tespit edilmiştir. Taranan her divanda Yemen kültürüne

---

[1619] Ali Emîrî; *Yemen Hatıratı* (Haz. Yusuf Turan Günaydın), Hece Yayınları, Ankara 2007, s. 85-86.

ait bir ya da birkaç kavramın kullanıldığı saptanmıştır. Bu da aslında Osmanlı ile Yemen'in ne derece yakın olduğunun göstergesidir.

Çalışmanın bir diğer kanadı ise fetihnâmeler ve Nihâlî'nin *Fethiyye-i Yemen* adlı eseridir. Eser Nihâlî adında, tezkirelerde bahsedilmeyen; ancak eserden anlaşıldığı kadarıyla Yemen'deki Zeydî ayaklanmaları sırasında Osmanlı ordusunda bulunmuş bir asker tarafından kaleme alınmıştır. Mesnevî nazım şekliyle yazılmış eserin yazım tarihi 982/1575'tir. İlk olarak Türk edebiyatında fetihnâme-gazavâtnâmeler ele alınmıştır. Bu türde yazılmış olan 200'e yakın eser hakkında kısaca bilgi verilmiş ve bu eserler üzerinde yapılmış olan çalışmalar tespit edilmiştir. Sonrasında ise tezkirelerde Nihâlî başlığı altında verilen şahıslara dairr bilgiler aktarılmış ve metnini verdiğimiz eserin müellifinin bunlardan biri olmadığı ortaya konmuştur. Sonrasında ise transkripsiyonlu metne geçilmiştir. Transkripsiyonlu metin oluşturulurken bir tablo çizilmiş ve tablonun bir tarafına beyitin transkripsiyonlu hâli; diğer tarafına da sadeleştirilmiş hâli yerleştirilmiştir. Aslında bunu yapmaktan maksat; transkripsiyonlu metnin hatalarını en aza indirmektir. Günümüz Türkçe'sine nesir olarak aktarmaktaki maksat beyitleri daha iyi anlamaktır. Yoksa sadeleştirmenin ne denli riskli bir iş olduğu, tarafımızca da bilinmektedir.

Metinde geçen lafzen ve mânen iktibaslara dair âyet ve hadîs açıklamaları da yeri geldikçe dipnotlarda gösterilmiştir. Eserin tıpkıbasımı da çalışmanın sonuna eklenmiştir. Dünyada tek bir nüshası olan bu eserin herkesçe ulaşılabilir olmasını sağlamak, bu şekilde mümkün olacaktır. Bunların dışında, yararlanılan kaynaklar da kaynakça bölümünde verilmiştir.

Tüm bu çalışmadaki amaç, klasik Türk edebiyatı alanındaki çalışmaların oluşturduğu dil, kültür ve edebiyat binasına bir tuğla koyabilmektir. Bunu başarabilirsek ne mutlu bize. Umulur ki bu çalışma, bir boşluğu dolduracaktır.

KAYNAKÇA

ABALI, Murat; "Sa'îd Giray Han Divanı Tahlili", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Pamukkale 2006.

AÇIKGÖZ, Namık; *Kahvename*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.

AÇIKGÖZOĞLU, Mehmet; *Kadı Ömer Efendi / Bosna Savaşları*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1977.

ADAMAZ, Kadir; "Fetihname-i Cezire-i Sakız", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1998.

AFYONCU, Erhan; "Necati Efendi-Tarih-i Kırım (Rusya Sefaretnamesi)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1990.

AFYONCU, Erhan; "Osmanlı Siyasî Tarihinin Ana Kaynakları: Kronikler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Yıl 2003, Cilt 1, Sayı 2, SS. 101-172.

AĞIRAKÇA, Ahmed; *Hz. Ebû Bekir Devri İslâm Tarihi*, Buruc Yayınları, İstanbul 1998.

AHATLI, Erdinç; "Şerid b. Süveyd", DİA, Ankara 2010, XXXVIII, SS. 582.

Ahmed b. Yahyâ el-Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân* (Ter. Mustafa Fayda), Siyer Yayınları, İstanbul 2013.

Ahmet Raşit Paşa, *Tarih-i Yemen ve San'a* (Haz. Sadettin Baştürk), Taşhan Kitap Yayınları, Tokat 2013.

AKDOĞAN, Yaşar; "Ahmedî Dîvânı", Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat Araştırma Merkezi, İstanbul 1979.

AKGÜN, Murat; "Abdülcelil Efendi'nin Ferahatnamesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2008.

AKKAYA, Hüseyin; "Şemseddin Sivasî'nin Süleymaniyye'si", Yayımlanmamış Yükseklisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1988.

AKKAYA, Hüseyin; *Nevres-i Kadîm-Tarihçe-i Nevres (İnceleme ve Tenkitli Metin)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004.

AKKAYA, Hüseyin; *Osmanlı Türk Edebiyatında Süleyman Peygamber ve Şemseddin Sivâsî'nin Süleymannâmesi-Tenkidli Metin ve Tıpkı Basım*, Cambridge Harvard Üniversitesi Yayınları, 1997.

AKKAYA, Ziya; "Vecîhî ve Eseri" *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Yıl 1959, Cilt 17, Sayı 3-4, SS. 533-560.

AKKAYA, Ziya; "Vecîhî-Devri ve Eseri", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara 1957.

AKKUŞ, Mehmet *Eyyûbî-Menâkıb-ı Sultân Süleyman*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.

AKPINAR, Şerife; "Agâh Divanı", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2006.

AKSOY, Hasan; "Şemseddin Sivâsî Hayatı Şahsiyyeti Tarikatı, Eserleri", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, ARALIK 2005, Cilt IX/2, SS. 1-43.

AKSOY, Hasan; "Tarihi Bir Belge ve Türk İslam Edebiyatlnda Bir Tür Olarak Fetihnameler", *İLAM Araştırma Dergisi*, Yıl, 1997, C. II, Sayı, 2, SS. 7-19.

AKYÜZ, Vecdi; "Abdülkadir el-Kevkebânî", DİA, Ankara 1988, I, SS. 241.

AKYÜZ, Vecdi; *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007.

ALGÜL, Hüseyin; "Esved el-Ansî", DİA, Ankara 1995, XI, SS. 440-441.

ALGÜL, Hüseyin; "Hadramût", DİA, İstanbul 1997, XV, SS. 65-68.

ALGÜL, Hüseyin; "Hâris b. Abdülkülâl", DİA, Ankara 1997, XVI, SS. 194.

ALGÜL, Hüseyin; “Himyerîler”, DİA, Ankara 1998, XVIII, SS. 62-63.

ALGÜL, Hüseyin; “Hucr b. Yezîd”, DİA, Ankara 1998, XVIII, SS. 278.

Ali Emîrî; *Yemen Hatıratı* (Haz. Yusuf Turan Günaydın), Hece Yayınları, Ankara 2007.

ALPER, Kadir; “Erzurumlu Mülhimî ve Şehen-Şeh-Nâme-i Murâdî mesnevisi”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2012.

APAK, Âdem; *Ana Hatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2014

APAK, Âdem; *Anahatlarıyla İslâm Tarihi, I - (Hz. Muhammed Dönemi),* Ensar Neşriyat, İstanbul 2010

APAK, Âdem; *Anahatlarıyla İslâm Tarihi, II - (Hulefâ-i Râşidîn Dönemi),* Ensar Neşriyat, İstanbul 2011

APAK, Âdem; *Anahatlarıyla İslâm Tarihi, III - (Emevîler Dönemi),* Ensar Neşriyat, İstanbul 2011

APAK, Âdem; *Anahatlarıyla İslâm Tarihi, IV - (Abbâsîler Dönemi),* Ensar Neşriyat, İstanbul 2011

ARGUNŞAH, Mustafa; “Şükri’nin Selim-namesi ve Eserdeki Doğu Türkçesi Unsurları”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1986.

ARGUNŞAH, Mustafa; “Türk Edebiyatında Selimnameler”, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* Volume 4/8 Fall 2009, SS. 31-47.

ARI, Ahmet; *Sâkıp Dede ve Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.

ARSLAN, Mehmet; *Sıdkî Paşa-Gazavât-ı Sultân Murâd-ı Râbi (IV. Murâd’ın Revan Seferi),* Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006.

ARSLAN, Mehmet; *Şeref Hanım Divanı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.

ARSLAN, Mürvet; “Sipâhizâde Ahmed’in Gazâvatname-i Cezîre-i Girit ve Zadre İsimli Eseri (Değerlendirme-Transkripsiyon)”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2009.

ARSLANTÜRK, H. Ahmet- BÖREKÇİ, Günhan; *Nüzhet-i Esrar'ül Ahyar Der Ahbar-ı Sefer-i Sigetvar Sultan Süleyman'ın Son Seferi*, Zeytinburnu Belediyesi Yayınları, İstanbul 2012.

ASLAN, Üzeyir; “Nehcî Divanı”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2005.

ASRAR, Ahmet; *Kânûnî Devrinde Osmanlıların Dinî Siyaseti ve İslam Âlemi*, Büyük Kitaplık, İstanbul 1972.

ÂŞIKKUTLU, Emin; “İbn Ebû Ömer”, DİA, Ankara 1999, XIX, SS. 438.

ATABAY, Turhan; “Ravzatü’l-Gazâ ve Tarih-i Uyvar”, Yayımlanmamış Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1949.

ATÇEKEN, Zeki; “Celal Zade Mustafa Çelebi: Fetih-name-i Rodos”, Yayımlanmamış Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, İstanbul 1966.

AVCI, Casim; “Uceymî”, DİA, Ankara 2012, XLII, SS. 38.

AVCI, Necati; “Tabib Ramazan/er-Risâle el-Fethiyye er-Radosiyye es-Süleymaniyye”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1993.

AVCI, Sait; “ Râci Divanı (Metin ve Dînî-Tasavvufî Tahlil)” Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2015.

AY, Ümran; *Fetihname-i Kal'a-i Cerbe*, Kocav Yayınları, İstanbul 2015.

AYDEMİR, Meltem; “Enîsü’l-Guzzât”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2006.

AYDEMİR, Yaşar; *Behiştî Divanı*, MEB Yayınları, Ankara 2000.

AYDEMİR, Yaşar; *Edincikli Ravzî Divanı*, Birleşik Yayınları, Ankara 2007.

AYDEMİR, Yaşar; *Vücûdî-Hayâl u Yâr*, Birleşik Dağıtım Kitabevi, Ankara 2007.

AYDIN, Abdullah; "Hanyalı Nuri Osman ve Divanı", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009.

AYDINER, Mesut; "Mü'minzade Seyyid Ahmed Hasib Efendi-Ravzatü'l-Kübera (tahlil ve metin)" Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995.

AYDINER, Mesut; *Mü'minzade Seyyid Ahmed Hasib Efendi. Ravzatü'l-Kübera (tahlil ve metin)*, TTK Yayınları, Ankara 1999.

AYDÜZ, Davut; "Hurûf-ı Mukattaa", *Yeni Ümit*, Yıl: 2006, Sayı: 18.

AYKANAT, Timuçin; "Sâfî Baba ve Dîvânı (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin-Sadeleştirme-Sözlük-Dizin)" Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2014.

AYKUT, Şevki Nezihi; *Hasan Bey-zade Tarihi Cilt 1-2-3*, TTK Yayınları, Ankara 2004.

AYNUR, Hatice; "Mahremi ve Şehname'si II. kısım Yavuz Sultan Selim Dönemi: İnceleme-Metin-Sözlük-Dizin", Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1993.

AYNUR, Hatice; "Mahremî", DİA, Ankara 2003, XXVII, SS. 390-391.

AZİZOVA, Elnure; "Vâddilkurâ", DİA, Ankara 2012, XLII, SS. 422-423.

Azizüddin Nesefî, *Tasavvufta İnsan Meselesi/İnsan-ı Kâmil* (Çev. Mehmet Kanar), Dergâh Yayınları, İstanbul 2013

BABÜR, Yusuf; "Şeyh-i San'ân Kıssasında Dair", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/13 Fall 2013, p. 509-516.

BAŞ, Derya; "Yâfiî", DİA, Ankara 2013, XLIII, SS. 175-177.

BAŞARAN, Selman; "Huzeyfe b. Yemân", DİA, Ankara 1998, XVIII, SS. 434-435.

BAŞPINAR, Fatih; “17. Yüzyıl Şairlerinden Beyânî’nin Divan’ı”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2008.

BAŞTÜRK, Sadettin; “Telhîsü’l-Berku’l-Yemânî / Ahbârü’l-Yemânî (tahlil ve metin)”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2010

BAŞTÜRK, Şevket; “Mesîhî-i Tebrîzî Hayatı Edebî Şahsiyeti Eserleri ve Dîvânının İncelenmesi”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 2006.

BATUR, M. Raşit; “Yemen İzlenimleri”, *İslami İlimler Dergisi*, Yıl 6, Sayı 1, Bahar 2011, SS. 301-308.

BAUER, Susan Wise; *Antik Dünya* (Çev. Mehmet Moralı), Alfa Yayınları, İstanbul 2015.

BEKTAŞ, Ekrem; “Muvakkitzâde Pertev Divanı”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004.

BEKTAŞ, Ekrem; *Muvakkit-zâde Pertev Divânı*, Öz Serhat Yayıncılık, Malatya 2007.

BİLGE, Mustafa L.; “San‘â”, DİA, Ankara 2009, XXXVI, SS. 88-90.

BİLGE, Mustafa L.; “Şillî” DİA, Ankara 2010, XXXIX, SS. 163-164.

BİLGİN, Azmi; *Seyyid Nigârî Divanı*, Kule Yayınları, İstanbul 2003.

BİLGİN, Azmi; *Ümmî Sinan Divanı,* MEB Yayınları, İstanbul 2000.

BİLGİN, Erdoğan; “1148-1152/ Savaşı Tarihçesi (Subhi Mehmed’in Müzakerat-ı Sulhiyye Tarihçesi Adlı Eseri)”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2003.

BİRSEL, Salah; *Kahveler Kitabı*, Koza Yayınları, İstanbul 1975.

BLOCHET, E.; *Catalogue des Manuscrits Turcs de la Biblioteque Nationale,* Paris 1932, C. I-II.

BOSTAN, İdris; “Yemen (II. Tarih: Osmanlılar Dönemi)”, DİA, İstanbul 2013, XLIII, SS. 406-412.

BOZ, Erdoğan; *Hakîkî Divanı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007.

BOZKURT, Nebi; “Hâtıb b. Ebû Beltea”, DİA, Ankara 1997, XVI, SS. 444-445

Bursalı Mehmed Tâhir; *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-yı Âmire, İstanbul 1342, C. III.

BÜYÜKTAPU, Okan; “Mahmud Sabit Tarih-i Silistire (İnceleme-Metin-İndeks)” Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2013.

CAN, Ayşe Hande; “Hacı Ali Efendi ve Tarih-i Kamaniçe’si”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2003.

CEVİZ, Nurettin-DEMİRAYAK Kenan-YANIK, Nevzat H.; *Yedi Askı-Arap Edebiyatının Harikaları*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2013.

ÇABUK, Vahid “Taliki-zade Mehmed Subhi Efendi'nin Eğri Seferi Şehnamesi”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1986.

ÇABUK, Vahit; “Nusret-name’nin Kaynaklarından Tarih-i Seferü’l-Basra”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi (Münir Aktepe’ye Armağan)*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, Yıl 1995-1997, Sayı 15, SS. 321-380.

ÇABUK, Vahit; *Tiryaki Hasan Paşa’nın Gazaları ve Kanije Savunması*, Tercüman Yayınları, İstanbul 1978.

ÇAĞATAY, Neşet; *İslamdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1957.

ÇAĞIRICI, Mustafa; “Arap”, DİA, Ankara 1991, III, SS. 318.

ÇAĞIRICI, Mustafa; “HADDÂD, Abdullah b. Alevî”, DİA, Ankara 1996, XIV, SS. 551-553.

ÇAKALOĞLU, Cengiz; *Yemen'den Dönmeyen Bir Karapapak: 40. Hamidiye Süvari Alayı Komutanı Mihrali Bey*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2011

ÇAMLIBEL, Teoman; "Yemen Fatihi Koca Sinan Paşa", İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Bitirme Tezi, İstanbul 1966.

ÇEKER, Orhan; "Abdurrahman b. Ganm", DİA, Ankara 1988, I, SS. 162.

ÇELİK, Göknur; "Vâsıtî'nin Gazâvât-ı Murad Paşa Adlı Eserinin İncelemesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006.

ÇERÇİ, Faris; "Hızânetü'l-İnşa", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1991.

ÇETİN, Osman; "İmâdüddin el-Hamzî", DİA, Ankara 2000, XXII, SS. 174.

ÇEVİKEL, Nuri; "Pîrî'nin Fethiyye-i Cezîre-i Kıbrıs'ının Viyana Nüshası", *Belleten*, Yıl 2004, Sayı 253, Cilt: LXVIII, SS. 16.

ÇOLAK, Ahmet; "Bahârî-Fetihnâme-i Üngürüs Adlı Eseri ve Bu Eserden Hareketle Macaristan Fethinin Edebi-Tarihi Üslupla Anlatılışı", *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 10/4 Winter 2015, SS. 373-408.

ÇORUHLU, Melek; "Musaffa Mehemmed Efendi Kıt'a-min-Tarih-i Sultan Mahmud-ı Evvel (Tahlil ve Metin)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2005.

ÇUBUKÇU, Asri; "Eş'as b. Kays", DİA, Ankara 1995, XI, SS. 455-456.

ÇUHADAR, İbrahim Hakkı; "Sücûdî'nin Selim-nâmesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1988.

DAŞDEMİR, Özkan; *Davutoğlu Süleyman Hikâyesi*, Fenomen Yayınları, Erzurum 2015.

DAŞDEMİR, Özkan – BABÜR, Yusuf; *Cihan Şah ile Şemsiyye Hikayesi*, Fenomen Yayınları, Erzurum 2015.

DAVUDOĞLU, Ahmed; *Sahîh-i Müslîm Tercüme ve Şerhi*, Işık Yayınları, İstanbul 2013, C. III

DEMİR, Mahmut - ÖZAFŞAR, Mehmet Emin; "Vehb b. Münebbih", DİA, Ankara 2012, XLII, SS. 608-610.

DEMİRAYAK, Kenan; *Arap Edebiyatı Tarihi I* (Cahiliye Dönemi), Fenomen Yayınları, Erzurum 2014.

DEMİRAYAK, Kenan; *Arap Edebiyatı Tarihi II* (Sadru'l-İslam Dönemi), Fenomen Yayınları, Erzurum 2013.

DEMİRAYAK, Kenan; *Arap Edebiyatı Tarihi III* (Emeviler Dönemi), Fenomen Yayınları, Erzurum 2012.

DEMİRAYAK, Kenan; *Arap Edebiyatı Tarihi [IV]* (Osmanlı Dönemi), Fenomen Yayınları, Erzurum 2015.

DEMİRAYAK, Kenan; "İbn Müferriğ", DİA, Ankara 1999, XX, SS. 215-216.

DEMİREL, Altan; *Konularına Göre Notalarıyla Türküler (Kahramanlık Yemen ve Askerlik Türküleri)*, TRT Müzik Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2009.

DEMİREL, Şener; *Şehrî Malatyalı Ali Çelebi Divanı*, Malatya Kitaplığı Yayınevi, Malatya 2014.

DEMİRSOY, Soner; "Vekayi-i Ali Paşa (inceleme ve metin)", Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010.

DEMİRSOY, Soner; *Vekayi-i Ali Paşa (Yavuz Ali Paşa'nın Mısır Valiliği 1601 - 1603)*, Çamlıca Basım Yayım, İstanbul 2013.

Derviş Gubârî, *Gazavât-nâme-i Midilli*, (Haz. Ömer ÖZKAN), Alp Yayınları, Ankara 2007.

DEVELLİOĞLU, Ferit; *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Ankara 2011.

DİLAVER, Nilgün; "İcmal-i Sefer-i Nehr-i Ziyab", Yayımlanmamış Lisans Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul 1981.

DİLEKÇİ, Fatih; “Cizyedarzade Ahmed Bahaüddin Efendi ve Fetihname’si”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2003.

DİREK, Mehmet; “Şîrî Tarih-i Feth-i Mısır (v. 30-50)”, Yayımlanmamış Lisans Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat FakültesiTarih Bölümü, İstanbul 1974.

DOĞAN, Ahmet; “Âhî Divanı’nda İnsan ve Toplum”, Yayımlanmamış Yükseklisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2002

DOĞAN, İsa; “Zeydiyye Mezhebi”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 1983, Sayı 3, SS. 83-107

DOĞAN, Mehmet; “Çerkezler Kâtibi Yusuf’un Selim-nâme’sinin Mukayeseli Metin Tenkidi ve Değerlendirmesi”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1997.

DOĞAN, Muhammet Nur; *Avnî Divanı ve Şerhi*, Eminönü Belediyesi Yayınları, İstanbul 2004.

DOĞRU, Erdinç-ÇELİK, Kemal; *İbnü’l-Kelbî/Geçmişten Günümüze Putlar*, Fecr Yayınları, Ankara 2005.

DÖLEK, Âdem-ARSLAN, M. Abdullah; *Necip Fâzıl’ın 101 Hadis Manzum Meal Tefsir İsimli Eserindeki Hadislerin Tahkîki Tahrîci ve Edebî Yönden Değerlendirilmesi*, Kitap Dünyası Yayınları, İstanbul 2015.

DUMAN, Filiz; “Bir Gazavat-nâme Türü Olarak Hüseyin Behcetî’nin Mi‘râcü’z-zafer Adlı Zafernâmesi (h.1088/m.1678) (1-101. varaklar arası)”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2010.

DURAN, Tülay; *Sinan Çavuş Süleymannâme-Tarih-i Feth-i Sikloş Estergon ve İstol-Belgrad*, Tarih Araştırmalar Vakfı, İstanbul 1999.

DURMUŞ, İsmail; “Ruaynî”, DİA, Ankara 2008, XXXV, SS. 175-176.

DURMUŞOĞLU, Münevver; "Zîrekî Tarih-i Kıbrıs", Yayımlanmamış Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat FakültesiTarih Bölümü, İstanbul 1965.

DÜNDAR, Hasan; "Rahîmîzâde İbrahim (Harîmî) Çavuş'un Gence Fetihnâmesi Adlı Eserinin Transkripsiyonu ve Kritizasyonu", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 2006.

DÜZDAĞ, Ertuğrul; *Ebussuud Efendi Fetvaları*, Kapı Yayınları, İstanbul 2012.

EBRAHİMİ, Davut; "Arifî Fethullah Çelebi ve Fütuhat-ı Cemile'sinin Tenkidli Metni", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1991.

EBÛ CA'FER MUHAMMED B. CERÎRÜ'T-TABERÎ, *Tarihü't-Taberî*-(Ter. M. Faruk Gürtunca), Sağlam Yayınevi, İstanbul, C. I-IV.

Ebû Muhammed Abdülmelik bin Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî, *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (Çev. Abdülvehhab Öztürk), Kahraman Yayınları, İstanbul 2014, IV C.

EBÛ MUHAMMED ABDÜLMELİK İBN HİŞÂM, *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (Ter. Abdülvehhab Öztürk), Kahraman Yayınları, İstanbul 2014, C. I-IV.

EFENDİOĞLU, Mehmet; "Sahabe", DİA, Ankara 2008, XXXV, SS. 492.

EFENDİOĞLU, Mehmet; "Şürahbil b. Hasene", DİA, Ankara 2010, XXXIX, SS. 268.

EHLİOĞLU, Zeki; *Yemen'de Türkler*, Kardeş Matbaası, İstanbul 1952.

ELİAÇIK Muhittin-ŞAHİN, Kürşat Şamil; "Sa'yî Mustafa Çelebi'nin Belgrad Fetihnâmesi*", International Journal of Language Academy*, Volume 3/4 Winter 2015, SS. 141-159.

Encyclopedia of Sociology (Second Edition), Gale Group and Design Printing, USA 2000, C. 1-5.

ER, Harun; "Fetihnamelerdeki Hadîslerin Tespiti ve Tenkidi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2007.

ERAVCI, H. Mustafa; "Mustafa 'Âli's Nusret-nâme", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Edinburgh Universty, Scotland 1998.

ERAVCI, H. Mustafa; *Âsafî Dal Mehmed Çelebi ve Şecâ'atnâme*, MVT Yayınları, İstanbul 2009.

ERAVCI, H. Mustafa; *Gelibolulu Mustafa Ali-Nusretname*, TTK Yayınları, Ankara 2014.

ERDEM, Osman; *Seyyid Muradî-Barbaros Hayreddîn Paşa'nın Hatıraları: Kaptan-ı Derya: Gazavât-ı Hayreddîn Paşa*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2009.

ERDOĞAN, Mustafa; *Bursalı Rahmî Divanı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011.

EREN, Abdullah; "Şeyhülislam Yahya Divanı'nın Tahlili", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2004.

EREN, Abdullah; *Sıdkî Divanı*, Altınpost Yayınları, Ankara 2014.

ERKAN, Davut; "Matrakçı Nasuh'un Süleymân-nâmesi (1520–1537)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2005.

ERKUTUN, M. İlkin; *Ziyânâme*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009.

EROĞLU, Muhammed; "Ashâbu'l-Uhdûd", DİA, Ankara 1991, III, SS. 471.

EROĞLU, Muhammed; "Nehhâs", DİA, Ankara 2006, XXXII, SS. 542-543.

EROĞLU, Süleyman; "Âsafî'nin Şecâatnâme'si", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2007.

ERSOY, Ersen; "Münîrî Divanı", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştıramaları Enstitüsü, İstanbul 2010.

ERTAŞ, Mehmet Yaşar; *Risaletü't-Tarih-i Nadir Şah / Makale-i Vakı'a-ı Muhasara-i Kars*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2012.

ERTEM, Rekin; *(Şeyhülislam) Yahyâ Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1995.

ERTÜRK, Belgin; "Tarih-i Sefer-i Basra", Yayımlanmamış Lisans Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul 1980.

ERTÜRK, Mustafa; “Mikdâd b. Amr”, DİA, Ankara 2005, XXX, SS. 49-50.

ERUL, Bünyamin; “Mesrûk b. Ecdâ”, DİA, Ankara 2004, XXIX, SS. 336-337

ESMAİL, M. İbrahim M.; “Kâşifî’nin Gazânâme-i Rûm Adlı Farsça Eseri ve Türkçe’ye Tercüme ve Tahlili”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2005.

FARUK, Ahmed; *Eshâb-ı Kirâm*, Hakikat Kitabevi, İstanbul 2007.

FAYDA, Mustafa; “Abdullah b. Ali el-Vezîr” DİA, Ankara 1988, I, SS. 83.

FAYDA, Mustafa; “Cerîr b. Abdullah” DİA, Ankara 1993, VII, SS. 410-411.

FAYDA, Mustafa; “Hemdân (Benî Hemdân)”, DİA, Ankara 1998, XVII, SS. 180.

FAYDA, Mustafa; “İbn Hişâm”, DİA, Ankara 1999, XX, SS. 71-72.

FAYDA, Mustafa; *İslamiyet’in Güney Arabistan’a Yayılışı*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1982.

FEDAİ, Harid; *Fethiyye-i Cezîre-i Kıbrıs*, KKTC Milli Eğitim Kültür Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları No. 18, Kıbrıs 1997.

GENÇOĞLU, Osman Yılmaz; “Tarih-i Fetihnâme-i Bağdad”, Yayımlanmamış Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul 1961.

GÖÇMEN, Cemal; “Gelibolulu Mustafa Âlî’nin Heft Meclisi”, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 2009.

GÖGER, Veysel-SARIKAYA, Hüseyin; “Mora’nın İstirdâdına Dair Bir Kaynak Değerlendirmesi ve Nâdir’in Vâkı‘ât-ı Gazavât’ı”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Yıl 2009, Sayı 2, SS. 1–32.

GÖGER, Veysel-SARIKAYA, Hüseyin; *Fetih-Name-i'Akl-i Vâdî-i Serhengi Bir Müşahidin Dilinden Osmanlıların 1574 Tunus Seferi*, Nizamiye Akademi Yayınları, İstanbul 2015.

GÖKALP, Yusuf – YÜCEL, Fatih; “Zeydiyye”, DİA, Ankara 2013, CLIV, SS. 328-338;

GÖKALP, Yusuf; "Zeydiyye Mezhebinin Görüşleri, Kültürel Mirası ve İslam Düşüncesine Katkıları", *Çukurova Oniversitesi ilahiyat Fakültesi Dergisi,* Yılı 2007, Cilt 7, Sayı 2, SS. 95-112.

GÖKÇE, Turan; "II. Mustafa"nın Avusturya Seferi (1695) İle İlgili Bir Fetihnâme: Feth-i Lipova ve Muhârebe-i Lugoş", Acta Viennensia Ottomanic, Akten 13. CIEPO Symposiums, ed. Markus Köhbach-Gisela Prochazka-Cladia Römer, Wien 1999, SS. 121-127.

GÖKYAY, Orhan Şaik; *Zekeriyyazâde-Ferah Cerbe Fetihnâmesi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.

GÖLCÜK, Şerafettin; "Beyân b. Sem'ân" DİA, Ankara 1992, VI, SS. 28-29.

GÖLPINARLI, Abdülbaki; *Nedîm Divanı*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2004.

GÜL, Hilmi; "Şerifi, Fetihname-i Kıbrıs", Lisans Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1974.

GÜLER, Zekeriya; "Muhâcir b. Ebû Ümeyye" DİA, Ankara 1997, XXX, SS. 390.

GÜLER, Zekeriya; "Tufeyl b. Amr", DİA, Ankara 2012, CLI, SS. 323-324.

GÜLŞEN, Halit; "Kilari Mehmed Halife Bişaretname-i Sultan Mustafa Han II (Viyana National Bibliotek mxt. 21,175a-194a)" Yayımlanmamış Lisans Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat FakültesiTarih Bölümü, İstanbul 1981.

GÜNALTAY, M. Şemseddin; *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, (Nşr. Mehmet Mahfuz Söylemez), Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2006.

GÜNALTAY, M. Şemseddin; *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri* (Nşr. Mehmet Mahfuz Söylemez-Mustafa Hizmetli), Ankara Okulu Yayınları, Ankara 1997.

GÜNALTAY, Şemseddin; *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri,* Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2013.

GÜNAY, Mehmed; "Ruha Valisi Hamalizade Ahmed Paşa'nın Vekayi'i (1156-1158)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994.

GÜNDÜZ, İrfan; “Cebertî İsmâil b. İbrâhim”, DİA, Ankara 1993, VII, SS. 193.

GÜNDÜZ, Şinasi; “Sâbiîlik”, DİA, Ankara 2008, XXXV, SS. 341-344.

GÜRGENDERELİ, Müberra; “Hasan Ziyâî Divanı”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 1999.

Hace Muhammed Lutfî, *Hulâsatü’l-Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfî*, Damla Yayınevi, İstanbul 2011.

HAMİDULLAH, Muhammed; *Hemmâm ibni Münebbîh’in Sâhifesi* (Çev: Talat Koçyiğit), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1967.

HANÇERLİOĞLU, Orhan; *Dünya İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2013.

Harîrî, *Makâmât* (Çev. Sabri Sevsevil), Kabalcı Yayınları, 2012.

HARMAN, Ömer Faruk; “Arim”, DİA, Ankara 1991, III, SS. 373-374.

HARMAN, Ömer Faruk; “Hûd”, DİA, Ankara 1998, XVIII, SS. 279-2811.

HARMAN, Ömer Faruk; “İrem”, DİA, Ankara 2000, XXII, SS.443.

HARMANCI, Esat; *Süheylî Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2007.

HATİBOĞLU, İbrahim; “Ma‘mer b. Râşid”, DİA, Ankara 2003, XXVII, SS. 552-553.

HATTOX, Ralph S.; *Kahve ve Kahvehaneler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

HAYKEL, Bernard; “İslam’ı Mezhebleri Yok Ederek Islah Etmek: Şevkanî ve Yemen’de Onu Tenkit Eden Zeydîler”, Çev. Nail Okuyucu, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı 15, Yıl 2010, SS. 127-150.

HİZMETLİ, Sabri; *İslâm Tarihi - İlk Dönem -* , Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2006.

IRVİNG, Thomas B.; “İbnü’d-Delâî”, DİA, Ankara 2000, XXI, SS. 9-10.

İbn Haldun, *Mukaddime* (Haz. Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları, C. I, s. 15-19.

İbn İyas, Zeyneddîn Muhammed b. Ali, *Bedâyi‘ü’z-Zuhûr fî Vekayi‘i’d-Duhûr; Yavuz’un Mısır’ı Fethi ve Mısır’da Osmanlı İdaresi* (Ter. Ramazan Şeşen), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2016.

İBN SA‘D, *Kitâbü’t-tabakâtü’l-kebîr* (Edt. Adnan Demircan), Siyer Yayınları, İstanbul 2014, C. I-XI.

İbn Sa‘d, *Kitâbü’t-tabakâtü’l-kebîr* (Edt. Adnan Demircan), Siyer Yayınları, İstanbul 2014, XVIII C.

İBNÜ’L-KELBÎ, *Putlar Kitabı-Kitab al-Asnâm* (Haz. Beyza Düşüngen), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1968.

İbrahim Abdüsselam Paşa, *Yemen Seyahatnamesi ve Bitkisel Coğrafyası*, Pan Yayıncılık, İstanbul 2008.

İLHAN, Avni; “ Keşfü Esrâri’l-Bâtıniyye”, Ankara 2002, C. 25, s. 319-320.

İLHAN, Avni; “Hammâdî”, DİA, Ankara 1997, XV, SS. 489.

İLHAN, Enes; “Kâşif Esad Efendi Divanı-İnceleme-Metin” Yayımlanmamış Yükseklisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2015.

İNALCIK, Halil-OĞUZ, Mevlüd; *Gazavat-ı Sultan Murad b. Mehemmed Han İzladi ve Varna Savaşları (1443-1444) Üzerinde Anonim Gazavatname*, TTK, Ankara 1978.

İSEN, Mustafa-AKSOYAK, İsmail Hakkı; *Vuslati Ali Bey Gaza-Name-i Çehrin*, AKMB Yayınları, Ankara 2003.

İsmail Beliğ; Nuhbetü’l-âsâr li Zeyli Zübdeti’l-eş‘âr (Haz. Abdülkerim Abdulkadiroğlu), AKMB Yayınları, Ankara 1999.

İVANOV, Nikolay Alekseeviç; *Osmanlı’nın Arap Ülkelerini Fethi 1516-1574* (Ter. İlyas Kemaloğlu - Rakhat Abdieva), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013

KAÇAR, Mücahit; *Merahi'nin Fetihname-i Sigetvar'ı / Kanuni'nin Son Seferinin Şiirsel Anlatımı*, Okur Kitaplığı, İstanbul 2012.

Kadı Ömer Efendi, *Ahvâl-ı Banaluka Diyâr-ı Bosna (Ahvâl-i Gazavât-ı Bosna),* İbrahim Müteferrika Matbaası, İstanbul 1741

KAFESOĞLU, İbrahim; “Selçuklular”, *İA*, X, SS. 353-416

KAFESOĞLU, İbrahim; *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2014

KAHRAMAN, Bahattin; “Vahîd Mahtûmî Hayatı, Eserleri Edebî Kişiliği ve Eserlerinin Tenkidli Metni I-II, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1995.

KALKIŞIM, Muhsin; *Şeyh Galib Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2013.

KANDEMİR, M. Yaşar; “Şa‘bî”, DİA, Ankara 2010, XXXVIII, SS. 217-218

KARAAĞAÇ, Günay–ESKİKURT, Adnan; *Rahîmîzâde İbrahim Çavuş-Kitâb-ı Gencîne-i Feth-i Gence*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2010.

KARAASLAN, Nasuhi Ünal; “Hemdânî”, DİA, Ankara 1998, XVII, SS. 181-182.

KARACAN, Turgut; *Sabit-Zafernâme*, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas 1991.

Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, *Süleymânnâme*, Bulak Matbaası, Mısır (Kâhire) 1832.

KARAKÖSE, Saadet; “Nev‘izâde Atayî Divanı/Kısmi Tahlil-Metin”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 1994.

KARANFİL, Mustafa; “Harimi’nin Zafername ve Gonca’sına göre Özdemiroğlu Osman Paşa”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1998.

KARARMAZ, Meryem; “Heft Dastan Adlı Eserin Tahkikli Transkripsiyonu ve Tahlili”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1996.

KARATAŞ, Ahmet; “Nâlî Mehmed Efendi’nin Menâsik-i Hac Manzumeleri”, *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 42 (2012/1), SS. 77-94

KARAVELİOĞLU, Murat; “Mahremî’nin Mohaç Fetihnamesi Örneğinden Hareketle Edebî Metinlerin Tarihi Olayları Anlatımına Dair”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı 11, İstanbul 2013, SS. 217-236.

KARAYUMAK, Ömer; “Mora ihtilali tarihçesi ve müellifi Süleyman Penah Efendi”, Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul 1979.

KAVAK, Özgür; “Zekkâk, DİA, Ankara 2013, CLIV, SS. 221.

KAVRUK, Hasan; *(Şeyhülislam) Yahyâ Divanı*, MEB Yayınları, Ankara 2001.

KAYA, Eyyüp Said - OKUYUCU, Nail; “Şevkânî”, DİA, Ankara 2010, XXXIX, SS. 22-28.

KAYA, Gönül; “Resimli Bir Osmanlı Tarihi: Âsafî Paşa'nın Şecâatnâme’si”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2006.

KAYABOĞAZI, Celal; *Tacizade Tuğrayî Cafer Çelebi-Mahrusei İstanbul Fetihnamesi*, Gün Basımevi, İstanbul 1953.

KAZANCI, Ahmet Lütfi; “Ebrehe”, DİA, Ankara 1994, X, SS. 79-80

KAZANCI, Ahmet Lütfi; *Peygamberler Tarihi*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2014.

KESKİN, Turan; “Dicle ve Fırat Nehirleri Üzerinde Yapılan Ticaret (1838-1914)”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2012.

KESKİOĞLU, Osman; *İslam Dünyası-Dünü ve Bugünü*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1964.

KILIÇ, Hulusi; “A‘şâ Hemdân”, DİA, Ankara 1991, III, SS. 546.

KILIÇ, Mustafa; “Umâre el-Yemenî”, DİA, Ankara 2012, XLII, SS. 145-146.

KILINÇ, Server; "Şîrî Tarih-i Feth-i Mısır (v. 1b-30a)", Yayımlanmamış Lisans Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat FakültesiTarih Bölümü, İstanbul 1973.

KIRBIYIK, Kasım; "Bâ Mahreme", DİA, Ankara 1991, IV, SS. 358.

KIRBIYIK, Mehmet; Katibzâde Sâkıb Mustafa Hayatı Eserleri ve Edebî Kişiliği, *AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Yıl 2000, Sayı 15, SS. 153-187.

KIRLANGIÇ, Hicabi; "İdris-i Bidlisi-Selim Şah-name", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1995.

KOÇ, Osman; "Gazâ-nâme-i Cezzâr Gazi el-Hacı Ahmed Paşa", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1992.

KOÇYİĞİT, Pınar; "Resimli bir Osmanlı gazânâmesi: Gelibolulu Mustafa Ali (1541-1600) ve Nusretnâme'si", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale 2012.

KOLDAŞ, Vedat; "Mahmud Sabit: Tarih-i Silistre: (metin-transkripsiyon)" Yayımlanmamış Lisans Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul 1966.

KÖSE, Saffet; "Esved b. Yezîd", DİA, Ankara 1995, XI, SS. 441-442.

KÖSE, Saffet; "İbnü'l-Mukrî el-Yemenî", DİA, Ankara 2000, XXI, SS. 139.

KRAMER, Samuel Noah; *Sümer Mitolojisi* (Çev. Hamide Koyukan), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2014.

KRAMER, Samuel Noah; *Sümerler* (Çev. Özcan Buze), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2016.

KUCAK, Ömer; "Zafernâme (Tarihçe-i Feth-i Revan ve Bağdad)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 2007.

KURNAZ, Cemal; *Hayali Bey Divanının Tahlili*, MEB Yayınları, İstanbul 1996.

KURŞUN, Zekeriya; “Hadûr”, DİA, İstanbul 1997, XV, SS. 69-70.

KURT, Halil; “Yemen (I. Fizikî ve Beşerî Coğrafya)”, DİA, İstanbul 2013, XLIII, SS. 400-401.

KURTOĞLU, Orhan; “Lebîb Divanı”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004.

Kutsal Kitap (*Eski ve Yeni Antlaşma*), Kutsal Kitap Şirketi & Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul 2011.

KUZU, Fettah; “15. Yüzyıl Şairlerinden Çâkerî Dîvânı’nın Tahlili”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2010.

KÜÇÜK, Sabahattin; *Bâkî Dîvânı*, TDK Yayınları, Ankara 2011.

KÜLEKÇİ, Numan; “Gani-zade Nadiri: Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri, Divanı ve Şeh-name’sinin Tenkidli Metni”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1985.

KÜLEKÇİ, Numan-KARABEY, Turgut; “Fetihname-i Kıbrıs”*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergis,* Yıl 1995, Sayı 2, SS. 81-102.

KÜPELİ, Özer; “Osmanlı-Safevî Münasebetleri”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2009.

LEVEND, Agâh Sırrı; *Divan Edebiyatı*, Dergâh Yayınıları, İstanbul 2015.

LEVEND, Agâh Sırrı; *Gazavâtnâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey’in Gazavâtnâmesi*, TTK, Ankara 2000.

MADELUNG, Wilferd; “Zeydiyye ve Tasavvuf”, (Çev. Salih Çift), *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 9, Cilt: 9, Yıl 2000, SS. 775-790.

MANAV, Ahmet; “Tarih-i Varadin: Tetkik Transkripsiyonlu Metin ve İndeks”, Yayımlanmamış Lisans Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul 1966.

Esad Mehmed Efendi, *Bağçe-i Safâ-Endûz* (Haz. Rıza Oğraş), Burdur 2001

Mehmed Salih Yümnî; *Tezkire-i Şuarâ-i Yümnî* (Haz. Sadık Erdem), TTK Yayınları, Ankara 2013.

Mehmed Süreyya; *Sicill-i Osmânî* (Haz. Seyit Ali Kahraman), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

MERT, Özcan; "Şerîfî'nin Fetihnâme-i Kıbrıs'ı", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, Yıl 1974, Sayı 4-5, SS. 49-78.

Mes'ud b. Ahmed, *Süheyl ü Nevbahar* (Haz. Mehmet Kanar), Say Yayınları, İstanbul 2011.

MOMANİ, Süleyman; "Gaza-name-i Cezzar Gazi el-Hacı Ahmet Paşa", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Bitirme Tezi, İstanbul 1976.

Muhammed b. Mahmûd Şirvânî, *Tuhfe-i Murâdî* (Haz. Mustafa Argunşah), TDK Yayınları, Ankara 1999.

Muhammed b. Muhammed b. Süleyman, *Cem'u'l-fevâid min Câmi'i'l-usûl ve Mecma'i'z-zevâid* (Ter. Naim Erdoğan), İz Yayıncılık, İstanbul 2011, C. I-III.

Mustafa bin Carullah Beyânî; *Tezkiretü'ş-şu'arâ* (Haz. İbrahim Kutluk), TTK Basımevi 1997.

NEDVÎ M. A.-ANSARÎ S. S; *Asr-ı Saâdet* (Çev. Ali Genceli), Şamil Yayınevi, İstanbul

OKÇU, Naci; *Şeyh Galib Divanı*, TDV Yayınları, Ankara 2011.

OLGUN, İbrahim - PARMAKSIZOĞLU, İsmet; *Kutb-name*, TTK, Ankara 2011.

OLUK, Fahri; "el-Vasfu'l-Kamil fi Ahvali Veziri'l-adil Adlı Yazma Eserin Transkrıpsiyon ve Değerlendirilmesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2007.

ORTAYLI, İlber; *Eski Dünya Seyahatnamesi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014.

Osmanlı Ansiklopedisi (Edt. Güler Eren); Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999.

ÖĞE, Mustafa; “Vak’a-i Hamidiyye Mehmed Sadık Zaim-Zade: (tenkidli transkripsiyon)”, Yayımlanmamış Yüskek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir 2001.

ÖĞÜT, Salim; “Fevre b. Müseyk”, Ankara 1995, C. 12, S. 415

Ömer Efendi, *Ahvâl-i gazavat der diyar-i Bosna*, Süleyman Efendi Matbaası, İstanbul 1876.

ÖNGÜT, Ömer; *Kısas-ı Enbiya*, Hakikat Neşriyat, İstanbul 1995.

ÖNKAL, Ahmet; “Alâ b. el-Hadramî” DİA, Ankara 1989, II, SS. 310.

ÖNKAL, Ahmet; “Çüşeyş ed-Deylemî”, DİA, Ankara 1993, VIII, SS. 139.

ÖREN Enver (Tertip Heyeti Adına); *İslam Âlimleri Ansiklopedisi*, İhlas Matbaacılık ve Dağıtım, İstanbul, I-XVIII C.

ÖZ, Mustafa; “Ebû Abdullah eş-Şîî”, DİA, Ankara 1994, X, SS. 85-87.

ÖZ, Mustafa; “Ebü’l-Hattâb el-Meâfirî”, DİA, Ankara 1994, X, SS. 324.

ÖZ, Mustafa; “Hâni‘ b. Urve”, DİA, Ankara 1997, XVI, SS. 32-33.

ÖZ, Mustafa; “İbnü’l-Ehdel”, DİA, Ankara 2000, XXI, SS. 21-22.

ÖZ, Mustafa; “Zeyd b. Zeynelabidin ve Zeydiyye”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Yıl 2000, Sayı 19, SS. 43-58.

ÖZAYDIN, Abdülkerim; “Âmirî, Yahyâ b. Ebû Bekir”, DİA, Ankara 1991, III, SS. 72.

ÖZAYDIN, Abdülkerim; “CENEDÎ, Muhammed b. Yusuf”, DİA, Ankara 1993, C. 7, s. 363.

ÖZAYDIN, Abdülkerim; “Mufaddal b. Muhammed el-Cenedî”, DİA, Ankara 1993, VII, SS. 362.

ÖZEL, Ahmet; “Makbilî”, DİA, Ankara 2003, XXVII, SS. 428-429.

ÖZEL, Ahmet; “Mâlik b. Enes”, DİA, Ankara 2003, XXVII, SS. 506-513.

ÖZEN, Şükrü; “Nehâî”, DİA, Ankara 2006, XXXII, SS. 535-538.

ÖZER, Zübeyde; “Cevheretü'l-Bidaye ve Dürretü'n-Nihaye: Metin-inceleme-sözlük; Cilt I-I”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015.

ÖZEY, Ramazan; *Dünya Denkleminde Ortadoğu Coğrafyası*, Aktif Yayınevi, İstanbul 2004.

ÖZKAN, Halit; “Vâil b. Hucr”, DİA, Ankara 2012, XLII, SS. 452.

ÖZKUZUGÜDENLİ, Bülent; “Talîkîzâde Mehmed Subhî-Tebrîziyye”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2005.

ÖZTÜRK, Necdet; “Kazasker Vusuli Mehmed Çelebi ve Selimnâme’si”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Yıl 1987, Sayı 50, SS. 9-108.

ÖZYILDIRIM, Ali Emre; *Hamdullah Hamdî Divanı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999.

PAKALIN, Mehmet Zeki; *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1971, C. I-III.

PALA, İskender; *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2011,

PARMAKSIZOĞLU, İsmet; *Hoca Sadeddin Efendi-Tacü’t-Tevarih*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999.

PEHLİVAN, Gürol; “Varna Savaşı ve Bir Tarih Kaynağı Olarak Gazavatnameler”, *Turkish Studies-International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish*, Volume 3/4, Summer 2008.

PUL, Ayşe; “Girit savaşı ile ilgili bir Türk kaynağının tahlili (TTK Kütüphanesinde bulunan Girid fethi tarihi başlıklı yazma)”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004.

RİEU, Charles; *Catalogue of The Turkish Manuscript in British Museum*, Printed by Gilbert and Rivington, London 1888.

SAĞIRLI, Abdurrahman “Süleymannâme”, DİA, Ankara 2010, XXXVIII, SS. 126.

SALT, Alparslan-ÇOBANLI, Cem; *Meta Ansiklopedisi*, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul 2010.

SAMİ B. ABDULLAH EL-MÂĞLUS, *el-Atlasu't-târîhî li Siyreti'r-Rasûl/Siyer Atlası* (Ter. Abdullah Karakaş), Siyer Yayınları, İstanbul 2014.

SANDIKÇI, Kemal; "Hemmâm b. Münebbih", DİA, Ankara 1998, XII, SS. 189.

SARAÇ, M. A. Yekta; *Emrî Divanı*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2002.

SARI, Mehmet; "Gelibolulu Zaifî Muhammed Gazavat-ı Sultan Murad Han İnceleme Ses Değişmeleri Benzeşmeleri ve Uyumlar-Metin-Sözlük", Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994.

SAVAŞ, Ali İbrahim; *Ebû Sehl Numan Efendi-Tedbirat-ı Pesendide (Beğenilmiş Tedbirler)*, TTK Yayınları, Ankara 1999.

SAVAŞ, Hamdi; "İshak Çelebi ve Selim-Namesi", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1986.

SAVRAN, Ömer; *Sabayi ve Üveysnamesi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2010.

SCHUMAN, Micheal A.; *Mayan and Aztec Mythology*, Enslow Publishers, USA 2000.

Selânikî Mustafa Efendi; *Tarih-i Selânikî*, I - 971-1003/1563-1595 (Nşr. Mehmet İpşirli), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

SEVERCAN, Şerafettin; "Keşfî'nin Selim-nâmesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1988.

SEVERCAN, Şerafettin; *Keşfî'nin Selim-nâmesi,* Can Ofset, Kayseri 1995.

SEVERCAN, Şerafettin; *Tevarih-i Al-i Osman - 10. Defter*, TTK Yayınları, Ankara 1996.

SIRMA, İhsan Süreyya; *Ano Yemen'dir*, Beyan Yayınları, İstanbul 2010.

SİFİL, Ebubekir; "Haddâd, Ebû Bekir", DİA, Ankara 1996, XIV, SS. 553.

SOLDAN, Uğur; “Fatin Divanı”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2005.

SÖNMEZ, Zekiye; *İslam'ın Ortaya Çıktığı Dönemde Arap Yarımadası'nda Hristiyanlık*, TDV Yayınları, Ankara 2012.

SPEİSER, Marie Therese; *Das Selimname des Sa'dî b. 'Abd ül-Müte'âl* (übersetzung), Zürich 1946.

STEİDL, A., “Die Wiener Handschrift des Selimî-nâme von Şükrî”, *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes,* Wien 1942, SS. 180-233.

SURUÇ, Salih; *Peygamberimizin Hayatı*, Nesil Yayınları, İstanbul 2013.

SÜLÜN, Murat; “Şi'râ”, DİA, Ankara 2010, XXXIX, SS. 180-181.

ŞAHİN, İlhan; “Kenzü'l-Vekayi; Mustafa Sâkıb Efendi ve Eseri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, Yıl 1976-1977, Sayı 7-8, SS. 97-118.

ŞAHİN, Kürşat Şamil; “Gazavâtnâmeler Üzerine Yapılan Çalışmalar Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi”, *Turkish Studies-International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish,* Volume 7/2 Spring 2012, SS. 997-1022.

ŞENÇOBAN, Aysel; “Andelib-Tarih-i feth-i Üngürüs”, Yayımlanmamış Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul 1965.

ŞENTÜRK, A. Atilla; Osmanlı Şiiri Kılavuzu I, Osedam Yayınları, İstanbul 2015.

ŞERİATÎ, Ali; *Dinler Tarihi* (Ter. Erdoğan Vatansever), Kırkambar Kitaplığı, İstanbul 2004.

ŞİMŞİRGİL, Ahmet; *Seyyid Muradî - Kaptan Paşa'nın Seyir Defteri Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, Babıali Kültür Yayınları, İstanbul 2003

TAÇKIN, Musa; “Ali Efendi ve Tarih-i Kamaniçe Adlı Eseri (Tahlil-Metin)”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2004.

TAMCAN, Şebnem; "Topkapı Sarayı Müzesi'nde Bulunan H.1339 no'lu Sigetvar Seferi Tarihi'nin Tasvirleri," Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2005.

TANYU, Hikmet; *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1968.

TARLAN, Ali Nihad; *Ahmet Paşa Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1992.

TAŞ, Hakan; *Vahyî Divanı*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2004.

TAŞ, Hakan; *Vusûlî Divanı*, Gençlik kitabevi Yayınları, İstanbul 2008.

TAVUKÇU, Orhan Kemal; Dede Ömer Ruşenî Divanı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara (?)

TEKİNDAĞ, M. C. Şehabettin; "Selimnameler", *Tarih Enstitüsü Dergisi,* Sayı I, Ekim 1970, SS. 197-230.

TEKİNTAŞ, Ayhan; "Yâsir b. Âmir", DİA, Ankara 2013, XLIII, SS. 341.

TEMELKURAN, Tevfik; "Gazavât-ı Cezayirli Gazi Hasan Paşa", Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000.

TEZCAN, Baki; "Zafername Müellifi Halisî'nin Bilinmeyen Bir Eseri Münasebetiyle", *Osmanlı Araştırmaları* XIX, İstanbul 1999, SS. 83-98.

TOKSARI, Ali; "İbn Nümeyr", DİA, Ankara 1999, XX, SS. 237.

TOMAR, Cengiz; "Yemen (II. Tarih: Osmanlılar'a Kadar)", DİA, İstanbul 2013, XLIII, SS. 401-406.

TOMAR, Cengiz; "Yemen (II. Tarih: Son Dönem)", DİA, İstanbul 2013, XLIII, SS. 412-414.

TOMAR, Cengiz; "Yemen (III. Kültür ve Medeniyet)", DİA, İstanbul 2013, XLIII, SS. 414-416.

TOMAR, Cengiz; "Yemen", DİA, Ankara 2013, XLIII, SS. 403.

TOPAL, Seyid Ali; "Celalzâde Salih Çelebi"nin Tarih-i Sultan Süleyman İsimli Eseri", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008.

TOPALOĞLU, Bekir; "Sebe‘ Sûresi", DİA, İstanbul 2009, XXXVI, SS. 243-244.

TOPALOĞLU, Nuri; "Ebû Âmir el-Eş‘ârî", DİA, Ankara 1994, X, SS. 94.

TOPARLI, Recep; *Hârezmli Hâfiz Divanı*, AKMB Yayınları, Ankara 1998.

TOPRAK, M. Faruk; "İbn Hamdîs", DİA, Ankara 1999, XX, SS. 20-21.

TOROS, Taha; *Kahvenin Öyküsü*, İletişim Yayınları, İstanbul 1998.

TOSUN, Necdet; "Veysel Karanî", DİA, Ankara 2013, XLIII, SS. 74-75.

TRAKO, Salih; "Biyografi bosanskog vtezira Murteza-PASE od Muhameda Nergisija - Al-vasful-kâmil fi ahvali Veziri-adil", *Orijentalni Institut u Sarajevu*, Bosnia 1960.

TULUM, Mertol; *Tursun Bey-Tarih-i Ebu'l-Feth*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 1977.

TÜCCAR, Zülfikar; "Seyyid el-Himyerî", DİA, Ankara 2009, XXXVII, SS. 62-63.

TÜLÜCÜ, Süleyman; "Hâtim et-Tâî", DİA, Ankara 1997, XVI, SS. 472-473.

Türk Kahvesi Kültürü ve Araştırmaları Derneği, *Bir Taşım Keyif –Türk Kahvesinin 500 Yıllık Öyküsü* - ‘*Bitkiden İçeceğe Kahvenin Hikâyesi*-(Haz. Osman Serim), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, SS. 14-61.

UĞUR, Ahmet – ÇUHADAR, Mustafa; *Celâl-zade Mustafa- Selim-nâme,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

UĞUR, Ahmet; "Selimnameler", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 1978, Cilt 22, Sayı 1, SS. 367-379.

UĞUR, Ahmet; "Selimnameler", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 1978, Cilt 22, Sayı 1, SS. 367-379.

UĞUR, Ahmet; *Şükrî-i Bitlisî – Selimname*, İsis Yayınları, İstanbul 1995.

ULUDAĞ, Süleyman; “Aleviyye”, DİA, Ankara 1989, II, SS. 369-370.

ULUDAĞ, Süleyman; “Amr b. Osman el-Mekkî”, DİA, Ankara 1991, III, SS. 90

ULUDAĞ, Süleyman; “Ayderûsîyye”, DİA, Ankara 1991, IV, SS. 234.

URALER, Aynur; “ Sümeyye bint. Hubbât”, DİA, Ankara 2010, XXXVIII, SS. 134.

USTA, Veysel; *Manzume-i Sivastopol*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.

UYAR, Gülgûn; *Ehl-i Beyt: İslâm Tarihinde Ali-Fatıma Evlâdı (260-873'e Kadar)*, Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2011

UYGUR, Ceyhun Vedat; *Kıvâmî Fetihname*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007.

UZUN, Fatma Çiğdem; “Belgrad hakkında Ragıp Paşa'ya ait bir risale: Fethiyye-i Belgrad (1739)”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2000.

UZUNPOSTALCI, Mustafa; “Âbide es-Selmânî”, DİA, Ankara 1988, I, SS. 309-310.

ÜMİT, Mehmet; Yemen'de Bir Hafta, *Mezhep Araştırmaları*, VI/2 (Güz 2013), SS. 115-134.

ÜMİT, Mehmet; *Zeydiyye Mu'tezile Etkileşimi,* İSAM Yayınları, İstanbul 2010.

ÜNAL, Harun; “Behrân”, DİA, Ankara 1992, V, SS. 358-359.

ÜNLÜ, Osman; *Kanije müdafaası ve Cihadname-i Hasan Paşa*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2015.

ÜNLÜTAŞ, Cengiz; “Tarih-i Sultan Mehmed Han (bin) İbrahim Han”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1998.

ÜNVER, Süheyl; “Türkiyede Kahve ve Kahvehaneler”, *Türk Etnografya Dergisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Sayı V, Yıl 1962, SS. 39-84.

ÜST, Sibel; “Edirneli Nazmî Divanı”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2011.

ÜSTÜNER, Ahmet; "Yusuf Paşa'nın Sefernamesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2005

ÜSTÜNER, Kaplan; *Enderunlu Hasan Yâver Divanı*, Birleşik Dağıtım Kitabevi, İstanbul 2010.

VATİN, Nicolas; *Ferîdûn Bey, les plaisants secrets de la campagne de Szigetvar: edition, traduction et commentaire des folios 1 à 147 du Nüzhetü"l -esrari-l-ahbar der sefer-i Sigetvar* (ms. H 1339 de la Bibliotheque du Musee de Topkapı Sarayı), Wien: Lit. 2010.

VIRMİÇA, Raif; *Suzi ve Vakıf Eserleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.

WOODHEAD, Christine; *Ta'liki-zade's Şehname-i Hümayun / A history of the Ottoman campaign into Hungary 1593-94*, Germany (Berlin) 1983.

YAKAR, Halil İbrahim; "Gelibolulu Sun'î Divanı", Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2002.

YALÇIN, Abdulmetin; "İlk Üç Tabakada Yemenli Hadîsçiler", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2010.

YARDIM, Ali; "Adî b. Hâtim et-Tâî", DİA, Ankara 1988, I, SS. 380.

YARDIM, Ali; "Dımâd b. Sa'lebe", DİA, Ankara 1994, IX, SS. 272-273.

YAVUZ, Hulusi; "Cürmûzî", DİA, Ankara 1993, VIII, SS. 139.

YAVUZ, Hulusi; *Yemen'de Osmanlı İdaresi ve Rumûzî Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 2003.

YAZAR, İlyas; "Kânî Divanı", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2006.

YAZAR, Sadık; "Fetihname-i Kıbrıs'ın Müellifi Olan 'Şerifi' Kimdir?", *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, Yıl 2007, Sayı 18, SS. 175-192.

YENİKALE, Ahmet; "Nâmî Divanı", Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2002.

YENİKALE, Ahmet; *Sünbül-zâde Vehbî Divanı*, Kahramanmaraş 2012.

YEŞİLYURT, Yahya; *Yemen-Medeniyetler Beşiği Kadim bir Osmanlı Ülkesi*, Babıali Kültür Yayıncılık, İstanbul 2011.

YILDIRIM, Ali; *Kâmî Divanı*, MEB Yayınları, Ankara 2009.

YILDIRIM, Nermin; "Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi'nin Zafername Adlı Eseri", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2005

YILDIRIM, Nimet; *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2008.

YILDIZ, Murat; *Celalzâde'nin Rodos Fetihnamesi: İnceleme-Metin*, Libra Kitap, İstanbul 2013.

YILMAZ, Ayhan; *Kanuni'nin Tarihçisinden Muhteşem Çağ-Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik*, Kariyer Yayıncılık, İstanbul 2011.

YILMAZ, Fatma Büyükkarcı; "On Sekizinci Yüzyıldan Bir Kırkambar: Elîfîzâde Feyzî Mecmuası", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages Literature and History of Turkish or Turkic,* Volume 8/9 Summer 2013, SS. 833-877.

YILMAZ, Hayati; "Ruşâtî", DİA, Ankara 2008, XXXV, SS. 270-271.

YILMAZ, Kadriye; "İbrahim Tırsî Divanı", Yayımlanmamış Yükseklisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2001.

YILMAZ, Kâşif; "Güftî: Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği, Tezkireciliği ile Divan'ı, Zafer-nâme'si ve Teşrifâtu'ş-şuâra'sının Tenkitli Metni", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1983.

YILMAZ, Kâşif; *Güftî ve Teşrîfâtü'ş-Şu'arâsı*, AKMB Yayınları, Ankara 2001.

YILMAZ, Mehmet; *Kültürümüzde Ayet ve Hadîsler*, Kesit Yayınları, İstanbul 2013.

YILMAZ, Merve; "Mustafa Zühdi Ravzatü'l-Gaza (Tarih-i Uyvar) (1663-1665) tahlil ve metin" Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2012.

YILMAZ, Nazım; "Selman-Cami'ü'l-Cevahir", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995.

YILMAZ, Necdet; *Değeri ve Tesiri Açısından Fetih Hadîsi ve Feth-i Konstantiniyye*, Darulhadis Yayınevi, İstanbul 2002.

YILMAZ, Ozan; *Necâtî Bey Divanı*, AKMB Yayınları, Ankara 2015.

YİĞİT, İsmail; "Sebe", DİA, İstanbul 2009, XXXVI, SS. 241-242.

YİĞİT, İsmail; "Yahyâ b. Hüseyin es-San'ânî", DİA, Ankara 2013, XLIII, SS. 254-255.

YURDAYDIN, Hüseyin Gazi; "Sigetvarnâmeler", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 1952, Cilt 1, Sayı 2, SS. 124-136.

YURDAYDIN, Hüseyin Gazi; *Bostan'ın Süleymannâmesi*, TTK Yayınları, Ankara 1955.

YURDAYDIN, Hüseyin Gazi; *Nasûhü's-Silâhî (Matrakçı) Beyân-ı Menzil-i Sefer-i Irâkeyn-i Sultân Süleyman Han (Önsöz, Giriş, Çeviriyazı, Notlar ve Dizinler ile Tıpkıbasımı)*, TTK, Ankara 1976.

YÜCEL, Abubekir Sıddık; "Mühürdâr Hasan Ağa'nın Cevâhirü't-tevârihi", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1996.

YÜCEL, Ahmet; "Fîrûz b. Deylemî", DİA, Ankara 1996, XIII, SS. 40.

YÜKSEL, Hüseyin; "Gazavât-nâmeler ve Nâbî'"nin Fetih-nâme-i Kamaniçe Adlı Eserinin Metni", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1997.

ZAVOTÇU, Gencay; *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü*, Kesit Yayınları, İstanbul 2013.

ZEHRA, Muhammed Ebû; *İmam Zeyd Hayatı Fikirleri Çağı* (Ter. Salih Parlak, Ahmet Karababa), Şafak Yayınları, İstanbul 1993.

Zühdü Efendi, *Miratü'l-Yemen* (Hzl. Mustafa Selçuk), Paraf Yayınları, İstanbul 2013.

DİJİTAL KAYNAKLAR

http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10593,asikcelebidivanifilizkilicpdf.pdf?0

http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10617,girisvemetinpdf.pdf?0

http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10624,mani-divani-sener-demirel-pdf.pdf?0

http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10627,metinpdf.pdf?0

http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10643,revanidivaniziyaavsarpdf.pdf?0

http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10648,metinpdf.pdf?0

http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10651,sunbul-zade-vehbipdf.pdf?0

http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,78372/filibeli-vecdi-divani.html

http://www.hikem.net/arama.asp?aranacak=Yemen&psize=100&Konum=Hadis

http://www.mfa.gov.tr/yemen-ekonomisi.tr.mfa

https://tr.wikipedia.org/wiki/Sirius

DİZİN

TIPKIBASIM

صحت صاح اعضای آدم چون لسانه یلسانه
سالکی اولنلرک سلامتی بومراد ایکن سن سالم
کج دوزیه چالشگ کم دوزونسن سن اگر
مستقیم ایسه جالش کوسی دلین مستقیم

دوا جه خاق دیمش اوچ مصلحت
بولامز او نعمت اتلاف احمد
نه دل نه اوچ نظیر بعضی
قال بد اتمک و ایو نیجه جوه

واقع اولدوغی زمانه‌دک غزل ایلدی مقدوربنی آنده بذل

قلعه‌لرده نیچه یوزبیک کیله زاد یعنی قودی آنده چوق زاد و زواد

آلدی آلات سلاحی نیچه بیک یوق حسابی ایلدوکی ایشلر بیک

اول دیاری بجره بوآلدوغی زمین طوتدی دنیایی طولب روی زمین

ایلدی محفوظ سربسرین انک اول زمانین زینتیدر قلعه‌نک

اندوکین بهرام پاشانک بیلین اوقویوب کوره فتوحاتین

فتح سلطان ای نهالی بی حساب تاریخن یازجو تمام اولدی کتاب

۹۸۲

تم الکتاب و تحریره فی تاریخ

سنه اثنین وثمانین وتسعمائه

وصلی الله علی سیدنا

محمد وآله

اجمعین

م

خاتمه

وکلدی نیجه خاتمه بولدی سخن
نیجه اصلاح اولدی وغن ملک یمن

هر نه یره کم اوزندی ایری ال
اولدی حکمنده انک جمله جبل

الدی اول جناش وملحان ایلینی
طابع اتدی جمله عصیان ایلینی

آکیلن نام ایله اول کوه بیع
طالب عصیان اولن اسل طمع

آچدی اول تومه اطاعت بابینی
صالدی طولابک الکا قلابینی

قومدی بر یرکم اول فتح ایتمه
آنی آدم یا نیجه مدح ایتمیه

کلدی ابن قوس الکا بوشمغه
قالمدی رخصت کلاب اوشمغه

واجه اولدی اول سر دیوان ایکن
کسیه بولشمه مش سلطان ایکن

ویردی رهن اندی اطاعت جانله
خدمت ایدرشندی اول ابدوانله

اولدی طابع کورعواضی آخری
کلدی عصیان اسلی قالمادی بری

آکره ده قلدی رعاتیلر کثیر
اول دخی اولدی انکا جاندن اسیر

مملکتدن بعده رفع اتدیلر
اندن اول یرک غمن دفع اتدیلر

دخی سن تعیین ایدیلر انک / کوردیلر محکم براغن قلعه‌نک

حصن عمه‌نک ایشی اولدی تمام / حقه بز شکر ایدلم هر صبح و شام

اوله‌ده صاحب حصن سماه / بو یله استه یک ایدی تمکدن آه

اولمیوب انک ضرر بر طاشنه / گلمز ایدی بو مصیبت باشنه

عاقبت اندیش اولن بو بیشه‌ده / اوغره مز بونک کبی اندیشه‌یه

بر کیشی اولدی کم بر ایش ایده / بیلدیره آخر آنی ایشیده

رتبه‌لر الده یک دژ عمه‌ده / بومیلر حصن سماه‌ده اونده‌ده

بو یله در دایم بو دور روزگار / جمع ایدوب هم عسکره ایلر تار و مار

پادشاهک گوزه‌دوب ناموسنی / رام ایدر بو وجهله قاموسنی

هر خصوصی بو یله‌جه اول پاک ایدر / بولی انصاف ایله‌ییم ادراک ایدر

جمله عفو ایدوب گناهن انلرک / حب صوحین باغشلادی اولنلرک

قالدی اکثر کلیسه نیلدی / هر بریسه بیجه احسان ایلدی

بنده سیننده کم قیلا مولا نظر / فتح و نصرتله بولور دایم ظفر

نیلدی کور بینه اورای اسلی ‏ قلعهٔ عثمه فتحنه ای دل

اوتلا اوله فتح حصن سماه ‏ حصکره تا عثمه اولمیا مشکل

عقل پاکینه ایره مز افکار ‏ بر امور رینه آفرین دیر ایل

بو یمین ملکتنده اندوکنک ‏ وصفنی ایتمکه وکل قابل

سکسن ایکی یلنده فتح اولدی ‏ کر صور رسک سن آنی ای عاقل

اولدی تحقیق فتحینه تاریخ ‏ عثمه نک قلعه‌سی آلندی بل

٩٨٣

قلعهٔ مذکور اعدا ایدن نباذک الندن آلینوب پادشاه عالم پناهک عسکرندن رتبه قونلدوغن وآکه دزدار نصب اولندوغن بلدورر

وکلا آنک انتهاسینی شها ‏ حفظ قلعی بو دور رکم فتح اولا

اول جمادی الاول والتنجی کون ‏ عثمه نک فتحی میسر اولدی چون

آکه بر سردار لازم اولان ‏ قلعه نک مخصوص اولا حفظی اکا

بر آغا نصب ایلدی پاشا همان ‏ ایلیه حفظ وحراست هر زمان

تاین اولدیلر بو قوله طوردیلر — جمله‌سی بو عهده بوین اوردیلر

یازدیلر اقرارنامه اول زمان — آنی گوندردیلر اول ساعت عیان

اولمادین فتح سماه ایرشدی اول — بولدی اول مکتوب پاشایه وصول

آلدی مفهومینی آنک نامه‌دن — دیر سله قورتولدلم هنگامه‌دن

صاقلدی آنی تمسک ایلدی — دکله اول اهل بصیرت بیلدی

قلعه‌نک فتحینی اتدکده تمام — ایتمکه پاشلرا کا اقدام تام

خوفدن تبدی عدونک ایشلری — طوقوز بیری بربنه دیشلری

چریشه سوز یوقدر آنک دکله سن — بولور آکه پاره مز قصد ایلین

سرایشه تعجیل ایتمه ایلچی — نیته کم الصبر مفتاح الفرج

سوزیله فتح اتدی حصاری چریله — اولمز اول دنیا نتیلسه چریله

قلعه‌یی اول دمده تسلیم اتدیلر — بعده قبضینه آنک گتدیلر

قطعه و تاریخ دیدم بن آکا — دکله آنک ایدم اوصافن سکا

قطعه و تاریخ برای فتح قلعهٔ عمّه

فکر ایدوب شکر ایده منزلباری | طاشیورلر قلعه‌ء نوآوری

صب بلا بونلاره جهلندن کلور | بولیسور برکسه حقندن کلور

اول طبیب حاذقک انده وکین | جمله عصیان اهلنه نه وکین

آنی بلمش اکلمشدر قمو | بویمن ایچره اولن جمع عدو

آنلره اولن ابتلی ذکر ایده‌لر | سر اکلدیجه انی فکر ایده‌لر

بیری بیرینه نصیحت ایلیوب | بو مقوله نجه سوزلر سویلیوب

قورمی جمع بونجه بلادن شکره اول | عمنه‌لی قورمز سماءدن شکره اول

صب بونلکون چکدیلر انده الم | درد و آه اولوردی کوکلره علم

ایلدیلر قولی آنلر اولا | جمله‌سینک دردینه اولدی دوا

ویدیلر کلوک نمسک ویره‌لم | کوکلنه بو صنعتیله کیره‌لم

بو ایله آنسک بیره خیری طوتنور | ایلمزسک شکره شرطی قتنور

سز بونک طولابنی بلمزمیسز | عاقبت ایچون فکر قلمزمیسز

بلدیلر اولی نمسک ویرمکی | کوردیلر لایق او حصنه کیرمکی

نه حاله وارو ب ونه ال ایله التمشدر انی تحریر و تذکر ایدر

بنه بر تازه حکایه کوش قیل
جان وولدن انی سمع ایت جوش قیل

بو خبر ویرور دل و جانه فرح
ذره جه قومز بو آدمده ترح

نه قدر اولسه جهانده ذو فنون
عقلی انک اولیه بوندن فزون

بونده بر تدبیر اتمشدر او مرد
قو بر اعدا انک اول باشنه گرد

واروربر قلعه عمه آکیلور
یولینه کیدرکن آدم باکیلور

آنی بونده وکه حاکم آلمز
کمسه شهبازک شکارین چالمز

ابن شاسین الور انک عمه سن
زاغ اعدا باغده هیچ اوتمسن

آنی بر طولاب ایله آلورکه اول
آکر عقل ایرکوره مز اهل عقول

سیلدی کوراول جهان آرا بنه
آخرین تدبیرینه و را بنه

بوندن اوّل فتح اولن حصن سماه
آکه زحمت کم چکلدی نیجه ماه

سب بونکده وندن ایدی اول بلا
معنیده هم الکیبده فتح اولا

ارته ایدی اکه شیخ بو الفضول
ایده مزدی کمسه انکچون ذخول

تا ازل بودر دونک شانیدر | اولی معمور وصوکی خانیدر

قطعه و تاریخ برای خراب شدن قلعهٔ اسماء

پادشاهک دولتنده قهر اولور | بلینلر نعمتینی بارینک
ایرشه ایچون غم بین کیدر بوکون | عاقل اولن قیدینه تمز یارینک
شویله آیرلدی مفسدین حصار | قومدیلر طاشینی بردارینک
بیتدیلر بیره برابر ایتدیلر | قلعه سن بر آنده ننک و عارینک
قلعه‌نک تخریبینه تاریخدر | کندی حصنی احمد نوارینک

۱۸۴

مثنوی

بو قدر آنده ذره جه تمدن سنا | بر جبلدر صعب وصافیجه فنا
بر معظم قلعه ایکن اولدی طارغ | داغی اعدانک یورکنده اولدغ

قلعهٔ عنبه‌نک فتحینه اولان حسن تدبیرک تعبیر و تقریرین
ایدر نه منوال او زره خیال اولوب واول اصل نا آل
وصاحب کمال آکه نه احوال ایدوب وصکره دن حاللری

شمدی کلدک قلعه نک تیماسنه / تا رجدتا بیتوب یاقاسنه

حق بوکم بز اندن چوق چکلدک تعب / آز ایتمش ایلدی قوم عرب

واردر گرچه جبلده چوق قلاع / بویله صعب اولدوغن ایتدم سماع

ارلندر دوکدک بز آنی طوب ایله / آفرین آکا کیم اعدادین بیله

بر خطا ایلدیه آلسه عدو / چکدوکک زحمت هبا اولور همو

رتبه قومقدن یاک آنک تتمه‌سی / وار درسه ویله الدن تتمه‌سی

بیکلره بو نیجه اولسون دیدیلر / جمله‌سی آنی یقاسون دیدیلر

کوردیلر انتع یقماسینی سبب / خبر ایتسه واجی اولور سبب

چونکه آنی یقمغه امر ایتدیلر / امر ایله یقماغه آنی کتدیلر

بیکلر آنی اندن اول عسکر دخی / نیجه اولور شمدی بلدیلر دخی

اوستنه طوردی نیجه آدم اکنک / باشلدیلر یقمغه تیسینه قلعه‌نک

اون برنجی آتیه دک جدبجد / ایتمه شمدی حکم آکا هیچ بر احد

اول بنالر اول قصور اولوب یباب / آخری اولدی خراب اندر خراب

اول ایچره ایدرکن دست بوس — طاشره ده طوره جالینوز طبل وکوس

بو مبادن بر زاول خوف ایدر — اول کرم کانی کورک آکه نه در

داخل اولدک حوزهٔ سلطانیه — حصنی تسلیم ایلیک عثمانیه

کرچه چیبان طوتلوردک عاقبت — صاتلنردن اولوردک عاقبت

خوفدن شمدن کیرو اولدک امین — عاقل ایش سن امان آلدک همین

سن بیلورسن بن نیجه صیاد ایلرم — فکر حی معـدلره قید ایلرم

احمد نوآری نطق ادیب اودم — دیدیکیم والله مولانا نعم

کیدورب زرین خلعت بی مثال — ایتدوکیچون امر اول شیخ امتثال

چیندی دیوندن بولب عرض ووقار — وارب ایتدی اول دیار ایچره قرار

فتنه دن شویله امین اولدی یمن — بیکده بر حصنین بن انک دیدیکمی

دولتی دایم اولا عمری مزید — یوز یوز مزدور نده زیدی یزید

اولدی اصلاح انکیله بو دیار — طایع اولسه آکه نوآری نه وار

حکایه

اول صنعلیه کندی صنعتش کبی / صبا لینوردی کشتی دن جنبش کبی
برکمسنه جبس اولا بر بنجه ای / باشنه وار اوله بوروشن سرنگلا
بلمز ایکن دوکولب سوکلمه کی / کوزکوره اول بنجه استر اولمدکی
ایرشوب دردینه مسکینک دوا / خیره بتایل اولدی اوستندن بلا
سیف سلطانیله اول قوردی جان / صان بکی دنیایه کلدی اول زمان
قلعه دن انذی اطاعت یرله جون / کردی عسکر جنابک ایچنه اوکون
بکلدیلر اولوب امید خطاب / تا کلمه باشادن انلاره جواب
کوچدی نواری اوده قلعه دن / کوچک آکه ارتونغ اولدی اولمدن
قوتینه طابیوردی خیلیجه / کندوسن کورملی اول کورسون بنجه
حدینی بلدردیلر آکه تمام / مسکن اولدی اول کیجه آکه خیام
بکلر آغالر له عسکر برله اول / ایکی کونده بولدی باشایه وصول
ایک اون التنجی کونسنده روان / کلدی دیوانه امان اوزره همان
چون بساط شاهی یه باصدی ایاق / شبهه سز اولدی اکا یارق سیاق

اول سما ایرشیدی کوکه یوزینک برقنه | چقلوری کوکه چیخ آلنه‌ی برج سما
نصنی سکسن بیر اولندی حصار ایده که | سکسن الکیده تمام اولدی افناسی شها
کوزلری نوری ایدی زیدبلک نوازی | وانک کورنکه فتحنی لطف ایتدی خدا
طوپیله الدی حصاری بنه سبع وکرک | حق بوکم غایتله محمی ایتدی عطا
دوت غیب سمادن دیدی اولدم تاریخ | الدی جنکله نوازی بیرام پاشا

سنه مذکورک قلعه‌یی تسلیم ایدوب ایندوکی وصاحب دولته ایردوکی ودیوان عالی یه کیروب خلعت شهنشاهی کیدوکی والی حصار طاعت سلطانیه یه داخل اولوب کندویه مالانحصی

احسان اولندوغن بیان ایدر

باشلدم بو نوعه بر زنکین سخن | چوق صفاکب ایلرلی وکلین
نیجه اولدی وکلشینک قصه‌سن | نیجه زایل ایلیا بیلیر غصه‌سن
حق بوکم غایت مشقت چکدی اول | جانینی قورترمغه بو نیجه یول
قلعه‌دن ایندوکی ساعتده حریف | کوزومه غایتده کورندی ضعیف

بی امان اولدم مدد قل دیریمان　　امرایله بن استرم سزدن امان

خوش عجایب عادتی وار بو بیک　　بر امان ور باشی جمله اشلرک

ویردیلر آکه امان امرینه دم　　عسکره دیوانه کلوب باصر قدم

قلعهٔ نوآری فتح اولدی صریح　　جمله اولا وحرب دیراول صحیح

بیدبلر قرقلر اولوب متصل یار　　طوقوز آی ایچنده فتح اولدی حصار

آنده کرچه چوق چکلشدی عسر　　عسکره عون خدا ایردی یسر

آز میدر چوق رولللر اول حصار　　بنجه آی انشلدی کارزار

سکسن ایکنیک ربیع الآخری　　فتنه و شرک اول اولدی آخری

اولدی اون قوروم ده ایک قلعه فتح　　تاریخیله ایده لم نژانی مدح

دوشدی بر تاریخ اکا بو قطعه ده　　بوندن اعلا اولمیا بو قطعه ده

قطعه و تاریخ برای فتح قلعهٔ احد نوآری

رأی و تدبیری کور حضرت پاشانیلر　　جان ایله باشیله ایدر خدمتی سلطانه ولا

قلعه‌سن آلمغ ایچون احد نوآرنیک　　عسکری چکشدی زعم عدوایچون آکا

حاکم اندن دوندورر نیت یوزینی / عسکره اول کس بولمز طاعت یوزینی

دینه دنیاسینه ایرر ضرر / امته بر کیشی ایش جقه یرر

کیمکه عصیانه حق مایل اولور / قول ایلیسه همان قایل اولور

ایلیه لطفه الطاف غندن اوزرک / وایبا حق اوزره اولسون سوزک

توبه کار اول نسلیه الله عیوب / اولکم عفو ایده غفار الذنوب

حکایه

دیه لم بز بینه شیخک حالینی / نیه وارر کوره لم احوالینی

بو قدر عسکر له قلدی انده جای / خانه لر یاپوب اوتوردی نیجه آی

بو فلاکت جانبینه کار ایلدی / چوق حصار اولدو عنه عار ایلدی

جانب حقدن اکا الهام اولوب / توبه یه بو وجهله اول یول بولوب

عفو ایدر عباک ذنوبن اول غفور / سیز ده باغشلک گناهم دیر طورور

جبار اولوب باشیه نامه گوندورر / دولیه روی طاعت دوندورر

یازدی عذر ایله تضرع نامه یی / نیجه اولور دکله سن هنگامه لی

اولدیلر حصر اول دل آزارلر
بکلر آغالر خیام ایچره اولوب
آنده هرکون هرکیجه اولوردی جنک
آتیلوب مدفع نیجه شر دفع ایدر
آز و چوق ایلدی آنلرده صواش
فی الحقیقه چکدیلر محکم بلا
بید و کیجه‌ون قیتی اول ارینک
گرچه اول حصنک طیانور طاشنه
سیر ایدوک بو فکر ناهمواریی
باقی آنک تدبیرینه اسلوبینه
ونیه ده واریی اطاعتدن کوزل
هم مطیع اول اولو الامره تنها
کیشی ظل اللهه عصیان ایلمه

صب قوردلر اوردیلر بازارلر
عسکر شه بو بلده نام ایچره اولوب
یعنی باران کبی یاغردی تفنک
خیلی اعدا یوغ ایدوب چوق منع ایدر
عسکر اعدادن آلوردی نیجه باش
نیجه مدت ایلدیلر آنده جا
جنک ووکی محنت بودر نوارینک
باک بلا اولور اول آنک باشنه
بو فکرله یوغ ایدر اول واریی
کوریکوز اندامی نه اسلوبی نه
ایده سن حقک امرینه عمل
اوده سن قول رسوله دایما
یا ظلم یا فتنه یا قان ایلمه

بو یمن ملکنده ایتك اندوکین | بو کتب ویر زجر سبب نیدوکین
بو نتیجا عسکر ایله اولنامدار | عرض سلطانیده بولنسدر وقار

حکایه

ایتدی عسکر دست بوس ایچ وب وداع | نیجه اولدوغین ایلك قیل استماع
خرپزلر چلیبلر همم طوپلر | قهر اولا آنی کوروب معیوبلر
کیجه کوندوز طوپلر کیتدیلر | واروب اول حصن سمایه یتدیلر
گرچه چوق آلندی آنیده حصار | حرب ایله اتدیلر آنی دحصار
کورش قیل گلدی بیشدی طوپلر | دفع اولا تا فتنه وآشوبلر
هر بیرینی قودیلر بر یره | هر بیری بکزر ایدی بر اژدره
قلعه لی عسکر چوریدی جمله تن | قالدی حصن ایچنده مع اهل فتن
یاپدیلر جمله مترس جابجا | بر بیر آنده قالمدی خالی اولا
باشلدیلر دکمکه چون متصل | اولمدی باجی قطعا منفصل
سرپیلور توفنك او حصنك بامینه | آفرینلر عسکرك اقدامنه

اکه چوق صبر ایتدی حالینه قوینوب	تابع اولمادی اوشیطانه اوینوب

آخر الامر ایلدی نیت اکا	چوره سیله اننک حصاری طولا

آکه جیبتسون ویدی مخرج اول زمان	میر فیروز ایاری هم سردار اولان

تاریخک طوقوز یوزی تحقیق در	کمسه تغییر ایده مز مصداقی در

اولدی سکسن برسنه ایچنده اول	حرب ایچون دوشدی تاب آینده اول

اون سکزنجی کونده عزم اولوب	عسکر شاهی پیروز رزم اولوب

اولدی اسب همته اول دم سوار	کوندوروب کتردی بیله اول کامکار

بو دورر خلق الهک بنده سی	آفتابک نیته کم تابنده سی

سعینه اقدامینه یوقدر نظیر	کورمدم اننک کبی مرد دلیر

پادشاه عالمک دورانده بو	ایلیوب وقت امورینه قمو

قولینه ویرسه خدا عقل گزین	اولور اول طبع ذکی چرکزین

عسکره یولده طلب ایتدی دعا	دایما عسکر دعا ایلر اکا

بیمثله آلدی بوندن چوق مراد	ایتمه مش برکمسه یوقدر انقیاد

واقع حالی دییلم نوله عینا	بویله آکه مسخر اوله عینی
قاعده اوزره اولن مشهوردر	واقعی اعدا سبب اکا مشهوردر
قلعهٔ جب وه اولنجه غایی قو	یا او باروت ایچون اولنردی قو

حکایه

نیجه بعتبیر ایده لم بز مدحینی	دییه لم بینه اوشینک قدحینی
بولیتوب اول وزیره اول ونی	ترک ایدرکنده ویه اول لطفه ابدی
کلدی پاشا چیوسینه اید	خیلی نامعقول ایش اتدی اوله
کردی قلعه ایچینه قابندی اول	اتمدی هرگز حصارندن نزول
خیلی عسکر جمع ایدر حفظ اتمکه	قلعه نک هر جانبین بزکیتمکه
شو یله بغمسدر زخیره آکه کیم	بو یله تدبیر اتدوکن کیم بیله کیم
بعضیلر دیر کم انی آسا مذر	خاک اول بر طوب ایله یکسانذر
خور کوربه دشمنی سن ای بصیر	هر ایشک صوکنده اولماسون عسیر
آنی اول صاحب نظر بلمش ایدی	هب لوازم نه ایسه قلمش ایدی

عندلیب آسا بنه جوشش ایدیلم برحکایه وصفنی کوش ایدیلم

پاوشامک نصرتندن سویله کل بو فتح پاشایه نیجه ویردی ال

صاحب تدبیر دار اول پرهنر فتح سلطانی یه کلدی سعی ایدر

کرچه تیر انداز عالم چوق ولی آنک ایرشدوکنه ایرمزالی

نام ایله واریدی شیخ احمد شها فسل نوآری ونیلوروی اکا

جد بجد حصن سماه اولمش مکان حصکره کورینجه اولورلرلامکان

شوبله عالی قلعه در کم اول سماه انجق اولوردکک یوزنده اولسماه

یر یوزنده اول سماهی کورمکز بحرایچنده اولسه ماهی کورمکز

آدمه بکزرایرقدن مریدن روح نوآری اکا اولوربدن

یاپولر یاپوب ایچینه طاشدنه آخری کورنه کلیب رباشینه

حضرت دستوره سابقده کلوب دست بوس ایدوب امان ایسترین الوب

میرمیران اولدی پاشای کرام اندی قرسنده مبارک اول مقام

چیقدی وغی کورندن بروبندردن اول داخی ارتوق اندی اسکندردن اول

اولدی اعدانک الندن بی قرار — اولدی تشکندن عدو هر کیمایا

نعمت شاهه اوستوزق اولوب — بو اطاعتدن نیجه عزت بولوب

اولدی بعد العسر یسرا فال اکا — وقع اولوب شربوزی طور اقبال اکا

اول کرم کانینک ایشت بخششی — بذل ایدر شاهنک بولنیه رخشنی

خرج ایدر ناموس ایچون اول واریغی — طابع ایلر دشمنک یاراریغی

جان کبی صاقلر او شاهک عرضنی — آنک ایچون وکلدر اول فرضنی

پادشه یانده مقبول اولدوغی — بو دور عزتله حرمت بولدوغی

ایلدی آکه اطاعت نیجه سی — ایلدی ترک امانت نیجه سی

بر کیشی عدا وزره اول صد قلم — وار انوک کندوکی یوله صد قلم

شیخ احمد نوازنیک فتح اولان سماه قلعه سینی کاهی طرح
وکاهی صعوبتنی فتح ایلیوب سبب عصیانی و باعث طلب
فرمان امانی نه وجهله اولدوغن انی عیان و بیان ایدر

سویله ای بلبل یودم فریاد ایدوب — گلشن و مرک فراق یاد ایدوب

آنی پاینه بستوردی لطفله | آلدی پاشایه کتوردی لطفله
چیقدیلر عزتله قرشو سر کیشی | واردیلر رغبتله قرشو سر کیشی
اندیلر تعظیم اولان اعیاندن | طایع اولدی قورتولب عصیاندن
کیدوروب پاشا اکا زر خلعتی | بی مثل دیبایه بکزر خلعتی
قلدی عزتلر اولا عمری زیاد | اول شریک ایلدی کوکلینی شاد
اندیلر آنی مشرف بی حساب | ایلیوب صرف اکه مصرف بی حساب
اتدی تشریف اول شریف نیک نام | اولدی اعیان ایچره مذکور الانام
بولدی عنوانی کمال مرتبه | ایردی اکه اندهٔ عالی مرتبه
ویردیلر هم والی سنجاغنی | کوردیلر عرض ایلیوب یاراغنی
اتدی سنجاغینی انعام اکه شاه | ایلر اول خدمتلری عفو کناه
باب اعلادن علم اوزره برات | کلدی طغرا ایله آکه اسم ذات
اولدی آنکله معنون جیلی اول | تا ازل اتمشدی آکه میلی اول
ایرشوب اولدم مرادینه او میر | ویردی بک نامینی آدینه او میر

اگر اندیلر نصیحت اولمدی — ایلدی قاموسی منت اولمدی

یعنی ترک ایده اطاعت ایتمیه — غیریلرده آنی عادت ایتمیه

بر پسینک طوتدی اول بندینی — وکله اول اصل اصولک بندینی

ویدیکم ابنا امیر اولم قدیم — باکه چون انعام ایدر شاه کریم

والدم سنجاغی داخی بنده در — جمله عالم خود او شاهه بنده در

نیت کم وستمده ور التون علم — چکمزم دنیاده بن سرکز الم

اول سپاهک کمتر قولی دولتده در — جمله کوزسنزک ینه تحتنده در

بن اطاعت ایتمکیله کوره سز — ایرشم دوشلره سیز طوره سز

انلره معقوله ویردی جواب — جینه بزدن جانبه ایردی جواب

ایلدی تعیین کلدوکی کونی — دو یمدن قبر کمه قالمادی یولی

دوستلر شاد اولدی دشمنلر هلاک — کتتره و کنجه مملکت اولمقده پاک

طوردی قول ایولدی رفعت عزیله — کلدی اول اولدی رعایت عزیله

اول امیرا کا نیجه احسان ایدوب — آنی بی نشان ایکن اول بر نشان ایدوب

اولمیه بربابکه بن یوز سوردم
اکه بکلز رمیده فارس کوردم

نسنی مبتذل کنده وآدمی
قول ایدر طنلو دلیله آدمی

اکه بو وار ماغل عنوان ویرر
خدمت سلطان ایچون اول جان ویرر

اولا اول واروی صنعا شهرینه
بویمن ملکینک اعلا شهرینه

طورشیدی آنده اول مرد هنر
اصل صنعا آنی جان ایله سور

حاکم ایکن اول میر اول یرده
اولدی کاری دشمنک تسخیرده

واروی اول صاحب نظر اول یرده دولت
اکه عزت ایتدی اول یر اصلی باب

ایلدی اول جانی مسکن نیجه کون
قلدی اول تدبیر ورایی نیجه کون

حکایه

دکله احوالینی ابن ناصرک
اوغورینه آفرین قیل ناصرک

اولدی اعدایه جبر بو کلدوکی
یاینه قالدی تمونک بلدوکی

اولمغه ابن شریف ناصر مطیع
چالیشور اعرابدن سایر مطیع

دشمناک اولدی قوسی حضور
کندولرون اولدغینه بویله دور

اولمغه بو بیله دلیل اصل و توف
انک ایلنده قمو اطراف جوف

اصل جوف اول یرده بیزه یار اولور
عسکر انلر اولمسه بیزار اولور

بیزه اول چوق نفع ایدر اولسه بیله
چالیشوردی کندوسی بولسه بیله

حاکم اولمشدر اوزیرا آنده چوق
اول بیله اولمقده حکمت آنده چوق

حاصلی ایدوب اکا رای گزین
طوتدیلر رام ایمکه عزت یوزین

آنی مکتوب محبت عزته
ایرگوررلر طابع ایدب جمع رفعته اول

آکه پاشا و یکیله واجه اول
جان و دلدن کلدی اولدی واجه

بو بیله طولابی یمنده ینچه کز
ایلمشدر کم اکا عقل ایره مز

بلدیلر آنک معزز کلمه سی
اولدی تحقیق اول امانی آلمه سی

آکه استقباله قلدیلر یراق
اتدیلر ارسال بر اصل مزاق

کتدی اقبالینه بر آدم اکا
مایل ایدی جمله عالم اکا

اول کورر بونک کبی مشکللری
کندو یه ایدر محبت اول ایللری

بونده سربرلرده نامی یاد اولور
آنی کورسه عاصیلر منقاد اولور

پادشاهه طابع اولمایوب تخله	التراندن انک یرینه اله
بونجه وجه مناسبدر دیو ب	مطلبنک استی طالبدر دیو ب
قلدی مولادن طلبله دولتین	ویردی عزت آکه اولدم رفعتین
واجب اولماتش ایکن غنا بنیه	اولدی راغب خدمت سلطانیه
حضرت پادشاهیه نامه گوندورر	رو بنی دشمندن اولدم دوندورر
دولتیه تا ابدر آنک نسلی چون	بو یله بر عالی نسبدر اصلی چون
اولدی بربک زاده پایل جان ایله	طایع اولمایسته اولشان ایله

حکایه

اندی سعیله نیجه رأی ملیح	تا ظهور ایده اولن مخفی صریح
خیلی طولاب اندی طایع اتمکه	نام اولب عالمده شایع اتمکه
کلمسینه ایلدی چوق وعده بی	اول اول اتمشدی ضبط صعده بی
کلدوکنده صعده یه یول اولوبدر	عسکرک اوکینه دوشوب یول اولوبدر
بو سببدندر رعایت هم اکا	واجب اولمادیمی عزت هم اکا

برکمسنه وار ایدی اشرافدن / نولدی کور ظاهر او قلبی صافدن

آکلوردی دشمن اجنبیده او مرد / اولمش اول اقرانی آراسنده فرد

ابن ناصر نام اول آل رسول / ایتدی عصیانی کوکلنده قبول

عاصی اولوردی اولمش بویله شریف / نغیه کم وار آنده اول اسم لطیف

اول محمد آدی کم نامنده در / چندنیک اسمی مسماسنده در

جد بجد اول میر امیر او علی امیر / بکلره دیرلر او یرلرده امیر

هم شریف و هم بابای اول مرد غزا / اول امیر اولدی وغنه ایکی حجاب

دشمن ایچره قلمش آنک قدرینی / بلمز اعدا اول دلیرک صدرینی

بیری وار جان اوزره اشرف المعین / نیلر اول کورنیتی صاف اولمعین

عاقل و دانا ایمش نفسنده اول / او لمعین عالی نسب اصلنده اول

صانمغیله صوکینی اولدی عزیز / یوسفینی نغیه کم بولدی عزیز

میر سلطان ایدی آنک والدی / بو فکر آکه ذی اقبال ایدی

ایلدی آنی تنکر اوزلا / بر کیشی اول بک اوغلی بک اولا

عجب دورشدی انکت تاریخی ذی رابع ٩٩١	درابع الکلبه اولمز بوندن اعلا

جانب اعادوت بریار اردو نامدار حسب ونسب ایله معروف
اشرافدن شریف محمد بن ناصر دیمکله مشهور کمسنه نک
اطاعت پادشاهی یه کلوب مواجه اولدوغیدر دخی تدبیر
ورای ایله کلمشدر آنی بلدورر

وکله دورانی که نه کونه دونر
دونندرکینک نجه اوستنه دونر

دوری آنک پرحوادثدر بیلک
دیمزم اول کهنه حادثدر بیلک

روزکار ایله کوزلر دورینی
لطفینه کوره جکرلر جورینی

کاه محنت کاه جور وکاهی غم
کاه عزت کاه لطف وکاهی دم

کاه اولورکم دوستی دشمن ایدر
خانهٔ غمدن سکا مسکن ایدر

کاه اطلس بربنه کیدرسه پوست
کاهی ایلر لطفیله اغیاری دوست

یادی ایلر ساکه ناکه آشنا
برفقیره نیته کم ایدر غنا

عبرت دنیایه هیچ غایتی وار
حالت دنیا کبی عبرتی وار

وایم ایشینی ایدر تدبیر له　　هم موافق اولور اول تقدیر له
اتمز ایدی ضایع اوقات اول　　کوزه دردی ایمن ساعات اول
ایلمزدی جنکی بر اوقاتده　　ایلر ایدی سعی ساعاتنده
نصرتینی ایلیه مولا زیاد　　اوله اول ایکی جهانده بر مراد

قطعه و تاریخ برای احداث قلعهٔ دراع در راه صنعا

دلا بهرام پاشایه معادل　　کلورمی بو یمن ملکینه پاشا
ایدوب هر یری معمور ایتدی اصلاح　　زماننده حضوره ایردی دنیا
قویون قورد یله دورنده یوردی　　قوتادی فتنه ایلر راس اعدا
عدونک کلدی خوفندن بیننده　　قمو بولدی امانی زیر و بالا
آپتیلندی نه کم وارکلی شه راه　　طوقنمز آیغو کسنک خارا
یاپوب بر قلعه اول صنعا یولنده　　آنکله اول طریقی ایتدی احیا
بیرنده یاپدی غایت اول حصاری　　یاپلدن یوللر امن اولدی سراپا
انکچون اول حصن وضع اولدی انده　　که زیرا یوللره اول کوزجی اولا

بو یله ایت جانلو بویر کلوب کلدک — بنجه سن اکلیمش اولا بکلرک

کلبلر طوروب داغ الکلبده — ایلر آنلر اولمیانی قلبده

روز عصیان اولدی غنچه بربرو — کور نیچه سر بر بریسی انسانه دو

قلعه اولسه آنده بر آثار اولور — دشمنه فرصت ایرشمز زار اولور

حفظ ایدر هر جانبینی بکلرک — راست کلمز اندری محزوللر

نفعی وار غایت بو قلعه اولمزلک — بو حصارک نامی شهرت بولمزلک

کلدی دولتله او قلعه بیر بینه — ایلدی حصنک تدارک بیر بینه

انه یلر تعیین ایلک استادینی — عدلی آغا نه حیدری ادینی

خوش کلوب بو رأی عقل پاکینه — اوردیلر اولدم اساسن خاکینه

باشلدیلر اول حصاری یاپمغه — اصل شهر بوز طوتدی یولدان صاپمغه

یاپدی عدلیه حصاری اول دلیر — اولدی اندن راضی هر بای و فقیر

شویله بر عالی حصار اولدی او حصن — بو میانده یادکار اولدی او حصن

بویله نام آلدی رداحه وارده دن — ایلمشدی اکه نیت وارده دن

ایلدی راه رداعه نیتی
وارمغه آندن وداعه نیتی

قلدیلر بر ایکی گون آنده قرار
اولدیلر خوفدن اعدابی قرار

ایردیلر شهر وداعه واردیلر
صکره گوردیجه وداعه واردیلر

دشمنان اولدی شکاری شانینک
خار وخاشاکن سوپردی راهینک

اول رواع العرشدر جنت مثال
بعید یوق بر گلشن وجنت مثال

ناله وفریادی دگمز بلبلک
نژ رقی دینمز حسابیله گلک

یا ویراول باغ جنتدن نشان
یا او در تحقیق نفسنده جنان

ایلمش حکم انده چوق سلطانلر
سنمدی آنلر خاکله یکسانلر

کمسه باقی دگلدر بو فنا
نام حقدن غیریاره یوقدر بقا

حکایه

اندیلر بینه عزیمت نیتن
پادشاه ملک ایتمکیچون نصرتن

نام ایلدی ایکم وراع الکلبدر
رسلی اول بیرک قوتی الغلبدر

جمله سی بدوا ندر اول عاصیان
خلقی اکثر آنده آنلردر عصیان

برعجب نام ایدی آگه کندوکین / دایما خلق ایتک آکه کلندوکین

ایردی وارب حصن مشهوا یانینه / ایره مزبر کوه اعلا یانینه

چقمغه قادر دکل آدم اکا / قالدی حیرتده قمو عالم اکا

برخطا اولسه عدودن کیم الور / تا قیامت بلکه آلنمز قالور

انده اول کوه بلند اوزره الذ / وار قدرت برله عبرت بی بدل

دشمنه بربویله قلعه دوشمسون / زیدیگی زاغ آکه ناکه اوشمسون

چاره بروجهیله اولمز آلمغه / اول سبب اولو عدوده قالمغه

یعنی سون کوردی مناسب طورمدن / دونه بور رطولابی آکه طورمدن

آنده افساد اولمیش کرا تنله / نام ایچون چقاریلر آکه تنله

امرایدر اول آنی یاقوب یقمغی / کوردیلر آکه مخالف چیقمغی

طورمسنده وار منصب بی سزا / بلدیلر طورماسون آنک نا سزا

آنی یعقوب قالدی اوله طاغت بری / اولدی اول کوه بیابانک بری

نابدیدا یدوب اول آقن صوینی / قلدیلر ویرانه وش یرسوینی

ناگهان کوردکم بو نیجه رای اولور   ره بدن کیم چقسه یوله ایرکوردر
طایع ایدر عاصی‌یی تدبیر ایله   را یله انیست ایلر شیر ایله
دشمنک بیکینه برارای یتر   رندوکی طولاب ختا بوکه تر
عزم ایدر برکیجه سیر ایدرکبی   آدینه اینزاو شیر نرکبی
داخی بر پاشا اکا کتمش دکل   بیری بونک ذاتی اتمش دکل
ذره‌ه کتمه سبب سن کتمز اول   برا ینی تدبیر و رسز اتمز اول
اکر بر باعث کرک سر رایده   نیجه فتح و نصر اولبر آیده
وادی خوبان یولینه کیدر   اول طریق عصیان بولنه کیدر
آنده در جای شلالدیلن   انده در اول قوم خنکم جمع اولن
ایکی پاشایه نهادن ایرنسوب   قتل اولوب انلار اولیرده دوشو
ویردی باشین نه یولنه سر بری   اول ویس پاشا کی سرو دربری
بیرسنه دیرلر مراد پاشا انک   نامدر بیریسی اعلا انک
کیمسه اول بردن هزیمت ایتمدی   خوف ناک اولن اویوله کتمدی

خلاف اصلی تخلف ایتدیلر تجبد دیدم بنا که تاریخ	او قوم ایکن قموا فساده بادی نیجه آلندی مخلافک بلادی

مثوا قلعه سی دیمکله معروف بر معظم حصاری یتمون طیجون

رداع العرش نام ولایتک زیارتین بهانه ایدوب اول

طریق ایله مذکور حصنی سیر ایدوب دشمن الینه کیرسه کلی

اضطراب چکلوب بینه آلنمق محال اولور دیو کورد و کده

یغلماسی اولی اولماغین بیدورب اندن رداعی تعزج ایلمکه

کیدوب بعده رداع الکلب نام صنعا یولنده بر عنبر رده

بر عالی قلعه یاپیق امر ایدوب بو یله کشت وکذار اتمک ایله

کورلمسی لازم یرلری کوروب اتمام مهماتدن اولن یرلری

حفظ حراست ایچون یا پلماسنه شروع اولوب ونیجه ابتدا

وانتها اولنه‌دوغی بیان ایدر

برنندارکله اولور سر اختراع	وکله نیجه اولدوغین غرم وداع

شویله اتدی غیرت عثمانیی — پرضیا قلدی تمو ظلمانیی

طایع اولدیلر اطاعت بلمین — زارع اولدیلر زراعت بلمین

بر یکی سردار ایدوب طولا بله — کوندرر سرفتحه عسکر له بله

دوندورر طولابینک سرلا زمین — حاصل مقصود ایدر اول کامبین

رای ثاقب بو تمام اتدی سله — کورمدم کیم بویله نام اتدی سله

ویردی چرخ امن و امانی کشوره — صالدی عدلینی یمینده سریره

قطعه و تاریخ برای فتح قلاع و بلاد مخالف

ینه بهرام پاشایه نظر قل — نه وجهیله چیردی بونده آدی

اثیمنی زور بازو ایله ایتمز — اولور تدبیر ایله حاصل مرادی

ایدرلر عدلنه انک اطاعت — انکله رام ایدر اصل عنادی

دخی اولماشدی غیره منقاد — که قلدی جمله دشمن انقیادی

قول اولور عدل و انصافنه آدم — ایدر بو آشنا لطفیله یادی

مطیع اولدی تمو خاین اولنلر — عدونک طالع میمونی شادی

بو یمین ملکنده مادام ایده رای / ایده مز بر یرده دشمن بونده جای

کیمکه بوند نصکره حاکم اولا اول / چکمیه درد استراحت بوله اول

دردی بو چکدی حصورینا ایده ال / اکلامم بونک لعورینا ایده ال

هرکه بو تدبیر برله یوروبه / اولمیه بخس او زره اینشی یروبه

کنده و بلده کینه یوررسه نشر / آنی بیل تحقیق بولندن نشانشر

بوکه احسان خدا اولمشدورر / غیره اولماین اکا اولمشدورر

کیمسنی اینسین حقله اتمک کرک / حاکم اولن حق یوله کتمک کرک

طورمدین سعی خزانه اتمه ده / واردوغی یرده نشانه اتمه ده

آلدی اولدم بی حسابانه حصون / هم حسابنی وخی بین العیون

حکایه

اول مشایخ زمره سینک ایلری / بابت و یاراعش قمو السلرین

قبض ایدب قوماوی قوتدن نشان / ایردی ذلت کندی نازنعمتدن نشان

نامله هر بیری مشهور ایکن / قلدی مشهور ایلری مسرور ایکن

قلعه‌لرکم بربریسی آگیلور
بیربیسی حصن مربیسی اکیلور

ریمهٔ ثانی اوده مخلافده
آگیلور تا آدی انک تافده

قنقها آنک یاننده برتبه
قلعهٔ شرا سلینه عالی مرتبه

قلعهٔ کوهرنکین حران ایله
نامده بردر ایکیسی نشان ایله

قرب ملحظ ده دورر کوهرنکین
اوللی ویرانه اول خیلی سنین

شمدی رفعتدن تنزل پایه‌دار
بومه کم ویرانه‌لر سرمایه‌دار

هر حصارک کم خراب اولدی یری
زاغ قوتمینک نزاب اولدی یری

زاغه بنجون اولمیه همراز اوقوم
بیری بیرینه اولا غماز اوقوم

حاکمه خاینلغین بلدرمه‌ده
کندو جنسنی یولب اولدرمه‌ده

اللرندن هرنه کم درسک کلور
طابعینی بریره درسک کلور

کمسه بویله رایلا آدا ایده‌مز
قصد ایدوب منسارلر افشا ایده‌مز

دشمنه قوت برینه ایردی ضعف
طالعی اعدایه بونک ویردی ضعف

آلدی قاموسنک قلاعن قوتدی
کسدی سبب اسل نزاعن قوتدی

حاکمک تدبیر و رایندندورر — ضبطی اعدانک رأیندندورر

هر بر بندن آلدیلر مقبول زمن — بونده زیرا کم اولور مسئول زمن

اول زمن کم سنجلردن آلنور — انلری فهم ایت نه یردن آلنور

ایلیوب جمع تفنگ اول آره دن — آنی سب تدبیر و رادر آره دن

قالمدی آنده سلاح آلات ایله — کزمز اولدیلر مشایخ آت ایله

حکایه

اندی بر تدبیره ایله دخول — کورنجه بولمشلر آت الماغه یول

سنجلردن استدی سب آتینی — قالدی الما یه بر آلا تینی

نیلر ایسی اول مشایخ باشدن — آلمق اولی آنی نه اوباشدن

قلعه یه بکزر قصورین سب نقوب — فتنه اولمز اولدی وازع اوزره جنوب

آنده بنمز قلعه یه بوش قدرتی — دشمن ارتور منده طوید عزتی

بونلره اولان اثنیک تفصیلینه — آگه عقل ایرمز او نیجه بیلینه

نیجه ذای ایدی او بعد انده اولان — غیر بلرده ایله اولدی بعد ازان

نیلرز یوآلوب پادشاه عالم پناهک ناموسینی یرینه کتوروب وبنچه بونک کبی رأی وسعیله خزانهٔ عامره یه انفع اولن مصالح کورلدوکین بیلدورر

مستعد رکه بو دورانده — بو ییله رای ایتمشیدی بر انده

نه ملر مخالف اولن اهل خلاف — بی اطاعت قوم ایدی اول صانه لاف

قلعهٔ اعورا نمتله اول آن — فتح اولا مز قلعه لر انده اول آن

کوردیلر اول حصن اولن مبنی — اولدی اعدانک زیاده محنتی

چکه بیلر مخالف اوزره طوب جوب — ایتدی آنلر تخلقله عیوب

مرغنا وایدیدی خلقی اول بیرک — قالمزیدی بیر یسی صاغ آنلرک

اونکه طابع اولمدی بولدی جزا — ایتدی آنلر کندو جانینه ازا

عزت ایتدیلر اطاعت ایدنه — اوردیلر شمشیر اهانت ایدنه

آللرندن هر حصاری آلدیلر — قوتیله اول دیاری آلدیلر

پادشاهه اولدی اول یرلر مطیع — بیلمز ایکن اولمغی آنلر مطیع

ادیک چشم اولدی اعمی اغلمدن
ایکی گوزدن جنوب بی نور وبی فر

قپندی حصنه ناچار اولدی آخر
پشیمانلق اکا نه چاره ایله

بمنده اول ایدی راس شیاطین
قضا دار ایدی اعدایه مسلط

معاون بونلره کیم اوله غیری
کوتردی آیتی دنیادن اول خر

ارادی بولمدی درمان اما نه
نیجه مالک ایسه ویره دُر و زر

کورطوب وتفنکی پرمهابت
انکله بیله طاغ وطاش اکلر

تجبر کیجه آکه جبر ایده مز
حصارا وزره کسلدی نیجه یوز

دیدی هاتف انک فتحنه تاریخ
بو حیبتله الندی حصن اغور

۹۸۰

ولایت خلاف نام بیرلری خلاف اوزره ایکن قلعه نواحیسین عسکره اول بلادک جمله قلعه لرین آلوب وعاصیلرین اطاعت اندوروب طابع اولمایانلری قلیجدن کچوروب واندن اول ایالت قلعه لرک نیجه اولمیانی یقوب پادشاهه نافع اولانلری ایچنه رتبه قویوب ومشایخ الندن اولن آنلری شیخلر دخی

بو یله طولابیله جمله دشمنی / طابع ایلر کندویه ایریشنی
آرسلان کبی طوپ برقردشن / خیلی ضبط اتدی عدونک سرکشنی
قلعه سن آلدی دوکه دوکه اتک / کوریکینه کور کوزینه اعورک
کوردیلر اولی وحصنک تیمدسن / فکر ایدوب غیرتله انیوب جنبه سن
آلمده اول حصنی چکمکله تعب / فتحی آنک بو یله ویر مشکله نقب
اول ییرک اصل وقوعی جیدیلر / آکه اذن اولمشدی اولدم نقابیلر
قلعه نک ذبح ایلیوب انکل نکبن / دشمنه بلدردیلر دشمن نکبن

قطعه و تاریخ برای فتح قلعهٔ عوضی اعور

ایروب بهرام پاشایه سعادت / زماننده عدویه قالمدی یر
عوضی قلعه سینه تمت ایدوب / حصار ایتمک ایچون کوندردی عسکر
پتوردیلر او حصن اعوری چون / ایشتکم عسکر آنی نیجه بکلر
او باطل دوله یه خبر کورنک اتدی / کوراو غزادی بلایه اول بد اختر
دیدوکن فکر ایتموب اول اعور نحس / که کوز کوره عمک چامینه دوشر

باشلری اوزره ایده شمشیری تیر — صایغ اولانی اوله سلطانه اسیر

قاچسه اوغلی ایله هم بر قاچ کشی — قالمز ایک حصن الجنده قرداشی

نامله ارسلان بر قرداشی — طوتدیلر وحشیلک بر داشی

چکدیلر زنجیردن بوینینه بند — بوینی بغلو بر اسیر اولدی اسد

گلدی دیوانه اودم زنجیرله — کورمه بر اولمز جهانده شیرله

شیر نر ایکن دونر اول کوزنیه — دوندی دیوان ایچره کویا کوزنیه

وحشیلره کوه ایکن ایک یری — سمندی زندان اولدی ارسلانک یری

اول رهین اولدی قچن قرداشینه — اولسه الده ال ایرر یولداشینه

کیم چکر بویله برادر آجیسین — یا پدر در دیله مادر آجیسین

آیریله قردش قرانقیله کیشی — دایما زار و نزار اولور ایشی

بیری بیرین آرزو ایلر بینه — طمایع اولوب سرفرو ایلر بینه

آنکیچون اتمدی اول آنی قتل — حبس ایدوب قلمادی ارسلانی قتل

اولدی اول یار رهین کیبی انکا — خاطرینه آنی کلدکجه انکا

غيبت ايدوب قلودن استرحيه
برطريقيله مشايخ راه اجه

كندو جسم پاكه قيمزاولدر
قورترم قاچقله باشن اول قولدر

نيتنده قاچمغي تحقيق ايدر
بريره اصحابني تفريق ايدر

كورمدين كمسه اونا پيدا اوله
قلعه دن چيقدوغي صكره دويوله

بوني فكر ايلر او قلبنده طوتوب
ناكهان كوزدن نهان اوله توتوب

اول طوروب كندويه اولسن نيتي
ايلدي كوكلنده اولسن نيتي

قول ايدرلر قلعه يه بوريمشه
بوركنده جاني اولسن قيتيشه

اولدي سردن بوروتيش قلعه يه
اولمشدي بويله ايشن بر قلعه يه

انده كورقاچمش بولندي كوزبيد
نيچه حيله ايلشدركوزبيد

حكايه

نصرت و قوتله اول كون فتحني
اندیلر ويكله كل انك مدحني

عسكر نسامه خدا قوت ويره
فرصت ايله دايما نصرت ويره

خيلي اعدا واصلي اولدي پايمال
بر نيچه يوز باشي قلدي پايمال

حکایه

مملکت ویرلدی بر غیری سینه ‏ ‏ قلعه ده قالمز اینک بیر سینه

روز و شب حصنی اینک دوکلمه ده ‏ ‏ اور و لب طوب ایله چوغی اولمه ده

نیجه سی قاچه‌ری بزه کلدی طورب ‏ ‏ شکر ایدرلر یوزلرین یره سورب

حصان جنتمدن ایرشاری جنته ‏ ‏ حبس ایکن اوغرادی انلر عزته

نیجه اتی اعدایه ضرب طوبیدن ‏ ‏ کورلرین اجد مسوب آشوبدن

ضرب ایدی غایت خصوص اول حصار ‏ ‏ بولمشیدی عزتیله اشتهار

آکه کار ایتمز ایکن طوب و تفنک ‏ ‏ طوب اورلدقچه دوکولوریدی سنک

بیر یدر سایر قلاعک نامده ‏ ‏ آکه نصرت یوق اقدامده

عسکر ایدوب همتی حصا بلند ‏ ‏ چوره سینی حصنک ایتمشلردی بند

اول سر اعدا دیری قورتلمیه ‏ ‏ اولسه بیک جانی بری قورتلمیه

کوز کوره اول قادر اولمز قاچمغه ‏ ‏ کیمسه اکا درمان ایده یول آچمغه

بلدی اول اعور اما نه چاره یوق ‏ ‏ بی امان اولدی قتی بیچاره یوق

اورمعبچون قلعه یه اول مدفعی طوپ مسیوب یولدر اورلر مرفعی

سرعسکر کوردی طوپ ایرشدوکین اولدی نعمدن سبب اوشنای ملدکین

قلعه دن کورندی طوپک واصلی اولدیلر محنت کشیده حاصلی

قلعه نه اول قلونک قصد اولسور سرنیه قصد اولسه چاره بولسور

عاصیلر دایم بلا بیله اولا اولمیه انلر صفا بیله اولا

اول خیانت اهلینک مختلرین حق زیاده ایلیه ذلتلرین

اولمشیدی عجبله عاتب علیل کنه دیلی کورمشدی خیلی اول عویل

کلدی آخر کارانک یولنه صانمه کلمز اشقیانک یولنه

یاتدی کلید رشتا وندن حضور حاکم ایکن اوله اول یردن اودور

شویله برجنت مثالی یردن آیریله الدن کیده بر یردن

قلعه سی اعلا قصوری وار ایکن اول ولایتده حضوری وار ایکن

خاین اولا و حصار الدن کیده بونجه اول دار و دیار الدن کیده

آدمه یکدر بودر لکدن اولم ظالمه خیر ایلمز آخر ظلم

کوره سی حصنک کورر چوپلدوکن — اعورک دکل کوزی دورلدوکن

چوریلور طورمزایچره داریلور — بلکه خوفندن یوراکی پاریلور

بویله قوتله اکا کورونددیلر — بیری بیری اوزره عسکر دوندیلر

آمدانی شویله بر جنک ایتدیلر — باشینه حصنی اینک تنک ایتدیلر

قلعه اولدوغی حصار اعور بیلور — اهل حصن ایچنده جمله طوییلور

اول حصار اهلی کوررپار قلرین — فکر ایدر انلر نه اولاجقلرین

اولمغیله سرسری اولم اری — اولدیلر اول قوم غفلتدن بری

کوزلرینه ایلیوب نومی حرام — کیجه کوندز جنکه ایلرلر قیام

طاش آتر مرزن مثال زنبرک — آدمه قرشو کلورلر سربرک

اررایه جنک ایدر عورتلری — وارقیاس ایت نیجه در غیرتلری

قلعه دن کیم مرد ایله زن جنک ایده — آنلره اولور می کیمسه رنک ایده

بکله مکله اولور اولورسه اکر — عیب ایده اول حصنک اهلی یا مکر

جمله ده دشمن او عسکردن امین — چکدیلر سم آکه بر طوپ کزین

انلری کوندردیلر الزام ایله — حاکمک سرانده کی الهام ایله

قوردیلر بیری برینه خاینی — خوب اسلوب ایله ایلرلر اینی

اولدی بو خصلت او قومه خاصه — شفقت اتمز طایع اولن عاصیه

ایلیوب هر بیری فکر عاقبت — خوف ایدوب اتمزلر اولدی شیطنت

کوردیلر زیرا که حالن هر بیرینک — اولدی اصلاحینه باعث بیلکینک

بلدیلر عاصی اولانک حالینی — اکلدیلر جمله آنک حالینی

بر یراغ اولدی اودم هر کس کیده — اول غزایه ایرشوب نصرت ایده

اولدیلر حاضر مهیا هر کیدن — کتمکه اول اغوره نیت ایدن

یا نیزه یا قلیج انک شر جیش — کندونک ده وار بر مقدار جیش

هر طرفدن آکه اولنلر معین — اول ارلرله که انلر معین

بر کیجه غفلتده ایردیلر کورده — عقلی باشندن ینجه کیتدی کورده

ناکهان جمعله کوزی اوکنده — اغلمقدن جندی کوزی اوکنده

حکایه

آخری اتمک کبی تک زلیسر — عاقبت سرن کچوب یوغ اولیسر

باشنی تز یره یورو ادیده گزرت — یدینه یو لداشی اولور آندن بزرت

خابنک یوقدر صوکی چوق گوریسنوز — نیچه کز بزا وستنده ن سوزمیسنوز

نعمت بنه طوره نان کورکوزینه — طورر البسته اونان کوزکوزینه

اولدی اول کیم چون خیانت ناظری — ضایع اولماسی یوبوله حاضری

کوردیلر آلمز نصیحتدن اوزی — بلمه یلر طاشره بغر آنک کوزی

بر بلا وار کوزینه کورونه جک — بر ابنه اتمشدر که باشنی کیده جک

حکایه

نیت ایدیلر الا رقلعه سن — ویکله وار ب اول حصاره المه

اعوره بلدرمکه مقداریني — وکدیلر فتح ایده جک سردارینی

بزدیلر عسکر اکا انواعدن — اندی تبعیت اولن اتباعدن

اولدی سرداری معین بی خلاف — اهل عصیان اولن اولوری معاف

منسوب بر له مشایخ زمره سی — قلعه نک فتحینه کندی جمله سی

اولمسه قلبنده خاینلق کورک　　یویله‌می ایلردی نیلر اول کورک

اول اطاعت بابی اچه کیر مسوب　　قصد ایدر عصیانه قسطنطین و مسوب

پادشاهک کوستریلکینه شرک　　اول لعینک وارمیش کو کلنده چرک

خاطرنده اولن اولدی آشکار　　حصن الجیزه اولور اول اعلا آشکار

کورلک ایدب اول قاپندی حصنی نه　　قویوبن حقی طانیدی حصنی نه

خیلی اتدیلر نصیحت اعوره　　دیدیلر اصلاح اولا مالن وره

طوتمیوب پند آکه کارایتدی جنون　　کندوکنجه ارترا وستنده دیون

باشنه کورک نه کلور اعورک　　کورینجه اولور عواضی ابترک

زندوکن بولور قواتسون کورلکی　　آکه نیلر سیر ایدک منکرلکی

بوعمین منلری نه کورلر　　یا ننه لنلک دیرلمش کورلر

سربری آنک سر ابلیس در　　خستیله بغری بشمش پیس در

رتولا بونک کورک نسیل ملعنین　　طابع ایکن اتدوکی عصیان ملعنین

پادشاهک شنبی اولا جدله　　صکره مردود ایده کندین رذله

بوندن اعلا یوکسک اولا اول نغز
وار ایدی بر شیخ اولاد عرب
ویلوز آنک عواضی آدینه
اختلاطی کلی ایدی خلقله
طوغرو لقله خدمت ایدرکن دونز
شیطنت اندن غیش ایدن بیلکوز
آدمه اول تمیز ایکی کوز ایله
اول نشانه خوفی ایله بینه بیز
خدمت ایدردی اول دیوانه او
کوزینه اورن کوزلر عقل ایلمش
قلدی عصیان استقامتدن مجوب
آکیلورکا شنلکی انک عدیث
عاصی اولمانه سبب آردیورور

قلعهٔ قاغه برابر قلعه در
رومی ایله مختلط آدی عرب
دو شمز ایدی مکروآل اندامنه
کور غرور یله‌سن آنی نه قلعه
وار ایمش انده خیانتدن اثر
بر کوزی کور ایدی اصلی کورکوز
بلک آنی فتنه در بو سوز ایله
ویرایدک انک نظر کوزینه بیز
شیخ ایکن اولدی مکر دیوانه او
سوزی بیرنده کوزی نقل ایلمش
صاحب لک اولدی دولتدن محجوب
ایله منصبدن ایدر اظهار دین
کندوی شیطان کبی اول کورکورر

اطاعت ایدوکن بلمزدی سرکش — ثوابی فرق ایتمزدی خطادن

صانوراولمزدی دنیایه طیانوب — نه چاره بولدی قارون اول اغنادن

اکا تیر اجل ایرشدی آخر — دونرمی آتلن قوس قضادن

دیدی هاتف مصنع تاریخینی — سربنی جکدی لنک خرفنادن

٩٨٠

ولایت جبلده قربنده عدنین نام یرده کورخواص دیمکله معروف بر شیخ وار ایدی اتباعن جدیمیانده قلعه تاجبلیه رستتامت برله واطاعت اوزره دیوانه خدمت ایدرکن اول اغوک قلبنده شیطنت اولماغله ناکهان عصیان ایدوب مال منطوعنی ویرمیوب طریق سلطانیدن کلوب کچنلری نهب وغارت ایتمکه باشلدوغی اجلدن مذکورینک قلعه سنی محاصره ایدوب نیجه آلدوقلرین بلدورر

ابتدا ایلدیکه بر قصه یه — کیم حکایتله اوفتح قلعه یه

کراشیدلسیدی نو پیدا خبر — عالمه ویردر فرح اعلا خبر

اولدوغی دم کرصوره پیاسنه
لنک خرخنیزی صوندی یکسنه

کندویه فانی لی باقی صاناردغی
غیری چیندی اتناقی صاندوغی

غرهٔ ماه رجبیده لنک پا
سوز بیره قویب اکا خاک اولدی جا

کلمز ایدی دایما آنک یوزی
کلدی اول تمکله دنیانک یوزی

قطعه و تاریخ برای هلاک شدن طهمرتمر

ایشت بهرام پاشانک بو حصن
سعادت نیجه ایرمسند خدادن

عموماً شاد وخرم اولدی عالم
سرور ذوق وشوقیله صفادن

هلاک اولمقله لنک خرمطهر
قمو رفع اولدی اول ظلمت هوادن

شوکلو ظالم ایدی اول بداختر
رعاسی بیله آکمزدی عادن

بوکلو زیدی به سلطان اکین اول
آکا دیوق خیرله بر آشنادن

جفا وجور وظلم آکا عدالت
انک برغیری حکمی یوغیدی آزادن

بسنده چوق غزا کوردک اگرچه
برزه یک کلدی بو جمله غزادن

بلا اولمشدی خلقک باشنه اول
هله قورتردی الله اول بلادن

شمدی پاک اولدی مملکت یمن
حاکمین بولدی مملکت یمن

حاکمک بو طالع مسعودیدر
استر اول حقدن انی منصوریدر

مائل اصلاح عالمدر مدام
ایشی رای مملکتدر صبح و شام

اولدی ایامنده اجرای عدل
قنده اولسه اولور اول لوای عدل

مملکت معمور اولور خوش اولسه رای
عدل ایله سر بر اولور روشن سرای

طالعینک قوتندندر بو سبب
سعیی ایله متمکندر بو سبب

اولسه بر دشمن بوا اولور اولدورش
قهرله اعدایی بودار اولدورنا

بخت سعیدندر ایدن بولشلری
اولدی اعدانک غلط بیلشلری

دایما مخلوقی خائف اولدورر
اکلمایت بونی خوش جاهلدورر

دنیه دن کمسه مراد آلمش دکل
بو فنا اجره بنا قالمش دکل

دشمن اولدیکن خدادن استرز
بی وجود اولوب او خاک اولسون درز

بونک اتدوکی جفا نلر ندر
خلقه قلدوغی اذا نلر ندر

روی عالم تازه لندی اولمکن
بو بنی اول لنک خرک اوزلمکین

اتك الندە اولن اولدى تخپار
كنادوسى قالجهندە يزيد

كلدى دنيايە بر بويلە بخيل
جنتە بخليلە كيرمز اول ذليل

اول خرك اولمشدى شايع خستى
وار ايدى صم بى نهايە بدعتى

زيدى يە اولن امام آكە پدر
اوغلى ايكن بو يوزندن ال بزر

ظالم اولمقلە يورودر ظلمنى
كورمدى كيمسە اولنكك حلمنى

يوغ ايدى انسانە سركز شفقتى
بى رحم ملعون ايدى اول اشك فتنى

اولقدر اتمش كە بدعت اختراع
آدمە ويرر اكك سمعى صداع

حکایه

كندى دنيادن مظالم قالمدى
ظلم اولمقلە بر ظالم قالمدى

اولميب خوف خدا افتال ايدى
خلقى اكا اويردى جان ومال ايلە

آندە غايت چوغ ايدى افعال بد
ايلريدى آدمى حبس ابد

فعل نامعقولى اول بويدى
باشدنى آياغە او خربە خوار ايدى

فتنە باشى كندى قالمادى فتن
اول رئيس سترا اعدا جملەتن

قتنه سندن کائنات اولدی خلاص   نیجه جیسنده اولن بولدی خلاص

واجب الحذف ایدی اولدی عاقبت   اولمسی گچندی اولدی عاقبت

طول عمرنده اطاعت ایتمدی   یا گلوب ترک خیانت ایتمدی

آل عثمان دولتنده اول لعین   قهر اولوب اولدی قمو عالم امین

ایلسه انکار منکر نعمته   دنیه و عقبیده اوغرر نخته

پادشاهک نعمتنی قلدی حذر   رحمت حقدن کوره بن اولدر

اولقدر واردر انک بو بندنده فان   اهل دوزخ اولدیغینه بو نشان

یرینی ایده خدا نار جحیم   ایتمیه رحمت اکا هرگز رحیم

بو لمینجه ایتدوکینی اولمی   دنیه ده اثر کلر بنی بولدی

قتل آدمدن اوخر قاچار ایدی   هیچ دیانت بابنی آچار ایدی

زندی اولماغیله اولدی بی مرحمت   خاطرینه کلمز ایدی آخرت

بو قدر مظلومک آلدی قانی   اوچمغه اوچوردی مرغ جانی

اندره اولدی شهادتلر نصیب   کیمه اولور بو سعادتلر نصیب

ایلدی آنی فلک پرده نهان / اولدی نسترندن امین خلق جهان

لنک با منسدلرک باشی ایدی / جمله زیدینک اوقلانشی ایدی

حیله ومکری اوتعلیم اتمکین / کمسه فتنه ایده مز اول کتمکین

دشمنک عرضنی کسلاری دنیه ده / خوش صاتز بونک کبی لی دنیه ده

عیش ایدیلر بوزینک زهری ایله / شمدی اول ییلرانک قهری ایله

ال

اول رئیس مفسدینه بواجل / ایردی پامال اولمدن قورتلدی

اهل اسلامی بودر تحقیر ایدن / کندو نفسینی اودر تکفیر ایدن

حبس ایده مؤمنلری اول چارده / تا اونیجه اوله آه و واچاره

بونه جهل اولسون بو انسانلق میدر / کافرانمز بو مسلمانلق میدر

حق حضورنده جوابینی ویره / واردی شمدی انده حالینی کوره

صوک پشیمانلق ایدرمی فایده / انده کی اعمال آکا سیر ایتسنیده

ایتدی اول بر عمل کم یاره یه / قلدوغی ظلم ایدی نیچاره یه

اوللی آکه مغز خاک سیاه / قورتولب مظلوملر ایتمزلر آه

کلدی روزی خلقتانک روینه … شول نسیم صبح ایروب شب بوینه

ناامید ایکن ایره تاکه سرور … وار ایکن یوغ اوله تا اهل غرور

سنجه ایرورک صانکه بر ویرانه دن … قورتولوب شاد اوله غم افسانه دن

خوش صفا ومرک دشمن آدمه … پاک دکلمی ذوق غمدن آدمه

بویه یاره وار ایدی بر اهل شر … کورمه مشدی مثلنی نوع بشر

تنک خردیر لر مطهر نام ایدی … مذهب زندیده بر ناکام ایدی

یعنی سیراب بو صاحب عزتک … قتل تنظر غور رینه ایرش قدرتک

اول مطهر له علی بن امام … اولدی دورنده ایکی دشمن تمام

ایکی قرداش ایدی قالمادی بری … کندی برخوردار اولمادی بری

نیجه حاکم بو میانده ایتدی حکم … مالکانه ایتدی کندی حکم

ویرمز ایدی کمسیه بونلر حضور … جمله عالم شمدی اشونلر حضور

اولدی قهر آنلر زماننده بونک … وار سعادت خیلی شاننده بونک

بونه طالعدر اولا اعدا هلاک … اوله سر اعدا کوزینه طوله خاک

ایرشوب ستم غم ملاک اندی / قلدی قدرین مطهرک اول طاق

آکیلو ربو عینده اول نصرت / یاد ایدر اول فتوحی عاصی و عاق

ثابت عیب ویدی تاریخن / اولدی فتح یمنی مطهر الکه جاق

مطهر ناپاک دار فناده مقهور اولوب خاک یکسان ایله ۹۸۱ اولمغله کاینات آسوده حال اولوب واول شوم قدم راه عدم جانبنه گیتمک ایله ملک یمن شر و فتنه دن بری اولوب واول مذهب زیدیده اولان خارجیلک آل عثمانه اطاعت ایتموب طول عمرینی خیانته صرف ایدوب فنایه بتا منظر ایله باقوب جمیع زمانینی حرب و قتال و جنک وجدال ایله کچوروب و ظلم و جوری وجود ناخوشیله دنیادن کوتورلدوکن بلدورر

ظلمت شب رفع اولوب ایردی نهار / کتدی صان فصل شتا کلدی بهار

نرکس کلشن اویندی اویقودن / کتدی کوز اچدیمی برف محن

قطعه و تاریخ برای فتح ولایت نبی مطر

نظر ایت بینه بهرام پاشایه
نیجه نصرت ویریدر اول خلاق

یمن اولسه یمان صنمه یمان
اول حدیث ایله دریمان اولماق

اندی اصلاح اونوزدوغی یردن
رأی و تدبیری ایله یاقوب ابراق

بویله استر قمومین ملکی
قوزولن یردن المیلر اوتماق

فتح و نصرت نه لازم آنک ایکن
کندو نغیله مریره واریماق

طوبلردن چیقن صدا کیبی
اولدی نامیله طوبطولو آفاق

بوکللدن ولایت یمنه
دوشدی زیاده یلیک ایچنه فراق

الدی اول امرده اندن امان
فکر ایدوب عاقل اولان اهل نفاق

الدیلر مالینی رها بیننی
بی عدد دیو شورلدی آنده یراق

انلرک آکلاجن ایشلری چوق
اوله مریده عسکرک یوزی آقا

یویوب آنتاریلر نبی مطرکی
آل کیسه اوزنتمز اولدی اپاق

شرق و غربه یایلدی ایلدوکی
نه اولور دنیده بونه اولاجاق

دشمنه مقدارینی بلدردیلر — رتبه و وزن و اینی بلدردیلر

اولدی ضبط اول قلعه‌لر چون بکلکه — دوست اولدی دوندی اعدا ایلکه

طایع اولنلر که ویرمشدی یمین — قصر صنعا یه قونلمشدی همین

ویرمین خاین رعایت نولدوغی — باشلرینک ورسی صویلدوغی

انلری ترهیب ایدرلر جمع ایدوب — ایله اول حال تعجب سمع ایدب

قالدورب فلاحلر اول سرلری — فتنه‌نک باشی بوغی مسرلری

نیجه یوز باشی قبایل ایلینه — ویردیلر حتی که الده بیلینه

بندورب چو اوزره مسند باشنین — اورنندن کونزدیلر ملحد باشین

بو نره زیدیلر که چوق باشن قالدورر — باشلری کیمکله یوق باشن قالدورر

اللرنده قالمیوب بایث ویراق — اول عبا یاده مکر قالدی اوراق

اولمدق اصلاح بربر قالمدی — ایچلرنده جنکی ایلر قالمدی

دوندی سردار ایله عسکر یبرینه — بو فتحدن جمله اعدا ییرینه

خوش مبارک کونده اولمش بو سفر — ایردی اول امت مطهردن خبر

بر فتحدن چوق فتح اندی ظهور — بویله نصرت اولمیه نتیجه مرور

قلمیوب حرب و قتال اولدی فتح — کتدی غم شمدنکیرو اولدی منشرح

طایع اولدیلر امان ایله کلوب — امره راضی باش و جان ایله کلوب

آلدیلر امر ایله مال و زینتی — ایله فهم اول اصل ایلک زینتی

سرامور اولمشدر رتبه‌سی ایله — آنی اول سردار ایدر توجیه ایله

جمع ایدوب آلور تفنکینک چوغن — جمله‌سینک اللرنده بولدو عن

اول قوم بلمز ایدی بو حالتی — بی قیاس آلندی جبکک آلتی

استدیلر اول تسلیم اول قلاع — دوکسک استر عسکره تزمیم اول قلاع

دوکمه‌دن طولابله آلمق قولای — سیفدن مقبولدر تدبیر و رای

مملکت اعلینه سیف اورلمه‌سی — اولدی اول طولابله فتح اولمه‌سی

قلعه‌لردن چقدیلر ویرمکلکه — عسکر روم آنلره کیرمکلکه

آلوب اول صوبله حصن دینه‌لی — قلدی عادت دایما بو حیله‌لی

باشندن اعدا حصار اولمقدن — پادشا سکدر بو حیله بدن

بوبله چوقلیچ دشمنه بولمش ظفر / دکمه ده اولوردی کار اولمش ظفر

توللنوغنده لشکر اول بربر طوره / انمیه فتح آنی لنک خرطوره

اول سپاه رومك اندوکی هنر / آکیلور زیدیلر اجر معتبر

اول عربلر صبح یوزن اقلیغنی / اوممزایدی انده اولمغلیغنی

شویله اولدی فتح ونصر اول آنده / باشن سوزاونیردی عدو میانده

قالمدی تیغ ونعتیبی اولدی قطع / تنلری روی زمینه اولدی نطع

اولدی نشاه رومك آنی او بنغی / زیدی بی بولب بیاده اورمغی

غالب اولدیلر کور مغلوبلر / دونمدی عاصی لعندن اول مغلوبلر

ایلر اقراری کنا میسنه زیود / انلره اولدی امان الملق قیود

عزرا ایدرلر صوچلرینه ظاهرا / صوچ معیوب بویکلرینه ظاهرا

تنیجلر در جمله مز اغوا ایدن / بیزه جنك ایلک دیو غوغا ایدن

اول قبایل آد ایدرلر شیخنه / هر بری اسناد ایدرلر شیخنه

حکایه

انك اول حال حیاتنده اولا
مالک اولمایه اکا چاره بولا

بورنی دیبنده بونک کیبی بلاد
فتح اولا طایمنوب اهل عناد

آکر اول محکم سلاک اولمزمیدی
بوبلیه یغمدن لنک خراولمزمی ایدی

حکایه

نیجه جرأتدر بوجرأت رومیده
نیجه همتدر بوهمت رومیده

بوبلیه اقدام ایلی عسکر اولیه
بوبلیه دشمن اندوکینی بولیه

بورودن طولاب وتابیرینی مدام
دشمنک کوررا و تغیرین مدام

صندی اول اعدا دونک مجمعی
بوتی تمام اولدی عدونک مجمعی

رأس اعدانک دریسین سر دلیر
هم رسنلر برله آنی کر دلیر

اسکو ردیلر باقی قالن دشمن بونی
باشنه کلمک فکرایدرلر بوکونی

بربره جمع اولوب ایدرلر قولی
بلمز ایکن هیچ ندر انلر قولی

الامان ایچون ندا ایدب کلمه
بو تمنزلکه صدا ایدوب کلمه

بی امان اولب ایدرفریاد وزار
کلمکه باشلادیلر زار و نزار

الدی تشمیر بک بوذکلو کنزری
قلدی روشن جنک یوزین یوزنی

ایستیار ریالک یراغک یوزینه
آتشنک دشمن کیردی کوزینه

باشی خوفندن ایدی جنک ایلین
انلره دهری اوزدینک ایلین

خوف سیف ایدرا وقوی اهل دین
هم اطاعت ایتمه سی اولدی یقین

یوروییش ایدن قوجیع اولدیلر
هر نه کیم ایتمشدی انلر بولدیلر

بر قلج اولدی زیدی قسمنه
لرزه دوشدی جمله سنینک جسمنه

اوستنه لرزان اولن شمشیر ایدی
اورننده پرواز اوزیلر تیر ایدی

اولوب اولدده بنجه قانلر روان
اولدی مردک سربری صاحب قران

سرلرین کسدیلر اهل شرلرک
یرلرین خاک ایتدیلر اول سکلرک

دوشدی بیک باشدن سر آدمه
اوزکه دهر بودم اولمز بردمه

ایریشوب حقدن عنایت عسکره
قوت و فرصتله نصرت عسکره

ایلدیلر آنده چوق یوز آغینی
دار ایدوب دشمن باشینه طاغینی

اولنی یا طینک سری صائع اولده
اول ریشن زیدی زاغ اولده

آنی حفظ آزارمی قودیلر / قاچه جق انلاره یرمی قودیلر

بر قوله قولیله یوروینش اوّن / یورر آلای ایله سمت زنیه‌دن

اول ایکنجی قول یورودی خیمه‌یه / اولور اول یرلر مثابه خیمه‌یه

نامنه خیمه دیو اول جانبک / سرندایسه حکم اولیدر غالبک

خیمه‌نک اصلی بزه طایعدور / انلروک طوغرولغی شایعدور

اندن آسان اولمغیله کیتمه‌سی / ایرشوب اول قومیله جنک ایتمسی

اندیلر بوزابیده اول یردن / حظ اولندی غایت اول تدبیردن

کسندی اول یردن چو سرداریک قولی / جمله جنکک اصلی خونکارک قولی

پادشاهک دولتیدر اشلین / دشمن اوزره نصرت تدبیر اشلین

بونجه بکلرله آغالر وار ایدی / انده اولنلر قمو سردار ایدی

انتنا قیلد اولوب مشورت / اولدی امر اوزره جمیع مصلحت

ایلیوب جان وکوکلدن خدمتی / جانلرینه کوردی انلر منتی

جنکه تجربات عسکر ایلمز / بربهانه بولجق یر ایلمز

دیردوکی باروت ایچنده یانداول | داخی بوندن غیری نیجه یانداول
کندونک قورساده بویله بریری | الیه سیر ایله اول انک خیری
آلدر آل ایله آنی کل کبی | صاره ره بکزی غیله کول کبی
بلکه اول انک غمندن اولدی فوت | اومزرکم اجرجه ایرشه موت
بولدی قال اندک بزاول انک خیره | اللرایچره بوغ اولا اول مسخره
خیلی یردم اندی انلاره اوخره | ییه باشینی ده آل واره اوخره

حکایه

بر نیجه کوندن ایرودی اول ملکشه | بولوشلدی زندی بدخصلته
هرطرفدن اوزنه یره آلدیلر | هرقوله برخیلی عسکرصالدیلر
عسکره انلر ظفر بولمایوبن | بولدیلر اندوکلرین آرایوبن
انلره بو جنکده اولن ایشی | کورمدک بر یرده دیدی هرکیشی
انلرک حالی نه اولدی بلدیلر | ات کبی زایدیره چوق ایلدیلر
بریره قچاغنه قالمادی امید | قاچتی اسنز لردی جان ایله عزیز

چند بیلر عسکر قومسردار ایله دردی زیدنک زیاده زار ایله

ویردی انلر وار میدر شمشیر دکوز تیغکز وار ایسه وار دریده کوز

بو در اول قوم ایچره ناموس ایله عار ایلر انلر آلمه سنک سیفیله عار

بو ذخیره انلرده جار العاده در اول عربلر بو بیله بر سوداده در

اولمکلکش عادتک اجراسینه جار العاده دیرلر انک اسمینه

بو جنبینه شرط ایلمش انلارک قلیچ طابع اولمزلر قلیچ اولماسه هیچ

ایستدوکی انلرک سیف ایسه آره سنده زیدنک اول ضیف ایسه

بر ضیافت ایده شمشیر انلری دوکوله میدانده خون سرلری

عسکری اقبال برله کوندورب بیر یینه باقی قلانن دوندورب

قویدی زید بیلر بخته اولا چنین کنده ولر سویوندورلر اوچنین

دوشنده بیلر اول عده نارغیرته وار ویلر اول غلمه خیلی حیرته

دیدیلر اوله مظهر دن مدد اوده یلر غایتله اول خردن بلد

اکه وارب بیلوارب یا قردیلر ماحصل دربان اومارق واردیلر

بازدیلر فرسان و خیال دلیر — اکثرنا اولدی ارسال دلیر

آدی سانی بللو چوق مرد انله — کتدی سردارانه بوغوریانله

بی قیاس ایدی سواری آتله — اسنز اول شهبازلرکم آتله

هر بری جنکک اولبدر صانغی — یوقدور غیری دخی برلانغی

کاینات اولدی پیاده یله طولو — اول تفنک اندازلردر آبرو

رزمک انلر اولدیلر یوزی صویی — بی وجود ایلر او عسکر عاصیی

زنده یلر صوت تفنکه یوزطوتر — هر قچن اول قوم جنکه یوز طوتر

معتبر انده تفنکک چوقلغی — بر عدونک وار ایسه بویوقلغی

اولیانک همتیله هر شرور — دفع اولور دفعانله ایر سرور

بویمین ملکی انلر ییریدر — اول یری صانمه که انلر ییریدر

اهل جنک اولماغه ار یار کرک — بو ولایتلرده یارار ار کرک

حکایه

کندی حربه هر بری برلون ایله — انلری کوندردیلر بو نوع ایله

بونلرک جنکیله آچلدی کوزی — زیدی وه بو قدر رعاویت یوزی

لازم اولن انلره معلوم ادر — سیف سز اصلاحی نامعلومدر

ایله عریان آکه تیغی کوردیلی — سر فرو ایلر کورنجه کورده لی

اصل عصیانی ایدر شمشیر پاک — طاعت ایدرلر دیوب جانا فداک

رأی تیره قل نشانه سر برین — کوزجی قوا اول عرصه یجه ناوکین

سیح بر بکلر بکی یکلیوب — امرا ایله قطعا امانی الیوب

کندو عاصی لقلرنده کزمه ده — سنمدی اتا ماجرایی سزمه ده

بلدیلرکم حیثمن اوزره مخرجی — دلده بوزلدی اوقونک مخرجی

عسکر اخراجینه مخرج دینلور — نیته کم اول لنکه اعبج دینلور

بو عبارتلرمین تعبیریدر — بونده استعمال اولانک بیریدر

بر کمسنه حدینده وارماز ایکن — یادآیق باصمایوب الفرار ایکن

بر کونتور دکلده ایده عسکر خروج — نه حصار ایلر تحمل نه بروج

ایلدی تعیین سردار شجیع — یتجه بکلر آکه اولدیلر مطیع

بو یله طولاب اهلی و رنده بو ایش — اولمیه ایده عدو بیرین گکیش

ریشه یه اولن انشی ایشیده لر — کوره سن اول قومه انلین ایده لر

صوبه نک سمتینی سیف آچماغله — بیرسینی قورتلمیه قاچماغله

اول بلاده کورنجه زای ایلیه — غیر یلیر اولمایه کم سعی ایلیه

اندی اول مفسدلرک تدبیرینی — فتنه اسلینک قومایه بیرینی

اولمیا کم حقلرنده نکلیه — اللرندن یا قلاعن الدیه

کوردی طولاب ایلیو دورماننی — عاصی نک قومایه برمهاننی

استدی اول رمین اولماکب را — کلدی مشکل قوم زیادی یه بورا

ویرمه مش عمرا رماین دنیه ده — نامطیع اول قوم خاین دنیه ده

ذره رسنه رضایی ویرمین — طاعته عمرنده سرکز کرمین

ویرمکه مالی نیجه قایل اولا — ترک شرره اوله می مایل اولا

نیجه بتار بسه بو قوم ابلدیتر — چوق نصیحت انلرک انلاره بیتر

حکایه

بویله ضرب اولماغله اول یرلر — آتشک اول حصنه ایرشمز تیرلر
جنکی زیدیلر تفنک ایله ایدر — یا صواشن اندوکچه سنک ایله ایدر
تیر و شمشیر ایله اتمز جنک ایدن — انلره رأیله ایدر رنک ایدن
صربلنمقله حصار اوزره حسود — بیر ایدیمشدی دار اوزره حسود
انقیاد اتمز او حصنه طاینور — زیدی بدخواه و ناپاک استنور
ملکت سلطانه کویا مشترک — یر باشین بولر خیانت ایدرک
حدی حتی قرب صنعاده بونک — سبب وجودی کتمک اولادر بونک
قورقولو اول طایع اولانه سوز — انلره سینی مناسب کورمزوز
اتمزز اول کمسه یه مرحمت — اولمیه قلبنده مرکز مرحمت
باونسا سه عاصی اولیول کسه — ایلمه شفقت بریله اول کسه
واجب الحذفک اوننا اوجی اودر — قوت اولا اولدرمسی کوجی اودر
بویله افساده یه کیم قایل اولور — وارمیه در کمسه اکا مایل اولور
مملکت اچنده اولا با وجود — انلره بونیجه دیره یا وجود

بولدی بو سرو ظفر زینت بیله — رام ایدر انلاری بو سرو جمله

دنک باتک یاقن ایکن حدینه — قدرت ایرشدرمیه باقی حدینه

اول یرک بودر که سم پر مشکلی — ایکی حصنی وار اوقویاک سوکلی

مملکت فتحی قلاع آلنمه سی — بر بغده بی نزاع آلنمه سی

خیلیجه زحمتدر اصلاح ایلمک — ممکن اولمز آنی دللر سویلمک

بیری نامیله حصارک رشیددر — بکلمک اول حصنی محکم بیته در

صوبه دیر بر قلعه نک نامینه — اول قوم قادر انک حفظینه

قلعه بکلر زیدی کیبی اولمیا — قلعه دارلاره بونده مرقیا

باشنه سنک بلا مرآتمک — سرلری کیره الینه خادمک

دینلور خادم بو یر جلادینه — امر ایله انلر قیارلر اولادینه

کورنیجه اول صوبه نک صعب ایدوکن — یانیجه فتح ایتمکه ال ایردوکن

آکیلور صوبه صعوبتله قتی — خرج ایدرلر آکه لابد وقتی

ضربزندن طوبدن بر واسی یوقیا — واهل سنرک جنکدن اباسی یوقیا

آره سی بر غزانک بر خیلی بیر | غزالنه قابل دکل قطعا اویر

غزا انده بر مسافه دیمه در | اول سخن مخصوص بو قلیمه در

راست کلسه کر اوخرلر غافله | یوغ ایدرلر اولسه اول بر قافله

انلرک حدی بزه غایت بیتین | جنک دون اکمر اوزیاریلر اکین

جنک اول توعک عجب نه جنددر | حرب عصیانک چکلمس سدیدر

بویله در بو قوم ضالک خلقتی | حاکم اولمق بونلره مشکل قتی

خیلی تیز انداز استر حاکمین | کوز کوره اولدرویلر زیر اکمین

اول ولایتلر قموسی بویله در | آدمی بو قوم ضربی سویله در

بویمنده فکر اولن مکر وحیل | هیچ بر یرده اولورمی سویله کل

بو کیمک تدبیری بورا کملرک | عقلی بونده عشز اولو حاکملرک

حضرت ظل الهک نصرتی | بنده سینک اشلدوکی دولتی

حکایه

مالک اولمادی مظهر ضبطنه | قادر ایکن حیله نک اول ربطنه

اول قبیله آکیلور بنی مطر
بهرینک یاد ننده یوق خوف وخطر

عسکری باران کبی چوقدر وار
اولسه ده ابنای امطار اول دیار

اول قوم قطعا رعیت اولمامش
هم اطاعت لذتینی بولمامش

اولسه کرچه قورقوسی اول غزوه ده
بویله آکلمزدی آنلر سنک قده

اینی جنک ایتمک و عصیان ایتمک
بو صنعت کاری دکل شانن اینک

بلمیه عمرا اولو الامری نه در
اول نه بلسون امر له نهی نه در

مذهب زیدی ده کی باطللروک
ینجه عقلی اوله اول جاهللرک

باطل آنلر کنده ده اعمال ایده
اومیش اول قومه قموا فعال ایده

آلمامش اول قوم اطاعت ذوقنی
صرف ایدر عصیانه شوق و ذوقنی

جمله جمهور بله قطاع طریق
اللرندن کاینات اولمش حریق

اول دیارک قومی براسلوب بله
حیله سی چوق فتنه و آشوب بله

قتلی اولمشدر او قومک واجبتن
حذفی لازم اولدی بلکه لازمتن

ذکر اولان یرلر قتی چوق عزله در
ینجه فرسخ بیری عزله کوزله در

انلری قوت سیناه رعیت ایلیوب عموماً مالکسوب پراغن وسلاحین جمع ایدوب مملکت پادشاهک اولوب امن وامان اوزره اولدوغن بلدورر

باب طولایک بولوب مفتاحنی | ایله فتح مشکلک اصلاحنی
قل نظر آیین وسر دایره | حکمتیله شیله نور رای ایره
کر موافق اولمیه تبعیته | منع ایدوب ویر خلل بر بنیته
روزکار ال ویرسه فلکه اضطراب | پایدار اولمز اکا اقتداره اب
دفع اولوب غم ایرشور بوی وصال | افتراق زایل ایلر اتصال
یوز طوتز انبا لطوتدوغک عمل | حاجتک مقبول اولدی محتمل
حاجت اول اعدایه فرصت بولمه‌در | وایما مقصود غالب اولمه‌در
وار دربر مملکت عاصی وعاق | قومیش انلرده بر اصل نزاق
نازل محنتله عصیان ایتمده | سیدوکن بلمز اطاعت دنیده
محنتی اولسون زیاده دایما | جان ویررانلر فساده دایما

استماع ایت بنه بهرام پاشا / پنجه قیردی اوپرک اهل شرن

او ولایتلرک صلاحی عجب / ای نظیر اولدی چکوب دشمن الن

بر یره کلسه جهان خلقی اکر / دیه مزکسه انی فتح ایدرن

آنی الماغی کوررلردی بعید / بو کرم کاینده اول اولدی یقین

آلنوب قالمدی قطعا بر یر / کسدیلر اهل شرک جمله سرن

پایمال اولدی عدونک باشی / دوشوروب آیغه خاک اتدی یرن

قلعه و ملوه و یرلر آنده / انی آلوب قودیلر رتبه لرن

عقل اولدر اوطولابنده / اوستنه دونسون اکر چرخ برین

قوت سیفله فتح اولدوغنه / شادمان اولدی اولن آنده حزین

دیدی هاتف اویرک تاریخن / قلیچ آلدی حجری مملکتن

۹۷۹

قبیله بنی مطر نام بلادک فتحینه عسکر اخراج ایدوب
و سردار تعیین ایلیوب اول ولایتک اهل عنادین
آلوب
وخاینلرین قتل ایدوب اطاعت ایدنلرک رعایتین

وجهی وار وینه بیان اوملری — آدمی کور منزکزر عالملری

جنکلرن غیری برنده یوق هنر — انلری یولکتورمک چوق هنر

بویله وحشی لی رعایا ایده نه — هر بری زرایله احیا ایده نه

کیم ایدر انصاف ایده بو حالتی — اول ولایتیله ایدر هر نصرتی

وار میدر بر بویله خدمت ایلمش — رای و تدبیر ایله نصرت ایلمش

دیو شورب سیف و تفنک افزاتله — فتنه‌یی زایل ایدوب آفاتله

آلدیلر نیجه رتا یینی یارار — آلمغه رمنک قویسینی آرار

اولسه هر حاکم اولنجه بویله جه — رای و طولاب اننه هرکون هر کیجه

کمسه بونک فکری کیبی ایده مز — غیری حاکملر بو یوله کیده مز

اولمیوب اهل طمع کوکلی غنی — پرورش بولمش صلاحیله تنی

وین و دنیاسن خدا معمور ایده — آنی دایم لطف حق مسرور ایده

ایلدی فتحین تمام اول ایرلرک — عقل ایرشمز زاینه اول ایرلرک

قطعه و تاریخ برای فتح ولایت جیری

انکلر انلر جنک اولوردیر لمسه — استر اهل شر بری قیرلمسه

کچدیلر زیرا قلچدن نیچه سی — صانغ اسن قورتلمه مشددر دکمه سی

قورقولارندن ویررلر حصن ایده — انلرک دردینه چاره حصن ایده

اهل حصن استر امانی بی جدال — بیرلیسی یوق دینه جانم آجد ال

اولنده غالب اولم صاندیلر — ابتدادن جنک وجدال اوصاندیلر

باشن بکلیکنه باعث اول ایدی — بویله اولمق نصرته بریول ایدی

اینارک صاحب دملوه حصن اولدی بوش — هر بنک قلدیلر کوکلینی خوش

هر حصار اسلی طابنسه دیر مکه — قابل اولمزدی اکا ال ایرمکه

نیجه ای آنی چویرسک آلمغه — بویله آسان اولمیه فتح اولمغه

آلدیلر زردار ورتبه قودیلر — وحش و طیر ایدوب حضور اولدیلر

ابتدادن فتنه اسدن جنددرب — سبغله بوزنینی بیره ایندورب

اولدیلر اندن زبون اول اهل ضلال — انلره انکله دوشدی ابتذال

شویله بر قوم معاندلر دورر — اوتشی یوق انسانه باردلردور

سنویلدکم بو نیته اوزیولمه — قوتیلدکر قلیچ قوز یولمه

آندر آلمزدی امانی اولسه لر — یکدوزر اعدایه بویله اولسه لر

منفذینک خوش تمزلندی سری — آیربلوب تندن آیرلمدی سری

قالمدی برشیخ کم اوله رئیس — اولمغه اصل فساده اکه انیس

ایکی دفعه بر نابجه اوردیلر — سیف اورمقدن اوقومه طوردیلر

دولت خاقانیده عاصی لره — تیغ نصرت اوروب باغی لره

انتقام آلندی انلردن تمام — اندیلر فتحینی بریردن تمام

حکایه

قالدی بر قلعه التماسی مهم — اول حصاری کورنجه اولور نزم

اولدیلر اصلاح انلر تیغ ایله — مملکتدن کچدیلر آجیغ ایله

ذره جه اولمز عناده آلنمه ده — انلدی اعدا فساده آلنمه ده

ایله سعی آنک سن آلتماسینی — دملوه دیرلر اینت سلم اسمینی

آکه نیت اوله رغبت بلدی او قوم — کوزلرینه خوفدن کلمزدی نوم

ویکله انداره ضررا برشد وکین　　سیف نصرتله طغرا پرشدوکین

ایریشوب بوروینش اولدوغن ایشت　　اصل شیرینجه قرلدوغن ایشت

کوسک اوستنده هجوم ایتمکدیلر　　یورو یینجه طورمازی اول اکدیلر

عسکر آلدی اول بلادی ضربیجه　　اتدیلر اندن یاررلق خیلیجه

ایله قلمشدی عساکر جرئتی　　ایلیمز اولدی دشمن هیبتی

برق تیغ اولمده دوندی شیشمکه　　خوفله سر بریده دشمن یاتش اکه

ظلمت عصیانی شمشیر آچدی صب　　برعرب قالمادی آندن قاچدی صب

کوندروب برخیلی نیزانداز ایله　　ایلیوب رهبر تفنک انداز ایله

آنلری قچمامه می قودرلر کوره　　باشینه انلر نه کلدوکن کوره

ناوک اقدامه عسکر ال اوروب　　اوق کبی اعدایه طوغری یل اوروب

هرسواری نیته کم باد صبا　　دشمنی طاغتیلر ایدوب هبا

بوزولب جمعیتی کیتدی آلای　　قزدیلر اول سکلری آلای

آوولنده طابع اولمادقلری　　سینه اومار اول بیرک اوکمادقلری

اهل رأیی بیلور اول قوم نژید ایله یارب جانکگ رأیین مزید

کلدی بولوشدی مشایخ ایلره داخی کیم وار انلره اوینلره

جمله سی کیدی اوده مده کسوه لر عادتایم کلسه جانکم کسوه لر

کیدوررلر کسوه تابع اولنه جار اولوب سر داره طایع اولنه

بونده ناموس عظیم انجق بوده نامینی اول قوم غونلک اونوده

وار دربریر مرتب نامه در انده وارلق مرتب نامه در

کوربنجه تدبیر اولور تزتیبله فتح اولور اماکه نه تزتیبله

بر مکتب کوندررلر اول یره نامه ده بویله یزرلر اول یره

دولته انلر اطاعت ایده لر کلدوکینه ینجه عزت ایده لر

اول قوم بیر یله طایع اولمدی نامه نک مفهومی یرین بولمدی

ویدیلر کم بز اطاعت اتمزز آلمازز هرکز امانی کیتمزز

اول بریک آیینی اچره وار ایمش طایع اولماسی قلیچ سوز عار ایمش

حکایه

بو طریقیله او دم یولا گیرور — بونلر اول یرلرده نیجه گوریسور

بو مهابتدن عدونک یورکی — اوزولور قالمز قمو سینک ترکی

نیجه منزلدن او یبره ایردیلر — یعنی برکوه عنیزه ایردیلر

کلدی علم اول یرده اولدی جالب — واقف اولدیلر قمو احواله هب

اندیلر انلر تعزده جایگاه — عاقبت اول نیجه اولور قل نگاه

اندن اول یره خبر گوندردیلر — شیخ اولانی دوله یه دوندردیلر

بیسوب سلطانی بونلر ازل — دوله دیر عثمانینه انلر ازل

جمله دولت صاحبینه دولدر — بو قوم بر حاکم استر دول اذر

اولدی دول اسمی ربین تبدیلنه — دینمسه ممکنمیدر اول بیلنه

حفظ ایدرلر اولسه تبدیل ربین — باعث اولور اوله تعلیل ربین

کر طمع اصلی اولا حاکملری — کیمی رسمیله رینسوز کملری

رسمی اولانک ذخی اوله ضعیف — اولسون صاحب امر اولن خفیف

ابتته بویله اولسه تدبیری بیلور — فهم ایدوب تبدیل و تغییری بیلور

فتحیه استرآنی ارسال ایده ۔ اول عدونک رأسنی پامال ایده

بو تدارکله دیلرکم کونده ره ۔ دیزمکه باشن اوتومک کونده ره

ویردی عسکردن نمایشوز اکا ۔ تا فساد اصلی اولان ایشی اکا

اندوکن اول قحبه زنلر بوللر ۔ مرد رزم انلاره اوستون اولر

یازدیلر خیال فارسدن برز ۔ اردلکی ظاهر اولالی نیچه کز

عسکره ویرلدی [illegible] وارده ۔ خیلی جرأت وار هم اول سرداره

اکیلو رجعفر اغا اول نامله ۔ جعفر صادق اولا اول نامله

ای عدو ویروب تنگ اندازدن ۔ نفع اولا همراه اولن انبازدن

اول پیاده عسکرک آلاینه ۔ ضمنه کم ایره سواری پاینه

سرعتیله انلر یولده رویش ۔ سرکوردن صانوردی آتی یوری بیش

شویله النادیله کیدر جمله سی ۔ بونلرک انده نیجه آولو جمله سی

ایلیه قوتلرین مولا زیاد ۔ اولار مربیری صاحب ازدیاد

حکایه

آن غرق ایتدی اوده کلو عزته ... جمله عالم واردی ولدم حیرته

کمسه بلمز آنی کم طولا بدور ... باشقه رایک علمیده بربا بدور

انمدک آکه رعایت قالمدی ... آنک عصیان اندوکینه قالمدی

ویردی خیلی استما انلر ینه ... کیدوب اول آکه خلقتلر ینه

اولدی اول دکلو ایلر اعتذار ... تو به لر قیلوب حضورنده نزار

شویله لازم در مدارا ایلمک ... یکیدور زکاره نیله چلکلدن ایک

بو مدارادن آکا بودر غرض ... اول ولایتده خلقی آلمایه غرض

تابع اولمزلر ویرلسه سرکیمه ... اولمیوب اعتقاد غیری حاکمه

اولر معتاد اول اصلک نسلنه ... بویله اولماسینک اول یا اصلنه

عادت اولمش نیچه مدتدن بری ... ایچلرندن اوله کلمش بکلری

اول جهتدن اوکرنجه غیریه ... کلمیه نقصان مال میری یه

غیری کمسه حاکم اولسه بر غریب ... اولمز انده آکه واجه بر نقیب

کلدی بو فکر آنک عقل باکنه ... اولمیه هرکز نظیر ادراکنه

نادیده بودیارک اول جبل — ییتشور بیره اوزندوقده ال

جانب خندن کلوبدر بونده بو — کلمکیله بوسلاک اولدی عدو

کلدی آتانه شه بعد بو فتنی ایله — بولدی نصرت طالع وبختی ایله

حاکمه ... وغور — کراوغور اولسه ویرر ال امور

خوبدر ... نمنه — فرصتن بولورمکرکیم اکلنه

اولدی ... ق ا — خاص وعام آنی بیلور انعام حق

فتنه لکله ... ین — بوقدر عصیانله مشهور ایکن

کلدی اوله ... ا — بلدیلر شاهین آنی قلدی شکار

باوجود آنک جرمی اولده — بونلرک لطفیله رونق بولدد

دینه استغنا ایدر اول کلمکه — کلمز اول ویرر رضایی اولمکه

بیک بلا حاصله کلدی اله — شایع اولدی کلمسی جمله اله

بوبله غیرت ازره اولکلمه سی — دیدیلر باتقندرانک اولمه سی

اعتقادی جمله خلقک بوایدی — اولدورر دیرلر مساوی اولیدی

مرحمت ایدی او کان معدلت
یعنی قورتلمقلغه اتمز شیطنت

خلقتی اینک بو اسلوب اوزره در
دمبدم اول فتنه آشوب اوزره در

قصد ایدر اول اهل خیر ایلک یرین
فتح ایده ویرا او کنمه عسکرین

نیجه عسکر ویرب آنی کونده رر
بیر نه وار ده [illegible] اوزر دونده رر

کندی اصف بو ولایتدن بچن
واجه [illegible] بودر اول بچن

ایلکه کلمک بو قومک عادتی
حاکم [illegible] یررلر زحمتی

کنه وکندن صکره دستور آنی بل
کلمز [illegible] هنر ایدی پاشا بای ایل

آنی برطولاب ایله اول رام ایده
اولمیه [illegible] هنرلر آرام ایده

هرکه رام اولمایوب آکه کلمیه
یا امان امرینی اولکم آلمیه

فرصتن بولدقده حقندن کلور
انتقامینی اول اندن الور

اثنیوب تفصیل ایده لم مختصر
اختصار اولمز [illegible] سوز اوزر

کلدی اول تدبیر ورای تام ایله
کیم عنا وایدر اکا بو نام ایله

اندی بر یرده مکانی فکر ایله
بلمدی برحاکم آنی فکر ایله

اکرچه بی صعنه طاشن اوردیلر طغنله جانندن اوصندردیلر

اندوکن بولب دیدی الل محل مرحمت دستینی چکدی اندن ال

اور دیلر آیاغنه انک دمر خبلیجه کلدی بو بحث آکه مر

طوغرولب واردی اول املاره ابله اول خصوصا واره انده چاره ابله

جسدن قوپدی [illegible] نور چاره اول مرلابه بو لمغیچون چاره اول

قالدی حبس ایچنده کو اول بی اصول ناکه آصف بولدی صنعایه وصول

حکایت

یمنه بز کلدک ولایت سیمنه کوش طوت فتحله نصرت سیمنه

قل نظر اول برلک احوالینه یا رعایاسی اولانک حالینه

آنی حبس اندی مطهر اول زمان کندی الدن جمله اول پر اول زمان

فتح ممتنج اولدی تکرار اول دیار جمله سی عصیانه جینه اولدی یار

کلدی صنعایه چون دستور شاه بولدی آنکله خلاص اولمغه راه

قاچدی صنعادن مطهر طور مسوب انده قونشدی بیله اوبدر مسوب

اولدی اول اطلاقنه آنک سبب رحمیدر اول اهل امانک نسب

ماجت سلطان دهرک دولتی — کورنجه طورر کوزینه نعمتی

نولسه ریا حالی بویله اولنک — نکبتنه باعث اولور اول انک

ترک ایدوب اول یان کورنجه غنی — لنکه وارماتک کورریا اغنی

دور عصیان مطهرده کورک — آیغینه وارر اول لنک خرک

آیغین کنده الیله بند ایدر — لنک خرکه آکه نه پابند ایدر

ویدی سن تورکک بکی سن نسل ایله — انلره خدمت ایدرسن اصل ایله

تورتوودن کلدک دیسه اول زبان — آکه ایلر طورمه تغیر لسان

تورکه عیب ایتن بزه نه خیر ایدر — پایینه قیداور منجون امر ایدر

کنه وجنسنه او بویله ایلیه — سایره بوندن قیاس ایت نیلیه

آکه اول قید حدید اور پاسینی — سب بکندیلر انک بوراسنی

کورنیه الترپو انسانی جهل — ویدیلر جمله عربلر استحل

بلمدک جون نعمت سلطان سن — آزیوب بولمایسن آنی سن

کنده والکله سکا کورنیلدک — کندوکندو که عجب النس ایلدک

نیلسون آکه پدر بیچاره سی — کندو یه اولدی وفاتی چاره سی

کورمدی بونک کبی بر فعلنی — اوغلی چاقی بو بله سفیه اولدوغنی

بکلک آکه دکدی درمان ایلمدی — اول کبی اولماغیله ده اوصلنمدی

کوکلی عصیانی انک ترک ایلمز — طوغرولق نامینی اول برک ایلمز

بکزه مز مرحومه آنک خصلتی — فتنه وشریله بولدی شهرتی

باشنه آخر آنک کلمز خبر — عاقبت احوالی نولور ایله سیر

والدینک آکه سنجاغی کله — اولده میدانه کله آدم اوله

قابل اولمادی ایدی اصل اوصلنه — بکزه مز دنیاده اول نسل اولنه

حکایه

وبجله بلکیکن چجری زاده نک — بندلی اول بندهٔ آزاده نک

نعمتینی یا ونیامک بلمدی — منکر ایدی حق عنایت قلمدی

جد بجد تا موصل یک اوله سن — دوله دن بو بله رعایت بوله سن

تابع اولب واره سن لنک حمزه — خلق عالمده اولاسن مسخره

استماعنده ایدر لرآنی یاد — قبض و بسط ایدی انک اول بلاد

عاقل و دانا و غایت محتشم — نیتی انتش ایدی صاحب علم

مذهبی انک قدیمی شافعی — خارجی مذهبلرک اول دافعی

ذکرا اولور خیلی صلاح اوزره مدام — تا ازل اول بر دراولمش آکه رام

اول امیر اولمغله اولاد عرب — ظاهر اولور بنیه اولادی عرب

اولمه خیر الخلف ذریتی — اولمیه سر ایدی خاصیتی

اولمه اول صالح اولسنا خلف — آکه خرج اندوکی عمر اولور تلف

اولمیه کیم اصل زخت و نجب اوله — بو دورر عادت اوپر بدبخت اوله

کیم سنک انک کبی اوغلک قالوب — عارلا ناموسکی بیره صالوب

دایما بدنام ایله آکلیه دن — اولمسی یکدر انک صالح اولدن

قصه‌دن حصه در مقصود اولن — سن کرک جمله دنیایی طولن

کوی بجه توبه‌یی اوصالحدن شقی — ایلمز فرق اول حق ایله ناحقی

اولدی افسانه ایدنه اول اصل راز — غایتیله آکیلوردی حیله باز

مملکت نامیسنه ریبه قلعه‌یه دینوه دیرلر
اول دیاره کوریجه عسکردن اثر یابسه تب

عدلنه مایل اولوب عصیان ایتمز اهل عیب
بو یمن آکه مسخر اولدوغن ایتمه عجب

اولا عاصی ویلن عسکره اطاعت ایلدی
اتلک آسوده حال اولماسنی ایلدی طلب

اولدی طایع اول زمان عزنده اوم اکوریش
دینوه ممتنده اوزیاری و بیلن قوم حلب

فتح واصلاحی اولدی اول بریه مشوش قالدی
دیدی تاثف تاریخن آلندی آخر دینوه صب

۱۲۰۸

ولایت هجری نام یری فتح واصلاح ایمکه سردار تعیین ایدوب ونیجه عدد عسکر یازوب ارسال وایصال ایلیوب واول جمع بلاد وقلاعک فتحی میسر اولدوغن بلدوررر
دن

ایمه لم بر حسن تدبیر اولدوغن
قوم زیدی نیجه تعبیر اولدوغن

آکیلور نام ایله بر یر هجری
وکجله نیجه فتح ایدرلر اول یری

مملکت آدی بکینک آدینه
وکمش اتک ارنله اولا دینه

اول یرک اسمیله آکیلور بکی
آنی کر مقصود ایدرسک بلمکی

سابقا میر لوا ایمش او پیر
شیخ عرب ایکن اوپیر اولمش امیر

بو فتوحات ایچره اولماغن بیله — اولمیه آنی بنم کبی بیله

بی نهایه جمع ایدوب یازقلرین — فتنه‌دن دوسوردیلر آیتیلرین

ستمدی اول بریلر امان اوزره اولنو — قانی اولدم قان تقان اوزره اولنو

نصرت سلطان ایله مشکلات — حل اولوب اصلاح اولدی کاینات

مالک ایدب بی عدد قولر اونشا ه — ایلدی پاشایه همت پادشا ه

یوقمیدر احسان اندوکی قدر — بو میسره اندوکینی کیم ایدر

آنی خونکاره خدا باغشلسون — دشمنه بیتیز رأیی ایشلسون

قطعه تاریخ برای فتح قلعهٔ دیوه و بلادرمیه

بو یمین بلکنده کور بهرام یاتپانیلدی — یرلره کیردی انک خوفندن اعدا عجز

سر ریکم فتح ایدرر اسیله ایلراوادلیر — چکدورر اعدایه محنت عسکر ویرمز تعب

دیوه یه تعیین ایدب سردار فخیم امر ایدر — مملکت امن وامان اولماغه بولولور سبب

اتمه بر اطاعت رأیله تدبیرله — اوررل اوتومه قلیج قوتله او اعالی نسب

سینه بولدش ایلدی طولالی اول امر دستور — بویله تدبیر وتدارک اوزره درمرد روز وشب

نهب و غارت اولدی عاصیلره اولن — غیبت ایدرسه اولمدن قورتولن

یمیر یسی طوتمز مکانی موزنیک — کورودیلر اولمز بری لحوظ لینک

یا وطن ترکی یا خود ویرر سرین — خو خلقه تبدیل ایدر طورمز یرین

ویره دیلر رمینینی سرطیب النفقه — طوغری اولنلر رضا ویرر حقه

جمله سی ویردی سلاحن بر مسئله — ایتمز اولدیلر عیوبلی جمله

اول دیار اصلاح اولنجه مختتی — اولدی بر بلیدن زیاده زحمتی

ینجه قسط آلوب ویرک مالینی — قسطه کسدیلر قموعما لینی

اولدی سلطانک رعایا طایعی — سنده ی صاحب امرک انلر تابعی

بی عدد دیات ویراغ الما غله — اول قلاعک فتحنی قلما غله

انلری قلدی زبون اول ماهدن — قورتقرا اولدی سرکشی طولابدن

بی نهایه قلعه لردر آننان — صانیغه قابل دکل انلر ازمان

ینجه بیک آدم مجاهد لردورر — جملسی بو فتحه شاد لردورر

اندوکی روشن عینده کون کبی — اول کلوربا که ضیاسن دون کبی

الرندن قلعه لری ضرب و قهر   آلنوب باشینه ننك اولدی دهر

بو بلیه محنتی اولور هیچ زیدیه   بیر بنه داخی سله اولدی دیه

گرچه بونلر ایلدی بیزه جوغ اینش   بزدن اول حسادی اولمادی یوغ اینش

حقشنیلیشدر قموانده کلری   قالمه‌مشدر اوشتومزده بوکلری

وایما ننتلری افساده در   هرعرب اول یرده بوسوداده در

باشنی راه فساد ایچره ویرور   اوت کبی یالك قلجلارده کیرور

سرلرین ویرر عنا اوزره مدام   یرلرندن یاد اولب اولور جدام

کیمیسی زیرا ایدر ترك دیار   نیجه سی سردن کچر ایتمز فرار

بو مصیبت دینوه نك اطرافنه   اولمیوب توغمش ایدی انصافنه

اول معاندلرده بر انصاف یوق   ذره جه انلرده قلبی صاف یوق

قارجیلر نوله اولسه بی رحم   حیتیون مرده قلبندن زحم

ایدر روز جمیع عدویه بد دعا   زیدیدن دور اوله جمله دعا

قالمدی اصل فسادا اول عرصه ده   سب دعاویدر اکر وار ایسه ده

مرنه دكلو قلعه لركم وار ايدى
انده اول جمع عدو بردار ايدى

ابتدا ايلر ديلر اعدادون
ايلمكدن قالديلر مكر وفسون

انتصار ياونبا ميدن ازل
بوايمش اول قوم اولالر متبذل

قالدى دشمن النده بر حصار
جمله سى آلندى اولندى حصار

فتنه يه قالدرمز اولديلر علم
بورنى ياتدى دشمنه لدى بر الم

بوقدر مدتكم انده طور ديلر
منفصل عاصى لره سيف اوردىلر

حكايه

كلدى انصافه قليجدن قورتولن
توبه ايتدى مايل عصيان اولن

اتمز اولديلر خيانتله خطا
مملكت اصلاح اوزره حاليا

كوردى بر يوزدن انلر سلّه يى
حصن الچنده چكمه مشكن حلّه يى

چكديلر حبس حصار اولدوغى دم
ضرب وحرب وكارزار اولدوغى دم

بر بلامى قالدى انلر چكمدوك
قالمدى يره انلرى بزاكمدوك

زيديه اولن خسارت دنيه ده
اولمدى بر دشمنه اول دكمه ده

احتراز ایدوب قوطولابدن — استدی انلر امان اول ابدن

رأی وطولاب اتمه دن مقصود اودر — ردّ اولن حصن اهلی کم مردود اودر

بیرزه شهرلن قلعه یی قالسون دیرز — چقسون انلر رختنی السون دیرز

المیالردی امان اول قوم نحس — زیدیه اولوردی اول کون یوم نحس

بلدیلر لازم اولاجق سیندرر — اسلنه اولادینه پاک جیندرر

بی امان اولب امان المق دیلر — قورقولارندن سمان المق دیلر

اکلیوب انلر زبون اولدقلرین — طویدیلر طوردقچه دون اولدقلرین

اصل شهرانه قلیچ قویمادیلر — پک زبون اولماغله قیمادیلر

قلعه اهلی ایریلوب اول داردن — اندیلر آلوب امان سرداردن

گرچه یوق شکّاک اولا شهرانده — وارایدی چوق زیدی اول شهرانده

قلعهٔ شهرانک ایشی بتدوکی — عسکرک جمله بلندی اتدوکی

اول قلاعک فتحنی سردارلرن — ایلدی قالمادی بر بردار اولان

لازم اولن قلعه یی حفظ ایدیلر — نفعی اولماین حصاری ییقدیلر

نشلك ایلرلر ایمان آدم کیبی
بوبله ایمك انلره عالم کیبی

غالب اولدی طالع میمونمز
شاد ایلدی بولبلده ال عجزومز

هر بری اکنك بو وضعی کوسترر
بیلنسندن اصل و فرعی کوسترر

اول حصار کدیه تمام اولدی ایشی
انده سردارك بو نام اولدی ایشی

حکایه

ایلدیلر نیتی غیر ینه
قلدی انلر همتی غیر ینه

آکیلور ستر ان حصنلی مثال
بکزه مز بر شهره یوق آکه مثال

کورینجه تدبیر ایدرلر آکه سن
اولور اول طولاب آرایی کسن

قلعه لر فتح اولدی اعدا ایلدیلر
تولدوغن انلاره اعلا بلدیلر

خوف ایدر اول قوم سیف اورلمه دن
مدب امان آلور قلیج اورلمه دن

کر او حصن اهلی تنزل ایتمه
یا امان الدوغن ال ایشتمه

چونکه اولمش نام سرداران اسلمه
کورنیدر سردار شهران اسلمه

انلره آل ایله بر رنك اتمه کی
فکر ایدر اول تودده خبك اتمه کی

حکایه

کلدیلر تحتینه بر یوکسک یرک   دیکلم اسمینی در اول قلعه نک

قلعهٔ میمون دیرلر آدینه   کرچه صورسک کمسه آنک آدی نه

زیدی میمونلردن اولدوغی بودر   اسمی بویله اولمغه باعث اودر

بر زمان اول قلعه یه میمونلر   مالک اولمشدی مکر ملعونلر

اولسه کر طانع اوزره میمونک اوی   جنک ایدر آدمله آدمدن قوی

آنی آلمش زیدیلر میموندن   ایله آنک فهمی مضمونندن

غولر آلور زیدندن نشادی   نوله حالی زیدیلرنک نشادی

زیدیلر میمون الندن آلدیلر   قلعه ده انلرنده کلوب قالدیلر

دیو صورت سربری اول خائنک   نشا سید بر اهل روم آلانک

آلدیلر حصن عزوودی زیدیدن   نیجه کم آلدیسه انلر نشادیدن

بلدیلر آلندی میمون قلعه سی   نشا اولور کندیسه میمون قلعه سی

بیرده قالمادی او قالمز زیدیسه   ویدوب ابردی فرحلر نشادیسه

جرأت ایدب ایلرویه وارده ایلیه یولدا نسلق اول آرده

صانمه آنک کبی آینده قلور اول ترقی بی تعجیلده آلور

عسکر سلطانک آغ اولسون یوزی اولدی سردارک قمو کوز کوزی

وقت طوپارین اعدا آنک دورب اول جبل طوپاره کلدیلر سورب

وکمه دردیلر او وصف اولدکل قومی پاشا اکمز نیجه دیرسن اکل

طانیوب طوپاره ایدلر جدال بر یره کلمش نیجه قوم جبال

اولدیلر آنا عجایب اولدی جنک دشمنه اندیلر اول واوی تنک

دشمنی اول طاغدن طوپارله سوردیلر جنک جبل طوپارله

اول محلده نصرت سلطان ایرر عسکره قوت ایله دربان ایرر

خیل اعدا ای هلاک آمکلکه دست اورر لر چاپک آتمکلکه

قدرت اللهکدر آلندی جبل دشمن ایله صانکه صالندی جبل

ایلدی ارلکلری بر نیجه ذات خیلی نصرت ایلدی اندە غزات

اول جبل طوپارک ایشین بیتوروب سندیلر کوز غیری وادیه ایروب

زاری زاری اگلشورلر کوبدن — چشمه انلر غم واندوهدن

کیم یا قرغرباد و نه اول سگلرک — زبدی دیرلر او نه اول سگلرک

اولدی اولوشمق کلابک صنعتی — پرغبار اولمق غرابک صنعتی

قوم زبدی واودن قورتلمسون — وایما غریادون قورتلمسون

انلره چاغرشمه اولمش معرفت — عسکر روم اولمز انلره صنعت

سنوبلکم انلاره یوزدویرسه دوز — بوزرولورا ولمز صنعت دوزیر اولوز

سنیله فتح ایده بیلر غیلانیده — قانی اولدی دشمنک غیل انیده

آلهبیلر قالماوی شبهه آنده هیچ — یوغ ایدی آدم حصار اولنده هیچ

اول قلیجدن قاچمین قورتلمدی — جملسی بلکه قاچوب قورتلمدی

اولدی فتح اولده مده غیلان عدو — قردیلر کندی مغیلان عدو

حکایه

کلدی سرداره کیرو سردار اولن — برمرا و اولدی اکا سرباراولن

ایلدی سربیرسی سمرا سلق — انادیلر سرداره و دولت خواسلق

اوردولر انلاره سیف انتصار / آنده فتح اولدی بو تمثیله حصار

ایلدیلر فتح غزانی تمیز / آکیلور غزان ایلکرده عزیز

حکایه

نیتی غیلانه ایدیلر اوحین / چلمک ایچون اکندی‌ئی تعیین

چکدیلر غاییله غیرت بر اعار / اول غم غیلانی ایدوب اختیار

فکره واردیلر قمو غیلان ایچون / نیجه رای اولدی ایسه غزان ایچون

آکره همت ایدوب زور ایتدیلر / دشمنی کوش ایت نیجه دور ایتدیلر

اتفاق ایله اکا اقدام ایدوب / عسکره سردار اولن ابرام ایدوب

یورویش ایتدیلر اول حصن الینه / بتمیوب اصل بترک اشغالینه

ایلیوب نیجه غشارات و غزا / جانلر نیجه چاغرشوب ایدر ازا

جنک یوزنده فغان و زارلر / وایم ایلر اول دل آزارلر

زیدینک زیاده وزاری چوغ اولور / حیز سوزکن آره یرده یوغ اولور

بویله در بونلاره عادت ناازل / محنتی و پرسون خدا ذوقه بدل

طول عمر ایچره اطاعت ایدینی
اتمه مشکلا استعانت یادینی

یرلری کوه و بیابان اولمغین
تا ازلدن اهل عصیان اولمغین

ایتسوب برکسه ایله اختلاط
هیچ بلمزلرنه ولدر احتیاط

بر آغا ارسال ایدوب سردارکا
المغه آنی سراو ایلر آغا

اکه سردار ایلدی تدبیر تام
آنله اول یردن مراد ایتدکچه کام

سعی ایدوب وارر مراد اولنجه
ایر یشور اهل عنا اولنجه

قلعهٔ غزان و غیلانه ایرر
اول مکان شر و عصیانه ایرر

تا مراد اوزره مراد آغا ایله
وار ایدی عسکر نیجه الای ایله

عسکره سردار کم آغا ویرر
جنک جویی آکه مستوفا ویرر

قورتیله طوتولن یر پاک اولور
تیغ آلتنده عدولر خاک اولور

عزت سینی ابیث غزانده
بیریسی قالمایر بیلک جانده

دوشدی باشی دردنه سربیری
اولدی نامعلوم اولیندی ریسی

وار ایکن یوغ اولدوغی زید بلک
قورقودن اولدی جوغی زید بلر

بر کیجه آنده او قزل اوزره طوب | زید سیه اول دام طولابی قورب
غفلتیله آچیلوب باب حصار | کوره نیجه اولور او طولاب حصار
عسکر اول آراده حاضر بابنه ایدی | قلعه‌نک برآبی ده سر دوش ایدی
آچدی برآب آنده حصنک بابنی | ایکر لازم اولن طولابنی
قلعه‌یه کیروب اولانی قردیلر | ویرمیوب سرکز امانی قردیلر
قلعهٔ نسواری دشمندن آلوب | دشمن اول یرلرده حیرتده قالوب
طاغی ترک ایدوب چوغی داغلدیلر | اول یره خیر ایلمزلر بلدیلر

حکایه

بیلنه بر ایشده سی لازم بری | ایشیدوب احوال جنکی اول جری
وار ایدی ایکی حصار آنک برین | ایدیلم تقریر نیز عز تلکین
اول قلاعک بیرسی عزآ ندر | بیرینک اسمی ذی غثیلا ندر
بیری بیرینه متقابل یرده در | ضبطی آنا آنک اهل شرده در
دوشمیوب عصیان یولنده جدا | باشلرین جانلارین ایلرلر فدا

کیمی سینه ستر کیمیسی مکر و آل
ایکیسن داخی الوکه بیله ال

نیجه ال ویرسه ایله قتل علاج
هر الک بنصیبی ال اوربل علاج

حاکم و سردار حاذق اولمیه
بونده بر درد و دوایی بولمیه

بو بیرک درد اینه بو در کم دوا
حیله سینه آلی کورمشلر دوا

اصل طولاب اول بهاداولورسن
استریسک حکمه تا در اوله سن

کروه تا ایله اوچن مرغی طوته
زورلا اولمایه کم مسکن طوته

رأیی طولابک اکر دوزایلیه
هر ایشن حاکم علی الفور ایلیه

غم یمه دوراندن زورانیت یوری
دیدی بو دور فلک ساکر یوری

حال عالم بر کیجه اغیاردن
خالی ایکن هر کیشی اخباردن

اصل نشوارده تپنسیان ایرر
خواب غفلتده بری آسان ایرر

قلعه‌نک دربانینه ویرب زری
تا اوله اول حصنه کارک یکزری

فتح بابه اول سبب اولمانیچون
آکه بر آل ایله یول بولمانیچون

بر نیجه کون آنی اوندر دیلر
بحر ذایه لنکری طوتدر دیلر

حکایه

واراىدى بر قلعه نامى حصن كون — كر بوجه واريسه ما فوقنده كون

بلدى كون اصلى دريسى جنّه عن — دوندى اولوسى دريسى جنّه عن

اوليه صاندى خراب آنلر كونى — كلمه ديرلردى باشنه بو كونى

كوردیلر كوندن كونه آرز فتوح — شرح اولور بونيجه كم اولدى شروح

خوف برله قلعهٔ كوندن كچوب — اتديلر تسليم اول كوندن كچوب

يا امان ويا سرينا ترك ايليون — آلدى باشى قورقوسندن بيلسون

حکایه

انده چوق نام استماع اتدك بنه — ديكله بر غير بسينكده باسمى نه

مملكت اسمنده آتش واردر — آدى بو حصنك دخى سنواردر

آكه طولابى نه شكل ايله ايدر — كوركه سر وارى نيجه حيله ايدر

آللا اولورسه قلعه آلينور — طو يولرسه حصنك اسلى آلينور

اولمز اتا چاره سى تدبير ايله — يا اولورمى سر فتح شمشير ايله

سرنده دکلو اولسه جوع اول خارجی　　حضرت حق ویردی بزی قورتارجی

عسکر رومك بری زیادلیری　　قوردکبی انلرین یره دیدری

مذهبی کیم انلرک مقلوب در　　رومی یه بو و جمله مغلوب در

غالب اتمشدر خدا رومیلری　　واریمز بر زیدی شوم ایلری

اولدی شمشیری اولو الامرک دراز　　عمری اعدانك اولوردی زنده آز

دولتنده قوللری نصرتده در　　جمله دشمن ذلده مخشنده در

بو بلا نصرت اولدوغن اعدا کورر　　کلبیا اولن حصارینی ویرور

سوزمی وار در آکه کم اول الده در　　اول بلاد آناکه چرکن بلده در

عاصی اولب سوده وکی انلکی　　اول اراذل جنبنك ارذللکی

انده عصیانی سیف اونوندورر　　شویله بی منت اطاعت ایدورر

آنی عمری اچره بونلر کورمیش　　عسکر روم انده عمر اکیرمیش

دایما اول برده زیدی سکلری　　باشنه سربیرسی بوی بکلری

جمله سی شمدی رعیت اولدیلر　　سرنه کیم اتمشلر ایدی بولدیلر

روم دە بلمز امان اعدا نەدر — آدنە ویرلر وره افسانەدر

وینله یکدر امان اول نامدن — یا نە معنی چیقسون اول اید نامدن

عادت اولمشدر وره کافرلره — بو امان اول زیدی ساحرلره

ترک ایدب انلر دیار موقری — ویرویلر انلر حصار موقری

چکدیلر بو وکلو محنت موقره — ویردی ال کم اول اعدای قره

بویله عزت اوزره اولن قلعه‌نک — اصلی یوق دشمن اچنده طورمه‌نک

طورمه‌سندن یکیتی انعدور — طوردوغنجه فتنه‌یه منبعدور

چقدیلر موقر حصارین یقدیلر — دشمنک دارودیارین یقدیلر

حکایه

انلر بر غیری تدبیره سلوک — ایده‌مزمز سالک اول بیره سلوک

سویلشلمز اول ولایتله مکر — ایده‌لر فتح اول ولایتله مکر

حیله‌لی الدن قومه بویرده سن — اکلمه مرکز وفا انلرده سن

قادر اولدوغنجه انمه غفلتی — وکمیه سا که اوقومک نکبتی

ضرب ایله آلنمز آنی بلدیلر | استمزلر انی بلدیلر
بکلیوب جنکه قلیجله ضرب وقهر | آلنور اما کچر برایکی شهر
اکر طوب وضربزن باش اکدورر | بو بیله ضرب ایله آلنمق کیدورر
تازبون اولنجه آنی دوکدیلر | استنجه نا امان دوکدیلر
آلنوردی کر امان آلماسه لر | داخی برجزوئی زمان آلماسه لر
بر قلیچ اوررلردی آکه کیم | سبب محل ویبیدی اولسه آکه کیم
دیرامان الله امان ایدوب ندا | عالمه طوبلرا ودم صیت وصدا
کر امان اللهه داخل اولسه لر | بعده عیب ایلمزلرا اولسه لر
کرچه کیم کچدی اوزون مکث اولمسی | عیبدر آلسه امان اولدرمه سی
قلعهٔ موقر دوکلدی چارماه | آچیدی آخر کار امان الی اول حصنه راه
رسیدیلر آلوب امان اول زیدیلر | قلعه دن آیرلدی وغنیه اولدیلر
دوشندیلر رغمنا بن انلر ذلته | قلیه اصلا مرحمت اول ملته
آولنده انلرا ومنزدوق وره | بو بلادن جنکه اسنزلر وره

صانمه اول قومی بنه عیب ایده لر | عیبه ایدرلر قوسی توبه لر

حکایه

قل بنه بر غیری ضحک شرحینی | ایله مو قر قلعه سینک ذکرینی

اصل عصیان اندوکی شره متقر | فرضنین بولدقده رخصت ویره فیر

هم متقر اولوب اطاعت ایتمیه | فتنه و شردن فراغت ایتمیه

انلرک کلمز خیر باشلارینه | ایر یشور آخر بلا باشلارینه

باشلری یعنی رئیس مفسدین | مذهب زیدی اولن منحوس دین

شفقت ایتمه بویله بد ملتلره | عقلکی صرف ایله علتلره

ایلمز رحم انلره معقول اولان | بلکه ایتمز آنی نا معقول اولان

انلری آکه نجه طولاب اولدیکی | زایل طولابه بر باب اولدیغی

بلدیکم طوب و تفنگک انزاویر | باشلرین انلر معاند لقلدیر

ایلدی عسکر احاطه چوره سن | اول نه تدبیر ایلر آکه کوره سن

بلدیلرکم بکله کدر چاره سی | زیر و بالا خیلی یردر آره سی

آنی بو قدر بکلکدن عائده — فتح اولنمایه اونجه آیده

فایده‌ٔ انک کبی حصنی آلوب — تیشه اوروب سنکنی خاکه صالوب

اوله اول یره برابر خاک‌کله — اولدورر تدبیر رای پاکله

سویه اوله قلعه یرله واریکن — دوشه رخنه‌دن عدو بردارکن

ایلر اول لازم اولن بر خدمتی — کوزه در ناموس صاحب دولتی

اول قلاع آلندوغن دشمن کورر — چوره سنده قلعه‌سی اولن کورر

اسل حصن اولن ویررجان کلکه — مدب امان استرلر اول آن کلمکه

الدیلر جمله امان اول حینده — اولدی شرط انلاره بو آیینده

ساعتیله کر امان آلماسه‌لر — یا اطاعت دولته قلماسه‌لر

قویر اول قومسر قلیج سردار اولن — قورتارر جانینی آکه جار اولن

سب رعیت ایلیوب فلاحنی — آلدیلر بر قلعه‌نک مفتاحنی

خوفدن سرداره تعظیم ایتدیلر — نیجه حصنی آکه تسلیم ایتدیلر

سربری ویردی اول آنلره تمکین — قلعه‌دن اینوب دکشدردی یرین

ضرب و قهریله قلعه‌یی آلدیلر / فتنه‌دن اول حصنک اسلی قالدیلر

دینوه‌نک رتبیله دزدارین قودی / عسکری ایله چو سردارین قودی

حکایه

اولدی مشغول اندن اول غیریلره / اولورآ آلنمقده بول غیریلره

استر اول حصن دیبی آلینه / ایلدی آنک تدارک آلینه

بیرینه دیریلر تو لیلی قلعه‌سی / صانکه مجنونه لیلی قلعه‌سی

اولدی فتحی ایکیسنکده نصب / طابع اولب آکا اولنلر قریب

ویکله انلاره اولن آلی نه‌در / بو بلیه عصیان اسلنک حالی نه‌در

قوت سیفیله آروب جهدیلر / زور ایله الدقده آنی بتدیلر

آلینه بر قلعه ضرب سیفله / آلینور دایم او ضربی سیفله

بر حصار اوله حصار اولدر بلا / ایده‌لر زحمت نثار اولدر بلا

ایله حصنی تار و مار ایتمک گرک / آنی جای مور و مار ایتمک گرک

مشکل اولمقده آلنماسی بنه / قوتم زیدی تیز اولور عاصی بنه

گاهی سیف و گاه تدبیر ایله رای
بونده لازمدر بیله سن ایله رای

گر نظر اولنور بو ایرک حالینه
حیله و خدعه گرک مرآلینه

قوت و قدرت اولورسه یوق ضرر
فرصت و نصرت اولورسه یوق ضرر

آنده گر سیف اولسه تدبیر اولمسه
بر در اولماسه تدبیری اولمسه

خلق عالمده دنیلور تا ازل
حیله‌یی حیله بوزر بودر مثل

باشلدی طولابنه اول ییرلرک
داغیده مکرینی اصل شرلرک

گرچه کم چوق قدر او ییرک شرلری
ایچلرنده آز اولور انیسلری

صنعت اولمش انلره مکارلق
غیری یوق محضا اولن اغیارلق

اولقدر چوق قدر قلاعی اول ایرک
هیچ قطع اولمز نزاعی اول ایرک

قلعهٔ دینوه تمونک باشندر
ریمه ده اول دینوه نک یولداشندر

آد ایله بر قلعه در گرچه او طاغ
دولت آگه کیم جبته اوسته صاغ

چکدیلر چوق محنت الی المغه
آگه ویرمزلر امانی المغه

استر انلر سینلکه الندوغن
استمزلر ال ایله الندوغن

فتحنی اکنک نه یوزدن اولدی عین / دکلدی اول سردار نصرت بولدی عین

اول دیاره آنی چون گوندردیلر / حیله نک طولابنی دوندردیلر

لکن اعدا ذره جه کار ایده منز / دشمن بدفتنه یه کار ایده منز

وار دیلر دینوه دیارینه ایروب / اول یره خیلی محاتبله کیروب

کیردی زیدینک ایچنه ولوله / انلره عسکر برقاری زلزله

انلرک خونی زیاده اولمده / عسکر سلطان نصرت بولمده

بویله طولاب اصلی بوزده بر آغا / اولمیه هرکز خدا ویرمش اکا

مصطفی نامیله اول چاوشندر / قنده اول سردار اولورسه خوشندر

مفسدینه رأی ایدر سر وجمله / جان و دلدن سعی ایدر سر وجمله

چونکه اول سرداری اولدی دینوه نک / فتحنی ایلر تمام اول ریمه نک

راست کلدی ایشینک ترتیبی / ایلر اول صاحب نظر ترتیبی

ایتدوکی انلر آنک رأیله در / سرامور اول سرورک عقلیله در

دکلدی تمام تکبیر و فتح دینوه یی / نیجه آلورلر دیار ریمه یی

قلعه‌نك آدینه دیسوه دینیلور — مملكت اسمینه زبیده دینیلور

اول یره اولمش بو وجه تسمیه — بویله اسم اتدی اولنلر تسمیه

یرلرینك آدی بدعت اوزره در — مذهب زیدی شنعت اوزره در

مدفعك بربن الحكه کوندره‌رر — طابع اولماغه عدو یوز دونده‌رر

بی عدد یوقدر قلاعینه عدد — اولمیه اصلا نزاعینه عدد

جنك ایدر مفسدلرینك حدی یوق — حربه كیرمكه برینك ردی یوق

هیچ سؤال اتمه اقللین اكثرین — كسه تفریق ایلیه بیمز بر برین

انس وجن وغولدن چوقدر زیود — طاغلرده نیجه کم جنس قرود

آلت جنكی صاپن طاشی اوله — كیم اول اعدانك ایقاداشی اوله

اولری کویا که میمون اولری — یا یمیه آنی سلیمان دولری

طاغلرك باشنده شادیلركبی — چاغرشیور آزاده شادیلركبی

استماع اتدك صعوبت یرلرین — دیسوه شمتینك عفونت یرلرین

حکایه

دیر که ایللرآنی آه اولدرمدی | نیلسون حاکم آله اولدیدی

قدرنه قلسن ارشاده نظر | باق درونه ایله ساده نظر

هرکیشی‌یی صقلدین الله در | قولینه سر بیده اول همراه در

سنجدن بیزه نصیحتدر مراد | یا نکوز صانمه حکایتدر مراد

محروسهٔ طمشواردن اول مخرج اخراج اتدوکیدر که دینوه و
نامر ولایتلرک فتحلرین منتمو ایلیوب چاوش سلطانی
مصطفی آغا دیمکله معروف درگاه معلا قوللرندن اصل تقریر
واصل طولاب برکسنه‌یی سردار ایدوب اول دیاره ارسال
اتدوکین بیلدورر

یینه بر فتح جدیدی کلهسن | حفظ ایدر بو قصه‌یی هر دکلیت

شیلراول عقل وفراستله ادم | کورنیدر انده ریاستله ادم

ویکدی بر سرداری فتح دیمیه | ایلدی تعیین عسکر دینوه‌یه

دینوه ایله دیمه سمتینک الی | گرچه کم چو قدر مطیعی یوق ولی

اول مراد پاشا کونی بیلورمیسین — نیله مشدر بیچ بونی بیلورمیسین

صانکه قراکوزبکی بو اولدیدی — یوغ ایدی بکمسه قراسن کوردی

بو قدر انده فساد ایتمش ایکن — قیمز آنک کبی یه حاکم ایکن

آلور اول زیرا امان امرین اله — امری آلمانیجه اول کلمز اله

صانلور انک الیله نیجه بک — اوغریلکم طوتلمیه بکدن اوپک

وکلدک آنک جهانه زنکینی — بویله بر مشهور شنیعک خنکینی

کلدی اولدم صورت انکاردن — اول امان استرواب سرزادن

پادشاهک اول وکیلینه وارر — دوشوب ایشیکینه آنک یلوارر

ویریلور سرکیم رجا ایتسه امان — اول امانه چار اولور اولمز زمان

اولدی اول شنیعک بو حالی سرکذشت — کورمنه بلر اولور عیبنده ایله کشت

جانینی اندی خلاص اول وطردن — تحت امره کردی چندی اوتردن

استیمالده ذی خنده مستده در — غیریلردن شمدی اول غرنده در

کلمسه دنیاده انسانه اجل — نیجه مدت صاغ اولورال غمزه ال

اول ولايت اولدى نزندن خلاص | اولدى انده بويله برنده بر خاص

حكايه

كلدى خوقندن مشايخ جمله‌سى | روحدر اول خلق عالم جمله‌سى

ياد ايدوب ناميله مشهور اولنى | اتمز اشعار مشهور اولنى

ايرميه انك وجودينه كدر | ايره اول بيرك حسودينه كدر

وار ايدى بر شيخ ديرلردى صلاح | هر كز اصلاح اولميوب بلمز فلاح

صالح اولانى بيله سومز ايدى | مرحمت شفقت نه در بلمز ايدى

اتمه مشدى فتنه‌يى عمرنده ترك | تيز كوزلرده اولا اول بير مرك

آه ايله قومى زبيدى اكيلور | بو جبال اوزره اوزيدى اكيلور

شر و فساد انده ده اقرانى يوق | اويده مانعه منعده اكه جانى يوق

اويدوردر اصل فسادى كندوده | بير نيك او بير عنادى كندوده

آكه تا بعدر قمو اصحاب شر | هر نه ديرسك اوسته انك دوشر

وادىٔ خوبانده اول شر باشى در | حق بوكيم اول جانبك قلاشى در

دیدیلم فیروزبک ای بدنهاد — ایتدک بونجه زماندر انقیاد
ساکه خبر ایتمز خیانت بلمز اول — خاینه قلمز امانت بلمز اول
دولت اول ظل الهکدر مدام — فرصت و نصرت اونا سکدر مدام
کرا اولورسه منتصر بر نیجه بیک — نصرت اولور قوللرندن بر یکیک
عون حقیله کیمکدر نصری کور — کیمه یارر بو اوغورلرده عمری کور
قرشودن بود دکلو کم سویلندیلر — بر ایکی آیق وارب اللشدیلر
اندوکن آنی زبون اول تیرله — نیجه کسدیلر انیت شمشیرله
سوزیله بر وادیده بولمشلردی تنک — دشمنک یرینی قلمشلردی تنک
وار ایدی نیجه تفنک آتر یکیت — اندی قصد منتصر بر یکیت انیت
آلمش اول آنی نشانینه مکر — اوردی بر فندقله که دنیا ذکر
دشمنی مغلوب ایدب غالب اولوب — عسکر انده یمینده نصرت بولوب
کسدیلر باشینی مفسدیا تنک — قالدی ایرماغی کسلدی یا تنک
قتل ایدوب آنک نیجه هم تابعین — کوندرر دیوان عالی یه سرین

اول بکه باشا دیندی اتولا — بو لمغه قصد ایله آنی اتولا
آکه تنبیه ایتدیکم بر حال ایله — بولمغ ایچون فرصتینی آل ایله
ایتدی آکه قصدی اول غیردن — حیرتنده واردی او جنکی سیر ایدن
امر له نیت ایدوب آکا او میر — نیتی قلبنده طوتدی اول امیر
بر محلنده خبر آلور بیلور — قنده اولدوغینی ایلک ایشیدر
غفلتیله دشمنه الغار ایدر — بولوشور ایشتدوکی یرده ایدر
جمع ایدر اصحابنی جمعیتنه — قیل نظر سن انده اولن حکمته
آنده بر بوقدر پیاده یریدر — صعب اولن سایر یرک اول بتر
کلدروکن اول ایلک دشمن طوبی بر — جنک ایچون عزم ایلر اصحابی اویر
بلدیکم غایت اویری طاریمش — آنده وارمغ اکا ناچار ایمش
سرکشی اولدی سوارکن بیان — دشمن آکه دیدی غفلتدن اویان
غایتیله تنک یردر کیردوکک — دیدی بو یله یره بوقدر ایردوکک
سن بنم شمدی شکارسن دیدی — خوش شکار اولمغه کارسن دیدی

باشندن کسدورب ونیچه اعدا بدنهادک قتابینک نصرت
ونصرتن بلدوررد وواوی خوبان نام یرک شیخی که سابقا
مرحوم مراد پاشا زماننده بروعصیان اوزره اولوب
وحالیا بهرام پاشادن امان آلوب اطاعت پادشاهیه
داخل اولدوغن بیان ایدر

منتصرال ویردی اوّل نصرته	ابتدا یول اولدی اول نرفرصته
کندی سردارینه مصره دم	بنده بصدوغی ساعتده قدم
آکه نصر منتصر اخبارینی	ایلیوب ارسال نصرک کارینی
یزدی مکتوب مجتدّه اکا	ایلمشدی جمله خیلی دعا
بوندن اوّل اولدی ذکرا جبالله	کندی دستور اول زمان اجلالله
اولدوغی یرده رعیّت انکار	ایکلر یدی منصردن زارو زار
سیف نصرت ایرشوب اول مفسده	ویردی حق اولدم خراسن ملحده
کاشف جمله اولن پرویز یک	دشمن اجره آکیلو خونریزیک

بنده ایلدی بر شهر پیدا | اولا می دنیه ده آکه بدل خط
بونصره یمن اولوری دکمه پرده | که حکم اسلمبه اولمز محل خط
عدونک یورکی اوزره یاپلدی | بو عملیا ایلدر ویرر اجل خط
نشیمن ایمه بش برجاکم آلی | بوغبکن دشمنلی دی ازل خط
جبل قناری ملحوظ ایلدکلی | بوموضعدن ابدیدر جمله ال خط
سنور بر شهر بنیا ایلمکدن | مرآکلدی وتچه ویرر بومثل خط
یمن ملکینک اولدی ضبطی بوند | اولورمی ویره بوبله بر عمل خط
مکان اولیدی بوندن غیری بر | ابد رمیدک مدام اولسه جدل خط
یمن امن و امان اولدی بونکله | بوآبادا اولنه عندن ابلکل خط
بنا اولدی دیعوم ویدی تاتف | هم اسمی اولدی هم تاریخی ملحظ

٩٧٨

دستور سلطان جهان سنان پاشا واحت معالیه سندر
مخادن دریا سفر یله کعبۀ شریفه روان اولمق اوزره ایکن
یمن و اقبال له بهرام پاشا منتصر العلاف نام سرمغسدنیک

اولدی معماریمن آکه لقب — ویردی کیچون قلب اعدایه تعب

چارسوندن آلور هر کس مراد — هر نه کم لازم اولا زاد وزواد

سنت اوزره اولنور بیع وشرا — خواجه لر صاتر متاعن بی ریا

هر طرفده وار نیجه آب روان — استین سیری اکا اولور روان

عیش وعشرتکاه اولدی اول شهر — تازه سیرانکاه اولدی اول شهر

کیم سبب اولدیسه خوش نصرت ویره — دشمنه بولیه ظفر فرصت ویره

مشکلن آنک کشاده ایده حق — دولتین دایم زیاده ایده حق

اول بریک اسمی ایله تاریخی بیر — بویله نام اولمز جهانده بکیده بیر

قطعه نک نظمی ایچنده ذکر اولور — طالب اولنلر آنی بولور

مختصر اندک بونک مدحنی بیز — انتها قلدق انک شهرنی بیز

ایله تاریخینه سن انک نظر — دایما اولور نکهبانک نظر

قطعه وتاریخ برای شهر نو پیدا

عجب تدبیر ایدر بهرام پاشا — دیر نغمنده بو طول الحظ

اولدی بر روشن مقام اول پرده اول   یا الهی ایله سن آنی قبول

کوندوزین روشن ایدر شمس سرو   کیجه سی ویرر ضیا قندیل نور

اوقونور سلطان دهرک خطبه سی   یورر انده پادشاهک سکه سی

بو میانده اولدی بر شهر عظیم   یوغیکن انده بنا سر کز قدیم

انده مرکب اولمغه صبح و مسا   یاپدیلر نیجه قصرلر دلکشا

مرتفع هر بیری بر عالی مقام   شه نشین جان فزا انلر تمام

جمله اول بکلر اغالر کیمکه وار   خانهٔ فوقانیده ایلر قرار

اولدیلر مشغول معمور ایده لر   هر بری کوکلینی مسرور ایده لر

یاپدیغیچون جمله عالم انده بیت   انلرک وصفنده در بو دکلو بیت

بی عدد یاپلدی اولر حدی یوق   بو بیله شهر اولمایه وار کرچه چوق

انده اول بنیاد اولمغله قوی   یاشنه طار اولدی اعدانک اوی

متصل انده بوکم مسکن طوتر   دشمنک ملکی خرابه یوز طوتر

بو بیله اولماغیله بر شهر جدید   زیدیلرا اولدی فنا وندن قدید

اندی بر نذیر و رایه ابتدا / یاپمغه بر شهر او رایه ابتدا

وار هواسنده کوررکم اعتدال / یاپاری انده بر سرای بی مثال

مسکن اندی اول جبل فضارده / اولدیلر زیادیلر آه وزارده

دردله آلوده اولدی سربسر / محنت وقهریله اولدی سربسر

حق بوکم محکم فراست ایلدی / بونده اولنله ولایت ایلدی

دشمنک اندی زیاده قهرینی / یاپمغیله اول عدالت شهرینی

بی نهایه اولدی سربرده قصور / انده یاپلدی بنالری قصور

کلستان وبوستان اولبنجه / اولدی سراطراف باغ وباغچه

ماه جار بدن ایچرکن دایما / چاملر وضع اولدی انده جابجا

یاپدی بر جامع عبادت اتمکه / انده بنج اوقات طاعت ایتمکه

اولدی اول اهل نیازه سجدهگاه / عون حقیله اوله عفو گناه

عالم وصالح اوبیت اللهده / وار ایمش اولماسی علم اللهده

دایما انده تلاوت اولنور / کیجه وکوندز قرائت اولنور

اولمدی درمان الومه کیرمدی	بر طریق ایله اکا ال ایرمدی
حضرت حقه ایکه ویرمش نصرتی	دایم اولسون نصرتیله فرصتی
ایلدی خیلی دعالی اختیار	دیدی سردم ویره مولا انتصار
عزم دریا ایله کم اندن کیدر	کعبه یه واروب ایر نشو حج ایدر
پادشاهک دولتنده کورنولور	بر قول ایکن مصره اول سلطان اولور
تخت یوسفدن اولور سردار اول	انده واروب حکم ایدر تکرار اول

یمن بکلربکیسی بهرام پاشا ثبت الله ما یرید و ما یشا وزیرستان
پاشادن صکره قرب دمارده قرار ایدوب جبل قنا زنام یرده
بر معظم شهر بنا ایدوب جمیع ملک یمنک حکومتن اندن
ایلیوب اعدایه جمله نصرت و فرصت اول موضعدن اولدوغن بلدورر

میر میران یمن منظور شاه	بنده سی اولدوغنه یوقدر اشتباه
بویله هر کیم عدلله مشهور اولا	هر نه یره وارسه اول معمور اولا
شدی کور بهرام پاشا رایینی	نیجه ایلر فل تماشا رایی

کناری درکاه معلاسمتنه
قلدی عزم اول باب اعلاسمتنه

نیجه کوندن بنده ره ایرشدیلر
بحره یاقین بریره ایرشدیلر

بحره اتمکن سفر جونك بنده کیبز
کورمدم شتتلر بویله بن دکیز

شویله اولدی فرتینه بر نیجه کون
کیمسه کوسترمدی اول بریده کون

صومی کامل ایدوب آرام ایدبلر
دونعدی شتوالی بیرام ایدبلر

حکایه

ایردی تا که بر خبر شاد اولدیلر
ایشدیلر غمدن ازاد اولدیلر

بو خبر بیرام پادشادن کلور
بر مدبر عالم آرادن کلور

بیله ایردی اکا اول نصر
ویردی حق نصرت کلدی منتصر

منتصر علاف دیرلر اسمنه
یوغ ایدی بکز رمینده جسمنه

منتصر باشی مجسم جمله
جبله تك پاشنده مشهور اسمله

خط ایدوب اندی سنان پاشاد عا
دیدیکم نصرت ویره الله اکا

اولنقدر بن اکه سعی اندم دیدی
نیجه طولابیله زای اندم دیدی

کیدوردیبا زیبا خلعتی / زینت زرّین وغرّا خلعتی
سویلشوب دعا ایله نتیجه امور / اولدی اول کون انلره روز سرور
ایتدی عزم اندن بنه اوتاغنه / وارهدو دولتله اینه اوتاغنه
زینله قوردی محطّه قرشوده / بر دخی اولدی محطّه قرشوده
شهر شعبان ایدی چون اولدقلری / وصلت وذوق وصفا بولدقلری
خدمتی آصف قیلوب ایتدی ادا / نصف شعباندن اولندی ابتدا
ایلدی تسلیم عسکر دفترین / هر بریک تعیین اولونن رتبه سین
مال ایچون طغرالی بر دفتر دیرور / نتیجه ال ویردلیه اول سرور دیرور
هر بریک مقدارینه کوره یازوب / مال مقطوعینی تعیین ایلسوب
جمله تفویض امور آنک اولور / ملکه حکم اول امیرانک اولور
کتمکه نیت ایدر دستور شاه / آکه یولداش اوله هر برده اله
چون چراغ اویردی سردار اوللی / نجم بختی بویله بیدار اوللی
یوله کیردی روزه نک اوّل کونی / ایندی نیت کتمکه اول کونی

ایلدی یوله عزیمت بیله نه — ایره حضرتدن آکه عزت بیله
گیردیلر باد صبا گبی یوله — دستگیری حضرت مولا اوله
راسنده اکلندیلر وارنجه تا — دشمنک قدینی ایلر بودوتا
چندیلر وارب نعیلک اوستنه — اولمز اقدام اسلی بونک اوستنه
ایردی اول یره یرمی جای ایدب — ایرمکه قرب دماره رای ایدب
انده دستوره ملاقات اولدیلر — اول محلده نیجه اوقات اولدیلر

حکایه

آنی گونش ایله وزیره ایردوگین — دکله دستوردلیره ایردوگین
برمبارک ساعت ایدی اول نهار — اولدی حشر ایکی سعادت اسلی یار
اول دمارک قربی عسکرله طولر — هرطرف صیت وصدا ایله طولر
قرشوجیقدی آصف صاحب کمال — ایلدی چوق لطفله عرض جمال
واجه اولدیلر اوگونده یوزیوز — قوتلی گون اولدوغنه قالمادی سوز
عزت ایدب چکدی برعالی سماط — ایردی جمله عالمه اول گون نشاط

بویله ترما غیلا افسادا ملنی / اندورر ایلیکه معنادا سلنی

بی عددو تشوردی ال یردن تفنک / بی نهایه آلدی اللردن تفنک

جمع ایدب اول زفودن خیلی سلاح / آلدی اسل فتنه دن خیلی سلاح

اولدی اول یر فتنه اسلندن امین / یرلرین حق ایلیه زیر زمین

بعضی سینی رایله اصلاح ایدر / بعضی سنده سیفله اصلاح ایدر

بوولایت بویله استرحاکمین / اهل طولاب اوله دیرلرحاکمین

بویرک حکمینه قادر اولمه / کندودن بر رای صادر اولمه

ایده مز بوملکی ضبط اولماسه رای / بو یمین رایله استرکلی سعی

بونده کلمز حاکمک بونداق یکی / کرچه کلدی برنچه بکلر بکی

صانمه بونک کیبی برحاکم کلور / کتمه بوییرینه بونک کیم کلور

انده بوده کلو ایدب خدمت ادا / اولدی خدمت ایچون اول زحمت ادا

آرزو ایلر وزیره کتمه کی / فکر ایدر وارب ملاقات اتمکی

ولیکن جانانه ایلر آرزو / آصف سلطانه ایلر آرزو

دشمنک وار ایسه بوغ ایلر بو برد　　بونده بو بلا ایسه چوغ ایلر بو برد

اصل افسادک ایشین بیتر دیلر　　خیلی شر صاحبلرین بیتر دیلر

قالمدی عصیان اهلندن نشان　　یوقدور بر نشان اهلندن نشان

سربری بر بد شکل عربا بذر　　بونلرک نه شکلی وار عربایذر

فتنه و مکر و حیلهدر ایشلری　　جنکله دایم جدلدر ایشلری

نامه بیرینک عنوانی یوق　　هیچ بر بنده وجانک نشانی یوق

انده اولانک بو حقدن کلور　　خدمت سلطانه یولندن کلور

مذهب زیدیده بر معتقد قومز　　پاک ایدر دورنده بر ملحد قومز

سوزمی وار آیینه عمری وار اوله　　آکه سر بیده ارنلر یار اوله

بو بنیاده اولن اصل الله اکا　　هم عنایت ایلیه الله اکا

پادشاه اولمقدر خدمت ایده　　زیدیلر عصیاندن نفرت ایده

ایده مز فتنه زمانده عرب　　شنی وکلدر هیچ باننده عرب

ابلدی اول بیری پاک اول سنبله　　جای اعدا اولدی خاک اول سنبله

ایلدی آرام اولا حتا وصول — طوردی اول آکه بولنجه تا وصول

ایتمکه آکا ملاقات ایتدی سعی — قلمغه نیجه مکافات ایتدی سعی

کیپ محب ایدی اکا دستور شاه — ارتوره دولتلرین اول پادشاه

پادشاهنک سریری مقبولیدر — جان ودلدن انلر انک قولیدر

صقله یارب خطادن سریرین — بکله کورنمز بلادن سریرین

حکایه

باشله برر ایکی به تفصیلنه — قصد ایدوب ایرش انک تکمیلنه

اولدی چون حصن حبک انشی تمام — اولمیامی دشمنک ایشی تمام

سویلیانی واقع اولدوغی کبی — خلق ایچنده شایع اولدوغی کبی

فتح بعد انک صوکنده اولدی کور — ایپ شهرنده نه ایشلر اولدی کور

سیر قل منده لره بنداندوکن — ایبده انلاره نه پابنداندوکن

پایمال اولدی صوقاقلرده عدو — اللره قرشو ایتیلرده عدو

جمله ایبده بولونن عاصیلری — کسدی عرقین قومیوب باغیلری

بر محل ایله قلیج اورسک اولور — گر بولور بیک توصتن زرسک اولور

اولور اولمز یره آت صلمایه سن — زیدنیک مکرینه آلدنمایه سن

حیله باز اولور چریسی بوریک — عاصیلر در ایچریسی بوریک

انلرک ایچینه دوشن بون دوشر — بلکه بر روی یه بیک زیدی دوشر

جنکیلر انواع محنتله بلا — ایردی چوق اعدایه ذلتله بلا

قابل اولن یرلره سیف اوردیلر — کوچک اوستین زیدیه بولدیلر

دایما بونلر جبالدن سویلشور — صربه زنکلیجه بلدن سویلشور

دولته جانیله بونلر دونمکه — خیلیجه طولاب استر دونمکه

بو خصه ضرب وحربه قابل دکل — بونلره طاغ باشلری حایل دکل

زورله دوران یوق چون کوردیلر — دونه دیلر بینه وزیره کلدیلر

کلدیلر بو دکلو جقشمدن سیله — انلرک باشینه کورکیم نه کله

اول دیار ایچره وزیر نامدار — نیچه ایام ایلدی آنده قرار

صبر ایدر بهرام پاشا کلمه که — قتلسوز اوله قدری اعلا کلمه که

کوندرر بر میر خاص سن مغربه　　ایکی سن ارسال ایدر اول مشرقه

مشرق و مغرب و بیلر اصلاح اوله　　اولمیه بوزبدیلر اصلاح اوله

ممکن اولدقجه اوررلر اکر سیف　　بو دررار اول قومه اکرامیله ضیف

نتیجه سن تدبیر اطاعت ایدوررر　　کیمی سیف و شجاعت ایدوررر

رأیله تمشیری یولداش ایتمک　　بیری بیر سینه سرداش ایتمک

بیر سینله یالکوز اولمز بویر　　بو بیله اولماسه بری بیرینی یر

انده لازمدر که سیف اعدا کله　　بر طریقیله کله انلر اله

کلمیه مادام اننده عزمی سن　　بولمینجه تا ضعیف اول قومی سن

ایلیه اصلا هجومی طاغده　　شیر کار ایتمز شکاره باغده

زیدیلر دایم سنی حربه چکیه　　انده بیلمیسک آدم نه چکر

انلره آسان زیرا یوردیاره　　اول کلابک سربری یر قوزیدیر

بلکه مزانسانه صانکم غولدر　　جانلری اول سکلرک مبنادولدر

عسکر جن کبی یوق حد و عدد　　اولملی زوریله اول اولمز مدد

برطرف اولدی چون احوال صلح — قلدی اصلاح عالمی حال صلح

قوردیلر عالی مشیّده اوتاق — کوکباندن اولدیلر خیلی ایراق

جمع ایدندن بکلری قوزتردیلر — اول بلادن انلری قوزتردیلر

قودیلر حصن عروسک زنبه سن — اندیلر تعیین ظفرک رتبه سن

سربرینک نصب ایدب دزداری — اول قلاعک دکدیلر سرداری

انده اشغالی تمام اتدی وزیر — بو میانده خیلی نام اندی وزیر

کوچه یلر صنعایه کلدیلر قمو — امن امان اولدی بلدیلر قمو

مملکت آسوده حال اولدی دیو — خیلی اعدا پایمال اولدی دیو

فکر ایدر باب همایونه کیده — اندوکن شاه جهانه عرض ایده

عزم ایدوب کندی دیارک پاینه — دوشدیلر اول کامکارک پاینه

اولدی دستوره دمار اولدم مکان — طوتدی انده بوقدر آدم مکان

جانبینک فکر ایدر اصلاحنی — سرانینک ایتمک دیلر اصلاحنی

قالمیه مرجانیک قیدی دیلر — هب اطاعت ایلیه زیدی دیلر

آلدی حقی رابله بهرام پاشانک عجب	ایلدی چون قلعه‌سن فتح اکر دیدم تاریخی

سرداریمن وزیرستان پاشا دامت معالیه قلعه کوکبانی
صلحاً آلنوب کیدن صکره دولت وسعادتله اوتاغ منصوره قوروب
عروس الظفر قلعه‌سنه رتبه لرین قویوب ودزدارلرین
تعیین ایدوب مذکور عدو الله محبوس اولان بکلری جمله‌سن
خلاص ایدوب وشهر صنعانی حفظ وحراست ایدوب تملکه
قرب دیاره عزم ایدوب میر میران یمن بهرام پاشا دولت
اقبال ایله ملاقات اولمغه مدینه ذماره توقف ایدوب قلعه
بعد الکه فتحی تمام اولدقدن صکره بهرام پاشا یسر الله ما یشا
یمن واقبال ایله دستور جعفر تلرینه کلوب واصل اولوب
امور اکا تفویض ایدوب دفاتر ایله عساکر نصرت آثاری
تسلیم ایدوب بعده آستانه سعادته روان اولدقلرنده بور

بیل بو رنکین قصه‌دن تعیین خبر	کل بنه کوش ایله رنکین خبر

رتبه‌ٔ تعیین الیسوب وزدار ایله	قالدی بر نام انده بو آثار ایله

قطعه‌ٔ تاریخ برای فسخ حسب که قاعده‌ٔ حیل بعد انست

دکلا او صاحب نظر تدبیر ایله گوز بیلدی کی
نصرتی ایله دایم زیاده اولور مجیب

بویله آسان حیله اولمز مستحکم کسب
بو دیارک دزدنیه ایلر دوایی اول طبیب

حکمت بانیدر آنوک بو بیره علمی
آنکیچون کورسنور اعداء دونه اول مهیب

قلوب عدای اللّٰه الملغه بر نیجه آی
جانسوب الماده ایلر اولدی بو کز فتحی نصیب

بو فتحه نصکره تسویله قردیکلم مفسدلری
داد اولدی بربری بو جنده ایکن نیز ایب

اسم جسمی موضع اولوب جان برجینم اولدیلر
بی جو اولوب اول اعدا اکندی فسادن غریب

بو نیز اهل تعجب قیل ایلر طوله انبه
آکه فتح اولدی بعیا اولن و لا تیلر قریب

ایرشوب اندن کل مقصوده آدملر مراد
خلق عالم مدحی ایتمکده اولدی عندلیب

دو اولا العادی دون آنک جانلن کور مه دون
اولمسون دشمن قریب اولسون بعیدن اندن رقیب

نیجه اولماسون محب اکر احبا جان ایله
عالم اجره اولدی ایل سرور محبتله حبیب

دل چو قیزدی باشلرین دیدیلرکم ایلیسوب
بو دلاور لکده نامیله اولبدر لغیب

فكر ايدرلر اولدی سرواری ملاک ... قورقزانلرکم اولا واری هلاک

رسو زینه جمله تسلیم اندیلر ... چند یلر اول حصنی تسلیم اندیلر

اندی انلاره رعایت بی عدد ... ایلدی حق بوکه عزت بی عدد

اولدی بیش بیش کونک الجنده فتح ... اندیلر آنی رجب آینده فتح

سادس ماه رجب فتحک کونی ... دوغدی انده حق بوکم مدحک کونی

اولنور ذکر اول سنه تاریخده ... دیلیم اول اولدی نه تاریخده

چون طوقز یوز دایما محسوبدر ... آنی الکمق اولا معیوب بدر

اولدی اول تیمیس سکزده فتح باب ... رستین تاریخنی انسون حساب

برزمان اولمش بی آی اول حصار ... شویله عزت اوزره یردر اول حصار

هیچ بونک غلبه سنه عقل اولمزدل ... کوردی آنی یلدی زیرا جمله ال

برالنده عقل ایله تدبیردر ... برالنده تیز له شمشیردر

صد هزاران آفرین اولسون اکا ... دایما مولا معین اولسون اکا

قلعه نک فتحی تمام اولدوغی دم ... تاریخین دیدم بوتمام اولدوغی دم

بختی در بهرام پاشانک ایدن
دایما اعداء دون اولسون کیدن

طالعی قلدی ملاک اول دشمنی
بیرله صقلادی خاک اول دشمنی

جمع ایدر زیدی نیتینک کیمیسن
قلعه ده باش ایتمکیچون بیوریسین

استدیلرکیم بریسی باش اولا
قنده کوردک سن ایاغی باش اولا

زنده کانه اولمیه اولورسه ده
حاکمانه اولمیه اولورسه ده

حکایه

وکلمه بر طولاب اعلا ایتدوکین
انلری نیجه تلا ایتدوکین

قلعه یه بر اهل عقل ارسال ایدر
کورنه تدبیر ایله آکه آل ایدر

دیدی کیم وار ایسه چیقسون قلعه دن
بیک دکلی صاغ اولتی اولمه دن

ویرلک اول انلرک سر بیرینه
سر برینی وار ایرلو بیرینه

قایل اولمزلر ایسه بو قوله در
بلمش اولسونلر که صبوح سندن کیدر

ویرمزم صوکره بر بینه امان
اولور اسلینه عیالینه عیان

آجیوب ویردی امان اولا دینه
کلدی انکیچون ترحم یا دینه

برجچروارکم سلامتا که نام — آنی حفظ ایلدی بربک والسلام
طوله‌یولمش عساکر هرطرف — اولمش انلار کله دایر هرطرف
وارحصن پاینده برقایه فرا — آنک آدینه دینور قاره قیا
قلعه‌دن اول قیایی آلدیلر — ایلیوب همت اوجایی آلدیلر
محکم ایدوب صاحب حصاری اکده — آبلدانمز می طولاب آکه‌ده
قلدی نیت ایکیچون بی وجود — دشمنه ویرمز بونک زایی وجود
اول علی ابن امامه اوله زنک — باد سمدن ایک اکایانوله زنک
ایچلرنده وار بر صاحب طمع — جمله‌دن اول زندیده غالب طمع
بر نیچه دنیایه اول ایمکله میل — قلدی زندینک کوزی یاشینی سیل
آکه ایچردی سنزاب موتی اول — کوردی دنیانک یوزین فنایی اول
کندونک پیدرده سندن زنک اولا — قلعه اچره داخی نیچه جنک اولا
قورتلوب عصیان بحرندن بجر — ماحصل بودر که قهرندن بجر
خلق ایچنده بودخی بر کفت وکو — هر نیچه اولورسه قهر اولسون عدو

اشکل آلتنلر ایدی بوندن نخی — واردی نامه جمعه شیخندن دخی

گوندررلر جمعه نک چون آدیمین — بیلورلر اول کوردکده انک محرمین

بو جهتدن کوریجک آنک فکری نه — طوتیجی باشین گلدی پیماک فکرینه

استنیوب کندی او طوتیجی باشنی — سیدی بلمزلکله طوتیجی باشنی

هیچ نه اوغرادوغنی بلمدی — بلمیوب بلدوکی چاره قلمدی

اولسه کر طوب قوللنور برآدمی — دار ایدردی باشموزه عالمی

آنده اولدردیلر بورنکله — طورمه‌دوکسون باشن اعدا اسنکله

حکایه

وکدی نوبت صاحبینه شمدیلک — نیتی شمدنگیر وسن آکه دیک

خاینه اتمه ترحم ذره‌جه — رویینه قلمه تبسم ذره‌جه

دعوت اتمه یانکه ویرمه امان — فرصتی فوت ایلمه اولدیمان

قلعه‌جه حرب اوزره منفصل — مردافع ضرب اوزره متصل

جمله بکلر بکلر اطرافین طورر — بیرسی خالی قومز بیرین طوزر

جمعه دیرلر آدینه بر شیخ و پیر   آکه طوغرلدرلر اول تدبیره تیر

گرچه اسناد اولدی بو ایش جمعه یه   وار منزل اول بر جمعه دن بر جمعه یه

آنک آدینه بو بر طولابدر   غفلت اسلینک گوزینه خوابدر

نامه یازوب نامینه بیحد کلام   ایتدیلر آنک لسانندن سلام

ایله مکتوبک نظر مضمونینه   نامه نک سن دخی گور مضمونی نه

یازدی شیخ جمعه دیلندن اکا   اولمغیله کندو دیلندن اکا

اول قاچن تزکاک خیالندن صقین   ایتمیه بر رنک آلندن صقین

واردی بوندن انتقاقیله سیزه   طوپی چاپلادوب بلاقیله سیزه

گر اینانه سز ایشیکوزه آکه سیز   سیزه ایشلرایده برگون آگه سیز

حکیمه گوزمی بلا باروت ایچون   طورمه یازوب با قلوسز اوت ایچون

حکمتی گورکم قچن قاچدی اوخر   بوکه یکبز ربر سز آجدی اوخر

برکه یه طوبلر ضرر قلمایه دیر   ضربدن بر بیری یقلمایه دیر

اینی اوزونلغینی برکه نک   اولجر اول مرجانینی برکه نک

طورتودن قاچدی حصارك ایچنه
خوفدن كیردی او وارك ایچنه

غلغله كیردی عدو آراسنه
شنلك ایتدیلر انك وارماسنه

قاچسه بزدن دشمنه وارسه بری
اتمكه باشلر فشاری سایری

چاغریشیرلر شادیلقلر كوستروب
استراحتلر فرحلر كوستروب

بلدورورلر اندره كم اولهجار
لا علی التعیین كیم بزدن قجار

بیك كشی قاچسه كر اعدادن بزه
محو اولور كلسه ایل آرادن بزه

بر كشی ایچون ایدر دشمن فشار
كوره نولور مغرور اولب ایدن فشار

قل تماشا كم نه طولاب ایده لر
دشمنك اشكینی سیلاب ایده لر

بو بلیه باشانك بیلورسن دقتن
قومز اول اعدا جهالت غیرتن

حكایه

دكله تدبیری نه یوزدن ال ویرر
زاهی سیرایت نه یردن ال ویرر

فكر ایدر بو قصه‌نك طولابنی
دشمنك بولماغه اول اصحابنی

وار ایدی مشتولی انك بر حریف
دكله كم نیجه اولور زای لطیف

خوفله اولورسه یاده حیرتی — غفلتیله ایتمک استر غیبتی

کیمسه هیچ عائده بی غمی اولور — دنیه ده دشمنسز آدمی اولور

دشمنیدنک بیری ویرر آکه خوف — دیرکه بن بیلدم ندیدر ساکه خوف

بر سؤال اولدی سکا بیلورمیسن — نه جواب ایندک اکا بیلورمیسن

اندرک آرایوب دیدی یانیسکا — نه صورسیم طوغرودی اما بکا

سن دیدک یانی اوسنه فرمانکوز — حق بنم اوستمده حق نانکوز

قلعه اوستندن طوب آتیدک اکر — آتدوغک مدفع عجب قنده دوشر

دیدک اوناغک اوردم باشنی — بو سوز انسانک یمزمی باشنی

سنمدی طوبه داخی هجران ایلدک — کندوکر اول ده بهتان ایلدک

طوبه ایتمش ضربتشدوکین — رستم ساکه بلا ایرشدوکین

اولمه دین تاکه غضب کورجاره سن — برکوزک کوردوکی بیره واره سن

اوغریادین خشمنده رمان کور — مرنه کوستردی ایسه دوزانکور

اولمشیدی بو حکایه واقعا — طوبه ده ایرشدی بویله بر خطا

ضربزنلردن اکا بغلاندی صف | قلعه‌یه زیدیلرک باشین تلف
باشلدی لیل و نهار اولمغه حرب | دشمنک دردنی یوق قلماغه حرب
کر طوریدی قلعه‌ده بو دکلو اوت | بیمکه توبه ایدردی کیمسنی قوت
انک احراقندن اولدیلر زبون | دشمنی بونکله قلدیلر زبون
اوررولور طوپیله عدویه ضرب طوب | قلعه‌یی ایلر خرابه ضربی طوب

حکایه

دوکلورکن متصل بویله حصن | قصه‌نک کوش ایله بنیه بیرسن
وار ایدی برجاهل و احمق صغیر | یوغ ایدی اوزکی نیته کم صغیر
طوپ فننده فتی ماهر کبیر | صنعتنده سحر ایدر ساحر کبیر
طوپچی باشیلق مکرکم نام اکا | اسمیدر آنک ایدن اقدام اکا
دکمه بر سوزی اشتمز قولغی | کر سکر دیکچ طوپیز اولغی
آندوغی طوپی کوررانجی کوزی | قومیز اول صوبی قولاغنه اوزی
ایرکوررنا که او بر طوپه ضرر | ایتمه‌دن تور قرا او بر طوپه ضرر

بو قدر نصرت اوكنده اولدی سبب — اولدی ذوی الفندک اوكنده اولدی

ایردیلر وار ب حصارک قربنه — بونلرک دشمن دوررمی حربنه

خونلر اعدا حصاره كرديلر — ارض واسعدن اوواره كرديلر

بری چون بعدازن اولدی دشمنك — باشنه زندان اولدی دشمنك

حکایه

قلعهٔ حبه اوندلر کوش طوت — فتح اولور بو خاطرکسن خوش طوت

بویرک اهل وقوفی اولمین — سر طریقیده اکا یول بولمین

صنمه برکسه بوکا قادر اولور — بو بلده رای اسلی قتی نادر اولور

ایلدی حصنک النماسنی قصد — فتحنک آسان اولماسینی قصد

چوره سن جمله چویردیلر همان — قلعه نک آلتینه کیردیلر همان

چون حصار اندی انک بر یانی — عسکر ایدر بو غم حصارک خاینی

یایدیلر یره قتی پرلرین — کسمکه عسکر زبودک سرلرین

چکدیلر بر بریه بر مدفعی — اولدیلر اعدایه انلر مدعی

اول جبل دیلی صعوبت اوزره در — زبدیلر گوررکم نه محنت اوزره در

اندی بر رای اندن اعلا اولمیه — شویله بر صنع محبوب قورتلمیه

شیحه دن تنبیه ایدرلر جمله یه — حاضر اوله طاغده هرکس جمله یه

اولمغیچون بو بلا بر دفع قضا — ویردیلر هر کیشی بر قوله رضا

ویرمزیکن آکه اعدا احتمال — وقت ایدب ایلدی تحت رجال

اندیلر بر غفلت ایله یورویش — فتح ایدر هر یرلری بو یورویش

عسکرک جوش و خروشی وار ایدی — دشمنک اول کونده کاری زار ایدی

اولدی فتح طاغ حب باعون حق — عبرت حقه کوکل کوزیله بق

کرا و باروته بو طولاب اولمسه — یا اکا اذری رسن تاب اولمسه

جنکی اول قوتله ایدرلردی چوق — بزی اول منزلده اکلرلردی چوق

اولدی اول آسان بو تدبیر له — بو دینلمز دکمه بر تعبیر له

صندی دشمن طاغ الندی حاصلی — حق بوکا ویرمشدر عقل کاملی

قیردیلر خیلی اوزبکی سکلرین — کلبه ویردیلر شنیک تنلرین

عقلنه تحسین ایدر عالم بونک
نیجه قولی اولسون آدم بونک

یا یمه‌سه باروتی اعدا انک اکر
باشینه اودیا قیه‌سه آنک اکر

کوه بعدا نه چقلمازیدی هیچ
حصن جبه‌جاره اولمازیدی هیچ

قوت باروتله شیلردی کور
اول نیجه جنک وجدال ایلردی کور

قدرتی قالمادی اوزلدی کوجی
حقه شکر اولسون قولیلندی کوجی

حکایه

اولدی بودکلو اکا چونکم لغم
دشمنی کوردی نیجه قهر ایلر رغم

چتمغه کوردی نه دارک کلم حیله
ودوشوب جمع شیاطینی بیله

نیت حب قلعه سیله کوچیدیلر
ترک ایدب یوردی شباهی کچدیلر

واردیلر ایب شهر ذنکیب یانینه
شول جبل جنک ایدب تخته‌دک

قونمه‌نک تحتنده وار دغاده
کیم سیلوریکم انده اول نه رای ایده

قیلمش طاغی سحاب آسا عدو
ایاپ اوسننده ایدیش جا عدو

هر مغاره غاره‌ئه دشمنله پر
بوبوش ملکنده عسکر غاره‌در

نوله دشمن احوالی بزه بیلورز   بویله ایسه نیجه چاره قیلورز

ویدیلر یا بو علامتلر ندر   بو بو کلمش ایده علتلر ندر

نیچه ییلی بو کوب اوچن بغیا غله   کچدیلر رنگی اکا چتما غله

آکه یاروتک غمی کار ایلدی   طوتیلم کم بونلر انکار ایلدی

برجبه خانه اولا یوز آلتی رنک   جمله‌سی یانه اولوری بوبیله رنک

یاندی جنکک انده آلانی قمو   کندی داغلدی مهمانی قمو

دشمنیکن غم وستلق قلدی بزه   بو لطف یاروتدن اولدی بزه

غائبیله اولدی غمدن دنیا   عاقبت بو غمه‌دن اولورسلا

خشم ایدر اول جبن اوبن سکنلره   ایدیشه دایم بلا خود بنیلره

بو غضبله اولری اولدر دیلر   کندو عاصی تتلرین بلدر دیلر

جملسی جام تنها دنن ایچدیلر   ترک ایدب دنیا غمدن کچدیلر

کوزه دریا شاعد ونک صنتن   پاک ایلدیا دنیا سنک خدمتن

اتیمنجه کسیده اینین ده مز   کمسه بونک انده کینی ایده مز

یاندی یاروت عدو دشمن قنی   قوتی قالمادی کسدی طاقتی

قصد ایدر یعنی ایدیلر بولسه   حقدن اول قیار مقبولسنه

قلبنی یاره‌لاک نار غضب   بلەبیلم الدن چیقر اول حصن حب

ذره جه یاروقی قالمیوب یار   جنکه قدرت اولمدوغنه یانار

کندو جنسندن سزندی اولا   ویدی بونلر بلکه عیب ایتدی اولا

یاقمز اولا دعرب آنی بیلور   فهم ایدر کیم یاقدوغن آنی بیلور

ایچلرندن بینه بیری غمز ایدر   کیمدن اولدوغن او مفسد رمز ایدر

آردل اول حبس اصلن ایت قدرتی   بر علامت بولنور کور حکمتی

ویدی بونلری ایمش زنک ابلیس   وار دنیایی بره تنک ایلین

انتقامی قومزم ویره بونلره   کندو کنجه قویدی اول ملعونلره

دعوت ایدر ماجرایی بلکه   استر اول حبس اصلنی اولدیکه

چونکه انلر چاغرلدی ازلکه   ایدیلر حبس عدویه حرزلکه

ایندیلر محبوس اولنلردن سؤال   ایدر انلر داخی انلردن سؤال

بارک الله ندی خوش تدبیر و رای ... صانسن شب تارکیده بدر اولدی آی

اوتینه دلک عدونک و زکار ... طوندی دنیانک یوزین فریاد و زار

دیدیلر بو ایشی ایدن کوربه در ... اولدی صانمش بعضلر آلی بدر

بو بینه آلور یا توب یا قلمغی ... فکر ایدر بونکله چاره قلمغی

آتش ایلرلر انک منتولنی ... ربط ایدرلر کردننه طوپلنی

روزنندن خانه نک پرتو صالر ... عالم آنیده کویا کون طوغر

آنی بر یورکلو انسان ایده مز ... کوز کوره اکا فدا جان ایده مز

ایلدی اول بویله بر خدمت ادا ... بو نه خدمتدر کم اولجاق فدا

قوندی اعدانک طراقه باشینه ... باشنی اوریون اوجنک طاشینه

قلبنه آتش برقدی نار غم ... جاننه کار ایتدی بو درد و الم

بولمغ استر آنی احراق ایده لی ... کتمش چاره اولوردی ای ولی

یاندی یاقلدی جبه خانه برز ... سربسری دهری طولدی نیجه کز

کوتوروب آنی یرندن دارله ... قلدی نورانی جهانی نارله

حصنه اولکیلین ایرر کیرور — آنلره مقصود اولانی ایرکورر

سویلنور هیچ سوزلر بو بلنور — ایلیوب وعده بو قوله طورسنور

کمر بندی اولدیسه لرده ایده روز — بو شهادتله جنانه کیده روز

بویله بردم اولمدن تقالع زره قان — ویرورز دیر اولمکه بر بیری جان

هر بلایی ایلدیلر اختیار — تک مراد اوزره ظهور ایده بو کار

حکایه

بولدیلر تنها او سنی بر کیجه — سیر قلن جرانلرینی کور نیجه

آتنا قیله واررلر کورمکه — آتش عصیانی سوینـدرمکه

ار خدا یاردم اولدی بیری بیرینه — حاجتن ویرمکه بیری بیرینه

چونکه ال ایردی اودکلو روزنه — نه خیال ایدر کورالر مخزنه

نار غیرت دوشندکی اوت انبارینه — یاندی طوتشدی حرارت نارینه

اولدی اول ساعت هوایه منقلب — اوشدیلر عالم تماشایه کلب

اولدی کوکده هر نجم آتش فشان — آسمانیلرله طولدی آسمان

ایلیوب بو قول ایله انلر عمل — اول نباء زآیه اوراغه تمل

فهم ایدنجه نامه‌نک مفهومنی — دیدی ویرانک اوچوردی بو مبنی

رأی شاهین کوکلره پرواز ایده — بال اچوب اوچه او واده یازیده

بلده‌لر طولابنی انک نه در — قلعه‌نک موجود باروتی نه در

دیدی مربیری قتیلم یوق نیم — حضرته اولسون فدا جان و تنم

مجمع اچوب بر سونمش شمعه یوز — بی ضیا یوز شو قدر بی لمعه یوز

مایه‌نک آلاتی سزدن ایرشور — چاره بیری بزموزدن ایرشور

معنی سن طویدی رسیده نکته‌نک — آره سنده کورنسه اول نکته

ایرشور اول بینه عسکر یابینه — چاغر آلی او سرور یابینه

سوبلر اینده مزه ایسه واقعه — بر کیجه ظاهر اولور اول واقعه

سویلشدی برکیجه دفعه بو حال — تا او گیجه آره دن دفع ملال

جمله کورلدی لوازم نه که وار — دیدیلر تکرارا کا عزم ایلیوار

حاجتن الدی روان اولدی یوله — غایتیله سعی ایدر اول بو یوله

کنارولردن جانبه وار صالونور — شبهه لنمز اول يزيدلر الدانور

يازدى پاشا قاضى مقصودنى — ويدى بلدر قلعه نك موجودنى

بعضى انعام ايتدى انلاره نهان — اولمديكم ايده سز ديدى عيان

صكره زيرا اولور احوال آشكار — قورقز سيزه اوغدر قيار

ايليوب تعليم اعلام ايلدى — كور اوبارونده نه اقدام ايلدى

چاغروب جاسوسه تسليم ايتديلر — بينه آغزنده تعليم ايتديلر

ويدى بوشيئى الندر ايليت — ايله اول محبوسلر مشورت

ايتدى اول تبديل صورت جامه سن — ايكى بوكدى قلدى كونه قامه سن

طوميوب كتدى واردى قلعيه — قاپوا آچلدقده كيردى قلعيه

كمسه بيلمز بو تسكلندن انك — چقمه يجق بر سوز اغزندن انك

وار دوغنجه دوغرولور اصحابنه — بر محبت كوستر احبابنه

روزمره سوبلشوب انلار ايله — غيرى يرلردن كلور اخبار ايله

دولشوب پاشالره وار ايرر — لازم اولانى ويرر بيرر بيرر

اوداوب جبه خانه سینی نار ایده — مخزننه باری آتش کار ایده

حصن جنة ایلدی بونیتی — همت ایدوب آکه اندی دقتی

وارایدی شیخ عربدن برکشی — دایما انک اولی عنذر ایشی

آدی مقبل کندو مقبول وجیه — بویمین ملکنده یوق آکا شبیه

شیخ بدوان ایدی اول نامسله — سویلشورلر بونزالی برجا سوله

قلعه ایچره جبس اولن آدملره — جمع اولا انلرله واروب بریره

دیدی مقبل قابل اولورمی عجب — بوکه انلر چاره بولورمی عجب

دیدیکم درمان انلردن اولور — چاره اولورسه اوجانلردن اولور

جانلرینه کچدی محنت انلروک — بو اولور جانلرینه منت انلروک

حکایه

دیکله بو طوطی لابک انده الینی — اول رسیده اولنلک ایسالنی

کورنیجه کیزلو خبر واصل اولور — قلعه یه اول یابنجه داخل اولور

انلره ابناء جنس اولمغله اول — حصن ایچنه قویبلیلر قبول

دیدیلرکم کلمیوز امریله بیز
طوتارز سزک دخی بز امریکز

گیتمکه انلر اجازت استدی
نامه وشن عرض محبت ایتدی

کوردیکم انلرقتی اقدام ایدر
حالی دستوره بینه اعلام ایدر

حکایه

بینه تعجیل اولدیسو حقیقه
قلعه‌نک استردیارین تیغه

اوچ کمسنه وار حصار ایچنده حبس
خیلیدن محبوس ایدی بودکلو نفس

رومدن کلمش بری قاضی اولا
بیرسی اولامینده برآغا

بیری انلرک نفردآره ده
مابینده قالمش اول آواره ده

سربنک قیداوب آیاغنه
صوقو یرلرجوغ اوک اوجاغنه

کورنجه بولورعدو اندکلرینا
بیرنسی قورتزمیسردرسرینا

بربیسنه شویلیکم واره بیله
بولوش حبس اسلنه برلعبیله

برکوزل تدبیر ایدر باروننه
دوقونلسون دیدی یاری اوتنه

صاحبینه قصد ایدردی اولدی
دار وقت اولمقدن فرصت بولدی

کوردی آنده سربرک اول یارغینا　　کمندی جمله اموریٔن کورمادینا

اندی برا ایک مراد اولماسنی　　نیجه یکسه بر مراد اولماسنی

نیت ایتدیکم ایده بعدانی فتح　　اول محلده ایمکدر آنی فتح

قلعه اسلیه ویره سیم وزری　　دفع ایده حصن اوزره اولاجق شری

صاحبینی قلعه نک اولدرمکه　　قلعه یی عثمانی یه بلدرمکه

اولمسه بویله عدد وقوت بولور　　عسکری قردیغه باعث اولور

ایلدی انده بو دولابی اکا　　قول تلف اولماغی کوردی روا

اول دلیر ایتدی بو تدبیری عجب　　آنی ایتدی ناکهان آصف طلب

کوندرر چاوش سلطانی اول آن　　ایکی سین اولدمده بر یردن انسان

ایرولیر اقبال له دعوت ایدوب　　دیدی بو صاحب نظر عزت ایدوب

بعضی تدبیره شروع ایتدک دیدی　　بز سمانی آنی شیوع ایتدک دیدی

اولا بو قلعه حتی اکر　　الیوب کتسک قوعالم نه در

دولتیله کتسه انلر بو یری　　نیجه ضبط ایتسک کرک بز بونلری

بصدی قوتله جبل اوستنده بای — اولدی کوتنده انک بو خشول و بای

بی نزد و دونار و رردو لابنی — بحوایدر بحر غمک کردابنی

تیغ زایک قبضه سینه اوردی ال — بایمال اولدی غن اعدا ایلدی ال

قوردیلر اوناغی بر بالای کوه — اولدی سربرده سپاهی بر گروه

زیر تعکر در شبام اسم قدیم — اولیسر کورانده برزای عظیم

مرنه حکم ایلرسه وارد برتال — استدی اکی مواجب دکلو مال

بند غدرن قولی آزاد اتمکه — هم رعیت اجره برآد اتمکه

مال مقطوعینی جبله اهلینک — الدی آزاد ایدوب اراسن مهلکک

باشلدی آنلردن آلماغه رهین — اندیلر عیبه یمن اهلی یمین

نیجه مدفنلر نغنک ایله فلج — جونع ایکن الماغله فالمادی پیج

بتمز یدی مال الله منسدلرک — باشلرین کسدی اولن ملحدلرک

طوندی بومنوال اوزره اوّلین — قومز زیدی فتنه دن جکدی الیث

ابتدادن کوستره بو یله زویش — آخرین ایلسیر ایتدی نیه واردکوز ایش

میرمیران یمن بهرام پاشا وام اقبال یمن اقبال ایله
قاعده جنکنه دن صکره حسن پاشا ایله محمود بک ایله
تلاقی اولوب نقیل احمر اوستنه چقوب جبل صعده اولا
قلعه جنک فتحنه مباشرت اتدوکیده واول آراده نقدر
اعدا وار ایسه رئیسلرین آلوب اطاعت اتدوردوکن بلده ور در

ویکله بر معظم حکایاتی بیله | نتیجه اولور سیرت فتوحاتی بیله
قاعده جنکی چونکه اولدی برطرف | اولر کوراندن زیاده هر طرف
چونکم اول مفسدلری دانقید ایلر | نصرت ایله ثبت طاغ اتدیلر
کسب ایدب فتحک سروریدن صفا | عسکر یوللندیلر بو لا
بولدیلر زیدی قزلباش نفس | پاک اولب کتدی اول دن خار و خس
جیدیلر اندن نقیل احمری | سنک صافی صاف کردک مرمری
صعبدر یوللاری غیرت اوزره در | ییری یوق دینیله صعوبت اوزره در
طاغ جنیاغی خدا آسان ایدر | قل تماشا کیم نه لر احسان ایدر

یوللر اولدیلر روان آلای ایله
اوردن دستور جهان آرا ایله

بو یلیشوکتله نه بیره وارهلر
تیغ غم قلب عدویی پارهلر

کمی منزللرده واجه اولمسه
یا اطاعتده مشایخ بولسه

ایچیرلر ما بسینی دشمنه
بو جبل قومی قوسی دشمنه

ممکن اولهدیغی قدر اصلاح اولا
سنۆل را اوس مفسدین افلاح اولا

بو طریقیله یوللر اچیلر حمله
داغیلور هر بریده اولن قبیله

سعی ایدرلردی اول آرالی کورت
بر عدو بولنمز آرالی کوروب

قاچیدیلر خبایث شاطین ایرهدن
قالدی انلرکم اولهبجا یه دن

غیبت ایدرباشی اولن کلمز بوزه
کمسه کوسترمز رعایایی کوزه

قوت و قدرت ایرنجه عسکره
ولولهکیرر قمو زیدلیره

نیجه ایام ایلیوب اصلاح راه
یانلر بجه وار ایدی خیلی سپاه

ایردیلر وارب نغیل احمره
سب ملاقات اولدیلر اول سروره

انلره اعزاز اکرام ایلر اول
عسکره سیر ایلیه نه اقدام ایلر اول

بو ایمش فتنه و شر و فساد ‏ ‏ ‏ ‏ الکسک اولمز حاکمن بولماسه کر

پادشاهک قوللرینه یوق حسابی ‏ ‏ ‏ ‏ بیری صلح ایلر بری اصلاح ایدر

مرکناسن آنک عنوا ایدوکنه ‏ ‏ ‏ ‏ ایندی انصاف ایشدن اهل هنر

صلحه ویردکده رضایی اول وزیر ‏ ‏ ‏ ‏ ایشدب الصلح خیر دیدیلر

غیبدن هاتف دیدی تاریخنی ‏ ‏ ‏ ‏ کوکبان صلحیله اولدی فتح

ولـه

آخر اولدقده او صلح کوکبان ‏ ‏ ‏ ‏ دیدی دستور زمان اولدم عیان

وارک استقباله دیو امر ایدر ‏ ‏ ‏ ‏ ایلدی تعیین اکا کریم کیدر

اوزلا کتسون حسن پاشا اکا ‏ ‏ ‏ ‏ دیدی محمود بک هم انکله اولا

انتخاب ایدر بر عسکر بیله ‏ ‏ ‏ ‏ بونلر ایله عزم ایده انلر بیله

ایدی امر اول خدمته عزم ایده ‏ ‏ ‏ ‏ عزت و اقبال طوغرو کیده

شاه راه اوزره مخالف اولنی ‏ ‏ ‏ ‏ سیفله اصلاح ایده کوزدیرلی

وارمغه بهرام پاشادن یکا ‏ ‏ ‏ ‏ تا الم اولمایه اعدادن یکا

ویردی صنجق ابن شمس الدینه اول
بو طریقیله خلاصه بولدی یول

قورتولب اولدن اولدی عالم
ایلدی آصف انی صاحب علم

یازولب اول صلح نامه بالتمام
ویردی بو صلح عالمه چوق انتظام

بر مصنع قطعه و تاریخ ایله
ایلدم وصفینی ذوق و شوق ایله

سرانشیدن دیدیکم تاریخدر
کوکبانک طالعی مستریحدر

قطعه و تاریخ برای صلح قلعهٔ کوکبان

کورنش قل اصلاح عالم اولدوغن
آدمه ویرر فرح بویله خبر

کاینات فتنه‌دن اتدی خلاص
سیلدی کور آصف صاحب نظر

عقلی تصیدی قضانک قوسنی
سربلای تیره صلح اولدی سپر

کوردیکم اعدا تنزل اوزره در
پایمال اولوب ایاغینه دوشر

کوردی لایق زبونه تیغنی
بشدن آکه اولمسون دیدی ضرر

استیوب بیخچه تضرع ایله امان
ابن شمس الدین قورتاجه سپر

کورلکینه اولدی بو صلح اعجب
راضی اولمامشدی آکه لنک خر

آنی اول محمود بك رام ایلدی | كلدی اول دستوره اعلام ایلدی
آدمی بنیاك اوبر سرعتوبنی | كوندرر آلماغچون مطلوبنی
آصفك عز حضوریله ایروب | بوز حجاب ایله اوتاغنه كیروب
دست بوسیله سوزین قلدی دراز | یعنی ایتدی چوق تضرع له نیاز
سرینه كم اولدی ایسه قول و قرار | سویلشلدیلر بی تردد آشكار
كوردیلر دستور عزت ایتدوكن | بلدیلر جمله اطاعت ایتدوكن
كیدوروب خلعت سروریله اكا | ویردی زینت كه اول زرین قبا
یازدیلر اولدم امانك امرینی | عسكره دن صلحك دیرز تفصیلنی
ایده قرداشنی صنعاده معین | اوله سایر رسن اولا نه ممتنین
بكلری ایتشلردی اختصاص | اوله لر زنداندن انلر خلاص
حصن ظفر ایله عروسی ویره لر | عسكر سلطان ایچنه كیره لر
مصحفه انداایچه عصیان ایتمیه | جمع اولوب بر عصبی عربان ایتمیه
اولدی جمله اولوتن عهد و امان | عهدن آزاد اولدی اهل كوكبان

بو بینه آلدی آنی محمود بک
وار ایکن انده نیجه موجود بک

قادر اولماوی بریسی ایتمکه
صلح ایچون اول گوکلبانه گیتمکه

الیسوب باینه آلات سلاح
بو خصوصه غایت اولمشدی خراح

الچیلشمشلردی اول وارمغه
بو بلادن انلری قورتارمغه

اول ایرک کلدوکینی کوردیلر
حظ ایدوب ذوق و صفالر سوردیلر

قرشو چیقدی ابن شمس الدین اکا
دیدیکم اهلا و سهلا مرحبا

اول قدیمی آنی تناسندن بیلور
مصطفی پاشا زمانندن بیلور

دیدیکم رفع ایلدوکوز خاکدن
زایل اولدی غصه بو غمناکدن

خیلی چکلدی آکا انواع نعم
هر سوزینه ویرادب برله نعم

ایلدی تعظیم و تکریم آکا اول
چوق رعایت ایتدی تقدیم آکا اول

سب اجلدی اول کمان احواللر
انده کشف اولدی نهان احواللر

دیر عوامیله خواص اولماسنی
جیبدن بکلر خلاص اولماسنی

اکدی طغریله عروسک تلعسن
بلدی مقصودی بری صلح ایتمه‌سن

بو بیرک بو درنهایت سوزلری | دابیا کوزلر بو عهدی کوزلری
اتسه لر کر صلح امان ایلا اوقوم | ایلمز عیسی زمان ایلا اوقوم
دابیا اعدا اتمزلده اولا | ذلته دوشسون چلوب بازبلا
فتحدن اصلاح عالمدر مراد | یوخسه اول فتاح عالمدر مراد
استدیلرسه امانی ویردکوز | بدیه باقیدر قوتدبیردکوز
اولا جیسنده اولن بکلری | قول ایدک انلاری کوندرسون بری
ویرمکوز ویرمینجه تا ظفر | فتح لازمدر ظفر اولا ظفر
مرد رومه معتبر بردی عروس | بر بکر نکره برابر در عروس
ویدی اولورلر ایبجی بو جمله | قلعهٔ ظفر اول عروسیدر بیله
ایلدی انکله چونکم مشورت | قلبنه کلدی وزیرک مرحمت
یا نکوز سیفیله ضبط اولمز بو یره | ایده مز تدبیری اولمایین هنر
حاکمی اویماسه دولاب سلسنه | قوله طوریابوب دوزلر علکسنه
طالب صلح اولدی صاحب کوکبان | ورده چاره بولدی صاحب کوکبان

یینه بر فتح جدیدی یاد قل / عمدن آزاد ایت قولی شاد قل

آصفنک ایشت توکّل ایده‌وکن / کوشش قل اعدا تنزل ایده‌وکن

بلدیلر دوزینی اعدا دونده‌وکن / شمعهٔ روشنلری سونیده‌وکن

کنت و کویه یاشلدیلر صلح ایچون / آنلر ایدیلر مقرر صلحی چون

راضی اولمایوب اکا اصلا وزیر / ویرمدی اولدم رضا قطعا وزیر

آره‌یه کردی نیجه میر کلام / ایلدیلر صلح ایچون اقدام تام

ایتمیوب اول کسنک سعین قبول / ایلدی بر کسنک زاین قبول

نامی مشهور میرکز ایدر / بو تصرف جمله آنک سعییدر

دعوت ایدب یانه آصف الی / ویر سبب وار ایسه دکومه‌سنی

ویدی جان اوزره نه ایسه امر کوز / بو بیورک نه یوزدن اولور ایو کوز

ابن شمس الدین ایان استر دیدی / اولمغه اول حیثی زمان استر دیدی

آنلرک بو صلحنه قایل دکل / کوردیکم اصلاحه اول مایل دکل

ویدیکم محمود بک آدا بیله / سرنه فرمان اولوریسه قابیله

قطعه و تاریخ برای جنگ قاعده

بر غلطیله مهلکه یه آتمه کندوکی	جنک ایلمک عدو ایله بر قاعده صواش
زیدی و خارجی اولنه ائمه مرحمت	حق مذهب اوزره اولمیه اول بولنه ویره باش
اول قومه ذره وکلو سلمک آچیمز	موذی اولاوی اولدرمزمو مطلقا تیغ تیش
جنک و جدال اوله تمو عیش و عشرتی	ورد و بلای ایلیه حق انلره معاش
دیدی او وحده هاتف غیب آکه تاریخی	اولدی بینده قاعده اوزره بیلک صواش

قاعده اوزره اولن جنگ و جدال و حرب و قتال اعدا ایله فعالله برطرف اولمقده ایکن وزیر سنان پاشا و امیت معالیه حضرتلرینک قلعهٔ کوکبانی فتح ایندوکلرینی بدور زر و حسن پاشا ایله محمود بکی بر مقدار عسکر ایله بیرام پاشا استقبال ایچون ارسال ایدوب ویولکرده اختلاف اوزره اولمش یرلری اصلاح ایده رک نقیل احمر او ستانه کلوب

ملاقات اولنمشلردر

دوشوب اولدمده اعدا باشنی / باشلرینک برنجه قلاشنی

اولورا اولمز باشنه بیتمزلر ایدی / مغفرک باشینی آررلر ایدی

شوبله قورتلمدق غمدن قیدینک / اولدی باشلاری قیوسنی زیدینک

بوبله صنماغیله اول قوم یزید / قورتولنلر داخی اولدی نابدید

وارایکی سرواری صاحب عیتره / نامله زنجیر و قاضی عیتره

یوزی قاره عیتره زیدیلری / اولمش اضلال امکه قاضیلری

زیدی یه زنجیر گورنه بند ایدر / بغلر افساو ایدیشه پابند ایدر

غش اولوراول سلسله اندیشه دن / اولدیلر بو اضطرابی ایشیدن

باب نصر اول گون بزه مفتوح ایدی / هرقچن اولملو بر مجروح ایدی

اول ایکی مفسد چوب قوردی جان / بیک اولدن ارتوق انلاره اولان

کلمدی مرکزبری انک یوزه / هرکشی اگر بونی کلمه سوزه

بو فتحدن طولدی دنیایه صدا / گوش ایدنلر دیدیلر آنی غزا

آکه بر تاریخ دوشدی بی‌مثال / بیلنور اندن حساب اولدقده سال

اول کلابی بی نهایه قیردیلر
بر قوله واخی همان تانیتردیلر

دشمنک بر جانبن صندیردیلر
باشن اعدانک یره اندردیلر

کوردیلر صنمش بولی غیرتلری
کلمز اولدی غیرتلرده ایلری

آیروب بینه نیچه کمسه یرار
آنلکم جنک اتمکه انلر یرار

جمله اطرافن عدونک آلدیلر
دشمنه آلای ابلات صالدیلر

قالمیوب تا چاغه انلرده مجال
ایده مزلر ثبات قلوب حرب و قتال

چرخه یه کردی نیچه مردانه لر
جنک یوزنده اولوب دیوانه لر

اللرنده تیغنی عریان ایدوب
کمسه تیغن صلامز میان ایدوب

کون کبی پارپار پنز شمشیرلر
طوغرولب وار رعد ویه تیرلر

اوق کبی بو قدر یورکلو خش یوبکم
قرشودور سوزن اندن اشتدکم

طورمز قنات طولولر کبی یغر
ضربتلردن کوررلر چوق ضرر

نصرت ایرشدی سکا اللهدن
انتقام آل دشمن بدخواهدن

ویرمیوب سرکرانان اهل شره
بی قیاس آنی دوشوردیلر یره

چونکه اندر بغلو ربودکلو صف — کورکه نیجه اولور اول قوم تلف

سداسکندر اولب طوری اومرد — دشمن بدخواه ایدر طورمز نبرد

بوشجاعتلر بودر نصرت سزا — بوزبیک ایلرسه زغم اعدا فزا

کوروی برزای اتمکی اندر ثواب — برنیجه مردانی قلدی انتخاب

بربکی انلاره سردار ایلدی — جمله سی سرعتله الغار ایلدی

کیتدیلر برقولی اندیلر سکون — دشمنک کوربنجه قزدیلر کوکن

زیدیلر بریردن ایکی یاریلوب — عسکری آلق دلرلر صاریلوب

اول بکک تدبیرینی سرالکسن — آفرین ویردی تماشا ایلین

آکیلورنام ایلدار ایکی شه علی — هرکورن ویردی بودرلی نشه علی

عینه اعدای بیح الما دیلر — آردین آلوب آره یه صلما دیلر

اردنه دوندی عدونک یوزلری — قاچمه ده اولدی قمونک کوزلری

طوندی چون اول قوم ضمنی یوزنی — کسدیلر برقدده آنک یوزنی

کمسه بانش آلمغه اتمز التفات — کسمه ده حیران جمله کاینات

کلدیلر انلر قناره یبرینه — روزکارک قل نظر تغییرینه

اندیلر یغما ایدی لشکری — کور نیجه قالدی و کلدی لشکری

باشسنه درمانی اولمایوب عدو — کچدیلر باشندن اولدی مدعو

حکایه

دیکله نیجه اولدوغن احوال جنک — قاعده اوزره کرکدر ال جنک

ابر باران کیبی اعدابی عدد — اینه لر طور باغه اولورمی مدد

صانکه استقبال ایدر عسکر اکا — جان و دلدن کتمک ایسترلر اکا

چیقدی اوتاغندن اول مرد جهان — کون کبی اظهار ایدر کندین عیان

دستینه آلدی کمانیله سپر — ماه نو روی فلکده رشک ایدر

کینه خواه اولدی نهایت دشمنینه — سرو لاور دوندی بر رویین تنه

کردیلر میدانه جان و باشیله — جنک ایچون بر نیجه بیک اوباشیله

کوردم و بیوک کوک آلتنده سپهر — ایلدی اکر محبت برله مهر

طوردیلر یغلادیلر آلایلر — قرشودن قوبدیلر اول بدایلر

روز و شب بزانده جنگک سازینی | ونکلر و زوا قرنغک آوازینی

غم شبنده بونجه کونلر زار ایکن | کورنجه ایدر رفع غمخوار ایکن

نیجه دیلرکم کدورت ظلمتی | قیلمشدی عالمی ظلمت قتی

قهرله اول جایده لیل و نهار | اولمشیدی ایشومز آهیله زار

کرچه چکدرمشلر یدی اربعین | قرقی برنجی کون کولر اولدی حزین

صانمه بولمز اندوکن اهل عیوب | اثمسون صاحب حسد کسر قلوب

رفع اولوب تاکه غم اندوه شب | دوغمه خرشید نصرتدن سبب

بو فلک کورنجه قلدی اهتمام | المغه اعدا غمدن انتقام

بر سحر کوستردی بر شکل جلال | اولدی اولدمدمشتقدن رویی آل

عسکر انجم متوکزلندیلر | جمله سی بر یره مرکزلندیلر

کوندز ایچون پوسیلندی کیجه دن | آنی اول ستمش جهاندز کیزله دن

آفتاب نصرت ارشادی سحر | کوبدن اعدا تنزلدایدر

کوستدنا آلایی کورسیدی نه ایک | بوبیله جرأت ایلیوب چکمز ایک

طوتمش ایللر اول نبیل احمری — یوغ ایدی یول اولمغه خالی بری

آلتنده طاغلر محیط اولدوغی — قاعده اوزره دنیلسون نولدوغی

صاندی اعدا قوتی یوق روی مینک — دکلمه فکرینی یمن عدومینک

ویدیلیرکم بو قدرجه عسکره — بکزر انجم آره سنده اولکره

ایللر اوزره بزیچون حمل ایتمز — رومیانی جنک ایله داغتمزز

وارایدی نیجه ریش مغدین — بربیره کلدی قوا اعدادین

طوردیلر بو قوله اول قوم ذلیل — باشلری جمع اولمغه ایلردلیل

حق ویریدیکم ایندیلر بنیزه — خوش شکار اولیدی زیدیلر بنیزه

متصل آنی تنکر ایده رز — بویله اولماسن خداوندیلرز

اینمکی ایلر متستر ایلیه — فتحنی مولا میستر ایلیه

خنقی دشمن کشاده ایتمده — سرفشارتی زیاده ایتمده

ظاهر ایدوب کوندوزین دشمنلکن — سرکیجه ایلدلر آتش ستنلکن

باشنه اولدریا قوب مسرورلق — جملهسن مغبون ایده مغرورلق

عالمی دود تفنک ایدردی زنک — سربری صانکم انک صوت خنک

اوردیلاری قوردیلر بر قاعده — نامله اول بیره دیرلر قاعده

اولدیلر انده نیجه ایام ایله — حفظ ایدوب هر جانبن اقدام ایله

بلدیلر اعدالی جمعیتده در — کوردیلر اول قومی بدنیتده در

فکر ایدیلر اول اهل تدبیر آنی کیم — غایتیله چوق اوزیدی لئیم

چون عدو کوه اوزره صف باغلر طور — هر نفس طورمه دوکر کوسین اورر

کر هجوم ایلرسه آکه اهل روم — هر بربینه نیجه بیک زیدی شوم

زور بازو سیله اولمز بلدیلر — آکه بر غیری ندک قلدیلر

حکایه

یینه بر دولاب ایدرکم زایله — ایره مز عقل آکه یوز بیک سعی ایله

دیدیلکم اندن بری صانسون ضعیف — زیدیلر بولایکه دوشدی خفیف

خوف ایدر دیسو بزی اول نیدیلر — اوستو موزه اولکیم ایندیلر

قورقکون جرأت ایدیکیم رجال اولا — آتیغ الشنده عدو پامال اولا

ایشنی بحمد الله پاشا ایلسون   نیلر اول عالم تماشا ایلسون
جمع ایدر سو یغونلری کیدرمکه   کندوسینی دشمنه بلدرمکه
اولدی شب زربفت قباسینی فلک   گر حقیقته شال کیسه اتمه شک
کندوسن عریان ایدب کهنه پلاس   صالمش اکننده فنا فی الله لباس
بوزن دهر اولدی بر ماتم زده   اولدی غنچه‌ون مرده عالم غم زده
ظلمت شب رفع اولب ایردی صباح   کائنات آنکله بولدی انشراح
طوغدی دولت آفتابی سر بکا   صالدی پرتو عالمه طولدی ضیا
بو فلک اندی سیه شالینی غیب   ایله بیمز اولدی بر اظهار عیب
اولدی ظاهر بو ایله بر اصل کمال   ایرمیه شمس مرادینه زوال
اولدیلر قرب نعرزده نصف ماه   اندیلر سمتینه طاغک عزم راه
گتدیلر عزم بیابان ایتدیلر   منزل ثانیئ آسان اتدیلر
کیم مرادانه ایرر بر منزله   قالمه یولده قضا یدب ایر منزله
جای مقصوده ایرشدیلر وارب   جنب اعدایه طورشدیلر وارب

اول محلدن کور تعز بولینی سن — قرشوجیدی جمله آنی ایشیدن
ایلدی عزم تعز عزتله اول — شهره کیردوکن ایشت زبیدله اول
دوشدیلر اوکینه استقبال ایدن — بی حساب ایدی اکا اقبال ایدن
کیرمسوب شهره قونزاوتاغله — قوندی بریره مقابل طاغله
دینلور اول یره آدینه سنبل — اوزه تمور وضع ایلمشدر آنی بیل
بویرک خلقی قتی جبّاردر — علم جفری پاک بیلور سحّاردر
دیدیلر منزل سنبل اوله اکا — بویرک اصلاحن ایدن بوله ولا
کوردیلر کم شهری کچدی قوندی — ترکنی اوتاغنک اورنمدی
کلدی بوقونک موافق جفرینه — رملینک انلر ایرشدی غورینه
کلمه باشلر مشایخ قورقودن — خوفله هرکس اویاندی اویقودن
بلدیلر تدبیری بریوزدن وحی — فالینک تعبیری بریوزدن وحی
جمله عالم اکلدی بوندن همان — اولدی بو ملک یمن امن و امان
بو اسمدن لنک خر قورقدی یک — اکسینه اول سکک ایرشدی سک

رتبه درآوی اووادی کنار — اول قوناق اولدی کنار جویبار

کندو واوبسنده اول آنده ده — قونادیلر اول کیجه سوی انده ده

چین سحر دوردی نقاب آسمان — قالمدی چون انجم شبدن نشان

صانمه کم کوکب کوز آجمز خوابدن — ایردی فر خورشید عالم تابدن

گوستر دروی حجابی بوگنش — اولدی دنیانک یوزی آیینه وش

انده آرام ایدیب اول کون اول کیجه — دوشندی یمنا اوبردن یول کیجه

اول کیجه بربرده اخشام ایتوب — صبحدک یوللرده آرام ایتوب

بزر زیارت کامل ایردیلر اوروز — جذبه سندن شمه ایرشوردی سوز

احمد الوان اودر ایله نکاه — بو همبنده آکیلور اول خانقاه

سربره بر اسمله کم آد اولور — اول ولایتده حجری یاد اولور

اتدیلر اندن وداعی کتدیلر — اول شجر یعقوبه وارب تپادیلر

اشنهاری بیلکه بو اسلوبدر — اول بیرک اسمی شجر یعقوبدر

بونه حکمتدر که مربانی حجر — اوله اول موضعده بر عالی شجر

بر بكی كلمش قول اولدی جمله اول — بو بله لطفیله كیم اولمز اكر قول

جمع ایدر بولدوغی پرده انلری — بو طریقیله جوع اتدی عسكری

و یردی اول قول علوفه بی قصور — بولدی قوت ایلدی عسكر حضور

ایشده ورلر بوبله عقل اهلی آیدكن — بو دیارك بلدیلر اصلی آیدكن

عددن اولدیلر عدوی پرالم — اشلرینی بلدیلركم اولدی كم

بونلر اتمشدی وزیره مكر وآل — كور بو انلاره نیجه ایلر خیال

بلدیلر انلر نیه اوغرادوغین — انلری بو عینینه الماوغین

باشلدیلر قوت اظهار اتمكه — بوغشاریله اكا كار اتمكه

نیجه ایام اتدی انده جایكاه — ایلدی احضار بودكلو سپاه

بینه اول موضعدن اتدیلر وداع — موزعی ترك ایلدیلر بی نزاع

بر عجب وادی یه كیردیلر جیوش — جغلیوب حولر روان اولدی جوش

اول كورن اول وادی ایچنده طوقوز مسوب — كندیلر بر پرده مسمار اولوب مسوب

منزلن بولدی كنش ارشدی شام — جا درشب ایردی قورلدی خیام

قوندیلر جیس اچره بودکلونوس — ایلدیلر ایکی کون آنده جلوس

بغلنوب آلای یولا کیرمکه — مونزعه مقصود ایدندی ایرمکه

ایرمیوب آکه ایراغ اولماغله — قوندیلر بر یرده یورلماغله

ایکی منزل اولدی انلرن مرحله — یول وبرر انسانه کلی مشغله

واصل اولدیلر اکاچون ایرشتی — یاننه جمع اتدی اول کون هرکسی

جست وجو اتدردی عسکر آره سن — بولدورر رومیلرک آواره سن

کیمسی انک یمش زخم تفنک — انلرک بغرینی خون اتمشدی خدنک

هر بری قالمشدی بر سرداردن — چاره سز کچمشدی ننک وعاردن

فقر ایله درمانی یوغ بیر بیسنک — صاحبی بیلور قولاین انسنک

حکایه

انلرک احیا ایدر هر بیرینی — دکله یورآی اسلنک تدبیرینی

ویرلک احسان ایلیوب همت ایدر — کوربجه اقدم ایله خوت ایدر

جملسن عریان ایکن کیدردیلر — انلره نوعش سلاحک ویردیلر

ویدیکم بولدی وصول اخبار کوز — دایم الدهر اوله یاری یار کوز
نیجه اولور دکله دولاب یمن — خصمی نیجه بولدی اعراب یمن
اتمیوب امریله بو بابی دریغ — خدمتی بن ایلمدیم بی دریغ
واصل اولدقده خبر کیتمش ایدک — نیجه منزل وار قطع اتمش ایدک
دونمکه بر چاره بولمایوب کیرو — عسکری کوندرمش ایدک ایلرو
دونمکی اوغوردن مناسب اولمیوب — کتمه دن غیریسه درمان بولمیوب
نیجه کم آکه جوابی دوندرور — ایله نعم اول هر دولابی دوندرور
کوردیکم دعوت اکا عودت ایدر — کتمکه تحشیتو ایدوب نیت ایدر
کوچدی وال اولدی زبیدا که بعید — منحصر در نوعی شخصیه فرید
چون زبیدی تودی جیش اولدی مکان — همت ایده حضرت ویس القرن
اندیلر آنی زیارت کیتمه دن — اول زبیدیک شهرینی ترک ایتمه دن
حیسه اولدیلر روانه جیش ایله — چکدیلر قیدی طریق جیش ایله
تسمیه اولمش اکا بو اسم حیس — نیته کم بر شهره دینلدی سویس

مملکت حالن بو اولدن بیلور — غیری حاکم ایشار وب الدن بیلور
باشلدی تدبیر و رایه اولا — بونلرک سرجابنی آسان اولا
بو یمین قوتی امانسوز باغیدر — جمله سی فرصت ایری باغیدر
اکسک اولسه باشلرندن سیف اگر — صکره بونلرک سرینی کیم اکر

حکایه

کوکباندن ایردی ساعی ناکهان — برخلاف شمنذرن کلدی همان
دینلور لعسان اوبولآ دایله — چتغه عزت چکیلو آت ایله
اول طریق آتا پیاده یولیدر — صنمکوزکم استفاده یولیدر
بر ضرورت اولسه صلت اولن جقر — کرسیک بار اولمیه یوکن یعتر
سرمی وار بارکرانه یول اولا — یا بو رای اندن نیجه مقبول اولا
دعوت ایدرلر او یولدن کلمکی — نیجه چقسون آکه بر بکلر بکی
آصفی تحریک ایدرلر غالبا — کیم چتنه بهرام باشا بی نزا
بو ایدی مکتوب ساعیده خبر — یازدی ارسال اندی آنده خبر

دیکله کم اتنش سیدرانی ملوک　　قلدی تدبیرک طریقته سلوک

کور قدو منددن شرف نیجه ایرر　　سبب غنی اولدی اوجوزلقدن اویر

استراحت بولدیلر کوندن کونه　　باشنه کون طوغدی اول خلقلکتنه

ویدیلر کلدی وکده حاکم بللودر　　نیتی صاف اولدیغم بللودرن

مدینهء زبیددن جبلی قباسنه عزیمت ایدوب راه اوزره اولا مفسدین ومعاندین اطاعت ایتیوب نیت جمعیتده عصیان وطغیان ایمکن حتی بن کلمک ایچون تعزدن جانبنه روان اولوب وبو دیارک اهلی وقوتی اولملا غلبه بوطریقده بطریق اولی

اولادیبه یولا روانه اولدوقلریدر

ابتدا ایتدی یمن دولابنه　　کیردی تدبیرک او وعده بابنه

ایلدی نیت چنه طاغ اوستنه　　قوم زیدی دینلش زاغ اوستنه

جان ودلدن جمعه مشغول اول　　نیجه قلدی رأینی مقبول اول

بونده اول والدی مرحومله　　دللشورلردی اولنک شومله

وصفنى رضوان يازسانك فقير — ايلدم خوش اختصار اوزره قصير

جمله عالم ايلك ايله يا دايدر — سيندر سر توشاره وارسه آو ايدر

بونلرك يوردى قديمندن اوجاق — چوق كسنه بوندن اوزردى چراق

اولسه لر نولا چراغ پر ضيا — اكثرى صاحب علم مير لوا

نامى بونلارك صلاحيتله در — سوزلرى خلقه فراحيتله در

باخصوص اولدى بو اندرون حليم — حق نصيب ايتمش بوكه عقل سليم

بر بونك كبى رعايا حقنه — اولميه اونا واعلا حقنه

سر خصوصى حقنه اجرا ايدر — شرعه اويمايندن اولا ايبا ايدر

وصف حالن ايلرك اندك بيان — وكلا احوال ايمش سترين عيان

بندره ايرشديلر ذى الحجه ده — بر ته چنتابلر بجردن غره ده

آخرى تيمش يدى تاريخنك — حق درست ايده صوكن ايشنك

اول محلدن كم زبيده اندى نقل — اندوكى تدبيره ايرشمز عقل

اندى اول شهر زبيد اچنده عيد — ايلدى عيد اوزره عيد اهل زبيد

غایت اول شهر زیبا اگر یقین | دیلدیلر آنده اولالر مکین
عزم ایدن برلحظه ده وار اکا | گیتمکه یوز طوندی اول کان سخا
زینت ایله گیتدیلر اول منزله | جمله کیم وار ایسه آنکله بیله
ایرشوب برگیجه اولمادین سحر | عالمه خبر بله طولدی بو خبر
چیتالر قورشوا الیئ زبید | سربسر بنک یوز روش وبی سفید
غایتیله اولباسی چوقدور در | عالم وصالحدن ارتوق یوغدور
حاجتی مقبول وارنیچه عزیز | اهل نورانیت واهل تمیز
اندیلر بهرام پاشایه دعا | والدی مرحومه قلدیلر ثنا
دیدیلر غم چکمسون اهل یمن | چونکه بو گلدی گلرمز اغلیمن
سابقا کم اولدی پاشا والدی | اول دخی حاکم ولی الله ایدی
مصطفی پاشانک اول طوتدی یرین | اوسنده دوشسون انک چرخ برین
ایستدورد اول والدی مرحومی یاد | رحمت رحمان ایده روحینی شاد
اولدی پاشای یمن اولادی عرب | انک عدلین بیلور قوم عرب

اول مروت کانی کسب ایدب سرور … مرده شو قندن طولر قلبنه نور

جا بجا اندی زیارت سربسر … مستحقه بذل ایدب سیم و زری

روز و شب ایشی طوغری اولانک … او مرز و بنی معاف اولانک

حقنک احسانینه مظهر دوشندی اول … مکه دن اولدی اکا بیلکه یول

کلدی ایرشدی قدر غایه بسنه … اولدی جای اول عالم آرایه

نیجه کم آب روان اول پاک دل … اول تنی ضمه دکلدر آزنی بیل

ایلدی بلکن احوب طی مکان … اول کید بلر صو کبی دلدی روان

کمده وارانده اولن صبر و سکون … او بکینمز آکر شیخ ذو فنون

بو خصایله روادیر سم ملک … مثلنی آناک کتورمز بو فلک

خضر اکا بولدی وصول اولب بولدی … چیقدی دریادن سلامت برله اول

بنده ملک من تزئین اولوب … بو وقار و عار له تمکین اولوب

نامنه بتغه دنیلور اول برک … او غوری نمایندہ خوب اولنلر

کوردکلر اول حالی منزلر اودم … چونکه برده بجردن بصاری قدم

چقدی دریادن سعادتله یمین
بر زمان اولدی مکان آکه زمین

کعبه‌یه گتمزدی اول جده‌دن
ویدی بر آغاسنه عزم ایلیه‌سن

گوندرر اندن سر بوآبی
بیلور آداب ملوکک بابی

گتدی دستوره عبودیت ایله
آیرولور پاشادن اول نیت ایله

بر معزب بنده‌سن ارسال ایدر
اول مسلم خدمتن اقبال ایدر

اشتباهی کعبه‌یه محکم اولوب
تن وار اولوب اول شوقله خرم اولوب

قالدی دریالی علماغه قرار
اولدی بیت الله عشقی بیمار

گتدیلر اولمده‌دا یارب آرزو
جمله اتباعی روان اولدی همو

مکه‌نک شهرینه ایردکده هنوز
سوردی سر بر کیفیتی بیک شوقیله یوز

ایلدی آنی ضیافت اول شریف
نعمتک انواعنی چکدی لطیف

اول حرم اجره قدم باصدی و غم
گتدی اندن غصه و درد و الم

شاد و خندان اولدی اول بخش مرام
غم قومز آدمده اول روشن مقام

سولیدی کم ثواب ایتی اولا
ایلر اول ذوق و صفا بیله عطا

قرب بحره ایردی اول ذی بخت — اول مدینه بولدی انکله شرف
کوروب نیجه مر اموره آرام ایدر — عیدی قیلوب ولیمن بیرام ایدر

حکایه

کوردیلر چون انده شوال اینی — دکله اول کامل وجودک ایی
روزه‌یی تکمیل ایدوب عید ایلدی — صالحلر بندردن امید ایلدی
اولدی گویا کشتی بر تخت روان — قدرت ایله اندی دریاده مکان
اول قدرنا اولدی مرتب بیره قدر — روزمره عید اندی اول صاحب صدر
مرغ ملکن اچدی پر بولدی شکار — ال ویروب اولدی موفق روزگار
گتمکی دریایه تحقیق ایلدی — حق هدایت برله توفیق ایلدی
طور موسی‌یه ایرشدی ناگهان — گوردی انده نیجه قدرتدن نشان
جهدی اول پیری زیارت اتمکه — بعده قصد ایلر اندن گتمکه
آچیلوب بحره چوکندیلر بنه — نیت صدقیله دریا یوزینه
نیجه ایام ایلیوب دریایی سیر — ایردی تا که جده‌یه اول اهل خیر

ممکن اولدوغی قدر آلات ایله / چندی مصر ایچندن اول دارات ایله

بیلنه قوشندی سیف غیرتی / حق اکا نیجه ویردی کور عزتی

حکایه

عزم راه ایتدی سعادتله همان / نیجه کتمشدر ایشت اول کامران

روزه بیتمشدی اولدی سفر / اون سکز کونده اتابکلر کزر

واردی اول یولدی اوز باغنه وصول / کون کبی ایتدی مکاننه نزول

جمله عسکر یانینه جمع اولدیلر / بر یره آتک قومسی کلدیلر

نامه ویردیلر روانیه اکا / دلکشا یردر بولور آدم صفا

او محلی ترک ایدیب چون کتدیلر / برکه نك قربینی منزل ایتدیلر

بلدیلر سرکز علاقه قالمدی / کمسه هیچ اردنجه باقه قالمدی

متصل اوچ کون کیدیب طوربادیلر / بندره وارنجه صاقی وادیلر

یابس اولدوغنه باعث اول رشک / محو ملغ اولماغیله اصلی برک

وارب اول انس سوسیاک شهرینه / واصل اولدیلر او قلزم بحرینه

تخت یوسفده شو کیم سرداریدی
جمله اعیان مصر کیم واریدی

قرشو چقدیلر قموسی انلرک
بو وزر یاری قدیمی بکلرک

آنده باش ایدی اسکندر نشان
بر ایکن یوق هیچ انک نامنده نشان

پادشاه اول اکدار المعین
استقامت آنده اظهار المعین

حاکم اولدی مصره بو وجهیله اول
آکیلور یعنی که تدبیر ایله اول

بو انزا اولدی زماننده انک
یوق نشان لطف نشاننده انک

بو ملک خصلت ملاذ ایلیوب
بنجه کز عرض مهمات ایلیوب

امر شاه ایله نه کیم اندن دیلر
ویرمیوب آکه معاندلق ایدر

عسکره ویرمز علوفه غدر ایدر
بنجه بونک کیبی داخی جبر ایدر

مرامورى کورمش اولسه یدی اکر
بنجه اولوردی کوریدیک سن هنر

استدوکینه عنا وایلر طورور
عکس ایدیب کارینی کسب ایلر سرور

دیرکیم اول فتح اولدی بسلامت یمین
طورمدین آلت اوکاردر قاره دن

کشتی لر لازم ایکن ویرمز اکا
اولور اولمز یرلره ایلر ازا

ویردی فرمان همایونی همان — بو خبردن اولدی عالم شادمان
اصل غزه اولدی غایت بی حضور — بیرسینک اتدی قلبی حضور
بویله حاکم بولمزز بز دیسو بن — بی نهایه آنک ایچون اغلین
غزه اسلی دو اول قلارینه — اغلشور مجبور اولدو قلارینه
والدی اتمشلر رکادعا — مسند اولدیسو عون حق اکا
چونکه ایرشدی عنایت کبریادن — اولدی اول رای اصلی پاشای یمن

حکایه

وکلا مقبول جهان اولدوغنی — غزه دن مصره روان اولدوغنی
حکمت الله نظر قل سن بینه — کوش طوت بو قصه نک تاریخنه
کوکبان جورلدکی کونده عیان — میر میران اولدی بو کنج نهان
تاریخی دوشدی مطابق کونه — باعث اولدا اول یمنده یمنه
سنجه کون زحمت چکلدی راهده — مصره بولدیلر وصول اول ماهده
کیردی شهره بله مصر شهرینه اول — اولدی استقبال احبابه اولیول

سابقا عثمان پاشایی وزیر — عزل ایدوب عرض ایتدی اول فرمان پذیر

باب عالی یه نه دم بولدی وصول — آصفک عرضنی ایتدیلر قبول

اوقیوب دستور پاشانک عرضنی — بلدیلر عثمان پاشا عزلنی

استدی ارکان دولت جمله‌سن — بیری اوله میرمیران یمن

کوردیلر پاشالغی آکا سزا — دیدیلر آکه نصیب ایده خدا

مشورت ایدوب مقرر ایتدیلر — دیرکه اعلایه عرضه کتدیلر

ایردیلر شاه سریرک یانینه — منت اقلیم اسلامک سلطانینه

ماجرایی ایلدیلر مختصر — دیدیلر بو بنده کر ایله نظر

جان ویا پیشلیه اودر مرد اوغلی مرد — انمکه قادر عدو ایله نبرد

دیدی پاشا بندن نیه پاشا مینی طوغری — ایردی اول شمع جهاندارا اکری

اولدی اولدمده اکا فرمان شاه — مرایش آسان ایده آنک اله

کوندروب چاوش سلطانی اکا — مژدکانه ویردیلر آنی اکا

کلدی یتشدی اودم تعجیل ایله — بلدردی احوالی اول تفصیل ایله

اولدوغی یرده رعایا در امان | خوفدن اعدا اولورلر لامکان
حاکم اولسه بر یره اول پر هنر | ایلر انلاره عدالتله نظر
خلقه انده شولقدر لطف ایدر اول | اول ولایت اهلی اولور اکا قول
واردوغی یرلر انک معمور اولور | تحت امرنده اولن مسرور اولور
غزوه ده میرلوا ایکن ازل | دیرلر ایدی کورمدک بو که بدل
صاحب حلم و عدالت کاین در | هرکسی قول ایلین احسانیدر
مصطفی پاشا که مشهور الانام | شاهین اولدوغن بیلور خاص و عام
آنک اوغلی اولمغیله اول دلیر | آکه ایلرلر دعا بای و فقیر
اولدی بو خیر الخلف چونکم اکا | ایلیه رحمت او مرحومه خدا
طوندی اوصافی جهانی سربسر | آکه لایق هرنجه مدح ایتسه لر
جمله عالم مدح ایدر اول سروری | باخصوص اولمز بنم کبی کمتری
بحر لطفینک دینلمز قطره‌سی | دینله انجق کنشدن ذره‌سی
بوقدر نامیله کم اول آکیلور | آنی ارکان سعادت سبب بیلور

کعبهٔ شریف زیارتینه عزیمت ایدوب کیرو دریایه عودت ایلیوب وارض یمنه نیجه واصل و داخل اولدوغن بیلدورر

ویردی ایام گلستان سرور / راحت ایرشدیلر وحش و طیور

گتدی غم گلدی فرح گلشن مثال / اولدی هر بلبل خوش الحان نهال

گیدی باغ دهر گلگونی قبا / تازه قلدی عالمی باد صبا

صالدی اشجار اکننه رنگین لباس / سرو بر بر قد موزونه قیاس

نو بهاره ایردی هر شمشاد باغ / قوزغولب فصل خزاندن مرغ زاغ

بند ایدب هر سرو سبزک بولنی / جویلر بغلادی صاغ و صولنی

بوستانه قالمدی سرو روان / یانینه یوزسورمیه آب روان

اشک عاشق گبی آقدی گلشنه / بکزر اول میال قلب روشنه

عندلیب گلستانه قیل نظر / غنچهٔ باغی نیجه تعریف ایدر

سن ده قیل برکامرانک وصفنی / ایتمه دلبرانک تعریفنی

اولدی اول عدلیله معروف الوجود / امن ایله آسوده حال اولمز حسود

بر فرحدر کم بوله اولمز مختصر		بو بشارت اولدی فرح فزا خبر

و یارمیندن عثمان پاشا عزل اولوب یرینه بر غیریسی
کمسنه پاشا اولمغی التماس ایدوب وزیر نامدارک عرضی
آستانهٔ سعادته وصول بولدقده تتبع و تجسس ایدوب
وزرادن بیلدیلر که مصطفی پاشا اوغلی حالیا غزه ده میرلوادر
بر خصوصده رای و تدبیر و سیفده مشهور قولوکوزدر
دیدکلرنده پادشاه مرحمت اقلیم لطف عمیم لرندن یمن
بکلربکیلکن احسان ایدوب ویردم و بیوردم دیو حکم همایون
اخراج اولوب عموما ملک یمن امورین اکا تفویض ایدوب
چاووش سلطانی برله فرمان همایونی غزه یه ارسال
بیوردقدنصکره عزت و سعادت ایله بهرام پاشا غزه دن
دیار مصره کلوب یمن اقبال الله جانبنه روانه اولوب دریای
قلزمدن سفر ایدوب جدهٔ معموره بندرینه چیقدقده

سحر ایدنمزلردی قوم زیدیلر | مذهب باطل ایله کرآز یدیلر

حکایه

دوندی برغیری طوبیو جمع ایلیب | روز وشب دلدن خدایه منت
کلدی بزنا زه خبر ویردی حیات | شادمان اولدی جمیع کائنات
دیدیلر مقصودکوز بانشا ایدی | یعنی بر صاحب نظر اولا ایدی
عرضکوز مقبول اولدی کاهده | ایلکوکوز سویلینوزا فایده
اولسه بر بکلر بکی مروجه ایله | خلق عالم بلسه آنی عدل ایله
لعینی کسه‌نک ال ویردوکن | کورمدم بویله مراده ایردوکن
نیتکوزه کوره ویردی سیزه | ویرسکوز دنیایی اولمز جایزه
عدلی روشن کون کبی عالملره | اول عدالتده ایرجوق دملره
بویله عادل بینه انجق بو اولا | خدمتی ایلر مرادا وزره ادا
دیدیکم بن بلدوکم آدمدر اول | خیلی ومدرکم بزه همدمدر اول
شویله خط ایلرکه اول اولدوغنه | خیلی ذوق ایتدی انی بولدوغنه

آکه اغیارا ایکی حرب بلدیلر — اول عدو یه کیتمکی ایستدیلر
بر کیجه ایرشدبن آنی صباح — بولدیلر بر برده قطرانی صباح
شویله جنک ایلدکه عسکر ذو قله — بویله حرب اولماشیدی شو قله
آخری ایمش کرا اول فتنه نک — تیغنی کوروک اوغندکیتمه نک
کسمک ایچون تیغنی سرکش بیلیر — انده قطران و شیری یاکیلر
خیلجه انلر یکردی کله لر — کچدی منزل اوجنه اول کله لر
بیعد ذ زیدنیک آدیلر سریا — زینت انلر ایلرا و باشنک اکنزین
مژده ایچون کتدی برادم اوددم — سیلدی آصف اینت ایردوکی دم
کیدورلدی مژدکانه خلعتی — اولدی ایلکدن زیاده رفعتی
اول سر اعدایی قطع ایدنلره — تنذرین راه اوزره قطع ایدنلره
سربه نیک اولدی ال اوزره یری — قدر ایله بولدی ترقی سربری
ایلدی تنزشناده لطف تمام ایله — اولدیلر مقبول انلر تمام ایله
اول سر قطرانی صد ایغنه ایدب — خیره بتدیل اندی تنزی دفع ایدوب

بر فكر ايدر مطهر رتبه كور / كندويه رأيله دولت ايرشور

نيجه عسكر جمع ايدر كوندر مكه / كورندكلو حيله ايلر دركه

جن دركبي ديو مفسدلري / اولمش اول زبيدلرك مرشدلري

كلديلر يانينه قطران و شير / منت زفت اولدقلرين ايله سير

و بدبلم سب عسكري سير ايلكوز / بو جبالي بكلرم بن بايلكوز

واروكوز صنعانك آردندن بكا / بلدورك قطع اولدوغن بولك بكا

توركه بركك كلوب كتمز اولور / بو خبر هيچ كمسه ايتمز اولور

طونولور كلمز ازق بر يردن / قالور انلر رأيله تدبيردن

كندي قطران بأس و لب زيدي ايله / كور معتمد اولدوغن دنيادي ايله

راه صنعايي طولشديلر وارب / استمك كلمزلر بدي يلوارب

ايشب اولدي فرح دشوريش / اومنزر قطران اولا اول ...

بر بوزا قليعن دلرلرا اتمكه / سركشي حاضرلنورلر ايتمكه

بلديلم تحقيق كلمشلر بوله / امر ايدر بكلرله برخيلي قوله

تاب تندن نک جراحت بغلدی   دردی کنده وکه جراحت بغلدی

انتقامن دیرکه اول خان الور   قانلرنی عسکرک بهانه الور

بختنی هرکون زیاده اولمده   باشنی اعدانک ابعاده اولمده

ابن شمس الدینه دیسو زوال   خاکه سور ربوزین اولسه پایمال

نیجه آی اول آکه کون کوستردی   کوردی دشمن بوطرقی ال ویردی

کوکبانده اندی حق غالب یزی   دوشدی اول اعدای دهر کیلدزی

طالعیله کوکبی آتشدی   نیجه دم دستوری کور یانمدی

کیجه لر انجم کبی بیدار ایدی   کوکبان حضری سرینه طار ایدی

کوک یوزنده جیچه نیته کم اوباه   جیقمغه بولنمه بیدی آکه راه

عسکری اولسیدی بود کلو نجوم   عوتب اولوب سربری انته هجوم

پادشاهک طالع مسعود در   مسندی اول زمره نک معبود در

بخت بد اعدادن اولمز منقطع   دردو غم اوندن اولمز منقطع

حکایه

بو حقارتلرکم اولدی نیجه کره   کافر اسلامه بو بغضی ایلمز
قزدیلر انده بو دکلو عسکری   ایتدیلر بویله تلف اول بکلری

حکایه

آصف شامخبر واردی چون   نیجه حکمنده حرارت دکلسن
بونلرک قطعا بوقالمز یاننه   آجیرزانلارک انجق قاننه
اول بد اختر کوکبان اتدی اولان   طالع نحسی نیجه اتدی قران
اول غضبله نیلر اعدا باشنه   کور نیجه قوپردی غوغا باشنه
طوبلر اولکیدن شدت بولوب   ثانی سردارک ذخی حدت بولوب
دکدیلر باروتک انده اوتینه   جزبه لندی برشرار اولب ینه
اولدیلر خونریز سر برباشی تیغ   صانور اعدا اکولده شکل ماهی تیغ
ابن شمس الدینک اولدی بکری زرد   خوف جان ایله اولب اول اهل زرد
اولدی حصن اول کونده اکه صومعه   جسمی لرزان ایدی کویا شعشعه
راست دراسی مسمّا سینه چون   قورخودن صادر کندی نیجه کون

اوشدیلر کوبالشه اوتر غراب
کسته دولت باشدن ایرر غذا

اولاعیب اهل بعدان ایلدی
عسکره سر اطراف عصیان ایلدی

بونلری تحریک ایدر اعجز مکر
بونده تورکک ضعفی واغانیده در

حصن حبده اول حرک قرداشی
فتنه اهلینک اویرده باشیدر

اول مطهر آکیلور ابن امام
بوعلی ابن امامه داخی نام

رومده انجی مطهر دینلور
بویله مفسد اولدیغنی کیم بیلور

آدایله حصن دمریاد اولور
زیدیلردن بی عدد حساد اولور

انده ایکن ویردی واجب قلعه سن
ضبطه قادر بیلور اول حیله سن

عسکر اللردن نلر حکیدی نلر
اندوکن سرکس بولور زنانه لر

اندی حرب ایچون اوشکل غوللر
واجب القتل وسرنجذوللر

کثرتن بونده قیامت ایلرک
ووشدی بیک اعدا برینه عسکر

سولقدرجه قادر اولدی هر کشی
تا شهید اولنجه جالشمق ایشی

هرشهیدک اولدی اولدم بعدی خون
سرجه لر آچلدی یریر لاله گون

نیجه سی اعدا عیب ایلدیگی — اول قپودانڭ ماله تخریب
واجه اولدیلر کلوب آلا ایله — ایدرانلر خدمتی ایبا ایله
قوللاکلمش نکرکیم اولکلاب — کیرتنیک اوله تشبیلی تراب
بعضی باینده اولن داغلدیلر — نیه اوغرادی اوبکلربلابیلر
دشمنه وارب بولشدیلر نهان — ویدیلر یوقی انده قوتدن نیشان
انلدیلر اطلاالک اولنجه سن — یاننه دوشنورمزاول آنجه سن
اکلدیلر چونکه تنها قالدوغن — بلدیلر انلاری حیرت الدوغن
ابر باران کبی سنول الم اسز — زشت رولرنیجه پیاب اندم اسز
دوکلولب کلدی قپودان اوزره آشنه — سرنه کیم خندن کلوچان اوزره آشنه
اول قضا ایدر شهید انلاری کور — بوثواب مکرمت آثاری کور
بونلری تشبیه ایدرسک یکزاول — صان نجوک آرسنده اولکل
ایده مزجنک اولمغیله نیجه کیر — ایکی هره یه اولور مغلوب شیر
چوقلغه چاره ایده مزآزاولسن — نیلسون بو دکلوز اغنه باز اولسن

انجیلنوروقتاکه اعدایه قاچر — سرقچن کلیسه‌نه بیزه دوز

بویله در بونلرک احوالی مدام — ایلمز بریده برآیی تمام

حکایه

کرسوآل ایلرسک ابنت نعنی — دیبه‌یم ساکه سؤالک دفعنی

جنکده بیری برینه دوشسه‌لر — بیزه تا فعادر نه دکلو دوشدیلر

کلبی خنزیره مسلط ایدیور — کرسلاک اولورسه فی نار سقر

جمله سینه کاشکی ایرسه غضب — قوم زیدی دنیه‌ده یوغ اولسه

چونکه عصیان اسلیدر اول دیو — انلره کلمش ابا عن جد حسد

طایع اولمزلر اولوا الامر اولسه — مذهبی اولمز خلاف امر اولسه

سوکمزلر اول بونصیحتدن ابنت — زیدیه رحم ایلمه سندن ابنت

خارجی مذهب خوارج اولسه‌لر — اهل اسلامه یهودی دیسه‌لر

مرحمت ایدرمی آدم انلره — لعنت ایلر جمله عالم انلره

پادشاهک اکلینی یدیکن — بکلره کوزنتدی زیدی یمین

خیلی یر در کوکبان بعد اندن انلره درمان ایرشمز آندن

بر بهانه ایلیوب عسکر دیدی جمع اولب انلر علوفه استدی

اول عربلر عسکری اولسه بزه ایررانلردن بلا باشومزه

نیجه کز بویله تقاضا اندیلر بیری بیرینی اغوا اندیلر

اکثری عسکر عرب در جنکده وایما اول قومدر قوللانلن

هم عدو هم بزه عسکر اولب مابینده جنکجو انلر اولور

مایل عصیان اولانک بیلیدر اول دوروی اولماغه اهلیدر

اولاکور بونلرک جنک ایتکن بیل بلان اولن بونلرک کوچکلکن

تورک دیرلر عسکر روم آدینه کوررکه نیلر حیله کلیب یادینه

تورکه نزد دوشمنه عدویه یار اولور عزت ایدرلر انکا کیم جار اولور

جار جیراندر صنعا غه بدل بر عزیزه وارسه کمسه قانمزال

بونلره آیین در جوره دیمک اول باصلمز نیتیم کم نان و نمک

بودخی بونده امانک بیر بیدر هر اولن عادتلر انک بیر بیدر

قلعهٔ بعدانه قوردا اوغلی سیله / اول یکی آنکله کوندردی بیله

ویردی بر مقدار عسکردن اکا / هم معاون بعضی بکلردن اکا

وار قپودانک بری داخی نام / بو میانده آکیلور فرناد نام

اول بویرلره قپودان کلمدی / بونده اولمشدر قپودان کلمدی

اولدی اول خدمتنده بیله جانله / سنده دیرسرداره اول فرمانله

کوردی محمود اوتلا اولمشدی یاد / انده کاشغلکله اولن برمراد

نیجه بکلربکلر موجود ایدی / جانب اعدا اوم مسدود ایدی

قوردی قورد اوغلی محاطه وابن / شویله کیم قلعه کورنیور قوشودن

قلعه یی انلر احاطه ایده‌مز / اولدوغی یردن بر آدم کیده‌مز

بکلیوب طورلر انجق بربری / کزمه‌دن یکیدر نهایت سربری

ایکی اوچ آی اول ضیام حجره مکین / اولدیلر تندن اعدانک امین

ناکهان انلر غلوی عام ایدر / دایم اصل عیب اولن کم نام ایدر

نار افسادیله شر قاینتدیلر / عالمی بیسری برنیه قاتدیلر

اندیلر جبره دخی قصد اولدی　　جبر اولمادی و خندک طولدی

خندک اعدایه طاش اتلادیلر　　طاش طپرق دوکمکه باشلادیلر

حبس اولب چکمشلر ایدی خیلی درد　　اولدیلر اول روسیهلر روی زرد

باشلرینه ایردی نکبت زیدنک　　ایشلری اولدی ندامت زیدنک

واقع اولمادی بمنده بیر ینه　　بونلره اولن مصیبتلر ینه

حکایه

کوکبان حرب وقتال اوزره ایکن　　امرا ایدر اول جینده اول صف شکن

مشغول عدن فتحن سبلیه ایدن اودر　　اول قپوداننک خضر بک نامیدر

بندر شهر مخاده ایدی اول　　اول فتح اوللدن انده ایدی اول

آکه بعدان اوسنه جنون دیدی　　خدمت سلطانه سعی اتسون دیدی

اولدی امر اول صاحب ادراک این　　ایرشوب فرمان او مرد پاک این

واره اول جب قلعهسن فوت ستمغه　　دشمنه استردی قوت صانعنه

کوچک احمد بک دنیلور بیرینه　　اندی تفویض ایلرک تدبیرینه

قلعه دن اعدا دخی جنک ایلیوب	حصنی عسکرلره تنک ایلیوب

حکایه

منفصل اولوردی حرب انده صحیح
دیکله نیلر عسکرلنک قبیح

قلعه جنکن بوقدر آدم ایدر
لنک خرقومی کلور طورمز ایدر

بو روایت اولدی تحقیق خبر
اندی تیمش دن زیاده جنکی خر

صنمه کم آنی اینوب اعوج کلور
اول نوله اوسنده کی کجج کلور

کندی اینمز قوملی نیزلنک ایچون
جبلی اقدام ایدر انلر جنک ایچون

زیدیلر جینش مظفر در قدیم
ایده حق مسکنلرینی نار جحیم

بونلره کلمش همان جنک کلاب
جانیه اینت جانلولر ویر عذاب

جنک ایدرکن اولوشلر کسک شال
آدمی مهمل کیدکی بر قاره شال

سربری زنکی کبی شکلی سیاه
شولنقدر چوقدر نته کم خاک راه

شویله بکلرلر مترس ایچنی
ایلمز خالی بریسی یبرنی

اسندیلر انده اول خندک طوله
جسره بکزر قلعه یه بریول اوله

عسکر بیریسی بکینه یتر ... کورک مربوده نشکارینه یتر

کوکبانک طاغنه دیرلر شبام ... اول جبل و بردالکابود کلونام

آلدیلر بیت تعزدن طاغی کور ... غصه دن اولدی عدونک کوزی کور

اولدی مرددن یوروینش اول محل ... قوت ایله اولکوه آلندی جبل

قلعه اول دمده حصار اولدی دخی ... زیدیلر شمدی نزار اولدی دخی

هر طرفدن قلعه‌یی قوشتدیلر ... دشمنی بیری برینه قتدیلر

کوکبان ایچنده قلدی اهل شر ... حصر اولوب المرحجز اولدی شر

قوردیلر بر بر متارسلر اکا ... کوز قولاغ اولمشدی عسکر بکا

طوتدیلر بکلر اغالر چوره سن ... برک احاطه ایتدیلر کوشه سن

بکلرک هر بیری واردی بر قوله ... باش اولن بکلردی بریچه قوله

یوغ ایدی اول عسکر سعینه سوز ... جنک ایدرلرانده واغتیله سوز

رعدوش بر صالمر طوپدن ... هر بری صالان آه ایدر برخوبدن

بونجه کم واردر تفنک اندازلر ... جنک ایدردی انده اول شهبازلر

چند بیلر بوسی قورب نیجه عرب
استریلرکیم اولا جنکه سبب

بیلد ابنش ابن شمس الدین هم
نی عدو زیادی نیجه بی حین هم

انده واردی واصل اولدی بو الا
قوزدی بربیره محط طوتدی جای

آنی نور اول طالع خرج اولسه اکب
آکه خیلی قوت بازو کرک

اول مکان اولماغون برغیری یر
مختصر آدمله اول بک سر ایدر

دشمن اکلر بونلرک غافل لکن
کوراوزیادی قومنک جاهل لکن

عسکر انلر هجوم اتدی قمو
بوسنی قورشلر مکر قوم عدو

انده اول بک اتدوکی ارلکلری
آکیلور مردم دلاورلکلری

اولقدر آکه تننک اوشوردیلر
نیجه دفعه آتنی دوشوردیلر

اول پیاده اولدو غنجه اردی آت
نیجه پس شاه عدونک اتدی مات

جمله سینه آت صلوب اول مرد باث
بغلسه اعدا الای ایدری جاث

خیلی انده ایلدی یارارلق
اولسه لایق آکه سرزدارلق

عسکر سلطانه اولماسون زوال
انلره کلمشدر حرب و قتال

نامی محمود بک مشهوردر / مرحبانی اول بکک معموردر

ایلدک اول بیری دفعاتیله یاد / دللری قیلمشدی انک مدحی شاد

کیمه سین انک مرادندی بیله / اوله اول پرده حسن باشیله

عسکرک ویردی نیجه یارانی / بوغ ایدر اعدانک الروانی

نام ایله بیت تعزیرلر اکا / کتدیلر اولماغه اول خدمت ادا

بیرنیک باشا لقیله نامی وار / بیرسی بی مثل برچابک سوار

خیلی ایام آکه مشغول اولدیلر / دشمنک هر بیری برغول اولدیلر

اولدیلر چونکم روان اول خدمته / کلدیلر ناموس وعار وغیرته

خدمت سلطانه بیل بغلادیلر / جمعه اول طاغ یولن آرادیلر

انلره باری عنایت ایلدی / لطف واحسان وهدایت ایلدی

ویلدیلر اول بری منزل اولا / استدیلر زبدیلر بهدل اولا

نیجه کون طوردی مقابل اول حسود / ویردیلر ذره جه مرکز وجود

قلعه دن انلر ذی کوروندیلر / عسکرک واردوغی بیره اندیلر

حکایه

وار در اولاد عربدن بر نسل — دینلور داعیلر اول نسله اصل

آل عثمانه عجب اول سلسله — استقامت دکمش ایکن ارزله

ایلدی دستور داعیه دعا — دیدی آسان ایلیه انیک خدا

دیرکه بر یول بولمغه قابلمیدر — جمله سینه یوخسه بو حایلمیدر

داعی بیچاره مدت استدی — اول یوله وارمغه همت استدی

کوندررمشلر خبر کم آنی اول — ستدی داعی بولمغیچون انده یول

بونلر ایدر اصل قلعه‌یله صوش — تیغله ایدوب نیجه باشی تراش

اولدی داعی نیجه کونلر ناپدید — بلدیلر واردوغی یر غایت شدید

اکر بر فکر ایتمک اردنجه ایکن — تاکه ایرشدی خبر اول داعیدن

بر مفصل نامه‌یی اول ایلر کورر — جمله احوالی نه ایسه بلدورر

اول حسن پاشایی ارسال ایلدی — کورنیجه اعدایی پامال ایلدی

آنی اول پاشا مناسنده مدام — اندورر خدمتنده اکمل اهتمام

قلعه دن ایدرلریدی حرب ضرب / انلره کلمشدور چکلمک تعب

جمله تن اولدی مترس دایره / اولمیوب درمان انده سایره

هر کشی بکلر کدو کناره طورر / قنده‌غی منزلدن اسندن اورر

طوتیلم قلعیله انک جنکی سن / نیجه ایلرسن اوقوم لنکلی سن

طورمه ایدرلر نزول انلرسکا / ملتفت اولمزمیسن یاسن اکا

لازم اولدیکیم قچن انلراینه / ایده لر عسکر هجومی اوسننه

نیجه دملر بو قتالی اتدیلر / حربله جنک وجدالی اتدیلر

بیردم ایلردی مطهر متصل / آکه تا بعدر بو دکلو بد اصل

مرمرینه کوندرر مکتوبنی / بورودر اول فتنه وآشوبی

ابن شمس الدین انک مقتولیدر / زیادیلر اچنده خیلی اولیدر

شیطنت بابینی تعلیم ایلمش / هر خصوصن آکه تسلیم ایلمش

اقرباسندر اول انک خرک / همسر ابلیسی اولمش هر بریک

کرچه عسکر داخی چکشدی الم / دشمنک جانینه کچدی تیر غم

نصرت حق آثار انکله در | همت منصور شاه انکله در

صادق القول اولدیغیچون آصفه | حق وزارت ویردی کندی اول آصفه

کورنجه چورلدی متینله حصار | باینجه اولشدر انده کارزار

حمله اولسه قلعه یه اول کون اکر | آلنبدی بلکه اول زورلتسه لر

اولورایدی اول بورو بشده خطا | ایرشوردی عسکره نیجه قضا

بوآجلدن اول تحمل ایلدی | نیجه دم فکر و تأمل ایلدی

واقع اولدوغینی تحریر ایده لم | نیجه اولدی ایسه تذکیر ایده لم

بجزنک بوقدرنا تتمه کلام | نیجه ییللرو ارکه الف اولدی تمام

رندیلر تمش یدی اچره حصار | طوتیلر عسکرا و حصن اوزره قرار

کوردیلر ماه ربیع الاولی | دوردی ایدی کارزارک اوتی

انده بر عالی محطه قوردیلر | سوق ایچون قورلدی نیجه اوردیلر

کیجه کوندز دیمیوب اولدی جنک | هر طرفدن یغدرلردی تفنک

قلعه یه اعدا قاپندی بی عدد | قالمدی چقماغه انلاره مدد

بی عدد عسکر کیا بدستوله — کتدیلر کیم وارسه جمهور له

انده اولدکلو چکلدی خرزبان — نیجه بیک وار طوپلر دردی چکن

یوللرنده ایکی قلعه وار انک — اسمنی ذکر ایده لم هر قلعه نک

بیر سینک بکره بکرزادی وار — آکیلور بونده عروس اعلا حصار

دینلور ظفرانده حصنک بیرینه — چاره یوق قدر انلرک تغییرینه

ویردیلر بو قلعه لره جوع اضطراب — داخی بوندن غیری وار نیجه حساب

چونکه مقبول ایدی اول لنک خرک — باشبدر افشا دله نتر ایشلرک

اورته دن بوکنه کیم ایلردی جنک — انده مش عمرنده رفتاری اولنک

سبب بو در سردار اولب جنک ایلین — خلقه بوجه لونله زنک ایلین

لازم اولدی بونک اولدکته سی — اولدی الهام آنی بوفکر انده سی

قلعه نک اوستنده عسکر ایرشه — خوفدن دشمن یوزی اوزره دوشه

عسکر سلطان طوتدی عالمی — کمسه تشخیص ایده مزدی آدمی

نیجه بیک جنک ایدیجی شهباز ایدی — نیجه سی انک تفنک انداز ایدی

ایردی اول یره عناد ایدنلره — اوردی سینی اول فساد ایدنلره

نیجه سن آنک کتوردیلر دری — انلرک قتال عالم بربری

اوردیلر محکم تا بانجه انلره — ایشیدن قودی ال ازقاتنن

انلرک داخی بوتین صندردیلر — باشن اول قومک یره اندردیلر

بیتدیلر یا قدیلر آلوب برلرین — دیکدیلر کوندرلره هم سرلرین

بعضیسن آنک دیدکم صاغ ایدلر — ویلدی انلرکوره که قوشنولر

قوم زیدی کورمش ترکز لورک — خونی ترک ایلمز اولدر کرک

جوغنی سوردی کورک جکدیکه — راضی اولمادی اکین اکدیکه

عسکری کیبی ایدر بونلر قتال — کورسون انلر نجه درجنک وجدال

جنک ایدر اتمز زراعت برسی — حاصد ر اتمز اطاعت برسی

اوردی دستور انلره محکم قلیچ — بر عناد اهلینه بو اولمادی هیچ

حکایه

جیندی صنعادن یمان کوکلد اول — کوکبانه عزم ایدر دولتله اول

گرچه اتدیلر بهادرلر نثار | آز ایدی چونکه عسکر بیردکوکچه فرق وار
بیری ابراهیم کاشف آدلو | اول دلو عثمانله دوشدی بیله
نیجه‌سی داخی شهید اولدی اودم | اتدی انلردن شهید اولمقله ام
اومرز انلاره حق رحمت ایده | رحمتیله جملیه عزت ایده
کثرت اعدایه ایردی ضرر | آز اولن اولا اودر ایده حذر
زور بازو ایله اولمادی چو بو | گلدی جمله اندن وارن جنگجو
خاطری دستورک اولمشدی شکست | ویدیلر کیم دست بربالای دست
ویردیلر اکثریله جواب | حمد ایدر الله اول عزت مآب

حکایه

سینه دستور مکرم آتشکار | ویر حسن پاشایه وادی سره وار
بو یورک سری بلنمز عقل ایله | آنی تغییر ایده مزلر نقل ایله
امر اول جانبه وارماغ ایچون | نیت اتدی دشمنی قرتماغ ایچون
اندن فرمان و تیر بله گیدوب | واردی اوسینه او نومک جهد ایدوب

قیصری وار آنوک ضنا سن قلعه اول — بو لینمز کسه الکا چقماغه یول

کوردیکم صو باشی یوقن چاره اکا — کلدی صنعایه او بیچاره اکا

انده احوال حکایت ایلدی — اول قومدن باپ شکایت ایلدی

آکه بر غیری نداک اندیلر — بی نهایه عسکر آلوب کندیلر

دیدیکم کستون دمی باب اول یره — ایلدی تعبیه خیلی عسکره

آنی مقصودی اودر کوندرمه دن — سا تبا اولمشدی سردار عدن

کندیلر سرعتله کم زار ایده لر — قیصری اعدا باشنه طار ایده لر

اولدیلر غایت اوسرعتدن بون — بلدیکم انلر زبون اعدای دون

ایلدیلر جنکی چوق اعدا ایله — اندیلر زور اولمدی اول زیله

بونده حرب اولمزکه طولاب اولمیه — جنک اودر طولا با اعراب اولمیه

اول بلاد صعب کم قطر انده در — قلعه کیبی آکلن قصر آنده در

دکمه در دیله النمز اول بلاد — آنکلور بونده او قوم اهل عناد

دوشندی انده برنجه مرد جبان — حرب اعدا اجره انلر ویردی جان

و جدال و حرب و قتال اولب بعده نظر بنیاد صلح اولدیغن
عیان و بیان ایلر

آصف شه ایلدی بر فکر خوب
قلبه شوق ایرشدوربو ذکر خوب

مشورت ایتدی او دم اعیان ایله
بغلدی سوز عسکر سلطان ایله

دیدیلم دشمن مطهر در صحیح
ابن شمس الدین دخی اندن قبیح

لنک خر بر یره سرکز کمتوب
کندو نفسن ایلدی اول جناب منسوب

جمله زیدی عسکرینه باش ایدر
قنده کیم کوندرسه اول آنی کیدر

اعرجک قطعی روان اولدی غنی
کور مبارک صاحب قرا اولدی غنی

اول سبب زینت ایتدیلر عیان
جوربایه اولدی حصار کوکبان

صالدی صنعاده صوب بنیاد برین
اول بلادک اوکزه بعضی برین

ایلدی مرجان بنی ملک مراد
لازم اولدی تجه کلمه زاد و زوّاد

آکیلو قطران بر یوزی قرا
یوز قرالیغن ایدر اول دائما

کندو زیدی اسمی زنکی نسلی عرب
آنک ادین اشیدن ایلر عجب

سمع ایدیک فهم ایدرسن آنی سن	بونده ختم اولمشدر کروفتن

دستور سلطان جهان شهر صنعایه داخل اولدوقده
نیجه زمان اول مدینهٔ مکان ایدوب مطهر ایله خرنک
خرک کندو یه آیتی پایدار اولمیوب قطعا بریرده سردار
اولمدوغن وزیرنامدار فهم ایدوب وقلعهٔ کوکبان صاحبنی
ذکر ایدوب ملک یمن ده فتنه وفساد اصلی جمیع ایلین
محمد ابن شمس الدین در مطهر معهودک اقرباسندن
اولوب زیود مذهبین مروج ایله اکه تبعیت ایدر و سرزیره
سم وارسه اعدا اکا عزت ایدر اول مفسدی بو ارالقدن
کوتوردکدن صکره لنک خرک بالکیه قولی وقنادی
دخی قطع اولوب اعرج بدفعال جبالک باشنده تنها
قالور دیو بونکارانده کلریدر و بو قول ایله حصن کوکبانی
محاصره ایله کاریدر و قلعه چوزلدوکده نه قدر جنک

بیرینه انّاك نقیل احمد دبنور   بیرینك آدی نقل سیّاره در
نیجه کچه بلر تعقیبلی دیمه لم   نیجه بولدر اول تعقیبلی دیمه لم
محنتیله ایکی کونده جیقدیلر   انده بودر دوبلائی جکدیلر
بو یله درامن ایکن انك عرقی   نیجه در اعداده ایکن محنتی
سویله کم سنده ایده دشمن اول یولی   صندور رطاشیله بر نیجه قولی
اولدی انلاره معاون ال کریم   کچدیلر اندن اولوب منزل بریم
ایلدیلر منزلی اندن دمار   انده داخی ایمیوب بر کز قرار
ایکی کونلك یول قلوب صنعا ایکا   جد و جهد ایله ایرشدیلر شها
ایردی چون صنعا یه اول صاحب کرم   زیدیلر قاچدی جکوب نیجه الم
بولدی صنعا شهرینی تنها تمام   زلزلیله طولدی بو کون و مکان
بو قدر عسکر صاتلکیروب   قرتب اعدا یه شجاعت ایزو
زمره سی جاك اولدی جمله دشمنك   شنعی بودر غلتیله دشمنك
سربری کیردی اینه مارنوش   در کنار اولدی تموبرکاروش

اول جبل بعدا نه نیت ایلدی — المغه اول طاغی همت ایلدی

ایلدیلر بر کون آکه یوروش — اندی حربیله عساکر خیلی ایش

الدیلر اول طاغی بو قوت ایله — قوله انعام ایلدی عزت ایله

دیدیکیم بنزه مقابل بونده یوق — واره لم صنعایه دشمن انده چوق

حصن حبه امتدی اول الثفات — وار دیسو بوندن قوی نیری عصات

کوردی محموده ویررکا شغلکین — دکله سن انده انک عاقلکین

ایده اول حفظ و حراست اول یری — ویردی منت ارکنا یه عسکری

قالدی اول امریله انده بیکان — اولدی اول دستور صنعایه روان

جبلیی ویردی او دم برکا شغنه — ویردی ایپ شهرنده هم برکا شغنه

آصفک کندوکی ذکر ایده لم — بولده اول بندوکی فکر ایده لم

حکایه

بو بیرک صعب اولدیغنی دکله سن — آکیلور بونده نعیلبن یمن

صربدر غایت بولکاب اجره رحیل — دنیلور نقل اولنن بیره نغتسل

چونکه فهم ایتدک بو دکلو انلری
انلره کوره درس سلطانلری

بد عقیده بونک ایلک حد و حساب
باشقه اول تا بلدرلمز بر کتاب

گرچه انلر ناسزالی قلدی کار
صورت ذم ایتمدک بز اختیار

حکایه

اولدی دستور اول محلدن رهروان
هر بری کیم وارسه ایلر بر نشان

اول مکاندن کتدیلر بر وادیه
ایلیوب انلر توکل هادیه

جزوی بر آراسی قرب جبله اول
اولدی یابان اکثر شهر ایسه اول

تنگ اولمغین دنیا ورشه بکه
گور عدوی نجه ایدر معرکه

ایسپادن ایندرلر او قوم بد اصل
جنکی اعدا انده ایلرلر اصل

اولدی جنک انده زیاده جمله دن
الدیلر جمله ترقی حرب ایدن

عسکر انده ایلدی شهبازلق
خیلی ایتدردی تیر اندازلق

اولدی یولداشلق او دکلو تیز ایله
بلکه اولماشدی اول تیمسر ایله

همت ایدب آلدی اول ایب شهرلی
ایتدی اعدانک زیاده قهرلی

بر دخی بو کیم او بیک عادتی | تا ازل بونلرک اولمش صنعتی
بیری بر ملهٔ خیرلشسه کورر | بو جهتدن انلر آنی کوسترر
اول علامتله بیلور انلر خبر | مرتبه ایسه اول خبرکر خیر و شر
کر سویونمش کیبی کورنسه بری اود | ضعفنی اظهار ایدر اول شکل دود
شوق ایله اولسه علو بیدا اکر | بیری بر بیسنه قوت عرض ایدر
جمع اولور بچه قبیله بر یره | صکره ایلر ابتدا انلر شره
اکثری جنکه قبایلدر کلن | شول اسن صانکم قبایلدر کلن
یعنی دیمکدر قبایل ایل ارک | سب کریدر اشلری یوق ایلری
روسده اولمز رعایا جنکجو | وار ایسه یینه بینده اولبو
لنک خرکیم انلرک سلطانیدر | جمله آنک بندهٔ فرمانیدر
امری ایله آدم ارسال ایتسه اول | امرینی کر ایتسه لر آنک قبول
اولسه بر کمسه قبایلده وارر | بو قدر انلردن قبایله وارر
صاریلور عریان انلر بر بزه | یوزینی کوزنلر اول قومک بزه

ایشدیب بو معانی دشمن | غصه‌یه باندی جبرئه طالدی
طوپ چکلدکلرینی کوردی عدو | خوفدن جنک اتمه‌دن تالدی
اول دلاور که قرب حصنه ایروب | نجه طوپی او قلعه‌یه چالدی
طوپ چکلدکده دوشدی تو تاریخ | قلعهٔ عسکری چکب آلدی

٩٧٦

ولـه

قلعه‌یی فتح ایتدی اول میرلوا | شیلدی وار دقده کوز دستور آکا
ایلدی اول کیدن ارتوق دعا | اکه هر برده معین اوله خدا
نیجه ایام ایدیلر انده قیام | اول محلک آدینه دیرلر شبام
قالمدی انده مشایخ کلیسه | یوغ ایدی بر کس امان المیه
جیقدی چون قوتله طاغک اوستنه | غالب اولدی جمله سنک اوستنه
دینلور اول قومه افرنج یمن | سویلنور اهل یمنده بو سخن
انده ایدر قبله اهل عناد | وزیراندن فتنه و شر و فساد
قبله در آدی عصیان اتمه‌نک | بو بلده انجق اصلی طغیان اتمه‌نک

طعن ایدرلر بری تا بیسرینه مدام | اولمز انلر دکمه بر دردیله رام

قلعۀ تعکر کبی بر ملک خوب | آلنمزدی چلیساک اوستنه طوب

غیره اویمز بونلرک جنبشلری | حیله ورزیدنیک اکثر ایشلری

غیرت ایتمش اول قبایل چره بر | قلعه ویرمز طوب اولماسه عدو

قصد ایلدبر طوب چکدیلر اکا | یعنی آسان وجهله اوله فتح اولا

قلعه‌نک قربنه وارب ایردیلر | برنیجه طوپی اکا کوندردیلر

اول دلاوردن امان ایدب طلب | تعکرک فتحنه بو اولدی سبب

ویردی اعدا ایه امانی اول امیر | ایتدب اکا دعا ایلر وزیر

قلعه فتح اولدی قودیلر رتبه‌سن | دیدیلر دزداریته حفظ ایده سن

آکه بر تاریخ زیبا سویلدم | قلعه‌نک وصفینی ایده ایلدم

تاریخ برای قلعۀ تعکر

اول امیره ایدب دعا و ثنا | آنی دستور تعکره صالدی

اولدی استدوکی عسکردن | برنیجه سینی یانه آلدی

ایلدی طور مسبوب دشمن فرار | کیم سبب اولدیله اولسون عمری وار

حکایه

دشمنک چندر دیلر جمعیتنا | دکله بوندن صکره انک نیتن

قلعهٔ تعکر اوطاغ اوستنده در | جبله ایب سنغری انک قرنده در

نیجه ایلرلر او فتح تعکری | نیجه اولورلر کور اول غدن بری

دیدی دستورشه صاحب کرم | صکره بو حصن اولمسون بنده الم

دیرکیم اول محمود بک وارسون اکا | اول وارر بلکم آنی فتح اولا

قلعه نک فتحی بن ابرام ایلدی | آکه حضرت برله اکرام ایلدی

چکدیلر بر طوب اوستنده انک | فتحنه اولور سبب اول قلعه نک

امرلر چون اول امیر اولدی سوار | ایلدی دشمن ایشدب زار وزار

سنیله مشهور در اول بر هنر | مرنه ییره وارسه فتح بابن ایدر

همت ایدب تعکری فتح اتمکه | بندلر اولدی توان اول کتمکه

بو یمن خلقی عجب جاسوس در | یانلرنده جزوی نسی ناموس در

جمع اولن اعدا پریشان اولدیلر / یینه تکرار اهل عصیان اولدیلر

قاچدی انلر ایلیوب ترک وطن / بولمیوب مقصود اولیجق قاچن

الدیلر اول لطائفی بو بلیه ضربله / چقدیلر اوسته‌نه ضرب جربله

نیجه چیقدی اول حسن پاشا یی کورر / شلیدی محمود بک آلایی کورر

چیقدی انلر واخی برالای ایله / بص برابر قوندیلر اعدا ایله

اندی اول ابن شویح بد فعال / جمع ایدر یانینه خیلی قوم ضال

قورمش انده بر محطه اول یهود / بی عدد وار ایدی یوغ اولکه حسود

غفلت ایله استدیلر با جمعه / دشمنه لعب ایله اویون اصمعه

قوتیسنی کوردی انلر عسکرک / نیتن فحسم ایلدیلر بجلرک

قالمدی درمانی طوریوب عدو / برکیجه غیبت ایدوب قاچدی قمو

تیز دیرندیلر اندن قاچدیلر / بو طریقیله اودم یول آچدیلر

طوسیلر غایت سکا اولدی اجل / بولدیلر سرد اعدایه وصول

چیقدی اول مدة سعادتله وزیر / دیشن بیلیر اعدایه مرد دلیر

بر کلش کلدی مصردن بویره — حیرته باتردی باقین عسکره
عسکر انده ایکی بوانده اودم — نیلدی سیر اللہ اول عالی همم
میرمیران اول حسن پاشا بله — دیدیکم محمود بک اولسون بیله
جمعه طاغ اوزره نیت ایتدیلر — وادئ صعبانه انلر کتدیلر
کند وکی سنور میتم یولسنه — طوبلر چقماغه بر یول بولسنه
میتم اوستینه یوروش ایلدی — دکلو عسکر انده نه ایش ایلدی
بی نهایه وار ایدی اعدای شوم — ایتدیلر عسکر اوتوم اوزره هجوم
طوبلر ضربزنلر آتیلورن — قتل اولوب اعدا ترابه قاتیلورن
جنکجودن دوشدی بر مرد جهان — بیرینی قلدی کدک دور زمان
نامله دیرلر کدک فرنا واکا — رحمت حقیله روحی شاد اولا
اکله بوندن عسکرک اقدامنی — نیجه سی ایچدی شهادت جامنی
بازیلن کلور کشینک باشنه — تیغ اولمز نکسنک یولداشنه
ایتدیلر اول کون عجب جنگ عظیم — قالمدی دشمندن اول یده مقیم

کیردیلر شهرینی اول آلدیلر — فتحنی ایدب مقدم قلعه دن

قلعۀ حصن عدن آندلر ایدی — دکلدی نیجه آلینور اول چکره دن

بیج شمسانه عروج ایدب جیوش — اولدی آلتماسنه یول اولدن

کوشنه آل در عدن کیبی کورب — نظم کوستردی بر جای کل بدن

شهر ایله حصنک دیدم تاریخنی — قلعه آلندی بیله شهر عدن

سنه ٩٧٦

وله

قلعۀ شهر عدن فتح اولدی چون — کیردی اول سردار یوله عزم ایچون

بر نیجه کوندن وزیره ایردی اول — بولدی دستور کبی حضورنده وصول

بر جبل احوالنه کلدک بیله — قل نظر اول کاملک تدبیرنه

نیجه عزم ایتدی او وادی مبهمه — دهشت ایدر بو خبردن آدمه

نیجه ایتدی بو یمن فتحن وزیر — نیجه ایدر دشمنیله دار و کیر

کور جبل سمتینک ایت عبرتن — کوش قل دستور شاهک نصرتن

وادی مبهم چون اولدی اکر راه — راست ایدر سرشین ایک اکه

آكه هجران ايركورنا كاه او خر
كندويه ايراو هجراندن حذر

هر كشى كندويه ايلر نيله
ايللره كمليكه نيت ايلمه

عسكرآكه كورنه چاره ايلدى
سيف اوشور پاره پاره ايلدى

بويله ايكن اولمزاندوكن كشى
بويله اولور هر برايازكار ايشى

چون عدن فتح اولدى بو سلوبله
آنى اعلام اتديلر مكتوبله

ايشدوب شاد اولدى اول عالى جناب
يزدى ساجيه كيرواولدم خطاب

انلره اتدى دعا دستور شاه
يوزوكوز آغ ايلسون ديدى اله

ديديكم والى اولا مير حسين
فتح اولوب قطع اولدى چون اول ايبن

آكه لازم دكلو ويردى عسكرى
رتبه تعيين ايدوب آنده انلرى

سيز رجوع ايدك بنه بو جانبه
حاكمى قلسون نظر او جانبه

بولدى مكتوب انلره چونكه وصول
جان و دلدن اتديلر امرين قبول

قلعه نك چون كورديلر يار اغنى
انديلراندن سفر يار اغنى

تاريخ براى فتح شهر قلعه عدن

اول کتوردی عمرو زیدی یرینه / تا اشیارب قوم زیدی یرینه

انده وار شمسان درلر بر بدن / نامی ارتوقدر او بر چلب قلودن

آلدیلر دریادن اول برجی اودم / یورویش ایدب قپودن اکه هم

بیچ شماندن ایدب عسکر نزول / ایلدی کیم وارایسه اکه دخول

سعی و همت ایلدن اندیلر / اول محلده اندیلر خیلی ستز

قلعه‌یی داخی الوب پاک اندیلر / یرینی زیدیلرک خاک اندیلر

قصرا ایچنده بوله‌بیلر سر واری / باشنده تناک ایلدیلر داری

کسدیلر باشینی اکابی نزاع / باش کسلدی کیم ایدر ارتوق قراع

بی عدو اعدایی قردیلر بنه / سرکشی مقصوده ایردیلر بنه

قلعه‌نک الندو غنی بلدیلر / دشمنک رزقینی یغما قلدیلر

حکایه

انده بر صاحلو عرب کورنلدی / کندویی غیب ایتمکه عیب ایلدی

قابو دانک قصد ایلر جانینه / چار اولور شکلنده واریانینه

همتینی آکه عالی ایلدی بو
بندهٔ درکاه عالی ایلدی

آکه کلی اعتقادی وار ایدی
هر خصوصده اعتمادی وار ایدی

چون عدن شهرینه انلر ایردیلر
بو محاصره‌ده او شهره کیردیلر

جنکیچون عسکر حاضر ایلدی
یا دیوق صبح جمله‌سی یولدیلر

کوردیلر کیم بی نهایه قوم روم
حربه قادر اولمیوب اعدای شوم

بولیوب درمان غیریه عدو
حصنک ایچینه قیندیلر همو

دیلدیلر آکه بر طولاب اولا
قلعه‌یه کیرمکه فتح باب اولا

صرف ایدرلر نیچه تدبیر و هنر
انلر اول باب عدن کشف اولدر

بو طریقیله اکا یول بولدیلر
عسکر اول شهر ایچره داخل اولدیلر

اوردیلر خیلی غنا اهلینه سیف
زیدی بن زیدن آلندی حیف

انلرک مالینی غارت ایتدیلر
آنی غایتده اصابت ایتدیلر

اولمه مانعیچون رعیت لا مکان
استدی سرداردن انلر امان

دیدیکیم بو قدر رعایایه ضرر
هرکز انلر امتون بندن حذر

اول وزیر اندکده ارسال ایلدی
قلچه قالمشدی عدونک جانلری

اکه لازم دکلو عسکر ویردیلر
فتحنی جندن وزیرانک دیلر

بلدیلر عسکر کلور اول قوم غول
جنکه حاضر اولدی جمع بو الفضول

انلری صالدی عدندن جانبه
کندی دستور اول جبلدن جانبه

طاغی اول عقل اصلی اصلاح ایتمده
اول عدن اوستنده عسکر کیمده ده

ایده لم آول عدن فتحنی بیسن
اولمیوب خلط کلام اوله لذیذ

طاغک احوالی مطول قصه در
مختصر اولمز مفصل قصه در

کوش قل شهر عدن احوالنی
نیجه اولدی و غنی اعدا حالنی

چکدیلر وارنجه عسکر زحمتی
اول عدن بولنده بونجه محنتی

نیجه کیسه وار ایدی سردارله
استر زخیر ایله انلر اکله

جمله‌دن بر صاحب عهد و وفا
نام محمد وحینه دیرلر مصطفی

اولدی اول چاوش لغیله معتبر
آکیلور بو اسمله اول بر سفر

غایتیله اصل طولاب ایدی اول
هر سوزین دستور ایلردی قبول

وقصد ایدر اول دونباله عزم ایده — انکه فتح فتوحاتی کیده

جمله ین داخی تعزدن فکر ایدر — اول عدن فتحنه دیدی کیم کیدر

اندیلر تدبیر کوردیلر روا — انده بر بک عسکره سردار اولا

نامدار اولکمی بک اکیلور — اول امیری خاص و عام اعلا سلور

حکایه

اولدی سردار اکه اول میرلوا — سن عدن فتحینی وکلا اولان

اول خضر بک کیم کلوبدر قابودان — امر دستوریله اولمشدی روا

اشربا سندلن وزیرک بر امیر — نامیدر انک حسین وهم دلیر

قابودان ایله بیله ارسال ایدوب — سابقا موز عدن انکر کیم کیدوب

اولمشیدی انده واصل سعیله — عزم ایدب دریادن انلر ایله

قرب دریا اولدیغچون بعضلیر — اندیلر امر یله دریادن سفر

بعضی سی ارسال ایدرلر قاره دن — بوطریقیله اولور فتح عدلشا

حق بوکیم بو بر مثل تدبیردر — دبه الی قابل تعبیردر

اوزرنده اولن قلعهٔ عسکری نجه فتح ایتدوکلریدر وجبل
بعدانی قوت وقدرتله آلوب وحصن حصینه جبندان التفات
ایتیوب اندن دخی قوی اعدا واردر دیو اول ولایتک
کاشنلکین کوردی محمود دیدکاه معروف مصر قوللرندن
بر بارلرکسنه یه ویروب ولایت ایجالک حفظ وحراستنه
آلی قویوب آصف پادشاه عالم خدم وحشم براصنعا
اوزرینه روانه اولدقلریدر

یمن واقبالیله اول کان سخا / صاغ وصولنده نجه میرلوا
ایلدی شهر تعزدن عزم راه / اولدی اعدایه غضبله کینه خواه
قاعده اوزره وارب جای ایلدی / انده ایت کیم نجه رای ایلدی
اول تعزدن منزل اولمق قاعده / تا ازل بوبرده اولمش قاعده
انده ایدرلر تقاعد برزمان / بریکا ایشیله اولنجه روان
اولدی مرسر داره عادت خوبلکه بو / بویله ایدرمرکلن آنی همو

ماجرای عرض ایدر درکامه اول	اینشدوب مضمونی ایلر قبول
بیرینه برغیری پاشا استدی	یعنی کیم برعالم آرا استدی
عرضی ارسال ایلدی دستور شاه	نیجه اولور کورا و تقدیر اله

حضرت وزیر صاحب وقار و خاشخار قلعهٔ عدن فتحی ایچون
محروسهٔ تعزدن میرلوا مصردن یارار و نامدار بر بکی
سردار ایدوب و دولت و سعادتله دستور زمان جبل
جانبنه روان اولوب بر مرحله یر کتدکدن صکره قاعده
نام محلده نیجه کون قعود ایدوب اول جایی نشین اندکده
عساکر نصرت اثار ایله فتنی سمتنه عزیمت ایده جکلرینده اول
موضعده تدارک ایلدکلری یدر و وادی مسیم دیمکله معروف
یردن کندولر طوبلر و ضربزنلر اجلی ایچون چتابلر و وادی
صهبان نام یردن حسن پاشا ایله محمود بک چقوب کوه
البرزده برابر لطاغلری و کوه قافه بدل عالی یرلری دیو ل

اکسک اولمز آدمه بو اضطراب
ایرشور البته بریردن عتاب

خاطر کده یوعکن برنو بلا
ساکه مستولی اولیب ایردخطا

کورنه دیردستوره براهل فساد
استراول عثمان پاشا اوله باد

سن میسن بو فتح سردارمین
اول میدر یوخسه بو فتحی آلین

اول ایدرمش بو فتح ونصرتی
اول بولورمیدی سنمه نه فرصتی

کچدیلر آنی اکا بو غمز ایله
آشکاره اولدی اولن رمز ایله

ایتدلسه برخبر ویرر خلل
وبیلورز یراکه من سیع محل

اندرک مابینی بو بوزیردن اولور
هرکیم آنمش ایسه اولداخی بولور

تیزکستون دیلو اول اتدی غضب
یوخسه اولور باشنی کتمکه سبب

عزل ونصب ایتمک مفوض دربکا
یازدی برحکم همایونی اکا

کتمه دن غیریسه قالمادی مجال
طورمغه امری اولدی اول کوندن محال

حدتینه قرشو طورمایوب همان
حفتنه نویض ایلیوب اولدی روان

بویله دربویله بو حال روزکار
بعض قلب اولسه اولور اول روزکار

کرویلر تعیین اولوب رتبه اکا　　نصب ایدب ابدا اغا وزدار او

حصن قهریه الذی بی قصر　　فتنه دن امن اولوب شهر اولدی اول

آکه زیر ایتم حوالدار اوطاغ　　جنکدن کرکس دیلر اولمز فراغ

پادشاهک اولدی قلعه حصل　　ایلدیلر فتحن آنک بی بدل

قطعه و تاریخی ایلر مدحنی　　نیجه اندیلرسه آنک فتحنی

تاریخ برای فتح قلعهٔ قهریه که در بالای نغزست

سرایت شانن ایشتکوز ایلدی نعره　　فتح حصار ایله یوز نیجه طوتدی قبال

تحسین صد هزاران اندرکی رایه ینک　　قول اولدی اهل ملک بر یوق آکه قیلسه قال

شاد اولدی عسکر شاه ایرشدیلر سرزده　　اول قهر قاهر ایله ایردی عدویه رجال

خاکبر ابر اولوب دوشدی مثال سایه　　سرخیل دشمن اولدی آنک ولیز پایمال

بی زجر و قهر فتحن ایتدکده اولدی تاریخ　　قهریه قلعه سینی آلدی وزیر بی ال

٩٢٦

حکایه

وکلا بو دمک بنده کوزدو ولکین　　عکسنه قلدوغنی بیلدو ولکین

سب مشایخ آکه واجد اولدیلر	اول الطاعتدن عنایت بولدیلر
دوشدیلر اوکینه خدمت ایده رک	آنی ایشت کور نیجه اولور کیده رک

حکایه

سمندی کلدک قلعه‌نک بر فتحنه	وصفنی ایدب کیره لم مدحنه
قلعه‌یی حفظ ایلین سردارینه	اندی بر طولا بکم سردارینه
براغالق ایلدی اقرار اکا	اولمیه بو قولیله انکار اکا
اتمک قولی درست اول قولیله	عیب ایدرلر اتفاق قولیله
کسدوا اولاد عرب نامی صلاح	اول ایدر قهریه‌یی صلح وصلاح
چکدکیچون قلعه صلحنده عذاب	سیلدی وکلا وزیر کامیاب
اتدوکی وعده او صلح آرالقن	ویردیلر آکا عذاب آغالقن
اندیلر امن وامانیله همین	اوپدیلر دستورک اوکنده زمین
اندره انعام واحسان ایلیوب	جملدسن لطفیله خندان ایلیوب
اندیلر قریه‌یی تسلیم اودم	استماع ایت نیجه اولدوغن دیم

مرتجن آلتمه ایدی ضرب زن
مرد اعدالی ایدردی ضربلی زن

بو قتالی کوردیلر اول قوم ضال
طورمغه قالمادی انلرده مجال

ایلیوب غیبت قوشی قاچدیلر
عسکر سلطان دوبولی آچدیلر

خوفدن طورمز قاچر اعدا دخی
یاد ایدر اونایله اعلا دخی

ایلدی عثمان پاشا بویله نام
اولدی اغیر فتحی مشهور الانام

چشم دشمن جنک اغزدن غبار
بولدیلر مغلوبلقله اشتهار

حضرت دستور ایشدب اولدی شاد
زاسنک آچاسینی قلدی مراد

بو طریقیله اولوب اول بر طرف
اولدی اصلاح اوزره یعنی هر طرف

اولدی چونکه اول جنک اغزدن خلاص
اندی پاشایه دعا دستور خاص

ایلدی عودت وزیرک یانینه
اندی اول لایق اولانی شانینه

کیدوب خلعت ضیافت ایلدی
نیجه اکرامیله عزت ایلدی

بزاو خصمک ایشدلدن چندو غش
انلرک ایشتمز اولدی چندو غش

بلدیلر اعدا او زیرک قدرتن
فهم ایدب اول کامرانک قوتن

مسندک بیری علی بن شویع / داخی سرکیم وار ایسه آکه مطیع

جمله افنا واهلی موجود الاسم / ایده حق انلاری معدوم الجسم

جنکه حاضر باشلر اولوب مردوم / دشمنک اوستنه قلدیلر هجوم

آهن آلوده زره پوش ایدیب / نیجه قهر اولماسون اول قوم حرب

اندوکن محمود بک اول کون سیف / کیم ایدر دیو اکرلر وا ایا

انده اعدا ایله برجنک ایلدی / باشلرینه عالمی تنک ایلدی

داد حق دربو دلاورک اکا / صقلسون آنی خطالردن خدا

اولدی تا آخشامه دک اول کون صوواش / کسدیلر اول اهل شردن نیجه باش

شویله کرما کرم اولدی انده حرب / دشمنک سردارنه ایرشدی ضرب

باشنه دنیایی دار ایدوب اول کون / قلبنه لماع اورزه اوردیلر دوکون

کشتکیر اولوب رزمکاهه کیرور / زور بازو ایله شمشیر ضرب اورور

دشمنه مایل اولوب شمشیرلر / طوغرو لقله جالیشوردی تیرلر

طوپلردن کم صدا پیدا اولور / عالمه اول رعد و برق آسا اولور

عساکر منصوره مظفره سردار اندر کیدر و اعدای بد

فداکارک منصور اولب صنوب قاچدقلریدر

قسل بنده بر کار زار ابتدا — ایله تفصیلیله الی انتهان

نصب ایدوب سردار ذیشان — کوندرر عثمانلی پاشایی همان

دکله عثمانلی نیجه صیر اعزی — صان علی فتح ایلدی کیبر خیبری

یزدیلر عسکر کفایت دکلو همم — نیت ایدوب آکه اول عالی همم

انلره اندی دعا دستور شاه — اولدیلر رام امر شه خلقی سپاه

ویردی اول پابنده اولش بکلری — کندودن آیرمز ایکن انلری

ایلر ردجان وتن انلردن ولی — سربری کورر کوزی طوتدلی

کندیلر اول دمده اعدا ایستنه — واردیلر بو دکلو غوغا اوستنه

دشمن بدخواه مردار ایدیلر — بو شجاعت برله طاغکبر دیلر

نامه عزیمت ایدی سربر عدو — اول حیل اوستنده جمع اولمش عدو

کرچه اولاد مطهر وار ایدی — ابن شمس الدین اکثر وار ایدی

دیدیلر کیم بونده واردر بر جبل | آدینه اغبر ونیلور تا ازل
انده جمع اولبدور رد قوم زیود | نیجه بیک وارد اوطاغ اوزره جسود
اول جبل اوستینه اتدی نیتی | استدیکم طاغیده جمعیتی
استر ایدی داغلر اول اسل شر | کر سکوت اتسک سکا انلر اوشر
اغبر آلنه عدو بی جان اولور | قلعه نک فتحی دخی آسان اولور
نیت اتدی عسکر ارسال ایمکه | دشمنک واریغی پایمال ایمکه

اول مطهرلرنک خربه ابتر جبل اغبر اوستنه عسکر کوندردی
نامه عزت جریان اولمن زیود مفسدینی جمهورله اول کوهسار
سرطرفنده نترسدر و مرکزلر بغلیوب قلعه مثالی سنک خارا ایله
مالامال ایدوب نیجه زمان انده مکان طوتب یوللری محکم
بند ویونک کبی نیجه پا بندا ایلیوب مرجانبک فتنه و فسادنه
مباشرتی اندن ایدرلر ایدی وزیر پادشاه عالم پناه
محروسه تعزدن عثمان پاشایی اول معاندینک اوزرلرینه

دیمه کیم حیله ایله آلکدی سنک
طالع فرخنده فالکدر سنک

ینجه بونک کبی اول ویردی خبر
شیله‌دی سیر ایله اول اهل نظر

خط ایدب آنک کلامندن وزیر
خلعت زیبا کیوردی بی نظیر

ایلیوب عزم اول محلدن گیتدیلر
اول ثغر شهرینی منزل ایتدیلر

بر ایکی کوندن کورآنی شیلدی
قلعهٔ دکله نیجه فتح ایلدی

ابتدا ایتدی اوچنک ژاینه
آفرین اولسون آنک تدبیرینه

قلعه‌دن ایندی نداء اهل حصار
دیدیلر کلدی وزیر نامدار

خیر مقدم دیدی اول قوم عرب
بیزم ایچون چکمسون کر تعب

استرزاندن امان امرین ویره
اول قواعدله بزه درمان ایره

اولاسزدن بودر شمدی مراد
قرنشومزده جمع اولوب اهل عناد

داغدک اول طاغده اولنلری
ایدکو زنغرتیا اول شیطانلری

ویره لم بز قلعه عسکر سیزه
ویره سز سزده امان امرین بزه

بو خبر ویردی اودمده اختلال
ایلدی دستور اول حالی سؤال

بلدی چون اول کامرانک کلدکن
ایشدب شاد اولدی اکا کلدکن

آکر استقبال کتدی اول زمان
تا کلدی دستور سلطان جهان

وارب ایرشوب ملاقات اولدیلر
برکوزل وادیده آنی بولدیلر

اوبدی وار دقده او دستور کرالن
اکر تعظیماً طوررا اول ایغن

یانشه کلدی رعایتلر ایدوب
باشلدی انده حکایتلر ایدوب

دیدیکیم بیزده خضر تشیدکوز
چاره سوز درده مدد ایرشدکوز

بوسرالندن چکدک انواع بلا
منت الله سیزی قلدی عطا

بر نیجه غربت جفا و جوریله
بر نیجه قهریله وردی قهریله

فتح ایدلدن بو ثغر شهرینی بز
سویلشورایلرده بیزک کلمه‌کز

قلعه اهلی ایدا فریاد ایدر
جمله‌سی خیمه‌یله بیزی یاد ایدر

ایده رز بز قلعه‌ٔ تسلیم اکا
بوجمیل ایله ایدوب تعظیم اکا

انلرک اغزنده بو ایدی قمو
سیزه ویرمکه رضا ویردی قمو

بو نجه زحمت چکدک اکا ای طبیب
اولمدی آنک بزه فتحی نصیب

بنزر اول ظل الهک قدرتن	اکلمامش کیمی دانی قوتن

بلدک اول اصل و فروعک سوزینی	بو یله دیرا هل معنی آنی قمو

واقف اولدی جمله‌سی اول پر هنر	ویر دیلر دستوره بو دکلو خبر

آنی تعذیره حواله ایده لم	اولجق وار یتشل اولدی دیه‌لم

ایدب اول رأی اهلنک اوصافنی	یاد ایده لم عدلنی انصافنی

حکایه

وکلا اول صاحب سعادت بیلدی	مالک عقل و فراست بیلدی

اندن اولور بونجه آثار فتح	حمد لله اولدی بو سر فتح

ویله اکا ازمیر و زین آق	بو ولایتده یاقلر اول جوق جراق

عمیله عزم ایتدی چو حکم بنیه اول	عزتیله موزعه بولدی وصول

قالدی اوج منزل اکا شهر تعز	ایردی استقبال ایله اول اهل عز

نیجه ایسه موزعه شهر زبید	اولقدر وار در وکیل راه مدید

منتظر عثمان پاشای دلیر	کوزه دریولر کلور دیو وزیر

كين وكبر ايتمك دكل مقبول هم
آخرنده اوله سن مسؤل هم

صعب ايدر غايت بويرده طاغلر
سوبسو چاغلر اقرار ماغلر

اولمسه الده اكر ملك يمن
واز كلمك لازم اولور كعبه دن

كعبه نك بر جانبن بو حفظ ايدر
بو كه حكم اولماسه اول الدن كيدر

اولميدي آل عثمانك يمن
هم كيدردی الدن اول حصن عدن

جمله سن آلوردی آنك بورتوقال
صكره غايت مشكل اولوردی بو حال

كافرك اولسه لب دريا اكر
فتحنه كوك يره ايندی مكر

طوبلر وار در عدنده سرور
دومده بر قلعه يوقدر بواولا

كرا ولا ييدی اكا مالك فرنك
انده كه ايذه بيلو ميدي جنك

چاره بولنمزدی جدا المغه
جده لی واردی اعدا المغه

ايلمش نيت اوكوزان النعم
يعنی لنك خرمطهر شوم قدم

استرايدی كافره تسليم ايده
ضبط رومیدن اوبندرلركيده

كندو سینه قالطاغك حكمی سبب
اولی يوردی بويله اولماغه سبب

جلسی دیرکیم دعا ایدب اکا — عمراوز وبلوغن ویره ساکه خدا
ایکی بولندوکی اچون مملکت — اول سبب‌دن توبدی صب بو شیطنت
بو ولایتلرده حاکم بر کرک — اندن اول اهل یمین شاکر کرک
بویرک خلقی رضا داهلی اولور — طایع اولمایوب غنا داهلی اولور
حاکمک اولسه امانی بی درست — ایلر اعدا عیب ایله حربی درست
باخصوص اولسه ایکی بکلر بکی — یانلرنده پادشاهک برکبی
بیری بیرینه معاون اولمسه — ایکیسی بریرده ساکن اولمسه
باشنه باشن چکسه سربیری انک — باشنی آخر ویرر بیری انک
نصفنه انک نظامه دینلور — نصفینک اسمی ذی طاع اکیلور
طاغه پاشای نظامه کتیره — انده ارسال خزینه ایتمه
الیوب عسکر علوفه داغله — جنک اولورمی یالکوز اول طاغله
ایکی حاکم اولسه بویله اولور اول — کیم تعصب ایدرسه بولور اول
قصد ایدر رضوان پاشایه خلل — اول مراد پاشایه ایرشدی اجل

حکایه

کیردوکی دمده زبیده اول وزیر ایلیوب فریاد ایرشدی بر خبیر

اول وزیر عثمان پاشادن نشان یعنی کیم کلدی تعزدن ناکهان

دیدیکیم پاشا مکدر حالدر همت اولورسه عدو پامالدر

اول مکتب کیم کلوب بولدی وصول بر خبر یوق انده کیم اولمایه اول

خوش تدارک ایلدی فی الحال اکا خیلی عسکر اندی اول ارسال اکا

حمزه بک اول عسکره سرداریدی جمله مصرک قولی آکه یاریدی

واروب ایرشدی او عسکر بی عدد آنلرک وردینه ایردیلر مدد

کوراو سردار عساکر بیلدی بویمن ملکن نیجه فتح ایلدی

نیجه ایام اولدیلر انده مقیم اشلرین آسان ایده اول کریم

باشلدی تدبیر ورایه اول وزیر ایلدی حق بوکه رای بی نظیر

اولا اتدی ولایتدن سؤال نیجه ایرشدر بو ملکه اختلال

وار ایدی اهل وقوف انده نیجه دیدیلر اولدوغنی انک نیجه

ایتمدوک انده زیارت قالمدی
چلمدق بر یر عبادت قالمدی

صدقله اول بذل مقدور ایلیوب
مرغنیری لطفی مسرور ایلیوب

ایلدوکجه تصدقله عطا
انلر ایلردی دعا بیلدنشا

کمسه هیچ انده محروم ایتمدی
سب تسلی ایتمنجه گیتمدی

عسکره دن کندی مینده جانبه
گوش طوتث عزمینه سندن جانبه

کیردیلر انلر بولا تکراردن
اوصلی نه بوله اوله تکراردن

نصفنده زیرا مین ملکنک اول
مصردن مکه نه کم اولدی یول

ابرده اتدیلر غربت بردخی
چکدیلر بو یولده محنت بردخی

نیجه کونلر بو بلایی چکدیلر
ویردیلر آکه رضایی چکدیلر

حاجیلر وار ایکن عشق اول زاهده
آکه کیرودکه یوق چاره اره

صارقدوب جسم اکه نیجه یوز تولاج
بولیمزلر صو حیز تا که علاج

بو بیابانی ایدوب کثت وکذر
اول الاکی ایله رتبده کیردیلر

زیب وزینله گیروب انده عمو
ایتدیوب قرندن اولدی اوغو

آصف سلطان سلیم اولدی دوان — آکه رهبر اوله عون مستعان

اشتر مستنه اوردم اولدی بار — نیجه بیک یوک اول صغار ایله کبار

واقعی بر تار رخنه اولمادی بو — دایما مصر اهلی ذکر ایلر قو

مرنه یرده قونسه لر شهر ایدی اول — اوردیلر قورلمغیله اولدی یول

نیجه کونلر کتدیلر طورمادیلر — نیت کعبیله یورلمادیلر

مکه نک شهرینه وارب ایردیلر — اشتیاق ایله قپوسی کیردیلر

اهل مکه کور نیجه عزت ایدر — یا شریف آکه نیجه حرمت ایدر

بر ضیافت ایلدی اشراف اکا — جمله عالم اندیلر انصاف اکا

دکله دستور مکرم نیلدی — انده وار نیجه سعی ایلدی

بصد وعی دمده حرم ایچره قدم — ایلدی آکه دعا اهل حرم

بی عدد قلدی نیاز ایله طواف — حق ذنوبن عفو ایدوب اوله معاف

ایلدی سعی ایله خوب کسب صفا — بولده چکدوکی جفا اولدی وفا

جانه راحت ایرشور عمره فزون — شوق مروه ارتوردی نور عیون

یعنی گزندن کنایه سوز سفر قوتیدر اول شهک مقصود مز

سوز و مژده وارایه ناقص کلام ایلیه لطفندن اهل آنی تمام

گوردیلر محکم سفر یاراغنی قوردیلر طشره چتوب اوتاغنی

طوردی صف صف عسکر استقبال آنک یوله گردی بیله اقبال ایدوب

اول سوار اولدی چو رخش همته بو مهابتله ایرشوب رفعته

بغلیوب بو دکلو جمعیت الای اولدی اول کونده خیام انلاره جای

مصر ایچندن چیقدیلر تزیین ایله آکرا اعداد اولنمز تعیین ایله

نیت اولندقده سفر اتمه سنه یتمش التی ایدی تاریخ سنه

انلره ماه رجبده دوشدی راه گلدی سردارلیغه دستور شاه

سب کیدنلر انده حاضر باش اولا جمله سنه حق انک یولداش اولا

بر مبارک کونده نیت ایلدی یمن ایله بر ره عزیمت ایلدی

اچدیلر سنجاغ سلطانی اودم ویردی عالمه خیلی اول الوان علم

نوبت شاهی اوررلر طورمدین کتمک اوزره یوله عسکر طورمدین

بچه‌ٔ شاهینی دیسم آکه روا
دایما اولور شکار اعدا آکا

نام ایله بیرینی ذکر ایدلم
آنک اوصافینی ده فکر ایدلم

ویره‌لم اول نامدارک اسمنی
ایده‌لم وصف آنک اسم و رسمنی

حمزه بکیدی اول امیرک نامی وار
نوله اولسه اول دلاور نامدار

مصر اونده اولدی مرد آکلور
بکلر ایچنده اوده فرد آکلور

بر امیرک نامنه دیرلر رمی
کندوینک شمشیری ایدی همدمی

اولده اولکده بریدر انلرک
آره سنده بردر اول فرسانلرک

حق بوکیم خیالدر اول بی مثال
جمله سینک غورینه ایرمز خیال

داخی اولاد عمردن بر امیر
نامله دیرلر آکا ابن خبیر

اصل و نسل ایله او معروف الوجود
عاجز اولمشدر اوفارسدن حسود

جابر عصر اولدی دستور صحیح
سربری نامیسر کلام ایدی فصیح

عسکریدن داخی مشهور الانام
نیجه‌که وار ایدی ذو الاحتشام

حدّه یا بانی بوغیدی عسکرک
نیجه‌سین یاد ایدمک بز بکلرک

خیلی قوت ایردی ظل اللهدن
چوق عنایت ایرشوب اللهدن

اولدی سردار یمن اول کامکار
بولدی چرضیله وزارتده وقار

امر مطلق ویردیلر طوغرا ایچون
آکه تفویض ایلدیلر آلی چون

طمطراق و شوکت و دارات ایله
نیچه بیک عسکر یزوب کرات ایله

کلدی مریدن آکا یاقن اراق
هر لوازم نه ایسه یات ویراق

مصر ایچندن چیقدوغن آنک کورن
قالدی حیرت ایچره کوب ایشیدن

بینه وصف ایله نیچه میسر کلام
هم امیرانه اولا تعریف تام

انتخاب ایدوب یاراین بکلرک
آلدی جمله نامدارین بکلرک

آکیلور هر بیری آنک آدایله
اوریبور زر مغفری بولادله

فارس و خیال و صانع هر بری
نامه عالمده شایع هر بری

بیرینک وصفنی ایله ابتدا
انلروک باقیسن ایله انتها

اول امیرک مدحنی یاد ایده لم
نام محمودینی آباد ایده لم

آکیلور مردان مصر ایچره او مرد
نول دشمن کوزینه کورنسه سرد

دستور مکرم و مشیر مفخم وزیر سنان پاشا دامت معالیه

یمن و اقبال ایله جانب یمنه سردار اولوب خدم و حشم

برله و بودکلو طمطراق ایله دریادن سفر ممکن اولمیوب

قرادن سفر ایدکلریدر و کعبهٔ شریفه یوللری اوغریوب

زیارت و طواف ایدوب بعده ملک یمنه نیتله عزیمت

ایلیوب وانده واقع اولان فتح فتوحات تفصیل و تطویلن بلدورر

کون کبی ایردی بینه شوق و ضیا	صالدی پرتو عالمه نور هدا
رفع اولوب ظلمت اجلدی آفتاب	کوک یوزنده قلمدی سرکز سحاب
بر مدبر اهل رأی اندی ظهور	کایناته اندن ایرشدی سرور
عدل ایله مشهور آفاق اولدی اول	سر امورین پادشاه اندی قبول
اولدی دستور مکرم نامله	اولدیلر امرینه رام آرامله
ایلیدن تخت یوسفده قرار	اول عدالتله بولبدر اشتهار
یوسف ثانی دیسم آکر انان	چشم اعدایه کورینوردی سنان

آشکاره دیرلریدی بو سوزی | جمله سینک یول کوزلردی کوزی
قلعه‌یی برزاکه تسلیم ایده رز | بنجه تعظیم ایله تکریم ایده رز
قلعه‌دن بویله ندا ایلر عدو | بو قول اوزره اولب انلر قمو
قالدی ما بینی آنده بو اسلوبله | اشلرینا سب فتنه و آشوبله
سیلدی کورینه پادشای شجیع | بنجه کلدی اول علی بن شویع
کلدی بر جانبدن اوج جاسوس وش | صان سحاب ایرشدی فنع اولدی کفش
زیدیلر طوتمشدی دنیانک یوزین | صاچلولر اندی قرا آنک یوزین
کرچه اقدامیله کلمشلر ایدی | سب قبایل رام اولمشلر ایدی
جنکچوین کلدوکده اول قوم یزید | انلرک سرداری ایدی اول ولید
سویله اوردیلر که سینی انلره | ولوله کرمشدی اول شیطانلره
قوودیلر بو ضربله قاچردیلر | صندیروب انلاری خیلی قردیلر
بویله نصرت ایلدی اول کامران | بو عینده اندوکی جمله عیان
حق انی ایده بلالردن امین | دایما اوله معاونی اول معین

طاغ وطاشی ایکلدرلر جنک ایله — نیته کیم آهنک مطرب چنک ایله

نیجه دفعه مدفع اوردیلر اکا — اولدی اول شهر تعز فتح اولا

فتح اولوب شهر تعز اول آنده — کردی کیم وارسه شهره آنده

سرکشی بر کوشه ده قلدی قرار — اولدی زیدنک قوسی بیقرار

نیجه تدبیر ایتدی کوریشه او مرد — خوفدن اولدی عدونک بکزی زرد

طوپلر چکدردی قلعه اوکنه — نیجه جرأت ایلدی سیرابنه

آتلوردی قلعه دن کرچه تفنک — روز و شب اک دکل اولوردی جنک

اولوشوب انلر بوقدردن ایرشور — آتلن فندق اشاغه ایر سوشور

هر کیمه دوقنسه آنکدر نصیب — یا بعید اولمش سن اندن یا قریب

عسکره پاشا یوریش امر ایدر — هر یوریشده نیجه آدم کیدر

زورله المانی بلدیلر محال — صبردن غیریسی بولمایوب مجال

چکدیلر انده نیجه درلو بلا — بولمدیلر فتحنه اکا دوا

بلدیلر اعدا او زیرک طلعه سن — فتح ایدر قدرتینک اول قلعه سن

ایلیوب محکم رعایت بجلره   ویرر ایدی استمالت عسکره

کردیلر شهر زبیده دکلسن   حفظ ایدر اولدم قوا اهل یمن

نیجه مدت ایلدکده انده جا   اندوروب صکره منادی یه ندا

قصد ایدرکیم ایلیه طاغه سفر   ایتدیب اعدا ایده اندن حذر

طوبلر چکدردی ایدب نیتی   انده کوستردی عدویه قوتی

ضربزنلر بیشرو ور مدفعه   عسکر اویردی صدای مرفعه

بی عدد واریدی یا نیجه توفنک   یعنی حاضر باش ایدی بر اهل جنک

عزم ایدب منزل بمنزل کندی اول   بویله اقدامیله الدی خیلی یول

چونکه قطع اندی منازل بو قدر   ایلدی آسان اشینی او قدر

کورنیه وار رحکایه حل سماع   خیل اعدا ایله نیجه اولور نزاع

نیجه فتح اندی تعز شهرینی اول   نیجه چکدی قاهره قدرینی اول

سوردن طشره قوندی طوبلر   طوبلر اما نیجه مسرغوبلر

باشلدیلر دوکمکه آنی تمام   انکیچون اینش اعدانک تمام

شوکت و دارانله اول اهل رأی — مصر ایچنده چندی کوستردی آلای

عزم ایدر اول لدم عیدن جانبه — کوش طوت وکله سخندن جانبه

دولت ایله ایردی یا قربه — جمع اولب اوناو اعلا قربه

نیت ایله اتدی دریادن سفر — ترک ایدوب بری ایدر بحره گذر

کشتی زیبایه کردی بی مثال — مرغ وش بلکنلر آچدی پروبال

نیجه کون سیر ایلدی دریا یوزین — کوک یوزنده اول مه غرا یوزین

چیقدی تاکه جده معموره یه — صرف ایدوب زر عسکر منصوره

برنیچه کون استراحت ایلدی — کعبه یی وارب زیارت ایلدی

بولدی خیلی اول طوافیله ثواب — سعی ایدر اولماغه اول عزت مآب

چوق تصدق ایلدی اول مکه ده — شاکر ایتدی اندن اهل مکه دن

جانب بحره رجوع اتدی سماش — فلکه طوغرلدوب دوشن اولدی روا

جای ایدر کونلرده برکون یندری — یمنله ایلر شرف اول یری

بی نهایت عسکری تعیین ایله — شهرت ایدوب انلری تزیین ایله

استماع ایت بیله بندن برخبر — دیری دوشن احوالی دهره قیل نظر

کاه غم کاهی فرح دردعادلی — بونکیله در جهانک سنتی

حمد لله بیزی خندان ایلدی — دیدهٔ اعدایی گریان ایلدی

برکرم کانی شجاعت صاحبی — فارس الخیل وفراست صاحبی

یعنی کیم عثمان پاشای دلیر — اولدی پاشای یمن اول کان خیر

اندی اعدایه مسلط چون انی — وار ایده حق آکه باعث اولنی

ایلمش آنی خدا صاحب کرم — شی دکل باینده دینار ودرم

اوز مقوّر در نا مدآکه پدر — نوله اولسه نامدار اول پر هنر

میر میران اولدی اول کان سخا — یمن ایله اتدی عزیمت بو یکا

سیم وزر بذل ایلدی اول بی حساب — نیته کیم ابر فلک ازهاره آب

اندوکیچون بو بله بذل سیم وزر — آکه تحسین اتدی هر اهل نظر

بو مثللو کیم ایا ذوالاقتدار — کیمکه قیمه ماله جانینه دینار

ارکلی ملک یمنده ایلر اول — خاص وعام ایدر انوک امرین قبول

گورجی حسن پاشانک انده رایی | پادشاهک خدمتنده سعیی
شمدیه دک داخی اول دشمن قهر | اولدی قهرندن اشد بلکه خبر
اولمش عالم پناهک صدقی | ایردی شمدن گیرو بولدی فرصتی
بوله خاک اولمرده اهل کمال | ایرمیه اول شمس تابانه زوال
غم او ظل الله هرگز ایرمسون | گوکلکه سن حق او شمه دن ایرمسون

ملک یمنده واقع اولان فتراتک حکایه سی ارکان دولت
خبردار اولدقده پادشاه عالم پناهه عرض ایلیوب سنان
پاشا وزارت ایله سردار اولمغه تعیین اولوب مقدما
ولایت ایکی اولماغله اولان کتمشلر دنلدکده یینه جمله سی بر
بکلربکیلک اولسون دیو وزرا مشورت ایدوکده اوزدمر
اوغلی عثمان پاشانک هر وجهله شجاعتی و لیاقتی
اعلام ایدوب عرض ایلدوکده یمن بکلربکیلکی وانکا
ویریلوب دیار مصردن یمن جانبنه روانه اولدوغی بیان ایدر

عسکر اعدایه ملاقات اولدیلر
کوکده اشکرلری پرده بولدیلر

ویرمدیلر عسکر اعدایه امان
قردیلر جمله کلابی اول زمان

بی عدد اعدایی اتدیلر هلاک
اولدی انلاره مقر اولدمده خاک

عسکر سلطان اوقور نصر آیتن
قل نظر نولورسن انک غایتن

دایما قهر ایده اعدایی خدا
باشلرندن اکسک اولمایه بلا

یعنی باشی انلروک سرداریدر
بو علامت صیغه‌نک آثاریدر

اول شویع منکر سلطانی کور
نیجه قاچر اول اوغورسزانی کور

همتینی عسکرک سیر ایله سن
اوللر باد صبا کیبی اسن

بر ایکی کوندن بینه ای نکته دان
کورنیجه خندان اولور روی جهان

قتلنه تا که عدونک جهد یلر
باشنه آنک خیامن بیتدیلر

خیلی جنک اولدی او دمده حاصل
ایرمدی برکیمسه یه انده خلل

دشمنی صندردیلر بو حربله
انلری عسکر چیقردی ضربله

شویلا اولمشدر که اول کونده صواش
بی حساب اولدم کسلدی نیجه باش

اول شهرده وار ایکن بکلربکی　　خدمتنده پادشاهک سربکی

ایده‌منز مرکز اول آنلاره ظفر　　ایلر اول خبر کندو نفسنه ضرر

اول شنویع بدفعالک قصه‌سنی　　استماع ایتدیکنجه ارتر غصه‌سنی

ناملو زبیده بر یره آکلور　　انده استقلالی بر کاشنت اولور

اول بلاک کاشینی کورینجه در　　حق بوکیم اول انده بر خوش رای ایدر

دشمنه بر خوب طولاب ایلدی　　آقیدوب تاینی سیلاب ایلدی

بو مثل دائم قولده بیله در　　اربک اون دیرلر طوتوزی جیله در

دیدیکم واجد اولاین بن سیزه　　یوله آدم کوندرک قوشوب بیزه

کوندرب ساعی حسن پاشایه هم　　عسکر و بکلر اوله حاضر اودم

بکلره پاشا اودم امر ایلدی　　اول دلاورلر ایشتدکیم بیلدی

کوردیلر معقول بو رائی تمو　　جیقدی بر یردن ایدیب سعی تمو

نیجه کیم کوندرب اعدا اکا　　یعنی بونلر اوله اندردن یکا

ایلر استقبال اعدا اندره　　مژده ایرر بو خبرلر جانلره

بو غرور ایله اوسرداعدو	مملکت آلوب اولور صندی قمو

برایکی کون انده آرام ایلدی	کندو دیه مغدلری رام ایلدی

قتنق شتری السنه تالان ایلر اول	آقیدب کوز یاشن عثمان ایلر اول

ایرشوب ذلت اوزیدی قومنه	ویره فرصت ایرر اعدا رغمنه

حکایه

آکه نکبت کلدکیبی وحلتن	اول زبید اوزره وارب ایلر فتن

ایلدی ویس القرانی همتی	عکسنه دوندی عدونک نیتی

نیت اتمشدی زبیدی المغه	حاکم اولب دایم انده قلمغه

بوزدی تقدیر اشلدیکنی انلرک	کچدی اولدی کمری اول شیطانلرک

کرچه واردیلر زبیدک یانینه	صوصمشلر کیبی انلر قانینه

اول ولایتده ولی الله چوق	اول مدینه اچره سترالله چوق

کرچه نظر ایدنلر آکه کوراولور	نیتی صاف اولمینلر تیز بولور

قصد ایدردی حلم ایده اول شهره اول	اتمدی انک دعاسن حق قبول

موزعدا وغلینی سردارا ایلدی — حین فتحی کندویه کار ایلدی

ایلدی آکه متعذر کیتمکی — استرانوک دائی فتحن ایتمکی

فتح اودر کیم انده ساکن اولر — عسکره دن قچمه غه یوز طوتمایه

واردی بو نیتله اعدا اول یره — مالک ایدی انده خیلی عسکره

اول خبر کجن توبیدر صان عسکری — جمع اولن یاننده زیدی عسکری

اول محله وارب اعدا ایردیلر — بو قدر جیش ایله جیسه کردیلر

بر دیاره بو یلدبر نکبت ایره — صان سحاب ابر کبی ظلمت ایره

انده اولن عسکرک حالی نزولا — چاره انلاره مکر اولمک اولا

وار
زنلروک بر جانب ویرمک یوزی — اولسه بیک جانی اگر انلر قیار

بلدیلر اعدا کلور شهر اوستنه — برکوت اول واردی بونلر اوستنه

بو بیلدیلر چوخ اولور بونده جدال — اکثر اولمزدی ایما حرب وقتال

بو نجه عسکر کانش امر الله ایله — سب شهید اولدیلر امر الله ایله

رحمت ایده جمله سنه مستعان — ویردی شهید اولنلر بارش جان

ایلدی سرداری غلبنی اودم — موزعک فتحینه ارسال اتدی هم

اول اول موضعده کاشف بی عناد — حکمنه رام اوللر اهل بلاد

واصل اولدی قربنه چون موزعک — طولدی آفاق صداسی مرفعک

سابقا کلمشدی بش پاره گمی — اول کتورمشدی نیچه یوز آدمی

اندرانمشدی میناء اچره قرار — لازم اولدقده ایدرلر کارزار

موزعک یاننده اول ایدر رقیب — اول شهر عسکرلری اولمشدی مهیب

ایشته بو اعدانک اندوکی هجوم — بلدیلر ابن شویج ایش اوشوم

سرعتیله اول گیجه یول الدیلر — نیچه مس اتا که یولده قالدیلر

گلدیلر گیم اندیرانده صواش — اول تعبارن کمه قورتاردی باش

گیجه گوندز برکشتی گیم عزم ایده — اول منوزعمکین میدریا یرزم ایده

اندی بو ضعفله بولب زبون — قردیلر جمله سنی اول قوم دون

اولدی حاکم اول زمان اعداکا — وار ایمز برکسه موزعدن یکا

قالدی نا بیننده حسیله زبید — قصد ایدر انلاره داخی اول پلید

قنده وار ایسه صبت دائم کسی / اوکمز اول سروار اعدانک ایسی

تابع انک اولمغله اول پلید / آکر تابع اولور اول قوم عنید

خاطرا قلدی تعزاجره مکان / آکر عادت اولدی اولملی لامکان

دکله بوندن صکره اول بتسه کرک / اول عدن اوزره سنر اتسه کرک

اول عدندن جانبه چون عزم ایدر / یا عدم ملکینه نه وقتن کیدر

بو طریقیله واروب باصرقدم / آخر آنک کاریدر راه عدم

اولمز حاکم عدن اقلیمنه / اول کیدر اولوب عدم اقلیمنه

ایتدیلر انده نیچه جنک وجدال / عسکر سلطان ایدب حرب وقتال

هر طرفده کرچه اعدا جنک ایدر / معتنده بو ایشلری اول انک ایدر

آنلر اول اعدا ایمن ملکن اوت / باقی قلمز انده بو مملکت

اولدی ضبطنده عدونک اول دیار / تیز رجوع ایلرایدب انلر فرار

بیت اول عزم تعز ایلر همان / نیتی بو کیم ایده انده مکان

کلدوکی دمده تعز شهرینه اول / دیدی اوغلینه دوشندرسا کرکول

پادشاه اول خیانت ایلیه — مکردن بویله امانت ایلیه

بولنه نیجه کلوز سبر ایلیسن — اکر ایلر بدو عا اهل یمن

اول تمامه خلقه ایدوب جفا — باشنه کلیه کرک نیجه بلا

اول ولایتلرده جوقدر اولیا — خلق انلردن رجا ایلر دعا

نیجه کتابخانه وضع ایته کرک — بو غرور یله نولور اول کیدرک

بر نیجه قطع منازل ایلدکا — کورتعز قربنه وارب یلدی

خیلی جوغیدی عدونک عسکری — صایغه قابل دکل اول لشکری

وارا یدی کر ایتیلر اول نیجه بیک — عاقبت خبر ایلمزلر اولسه بیک

کرچه شمدی انلرک وارکزلی — قهر ایدر سلطانک آخر نصرتی

بی نهایه اتدیلر انده صواش — نیجه باشلر قلیلر اولدم تراش

هر طرف اعدایه تابع اولمغین — بیری بیر بیشه طابع اولمغین

مملکت بو یوزدن اعدانک اولور — قل نظر انلاری کور نیجه بولور

انده حاکم اولدی اول ابن شوبع — اول اوغورسز اولیمز مزکر بجمیع

بلدیکم اولدی مراد پاشا شهید
جمله عصیان اوزره زیدی یزید

گوردی مقتول اندن قلماغی قرار
عزم ایدنلر اولدی زیرابی فرار

نیجه آی اتدی حکومت اندن اول
تا دیر بجه حضرت حق اکه یول

حکایه

بینه صنعا جانبین دکلنولور
نه ایسه تقدیرک ایشی اول اولور

اول مطهر کیم لقب وجالدر
بو زمنده افتی وقتالدر

اول خرلانجم ایدوب مجمعی
فتنه وشر وفسادک منبعی

شول علی بن شوبعی یاد ایدر
دعوت ایدوب آنی بو بلایه اویدر

ویدی سرداراول جمیعی عسکره
یعنی زیدی دینلن اول سکلره

وار تعز فتحینی ایت دیر اکه اول
وت بوس ایدب سوزینی ایدر قبول

عزم ایدر اولدم تعز فتحی ایچون
برایکی سوز دیه لم قدحی ایچون

اولدیغیچون پادشاهنک نان گور
کوریجه ایلرانی اول نانکور

آکه ظل الله ویرمشدی علم
بو یلو یزمش الله انک رقم

عسکر ایچون اول ضرورتی جکر
یا خزینه برله قلتمق جکر

اول خلیفه اوللیدن جان بجد
اولمدی برنسنه یه محتاج ابد

خاک ایله یکسان دررباینده زر
هر نیه اوزنسه دستینی ایرر

پر شجاعت قوللری واردر کسب
هر بریسی قدرله عالی نسب

عسکر ومال وخزاین پر اول
بولدی عزم ایندوکی یره اول وصول

اولدی شاه غزات اول حظ روح
آکه آسان اولدی هر فتح فتوح

ایلسه کر ذره وکلو الثنات
رام اولور امرینه جمله کاینات

بویله اعدالی الورمی جیسنه
آنی صالندرمز اول کرسکینه

اولمه ماسیله مظهر اولمسی
سهلدر آنک مظفر اولمسی

همتینه پادشاهک سوزی دار
ونیه طوردقجه طوره اول کامکار

بر قولن بر یره کوندرسه اکر
جمله اعدا سرکش اولسه باش اکر

چقدی دریادن حسن پاشا سمان
ایلدی شهر زبید ایچره مکان

خاص وعامه صوردی احوالی ادم
دکلر بنیلر انده اول عالی همم

حسن پاشانک دیار یمنه گلوب زبید نام مدینه قربنه چقدقده

جمله ولایت عصیان اوزره اولوب مذکور مراد پاشانک

شهید اولدوغن استماع ایدوب جبل جانبنه چقمغه عدم

قدرت اولمغن زبید شهرنده حکومت ایلدوکیدر و مطهر مغرور

مملکته مالک اولدوغنده علی بن شویع سردار ایدوب تعز

فتحنه گوندروب واول اطراف واکنافک جمیع حاکملکین اکا

سپارش ایدوب ارسال ایلدوکن واول عدونک اکثر اشهاری

اوغورسوزلغی اولمغن بعضی یرده که عسکر ضعف اوزره

بولنسه جرأت ایدوکن وبعده الی این خایف مقتضاسنجه

جنوب قاجدوغن عیان وبیان ایدوب ذکر ایلر

ضبط ایدر صنعای اعجم اول زمان
اولسه ادراکی عدونک سروری
بیلور ایکن پادشاهک قدرتنی

مملکت صانکه قالدی رایگان
ایلر ایدی اول اطاعت اولا
اکلک رجله عالم قوتنی

صاکمه انلرکا فرده اولدی اسیر
زیر دستی اولدی مربای دبیر

برنیجه آغالر ایله عسکری
بیری بیرندن ایردی بکلری

سربزین حبس ایتدی برطولا بله
اکمکی لازم دکل الفا بله

جمله سینی قید ایتدی مبتلا
بو بله باب ایلدی اول ناکس با

کرچه نامی اومیرزای وجه حسن
اولدی بو داخی نمو رلنک یمن

بکره منز جنبیج بوکا انکشربی
زیدیدر زیرا که بونک بار حسبی

کرچه صنعا اهلنه حکم ایلر اول
حکمی شرع شریف ایلر قبول

اول اولو الامره اطاعت ایلمز
حق مذاهب اوزره طاعت ایلمز

واجب الحذر اولدی قطع اسلوبله
بو اولدی شهرت فتنه وآشوبله

کور ور ظل الهک دولتی
بولور اعدایه ظفرله نصرتی

بر قولی خشتدر اشلارک کلور
نیجه بونک کبی اعدا قهر اولور

پادشاهک دولتنه قل دعا
فتنه اولسه خضر یولداشی اولا

مطهر بدا خبر ولایته اختلال واطلال ویردکدن صکره

کورەمن سورتی انک وجهنی   بغداد وغینک کسه بلمز وجهنی

ویدی مقصودم نیم بویله انده دن   یا نکوز قاله بکا ملک یمن

بویله افسادی اولنک ایلر مراد   اولا اول ایکی جهانده نامراد

حکایه

ایلمشدی حال صنعانی ذکر   ایده لم بز انی تکراری فکر

بویله قحط ایکن ولایت املزوک   نوله حالی اوره ده اولنلرک

لنک خر سربتله صنعایه ایرر   شهردن طشره اوتاغینی قورر

کوندررا اولدم خبر اول بکلره   دیسون ویردم امانی عسکره

جوعدن درمانی یوق بر کمسنک   زیدیلر ویر مملکت اولدی سنک

بو ولایتده ذخیره اولمسه   جمله مدفنلر بوشالوب طولمسه

قوت ایچون شیمدی بیع ایتمز عدو   بو خصوص ایله زبون اولور قمو

دشمنه سرکس ضروری باش اکر   یا فراغت ایده باشندن بکر

باشلری خوفندن ایلر عزم ایدر   انکه استقباله هر بری کیدر

اککسک اولمز دمر دونک کردشی　　دایما مقلوبه در سرایشی

بر قضاکه کورنمز کلدوکی　　ایرشورنا که بلنمز کلدکی

کورمز انسانک کوزی عند البصر　　کیم اذا جاء القضا عمی البصر

قطعه و تاریخ شهاب شدن مراد پاشا

بو ولدی بو نده مراد پاشا مراد　　رفعتینی ایده حق انده مزید

اولدی سعد اوزره دنیاسی انک　　آخرتده ایله یارب سعید

اول عقباده اولماز بر مراد　　رحمت ایده روح پاکینه مجید

کورنجه ظلم اتدی ظالملر اکا　　ایلدی قتل آنی زیدی یزید

دیدم اولدم مؤمنک تاریخنی　　اولدی ایوا اول مراد پاشا شهید

۹۷۴

وله

قیدیلر پاشانک انده باشنه　　خبر کلمز انلر کیده باشنه

الدیلر باشینی لنک کیدیلر　　مژده کاخه برله وارب تیدیلر

سرفرو ایدب قودیلر باش یره　　اول سراعدا بتر طورمز یره

عزم ایدر اولدم مراد یاننا اکا
رام اولورا علا ایلدنا اکا

یوللری اصمر لسویب بغلندی تنک
اتمکه آسان اولا انلاره جنک

خیللر صالر زراعت یرینه
یغدورر طاشلر علامت یرینه

حربه حاضر اولدی زیدی عسکری
بزده ایدی جمله سینک کوزلری

کیردیلر چونکم او وادی ایچنه
کوجهدن دکله قزایی سن بنه

جنکه یریدن کردشمن باشلر
کسیلور اولدیغنده نیجه باشلر

خیلی خیال اندی ارلکلر اوکون
دشمنک قرینه اوردیلر بوبون

بلدیلر کم تا رلبه و منزلت
انلری قلدی پیاده کابیشات

یوز چویرسه بو خلک انسانلری
برلطف کورمزا اولوردو اندن

دوندورر عکسینه اتمز رحمت
دولت دنیانک اولور صوکی لت

غفلت ایله بر قضایه اوغرادر
آدمک قاتدینه اتمک طوغرادر

طلکی اولسک شندر مخنده زار
دایما تقدیر تدبیری بوزار

کیمسی عریان اولب قورتردی جان
بادشاه اوغرینه کیمی وردی جان

ویردیلر اعیان عسکر انده جب — بو یودر غوغایی سیر ایلیک عرب

کلدیلر بر یره تدبیر اتدیلر — جملسی انک آغزبیر اتدیلر

کوردیلر اولا تغییره کیتمکی — جب مقرر اتدیلر کوچ اتمکی

بعضی دیر طوغری یولدن کیدهلم — بر سفر یا اغن اندن ایدهلم

وادی خوبانی داخی اگدیلر — اولدخی معقول دیدی بعضیلر

کوردیلر احوال بریوزدن دخی — استدیلر اولا بر مسکن دخی

کوچدیلر انلر داری ترک ایدب — نیت ایله وادی خوباندن کیدب

کوردیلر اعرج نه حیله ایلدی — بوللرک هر جانبینی بنلدی

قنغی یولدن کیده جکلرین بیلور — نیجه بندلر سن آنی دکله کور

حکایه

وادی خوبانه کیرسک اولا — بر محل وار در شلاله نام اکا

بر بوغزدر اول شلاله دیدکی — اول بوغز کر جیکدر آدم سیدکی

تیزوار ایلور تغییره دیسون — آنی الق ایلدیلر بوره دن

کوراننده که مراد پاشانه در — تیز عسکر یازکوزدیر امر ایدر
ایلیوب تعیین بر سردارا کا — ایلدار سال ذخیره اول یکا
ایتسیدر اعج ذخیره کلیو — اول سرا عدا نیدر سیر ایلیکور
نیچه مفسد کوندررکور فتنه سن — انلره دیر یوللرینه ایسن
تنبیه ایدوب ویدی نیچه کلبه وار — جمله سینه دیر دراع الکلبه وار
قطع ایدر صنعانک اولدم یولینی — کسدورر بدوانه صاغ وصولنی
چندی صنعایه ذخیره کتدی هم — بوللری کوریجه بنغلرلر اودم
چون دراع الکلبه واردی قافله — برابیشی یوق انلرک انصافله
کمسنک الکامی یوغیسکن هما — اندی عربان اول طرقیه ناکهان
دوشدیلر غفلتله یغما اتدیلر — عسکروک بعضیسی ایسا اتدیلر
کلدیلر پاشایه فریاد ایده رک — نیه واررد کله حالی کیده رک
بو دررجبله دن انک بیرسی — اولدی جبله ده اولانک بیرسی
ارنور رعصیانی بونلر متصل — قصد ایدر پاشایه انلر محتمل

بیری فقر یاتوک گاو بیری کیدر | آکه دوران اولمسه الدن کیدر

قحط لغادن غایب اولدیغز زبون | قلت ابرسه عالمه طویمز عیون

آجیوب بیری بریله اغلشور | آج ایله دیرلر اجلی جوعلشور

کمسه قوت لایموتی بولمیز | قوت سوزآوده قوت اولمیز

عیش وعشرت ایشی اولدی برطرف | دیر کمه جیوانه بولمز علف

اسب لاغر اولمشیدی مربری | کورن آدم ایدری صنمز دری

جان ویرب مرکشی ارایوب کزر | ارز نه ارزانی ویرر سیم و زر

ویرب آلوردم اکابن کندوجی | کوره مزدورت کوزی اولکنجی

اولمسه شمس و قمر کرچه زدک | صنعه دسناده نان کورمزدی فلک

ماه دیمزلکسه بر قرصی مکر | کوک یوزنده کورونن قرص قمر

جمله مدفنلر مجوف جوالجون | حاصل اولمز کوردیلر بونوعی چون

جنبه آدم کوندروب فریاد ایله | نیجه نامه یازدی آدیله

قلمزیه کرزکا سزدن بزه | برکمسنه واره مزبزدن سزه

بو یمین اوزره صنولر آتلدی — بیر سنده سیف بوق یوتش یاتلدی

ویردیلر دستور یعنی کیده لر — بعده بلدکلرینی ایده لر

غالب اولدقلارین اکلایوب بمان — جان قورتارمغه اولدیلر روان

طاغ باشنه چیقوب اول قوم غول — لیکه وار ایدی آنده جزوی یول

عسکر اوچ یوزدن زیاده وار ایدی — آندروک سبب ابنی آه وزار ایدی

چیقدیلر یوله روان اولمغچون — طوردی اعدا آنلری قرمغچون

طورمدین طاشی یوزدن اوردیلر — حیف وظلمیله قموسن قردیلر

ویردیلر بویله امانی آنلره — قیدیلر آنده بو وکلو جانلره

بر قضای قدرت ایدی اولدقچه — اکلودن بر یوده شمدی اول دخی

آنلری قتل ایتدی زیدی یزید — اولدی بو اسلوبله آنلر شهید

جمله سینه ایده رحمتلر خدا — ایلدی هر بیری جانینی فدا

حکایه

دکلو صنعاد اولانی داخی سنا — آنده حاضر کیسی اولور دکلرینی

کندو یه اندی مراد پاشا حیف | ویردی صب اونا بیله اعلا حیف
قیمتن رضوان پاشانک بیله | بو بیلدی اولوردی اولسه اول بیله
قورقوسندن ایده مزلردی فتن | امن و امان ایدی دورنده یمن
وار دوغی وعده زبیده بو خبر | انلر ایتمش ایدی دریادن سفر
عزم ایدر رضوان پاشا اول زمان | کتدوکینی کوزه دور اعوج عمان
جنبشنجه جانب یمن حنده اندن اول | سیج تجاوز ایتدی حدندن اول
آنی معزول ایتدور تحسریکله | قالمز اعدا یه یمن تملیکله
کتدوکن اکلادی آنک اول صحیح | آنکه پاشانک فسادی صریح

حکایه

جبلنک اصحابی عصیان ایتدور | طوبطلو بدوان وعربان ایتدور
رتبه یه غالب اولور قوم عدو | انلره ویرر امان اعدا قنو
مصحفه ایدوب یمین قوم عرب | جبلسی عیب ایلر انک عسکری
هب سلاحن جبلسینک الدیلر | کلیا انلر بر قسز قالدیلر

جلمنداذنی ایله جنک ایدر
ایلمز بیرسی عذری لنک ایدر

اولدی اکنک چون بو موضع مسکنی
خدمتسنده وار نیجه تیر افکنی

حکایه

قصه‌نک دکله نیجه آولور بیرسن
صانعه صولکوندرر هر بیرسن

خیلی کیمسه علف المانجون
طورمه الرانی کزدی نیجه کون

نیجه آدم عنته واررلر ایشه
عشق دیرلر اول محلک نامنه

اهل قریه ویرمزلر اناره علف
جنک ایدوب چوق کمسه ایلرلر تلف

بر بهانه ایلیوب اصل بلاد
قوبه هر جانبدن اشرار فساد

قشنه‌نک بو اولیدر سن کوزت
عسکر ایله نیجه اولورلر صنعت

بونده بونلر ایلدی چونکم صواش
غیری یرلر جمله‌سن قالدی باش

حکایه

کلدی صنعادن خبر شنکو ایله
نیه واررحال اول بد رایله

اندی صنعانی قوشتمق قصبه‌سنه
قل نظر آنک ذی کور قصدی‌نه

بو ملکسینی بلدی انک جنا یاس — اغرجی کلور دیو ایلر قیاس

اول بویردن صبح مهمانم دیمز — بو مثلدر قونق اوده عن یمز

طور میوب فکر ایدر اول طول امل — بلمز آنی کیم نصیب وار رجا بل

طورمز اولدانی اومرلنک خرکی — اکله مز اول چوقدر آنک اشدری

حیتاری چونکم طاناک اوستینه اوصرد — سر طرفدن ایلر اول اعدا بنرد

کندویه حیران ایدنجه شویله سبیل — طوشن او یخوسن ویردی منفصل

بنجه حیله خدعه وطولاب ایدوب — لماغه جیتاغه اکا قلاب ایدو

ایدر اول بونک کبی مفسدلکی — مکرله حیله درا ولو بلدکی

مسکن اولدوغی طمارک بیلنه — ایکی منزل قدری صنعا ایلنه

بینه کور ایلر رعایت اول اکا — کوندرر خلعت مطهردن یکا

داخی خلعت واصل اولمادن لشنت — نیلدی سیر ایلد اول خرکوش لیت

اقتولیت باشلای افسوانکه — سنک کبی نشر بسکردوب کیتمکه

نار عصیانه سوب کلی یمن — نونشو رسر جانبندن جمله تن

مقتضای امر ربانی روانه اولوب وانک یرینه اولن
حسن پاشانک یرینی حفظ ایدرکن ذکر اولنن مراد پاشانک قضانکی
قدرتله پاشنه کلن سرگذشت نیجه واقع اولدوغن بیان ایدر

کور مراد پاشا نیجه تدبیر ایدر
یرینی قوز وضعنی تغییر ایدر

چند وغی وعده تعرزدن فال ایدر
دیر مظهر نیبزه استقبال ایدر

گرچه کم کوچدی تعرزدن اول زمان
بو انیک صوکی اولور غایت یمان

مکر ینه الدندی حیف اول دشمنک
اصلی نه چاق بو یله غفلت ایمنک

راست کلسه یولده هر بر آدمه
طورمدین صوردی جمله عالمه

اول یزمله عهد وپیمان ایلدی
سنده ای انی کیم پشیمان ایلدی

واجه اولمادی ذخی تمدینه دک
هیچ اولمزدی او بیزه کلمک

بو امید یله دیاره کلدی اول
جمله اشتالی انک بولدی وصول

بیکله سیدی طرب اندن یرلی
بیکدر اول قلمتذر ایسه یرلی

ایلدی قرب دیاری اول مکان
انده آرام اندی بر نیجه زمان

سن یوری باب سعادتدن یکا | بویله امر اولدی بلدن سن بکا
قلدی ارسال اول نقاری نامه لر | بوره دن توپسه کرک منکالر
بونده مادام اولدی اول عالی نسب | توز قوشدن بزله کردی عرب
کورنجه اولور بو کونه تصکره جنک | بویله اولدوغینی استردی اولنک
اول برادن امر لرغ عزم ایلیه | اول عدو بونلاره سیر ایت بیلیه
ایلسوب رضوان پاشایه عتاب | دایما بو یوزدن ایلردی خطاب
چاره سی کتمکدر آنی بلدی اول | بالضروری آکه لازم دونشدی یول
باشلدی یوله تدارک اتمکه | ایلدی اولدم توجه کتمکه
عزم ایدر صنعادن اول ناچار اولب | یکدراندن کیم طوره بیکار اولوب
اندی اول محکم سپاهش یکلره | دیدی سزایلک رعایت عسکره
بومیش تقدیر حق بز نیده لم | ایدب الله توکل کیده لم
یمن ایله رومه عزیمت ایلدی | دکله اول کتدکده اعوج سنلدی

دیار یمندن باب همایونه رضوان پاشا بر موجب

فتنه وشره ایدب جمله شروع / طوتدی آفاقی صدا بولدی شیوع

چکدوکن رضوان پاشانک بلن / حیف دریدون کوکه وکدیر کورن

بو قدر قدتله اول کان سخا / دشمن ایله جنک ایدردی دایما

پادشاهک دولتی کمراه در / اولیانک همتی همراه در

ویردی اول اغوا مراد پاشایه چون / عرض اولار رضوان پاشا عزلکن

فی الحقیقه اولدی بو احوا للر / اندی دشمن حیله ایله آللر

ویریلور اولدم حسن پاشایه طاغ / اولدی اول اعدایه بو طاغ اوسنی باغ

شایع اولدی بو خبر افواهده / سا ویسور دشمنا حبا آهده

دوستینه کمسه استرمی بلا / یوق ایره زیرا چکر اول چوق جفا

کرچه انلاره ویرلدی مملکت / انلرک مربیری صاحب مرحمت

کوندرر اولدم مراد پاشا خبر / دکله مضمونینی سن آنک نه در

طاغ ایچون لابد حسن پاشا کلیر / اول کلیجه باکه اصمرلندی دیر

کوندرر مکتوب بو اسلوب ایله / ویرکه هم واردر امر مکتوب ایله

اول عدوی بد فعالک حیله سی
باشو کلدوکی دمده بیله سی

اندی غایتده مراد پاشا عناد
نه اولاجاق بو یله کورلکدن مراد

بر ایکن حاکم ولایتده ازل
نه یه اوزنته یتیشور ایدی ال

جمله سی تحت یدنده اولمغین
سب مطیع ایدی ایراغ و کر یقین

هر مواجبده کلوردی قوله مال
بو یله اولمغله بولور اختلال

سنجقلر رام ایدی آول امرینه
ویرلر ایدی کلسه آدم امرینه

هر طرفدن رتبه و غاره کلور
باش قلدرمایوب اعدا قهر اولور

بو نکیله مملکت اولوردی ضبط
جمله اطرافی ایدردی بو یله ربط

عسکر و مال و مشایخ کلمیوب
هیچ بر کمسه معاون اولمیوب

سب جبه خانه ذخیره صرف اولوب
فتنه یه باشلدی عدو فرصت بولوب

اکلوب محمود پاشا کندی کور
قلعه بعدانده نه اتدی کور

اولدی دورنده حصار حصین حب
قلمیوب بر جبه صرف اتمدی سب

قوت اولدی اولدی اعدایه چوق
بلدیلر انلر نکادن ذره یوق

بو در ناموس سلطانی مدام — ایده سن بنکله خدمت صبح و شام

کل عنادله بو قاروجق بزه — در سزه بو یله معاندلک سزه

وایمار رضوان پاشا بو یله دکر — اول مراد پاشانی بو الزام ایدر

ایلیوب بینه عناد اول جهدی — خاطر اعدالی اصلا گوتدی

حیله سینه الدنور لنک خرک — اکلمز طولابنی اول بوبرک

دوستلق یوزندن آکه اول یزید — دیرکه اولا دایما عمرک مزید

چتمه سن هرکز نعزدن دیراکا — وارایسه خدمت خبر کوندر بکا

عرض ایدب سنی آنی معزول اتسه کر — اولورایدک بیک جهت سنکله بر

قوردی بونک کبی دام فتنه اول — دوست صانوب سوزنی اندی قبول

ایلیوب رضوان پاشا بات جدال — هم ایدرد جدال ایله حرب و قتال

جنک ایدردایم مطهرله او مرد — دیر راول لنک خرک ورد ینه درد

آنی عرض ایدب مراد پاشا اودم — یرینه بر غیری پاشا اولسم

مملکت بو لندوکی تیمز بلا — بو یله عصیانی دخی قلدی جلا

گوردیلکم رضوان پاشای گزین — کندو یه اولمز مراد پاشا معین

ویردی صنعاده اولانی عسکره — علمدی سرکز زکا واجی دیره

متصل رضوان پاشای دلیر — ایلر اوللنک خرابه دارکیر

طور رسدن وادی تعوذدن یکا — عودت ایدب جنک ایدر اوللنک با

توردی رضوان پاشا غیرتی — حرب ایدب دایم ایدردی نصرتی

قدرت وقوت اولیدی انده گر — سیر ایدیدک دشمننه اولانش ایدر

ذره جه یردم مراد پاشاده یوق — اولدی اولسه معاون آز و چوق

گوندرب دایم خبر تعجیل ایله — نامه لر یازوب اکا تفصیل ایله

پادشا سکدر بیلورسن مملکت — ایلیه اهمال ارزش سلطنت

اهل عیب اولدوغنی بو قولی سن — واقف بلمزسن نیجه قوپر فتن

بیزه ارسال ات خزینه برله قول — اتمدین اعدا بو ملکه اچره دخول

بونده لازمدر قو عسکر له مال — بونده اولور جمله جنک ایله جدال

بلمش اولکم بونده قول اولسه قلیل — برفسا اولدقده اولورسز ذلیل

ناكهان كلدى مراد پاشا همان — باكه ويرلدى نشانه دير عيان

كلدكى دمده يمن ملكنه اول — داخى كلمدين خبر بولدى وصول

چونكه ويرلدى نعزآكه كورك — نه طريق اوزره يورر آنى صورك

كرچه حاكم اولب انده حكم ايدر — نيجه اولور صكره اولكيم حكم ايدر

بو بيوك مالى اوراده جمع اولور — چون خزينه سب اوراده جمع اولور

قوله ويريلن علوفه انده در — مال آنده عسكر ايسه بونده در

عسكر ايچون اول خزينه استنبوب — كوندورر آدم كرا رسال ايتديروب

قول ايسه نونده تقاضا ايتمده — طاغلوب بعضيسى آنك كيتمده

بعضيسى داخى كوركيم نيلر اول — واره نه طورده رعايت ايلر اول

طاغده اولن قول اعتدى سب — بونى كورب كورنيدر قوم عرب

يانكو رضوان پاشا نيلديه — اول بدا خترله نيجه جنك ايليه

شويله منفرد ديزيدلنك خر — بويله فرصتى بولور قلماغه شر

اوزادب آياغنى باشدر همان — اورمغه اسب فساداته عنان

ایکی اولدو غیبنه نایل اولدیلر — بو بله اولسون دیسو قایل اولدیلر
انلرک قصدی بری بو در شها — انده منصب بر ایکن ایکی اولا
حظ ایدرایدی مناصب اولسه بو — بر زیاده اولدوغن استر قمو
طالب راغبتی زیرا که چوق — حب طاعم انده بر بیگانه یوق
منصب اولسون دیو انلرک تمان — جان اتر هر بیری اولماغه روان
بو اجلدن انده یلر آنی قبول — بگلره پاشالغه بو اولدی یول
هیچ بونی فکر ایلمزلر کیم نولور — بونده کلمه کده حکایه چوق اولور
بیری پاشانک تعزده جائی ایده — بیری ده صنعاده اولب رائی ایده
اول زمان رضوان پاشای کرام — بویرک بگلربکیسیدی تمام
جمله طاغیله نظامه ماحصل — حب انک حکمنده ایدی بو جبل
حاکم واحد ایکن اول پرهنر — هیچ بونک کبی یوغیدی بر خبر
بوحکایه صکره دن اندی ظهور — کمسه لر کورمش دکل بویله امور
نصفنی رضوان پاشادن آلوب — بولونمن بیره مراد پاشا اولوب

وقع اولنجه اول نخوت بر زمان		آره ده اولور نیجه سود و زیان

چاره بو قدر بو خصوصه جبر ایله		سعده یوز طوتمز اول اما جبر ایله

اوّلا ملک بینده اولنی		کمسه ایتمش میدر دکلدانی

وایا امن و امان ایکن یمین		صکره نه شنه قوبر کورلنده سن

کورکه بر اصل قباحت شیلدی		تک طورر کن بر عجب ایش ایلدی

یعنی کیم بونده ایکی پاشا اولا		هر بریسی قدرله اعلا اولا

بر لکه تمک کرکدر بر کشی		ایکی لکده اوله تک تمیز ایشی

بوده یارک بیلور یکن حالینی		عرض ایدر درکاهه بو احوالنی

عرض واصل اولدی سلطانه بحث		ایکی بولنشون دینلدکده یمش

بویله اولده خیلی شنعی واردی		ایکی کمسه بهره مند اولور دیدی

معنیده ایکی بولر بربسین		شیلر اول بجالر جنک ایکسین

هیچ بر تنده ایکی جان اولمی		ایکی حاکم بر یرده خان اولمی

صاندیلر اربابه دولت شنعی وار		ایکی اولماسنی انلر بوده یار

حبابه نک دولاب ویرلر آدینه	طوغرولق گلمز او قومک یادینه
دایما اتمکده بد افعاللر	اولمش انلر افعی قتاللر
قومینک موزیلغینی بلدورر	قتلی کچمش انلری کیم اولدورر
پر قباحتدر قبیح اشلرده در	شرلری عصیان کوزینه پرده در
سیف سلطانی انی اصلاح ایدر	خاینک باشنی خیانتدن کیدر

موجب قرات یمن درکه درگاه معلایه و بارگاه اعلایه
خلافن اعلام ایدوب ایکی بکلربکیلکه متحمل دردیو فکر و تأمل
اتمیوب غرض ایله غیر واقعین عرض ایله کلرندن تغیر بولوب
بوقدر فتنه و فساده باعث ومؤدی اولوب تعزیر احوال
و واقع حال نیجه اولدوغین تفصیل ایدوب ذکر ایدر

حادثات روزکاره قل نظر	ناکهان سیرانت نلر پیدا ایدر
اولمه هرکز بوزن دهره قرین	کیم بیلور کیم نه طوغر کون طوغدیره
طالعک خفته یوز طونسه اکر	طورمدین بو دور عکسینه دونر

ضربزنلر طوپلر نیجه دوکر
قلعه یه انلر نیجه اشلر کجر

بل بیلمز نیجه در اسلوب حرب
نیجه ایر رسیر قل انسانه ضرب

مذهب زیدیه بدآیین در
رومی یه انلر عدوی دین در

دیمیوب اذنا واعلا مطلقا
یا یهودی ویا ایلرلر ندا

انلرک قتلی بزه اولدی حلال
آنکیچون دمبدم اولور قتال

وار ایسه موزی بنه اول قوم اولا
اومسون بر کسه بونلردن وفا

کوره جینه اولسه اغلی قزی
صوکبی یلمر بوطرلردی بزی

یا ذخیره تومیک مخزنلره
رخصت اولور خیلی عجب ایدنلره

ویرمکله بونلره مرکز وجود
ضبط اولور بویله حسود ابن حسود

بونلر اندوکینی کافر ایلمز
بر مسلمانه یهود بدر دیمز

کر اسیر اولسه فرنکه بر کیشی
قدر نه کوره رعایتدر ایشی

زیدینک جسنده آدم آجی اولور
بر ستاره بولیموب محتاج اولور

شرح اولنمز شرحی بو خطالمکر
کوزه درلر وصتن حاکملرک

نظمه کردم ممکن اولدوغی قدر / واقعاتی نزمنه کرخیر وشر
هر حکایه اولنده باز بلن / سجع وانشا ایله اولور سر سخن
بویمن احوالی شایع عالمه / لازم اولمز بونده رادی آدمه
باخصوص اولدم مجامیده نیچه یل / بندن اشیدردی سر اخباری ایل
ایلیوب الله شکر ومنتی / سر اولوا الامره ایدردم خدمتی
وار ایدی بر معرفت اهلی ولی / اول ایدی باکه معین تازه ولی
اکر ده الهام حق اولمش مکر / طور حدیث بوبنده تحریک ایدر
چونکه اول بوسمتی القا ایلدی / لطف واحسان اندی احیا ایلدی
آنی تحریره سر آغاز ایلدم / همته اقدامی انباز ایلدم
عاشق ومعشوق احوالی دکل / فتنه وشر ایکیدن خالی دکل
بر صبحی سنبل دکلدر آکلن / یاد اولور صبا چلو عربلر اولن
لازم اولن تیر له شمشیر در / ذکر اولن پاره ایله تدبیر در
ایلدم نظم اوزره آنی شکل جنک / نیجه اولور دکله بو خباث تفنک

نظمه ویرمشدر نظامی انتظام / خمسه‌سی الدن دوشمزلر مدام

اولدی چون اشعار جامی دلکشا / جرعه‌سندن ایرشور نشو و نما

بر خوش الحان نهال بوستان / حافظ اولدی بلبل باغ جنان

مدح ایدر حسان چون وجه حسن / نوله مقبول اولسه شعری جملدن

پهلوان نظم ایچره سلمان نیجه سن / پنج بیت ایله بوربدر پنجه سن

هر مصنف مالک تصنیف اولا / هر مؤلف صاحب تألیف اولا

بو فنا زنده حکایات یمن / اولمغه قابل فتوحات یمن

بو حقیره اولدی الهام خدا / ایلدم نظمینه انک ابتدا

دینلور شهنامه اولدی چون اثر / بو فتحنامه اولور خوش معتبر

نثرله اکثر تواریخ سلف / بحر نظمه اوله بو دُرّ نجف

نظمله شویله تواریخ اوله بو / اوقونب الکرده تاریخ اوله بو

حال وار در نظم گوهر بارده / عندلیب اول گلشن اشعارده

حمد لله نظمه قدرت سنده وار / ایلسک نولا نیجه گوهر نثار

اوسلوبنده اولمشدر. وبو حقیر نیجه زمان دیاریمزده
مجاهد اولمغله الهام ربانی اولوب خاطره خطور ایدوب
لایح اولدیکه ملکیمزده واقع اولان حکایات وفتح فتوحات
وحرب قتال وجنگ وجدال بر یرده اولمق محالدر نثر کتابت
وتیمناً بر فتحنامه‌یمن اولسون دیو باذن الله تعالی مباشر
ایدوب نظم اوزره تألیف اولدوغن بیان ایدر

صاحب بحر معانی ذوفنون — انلره ویرمش خدا علم فنون
اولدیلر نامیله دنیاده بنام — بوندن اعلا کیشیه اولوری نام
معدن معنی وکان معرفت — کورنیجه فکر ایلر انلر عاقبت
هر بری اظهار ایدوب بریادکار — قلدی آثار اولدی نیجه روزکار
انلرک روح روانینه دعا — اوقونب هر روز وشب اولور ثنا
منطق الطیر ایر کور عطاره بو — بولسان ایله بلنمز بو خبر
شیخ سعدیدن کلستان کلزارینا — آخذ ایدر کوش ایلین بلبلرینا

صکره دن کوردی نیجه فتح اولور — وکه تفصیلینی بر بر مدح اولور
بر قولیش سرداری بدر اول شهوار — وارر ایلر دشمنیله کارزار
ویرولور اگه لوازم جمله سبب — بر نیجه فتح امکه اولور سبب
بویله در قانون عثمانی مدام — دولتی اوله اوشاهک بردوام

سبب تألیف کتاب وموجب خطاب بو وجهله ثواب کورنوب سلفده کلن استاد جهان اولنلرک بو طریقله روح روانلرینی دعا وثنا اولوب وذکر وفکرده باعث اولان مصنفین ومؤلفین روی زمینده نام شریفلرینک تعریفلری آفاقه جنوب وبر لسانده نظمله ونثرله کتب بلروب تیلوب عربی وفارسی ونوایی وترکی فنوندن هربری بر یادکار آثار ایدوب وارباب نظم اولن کلشن اشعارده بلبل کویا ومنشی اولن انشاده مسجع ومقفی صنایع قوافی ایله مالک تنسیق الفاظ اولوب وشهنامه وفتحنامه دیلوب نظمه واکثر تواریخ کتب بلدری شعر

بی نهایه لطفله احسان ایدر — بر قولینی مصره اول سلطان ایدر

صاحب فرنکک خانی جمله قولیدر — قولی اولماغیله آنک اولیدر

بر تو بحره حکم ایدر سلطاندر — کم قولی تاتار الینده خاندر

ویردی ملک آل عثمانه شرف — اولدی اول اجدادینه خیر الخلف

علم و فضلیله اولدی درویش نهاد — ایلدی اول شرع شریفه انقیاد

معرفت اهلنه رغبتلر ایدر — هر برینه نیجه عزتلر ایدر

تیر همتده او شاه کامران — نام اعدادن قومامشدر نشان

هم رعیت عدلله آسوده حال — اولدی آیاقلرده اعدا پایمال

یوزه کلمز بحر ایچنده بر عدو — طورمدین هر بری قاچر سو بسو

قاپودانلرله طونانمالرده بیر — عزم ایدوب دشمنله ایلر دار و کیر

نیجه فتح اولور میسر سفنده — آلیمز کافر کمیلر جنکنده

بر تو بحره حکمنی ایدی محیط — عدلی اولمشدر آنک بحر محیط

بو نشانده خصوصا کیم یمن — باش خلد رشدی هب اهل فتن

صاحب سیف و قلم اهل وقار — فخر عثمانیان و شهریار

اولدی ظل الله فی العالم او شاه — قنده اولسه مسندی اولا آله

فاتح قیصریه اول شاه کریم — یعنی کم ظل خدا سلطان سلیم

اولدی سلطان سلاطین جهان — شه سلیم ابن سلیمان زمان

جد اعلاسنده او پر شرزلی — آنکیچوندر حنیفی مذهبی

خادم بیت شریفین اولدی اول — ایلدی مولا دعاسینی قبول

عدل و انصافینه قائل خاص و عام — دین اسلامه ویریدر انتظام

ملک اقلیمه دارادر اول — حق بو کیم جان جهان آرادر اول

قطب اقطاب زمان اولدر دلا — بر ولایتده نظیر اولمز اکا

دوشندی شانینه لباس سلطنت — ایده مز عصرنده اعدا شیطنت

اولمغه سلطان رومه اول نکر — سر فرو ایلر دمادم سرخ سر

رستم و جم داور و دارا قمو — اولسه قول اتمز قبول انلاری او

بنده سینک بنده سیدر شاهلر — خدمتنده کلی اولسه ماهلر

اندە ختم اولمشدر حلم وحیا | اولدر رهم صاحب جود وبقا
اولدی اصحاب ثلاثە اول امیر | یوقدر اکا فضل ثلاثەدە نظیر
اولدی عثمان تخت مصرا کە نصب | یوسف ثانی دینمشدر اول حبیب

وصف علی رضی الله عنه

فاتح خیبردر اول شاه جهان | اول ویرر سیف نبی عندن نشان
اولدر در کشف وکرامت صاحبی | سرور تاج وخلافت صاحبی
معدن فضل ومروت کاندر | اول جمیع اولیانک خانیدر
یار رابعدر علی مرتضا | وجهی وار دیرسم چهار یار اکا

وصف حسن وحسین رضی الله عنهما

اکبر واسم حسن نام حسین | بو کتاب اولدی اونوردیدە زین
اول سعیدین شهیدینک برین | نور قبیل یاربنا شهدلرین

سلطان سلاطین صاحب قران زمان سلیم خانک
تفصیل مدح لطیفی در ابدالله تعالی عنایته ودولته

آل ایله اصحابنه اولسون سلام — مختصر قل بونده ختم اولسون کلام

وصف ابو بکر رضی الله عنه

تا قدیمدن ابو بکر ولی — اول حبیبک اولدی یار اولی

صدقنی صحب بلدی اصحاب رسول — اولدی صدیق الانام انکچون اول

احمد مختاره اولدی اول خلف — حق ناس اولماوی عصرنده تلف

اولدی چونکه صاحب صدق و صفا — ایلدی ثابت خلافتده خدا

وصف عمر رضی الله عنه

کلسه دنیایه نبی صکره اگر — ویدی اولور ایدی پیغمبر عمر

یار ثانی ابن فاروق التقی — اولدر شرع نبیده متقی

اول کبیر اول جناب خلعتین — اول کجر اول حرامک وحلتین

آکیلو رعدلیله اول شاه جهان — اونه لدی خصلت نوش الروان

وصف عثمان رضی الله عنه

اولدی ذوالنورین عثمان اکرام — جامع قرآن اولدر باتمام

ظاهر اولدی کون کبی کندی شفق
کلدی اقصایه چون اول مقصود حق

انبیا ارواحی ایدب چوق نیاز
قلدیلر انده ایکی رکعت نماز

بصدی وعده تمام طاغه او شاه
یورکی قوپدی اوطاغات اندی

طلوع ایلدی سرور روان کبی همان
کوکلره فخر جهان اولدی روا

ایکه استقبال ایدب جمله ملک
اکیلوب الدی سلامینی فلک

عرشی سیر ایدوب کچوب کندی اودم
واروی قربه ایردی اول عالی همم

واصل اولدی انده اول مقصودینه
حاصل اولدی جمله مقصودینه

همتین کور کریم او فخر کائنات
امتین ایلر رجا اول پاک ذات

التماسی جمله مقبول اولدی ب
نور کبی اندی اول عالی نسب

امتنی دعوت ایدب یانینه
عزت ایدر حقک اودم احسانینه

دیر که ضایع ایمکوز اوقاتی سیز
حقک امریله قلک اوقاتی سیز

بن شفیعه اورم یوم العصات
ایرشه اندن شفاعتله نجات

دین وایمانی بجا یولداش ایده
حضرت قرآن ایله سرداش ایده

آب روینه کورانك نیلدی | اول خلیله ناری گلزار ایلدی
انبیادن صکره گلدیسه رسول | داخی اعلا آخرنده گلدی اول
بودر سعادت ازل مقبول اولان | صکره دن صدره چقر شاه جهان
کورسکه یوزین انك دیوانه یوز | شمع جان اول بز آکا پروانه یوز
بونده قلدق معجزاتنی تمام | اوله روحینه صلاتیله سلام

معراج

اولدی معراج رسوله ابتدا | تا اوله تاج سعادت اول بکا
دولت آکه کیم طلبکاری اولا | عاشق صادق اولب یاری اولا
آنی اول خاصینه دعوت ایلیه | آکه اکرام امید عزت ایلیه
حضرت ایکن ایرینه دیدارینه | سویلیه بی واسطه دلدارینه
برگیجه امریله جبریل امین | گلدی ایرشدی براقیله همین
دیدیکم سا که سلام اتدی خدا | دعوت ایدوب حضرته ایلر ندا
یول یراغینی کوروب اولدم رسول | قدسه قدسیلر کیبی ایرشدی اول

یوغدی اصحابدن غیری اهل — قلمش ایدی کوزاچنده بوجهل
یریوزنده کوردی جمله اهل حق — نیجه اولدی کوکده اول ماه ایکی شق
آکه واجب اندیلر اعتقاد — سحر ایدر دیو ایدرلردی عناد
کوزلریله کوردوکین انکار ایدر — هر بریسی بویله بد افکار ایدر
نور در جسم لطیفی اولا — انده ظل اولوردی اولکم نور اولا
ویرمیه تا حرت آکه آفتاب — پرده اولوردی سایبان کبی سحاب
آدینه چونکم قسم قلدی خدا — انداچر باشینه عالم دایما
بکزه منز موسایه اول ذات کریم — اولدی کونده حجر اتک کلیم
جان ودلدن استریدی اول مسیح — امتندن اولمغی اتک صحیح
فلک کر خاکه بنوتله نظر — اول نظر ایلردی آنی سیم وزر
کوکلی کزلو لوح محفوظ ایدی هم — حکمته اتک سانیدر قلم
اول حبیب الله روح الله ایله — بر اولابیلوری مسیح اول ماه ایله
عاشقیدی رحیب ای پاک دل — یک سوربجان وجهاندن انی بل

ایکی عالم یوزیلک صوبینه در
شعلهٔ شمس آننک نوریندر

عرش و کرسی یر و گوک انس و ملک
حب سنکچون چرخه کرمشدر فلک

جمله تن سن انبیانک جانی سن
سرور اول زمره نک سلطانی سن

امت اولمق استر انبیا هب
اولدوغیچون بویله سن عالی نسب

ایلدی چون آنی حق نور قدم
اولدی سلطان عرب شاه عجم

صاحب کعبه امام قبلتین
مالک سعی و صفا و مروه تین

نام آکه ابو القاسم دیورلر
هم قریشی و بنی هاشم دیورلر

اولدی اولادی حسینیله حسن
انلرک جدیدر اول وجه حسن

سید الکونین وضع الله اودر
دو جهان اجره حبیب الله اودر

خاتمه بولدی بو سوز ای پاک ذات
ویردی ختم الانبیا جانه حیات

معجزات

اول نبی محترم دورنده هب
کفر و ظلمت زایل اولمشدر عجب

گوستروب انلاره دائم معجزات
قابل اصلاح اولادیو عصات

حقنه اول جمله غیرک منتی — ایله ترک ایت رسولک سنتن

قل عمل انکله کیم اولدر ثواب — سوز بودر والله اعلم بالصواب

نعت النبی علیه السلام

یا رسول الله شفاعت قل بکا — سن شفیع اول امتنه روز جزا

سرورا تاج لعمرک سنده در — پادشاه دولت سکا کیم بنده در

ساکه ویردی حق نبوت مهرنی — ساکه اتشدر حقیقت مهرنی

ایلدوک الفقر فخری اختیار — دنیه ده ساکه شها اولدی یار

آخرنده بن فقیره مدد اول — باکه سن ایله عنایت یا رسول

یا الهی ایده شفقت اول حبیب — امتندن اولمغی سن قل نصیب

جمله عصیان اهلنه اول دستگیر — سندن اومر لطفی هر بای و فقیر

افتخار ایدوب جهانده فخر له — اولدی مقبول خدا بو فخر له

حمد اکا کیم اولدق آنک امتی — جمله امت اندن اومر همتی

نور عرش الله سنسن ای ذات پاک — یولکه بو خلق عالم اولدی خاک

شکر ایله روح افزا اولیدر سوزلرک
وا ایا تماغه طوغریز کوزلرک

امر ایله شمس و قمر لیل و نهار
خدمت ایدر طورمز انلر برقرار

بول نوا ضعله جهانده اشتهار
اوله سن مقبول و یار شهریار

معرفتدن دم اورب اتمه سرور
کندوکی کورمه صقین ایدب غرور

اوله شیطان کبی مردود ابد
بر ایش ایت دخل اتمیه سا که احد

وار دوغک یرده ثقیل اولب مدام
غلطتکدن عاجز اوله خاص و عام

یا الهی سن نصیب اتمه بکا
خلق عالم آنی ذمیله اکا

ویر بکا بو خصلتی یارب سن
مسکنت برله عزیز ایت جمله دن

اوله عمل کیم ویره انسانه ضرر
انکله قصد ایلمه آنی کیدر

نیتی قلبک اچنده صاف قیل
نفسه اویب انده وکاف انصاف قیل

غالب اولماسون سکا بو دمر دون
نفس اماره یه سن اولمه زبون

پاک مشرب اولین پاک اعتقاد
مذهب اعلایه ایله انقیاد

قل بو پنج اوقاتی کندوکه سبب
سا که فرض اولن بو در هر روز و شب

بو ندا صاندر بزه اول نصيب / ايده محشرده شفاعت اول حبيب

ايلدك بر قطره دن آدم بنى / باكه ويردك بو وجوديله تنى

ايلدك باكه جهانده عقلى يار / عقلى اولماين وارر نفسه اويار

كندوكه يار ايله عقلى دايما / نفسه اويانك ايشى اولور هبا

كامل ايدوب تنده اعضامى تنك / اتمدى محتاج اليه كمسنك

هم سنى اهل بصر تندن ايدر / عالمى اول چشم روشن سير ايدر

كورمسه كوزك يوزينى كمسنانك / كوزوكه دنيا كورنمزدى سنك

ايلدى مالك سنى بو آلتلره / قلمدى سبحه احتياج اول آلتلره

كرا وليدى تنده ناقص بر يرك / بر بيره وارماغه اولمزدى يرك

ال ويرب اولدى اياغك پايدار / طورمه شكر ايله سن آكه يوزيك وار

وار بوكه شكر ايله دنياده هما / اولمدك منفور خلق اى كدادان

بلكه خلقك اكثرندن اول سنى / اكرم ايدوب ايلدى احسن سنى

برلسانك حال ويرتدر سكا / اهل دللر اوليمز وصاف اكا

یا الهی قیل عنایتله نظر
مدحکی ایمکده اولم پرهنر

قادر و حق و ابدسن یا اله
برلکیله یر و کوک ویرز کواه

ذاتکی وصف ایتمده عاجزمو
لطفک اولورسه بکا کشف اولوبو

اوله فضلکله بو بنده اهل قال
قلمیه برکه پاک قیل و قال

بولسام طوطی کویا ایدوب
ذکر کیله بلبل شیدا ایدوب

پاک ویرد ایله الهی ذکرکی
دایما دلدن چیقه فکرکی

ماسوایی دور قل بو بندهدن
طوله نور الله ایله قلب حزن

ولده توحیدک بکا یول انشرع لا
سن سن ایدن بو نجه مخلوقه عطا

اومرم عفو ایده سن صوجم بیم
پاک اولا عصیاندن تا بو تنم

لطفکک شرمنده سیدر کاینات
جمله اشیایه ویرر لطفک حیات

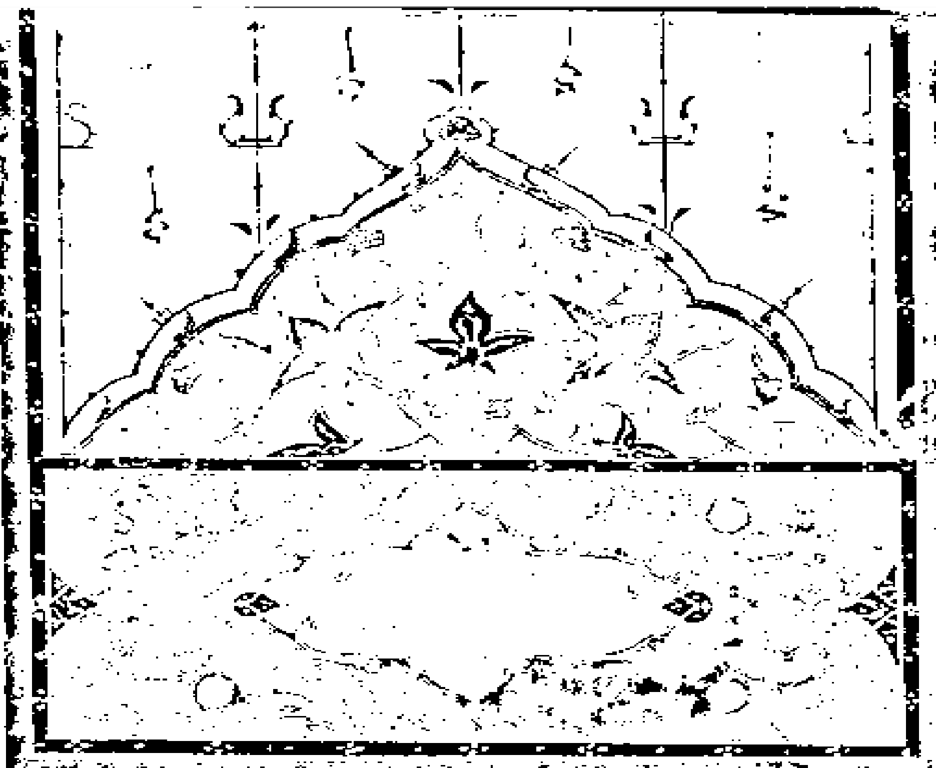
امرکیله دور ایدر چرخ فلک
ولده تسبیحک ایدر انس و ملک

قدرتکیله طورر کون و مکان
ویر بزه یارب جنتدن مکان

سن بزی ایتدوک محمد امتی
ایتدوک غیریلره بو عزتی

هیم تانیدن حمایت اومرز	اوله مولادن عنایت اومرز
نوبی نور اللهم واصل ایلین	اولدر مقصودی باصل ایلین
اول الف لامی بزه ایله رفیق	اوله اول شفقت محلنده شفیق
رحم ایدوب رام ایله یاکه ای کریم	حسن نصیب ایله بورایی یا رحیم
اکلیا هر کیمکه بو مقصودن	جتمیا یا حق و یا قیتودن
بو بیمز دیو رحیم آکه ظفر	آکه کیم وایم رحیم ایده نظر
حسن خط ایدوب دیر حسن اولا	خال وخط درنقطه واعراب آکا
دیش بیلر کناره شده فم اچوب	حشره دک قورتیله انلر تجوب
جمع املا ایتمکه کیم عزم ایدر	جزیه سی غالب اولانی جزم ایدر
فتح وضم دن راس اعدا کسر اولا	قتل اعاده یا نظم یا نثر اولا
قدس سیف الله دراننده او مد	مشترکی قربا خدا اول ایلر مدد
بسمله وصفینی بز قلدق تمام	بونده ختم اندوک کلامی والسلام

توحید و مناجات باری تعالی

لد بسم الله الرحمن الرحیم — فاتحه اولدی صراط مستقیم

باسنی باب السلامه ایرکورر — فتح بابه اهل نظم اندن کیرور

سینی سبحان الذی اسرادال — ایله بو شکله عسل بو اولدی فال

میمی اولور مستعاذ رهنما — کوستروز آینهٔ عالم نما

اول الف بر بیکنه اولور کواه — اولدغیچون اوّل لفظ اله

لا علته ایچون لام اولدیلر — اول ضمیری اکه راجع بولدیلر

لا اله ایچون اولمز منفصل — لام الف الله ایله در متصل

رای رحمن ابتدادر رحمته — نقطه قوین کیرور اکه زحمته

سورهٔ حامیم حسبیچون مدد — حای رحمن دن ایرمه یا احد

TIPKIBASIM